

שבוע פרשת וילך - שבת שובה

(9 - 15 September 18)

כ"ט אלול תשע"ח - ו' תשרי תשע"ט

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

**מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחֲזוֹת בִּי נִשְׁמָתִי
בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.**

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה:**

**וְהַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת־דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְכִי
כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיָ אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ,
וְצִאֲצֵאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלֹא־מִדֵּי
תוֹרָתְךָ לִשְׁמֹתָ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל
הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן
הַתּוֹרָה:**

**וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
לֵאמֹר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:
יִבְרַךְ יְהוָה וְיִשְׁמְרֵךְ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲגֵךְ: יִשְׂאֵל
יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שְׁלוֹם:
וְשָׁמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין אֲבָרְכֶם:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:**

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין שלי"ד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:**

קריאת שמע

**שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:
בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

**וְאַהֲבַתְּ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל
מַאֲדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ
הַיּוֹם, עַל לִבְּךָ. וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ,
וְהָיוּ לְטֹטַפֹּת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.
וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמִעֵנוּ אֵל מְצוֹתֵי, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה
אַתָּה הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֶיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, בְּכָל
לִבְכֶּם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה
וּמִלְקָשׁ, וְאֶסְפַּתְּ דָּגָךְ וְתִירְשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשִׁדְךָ
לְבִהְמֶתְךָ, וְאֶכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם,
וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהָרָה
אִף יי בְּכֶם וְעַצֵּר אֶת הַשְּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהָאֲדָמָה לֹא
תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֶבְדְּתֶם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יי
נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם,
וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטֹטַפֹּת בֵּין עֵינֵיכֶם.
וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשְּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.
וַיֹּאמֶר יי אֵל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל בְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם,
וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית,
וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא
תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים
אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי, וְהִיִּיתֶם
קֹדְשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתְכֶם,
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהוֹיֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יי
אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵת.**

נכון לומר קודם התפילה:

**הָרִינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבַת לְרַעַךְ בְּמוֹד
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק
לימי החדוש.**

**יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֵנָה בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ.
אֵךְ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ וַיִּשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.**

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפש, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תבות "לח"י)) בצירוף שם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר וביט של צדקה".

קיו.

מזמור משני פסוקים רמז על ימות המשיח וישראל בתפארתם ולכן הללויה כולם כי אז כולם יקראו בשם ה':

א הללו את־יהוה פֿל־גוֹיִם שִׁבְחוּהוּ פֿל־הָאֲמִיִּים: ב פֿי גִבֹּר עֲלֵינוּ | חֲסִדוֹ וְאַמֶּת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קית.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש"י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה בִּיטוֹב פֿי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ב וְאִמְרוּנָא יִשְׂרָאֵל פֿי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ג וְאִמְרוּנָא בֵּית־אֱהֲרֹן
פֿי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ד וְאִמְרוּנָא יִרְאִי יְהוָה פֿי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: ה מִן־הַמִּצֵּר קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְמִרְחֹב יְהוָה:
ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מִה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בַּעֲזָרִי וְאֲנִי אֲרָאָה בְּשִׁנְאִי: ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה
מִבְּמַחַב בָּאָדָם: ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּמַחַב בְּנִדְיָכִים: י פֿל־גוֹיִם סִבְבּוֹנִי בְּשֵׁם יְהוָה פֿי אֲמִילָם: יא סִבּוֹנִי
גַּם־סִבְבּוֹנִי בְּשֵׁם יְהוָה פֿי אֲמִילָם: יב סִבּוֹנִי כְּדִבְרֵיךְ דַּעֲכּוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה פֿי אֲמִילָם: יג דַּחַח
דְּחִיתָנִי לְנֶפֶל וַיְהוָה עֲזָרָנִי: יד עֲזֵי וּזְמִירַת יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וַיִּשְׁוּעָה בְּאֶהְלִי צִדִּיקִים
יְמִין יְהוָה עָשָׂה חֵיל: טז יְמִין יְהוָה רֹמְמָה יְמִין יְהוָה עָשָׂה חֵיל: יז לֹא־אֲמֹת בִּירְאָחִיהָ וְאִסְפָּר מַעֲשֵׂי
יְהוָה: יח יִסֹּר יִסְרֵנִי יְהוָה לְלִפְתּוֹת לֹא נִתְּנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אֲבֹא־בָם אֲדַרְשׁ יְהוָה: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה
צִדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ: כא אֲדַרְשׁ פֿי עֲנִיתִי וְתַהֲיִלִּי לִישׁוּעָה: כב אֶבֶן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים הִיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הִיְתָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ: כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נִגִּילָה וְנִשְׂמַחָה בּוֹ: כה אֲנִי
יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָא אֲנִי יְהוָה תַּצִּילִיחָה נָא: כו בְּרוּךְ הָבָא בְּשֵׁם יְהוָה בָּרֻכְנוֹכֶם מִבֵּית יְהוָה: כז אֵל |
יְהוָה וַיֵּאָר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתֶיךָ עַד־קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאֲדַרְשׁ אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמֶךָ: כט הוֹדוּ
לַיהוָה בִּיטוֹב פֿי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

נקודות משיחות קודש – מזמור קיז מתוך "תהילות מנחם"

א-ב – הללו את הוי' כל גוים שבחחו כל האומים. כי גבר עלינו חסדו ואמת הוי' לעולם הללוי'

אזה"ע משבחים את ישראל על התיישובות בא"י

ה. ענין זה (ש"הללו את הוי' כל גוים", מתחיל מהענין שישראל מרגישים "כי גבר עלינו חסדו"), קשור גם עם ענין ההתיישובות בשטחי ארץ ישראל שנכבשו לאחרונה: כאשר הם חזורים בהכרה שזהו רק מפני "כי גבר עלינו חסדו", ואין זה "כוחי ועוצם ידי גו'¹", ומרגישים שזוהי רק מתנה וחסד של הקב"ה – "כי גבר עלינו חסדו" (שהעניק לבני ישראל את האפשרות לשבת בארץ ישראל), אזי ההתיישובות בכל חלקי הארץ נעשית בשקט ובביטחה בלי רעש והתפארות וכו', וזה ממלא וחודר בהם כ"כ עד שהם מרגישים שבזה הם מבצעים שליחות של הקב"ה.

ועי"ז נפעל אשר "הללו את הוי' כל גוים שבחחו כל האומים" – על כך שבני ישראל התיישובו בכל ארץ ישראל, שהיא נחלת עולם שניתנה לעם עולם, והם מסייעים בממונם ונפשם לשליחות זו².

(1) עקב ח, יז.

(2) מלקו"ש ח"כ ע' 313 (משיחת מוצש"ק פ' לך ה'תשל"ח).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

בתפילת מוסף של ראש השנה אומרים:

1 נקרא היום האחרון והמסיים של הבריאה בשם תחלת מעשיך?
 2 וכללות הבריאה בזה באופן כללי הוא⁶, דהנה, התהוות כללות
 3 סדר ההשתלשלות של ירדת האור האלוני העליון מדרגה לדרגה
 4 בצורה הדרגתית מסודרת (באופן שכל דרגה קשורה באחרת כחוליות של
 5 שלשלת האחוות זו בזו) שהוא דבר
 6 שנתהווה לצורך הבריאה (על-ידי
 7 צמצום האור האלוני שמצד עצמו הוא
 8 למעלה מעולמות ונבראים) הוא
 9 מצד הרצון העליון האלוני
 10 למלוכה על עולמות ונבראים,
 11 שעלה ברצונו של ה' יתברך
 12 'אנא אני אֱמִלֹךְ'⁷, אחיה מלך על
 13 עולמות ונבראים שְׁאִין זה עֵינִן
 14 המלוכה של הקדוש-ברוך-הוא על
 15 העולמות כפי שנעשה לאחר
 16 שישנם נבראים נפרדים
 17 הנראים כמציאות בפני עצמה ואין
 18 הבורא ניכר בהם, אלא הוא עֵינִן
 19 המלוכה של האלוניות כפי
 20 שהוא "בטָרם כָּל יְצוֹר
 21 נברא"⁸, ללא התייחסות ישירה
 22 למציאות של נבראים נפרדים דהיינו
 23 בחינת רוממות והתנשאות
 24 עצמית שקיימת באלוניות מצד
 25 עצמה, מבלי כל התייחסות לעולמות
 26 ונבראים. וְעֵינִן זה של מידת
 27 הרוממות וההתנשאות העצמית שבא
 28 לידי ביטוי ברצון כללי למלוכה
 29 נמשך ונתגלה וירד מכפי שהוא
 30 מידה ותכונה עליונה 'עצמית' להיות
 31 בגלוי בעולמות על-ידי אדם
 32 הראשון, שעל-ידי שְׁאֵמֶר
 33 בתחילת בריאתו הוֹי' מֶלֶךְ גֵּאוֹת
 34 לְבָשׁ⁹, המשיך בחינת
 35 רוממות העצמית מידת המלכות
 36 כפי שהיא למעלה מהתייחסות
 37 לעולמות בגלוי שתהא ניכרת
 38 ונרגשת על העולמות והנבראים.

בס"ד. יום ב' דראש השנה, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

1 זֶה הַיּוֹם תַּחֲלַת מַעֲשֶׂיךָ זָכוֹן לַיּוֹם רִאשׁוֹן,
 2 דְּקָאֵי עַל רֹאשׁ-הַשָּׁנָה, יוֹם בְּרוּא אָדָם
 3 הָרִאשׁוֹן², וְנִקְרָא תַּחֲלַת מַעֲשֶׂיךָ (כָּל מַעֲשֶׂיךָ),
 4 וְהֵינִי, דָּעָם הַיּוֹם שְׁכִכָּה בְּאֵלּוּל נִבְרָא הָעוֹלָם³,
 5 מִכָּל-מְקוֹם אֵינִי נִקְרָא תַּחֲלַת מַעֲשֶׂיךָ, לְפִי
 6 שְׁעִדִּין לֹא נִשְׁלָמָה בּוֹ כְּוִנַּת הַבְּרִיאָה, עַד לַיּוֹם
 7 הַשְּׁשִׁי לְמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית, יוֹם בְּרוּא אָדָם
 8 הָרִאשׁוֹן, שְׁבוֹ נִשְׁלָמָה כְּוִנַּת הַבְּרִיאָה, וְלִכְּנָן הוּא
 9 תַּחֲלַת כָּל מַעֲשֶׂיךָ⁴. וְיִדּוּעַ מַה שְּׁמַדִּיק בְּזֶה כ"ק
 10 מו"ח אֲדָמוֹר (בְּהַמְשָׁךְ רֹאשׁ-הַשָּׁנָה תש"ד⁵),
 11 הֲלֹא בְּכָל הָעֵינִינִים וּבְפָרֵט בְּעֵינֵן הַבְּרִיאָה צְרִיךְ
 12 לְהִיטֵר סֵדֶר מְסוּדָר בַּתַּחֲלָה וְסוֹף, וְאִם-כֵּן פִּינִן
 13 שִׁיּוֹם שְׁשִׁי לְמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית הוּא סוֹף הַבְּרִיאָה,
 14 הָרִי עֵדִין אֵינִי מוֹכֵן אֵיךְ נִקְרָא בְּשֵׁם תַּחֲלַת
 15 מַעֲשֶׂיךָ. וְכָלּוֹת הַבְּאוּר בְּזֶה הוּא⁶, דְּהֵנָּה,
 16 הַתְּהוּוֹת כָּלּוֹת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת הוּא מִצַּד
 17 הָרָצוֹן לְמִלּוּכָה, שְׁעֵלָה בְּרָצוֹנוֹ יִתְבַּרֵּךְ 'אֲנָא
 18 אֱמִלֹךְ'⁷, שְׁאִין זֶה עֵינִן הַמִּלּוּכָה כְּפִי שְׁנַעֲשֵׂה
 19 לְאַחֲרֵי שִׁישְׁנָם נִבְרָאִים נִפְרָדִים, אֲלֹא הוּא עֵינִן
 20 הַמִּלּוּכָה כְּפִי שֶׁהוּא "בְּטָרָם כָּל יְצוֹר נִבְרָא"⁸,
 21 דְּהֵינִי בַּחֲנִינָת רוֹמְמוֹת וְהַתְּנַשְּׂאוֹת עֲצָמִית. וְעֵינִן
 22 זֶה נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלָּה עַל-יְדֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן, שְׁעַל-
 23 יְדֵי שְׁאֵמֶר הָיִי מֶלֶךְ גֵּאוֹת לְבָשׁ⁹, הַמְשִׁיךְ בַּחֲנִינָת
 24 רוֹמְמוֹת הָעֲצָמִית בְּגִלּוֹי. וְכִמּוֹ-כֵן פָּעַל אָדָם

1 חלקי הבריאה), וְהֵינִי, דָּעָם
 2 הַיּוֹם תַּחֲלַת מַעֲשֶׂיךָ זָכוֹן לַיּוֹם רִאשׁוֹן¹, דְּקָאֵי כוונת
 3 המילים "זה היום" הם על ראש-השנה, יום ברוא
 4 אדם הראשון², וְהֵינִי זה נקרא תחלת מעשיך (כל מעשיך כל
 5 חלקי הבריאה), וְהֵינִי, דָּעָם
 6 הַיּוֹם תַּחֲלַת מַעֲשֶׂיךָ זָכוֹן לַיּוֹם רִאשׁוֹן
 7 הָעוֹלָם³, ואם כן לכאורה יום זה,
 8 כ"ה באלול, היה צריך להיקרא
 9 "תחילת מעשיך" ולא א' בתשרי,
 10 מִכָּל-מְקוֹם אֵינִי נִקְרָא כ"ה
 11 באלול תחלת מעשיך, לְפִי
 12 שְׁעִדִּין לֹא נִשְׁלָמָה בּוֹ ביום
 13 הראשון לבריאה כְּוִנַּת ותכלית
 14 הַבְּרִיאָה, עַד לַיּוֹם הַשְּׁשִׁי
 15 לְמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית, יוֹם בְּרוּא
 16 אָדָם הָרִאשׁוֹן, שְׁבוֹ נִשְׁלָמָה
 17 כְּוִנַּת הַבְּרִיאָה, שהיא לעשות את
 18 העולם הזה התחתון לדירה' לאלויות
 19 על-ידי עבודת האדם וְלִכְּנָן הוּא
 20 תַּחֲלַת כָּל מַעֲשֶׂיךָ⁴ גם של
 21 הנבראים הללו שנבראו בימים
 22 הקודמים של ששת ימי בראשית, החל
 23 מכ"ה אלול.
 24 וְיִדּוּעַ מַה שְּׁמַדִּיק בְּזֶה כ"ק
 25 מו"ח אֲדָמוֹר הרבי הרי"צ,
 26 חותנו של הרבי (בְּהַמְשָׁךְ קבוצת
 27 מאמרים בנושא אחד שתחילתו
 28 במאמר חסידות של ראש-השנה
 29 תש"ד⁵), הֲלֹא בְּכָל הָעֵינִינִים
 30 הבאים מלמעלה ובפֶּרֶט בְּעֵינֵן
 31 הַבְּרִיאָה של העולם והאדם צְרִיךְ
 32 לְהִיטֵר סֵדֶר מְסוּדָר בַּתַּחֲלָה
 33 וְסוֹף, הֵן בַּתְּחִילַת הָעֵינִין וְהֵן
 34 בסיומו, וְאִם-כֵּן פִּינִן שִׁיּוֹם
 35 שְׁשִׁי לְמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית שבו
 36 נברא האדם הוא בפועל סוף וסיום
 37 הַבְּרִיאָה שהתחילה ביום הראשון,
 38 הָרִי עֵדִין אֵינִי מוֹכֵן אֵיךְ

(1) תפלת מוסף דר"ה (ר"ה כז, א.) (2) ויק"ר רפכ"ט. פסיקתא דר"כ פסקא כג (בחודש השביעי). (3) ויק"ר ופסיקתא דר"כ שם. תוד"ה לתקופות - ר"ה ח, א. (4) ראה חדא"ג מהרש"א ר"ה כז, א. (5) ד"ה זה היום בתחילתו (סה"מ תש"ד ע' 3). (6) ראה סד"ה אתם נצבים תרד"ע (המשך תער"ב ח"א בסופו (ע' תרלד)). (7) אד"ר - הובא בסה"מ צ' להצ"צ קע, ב. וראה לקו"ת נשא כא, ד. נצבים נא, ב. (8) פיוט "אדון עולם". וראה המשך תער"ב ח"א ס"ע תרכב. ד"ה אדון עולם תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 10 ואילך). (9) תהלים צג, א. פרקי דר"א פי"א.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

רצון למלוכה והשפעת חיות לעולמות היא **על-ידי שפועלים** על-ידי
 עבודת האדם מלמטה **התעוררות הרצון** העליון **ד'אנא אַמלוד'**
שהוא בחינת רוממות העצמית שלמעלה מהתייחסות לנבראים.
והינו, דאף שלכאורה ההמשכה של רצון למלוכה והשפעת חיות
לעולמות ולנבראים שבראש-
השנה היא רק המשכה
פרטית מיוחדת לשנה זו בפרט,
הרי מבאר באגרת הקדש¹⁵
שבספר התניא על פסוק¹⁶ ארץ
אשר גו' תמיד עיני ה'
אלקיך בה מרשית השנה ועד
אחרית שנה, שבכל שנה
ושנה ביום ראש השנה יורד
ומאיר כו' אור חדש כו' (וזה)
לשונה באגרת הקדש' שם: "...
כדרכיך תמיד עיני ה' אלוךך בה
מרשית השנה ועד אחרית שנה, דהאי
ועד אחרית כו' אינו מובן לכאורה
שהרי באחרית שנה זו מתחלת שנה
שנייה ואם כן הוה-ליה-למימר לעולם
ועד. אך העניין יובן על-פי מה שכתוב
ה' בחכמה יסד ארץ, שיסוד הארץ
העליונה היא בחינת 'ממלא כל עלמין'
והתחנתה היא ארץ חפץ המכוונת
כנגדה ממש ונקרא על שמה ארץ
החיים, הנה הוא נמשך מהמשכת
והארת חכמה עילאה מקור החיים
העליונים כדרכיך החכמה תחיה
בעליה וכו', והארה והמשכה זו היא
מתחדשת באור חדש ממש בכל שנה
ושנה, כי הוא יתברך וחכמתו אחד
בתכלית היחוד ... ובכל שנה ושנה
יורד ומאיר מחכמה עילאה אור חדש
ומחדש שלא היה מאיר עדיין מעולם
לארץ העליונה כי אור כל שנה ושנה
מסתלק לשרשו בכל ערב ראש השנה
כשהחדש מתכסה בו ואחר-כך על-ידי תקיעת שופר והתפילות נמשך אור
חדש עליון מבחינה עליונה יותר שבמדרגת חכמה עילאה להאיר לארץ עליונה
ולדרים עליה הם כל העולמות העליונים והתחתונים המקבלים חיותם
ממנה..." (והינו, שהנהיגו ההמשכה החדשה הנמשכת בראש השנה
חידוש אמת ונצחיות, שהרי מדובר בהמשכה של אור עליון שמעולם
לא נמשך כמוהו) שהוא מבחינת רוממות העצמית דוקא למעלה
מהשפעה פרטית מסויימת לשנה אחת מסוימת.

ויכמוֹכֵן פֻּעַל אָדָם הָרָאוּשׁוֹן אֶת עֲנִיֵּן הַמְּלוּכָה של הקדוש-
 ברוך-הוא **בְּכָל הַנִּבְרָאִים, דְּהֵנָּה יָדוּעַ הַהִפְרָשׁ בֵּין מְלוּכָה**
לְמַמְשְׁלָה¹⁰, שְׁמְלוּכָה הִיא בְּרָצוֹן דְּוָקָא, כפי שמלוכה של מלך
 גשמי היא רק מכוח הרצון של העם שימלך עליהם וכתוצאה מזה שהעם
 מקבל על עצמו את מלכותו **כְּמוֹ**
שְׁכָתוּב¹¹ בנוסח תפילת ערבית לגבי
 מלכותו של הקדוש-ברוך-הוא
וּמְלֻכוֹתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם.
וְעֲנִיֵּן הַמְּלוּכָה בְּרָצוֹן נַעֲשֶׂה
עַל-יְדֵי אָדָם הָרָאוּשׁוֹן, שפּעַל
 את קבלת מלכותו של הקדוש-ברוך-
 הוא על-ידי הנבראים **כְּדִאֲתָא**
 כמובא **בְּזֵהר¹² שְׁפָאֲשֵׁר נִבְרָא**
אָדָם הָרָאוּשׁוֹן אָמַר לְכָל
הַנִּבְרָאִים - וּפְעַל אֲצִלָּם
 והשפיע עליהם את תוכן האמירה -
בְּאוֹ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה נִבְרָכָה
לִפְנֵי הוֹי' עוֹשֵׁנוֹ¹³ כלומר שאדם
 הראשון פעל בנבראים ביטול לאלוקות
 וקבלת מלכותו של הקדוש-ברוך-הוא.
וְלָכֵן נִקְרָא יוֹם כְּרוֹא אָדָם
הָרָאוּשׁוֹן תְּחִלַּת מַעֲשִׂיךְ, כִּי
עִם הָיִית שְׁכִכָּה בְּאִלּוּל
נִבְרָא הָעוֹלָם, ולמעשה התחילו
להיות נבראים בעולם הזה כבר ביום
הראשון לבריאה, מִכָּל-מָקוֹם בֵּין
שְׁדוּקָא בְּיוֹם כְּרוֹא אָדָם
הָרָאוּשׁוֹן נִשְׁלַם הָרָצוֹן הָאֱלֹקִי
העליון ד'אנא אַמלוד', שְׁנַמְשָׁךְ
בְּגִילּוֹי בְּתוֹדַעַת הַנִּבְרָאִים בְּחִינַת
רוממות העצמית, שְׁזוּהִי
סִיפַת הַמַּטְרָה של כָּל הַבְּרִיאָה,
לָכֵן נִקְרָא יוֹם כְּרוֹא אָדָם
הָרָאוּשׁוֹן "תְּחִלַּת מַעֲשִׂיךְ" כִּי
רק ביום זה התחילה להתמלא
ולהתקיים כוונת הבריאה ואמנם בפועל
הנבראים נבראו כמה ימים קודם לכן אבל לפני גילוי מלכות ה' בעולם לא
הייתה למציאותם את החשיבות שהם קבלו ביום השישי לבריאה.
וְכֵן הוּא גַם בְּרֹאש־הַשָּׁנָה בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, כִּידוּעַ¹⁴ בקבלה
וְחִסְדוֹת שְׁכָכַל רֹאש־הַשָּׁנָה מִיָּדִי שְׁנָה בִּשְׁנָה חוֹזְרִים הַדְּבָרִים
לְקַדְמוֹתָם, ובסיום השנה והתחלת שנה חדשה הרצון העליון למלוך על
העולמות שהוא הגורם להשפעת חיות בעולמות עולה ומסתלק וצריכים
לְהַמְשִׁיךְ אֶת כָּלְלוֹת הַבְּרִיאָה מִחֻדָּשׁ, והדרך לחזור ולעורר מחדש

(10) לקו"ת נצבים נה, סע"ב. נו, סע"ב. (11) בתפלת ערבית. (12) ח"א רכא, ב. ח"ג קז, ב. תקו"ז תנ"י (צ, ב). (13) תהלים צה, ו. (14) ראה פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א. ובכ"מ. (15) ס"ד. (16) עקב יא, יב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 וְהוּא שָׁפֵל רֹאשׁ-הַשָּׁנָה הוּא "תַּחֲלַת מַעֲשִׂיךְ", לְפִי שְׁנַמְשָׁף
 2 בּוֹ בְּחִינַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית, הַמִּשְׁכָּה וְהָאָרָה מַעֲנִין הַרוּמָמוֹת
 3 וְהַתְּנַשּׁוּת הָעֲצָמִית כְּמוֹ רֹאשׁ-הַשָּׁנָה בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה שָׁבוּ
 4 נִמְשָׁף בְּחִינַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית בְּגִילּוּי עַל-יְדֵי אָדָם
 5 הָרִאשׁוֹן כַּמְבוּאָר לַעֲלִי.
 6 (ב) וּלְהַבִּין זֶה בְּעוֹמֶק יוֹתֵר, רֹאשׁ-הַשָּׁנָה הוּא "תַּחֲלַת מַעֲשִׂיךְ", לְפִי שְׁנַמְשָׁף
 7 יֵשׁ לְהַקְדִּים¹⁷ מָה שְׁאָמַר דָּוִד
 8 הַמֶּלֶךְ אֶל הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּשֵׁם
 9 כָּל יִשְׂרָאֵל: "אֲרוּמָמְךָ אֱלֹקֵי
 10 הַמֶּלֶךְ"¹⁸, דְּפִירוּשׁ
 11 "אֲרוּמָמְךָ", עַל-פִּי הַמִּשְׁמַעוֹת
 12 הַפְּנִימִית, הִנֵּה אֲמִיתִית עֲנִין
 13 הָרוּמָמוֹת כְּמוֹכֵן שֶׁל רוּמָמוֹת
 14 וְהַבְדֵּלָה מִהַעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים הִיא
 15 בְּחִינַת רוּמָמוֹת עֲצָמִית הִיטוֹ
 16 שֶׁל הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְרוֹמֵם, נִבְדֵּל
 17 וְנִשָּׂא בַּעֲצֵם מִהוּטוֹ שֶׁהִיא רוּמָמוֹת
 18 שְׁלֹמֶעֱלָה נַעֲלִית יוֹתֵר, בְּדִרְגָּה
 19 גְּבוּהָה יוֹתֵר בְּאֵין-עֲרוֹף לֹא כֹל
 20 יֵחַס וְהַשׁוּאָה מִבְּחִינַת רוּמָמוֹת
 21 וְהַתְּנַשּׁוּת שֶׁל הָאֱלֹקוֹת עַל
 22 נִבְרָאִים¹⁹ שֶׁהִיא רוּמָמוֹת יֵחַסִּית וְלֹא
 23 רוּמָמוֹת 'עֲצָמִית', וְהִינוּ, שֶׁהִיא
 24 בְּחִינָה שְׁלֹמֶעֱלָה
 25 מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, סֵדֵר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת
 26 שָׁבוּ הָאוֹר הָאֱלֹקִי הַמְּצוּמָם יוֹרֵד
 27 וְנִמְשָׁךְ מִמִּדְרָגָה לְמִדְרָגָה לֹא רַק
 28 בְּחִינָה וּמִדְרָגָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה
 29 מִסְפִּירַת הַמַּלְכוּת, הַסְפִּירָה
 30 הַתַּחֲתוֹנָה בְּיוֹתֵר שְׂדֵרָכָה הָאוֹר יוֹרֵד
 31 וְנִמְשָׁךְ לְהוֹת עוֹלָמוֹת אֵלָּא בְּחִינָה
 32 וּמִדְרָגָה שֶׁהִיא גַּם לְמַעְלָה
 33 מִסְפִּירַת הַחֻקִּים הַסְפִּירָה
 34 הָעֲלִיוֹנָה בְּיוֹתֵר שֶׁהִיא רֹאשִׁית
 35 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת, הַדְּרָגָה הַנַּעֲלִית
 36 בְּיוֹתֵר בְּסֵדֵר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת וְלַמַּעְלָה
 37 גַּם מִבְּחִינַת חֻקִּים שְׁבַפְתָּר
 38 כַּמְבוּאָר בְּקַבְלָה וְחִסְדוֹת, לְמַעַל
 39 מִעֲשֵׂר הַסְפִּירוֹת נִמְצָאָה בְּחִינָה הַנִּקְרָאָה
 40 'כֶּתֶר עֲלִיּוֹן' (שֶׁהִיא לְמַעַל גַּם מִסְפִּירַת הַחֻקִּים, כֵּשֶׁם שֶׁכְּתוּב כִּפְשׁוּטוֹ הוּא
 41 מַעַל (הָרֹאשׁ) אֵךְ גַּם בְּכֶתֶר' עֲצוּמוֹ יֵשׁ הַתַּחֲלָקוֹת מִסּוּיִמַת לְעֵשֶׂר סְפִירוֹת (אִם
 42 כִּי בְּאוֹפֶן אַחֵר מֵאִשֶׁר בְּעוֹלָמוֹת עֲצוּמוֹ) וְעַל כֵּךְ כַּמְבוּאָר כֵּאֵן שְׂרומָמוֹת עֲצָמִית

הִיא לְמַעַלָּה גַּם מִחֻקִּים כִּפִּי שֶׁהִיא בְּכֶתֶר, כִּיּוֹן שְׁגָם הִיא חֻקִּים כִּפִּי שֶׁהִיא
 בְּכֶתֶר בְּכָלֵל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת, בְּדִירְעָה מָה שְׁכַתְּבֵהּ הַרְמ"ז²⁰
 הַמְקוּבֵּל רַבִּי מֹשֶׁה זְכוֹת שֶׁהַתַּחֲלַת הָאֲצִילוֹת הָעוֹלָם הָרִאשׁוֹן וְהָעֲלִיּוֹן
 שֶׁבְּעוֹלָמוֹת הַמְּרִכְבִּים אֵת 'סֵדֵר הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת' הוּא מִבְּחִינַת חֻקִּים
 סְתִימָאָה, חֻקִּים סְתוּמָה, חֻקִּים
 נַעֲלָמָה שֶׁלְמַעַלָּה מְגִלּוּי, וְהִינוּ,
 שְׁבַחֲנִית חִיצוֹנִית חֻקִּים
 סְתִימָאָה הַחֲלֵק הַנִּמְנֹךְ וְהַחִיצוֹנִי שֶׁל
 הַחֻקִּים הַנַּעֲלִית הַנַּעֲלָמָה שֶׁהִיא
 מְקוֹר הַחֻקִּים הַגְּלוּיָהּ בַּחֲתָם
 לְכַלֵּל שֶׁהַבְּחִינָה הַחִיצוֹנִית שֶׁל כָּל דְּרָגָה
 נַעֲשִׂית הַבְּחִינָה הַפְּנִימִית וְהַעֲקִירָתָהּ שֶׁל
 הַדְּרָגָה שֶׁמַּעֲלֶיהָ - הִיא בְּכָלֵל
 הָאֲצִילוֹת חֲלֵק מַעוֹלָם הָאֲצִילוֹת
 וְסֵדֵר הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת' וְנִמְצָא שֶׁלְמַעַשֶׂה
 גַּם 'חֻקִּים סְתִימָאָה' קְשׁוּרָה (בְּמִידָה
 מְסוּרָה) בְּסֵדֵר הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת.
 וְיִתְרָה מִזֶּה, שְׁגָם בְּחִינַת
 חִיצוֹנִית הַכֶּתֶר עֲצוּמוֹ (לֹא רַק
 חֻקִּים שֶׁבְּכֶתֶר), כִּיּוֹן שֶׁהִיא מְקוֹר
 עַל-כָּל-פָּנִים לְסֵדֵר
 הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, כִּי עַם הִיטוֹתָה לְמַעַלָּה
 מִסֵּדֵר הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, בְּכָל זֹאת הִיא
 שׁוֹרֵשׁ וּמְקוֹר לְסֵדֵר הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת יֵשׁ
 לָהּ שְׂכִיכוֹת אֶל סֵדֵר
 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת, וְכִידְרָעָה²¹
 בְּקַבְלָה וְחִסְדוֹת שְׁבַחֲנִית
 חִיצוֹנִית הַכֶּתֶר נִמְנִית לְפַעֲמִים
 בְּמִנְיָן הַסְפִּירוֹת, וְלָכֵן הִיא
 בְּבְחִינַת רוּמָמוֹת רַק בְּאוֹפֶן יֵחַסִּי,
 חִינּוּ רוּמָמוֹת עַל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת
 בְּלִבָּהּ, וְאֵינָה בְּבְחִינַת
 רוּמָמוֹת עֲצָמִית. וְאֵמִית
 הָרוּמָמוֹת שֶׁל הָאֱלֹקוֹת, בְּהַבְדֵּלָה
 וְהַתְּנַשּׁוּת שֶׁהִיא רוּמָמוֹת
 עֲצָמִית הוּא בְּחִינַת פְּנִימִיּוֹת הַכֶּתֶר,
 וְהוּא בְּחִינַת עֲתִיק, לְשׁוֹן הַעֲתִיקָה, שְׁנַעֲתֵק וְנִבְדֵּל
 לְגַמְרֵי מִכָּל עֲנִין הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת, שְׁלֹכֵן אֵינָה
 לְגַמְרֵי מִכָּל עֲנִין הַהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת (וּבְלִשׁוֹן הַמַּאמָר ב'הַמִּשְׁך' תַּעֲר"ב
 שֶׁעֲלִיו מְיוֹסֵד מֵאִמֵּר זֶה: "'לְהִיטוֹת שְׂעִיתָ זֶה בְּחִינַת עֲצוּמוֹת אֵין-סוֹף שְׂמִירוֹם
 וּמְנוּשָׂא מִצַּד עֲצוּמוֹ וְכִמוֹ שְׂאוּמִים הַמֶּלֶךְ הַמְּרוֹמֵם לְבַדוֹ"), שְׁלֹכֵן פְּנִימִיּוֹת

(17) בַּהֲבֵא לְקֵמֶן - רֹאה ד"ה אֵנִי לְדוּדֵי וד"ה אַתֶּם נִצְבִּים תַּרְד"ע (הַמִּשְׁך תַּעֲר"ב ח"א פֶּרֶק שֶׁה (ס"ע תַּרְכָּא) וְאִילָךְ). וְרֹאה
 גַּם סֵה"מ תַּרְצ"ב ע' שֶׁזֶּ וְאִילָךְ. (18) תַּהֲלִים קָמָה, א. (19) רֹאה פִּירוּשׁ הַמְּלוֹת לְאִדְמוֹר'ר הָאֲמַצְעִי פֶק"ס (קָח, ג וְאִילָךְ).
 (20) לִזְח"ג פַּח, ב. (21) רֹאה תו"א צֹא, ג וְאִילָךְ. לְקוֹת שֶׁלַח מֵט, ג. בִּיאוּה"ו לְהַצ"צ ח"א ע' עֵרָה. וּבִכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 הכתר אינה נמנית לעולם במנין הספירות כי היא נבדלת ומרוממת
2 לגמרי מהספירות.
- 3 אָמֵנָם, עַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוֹכֵן מִהוּ עֲנִין "אַרְוֹמְמָךְ", דְּמַשְׁמַע
4 שישנה עבודה שמטרתה ותכליתה היא לְרֹמֵם וּלְהַגְבִּיחַ לְמַעְלָה,
- 5 דְּמַאֲחֵר שֶׁהוּא עֲנִין רוּמָמוֹת
6 עֲצָמִית (פנ"ל), מִה שֶׁיֵּךְ
7 לְרֹמֵם בְּחִינָה זוֹ לְמַעְלָה יוֹתֵר
8 והרי היא מרוממת בתכלית מצד
9 עצמה?
- 10 אַךְ הָעֲנִין הוּא, דְּפִירוּשׁ
11 "אַרְוֹמְמָךְ" הוּא²² לְהַמְשִׁיךְ
12 ולהביא לגילוי של בְּחִינַת רוּמָמוֹת
13 הָעֲצָמִית מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,
14 שְׁבַחֲנִית רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית
15 תִּהְיֶה בְּבַחֲנִית הַמְשָׁכָה וְגִילוי
16 לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ "אַרְוֹמְמָךְ"
17 בְּכָ"ף פְּשׁוּטָה, כ"ף סופית שנקראת
18 כ"ף פשוטה" (ולא כ"ף רגילה הנקראת
19 כ"ף כפופה) שְׁמוּדָה עַל
20 הַהֲמַשְׁכָּה עַד לְמַטָּה מִטָּה¹⁹,
21 (וכמבואר גם ב'המשך' תער"ב שם:
22 "זהו אות ך' שבסוף תיבת ארוממן
23 שהוא לשון נוכח שמורה על התגלות,
24 והלא בחינת הרוממות הוא מה שסתום
25 ונעלם כו' אלא הכונה הוא בהמשכת
26 הרוממות להיות בבחינת גילוי...")
27 דִּהְנֶה, בְּחִינַת הָרוּמָמוֹת
28 הָעֲצָמִית מִצַּד־עֲצָמָהּ הִיא
29 בְּבַחֲנִית הָעֵלֶם וְהַסֵּתֵר, בְּחִינָה
30 ומדרגה שבעצם מהותה היא למעלה
31 מגילוי שֶׁהִיא כָּל עֲנִין הָרוּמָמוֹת
32 הוּא הָיְתוֹ מְרֹמֵם וְנִבְדֵּל
33 מלהיות גלוי לעולמות ונבראים
34 תחתונים, וּבְמִילָא הָרִי זֶה סָתוּם
35 וְנִעְלָם מֵהַנִּבְרָאִים. וְזֶהוּ עֲנִין
36 "אַרְוֹמְמָךְ", שֶׁהַחִידוּשׁ בָּזֶה
37 הוּא לְגַבִּי הָעוֹלָמוֹת, שְׁגָם
38 בָּהֶם שֶׁבִּדְרָךְ כָּל הָרוּמָמוֹת נִעְלָמָה
39 ונסתרת מהם תוֹמָשֶׁךְ בְּחִינַת
40 הָרוּמָמוֹת לְהִיּוֹת מְאִירָה
41 בְּגִילוי (ועל־דרך המבואר לעיל שאדם
42 הראשון המשך על הנבראים את ענין הרצון למלוכה כפי שהוא ענין עצמי).
43 וְעוֹד פִּירוּשׁ בְּ"אַרְוֹמְמָךְ אֱלֹקֵי הַמֶּלֶךְ", עַל־פִּי חֲסִידוֹת שֶׁהוּא
44 עֲנִין הַהֲעֲלָא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כַּמְבוּאֵר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוֹת שְׁקִימוֹת
- 45 שתי דרכים של קירוב העולמות והנבראים לאלוקות, דרך אחת היא 'המשכה'
46 מלמעלה למטה, הארת אור אלוּקִי מאלוקות לעולמות ונבראים, ודרך שנייה
47 היא 'העלאה' מלמטה למעלה, התקרבות מצד העולמות והנבראים ולפי פירוש
48 זה 'ארוממן' אלקי המלך' הוא ענין ההעלאה מלמטה למעלה וְהִינֵנוּ,
49 שְׁבַחֲנִית אֱלֹקֵי, אֱלֹקָה שְׁלִי
50 (כְּשֶׁנִּי הַפִּירוּשִׁים שְׁבַחָהּ,
51 שִׁיתְבָּאָרוּ לְקָמֵן בְּאַרְיכוֹת),
52 יְתוֹרָם וְיִתְעַלָּה בְּבַחֲנִית
53 רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית וּמֵאֲחֵר
54 שמדובר בהתעלות של בחינת "אלקה
55 שלי", אלוּקוֹת כְּפִי שִׁמְתִּיחַסֵּת
56 לנבראים, לְבַחֲנִיה נִעְלִית יוֹתֵר,
57 'רוממות העצמות', הרי זו פעולה של
58 'העלאה' מלמטה למעלה.
- 59 וְשֶׁנִּי עֲנִינִים אֱלֹו הַמַּשְׁכָּה
60 והתגלות הרוממות העצמית למטה
61 והעלאת בחינת 'אלוקי' לְבַחֲנִית
62 הָרוּמָמוֹת הָעֲצָמִית נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי
63 אָדָם הָרָאוּשׁוֹן בְּרָאש־הַשָּׁנָה,
64 כְּפִי שִׁמְשִׁיךְ וּמֵבָאֵר. דִּהְנֶה,
65 בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה לִפְנֵי בְרִיאַת
66 האדם ועבודת האדם הִיא עֲנִין
67 הָרוּמָמוֹת הָעֲצָמִית בְּהֲעֲלָם
68 מֵהָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים, דָּעָם הָיְתָה
69 אֲשֶׁר בְּדִבְרֵי הָיוּ שְׁמִים נַעֲשֶׂה
70 וּבְרִיחַ פִּיו כָּל צָבָאָם²³, וְכָל
71 הַבְּרִיאָה הִיא מֵאֲלֻקוֹת מִכָּל־מְקוֹם
72 הָרִי זֶה בְּהֲעֲלָם, שְׁהִירָה הַבְּרִיאָה
73 הִיא בְּאוֹפֵן כֹּזֵה שֶׁהַבּוֹרָא אֵינוֹ נִכָּר
74 בְּגִלוי וּפְשׁוּר לְטוֹעוֹת וּלְחֻשׁוֹב
75 שֶׁהַנִּבְרָאִים הֵם בְּעִלֵי מַצִּאוֹת עֲצָמִית
76 וְאָדָם הָרָאוּשׁוֹן הַמְשִׁיךְ
77 רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית שִׁבְעָצָם הִיא
78 לְמַעְלָה מִגִּילוי לְנִבְרָאִים שֶׁתִּהְיֶה
79 בְּגִילוי לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ עֲנִין
80 הַהֲמַשְׁכָּה שֶׁל אֲלֻקוֹת מִלְּמַעְלָה
81 לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת. וּכְמוֹ־כֵן פֶּעַל
82 אָדָם הָרָאוּשׁוֹן גַּם אֵת הָעֲנִין הַשֵּׁנִי
83 שֶׁבִּארְוֹמְמָךְ אֱלֹקֵי הַמֶּלֶךְ הָעֲלָא
84 כָּל הַבְּרִיאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,
85 עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁאִמֵּר לְנִבְרָאִים:
86 בָּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה נִכְרַכָּה לְפָנֵי הָיוּ עוֹשֵׁנוּ וְעוֹרֵר בָּהֶם
87 הַתְּבַטְלוֹת לְאֲלֻקוֹת, שֶׁהוּא עֲנִין הַהֲעֲלָא שֶׁל הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים
88 לְבַחֲנִית רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 (ג) ובאור הענין, דהנה, בתיבת "אלקי" כמו ב"אלוקים" בכלל
2 יש שני פירושים, פירוש אחד "אלקי" מלשון 'כח' כמו בפסוק
3 "ראת אלי הארץ לקח", פירוש שני "אלקי" מלשון אלקות²⁴.
4 ושני פירושים אלו לשון כוח ולשון אלקות הם לכאורה ענינים
5 הפכיים. דענין האלקות, הינו
6 הארה אלקית, הוא בחינת
7 אור וגילוי המתפשט ומאיר מן
8 העצם, שזהו הטעם לכך
9 שעולם האצילות נקרא עולם
10 האלקות²⁵, הינו שזהו
11 התפשטות הארה מאור-אין-
12 סוף המאציל ברוך-הוא
13 כלומר, התגלות של העצם, מקור
14 האור. אבל 'כח' אינו בחינת
15 אור וגילוי, התגלות של העצם,
16 מקור האור, שאינו התפשטות
17 הארה ממקורו, אלא נמצא
18 בא ונובע ממקורו כמו דבר
19 הנבדל ממנו, ובא בבחינת כח נעלם. ומפל-
20 כח נעלם ולא גלוי. ומפל-מקום
21 למרות שני דברים הפכיים לכאורה
22 נכללים שני הפירושים ענין
23 האור וענין הכוח בתיבת
24 "אלקי", לפי שיש מעלה
25 ויתרון מיוחד בכל אחד מהם.
26 והינו, שיש מעלה ב'אור'
27 לגבי לעומת 'כח', ויש גם
28 מעלה ב'כח' לגבי לעומת
29 'אור' (כדלקמן), וזהו
30 ש"אלקי" הוא ענין אחד והוא
31 סובל נושא בתוכו שני
32 הפירושים יחד, שיש בו בעצם
33 את שתי המעלות גם את מעלת
34 האור וגם את מעלת הכוח, כפי
35 שיתבאר להלן.
36 (ד) ויובן המעלה של 'אור' והמעלה
37 של 'כוח' (והחיבור של שניהם)
38 בהקדם באור ההפרש בין
39 'אור' ל'שם' ו'דשם' הוא
40 ענין המלכות, שגם הוא מוזכר בפסוק זה, ככתוב "אלקי המלך",
41 כמאמר²⁶ כפי שאומרים ב'אדון עולם' מלך שמו נקרא, שהרי מה
42 שמתפשט מהמלך ומאיר ומשפיע על השרים והעבדים וכל
- אנשי המדינה, אינו עצם המלך שהוא מרומם ונבדל מהם אלא
רק 'שמו' של המלך, הארה מסוימת ממנו בלבד, שהוא הבדל זה
בין 'אור' ל'שם' הוא על-דרך ההפרש בין 'אור' שהוא התגלות
ל'כח' שהוא בהעלם.
והענין הוא, ד'אור' הוא
גילוי והוא בדבקות נפרת,
ו'שם' הוא העלם והוא
בדבקות בלתי נפרת מבואר
בתורת החסידות שבדבקות והתאחדות
בין שני דברים יש שתי דרגות –
'דבקות ניכרת' שגם היא התאחדות
ודבקות אבל במידה מסוימת עדיין
ניכר שיש כאן שני דברים המתאחדים
ודבקות והתאחדות בדרגה יותר גבוהה
היא 'דבקות בלתי ניכרת', היינו
שנתאחדו עד כדי כך שלא ניכר שיש
כאן שני דברים דבקים ומחוברים אלא
הם נראים כמציאות אחת (ובהקשר זה
מבואר לשון הזוהר אודות ביטול
והתאחדות הספירות דאצילות עם
הקדוש-ברוך-הוא בעצמו "איהו
וחייה (הוא והאורות) חד, איהו
וגרמוהי (הוא והכלים) חד" שלא נאמר
"איהו וחייה וגרמוהי חד" אלא
ההתאחדות של האורות נאמרת בפני
עצמה וההתאחדות של הכלים נאמרת
בפני עצמה, אכן יש הבדל ביניהם,
התאחדות האורות היא ב'דבקות בלתי
ניכרת' והתאחדות הכלים היא ב'דבקות
ניכרת' ולעניינו, כיוון שאור התגלות
והתפשטות של העצם, הדבקות
וההתאחדות שלו עם העצם היא
'דבקות ניכרת' ואילו ה'שם' מאוחד
ודבוק בעצם בדבקות נעלית יותר,
בלתי ניכרת, כי הוא בהעלם בעצם ולא
נראה כמציאות בפני עצמה, כפי
שממשיך ומבאר. דהנה, 'אור'
הוא גילוי, והינו, שהאור
מגלה את המאור, מקור האור,
שהרי ב'אור' ניכר בגילוי מה טיבו ומהותו אם הוא אור הנה,
אור הנה, אור השמש או אור היום, והינו, לפי שהמאור
הוא בגילוי ב'אור', והאור הוא גילוי וביטוי של המאור עצמו,

(24) ראה גם אוה"ת יתרו ע' תשנ ואילך. (25) ראה תניא פמ"ט (סט, א). סהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פ"ד. המשך
(תרט"ו ע' תכט. (26) פיוט "אדון עולם".

זה היום תחלת מעשיך

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 וכִידוּעַ שֶׁכָּל אֹר הוּא מַעֲיֵן הַמָּאֹר ויש לו תכונות דומות למקורו
2 לְפִי שֶׁהוּא דְבוּק בְּמָאֹר. וְכֵשֶׁם שֶׁהָאֹר עֲצָמוֹ הוּא גִילּוֹי
3 וּבִטּוֹי שֶׁל הַמָּאֹר, הִנֵּה גַם פְּעוּלָתוֹ וְהַשְׁפַּעְתּוֹ שֶׁל הָאֹר בְּדָבָר
4 שֶׁנַּעֲשֶׂה מוֹאֵר עַל-יָדוֹ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּילּוֹי, שֶׁבְּדָבָר
5 הַמָּאֹר נִכָּר אִם הוּא מוֹאֵר
6 מָאֹר הֵנָּה, מָאֹר הֵיכָל או
7 מָאֹר הַשֶּׁמֶשׁ כִּי שִׁמְקוֹר הָאֹר
8 נִיכָר בְּאוֹר עֲצָמוֹ.
9 וְכִמוּכֵן הוּא בַּעֲנֵן הָאֹר
10 לְמַעַלָּה בְּאִלּוּקוֹת, שֶׁהוּא מַעֲיֵן
11 הַמָּאֹר, וְיִתְּרָה מִזֶּה, שֶׁהוּא
12 גַם מַעֲיֵן הָעֲנָנִים
13 שֶׁבְּעֲצָמוֹתָּ עֵצִים מִהוֹת הָאִלּוּקוֹת
14 שֶׁלְּמַעַלָּה מִבְּחִינַת מָאֹר, שֶׁכֵּן
15 הָעֵצִים נִעְלָה מִהַתְּגַלּוּת אֲפִילוֹ מִלְּהוּת
16 מְקוֹר לָאֹר שֶׁהֵרִי כֵשֶׁם שֶׁלֹּא
17 זָהוּ עֵיקַר הָאִלּוּקוֹת מִה
18 שֶׁהָעוֹלָמוֹת מִתְּהַיִּים מִמֶּנּוּ²⁷,
19 אֲלֵא הַקְדוּשׁ בִּירְדֵּי הָאֹר בְּעֲצָמוֹ הוּא
20 לְמַעַלָּה מִהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי כִּמוּכֵן
21 לֹא זָהוּ עֵיקַר הָאִלּוּקוֹת מִה
22 שֶׁהָאֹר נִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ, וְעֵצִים
23 מִהוֹת שֶׁל הָאִלּוּקוֹת הוּא לְמַעַלָּה מִכָּל
24 עֲנִיֵּן הָאֹר וְהֵינּוּ, שֶׁמְלַבֵּד עֲנֵיֵן
25 הָאֹר, שֶׁאֵינוֹ אֲלֵא הָאֵרָה וְהַתְּפַשּׁוּת
26 מִסּוּרֵימַת שֶׁל עֲצָמוֹתָּ ית', נוֹשָׂא
27 הָעֲצָמוֹתָּ בְּעֲצָמוֹ כִּבְיָכּוֹל
28 כְּמָה וְכְמָה עֲנָנִים אַחֲרֵים עַד
29 אֵין סוֹף, וְכָל הָעֲנָנִים
30 שֶׁיִּשְׁנֶם בְּעֲצָמוֹתָּ נִמְשָׁכִים
31 גַם בְּ'אֹר' כִּי כִּאֲמֹר הָאֹר הוּא
32 מַעֲיֵן הַמָּאֹר.
33 וְרָאִיהָ לְדָבָר הָאֲמֹר שֶׁהֵעִיקְרוֹ שֶׁל
34 'אֹר מַעֲיֵן הַמָּאֹר' מַחֲבִיב שֶׁבְּאֹר
35 יִמְשָׁכּוּ גַם הָעֲנָנִים שֶׁבְּעֲצָמוֹתָּ ית',
36 מַעֲיֵן הַתְּהוּוֹת הָעוֹלָמוֹת
37 וְהַנִּבְרָאִים בְּדֶרֶךְ יֵשׁ מֵאֵין דְּבַר-
38 מִצִּיאוֹת מִלֵּא-דְבַר. דְּהִנֵּה, מִבְּאֵר
39 בְּ'אֵגֶרֶת הַקֹּדֶשׁ'²⁸ שֶׁבְּסֹפֶר הַתְּנִיָּא
40 שֶׁהַתְּהוּוֹת שֶׁל כָּל הַבְּרִיָּאָה הִיא
41 מָאֹר אֵין-סוֹף, הָאֹר הָאִלּוּקִי
42 שֶׁהוּא אֵין-סוֹף, בְּלִי גְבוּל, כִּמוֹ מְקוֹרוֹ,
43 שֶׁהָאֹר הוּא בַּעֲיֵן הַמָּאֹר כִּי
- 44 לָאֹר יש תכונות דומות למאור, מקור האור, הוא והמאור הוא מהותו
45 ועצמותו של המאציל ברוך-הוא כו' שֶׁהוּא ה'עצמות' לְבָדוֹ
46 בְּכַחוֹ וְיִכְלָתוֹ לְבְרֹא יֵשׁ מִצִּיאוֹת דְּבַר מֵאֵין וְאֶפְסָם הַמְּוַחֲלָט
47 מִמֶּשׁ כו', מִלֵּא-דְבַר מִמֶּשׁ (לֹא כִּמוֹ ב'סֹדֶר הַשְּׁתִּלְשׁוּת' שֶׁדְּרָגָה אַחַת בָּאָה
48 מִחִבְרָתָה בְּאוֹפֶן שֶׁהֵעִילוֹנָה הִיא עִילָה
49 וְסִיבָה לְתַחֲתוֹנָה, אֲלֵא שֶׁאֵין שׁוֹם עִילָה
50 וְסִיבָה שֶׁמֵּאֵין וְאֶפְסָם הַמְּוַחֲלָט' שֶׁאֵינוֹ
51 מִצִּיאוֹת כָּלל תְּהִיָּה מִצִּיאוֹת יֵשׁ',
52 וְהַדְּבַר אֲפֻשִּׁי רַק בְּכּוֹחַ ה'עצמות'
53 שֶׁהוּא עֲצָמוֹ קִיִּים לֹא סִיבָה וְעִילָה
54 הַקְדוּמָה לֹא, כִּמְבֹאֵר ב'אֵגֶרֶת הַקְדוּשָׁה'
55 (שם) וְהֵרִי כֹחַ הַהִתְהוּוֹת
56 שֶׁבְּעֲצָמוֹתָּ אֵינוֹ מִצֵּד עֲנָיִן
57 הַמָּאֹר שָׁבוֹ, עֲצָמוֹתָּ ית' מִהוֹוָה
58 נִבְרָאִים יש מאין לֹא בְּגִלּוֹל שֶׁהוּא מְקוֹר
59 שֶׁל אֹר אֲלֵא מִצֵּד הַיְּהוּוֹת בּוֹרָא,
60 וּמְכַל־מְקוֹם גַם עֲנָיִן זֶה שֶׁל
61 הַכּוֹחַ וְהִיכּוֹלָת לַהוֹת נִמְשָׁךְ
62 ב'אֹר' וְלִמְעֻשָּׂה הַהִתְהוּוֹת הִיא
63 בְּאֲמַצְעוֹת הָאֹר. וְטַעַם הַדְּבַר
64 (שֶׁנִּמְשָׁךְ ב'אֹר' גַם כֹּחַ
65 הַהִתְהוּוֹת שֶׁמִּצֵּד הַבּוֹרָא)
66 הוּא לְפִי שֶׁהָאֹר הוּא כְּעֵיֵן
67 הַמָּאֹר (כִּמוֹ שֶׁכְּתוּב ב'אֵגֶרֶת
68 הַקֹּדֶשׁ' כִּי שְׁחֹבָא לֵעִיל),
69 וְהַכֹּנָה בְּזֶה, דְּלִהוּת
70 שֶׁבְּעֲצָמוֹתָּ לֹא שִׁיף לְחֻלָּק
71 בֵּין עֲנָיִן הַמָּאֹר שָׁבוֹ לְשִׁיף
72 הָעֲנָנִים שָׁבוֹ, אֲלֵא כָל ה'תְּכוֹנוֹת'
73 וְהַכּוֹחוֹת וְהִיכּוֹלוֹת שֶׁלָּהֶם עֲנִיֵּן אֶחָד
74 מִמֶּשׁ וְחֻלָּק בְּלִתִּי נִפְרָד מִהָעֵצִים עֲצָמוֹ
75 לְכֵן לְהִיּוֹתוֹ שֶׁל הָאֹר מַעֲיֵן
76 הַמָּאֹר, הֵרִי הוּא גַם מַעֲיֵן
77 כָּל הָעֲנָנִים שֶׁבְּעֲצָמוֹתָּ כֹּלל
78 גַם עֲנִיֵּן הַכּוֹחַ לַהוֹת. אֲמָנָם, כָּל
79 שֶׁאֵר הָעֲנָנִים שֶׁבְּעֲצָמוֹתָּ
80 יִשְׁנֶם ב'אֹר' בְּהֶעֱלָם, וְעַם
81 הַיְּהוּוֹת מַעֲיֵן הַמָּאֹר לֹא נִיכּוֹרֹת בּוֹ
82 בְּגִילּוֹי כָּל הַתְּכוֹנוֹת וְהִיכּוֹלוֹת שֶׁל
83 הָעֲצָמוֹתָּ וְזֶה שֶׁנִּתְּגַלָּה ב'אֹר'
84 הוּא בְּחִינַת הַמָּאֹר בְּלָבָד, רַק
85 עֲנִיֵּן זֶה בְּעֲצָמוֹתָּ שֶׁהוּא מְקוֹר שֶׁל אֹר
86 שֶׁזָּהוּ שֶׁהָאֹר הוּא מַעֲיֵן

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

השורש של כל אחד מהם ונתן לו שם בהתאם לכך, ומאחר שהשם של כל
נברא קשור במהותו ובשרשו, מדוע רק האור מבטא את העצם ולא השם, על
כך בא המענה שאכן השם קשור במהות החיות אבל **מכל-מקום כל זה**
הוא **בהעלם**, והינו, **שאנו רק יודעים שעל-ידי השם נמשך**
החיות, אכל החיות אינה
מתגלה ולא מקבלת כל ביטוי על-
ידי השם, וכמו-כן לא
מתגלה על-ידי השם שרש
הדבר, והשם 'שור' אינו מגלה לנו
מאומה על המהות של 'פני שור'
במרכבה העליונה, **ואין זה אלא**
שאנו יודעים ביריעה בלבד, לא
בגלל שיש לכך ביטוי כלשהו
שהשמות שנתנו לכל
הנבראים הם בהתאם
לשרשם, ולכן יכולים אנו
לידע את חלוקי שרשי
הנבראים מחלוקי שמותיהם,
אכל השם עצמו אינו מגלה
ולא נבר בו שרשו העליון של
הדבר **כלל**.

וכן הוא גם בשם הפרטי של
כל אדם, דעם היות שהשם
מקשר את הנשמה בגוף,
והחיות הנמשכת מהנשמה
ומחיה את הגוף היא נשרשת
בשם (כפי שמבאר אדמו"ר
הזקן ב'לקוטי תורה'³³ וזה
לשונו: "... הנשמה עצמה קודם בואה
בגוף אינה נקראת בשם כלל ... והרי
גם לגוף עצמו אין השם מועיל, אך
השם מקשר הנשמה בגוף והחיות
הנמשך מהנשמה ומחיה הגוף הוא
נשרש בהשם. דהיינו ראובן חיות שלו
באותיות ריש אלף כי הוא מבחינת
ראיה ... ולאה מחמת שראתה המעשה
ראו מה בין בני כו' ידעה ששורש
נשמתו באותיות שמו ראובן... נראה
שאותיות השם הם חומריים ואינם
כלום רק שבו יש חיות מעט שמחיה את הגוף. דהיינו כנודע שהאור והחיות
המתפשט מהנשמה בהגוף דהיינו החיות המתפשט בכל רמ"ח איברי הגוף
אין זה מהות ועצמות הנשמה ממש אלא רק בחינת גילוי והארה ממנו ...
והמשכת הארה זו נשרש באותיות השם. לכן השם שייך דווקא בהתלבשות

המאור, והינו, לפי שכן עלה ברצונו יתברך שכל שאר
הענינים של עצמותו ית' יהיו ב'אור' בהעלם והסתר, ורק ענין
המאור יהיה בו בגילוי, אכל בהעלם לאמתו של דבר ישנם
ב'אור' כל הענינים שב'עצמות'.

אף בשונה מענין האור שעינינו
המשכה וגילוי ענין ה'שם' אף
שבמובן מסויים גם הוא התפשטות
של העצם, מכל-מקום הוא
בבחינת העלם (על-דרך המבואר
לעיל לגבי 'כוח' ביחס ל'אור'),
שהרי בשונה מהאור שמגלה את
מהות האור (ונתן להבחין בו האם
הוא אור הנר או אור השמש וכד')
על-ידי השם אין יודעים
מהות הדבר שנקרא בשם זה
ושם הדבר אינו מגלה מאומה על
מהותו. ועם היות שעל-ידי
השם נמשך החיות, ואף ששמו
של דבר הוא האמצעי שדרכו באה
ונמשכת אליו החיות האלוקית,
כידוע²⁹ בתורת החסידות
כפירוש הפתוב³⁰ בפרשת
בראשית וכל אשר יקרא לו
האדם נפש חיה הוא שמו,
היינו שאדם הראשון היה מסוגל לתת
לנבראים השונים את השם הנכון
והמתאים לכל אחד מהם כי הייתה לו
היכולת לדעת את מהות החיות
האלוקית של כל נברא והוא ענין
השמות בלשון הקדש,
שאיןם הספמיים שמות שבני
אדם הסכימו עליהם אבל אין להם שום
שייכות למהות הדברים, כפי שזה
בשפות אחרות, אלא לשמות של
הנבראים בלשון הקדש יש שייכות
ממש ל'שם' אל עצם הדבר,
ומורה השם של הדבר על שרשו
הרוחני למעלה באלוקות, וכדאיתא
כמובא בפסל"ה³¹ בספר 'שני
לוחות הברית' שאדם הראשון ידע סוד מרפכה העליונה שורש
ומקור הנבראים, ועל פן היה יודע לקרוא שמות לכל הנבראים,
לזה לבהמה זו נאה לקרוא שור³², מפני ששרשו מבחינת פני
שור שבמרפכה, ועל-דרך-זה בשאר הנבראים, שידע את

(29) ראה רמב"ן ובחיי בראשית ב, יט. אור תורה להח"מ ד, סע"ב ואילך. לקו"ת בהר מא, ג. ועוד. (30) בראשית ב, יט.

(31) בהקדמה בית המקדש (יד, א). (32) ב"ר פי"ז, ד. וש"נ. (33) בהר שם.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 הנשמה בגוף שאז נמשך הארה מהנשמה להתפשט בגוף וזהו על-ידי בחינת
2 השם..."), **מִכָּל-מְקוֹם הָרִי זֶה עֵינֵי ה'שם'** ושייכותו למהות האדם
3 **בְּהֶעֱלֵם וְאֵינוֹ נִכָּר כָּלֵל** באדם הנקרא בשם מסוים. **וְלִכֵּן מְצִינֵנוּ**³⁴
4 **כְּמָה בְּנֵי אָדָם שִׁשְׁמוֹתֵיהֶם שְׁוִים**, שְׁזָהוּ לְפִי שִׁשְׁרָשָׁם למעלה
5 באלוקות אֶחָד וזהו (בְּמִבְאָר
6 **בְּסִפְרֵי קִבְלָה**), **וּמִכָּל-מְקוֹם** 1 **וְאֵינוֹ נִכָּר כָּלֵל. וְלִכֵּן מְצִינֵנוּ**³⁴ כְּמָה בְּנֵי אָדָם
7 **חֲלוּקִים הֵם** האנשים הנקראים 2 **שִׁשְׁמוֹתֵיהֶם שְׁוִים**, שְׁזָהוּ לְפִי שִׁשְׁרָשָׁם אֶחָד
8 בשם וזהו זֶה מִזֶּה לֹא רַק 3 (בְּמִבְאָר בְּסִפְרֵי קִבְלָה), **וּמִכָּל-מְקוֹם חֲלוּקִים הֵם**
9 **בְּעֵנִינִים חִיצוֹנִיִּים**, אֲלֹא גַם 4 **זֶה מִזֶּה לֹא רַק** בְּעֵנִינִים חִיצוֹנִיִּים, אֲלֹא גַם
10 **בְּעֵנִינִים עִקְרִיִּים** כי השם לא בא 5 **בְּעֵנִינִים עִקְרִיִּים. וְזֶהוּ כָּלִלוּת הַהִפְרָשׁ שֶׁבִּין**
11 לידי ביטוי בשום דבר, לא פנימי ולא 6 **'אֹר' 'ל'שם', 'ש'אֹר'** הוא גִּילוי, הִינֵנו, שֶׁהָאֹר
12 חיצוני.
13 **וְזֶהוּ כָּלִלוּת הַהִפְרָשׁ שֶׁבִּין** 7 **עֲצָמוֹ** הוא בבחינת גִּילוי, שֶׁהוא מֵעֵין הָמָאֹר,
14 **'אֹר' 'ל'שם', 'ש'אֹר'** הוא 8 **וְהוא בְּגִילוי גַם בְּדָבָר שֶׁנַּעֲשֶׂה מוֹאֵר עַל-יָדוֹ,**
15 **גִּילוי, הִינֵנו, שֶׁהָאֹר עֲצָמוֹ** 9 **כִּנֵּל. מֵה-שְּׁאִין-כֵּן הַשֵּׁם** הוא בבחינת הָעֵלֶם,
16 **הוא בבחינת גִּילוי, שֶׁהוא** 10 **הִינֵנו, שֶׁהוא בְּהֶעֱלֵם הֵן לְגַבִּי הַדָּבָר הַנִּקְרָא בְּשֵׁם**
17 **מֵעֵין הָמָאֹר, והאור הוא ביטוי** 11 **זֶה, וְהֵן לְגַבִּי הָאָדָם הַקּוֹרֵא אֶת הַדָּבָר בְּשֵׁם זֶה.**
18 וגילוי של המאור וְהוא האור מאיר
19 ומתבטא **בְּגִילוי גַם בְּדָבָר** 12 **אֲמָנָם יֵשׁ גַּם מַעֲלָה בְּעֵנִינֵי ה'שם' לְגַבִּי עֵנִין**
20 **שֶׁנַּעֲשֶׂה מוֹאֵר עַל-יָדוֹ, כִּנֵּל.** 13 **ה'אֹר'. דְּהֵנָּה, ה'אֹר' הוא הָאֶרֶץ בְּלִבָּד**
21 **מֵה-שְּׁאִין-כֵּן הַשֵּׁם** הוא 14 **וְאֵינוֹ מִמְשִׁיךְ אֶת הָעֵצָם, שֶׁהָעֵצָם נִשְׁאָר בְּמִקְוָמוֹ**
22 **בְּבַחֲנִית הָעֵלֶם, הִינֵנו, שֶׁהוא** 15 **וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ ב'אֹר', מֵה-שְּׁאִין-כֵּן ה'שם'**
23 **בְּהֶעֱלֵם הֵן לְגַבִּי הַדָּבָר** 16 **מִמְשִׁיךְ אֶת הָעֵצָם, שֶׁהָרִי בְּאֶשֶׁר קוֹרִין לְאָדָם**
24 **הַנִּקְרָא בְּשֵׁם זֶה, וְהֵן לְגַבִּי** 17 **בְּשִׁמּוֹ - אֲזִי הוא נִפְנָה לְקוֹרְאוֹ (לא רַק בְּעֵנִינֵנוּ**
25 **הָאָדָם הַקּוֹרֵא אֶת הַדָּבָר בְּשֵׁם** 18 **הַחִיצוֹנִיִּים, אֲלֹא) בְּכָל עֲצָמוֹתוֹ. וְאִי-אֶפְשָׁר**
26 **זֶה שלגבי שניהם אין האור מגלה** 19 **לוֹמֵר שְׁזֶה שֶׁהָאָדָם נִפְנָה לְקוֹרֵא בְּשִׁמּוֹ** הוא עֵנִין
27 **ומבטא דבר אודות מהות הדבר הנקרא** 20 **הַסִּפְּרִי, שֶׁכֵּן הַסִּפְּרִים בְּעֲצָמוֹ שֶׁבְּאֶשֶׁר יִקְרָאוּהוּ**
28 **בשם זה (למרות שה'שם' אכן שייך** 21 **בְּשִׁמּוֹ יִפְנָה לְקוֹרְאוֹ, שֶׁהָרִי אֲנוֹ רוֹאִים שְׁעַל-יָדִי**
29 **למהות הדבר, כמבואר לעיל).** 22 **קְרִיאַת הַשֵּׁם נִמְשָׁךְ חִיּוֹת חֲדָשָׁה מֵעֵצָם הַנֶּפֶשׁ,**
30 **אֲמָנָם יֵשׁ גַּם מַעֲלָה בְּעֵנִין** 23 **כִּמוֹ בְּמִצָּב שֶׁל הַתַּעֲלָפוֹת חֲזָקָה רַחֲמָנָא-לְצִלָּן,**
31 **ה'שם' לְגַבִּי עֵנִין ה'אֹר'.** 24 **שְׂאֵז מִסְתַּלְקִים כָּל הַגִּילויִים מִהַנֶּפֶשׁ הַשִּׁיכִים**
32 **דְּהֵנָּה, ה'אֹר' עם היותו 'מעין** 25 **לְגוֹף וְעוֹלָם לְשִׁרְשָׁם בְּעֵצָם הַנֶּפֶשׁ, וְעַד שְׁאֵינוֹ**
33 **המאור' והתגלות של המאור, בכל זאת** 26 **מוֹעִיל (לא רַק אֲכִילָה וְשִׁתְיָה, אֲלֹא) אֶפִּילוֹ עֵנִין**
34 **הוא הָאֶרֶץ בְּלִבָּד וְאֵינוֹ** 27 **שֶׁל רְפוּאָה, וּמִכָּל-מְקוֹם עַל-יָדֵי-זֶה שְׁלוֹחֵשִׁים שִׁמּוֹ בְּאֲזָנוֹ מְעוֹרְרִים**
35 **מִמְשִׁיךְ וְאֵינוֹ מְגַלֵּה אֶת הָעֵצָם,** 28 **וּמִמְשִׁיכִים חִיּוֹת חֲדָשָׁה מֵעֵצָם הַנֶּפֶשׁ**³⁵ **זֶהוּ מַעֲלַת ה'שם' עַל ה'אֹר', שְׁאֵינוֹ**
36 **שֶׁהָעֵצָם נִשְׁאָר בְּמִקְוָמוֹ וְאֵינוֹ** 29 **הָאֶרֶץ בְּלִבָּד, אֲלֹא שִׁיךְ אֶל הָעֵצָם, שֶׁמִּגִּיעַ וּמְעוֹרֵר אֶת הָעֵצָם. וְזֶהוּ גַם מֵה**
37 **נִמְשָׁךְ ב'אֹר', מֵה-שְּׁאִין-כֵּן** 30 **שֶׁעֵנִין ה'שם' שִׁיךְ יוֹתֵר לְהַתְלַבְּשׁוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּגוֹף (שְׁעַל-יָדוֹ נַעֲשֶׂה חִיבוֹר חִיּוֹת**
38 **ה'שם' מִמְשִׁיךְ וּמוֹשֵׁךְ אֶת** 31 **הַנֶּפֶשׁ עִם הַגּוֹף) דְּוָקָא, שְׂאֵז דְּוָקָא נִקְרָא ב'שם', וְלִכֵּן מְצִינֵנוּ**³⁶ **שְׂאֵף שֶׁבְּנִשְׁמַת**
39 **הָעֵצָם, שֶׁהָרִי בְּאֶשֶׁר קוֹרִין** 42 **הַחִיצוֹנִיִּים, אֲלֹא) בְּכָל**
40 **לְאָדָם בְּשִׁמּוֹ - אֲזִי הוא נִפְנָה**
41 **פִּנָּה לְקוֹרְאוֹ (לא רַק בְּעֵנִינֵנוּ**
42 **הַחִיצוֹנִיִּים, אֲלֹא) בְּכָל**

(34) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ג ס"ע שג ואילך. אוה"ת שמות ע' קד. סה"מ תר"ל ע' סח. תרס"ח ע' פב. (35) ראה סה"מ תרצ"ט ע' 163. תש"א ע' 82. תש"ב ע' 73. ועוד. (36) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן ואוה"ת שם.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׁבִנְשֵׁמֶת רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאי וְכֵן בְּנִשְׁמַת רַב הַמְנוּנָא
2 סָבָא הָיָה נִיצוּץ (וְאִפְשָׁר גַּם בְּחִינָה נְעִלִית יוֹתֵר מִבְּחִינַת
3 נִיצוּץ בְּלִבָּד אֲלֵא הָאֵרָה גְּדוּלָּה מִזֹּד) מְנַשְׁמַת מִשָּׁה רַבְּנֵי (פְּמִבְּאָר
4 בְּסִפְרֵי קִבְלָה³⁷), מְכַל־מְקוֹם אֵינֶם נִקְרָאִים בְּשֵׁם מִשָּׁה,
5 אֲלֵא בְּשֵׁם שְׁמַעוֹן אוֹ
6 הַמְנוּנָא, וְהִינוּ, לְפִי שְׁהֶשֶׁם
7 שִׁיף אֶל הַתְּאֻחָדוֹת הַחִיּוֹת שֶׁל
8 הַנֶּפֶשׁ עִם הַגּוֹף (הַגּוֹף שֶׁלֹּ
9 הַמִּיּוֹחַד לְנֶפֶשׁ זֹה) דּוֹקָא. וְהָרִי
10 הַתְּלַבְּשׁוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּגוֹף הָיָה
11 בְּאוֹפֶן שְׂבִיזָה מוֹגֵדֵר הָעֵצִים
12 כו'³⁸ כִּי שְׂמוּכָה מִזֶּה שְׂבִקְרִיָּה
13 לֵאדָם כְּשֶׁמֶה הוּא פּוֹנֶה בְּכָל עֲצֻמוֹתָיו
14 וְכֵן מִכָּן שְׁעַל־יָדֵי הַשֵּׁם אִפְשָׁר לַעֲוֹר
15 מִהַתְּעַלְפוֹת, כְּמִבְּאוּר לַעֲלִיל.
16 (ה) וְהִנֵּה עַל־דֶּרֶךְ הַהֶפְרָשׁ בֵּין
17 'אוֹר' וְ'שֵׁם', הוּא גַם
18 הַהֶפְרָשׁ בֵּין 'אוֹר' לְ'כַח'
19 וְכִיוֵּן שֶׁהַבְדִּילִים בֵּין 'אוֹר' לְ'שֵׁם'
20 דּוֹמִים לַהֲבִדִּילִים בֵּין 'אוֹר' לְ'כַח', מוֹכֵן
21 שֶׁגַם בְּעִנְיֵן זֶה מִצֵּד אֶחָד יֵשׁ מַעֲלָה
22 בְּ'אוֹר' לְגַבִּי 'כַּח', וּמִצֵּד שֵׁנִי יֵשׁ מַעֲלָה
23 בְּ'כַח' לְגַבִּי 'אוֹר', כִּי שִׁיתְּבָאֵר לַהֲלֵן.
24 דְּהִנֵּה³⁹, עֲנִין ה'אוֹר', לְהִיּוֹתוֹ
25 גִּילּוֹי בְּנִל, אֵינוֹ עֲנִין שֶׁל
26 הַתְּחַדְּשׁוֹת שֶׁל מִצִּיאוֹת שְׁלֵא הִיתָה
27 בְּמִאוּר אֲלֵא רַק הַתְּגַלּוֹת וְהַתְּפִשּׁוֹת
28 שֶׁל הַמִּאוּר עֲצֻמוֹ. וְכִמּוֹ שְׁנִתְּבָאֵר
29 לַעֲלִיל בְּמִאָּמֶר שֶׁלְּפָנֵי־זֶה⁴⁰
30 מִמֵּאֵר דִּיבּוּר־הַמַּתְחִיל 'אַתֶּם נִצְבִּים'
31 שְׁנֵאמֵר לְפָנֵי מֵאֵר זֶה דִּכְיֹן
32 שְׁהָאוּר כָּלּוֹל בְּמִאוּר וְקִיִּים
33 בְּתוֹכּוֹ, וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׂבִיזָה
34 כָּלּוֹל בְּמִאוּר הוּא בִּיתֵר שְׂאֵת
35 (פְּמִבְּאָר בְּ'שַׁעַר הַיְחִיד
36 וְהָאֱמוּנָה'⁴¹) כִּי כֹאשֶׁר הוּא
37 מִתְּגַלֶּה וּמִתְּפַשֵּׁת מִחוּץ לַמִּאוּר, הוּא
38 הָאֵרָה מוֹעֵטֶת לְגַבִּי הַמִּאוּר עֲצֻמוֹ וְאֵילוֹ
39 כְּשֶׁהוּא כָּלּוֹל בְּמִאוּר יֵשׁ לְמִצִּיאוֹתָיו
40 יוֹתֵר תּוֹקֵף וְחוּזֵק, אִם־כֵּן מִה
41 שְׁנִתְּבָאֵר הָאוּר וְכֹא בְּגִילּוֹי אֵין
42 זֶה עֲנִין שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת, כִּי
- אִם מִה שְׁנִתְּגַלֶּה הָאוּר שְׁהִיָּה כָּלּוֹל תְּחִלָּה בְּמִאוּר. וְכִשְׁם
שְׁהָאוּר עֲצֻמוֹ אֵינוֹ עֲנִין שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת, אֲלֵא הַתְּגַלּוֹת דְּבִר שְׂכִבֵּר
הִיָּה קוֹדֵם לָכֵן, כְּמִו־כֵּן פְּעוּלָתוֹ שֶׁל הָאוּר לְהָאִיר אֶת הַדְּבָר
שְׁנַעֲשָׂה מוֹאֵר עַל־יָדוֹ - הִיא גַם־כֵּן לֹא בְּאוֹפֶן שֶׁל
הַתְּחַדְּשׁוֹת בְּמִצִּיאוֹתָיו אוֹ בְּמִצִּיאוֹתָיו אוֹ הַיְחִיד, וְהִינוּ, לְפִי
שְׁהֶשֶׁם שִׁיף אֶל הַתְּאֻחָדוֹת הַחִיּוֹת עִם הַגּוֹף (הַגּוֹף שֶׁלֹּ
דּוֹקָא. וְהָרִי הַתְּלַבְּשׁוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּגוֹף הָיָה בְּאוֹפֶן שְׂבִיזָה מוֹגֵדֵר הָעֵצִים כו'³⁸.
(ה) וְהִנֵּה עַל־דֶּרֶךְ הַהֶפְרָשׁ בֵּין 'אוֹר' וְ'שֵׁם', הוּא גַם הַהֶפְרָשׁ בֵּין 'אוֹר' לְ'כַח'.
דְּהִנֵּה³⁹, עֲנִין ה'אוֹר', לְהִיּוֹתוֹ גִּילּוֹי בְּנִל, אֵינוֹ עֲנִין שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת. וְכִמּוֹ שְׁנִתְּבָאֵר לַעֲלִיל
בְּמִאָּמֶר שֶׁלְּפָנֵי־זֶה⁴⁰ דִּכְיֹן שְׁהָאוּר כָּלּוֹל בְּמִאוּר, וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׂבִיזָה
כָּלּוֹל בְּמִאוּר הוּא בִּיתֵר שְׂאֵת (פְּמִבְּאָר בְּ'שַׁעַר הַיְחִיד וְהָאֱמוּנָה'⁴¹), אִם־
כֵּן מִה שְׁנִתְּבָאֵר הָאוּר אֵין זֶה עֲנִין שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת, כִּי־אִם מִה שְׁנִתְּגַלֶּה הָאוּר שְׁהִיָּה
כָּלּוֹל תְּחִלָּה בְּמִאוּר. וְכִשְׁם שְׁהָאוּר עֲצֻמוֹ אֵינוֹ עֲנִין שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת, אֲלֵא הַתְּגַלּוֹת דְּבִר שְׂכִיבֵר
הִיָּה קוֹדֵם לָכֵן, כְּמִו־כֵּן פְּעוּלָתוֹ שֶׁל הָאוּר לְהָאִיר אֶת הַדְּבָר שְׁנַעֲשָׂה מוֹאֵר עַל־יָדוֹ - הִיא גַם־כֵּן לֹא
בְּאוֹפֶן שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת, שְׁהִיָּה הַדְּבָר עֲצֻמוֹ נִמְצָא גַם לְפָנֵי־זֶה, אֲלֵא שְׁמִקּוּדֶם לֹא הָיָה נִרְאָה,
וְעַל־יָדֵי־זֶה שְׁהָאוּר מִאִיר הָרִי הוּא נִרְאָה. וְכִמּוֹ־
כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְפְעוּלַת הַצְּמִיחָה שְׁנַעֲשִׂית עַל־יָדֵי אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְאוֹר הַיָּרֵחַ, כְּמִו שְׂכִתּוּב⁴² מִמְּגִד
תְּבִאוֹת שְׁמֶשׁ וּמִמְּגִד גֶּרֶשׁ יִרְחִים, שְׂאִין זֶה הַתְּחַדְּשׁוֹת בְּגֶשֶׁם, אֲלֵא צְמִיחָה וְגְדוּל כְּלָבֵד, כְּמִו שְׂכִתּוּב בְּ'אַגְרַת הַקֶּדֶשׁ'⁴³.
בְּעֲנִין הַמְּזָל הַמְּכָה בּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ גְּדִל⁴⁴, שְׂזָהוּ רַק הַצְּמִיחָה מְקֻטְּנוֹת לְגְדִלּוֹת.
וְכָל זֶה הוּא בְּעֲנִין ה'אוֹר', שְׁלֵהִיּוֹתוֹ בְּחִינַת גִּילּוֹי, לֹא שִׁיף בּוֹ הַפֶּסֶק כו',
וּבְמִילָא אֵין בּוֹ עֲנִין שֶׁל הַתְּחַדְּשׁוֹת. אֲמָנִם, עֲנִין ה'כַּח' הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל
הַתְּחַדְּשׁוֹת, וְכִמּוֹ כַּח הַפְּעוּלָה וְהַמַּעֲשֵׂה שְׂבִאָדָם, שְׁהַפְּעוּלָה הַמַּעֲשִׂית
אֵינָה מֵהוּת כַּח הַפּוֹעֵל,

(37) ראה חסד לאברהם מעין חמישי נהר כה. עמק המלך שער יא (שער דיקנא קדישא) פ"ט (סב, א). ועוד. (38) חסר קצת (המו"ל). (39) בהבא לקמן - ראה ד"ה אתם נצבים תרד"ע הנ"ל (המשך תער"ב שם ע' תרלב ואילך). (40) ד"ה אתם נצבים (לעת-עתה לא הגיע לידינו. המו"ל). (41) פ"ג. (42) ברכה לג, יד. (43) ס"כ (קלב, א). (44) ראה ב"ר פ"י, ו. זהר ח"א רנא, א

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׁהָרִי כַח הַפּוֹעֵל הוּא כַח נַפְשִׁי רוּחָנִי, וְהַפְעוּלָה הַנַּעֲשִׂית
2 מִזֶּה הִיא פְעוּלָה גִשְׁמִית, וְאִם-כֵּן הַפְעוּלָה שְׂבָאָה מֵה' כַּח'
3 הִיא עֲנֵן שֶׁל הַתְּחַדְּשוֹת מַצִּיאוֹת חֲרָשָׁה שְׁלֵא הִיטָה קִימַת בְּנַפְשׁ.
4 וְכֵן הוּא בְּכַח הָאוֹמֵן בְּעַל-מִקְצוֹעַ הַפּוֹעֵל אֵיזָה דָּבָר כְּמוֹ
5 עֲשִׂית כְּלִי, הָרִי זֶה הַתְּחַדְּשוֹת
6 דָּבָר, שֶׁבְּתַחֲלָה לִפְנֵי עֲשִׂית הַכְּלִי
7 הוּא חוֹמֶר פְּשׁוּט חֹסֵר צוּרָה
8 מוּגֵדֶרֶת, וְעַל-יְדֵי כַח הָאוֹמֵן
9 נִתְחַדֵּשׁ בּוֹ צוּרָה. וְעַם הָיִית
10 שֶׁהַחוֹמֶר נוֹשֵׂא אֶת הַצּוּרָה
11 בְּתוֹכוֹ, שֶׁהָרִי גַם לִפְנֵי הַעֲשִׂיָּה
12 הַחוֹמֶר הַפְּשׁוּט הִיָּה יָכוֹל לִבְלוֹשׁ צוּרָה
13 כְּזוֹ וְאִם-כֵּן אֶפְשָׁר לֹמַר
14 לְכַאוּרָה שֶׁהַצּוּרָה הִיא רַק
15 בְּבַחֲנִית גִּילּוֹי הַהֶעָלָם
16 מִהַחוֹמֶר וְלֹא חִידוּשׁ, הָרִי
17 הָאֵמֶת הִיא שֶׁעֲנֵן זֶה
18 שֶׁהַחוֹמֶר נוֹשֵׂא בְּתוֹכוֹ אֶת
19 הַצּוּרָה הוּא רַק עֲלּוּלִית
20 אֲפִשְׁרוֹת (פּוֹטֵנְצִיָּאל) בְּלִבָּהּ, וְהֵינּוּ,
21 שֶׁהַחוֹמֶר רְאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ
22 צוּרָה, וְאֵין זֶה בְּאוֹפֵן
23 שֶׁהַצּוּרָה כְּלוּלָה וּנְמַצָּאת וְקִימַת
24 בְּהֶעָלָם בְּחוֹמֶר, אֲלֹא הַצּוּרָה
25 הַמוּגֵדֶרֶת לֹא קִימַת בְּחוֹמֶר לֹא
26 בְּבַחֲנִית הַהֶעָלָם שִׁישְׁנוּ
27 בְּמַצִּיאוֹת וּרַק אֵינוֹ מִתְגַּלֵּה (כְּמוֹ
28 מַצִּיאוֹת הָאֵשׁ בִּצְרוֹר הַחֲלָמִישׁ – אֲבָן
29 אֲשֶׁר לִהְפִּיק מִמֶּנָּה אֵשׁ), וְאֶפִּילוֹ
30 לֹא בְּבַחֲנִית הַהֶעָלָם שְׂאִינוֹ
31 בְּמַצִּיאוֹת כָּלֵל, וְאִם-כֵּן הַצּוּרָה
32 שֶׁנַּעֲשִׂית עַל-יְדֵי כַח הָאוֹמֵן
33 הִיא בְּבַחֲנִית הַתְּחַדְּשוֹת.
34 וְעֲנֵן הַתְּחַדְּשוֹת שֶׁל הַכּוֹחַ
35 וְהַפְעוּלָה הַמַּעֲשִׂית שֶׁעַל-יְדֵי נִפְרָ
36 יוֹתֵר בְּכַח הַזְרִיקָה, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
37 בַּפְעוּלָה שֶׁל עֲשִׂית כְּלִי, הָאוֹמֶר
38 לְעִיל, שְׂבָאָה זוֹרֵק אֶבֶן
39 מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, נַעֲשִׂה עַל-יְדֵי
40 הַשִּׁמּוּשׁ בְּכּוֹחַ הַזְרִיקָה עֲנֵן שֶׁל
41 הַתְּחַדְּשוֹת חִידוּשׁ שֶׁל פְּעוּלָה שֶׁהִיא
42 הַיִּפְךָ הַטָּבֵעִי, שֶׁהָרִי טָבֵעַ
43 הָאֶבֶן שְׁנוֹרֶקָה לְמַעְלָה הוּא לִירֵד
44 מִלְּמַעְלָה וְלִיפּוֹל לְמַטָּה, וְעַל-
- יְדֵי כַח הַזְרִיקָה נַעֲשִׂה בּוֹ הַתְּחַדְּשוֹת מִצָּד חֲרָשׁ הַיִּפְךָ טָבֵעוֹ
לִילֵךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.
וְזוֹהִי הַמַּעְלָה הַיִּתְרוֹן שֶׁבְּעֲנֵן ה' כַּח', עֲנֵן ה' אֹר',
שֶׁה' אֹר' אֵין בּוֹ עֲנֵן שֶׁל הַתְּחַדְּשוֹת, דְּלֵהִיּוֹתוֹ בְּחִינַת גִּילּוֹי
שֶׁל הָאוֹר (בְּדֶרֶךְ מִמִּילָא), לֹא שִׁיף
בּוֹ הַפֶּסֶק, וּבְמִילָא לֹא שִׁיף
בּוֹ הַתְּחַדְּשוֹת (כַּנִּ"ל), מֵה'
שְׂאִין-כֵּן ה' כַּח', לְהִיּוֹתוֹ
בְּחִינַת הַעָלָם, שִׁיף בּוֹ הַפֶּסֶק
כּוֹ, וְלֹא תָמִיד הוּא קִיָּם וּפּוֹעֵל בְּאוֹתָהּ
מִיָּדָה, אֶךְ מִצָּד זֶה גּוֹפָא בְּגַלֵּל
זֶה עֲצָמוֹ שֶׁהַכּוֹחַ קִיָּם בְּהֶעָלָם יֵשׁ בּוֹ
מַעְלָה, שֶׁפּוֹעֵל עֲנֵן שֶׁל
הַתְּחַדְּשוֹת.
וְעַל-דֶּרֶךְ-זֶה יוֹכֵן בְּעֲנֵן
ה' כַּח' לְמַעְלָה בְּאַלּוּקוֹת, כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב⁴⁵ אֲתָה עֲשִׂית אֶת
הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בְּכֶתֶךְ
הַגְּדוֹל, הָרִי שֶׁעֲנֵן הַבְּרִיאָה, מַעֲשֶׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִשּׁוֹר (גַּם) בְּכּוֹחַ שֶׁל
הַקְּדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא שֶׁעֲנֵן ה' כַּח'
לְמַעְלָה הוּא שֶׁעַל-יְדֵי נַעֲשִׂה
הַתְּחַדְּשוֹת דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ
מֵאֵין לֵישׁ, שֶׁהוּא בּוֹדֵאי חִידוּשׁ
גְּדוֹל וְעֲצוֹם וְהוּא עֲנֵן
הַתְּחַדְּשוֹת עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה-
יִצְרָה-עֲשִׂהָ הָעוֹלָמוֹת שֶׁבָּהֶם יֵשׁ
מַצִּיאוֹת שֶׁל נִבְרָאִים נִפְרָדִים עַל-יְדֵי
בְּחִינַת כַּח הַמְּלָכוֹת דְּאֲצִילוֹת
כְּמוֹ שֶׁהִיא לְאַחֵר שִׁירָה מַעוֹלָם
הָאֲצִילוֹת וְעִבְרָה דֶּרֶךְ הַפֶּרָסָא
הַמְּבִדִּילָה וּמִפְסָקָת כִּסְמֵךְ הַמְּבִדִּיל (כִּפִּי
שֶׁבְּתִרְגוּם אוֹנְקֵלוֹס "פְּרוּכָת" נִקְרָאת
"פְּרִסָא") שֶׁבִּין אֲצִילוֹת שֶׁהוּא
עוֹלָם שֶׁכּוֹלוֹ אֲלּוּקוֹת, וְהַסְפִּירוֹת שֶׁבּוֹ
הֵם בְּבִטּוֹל לְאַלּוּקוֹת לִגְמָרִי
לְבְּרִיאָה-יִצְרָה-עֲשִׂהָ שֶׁהֵם,
כִּאֲמוֹר, עוֹלָמוֹת עִם נִבְרָאִים נִפְרָדִים,
שֶׁעַל-יְדֵי כַח הַמְּלָכוֹת

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

לגבי מהות העצם **פִּינּוֹן שְׁפָלָלוֹת הַגִּילויִים** שהם הארה והתפשוטות
מהמקור ולא העצם עצמו, **גַּם הָאוֹרוֹת הַיּוֹתֵר נְעָלִים** שהרי גם הם
אינם אלא אורות ולא העצם, **הֵם בְּאֵין-עֲרוֹף** ללא כל יחס והשוואה
לְגַבִּי ה'עֲצָמוֹת', וְהֵם בְּבַחֲיִנַת הָעֵלָם לְגַבִּיָּה כְּמוֹ 'שֵׁם' לגבי
ה'עֲצָמוֹת' גם האורות לא מגלים את

עצם מהותו, ולגביו גם הם 'העלם'
שבו הוא מתעלם ומתכסה. **וְלֹאִידֶךָ**
גִּיסָא, מִצַּד שְׁנִי, הִנֵּה מִצַּד זֶה
שְׁ"לִית אֲתֵר פְּנוּי מִיְנִיָּה" 49,
אין שום מקום פנוי ממנו, אלא הקב"ה
נמצא ומאיר בכל מקום, **וְ"אֵין עוֹד**
מְלַבְדּוֹ" 50 ולא קיימת מציאות
אחרת נפרדת ממנו, **הָרִי גַּם**
הַהֶעָלָם דְּבַחֲיִנַת 'שֵׁם' הוּא
לאמיתו של דבר לא העלם גמור, וגם
הכוח הוא **כְּמוֹ 'אוֹר', כִּי לְגַבִּי**
ה'עֲצָמוֹת' שְׁאֵין שׁוּם דְּבָר
מַעֲלִים וּמַסְתִּיר לְפָנָיו, גַּם
הָעֵלָם וְהַסֵּתֵר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל
הוּא עֲנֵן שֶׁל אוֹר וְגִילּוֹי
ולמרות שכל נביעת הכוחות ואופן
פעולתם היא בהעלם (כמבואר לעיל
באריכות), הרי לגבי עצמותו 'ית' אין
דבר שמעלים, ובעצם אין דבר שהוא
באמת מעלים ומסתיר על האלוקות.
וְזֶהוּ הַטַּעַם עַל כֵּךְ שֶׁבְּכָלִּלוֹת
נְחָשִׁים 'שֵׁם' וְ"אוֹר' לְעֲנֵן
אֶחָד, שְׁלֹכֵן מֵה שֶׁבְּמִדְרָשׁ
נִקְרָא 'שֵׁם' - נִקְרָא בְּלִשׁוֹן
הַזֶּה וְהַקְבָּלָה 'אוֹר'.

אָבֵל בַּפְּרִטִּיּוֹת יוֹתֵר, יֵשׁ
עֲנִינִים אֲשֶׁר הֵן מִצַּד לְמַעְלָה
וְהֵן מִצַּד לְמַטָּה הֵם בְּבַחֲיִנַת
'אוֹר', וְיֵשׁ עֲנִינִים שֶׁהֵם
בְּבַחֲיִנַת 'שֵׁם' וְ"כַח' וְכַפִּי
שההבדלים ביניהם נתבארו לעיל כך
שבכל אחד מהם יש יתרון ומעלה לגבי
האחר.

ועתה, לאחר כל ההקדמה האמורה לעיל, חוזר ומבאר את שני הפירושים
ב"אורממך אלוך המלך" שזכרו לעיל:

1 דאצילות נַעֲשֶׂה הַחִידוּשׁ דְּהַתְּהוּוֹת הַנִּבְרָאִים דְּבִרְיָאָה-יְצִירָה-
2 עֲשִׂיָּה מֵאֵין לֵישׁ כִּי זֶה עֲנִינּוֹ וְאוֹפֵן פְּעוּלָתוֹ שֶׁל כּוּחַ - לַעֲשׂוֹת חִידוּשׁ.
3 וְכֵן הוּא גַּם בְּכָלִּלוֹת הַתְּהוּוֹת הָעוֹלָמוֹת, בְּיָדוּעַ 46 שְׁ"אָדָם-
4 קְדָמוֹן' בַּחֲנִינָה עֲלִינָה שְׁבָה כְּלוּלִים כֹּל הַנִּבְרָאִים (כמבואר בחסידות אשר

כשם שלכל עולם ומדרגה פרטית
ב'סדר השתלשלות' קדם רצון להתהוות
עולם ומדרגה זו, כן הוא גם ביחס
לכללות כל סדר ההשתלשלות, שקדם
לו רצון כללי, והוא מדרגת 'אדם'
קדמון" (א"ק), ונקרא גם "אור כללי")
נִקְרָא אָדָם דְּבִרְיָאָה דְּכָלִּלוֹת,
12 (ב'סדר השתלשלות' יש ארבע עולמות
13 אצילות-בריא-יצירה-עשיה כפי שהם
14 ארבע עולמות פרטיים וישנה התחלקות
15 של אצילות בריאה יצירה עשיה
16 הכלולים: כללות אור האין-סוף שלפני
17 הצמצום נקרא "אצילות דכללות";
18 "אדם קדמון" נקרא "בריא דכללות";
19 כתר - יצירה, ועולם האצילות -
20 עשיה) לְפִי שֶׁהַתְּהוּוֹת שֶׁל 'אָדָם'
21 קדמון' הנקרא גם 'אדם דבריא' הִיא
22 לְאַחֲרֵי הַצְמָצוּם הָרִאשׁוֹן,
23 שְׁעַל-יָדוֹ נַעֲשֶׂה כָּלִּלוֹת עֲנֵן
24 הַהִשְׁתַּלְשָׁלוֹת בְּאוֹפֵן שֶׁל
25 הַתְּחִדּוּשׁ מֵאֵין לֵישׁ, שֶׁזֶּהוּ
26 עֲנֵן ה'פֶּחַ' כִּי שְׁפּוּעַל בְּדֶרֶךְ
27 הַתְּחִדּוּשׁ.

28 (ו) וְלִהְעִיר, שְׁכָל הָאָמוֹר
29 לְעִיל בְּחִלּוּק בְּהַבְדֵּל שֶׁבִּין
30 'אוֹר' לְ"שֵׁם' וְ"כַח', אֵינּוּ
31 בְּסִתְרָהּ 47 לְמַבְאָר בְּכַמָּה
32 מְקוֹמוֹת 48 בתורת החסידות
33 שְׁ"שֵׁם' וְ"אוֹר' הֵם עֲנֵן אֶחָד
34 וְזֶה בְּתוֹכָהּ וּבְמִשְׁמַעוֹתוֹ, וְזֶה
35 שֶׁבְּמִדְרָשׁ נִקְרָא 'שֵׁם', נִקְרָא
36 בְּלִשׁוֹן הַזֶּה וְהַקְבָּלָה 'אוֹר',
37 כִּי מֵה שְׁ"שֵׁם' וְ"אוֹר' הוּא
38 עֲנֵן אֶחָד הָרִי זֶה רַק
39 בְּכָלִּלוֹת, וּבְאוֹפֵן כְּלָלִי, וְהֵינּוּ, שֶׁבְּכָלִּלוֹת הָעֲנִינִים כְּפִי שֶׁהַדְּבָרִים
40 הֵם בְּאוֹפֵן כְּלָלִי, גַּם 'אוֹר' הוּא כְּמוֹ 'שֵׁם' בְּלִבְדּוֹ, מַבְחִינַת מַהוּתוֹ

(46) עץ חיים שער א (דרוש עגולים ויושר) ענף ד. שער ב (השתלשלות י"ס דרך עגולים) ענף ב. שער ג (סדר אצילות למהרח"ו) פ"א. מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים ע' א ואילך. אוה"ת ענינים ע' עז ואילך. ד"ה מה רב טובך תרמ"ד. (47) ראה גם סה"מ תר"ל ס"ע סז ואילך. תרס"ח ס"ע פא ואילך. (48) לקו"ת בהר שם. ובכ"מ. (49) תקו"ז תנ"ז (צא, ב). (50) ואתחנן ד, לה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 ז) וְעַל-פִּי הַמִּבְאֵר לַעֲיִל, שֵׁשׁ מַעְלָה בַּעֲנֵן הָאֹר' עַל
 2 עֲנֵן ה'שֶׁם' וְה'כַּח', וְיֵשׁ מַעְלָה בַּעֲנֵן ה'שֶׁם' וְה'כַּח' עַל
 3 עֲנֵן הָאֹר', וְכַנ"ל שֶׁמַּעֲלַת הָאֹר' הוּא בַּעֲנֵן הַגִּילוי בְּעוֹד
 4 שֶׁה'שֶׁם' וְה'כַּח' הֵם בְּהַעֲלֵם, וּמַעֲלַת ה'כַּח' הוּא שְׁפוּעַל עֲנֵן שֶׁל
 5 הַתַּחֲדָּשׁוֹת בְּעוֹד שֶׁהָאֹר' אֵינוֹ אֵלָּא
 6 גִּילוי שֶׁל מַה שֶׁכָּבַד קִיִּים בַּמְקוֹר, יוֹכֵן
 7 מַה שֶׁבְּתִיבַת "אֱלֹקִי" בַּפֶּסֶק
 8 "אֲרוֹמֵמֶךָ אֱלֹקֵי הַמֶּלֶךְ" יֵשׁ שְׁנֵי
 9 פִּירוּשִׁים, לְשׁוֹן אֱלֹקוֹת עֲנִין
 10 הָאֹר' וְגַם לְשׁוֹן כַּח, לְהוֹרוֹת
 11 שֵׁשׁ בּוֹ הֵן מַעֲלַת הָאֹר'
 12 שֶׁהוּא עֲנֵן שֶׁל גִּילוי, וְהֵן
 13 מַעֲלַת ה'כַּח' שְׁפוּעַל עֲנֵן
 14 שֶׁל הַתַּחֲדָּשׁוֹת. וְזֶהוּ "אֱלֹקִי
 15 הַמֶּלֶךְ", שֶׁבְּחִינַת "אֱלֹקִי",
 16 בְּשְׁנֵי הַפִּירוּשִׁים שְׁמוּרִים עַל
 17 מַעֲלַת הָאֹר' וּמַעֲלַת ה'כַּח',
 18 הֵם מִצַּד בְּחִינַת הַמַּלְכוּת
 19 (הַמֶּלֶךְ), וְהֵינּוּ, שְׁעַל-יְדֵי
 20 בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כֹּאשֶׁר הָאוֹרוֹת
 21 שֶׁל הַסְּפִירוֹת שֶׁהֵם כּוֹחוֹת אֱלֹקִים
 22 יוֹרְדִים וְנִמְשָׁכִים לַעֲלֻמּוֹת וּלְנִבְרָאִים
 23 עַל-יְדֵי סְפִירוֹת הַמַּלְכוּת נִמְשָׁךְ וְיוֹרֵד
 24 אֹר' שֶׁהוּא בְּחִינַת "אֱלֹקִי",
 25 מִלְּשׁוֹן אֱלֹקוֹת⁵¹ וּמִלְּשׁוֹן
 26 'כַּח', שֶׁהָאֹר' הָאֱלֹקִי הַיּוֹרֵד
 27 לְהוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת בָּא בְּחִינַת
 28 כַּח הַפּוֹעֵל בְּנִפְעָל הַכּוֹחַ הָאֱלֹקִי
 29 נִמְשָׁךְ וְיוֹרֵד, וְהַתּוֹצֵאָה הִיא לְהוֹת
 30 מִצִּיאוֹת הַנִּבְרָאִים בְּחִינַת
 31 הַתַּחֲדָּשׁוֹת יֵשׁ מֵאֵין.
 32 וְכִידּוּעַ⁵² בְּתוֹרַת הַחֲסִידוֹת בַּעֲנֵן
 33 הַהֶפְרָשׁ בֵּין סְפִירַת הַמַּלְכוּת
 34 לְשֶׁאֵר הַסְּפִירוֹת, שֶׁהִתְהַוּוּת
 35 הַנִּבְרָאִים לְהִיּוֹת דָּבָר נִפְרָד
 36 הִיא עַל-יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת
 37 דְּוָקָא שֶׁכֹּאשֶׁר הָאוֹרוֹת שֶׁל הַסְּפִירוֹת
 38 הָעֲלִיּוֹנוֹת יוֹרְדִים וּמִתְלַבְּשִׁים בָּהֶם
 39 עוֹבְרִים צִמְצוּם נוֹסֵף וְנִעְשִׂים שִׁיכִים
 40 לְהוֹת עוֹלָמוֹת עִם נִבְרָאִים נִפְרָדִים,
 41 מֵהָשָׂאִין-בֶּן הַמִּדְרָגוֹת
 42 שֶׁלְמַעֲלָה מִזֶּה שָׂאִין בְּחִינַת
 43 מְקוֹר יִשִּׁיר לְעוֹלָמוֹת, לֹא
- מִבְּעֵי אֵין צָרִיךְ לומר בְּחִינַת חֲכָמָה-וּבִינָה, הַמוֹחִין הָעֲלִיּוֹנִים שֶׁהֵם
 בּוֹדָאֵי נִעְלִים מִלְּהוּיֹת מְקוֹר לַעֲלֻמּוֹת שֶׁזֶּהוּ עֲנִין הַמוֹחִין לַמַּעֲלָה הוּא
 כְּמִשְׁלַל הַשֶּׁכֶל שֶׁבָּאֲדָם שָׂאִינוֹ מוֹכֵרָח אֵל הַזּוֹלָת, וְכֵן לַמַּעֲלָה עֲנִין
 הַמוֹחִין נִמְצָא בְּשִׁלְמוֹת גַּם לֹלָא בְּרִיאַת
 עוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים נִפְרָדִים, וְאֶפְּיִלּוּ
 הַמִּדּוֹת שֶׁשִּׁיכּוֹת אֵל הַזּוֹלָת
 וְכָל מִהוּתָהּ הִיא הַתִּיכּוֹסוֹת שֶׁל הָאָדָם
 לְזוֹלָתוֹ, שֶׁהִרִי אֵינוֹ שִׁיךְ
 לְהַתְּחַסֵּד לְחוּשׁ רַגֵּשׁ שֶׁל חֶסֶד
 וְלַעֲשׂוֹת פְּעוּלָה שֶׁל חֶסֶד עַל עֲצָמוֹ
 אֵלָּא רַק עַל זוֹלָתוֹ, וְכִידּוּעַ⁵³
 הָרָאִיָּה מֵאֲבִירָהּ אֲבִינוֹ
 שֶׁהֶצְטַעַר שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ
 אוֹרְחִים וּבִכָּךְ נִמְנָע מִמֶּנּוּ לַהֲפִיעִיל
 אֶת מִידַת הַחֶסֶד שֶׁהִיָּתָה מִידַת שֶׁל
 אֲבִירָהּ וְעִיקָר עֲבוּדוֹתוֹ, לְפִי שְׁמִדַּת
 הַחֶסֶד וְהָאֲהָבָה שִׁיכָת רַק עַל
 הַזּוֹלָת דְּוָקָא, מְכַל-מְקוֹם
 אֶפְּיִלּוּ מִצַּד הַמִּדּוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת אֵין
 הֶכְרַח שֶׁהַשְּׁפָעָה מִהַמִּדּוֹת
 תִּהְיֶה דְּוָקָא לְמִי שֶׁהוּא זוֹלָת
 לְגַמְרִי, שֶׁנִּפְרָד וְנִבְדָּל מִמֶּנּוּ,
 שֶׁהִרִי אֶפְשָׁר לְהִיּוֹת הַשְּׁפָעַת
 הַמִּדּוֹת גַּם עַל בְּנִים וְשָׂרִים
 כּו', הַקּוֹבִים אֵלָיו, מֵהָשָׂאִין-בֶּן
 עֲנֵן הַמְּלוּכָה הוּא כְּמֵאֲמַר⁵⁴
 "אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עָם", פִּירוּשׁ
 "עָם" מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוֹת, שֶׁהֵם
 דְּבָרִים נִפְרָדִים וְזָרִים
 וְיַחְוָקִים מִמַּעֲלַת הַמֶּלֶךְ
 (כְּמִבְאֵר ב'שַׁעַר הַיַּחֲוּד
 וְהָאֲמוּנָה⁵⁵ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "כִּי הִנֵּה
 סִיבַת וְטַעַם הַצִּמְצוּם וְהַהֲסָתָה הַזֶּה
 שֶׁהִסְתִּיר וְהָעֲלִים הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֶת

(51) ראה גם המשך תע"ב ח"ב פש"ל. (52) ראה סה"מ עטר"ת ס"ע סג ואילך. (53) ראה המשך תע"ב ח"א ע' פא. סה"מ עטר"ת שם. ובכ"מ. (54) בחיי וישב לה, ל. שם ר"פ בלק. כד הקמח ר"ה (ב) ד"ה ועוד (בהוצאת שאוועל - ע' שעט). (55) רפ"ז.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 החיות של העולם כדי שיהיה העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו, הנה הוא
 2 ידוע לכל כי תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך דאין
 3 מלך בלא עם, פירוש עם, מלשון עוממות שהם דברים נפרדים חורים ורחוקים
 4 ממעלת המלך כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה
 5 עליהם וכן אפילו על שרים לבדם רק
 6 ברוב עם דווקא הדרת מלך".
 7 וזהו שמצד ענין "המלך",
 8 בחינת המלכות, נמשך ויורד
 9 אור אלוקי לנבראים להיות
 10 "אלקי", מלשון אלקות
 11 ומלשון כח, הינו, שהאור האלקי בא בבחינת כח הפועל
 12 האלקי בא בבחינת כח
 13 הפועל בפועל להיות מציאות
 14 הנבראים בבחינת התחדשות
 15 כמבואר לעיל באריכות.
 16 ועל זה נאמר "ארומקם
 17 אלקי המלך", דכיון שמצד
 18 בחינת המלכות ("המלך")
 19 נמשך להיות "אלקי",
 20 מלשון אלקות וגם מלשון
 21 כח, שעל-ידיה נעשה
 22 החידוש דהתהוות עולמות
 23 בריאה יצירה עשיה
 24 הנפרדים, שענין זה נעשה לא
 25 כהתגלות והתפשטות של המקור בדרך
 26 ממילא אלא באופן של הפסק
 27 והתחדשות, ולא בדרך של
 28 גילוי, לכן צריך להיות הענין
 29 ד"ארומקם אלקי המלך",
 30 שבבחינת "אלקי המלך"
 31 האור כפי שירד ונמשך למטה על-ידי
 32 המלכות, תומשך ותאיר בגילוי
 33 בחינת רוממות העצמית שמצד
 34 עצמה היא למעלה מעולמות לגמרי,
 35 שזהו ענין "ארומקם" באופן
 36 של המשכה של אלקות בעולמות
 37 בדרך מלמעלה למטה,
 38 שבחינת רוממות העצמית
 39 תומשך ותאיר בגילוי
 40 הנבראים שלמטה.
 41 וכמו-כן "ארומקם אלקי
 42 המלך" באופן השני האמור לעיל
- 1 וזהו שמצד ענין "המלך", בחינת המלכות,
 2 נמשך להיות "אלקי", מלשון אלקות ומלשון
 3 כח, הינו, שהאור האלקי בא בבחינת כח הפועל
 4 בפועל להיות מציאות הנבראים בבחינת
 5 התחדשות. ועל זה נאמר "ארומקם אלקי
 6 המלך", דכיון שמצד בחינת המלכות ("המלך")
 7 נמשך להיות "אלקי", מלשון אלקות וגם
 8 מלשון כח, שעל-ידיה נעשה החידוש
 9 דהתהוות עולמות בריאה-יצירה-עשיה
 10 הנפרדים, שענין זה נעשה באופן של הפסק
 11 והתחדשות, ולא בדרך של גילוי, לכן צריך
 12 להיות הענין ד"ארומקם אלקי המלך",
 13 שבבחינת "אלקי המלך" תומשך ותאיר בגילוי
 14 בחינת רוממות העצמית, שזהו ענין "ארומקם"
 15 באופן של המשכה מלמעלה למטה, שבחינת
 16 רוממות העצמית תומשך ותאיר בגילוי
 17 הנבראים שלמטה. וכמו-כן "ארומקם אלקי
 18 המלך" מלמטה למעלה, הינו, לרומם את
 19 בחינת "אלקי המלך" לבחינת רוממות העצמית.
 20 (ח) והנה ענין זה נפעל על-ידי אדם הראשון,
 21 באמרו הוי' מלך גאות לבש, שעל-
 22 ידיה המשיך בחינת רוממות העצמית בגילוי,
 23 ופעל זאת בכל הנבראים, באמרו באו נשתתח
 24 ונכרעה נברכה גוי', פנ"ל (סעיף ב). וכן הוא
 25 בכל שנה ושנה, שבכל ראש-השנה נמשך גילוי
 26 בחינת רוממות העצמית עד למטה מטה. דהנה,
 27 העבודה דראש-השנה היא בבחינת הזזה עצמית
 28 שמצד עצם הנשמה⁵⁶, ועצם הנשמה דערנעמט
 29 את העצם שלמעלה, בחינת רוממות העצמית.
 30 וענין זה נמשך עד לכח היותר תחתון, שזהו מה
 31 שכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁷ שצריך העבודה הוא באמירת
- ביאור בדרך אפשר
 43 בדרך של העלאה מלמטה למעלה, הינו, לרומם את בחינת
 44 "אלקי המלך" המלכות שירדה למטה ולהעלותה לבחינת רוממות
 45 העצמית.
 46 (ח) והנה ענין זה של חיבור וקירוב האלקות והעולמות בשני האופנים
 47 האמורים נפעל על-ידי אדם
 48 הראשון, באמרו ביום שנברא,
 49 בא' בתשרי שהוא ראש השנה, הוי'
 50 מלך גאות לבש, שעל-ידיה
 51 המשיך בחינת רוממות
 52 העצמית בגילוי, ופעל זאת
 53 בכל הנבראים, באמרו באו
 54 נשתתח ונכרעה נברכה גוי',
 55 פנ"ל (סעיף ב).
 56 וכן הוא בכל שנה ושנה
 57 מחדש, שבכל ראש-השנה
 58 נמשך ויורד מלמעלה למטה מחדש
 59 גילוי בחינת רוממות
 60 העצמית עד למטה מטה.
 61 דהנה, העבודה דראש-השנה
 62 היא בבחינת הזזה עצמית
 63 שמצד עצם הנשמה⁵⁶,
 64 התעוררות פרטית מוגבלת פועלת
 65 בענין פרטי מוגבל אבל 'הזזה עצמית'
 66 היא 'דעווע' והתעוררות בעצם
 67 המציאות של האדם ודבר זה נובע
 68 מעצם הנשמה שלמעלה מכל פירוש
 69 והגדרה ועצם הנשמה
 70 דערנעמט 'תופס' ומעורר את
 71 העצם שלמעלה, בחינת
 72 רוממות העצמית. וענין זה
 73 נמשך ויש לו השפעה עד לכח
 74 היותר תחתון, כי כשהעצם
 75 מתגלה יש לו השפעה על כל פרטי
 76 המציאות (הרוחנית) של האדם שזהו
 77 מה שכתב כ"ק מו"ח
 78 אדמו"ר⁵⁷ הרבי הרי"צ, חותנו של
 79 הרבי, שצריך העבודה דראש-
 80 השנה הוא באמירת אותיות,
 81 מילים של תורה, תפילה ואמירת

(56) ראה ד"ה אתם נצבים הנ"ל (המשך תער"ב שם ע' תרלד). וראה סד"ה דרשו תרצ"א (סה"מ תרצ"א ע' לו ואילך).

(57) ראה סה"מ תרצ"ז ע' 310. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 תהלים, וְהָרִי עֲנִין אֲמִירַת הָאוֹתִיּוֹת הוּא בְּדוֹגְמַת הָעֲנִין
2 דְּכָלִי, 'שֶׁם' וְ'כַח' 58, שהרי המילים הם ה'כלים' שמכילים את השכל
3 ואת הרגש, וכך גם למעלה, כביכול 'אוֹתִיּוֹת' קדושות אלו ממשיות
4 המשכת מוחין ומידות מלמעלה, וְיִתְרָה מִזֶּה, מִצֵּאת הַיּוֹם העיקרית
5 של ראש השנה היא בְּשׁוּפָר 59,
6 שְׁתַּקִּיעַת שׁוּפָר הוּא עֲנִין 1 אוֹתִיּוֹת, וְהָרִי עֲנִין אֲמִירַת הָאוֹתִיּוֹת הוּא
7 הַמַּעֲשֶׂה שֶׁלְמִטָּה מַדְבּוֹר, 2 בְּדוֹגְמַת הָעֲנִין דְּכָלִי, 'שֶׁם' וְ'כַח' 58, וְיִתְרָה
8 להורות שהעניינים הנעלים שנמשכים
9 בראש השנה (המשכה של 'רוממות
10 העצמות') יורדים וחודרים עד לעשייה
11 שהיא דבר תחתון דָּאף שְׁתַּקִּיעַת
12 שׁוּפָר הִיא כמאמר חכמינו ז"ל
13 חֲכָמָה וְאִינָה מְלָאכָה 60 (ולכן)
14 מן התורה מותר לתקוע בשופר בשבת)
15 ואם כן לכאורה תקיעת שופר היא לא
16 פעולה שנחשבת 'מעשה' כמו מלאכות
17 אחרות, מְפַל־מְקוֹם הָרִי זֶה
18 בְּחִינַת מַעֲשֶׂה סוּף סוּף מדובר
19 בפעולה של עשייה שֶׁלְמִטָּה גַם
20 מֵאֲמִירַת הָאוֹתִיּוֹת דְּפִסּוּקֵי
21 מְלָכִיּוֹת זְכוּנוֹת וְשׁוּפְרוֹת
22 ומשמעותה היא המשכת 'רוממות
23 עצמות' גם במעשה.
24 וְזֶהוּ עֲנִין הָעֵבֹדָה הָרוּחָנִית
25 דְּרֹאש־הַשָּׁנָה, שֶׁהָעֵבֹדָה הִיא
26 מִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה כְּפִי
27 שְׁנִמְשָׁכָת וְחוֹדְרָת (נַעֲמֹט
28 דּוֹרָף) לַמִּטָּה מִטָּה, כִּלְכֵּל כּוּחוֹת
29 הַנֶּפֶשׁ וּפְעֻלוֹתֶיהָ עַד לַכַּח הַיּוֹתֵר
30 תַּחְתּוֹן שהוא כוח המעשה.
31 ט) וְזֶהוּ גַם הַטַּעַם הַפְּנִימִי לַכֹּךְ
32 שְׁגָבִי רֹאש־הַשָּׁנָה כְּתִיב 61
33 אֲתָם נִצְבִּים הַיּוֹם (דְּקָאֵי עַל
34 רֹאש־הַשָּׁנָה 62 כּמוּבָא לַעִיל
35 בתחילת המאמר שכל מקום שכתוב
36 "היום" הכוונה לראש השנה) פְּלָכָם
37 לַפְּנִי הָיוּ אֱלֹקֵיכֶם רֹאשֵׁיכֶם
38 שְׁבִטֵיכֶם וְגו', עַד שׁוֹאֵב
39 מִימִידָה, וְהִינוּ, שָׁאף שִׁפְרֹט
40 הַכְּתוּב עֹשֶׁר מְדַרְגּוֹת שׁוֹנוֹת
- בְּכִנִּי יִשְׂרָאֵל 63 ובין 'ראשיכם' ל"שואב מימך" יש ריחוק הערך,
מְפַל־מְקוֹם נִצְבִּים פְּלָכָם בִּיחָד וּמֵאֲחָדִים לְאֲחָדִים כְּאֶחָד,
וְכִפִּי שְׁמִכְבָּאֵר אֲדָמוֹר הִזְקֵן ב'לְקוּטֵי תוֹרָה' 64 שהמשמעות
הַפְּנִימִית של אחדות זו היא שְׁפָל נִיצוּצֵי נִשְׁמוֹת כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִצְבִּים
וּמֵתַעֲלִים בְּמִקּוֹרָם הָרָאוֹן
כּו' שֶׁם כֹּל הַנִּשְׁמוֹת הֵן בְּשׁוּה.
וּבְהִקְדָּם הַחֲלוּק שְׁבִין רֹאשׁ-
הַשָּׁנָה (יּוֹם הַשְּׁשִׁי לַמַּעֲשֶׂה
בְּרֹאשִׁית) לַיּוֹם הַשְּׁשִׁי דְּמִתַּן-
תוֹרָה (שְׁשִׁי בְּסִיּוֹן), דָּעַם
הַיּוֹתֵם שְׂיָכִים זֶה לָזֶה, וְיֵשׁ
קֶשֶׁר וְשִׁיכוּת פְּנִימִית בֵּין בְּרִיאַת
הָעוֹלָם לַמִּתַּן תוֹרָה כְּדִרְשַׁת
רַבּוֹתֵינוּ ז"ל 65 מֵאִי דְּכְתִיב 66
אֶרְץ יִרְאָה יִרְאָה וְשִׁקְטָה כּו'
בַּתְּחִלָּה יִרְאָה וְלִבְסוּף
שִׁקְטָה, וְזֶהוּ מֵה שְׁכָתוּב 67
וְיֵהִי עֶרֶב וְיֵהִי בֹקֶר יּוֹם
הַשְּׁשִׁי, בְּה"א יִתְרָה, לא כפי
שְׁכָתוּב בִּימֵים הַקְּדוּמִים 'שְׁנִי', שְׁלִישִׁי
וְכַדּוּמָה מְלַמֵּד שֶׁהַתְּנָה הַקֶּבֶ"ה
עִם מַעֲשֶׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ וְאָמַר
לָהֶם: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים
הַתּוֹרָה אֲתָם מִתְקַיְּמִין כּו',
זֶה לִשׁוֹן הַגְּמָרָא: מֵאִי דְּכְתִיב מִשְׁמִים
הַשְּׁמַעַת דִּין אֶרֶץ יִרְאָה וְשִׁקְטָה, אִם
יִרְאָה לַמָּה שִׁקְטָה, וְאִם שִׁקְטָה לַמָּה
יִרְאָה, אִלָּא בַּתְּחִלָּה [לפני מִתַּן תוֹרָה]
יִרְאָה וְלִבְסוּף שִׁקְטָה. וְלַמָּה יִרְאָה,
כְּדִרִישׁ לְקִישׁ, דָּמַר רִישׁ לְקִישׁ: מֵאִי
דְּכְתִיב וְיֵהִי עֶרֶב וְיֵהִי בֹקֶר יּוֹם הַשְּׁשִׁי,
ה' יִתִּירָה לַמָּה לִי, מְלַמֵּד שֶׁהַתְּנָה
הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עִם מַעֲשֶׂה בְּרֹאשִׁית
וְאָמַר לָהֶם: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה
אֲתָם מִתְקַיְּמִין, וְאִם לֹא - אֲנִי מַחְזִיר
אֲתָכֶם לַתּוֹרָה וְכוּהוּ" הִינוּ,
שְׁבִמְתָּן-תּוֹרָה נַעֲשֶׂה קִיּוֹם
וְתוֹקֵף בְּמַעֲשֶׂה בְּרֹאשִׁית (גַם)
כְּפִי שְׁעוֹלָם עַל מִלּוּאוֹ
נִבְרָא 68 אֲמָרו חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמִדְרַשׁ

(58) ראה ד"ה שיר המעלות דשבת שובה, וא"ו תשרי פ"ג (תורת מנחם - התוודעויות חמ"א ע' 25). (59) משנה ר"ה כו, ג. גמרא שם כז, א. (60) שם כט, ב. (61) נצבים כט, ט"י. (62) ראה פענח רזא ס"פ נצבים. מגלה עמוקות נצבים ד"ה עשירי (ס, ד). (63) ראה זהר ח"ב פב, א. הובא בלקו"ת שבהערה הבאה. (64) ר"פ נצבים. (65) שבת פח, א. (66) תהלים עו, ט. (67) בראשית א, לא. (68) ראה ב"ר פ"ד, ז. וראה שם פ"ב, ו. פ"ג, ג (וביפ"ת שם).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

וכו'. מה-שאינ-כן בראש-השנה נמשך בחינת רוממות
העצמית, וגם העבודה דראש-השנה היא בבחינת עצם
הנשמה, שזהו ענין שלמעלה מהתחלקות, שהכל שוים
ולכן נאמר על כך "אתם נצבים היום כולם". והינו, שגם פרטי
המדרגות מראשיכם כו' עד בחינת שואב מימיו,
שדוגמתן בכל אחד בפרט הם עשר כחות הנפש, הם
באופן דכללם, לאחדים באחד, וכשם שכל עשר הסוגים
שבבני ישראל מתאחדים, כך גם עשר
כחות הנפש מתאחדים לפי שגם
הכחות הגלויים הדורים (זיינען דורךגענומען חדורים
בתוך תוכם) בהעצם שלמעלה מהתחלקות.
וזהו גם מה שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה
דראש-השנה תש"ה⁷² עשרים שנה לפני אמירת מאמר זה בשנת
תשכ"ה שבראש-השנה ישנו ענין ההכתרה של הקדוש-ברוך
הוא למלך וענין ההשתתפות הביטול של הבראה לאלקות.
והחלוק ביניהם, שענין ההכתרה הוא שמכתירים את
המלך ליבטל אליו בכל אשר יצוה, והרי בכל אשר יצוה
הוא כבר ענין של ציור, כלומר שבצעם קבלת המלכות על-מנת לקיים
את מצוות המלך יש לביטול 'דמות' ומסגרת' מסוימת והינו, דעם
היות שעדין בשלב זה של ההכתרה אין ענין של ציורי
בפועל, מפל-מקום פיון

שהעולם נברא על מילואו, שלם ומתוקן, ועם זאת, מתן תורה מוסיף בו חוק
(ושלמות), מפל-מקום יש הפרש ביניהם, בין בריאת אדם הראשון
ביום השישי לבראה למתן תורה ביום השישי לחודש סיון שבמתן-תורה
היו חלוקי מדרגות בבני ישראל, והינו, דעם היות
שהגילוי שלמעלה (וירד הוי') על הר סיני⁶⁹, והירידה של
הקדוש-ברוך-הוא הייתה עם כל הפמליא דיליה⁷⁰ (שלו) הנה
באופן שלמעלה מהתחלקות, ומצד ההתגלות מלמעלה ההתגלות
הייתה לכולם בשווה מפל-מקום כפי שגילוי זה נמשך למטה היו
חלוקי מדרגות, משה מחיצה בפני-עצמו, אהרן
מחיצה בפני-עצמו וכו'⁷¹, מה-שאינ-כן בראש-
השנה כתיב: אתם נצבים היום כלכם, והינו,
שגם מצד המטה אין ענין של התחלקות. וטעם
הדבר הוא⁶, לפי שבמתן-תורה הוא גילוי
התורה שהיא בחינת חכמה, ובבחינת החכמה
יש התחלקות. ואף שהתורה היא בחינת עצמות
החכמה, מפל-מקום הרי זה בחינת אור פנימי
(והינו), שהחכמה בכל מקום שהיא, גם בבחינת
עצמות החכמה, היא בבחינת אור פנימי, שבא
בבחינת מדידה לפי ערך המקבלים, ולכן הנה
בזה ענין של התחלקות, משה מחיצה בפני-
עצמו, אהרן מחיצה בפני-עצמו וכו'. מה-
שאינ-כן בראש-השנה נמשך בחינת רוממות
העצמית, וגם העבודה דראש-השנה היא בבחינת עצם
הנשמה, שזהו ענין שלמעלה מהתחלקות, שהכל שוים.
והינו, שגם פרטי המדרגות מראשיכם כו' עד בחינת שואב מימיו,
שדוגמתן בכל אחד בפרט הם עשר כחות הנפש, הם
באופן דכללם, לאחדים באחד, וכשם שכל עשר הסוגים
שבבני ישראל מתאחדים, כך גם עשר כחות הנפש מתאחדים
לפי שגם הכחות הגלויים הדורים (זיינען דורךגענומען חדורים
בתוך תוכם) בהעצם שלמעלה מהתחלקות. וזהו גם מה שמבאר
כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה דראש-השנה תש"ה⁷² שבראש-השנה ישנו ענין ההכתרה
הוא למלך וענין ההשתתפות הביטול של הבראה לאלקות.
והחלוק ביניהם, שענין ההכתרה הוא שמכתירים את המלך
ליבטל אליו בכל אשר יצוה, והרי בכל אשר יצוה הוא כבר ענין של ציור,
כלומר שבצעם קבלת המלכות על-מנת לקיים את מצוות המלך יש לביטול
'דמות' ומסגרת' מסוימת והינו, דעם היות שעדין בשלב זה של ההכתרה
אין ענין של ציורי בפועל, מפל-מקום פיון

(69) יתרו יט, כ. (70) ראה שמו"ר פכ"ט, ב. פסיקתא רבתי פכ"א (פיסקא עשרת הדברות), ז. (71) ראה מכילתא ופירש"י יתרו

שם, כד. (72) ספר השיחות תש"ה ע' 9.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׁה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, הוּא לִיבִטֹּל אֵלָיו בְּכָל אֲשֶׁר יִצְנֶנּוּ, שְׁמָזָה
 2 מִקִּבְּלָתָּ עוֹל מַלְכוּת בְּכָל לַיְלָה יוֹמָשָׁךְ אַחֲר־כֶּךָ רְצוֹנוֹת פְּרִטִּים,
 3 הָרִי זֶה בִּיטוּל לְבַחֲיִנַת הָרָצוֹן, מִה־שְּׁאִין־כֶּן הִשְׁתַּחֲוָא
 4 הוּא הַבִּיטוּל אֶל הָעֵצָם, בִּיטוּל עֲצָמִי שֶׁל כָּל הַמַּהוּת וְכָל
 5 הַמִּצִּיאוֹת שֶׁל הַמַּתְבַּטֵּל לְבָעַל
 6 הָרָצוֹן וְלֹא רַק לְרְצוֹנוֹת פְּרִטִּים
 7 מִסּוּרִימִים.
 8 וְזֶה גַם מַעֲלַת ה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי
 9 מַלְכוּת שְׁמִים דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַל
 10 ה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, דְּכָל הַשָּׁנָה,
 11 שְׁה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, דְּכָל הַשָּׁנָה
 12 הוּא הַבִּיטוּל לְבַחֲיִנַת הָרָצוֹן,
 13 קִבְּלָתָּ עוֹל מַלְכוּת שְׁמִים לְקִיּוֹם אֶת
 14 הַמִּצְוֹת וְה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, דְּרֹאשׁ־
 15 הַשָּׁנָה הוּא בִּיטוּל עֲצָמִי
 16 לְבָעַל הָרָצוֹן⁷³ הַתְּבַטְלוֹת שֶׁל
 17 עֵצָם הַמַּהוּת שֶׁל הָאָדָם לְעַצְמוֹתוֹ שֶׁל
 18 הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא.
 19 וְזֶה הוּא אֲתָם נִצָּבִים הַיּוֹם לְכֶם
 20 גו', שְׁפִרְאשׁ־הַשָּׁנָה נִצָּבִים
 21 קְנִימִים וְעוֹמְדִים כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 22 יַחַד בְּבַחֲיִנַת בִּיטוּל עֲצָמִי
 23 לְבָעַל הָרָצוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה
 24 נַעֲשֶׂה הַמְּשַׁכֵּת בְּחִינַת
 25 רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית³⁸ שֶׁל עַצְמוֹתוֹ
 26 שֶׁל הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא בְּכָל עֶשֶׂר
 27 כַּחוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הָאָדָם, וּבְאֹפֶן
 28 שְׁמֵאִיר בְּגִילוּי, שְׁזֶהוּ "אֲתָם
 29 נִצָּבִים הַיּוֹם", שְׁ"הַיּוֹם"
 30 מוֹרָה עַל עֲנָן הָאֹר וְהַגִּילוּי,
 31 וּכְמֵאֲמָר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל⁷⁴
 32 בְּמִדְרַשׁ מִה הַיּוֹם מֵאִיר כו' (וזה)⁷⁵
- לשון המדרש: "מה היום מאיר פעמים ומאפיל פעמים, אף אתם כשאפלה לכם, עתיד להאיר לכם אור עולם, שנאמר: וזהו לך ה' לאור עולם", וְהִינוּ, שְׁבַחֲיִנַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית נִמְשָׁכֶת בְּגִילוּי בְּכָל עֶשֶׂר כַּחוֹת הַנֶּפֶשׁ עַד לַכַּח הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, שְׁבַכּוֹלָם מֵאִיר וְנִרְגַּשׁ בְּגִלּוּי בְּחִינַת הָעֵצָם, וְעַד שְׁנִמְשָׁךְ עֵצָם הָאֱלֹקוֹת גַּם בְּעוֹלָם, שְׁנִמְשָׁךְ בְּפִרְיָהּ כּוֹלָה מַלְכוּתוֹ תַּבְּרָךְ, כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שְׁאֵז אָמַר אָדָם הָרִאשׁוֹן הוּי' מֶלֶךְ גְּאוֹת לְבֶשׂ, בָּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה גו' וְכָל הַבְּרִיָּה הִתְחַבְּרָה בְּמִצְבֵּשׁ שֶׁל 'הַשְׁתַּחֲוָא' בִּיטוּל מוֹחֲלֵט לְאֱלֹקוֹת (כְּמִבּוֹאָר לְעִיל מַעֲלַת הַבִּיטוּל שֶׁל 'הַשְׁתַּחֲוָא' בִּיחָס לְבִיטוּל שֶׁל 'הַכַּתְרָה'). וְזֶהוּ גַם שְׁמִבְּחִינַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית נִמְשָׁךְ אֹר חֲדָשׁ כו', כְּמִבּוֹאָ לְעִיל בְּתַחֲלִיל הַמֵּאֲמָר מ'אֲגִיר הַקְּדוּשׁ שְׁבַחֲנִיא שְׁמִידִי שְׁנָה נִמְשָׁךְ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אֹר חֲדָשׁ שְׁמַעוֹלָם לֹא הִיא אֹר כְּמִוְהוּ, וְהַגִּילּוּי יוֹרֵד עַד לְמַטָּה מִטָּה וּבָא בְּכַתִּיבָה וְחִתִּימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמִתּוֹקָה⁷⁵.
- שְׁה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, הוּא לִיבִטֹּל אֵלָיו בְּכָל אֲשֶׁר יִצְנֶנּוּ, שְׁמָזָה יִצְנֶנּוּ, שְׁמָזָה יוֹמָשָׁךְ אַחֲר־כֶּךָ רְצוֹנוֹת פְּרִטִּים, הָרִי זֶה בִּיטוּל לְבַחֲיִנַת הָרָצוֹן, מִה־שְּׁאִין־כֶּן הִשְׁתַּחֲוָא הוּא הַבִּיטוּל אֶל הָעֵצָם, בִּיטוּל עֲצָמִי לְבָעַל הָרָצוֹן. וְזֶהוּ גַם מַעֲלַת ה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַל ה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, דְּכָל הַשָּׁנָה הוּא הַבִּיטוּל לְבַחֲיִנַת הָרָצוֹן, וְה'קִבֵּלְתָּ עוֹלִי, דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בִּיטוּל עֲצָמִי לְבָעַל הָרָצוֹן⁷³. וְזֶהוּ אֲתָם נִצָּבִים הַיּוֹם לְכֶם גו', שְׁפִרְאשׁ־הַשָּׁנָה נִצָּבִים קְנִימִים וְעוֹמְדִים בְּבַחֲיִנַת בִּיטוּל עֲצָמִי לְבָעַל הָרָצוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַמְּשַׁכֵּת בְּחִינַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית³⁸ בְּכָל עֶשֶׂר כַּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, וּבְאֹפֶן שְׁמֵאִיר בְּגִילּוּי, שְׁזֶהוּ "אֲתָם נִצָּבִים הַיּוֹם", שְׁ"הַיּוֹם" מוֹרָה עַל עֲנָן הָאֹר וְהַגִּילּוּי, וּכְמֵאֲמָר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל⁷⁴ מִה הַיּוֹם מֵאִיר כו', וְהִינוּ, שְׁבַחֲיִנַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית נִמְשָׁכֶת בְּגִילּוּי בְּכָל עֶשֶׂר כַּחוֹת הַנֶּפֶשׁ עַד לַכַּח הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, שְׁבַכּוֹלָם מֵאִיר וְנִרְגַּשׁ בְּגִלּוּי בְּחִינַת הָעֵצָם, וְעַד שְׁנִמְשָׁךְ עֵצָם הָאֱלֹקוֹת גַּם בְּעוֹלָם, שְׁנִמְשָׁךְ בְּפִרְיָהּ כּוֹלָה מַלְכוּתוֹ תַּבְּרָךְ, כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה בַּפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שְׁאֵז אָמַר אָדָם הָרִאשׁוֹן הוּי' מֶלֶךְ גְּאוֹת לְבֶשׂ, בָּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה גו'. וְזֶהוּ גַם שְׁמִבְּחִינַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית נִמְשָׁךְ אֹר חֲדָשׁ כו', וּבָא בְּכַתִּיבָה וְחִתִּימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמִתּוֹקָה⁷⁵.

(73) ראה גם רד"ה זה היום תרס"ב (סה"מ תרס"ב ס"ע רכה ואילך). (74) תנחומא נצבים א. (75) חסר סיום הברכה (המו"ל).

המשך ביאור למס' מנחות ליום ראשון עמ' א

- 1 והפרשה הסתומה מתחילה בסוף אותה שיטה, ומבארת הברייתא,
 2 שיוצא את עצמו שלא יצטרך לבוא לידי מצב שנשאר בשיטה ריוח
 3 פחות משיעור תשע אותיות, ויצטרך לעשות את הכתב דק כדי
 4 שיוכל להתחיל לכתוב פרושה פתוחה בשיטה הבאה או פרושה
 5 סתומה באותה שיטה. והטעם שלא ימעט את הכתב הוא מפני
 6 שאם יעשה חלק ממהשורות דקות וחלק עבות, אין זה נוי לספר
 7 תורה.
 8 נודמנה לו בסוף שיטה תיבה פתח' ש' אותיות, ואין מקום בשיטה
 9 לכל התיבה, לא יכתוב שתיים - שתי אותיות בתוך תוך ושלש חוץ
 10 לתוך - בין הדפים,

1 בפרק מתהילים שמוסיפים בתפילה בעשרת ימי תשובה נאמר:

2 שיר המעלות ממעמקים קראתיה הוי', ואיתא מובא בזהר
3 פרשת בשלח² על פסוק³ ראו כי הוי' נתן לכם השבת,
4 רבי חזקיה פתח: שיר המעלות ממעמקים קראתיה הוי',

5 "שיר המעלות" סתם הכתוב,

6 ולא פריש מאן אומר ואלא

7 פירש מי אומר (דלא

8 בכמזמורים אחרים בספר תהלים

9 שבהם נאמר במפורש מי אומר את

10 המזמור כמו "שיר המעלות

11 לְדָוִד", או "שיר המעלות

12 לשלמה" וכיוצא בזה), אלא

13 "שיר המעלות" דזמנין כל

14 בני עֲלָמָא למימריה לְדָוִד

15 עֲלָמָא, שמוכנים ומזמנים כל בני

16 העולם לאומרו לדורות עולם ומאי

17 הוא, ומה הוא ממעמקים

18 קראתיה כו'. ומי אומר דוד

19 הָכִי, והאם כך אמר דוד שיש לקרוא

20 לה' "ממעמקים" והא כתיב⁴ והרי

21 כתוב בכל לבי דרשתיך כו',

22 מאי בְּעֵי ומהו הצורך

23 "ממעמקים", ומבאר הוהר,

24 שמה שפתיב "ממעמקים

25 קראתיה" הוא ענין נעלה

26 יותר ממה שפתיב "בכל לבי

27 דרשתיך", כי 'ממעמקים'

28 קאי מכון על בחינת עומקא

29 דבירא, עומקא דכלא,

30 עומקא דכל עומקין, עומק

31 הבור, עומק הכול, עומק כל העומקים

32 או כהלשון עיקרא דכל

33 עיקרין עיקר כל העיקרים, וכפי

34 שיטבאר להלן.

35 והנה, מזמור זה "שיר המעלות

36 ממעמקים" תקנו לאומרו

37 בעשרת ימי תשובה (החל

38 מראש השנה), שאז בימי

39 התשובה צריכים להמשיך אור

40 אלוהי נעלה מבחינת 'מעמקים'

41 כו'. וענין זה שיהי לכל אחד

42 ואחד מישראל, שלכן לא

43 נאמר פאן בתחילת המזמור

בס"ד. שבת פרשת וילך, שבת

שובה, ו' תשרי, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

1 שיר המעלות ממעמקים קראתיה הוי', ואיתא

2 בזהר פרשת בשלח² על פסוק³ ראו כי

3 הוי' נתן לכם השבת, רבי חזקיה פתח: שיר

4 המעלות ממעמקים קראתיה הוי', "שיר

5 המעלות" סתם, ולא פריש מאן אומר (דלא

6 בכמזמורים שבהם נאמר "שיר המעלות לְדָוִד",

7 או "שיר המעלות לשלמה" וכיוצא בזה), אלא

8 "שיר המעלות" דזמנין כל בני עֲלָמָא למימריה

9 לְדָוִד עֲלָמָא, ומאי הוא, ממעמקים קראתיה כו'.

10 ומי אומר דוד הָכִי, והא כתיב⁴ בכל לבי דרשתיך

11 כו', מאי בְּעֵי "ממעמקים", ומבאר, שמה

12 שפתיב "ממעמקים קראתיה" הוא ענין נעלה

13 יותר ממה שפתיב "בכל לבי דרשתיך", כי

14 'ממעמקים' קאי על בחינת עומקא דבירא,

15 עומקא דכלא, עומקא דכל עומקין, או כהלשון

16 עיקרא דכל עיקרין. והנה, מזמור זה תקנו

17 לאומרו בעשרת ימי תשובה (החל מראש

18 השנה), שאז צריכים להמשיך מבחינת

19 'מעמקים' כו'. וענין זה שיהי לכל אחד ואחד

20 מישראל, שלכן לא נאמר פאן "מזמור לְדָוִד",

21 שזהו מה שאומר דוד בשם כל ישראל, ועל-אחת-כמה-וכמה שאין זה מה

22 שאומר דוד לעצמו, אלא "שיר המעלות" סתם, הינו, שכל אחד ואחד

23 מישראל אומר מזמור זה בעצמו (פלשון הזהר דזמנין כל בני עֲלָמָא

24 למימריה לְדָוִד עֲלָמָא). דמאחר להבין⁵, דמאחר ש"שיר המעלות ממעמקים"

25 הוא ענין נעלה ביותר, שלמעלה גם מהענין ד"בכל לבי דרשתיך", איך שיהי

26 שענין זה יהיה אצל כל אחד ואחד מישראל. גם צריך להבין החילוק שבין

27 הענין ד'ממעמקים קראתיה הוי' להענין ד'בכל לבי דרשתיך. דהנה, מזה

28 שתקנו לומר מזמור "שיר המעלות ממעמקים" בכל עשרת ימי תשובה,

21 שזהו מה שאומר דוד בשם כל ישראל, ועל-אחת-כמה-וכמה שאין זה מה

22 שאומר דוד לעצמו, אלא "שיר המעלות" סתם, הינו, שכל אחד ואחד

23 מישראל אומר מזמור זה בעצמו (פלשון הזהר דזמנין כל בני עֲלָמָא

24 למימריה לְדָוִד עֲלָמָא). דמאחר להבין⁵, דמאחר ש"שיר המעלות ממעמקים"

25 הוא ענין נעלה ביותר, שלמעלה גם מהענין ד"בכל לבי דרשתיך", איך שיהי

26 שענין זה יהיה אצל כל אחד ואחד מישראל. גם צריך להבין החילוק שבין

27 הענין ד'ממעמקים קראתיה הוי' להענין ד'בכל לבי דרשתיך. דהנה, מזה

28 שתקנו לומר מזמור "שיר המעלות ממעמקים" בכל עשרת ימי תשובה,

(1) תהלים קל, א. 2) סג, סע"א ואילך. 3) בשלח טז, כט. 4) תהלים קט, י. 5) ראה גם רד"ה זה עדר"ת (המשך תער"ב ח"א

ע' שצח).

שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שנצרו עלי ידי חטאים ולהמשיך מלמעלה למטה ולהביא לידי גילוי את
 - 2 כל העשר ספירות הקדושות העליונות וכל עשר כחות הנפש
 - 3 שמקבילים לעשר הספירות (במבאר ב'פרי עץ חיים'⁶ מכתבי
 - 4 הארז"ל ובכמה מקומות אודות העבודה המיוחדת של עשרת ימי
 - 5 תשובה), הרי מוכן שהענין
 - 6 ד'ממעמקים" שיה' גם
 - 7 לכחות פנימיים כחות מוגדרים
 - 8 ומוגבלים שמתלבשים ב'כלים'
 - 9 וב'אברים' בהתלבשות פנימית, ולא רק
 - 10 בכוחות נעלים המאירים ופועלים רק
 - 11 בדרך 'מקיף'. ולאידך גיסא, מצד
 - 12 שני, מה שכתוב "בכל לבי
 - 13 דרשתיך" מורה שהעבודה
 - 14 היא בשלמות הכחות, שזהו
 - 15 הדיוק בלשון הפסוק "בכל לבי"
 - 16 "בכל" דווקא, כלומר כל הכחות
 - 17 ובשלמות הכחות. ואם-כן מהי
 - 18 מעלת
 - 19 ד'ממעמקים" על העבודה
 - 20 ד'בכל לבי", שדוקא
 - 21 בעשרת ימי תשובה העבודה
 - 22 היא "ממעמקים", שלכן
 - 23 אומרים אז מזמור זה,
 - 24 ובעשרת ימי תשובה גופא
 - 25 עצמם אינה דומה אמירת
 - 26 המזמור ביום הראשון,
 - 27 לאמירתו בימים שלאחריו
 - 28 עד ליום האחרון דעשרת ימי
 - 29 תשובה אלא בכל יום יום יש בכך
 - 30 תוספת ועילוי, ולכאורה מה המעלה
 - 31 בכל זה, לאחר שכבר קודם לכן האדם
 - 32 מגיע לשלימות על ידי העבודה של
 - 33 "בכל לבי דרשתיך"?
 - 34 (ב) ולהבין זה, צריך להקדים
 - 35 תחלה מה שנתבאר לעיל⁷
 - 36 במאמר דיבור המתחיל "זה היום
 - 37 תחילת מעשיך" שנאמר בראש השנה
 - 38 שנה זו, תשכ"ה, ויוצא לאור עם ביאור
 - 39 בדרך-אפשר בתחילת חוברת זו)
 - 40 ההפך בין ראש-השנה
- למתן-תורה, דבראש-השנה כתיב⁸ אתם נצבים היום כלכם
- גו' ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציך עד שואב מימך,
- ד'היום" כל מקום שכתוב "היום" קאי ראש-השנה⁹,
- יומא דדינא רבא¹⁰, יום הדין הגדול וביום זה "אתם נצבים
- כלכם" גו', שכל ניצוצי
- נשמות בכל הדרגות מ'ראשיכם
- שבטיכם" ועד "חוטב עציך ושואב
- מימך" נצבים עומדים בחזק
- ומתעלים במקורם הראשון
- שורש כל הנשמות כו' (במבאר
- ב'לקוטי תורה'¹¹), והינו,
- שאף שפרט הכתיב "אתם
- נצבים" עשר מדרגות בכני
- ישראל¹², ראשיכם שבטיכם
- גו' עד שואב מימך, מכל-
- מקום "נצבים כלכם",
- לאחדים כאחד באחדות מלאה.
- והינו, שענין האחדות הוא
- לא רק מצד הגילוי
- שמלמעלה, שלגבי כולם נחשבים
- באותה מידה, אלא גם בהיותם
- למטה וההבדלים והחילוקים ביניהם
- נראים וניכרים, מכל-מקום
- מתאחדים כולם לאחדים
- כאחד. מה-שאינ-כן במתן-
- תורה, הגה אף שהגילוי
- מלמעלה (וירד הוי' על הר
- סיני¹³) היה בלי התחלקות
- והגילוי האלוקי של מתן תורה האיר
- על כל בני ישראל בשווה, הרי אצל
- בני ישראל כפי שהיו למטה היו
- כמה וכמה חלוקים והבדלים
- ולא כולם היו במצב אחד, כדברי
- חכמינו ז"ל לגבי המקום הגשמי שבו
- עמדו בני ישראל במתן תורה דמשה
- מחיצה בפני-עצמו ואהרן
- מחיצה בפני-עצמו וכו'¹⁴.

(6) שער תפלת ראש השנה פ"ז. הובא בשער הכולל ספ"ו. (7) ד"ה זה היום תחלת מעשיך דיום ב' דר"ה פ"ט (תורת מנחם - התוועדיות חמ"א ע' 12 ואילך). (8) נצבים כט, ט"י. (9) פענח רזא ס"פ נצבים. מגלה עמוקות נצבים ד"ה עשירי (ס, ד). (10) תרגום לאיוב ב, א. וראה זהר ח"ב לב, ב וברמ"ז שם. ח"ג רלא, א. (11) ר"פ נצבים. (12) ראה זח"ב פב, א. הובא בלקו"ת שם. (13) יתרו יט, כ. (14) מכילתא ופירש"י יתרו יט, כד.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 וְצִירֶיךָ לְהִבִּין, דְּלִכְאוּרָה הָיָה צִירֶיךָ לְהִיּוֹת הִיפֹךְ הַדְּבָרִים,
 - 2 שְׂבָמֶתֶן-תּוֹרָה שָׂבוּ נִמְשָׁף הַגִּילוי האלוקי מְלֻמָּעָה, לֹא הָיָה
 - 3 צִירֶיךָ לְהִיּוֹת חִלּוּקֵי דְרָגוֹת וְכוּלָם הָיוּ צָרִיכִים לְהִיּוֹת שׁוּיִם אֶל מוֹל
 - 4 הַגִּילוי הגדול, וְאִילוּ בְּרֹאשׁ-הַשָּׁנָה שָׂבוּ נִמְשָׁף הַגִּילוי עַל-יְדֵי
 - 5 עֲבֹדַת הַמִּטָּה, צִירֶיךָ הָיָה
 - 6 לְהִיּוֹת חִלּוּקֵי דְרָגוֹת שְׁהָרִי כֹל
 - 7 אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל (וְכָל סוּג בְּבִנֵי
 - 8 יִשְׂרָאֵל) עוֹבֵד אֶת עֲבוֹדָתוֹ בְּהַתָּאם
 - 9 לְדִרְגָּה וְלִיכוּלַת הַפְּרִטִּית שְׁלוֹ, וְלִמָּה
 - 10 אִם כֵּן לִמְעַשֶׂה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יֵשׁ אַחֲדוֹת
 - 11 מִלֵּאָה שֶׁל כָּל עֶשְׂרֵת הַסּוּגִים שִׁבְכֵנִי
 - 12 יִשְׂרָאֵל, וְדוּקָא בְּמִתֵּן תּוֹרָה יֵשׁ מִדְּרֹגוֹת
 - 13 'וּמִחִצוֹת' שׁוֹנוֹת?
 - 14 וּבִפְרָטִיּוֹת יוֹתֵר, דְּהִנֵּה,
 - 15 כְּלָלוֹת הָעֲנָן הַעֲנִין הַכִּלְי
 - 16 דְּמִתֵּן-תּוֹרָה הוּא הַגִּילוי שֶׁל
 - 17 הָאֱלֹהִיּוֹת מְלֻמָּעָה, שְׁהָרִי
 - 18 בְּמִתֵּן-תּוֹרָה כְּתִיב וַיֵּרֶד הָוִי
 - 19 עַל הַר סִינִי, הֵינִי יְרִידָה וְהַתְּגַלּוּת
 - 20 מִלְּמַעַל לְמַטָּה, וּבִפְרָט עַל-פִּי
 - 21 הַמִּבְּאֵר בְּמִדְרָשִׁי חֲכָמֵינוּ
 - 22 וְ"לֹא" שְׁקוּדָם מִתֵּן-תּוֹרָה
 - 23 הֵיחָה הַגְּזֵרָה שִׁקְבַע גּוֹר הַקְּדוּשָׁה
 - 24 בְּיוֹךְ-הוּא שְׁ"עֲלִיּוֹנִים לֹא יֵרְדוּ
 - 25 לְתַחְתּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לֹא יַעֲלוּ
 - 26 לְעֲלִיּוֹנִים", וּבְמִתֵּן-תּוֹרָה
 - 27 נִתְבַּטְּלָה הַגְּזֵרָה שֶׁל הַהִבְדֵּלָה הוּו
 - 28 וְנַעֲשֶׂה חִיבוּר עֲלִיּוֹנִים
 - 29 וְתַחְתּוֹנִים עַל-יְדֵי הַקָּב"ה,
 - 30 כְּמֵאֲמָר הַמִּדְרָשׁ שֶׁעַם בִּטּוֹל הַגְּזֵרָה
 - 31 אִמָּר הַקְּדוּשָׁה-בְּיוֹךְ-הוּא "וְאֵנִי
 - 32 הַמִּתְחִיל" לַחֲבֹר בֵּין מַעַל וּמַטָּה,
 - 33 כְּכַתּוּב "וַיֵּרֶד ה' אֶל הַר סִינִי". וְנוֹסֵף
 - 34 לָזֶה, שֶׁעֲנִין מִתֵּן תּוֹרָה הוּא גִילוי
 - 35 מִלְּמַעַל וְלֹא פְעוּלָה שֶׁל הַנְּבִרָאִים
 - 36 הַתַּחְתּוֹנִים (וְלֹכֵן הַגִּילוי הוּא בְּאוֹפֵן
 - 37 כִּלְי וְלֹא בְּהַתָּאמָה לְכָל נְבִירָא בְּפִרְט)
 - 38 הִנֵּה גַם הַתּוֹרָה עֲצָמָה מִצַּד
 - 39 עֲנִינָה וּמַהוּתָה הִיא לְמַעַלָּה
 - 40 מִהַתְּחִלָּקוֹת לְפִרְטִים וְעֲנִינִים
 - 41 שׁוּיִם, כִּידוּעַ הַהִפְרָשׁ בֵּין
 - 42 תּוֹרָה לְמַצּוֹת, שְׁהַמַּצּוֹת הֵן
- בְּדוּגְמַת הָאֲבָרִים, כְּלִשׁוֹן הַזֹּהָר דְּרַמ"ח פִּיקוּדֵינִי רַמ"ח הַצִּיּוּרִים,
- הַמַּצּוֹת הֵן רַמ"ח אֲבָרֵינִי דְּמִלְכָּא¹⁶, אֲבָרֵי הַמֶּלֶךְ, וְתַכּוּנוֹת הָאֲבָרִים
- הֵן שְׂפָל אֲבָרָה הוּא מְחוּלָק מְזוּלָתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ תַכּוּנוֹת מִיּוֹחֲדוֹת לוֹ, וְיֵשׁ
- בָּהֶם כְּאֲבָרִים הַשּׁוּיִם וְכֵן גַּם בְּמַצּוֹת כְּמָה מִדִּידוֹת וְהַגְּבֻלּוֹת,
- שְׁהָרִי יֵשׁ מַצּוֹת שְׂפָל יִשְׂרָאֵל
- חִיבִים בָּהֶן, וְיֵשׁ מַצּוֹת שְׂפָלָא
- כָּל יִשְׂרָאֵל חִיבִים בָּהֶן, וְיֵשׁ מַצּוֹת שְׂפָלָא אֶל רַק
- כֹּהֲנִים אוֹ רַק הַמֶּלֶךְ וְכו'. וְנוֹסֵף עַל
- הַמִּדִּידָה וְהַגְּבֻלּוֹת שֶׁל הַמַּצּוֹת
- שְׂמִצָּד יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ בְּמַצּוֹת
- מִדִּידָה וְהַגְּבֻלּוֹת גַּם מִצַּד
- הַזְּמָן וְהַמָּקוֹם, שְׁיֵשׁ מַצּוֹת
- שְׁתִּלּוּיּוֹת בְּזִמָּן מְסוּיִם כְּמוֹ מַצּוֹת
- הַחֲגִים וּמָקוֹם כְּמוֹ הַמַּצּוֹת הַתְּלִיּוֹת
- בְּאֶרֶץ וְלֹא נוֹהֲגוֹת בְּחֹרֶץ לְאֶרֶץ.
- וּמוֹכֵן, שְׁהַמִּדִּידָה וְהַגְּבֻלּוֹת
- שְׂמִצָּד הַזְּמָן וְהַמָּקוֹם הִיא
- לְמַטָּה מִהַמִּדִּידָה וְהַגְּבֻלּוֹת
- שְׂמִצָּד יִשְׂרָאֵל, וְהִיא הַגְּבֻלּוֹת
- וְהַגְּדֵרָה שֶׁמִּגְבִּילָה עוֹד יוֹתֵר בֵּינוֹן
- שְׁיִשְׂרָאֵל הֵם מִצַּד עֵצֶם מַהוּתָם
- לְמַעַל מִהַעוֹלָם, שְׁגִדְרוּ הוּא
- זְמָן וּמָקוֹם¹⁷ שְׁתֵּי הַהִבְדֵּלוֹת
- שֶׁמִּגְדִּירוֹת מִצִּיּוֹת גְּשֵׁמִית.
- וְכָל זֶה אִמָּר בִּיחָס לְמַצּוֹת מַה-
- שְׂאִינֵן-הַתּוֹרָה הִיא דּוּגְמַת
- הַדָּם שְׂמִמְשִׁיף אֶת הַחַיּוֹת
- בְּאֲבָרִים, שְׁהוּא זוֹרֵם וּמְבִיא חַיּוֹת
- בְּכָל הָאֲבָרִים בְּשׁוּה, כְּמִבְּאֵר
- בְּאֵרוּכָה בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה¹⁸.
- (ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבִאּוֹר עֲנִין
- הָעֵדֶר הַהִתְחַלָּקוֹת בְּתוֹרָה,
- שְׁהִיא בְּדוּגְמַת הַדָּם
- שְׂמִמְשִׁיף חַיּוֹת בְּאֲבָרִים.
- דְּהִנֵּה, הָעֵדֶר הַהִתְחַלָּקוֹת
- הִיא דּוּגְמַת הַדָּם שְׂמִמְשִׁיף אֶת הַחַיּוֹת בְּאֲבָרִים, שְׁהוּא בְּכָל הָאֲבָרִים בְּשׁוּה,
- כְּמִבְּאֵר בְּאֵרוּכָה בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה¹⁸.
- (ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבִאּוֹר עֲנִין הָעֵדֶר הַהִתְחַלָּקוֹת בְּתוֹרָה, שְׁהִיא בְּדוּגְמַת הַדָּם
- שְׂמִמְשִׁיף חַיּוֹת בְּאֲבָרִים. דְּהִנֵּה, הָעֵדֶר הַהִתְחַלָּקוֹת בְּדָם שְׂמִמְשִׁיף אֶת

שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 באורות המַתְלַבְּשִׁים בְּכָלִים, שֶׁגַם הָאוֹרוֹת נִקְרָאִים בְּשֵׁם
2 אור הַחֲכָמָה וְאוֹר הַחֶסֶד וְכוּ', הֵינּוּ אוֹרוֹת שֵׁשׁ בָּהֶם עֲצָמָם 'צִיּוֹר'
3 וְהֵנּוּ לִפִּי שֶׁהַכְּלִים מְגַלִּים אֶת הָאוֹרוֹת גִּלְיוֹ הָאוֹרוֹת הוּא עַל יְדִי
4 הַכְּלִים, וְלֹא הַכְּלִים אֵין הָאוֹרוֹת מְאִירִים וְלֹא מְתַגַּלִּים מִמֶּקְרָם, וּמֵאֲחֵר
5 שֶׁהַכְּלִים הֵם הַמְּגַלִּים אֶת הָאוֹרוֹת,
6 הָאוֹרוֹת נִעְשִׂים מִצִּיּוּרִים כְּמוֹ הַכְּלִים
7 הַמְּמַשִּׁיכִים וּמְגַלִּים אוֹתָם.
8 וְהַעֲנֵן בְּזֶה, דְּהֵנָּה יָדוּעַ
9 שֶׁהַמְּלָכוֹת הַסְּפִירָה הָאֲחֵרוֹנָה
10 שְׂדֵרָה אֹר הַסְּפִירָה יוֹרֵד וּמֵאִיר
11 לַמִּטָּה שֶׁעֲנִינָה גִלְיוֹי שֶׁל הַסְּפִירָה
12 שְׂמַעֲלִיה - נִקְרָאת בְּד' שְׂמֹת, אֹר, כְּלִי, כַּח וְשֵׁם,
13 שֶׁבְּכָלִלוֹת עֲנִינָם אֶחָד - עֲנֵן
14 הַגִּילְיוֹי, שֶׁהָיָה אֹר הוּא הָאֵרָה
15 וְהַתְּפִסּוּת שֶׁל הַמִּטָּה, מִקּוֹר הָאֹר.
16 הַכְּלִי הוּא אֲמַצְעִי דְּרַכּוֹ הָאֹר מֵאִיר.
17 הַכּוֹחַ הוּא אֲמַצְעִי לַפְּעוּלָה וְעֵשִׂיהָ שֶׁגַם
18 זֶה גִלְיוֹי. וְהַשֵּׁם הוּא דֶּרֶךְ 'לִקְרֹא'
19 וְלִהְיוֹת אֶת הַדְּבָר הַנִּקְרָא בְּשֵׁם זֶה
20 אֲכַל בְּפִרְטוּת יֵשׁ חֲלוּקִים
21 בִּינֵיהֶם וְכָל אַחַת מֵאַרְבַּעַת הַהֲגֵדוֹת
22 הַלּוֹל מִבְּטָא עֲנִין מִיּוֹחַד. וְעַל-דֶּרֶךְ
23 מֵה שֶׁנִּתְבָּאָר לְעִילָה²⁰ בַּמֶּמֶר
24 דִּבְיוֹר-הַמִּתְחִיל "זֶה הַיּוֹם תַּחֲלִית
25 מַעֲשִׂיךָ" הַנּוֹכַח לְעִיל בְּעֲנֵן 'אֹר'
26 וְשֵׁם, שֶׁבְּכָלִלוֹת הֵם עֲנֵן
27 אֶחָד, כִּי מֵצֵד זֶה שֵׁם אֵין עוֹד
28 מְלַבְּדוֹ²¹ אֵין מִצִּיּוֹת אַחֶרֶת
29 מְלַבֵּד הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בַּעֲצָמוֹ
30 וְ"לִית אֲתֵר פָּנוּי מִיָּגִיה"²²,
31 אֵין מִקּוֹם פָּנוּי מִמֶּנּוּ הֵנָּה גַם עֲנֵן
32 הַשֵּׁם (שֶׁהוּא בְּהֶעֱלָם כַּמְּבֹאֵר
33 בְּאִרְכּוֹת בַּמֶּמֶר הַנּוֹכַח שֶׁה' אֵינוֹ
34 מְגַלֵּה כָּלִל אֶת הַמַּהוּת שֶׁל הַדְּבָר
35 הַנִּקְרָא בְּשֵׁם זֶה) הוּא כְּמוֹ אֹר
36 וְגִילְיוֹי, בִּינֵן שֶׁמֵּצֵד הַעֲצָמוֹת הַכָּל הוּא
37 בְּגִילְיוֹי כִּי לִגְבִי
38 הַעֲצָמוֹת שֹׁם דָּבָר לֹא מַהוּוּה הַעֲלָם וְהַסֵּתֵר.
39 וְלֹא-יָדוּעַ גִּיּוֹסָא, מֵצֵד שְׁנֵי, מֵצֵד זֶה שֶׁכָּל
40 הָאוֹרוֹת הֵיטֵר נְעִלִים, הֵם בְּאֵין-עֲרוּף אֵין
41 לָהֶם כָּל יִחַס וְהַשְׁוָא לְגַבִּי הַעֲצָמוֹת, הֵנָּה גַם עֲנֵן
42 הָאֹר (שֶׁהוּא בְּגִילְיוֹי) הוּא כְּמוֹ שֵׁם שֶׁהוּא בְּהֶעֱלָם.
43 אֲכַל בְּפִרְטוּת יֵשׁ הַפֶּרֶשׁ

1 בְּדָם שֶׁמִּמָּשִׁיךְ אֶת הַחַיּוֹת, הוּא לֹא רַק כְּפִי
2 אֵלָּא גַם כְּמוֹ שֶׁכָּבֵר בָּא הָרֵם וּמִתְפַּשֵּׁט בְּאַבְרָם
3 וּמִחֵיָה אֹתָם, שֶׁגַם אֵין גַּם כְּשֶׁהָרֵם כָּבֵר וְזֶרֶם
4 לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהָאֲבָרִים
5 בְּפִרְטוּת אֵין הַפֶּרֶשׁ בֵּין הָדָם וְהַחַיּוֹת
6 שֶׁבְּרָאשׁ לְהָדָם וְהַחַיּוֹת שֶׁבְּרָאשׁ לְהָדָם
7 שֶׁגַם אֵין אֵין הַפֶּרֶשׁ בֵּין הָדָם וְהַחַיּוֹת
8 שֶׁבְּרָאשׁ לְהָדָם וְהַחַיּוֹת שֶׁבְּרָאשׁ לְהָדָם
9 בְּרָגֵל (עַל יְדִי הָרֵם) לֹא פּוֹעֶלֶת בֶּה שׁוֹם
10 הַגְּבִלָה וְהַגְּדֵרָה. וְאֵין זֶה כְּמוֹ
11 פְּשִׁיטוֹת הָאוֹרוֹת, מְבֹאֵר בְּקַבְלָה
12 וְחִסְדוֹת שֶׁעֵשֶׂר הַסְּפִירָה הַעֲלִיּוֹנוֹת
13 (וְהָאֹר הָאֱלֹקִי כְּכָלִל) מֵאִיר
14 בַּמַּעֲצוֹת 'אוֹרוֹת' (שֶׁהֵם הַהָאֵרָה
15 וְהַתְּגַלּוּת הָאֱלֹקִית) וְכָלִים
16 שֶׁבַּמַּעֲצוֹת הָאֹר הוּא בְּמִידָה
17 וְהַגְּדֵרָה מִסְרִימָה וְעַל כֵּךְ מְבֹאֵר כֵּן
18 שֶׁאֵי הַתְּחַלּוּת בְּעֲנֵן הַחַיּוֹת רַחוּק
19 מֵהַגְּדֵרָה וְהַגְּבִלָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
20 ה'פְּשִׁיטוֹת' (הַעֲדֵר ה'צִיּוֹר' וְהַהֲגֵדֵרָה)
21 שֶׁל ה'אוֹרוֹת', דָּעַם הַיּוֹת
22 שֶׁהָאוֹרוֹת מֵצֵד עֲצָמָם בַּעֲצָם
23 מֵהוּתָם הֵם פְּשִׁיטוֹת לֹא מְבַעֲרִי
24 אֵין צִרִיךְ לִמֹּר לְשִׁטָּה שֶׁל
25 הַמְּקוֹבִלִים הַסּוֹבְרִים שֶׁהָאוֹרוֹת מֵצֵד
26 עֲצָמָם הֵם פְּשִׁיטוֹת, לֹא כָּל 'צִיּוֹר'
27 וְהַגְּדֵרָה, וְכָל מוֹשֵׁג ה'צִיּוֹר' בָּא
28 מֵהַכְּלִים שֶׁלִּפִּי שִׁטָּה זֶה בּוֹדֵאִי
29 שֶׁבְּמַהוּתָם הָאוֹרוֹת הֵם פְּשִׁיטוֹת אֲכַל
30 גַם לְשִׁטָּה שֶׁל הַמְּקוֹבִלִים
31 שֶׁהָאוֹרוֹת אֵינָם פְּשִׁיטוֹת
32 בְּמַהוּתָם, וְגַם בְּאוֹרוֹת עֲצָמָם יֵשׁ 'צִיּוֹר'
33 מִסּוּרִים. וּבִסְפִירַת הַחֶסֶד, לְמִשְׁל, מֵאִיר
34 מִלְכַּתְחִילָה אֹר שֶׁל חֶסֶד - הָרֵי גַם
35 לְשִׁטָּה זֶה הָאוֹרוֹת הֵם בְּפִשְׁטוּת
36 לְגַבִּי הַכְּלִים¹⁹ כִּי אֵין לְהַשׁוּת בֵּין
37 ה'צִיּוֹר' כְּפִי שֶׁהוּא בְּאוֹרוֹת לְכָפִי שֶׁהוּא ב'כְּלִים',
38 שֶׁהָאוֹרוֹת מֵצֵד עֲצָמָם 'פְּשִׁיטוֹת', הֵרִי
39 גַם הֵם עַל-יָדָם, כְּלֹמֶר, הַתְּחַלּוּת שֶׁל
40 ה'פְּשִׁיטוֹת' שֶׁל הָאוֹרוֹת ה'פְּשִׁיטוֹת' בְּכָלִים
41 'מִצִּיּוּרִים', גִּדְרָמָה שֶׁגַם הָאוֹרוֹת הֵינּוּ 'מִצִּיּוּרִים'
42 שֶׁמֵּצֵד הַצִּיּוֹר שֶׁהֵם בְּצִיּוֹר שֶׁל חֲכָמָה וְחֶסֶד כִּי,
43 וְהָרֵי בְּכָלִים 'צִיּוֹר'
44 הַחֲכָמָה וְהָרֵי חֶסֶד הֵם בְּאוֹפֵן בּוֹלֵט וּמוֹדֵג
45 שֶׁנֶּעֱשֶׂה צִיּוֹר וְהַגְּדֵרָה גַם

(19) ראה הגהות לד"ה פתח אליהו שבתו"א - תרנ"ח (ע' סב). וראה ספר הערכים-חב"ד ערך אורות דספירות - "פשיטותם" ו"ציוורם" ס"ג. וש"נ. (20) ד"ה זה היום פ"ד (תורת מנחם - התועדויות חמ"א ע' 6). (21) ואתחנן ד, לה. (22) תקו"ז תנ"ז (צא, סע"ב).

שבת פרשת וילך, שבת שובה, ו' תשרי, ה'תשכ"ה

כה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 **בִּינְיָהֶם, שְׂאוֹר' הוּא גִילּוּי** של העצם, ו'שם' הוּא הָעֵלֶם
2 שמוקדו לא ניכר ונרגש בו.
3 **וּכְמוֹ-כֵן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְד' הַבְּחִינֹת 'אוֹר' 'כְּלִי' 'בַּח' ו'שם',**
4 **שֶׁבְכָל־לֹחַת עֲנִינָם אֶחָד - עֲנִין הַגִּילּוּי,** למרות שבפרטיות יותר
5 האור והכוח יותר קשורים לגילוי,
6 והכלי והשם יותר קשורים להעלם
7 **וְלָכֵן הַמְּלָכוֹת שְׁעֻנָּה גִילּוּי**
8 **- נִקְרָאת בְּד' שְׁמוֹת אֱלֹ,**
9 **וְהִינוּ, שְׁלִפְעָמִים נִקְרָאת**
10 **בְּשֵׁם הָאֶרֶז וְאוֹר, וְהוּא מִצַּד**
11 **עֲנִין הַגִּילּוּי שְׂבִאוֹר',**
12 **וְלִפְעָמִים נִקְרָאת בְּשֵׁם 'כְּלִי'**
13 **'בַּח' ו'שם'. וכל זה הוא באופן**
14 **כללי כי אכן בספירת המלכות יש**
15 **באופן כללי את כל ארבעת הדברים**
16 **האמורים אֶבֶל בְּפִרְטוּת, יֵשׁ**
17 **חִלּוּק בֵּין עֲנִין הָאוֹר' שְׂשִׁין**
18 **בְּמִיּוֹחַד לְגִילּוּי לְהַעֲנִינִים דְּכָלִי'**
19 **'בַּח' ו'שם' שהם אופנים ואמצעים**
20 **בהם המקור פועל ומתבטא אבל**
21 **בהעלם. וההבדל הוא דַּעֲנִין**
22 **הָאוֹר', מִצַּד דְּבִקּוּתוֹ בְּאוֹר,**
23 **שהרי כל מציאותו היא רק הארה**
24 **והתפשטות של המאור ואין לו מציאות**
25 **בפני עצמו טָבַעוֹ הוּא לְהִיּוֹת**
26 **נִכְלָל בְּמִקּוּרוֹ ולזה הוא שואף**
27 **ונמשך תמיד, וְלָכֵן מִצַּד עֲצָמוֹ**
28 **הוּא הִיפָּךְ הַגִּילּוּי שהרי כשהוא**
29 **נכלל במקורו הוא נעלם לגמרי, ועד**
30 **שמאבד את כל מציאותו (כנר קטן**
31 **הנכלל באבוקה גדולה), מִה־שְּׂאִין-**
32 **כֵּן הַעֲנִינִים דְּכָלִי 'בַּח'**
33 **ו'שם', לְהִיּוֹתם בְּבִחִינַת**
34 **דְּבִקּוּת בְּלִי נִפְרָת, עֲנִינָם**
35 **הוּא לְהַמְשִׁיךְ וְלַפְעוֹל הַגִּילּוּי**
36 **לְמִטָּה כו', וכפי שנתבאר באריכות**
37 **יותר במאמר דיבור-המתחיל "זה היום**
38 **תחילת מעשיך" הנזכר לעיל. ונקודת**
39 **הדברים היא שבדבקות והתאחדות בין**
40 **שני דברים יש שתי דרגות - 'דבקות**
41 **ניכרת' שגם היא התאחדות ודבקות**
42 **אבל עדיין ניכר שיש כאן שני דברים המתאחדים, ודבקות והתאחדות בדרגה**
43 **יותר גבוהה היא 'דבקות בלתי ניכרת', היינו שנתאחדו עד כדי כך שלא ניכר**

44 שיש כאן שני דברים דבקים ומחוברים אלא הם נראים כמציאות אחת, וכיון
45 ש'אוֹר' הוא התגלות והתפשטות של העצם, הדבקות וההתאחדות שלו עם
46 העצם היא 'דבקות ניכרת' ואילו ה'שם' מאוחד ודבוק בעצם בדבקות נעלית
47 יותר, בלתי ניכרת, כי הוא בהעלם בעצם ולא נראה כמציאות בפני עצמה, וזה
48 ההבדל בין 'אוֹר' לשלושת הענינים
49 האחרים של 'כלי' ו'כוח' ו'שם' שהאור
50 הוא מעין המאור והוא מאיר ומתבטא
51 בגילוי, אבל השם הוא בהעלם.
52 **וְכֵן הוּא גַם בְּפִרְטֵי הַעֲנִינִים**
53 **דְּכָלִי 'בַּח' ו'שם' גּוֹפָא**
54 **עצמם, עִם הִיּוֹת שְׁפוּלָם כל**
55 **שלושת הדברים האמורים הֵם**
56 **בְּבִחִינַת הָעֵלֶם וּדְבִקּוּת בְּלִי**
57 **נִפְרָת, שהיא דבקות מוחלטת,**
58 **כמבואר לעיל, מְכַל-מְקוֹם יֵשׁ**
59 **הַפֶּרֶשׁ בִּינְיָהֶם, שְׂה'שם' הוּא**
60 **בְּבִחִינַת הָעֵלֶם לְגִמְרִי, כְּמוֹ**
61 **שְׁנִתְבָּאָר לְעִיל²⁰ שְׂה'שם'**
62 **אֵינוֹ מוֹרָה וּמַגְלָה כָּלֵל אֵת**
63 **שְׂרָשׁוֹ כו' ואי אפשר לדעת מתוך**
64 **השם מהי המהות של הדבר, מִה־**
65 **שְׂאִין-כֵּן הַכָּלִים הֵם מְגָלִים**
66 **אֵת הָאוֹרוֹת, וזו כל פעולתם להיות**
67 **אמצעי שדרכו האורות יתגלו ויאירו,**
68 **וְהִינוּ, שְׁעֻנִין הַכָּלִים הוּא**
69 **מְמוּצָע דְּרַגַּת-בִּינִים בֵּין 'אוֹר'**
70 **ל'שם', שְׂה'שם' הוּא בְּבִחִינַת**
71 **הָעֵלֶם לְגִמְרִי, וְהַכָּלִים הֵם**
72 **מְגָלִים אֵת הָאוֹרוֹת²³.**
73 **וְכֵין שְׂהַכָּלִים מְגָלִים אֵת**
74 **הָאוֹרוֹת, לָכֵן הָאוֹרוֹת**
75 **הַמְתַּלְבָּשִׁים בָּהֶם וּמִתְגָּלִים**
76 **עַל-יָדָם, מְצַטְטִים מְקַבְּלִים**
77 **'צוּר' והגבלה עַל-יָדָם, שְׂגָם**
78 **הָאוֹרוֹת עצמם, לא רק הכלים**
79 **נִקְרָאִים בְּשֵׁם אוֹר הַחֲכָמָה**
80 **וְאוֹר הַחֲסֵד.**
81 **וְכָל זֶה הוּא בְּעֲנִין הָאוֹרוֹת,**
82 **דָּעַם הִיּוֹת שְׂמִצַּד עֲצָמָם הֵם**
83 **פְּשׁוּטִים, מְכַל-מְקוֹם**
84 **בְּהַתְּלַבְּשׁוֹתם בְּכָלִים הָרִי הֵם**
85 **מְצַטְטִים וכאמור שגם האורות עצמם נעשים 'אוֹר הַחֲכָמָה', 'אוֹר הַחֲסֵד'**
86 **וכד'. מִה־שְּׂאִין-כֵּן עֲנִין הָדָם וְהַחֲיוֹת שֶׁבָּא מִהַנֶּפֶשׁ לְאִבְרֵי הַגּוּף,**

שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 הנה גם כפי שמתלבש באברים ומחיה אותם, נשאר הוא
2 בפשיטותו בלי התחלקות וציור כלל וכאמור שבעצם ענין החיות
3 אין הבדל בין הראש והרגל וכשם שהדם מביא את חיות הנפש לראש, באותו
4 מידה הוא מביא ומזרים את החיות לרגל ואין הוא משתנה בגלל השנויים
5 והחילוקים שבין האברים השונים.
- 6 ומזה מוכן גם בנוגע לתורה 1 ומחיה אותם, נשאר הוא בפשיטותו בלי
7 שנמשלה לדם, שהיא 2 התחלקות וציור כלל. ומזה מוכן גם בנוגע
8 למעלה מהתחלקות וגם כשהיא 3 לתורה שנמשלה לדם, שהיא למעלה
9 יורדת למטה, כל חלק וחלק ממנה הוא 4 מהתחלקות. ועל-פי-זה היתה צריכה להיות גם
10 תורה באותה מידה. ועל-פי-זה 5 נתינת התורה למטה באופן שלא יהיו חלוקי
11 היתה צריכה להיות גם נתינת 6 דרגות, דמשה מחיצה בפני-עצמו ואחרון
12 התורה למטה באופן שלא 7 יהיו חלוקי דרגות, דמשה
13 יהיו חלוקי דרגות, דמשה 8 מחיצה בפני-עצמו ואחרון
14 מחיצה בפני-עצמו ואחרון 9 מחיצה בפני-עצמו כו' ולמה
15 מחיצה בפני-עצמו כו' ולמה 16 בפועל ענין האחדות המלאה נזכר רק
17 לגבי ראש השנה ("אתם נצבים היום
18 כולכם") ואילו לגבי התורה יש
19 הבדלים וחילוקים ומחיצות?
- 20 אמנם כל זה הוא בנוגע 21 למתן-תורה שהוא באופן של
22 גילוי מלמעלה. מה-שאינ-כן 23 בראש-השנה שהגילוי של
24 האור האלוני הנמשך בראש השנה
25 הוא מצד עבודת המטה דוקא, 26 שזהו שתחלה צריך להיות
27 "אני לדודי" התעוררות מצד 28 האדם להתקרב אל הקדוש-ברוך-הוא
29 הנמשל כאן לדוד, אהוב, עבודה
30 בדרך מלמטה למעלה, ועל-ידי-זה
31 נעשה אחר-כך "דודי לי", 32 המשכה מלמעלה למטה, הרי מצד
33 כללות הענין דעבודת המטה 34 יש חלוקי דרגות, כמאמר
35 רבותינו ז"ל²⁵ אין דעותיהם 36 שוות, והינו, שכן הוא על-פי
37 תורה, ואין זה גריעותא, עצם 38 העובדה ש'אין דעותיהם שוות' ולא
39 כולם הם באותה דרגה אין בה חסרון
40 אלא אדרבה, שזהו העובדה
41 שבני האדם שונים זה מזה בפרצופיהם
42 ובדעותיהם היא מצד גדלות
43 הבורא, כמאמר רבותינו
- 1 להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע 26
2 במה מטבעות בחותם אחד ובצורה אחת - כולם דומין זה
3 לזה וגוראים בדיוק אותו הדבר, ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע
4 כל אדם בחותמו של אדם הראשון - ואין אחד מהם דומה
5 לחברו וכיוון שעבודת ראש השנה
6 מתחילה בהתעוררות מלמטה, אמור
7 להיות בה הבדלים ושנויים בהתאם
8 לאופן ומדרגת העבודה של כל אחד
9 ואחר. ומה גם שפוללות
10 העבודה דראש-השנה היא
11 עבודת התשובה והתשובה היא
12 בחרטה על העבר וקבלה על
13 להבא, ובענין התקון על
14 העבר יש חלוקי דרגות,
15 שהרי אינו דומה העבר של
16 אחד להעבר של חברו כו'
17 וכל אחד צריך לעשות תשובה בהתאם
18 לעבר שלו בפרט. ועל-פי-זה הנה
19 צריך להיות חלוקי דרגות
20 בראש-השנה. ואינו מוכן
21 איך אפשר שבראש-השנה
22 יהיה הענין ד'נצבים כלכם
23 לאחדים באחד', ודוקא
24 במתן-תורה שהוא מצד
25 הגילוי מלמעלה שמצידו אין
26 הבדלים על מי הוא מאיר - היו
27 חלוקי דרגות דמשה מחיצה
28 בפני-עצמו וכו'?
- 29 (ד) אף הענין הוא²⁷, דהנה,
30 התורה היא בחינת חכמה
31 שלמעלה כלשון הזוהר המובא
32 פעמים רבות בתורת החסידות,
33 "אורייתא מחכמה נפקת", התורה
34 יוצאת ומשכת מחכמתו של הקדוש
35 ברוך-הוא. ובענין החכמה, ידוע
36 ומבאר במקום אחר²⁸ בחסידות
37 שעם היות שהנפש בעצם
38 בראשונה, ודוקא במתן-תורה שהוא מצד הגילוי מלמעלה - היו חלוקי דרגות
39 ד-משה מחיצה בפני-עצמו וכו'.
- 30 (ד) אף הענין הוא²⁷, דהנה, התורה היא בחינת חכמה שלמעלה. ובענין
31 החכמה, ידוע ומבאר במקום אחר²⁸ שעם היות שהנפש בעצם

(24) שה"ש ו, ג. (25) ראה ברכות נח, רע"א. סנהדרין לח, א. (26) משנה סנהדרין לו, א. גמרא שם לח, א. (27) ראה סד"ה אתם נצבים תרד"ע (המשך תער"ב ח"א בסופו (ס"ע תרלד ואילך)). (28) המשך תער"ב שם פש"י. סה"מ תרצ"ב ע' שיב.

שבת פרשת וילך, שבת שובה, ו' תשרי, ה'תשכ"ה

כו

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 מהותה היא חֲכָמָה ושכל, הָרִי זֶה לְפִי אֲמַתִּית עֲנִין עֲצָם
- 2 הַנֶּפֶשׁ. אָבֵל בְּהִתְגַּלּוּת כפי שהנפש באה לידי גילוי ופועלת את
- 3 פעולתה בגוף - עֲנִין הַנֶּפֶשׁ הוא חיות, וּלְמִטָּה מִזֶּה בדרגה יותר
- 4 נמוכה, כפי שהנפש מתלבשת בגוף בצורה יותר קרובה ופנימית הוא עֲנִין
- 5 הַכּוֹחוֹת, וּבִכְחוֹת גּוֹפָא עצמים
- 6 יֵשׁ כּוֹחוֹת מְקִיפִים המאירים
- 7 ופועלים 'מלמעלה' וְכּוֹחוֹת
- 8 פְּנִימִיִּים יותר מוגדרים ומתלבשים
- 9 יותר בפנימיות, וּבִכְחִינַת הַחֲכָמָה
- 10 היא הַתְּחִלָּת הַכּוֹחוֹת
- 11 הַפְּנִימִיִּים, כמבואר בחסידות
- 12 שבאופן כללי כוחות הנפש הפועלים
- 13 בגוף מתחלקים לרצון ועונג שהם
- 14 כוחות מקיפים, וכוחות פנימיים שהם
- 15 מוחין ומידות - שכל ורגש. ותחילת
- 16 המוחין והשכל היא מדרגת החכמה
- 17 וְהִינוּ, שְׂבַעֲנִין הַהִתְגַּלּוּת ואופן
- 18 פעולתה - הַחֲכָמָה היא רַק
- 19 בְּכִיחַנָּת כֹּחַ בְּלִבְדִּי, שֶׁהוא
- 20 בְּרִיחוֹק מֵעֲצָם הַנֶּפֶשׁ שהיא
- 21 מהות מופשטת ולא מוגדרת בהגדרה
- 22 מסוימת כמו הכוחות, וְיֵשׁ צִמְצוּם
- 23 וְהַפֶּסֶק בֵּין עֲצָם הַנֶּפֶשׁ
- 24 לְבִיחַנָּת הַחֲכָמָה כלומר, כדי
- 25 שאור הנפש עצמו יוגדר כוח של
- 26 חכמה ויתגלה ויפעל באופן מסוים
- 27 ומוגדר, צריך האור ה'עצמי' המופשט
- 28 של עצם הנפש לעבור 'צמצום', ורק
- 29 הארה מועטת ממנו מאירה בחכמה
- 30 ויש הפסק וריחוק, פער גדול, בין עצם
- 31 הנפש לכוחות הפרטיים המוגדרים.
- 32 וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יוֹכֵן עֲנִין
- 33 הַתּוֹרָה שֶׁהיא הַחֲכָמָה האלוקית
- 34 שְׂלִמְעֵלָה, דָּעַם הַיּוֹת
- 35 שֶׁבִּתּוֹרָה יֵשׁנוּ כָּל הָעֲצָמוֹת²⁹
- 36 של האלוקות, שִׁזְהוּ עֲנִין אֲנִי,
- 37 שבו מתחילות עשרת הדברות, ככתוב
- 38 "אני ה' אלוך" רִאשִׁיתִּיבוֹת
- 39 אֲנִי נִפְשִׁי כְּתִבִּית יְהִיבִית³⁰,
- 40 אני [את] עצמי כתבתי נתתי מְּכַל־
- 41 מְקוֹם עֲנִין הָעֲצָמוֹת שֶׁבִּתּוֹרָה אֵינוּ בִּגְלִי, והלומד תורה

- 42 למטה לא מסוגל לראות בה את עצמות האלוקות שקיימת בה וְכָפִי
- 43 שֶׁהַתּוֹרָה בָּאָה בְּגִילּוֹי היא בְּחִינַת אור פְּנִימִי וכאמור לעיל אור
- 44 פנימי הוא אור מצומצם רחוק מהעצם. וְכִינּוֹן שֶׁהַתּוֹרָה היא בְּחִינַת
- 45 אור פְּנִימִי, לכן התורה נִמְשְׁכֶת וּבָאָה לְמִטָּה לְפִי עֲרֵךְ
- 46 הַמְּקַבְּלִים את התורה, וְלִכְּן
- 47 יֵשׁנָם פְּמָה מְדִידוֹת
- 48 וְחִילוּקִים, בהתאם למעמדם
- 49 ומדרגתם של המקבלים מִשָּׁה
- 50 מְחִיצָה לְעֲצָמוֹ וְכוּ'. אָבֵל
- 51 בְּרִאש־הַשָּׁנָה נִמְשָׁךְ הָעֲצָם
- 52 עצמו בְּגִילּוֹי, ולא רק הארה מועטת
- 53 ומצומצמת ממנו וְכִמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
- 54 לְעִיל³¹ כמאמר דיבור־המתחיל "זה
- 55 היום תחילת מעשיך" הנזכר
- 56 שֶׁבְּרִאש־הַשָּׁנָה נִמְשְׁכֶת
- 57 בְּחִינַת רוּמָמוֹת הָעֲצָמִית עֵינִין
- 58 הרוממות וההתנשאות ה'עצמית'
- 59 שבאלוקות (המקור לכל עניין מלכות
- 60 ה' על עולמות ונבראים) - בְּגִילּוֹי
- 61 לְמִטָּה. וְכִינּוֹן שָׁנָם הָעֲצָם
- 62 שְׂלִמְעֵלָה מִהַתְּחִלָּתוֹת נִמְשָׁךְ
- 63 בְּגִילּוֹי לְמִטָּה, לִכְּן נַעֲשֶׂה גַם
- 64 לְמִטָּה עֲנִין הָאֲחֵדוֹת, וגם
- 65 למטה מתבטלים כל החילוקים ואין
- 66 מחיצות אלא אחדות מלאה
- 67 שִׁ"נִצְצִים כָּלְכֶם לְאֲחָדִים
- 68 כְּאֶחָד".
- 69 (ה) וְהִנֵּה גִילּוֹי הָעֲצָם של
- 70 האלוקות בְּרִאש־הַשָּׁנָה קָשׁוּר
- 71 עִם בְּחִינַת הַשֵּׁם דּוֹקָא, שִׁזְהוּ
- 72 שֶׁהַעֲבוּדָה בְּרִאש־הַשָּׁנָה היא
- 73 בעיקר בְּאֲמִירַת אוֹתִיּוֹת³², של
- 74 תורה ותפילה, וכידוע בראש השנה
- 75 נוהגים להרבות באמירת תהלים שֶׁהֵם
- 76 האותיות דּוֹגְמַת עֲנִין הַשֵּׁם, כפי
- 77 שממשיך ומבאר (וראה גם כמאמר
- 78 ד"ה 'זה היום תחילת מעשיך').
- 79 וְהַעֲנִין בְּזֶה, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר
- 80 לְעִיל²⁰ הַהִפְרָשׁ בֵּין 'אור'
- 81 לְשֵׁם, שִׁ"אור' הוא גִּילּוֹי,
- 82 הַשֵּׁם אֵינוּ מְגַלָּה מאומה אודות

וראה גם המשך הנ"ל פר"ג. (29) ראה תניא פמ"ז. ובכ"מ. (30) שבת קה, א (כגירסת העין יעקב). וראה לקו"ת שלח מח, סע"ד ואילך. (31) ד"ה זה היום פ"א וספ"ט (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 4; ע' 13). (32) ראה לעיל ד"ה זה היום פ"ח (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 11). וש"נ.

שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 מהותו שָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ שֶׁל הַנִּקְרָא ב'שִׁם', וּכְפִי שְׂרֹאִים
 2 שֵׁשׁ כְּמֵה בְּנֵי אָדָם שִׁשְׁמוֹתֵיהֶם שְׁוִין, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן הֵם
 3 חֲלוּקִים זֶה מִזֶּה בְּעֵנִינִים עִקְרִיִּים, שֶׁיְכוּל לִהְיוֹת שְׁזָה
 4 תִּלְמִיד-חֶכֶם וְזֶה עַם-הָאָרֶץ וְאִם כֵּן הֵשֵׁם לֹא מְגַלֵּה דְבַר אֹדוֹת
 5 הַמֵּהוּת. אֵךְ לֹא־יִדָּךְ גִּיסָא³³, מִצַּד
 6 שְׁנֵי הֵנָּה מִצַּד זֶה גּוֹפָא עֲצֻמו
 7 שֶׁה'שִׁם' הוּא הָעֵלֶם, יֵשׁ בּוֹ
 8 מַעֲלָה יִתְרוֹן עַל 'אוֹר', כִּי
 9 'אוֹר' שֶׁעֲנִינוּ גִילּוֹי הוּא
 10 הָאָרֶה מוֹעֲטָה בְּלִבָּד וְאִינוּ
 11 מִמְּשִׁיף וּמְגַלֵּה אֶת הָעֵצֶם עֲצֻמו,
 12 וְדוֹקָא ה'שִׁם' שֶׁהוּא הָעֵלֶם -
 13 הוּא מִמְּשִׁיף אֶת הָעֵצֶם,
 14 שֶׁהָרִי עַל-יָדֵי קְרִיאַת הַשֵּׁם
 15 נִפְנָה הָאָדָם לְקוֹרְאוֹ בְּכָל
 16 עֲצֻמוֹתָיו וְלֹא רַק בַּחֲלֹק מִמֶּנּוּ.
 17 וְכַמּוֹכֵן גַּם מִזֶּה שֶׁעַל-יָדֵי
 18 הַשֵּׁם נַעֲשֶׂה הַמִּשְׁכָּת וְהַתְּגַלּוֹת
 19 הַחַיּוֹת מִהֲנֶפֶשׁ לַפְּעוּל קִישׁוֹר
 20 הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף, כְּמוֹ שְׂרֹאִים כֹּאשֶׁר
 21 הָאָדָם מֵתַעֲלֶף בַּהֲתַעֲלָפוֹת חֻזְקָה וְאִי
 22 אִפְשֶׁר לַהֲעִיר אוֹתוֹ בְּאִמְצָעִים אַחֲרִים,
 23 כְּשִׁרְיָאִים בִּשְׂמוֹ הוּא מֵתַעֲוֹר וְנִדְוָע
 24 שֶׁעֵצֶם הַנֶּפֶשׁ מוֹגֵדֵר בְּעֵנִין
 25 הַהֲתַלְבְּשׁוֹת בַּגּוּף³⁴, וְכִיּוֹן
 26 שֶׁהֵשֵׁם מִמְּשִׁיךְ אֶת חַיּוֹת הַנֶּפֶשׁ לַגּוּף,
 27 הָרִי זֶה מַחֲיִיב לומר שֵׁשׁ קֶשֶׁר בֵּין
 28 ה'שִׁם' וְעֵצֶם הַנֶּפֶשׁ, וְכַמּוֹ שֶׁמִּצְיָנוּ
 29 ב'אֲדָרָא רַבָּה'³⁵ שֶׁבִּסְפֹּר הוֹזַהר
 30 שֶׁפִּעֵם לֹא בָּא אֱלֹהֵיו הַנִּבְיָא
 31 ל'אֲדָרָא' בַּה חַיּוֹת הַחֲכָמִים מֵתַאסְפִּים
 32 יַחַד לְלִימוֹד, וְשֶׁאֵלּוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן
 33 בֵּן יוֹחָאי, מִפְּנֵי מַה לֹּא הָיָה
 34 ב'אֲדָרָא', וְהָשִׁיב לוֹ, שֶׁהָיָה
 35 צָרִיךְ לְהַצִּיל אֶת רַב הַמְּנוּנָא
 36 סָבָא וְחֲבֵרָיו, וְלִכְאוּרָה אִינוּ
 37 מוֹכֵן, הָרִי בְּכִרִית מִלָּה
 38 נִמְצָא אֱלֹהֵיו הַנִּבְיָא³⁶
 39 בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּרַגַּע אֶחָד
 40 וְלִמָּה כֹּאן נִבְצֵר מִמֶּנּוּ לִהְיוֹת נוֹכַח
 41 ב'אֲדָרָא' כִּי בִּאוּתָה שַׁעֲהָ הָיָה צָרִיךְ
 42 לִהְיוֹת בְּמִקּוֹם אַחֵר.?
- וְהַבְּאוּר בְּזָה³⁷, שֶׁבְּכִרִית מִלָּה נִמְצָא רַק נִיצוּץ מִנְשִׁמָּתוֹ
 שֶׁל אֱלֹהֵיו (וְלֹא הָעֵצֶם), וְלִכֵּן יְכוּל לִהְיוֹת בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים
 בְּרַגַּע אֶחָד כִּי נִיצְרוֹת שׁוֹנִים יְכוּלִים לַהֲאִיר בְּמִקְוֹמוֹת שׁוֹנִים, אֲבָל
 לְכַבּוּדוֹ שֶׁל רַב הַמְּנוּנָא סָבָא שֶׁאֱלֹהֵיו הֵלךְ לַהֲצִילוֹ, וְכֵן לְכַבּוּדוֹ
 שֶׁל רַבִּי שְׁמַעוֹן בֵּן יוֹחָאי
 שֶׁאִמֵּר דְּבָרֵי תוֹרָה ב'אֲדָרָא' הָיָה
 אֱלֹהֵיו הַנְּבִיא צָרִיךְ לְבֹא
 בַּהֲתַלְבְּשׁוֹת בַּגּוּף וְדוֹקָא, וְכַעֲנִין הַהֲתַלְבְּשׁוֹת בַּגּוּף
 מוֹגֵדֵר הָעֵצֶם, וְהִינוּ, שֶׁהַמִּשְׁכָּת הָיָה בַּגּוּף
 וְדוֹקָא, כִּי דוֹקָא מִשּׁוֹם שֶׁהַגּוּף הוּא
 מֵהוּת גִּשְׁמִית וְחֻמְרִית שְׂבִין הַמֵּהוּת
 שֶׁלּוֹ וְהַמֵּהוּת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ יֵשׁ פֶּעַר עֲצוֹם,
 רַק עֵצֶם הַנֶּפֶשׁ בְּגַלּל מַעֲלַת הַגְּדוּלָּה
 יְכוּלָּה לְבֹא וּלְהַחֲיוֹת, אֲבָל הָאָרֶה
 מוֹעֲטָה מִהֲנֶפֶשׁ אֵין בְּכוּחָה לַהֲחִיּוֹת אֶת
 הַגּוּף וְלִכֵּן הַגּוּף מִגְדִּיר אֶת
 הָעֵצֶם, שֶׁהָעֵצֶם עִם הִיּוֹתוֹ הוּא
 מוֹפְשֶׁטָה וְנַעֲלִית מִהַגּוּף לְאֵין שִׁיעוֹר,
 בְּכָל זֹאת עֵצֶם הַנֶּפֶשׁ מוֹגֵדֵר בּוֹ,
 וְלִכֵּן אִינוּ יְכוּל לִהְיוֹת בְּב' מִקְוֹמוֹת בְּכַת אַחַת.
 וּמִזֶּה מוֹכֵן מַעֲלַת ה'שִׁם',
 שֶׁעַל-יָדוֹ נַעֲשֶׂה קִישׁוֹר
 הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף, שֶׁבְּזָה נִמְשָׁף
 וּמוֹגֵדֵר רִנְתָּפִס' עֵצֶם הַנֶּפֶשׁ,
 וְהִינוּ, שֶׁבְּנִיצְרוֹת שִׁשְׁמוֹתֵיהֶם
 מִהֲנֶפֶשׁ, כְּמוֹ הַנִּיצְרוֹת שֶׁל אֱלֹהֵיו
 כְּפִי שֶׁהוּא בֹא לְבִרְתּוֹ מִלָּה וְכֵן
 בְּתוֹרָתוֹ שֶׁל הָאָדָם וְכִיּוֹצֵא בְּזָה,
 לֹא נִמְשָׁף הָעֵצֶם, וְרַק
 בַּהֲתַלְבְּשׁוֹת בַּגּוּף נִמְשָׁף
 הָעֵצֶם, וְכִיּוֹן שֶׁהַתְּלַבְּשׁוֹת
 וְקִישׁוֹר הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף נַעֲשֶׂה
 עַל-יָדֵי ה'שִׁם', נִמְצָא
- מִקְוֹמוֹת בְּכַת אַחַת. וּמִזֶּה מוֹכֵן
 מַעֲלַת ה'שִׁם', שֶׁעַל-יָדוֹ נַעֲשֶׂה קִישׁוֹר הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף, שֶׁבְּזָה נִמְשָׁף וּמוֹגֵדֵר עֵצֶם
 הַנֶּפֶשׁ, וְהִינוּ, שֶׁבְּנִיצְרוֹת שִׁשְׁמוֹתֵיהֶם מִהֲנֶפֶשׁ, וְכֵן בְּתוֹרָתוֹ וְכִיּוֹצֵא בְּזָה, לֹא
 נִמְשָׁף הָעֵצֶם, וְרַק בַּהֲתַלְבְּשׁוֹת בַּגּוּף נִמְשָׁף הָעֵצֶם, וְכִיּוֹן שֶׁהַתְּלַבְּשׁוֹת וְקִישׁוֹר
 הַנִּשְׁמָה בַּגּוּף נַעֲשֶׂה עַל-יָדֵי ה'שִׁם', נִמְצָא שֶׁה'שִׁם' מִמְּשִׁיף אֶת הָעֵצֶם.

(33) בהבא לקמן - ראה ד"ה אתם נצבים הנ"ל (המשך תע"ב שם) פ"ח. 34) ראה המשך תרס"ו ע' קעח. סה"מ תרצ"ב ע' רז ואילך. 35) זח"ג קמד, ב. 36) ראה פרקי דר"א ספכ"ט. זח"א יג, א. צג, א. 37) ראה קול ברמה (קז, ב) וניצוצי אורות

ביאור בדרך אפשר

43 העצם, על כך בא ההסבר, מִכָּל־מָקוֹם כָּח הָעֲצָמוֹת שֶׁבְּאֹר' הוּא
 44 בַּהֲעֵלָם ואינו ניכר בו, וְהִינוּ, שָׂרָק עֲנִין הַמְאֹרֹר זה שהאלוקות היא
 45 מקור של אור בַּא בְּגִילּוֹי בְּאֹר, אָבֵל עֲנִין הָעֲצָמוֹת שֶׁבוּ הוּא
 46 בַּהֲעֵלָם. וְזוּהִי מַעֲלַת ה'שִׁם'
 47 עַל ה'אֹר', שֶׁעַל־יְדֵי ה'שִׁם'
 48 נִמְשָׁךְ הָעֵצִם בְּגִילּוֹי דִּקְא,
 49 כמו שמצינו בשם האדם שהוא קשור
 50 בעצם הנפש שֶׁהָרִי עַל־יְדֵי
 51 קְרִיאַת הַשֵּׁם נִפְגָּה לְקוֹרְאוֹ
 52 בְּכָל עֲצָמוֹתוֹ בְּגִילּוֹי. וְכָל זֶה
 53 הוּא מִפְּנֵי שֶׁעֲנִין הַשֵּׁם הוּא
 54 בְּבַחֲבִינַת הָעֵלָם ולא מציאות בפני
 55 עצמה, שֶׁלִּכְּן הָרִי הוּא מִמְּשִׁיךְ
 56 אֶת הָעֵצִם בְּגִילּוֹי וכמבואר
 57 בחסידות לעניין השבת הנפש
 58 בהתעלפות על ידי הקריאה בשם,
 59 שדווקא ה'שם' משיב וממשיך את
 60 הנפש מחדש מעצם הנפש, למעלה
 61 מבחינה זו בנפש שהיא מקור
 62 להתפשטות וגילוי חיות הנפש.
 63 ו) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁמִּצַּד זֶה יֵשׁ
 64 מַעֲלָה בְּעֲנִין ה'שִׁם' גַּם לְגַבִּי
 65 לַעֲוֹמַת עֲנִין ה'כַּח', דָּאף־עַל־
 66 פִּי שֶׁגַּם 'כַּח' הוּא בְּחִינַת
 67 הָעֵלָם (כַּ"ל סְעִיף ג), מִכָּל־
 68 מָקוֹם אֵינוֹ דוֹמֶה הַהֲעֵלָם
 69 דְּ'כַח' לַהֲעֵלָם דְּ'שִׁם' אלא
 70 הַהֲעֵלָם דְּ'שִׁם' הוּא הָעֵלָם הֶרְבֵּה יוֹתֵר
 71 גָּדוֹל, כִּפִּי שֶׁמִּמְשִׁיךְ וּמְבָאֵר.
 72 וְיֻכַּן מִכּוּחַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵף
 73 שְׁאֵינָם כְּמוֹ 'אֹר' שֶׁהוּא
 74 בְּבַחֲבִינַת גִּילּוֹי מִן הָעֵצִם, אלא
 75 עֲנִין חָדָשׁ וְלא הָאֵרָה וְהַתְּפַשְּׁטוֹת
 76 בְּדֶרֶךְ מִמִּילָא, מִכָּל־מָקוֹם הָרִי
 77 הֵם מְגַלִּים קֶצֶת אֶת הַנֶּפֶשׁ,
 78 וּבְמִידָה מִסּוּיִימַת (אִמְנֵם לֹא כְּמוֹ ב'אֹר'
 79 מֵעֵין הַמְאֹר' שֶׁהָאֹר מְגַלֵּה אֶת הַמְאֹר
 80 וּאִפִּילוֹ אֶת הָעֵצִם) הַכּוּחוֹת מְגַלִּים
 81 וּמְבִיאִים לִידֵי בִטּוֹר אֶת הַנֶּפֶשׁ עֲצָמָה
 82 וְלִכְן נִקְרָאִים בְּשֵׁם תְּקוּנִים⁴⁰,
 83 שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְּתַקֵּנָת בָּהֶם כִּי

ליוז'ג שם. (38) חניא אגה"ק ס"כ (קל, ריש ע"ב). (39) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תרפד. סה"מ עזר"ת ע' קנ. (40) ראה תו"א ר"פ וירא.

שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 הכוחות מבטאים את הנפש על ידי כך שפועלת ומתגלה קצת
 2 על-ידם, וכמו בלחץ החכמה ולחץ המעשה שמזה יודעים
 3 אם הוא חכם וגבור כו', וכאשר רואים את פעולת כוח החכמה, הרי
 4 זו הוכחה על מציאותה, ובמידה מסוימת גם על מהותה, של החכמה בנפש
 5 האדם. וכך גם כאשר האדם עושה
 6 פעולות של גבורה הרי זה מלמד על
 7 גבורת נפשו מה שאין-כן השם
 8 אינו מגלה את הנפש כלל,
 9 והוא בבחינת העולם לגמרי
 10 וכפי שהתבאר לעיל שמתעם זה אנשים
 11 בעלי תכונות שונות לגמרי נקראים
 12 בשם זהה. ומצד זה הנה גילוי
 13 העצם הוא בבחינת ה'שם'
 14 דוקא וכפי שנתבאר לעיל שהשם
 15 הוא הממשיך את הנפש בגוף, ועצם
 16 הנפש מוגדר בזה, מה שאין-כן
 17 בבחינת 'פח', הרי לא תמיד
 18 יש בו גילוי העצם, ואדרבה,
 19 ברוב הפעמים לא מתגלה
 20 העצם בבחינת 'פח'. וכמיון
 21 מההפך שבין נשמות
 22 ישראל לשאר הנבראים⁴¹,
 23 שבנשמות ישראל כתיב⁴²
 24 הפסוק האמור בבריאת אדם הראשון
 25 שתחילה ברא הקדוש ברוך הוא את
 26 גופו ואחר-כך ויפח באפיו נשמת
 27 חיים, ואיתא מובא על כך
 28 בזהר⁴³ מאן דנפח מתוכיה
 29 נפח, מי שנפח (אור) מתוכו הוא
 30 נופח (בשונה מדיבור שבו האדם
 31 מוציא הבל חיצוני בלבד, הרי הנופח
 32 אור רב עושה זאת מתוכו) ומבאר
 33 בתניא⁴⁴ דהינו מתוכיותו
 34 ומפנימיותו, שתוכיות
 35 ופנימיות החיות שבאדם
 36 מוציא בנפיתו בלחץ, כדי
 37 להוציא הרבה אור ולנפח, אדם צריך
 38 להתאמץ ולהוציא את האור מתוכו
 39 ומפנימיותו הנה הפח של החיות
 40 האלוהית שבאה מפנימיות האלוקות
 41 שבנשמות ישראל שהוא
- מתוכיותו ומפנימיותו של הקדוש-ברוך-הוא, כביכול, יש בו
 המ'שכת העצמות, מה שאין-כן בהתהוות כל שאר הנבראים
 שעל החיות שלהם לא נאמר "ויפח", אף שגם הם נתהוו מבחינת
 'פח' באלוקות, כמו שכתוב⁴⁵ במפורש בכתוב אמה עשית את
 השמים ואת הארץ בלחץ
 הגדול, מכל-מקום התהוותם
 של כל שאר הנבראים בפועל היא
 על-ידי הדבור, שהוא הדיבור
 לעומת "ויפח", בבחינת הכל
 והארה בעלמא ולא העצם.
 ונמצא, שבענין ה'פח'
 שבהתהוות הנבראים, לא
 נמשך העצם עצמו אלא רק הארה
 ממנו. ובענין זה היא מעלת
 ה'שם' לגבי 'פח', שה'שם'
 ממשך (תמיד) את העצם
 בגילוי, שעל-ידו נפנה האדם
 שקוראים לו בשמו, פונה לקוראו
 בכל עצמותו ולא רק בחלק והארה
 מועטת מעצמו, ועד שעל-ידי
 ה'שם' ממשכים את הפחות
 משרשם ומקורם העצמי,
 כמבאר בהוספות לתורה
 אור⁴⁶ בנוגע לקריאת שם
 חכם או חסדן וכיוצא בזה,
 שעל-ידי-זה שקוראים לאדם
 בתארים אלה ומשבתים אותו כחכם או
 בעל-חסד מעוררים את פח
 החכמה או החסד שקיימים בו,
 מההעלם אל הגילוי שאכן יפעל
 בעניני חכמה וחסד בפועל [וזהו
 הטעם שמצינו ששבתו את רבי שמעון בן
 יוחאי, כדי לעורר את
 התגלות השפע ממנו כו'⁴⁷]
 ונמצא שהשם מעורר את ההשפעה.
 ויתרה מזה בענין קריאת
 השמות למעלה באלוקות,

(41) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב ח"א ע' קכה ואילך. אוה"ת ויחי ח"ו תתשטז, א. סה"מ תרנ"ב ע' יד. ובכ"מ.

(42) בראשית ב, ז. (43) זהר הובא בתניא שבהערה הבאה. וראה "מ"מ, הגהות והערות קצרות" לתניא שם. וש"נ. (44) רפ"ב.

(45) ירמ' לב, יז. (46) קב, א ואילך. (47) ראה המשך והחרים תרל"א ע' מט ואילך.

שבת פרשת וילך, שבת שובה, ו' תשרי, ה'תשכ"ה

לא

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

העצם (ולכן הוא יום של אחדות מוחלטת, "אתם נצבים היום כולכם") שָׁזָהוּ
עֲנִין "מִצְוֹת הַיּוֹם הַעֲקִירִית של ראש השנה בְּשׁוֹפָר"⁴⁹, שְׁתַּקִּיעַת
שׁוֹפָר הוא עֲנִין שֶׁל מַעֲשֶׂה, שְׁלֵמֻטָה גַם מִמְּמִירַת הָאוֹתִיּוֹת
שֶׁהוּא עֲנִין שֶׁל דְּבוּר, בְּכוֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ הַפּוֹעֲלִים בְּגוֹן, כּוֹחַ הַמַּעֲשֶׂה הוּא
כּוֹחַ יוֹתֵר חִיצוֹנִי וְיוֹתֵר נִחוּת מִכּוֹחַ
הַדְּבוּר, וְלִכֵּן אֵף שֶׁבְּרֹאש־הַשָּׁנָה יֵשׁ
חֲשִׁיבוֹת מִיּוֹחֶדֶת לֵאמֹרוֹת 'אוֹתִיּוֹת'
שֶׁל קְרוּשָׁה, "מִצְוֹת הַיּוֹם" הִיא דּוּקָא
בַּעֲנִין שֶׁל מַעֲשֶׂה, תַּקִּיעַת שׁוֹפָר,
לְהוֹרוֹת עַל הַמְּשַׁכֵּת רוּמָמוֹת
הַעֲצָמִית בְּגִילּוֹי עַד לְמֻטָּה
מֻטָּה, כְּמוֹ שְׁמִבְּקָשִׁים⁵⁰
בְּתַפִּלוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְהוֹפֵעַ בְּהִדְרָה
גָּאוֹן עֲזוֹךְ כּוֹי, שֶׁהוּא "וְהוֹפֵעַ"
עֲנִין הַגִּילּוֹי. וְכְמוֹ שֶׁנֶּתְבָּאֵר
לְעֵיל (סְעִיף ג') שְׁפִינּוֹן
שְׁבַחֲנִית רוּמָמוֹת הַעֲצָמִית
נִמְשָׁךְ בְּגִילּוֹי לְמֻטָּה, לִכֵּן
נַעֲשֶׂה גַם לְמֻטָּה עֲנִין
הַהֲתַאֲחָדוֹת ד'נִצְבָּכִים כָּלֶכֶם
לְאַחֲדִים כְּאַחֵד", שֶׁכֵּל זֶה מְדַגִּישׁ
אֵת הַחִידוּשׁ וְהַעֲנִין הַמִּיּוֹחֵד שֶׁל רֹאשׁ
הַשָּׁנָה שֶׁבוֹ הַהֲתַגְלוֹת וְהַמַּשְׁכָּה
מִהַעֲצֵם ("רוּמָמוֹת הַעֲצָמִית) יוֹרֶדֶת
וְנִמְשַׁכֵּת עַד לְמֻטָּה מֻטָּה וְהִינּוֹ,
שְׁאֵף-עַל-פִּי שִׁישְׁנֹן עֶשֶׂר
מִדְּרָגוֹת, שׁוֹנוֹת וְרַחוּקוֹת זוֹ מִזּוֹ
בְּיוֹתֵר רִאשִׁיכֶם גּוֹ' עַד שׁוֹאֵב
מִמִּידָה, מִכָּל-מְקוֹם
מִתְאַחֲדִים כּוֹלֶם לְאַחֲדִים
כְּאַחֵד, לְפִי שֶׁבְּרֹאש־הַשָּׁנָה
נִמְשָׁךְ בְּחִינַת רוּמָמוֹת
הַעֲצָמִית בְּגִילּוֹי עַד לְמֻטָּה
מֻטָּה, הִינּוֹ, גַם בַּעֲנִינִים
שְׁמִצְד־עֲצָמִים
הֵם
בְּהִתְחַלְקוֹת, רִאשִׁיכֶם גּוֹ' עַד
שׁוֹאֵב מִמִּידָה, גַם בָּהֶם נִמְשָׁךְ
וּמֵאִיר בְּגִילּוֹי הַעֲצָמִים וְלִכֵּן
מִתְאַחֲדִים גַם הֵם וְכֵן הַחִילּוּקִים
בֵּין הַדְּרָגוֹת הַשׁוֹנוֹת מִתְבַּטְּלִים וְכֵן זֶה
הוּא מִצְד הַעֲצָמִים שְׁנִמְשָׁךְ
וּמֵאִיר בָּהֶם.
וְכֵן הוּא גַם בְּעִבּוּדָה בְּנִפְשׁ
הָאָדָם, שֶׁהַעֲבֻדָה דְּרֹאשׁ-

שְׁאִינָה דּוּמָה לְקִרְיַת הַשְּׁמוֹת לְמֻטָּה, שְׁגָם קוֹדֶם קִרְיַת
הַשְּׁמוֹת יִשְׁנֶם כְּכֹר הַכּוֹחוֹת בְּהַעֲלֵם, וּפְעוּלַת הַקִּרְיָאָה אֵינָה
אֶלָּא לְהַמְשִׁיכֶם לְהוֹצִיאֵם וּלְגַלּוֹתָם מִן הַהַעֲלֵם אֶל הַגִּילּוֹי, כְּמוֹ
לְגַבִּי הַחֲכָם וְהַחֲסֵדן שֶׁהַכּוֹחוֹת הִלּוּ כְּכֹר קִימִים בּוֹ וְקִרְיַת הַשֵּׁם מְעוֹרֶרֶת
אֵת הוֹצֵאתָם מִהַהַעֲלֵם אֶל הַגִּילּוֹי מֵה־
שְׁאִין-כֵּן לְמַעַלָּה שְׁקוֹדֶם
הַקִּרְיָאָה שֶׁל הָאוֹרוֹת וְהַהֲשַׁעְנוֹת
הַעֲלִיּוֹנוֹת ב'שֵׁם' הָרִי זֶה בְּאוֹפֶן
שֶׁל פְּשִׁטוּת בְּתַכְלִית, שְׁאִין
מְצִיאוֹת שֶׁל סְפִירוֹת כָּלֶל,
אֶפִּילוֹ לֹא בְּבַחֲנִית הַעֲלֵם
שְׁאִינוֹ בְּמִצִּיאוֹת, כְּמִבּוֹאֵר
בְּחִסְדוֹת שִׁישְׁנוֹ הַעֲלֵם שִׁישְׁנוֹ
בְּמִצִּיאוֹת כְּמוֹ הָאֵשׁ שֶׁבָּאֵבן הַנִּקְרָאֵת
צוֹר הַחֲלָמִישׁ שֶׁהִיא קִימַת בְּמִצִּיאוֹת
אֲבָל הִיא בְּהַעֲלֵם, וִישׁ הַעֲלֵם שְׁאִינוֹ
בְּמִצִּיאוֹת. וְכֵן עֲנִין הַחֲסֵד וְהַחֲכָמָה
לְמַעַלָּה, בְּדִרְגוֹת עֲלִיּוֹנוֹת 'פְּשׁוּטוֹת'
לְגַמְרִי שְׁאִין בָּהֶם כֹּל 'צִיּוֹר' וְהַגְדֵּרָה,
עֲנִינִים אֵלֶּה לֹא קִימִים כָּלֶל, אֶפִּילוֹ
כֹּה־עַל שְׁאִינוֹ בְּמִצִּיאוֹת, וְעַל-יְדֵי
קִרְיַת הַשְּׁמוֹת וְהַהֲגִדּוֹת כְּמוֹ
'חֲכָמָה' ו'חֲסֵד' נִתְחַדֵּשׁ כָּלֶלֹת
עֲנִין מְצִיאוֹת הַסְּפִירוֹת⁴⁸,
וְנִמְצָא, שְׁעֲנִין ה'שֵׁם' מְעוֹרֵר
שֶׁתְּהִיָּה הַתְּגַלּוֹת וְהַמַּשְׁכָּה גַם
בְּבַחֲנִית שְׁלֵמֻטָּה מִהַעֲלֵם
שְׁאִינוֹ בְּמִצִּיאוֹת, בְּבַחֲנִית
וּמְדִירָגָה שְׁבָה כָּלֶלֹת הַעֲנִין לֹא קִיִּים
עֲדִיין.
זֶהוּ שֶׁהַעֲבֻדָה דְּרֹאשׁ-
הַשָּׁנָה הִיא בַּעֲנִין אֲמִירַת
אוֹתִיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְתַפִּילָה שֶׁהוּא
דּוּגְמַת עֲנִין ה'שֵׁם' הַמְּמִשֵּׁךְ
וּמְעוֹרֵר, וְהִינּוֹ, לְפִי שְׁעַל-יְדֵי
הַשֵּׁם נִמְשָׁךְ הַעֲצָמִים לְמֻטָּה
בְּגִילּוֹי (כְּנ"ל סְעִיף ד'), וְהוּא
גַם עֲנִינוֹ שֶׁל רֹאש־הַשָּׁנָה
שְׁבוֹ מִמְּשִׁיכִים מִבְּחִינַת
רוּמָמוֹת הַעֲצָמִית שְׁמִצְד עֲצָמָה
הִיא בְּרוּמָמוֹת וְהַתְּשׁוּאוֹת וְלִמְעַלָּה
מְגִדִּי הַנְּבִרָאִים לְגַמְרִי לְהִיּוֹת
בְּגִילּוֹי עַד לְמֻטָּה מֻטָּה,
וְכַמּוֹר לְעֵיל שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא גִילּוֹי

שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 השנה היא באופן של הזזה עצמית³², היינו שינוי וזעזוע בעצם
2 המציאות של האדם, ולא רק בפרט כזה או אחר, וזאת בגלל שבראש השנה
3 יש התגלות של עצם האלקות, וכפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵¹
4 בענין ההכתרה וההשתתותה שבראש השנה, שענין
5 ההכתרה הוא שמכתירים את
6 המלך ליבטל אליו ככל אשר
7 יצוה, שענין זה שיהיה לבחינת
8 הרצון, ובמדרגה זו יתכן מצב
9 שהאדם עדיין לא בטל לאלוקות לגמרי
10 אלא הוא נשאר מציאות בפני עצמו
11 והביטול שלו הוא בכך שהוא בטל אל
12 הרצון העליון ולמעשה הוא ממלא את
13 רצון ה' מה שאין-כן
14 השתתותה הוא ביטול עצמי
15 ביטול מלא ומוחלט של כל המציאות
16 האישית לבעל הרצון,
17 הקדוש-בורך-הוא בעצמו, ובביטול זה
18 האדם מבטל את כל המציאות שלו
19 לחלוטין, כי הביטול לבעל הרצון
20 הוא ביטול הרבה יותר עמוק ופנימי
21 מאשר הביטול לרצון, ובביטול זה של
22 'השתתותה' הגה הביטול
23 העצמי שמצד עצם הנשמה
24 מאיר גם בעשרה כחות
25 הגלויים (שדוגמתם הם עשר
26 המדרגות דאשיכם גו' עד
27 שואב מימך), והינו, לא רק
28 בכחות כמו שהם כלולים
29 בנפש במדרגה גבוהה ופנימית
30 בנפש, אלא גם כמו שהכחות
31 באים בגילוי בבחינת
32 התחלקות ולכל אחד מהם יש
33 הגדרות מיוחדות לו, שונות מההגדרות
34 של הכחות האחרים, שגם הם
35 חדורים (דורכגענומען) חדורים
36 בתוך תוכם) בביטול העצמי
37 שמצד עצם הנשמה, וכפי
38 שמבואר לעיל שכאשר העצם מתגלה
39 הרי הוא מאיר ופועל גם בדרגות הכי
40 נמוכות, למטה מטה, ולכן
- מתאחדים כל עשר הכחות והסוגים השונים להיות לאחדים
באחד.
וענין זה מרומז גם במבאר ב'סידור' עם דא"ח (דברי אלוקים
חיים) ממאמרי החסידות של רבנו הזקן ב'שער התקיעות'⁵² שענין
תקיעת שופר הוא המושבת
העצם, עצם החכמה, עצם
המדות ועצם המלכות, ולכאורה אינו מוכן, הרי
החכמה והמדות הם כחות
פרטיים עם הגבלות והגדרות
פרטיות מיוחדות, ומהו אומרו
עצם החכמה, עצם המדות
וכו' והרי לכאורה הם בדרגה הרבה
יותר נמוכה מהעצם?
אך הענין הוא, שבזה מרומז
שהעבודה דראש השנה היא
באופן שגם הכחות הגלויים
כולל המוחין, המידות והמלכות, יהיו
חדורים בבחינת העצם וגילוי
העצם יאיר ויפעל בהם.
(ח) ובה יוכן ענין אמירת
מזמור "שיר המעלות
ממעמקים" בכל עשרת ימי
תשובה. דהנה, אף-על-פי
שהעבודה דעשרת ימי
תשובה היא לתקן ולהמשיך
את העשר ספירות הפרטיות
המוגדרות, ועשרה כחות הנפש
הפרטיים המוגדרים, מכל-מקום
הרי זה באופן שממשיכים
בהם את העצם, שהוא ענין
"ממעמקים"⁵³, העומק
והפנימיות של הדברים, ובה גופא,
עומק לפנים מעומק, כלשון הוזהר
שהובא לעיל בתחילת המאמר
עומקא דבירא, עומקא
דכולא, עומקא דכל עומקין,
ענין אמירת מזמור "שיר
המעלות ממעמקים" בכל עשרת
ימי תשובה. דהנה, אף-על-פי שהעבודה
דעשרת ימי תשובה היא לתקן ולהמשיך את
העשר ספירות ועשרה כחות הנפש, מכל-מקום
הרי זה באופן שממשיכים בהם את העצם, שהוא ענין
"ממעמקים"⁵³, עומקא
דבירא, עומקא דכולא, עומקא דכל עומקין, והיינו "ממעמקים" לשון רבים,

(51) ספר השיחות תש"ה ע' 9. וראה ד"ה זה היום פ"ט (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 13). (52) ראה ד"ה לה"ע
תק"ש ע"פ כוונת הבעש"ט ז"ל - רמז, ג ואילך. (53) ראה גם סד"ה שיר המעלות ממעמקים עדר"ת (המשך תער"ב ח"א
ס"ע תד ואילך).

ביאור בדרך אפשר

ד"מִמַּעֲמָקִים קְרָאתִיהָ" עַל הָעֲבוּדָה ד"בְּכָל לַבִּי דְרָשְׁתִּיהָ, וּמִיִּשְׁבַת הַשָּׁאֵלָה שֶׁנִּשְׁאֵלָה בַּתְחִילַת הַמָּאמֶר מִה הָעִלּוּי וְהַחֲסוּפָה שֶׁל "מִמַּעֲמָקִים" אִם גַּם קוֹדֵם לִכֵּן כָּבַד יֵשׁ אֶת הַשְׁלִימוֹת שֶׁל "בְּכָל לִיבִי" כִּי הָעֲבוּדָה ד"בְּכָל לַבִּי דְרָשְׁתִּיהָ" הִיא רַק שְׁלֵמוֹת הַכַּחוֹת, מִה־שְּׁאִין־כֵּן הָעֲבוּדָה ד"מִמַּעֲמָקִים" הִיא בְּאֹפֶן שְׂנוּסָף עַל שְׁלֵמוֹת הַכַּחוֹת - הָרִי הֵם הַכַּחוֹת חֲדוּרִים בְּכַחֲנִית הָעֵצִים וְזֶה כְּמוֹבַר חִידוּשׁ יִתְרוֹן עֲצוּם. וְזֶהוּ מִה שֶׁנֶּאֱמַר "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת" סֵתֶם, שְׁלֹא פָּרִישׁ מָאֵן אֱמָרוּ, וְהַכְּתוּב לֹא מִפְּרֵשׁ מִי אָמַר אֶת הַפֶּקֶד הַזֶּה (כְּמוֹ בַּפְּרָקִים אֲחֵרִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדוֹד" וְכֵן) אֲלֵא "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת" דְּזַמִּינִן כָּל בְּנֵי עֲלָמָא לְמִימְרִיהָ לְדָרִי עֲלָמָא, שְׂמוֹכְנִים כָּל בְּנֵי הָעוֹלָם לְאִמְרוֹ לְדוֹרוֹת עוֹלָם, וְהִיא עֲבוּדָה הַנִּדְרֶשֶׁת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד וְהִנֵּנוּ, שְׁיִשְׁנֵנוּ "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדוֹד", אֲשֶׁר עִם הַיְּהוּדִים מְלֹךְ יִשְׂרָאֵל וְהַמֶּלֶךְ קֶשֶׁר לַעֲם בְּקֶשֶׁר חֲזָק מְאֹד, וְאָמַר הַמַּזְמוּרִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל⁵⁴, וְאִם כֵּן גַּם הַמַּזְמוּרִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדוֹד" שִׁיכִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִכָּל־מְקוֹם יֵשׁ בְּזֶה הַתַּחֲלִיקוֹת וְלֹא כוֹלֵם שׁוּיִים דִּבְרֵי, שְׁיֵשׁ מִי שֶׁהוּא מִשְׁכֵּמוּ וְמוֹעֵלָה גְבוּהָ מִכָּל הָעָם⁵⁵, כְּלִשּׁוֹן הַכְּתוּב לִגְבִּי שְׁאוּל הַמֶּלֶךְ, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא לְמִטָּה כּוֹי, וְכָל זֶה הוּא מִפְּנֵי שְׁאִין בְּזֶה בְּחִינַת הָעֵצִים, כְּמוֹבָאֵר לְעִיל בְּאֵרִיכוֹת שֶׁבְּדִרְגוֹת נִמְכּוֹת מִהָעֵצִים יֵשׁ הַתַּחֲלִיקוֹת וְגֵרִים שׁוֹנִים מִה־שְּׁאִין־כֵּן "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת" סֵתֶם, דְּזַמִּינִן כָּל בְּנֵי עֲלָמָא לְמִימְרִיהָ לְדָרִי עֲלָמָא, שֶׁהוּא מְזֻמּוֹר הַשִּׁיר לְכוֹלֵם בְּשׁוּוֹה הוּא בְּחִינַת הָעֵצִים שֶׁהוּא בְּכוֹלֵם

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 בְּשֹׁנָה (על־דֶּרֶךְ הָאִמּוּר לְעִיל, שְׁמַצֵּד בְּחִינַת הָעֶצֶם -
 2 נַעֲשִׂית הַהִתְאַחֲדוּת דִּ"רָאשִׁיכֶם גּו' עַד שׁוֹאֵב מִימֶיךָ"
 3 לְהִיּוֹת לְאַחֲדִים בְּאֶחָד), וְהִינוּ, שְׂדוּקָא בְּהַמְשָׁכָה לְמִטָּה
 4 מִטָּה לְכָל בְּנֵי עֲלָמָא מְבַלִּי יוֹצֵא מִן הַכֹּל, אִפִּילוּ אֵלֶּה שֶׁהֵם לְמִטָּה
 5 מִטָּה - נִמְשָׁךְ הָעֶצֶם⁵⁶ (על־
 6 דֶּרֶךְ מָה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעִיל (על־דֶּרֶךְ הָאִמּוּר לְעִיל, שְׁמַצֵּד בְּחִינַת הָעֶצֶם -
 7 שְׂדוּקָא ה'שם' שֶׁהוּא
 8 בְּבִחִינַת הָעֶלֶם יוֹתֵר מ'פֶּח' -
 9 הָרִי הוּא מִמְּשִׁיךְ וּמְגַלָּה וּמַעֲוֹר
 10 ר'קורא' אֶת הָעֶצֶם).
 11 וְעַל־יְדֵי כָלִלוֹת הָעֲבוּדָה
 12 דְּרָאש־הַשָּׁנָה וְעֲשֶׂרֶת יָמֵי
 13 תְּשׁוּבָה בְּאוֹפֶן שֶׁהֵיטוּל
 14 הָעֶצֶם בִּיטוּל כָּל הַמְצִיאוֹת הָאִשִּׁית
 15 לְגַמְרֵי שְׁמַצֵּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה
 16 נִמְשָׁךְ וְחוֹדֵר גַּם בְּכּוֹחוֹת
 17 הַגְּלוּיִים עַד לִפְנֵי הַיּוֹתֵר
 18 תַּחְתּוֹן, וְכַמְּבֹאֵר לְעִיל שֶׁלֹּכַן מִצּוֹת
 19 הַיּוֹם הֵיא בְּשׁוֹפֵר, מִצּוֹה שֶׁל פְּעוּלָה מַעֲשִׂית, כִּי כּוֹחַ הַמַּעֲשִׂיהָ הוּא הַכּוֹחַ הַכִּי
 20 נַחוּת, פּוֹעֲלִים בֶּן גַּם לְמַעְלָה, שְׁנִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת רוּמָמוֹת
 21 הָעֶצֶמִית בְּגִילּוּי עַד לְמִטָּה מִטָּה, הַמְשַׁכֵּת הָעֶצֶם עַד לְדִרְגוֹת הַכִּי
 22 תַּחְתּוֹנוֹת, כַּמְּבֹאֵר לְעִיל בְּאִרְכּוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁלָמָת הַכּוֹנֵה
 23 וְהַמְטָרָה הָאֱלוּקִית הַפְּנִימִית שֶׁל בְּרִיאַת
 24 הָעוֹלָם לְהִיּוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה
 25 בְּתַחְתּוֹנִים⁵⁷ שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה הִתְחַתֵּן
 26 וְהַנְּחוּת בִּיּוֹתֵר (כִּלְשׁוֹן רַבְּנֵי הַזֶּקֶן בַּסֵּפֶר
 27 הַתְּנִיָּא שׁוֹהוּ הָעוֹלָם הִתְחַתֵּן שֶׁאֵין
 28 תַּחְתּוֹן לְמִטָּה הַיְּמָנוּ) יִהְיֶה מְקוֹם רֹאיוֹ
 29 לְהַתְגַּלּוֹת וְהַשְׂרָאָה הַשְּׂכִינָה.

(56 חסר קצת (המו"ל). (57 תניא פל"ו.

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אלול, תשי"ז

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו שואל אם יש כבר אתחלתא דגאולה או לא.

ולפלא השאלה בדבר הפשוט ונפסק בהלכה ע"י המורה הגדול הוא הרמב"ם סוף הלכות מלכים מיוסד על כמה כתובים בתורה ובנביאים ורז"ל, שיעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה (והוא דוקא) ויקבץ נדחי ישראל, עיי"ש, ובהלכות תשובה סוף פרק ט', ונמצאים עתה בגלות חשך כפול ומכופל עוד יותר מדורות שלפנינו, כיון שכמה מגדולי ישראל הלכו למנוחות וכו' ולא די בהחשך מצד עצמו, הנה נתקיים גם החזון דשמים חשך לאור ואור לחשך.

ויהי רצון אשר תחת שאלות בעיניים האמורים, ינצל את זמנו להתמדה ושקידה בלימוד תורתנו הק' בנגלה ובחסידיה ויוסיף בהידור בקיום המצות, שכל פעולה כזו מוסיפה אור בעולם ומעט אור דוחה אפילו הרבה חשך ומקרב עי"ז קץ הגלות המר.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא בכל יום, ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

ברכה לכוח"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

בס"ד. שיחת ש"פ וילך, שבת שובה, וא"ו תשרי*, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

- א. בהתחלת הפרשה שקראו ביום השבת-קודש זה - הפרשה הראשונה של השנה החדשה -
נאמר: "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם וגו'".
וצריך להבין:
- (א) מדוע נאמר "וידבר את הדברים האלה" . ויאמר אליהם" - ולא נאמר מיד "ויאמר אליהם"? וגם
אם כוונת הכתוב להדגיש את הדיבור אל כל ישראל - הוה-ליה-למימר "וילך משה אל כל ישראל ויאמר
אליהם" או "ויאמר משה אל כל ישראל"?
(ב) "וידבר גו' אל כל ישראל" ו"ויאמר אליהם" אינו רק כפל הענין במליצות שונות, אלא ב' ענינים
שונים, שהרי הלשון "וידבר" מורה על דיבור קשה, כמו שכתוב¹ "דיבר האיש גו' אתנו קשות", ואילו
"ויאמר" הוא לשון רכה². וצריך להבין, מה הם ב' הענינים דדיבור קשה ואמירה רכה בנידון-דידן?
(ג) מצד טבע בני אדם, נשמות בגופים (שאליהם מופנית האזהרה מפני ענינים בלתי-רצויים שבהמשך
הפרשה, שהרי הנשמה היא תמיד באמנה אתו יתברך³, ורק מצד הגוף ונפש הבהמית דרושה אזהרה כו')
- צריך להתחיל מן הקל אל הכבד, והיינו, שלאחרי שמתחילים בדרך של קירוב, אמירה רכה, אזי יכול
לקבל גם דיבור קשה, מה-שאין-כן אם מתחילים בדיבור קשה, הרי זה יכול לפעול דחיה כו'.
לכל-לראש צריך להיות "ימין מקרבת"⁴, ורק אחר-כך "שמאל דוחה"⁵, ועוד זאת, שגם אז הנה הדחיה
היא רק בשמאל, שהיא יד כהה⁶, ואילו הקירוב הוא בימין, שבה הוא עיקר כחו⁷.
וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁸ אודות סדר העבודה שהנהיג הבעל-שם-טוב אצל הצדיקים הנסתרים,
שלכל לראש צריך לעשות טובה ליהודי, בגשמיות או ברוחניות (כפי האפשרי), ורק לאחר-זה להוכיחו
ולעוררו אודות הענינים שצריך לתקן בקיום התורה ומצוות.
ואם-כן, היתכן שמשה רבינו - שהיה רועה נאמן הראשון של בני-ישראל, ומתחילת בריאתו היה
מתוקן לכך, כמו שכתוב⁹ "ומשה היה רועה", וממנו צריך ללמוד כל "רועה ישראל" (כולל גם מי שיש
לו השפעה על יהודי אחד, שביחס אליו הרי הוא "רועה", אם כי בציור הכי נמוך) - יקדים דיבור קשה
("וידבר") לפני אמירה רכה ("ויאמר")?
(ד) בדברי משה לבני-ישראל שבהתחלת הפרשה, מצינו כמה פעמים לשון רבים, החל מתחילת הענין:
"ויאמר אליהם", וכמה פעמים בלשון יחיד, כמו: "ה' אלקיך הוא עובר לפניך"¹⁰, "הוא ההולך עמך לא
ירפך ולא יעזובך"¹¹.
ואף שמצינו בכמה מקומות דיבור לכלל ישראל בלשון יחיד, כיון שכל בני-ישראל הם קומה אחת¹²
- הרי אי משום הא, היו כל הכתובים כאן צריכים להאמר בלשון יחיד, וכיון שנאמרו כאן ב' לשונות,
לשון רבים ולשון יחיד, על כרחך צריך לומר, שהדיבור כאן הוא לכל אחד מן ישראל (ולא לכלל ישראל),
אלא שבזה גופא יש נפקא-מינה אם הדיבור הוא לכל אחד כפי שעומד בפני עצמו, שאז הדיבור הוא
בלשון יחיד, או כפי שעומד עם שאר בני-ישראל, שאז הדיבור הוא בלשון רבים.

ואילך.

- (6) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסכ"ז. וש"נ.
(7) ראה עיון יעקב לע"י סוטה שם.
(8) ראה "התמים" ח"ב ע' מד. ועוד.
(9) שמות ג, א. וראה שמו"ר פ"ב, ד.
(10) לא, ג.
(11) שם, ו.
(12) לקו"ת ר"פ נצבים. ובכ"מ.

(*) לאחר ההתוועדות, בעלות המנחה, נסתלקה הרבנית
הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של - יבדלח"ט - כ"ק אדמו"ר
שליט"א.

- (1) מקץ מב, ל.
(2) ראה יתרו יט, ג ובפרש"י.
(3) תניא ספכ"ד.
(4) סוטה מז, א. וש"נ.
(5) הביאור בזה - ראה שיחת ש"פ תולדות ס"ח (תורת מנחם
- התוועדויות חמ"א ע' 289). וראה גם לקו"ש חיי"ו ס"ע 73

1 (ה) בהקדמה ל"וידבר גו' ויאמר אליהם" נאמר "וילך משה". וצריך להבין: פרשה זו באה לאחרי
2 ובהמשך לפרשת נצבים, שגם בה דיבר משה אל כל בני־ישראל - "אתם נצבים היום כולכם וגו'"¹³
3 (ויתירה מזה: לא רק אל כל בני־ישראל שבדורו, אלא כמו שכתוב בהמשך הפרשה¹⁴: "את אשר ישנו
4 פה גו' ואת אשר איננו פה גו'", היינו, גם אל כל בני־ישראל שבדורות הבאים, וגם בדורות שלפני זה,
5 כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר¹⁵). וכיון שכבר היה במעמד כל ישראל ודיבר אליהם, אם כן, למה הוצרך
6 לילך - "וילך משה" - בכדי לדבר אל כל ישראל?

7 (ו) גם צריך להבין מהי שייכותה של פרשת וילך לשבת שובה, או לשבת שלפני ראש השנה: כשהיא
8 בפני עצמה - קורין אותה בשבת שובה (כבקיעות שנה זו), וכשהיא מחוברת לפרשת נצבים וטפלה
9 אליה [וכסימן הגאונים¹⁶ שהובא גם בבעל הטורים¹⁷: "ב"ג המלך פ"ת וילך, פירוש ב"ג המלך, כשחל
10 ראש השנה (שנקרא "המלך", על שם שעבודת היום היא "תמליכוני עליכם"¹⁸) יום ב' או ג', אז נצבים
11 וילך נפרדים" ("פת וילך", מלשון "פתות אותה"¹⁹)] - קורין אותה בשבת שלפני ראש השנה.

12 ב. ויש לומר הביאור בזה:

13 תוכן דברי משה לבני־ישראל הוא - שהקב"ה נותן להם ארץ שבעה עממין ("ה' אלקיך גו' ישמיד
14 את הגוים האלה מלפניך וירשתם... ונתנם ה' לפניכם"²⁰), שבה נכלל כל העולם כולו, שהרי כל העולם
15 שותה מתמצית ארץ ישראל²¹; וכל זה - בתנאי ובשביל - "ועשיתם גו' ככל המצוה אשר צויתי אתכם"²²,
16 קיום המצוות, והיינו, שבשביל ועל־ידי־זה שבני־ישראל מקיימים את המצוות, נותן הקב"ה את העולם
17 כולו לבעלותם, כדי לעשות לו ית' דירה בתחתונים²³.

18 ולהעיר:

19 נתינת העולם כולו לבעלותם של בני־ישראל ("ונתנם ה' לפניכם"), שהוא ענין "דירה בתחתונים" -
20 הרי זה נעלה יותר מאשר העבודה דקיום התורה ומצוות ("ועשיתם גו' ככל המצוה"), כי: התורה הוא
21 ענין של טעם ודעת, וכן המצוות יש להם טעם. - השאלה היא רק אם טעמי מצוות נתגלו, או שלא
22 נתגלו, ויתגלו לעתיד²⁴, אבל טעם יש להם; מה־שאינ־כן הענין ד"דירה בתחתונים" הוא למעלה לגמרי
23 מטעם, כלשון המדרש²⁵: "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים", וכמאמר רבינו הזקן²⁶: "אויף אַ
24 תאוה איז קיין קשיא", והיינו, שאין זה ענין שיש בו טעם נעלה ביותר שאי־אפשר להשיגו עתה, וכאשר
25 יהיה עילוי בעבודה אזי יוכלו להשיגו (בדוגמת טעמי מצוות שיתגלו לעתיד לבוא), אלא זהו ענין
26 שלמעלה לגמרי מגדר טעם.

27 - וזהו גם הביאור במאמר רו"ל²⁶ שמחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, גם למחשבת התורה
28 ומצוות, כיון שתורה ומצוות הם בגדר של טעם (כנ"ל), מה־שאינ־כן נשמות ישראל.

29 ולכן, אפילו כאשר בני־ישראל עוברים חס־ושלום על תורה ומצוות, הנה להחליפם באומה אחרת
30 חס־ושלום אי אפשר²⁷, ובשתים: בני־ישראל נשאים תמיד קשורים בהקב"ה, "באמנה אתו"³, (וטעם
31 הדבר - כיון ש)הקב"ה נשאר תמיד קשור עם בני־ישראל. והיינו מצד מעלת נשמות־ישראל על התורה
32 ומצוות, להיותם "חלק אלקה ממעל ממש"²⁸ [וכמבואר במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר²⁹ ב' הפירושים בתיבת
33 "ממש": (א) מלשון ממשות, והיינו, כפי שהנשמה נתפסת בבחינת גשמיות כו', (ב) שתיבת "ממש" קאי

(22) שם, ה.

(23) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פ"ג, ו. תניא רפ"ו. ובכ"מ.

(24) ראה לקו"ש חל"ב ע' 174 ואילך. וש"נ.

(25) ראה אוה"ת בלק ע' תתקצו. המשך תרס"ו ס"ע ז ואילך. סה"מ תש"ב ע' 34. ועוד.

(26) ב"ר פ"א, ד.

(27) פתיחתא דרות רבה ג. ובכ"מ.

(28) תניא רפ"ב.

(29) ראה אג"ק שלו ח"ד ע' תד. ע' תז.

(13) כט, ט.

(14) שם, יד ובפרש"י. וראה גם לקו"ש חי"ט ע' 266 ואילך.

(15) פמ"א.

(16) הובא בטושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ד. מחזור ויטרי סש"נ.

(17) אבודרהם בסדר הפרשיות וההפטרות.

(18) ריש פרשתנו.

(19) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.

(20) ויקרא ב, ו.

(21) פרשתנו שם, ג"ה.

(22) ראה תענית יו"ד, רע"א. פרש"י עקב יא, יב.

- 1 אדלעיל מיניה - ממש חלק אלקה. וב' הפירושים הם בתיבה אחת, והיינו, שגם כפי שנתפסת בגשמיות
2 הרי היא נשאר ממש חלק אלקה], ו"מאן דנפח מתוכיה נפח, פירוש מתוכיותו ופנימיותו כו"כ²⁸, שלכן,
3 הנה מבלי הבט על מעמדם ומצבם בקיום התורה ומצוות, הנה להחליפם כו' אי אפשר. -
- 4 אמנם, אף שהענין ד"דירה בתחתונים" הוא נעלה יותר מקיום התורה ומצוות, הנה מטעם הידוע לו
5 צריכה להיות העבודה תורה ומצוות - "ועשיתם גו' ככל המצוה גו'", וכמבואר בספרים שזהו כדי שלא
6 יהיה בבחינת "נהמא דכיסופא"³⁰, שלכן צריך להיות הענין ד"דירה בתחתונים" על-ידי עבודה דוקא³¹.
- 7 ג. ובהקדמה לזה - "וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם":
- 8 כיון שהכוונה היא שתהיה דירה לו יתברך בתחתונים דוקא, היינו, בעולם-הזה התחתון שהקליפות
9 גוברים בו כו'³², לעשות ממנו (על-ידי התורה ומצוות) דירה לו יתברך - הנה לכל-לראש צריך לפעול
10 שבירת חומרות העולם, ואחר-כך יכולים לפעול על-ידי התורה ומצוות זיכון הגשמיות, לעשות ממנה
11 דירה לו יתברך.
- 12 וזהו "וידבר את הדברים האלה" - דיבור קשה, אבל לא בנוגע לבני-ישראל, אלא בנוגע להעולם -
13 לפעול שבירת חומרות העולם; ואחר-כך מתחיל הדיבור לבני-ישראל באמירה רכה - "ויאמר אליהם",
14 כדרכו של רועה נאמן שמדבר באופן של קירוב, תוך נתינת הוראה מפורטת באופן הזיכון.
- 15 ועל דרך המבואר במקום אחר³³ בענין הקדמת גלות מצרים למתן-תורה - כי, כפי שהעולם הוא מצד
16 עצמו, לא שייך שיהיה בו הענין דמתן-תורה, ולכן הוצרך להיות תחילה זיכון כללי על-ידי גלות מצרים.
- 17 ובפרטיות - יש בזה ג' ענינים: (א) שבירת החומרות על-ידי גלות מצרים, (ב) הזיכון שמצד הגילוי
18 מלמעלה במתן-תורה, (ג) עבודה פרטית של בני-ישראל בקיום התורה ומצוות לאחר מתן-תורה,
19 שעל-ידי-זה עושים דירה לו יתברך בפועל.
- 20 וכמו כן אצל משה רבינו - "אנכי עומד בין הוי' וביניכם"³⁴ - היו ג' ענינים אלו: (א) "וידבר", דיבור
21 קשה, לפעול שבירת החומרות, (ב) "את הדברים האלה" - לא עשרה מאמרות שבהם נברא העולם³⁵,
22 אלא "הדברים האלה" - תורה (פעולת הזיכון מלמעלה), (ג) "ויאמר אליהם" - הוראה לבני-ישראל
23 בנוגע לפרטי העבודה בזיכון העולם.
- 24 ד. אמנם, יכול יהודי להתיירא ולחשוב כיצד יהיה בכחו לברר ולזכך את העולם, בה בשעה
25 ש"אקדמיה טעניתא"³⁶, שהרי העולם נברא ביום ראשון למעשה בראשית, ואילו האדם נברא רק ביום
26 הששי.
- 27 ועל זה נאמר³⁷: "חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם", והיינו, שאין להתיירא מפני תוקף
28 העולם, כיון שמשם רבינו פעל כבר שבירת החומרות, כנ"ל. ומה גם שבריאת העולם היא "בשביל
29 ישראל שנקראו ראשית"³⁷, ובמילא יש להם כח ובעלות על כל העולם.
- 30 ומסיים³⁸: "כי ה' אלקיך הוא ההולך עמך לא ירפך ולא יעזבך" - בלשון יחיד - להורות שלכל אחד
31 מישראל ניתן כח מלמעלה שתהיה לו שליטה וממשלה על כל העולם, כי הכוונה בבריאת העולם "בשביל
32 ישראל" היא בנוגע לכל אחד מישראל, וכמאמר רז"ל³⁸ "כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם".
33 ועוד זאת, שהכח לשליטה זו הוא מצד בחינת היחידה שבכל אחד מישראל³⁹.

(35) אבות רפ"ה.
(36) ראה זח"א קעט, א"ב.
(37) פרש"י ר"פ בראשית.
(38) סנהדרין לז, סע"א (במשנה).
(39) חסר קצת (המו"ל).

(30) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. הובא בלקו"ת צו ז, ריש ע"ד. ובכ"מ.
(31) ראה גם תורת מנחם - התוועדיות חל"ד ע' 106. וש"נ.
(32) ראה ע"ח שמ"ב ספ"ד. הובא בתניא פ"ו. פכ"ד.
(33) ראה תו"א יתרו ער, ב. ובכ"מ.
(34) ואתחנן ה, ה.

- 1 ה. והנה, דובר כמה פעמים שהתורה היא נצחית⁴⁰, גם בנוגע להוראותיה, כך שגם ההוראה מכל
2 הנ"ל ישנה בכל דור ודור, כיון ש"אתפשטותא דמשה בכל דרא"⁴¹, ועל-ידי-זה שמשה שבכל דור פועל
3 שבירה כללית בחומריות העולם, ניתן כח לכל אחד מישראל לפעול זיכוך הגשמיות כו'.
- 4 ועוד זאת, שכל עניני התורה הם בדרך כלל ובדרך פרט⁴², כך שענינו של משה ישנו גם בכל אחד
5 מישראל, וכמבואר בתניא⁴³ בפירוש מאמר ארז"ל בנוגע לענין היראה, ש"לגבי משה מילתא זוטרת
6 היא"⁴⁴, שהכוונה בזה היא לניצוץ משה שבכל אחד מישראל, ובכח זה הרי הוא פועל שבירה כללית
7 בחומריות העולם, ואחר-כך פועל (על-ידי עבודתו בתורה ומצוות) זיכוך הגשמיות, לעשות לו יתברך
8 דירה בתחתונים.
- 9 ו. ועל-פי-זה יש לבאר גם השייכות דפרשת וילך לעשרת ימי תשובה או לשבת שקודם ראש השנה:
10 ראש השנה (והמשכו בעשרת ימי תשובה) הוא הזמן שבו צריכים לבנות את כל הענינים מחדש,
11 והיינו, לפי שכל הענינים חוזרים לקדמותם⁴⁵, ולכן צריך יהודי לבנות הכל מחדש, וכמאמר רז"ל⁴⁶ "מה
12 הקב"ה בורא עולמות, אף אביכם (יעקב) בורא עולמות", ולעשות את העולם דירה לו יתברך.
- 13 ולכן קורין אז בתורה אודות ה'נתינת כח' על ענין זה - כי, על-ידי-זה ש"וידבר (משה) את הדברים
14 האלה גו'", ופעל שבירת החומריות כו', נתן כח לכל אחד מישראל ביחוד, שעל-ידי-זה שילמד בתורה
15 פסוק זה או שאר פסוקים, יפעל שבירת החומריות, ואחר-כך יפעל על-ידי קיום התורה ומצוות ענין
16 הזיכוך כו'.
- 17 וזהו גם מה שפירש רש"י על הפסוק "לא ירפך", "לא יתן לך רפיון" - דלכאורה אינו מובן: מהי
18 משמעות דברי רש"י ומה מוסיף בדבריו על מה שנאמר בפסוק? - אך הענין הוא, שבזה מרומזת ה'נתינת
19 כח' לכל אחד מישראל על בנין העולמות שצריך לפעול בראש השנה, לפי שההמשכה בעולם קודם
20 התקיעות היא באופן של רפיון ידים (כמבואר ב'סידור' שער התקיעות⁴⁷), ועל זה היא ה'נתינת כח' ש"לא
21 יתן לך רפיון".
- * * *
- 22
- 23 ז. מהאמור לעיל יש הוראה נוספת שקודמת לכל הענינים (גם לפני "וידבר את הדברים האלה") -
24 "וילך משה":
- 25 ובהקדמה - שתורה שבכתב אינה צריכה לפרש להיכן הלך, כיון שזהו דבר פשוט ומובן מעצמו. ורק
26 בתורה שבעל-פה, שהיא מפרשת גם את הענינים הפשוטים לאלו שנמצאים בדרגת תורה שבכתב - הנה
27 בתרגום יונתן בן עוזיאל (תורה שבעל-פה) נתפרש "ואזל משה למשכן בית אולפנא", שזהו בית-המדרש
28 שבו לומדים תורה, "בית אולפנא" (ולא בית תפלה), מלשון לימוד, והיינו, שקודם שמשה רבינו לימד
29 הוראה לבני-ישראל, הסתכל תחילה בתורה.
- 30 והגע עצמך:
- 31 משה רבינו היה אז בתכלית השלימות, כמו שכתוב⁴⁸ "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", "היום מלאו
32 ימי ושנותי" - לא רק בגשמיות, אלא גם ברוחניות, והיינו, שהיו אצלו כל הענינים דק"כ שנה בתכלית
33 השלימות, ובאופן שבורא העולם בעצמו מעיד על זה, באמרו למשה "הן קרבו ימין למות"⁴⁹, והיינו⁵⁰,
34 שהקב"ה אמר לו שכל עניניו היו בשלימות.

ובכ"מ.

(46) ב"ר פצ"ח, ג.

(47) סידור שם רמו, ב.

(48) פרשתנו שם, ב ובפרש"י.

(49) שם, יד.

(50) ברשימת ההנחה: כמבואר בחסידות - מיוסד על דברי הזהר.

(40) תניא רפי"ז. ובכ"מ.

(41) תקו"ז תס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א).

(42) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 109. וש"נ.

(43) רפמ"ב.

(44) ברכות לג, סע"ב. וש"נ.

(45) ראה פע"ח שער ר"ה. שער הכוונות ענין ר"ה. לקו"ת נצבים נא, ב. סידור (עם דא"ח) שער התקיעות רמו, א ואילך.

- זאת ועוד: ידוע שביום ההסתלקות מתאספים ומאירים כל עניני העבודה שעבד ועמל במשך כל ימי חייו (כמבואר ב'אגרות הקודש' וב'סידור'⁵¹), כך, שנוסף על מעלת כל ענין מעניני עבודתו במשך ק"כ שנה כשלעצמו, ישנו גם ה"אור העולה על כולנה"⁵² מצידורף כל הענינים ביום ההסתלקות.
- וכל זה - בנוגע לכל עניני עבודתו, ועל-אחת-כמה-וכמה שהיתה אצלו אז תכלית השלימות בנוגע לעניני העיקרי - תורה - "משה קיבל תורה מסיני"⁵³, ועד שהתורה "נקראת על שמו"⁵⁴, כמו שכתוב⁵⁵ "זכרו תורת משה עבדי".
- ובענין התורה - הנה נוסף על מה שקיבל על-ידי עבודתו ויגיעתו, ניתנה לו התורה במתנה, והרי ענין המתנה הוא ללא הגבלות, ד"כל הנותן בעין יפה הוא נותן"⁵⁶, שלכן, הנה מצד נתינת התורה במתנה מלמעלה לא היה שייך ענין השכחה, כמאמר רז"ל⁵⁷ "בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה".
- וכל כך היה מושלל אצלו ענין השכחה, עד שאפילו תלמידו יהושע זכר הכל, כדאיתא בגמרא⁵⁸ "בשעה שנפטר משה רבינו לגן-עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך, אמר לו, רבי, כלום הנחתך שעה אחת והלכתי למקום אחר כו'", ולא רק אצל יהושע, אלא גם אצל כל בני-ישראל לא היה אז ענין השכחה, ורק בימי אבלו של משה נשתכחו כו'⁵⁸.
- ואף-על-פי-כן, למרות שכל עניני התורה היו אצלו בתכלית השלימות, ולא היתה אצלו מציאות של שכחה, הנה כשהוצרך ללמד הוראה לבני-ישראל - הרי למרות שכבר היה במעמד כל ישראל ("אתם נצבים גו'") ודיבר עמהם, מכל-מקום, "וילך משה", "למשכן בית אולפנא", להסתכל תחילה בתורה, ויתירה מזה, שעשה זאת לא רק כדי לצאת ידי חובה, אלא באופן ד"וילך", היינו, שעזב את מעמדו ומצבו הקודם והלך לבית אולפנא באופן של העכבה כו', וכפתגם הידוע של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו עדן⁵⁹, בנוגע ל"פנימי", שבכל ענין שעוסק, הנה בשעת מעשה הרי הוא מונח לגמרי בזה.
- וזהו הוראה לכל אחד ואחד, שכאשר מתעוררת איזו שאלה, עליו לעיין בשלחן-ערוך. אין לו לסמוך על העובדה שכבר למד ענין זה כמה וכמה פעמים, עד למאה ואחד פעמים, ובמילא זוכר היטב את הדין, ואין לו לסמוך אפילו על זה שלמד דין זה רגע אחד לפני שהתעוררה השאלה, אלא עליו לעיין בשולחן-ערוך מחדש, ולא רק כדי לצאת ידי חובה, אלא - "וילך", באופן פנימי⁶⁰.
- ח. על-פי-זה יובן גם סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶¹, שפעם שהה עם אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו עדן, במקום שלא הכירוהו, ולכן לא חשב שיכבדוהו ב"מפטיר", וכאשר בכל זאת קראוהו למפטיר, מצד ציור פניו החיצוני כו', ביקש שימתינו רגע, ונכנס לחדר צדדי, ועבר על ההפטרה, ורק אחר-כך עלה למפטיר - שזהו דבר פלא:
- בדרך כלל, כל ילד מגיל בר-מצוה מעביר את הסדרה יחד עם ההפטרה, וכמנהג החסידים - לא מתוך מגילה, אלא מתוך חומש עם טעמים. ועל-אחת-כמה-וכמה בנוגע לכ"ק אדמו"ר נ"ע שבכלל היה רחוק ממציאות השכחה, ומה גם שהיה רגיל באמירת ההפטרה, שהרי היה עולה למפטיר (בכל שבתות השנה) מידי שנה בשנה, וזאת, לאחר שכבר קרא את ההפטרה כשהעביר הסדרה, כמנהג הנשיאים⁶². ובכלל אינו מובן מהו הצורך לעבור ("איבערקוקן") על ההפטרה, בה בשעה שקורין אותה מתוך חומש עם טעמים.

(58) תמורה טז, א.

(59) סה"ש תורת שלום ע' 39 ואילך. וראה גם תורת מנחם - התועדויות חל"ט ע' 67. וש"נ.

(60) ראה גם "סדר הנהגת השואל עם הנשאל" (לבעל הפמ"ג) סדר השלישי בתחלתו (נדרס בסוף שו"ע אר"ח ח"א).

(61) ראה גם תורת מנחם - התועדויות חט"ו ס"ע 134 ואילך.

(62) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קצד. ס"ע קצז.

וש"נ.

(51) תניא אגה"ק סז"ך-וכ"ח. סידור (עם דא"ח) שער הל"ג

בעומר דש, סע"ב ואילך.

(52) ראה תניא שעהיה"א רפ"ב. ובכ"מ.

(53) אבות רפ"א.

(54) ראה שבת פט, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ.

(55) מלאכי ג, כב.

(56) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.

(57) נדרים לח, סע"א.

- 1 ולמרות כל זה - ביקש אדמו"ר נ"ע שימתינו רגע, מבלי הבט על טירחא דציבורא, ובהכרח לומר,
- 2 שהיה לו טעם חשוב על זה.
- 3 ועוד דיוק בזה - שהרי סיפורי רבותינו נשיאינו הם מדוייקים בכל פרטיהם⁶³ - שיצא לחדר צדדי כדי
- 4 לעבור על ההפטרה, אף שלכאורה, גם אם היה צריך לעבור על ההפטרה, הרי היה יכול לעשות זאת על
- 5 מקומו.
- 6 אך הענין הוא - שלא די לעשות זאת רק כדי לצאת ידי חובה, אלא צריך להיות באופן ד"וילך",
- 7 באופן של העכבה, כנ"ל.
- 8 ט. וכאמור, הרי זה הוראה לכל אחד ואחד, שכאשר מתעוררת שאלה, הנה לפני שפוסק, עליו לעיין
- 9 בשולחן-ערוך, ולא לסמוך שזוכר מה שלמד כבר.
- 10 ועל-דרך-זה בנוגע ללימוד שצריכים ללמוד לפני כל יום-טוב פרטי הדינים השייכים אליו, כמו הלכות
- 11 ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וסוכות - שאין לסמוך על מה שלמדו כבר בשנים שלפני
- 12 זה, אלא יש לחזור וללמוד עוד הפעם.
- 13 וזהו גם הביאור בהעילוי דתורה - שגם כאשר לומדים כמה פעמים אין זה מספיק, מצד הבלי-גבול
- 14 והעצמיות שבתורה.
- 15 וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶⁴ מה ששמע מאביו כ"ק אדמו"ר נ"ע, שאדמו"ר מהר"ש אמר
- 16 שצריכים לחזור מאמר ששים פעמים (או ס"א פעמים), וכששאלוהו מהו החילוק בין פעם הנ"ט לפעם
- 17 הס', השיב, שזהו אותו חילוק⁶⁵ כמו בין פעם הא' לפעם הס'. ויש גירסא נוספת, שאמר, שעל-ידי פעם
- 18 הס' הרי זה נעשה ענין עצמי.
- 19 וכללות הביאור בזה - שתורה הוא ענין עצמי, שלמעלה מזמן ומקום, ולכן, אף שברגע שלפני-זה
- 20 למד את הענין ונתעצם עמו, אין זה נוגע לרגע שלאחרי-זה, כיון שזהו ענין שלמעלה מהזמן.
- 21 וזהו גם הענין ד"וילך" - כמבואר בחסידות⁶⁶ שענין ההליכה מורה על עליה באופן של בלי-גבול,
- 22 ועל-ידי-זה לוקחים את הבלי-גבול והעצמיות שבתורה.
- 23 י. וגם ענין זה שייך לראש השנה - כנ"ל שפרשת וילך שייכת לראש השנה, וכן לעשרת ימי תשובה,
- 24 שהתחלתם בראש השנה וגם סופם בראש השנה, כמבואר בלקוטי תורה⁶⁷ ש"יום הכיפורים נקרא גם-כן
- 25 ראש השנה בכתוב⁶⁸ :
- 26 אף-על-פי שעבודת ימים אלו היא בענין התשובה - הרי ידוע⁶⁹ שגם ענין התשובה נלקח מהתורה,
- 27 שהתורה מגלה את ענין התשובה, ומורה כיצד צריכה להיות עבודת התשובה.
- 28 וכן הוא בענין מלכיות זכרונות ושופרות, שמביאים על זה ראייה מפסוקי התורה, והיינו, שהתורה
- 29 פועלת בזה ענין ה"חותם", שכן ישאר בתוקף בל ישונה, כמבואר בדבור-המתחיל בחכמה יבנה בית
- 30 לרבינו הזקן⁷⁰. וכל זה - נוסף לכך שקודם תקיעת שופר צריך ללמוד דיני התקיעות וכוונת התקיעות⁷¹.
- 31 ולכן, הנה בימים אלו צריך להיות הדגשה מיוחדת על הענין ד"וילך" "לבית אולפנא", ועל-ידי לימוד
- 32 התורה באופן ד"וילך", הליכה בלי גבול, פועלים את כל הענינים, ובאופן של המשכה חדשה כו'³⁹.

* * *

33

(68) יחזקאל מ, א.

(63) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 201. וש"נ.

(69) ראה לקו"ש ח"ח ע' 121. וש"נ.

(64) ראה שם ע' רנט. וש"נ.

(70) מאמרי אדה"ז תקס"ד ע' ריז ואילך. וראה גם תורת מנחם

(65) בזכרון אחדים: או חילוק גדול יותר.

(71) התוועדויות חל"ה ע' 107 ואילך. וש"נ.

(66) ראה סה"מ תר"ס ע' קז ואילך. המשך תרס"ו ע' יח. ועוד.

(71) ראה ספר המנהגים חב"ד ע' 56 ובהערה 7 שם.

(67) דרושי ר"ה נח, א.

יא. מאמר דבור-המתחיל שיר המעלות ממעמקים⁷².

* * *

יב. נתבאר בענין "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא"⁷³, שלאמיתתו של דבר הרי זה ברכה נעלית ביותר (על-דרך המבואר ב'לקוטי תורה'⁷⁴ בנוגע לתוכחה ש"לפי האמת אינם רק ברכות", אלא שהם "מבחינת סתום"⁷⁵), על-פי המבואר בדבור-המתחיל "אני ישנה" לאדמו"ר הזקן⁷⁶, שבבחינת ממלא כל עלמין (בחינת פני, אור פנימי) שייך ענין של פירוד, מה-שאינ-כן מבחינת סובב כל עלמין אי אפשר ליפרד, כי ממנה באה בחינת רעותא דליבא שישנה בכל אדם⁷⁷, ומה "שנראה לו שאין לו כו'", הרי זה מצד בחינה שלמעלה גם מסובב כל עלמין - "אנכי הסתר אסתיר פני", ונמצא, שבזה גופא מתגלה ענין נעלה יותר מאשר על-ידי קו הגילוי⁷⁸; ובעבודה הוא ענין התשובה⁷⁹ שפועלת הפיכת הזדונות לזכויות⁸⁰ - הוגה על-ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי שיחות חלק ט עמוד 193 ואילך.

שהבעש"ט (כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות ס"ס. ושי"נ) הפליא בגדול הענין, שאין כוונתו לעניני ספירות וגילויים כו', אלא להעצמות, והרי על העצמות לא שייך הסתר כלל (וכשם שהוא מצד העצמות - כן הוא גם מצד עצם הנשמה הקשורה עם העצמות, וכמאמר רבינו הזקן (נסמן בתורת מנחם - התועדויות ח"מ ע' 231): שמע ישראל, שיהודי מכיר ומרגיש ("דערהערט") ואינו יכול להיות נפרד מאלקות ח'). וזהו גם הדיוק "שגור בפי כל" - שדיבור בפה הו"ע של גילוי.

78 ועי"ז מתבטל ההסתר גם בנוגע לבחי' הגילויים ("פני"). - ועי' המבואר בתורת הבעש"ט בספר דגל מחנה אפרים*** (ספר שהובא גם בחסידות חב"ד**** עה"פ "ואנכי הסתר אסתיר פני", "משל למלך שעשה כמה מחיצות באחיות עינים לפני היכלו שלא יוכלו ליכנס אליו .. והנה מי שהי' חכם נתן לב לדבר .. (ש)אין זה כי אם אחיות עינים .. ובאמת אין שום הסתרה .. (ואז) נסתר אחיות עינים כו").

79 שלמעלה מעבודת הצדיקים***** , כמאד"ל (רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד) "מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו". - והרי גם ענין התשובה אינו רק באופן שלמעלה נעשה מרצון וחביב כו', אלא כן הוא בגילוי גם למטה, שלכן "חטא גמור הוא לומר לבצע"ז זכור מעשיך הראשונים" (רמב"ם שם ה"ח), כיון שגם למטה לא נשאר רושם מהחטא, ואדרבה, נעשה בו עילוי לגבי מעמדו ומצבו קודם החטא.

80 ונמצא, שישנו ענין של שכר גם עבור הזדונות - שאין לזה מקום ע"פ חשבון וטעם, אלא למעלה מהטעם, באופן נעלה יותר מהשכר תומ"צ שהוא ע"פ הטעם. והענין בזה - שבזדונות ישנם ניצוצות דתוהו שהם נעלים ביותר, ואינם נמשכים ע"י קיום התומ"צ, כי אם ע"י התשובה שהיא למעלה מגילויים כו'.

72 אחרי המאמר אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: כיון שנמצא כאן שליח שנוסע למדינה רחוקה בצד צפון* - יבוא ויקח משקה (ונתן לו כ"ק אדמו"ר שליט"א קנקן משקה), באמרו, שחלק מהמשקה יחלק כאן, חלק - שם (במקום השליחות), לפני התענית ("פאר-פאסטן זיך") ולאחרי התענית ("אפ-פאסטן זיך"), וחלק - יחזור עמו בשובר לכאן**.

73 פרשתנו לא, יח.

74 בחוקותי מת, סע"א ואילך.

75 ולא רק שהשרש הוא מבחי' חסדים, אבל הם חסדים מכוּסִים (מעלמא דאתכסיא - ראה תניא פכ"ו), ואילו ההמשכה בגילוי היא באופן הפכי, אלא שגם בגילוי ה"ז טוב - כמוכא בהגהת הצ"צ "מש בגמ' פ"ק דמו"ק ד"ט ע"ב הנך כולהו ברכתא יניחו כו'", שזהו "מעשה רב", שהכל מודים*** שיש בו תוקף הכי גדול, כמאד"ל (ב"ב קל, ב) "אין למדין כו' לא מפי לימוד כו' עד שיאמרו לו הלכה למעשה"; ועוד זאת, שהתוכחה היא לשון המקרא, שזהו "כאב הקורא לבנו", וכדברי אדמו"ר האמצעי (ראה תורת מנחם - רשימת היום"ן ע' שלח. ושי"נ): כשאבא קורא לא שומעים קללות, משא"כ בגמרא ה"ז בלשון תרגום, ואעפ"כ, ה"ז ענין של חסדים, ולא רק בשרש, אלא גם בגילוי.

76 מאמרי אדה"ז כתובים ח"ב ע' קנ, וראה בהנסמן שם ע' רע.

77 ולהעיר גם מהמבואר בתו"א (וירא יד, ב) ש"במאור, שהוא א"ס עצמו, לא שייך צמצום ח"ו ולא העלם, ואדרבה, המאור הוא בהתגלות, ולכן אפילו תנוקות יודעים שיש שם אלוהה מצוי כו', אף שאין בהם השגה ותפיסה איך ומה כו'". וזהו גם מה ש"שם שמים שגור בפי כל" (נסמן בסה"מ תרפ"ט ריש ע' 20) - אצל יהודי פשוט שאומר "ברוך השם" (כפי

(* הכוונה להרה"ת ר' שמואל שי" לו, שנסע למחנה צבאי רחוק בגרינלנד, לארגן מנין ליוהכ"פ (המור"ל).

(** יש לציין שבש"פ האזינו, י"ג תשרי, נגש השליח הנ"ל אל כ"ק אדמו"ר שליט"א עם מעט המשקה שנשאר, ואמר לו כ"ק אדמו"ר שליט"א, שישאיר לשמח"ת (המור"ל).

(*** ולא כמו קרא וסברא, שיש שקר"ט מי מהם עדיף (ראה בהנסמן בתורת מנחם - התועדויות ח"ד ע' 207).

(**** סוף פרשתנו. ובארוכה - שם בהפסוקות פ' תבוא. וראה גם בספר בן פורת יוסף פ' מקץ פ' ב' - ננתק בכתר שם טוב (הוצאת תשס"ד) סנ"אב.

(***** סה"מ תרצ"ט ע' 13.

(***** ועי"ד מעלת המס"נ (שאינה מוכרחת להיות באופן מצריכים לקפוץ מהג כו' (נסמן בתורת מנחם - התועדויות חל"ה ע' 121), אלא יכולה להיות גם "בכל דרכיך" (משלי ג, ו) שישנה בעיקר אצל אנשים פשוטים שעבודתם אינה ע"פ שכל וטעם. ועי"נ (בהעלותך ג, ב) "והאיש משה (שמדת אמת ראה (סנהדרין קיא, סע"א)) ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", ובעיקר לגבי דרא דעקבתא דמשיחא - בגלל מעלת המס"נ של אנשים פשוטים דוקא (נסמן בתורת מנחם - התועדויות חל"ה ע' 60).

1 (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א):

2 וזהו גם כל ענינו של ראש השנה - שפועלים המשכת בחינת רוממות העצמי שלמעלה מבחינת גילוי,
3 ובאופן שיומשך בגילוי דוקא, כמו שנתבאר לעיל⁸¹.

4 וכפי שאומרים בתפלת ראש השנה: "והופע כו" - שזהו ענין הגילוי, ומוסיפים לפרט: "וידע כל
5 פעול כו' ויבין כל יצור כו' ויאמר כל אשר נשמה באפו כו'", דקאי על ג' עולמות בריאה יצירה עשיה
6 (כמבואר בכתבי האריז"ל⁸²), והיינו, שאין זה ענין שנשאר למעלה, אלא נמשך בגילוי בנבראים דבריאה
7 יצירה עשיה, ועד לעולם הזה הגשמי.

8 ובפשטות - שגם גוי בעולם הזה ידע "כי אתה פעלתו", שהקב"ה הוא בורא העולם ומנהיגו, וכל
9 איש ישראל הוא שלוחו לקיים תורה ומצוות, ובמילא צריך שיהיה לו טוב בגשמיות, כדי שיוכל לעבוד
10 עבודתו בלי מדידות והגבלות, אלא בהרחבה - כפי שאכן יהיה לעתיד לבוא,

11 - ולהעיר, שבזה שהרחבה בגשמיות מסייעת לקיום התורה ומצוות יש ענין עמוק יותר מאשר
12 התורה ומצוות עצמם, כיון שדוקא בזה מתבטא ענין הדירה בתחתונים, ולכן זוהי השלימות של ימות
13 המשיח, כמו שכתב הרמב"ם בסיום וחותם ספרו (דוקא, משום שזוהי התכלית) "לא נתאו . . ימות
14 המשיח . . אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה", היינו, כדי שיוכלו לעבוד את ה' בהרחבה, הרחבה
15 בגשמיות⁸³ -

16 וכיון שכל הענינים דלעתיד לבוא מתחילים עוד לפני ביאת המשיח,

17 - ועל-דרך הענין ד"טועמי' חיים זכו", שבערב שבת טועמים ממאכלי השבת, וכמו כן באלף הששי
18 (עוד לפני ביאת המשיח) טועמים כבר מהגילויים דימות המשיח⁸⁴, ולא רק בנוגע לענינים רוחניים, גילוי
19 רזי תורה על-ידי המעיינות תורת החסידות, אלא כמו הדין ד"טועמיה" בנוגע לערב שבת כפשוטו,
20 שצריך לטעום מהדגים כו', וכן בנוגע ללוייתן ושור הבר, שעל-פי הפסק של תורת החסידות⁸⁵ יהיו
21 בגשמיות -

22 הרי עוד קודם ביאת המשיח תהיה לבני-ישראל ריבוי השפעה בגשמיות, ויוכלו לעבוד את ה' מתוך
23 הרחבה.

24 * * *

25 יג. דובר אודות התחלת פרשת האזינו (שקורין בתפלת מנחה) - "האזינו השמים גו' ותשמע הארץ",
26 "העיד בהם שמים וארץ . . יבואו העדים ויתנו שכרם . . הארץ תתן יכולה והשמים יתנו טלם"⁸⁶, שבו
27 מודגש כללות העילוי ד-דירה בתחתונים.

(84) ראה לקו"ש ח"כ ריש ע' 173. וש"נ.

(85) לקו"ת צו טו, ג. כדעת הראב"ד הל' תשובה פ"ח ה"ד,
והרמב"ן בשער הגמול בסופו. וראה אג"ק ח"ב ע' עז ואילך,
ובהערות שם.

(86) פרש"י עה"פ. וראה גם שיחת ש"פ האזינו שבת תשובה
תשכ"ג בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 30 ואילך).

(81) בד"ה זה היום דר"ה פ"א ופ"ו (תורת מנחם -
התוועדויות חמ"א ע' 4; ע' 12); ד"ה שיר המעלות ספ"ד (שם
ע' 25).

(82) סידור האריז"ל במקומו. מ"ח מס' ליל ר"ה פ"ח מ"ב.
הובאו בלקו"ת שלח מז, א.

(83) ראה גם לקו"ש חל"ז ע' 79 ואילך.

בס"ד. שיחת* יום ב' רראש השנה (בסעודה) ה'תשנ"ב.

בלתי מוגה

- 1 כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה.
- 2 א. הסדר הרגיל בזמן זה – כפי שהנהיג כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – להזכיר את כל רבותינו
- 3 נשיאינו (כולל גם נשיאי החסידות הכללית) בשמותיהם, ובסדר דמלמטה למעלה, מהקרוב ונוגע יותר
- 4 אלינו:
- 5 נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, בנו יחידו וממלא מקום אביו (ולפנ"ז אביו זקנו וכו'), אדמו"ר (מהורש"ב)
- 6 נ"ע, ולפנ"ז – אדמו"ר מהר"ש, שענינו "לכתחילה אריבער"¹, שיום ההילולא שלו באח"ד (גימטריא י"ג)
- 7 בתשרי, ולפנ"ז – אדמו"ר הצ"צ,
- 8 – ולהעיר שגם יום ההילולא של הצ"צ הוא ביום אח"ד (י"ג), שבזה מודגשת השייכות המיוחדת
- 9 שבין אדמו"ר הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש, שיום ההילולא שלהם באח"ד, ובלשון הכתוב²: "אחד באחד
- 10 יגשו". ויתירה מזה, ש"אחד באחד" (סתם) יש לפרש כב' אופנים: (א) הצ"צ (אחד הראשון) עם המהר"ש
- 11 (אחד השני), (ב) המהר"ש (אחד הראשון) עם הצ"צ (אחד השני). ולהוסיף, שהדגשת השייכות שביניהם
- 12 היתה גם (ובעיקר) בחיי הצ"צ, כידוע היחס המיוחד של אדמו"ר הצ"צ לאדמו"ר מהר"ש יותר משאר
- 13 בניו. ויש לומר, שכיון שהועידו למלא מקומו בנשיאות (באם ח"ו תתעכב הגאולה ויצטרך להיות הענין
- 14 ד"אל עפר תשוב"³), לכן נתן לו יחס מיוחד, ע"ד ובדוגמת ענין המשיחה לבטל המחלוקת (שהרי "אין
- 15 מושחין מלך בן מלך אא"כ היתה שם מחלוקת"⁴) –
- 16 ולפנ"ז – אדמו"ר האמצעי, ולפנ"ז – אדמו"ר הזקן, מייסד תורת חסידות חב"ד, ולפנ"ז – נשיאי
- 17 החסידות הכללית, המגיד והבעש"ט, ששייכים במיוחד לחסידות חב"ד, כי, בתורת החסידות הכללית
- 18 נכללת גם תורת חסידות חב"ד, ובתורת חסידות חב"ד נתבארה בהרחבה תורת החסידות הכללית⁵.
- 19 ועוד והוא העיקר – שמסתיימת ונשלמת עבודתם של רבותינו נשיאינו להביא את הגאולה האמיתית
- 20 והשלימה ע"י משיח צדקנו בפועל ממש, כמודגש גם בסיפור הידוע⁶ בנוגע לאדמו"ר הצ"צ ואדמו"ר
- 21 מהר"ש שצריכים גאולה וביאת משיח (לא רק ברוחניות, ע"י גילוי והפצת תורת החסידות, אלא)
- 22 בגשמיות, למטה מעשרה טפחים, בפועל ממש.
- 23 ב. דובר אודות מחלוקת (בהמשך לענין המשיחה לבטל המחלוקת) לשם שמים שסופה להתקיים זו
- 24 מחלוקת ב"ש וב"ה – שסופה להתקיים לעתיד לבוא, שתהי' הלכה כב"ש, ובמיוחד בתקופה השני' שתהי'
- 25 הלכה כב"ש וכב"ה גם יחד, מצד "נמנע הנמנעות" (י"ל בקונטרס משיחות הנ"ל ס"ה, ובארוכה –
- 26 בקונטרס הלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם ס"ח ואילך⁷).
- 27 ג. ויש לקשר ענין זה עם תוכן העבודה דראש השנה:
- 28 ענינו של ראש השנה הוא – כמודגש בתפלות וברכות היום – "מלוך על העולם כולו בכבודך",
- 29 שהו"ע עליית המלכות ("מלוך") לכתר עד לפנימיות הכתר ("כבודך")⁸ והמשכחה והתגלותה בעולם,
- 30 שענין זה נעשה בעיקר ע"י העבודה דתקיעת שופר, כמארז"ל⁹ "אמרו לפני כו' מלכיות כדי שתמליכוני
- 31 עליכם כו' ובמה בשופר", ועד להשלימות ד"תקע בשופר גדול לחרותנו" (כפי שמסיימים בברכת

(5) ודוגמתו בהשייכות דנשיאי חב"ד זל"ז, כמודגש ביותר אצל אדמו"ר הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש, "אחד באחד יגשו", כנ"ל.

(6) ראה לקו"ש ח"ו ע' 80 הערה 70. ועוד.

(7) נדפס לקמן ע' 178 ואילך. ובספר תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רלח ואילך.

(8) ראה לקו"ש ח"ט ע' 220. וש"נ.

(9) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.

(* חלק משיחה זו הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, וי"ל בקונטרס משיחות ש"פ נצבים תנש"א, יום ב' דר"ה וש"פ וילך תשנ"ב (לעיל ע' 10 ואילך) – המו"ל.

(1) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"א ע' תריז.

(2) איוב מא, ח.

(3) בראשית ג, יט.

(4) רמב"ם ה' מלכים ספ"א.

- 1 (שופרות), בגאולה האמיתית והשלימה, שאז תתקיים הבקשה "מלך על העולם כולו בכבודך" בתכלית השלימות.
- 2
- 3 ובפרטיות יותר:
- 4 ההכנה לתק"ש היא באמירת הפסוקים שלפני התקיעות ע"י התוקע וכל הקהל אחריו, שסיומם וחותמם בפסוק¹⁰ "עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר", שהו"ע עליית המלכות (שם אלקים), שזהו תוכן העבודה דתק"ש¹¹.
- 7 ולאח"ז באים התקיעות עצמם – התקיעות דמיושב, שבהם תוקעים ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת וג"פ תר"ת, ולאח"ז גם התקיעות דמעומד, בתפלת מוסף (בתפלת לחש ובחזרת הש"ץ), שבהם תוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת לאחר אמירת הפסוקים (ראיות מן התורה על הענינים) דמלכיות, ועד"ז לאחר אמירת פסוקי זכרונות, וכן לאחר אמירת פסוקי שופרות, שסיומם וחותמם בהכרזה (כמנהג ישראל שהש"ץ מגב' קולו באמירת) "תקע בשופר גדול לחרותנו", שהיא בלשון של בקשה, וגם בלשון של ציווי, ועד ללשון של טיפור דברים, שבהכרזה זו מספר הש"ץ¹² שנתקיים הענין ד"תקע בשופר גדול לחרותנו"!
- 13 [ובהמשך לזה באים גם עניני התפלה שלאח"ז – "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים", "ותחזינה דייקא, בתוספת וא"ו, שמהפך העתיד לעבר¹³. ועל זה באה ההודאה להקב"ה – "מודים אנחנו לך" (הן ע"י הש"ץ, והן ע"י כל הקהל במודים דרבנן), כולל גם ההודאה ד"וכל החיים יודוך סלה", כיון שנתקיימה גם הבקשה "וכתוב (בתוספת וא"ו שמהפך העתיד לעבר) לחיים טובים כל בני בריתך", חיים טובים דהגאולה האמיתית והשלימה שבה תהי' "ברית¹⁴ חדשה¹⁵ בין הקב"ה ובניי" ("בני בריתך"), ועד לסיום וחותם התפלה באמירת "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך"¹⁶, שלאח"ז תוקעין עוד ל' קולות (ע"ד תקיעות דמיושב), "ואחר כך נפטרים לבתייהם לשלום"¹⁷ – לביתו האמיתי דכאו"א מישראל, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש, בהר הקודש, בבית המקדש ובקדש הקדשים¹⁸].
- 21 ועד שבאים להתקיעה גדולה שבסיום וחותם יוהכ"פ (כידוע ש"יחיינו מיומיים ביום השלישי יקימו גו'¹⁹ קאי על ב' הימים דר"ה ויוהכ"פ²⁰) – שלאחרי אמירת "הוי' הוא האלקים" ז"פ²¹, שקאי על ז' העלויות דספירת המלכות לעתיק²² (גמר ושלמות הענין ד"עלה אלקים בתרועה הוי' בקול שופר"), תוקעים תקיעה גדולה, ומכריזים "לשנה הבאה בירושלים" (שפירושו²³ שתיכף ומיד באה הגאולה, ובמילא יהי' "לשנה הבאה בירושלים"), שתקיעה זו היא מעין ודוגמא והכנה ל"תקע בשופר גדול לחרותנו".
- 26 ד. ויש להוסיף בנוגע להענין דתקיעת שופר – שקשור עם "תקע בשופר גדול לחרותנו":
- 27 תקיעת שופר צ"ל עד שיאדימו פני התוקע²⁴ – עי"ז שעיך הדם עולה להפנים דהתוקע מגודל היגיעה והמאמץ שבתק"ש, אבל, לא באופן שפוגע ח"ו בבריאות הגוף, אלא אדרבה, שע"ז ניתוסף עוד יותר בבריאות הגוף, כמודגש גם בהארת פניו של התוקע (מאדמימות פניו²⁵) כפי שנראה לעיני הקהל

(תק) "איך באים בראש חודש ובשבת ("והי' מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו") מסוף העולם, אלא העבים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים .. והן טוענים אותם לבתייהם".

(19) הושע ו, ב.

(20) ראה לקו"ת דרושי ר"ה סג, סע"ב. ובכ"מ.

(21) לאחר אמירת "שמע ישראל" פ"א, ו"ברוך שם" ג"פ.

(22) ראה סה"מ מלוקט ח"א ע' שטט. ושנ.

(23) כידוע פירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לאמירת "לשנה הבאה בירושלים" בליל הסדר (סה"ש תש"ה ריש ע' 83), ועד"ז בסיום וחותם יוהכ"פ.

(24) ראה פע"ח שער השופר פ"א. ועוד.

(25) ראה לקוטי לוי"צ אגרות קודש ע' רלו.

(10) תהלים מז, ו.

(11) ראה סידור (עם דא"ח) שער ר"ה רלה, א ואילך. ובכ"מ.

(12) גם אם אינו מכין לכך – בבחינת "מולי" (ועל ידו גם מזלם של כל הציבור) חזי" (ראה מגילה ג, א. וש"ג).

(13) ראה פרש"י ר"פ נח. ועוד.

(14) ירמ' לא, ל.

(15) ועד"ז "תורה חדשה מאתי תצא" (ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג).

(16) תהלים קמ, יד.

(17) סידור אדה"ז לאחר תפלת מוסף דר"ה.

(18) וכולל גם ההליכה מביהמ"ק לבתייהם הפרטיים דכאו"א מישראל, "איש תחת גפנו ותחת תאנתו", בכל ארץ ישראל שתתפשט בכל העולם כולו – כדאייתא במדרש (יל"ש ישעי' רמז

שמשכלים על פני התוקע (כמו שהתוקע מסתכל בפני הקהל)²⁶ – הסתכלות דייקא²⁷, שמורה על ראי' פנימית ("איינקוקן זיך") שלמעלה מראי' סתם (כולל גם ראי' דחכמה).

ולהעיר, שיש זמנים שבהם מותר וצריך להסתכל בפני רבו, כלומר, לא זו בלבד שראיית פני רבו אינה מזיקה, אלא אדרבה, שמועילה כו' – כמאמר רבי²⁸ "האי דמחדדא מחבראי דחזיתי לר' מאיר מאחורי, ואילו חזיתי מקמי' הוה מחדדנא טפי, דכתיב²⁹ והיו עיניך רואות את מוריך".

ועד"ז והוא העיקר בנוגע ל"תקע בשופר גדול לחרותנו" – שבהמשך לזה נעשית ההסתכלות בפני התוקע, עצמותו ומהותו ית', באופן ש"לא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך", בגאולה האמיתית והשלימה.

ה. ובהדגשה יתירה בדורנו זה ובמיוחד בשנה זו:
דורנו זה הוא דור האחרון של הגלות ודור הראשון של הגאולה – שבו נשלם כבר הלימוד מרבי (בעל המאמר ד"הויו עיניך רואות את מוריך") בששה סדרי משנה³⁰ ופירושיהם כו' שנתגלו ונתחדשו ע"י "תלמיד ותיק" שבכל הדורות, כולל גם לימוד ה"טור והשו"ע והגהותיו" שבזמן הזה "בכלל משנה יחשבו"³¹, הן שו"ע הבית-יוסף (המשך וסך-הכל מפירושו הארוך על הטור הלכה למעשה) והגהות הרמ"א³², והן ובמיוחד השו"ע של רבינו הזקן³³, "הלכות בטעמיהן"³⁴ (מעין חיבור דשו"ע הב"י עם פירושו הארוך על הטור), עם כל הפירושים שנתחדשו ע"י "תלמיד ותיק" עד לדורנו זה, ועד להחידוש העיקרי – ש"כלו כל הקיצין"³⁵, וכבר עשו תשובה, והשלימו כבר גם "צחצוח הכפתורים"³⁶, ועומדים מוכנים ("עמדו הכן כולכם"³⁷) להגאולה האמיתית והשלימה.

ובמיוחד בשנה זו, ה'תשנ"ב – שד' אותיות ראשונות דמספר השנה הם ר"ת "הי' תהא שנת נפלאות", שרומז על ה"נפלאות" דהגאולה האמיתית והשלימה, עלי' נאמר³⁸ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", ואות החמישית (ששייכת לגאולה החמישית), אות ב"ת, היא ר"ת "בכ"ל"³⁹, "בכל מכל כל", כמ"ש באברהם יצחק ויעקב⁴⁰, שבזה מודגשת השייכות לתק"ש, ש"אחידן תרווייהו (יעקב ואברהם) בי' ביצחק"⁴¹, היינו, שבין ג' האבות יצחק הוא העיקר, ודוגמתו בהגאולה האמיתית והשלימה שאז יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה אבינו"⁴².

ו. עפ"ז מובנת השייכות המיוחדת דראש השנה, ובפרט בשנה זו, להגאולה האמיתית והשלימה – שהיתה צריכה לבוא בפועל (ואילו זכינו היתה באה בפועל) באמירת "תקע בשופר גדול לחרותנו" ביום ראשון דר"ה, ומפני סיבה שאינה ברורה וידועה ואינה מובנת כלל וכלל לא באה הגאולה גם לאחר אמירת "תקע בשופר גדול לחרותנו" ביום ב' דר"ה!

ובכל אופן, בעמדנו בסעודה בסיומם וחותמם של ב' ימי ר"ה שנחשבים "כיום אחד ארוך"⁴³, ה"ז זמן מסוגל ביותר שתבוא הגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש – "ליום"⁴⁴ שכולו ארוך⁴⁵.

ובפשטות – שבעיצומה של סעודה זו נכנס משיח צדקנו ואומרים לו: "שלום עליכם משיח צדקנו"!

"היום יום" ט"ו טבת. ובכ"מ.

(38) מיכה ז, טו.

(39) וגם ר"ת בינה – השלימות שניתוסף בכינה גם לגבי חכמה (ראי', "אראנו"), כולל גם הענין דחכם בכינה והבן בחכמה (ספר יצירה פ"א מ"ד. וראה סה"מ תרנ"ט ס"ע עג ואילך. וש"נ).

(40) ראה ב"ב טז, סע"ב ואילך.

(41) זח"ג ק, רע"א. וראה סידור (עם דא"ח) שער התקיעות רמו, סע"ד ואילך. ובכ"מ.

(42) שבת פט, ב.

(43) שו"ע אדה"ז או"ח סת"ר ס"ג ואילך.

(44) ראה קידושין לט, ב. וש"נ. תו"א תולדות יח, סע"ד. ובכ"מ.

(45) ואז יתגלה שאריכות הגלות (אריכות גדולה ביותר) היא "כיום אחד ארוך".

(26) ראה "התמים" ח"א ס"ע לה.

(27) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סקכ"ח סל"ו. ועוד.

(28) עירובין יג, ב.

(29) ישעי' ל, ב.

(30) נוסף על חמשה חומשי תורה.

(31) הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב.

(32) כידוע הרמז בפסוק "ובני ישראל יוצאים ביד רמה" – ביד רמ"א (ראה שו"ת חת"ס או"ח סק"ג. ועוד).

(33) הסימנים שהגיעו לידינו, ובפרט חלק אורח חיים, שבו נכללים ההלכות דימים אלו – הלכות ר"ה, יוהכ"פ וסוכות.

(34) לשון הקדמת בני הגאון המחבר לשו"ע אדה"ז.

(35) סנהדרין צז, ב.

(36) ראה שיחת שמח"ת תרפ"ט.

(37) אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ריש ע' רעט. וראה

- 1 ובמילא נעשה ההמשך דסעודה זו בהסעודה דלעתיד לבוא – שהקב"ה מגיש לכאו"א מאתנו, בתוככי
2 כלל ישראל, הסעודה דליתן ושור הברכה⁴⁶ ויין המשומר⁴⁷.
- 3 ועד לסיומה בברכת המזון: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך"⁴⁸
4 – לאחר שכל בנ"י באים לארצנו הקדושה, "כל יושבי עלי"⁴⁹, שאז מקיימים כל המצוות בשלימות
5 (גם מצות יובל⁵⁰).
- 6 ז. וענין נוסף בהזמן דסיום וחזרת ב' הימים דר"ה – שייכותו ליום השלישי בתשרי:
7 שלישי בתשרי הוא צום גדלי', ושייכותו לר"ה מודגשת ביותר להדעה⁵¹ שהמאורע הי' בר"ה, ודחו
8 קביעת הצום לשלישי בתשרי (כי גם בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי' הי' לפעמים ר"ה ב' ימים⁵²).
- 9 ונתבאר במק"א⁵³ שייכותו של המאורע דצום גדלי' למלכות בית דוד, אלא, שהי' באופן בלתי-רצוי,
10 היפך האמת והשלום, ועד שנקבע ליום צום, אבל תכליתו ושלמותו⁵⁴ בחידוש מלכות בית דוד ע"י מלך
11 המשיח, כמרומו גם ביום שלישי בתשרי (לאחרי ובהמשך לב' הימים דר"ה) – כמ"ש "יחינו מיומיים
12 ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו", שקשור עם גאולה השלישית וביהמ"ק השלישי⁵⁵.
- 13 וכיון שאז יבטל הצום ויהפך לששון ולשמחה, כפס"ד הרמב"ם⁵⁶ "כל הצומות האלה עתידים ליבטל
14 לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה, שנאמר⁵⁷ כה אמר
15 ה' גו' צום השביעי גו' יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (כי) והאמת והשלום אהבו"
16 – הרי, בהמשך ובישיבות לסעודה זו, יש להכין סעודה גדולה ביותר ("כסעודת שלמה⁵⁸ בשעתו"⁵⁹,
17 כש"וישב שלמה על כסא ה'")⁶⁰ עבור שלישי בתשרי⁶¹.
- 18 ח. ויה"ר והוא העיקר שיתקיים בפועל הפס"ד דתלמיד ותיק בדורנו זה – "מאן מלכי רבנן"⁶², ובראשם
19 נשיא הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ממלא מקומם של כל רבותינו נשיאנו בדורות שלפנ"ז –
20 שמשיח צדקנו צריך לבוא תיכף ומיד, מיד כפשוטו, וכן הר"ת ד"מיד", משה ("גואל ראשון הוא גואל
21 אחרון"⁶³) ישראל (הבעש"ט, שכולל גם כל נשיאי החסידות) דוד (מלכא משיחא).
22 ובפשטות – שתיכף ומיד ממש מתקיימת הבקשה "תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ
23 גלויותנו", שמארבע כנפות הארץ נגאלים ומתקבצים כל בנ"י, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"⁶⁴,
24 ו"כספם וזהבם אתם"⁶⁵, "שלל רב" (כמ"ש בהפסוקים שלפני תקיעות "כמוצא שלל רב")⁶⁶, הן בגשמיות
25 והן ברוחניות, כל עניני העבודה שמוסדים על אהבה ויראה (כסף וזהב)⁶⁷, וכן שרשם בדעת (מקור
26 המדות⁶⁸), כולל גם השלימות ד"מלאה הארץ דעה את ה'"⁶⁹.
- 27 ועוד לפני ההמשך והשלימות דר"ה (ביוהכ"פ ו) בחג הסוכות⁷⁰ שקשור עם יציאת מצרים⁷¹ – בסיומו

(46) ראה ב"ב עה, א. ויק"ר פי"ג, ג.

(47) ראה ברכות לר, ב. ועוד.

(48) עקב ח, יו"ד.

(49) ערכין לב, סע"ב.

(50) להעיר מהשקו"ט בנוגע למנין דשמיטין ויובלות בביאת משיח צדקנו בהמשך להמנין שלפנ"ז.

(51) ראב"ע זכרי' ח, יט. ועוד.

(52) ראה לקו"ש ח"ב ע' 646 הערה 1. ח"ט ע' 370 הערה

ד"ה ולפעמים. וש"נ.

(53) שיחת צום גדלי' תנש"א ס"ח (התוועדות תנש"א ח"א ע' 39).

(54) ולכן מזכירים זה בר"ה (שלא מזכירים בו ענין בלתי-רצוי) – כי, בודאי נתבטל כבר הענין הבלתי-רצוי, ועד שנתהפך לטוב (כדלקמן בפנים).

(55) ראה קונטרס משיחות הנ"ל הערה 158.

(56) הל' תעניות בסופן.

(57) זכרי' שם.

(58) ובפרט ע"פ האמור שצום גדלי' קשור עם מלכות בית דוד.

(59) לשון חז"ל – ב"מ רפ"ז. ועוד.

(60) דה"א כט, כג. וראה פרש"י ב"מ שם.

(61) ולהעיר, שנמצאים עתה יהודים שהגיעו להתוועדות זו לאחר שכבר עשו הבדלה, ובמילא, יכולים הם להתחיל להכין בהכנה לסעודה דשלישי בתשרי גם עבור אלה שאצלם עדיין יו"ט.

(62) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנ"ג, ב.

(63) ראה לקו"ש ח"א ע' 8 ואילך. וש"נ.

(64) בא יו"ד, ט.

(65) ישע"י ס, ט.

(66) תהלים קיט, קסב.

(67) ראה תו"א ר"פ יושב. ובכ"מ.

(68) ראה תניא ספ"ג.

(69) ישע"י יא, ט.

(70) ראה לקו"ש דרושי ר"ה נד, רע"ד. ובכ"מ.

(71) ש"צריך... לכיון בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה לזכר ליציאת מצרים, כמ"ש "בסוכות תשבו גו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (שו"ע אדה"ז או"ח ריש הל' סוכה).

1 וחותרו של ר"ה – זוכים לקיום היעוד "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שאז זוכים לישב
2 בסוכת עורו של לויתן⁷², תיכף ומיד ממש.

3 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגוני רבותינו נשיאנו בהזכרת שמותיהם, ולהכריז שכ"ק מו"ח
4 אדמו"ר הנהיג לנגן הניגונים של כל הרבנים בהזכרת שמותיהם. ואח"כ ניגנו: ג' תנועות (להבעש"ט,
5 המגיד ואדמו"ר הזקן). א"ל אתה – לאדמו"ר הזקן. ה"קאפעלע" – לאדמו"ר האמצעי. ימין ה' –
6 לאדמו"ר הצ"צ. לכתחילה אריבער – לאדמו"ר מהר"ש. ניגון הכנה – לאדמו"ר מהורש"ב. הבינוני –
7 לאדמו"ר מהוריי"צ. אתה בחרתנו – לכ"ק אדמו"ר שליט"א].

8 * * *

9 ט. כנהוג – ע"פ הנהגת כ"ק מו"ח אדמו"ר – שההתוועדויות דראש השנה הם בקיצור, באופן דמועט
10 המחזיק את המרובה, מתאים לענינו של ראש השנה שכולל את כל השנה כולה⁷³.
11 ובהתאם לכך יש להזכיר בקיצור עכ"פ ע"ד הקביעות המיוחדות של כללות השנה כהסימן (שנקבע
12 ע"י גדולי ישראל, כמובא בטור ובב"י⁷⁴) בש"ז, כפי שהדפיסו (ומגיע להם יישר"כח על זה) גם בראש
13 הלוח (דכולל חב"ד) שבו לוקטו בקיצור הדינים והמנהגים בענינים שהזמן גרמא (כדי שיהיו חקוקים
14 בזכרון כאו"א ולא יצטרך לשאול אצל חבירו⁷⁵), בבחינת מועט המחזיק את המרובה.

15 [הביאור בהסימן בש"ז ושייכותו להגאולה – נכלל בקונטרס משיחות הנ"ל].
16 ויה"ר שבעמדנו בר"ה שחל ביום ב' (ב' ד"בש"ז), לפני חשון וכסלו ששניהם שלמים (ש' ד"בש"ז),
17 ועאכו"כ לפני חג הפסח שחל בשבת (ז' ד"בש"ז) – תהי' כבר השלימות ד"יום שכולו שבת⁷⁶ ומנוחה
18 לחיי העולמים⁷⁷, ובמילא יהי' קיום המצוה ד"שבע שבתות תמימות תהינה⁷⁸ (תמימות כששת ימי
19 בראשית) בתכלית השלימות, ע"י הקרבת העומר ממחרת הפסח והקרבת שתי הלחם בחג השבועות⁷⁹.

20 וכאמור – שבהתחלת שנה זו, הי' תהא שנת נפלאות בכל, עוד לפני שלישי בתשרי, זוכים כבר לקיום
21 היעוד "ביום השלישי יקימנו ונחיי' לפניו", גאולה שלישית וביהמ"ק השלישי, ומתכוננים להסעודה
22 דלויתן ושור הבר ויין המשומר בהגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, תיכף ומיד ממש.

23 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה להכריז אודות ברכת המזון, ושלא ישכחו להזכיר של ר"ה.

24 לאחר ברכת המזון, תפלת ערבית והבדלה – חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א לכאו"א מכוס של ברכה.

25 טרם צאתו התחיל לנגן ניגון הקפות לאביו הרלוי"צ ז"ל].

לעתיד לבוא יתבטלו כל הגזירות כו' שנתחדשו בזמן בית שני
(ראה לקו"ת דרושי ר"ה נז, ג. ובכ"מ).

(77) תמיד בסופה.

(78) אמור כג, טו.

(79) ראה קונטרס "אימתי הן תמימות" (התוועדויות תנש"א
ח"ג ע' 89 ואילך. סה"ש תנש"א ח"א ע' 447 ואילך).

(72) ראה ב"ב עה, א.

(73) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א. ובכ"מ.

(74) או"ח סתכ"ז-תכח.

(75) ובפרט במקום שאסור להפסיק, כמו בנוגע לפרטי דינים
בהשינויים שבתפלת עשי"ת לגבי התפלה דכל השנה – שמודגש
יותר הצורך שכאו"א ילמד בעצמו ויהי' בקי בהלכות אלה.

(76) ואז תהי' תק"ש גם ביו"ט של ר"ה שחל בשבת, שהרי

בס"ד. שיחת צום גדלי' ה'תשנ"ב.

בלתי מוגה

1 א. ענינו של יום צום הוא – כמפורש בקרא¹ – "יום רצון", וכפי שמבאר רבינו הזקן² ש"הצום
2 הנרצה הוא יום רצון"³, היינו, שענין הרצון הוא ביום הצום עצמו [ולא באופן שבמוצאי יום הצום ("ביים
3 אַפֿ־פֿאַסטן זיך") ממלאים ומשלימים (ומוסיפים על) החסרון שהי' בהצום], שיום זה עצמו הוא "יום
4 רצון".
5 וכל זה – אע"פ שענינו הגוף שביום הצום הו"ע בלתי-רצוי, ועד כדי כך, שמצד הענין הבלתי-רצוי
6 שבעינו הגוף (שיכול להזיק ח"ו לבריאות הגוף) ישנם תעניות שהם בלתי-רצויים⁴, שאז אין בהם המעלה
7 ד"יום רצון"⁵.

8 [ולהעיר מהמסופר בסיפורי רבותינו נשיאינו⁶ אודות א' מגדולי החסידים⁷ שקיבל על עצמו תענית
9 גדולה ביותר, שבוע שלם (ממוצאי שבת או מיום ראשון עד לערב שבת), בקשר לדבר הכי נעלה (בגלל
10 שהי' נראה לו שצריך לתקן ענינים בלתי-רצויים) – שגם לאחר ש"ק אדנ"ע נתן לו רשות להשלים
11 התענית, הי' שולח שלוחים מפעם לפעם לבקר אותו ולדרוש בשלומו, ועד ש"ק אדנ"ע הלך בעצמו
12 לבקר אותו. והכוונה בזה היתה – בפשטות – כדי לראות אם השפעת התענית על מצב בריאות הגוף
13 היא באופן בלתי-רצוי כ"כ עד שיש להורות לו להפסיק התענית].

14 ב. ויש לומר, שמעלת יום הצום ("יום רצון") מודגשת ביותר ביום צום זה – שנקרא (לא ע"ש
15 המאורע הבלתי-רצוי שבגללו נקבע התענית, אלא) על שם גדלי'⁸:
16 המאורע שבגללו נקבע התענית – הריגת גדלי' – הוא היפך מציאותו (חיייו) של גדלי', שזהו"ע בלתי-רצוי
17 באופן הכי חמור בנוגע לכאור"א מישראל, כמודגש דיני התורה שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, כפי
18 שלמדים ממשנ"נ⁹ "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", "ולא שימות בהם"¹⁰, ולכן כשצריך לבחור בין תורה
19 למציאותו של יהודי, מכריעה התורה שמציאותו של יהודי קודמת לתורה.

20 וחומר מיוחד בהריגת גדלי' – בהמשך לכללות ענין החורבן שעל זה נקבעו ארבע הצומות שמדברי
21 סופרים – שעי"ז "נכתב גזלת ישראל הנשואת"¹¹, כי, גם לאחר ג' המאורעות דהחורבן (י' בטבת, י"ז
22 תמוז וט' באב) "נתן מלך בבל שארית ליהודה". הפקיד עליהם את גדליהו גו"¹², ועי"ז נשאר "שיריים"
23 למלכות דוד, ובהריגת גדלי' בטלו גם ה"שיריים" דמלכות דוד, ונעשה תוקף החורבן בכל הענינים ובכל
24 הפרטים.

25 ואעפ"כ, נקרא היום (לא ע"ש מיתת (היפך החיים של) גדלי', שעי"ז נעשה תוקף החורבן, אלא) על
26 שמו של גדלי' – כפשטות פירוש שמו של היום שקשור ושייך לגדלי'¹³ – שעל ידו היתה "שארית ליהודה"
27 (לא רק כפי המתחייב ("אויף יוצא זיין") מצד רצונו של מלך בבל¹⁴, אלא גם) באופן שיהי' המשך
28 למלכות דוד שהי' בו כדי לעכב ולמנוע המשך כללות החורבן, ועד – להביא לביטול כללות ענין החורבן.

לענין אחד – גדלי' (וראה לקמן ס"ג).

(9) אחרי יח, ה.

(10) יומא פב, א. פה, ב. וש"נ.

(11) רמב"ם הל' תעניות פ"ב ה"ב.

(12) ירמ' מ, יא.

(13) ואף שיש לפרש גם צום שקשור עם הריגת גדלי' – ה"ז לא גרע מב' פירושים שונים בתיבה אחת שיש שייכות ביניהם, כידיע הראי' לדבר מזה שמצינו עד"ז בהלכה בנוגע לחיוב שעטנו "עד שיהי' שוע טווי ונוז", כיון שג' הענינים "שוע טווי ונוז" נכללים בתיבת "שעטנו" (ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. וש"נ).

(14) ראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 23 הערה 76.

(1) ישע' נח, ה.

(2) תניא אגה"ת ספ"ב.

(3) ועד"ז מבואר בכמה מאמרי חסידות, וגם בספרי מוסר.

(4) ראה תניא אגה"ת פ"ג.

(5) ויש לומר, שענין התענית באופן בלתי-רצוי נשתלשל (לאחרי כמה צמצומים עד לנפילה ושביה כו') מזה שבתורה עצמה ישנם (נוסף על מצוות עשה, גם) מצוות לא תעשה כו'.
(6) סה"ש תרצ"ו-ש"ת ע' 307.

(7) אינני רוצה להזכיר את שמו בענין זה, כדי שלא יפרשו באופן בלתי-רצוי בנוגע לשאר עניניו, שבהם היו לו מעלות וזכויות הכי גדולות.
(8) ואף שנקרא "צום גדלי'", הרי, ב' התיבות נחשבים בנדו"ז

- ג. ויש להוסיף גם בנוגע לקביעת הצום בגלל המאורע דמיתת גדלי' – שגם בזה מודגשת רק תיבת "צום" 15:
- תיבת "צום" 16 היא א' מג' התיבות (שהגימטריא שלהם שוה) שנדפסו במחזוריים שנתפשטו בתפוצות ישראל (כולל גם במחזוריים שבהם התפללו רבותינו נשיאינו) למעלה מג' התיבות תשובה (צום) תפלה (קול) צדקה (ממוזן) – ג' הדברים המעבירין את רוע הגזירה – שבתפלת "ונתנה תוקף", תפלה שבה מתבטא ה"תוקף" של כל (המחזור) תפלות היום, שאמרנו זה־עתה בשני הימים דר"ה (ולאח"ז גם ביום השלישי – יוה"כ"פ).
- וענין זה בא לאחרי שמזכירים בינתיים כו"כ ענינים דהיפך הטוב – אע"פ שבר"ה (וגם ביוה"כ"פ, ובפרט כשחל בשבת) נזהרים שלא להזכיר ענינים דהיפך הטוב 17.
- ויש לומר הביאור בזה – שלבנ"י ניתן התוקף 18 שיוכלו לפעול שמכל הענינים, גם הענינים הבלתי־רצויים שנזכרים בתפלת "ונתנה תוקף", תהי' תוצאה אחת ויחידה – כפי שממשיכים תיכף לאחרי סיום תפלת "ונתנה תוקף" – "כתור יתנו לך" 19 (שבה מרומז שתפלת "ונתנה תוקף", עם כל פרטי הענינים שבה, מהוה הכנה להענין ד"כתור יתנו לך").
- ויתירה מזה – שמלכתחילה לא נשמעים ענינים דהיפך הטוב, ע"ד הסיפור אודות דברי אדמו"ר האמצעי: "כשאבא קורא לא נשמעים ענינים שהם היפך הברכות" 20, ועד"ז בנדוד, שכאשר תפלת "ונתנה תוקף" נאמרת באופן ש"האבא קורא", כולל גם מתוך ידיעה שממנה באים ל"כתור יתנו לך" 21, אזי לא נשמעים מלכתחילה ענינים דהיפך הטוב.
- ומזה מובן גם בנוגע לתיבת "צום" בשמו של היום ("צום גדלי'") שלמחרת ר"ה – שבוה מרומזת השייכות לתיבת "צום" שמודפסת בתפלת "ונתנה תוקף" – שבה מודגש התוקף דבנ"י להפיכת הענינים הבלתי־רצויים, ועד לאופן שמלכתחילה אין ענינים דהיפך הטוב.
- ד. ונוסף על האמור בנוגע לשמו של היום, "צום גדלי'" – ה"ז מודגש גם בקביעתו למחרת ראש השנה:
- להדעות 22 שהמאורע דהריגת גדלי' הי' בראש השנה, ולכן דחו את קביעת התענית למחרתו – כיון שהתחלת קביעת התענית היא באופן של דחי' (שלכן אינו בתוקף כ"כ כמו שאר התעניות 23), שנדחה מפני שבר"ה ישנו ציווי "אכלו משמנים ושתו ממתקים" 24,
- [ומרומז גם בסיומא דקרא: "כי קדוש היום לאדוננו" – "קדוש" דייקא, שפירושו מובדל, היינו, יום שמובדל מכל הענינים, ועאכו"כ מעניני העולם, ועאכו"כ מענינים שגם בעולם עצמו הם לא רק בלתי־רצויים, אלא שגורמים חורבן בעולם עצמן],
- מודגשת בו הנתנת־כח לדחיית הצום לגמרי (ביטול כללות ענין החורבן), ע"ד מארז"ל (בנוגע לתשעה באב שחל בשבת ונדחה הצום מפני קיום מצות עונג שבת 25) "הואיל ונדחה ידחה" 26.

ר"ה טז, ב), בהתחלת ר"ה.
 (20) "היום יום" יז אלול.
 (21) ובזה גופא – הידיעה ש"כתור יתנו לך" קאי גם עליו (על זה שאומר תפלה זו).
 (22) ראב"ע זכרי' ח, יט. רד"ק שם ז, ה. ירמ' מא, א. רבינו ירוחם בתולדות אדם וחווה נתיב יח ח"ב. הוא בב"י או"ח סו"ס תקמט, ובט"ז שם.
 (23) ראה נר"כ השו"ע או"ח סתקמ"ט.
 (24) נחמ' ח, יו"ד. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ג ס"ד.
 (25) ובפרט – עם כל ה"רחבות" דיום השבת שקשור עם "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" (תמיד בסופה).
 (26) מגילה ה, רע"ב.

(15) ללא הזכרת המאורע שבגללו נקבע הצום – צום מיתת גדלי'.
 (16) נוסף לכך שיש בה כו"כ ראשי־תיבות.
 (17) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ב ס"ז. סתקפד ס"ב. ועוד.
 (18) כמרומז ב"נתנה תוקף" – "נתנה" (גם) מלשון נתינה, ו"כל הנותן בעין יפה הוא נותן" (ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ), ו"נתנה תוקף" – נתינת תוקף לבנ"י.
 (19) ובפרטיות יותר: "כתור יתנו לך ה' אלקינו (לא רק) מלאכים המוני מעלה (אלא גם והוא העיקר) ועמך ישראל" – שבוה מודגשת מעלתם של ישראל, "עמך כולם צדיקים" (ישעי' ס, כא), שנכתבין ונחתמין על כל השנה כולה לאלתר לחיים (ראה

- 1 וגם להדעות²⁷ שהמאורע דהריגת גדלי' הי' בשלישי בתשרי – ה"ז יום שהתענית שבו אינו בתוקף
2 כ"כ²⁸ ;
- 3 ובהקדם הביאור בשלילת התענית "באחד בשבת" ("לא היו מתענין . . באחד בשבת") שמצינו בנוגע
4 להתענית דאנשי מעמד²⁹ ,
- 5 – תענית הקשורה עם השלימות דהקרבת התמיד בבית המקדש, אשר, בענין כזה יש להאריך בפרט
6 ביום התענית הקשור עם גדלי' –
- 7 שנוסף על הטעם (המפורש במשנה) "כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו", היינו,
8 שיש קושי מיוחד בתענית הסמוכה למנוחה ועונג שיכולה להזיק ח"ו לבריאות הגוף, ולכן דורשת התורה
9 להזהר מקושי התענית גם כשמדובר אודות תענית חשובה ביותר שקשורה עם שלימות עבודת הקרבנות
10 בביהמ"ק – יש לומר (ומרומז) בזה גם טעם נוסף :
- 11 רואים במוחש שכאשר מקיימים מצות עונג שבת כהלכתה, באכילת בשר ודגים ושתית יין, כולל גם
12 ההוספה "בפירות ומגדים ומיני ריח . . כדי להשלים מנין מאה ברכות"³⁰ – אזי השפעת גודל התענוג
13 וההנאה דיום השבת הולכת ונמשכת ומספיקה גם לאחד בשבת.
- 14 וכיון שהתענית דאנשי מעמד (שפועלת פעולתה בהשלימות דעבודת הקרבנות) צריכה להיות בכל
15 התוקף, לא היו מתענין באחד בשבת (לא בגלל גודל הצער שבתענית כזו, אלא אדרבה) בגלל שיש בו רגש
16 התענוג דיום השבת שמחליש את תוקף התענית.
- 17 ומזה מובן גם בנדו"ד – שלמחרת ר"ה נמשכת עדיין השפעת התענוג דאכילת ה"משמנים" ושתית
18 ה"ממתקים" בר"ה, וכתוצאה מזה נעשית חלישות בתוקף התענית.
- 19 ה. אמנם, מובן ופשוט שהשלימות האמיתית ד"יום רצון" (גם ד"צום גדלי'") היא כשמתבטל הצום
20 – בימות המשיח, כפס"ד הרמב"ם³¹ "כל הצומות האלו עתידים ליבטל בימות המשיח, ולא עוד אלא שהם
21 עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה, שנאמר³² כה אמר ה' . . צום השביעי יהי' לבית יהודה
22 לששון ולשמחה ולמועדים טובים".
- 23 ולהעיר, שהרמב"ם מוסיף ומעתיק גם סיום הפסוק "והאמת והשלום אהבו"³³ – שבזה מודגש שנוסף
24 על השלימות ד"בית יהודה" תמורת ה"שארית ליהודה" שהיתה בזמנו של גדלי', תהי' גם השלימות דכל
25 ישראל, "כל יושבי" עלי³⁴, כל ששים ריבוא נשמות פרטיות, "שהן שרשים וכל שרש מתחלק לששים
26 ריבוא ניצוצות שכל ניצוץ הוא נשמה אחת"³⁵, נשמות בגופים בריאים ושלמים, בארצנו הקדושה, וגדלי'
27 בן אחיקם ("הקיצו ורננו שוכני עפר"³⁶) בתוכם ובראשם, דכיון שעל ידו הי' ההמשך דמלכות דוד (אף
28 שלא הי' מבית דוד³⁷), מובן, שדוד מלכא משיחא לוקח עמו – לכל לראש – את אלה שהיתה להם
29 שייכות למלכות דוד.
- 30 ויש להוסיף, שבשם "גדליה" מרומז שענין המלכות שייך לבית דוד דוקא – כמ"ש בנוגע לדוד
31 ויהונתן ש"דוד (דוקא) הגדיל"³⁸, ועד"ז בנוגע לגדליהו [ששייך ליהונתן, כמרומז בכך שבשמותיהם ישנם
32 ג' אותיות משם הוי', יה"ו³⁹], שהוא בעצמו מכריז ש"דוד (דוקא) הגדיל" (אותיות גדליה).

(36) ישעי' כו, יט.

(37) ראה מצו"ד מלכים ב, כה, כה.

(38) שמואל א כ, מא.

(39) וב"יהונתן" – נרמז גם אות ה' אחרונה כפי שהיא בשלימותה, ה' פעמים יו"ד פעמים יו"ד, שעולה ת"ק, הגימטריא ד"נתן" (ראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' רמד. וש"נ). – ויש לומר, שרומז על נתינת התוקף (ע"ד האמור לעיל בענין "ונתנה תוקף") על ענין הגאולה ("דוד הגדיל"), כולל גם שנעשית באופן גלוי לעיני כל העמים, ע"ד מ"ש (תבוא כח, יו"ד) "וראו כל עמי הארץ כי שם הוי' נקרא עליך ויראו ממך", ובמילא, מתבררים גם כל ניצוצות הקדושה הנמצאים בשבעים אומות העולם.

(27) סדר עולם פכ"ו. הובא בסדה"ד ג"א של"ט.

(28) נוסף על דחיית הצום (גם לדעות אלו) בכמה שנים שבהם חל שלישי בתשרי ביום השבת (ע"ד המוזכר לעיל בנוגע להקביעות דת"ב שחל בשבת "הואיל ונדחה ידחה").

(29) תענית רפ"ד.

(30) שו"ע אדה"ז או"ח רס"ד.

(31) הל' תעניות בסופן.

(32) זכרי' ח, יט.

(33) ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 414 ואילך. ועוד.

(34) ערכין לב, סע"ב. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ה ה"ח.

(35) תניא פל"ז.

- 1 ו. ובכל הנ"ל ניתוסף עליו מיוחד בבואנו משנת ה'תשנ"א ובעמדנו בתחלת שנת ה'תשנ"ב:
- 2 באים אנו משנה שסימנה "תנשא מלכותך" (כמ"ש בתפלת "ונתנה תוקף"), והר"ת שלה "הי' תהא
- 3 שנת אראנו נפלאות", שרומז על הגאולה האמיתית והשלימה עלי' נאמר⁴⁰ "כימי צאתך מארץ מצרים
- 4 אראנו נפלאות" (כמדובר בארוכה בהתועדויות במשך השנה החולפת),
- 5 ועל זה ניתוסף בשנה הנוכחית מספר אחד⁴¹, ב' במקום א', שבוה נרמזת ההוספה והשלימות בענין
- 6 ה"נפלאות" באופן ד"כפלים לתושי"⁴²,
- 7 וכן הרמזים בתוכנה של האות ב':
- 8 ר"ת ("נפלאות) בה" (בהשנה), היינו, שמציאות השנה כולה נקבעת ("ווערט אויסגעשטעלט")
- 9 מלכתחילה באופן של "נפלאות";
- 10 ר"ת ("נפלאות) בינה", שרומז על לימוד התורה, ובפרט פנימיות התורה, מפיו של משיח צדקנו, שהוא
- 11 מלך וגם רב⁴³; וגם, שלימוד פנימיות התורה הוא לא רק באופן ד"אראנו", ראי' דחכמה, עד ל"חכם
- 12 בחכמה", אלא שישנה גם השלימות היתירה דבינה שהיא למעלה גם מהשרש ד"חכם בחכמה" (כמבואר
- 13 בדרושי חסידות⁴⁴), ובאופן ד"רחובות⁴⁵ הנהר"⁴⁶;
- 14 ר"ת ("נפלאות) בכל", ועד ל"בכל מכל כל" – בגימטריא "קבץ"⁴⁷, שזהו"ע ד"תקע בשופר גדול
- 15 לחרותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו".
- 16 ולהוסיף, שסיומה של השנה החולפת (ה'תשנ"א) בחודש אלול והתחלת השנה הנוכחית (ה'תשנ"ב)
- 17 בעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, שייכים זל"ז ונחשבים לתקופה אחת – כמרומז בס"ת ד"אני לדודי
- 18 ודודי לי"⁴⁸, ד' יודיין⁴⁹, שרומז על הארבעים יום מר"ח אלול עד יוהכ"פ⁵⁰ – שסיומה וחזרתה בהכרזה
- 19 "לשנה הבאה בירושלים", וכידוע⁵¹ פירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵² שהכוונה היא שתיכף ומיד ממש באים כל
- 20 בני" לירושלים, ובמילא נהי' במשך השנה הבאה כולה בירושלים.
- 21 וכן תהי' לנו – שלאחרי סיומה של השנה החולפת, בערב ר"ה, באופן ש"לובשים לבנים ומתעטפים
- 22 לבנים .. ואוכלין ושותין ושמיחים⁵³ .. לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס"⁵⁴, ולאחרי התחלת השנה
- 23 הנוכחית באופן של שנה טובה ומתוקה [בכל הברכות שכאו"א מישראל וכל בני" פעלו ע"י תפילותיהם
- 24 ובקשותיהם ("מ'האָט זיך אויסגעבטן") אצל אבינו שבשמים, "אב הרחמן" ו"אב הרחמים"⁵⁵, וכיון שאין
- 25 מי שמעכב בעדו, בודאי שתיכף ומיד התחיל הקב"ה ליתן לבני" כל דבר טוב, וימשיך ליתן באופן דהלוחך
- 26 ומוסיף ואור, כהציווי ("מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות"⁵⁶) "מעלין בקודש"⁵⁷, והרי אין לך
- 27 דבר קדוש כמו ישראל, ש"גופא⁵⁸ דילהון קדישא נפשא דילהון קדישא כו"⁵⁹] – יהי' המשכה של השנה
-
- נכללים הם (עשרת הימים שלאחרי חודש אלול) בס"ת ד"אני לדודי ודודי לי" – דבר והיפוכו!
- (51) סה"ש תש"ה ריש ע' 83.
- (52) יש אומרים – בשעת אמירת "לשנה הבאה בירושלים" בסיום ההגדה של פסח, ויש אומרים – בשעת אמירת "לשנה הבאה בירושלים" בסיום תפלות יוהכ"פ.
- (53) בר"ה, ועד"ז גם בערב ר"ה (בליל ערב ר"ה או במשך המעל"ע), ובדאי נהגו כן גם בער"ה זה.
- (54) טור או"ח סו"ס תקפא.
- (55) ראה לקו"ת נשא כג, א. שה"ש יו"ד, סע"ג. ובכ"מ.
- (56) שמו"ר פ"ל, ט.
- (57) ברכות כח, א. וש"נ.
- (58) לא רק הנשמה, אלא גם הגוף, ואדרבה, התחלת המאמר היא בנוגע להגוף, גוף בריא ושלם.
- (59) זח"ג ע, רע"ב. – ונוהגים לומר זה ב"מענה לשון" בעת ההשתחוות על ציוני צדיקים.
- (40) מיכה ז, טו.
- (41) לא הגימטריא ד"אחד" (מספר י"ג), אלא מספר אחד כפשוטו.
- (42) איוב יא, ו.
- (43) סהמ"צ להצ"צ מצות מיני מלך פ"ג. ובכ"מ.
- (44) ראה סה"מ תרנ"ט ס"ע עג ואילך. וש"נ.
- (45) לשון הכתוב – וישלח לו, לו.
- (46) כולל גם תיקון והפיכת הענינים הבלתי-רצויים מהשבירה שבעולם התווה – ש"שאל מרחובות הנהר" הוא א' משמונת המלכים דתווה (ראה ל"ת להאריז"ל ס"פ וישלח) – שגם האורות דתווה נמשכים בכלים דתיקון.
- (47) ראה ח"י חת"ס לב"ב יז, א.
- (48) שה"ש ו, ג.
- (49) ב"ח או"ח סתקפ"א. ועוד.
- (50) כלומר: אע"פ ש"אני לדודי ודודי לי" ר"ת אלול, אלול דוקא, שאינו כולל העשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, מ"מ,

- 1 באופן שבסמיכות להתחלתה נמצאים כל בני' ביחד עם גדלי' בירושלים, בבית המקדש השלישי, עליו
2 נאמר⁶⁰ "גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון".
- 3 ז. ויש לקשר זה (כנהוג, ובפרט בזמן הכי אחרון) עם נתינת שליחות לצדקה.
4 ובהמשך להמדובר לעיל בענין "ונתנה תוקף" – ה"ז קשור גם עם נתינת הצדקה שצריכה להיות בכל
5 התוקף, עד כדי כך, שאע"פ שהנתינה לצדקה אינה אלא סכום מסויים – מעשר ואפילו (להידור מצוה⁶¹)
6 חומש⁶², שגם אז "ארבע הידות יהי' לכס"⁶³ – יש בה תוקף הכי גדול שעל ידה מתעלים כל נכסיו⁶⁴, ועד
7 לשלימות העלי' כמו החומש שנתן לצדקה, "חמישית לפרעה"⁶⁵, ד"אתפריעו⁶⁵ ואתגליין מיני' כל
8 נהורין!"
- 9 [ולהוסיף, שהמעמד ומצב של יהודי באופן שמאירים ומתגלים אצלו "כל נהורין", מודגש ביותר
10 לאחר שלימות העבודה דחודש אלול באופן ד"אני לדודי", שעי"ז נעשה תיכף ומיד הגילוי ד"דודי לי"
11 באופן ד"אתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין"].
- 12 ונתינת הצדקה מוסיפה עוד יותר בקירוב הגאולה⁶⁶, ביחד עם כל הפעולות בעניני תומ"צ, אשר, אפילו
13 ע"י "מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה"⁶⁷, ובפרט
14 ע"י ההוספה בלימוד פנימיות התורה ובמיוחד בענינים שהזמן גרמא, לימוד מאמרי חסידות הקשורים
15 עם ערב ר"ה, ר"ה וצום גדלי', אשר, גם אם נשאר איזשהו חסרון בתשובה עילאה, נשלם גם זה ע"י
16 לימוד החסידות בימים אלו, כי תשובה עילאה ענינה לימוד התורה באופן דאתבקות רוחא ברוחא, יחוד
17 פנימיות המוחין (כמבואר בתניא⁶⁸), ובודאי שעכשיו צריכה להיות ה"תשועה והצלה" דגאולה האמיתית
18 והשלימה.
- 19 ח. ויה"ר והוא העיקר שיהי' זה תיכף ומיד ממש, כך, שההמשך דיום זה עצמו – שהתחלתו היתה
20 באופן של תענית ועינוי (צום גדלי') – יהי' באופן של אכילה ושתי', ועוד יותר מאשר ע"ד הרגיל, כיון
21 שיהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים.
- 22 ועד – שתיכף ומיד מסבים לסעודה דליתן ושור הבר ויין המשומר⁶⁹, ולאחרי הסעודה באופן
23 ד"ואכלת ושבעת"⁷⁰, אזי "וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך"⁷⁰, "נתן" דייקא, לשון
24 עבר, ברגע שלפנ"ז, וממשיכים בברכת "בונה ירושלים", ובאופן שגם זה נעשה כבר ברגע שלפנ"ז,
25 וחותמים "אמן", שמורה על הקיום והתוקף⁷¹, באופן נצחי, ובזה גופא הולך וניתוסף באופן ד"לכונן"⁷²
26 מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון"⁷³.
- 27 וכל זה – מתוך שמחה גדולה, עוד יותר משמחת בית השואבה עלי' נאמר⁷⁴ "מי שלא ראה שמחת
28 בית השואבה לא ראה שמחה מימיו", שכן, מאמר זה הוא בנוגע להעבר ("מי שלא ראה .. לא ראה
29 כו'"), אבל בנוגע לשמחה העתידה להיות בגאולה האמיתית והשלימה, ה"ז בודאי שמחה הכי גדולה
30 שאין כמותה.

המשך בעמוד רג

(60) חגי ב, ט. וראה זח"א כח, א.

(61) שו"ע יו"ד ר"ס רמט.

(62) ובודאי לא "כל נכסיו", כפס"ד הרמב"ם (סוף הל' ערכין וחרמין) "לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו". – ורק בנתינת צדקה הקשורה עם תשובה ותיקון ענינים בלתי-רצויים פוסק רבינו הזקן (תניא אגה"ת פ"ג. שם אגה"ק סוס"י) ש"אין לחוש משום אל יבזבו יותר מחומש", "לא גרעה רפואת הנפש מרפואת הגוף", ועד ש"כל אשר לאיש יתן בעד נפשו" (וראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 217 ואילך. וש"נ).

(63) ויגש מז, כד.

(64) ראה תניא פל"ד.

(65) זח"א רי, א.

(66) ראה ב"ב יו"ד, א. תניא פל"ז.

(67) רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד.

(68) תניא אגה"ת ספ"ח ואילך.

(69) ויק"ר פי"ג, ג. ברכות לד, ב. ועוד.

(70) עקב ח, יו"ד.

(71) ראה חדא"ג מהרש"א לסנהדרין קי, סע"ב.

(72) ולהעיר מהשייכות לפרשת השבוע – פרשת וילך.

(73) תהלים פד, ח.

(74) סוכה נא, סע"א.

בס"ד. משיחות ש"פ נצבים ה'תנש"א, יום ב' דר"ה, וש"פ וילך ו' תשרי ה'תשנ"ב.

25 — שלימה, שחשון וכסלו שלמים¹⁰, ד' — יום ז' שבו
26 חל ר"ח ניסן.

27 וענין זה קשור עם היותה שנה מעוברת — כי,
28 כשר"ה חל ביום ב' (ב'), וחשון וכסלו מלאים,
29 שנה שלימה (ש'), לא יחול ר"ח ניסן בשבת (ז')
30 אלא בשנה מעוברת.

31 ונמצא, שבשנה זו ישנם ג' ענינים של שלימות
32 — שלימות משולשת: (א) השלימות הקשורה עם
33 החדשים חשון וכסלו שניהם מלאים, (ב)
34 השלימות הקשורה עם שנת העיבור — שע"י הוספת
35 חודש העיבור (הי"ג) נעשית השנה כולה "שנה
36 תמימה", כדרשת חז"ל¹¹ "שנה תמימה, להביא
37 חודש העיבור", (ג) והשלימות הקשורה עם
38 הקביעות דר"ח ניסן ביום השבת — שגם יום ראשון
39 דפסח חל בשבת, והתחלת ספח"ע (ממחרת הפסח)
40 היא במוצאי שבת, "ממחרת השבת" גם כפשוטו,
41 שאז ישנם "שבע שבתות תמימות" בשלימות,
42 שבועות שמתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת,
43 כימי בראשית¹², תמימות בשלימות¹³.

44 ויש לבאר המעלה המיוחדת שבקביעות השנה,
45 הן בנוגע להקביעות דר"ה ביום ב' וג' (ב"ג המלך),
46 והן בנוגע להקביעות דהמשך השנה, ועל הסדר:
47 חשון וכסלו מלאים, שנה מעוברת, ור"ח ניסן (וחג
48 הפסח) בשבת (בש"ז); ונוסף על המעלה דקביעות

1 א. מעלתה המיוחדת של השנה החדשה¹
2 (ה'תשנ"ב) — מודגשת (לכל לראש) בקביעות
3 השנה, ובפרט בהענינים העיקריים שנקבעו עליהם
4 סימנים ע"י גדולי ישראל, ומהם:

5 (א) הקביעות דראש השנה ביום שני בשבוע —
6 כהסימן "פתבג המלך"², "ב"ג המלך פת וילך"³,
7 שכשחל ר"ה (שענינו "תמליכוני עליכם"⁴,
8 "המלך") ביום ב' או ביום ג', "פת וילך, פת מלשון
9 פתות אותה פתים"⁵, שמחלקים נצבים וילך
10 לשתיים"⁶, שקורין פרשת נצבים בשבת שלפני ר"ה,
11 שבת סליחות הב' "⁷ופ' וילך בשבת שלאחרי ר"ה,
12 שבת שובה.

13 ומעלה יתירה בהקביעות דר"ה ביום ב' גם לגבי
14 הקביעות דר"ה ביום ג' (ששניהם נכללים בהסימן
15 "פתבג המלך") — בשתיים: (א) בהסימן "ב"ג
16 המלך" — דיש לומר, שהב' והג' (ב"ג) רומזים גם
17 לב' הימים דר"ה (יום ראשון דר"ה — ב', ויום שני
18 דר"ה — ג'), (ב) ובשייכות לקריאת התורה ("פת
19 וילך .. שמחלקים נצבים וילך לשתיים") — שקורין
20 "אתם נצבים היום גו'" ("ש"היום" קאי על ראש
21 השנה⁸) תוך ג' ימים (שבת, יום ראשון ערב ר"ה,
22 ור"ה) שנחשבים (בכמה ענינים) למציאות אחת⁹.

23 (ב) הסימן דקביעות השנה (כמודפס גם
24 בהלוחות) הוא בש"ז: ב' — יום ב' שבו חל ר"ה, ש'

(1) נוסף לכך ש"בכל שנה ושנה יורד ומאיר .. אור חדש
ומחודש .. עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון
כזה" (תניא אגה"ק ס"ד).

(2) לשון הכתוב — דניאל א, ה. ועוד.

(3) טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ד. מחזור ויטרי ס"ו שג. אבודרהם
בסדר הפרשיות וההפטרות. בעה"ט ר"פ וילך.

(4) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.

(5) ויקרא ב, ו.

(6) מג"א שם. פ"ח שם. מחזור ויטרי שם ("פת וחילק פרשת
וילך, מלשון פתות אותה פתים"). אבודרהם שם.

(7) נוסף על שבת סליחות הא', שבת פ' תבוא, שבקביעות כזו
(ב"ג המלך) מתחילים אמירת הסליחות "במוצאי מנוחה" דפ' תבוא
(משא"כ כשר"ה חל ביום ה' או ביום ד', שישנם ד' ימים דאמירת
הסליחות מ"מוצאי מנוחה" דפ' נצבים), ומאריך באמירת
הסליחות במשך יותר משבוע שלם (ראה עט"ז לשו"ע או"ח ר"ס
תקפא. לבוש שם).

(8) רמ"ז לח"ב לב, ב (הובא בלקו"ת תבוא מא, ג). וראה גם
זח"ג רלא, א. פנעח רזא ס"פ נצבים. לקו"ת ר"פ נצבים.

(9) ראה (לדוגמא) פסחים קו, סע"א. ועוד.

(10) "סדר החדשים המלאים והחסרים .. אחד מלא ואחד
חסר על הסדר .. מרחשון וכסלו* פעמים יהיו שניהם מלאים
ופעמים יהיו שניהם חסרים ופעמים יהיו מרחשון חסר וכסלו
מלא. ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו מלאים היא שנקראו
חדשי שלמים" (רמב"ם הל' קדוה"ח פ"ח ה"ה"ו).

(11) ערכין לא, א — במשנה. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ב
ה"ה.

(12) פסיקתא דר"כ פ' ח. פס"ר פ"ח. ראב"ן ספ"ו. ראב"ה
פסחים סתקכ"ו. ועוד.

(13) ראה בארוכה שיחת אחרון של פסח תנש"א (נדפס בלקו"ש
חל"ה ע' 7, ובהוצאה שני' עם הוספות ב"המאור" סיון-תמוז
תנש"א).

(* הטעמים להשיני בחדשים מרחשון וכסלו דוקא — ראה ספר
העבור (להקדמון ר' אברהם בר חייא הנשיא) שער השמיני. יסוד נעלם
לרבינו יצחק בן יוסף תלמיד הד"א (ש) מאמר רביעי פ"ט. ועוד.

ה' 24 מלך גאות לבש²⁵, ודוגמתו בכל ר"ה, 29
כמארז⁴ "אמר הקב"ה . . אמרו לפני בר"ה מלכיות 30
.. כדי שתמליכוני עליכם", וע"י בני נעשה גם מלך 31
על כל הארץ". 32

ועפ"ז י"ל, שבקביעות דר"ה בסמיכות הכי גדולה 33
ליום ראשון מודגשת שלימות הבריאה כולה (כל 34
ששת ימי בראשית) כמו שהיא במעמד ומצב דיום 35
ראשון שנקרא "יום אחד"²⁶, "שהי' הקב"ה יחיד 36
בעולמו"²⁷, היינו, שגם לאחר שנבראו כל הנבראים 37
שבעולם מאיר ומתגלה בעולם ש"הקב"ה יחיד 38
בעולמו". 39

ועוד ועיקר, שבקביעות דר"ה לאחר יום ראשון 40
(ביום שני הסמוך אליו, אבל לא ביום ראשון עצמו), 41
מודגש שבר"ה ישנו ענין נעלה יותר שבא לאחר יום 42
ראשון ("יום אחד", ש"הקב"ה יחיד בעולמו) – 43
החידוש שע"י עבודת האדם²⁸ בהוספה על שלימות 44
הבריאה (כולל גם בריאת האדם) ע"י הקב"ה, 45
כדלקמן. 46

ג. ובהקדים – שיום ברוא אדה"ר הוא ראש 47
השנה ("תחלת מעשיך . . יום ראשון") לא רק 48
בגלל השלימות שבבריאת האדם (בחיר הנבראים, 49
יציר כפיו של הקב"ה²⁹) כשלעצמה, אלא גם 50
(ובעיקר?) בגלל השלימות שנעשית בהבריאה 51
כולה ע"י עבודת האדם, באמרו "בואו נשתחוה 52
גו", "ה' מלך גו", שזוהי שלימות נעלית יותר 53
משלימות הבריאה ע"י הקב"ה. 54

והענין בזה: 55
לאחרי גמר וסיום הבריאה כולה בבריאת האדם 56
ביום הששי נאמר³⁰ "אשר ברא אלקים לעשות", 57
שפירושו "לתקן"³¹, היינו, שלאחרי שלימות בריאתו 58
של הקב"ה, "אשר ברא אלקים", צ"ל "לעשות", 59

(24) שם צג, א.

(25) ולהעיר מר"ה לא, א: "בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש, על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן".

(26) בראשית א, ה.

(27) פרש"י עה"פ (מב"ר פ"ג, ח).

(28) כידוע שבריאת אדה"ר (ר"ה הראשון) היתה מצד בחי' כי חפץ חסד הוא, ועכשיו (בר"ה דכל שנה) באתערוותא דלתתא (עבודת האדם) תליא מילתא (לקנות נצבים מז, ב. וראה סה"מ מלוקט שם. וש"נ).

(29) ראה ב"ר פכ"ד, ה. קה"ר פ"ג, יא (ב).

(30) בראשית ב, ג.

(31) ראה ב"ר פי"א, ו ובפרש"י.

1 השנה יש לבאר גם המעלה המיוחדת דשנת
2 ה'תשנ"ב לגבי שאר שנים שקביעותם כן היא, וכן
3 יש לבאר הקשר והשייכות דכל ענינים הנ"ל,
4 כדלקמן.

5 ב. ב"ג המלך:

6 מעלת הקביעות דר"ה ביום שני – להיותו
7 בסמיכות הכי גדולה ליום ראשון¹⁴:

8 יום ראשון בשבוע הוא בדוגמת יום ראשון
9 דהתחלת הבריאה – שלכן נקרא "יום ראשון" אף
10 שכבר עברו רבבות ימים מששת ימי בראשית¹⁵,
11 וכמודגש גם בשירו של יום, "בראשון מה היו
12 אומרים לה' הארץ ומלואה, על שם שקנה והקנה
13 ושלט בעולמו"¹⁶.

14 וזהו גם ענינו של ר"ה – כמ"ש¹⁷ "זה היום
15 תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון", וכמודגש גם
16 באמירת המזמור לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה
17 (שירו של יום ראשון) בתפלת ערבית דליל ר"ה¹⁸,
18 התפלה הראשונה דר"ה¹⁹.

19 ובפרטיות יותר:

20 ידוע²⁰ ביאור הטעם ש"זה היום תחלת מעשיך
21 זכרון ליום ראשון" קאי על ר"ה (א' בתשרי), אף
22 שבכ"ה באלול נברא העולם²¹ וא' בתשרי הוא יום
23 הששי לברה"ע – להיותו יום ברוא אדה"ר, עיקר
24 ותכלית ומטרת הבריאה כולה, ועל ידו נפעלה
25 שלימות בכל הבריאה כולה, כמבואר במדרשי
26 חז"ל²² שאדה"ר קרא ואמר לכל הנבראים שבעולם
27 "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו"²³,
28 והמליך את הקב"ה למלך על כל הארץ, ע"י ההכרזה

(14) כי, ביום ראשון עצמו לא חל ר"ה, כהכלל "לא אד"ר ראש" (טשו"ע או"ח ר"ס תכח). וראה לקמן ס"ה.

(15) לקו"ת שה"ש כה, סע"א. ובכ"מ.

(16) ר"ה לא, רע"א.

(17) שם כז, א.

(18) מט"א סתקפ"ב סב"ק.ג. סידור האריז"ל ואדה"ז במקומו.
(19) להעיר מהידוע ע"ד גודל הפלאת עבודתם של רבותינו נשיאינו בתפלת ערבית דליל א' דר"ה (כפי שראינו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ממלא מקום אביו כ"ק אדנ"ע, וכל רבותינו נשיאינו שלפנ"ז), ומזה מובן שמעין זה ושמן מנהו צ"ל גם אצל כאו"א מהחסידים.

(20) לקו"ת נצבים מז, ג. וראה סה"מ מלוקט ח"ג בתחלתו. וש"נ.

(21) ויק"ר רפכ"ט. ועוד.

(22) זהר ח"א רכא, ב. ח"ג קז, ב. וראה פרדר"א פי"א.

(23) תהלים צה, ו.

חיים" דהאדם, "חלק אלקה ממעל ממש"⁴², חלק מן
העצם ד"אלקה", שתתגלה בעולם גם דרגת האלקות
שלמעלה מהעולם, ועד לגילוי מהותו ועצמותו ית'.
וענין זה נעשה ע"י עבודתו של אדה"ר שהכריז
בכל הבריאה "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני
ה' עושנו", "ה' מלך גאות לבש" – שנוסף על
ההכרה ד"ה' עושנו" (דרגת האלקות שבערך
לעולם שעל ידה נעשית ההתהוות והקיום והחיות
דהעולם), פעל אדה"ר בכל הבריאה ההשתחוואה
הקשורה עם (ופועלת את) הכתרת המלך, "ה' מלך
גאות לבש"⁴³, שמתגלה בעולם מלכותו של הקב"ה,
דרגת האלקות שבאין ערוך (כלל) להעולם⁴⁴,
ובפרט ע"פ הידוע⁴⁵ ששרש המלכות הוא למעלה
מכל הספירות, בבחי' הכתר, ועד לפנימיות הכתר,
ועד למהותו ועצמותו ית'.

ד. ויש להוסיף, ששני ענינים אלו (שלימות
העולם מצד הבריאה, והשלימות היתירה שנעשית
ע"י עבודת האדם) מרומזים גם בפרקי אבות
שלומדים בשבת שלפני (וממנו מתברך⁴⁶) ר"ה –
פרק חמישי ופרק ששי⁴⁷.

התחלת פרק חמישי, "בעשרה מאמרות נברא
העולם" – השלימות שמצד הבריאה, דרגת
האלקות שבערך להעולם; ופרק ששי⁴⁸, שהתחלתו

תיקון והוספה ע"י עבודת האדם ("אתם קרויין
אדם"³², ע"ש אדמה לעלין³³) בקיום התומ"צ,
כמודגש גם במתן-תורה בשיי בסיון שנרמז ב"יום
הששי" דמעשה בראשית, "הששי" בה"א יתירה,
"הששי המיוחד"³⁴, "הוא ששי בסיון המוכן למתן
תורה"³⁵, ש"יום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה...
נחשב כאילו נברא העולם עתה"³⁶, ומדגישים
בפסוקי שופרות דר"ה הענין דמתן תורה, כיון
שברית העולם בר"ה היא בשביל עבודתם של
ישראל בקיום התורה.

וביאור תוכן התיקון וההוספה שע"י עבודת
האדם ("לעשות") לגבי שלימות העולם (כולל גם
לאחרי שנברא בו האדם) מצד "אשר ברא אלקים" –
שהשלימות שמצד הבריאה אינה אלא דרגת האלקות
שבבערך להעולם, וע"י עבודת האדם בקיום התומ"צ
נמשכת ומתגלה בעולם גם דרגת האלקות שלמעלה
מהעולם, ועד להמשכת וגילוי מהותו ועצמותו ית'
בעולם³⁷, שזהו"ע דנתאווה הקב"ה להיות לו ית' דירה
בתחתונים³⁸, שמציאות העולם (תחתונים) נעשית
דירה שבה מתגלה מהותו ועצמותו ית'.

ויש לומר, שענין זה מרומז בבריאת האדם באופן
ד"וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח
באפיו נשמת חיים"³⁹ – שע"י ה"נשמת חיים" שנפח⁴⁰
הקב"ה בגוף האדם שנעשה מ"עפר מן האדמה" שהוא
היסוד דכל הבריאה כולה ש"הכל הי' מן העפר"⁴¹,
ניתן כח להמשכת וגילוי ה"נשמת חיים" בכל
הבריאה כולה: לכל לראש – גילוי ה"נשמת חיים"
דהבריאה עצמה, שיהי' ניכר בעולם הכח האלקי
שמהווה ומחי' את העולם (דרגת האלקות שבערך
להעולם), ועוד ועיקר – המשכת וגילוי "נשמת

(42) תניא שם.

(43) ובלשון חז"ל (פרדר"א שבעה ערה 22): "אמר להם באתם
להשתחוות לי, בואו אני ואתם נלך ונלביש גאות ועזו ונמליך
עלינו מי שבראנו, הלך אדם לעצמו והמליך אותו ראשון וכל
הבריות אחריו ואמר ה' מלך גאות לבש וגו'".

(44) וגם התגלות המלכות בעולם היא (לא מצד התפיסת
מקום העולם, כמו הגילוי ד"כי חפץ חסד הוא" שבהתחלת
הבריאה, שרצונו ית' להשפיע חסד בעולם) באופן שהעולם אינו
תופס מקום, כיון שמלוכה ענינה רוממות והתנשאות, ומציאות
העולם אינה אלא מפני ש"אין מלך בלא עם". ועצ"ע. ואכ"מ.

(45) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' קז. וש"נ.

(46) כי, נוסף לכך שמיים השבת מתברכים כל ימי השבוע
(ראה זח"ב סג, ב. פת, א), יש ברכה מיוחדת בשבת שלפני ר"ה
– להיותו גם שבת מברכים דכל חודש תשרי, וע"י ברכתו של
הקב"ה, שבכח זה מברכים בני" את החדשים י"א* פעמים בשנה
("היום יום" כ"ה אלול. ובכ"מ).

(47) כדי לסיים הלימוד דפרקי אבות (גם) בכל שבתות הקיץ.
(48) כנגד יום ששי דמעשה בראשית וששי בסיון הקשורים
עם ר"ה (כנ"ל ס"ג).

(32) יבמות סא, רע"א.

(33) ראה עש"מ (להרמ"ע מפאנו) מאמר אכ"ח פל"ג. של"ה
ג, א. כ. ב. רסח, ב. שח, ב. ועוד.

(34) פרש"י שבת פח, א.

(35) פרש"י בראשית א, לא.

(36) פרש"י שם (במצע"ג – בשם ס"א).

(37) נוסף לכך שהתהוות העולם מאין ואפס המוחלט היא
בכח העצמות (תניא אגה"ק ס"כ) – כי, כח העצמות שבהתהוות
הוא באופן של הבדלה (ראה בארוכה ד"ה פתח אליהו תשט"ו
פ"ו (תו"מ סה"מ כסלו ע' קב ואילך). וש"נ).

(38) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפ"ו. ובכ"מ.

(39) בראשית ב, ז.

(40) "נפח" דייקא – "מאן דנפח מתוכי" נפח, פי' מתוכיותו
ומפנימיותו" תניא רפ"ב).

(41) קהלת ג, כ.

(* וע"פ המבואר לקמן בפנים שעבודת האדם קשורה עם בחי' "אחז
ענשר" (י"א). יומתק דיוק הלשון ש"ישראל מברכים את החדשים י"א
פעמים בשנה" (אף שבשנת העיבור מברכים ישראל י"ב חדשים).

של ישראל בתורה, להמשיך ולגלות (בתורה)
שירדה לעולם, ועל ידי זה גם בעולם) בחי' אחד
עשר, דרגת התורה כמו שהיא למעלה מהעולם,
ועד כמו שהיא בעצמותו ית' ("אנת הוא חד ולא
בחושבן")⁶¹.

ה. ויש לומר, שענין זה (ההוספה שנעשית ע"י
עבודת האדם) הוא בהדגשה יתירה בהקביעות
דר"ה ביום ב' (והמשכו ב)יום ג' – "ב"ג המלך":
בהקביעות דר"ה בסמיכות הכי גדולה ליום ראשון,
שבו מודגשת שלימות הבריאה כולה (בכל ששת ימי
בראשית) כמו שהיא ב"יום אחד", "הקב"ה יחיד
בעולמו" (כנ"ל ס"ב) – מודגשת השלימות שמצד
בריאת העולם ע"י הקב"ה (לפני עבודת האדם);

שלאחרי התגלות עשרת הדברות (הקשורים עם עשרה מאמרות
שבהם נברא העולם) ע"י הקב"ה, התחילה עבודתם של ישראל
באופן שלמעלה מן המדידה והגבלה (ד)עשר – "פרחה נשמתן"
(אלא שהחזירה להם הקב"ה בטל שעתיד להחיות בו את המתים
(שבת שם), כיון ששלימות העבודה היא באופן דנשמות בגופים
דוקא, כמודגש בהציווי ד"אחרי מות שני בני אהרן" (שקורין
ביוהכ"פ) שהכניסה אל הקודש צ"ל באופן ד"נכנס בשלום ויצא
בשלום" דוקא).

(61) ועפ"י יש לבאר מ"ש ב'פ' נצבים (ל, יא-יד) "לא נפלאות
היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא גו' ולא מעבר לים היא
גו' כי קרוב אליך הדבר וגו'" – דלכאורה אינו מובן: מאי קמ"ל –
לאחרי מתן תורה, ולימודה לבני' במשך ארבעים שנה – ש"לא
בשמים היא"? ויש לומר, שהחידוש הוא (לא בנוגע לדרגת
התורה ששייכת לעולם, אלא) בנוגע לדרגת התורה שלמעלה לגמרי
מהעולם*, שאף שמצד עצמה "נפלאות היא" ו"רחוקה היא",
"בשמים היא" ו"מעבר לים"***, מ"מ, "לא נפלאות היא מן גו' כי
קרוב אליך גו'", מצד גודל מעלתם של ישראל ש"נצבים גו' לפני
ה' אליכם גו'****.

(* ויתירה מזה – שקאי על מצות התשובה שהיא למעלה מהתורה
(שלכן בכחה לתקן ולהשלים החסרון בתומ"צ). מצד מעלתם העצמית
של ישראל שהם למעלה מהתורה.

(**) פרטי הדרגות ד"נפלאות" ו"רחוקה", "בשמים" ו"מעבר לים" – ראה
לקו"ת נצבים מה, טע"ד ואילך. טד"ה כי המצוה הזאת תרד"ע (סה"מ
תנע"ב-תרע"ו ע' רחצ ואילך). ועוד.

ולזה עדי, שבלקו"ת שם מבאר שקאי על פנימיות וסתים שבתורה, שע"י
נעשה ההתקשרות דפנימיות וסתים שבישראל עם גליא דקו"ב ע"י
דקו"ב (נוסף על ההתקשרות דגליא שבישראל עם גליא דקו"ב ע"י
גליא שבתורה). ועפ"י יומתק שספר התניא, תושב"כ דתורת החסידות,
"מיוסד על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאד גו'" (כמ"ש רבינו חזקן בדרך
השער). שבא בהמשך למ"ש לפניו "לא נפלאות היא ולא רחוקה היא",
שעיקר החידוש בזה הוא בנוגע לפנימיות וסתים שבתורה, שנעשה
(בפרט ע"י תורת החסידות) באופן ד"קרוב אליך הדבר מאד בפיך
ובלבבך לעשותו".

(***) "דבהשגל" ה"ו בבחי' פלא ורחוק, אבל בנש"י אין זה בבחי' פלא
ורחוק, כיון ש"הם מורששים בעצמות אוא"ס כו" (סה"מ תנע"ב-תרע"ו
שם).

1 "שנו חכמים בלשון המשנה", שע"י עבודתם של
2 "חכמים" ("כל בניך לימודי ה'")⁴⁹ בלימוד
3 ה"משנה"⁵⁰ הקשורה עם ענין הגאולה⁵¹, נעשית
4 גאולה מהמדידה וההגבלה דבריאת העולם⁵²
5 "בעשרה מאמרות", ע"י גילוי כבודו ומלכותו של
6 הקב"ה, כהסיום והחותם דפרק ששי "כל מה
7 שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו,
8 שנאמר⁵³ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו
9 אף עשיתיו, ואומר⁵⁴ ה' ימלוך לעולם ועד" –
10 כוונת הבריאה בשביל ההוספה שנעשית ע"י
11 עבודת האדם לגלות בעולם כבודו ומלכותו של
12 הקב"ה שבאין-ערוך להעולם.

13 ואולי יש להעיר מהרמז בצירוף הפרקים חמישי
14 וששי ביחד – שצירוף מספריהם עולה אחד עשר,
15 כידוע⁵⁵ שמורה על בחי' "אנת הוא חד ולא
16 בחושבן"⁵⁶, למעלה מעשר ספירות, ולמעלה
17 מ"עשרה מאמרות" שכנגד העשר ספירות⁵⁷,
18 ולמעלה גם מעשרת הדברות שבתורה הקשורים
19 עם עשרה מאמרות⁵⁸, שבחי' זו נמשכת ומתגלה
20 ע"י עבודתם של ישראל (בלימוד וקיום ה)תורה,
21 כמרומז בפסוק⁵⁹ "אחד עשר יום מחורב", שבמתן-
22 תורה ב"חורב" ניתנו עשרת הדברות (דרגת התורה
23 השייכת לעולם שנברא בעשרה מאמרות),
24 ו"מחורב" (כשהולכים מחורב⁶⁰) מתחילה עבודתם

(49) ישע"י נד, יג.

(50) כולל גם ברייתות, שאף שמצד עצמם אינם משנה,
מצטרפים גם הם למשנה עי"ז ש"שנו חכמים (בכח עצמם) בלשון
המשנה".

(51) כמארז"ל "אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות
המשניות, מ"ט גם כי יתנו (מלשון משנה) בגוים עתה אקבצם"
(ויק"ר פ"ז, ג).

(52) ומרומז גם בענין ה"הלכות" (תוכנם וענינם של
המשניות) – כדרשת חז"ל על הפסוק "הליכות עולם לו", "א"ת
הליכות אלא הלכות" (מגילה כח, סע"ב. וש"נ), שע"י "הלכות"
נעשה "הליכות" בעולם, שהעולם מתעלה ועד באופן שבאין-
ערוך לגמרי (הליכה) להמדידה והגבלה שמצד עצמו.

(53) ישע"י מג, ז.

(54) בשלח טו, יח.

(55) ראה רשימות הצ"צ לתהלים (יהל אור) ע' מח. אוה"ת
דברים ע' יט. סה"מ עטר"ת ע' תקפו. ועוד.

(56) תקו"ז בהקדמה (י, א).

(57) ראה מדרש שמואל כאן (ד"ה והחסיד ז"ל – בסופו).

(58) כדרשת חז"ל על הפסוק "עשרה עשרה הכף בשקל
הקודש" (וחר"ג יא, סע"ב).

(59) דברים א, ב.

(60) וההתחלה בזה בחורב עצמו – כמארז"ל (שבת פח, ב)
"על כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה פרחה נשמתו", היינו,

31 שהיא לשם שמים (ש)סופה להתקיים . . זו מחלוקת
32 הלל ושמאי" – מחלוקת בתורה, מצד ההתחלוקת
33 (מחלוקת מלשון התחלוקת) דב' קוין ימין ושמאל,
34 חסד וגבורה, להקל או להחמיר⁷⁰ ;

35 והשלום (דיום שלישי) – נעשה ע"י המשכת
36 והתגלות דרגא נעלית יותר בתורה שלמעלה
37 מהתחלוקת דב' קוין, ולכן כוללת שניהם ביחד,
38 היינו, שע"י עבודתם של ישראל בלימוד וקיום
39 התורה נמשכת ומתגלה (בתורה שירדה בעולם, ועל
40 ידה גם בעולם) לא רק דרגת התורה השייכת לעולם
41 (שלכן יש בה התחלוקת דב' קוין), אלא גם דרגת
42 התורה שלמעלה מהעולם, ועד לדרגת התורה כפי
43 שהיא במהותו ועצמותו ית', אחדות הפשוטה
44 שלמעלה מגדר התחלוקת⁷¹.

45 ועפ"ז מובן שבהקביעות דר"ה (בסמיכות ליום
46 ראשון, "תחלת מעשיך . . יום ראשון", אבל לא
47 ביום ראשון עצמו, אלא) ביום שני וביום שלישי
48 (ב"ג), מודגש ענינו העיקרי של ר"ה (המלך) –
49 החידוש שנעשה ע"י עבודת האדם בהוספה על
50 שלימות הבריאה ע"י הקב"ה – שגם העולם מצ"ע
51 (לא רק מצד הקב"ה כמו שהוא "יחיד בעולמו")
52 שהוא באופן של מחלוקת "מסכים" עם אלקות,
53 ולא רק עם דרגת האלקות שבערך העולם ("יחיד
54 בעולמו", ע"ד "יחידו של עולם"), אלא גם דרגת
55 האלקות שבאין-ערוך לגמרי להעולם, ועד למעלה
56 מגדר התחלוקת (בחי' "אנת הוא חד ולא
57 בחושבן").

58 ו. וענין זה מרומז גם בהסימן "פתבג המלך"
59 בנוגע לקריאת התורה – "ב"ג המלך פת וילך",
60 "שמחלקים נצבים וילך לשטים", פרשת נצבים
61 בשבת שלפני ר"ה, ופרשת וילך בשבת שובה:

62 בפרשת נצבים, "אתם נצבים גו' לפני ה'
63 אלקיכם גו' לעבדך בברית⁷² ה' אלקיך וגו'" –
64 מדובר אודות מעמדם ומצבם של ישראל מצד

1 והעילוי שניתוסף ע"י עבודת האדם – מרומז בשלילת
2 אפשרות הקביעות דר"ה ביום ראשון עצמו ("לא
3 אד"ו ראש")⁶², כי אם בימים שלאחריו, ובמיוחד ביום
4 שני וביום שלישי, "ב"ג המלך".

5 והביאור בזה:
6 מבואר במדרשי חז"ל⁶³ שביום שני נבראת
7 מחלוקת, וביום שלישי בטלה המחלוקת ונעשה
8 שלום.

9 וענינו בעבודת האדם:
10 ה"מחלוקת" דיום שני היא מפני ההעלם וההסתר
11 דמציאות העולם (עולם מלשון העלם)⁶⁴ על אלקות,
12 כי, המעמד ומצב ד"יום אחד", ש"הי' הקב"ה יחיד
13 בעולמו", הוא מצד בורא העולם ("הקב"ה יחיד
14 בעולמו", עולם שלו), אבל העולם (הנברא) מצד עצמו
15 הוא במעמד ומצב של "מחלוקת" (שני); והחידוש
16 דיום השלישי – שבטלה המחלוקת ונעשה שלום בין
17 העולם לאלקות באופן שהעולם גם מצד עצמו
18 "מסכים" (כביכול) עם אלקות.

19 וענין זה נעשה ע"י עבודתם של ישראל בקיום
20 התורה – ששניהם (ישראל ותורה) נקראים "שלישי",
21 "אוריאן תליתי לעם תליתי כו"⁶⁵, שלישי המכריע
22 בין החולקים, עי"ז ש"כולל ב' הדעות ושניהם
23 מסכימים לדעת המכריע"⁶⁶ – כמארז"ל שישיראל
24 נקראים "שולמית, אומה שעשתה שלום ביני ובין
25 עולמי"⁶⁷, ע"י עבודתם בקיום התורה ש"ניתנה
26 לעשות שלום בעולם"⁶⁸.

27 ובעומק יותר:
28 הכוונה ב"מחלוקת" (דיום שני) היא גם (ובעיקר)
29 ל"מחלוקת" דקדושה, ובלשון המשנה (בפרק חמישי
30 דאבות⁶⁹ שלומדים בשבת שלפני ר"ה) "מחלוקת

(62) ויומאת יותר – שהדחי' דר"ה מיום ראשון (לא אד"ו ראש) היא בזמן שאין מקדישים ע"פ הראי' אלא ע"פ החשבון, שהחשבון נעשה ע"י עבודת האדם, משא"כ (בהקידוש ע"פ) הראי', שרואה מולד הלבנה ע"י הקב"ה.

(63) ב"ר פ"ד, ו. זח"א יז, א. יח, א. ועוד.

(64) לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ.

(65) שבת פח, א.

(66) המשך תרס"ו ע' תלה. וראה לקו"ש חכ"א ע' 111 ואילך.

וש"נ.

(67) שהש"ר רפ"ז.

(68) רמב"ם הל' חנוכה בסופן (וראה לקו"ש ח"ח ע' 943

ואילך. וש"נ).

(69) משנה יז.

(70) ראה תניא בהקדמה. שם אגה"ק סי"ג. ובכ"מ.

(71) ויש לומר, שענין זה יתגלה ב"תורה חדשה מאתי (דייקא) תצא" לעתיד לבוא, ואז תתקיים מחלוקת הלל ושמאי באופן שהלכה כשניהם (לאחרי התקופה הראשונה דימות המשיח שתהי' הלכה כב"ש), מצד דרגת התורה כפי שהיא בעצמותו ית', נמנע הנמנעות (נתבאר בארוכה בהתוועדות – וי"ל בקונטרס בענין "הלכות של תושבע"פ שאינן בטלין לעולם" ונדפס גם לקמן ע' 178 ואילך).

(72) "ברית והתקשרות כאילו נעשו לבשר אחד . . ולכן נק' בלשון כריתת ברית, כמ"ש אשר כרתו את העגל ויעברו בין

21 בפ"ע, תגדל יותר הדגשת העילוי והשלמות
22 שבעבודה (ע"י הקריאה דפרשת וילך בפ"ע).

23 ויומתק יותר דיוק הלשון בהסימן "ב"ג המלך
24 פת וילך .. שמחלקים נצבים וילך לשתיים –
25 שהחלוקה לשתיים⁷⁹ (תוכנו של יום שני (הב' ד"בג")
26 שנבראת בו מחלוקת), היפך האחדות ד"הקב"ה
27 יחיד בעולמו", היא, כדי להדגיש את החיבור
28 האמיתי שביניהם (השלום דיום שלישי, ג' ד"בג")
29 ע"י עבודת האדם, שע"י נעשה עילוי שבאין-ערוך
30 לגמרי, "פת וילך", הליכה ("וילך") שהיא באופן
31 של הבדלה ("פת") מהמעמד ומצב שלפני העבודה
32 ("נצבים").

33 ז. ויש להוסיף, שהדגשת המעלה והשלמות
34 שע"י עבודת האדם ("וילך") בהקריאה דפרשת
35 וילך בשבת בפ"ע ("פת וילך") היא גם (ובעיקר)
36 מצד תוכנו של השבת שלאחרי ר"ה ("פת וילך",
37 שמחולק מפרשת נצבים שקורין בשבת שלפני ר"ה)
38 – השבת שב"עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ"⁸⁰,
39 שבת שובה:

40 בין ר"ה ליוה"כ (מבלי למנות ר"ה ויוה"כ עצמם)
41 ישנם שבעה ימים רצופים, כל שבעת ימי השבוע,
42 כנגד שבעת ימי השבוע שבכל השנה כולה⁸¹, שבהם
43 נעשה התיקון והשלמות דשבעת ימי השבוע דשנה
44 שעברה, וההכנה לשלימות העבודה דשבעת ימי
45 השבוע דשנה החדשה – יום ראשון שבעשי"ת כנגד
46 ימי ראשון דכל השנה, יום שני כנגד ימי שני שבכל
47 השנה, וכיו"ב בשאר ימי השבוע שבעשי"ת, כולל
48 שבת שובה, כנגד השבתות דכל השנה⁸².

79 להעיר, שנצבים וילך היא פרשה אחת שנחלקת לשתיים, דלא כשאר פרשיות מחוברות שמחברים שתי פרשיות נפרדות (ראה לקו"ש ח"ט ע' 298. וש"נ).

80 ר"ה יח, א. וש"נ.

81 ראה סידור האריז"ל במקומו.

82 ומודגש ביותר כששבת שובה חל בפרשת וילך – דיש לומר, ש"וילך" רומז על ההליכה וההמשכה מיום השבת שמיני מתברכין כולו יומין על כל ימי השבוע בכל השנה כולה. ומזה מובן שבשבת שובה (ובפרט כשחל בפ' וילך) צריכים לקבל החלטות טובות בנוגע להשבתות דכל השנה – הן בנוגע להקבלת קהילות בשבת, והן בנוגע לנתינת צרכי השבת (וכל השבוע) לכל מי שזקוק לכך באופן של הרחבה ותענוג, בשר שמן ויין ישן וכמודגש בר"ה: "אכלו משמנים ושתו מתקנים", מעין ודוגמא והכנה להסעודה דליתן ויין המשומר לעתיד לבוא.

1 מציאותם העצמית (להיותם בני אברהם יצחק
2 ויעקב⁷³) כפי שנבראו ע"י הקב"ה (לפני
3 העבודה⁷⁴), כמודגש גם בהתחלת וראש הפרשה
4 בתיבת "אתם", שמדגישים לכל לראש עצם
5 מציאותם של ישראל, ולאח"כ באים פרטי הענינים
6 ד"נצבים היום כולכם וגו".

7 ובפרשת וילך, "וילך משה גר' בן מאה ועשרים
8 שנה אנכי היום" – מדובר אודות מעמדו ומצבו
9 של משה רבינו בגמר ושלמות עבודתו, ודוגמתו
10 גם בנוגע לשלימות עבודתו של כאו"א מישאל מצד
11 ניצוץ משה שבו⁷⁵.

12 והעילוי שניתוסף ע"י העבודה לגבי המעמד
13 ומצב שלפני העבודה מודגש בשם הפרשה (שמורה
14 על תוכנה⁷⁶) – "וילך" – שע"י נעשית הליכה
15 אמיתית שהיא באין-ערוך⁷⁷ לגבי המעמד ומצב
16 ד"נצבים"⁷⁸.

17 וכל זה מודגש יותר כשקורין פרשת נצבים
18 בפ"ע ופרשת וילך בפ"ע (כשר"ה חל ביום ב'
19 וביום ג'), כי, ככל שתגדל הדגשת מעלתם של
20 ישראל לפני העבודה (ע"י הקריאה דפרשת נצבים

בתריו, כלומר, להיות שניהם עוברים בתוך גוף אחד להיות לאחדים" (לקו"ת ר"פ נצבים).

73 כהמשך הפרשה "למען הקים אותך היום לו לעם גר' וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב", ועד לסיום והותם הפרשה, "לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם".

74 ולכן עושים כריתת ברית על העבודה דקיום התומ"צ (כמבואר בפרשיות בהמשך הפרשה), כולל גם ההודעה ש"לא נפלאה היא גר' לא בשמים היא גר' כי קרוב אליך הדבר מאד גר' (ל, יא"ד), והדגשת ענין הבחירה, "ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים" (שם, ט"ו).

75 ראה תניא רפמ"ב.

76 ראה לקו"ש ח"ה ע' 75 ואילך. וש"נ.

77 ויש לומר, שהעילוי ד"וילך" (ע"י עבודת האדם) הוא גם ביחס למעמד ומצב דבני"א כפי שנחלקים לעשר סוגים, "אתם נצבים גר' ראשיכם שבטיכם וגו' מחוטב עציץ עד שואב מימין", כנגד עשר ספירות שמהם נשתלשלו עשרה מאמרות, דרגת האלקות שבערך לעולם – כי, ע"י העבודה נעשית ההליכה ("וילך") לבחי' "אחד עשר" שלמעלה מעשר ספירות, "אנת הוא חד ולא בחושבן" (כנ"ל ס"ד), ודוגמתו בישראל שמתאחדים לאחדים כאחד באופן שלמעלה מהתחלקות לעשר סוגים, כמודגש במצות הקהל שבפרשת וילך.

78 ולהעיר, ש"נצבים" רומז גם על מעמד ומצב הנשמה קודם ירידתה למטה, כמ"ש (א"י, א) "חי ה' אלקי ישראל אשר עונותי לפניו" ("נצבים גר' לפני ה' אלקיכם"), וע"י ירידתה ועבודתה למטה נעשית בבחינת "מהלך" ("וילך משה"), כמ"ש (זכרי' ג, ז) "ונתתי לך מהלכים" (ראה תו"א ס"פ וישב. ובכ"מ).

ע"י גדולי ישראל לתועלת הזכרון יש גם תוכן
בפ"ע⁹¹:
"פתבג⁹² המלך" – "הוא שם מאכל המלך בל'
כשדים"⁹³, ובלשון הכתוב⁹⁴ "וימן להם המלך דבר
יום ביומו מפתבג המלך ומיין משתיו" (מן היין
אשר ישתה הוא⁹⁴), היינו, שבר"ה (שנקרא
"המלך") מזמין הקב"ה (מלכו של עולם) לכאו"א
מישראל כל צרכיו (שנקראים⁹⁵ "מאכל"⁹⁶) על כל
השנה כולה ("דבר יום ביומו") בתכלית ההרחבה,
משולחן המלך!
וענין זה הוא בהדגשה יתירה בהקביעות דר"ה
ביום ב' וביום ג', "ב"ג המלך פת וילך... שמחלקים
נצבים וילך לשתיים" (שעל זה רומז הסימן "פתבג
המלך") – שבוזה מרומז ש"וימן להם המלך דבר יום
ביומו מפתבג המלך" צ"ל וישנו מצד עצם מציאותם
של ישראל (נצבים) גם לו"ז עבודתם (פת וילך,
שמפרידים וילך מנצבים), וכפס"ד המשנה⁹⁷ בנוגע
לחיוב בעה"ב לפועלים: "אפילו אם אתה עושה להן
כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהם
שהם בני אברהם יצחק ויעקב", ו"מגיד דבריו ליעקב
חוקיו ומשפטיו לישראל"⁹⁸, "מה שהוא עושה הוא
אומר לישראל לעשות"⁹⁹, שהקב"ה צריך ליתן ונותן
לכאו"א מישראל "כסעודת שלמה בשעתו", לא רק
די מחסורו אשר יחסר לו¹⁰⁰, שכולל גם "סוס"¹⁰¹
לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו¹⁰², אלא גם "לעשרו",
ועד להעשירות דשלמה בשעתו!
ומזה מובן גם בנוגע להדין ומשפט דר"ה שאין

וכיון ששבת שובה כולל כל השבתות דכל השנה
כולה, מודגש בו ביותר תוכנו וענינו של יום השבת –
גמר ושליומות העבודה – כמ"ש⁸³ "ויכולו השמים
והארץ גו' וישבות ביום השביעי גו'", ש"עולה החיות
שנמשך בששת ימי המעשה בעשרה מאמרות שנברא
העולם (בחי' דיבור) לבחי' המחשבה⁸⁴... ולכן שבת
אותיות תשב⁸⁵, שענין שבת וענין תשובה הכל אחד,
דהיינו חזרת הדברים למקורן ושרשן⁸⁶, ובלשון
הכתוב⁸⁷ "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה",
היינו, שנמצאים בעוה"ז, נשמות בגופים (בכל
התוקף דבריאות הגוף⁸⁸) לאורך ימים ושנים טובות
ועד לחיים נצחיים, במעמד ומצב הכי נעלה, כמו לפני
הירידה למטה ("תשוב אל האלקים אשר נתנה"),
ובאופן נעלה יותר באין-ערוך ("וילך"), כיון שישנו
העילוי דגמר ושליומות כל העבודה.
ועפ"ז יש לומר, שהשבת שלפני ר"ה (פרשת
נצבים) היא ע"ד ובדוגמת השבת שלפני התחלת
הבריאה⁸⁹, ושייכת להבריאה, כפי שהבריאה היא
בבחינת המחשבה שלפני המעשה, "סוף מעשה
במחשבה תחילה"⁹⁰, והשבת שלאחרי ר"ה, שבת
שובה (פרשת וילך), היא ע"ד ובדוגמת השבת
שלאחרי גמר הבריאה בששת ימי המעשה, העלי'
לבחי' המחשבה לאחרי גמר ושליומות המעשה.
ח. ויש לבאר גם הרמז בסימן "פתבג המלך" (סימן
לזכרון חלוקת הפרשיות בהתאם לקביעות השנה,
"ב"ג המלך פת וילך") – דכיון שכל עניני התורה הם
בתכלית הדיוק, מובן, שבסימנים שבתורה שנקבעו

(91) דוגמא לדבר: ביאור הסימן יע"ל קג"ם – ראה תורת
לוי"צ ע' קלט. ועוד.
(92) הביאור ד"פתבג" ע"ד הקבלה – ראה לקוטי לוי"צ
לזח"צ ע' פט (ויש לקשר עם המבואר כאן. ואכ"מ).
(93) פרש"י דניאל א, ה. ובפ"י הרס"ג: "ממטעמי לחם מאכל
המלך בנגימטריא פת בג".
(94) מצוד"ע ע"פ.
(95) ראה סנהדרין לח, א ובפרש"י.
(96) ואולי י"ל בפרטיות יותר: פת – דברים המוכרחים, ויין
– דברים של תענוג.
(97) ב"מ רפ"ז.
(98) תהלים קמו, יט.
(99) שמור"ר פ"ל, ט.
(100) פ' ראה טו, ח.
(101) כתובות סז, ב. הובא בפרש"י ע"פ.
(102) ועד להנהגת המלכות באופן ד"חמישים איש רצים
לפניו" (ש"ב טו, א. מ"א א, ה).

(83) בראשית ב, א"ב.
(84) ויש לומר, שהעלי' היא גם מבחי' "עשרה מאמרות
לבחי' "אחד עשר" ("אנת הוא חד ולא בחושבן", כמודגש בכך
ששבת שובה הוא למעלה מכל ה"עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ"
(כולל גם ר"ה ויוה"כ), כיון שבו נעשה העילוי והשליומות
("ויכולו" דר"ה, וממנו מתברך יוה"כ. ועצ"ע).
(85) ובהדגשה יתירה ב"שבת שובה" (שכנגד השבתות דכל
השנה) – שנקרא בשם שבת שובה" (ובהדגשה יתירה בקביעות
שנה זו – שבא לאחרי שתי שבתות דסליחות).
(86) לקו"ת דרושים לשבת שובה סו, ג.
(87) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ר"פ האזינו.
(88) ובלשון פרש"י בר"פ וילך: "יכול שתשש כחו ת"ל לא
כהתה עינו ולא נס ליחר".
(89) פרדס שער ד (שער עצמות וכלים) פ"ז. תורת העולה
(להרמ"א) ח"ג פנ"ט. פ"י חמוני (לר' שבתי דונולו) לספר צירה
פ"ד מ"ד.
(90) פיוט "לכה דודי".

יום¹⁰⁹, מ"מ, "מוסיפין חודש אחד ועושין אותה
השנה שלשה עשר חודש והיא הנקראת שנה
מעוברת"¹¹⁰, הוספה שנעשית ע"י ב"ד של מטה¹¹¹,
ולצורך עבודתם של ישראל, "מפני זמן האביב כדי
שיהא הפסח באותו זמן, שנאמר שמור את חודש
האביב שיהי' חודש זה בזמן האביב"¹¹².

י. ובכל זה ניתוסף הדגשה יתירה בשנה זו –
שנת ה'תשנ"ב:

הולך ומתקבל ע"י בנ"א הראשי-תיבות שנקבע
ע"י בנ"י למנין השנה – שד' אותיות הראשונים
(ה'תש"נ) הם ר"ת "ה' תהא שנת נפלאות" (בהוספה
על שנת נסים), והאות החמישית¹¹³ (ב') היא ר"ת
"בה", שה"נפלאות" אינם ענין פרטי בהשנה, אלא
הם ענינה של השנה, וגם ר"ת "בכל", ש"הנפלאות"
הם בכל הענינים כולם¹¹⁴, "בכל מכל כל"¹¹⁵, וגם
ר"ת בינה, ש"הנפלאות" הם באופן של "רחובות
הנהר"¹¹⁶.

והענין בזה:

"נפלאות" – קאי (בעיקר) על הגאולה האמיתית
והשלימה ע"י משיח צדקנו, כלשון הכתוב¹¹⁷ "כימי

מקום לטענה של "משמאילים"¹⁰³ – כי, השקו"ט
שבין "מימינים" ל"משמאילים" אינה אלא בנוגע
לענין העבודה, אבל, מצד עצם מציאותם של
ישראל בודאי ובודאי שלכל הדעות הפס"ד הוא
שצ"ל ההנהגה באופן ד"וימן להם המלך דבר יום
ביומו מפתבג המלך", ובפרט שגם בנוגע לענין
העבודה בודאי שרבו המזכין, כיון ש"כל ישראל
בחזקת כשרות"¹⁰⁴, ובפרט לאחר עבודת התשובה
דחודש אלול וימי הסליחות באופן ש"זדונות נעשו
לו כזכויות"¹⁰⁵, ועד לזכויות ממש, ובודאי ש"נכתבין
ונחתמין (בספרן של צדיקים גמורים) לאלתר
לחיים"¹⁰⁶, לשנה טובה ומתוקה בגשמיות
וברוחניות גם יחד.

ט. עפ"ז יש לבאר גם הקשר והשייכות
לקביעות השנה – בש"ז¹⁰⁷:

מעלת השלימות שע"י עבודת האדם בהוספה על
השלימות שמצד הבריאה עצמה שמודגשת
בהקביעות דר"ה ביום שני (ב'), מודגשת גם
בהקביעות דחשון וכסלו ששניהם שלמים (ש'),
ובהקביעות דר"ח ניסן וחג הפסח ביום השבת (ז'),
השלימות ד"שבע שבתות תמימות" – כי, ב' עניני
שלימות שבקביעות השנה מתאימים להשלימות
שמצד הבריאה והשלימות היתירה שע"י עבודת
האדם: השלימות דחשון וכסלו (כתוצאה מקיבוץ
שעות וימים מפני החלקים (תשצ"ג חלקים) שיש
בכל חודש וחודש יותר על חצי היום¹⁰⁸) – שלימות
שמצד הבריאה, והשלימות ד"שבע שבתות תמימות"
(שלימות בקיום המצוה דספירת העומר) – שלימות
בעבודת האדם (הקשורה ופועלת שלימות נעלית
יותר לגבי שלימות הבריאה, תמימות כימי
בראשית¹¹³).

ויש לומר, שענין זה מודגש גם בהשלימות דשנת
העיבור, "שנה תמימה" – שאף שמצד הבריאה "יתרה
שנת החמה של שנת הלבנה קרוב מאחד עשר

(103) ראה תנחומא שמות יח. משפטים טו. ועוד.

(104) רמב"ם הל' קידוש פ"ב ה"ב.

(105) יומא פו, ב.

(106) ר"ה טז, ב.

(107) ויש לומר לחידודי: ב' ש' הם כמו ב' ג' (ב"ג המלך),
התחלקות (ב') ושלום (ג'), החידוש שע"י עבודת האדם, וז' רומז
על העלי' שלאחרי שלימות העבודה, ענינו של יום השבת (כנ"ל
ס"ז).

(108) רמב"ם שם פ"ח ה"ג.

(109) ויומתק הרמז בדיוק הלשון "קרוב מאחד עשר יום" –
שע"י עבודתם של ישראל (שמודגשת בעיבור השנה) ממישיכים
ומגלים בחי' "אחד עשר" (כנ"ל ס"ד).

(110) רמב"ם שם פ"א ה"ב.

(111) ועל ידם נקבע גם כב"ד של מעלה, כמארז"ל שהקב"ה
אומר למלאכי השרת "אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה כו"
(דב"ר פ"ב, יד. וראה שמו"ר פט"ו, ב).

(112) רמב"ם שם רפ"ד.

(113) להעיר מהעילוי ד"חמישית לפרעה", דאפתריעו
ואתגליין מיני' כל נהורין, דרגא החמישית שלמעלה מסדר
השתלשלות שמתחלק בכללות לד' עולמות (ראה לקו"ט ס"פ
פינחס. ובכ"מ) – ע"ד ובדוגמת העילוי ד"אחד עשר" שלמעלה
מסדר השתלשלות דעשר ספירות.

(114) ולהעיר, שאות ב' היא אות השימוש בנוגע לכל הענינים
כולם, ורומז שהשנה היא מבורכת בכל הענינים כולם שמתחילים
בא' מאותיות הא"ב: באורה, בברכה, בגדלות, בדיצה, בחור והדר,
בועד טוב, בזכויות גדולות, בזוהים טובים וארוכים, בטוב הנראה
והנגלה, ביעוד טוב, בכל, "בכל מכל כל", וכו' – בכל הענינים
באותיות עד אות תי", בתהלות ותשבחות על נפלאות הגאולה
האמיתית והשלימה.

(115) כהנוסח בסוף ברכת המזון* – "כמו שברך את אבותינו
אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כן יברך אותנו כולנו יחד".

(116) ראה לקו"ט דרושי שמע"צ פח, ד. ובכ"מ.

(117) מיכה ז, טו.

(* בברכה רביעית, שרומזת על הגאולה הרביעית.

בו"134, באין-ערוך לשלימות הבריאה באופן
ד"חמישים .. חסר אחת"135.
יא. ויש להוסיף, שהשלימות דהגאולה
מודגשת גם בקביעות השנה:
הקביעות דר"ה ביום ב' (וג'), "ב"ג המלך פת
וילך" – שגמר ושלימות העבודה דשבת שובה"136
הוא בפרשת וילך, שכולל גם ובעיקר ההליכה שבגמר
ושלימות כל העבודה כולה, שכל בנ"י באים ושבים
לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש ולבית
המקדש, כמ"ש"137 "ולכו מחיל"138 אל חיל יראה אל
אלקים בציון", ובלשון הכתוב בפרשת וילך "בבוא"139
כל ישראל ("הקהל את העם האנשים והנשים והטף
וגו'"140) לראות את פני ה' אלקיך גו'"141, ועד לסיום
וחותם הפרשה ב"דברי השירה הזאת עד תומם",

חלק תושב"כ פ' ואתחנן (שסט, א) בשם הרח"ו. ש"ך עה"ת
עה"פ (בשם מצאתי כתוב). וראה בארוכה לקו"ת במדבר יב, א
ואילך (בשם המגיד). ועוד.

(134) ויש לומר, שזהו גם פירוש הר"ת דשנת ה(תש)נ"ב –
נר"ן בו.

(135) ועד"ז בסיום העבודה ד"שבע שבתות ממימות תהינה",
מ"ט ימים דספה"ע – שביים החמישים באים להעילוי דשער
הנר"ן (ראה לקו"ת שם. ובכ"מ).

(136) להעיר, שבקביעות זו (ב"ג המלך) בא שבת שובה
לאחרי שתי שבתות דסליחות, שבוה מודגש ביותר ענין הגאולה
– הן מצד כללות ענין השבת, שהוא מעין ודוגמת "יום שכולו
שבת ומנוחה לחיי העולמים" (תמיד בסופה), הן מצד שתי
שבתות*, ש"אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד הן
נגאלים" (שבת קיח, ב), והן מצד שתי שבתות דסליחות, ענין
התשובה (ובפרט תשובה עילאה), ש"הבטיחה תורה שסוף ישראל
לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין" (רמב"ם הל' תשובה
פ"ז ה"ה).

(137) תהלים פד, ח.

(138) להעיר, ש"חיל" בגימטריא מ"ח, די"ל שרומז למספר
השעות דב' ימי ר"ה ("יומא אריכתא"), בגימט' כדכד – ראה
לקו"ת ד"ה ושמתי כדכד (פ' ראה כד, ד ואילך). ועוד.

(139) לא, יא.

(140) שם, יב.

(141) ומודגש גם בהפטר דשבת שובה – "שובה ישראל עד
הוי' אלקיך", וידוע הפירוש בזה, שהתשובה היא עד שהוי' נעשה
אלקיך (ראה לקו"ת דרושים לשבת שובה סה, א. ובכ"מ), וענין
זה הוא בשלימות בביהמ"ק, "בבוא כל ישראל לראות את פני
הוי' אלקיך", וכשם שבא לראות כך בא לראות, שרואה בגלוי
פני הוי' אלקיך, שהוי' נעשה אלקיך; והמשך ההפטרה
"ונשלמה פרים שפתינו", אשר, השלימות האמיתית בזה היא ע"י
הקרבת הפרים (מובחר שבקרבנות) ע"ג המזבח שבביהמ"ק.

(* נוסף על השינוי דכפל (שתי שבתות) להגאולה (ראה יל"ש ר"פ ק
לך), ועאכו"כ כפל דשבת (שכל עיסקא דשבתא כפול), שמצ"ע שייך
לגאולה.

1 צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שבה יראו
2 ("אראנו") בפועל ובגילוי השלימות שנפעלה ע"י
3 מעשינו ועבודתנו במשך שית אלפי שנים דהוי
4 עלמא בהוספה על השלימות שבהתחלת הבריאה,
5 שנוסף על השלימות ד"עולם על מילואו נברא"118,
6 "אלה תולדות (מלא) השמים והארץ בהבראם"119,
7 תהי' השלימות ד"אלה תולדות (מלא) פרץ"120,
8 באופן של פריצת גדר, "פרצת עליך פרץ"121, "זה
9 משיח, שנאמר"122 עלה הפורץ לפניהם"123.

10 "בכל"124 (ובפרט "בכל מכל כל") – כולל כל
11 עניני טובה ושלימות האפשריים, כמובן
12 ממארו"ל"125 "שלשה הטעמן הקב"ה בעולם הזה
13 מעין העולם הבא, אלו הן, אברהם יצחק ויעקב,
14 אברהם דכתיב ב'י' בכל ("וה' ברך את אברהם
15 בכל"126), יצחק דכתיב ב'י' מכל ("ואוכל מכל"127),
16 יעקב דכתיב ב'י' כל" ("וכי יש לי כל"128), היינו,
17 ש"כל" מורה ש"לא חסרו שום טובה"129, הן
18 השלימות שמצד הבריאה, והן ובעיקר השלימות
19 היתירה שע"י עבודת האדם, ועד להשלימות דסיום
20 וגמר כל העבודה ("מעין העולם הבא") בעוה"ז"130,
21 וענין זה נמשך מאברהם יצחק ויעקב לכאו"א
22 מישראל.

23 "בינה", ובפרט בשייכות ל"נפלאות" ("נפלאות
24 בינה"), נר"ן פלאות"131 – מורה על הגילוי דשער
25 הנר"ן דבינה בסיום וגמר העבודה בתכלית
26 השלימות, כפי שמצינו במשה רבינו שבגמר וסיום
27 עבודתו (כש"וילך משה גו' בן מאה ועשרים שנה
28 אנכי היום"132) נתעלה ל"הר נבו", נר"ן"133

(118) ראה ב"ר פ"ב, ו. פ"ג, ג. פ"ד, ז.

(119) בראשית ב, ד.

(120) רות ד, יח.

(121) וישב לח, כט.

(122) מיכה ב, יג.

(123) אגדת בראשית ספס"ג. וראה ב"ר ספס"ה ובפרש"י.

(124) להעיר לחידודי ש"בכל" בגימטריא נ"ב, שכולל כל
הר"ת האמורים: נפלאות בה, נפלאות בכל, נפלאות בינה.

(125) ב"ב טז, סע"ב ואילך.

(126) חיי שרה כד, א.

(127) תולדות כז, לג.

(128) וישלח לג, יא.

(129) פרש"י ב"ב שם.

(130) ע"ד המבואר לעיל (ס"ז) בנוגע לשבת פרשת וילך,

שבת שובה.

(131) זח"א רסא, ב.

(132) ר"פ וילך.

(133) ס' הליקוטס להאריז"ל ואתחנן (ג, כו) – הובא בשל"ה

ובלשון הכתוב בפרשת נצבים שקורין לעולם
בשבת שלפני ר"ה: "ושב ה' אלקיך את שבותך
ורחמך ושב וקבצך וגו'" 150, וכמודגש במיוחד בהר"ת
ד"נפלאות בכלל", "בכל מכל כל", ש"בכל מכל כל"
בגימטריא "קבץ" 151 — בגאולה האמיתית והשלימה
ע"י משיח צדקנו, עליו נאמר בתפלת חנה 152
(שמפטירין ביום א' דר"ה) "ויתן עוז למלכו וירם קרן
משיחו" 153.

ובלשון התפלה בסיום ברכת שופרות (שבה)
מסיימים וחותמים ג' הברכות דמלכיות זכרונות
ושופרות 154): "תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס
לקבץ גלויותינו", אשר, לאחר עבודתם של ישראל
בתקיעת שופר 155 (ובפרט בב' הימים דר"ה) מקיים
הקב"ה הבטחתו "והי' ביום ההוא יתקע בשופר
גדול" 156, ולא רק בלשון עתיד, אלא בלשון הווה, ועד
בלשון עבר, שכבר היתה התקיעה בשופר גדול,
ותיכף ומיד "נפטירין לבתיהם לשלום" 157, לבית
האמיתי דכאו"א מישראל — בית המקדש השלישי
בגאולה השלישית ("יחינו מיומיים ביום השלישי

המשך בעמוד ריד

(150) ל, ג.

(151) ראה חידושי חת"ס לב"ב שם.

(152) להעיר מהשייכות לבעלת היאר-ציט ד' בתשרי (שחל
בשבת שובה**), ששמה חנה, ר"ת חנה נדה הדלקת הנר***
(מגלה עמוקות עה"ת פ' שלח (יו, ד) — בשם הגהות מיימוניות),
ג' המצוות (שעליהם עומד כל בית ישראל) שניתנו לנשי ישראל,
שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים ובזכותן עתידין להגאל (סוטה
יא, ב. יל"ש רות רמו תרו (בסופו)).

(153) שמואל-א ב, יו"ד.

(154) כמודגש גם בלשון חז"ל "אמרו לפני מלכיות זכרונות
ושופרות, מלכיות כו' זכרונות כו' ובמה בשופר", וא' הפירושים
בוה, ש"במה בשופר" קאי (לא רק על תק"ש, אלא) גם על פסוקי
שופרות, היינו, שהענין דמלכיות וזכרונות נעשה (גם) ע"י פסוקי
שופרות (ראה בארוכה לקו"ש חל"ד ע' 180 ואילך. וש"נ).

(155) להעיר ולהדגיש מהסיום ברא"ח (דלכאורה צ"ע השייכות
ובפרט בתור חותם) בסידור (עם דא"ח) שער התקיעות בסופו: "ולא
יתאריך זמן בירוים כ"כ ויבוא משיח ב"ב אמן ודל"י."

(156) ישע"י כו, יג.

(157) סידור אדה"ז במקומו.

(**) כהקביעות בשנת ההסתלקות (תשכ"ה) שו' תשרי חל בשבת שובה
פרשת וילך. — ולהעיר מהשייכות (א) לשבת שובה — "והרוח תשוב
אל האלקים אשר נתנה" (ב) ולפרשת וילך — "בן מאה ועשרים שנה
אנכי היום", "היום מלא ימי ושנותי".

(**) להעיר מהשייכות לר"ה, יום ברוא אדה"ר — שהוא **חלתו דמו**
ונרו של עולם, אשר, התיקון והשלימות בג' ענינים אלו (לאחר
החסרון שנעשה ע"י חסא עה"ד) נעשה ע"י עבודתו של נשי ישראל
בקיום ג' מצוות אלו (ירושלמי שבת פ"ב ה"ו. ועוד).

1 שרומז גם לשלימות השירה (מלשון תמים) דלעתיד
2 לבוא (שירה עשירית 142), "שירו לה' שיר חדש" 143,
3 לשון זכר, בגאולה האמיתית והשלימה שאין
4 אחרי גלות 144.

5 הקביעות דחשון וכסלו ששניהם מלאים,
6 "חדשי' שלמים" (ש') — ששלימות החדשים מורה
7 על השלימות דישראל 145 ש"דומין ללבנה" ו"מונין
8 ללבנה" 146, ו"עתידיים להתחדש כמותה" 147,
9 בגאולה האמיתית והשלימה ע"י "דוד מלך ישראל
10 חי וקיים" 148, דוד מלכא משיחא.

11 נויש להוסיף, שגם השלימות דשנת העיבור
12 קשורה עם הגאולה — השוואת שנת הלבנה לשנת
13 החמה, שרומז על המעמד ומצב דלעתיד לבוא
14 ש"יהי' אור הלבנה כאור כחמה כאור שבעת ימי
15 בראשית" 149].

16 והקביעות דחג הפסח ביום השבת (ז'),
17 שהשבתות (דספה"ע) הן תמימות כימי בראשית —
18 שתכלית השלימות ד"שבע שבתות תמימות
19 תהינה" היא ע"י הקרבת העומר ושתי הלחם
20 בביהמ"ק השלישי.

21 יב. ויה"ר שבבואנו מסיומה של שנת אראנו
22 נפלאות, ובהכנסנו לשנת נפלאות בה, נפלאות בכל,
23 נפלאות בינה, תבוא בפועל ממש ותיכף ומיד ממש
24 הגאולה האמיתית והשלימה, "כימי צאתך מארץ
25 מצרים אראנו נפלאות".

(142) להעיר מהמנהג בר"ה לגנן ניגוני רבותינו נשיאנו
בהזכרת שמותיהם [ומתחיל מהקרב אלינו — נשיא דורנו, כ"ק
מו"ח אדמו"ר, אדמו"ר מהורש"ב, אדמו"ר מהר"ש, אדמו"ר
הצמח צדק*, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הזקן, המגיד והבעש"ט],
דיש לומר, שניגונים אלו הם הכנה לניגון דשירה העשירית.

(143) ישע"י מב, יו"ד. ועוד.

(144) מכילתא בשלח טו, א. ועוד.

(145) ולהעיר, שכשחשון וכסלו מלאים ישנם שלשה חדשים
מלאים זה לאחר זה (תשרי (שלעולם מלא) חשון וכסלו) —
"חזקה" בהשלימות דישראל שדומין ללבנה.

(146) ראה סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג. אוה"ת בראשית ד, סע"ב
ואילך. ועוד.

(147) ברכת קידוש לבנה (מסנהדרין מב, א).

(148) שם (מר"ה כה, א).

(149) שם (ע"פ ישע"י ל, כו).

(*) להעיר, שנערב ר"ה הוא יום הולדתו, ומזלו גובר, כולל ובמידת
בנוגע לענין הגאולה המודגש בב' שמותיו, "צמח" ו"צדק", שמותיו
של משיח.

לקוטי-שיחות פרשת וילך כרך יט

א.

פירוש רש"י ל"כי אתה תבוא..."¹, והשאלות על כך

(ב) רש"י היה צריך לצטט ב"דיבור המתחיל" רק את
המילה "תבוא"¹¹, או "תבוא את העם"¹², ומדוע הוא
מצטט את כל המילים "כי אתה תבוא את העם הזה"?
(ג) והעיקר: קושי זה אינו מתעורר כלל לפני שלומדים
את הפסוק המאוחר יותר "כי אתה תביא..."¹³. רש"י לא היה
צריך אפוא להתעכב בפסוקנו על ענין זה, אלא בפסוק "כי
אתה תביא..."¹⁴, שבו מתעוררת הסתירה?¹⁵

ב.

"אתה תבוא את העם הזה" - חיזוק ליהושע

ההסבר לכך הוא: בצטטו ב"דיבור המתחיל" גם את
המילה "כי אתה תבוא..."¹⁶, מדגיש רש"י שהמילים "אתה
תבוא את העם הזה" מהוות סיבה לנאמר לפני כן בפסוק
— "חזק ואמץ",
וקשה: כיצד מהווה העובדה שיהושע ייכנס לארץ
ישראל יחד עם כל ישראל — "אתה תבוא את העם הזה"
— סיבה ל"חזק ואמץ"?
[בדוחק ניתן היה להסביר, שזהו ההמשך לדברי
החיזוק של משה רבינו לכל ישראל, שבהכנסם לארץ
ישראל לא יבהלו מן "הגוים האלה", כנאמר לפני-כן
"חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם"¹⁷. כך גם
כאשר משה רבינו מורה ליהושע שייכנס לארץ ישראל,
הוא מחזק אותו שלא להבהל מן הגוים האלה.¹⁸
אך פירוש זה דחוק ביותר, כי מן הפסוק מובן שזהו
חיזוק מיוחד המתאים ליהושע בלבד].

1 מן הפסוק¹ "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו... חזק
2 ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע
3 ה'... ואתה תנחילנה אותם", מצטט רש"י את המילים "כי
4 אתה תבוא את העם הזה", ומפרש: "ארי את תיעול עם
5 עמא הדין² (=כי אתה תיכנס עם העם הזה). משה אמר
6 ליהושע: זקנים שבדור יהיו³ עמך, הכל לפי דעתך ועצתך.
7 אבל הקדוש-ברוך-הוא אמר ליהושע: כי⁴ אתה תביא את
8 בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם⁵ — תביא על
9 כרחם..." (כדלהלן בסעיף ד').
10 מהו הקושי בפסוק, שבגללו צריך רש"י לצטט את
11 לשון התרגום ולהרחיב כל כך בפירושו?
12 לפי דברי המפרשים⁶, רוצה רש"י לתרץ את הסתירה
13 בין שני הפסוקים — וכלשון הגמרא⁷: "כתיב כי אתה
14 תבוא וכתיב כי אתה תביא". והתירוץ הוא⁸, כנאמר
15 בגמרא, שכאן ("תבוא") מדובר על דברי משה ליהושע
16 ("זקנים שבדור יהיו עמך..."), ושם מסופר מה שהקב"ה
17 אמר ליהושע ("תביא על-כרחם...").
18 אך בפשטות קשה להסביר כך את דברי רש"י, כי:
19 א) אם כך, צריך היה רש"י להתחיל את פירושו
20 במילים "ולהלן הוא אומר כי אתה תביא..."⁹, כפי שהוא
21 כותב במקומות אחרים¹⁰?

רא"ם כאן. ולהעיר מתיב"ע כאן: מתמני כו'.
(9) כבלקח טוב (פס"ז) עה"פ. או כהלשון בסנהדרין (וזהר) שם.
(10) לדוגמא (בפרשה הקודמת) — פרש"י נציבים כט, כ.
(11) וגם בגמרא (ובזהר) לא העתיק כ"א "כי אתה תבוא"***. וג"ז
שמעתיק "כי אתה" י"ל שהוא רק סימן לאיזה כתוב הכוונה. ולהעיר
שבזהר הלשון "ולבחר תביא" (ולא "כי אתה תביא").
(12) מכיון שעפ"ז משתנה הפירוש ד"את" ("עם").
(13) ע"ד פרש"י שבהערה 10.
(14) פרשתנו שם, ו.
(15) כהמשך הכתוב "וה' הוא ההולך לפניך גו' לא תירא ולא
תחת". וראה ס"פ דברים.

(1) פרשתנו לא, ז.
(2) לשון התרגום. וראה לקמן הערה 17.
(3) בדפוס ראשון דרש"י: שכניה עמה. ובדפוס שני: עמוד עמהם.
(4) פרשתנו שם, כג.
(5) הטעם שרש"י מעתיק גם תיבות אלו* ("אל .. להם") —
שלא כמקורו הו"ל להעתיק רק התיבות "כי אתה תביא (את בני ישראל)",
כמו שלא העתיק בהד"ה התיבות מן הכתוב כאן "אל .. להם" — כי רק
מתיבות אלו ראי' שהם דברי הקב"ה (ולא דברי משה) כפרש"י שם**.
(6) ראה רא"ם, דבק טוב וש"ח כאן.
(7) סנהדרין ת, א. ועד"ז בזהר פרשתנו רפד, א.
(8) ורש"י מקדים פירוש התרגום ש"אל יעלה על דעתך .. שצריך
שיתפרש כי אתה תבוא את העם הזה פועל יוצא (כמו "תביא") כו' —

(*) אבל בדפוס ראשון דרש"י, וכן בכמה כתי' רש"י — "בני ישראל (וגו)".

(**) ברמב"ן שם (וראה גם רא"ם שם) גרים ברש"י: כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהי' עמך. וראה שקו"ט במיני תרגומא שם.

(***) אבל בזכמת שלמה שם (והוא גם בגליון הש"ס שם — בהשמטת תיבת "הזהר". וכו' ברא"ש שם): כי אתה תבוא את העם הזה וכתיב כי אתה תביא את בני
ישראל. וברש"י שם (בהד"ה): "כי אתה תבוא את העם" (אבל ברש"י בע"ז: כי אתה תבוא וגו'). ואז"כ — "כי אתה תביא".

27 תהיה מכריעה לבדה, אלא שהכל ייקבע לפי דעת
28 הזקנים.²⁰

29 ותמוה:

30 (א) מנין לומר זאת רש"י לפי פשוטו של מקרא?

31 (ב) יותר מזה: בגמרא²¹ נאמר²² "אתה והזקנים שבדור
32 עמהם". כלומר, יהושע עם הזקנים²³. ורש"י מושה שהם
33 לא יהיו שוים, אלא "הכל לפי דעתן ועצתן"?

34 (ג) כיצד ייתכן לומר שמשה מסר לזקנים את כל
35 ההחלטה לפי דעתם, כאשר משה עצמו ביקש מהקדוש-
36 ברוך-הוא בפרשת פינחס²⁴ "פקוד ה'... איש על העדה"
37 וסמך על יהושע "בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה ..
38 בשתי ידיו...²⁵ כמנהיג²⁶ של ישראל. ובפסוק זה עצמו²⁷
39 נאמר "ואתה תנחילנה אותם", שיהושע ינחיל את ארץ
40 ישראל לבני ישראל. כיצד, אפוא, מפרש רש"י בדברי
41 משה "הכל לפי דעתן ועצתן"?

ד.

השאלות על דברי רש"י "אבל הקב"ה... טול
מקל... דבר אחד לדור..."

42 בהמשך אומר רש"י: "אבל הקדוש-ברוך-הוא אמר
43 ליהושע: כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר
44 נשבעתי להם – תביא על כרחם. הכל תלוי בך. טול מקל
45 והך על קדקדן. דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור".
46 וצריך להבין:

47 (א) כאמור לעיל (סעיף א), מפרש רש"י רק את
48 הקשיים בפסוק הנידון. ומהו הקושי בפסוק שבגללו מוכרח
49 רש"י לומר "אבל הקדוש-ברוך-הוא אמר...", ולפרש את
50 הפסוק המאוחר יותר "כי אתה תביא..."²⁸?

1 ועקב קושי זה ניתן היה לחשוב שפירוש המילה
2 "תבוא" הוא "תביא" – אתה תכניס אותם לארץ ישראל,
3 ולכן הוא זקוק לעידוד מיוחד,

4 כפי שנאמר לפני כן בפרשת דברים¹⁶: "אותו חזק כי
5 הוא ינחילנה את ישראל".

6 וכדי לשלול פירוש זה מצטט רש"י את לשון
7 התרגום¹⁷, שהמשמעות הפשוטה של "אתה תבוא את העם
8 הזה" היא "ארי את תיעול עם עמא הדין" – אתה תיכנס
9 עם ישראל – ואין מוציאים את המילה "תבוא" מידי
10 פשוטה.

11 אך נותרה השאלה: כיצד מהווה "אתה תבוא את העם
12 הזה" סיבה ל"חזק ואמץ"? על כך ממשיך רש"י ואומר
13 "משה אמר ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך..." – מן
14 הנאמר "אתה תבוא את העם הזה"¹⁸ – העם (שעמד לפני
15 משה), ובראשם "ראשיכם שבטיכם זקנים"¹⁹ – הרי ודאי
16 שהזקנים¹⁹ "יהיו עמך", ואל לך לחשוש מפני "ואתה
17 תנחילנה אותם", כי הם יסייעו לך.

18 כלומר, יהושע זקוק לחיזוק כי "ואתה תנחילנה
19 אותם", והמילים "אתה תבוא את העם הזה" הם חלק מן
20 החיזוק, ש"זקנים שבדור יהיו עמך".

ג.

השאלות על דברי רש"י "הכל לפי דעתן ועצתן"

21 אך צריך להבין את המשך דברי רש"י "זקנים שבדור
22 יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן":

23 מזה שרש"י אינו מסתפק באומרו "זקנים שבדור יהיו
24 עמך", אלא מוסיף "הכל לפי דעתן ועצתן", מובן, שלא זו
25 בלבד שהזקנים יסייעו לו, אלא שהכל ייעשה לפי דעתם
26 שלהם ועצתם. כלומר, לא זו בלבד שדעתו של יהושע לא

(16) א. ל. ועד"ז ואתחנן ג, כח: וחזקה ואמצהו כי הוא יעבור
גו' והוא ינחיל גו'.

(17) ומ"מ לא כתב "כתרגומו" * – כי ההוכחה היא לא מפירוש
התרגום, כ"א מפירוש הפשוט של התיבות "תבוא את העם": אלא
שלתוספת ראי' מביא לשון התרגום, שגם התרגום מפרש כן.

(18) ומתורץ עפ"ז למה מעתיק רש"י בהד"ה גם תיבת "הזה".
(19) לשון הכתוב ר"פ נצבים.

(19*) ואינו אומר (גם) "ראשיכם שבטיכם" – כי ה"ראשיכם
לשבטיכם" (כפרש"י שם) יכולים להיות עמו רק כאר"א בפ"ע בנוגע
לשכט שלו – וכאן מדובר ע"ד "העם הזה".

(20) וראה גם לקח טוב עה"פ: התייעץ בהם וחזץ מהם אל תעשה
דבר. אבל בדפוס ראשון דרש"י:

אל תתנהג עמהם בדרך גדולה אלא עשה ע"פ דעתם ועצתם וזהו
תשא (תבוא?) את העם הזה כלומר שזה להן כר'. וראה לקמן הערה 23.

(21) סנהדרין שם.

(22) וברי"ף ורא"ש שם הגירסא (ע"ד פרש"י כאן): זקנים שבדור
עמך. וראה הגירסאות בדק"ס שם (אבל תוכן כולם שווה).

(23) בפרש"י סנהדרין שם: "על פיהם עשה מעשה ולא תשתרר
עליהם" – אבל זה אפשר לפרש שיהיו שווים (ראה הגירסא דלעיל הערה
(20).

(24) כז, טז.

(25) פרש"י פינחס שם, כג.

(26) ראה פרש"י שם, טז, שם, יח.

(27) וראה במקומות שבהערה 16 (אלא ששם אי"ז מדברי משה

ליהושע אלא ציווי ה' למשה).

(28) ולהעיר מחזקוני כאן ולקמן פסוק כג (שמפרש בכל מקום רק

מה שנוגע על אתר).

ויוצא, שבמילים "אתה תבוא את העם" הכוונה היא 27
שיהושע יהיה גם ביחד עם הפחותים³⁵ שבישראל. ומצד 28
שני, מן הנאמר "העם הזה" מובן, שהכוונה היא לכל העם, 29
כולל העומדים בראש, הזקנים. 30

לפיכך מסביר רש"י שהפסוק מתכוין לומר שני דברים: 31
(א) מן הנאמר "העם הזה" – כולל הזקנים – לומדים 32
ש"זקנים שבדור יהיו עמך". 33

(ב) מן ההדגשה "העם" לומדים, שיהושע יהיה ביחד 34
("את – עם") עם הפחותים שבישראל, וכיצד אפשרי 35
הדבר? מסביר רש"י: "הכל לפי דעתן ועצתן": לזקנים 36
תימסר כל הדעה והעצה, ממילא שווה יהושע בענין זה 37
לשאר העם. 38

ו.

יהושע - מלחמה; הזקנים - "משא העם"

כיצד מתאימה ההוראה "הכל לפי דעתן ועצתן" עם 39
העובדה שמשא סמך את יהושע כמנהיג ישראל, כאמור 40
בפרשת פינחס – זאת מסביר רש"י בפירושו שם: 41

על המילים "אשר יצא לפניו" ³⁶ מפרש רש"י: "לא 42
דרך מלכי האומות שיושבים בבתיים ומשלחין את 43
חילותיהם למלחמה..." כלומר, משה רבינו חיפש עבור 44
ישראל מלך שיוליכם למלחמה. וכן כבר ציוה משה ³⁷ 45
שיהושע ינחיל את ארץ ישראל – חלוקת הארץ, שבאה 46
לאחר כיבוש הארץ במלחמה. אך (לפי פירוש רש"י) אין 47
מוזכר שמשא חיפש מנהיג שיקבל על עצמו את "משא 48
העם", הנהגת העם בעניינים הפנימיים. 49

מי יטפל בעניינים אלו? אצל 'בן חמש למקרא' אין זו 50
שאלה כלל: כשם שאצל משה רבינו עצמו עזרו שבעים 51
הזקנים "במשא העם", חשב משה שהם ימשיכו לעשות 52

(ב) מההרחבה בלשון רש"י²⁹ – "תביא על כרחם, הכל 1
תלוי בכ טול מקל והך על קדקדן" ברור, שלא זו בלבד 2
שהקדוש-ברוך-הוא שלל הנהגה של "הכל לפי דעתן 3
ועצתן", ולא זו בלבד שהם יהיו שווים ליהושע, או 4
כיועצים לו, אלא יותר מכך: לדעתם של זקנים אלו לא 5
יהיה כלל משקל, יהושע אינו צריך כלל להתחשב בהם – 6
"טול מקל והך על קדקדן" ³⁰ – 7

ואינו מובן: אמנם "דבר אחד לדור ולא שני דברים 8
לדור", ויהושע הוא ה"דבר" והמנהיג היחיד של ישראל, 9
אך מניין ההכרח שהזקנים לא יסייעו לו? הרי למשה רבינו 10
עצמו היו "שבעים זקנים" אשר "ונשאו אתך במשא העם 11
ולא תשא אתה לבדך" ³¹, ומזה מובן שאין זה סותר לכלל 12
"דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור", כי גם משה רבינו 13
היה "דבר" ושולט – ומניין לומד רש"י שאצל יהושע 14
הנהגה כזאת אינה אפשרית? ³² 15

(ג) מה מוסיף הסיום של דברי רש"י "דבר אחד לדור 16
ולא שני דברים לדור" להבנת הפסוק? ³³ 17

(ד) מהי כוונת הביטוי "ולא שני דברים לדור". רש"י 18
מתכוין לשלול את הזקנים, ואם כך: (א) הוא היה צריך 19
לומר "ולא הרבה דברים לדור", או ביטוי דומה אחר. (ב) 20
ומצד שני: מניין יודעים ש"ולא שני דברים לדור", אולי רק 21
"ולא שבעים ואחד", אך "שנים" אפשרי שיהיו? ובמיוחד 22
כאשר מוצאים ³³: "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם 23
הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם"? 24

ה.

"העם הזה" - כולל הזקנים וכולל הפחותים

ההסבר לכל זה הוא: 25
התואר "העם הזה" אינו כינוי למעלתם של ישראל³⁴. 26

(אלקית) שהיו בעלי תורה וזכו ליכנס לארץ כו' – אבל בפרש"י (פינחס שם, יט) מפורש גם בציווי ה' אצל יהושע (בנוגע לדור שנכנסו לארץ): דע שטרחנין הם סרבנים הם כו'. ועד"ז בפרש"י ואתחנן ג, כח.

(33) בגמרא אפ"ל: (א) מפרש ומאריך יותר. (ב) הוא הוראה וכו' לזמן אחר. אבל רש"י לא בא אלא לפרש הכתובים כו'.

(33*) וראו ו, כו'.

(34) ראה פרש"י בהעלותך שם, א. וראה שער היחוד והאמונה רפ"ז: עם מלשון עוממות כו' [נזוהר גם כשכתוב "עמי" – כשהם כשרים (פרש"י שם) – כמובן].

(35) להעיר ג"כ מכלי יקר כאן: כי יש בבנ"י גם מוקצים שנק' בשם עם, עיי"ש בארוכה.

(36) פינחס שם, יז.

(37) ראה הערה 16.

(29) ובפרט שבגמרא איתא רק "טול מקל כו'". ובלקח טוב עה"פ: הכל יהו תחת רשותך טול מקל כו'.

(30) בדברי דוד (הובא בש"ח) כאן: "ואי"ז סותר מ"ש זקנים שבדור עמך דגם זה אמת שלענין עצה תטול עצה מהזקנים אבל לענין הכח והממשלה לא יהי' רק לך לבדך" – אבל (נוסף שמ"מ ה"ז סותר ל"הכל לפי דעתן ועצתן", כבפנים – הרי) מאריכות לשון רש"י משמע שגם עצה אי"צ ליטול מהם, כבפנים.

(31) בהעלותך יא, יז. ולהעיר ג"כ משרי אלפים כו' – יתרו יח, כא ואילך. דברים א, ט ואילך.

(32) בחדא"ג סנהדרין שם כתב דמשה לא הי' יכול לישא את העם [ראה בהעלותך שם, יא.יב. שם, יז. ועד"ז דברים שם, ט. שם, יב] "מצד המקבלים שהיו טרחנים וסרבנים .. ולכן אמר משה ג"כ ליהושע .. הזקנים שבדור עמך שלא תוכל לישא אותם לבדך אבל הקב"ה א"ל כי אתה תביא שנתן לו כח והנהגה אלקית לפי הדור והוא המקבלים ההנהגה

25 ליהושע... תביא על כרחם... – שהוא ינהיג גם את "משא
26 העם"⁴⁶.

ח.

יהושע שולט גם על הזקנים

27 בנוסף להבדל בלשון הפסוקים, שכאן כתוב "תבוא"
28 ושם "תביא", יש עוד הבדל ביניהם: כאן כתוב "העם
29 הזה", ושם "את בני ישראל"⁴⁷, ש"בני ישראל" הוא שם
30 המורה על מעלת⁴⁸ ישראל (לא כתואר "העם הזה", כאמור
31 לעיל בסעיף ה').

32 מזה שהתורה משנה מן הנאמר לפני כן, וכותבת בפסוק
33 "תביא" את התואר "בני ישראל", מסיק רש"י שבזה היא
34 מוסיפה עוד ענין: לא זו בלבד שיהושע ינהיג "במשא
35 העם" של כלל ישראל, הוא גם ימשול על אנשי המעלה
36 שבישראל, הזקנים.

37 ולכן, לא זו בלבד ש"תביא על כרחם הכל תלוי בד",
38 שלא כאצל משה כשהזקנים "נשארו אתך במשא העם",
39 אלא אף יותר מכך – "טול מקל והך על קדקדן": יהושע
40 ימשול על הזקנים כמו על שאר ישראל, ולזקנים לא תהיה
41 כלל דעה ועצה "במשא העם".

ט.

"דבר אחד" - יהושע אינו מנהיג בדרכו של משה

42 אך לפי זה יוצא, שהנהגת יהושע היא בדיוק ההיפך
43 מהנהגת משה: אצל משה רבינו סייעו הזקנים "במשא
44 העם", ואילו אצל יהושע לא היתה לדעתם שום חשיבות.
45 ואינו מובן: יהושע היה משרת משה⁴⁹ אשר "לא ימיש
46 מתוך האהל"⁵⁰, ו"פני משה כחמה לפני יהושע כלבנה"⁵¹,

1 זאת (לבדם³⁸). אבל מלך למלחמה יכול להיות רק אחד,
2 ולכן חיפש משה "איש על העדה" וסמך את יהושע³⁹.

3 אם כך, אין סתירה בין העובדה שמשה חיפש "איש
4 על העדה" לבין דבריו כאן "הכל לפי דעתן ועצתן" – כי
5 כאן הוא הבדיל בין התפקידים: "תנחילנה אותם" – רק
6 "אתה", "והוי' הוא ההולך" – ביטוי המצביע על
7 מלחמה³⁹ – "לפניך הוא יהיה עמך...", ואילו "הכל" –
8 הכוונה חוץ מזה, "משא העם". וגם זה מוסיף ל"חזק
9 ואמץ", שהוא כלל לא יצטרך לדאוג ל"משא העם", כי
10 את זאת יעשו הזקנים⁴⁰.

ז.

לפי דברי הקב"ה ינהיג יהושע גם את "משא העם"

11 אך עדיין אין הכל "חלק", כי 'בן חמש למקרא' מניח
12 שיהושע קיבל את הנהגת משה לכל פרטיה⁴¹, ולא רק
13 בקשר למלחמה וחלוקה. ובמיוחד כאשר הקדוש-ברוך-
14 הוא ציוה על משה רבינו לא רק לסמוך את יהושע, אלא
15 גם "ונתת מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני
16 ישראל"⁴², והקדוש-ברוך-הוא אמר "וצוית⁴³ אותו, על
17 ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם"⁴⁴ כו'⁴⁵ – ומכל זה
18 מובן, שיהושע קיבל גם את "משא העם".

19 וצריך להשיב בדוחק, שרק "דעתן ועצתן" היו של
20 הזקנים, אך את המעשה בפועל ביצע יהושע, ולכן גם זאת
21 נקראת הנהגה,

22 אך רש"י שולל דוחק זה וממשיך שאת הנאמר "תבוא
23 את העם הזה" – ש"זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן
24 ועצתן", אמר רק משה. "אבל הקדוש-ברוך-הוא אמר

(43) שם, יט ובפרש"י. ועד"ז בפ' ואתחנן ג, כח ובפרש"י: וצו את יהושע, על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות.

(44) ולהעיר שלשון זה (טרחנין סרבנים) כתב רש"י בפ' בהעלותך (שם, יז) בנוגע ל"משא העם". וראה דברים א, יב (גבי שרי אלפים כו').

(45) וראה פרש"י פינחס שם, טז: מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו. פרש"י שם, יח: שיוכל להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד.

(46) ולהעיר שבדברי משה נאמר רק "חזק ואמץ" ולא "ויצו גו"⁴⁷ (וראה לעיל הערה 43), ורק הקב"ה אמר (פרשתנו שם, יד) "קרא את יהושע גו' ואצוני גו'", "ויצו את יהושע גו' ויאמר חזק ואמץ" (שם, כג).

(47) ראה גם כלי יקר כאן. ש"ך עה"ת פרשתנו שם, כב.

(48) ראה וישלח לב, כט.

(49) משפטים כד, יג (וראה פרש"י שם). תשא לג, יא. בהעלותך שם, כח.

(50) תשא שם.
(51) נסמן לעיל הערה 38.

(38) וזה שאצל משה "נשארו אתך" (משא"כ יהושע לא ישא במשא העם) – כי "פני משה כחמה פני יהושע כלבנה" (פרש"י פינחס שם, כ), ולכן חשב משה שאין בכחו של יהושע כ"א ש"יצא לפניו גו" למלחמה.

(39) להעיר ממשות לב, כח. מסעי לד, יז.
(39*) שופטים כ, ד. תצא כג, טו.

(40) ועפ"ז יומתק זה שבדברי משה לבני" (פרשתנו שם, ב ואילך) לא אמר משה מה יהי' בנוגע ל"משא העם" [אף שאמר להם "וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה"] רק אמר להם ד"יהושע הוא עובר לפניך גו" (שכיבוש הארץ יהי' על ידו) – כי ב"משא העם" לא יהי' (לדעת משה) חידוש על ההנהגה לפני⁴¹ (בנוגע ליהושע), כי יהי' ע"י הזקנים כבימי משה.

(41) ועייג"כ פרש"י פינחס שם, טז: שירשו בני את גדולתי .. א"ל הקב"ה .. כדאי הוא יהושע כו'.

(42) פינחס שם, כ.

(*) בס"פ דברים: ואת יהושע צוית גו' – אבל זהו לפני הציווי דפ' ואתחנן שם "וצו את יהושע וחזקו ואמצוהו גו'". ולהעיר מתוספות הדר זקנים כאן.

מאשר בעבודה מצד גדלות, במוח ובלב, ולכן דוקא אז
 "ואוהבהו" – מצד עצמותו ית⁵⁷.

וזהו ההבדל בין שני הפסוקים: הפסוק "אתה תבוא
 את העם הזה" מבטא את דרגת יהושע כמקבל משה,
 ובדרגת משה ישנו ענין הזקנים – זה שקנה חכמה⁵⁸ –
 עבודה שכלית שעל-פי טעם ודעת. ואילו הפסוק "אתה
 תביא את בני ישראל" הוא דבר הקדוש ברוך הוא ליהושע,
 מצד מעלת ההתבטלות של יהושע – "נער ישראל"
 ואוהבהו" – ומצד דרגת ההתבטלות, שמעל לטעם ודעת,
 אין צורך להזדקק לזקנים שקנו חכמה⁵⁹.

יש לומר, שענין זה נרמז גם בהבדל שבין האותיות
 של "תבוא" ושל "תביא" – "תבוא" בוא"ו, ו"תביא"
 ביו"ד⁶⁰:
 "היו"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה"⁶¹ – מחוץ
 לעצמות, ולכן היא מדוד ומוגבל. ובעבודה הרוחנית זו
 העבודה השכלית, שעל-פי טעם ודעת, שבה נזקקים
 ל"זקנים" המשיגים שההמשכה וההשפעה יופנו למקום
 המתאים.

לעומת זאת "היו"ד שהיא בחינת נקודה לבד⁶¹, מורה
 על התבטלות⁶², ומצד עבודה זו אין נזקקים ל"זקנים",
 ואדרבה – מצד דרגת ה"יו"ד נגרים גם אצל הזקנים ענין
 של התבטלות, "תביא על כרחם .. טול מקל והך עז
 קדקדן".

יא.

ההוראה: עיסוק בהפצת המעיינות בדורנו

ההוראה לפועל מפירוש רש"י זה:

1 אשר אורה נובע מאור החמה. וכיצד ייתכן שהנהגתו תהיה
 2 להיפך מהנהגת רבו⁵² – משה רבינו?

3 על כך ממשיך רש"י ואומר "דבר אחד לדור ולא שני
 4 דברים לדור", ובכך הוא שולל בדרך רמז גם את שליטת
 5 משה רבינו, ולא רק את שליטת הזקנים:

6 בחיי משה היה יהושע משרתו והתמסר כולו להנהגת
 7 משה. אך כאשר מגיעה העת שיהושע יהא מנהיג, אין כלל
 8 מקום לדרכו של משה רבינו. בזמן יהושע צריך לנהוג
 9 כנדרש מצד מהותו של יהושע, כי אילו ינהג יהושע בדרכו
 10 של משה, יהיו "שני דברים": יהושע ומשה (שיהושע נוהג
 11 בדרכו)⁵³.

12 וכיון ש"דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור", שונה
 13 הנהגת יהושע מהנהגת משה, משה מסר חלק ממשא העם
 14 לזקנים (על ידי "ואצלת"), ואילו יהושע אינו זקוק להם.
 15 רק ביציאת מצרים היו "אהרן ומשה", כי שם לא היה
 16 ענין של "דבר לדור", אלא ביצוע השליחות של הוצאת
 17 "בני ישראל מארץ מצרים" בדיוק לכל פרטיה.

י.

שני הפסוקים השונים – שתי דרגות אצל יהושע

18 מ"ינה של תורה" אשר בפירוש רש"י:
 19 בתורת החסידות⁵⁴ מוסבר שאצל יהושע יש שתי
 20 דרגות: א) כמשרת משה ומקבל ממנו. ב) כשלעצמו,
 21 לאחר הסתלקות משה, בדרגת נער וקטנות.

22 אך יש יתרון דוקא בדרגת נער וקטנות, כנאמר⁵⁵ "כי
 23 נער ישראל (ודוקא לכן) ואוהבהו" – כי דוקא בדרגה זו
 24 קיימת התבטלות עצמית⁵⁶ וקבלת עול מלכות שמים יותר

52 ובפרט שזהו הטעם שנתמנה יהושע על העדה – פרש"י
 פינחס שם, טז.

53 ראה ע"ז – לענין האבות, אדמו"ר הצ"צ בחיי אדמו"ר
 האמצעי – לקו"ש ח"ה ע' 373 ואילך.

54 ד"ה כי נער ישראל תרס"ו (בהוספות להמשך תרס"ו (בהוצאת
 תנש"א – ס"ע תקנח)). וראה אוה"ת חנוכה שג, א. המשך תער"ב ח"ג
 ע' א'תמ"ד. ועוד.

55 יהושע יא. א.

56 ראה בארוכה אוה"ת בשלח ע' שפכ ואילך. וראה ג"כ אוה"ת
 ואתחנן (ע' פז) שהעילוי ע"ז שהכניסה לארץ היתה ע"י יהושע הוא ע"ד
 זה ש"בעבודה שעי" בחי" אספשא"מ זהו בחי' שעי"ז בא לבחי' בכל
 מאדן כו". וראה ג"כ לקו"ש ח"ט [המתורגם] ע' 13 הערה 65. שם ע'
 58.

57 סד"ה כי נער ישראל שם.

58 תו"כ (ופרש"י) קדושים יט, לב. קדושין לב, ב.
 59 ולהעיר מזהו פרשטנו (דלעיל הערה 7): חד תבא לבשרא לי'

דיינעול לארעא* כו' וחד תביא לבשרא לי' שלטנותא על ישראל כו' – כי
 מצד מדרגת משה (שלא נכנס לארץ) צריך באווארעניש שיהושע יכנס
 לארץ*, משא"כ מצד הקב"ה כו'.

60 ראה מנחת שי כאן: קדמא וא"ו תניינא יו"ד.
 61 אגה"ת פ"ד.

62 באגה"ת מפרש דהיו"ד קאי על חכמה (שזוהי מדרגת משה
 כידוע) – אבל שם קאי ביו"ד – (ההתחלה) דשם הוי', והכוונה כאן לזה
 שספי' המל' (חכמה ותאנה) היא ג"כ יו"ד (פרס שער האותיות פי"ג).
 ולהעיר מהענין דשני יודין יו"ד דשם הוי' יו"ד – (סיום) דשם אדני'
 (זח"ג רמז, ב. יהל אור ע' תרפט. אוה"ת ויצא, קצד, ב. רד, א. (כרך ה')
 ע' 1718 ואילך. ועוד).

(*) ורש"י לא פירש כן – כי זה שיהושע יכנס לארץ מפורש כמ"פ לפנ"ו ואין בזה חידוש.
 (**) ראה ג"כ ותוספות הדר זקנים כאן.

- ובדומה למאמר והוראת חז"ל⁶⁴, שכשהגיעו לבבל
(וכן – בבל של התקופות) ו"בקעה מצא", הרי "וגדר בה
גדר",
– והרבי הנשיא אומר שבתקופתנו הכרחי לעסוק
בהפצת המעיינות חוצה. ויותר מכך, באגרת הקודש
המפורסמת של הבעלשם טוב נאמר שבזה תלויה ביאת
המשיח.
צריך, אפוא, לנהוג בדרך של ה"דבר" ומנהיג הדור
הזה,
שכל אחד חייב לבצע עבודה זו, ועל-ידי-זה קא אתי
מר דא מלכא משיחא בקרוב ממם.

(משיחות ש"פ נצו"י. תש"ל,

ש"פ האזינו תשל"א).

טהרת המשפחה.

(64) עירובין ו, א. ק. ב. חולין קי, א.

- כאשר דורשים בתקופתנו שכל אחד חייב להקדיש
זמן להפצת התורה והיהדות בכלל, ובמיוחד בעשרת
המבצעים הידועים⁶³, ושכל זה צריך להיות חדרו ב"פוצו
מענינותיך חוצה" – יש הטוענים שבדורות שעברו לא
היתה הנהגה ודרך כזאת, בדורות הקודמים לא עסקו
בהתלהבות כזאת באהבת ישראל. ואם עד השנים
האחרונות, כאשר הגיע כ"ק מו"ח אדמו"ר לאמריקה לא
היתה דרך כזו – כיצד ייתכן להתחיל לנהוג בדרכים
9 "חדשות"?
10 על כך עונים: "דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור",
11 ייתכן שבדורות הקודמים לא נזקקו לעבודה כזו, אך
12 בדורנו –

(63) בפרטיות: מבצע אהבת ישראל, חינוך, תורה, תפלין, מזווה,
צדקה, (בית מלא ספרים – יבנה וחכמי), נרות שבת קודש, כשרות,

המשך ביאור למס' מנחות ליום רביעי עמ' ב

- ולשם הדלת נפתחת, הגינה היא העיקר, כלומר הפתח נחשב פתח
של הגינה ופטור מן המזווה.
רבה ורב וסוף דאמרי תרנויהו – אמרו שניהם להיפך מרב ושמואל,
שבאופן שיש היכר ציר בגינה, דהיינו שכאשר נכנסים מפית לגינה
– מצד הבית לצד הגינה ציר הפתח הוא לצד הגינה ולצד זה
הדלת נפתחת, דבולי עלמא לא פליגי – לא נחלקו רבי יוסי וחכמים
דפסור פתח זה מן המזווה, מאי מעמא, פתח זה פיתחא דגינה הוא
– הוא כניסה לגינה ולא כניסה לבית, כמו שנתבאר שהצד שיש
בו היכר ציר ואילו הדלת נפתחת הוא העיקר, כי פליגי – אלא
נחלקו מגינה לבית – מצד הגינה לצד הבית, שציר הפתח הוא לצד
הבית ולצד זה הדלת נפתחת, מר – רבי יוסי סבר שכיון שיש היכר
ציר לצד הבית ולשם הדלת נפתחת, פתח זה פיתחא דבית הוא –
נחשב כניסה לבית וחייב במזווה, ומר סבר – וחכמים סברו, כולא
– שהקטנות כולה

- 1 וחכמים: רב ושמואל דאמרי תרנויהו – אמרו שניהם, שבאופן שיש
2 היכר ציר בבית, דהיינו שכאשר נכנסים מגינה לבית – מצד הגינה
3 לצד הבית ציר הפתח הוא לצד הבית ולצד זה הדלת נפתחת,
4 כולי עלמא לא פליגי – לא נחלקו חכמים ורבי יוסי דחייב במזווה,
5 מאי מעמא, פתח זה פיתחא דבית היא – הוא כניסה לבית ולא כניסה
6 לגינה, כמבואר לעיל (ע"א) שהצד שיש בו היכר ציר ואילו הדלת
7 נפתחת הוא העיקר, כי פליגי – האופן שנחלקו בו הוא מפית לגינה
8 – מצד הבית לצד הגינה, דהיינו שציר הפתח הוא בגינה ולצד זה
9 הדלת נפתחת, מר – רבי יוסי סבר שאף שיש היכר ציר לצד הגינה
10 ולשם הדלת נפתחת, הקטנות היא העיקר, והפתח נחשב פתח
11 של הבית וחייב במזווה, ומה שנתבאר לעיל שהצד שיש בו היכר
12 ציר ואילו הדלת נפתחת הוא העיקר, זה רק כשהפתח נמצא בין
13 שני בתים שכל אחד בפני עצמו הוא עיקר ויש ספק באיזה צד של
14 הפתח יש לקבוע את המזווה, אבל בקטנות וגינה הקטנות היא
15 העיקר, ומר סבר – וחכמים סברו שכיון שיש היכר ציר לצד הגינה

המשך ביאור למס' מנחות ליום חמישי עמ' א

- אחת בתפילין, התפילין פסולות, שהרי נאמר במזווה (דברים ט ו)
'וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך', ודרשו חז"ל מתיבת 'וכתבתם'
שתהא כתיבה תמה, דהיינו שלימה כהלכתה, וכן הדין בתפילין.
מתרצת הגמרא: אמר רב יהודה אמר רב, לא נצרכא אלא לקוצו –
לרגל הימנית של האות יו"ד שאם היא חסרה היינו אומרים
שהתפילין כשירות, מפני שרוב צורת האות ניכרת וזה נחשב
'כתיבה תמה', ובאה המשנה להורות שהתפילין פסולות. מקשה
הגמרא: והא נמי – הלא גם זה פשיטא, שהרי אם האות נפסלת
חסרה בתפילין האות יו"ד. מתרצת הגמרא: לא נצרכא אלא לאידך
דבר יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב, כל אות שאין גויל – קלף מוקף
לה מארבע רוחותיה, דהיינו שאין קלף חלק בין האותיות אלא אות
דבוקה לאות אחרת, פסולה, וכוונת המשנה 'כתב אחד מעכב' היא
שההלכה שנאמרה ב'אות אחת' שלא תהא דבוקה לאות אחרת,
מעכבת.

- 1 גילף – ואין אתה אומר שלומדים בגיורא שוה 'כתיבה' 'כתיבה'.
2 מתרצת הגמרא: אמר קרא 'וכתבתם' וגדרש מכך שכתובת המזווה
3 צריכה להיות כתיבה תמה – שלימה, והדר – ולאחר מכן נאמר
4 'על המזוזות', דהיינו שלאחר שכותבים כתיבה תמה יש לקבוע את
5 המזווה הכתובה על מזוזות המשקוף, ואי אפשר לכתוב כתיבה
6 תמה בדיו על עצים ואבנים. מקשה הגמרא: ומאחר דכתיב
7 ['וכתבתם'] האי גיורא שוה למה לי – מדוע היא נצרכת. מתרצת
8 הגמרא: אי לא גיורא שוה, הוה אמר ליכתבא אאבנא וליקבעה
9 אפיסא – שצריך לחקוק בסבין את המזווה על אבן שבאופן כזה
10 נחשבת החקיקה כתיבה תמה, ולאחר מכן לקבוע את האבן
11 בצורת הפתח, קא משמע לן שהמזווה צריכה להיות כתובה על
12 ספר.
13 שנינו במשנה (לעיל כח): ארבע פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו,
14 ואפילו כתב אחד מעכבן. מקשה הגמרא: פשיטא שאם חסרה אות

הוא נודר מהם, והוא מפני שאינו יכול לברר הניצוצין דתהו.

ויתפרש מה שצריך להיות פתח חרטה שאז יכולים להתיר הנדר.

החרטה הוא בחי' מלך הח' הדר שהוא מקור התיקון², והוא המברר הניצוצין דתהו.

הדר, פירושו כמו³ הדר בי' רבא, הדר בי'⁴, דהיינו חרטה.

זהו תיבת חרט, [אותיות] ח' ר"ט.

ח' הוא מלך הח', ששמו הד"ר מספר ר"ט.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד רב

קסד

"הדר מהיטבאל" הם מקור התיקון, ורמז דהם גימטריא הכיור ופנו – דענינם לטהר

הכיור וכנו – בהמשכן – הי' עומד בין אהל מועד ובין המזבח כלפי דרום כדאיתא בזבחים נ"ט ע"א. והכיור הי' ענינו⁵ לטהר.

ורמז "כיור – פ"ן" ביחד, מספרם הד"ר מהיטבאל מקור התיקון⁶.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שצ

בראשית לו, לט: וַיָּמָת בְּעַל חָנָן בֶּן־עֶכְבֹּר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הָדָר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהִיטְבָּאֵל בְּתִמְטָר בֵּת מִי זָהָב:

קסג

רמז בהמלך החי' "הדר", דפותחין בחרטה" (עירובין סד:), "חרט" נומי' "ח" מלך הי"ח" התחלת עולם התיקון – ואותיות ר"ט בגי' "הדר"

מעשה ברבי גמליאל שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב, כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו, ירד רבי גמליאל מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו.

והרכה דברים למדנו באותה שעה, למדנו שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב, מפירין נדרים למאן דאמר פותחין בחרטה.

עירובין סד, ב

פותחין בחרטה, צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר לדעת כן לא נדרתי, ואילו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי נודר ונמצא נדר נעקר מאליו, רבן גמליאל סבר כמאן דאמר פותחין, לפיכך הוצרך ישוב הדעת לחשב איזה פתח ימצא לו.

רש"י

ענין הנדרים הוא מה שפורש מדברים המותרים כי גם כל הדברים שרשן מתוהו, והתירתם התורה כי הם מניצוצין שיכולים לבררם, אך כשאנו יכול לבררם

(1) פותחין בחרטה (כלומר, כדי להתיר נדר, צריך החכם למצוא פתח לשואל, שיהי' לו פתחון פה לומר "לדעת כן לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן הוא, לא הייתי נודר", ונמצא שהנדר נעקר מאליו, ומפני שזה טעון ישוב הדעת לחשוב איזה פתח ימצא לו, צריך החכם לשבת). (עירובין סד:)

(2) ראה גם לעיל סימנים קמו. קמו ואילך.

(3) שבת כז, א.

(4) עירובין נב, א.

(5) מרמו, דהמלך השמיני מלך הדר ומהיטבאל שורש עולם התיקון הו"ע ה"טהרה", ו"טומאה" שרשו מהו' מלכי אדום דתהו. ראה גם לעיל סימן קנט. קס. וזה גם מרומז ב"הכיור".

(6) כיור (בגי' 236), + פ"ן (70) = 306, וכן הד"ר (209), + מהיטבאל (97) = 306.

(7) פן הוא הבסיס. ראה תרגום פנו (שמות לא, ט) בסיסי. רש"י דברים לב, ו ד"ה ויכוננך. (לעיל סימן ע).

(8) ראה לעיל סימנים קמו. קמו ואילך (ועיין ספר המאמרים ה'תרנ"ד עמוד קצג ביאור ענין מראות הצובאות).

מתוך הספר ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וילך

לא, טז – ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבנו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו

א. במסכת סנהדרין פרק חלק (צ: ז"ל שאלו המינים את ר' גמליאל מניין שהקב"ה מחי' מתים ויודע מה שעתידי להיות א"ל תרומה מן המקרא הזה הנך שוכב עם אבותיך וקם א"ל ודלמא וקם העם הזה וזנה א"ל נקוטו מיהא פלגא בידייכו דידוע מה שעתידי להיות, הגמרא הזאת היא תמוה הלא שתים שאל ממנו והוא לא השיב לו אלא אחת.

להבין אקדים הגמרא דחלק (שם) אמר רב יהודה אמר רב מניין לתחיות המתים מן התורה שנאמר ונתתם תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים שישראל נותנים לו תרומה פי' רש"י הלא אהרן לא בא לארץ ישראל ואיך יתנו לו תרומה שאינו נוהגת אלא בארץ אלא רומז לתחיות המתים שלעתידי יתנו לו תרומה. וזה אינו מוכח כי אם שנאמר שהקב"ה יודע עתידות שאז קשיא הלא הקב"ה ידע כשאמר ונתתם תרומת ה' לאהרן שעתידי יוגזר עליו שלא יבא לארץ ואיך אמר ונתתם תרומת ה' לאהרן אלא רומז לתחיות המתים אבל הרשע שכופר ח"ו שאין הקב"ה יודע עתידות אינו מוכח כלום כי הרשע כופר ואומר שכביכול באותו שעה שאמר ונתתם תרומת ה' לאהרן לא ה' יודע שיוגזר עליו שלא יבא לארץ וה' סבר שיבא לארץ ויקום ונתתם תרומת ה'.

לכן ה"פ שהמינים שאלו מניין שהקב"ה מחי' מתים, אם תאמר מהפסוק ונתתם תרומת ה' לאהרן וכי אהרן לעולם קיים שישראל נותנים לו תרומה קשה מניין דידוע מה שעתידי להיות דלמא אינו יודע מה שעתידי להיות, וא"כ כשאמר ונתתם תרומת ה' לאהרן עדיין לא ה' יודע שיבא לארץ אבל אינו רומז על תחיות המתים א"ל הנך שוכב עם אבותיך וקם א"ל ודלמא וקם העם הזה וזנה שמורה דידע עתידות א"ל נקוטו מיהא פלגא בידייכו שידוע מה שעתידי להיות, וא"כ ממילא נמי מוכח תחיות המתים מהפסוק ונתתם תרומת ה' כי ידע שאהרן לא יבא לארץ ישראל ולמה אמר ונתתם תרומת ה' לאהרן אלא מכאן לתחיות המתים מן התורה.

בגדי אהרן

ב. בפרק חלק ז"ש שאלו הרומיים את רבי יהושע ב"ח מניין שהקב"ה מחי' מתים ויודע עתידות א"ל תרומה מן המקרא הזה שנאמר ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה כו' א"ל ודלמא וקם העם הזה וזנה א"ל נקוט מיהא פלגא עכ"ל. והנה המאמר הזה הוא

תמוה במאד, מחד למה שאלו הרומיים שני שאלות כא' כל אחד וא' בפ"ע, ולאחר שהשיבו להם שאלה ראשונה הי"ל לשאול שאלה שני'. גם יש להקשות אחר ששאלו ודלמא וקם העם הזה וזנה א"ל נקוט מיהא פלגא וא"כ לא השיב להם כלום על שאלה שני'.

ולע"נ שיובן במה דאיתא במ"ר פ' בראשית והובא בילקוט תהלים ס' תשצ"ד ז"ל אמר ר' יוחנן אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם הוי העולם נברא בהא ומה ה"א זו פתוח מלמטה וסתום מכל צדדיו רמז שכל המתים יורדים לשאול והקוץ שלו מלמעלה רמז לתחיית המתים והחלון שמן הצד רמז לבעלי תשובה עכ"ל יע"ש. נמצינו למדין דמה שנברא העולם בה"א לרמזו שיש ת"ה.

עוד נקדים מ"ש שם במ"ר ז"ל בהבראם מהו בהבראם באברהם בזכותו של אברהם נברא העולם עכ"ל. לפי זה משמע שהקב"ה הוא יודע מה שעתידי להיות הא ראי' שראה שעתידי לצאת אברהם בעולם ובזכותו נברא העולם נקוט מיהא דיש ב' סברות דנלמדין מן הה"א תחיית המתים ושיועד עתידות.

ובזה יובן לשון הגמרא דהרומיים היו סוברים דבהבראם נלמד ת"ה על שהקב"ה יודע עתידות ואם כן אם היו שואלין רק חד שאלה מניין לתחיית המתים מן התורה הי' יכול להשיב הלא כתיב בהבראם, וע"כ שאלו ב' שאלות כאחת מניין שהקב"ה מחי' המתים ויודע מה שעתידי להיות מנין שניהם מן התורה, ואם משיב הרי כתיב בהבראם והיינו בה"א בראם ונלמד תחיית המתים, אם כן אי אפשר ללמד מכאן שיועד עתידות דכיון שכבר נלמד מכאן תחיית המתים לכן ב' שאלות כאחד מן המקרא דאם משיב על אחד מהנה ישאר השני' בקושיא.

והשיב להם רבי יהושע בן חנניא תרומה מן המקרא דכתיב הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה, וסברו הרומיים שר' יוחנן אינו לומד כלום מן המקרא דבהבראם רק ב' למד מן המקרא דהנך שוכב עם אבותיך לכן שאלו ודלמא וקם העם הזה וזנה, וא"כ לא מן הפסוק הזה נלמד אלא חדא.

ולכן השיב להם נקוט מיהא פלגא בידייכו, כלומר לא כמו שאתם סוברים שמה שאמרתי להם תרומה מן המקרא שאפילו הוא שתרווייהו אני לומד מן המקרא הזה ח"ו גם אני סובר שהכתוב דבהבראם בא ללמד או תחיית המתים או שיועד העתידות, ומה שהבאתי לכם מן הכתוב דהנך שוכב עם אבותיך ר"ל שגם מן הכתוב הזה יש ראי' שיש תחיית המתים או יודע עתידות, ואם תאמר שאין מן הכתוב הזה ראי' אלא חדא א"כ נקוט מיהא פלגא מן הכתוב הזה וחדא מן הכתוב דבהבראם וק"ל.

עץ חיים

♦ יום ראשון כ"ט אלול ♦

לא (א) וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

כ"ט וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר.

(ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם
לֹא־אוּכַל עוֹד לַצָּאת וּלְבֹא וַיְהוֶה אִמְרָאֵלִי לֹא
תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:

כ"ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לַצָּאת וּלְבֹא וַיְהוֶה אִמְרָאֵלִי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. (למקנ לד) "לא כִּהְתָּה עֵינִי וְלֹא נָס לַחֹה". אֵלֶּה מֵהוּ "לֹא אוּכַל"? אִינִי רֹשָׁאִי, שְׁנֵטְלָה מִמֶּנִּי הַרְשָׁוֶת וְנִתְּנָה לַיהוֹשֻׁעַ. וְה' אָמַר אֵלִי • זֶהוּ פְרוֹשׁ "לֹא אוּכַל עוֹד לַצָּאת וּלְבֹא", לְפִי שֶׁה' אָמַר

(ג) יְהוֹה אֱלֹהֶיךָ הוּא • עָבַר לְפָנֶיךָ הוּא־יִשְׁמֹד
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֶיךָ וַיִּרְשָׁתֶם יְהוֹשֻׁעַ הוּא
עָבַר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוֹה:

♦ יום שני א' תשרי ♦

(ד) וַעֲשֵׂה יְהוֹה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂה לְסִיחֹן וּלְעוֹג
מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וְלֹא־רָצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם:

(ה) וְנִתְּנָם יְהוֹה לְפָנֶיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתְכֶם:

ספורנו

לא (א) וַיִּלְךָ מֹשֶׁה. הִתְעוֹרָר לָזֶה, כִּמּוֹ "וַיִּלְךָ אִישׁ מִבֵּית לָוִי" (שמות ב, א), "וַיִּלְךָ וַיַּעֲבֹד" (לעיל יז, א), וְדוֹמִיָּהֶם. וְזֶה, שֶׁאֲחֵר שֶׁהַשְּׂלִים עֲנִינֵי כְרִיתֵת הַבְּרִית, הִתְעוֹרָר לְנַחֵם אֶת יִשְׂרָאֵל עַל מִיתָתוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲרָבּוּ שְׂמֹחַת הַבְּרִית הָרְאוּיָה לָהֶם, לְהוֹרֹת עַל הַיּוֹתֵם מִקְבָּלִים הַבְּרִית בְּשִׂמְחָה, עַל דֶּרֶךְ "וַיִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשֵׁיו" (תהלים קמט, ב), כַּאֲמָרוֹ "וּבִרְחֹת שְׁלָמִים וְאִכְלֹתָ שֶׁם, וְשִׂמְחָתָ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ" (לעיל כו, ז).

ז. תורה ב

(ב) בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם. וְאִין לְהִתְעַצֵּב עַל מִיתָתִי, שֶׁלֹּא הֵייתִי רָאוּי לְחַיּוֹת עוֹד בְּשִׁבְעִי. לֹא אוּכַל עוֹד לַצָּאת וּלְבֹא. וְגַם אִם הֵייתִי חַי, לֹא הֵייתִי יָכוֹל לַצָּאת וּלְבֹא לְפָנֶיכֶם בְּזִקְנוֹתִי. וְה' אָמַר אֵלִי לֹא תַעֲבֹר. וְגַם אִם הֵייתִי יָכוֹל לַצָּאת וּלְבֹא, הִנֵּה ה' אָמַר אֵלִי לֹא תַעֲבֹר, וְאִם כֵּן טוֹב לָכֶם שְׂאֵמוֹת כְּדִי שֶׁתּוֹכְלוּ

לְעַבֵּר. תורה ג

(ג) ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עָבַר לְפָנֶיךָ. וְכִמּוֹ כֵּן אִין לָכֶם לְהִתְעַצֵּב עַל מֵה שֶׁתֹּאבֵד מִכֶּם הַנְּהַגְתִּי, כִּי אֲמַנֵם "ה' אֱלֹהֶיךָ עוֹבֵר לְפָנֶיךָ", וּבְכֵן תִּזְכּוּ לְהַנְהִיג יוֹתֵר טוֹבָה מִהַנְּהַגְתִּי. יְהוֹשֻׁעַ הוּא עָבַר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'. כִּי אֲמַנֵם יְהוֹשֻׁעַ אֵינוֹ הַמְּנַהִיג. אֲבָל "הוּא עָבַר לְפָנֶיךָ" בְּמִצְוֹת הָאֵל יִתְעַלָּה שֶׁהוּא הַמְּנַהִיג. תורה ד

וּתְקִיפוּ וְאַלִּימוּ לֹא תִדְחֲלוּן וְלֹא תִתְבָּרוּן
מִקְדָּמִיהוֹן אֲרִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הוּא דֹמְדַבֵּר קִדְמוֹ
לֹא יִשְׁבָּקֶנָּךְ וְלֹא יִרְשָׁנֶנָּךְ:

(ו) חֲזָקוּ וְאַמְצוּ אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם
כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא
יַעֲזֹבֶךָ: ס

כ"י • לא יִרְפֶּךָ • לא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לִהְיוֹת נֶעֱזָב מִמֶּנּוּ.

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע."

התנועותיות חלק א תשמ"ה עמוד 351

עטרת מרים

ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מִנָּה אַחַת מִיִּיחֻדָּה
בִּימֵי אֲפִים הָרְאוּהָ לְהַתְקַבֵּל בְּסֶבֶר
פָּנִים וְפֹת כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב
וְיִהְיֶה סֵגֶר רַחֲמָה: וְיִכְעַסְתָּהּ
פְּנִינָה צִרְתָּהּ (שְׁתֵּי נָשִׁים מֵאִישׁ אֶחָד
תִּקְרָאנָה צִרוֹת) גַּם־פֶּעַם פְּעָמִים
רַבּוֹת בַּעֲבוּר בְּכָרִי שְׁתֵּיתֶיהָ חָנָה
הִרְעַמָּה וְעוֹפָה וְקִצּוּפָה כִּי־סֵגֶר
יִהְיֶה בְּעַד פְּגִיר רַחֲמָה: וְזֶכֶן
יַעֲשֶׂה אֶלְקָנָה שְׁנֵה בְשֻׁנָּה גִּוְתָן לָהּ
חֶלֶק מִבְּחֹר לְהִרְאוֹתָהּ שְׂמֻחָבָה מִדִּי
בְּכָל זְמַן עֲלֹתָהּ בְּבֵית יִהְיֶה כֵּן לִפִּי
חֶבֶד שְׂבַעֲלָה מֵרָאָה לָהּ תִּכְעַסְנָהּ
פְּנִינָה וְתִכְבְּהָ חָנָה וְלֹא תֵאָכֵל:
ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִשָּׁה חָנָה
לָמָּה תִּכְבִּי וְלָמָּה לֹא תֵאָכְלִי
וְלָמָּה יִרְעֶ לְבָבְךָ הַלּוֹא אֲנִכִּי
אֶהְיֶה אִלֶּיךָ טוֹב לָךְ גַּם לַעֲרֹךְ וְלִמְנוֹ

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה

שמואל א פרק א"ב

א א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרִמְתִּים צוֹפִים
מִתֵּר אֲפָרִים וּשְׂמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יִרְחָם בֶּן־
אֱלִיהוּא בֶּן־תָּחוּ בֶן־צוּף אֲפִרְתִּי: ב וְלֹא
שְׁתֵּי נָשִׁים שָׁם אַחַת חָנָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית
פְּנִינָה וַיְהִי לִפְנֵינָה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים:
ג וְעֵלָה הָאִישׁ הַהוּא מַעֲרִיר מִיָּמִים יְמִימָה
לְהַשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צִבְאוֹת בְּשֻׁלָּה
וְשֵׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֲלִי חֲפְנִי וּפְנִחָם כְּהֻנִּים
לַיהוָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וַנִּתֵּן
לִפְנֵינָה אִשָּׁתוֹ וְלִכְל־בְּנֵיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מְנוֹת:

עטרת מרים

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרִמְתִּים
שְׁתֵּי רְמוֹת הָיוּ, צוֹפִים מִמִּשְׁפַּחַת
צוֹפִים, נִבְיָאִים מִתֵּר אֲפָרִים לִי הָיָה
וּשְׂמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יִרְחָם בֶּן־
אֱלִיהוּא בֶּן־תָּחוּ בֶן־צוּף אֲפִרְתִּי
גם צוּף הָיָה מִתֵּר אֲפָרִים: ב וְלֹא שְׁתֵּי
נָשִׁים שָׁם אַחַת חָנָה וְשֵׁם
הַשְּׁנִית פְּנִינָה וַיְהִי לִפְנֵינָה יְלָדִים
וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים: ג וְעֵלָה הָאִישׁ
הַהוּא מַעֲרִיר מִיָּמִים יְמִימָה מִשְׁנֵה
לְשָׁנָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְהַפְלִל לִפְנֵי ה'
וְלִזְבֹּחַ שֵׁם שְׁלָמִי שְׂמֻחָה וְשְׁלָמִי חֲגִיגָה
לַיהוָה צִבְאוֹת בְּשֻׁלָּה וְשֵׁם שְׁנֵי
בְנֵי־עֲלִי חֲפְנִי וּפְנִחָם כְּהֻנִּים מִנֵּי
הַכֹּהֲנָה לַיהוָה כִּי עַל־אֲבִיהֶם שָׂמֹשׁ
בְּכֹהֵן גִּדּוּלָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם שֶׁל
הַבָּאָה קָרְבָּנֵיהֶם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וַנִּתֵּן
לִפְנֵינָה אִשָּׁתוֹ וְלִכְל־בְּנֵיהָ
וּבְנוֹתֶיהָ מְנוֹת מִנְחָה הַשְּׁלָמִים:

ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מִנָּה אַחַת אֲפִים כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב סֵגֶר רַחֲמָה:
ו וְיִכְעַסְתָּהּ צִרְתָּהּ גַּם־פֶּעַם בַּעֲבוּר הִרְעַמָּה כִּי־סֵגֶר יִהְיֶה בְּעַד רַחֲמָה: ז וְזֶכֶן יַעֲשֶׂה שְׁנֵה
בְשֻׁנָּה מִדִּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יִהְיֶה כֵּן תִּכְעַסְנָה וְתִכְבְּהָ וְלֹא תֵאָכֵל: ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִשָּׁה
חָנָה לָמָּה תִּכְבִּי וְלָמָּה לֹא תֵאָכְלִי וְלָמָּה יִרְעֶ לְבָבְךָ הַלּוֹא אֲנִכִּי לָךְ מַעֲשָׂרָה בָּנִים:

(ו) לֹא יִרְפֶּךָ. כִּי יִחְזִיק בְּיָדֶיךָ בְּעֵת הַמִּלְחָמָה. וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ. אֲחֵרֵי כֵן, שֶׁלֹּא יִגְרַע מִמֶּךָ עֵינֵי הַשְּׂגָחָתוֹ, וְלֹא יִתְקוּמָמוּ סְבִיבוֹתֶיךָ. תוֹרָה ז

עטרת מרים

מִשְׁשֶׁרֶת בָּנִים: שֶׁתִּקַּם חַיָּה אַחֲרֵי אֲכִלָּה מִעֵץ הַשִּׁלֵּה לַחַיִּית אֵת
הַנֶּפֶשׁ וְאַחֲרֵי שָׁתָה וְעַל הַכֶּהֱן יָשֵׁב עַל־הַכֹּפֶאֶת עַל־מוֹצֵת הַיֶּבֶל
יִהְיֶה: וְיִהְיָ מֵרֵת נֶפֶשׁ בְּבֹאֶה לַחֲתוּפֶלֶל הַיִּתֵּה נִשְׁפָּה מִרָה לֹה בְּמֵאֵד
וְתִתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבִכָּה תִּבְכֶּה: יֵאָמְרוּ לְדָר וְהֵאמֹר יְהוָה

צָבָאוֹת אִם־רָאָה תִּרְאֶה בְּעֵי
אֶמְתִּךָ כִּמּוֹ שְׂאֵנִי מִעֵנָה בַּצַּעַר
וּחִרְתָּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֶמְתְּךָ
וְנִתְּתָה לְאֶמְתְּךָ זָרַע אֲנָשִׁים
שְׂדֵיהָ וְזַרַע חֶשֶׁב לְשֵׁרֵת לִפְנֵי ה'
וְנִתְּתִיו לַיהוָה כְּלִימִי חֲתִי
וּמוֹרָה וְתַרְעֵל לֹא־עֲלָה עַל־רֹאשׁוֹ
כִּי יִדְוֶה עִיר וְקֹדֶשׁ לֹה': יב וְהִיָּה כִּי
הִרְבָּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה
לִפְנֵי קֹדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְעַל־שֹׁמֵר
אֶת־פִּתְּי הָיָה מִמֶּתִן לִשְׁמֹעַ מִדְּבָרֶיהָ:
יג אֲבָל וְחֲנָה הִיא מִדְּבָרֵת עַל־
לִבָּהּ בְּלִחַשׁ רַק שְׂפָתֶיהָ נִעֲזוֹת
וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע וְנִחְשָׁבָה חֶשֶׁב
אוֹתָהּ עַל־לִשְׁבָּרָה שְׁלֵא הָיָה רְגִילִים
לְהִתְפַּלֵּל בְּלִחַשׁ: יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהֶי
עַל־עַד־מָתִי תִשְׁתַּכְּרֶנּוּ כִּי שָׂבוֹר
אֶסּוֹר לְהִתְפַּלֵּל וּלְשׁוֹחֹת בְּמִקְדָּשִׁי, לְכֹן,
הַסִּירִי אֶת־יִיגָד מִעֲלֶיךָ וְאַחִיר קֹדֶשׁ
תִּבְּאוּ אֶל מִקְדָּשִׁי אֵל: מז וְתַעַן חֲנָה
וְתֹאמַר לֹא אֶדְוֶי לֹא בֶן הַדְּבָר,
אִשָּׁה קִשְׁת־זִרוּחַ אֲנֹכִי מִצָּרָה
וְיִדְאָנָה, וּמִדַּעַת בְּאִתִּי חֲנָה לְהִתְפַּלֵּל וְיִין
וְשֹׁכֵר לֹא שְׂתִיתִי וְאִשְׁפָּךְ אֶת־
נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לִי לְהָרִים קוֹל
חֲשֹׁמֵעַ לִזְלוֹת: מז אֶל־תִּתֵּן אֶת־

עטרת מרים

אֲמַתְךָ לִפְנֵי ה' כְּמוֹ בַת־בְּלִעַל לְבָא שְׂפֹרָה לְבֵית ה' בִּי־מֶרֶב שִׁחִי
וְכַעֲסִי שְׁנֵרְתִי מִכְעֶסֶת אוֹתִי דִּבַּרְתִּי עֲדִי־הָהָה עַד חֹמֶן הַזֶּה: יוֹ יִעַן עַל
וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וְאֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתְּנוּ אֶת־שְׁלָתְךָ יִמְלֹא אֶת בִּקְשֶׁתְךָ
אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ מִעֲמֹל: יח וַתֹּאמֶר תִּמְצֹא שִׁפְחָתְךָ חַן בְּעֵינֶיךָ לְכַשֵּׁת
עֲלֶיהָ רַחֲמִים וְתִלְךָ הָאִשָּׁה לְדֹרֶכָה

הִלָּכָה לָהּ לְבִיתָהּ וּתְאֵכֶל וּפְנִיָּה
הָעַיִם לֹא־הָיוּ לָהּ עוֹד:
יֵשׁ וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי
יְהוָה וַיִּשְׁבּוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם
הָרִמָּתָה וַיַּדַּע אֱלֹקֶיהָ אֶת־חֲנֻחַתָּהּ
אֲשֶׁלָּהּ וַיַּזְכֵּרָהּ יְהוָה עֲלֶיהָ וַיְרַוֶּהָ
לִפְנֵי לְטוֹבָהּ: כִּי הָיָה לְתַקְפוֹת
הַיָּמִים וַתַּחַר חֲנָה לֵעַת הַחוּץ
תִּשְׁלֹם יָמֶי הַהֵיחָד וַתֵּלֶךְ בָּן וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי אִמְרָה
מִיהוָה שְׂאֵלְתִּיו: כֹּא בִשְׁבָא עַת
עָלִיתָ וְעַל הָאִישׁ אֱלֹקֶיהָ וְכֹל־
בֵּיתָהּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זִבְחַת
הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ שִׁחֶיהָ רָגַל לִזְבֹּחַ
בְּכָל שָׁנָה: כִּב וַחֲנָה לֹא עָלְתָה
בִּשְׁנָה הַהִיא בִּירֵאֻמָּהּ לֹא־יָשָׁה לֹא
אִזּוֹ מִבֵּיתִי עַד וַיִּמָּלֵךְ הַנֶּעֱרָב תִּשְׁלֹם
וַיִּקְרָא הוּא 24 חֹדֶשׁ וְאַחֲרֵי הַקָּמֹל
וַהֲבֵאתִיו גַּם אוֹתוֹ אֶל בֵּית ה'
וַנִּרְאֶה אֶת־פָּנֶי יְהוָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לִפְנֵי וּלְהוֹדוֹת לוֹ עַל הַנֶּעֱרָב הַיּוֹדֵד
וַיֵּשֶׁב שָׁם עַד־עוֹלָם וְלֹא יָשׁוּב עוֹד
לְבֵיתוֹ: כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹקֶיהָ
אִישָׁה עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ כִּי
חֲפָצְךָ עָשִׂי שְׂבִי עַד־גְּמֻלָּךְ אֹתוֹ

טו אל־תתן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַת־בְּלִיעֵל כִּי־מֵרֹב שִׁיחֵי וּכְעָסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הַנֶּחֱסִי יוֹשֵׁעַן עָלַי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שְׁלָתְךָ אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ יְיָ וְתֹאמַר תִּמְצָא שְׂפָחַתְךָ חַן בְּעֵינַיִךְ וְתִלְךָ הָאִשָּׁה לְדֹרָכָהּ וְתֹאכֹל וּפְגִינָה לֹא־הָיִידָה עוֹד׃ יט וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּבְאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרַמְתָּה וַיֵּדַע אֱלֹקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יְהוָה׃ כ וַיְהִי לְתַקְפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מִיְּהוָה שְׁאַלְתִּיו׃ כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֱלֹקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זִבְחַת הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃ כב וְחַנָּה לֹא עָלְתָה בִּי־אֹמְרָה לְאִשָּׁה עַד וַיִּגְמַל הַנָּעַר וַהֲבֹאֲתוּ וַנִּרְאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃ כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹקָנָה אִשָּׁה עָשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׂכָר עַד־גְּמֻלָּךְ אֲתוֹ אֵךְ יָקָם

עטרת מרים

אך יקם יהוה את־דברו שיתנה הכן בזה האפן שיתקדם בו מה שגדרה חנה ותשב האשה ותינק את־בנה עד־גמלה אתו: כד ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה לזבח לה ואיפה אחת קמה למנחות ונגבל יין לנסכים ותבאהו את הנער בית־יהוה שלו והנער נער קטן

ורד: כה וישחטו את־הפר הראשון ויבאו את־הנער אל־עלי להראותו שנתקבלה תפלתו: כו ותאמר בי אדני מלא שאלתי זאת וקח את תלד הנה ושים עניד עלי חיי נפשך אדני והשבעתו בחיי נפשו, אני האשה הנצבת אשר עמדת פה עמכה בזה בהיותך גם אתה יושב פה להתפלל אליהו: כז אל־תעבור הנער הנה התפללתי ויתן יהוה לי את־שאלתי אשר שאלתי מעמו: כח וגם בעת התפלה נדתי כי אנכי השאלתיהו ליהוה פל־תימים אשר הלה כל זמן אשר יתנה בזה העולם הוא שאול ליהוה וישתחו שם שמואל להודות ליהוה אשר שם חלקו מעובר ה: א ותתפלל חנה ותאמר עלן שמת לבי ביהוה בתשועת ה' רמה גברה קרני ביהוה לגנח בו אויבי, רחב פי על־אויבי על הפקעסים אותי בהיותי עקרה כי שמחתי בישועתך שנתת לי בן: ב אין־קדוש ביהוה כִּי־אין בורא בלתיך שראוי להתפלל אליו ואין צור באלהינו וזי מתנבאים אשר תדמה קדשתו לקדשת הבורא: ג אל־תרגבו תדברו גבחה גבחה גאון גאון ונסות, אל יצא עתק דברי חזק מפיכם כי אל דעות יהוה חידע הכל ולו ולפני נתפנו נמנים עללות מעשה הבריות: ד ועל שהוא יודע הכל, לזה משלם לאיש כמעשהו, ופתאום קשת גברים חתים ישברו ונכשלים וחלשים אזור חיל חגרו כח: ה אלה שהיו שבעים ורדו מנכסיהם עד בלחם בעבור פת לחם נשפרו עצמם, ורעבים אשר היו משכירים עצמם בעבור הרעבון חרלו מנעו מלהשפיר עצמן, כי מצאו די

עטרת מרים

מחסורם עד אשר מי שהיתה עקרה ילדה שבעה בנים ורבת בנים אמללה כי היתה קוברת בניה: ו יהוה ממית בני רבת הבנים ומחיה בני העקרה, ובה מוריד את בת רבת הבנים שאול לענק הנדה, ויעל העקרה מעלה: ז יהוה מוריש לזה ומעשיר לזה משפיל את הגבורים המושלים בגבורתם אף־מרומם את העניים

החלשים: ח ה' מקים מעפר דל מאשפת ירים אביון מנביתו עד להושיב אותו עם־נדיבים שרים וחשובים וכפא כבוד ינחלם כי ליהוה מצקי יסודות ארץ וישת וישם עליהם תבל את מקום הישוב, לכן בידו לעשות בעולמו כרצונו: ט אולם הכל כמשפט, כי רגלי חסידיו ישמור ממלכות ורשעים בחשד ידמו יצרתו בעת נתמלא סאתם כִּי־לא בכח יגבר־איש לא תועילים גבורתם ועשרם, כי הכל ביד ה': י נא יהוה יתנו יהיו נשברים מריביו אנשי מלחמתו של בני עליו על הפלשתים בשמים ירעם יעשה רעם גדול להבהיל אותם (לפני ז י). יהוה נא ידון בני אפסי־קצות ארץ להיות שופט בישראל, ויסבב במקומות עריהם לשפטים (שם טז) ויתן־עז למלכו אשר בני ומלך אותו והוא שאול וירם קרן משיחו על דוד אמרה:

בישועתך: ב אין־קדוש ביהוה כִּי־אין בלתיך ואין צור באלהינו: ג אל־תרגבו תדברו גבחה גבחה יצא עתק מפיכם כי אל דעות יהוה ולו נתפנו עללות: ד קשת גברים חתים ונכשלים אזור חיל: ה שבעים בלחם נשפרו ורעבים חרלו עד־עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה: ו יהוה ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: ז יהוה מוריש ומעשיר משפיל אף־מרומם: ח מקים מעפר דל מאשפת ירים אביון להושיב עם־נדיבים וכפא כבוד ינחלם כי ליהוה מצקי ארץ וישת עליהם תבל: ט רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשד ידמו כִּי־לא בכח יגבר־איש: י יהוה יתנו מריביו עליו בשמים ירעם יהוה ידון אפסי־ארץ ויתן־עז למלכו וירם קרן משיחו:

♦ יום שלישי ב' תשרי ♦

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוָשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֶיךָ כָּל־
יִשְׂרָאֵל חֹק וַאֲמִיץ כִּי אַתָּה תְּבֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לֵאבְתָם לָתֵת לָהֶם
וְאַתָּה תִּנְחִילָנָה אוֹתָם:

כ"י • כִּי אַתָּה תְּבֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה • אָרִי אֶת תְּעוּל
עִם עֲמָא הַדִּין. מֹשֶׁה אָמַר לַיהוָשֻׁעַ: זְקִנִים שְׂבִדוֹר
יְהִיו עִמָּךְ, הַכֹּל לְפִי דַעְתָּן וְעֲצָתָן, אֲבָל הַקְדוּשָׁה־
בְּרוּךְ־הוּא אָמַר לַיהוָשֻׁעַ: "כִּי אַתָּה תְּבִיא אֶת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם" (לקמן לג), תְּבִיא,
עַל בְּרָחִים, הַכֹּל תְּלוּי בָךְ, טַל מִקַּל וְהָךְ עַל קִדְקִדָן,
דְּבַר אֶחָד לְדוֹר וְלֹא שְׁנֵי דְבָרִים לְדוֹר (סנהדרין ח).

ח וְזֵי הוּא דְּמַדְבֵּר קְדָמָךְ מִימְרָה יְהִי בְּסַעְדָךְ
לֹא יִשְׁבָּקָךְ וְלֹא יִרְחַקָךְ לֹא תִדְחַל וְלֹא
תִתְבַּר:

ה) וַיְהִי הָיוּ הַחֲלָף לְפָנֶיךָ הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא
יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת:

ט וּכְתַב מֹשֶׁה יֵת אוֹרִיתָא הָדָא וַיְהִיבָה
לְכַהֲנָי בְּנֵי לֵוִי דְנִטְלִין יֵת אֲרוֹן קִנְיָא דְזֵי
וּלְקַל סְבִי יִשְׂרָאֵל:

ט) וַיְכַתֵּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתֶּנָּה אֶל־
הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנִּשְׁאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה
וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

כ"י • וַיְכַתֵּב מֹשֶׁה וְגו' וַיִּתֶּנָּה • בְּשִׁגְמָרָה בְּלֵה, נִתְּנָה לְבְנֵי שְׂבָטוֹ.

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו
גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד
– יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה
המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה ליום שני של ראש השנה

עטרת מרים

מִרְחֹק יְהוָה נִרְאָה
לִי אִף עֲתָה הִסְתִּיר פָּנָיו מִפְּנֵי בְּגִלוֹת.
עֲנֵה אוֹתָם הָאֵל, לֹא הָיְתָה אֲהַבְתִּי
אֵלָיו לְפִי שְׁעַת אֵלָּא וְאַהֲבַת עוֹלָם
אֲהַבְתִּיו עַל־פֶּן מִשְׁכִּיתוֹ לֹד
חֶסֶד וְנִרְאִיתִי לֹד בְּבֹדִי עַל הַר סִינַי

ירמיה פרק לא

אֶבָּה אָמַר יְהוָה מִצָּא חֵן בְּמִדְבָּר עִם
שְׂרִידֵי חֶרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל:
בִּמְרֹחַק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם

עטרת מרים

אֶבָּה אָמַר יְהוָה מִצָּא חֵן בְּעַת
שְׁהִלְכוֹ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר עִם יִשְׂרָאֵל
שְׂרִידֵי מִחֶרֶב מִצְרַם הָלוֹךְ הָאֵל
הָלוֹךְ לְפָנֵיהֶם לְהַרְגִיעוֹ לְחֹל חֶרֶב
מִרְעוּס יִשְׂרָאֵל: בִּאֻמְרַת בְּנִסְת
יִשְׂרָאֵל בְּגִלוֹת, אֲמַת הוּא זֶה כִּי

ספורנו

וְאֵל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׂמִידִם וְקִבְלוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת "הַתּוֹרָה" בְּהַקְהֵל, כְּאוֹתָהּ
שִׁשְׁנִינִי: חֲזוֹן הַבְּנִסְת נֹתֵן לְרֹאשׁ
הַבְּנִסְת, וְרֹאשׁ הַבְּנִסְת לְסִגְנוֹ וְשֵׁם
שֵׁם. תוֹרָה י

וְקִבְלָנָה הַמִּלָּךְ הַקּוֹרָא, כְּאוֹתָהּ שִׁשְׁנִינִי:
הַסִּגְנוֹ נֹתֵנוֹ לְכַהֵן גְּדוֹל, וְכַהֵן גְּדוֹל
לְמִלָּךְ (סוֹטָה פֶּרֶק ז' מִשְׁנָה ח).
הַנִּשְׁאִים אֶת אֲרוֹן. שְׁנִשְׁאִי בְּעַת
הַתְּחִידֵשׁ נִסְ בּוֹ.

ז) כִּי אַתָּה תְּבֹא. אִף עַל פִּי שְׁאֲנִי לֹא
זְכִיתִי לָלוֹךְ. תּוֹרָה ח
ט) אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת. פְּרִשְׁת הַמִּלָּךְ
שִׁשְׁנִינִי עֲתָה שִׁינִינִי בְּהַקְהֵל.
וַיִּתֶּנָּה אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי. שְׂמִידִם

עטרת מרים

להיות אהבתי לך לעולם: ג כהן הראשון ותשני בנו בני אדם ונחרכו, אבל עוד אבנך אני בעצמי בנן שלישי ונבנית ותשאר בניה עד עולם. בתולת ישראל עדת ישראל עוד תעדי תקשמי תפיד בכל מיני פאר ויצאת במחול ותצא בקוד מושחקים של שמחה: ד עם כי עתה הנה שומעין

עוד תפעי את כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וקחם האויב וחללו יפדו בקשר את פרם, כי מגדל הרבו לא יוכלו להביאם לירושלים: ה כי ישירים מוכן אשר קראו יכריזו בקול נצרים צופים העומדים בהר אפרים קומו ונעלה ציון אליהנה אלהינו כי באה הנאולה ותורה השכינה למקומה לציון: ו כי כה אמר יהוה לישראל רנו בקול לעקב בשמחה על כל תחלת הנאולה וצחקו קול גדול בראש הגוים במקומות הנבזים שבארצות הגוים השמיעו והללו את ה' ואמרו הושע יהוה את-עמך את שארית ישראל: ז כי הנני מביא אותם מארץ צפון אשר הנלו לשם וקבצתיים את בני עשרת השבטים מירפתי מסוף ארץ שגלו לקצות הארץ. בם אתם יחד עם ענך ופסח הרה וילדת יחדו כי ילכו בנחת קהל גדול בלם ישובו הנה: ח בבכי יבאו על די תפלה ותשובה אנאלם ובתחנונים אובילם אנהינם אוליכם אל אצל נחלי מים בדרדך ישר למען לא יפשלו בה ביהייתי לישראל לאב וארחם עליהם ואפרים חביב עלי כבן בכרי הוא: ט שמעו דברי-יהוה גוים והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה ישראל יקבצנו ושמרו פרעה עדרו: י ביהודה

עטרת מרים

והגידו באיים ממרחק מה שתשמעו ואמרו מזרה מי שפדו והגלה את ישראל בין האומות הוא עצמו יקבצנו ושמרו וישמור אותו פרעה עדרו הפרסי: י ביהודה יהוה את-יעקב מצותיו וגאלו מצר הקרבה מיד חזק ממנו: יא ובאו ורננו בחרום בהר ציון ונהרו וישכבו בנהר לבוא

אהבתך על-פן משכתיך חסד: ג עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד תעדי תפיד ויצאת במחול מושחקים: ד עוד תפעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו: ה כי ישירים קראו נצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון אליהנה אלהינו: ו כי כה אמר יהוה רנו לעקב שמחה וצחקו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה את-עמך את שארית ישראל: ז הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתיים מירפתי-ארץ בם ענך ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ישובו הנה: ח בבכי יבאו ובתחנונים אובילם אוליכם אל-נחלי מים בדרדך ישר לא יפשלו בה ביהייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא: ט שמעו דברי-יהוה גוים והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה ישראל יקבצנו ושמרו פרעה עדרו: י ביהודה

אל-טוב יהוה לקבל טובה מרובה על-דגן ועל-תירוש ועל-יצהר ועל-בני-צאן ובקר והיתה נפשם שבעים שבעים בטובה כגן רזה שבעה משוב ה' ולא-יוסיפו לדאבה להיות בעצבון ודאגה עוד: יב אז תשמח כל בתולה במחול בקוד של שמחה ובחרים וזקנים ישמחו יחדו והפכתי אהפוד אכלם שהיה להם מאז לששון ונחמתיים על הצרות שסבלו בעבר ושמחתים שמחת הלב יותר מיוגם: יג ויריתי נפש אשביע נפש חכמים דשן שמן הפרקנות שיריבי מכל המקומות ועמי את-טובי את הטוב הפא להם מאתי ישבעו נאם יהוה: יד כה אמר יהוה קול ברמה בשמי מרום נשמע נהי קול וללל בכי תמרורים בכי מר, והוא הקול של רחל מבכה על-בניה מאנה מאנה להנחם לקבל תנחומים על-בניה כי איננו ואין מי נשאר בארץ כי בלם גלו: טו כה אמר יהוה מנעי קולך מפכי ועיניך מנעי מדמעה כי יש שכר לפעלתך לפעלת גנך שסבלו תגלות ולא שכחו את שמי ולא עברו על בריתי נאם-יהוה ובגמול זה ושבנו מארץ אויב: טז ויש

יהוה את-יעקב וגאלו מיד חזק ממנו: יא ובאו ורננו בחרום-ציון ונהרו אל-טוב יהוה על-דגן ועל-תירוש ועל-יצהר ועל-בני-צאן ובקר והיתה נפשם כגן רזה ולא-יוסיפו לדאבה עוד: יב אז תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו והפכתי אכלם לששון ונחמתיים ושמחתים מיוגם: יג ויריתי נפש חכמים דשן ועמי את-טובי ישבעו נאם-יהוה: יד כה אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על-בניה מאנה להנחם על-בניה כי איננו: טו כה אמר יהוה מנעי קולך מפכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם-יהוה ושבנו מארץ אויב: טז וישתקנה לאחריתך נאם-יהוה ושבנו בנים לגבולם:

עטרת מרים

תקנה לאחריתך לאחרית טוב לנגיד נאם יהוה ושבנו בנים הרור האחרון באחרית הימים ושובו לגבולם: יז שמוע שמועתי אמר ה' אפרים מלכות עשרת השבטים מתגודד ומתנבח עם ה' ואמר הנח וסרתני ביוסרין ואנסר אבל לא הועלת שאשוב עליך בשובה, כי אני דומה כעגל לא

למד למשוד בעול, כשנבחרו יעזר דרכו עוד יותר, ולכן אני מבקש השבני ואשובה על ידי שמראה לי השתחוד כי אתה יהוה אלהי: יח כראחרי שובי אלך נחמתי ממשגי הרעים שעשיתי ואחרי הודעי שודעתי בעצמי שלא עשיתי

עטרת מרים

הטוב ספקתי עליך כדרך אדם המתחרט בשתי בעצמי בפעשים שעשיתי וגם נכלמתי כי נשאתי בשוכרתי חרפת העזות שעשיתי מאז נעוריי: יט משיב להם ה' הבן יקור לי שמו בני יקורי הוא אפרים שלא חטא לי מעולם אם ילד שעשועים קמן הוא שתנם שחטא לפני אביו בכל זאת

יאהבנו, כראחרי שובי אלך נחמתי ממשגי הרעים שעשיתי ואחרי הודעי שודעתי בעצמי שלא עשיתי

יז שמוע שמועתי אפרים מתגודד וסרתני ואנסר כעגל לא למד השבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי: יח כראחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי עליך

בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעוריי: יט הבן יקור לי אפרים אם ילד שעשועים כראחרי שובי אלך נחמתי ממשגי הרעים שעשיתי ואחרי הודעי שודעתי בעצמי שלא עשיתי

יום רביעי ג' תשרי

יפקיד משה יתהוץ למימר מסוף שבע שנין בזמן שמת דשמטתא בחגא דמטליא:

י ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הספות:

השמטה? שעדין שביעית נהגת בה, בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית.

ה"א מקץ שבע שנים • בשנה ראשונה של שמטה, שהיא שנה השמינית. ולמה קורא אותה "שנת

יא במיתי כל ישראל לאתחזא קדם יי אלהיך באתרא די יתרעי תקרי ית אורייתא קדא קדם כל ישראל ותשמענון:

יב בבוא כל־ישראל לראות את־פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את־התורה הזאת נגד כל־ישראל באזניהם:

ה"א תקרא את־התורה הזאת • הנלף הנה קורא מתחלת "אלה הדברים", בדאיתא במסכת סוטה (מא), על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה.

יב כנש ית עמא גבריא ונשיא וטפלא וגירוף די בקרויף בדיל דישמעון ובדיל דילפון (נ"א דילפון) וידחלון מקדם יי אלהיכו ויטונו למעבד ית כל פתגמי אורייתא קדא:

יג הקהל את־העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את־כל־דברי התורה הזאת:

ה"א האנשים • ללמד. והנשים • לשמע. והטף • למה באים? לתת שכר למביאיהם.

ספורנו

יב למען ישמעו. ובינו חכמי העם. הבלתי מבינים. ויראו את ה' אלהיכם. בהבינם שכללים. תורה יג

יגבניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה
(נ"א וילפון) למדל ית יי אלהכון כל
ימא די אתון קמין על ארעא די אתון
עברין ית ירדנא תמן למירתה:

(יג) ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה
אתיהוה אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים
על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה
לרשתה: פ

... ביום י"ז תמוז ותשעה באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת
היום על-דבר "צום הרביעי" ו"צום החמישי" (על-דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא-בזה), ויתירה מזה – התורה
היא נצחית גם לעתיד-לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על-דבר הצומות; אלא שבתורת אמת ותורה אור –
מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים לעתיד-לבוא,
ואדרבה – על-ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הריזה מגדיל השמחה וה'יום טוב'.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה'תשמ"ח – הערה 36)

עטרת מרים

ו דרשו יהוה בהמצאו בעוד הוא מצוי בכם קראהו בהיותו קרוב:
ז יעזב רשע דרכו במעשה ויפח ואיש און מחשבותיו הרעות וישב
וישוב אל אלהיו וירחמנו ואל אלהינו ויש תקנה כירבה לסלוח:
ח כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי אני מרבה לסלוח ולא ישאר אצלי

מחשבותי דבר ולא דרכיכם דרכי
דבר בשרונם לענוש את המורד בו
ואין מועיל תשובה ופיוס, אבל דרכי
לא בן היא נאם יהוה: ט ואין
באין רק הבדל בנחות וזמר, אלא כי
כמו גבהו שמים מארץ בן גבהו
בהבדל רב דרכי מדרכיכם
ומחשבותי מוחשבותיכם כי דרך
בשרונם שלא ימחול כלל וכלל, ודרכי
למחול מפל וכל: י כי כאשר ירד
הגשם והשילג מן השמים
ושמול לא ישוב ויקם כי אם
הרוה השביע את הארץ
והולידה מוציא הצמח מהצערן
בעומק הארץ והצמיחה הצמח
מפעל לארץ ונתן זרע לזרע

ירד הגשם והשילג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה
את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל:

והנשם ירם שהארץ תוליד, כלומר להוציא הצמח מהצערן בעומק הארץ. והצמיחה, היא הוצאת הצמחים מעל הארץ. ונתן זרע וגו', הנשם הוא סבה

שי למורא

(ו) בהמצאו, קדם גור דין, בעוד שהוא אומר לכם דרשוני. (ז) דרכו,
דרך הרשע. ואיש און, לפי הענין פרושו בעל מחשבות ועצות רעות.
מחשבותיו, מחשבותיו הרעות. ואל אלהינו כי ירבה לסלוח,
וישוב אל אלהינו, ויש לו תקנה, כי הוא מרבה לסלוח. (ח) כי לא

מחשבותי מחשבותיכם, כי
חשבתם שאגמל לכם רע אף-על-פי
שתשובו אלי, על בן אמר, לא
מחשבותי במחשבותיכם, כי
במחשבותי להטיב לכם. ולא
דרכיכם דרכי, אין דיני דרני
בשרונם, אתם מי שמודה בדין
מתחב, אבל אני "מודה ועוזב
ירחם" (משלי כח, ג). (ט) כי גבהו
שמים מארץ וגו', בערך גבהות
השמים מן הארץ, בן דרכי גבוהים
בהבדל רב מדרכיכם. והדברים
הנראים נקראים "דרך", והדברים
הנסתרים נקראים "מחשבות". (י) כי
כאשר ירד הגשם והשילג וגו',
כמו הנשם והשילג שיוור מן השמים,
לא ישוב אל השמים על ידי חם
השמש עד שבתחלה הנשם מרוה את
הצמח של הארץ וגו' ורק אחר-כך
ישוב למעלה בהם השמש. והולידה,
והנשם ירם שהארץ תוליד, כלומר להוציא הצמח מהצערן בעומק הארץ. והצמיחה, היא הוצאת הצמחים מעל הארץ. ונתן זרע וגו', הנשם הוא סבה

הפטרה לתענית ציבור

ישעיה פרק נה

ו דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו
קרוב: ז יעזב רשע דרכו ואיש און
מחשבותיו וישב אל אלהיו וירחמנו
ואל אלהינו כירבה לסלוח: ח כי לא
מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם
דרכי נאם יהוה: ט פירגבתו שמים
מארץ בן גבהו דרכי מדרכיכם
ומחשבותי מוחשבותיכם: י כי כאשר

לגדול התבואה בשביל לזרע מִן עֵד בְּמִקוֹם אֲחֵר, וְלִהְיוֹת לְמִאֲכָל לְמִי שְׁאֵרֶיךָ לְאֹכֵל. (יא) כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי וגו', דבר הבטחתי שהבטחתי לָכֶם לְהוֹצִיאָכֶם מִן הַגָּלוּת, לֹא יֵשׁוּב אֵלַי רִיקָם, אֶלָּא בְּאִמַּת יַעֲשֶׂה מֶה שְׁחָפְצִיתִי וְהַצְלִיתִי אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו, כְּלוּמֶר, שְׁלֹא יִתְבַּטֵּל קֶצֶת מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הַכֹּל יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שְׁאִמַּרְתִּי. (יב) כִּי בְשִׁמְחָה תֵצְאוּ

וגו', וְהַבְטַחְתָּה הִיא, כִּי בְשִׁמְחָה תֵצְאוּ מִתְּגָלוּת, וּבְשָׁלוֹם תִּבְּלוּ לְאַרְצְכֶם. הַהֲרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה, שִׁיתְנוּ לָכֶם פְּרִים וְצִמְחִים וְיִדְּנוּ יוֹשְׁבֵיהֶם. יִמְחָאוּ כָּף, לַעֲשֵׂת הַמְּרֻנָּים, יִמְחָאוּ פֶה, כֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה. וְהוּא עֵנָן מְלֻצָּה עַל רַבִּי הַשְּׂמִיחָה, שֶׁכֵּל הַכִּרְיָה תִשְׁמַח עִמָּכֶם. (יג) תַּחַת הַנֶּעְצוּץ יַעֲלֶה בְּרוּשׁ, בְּמִקוֹם עֵץ הַנֶּעְצוּץ שֶׁהוּא קוֹצֵי, יַעֲלֶה עֵץ הַכְּרֹשׁ שֶׁהוּא עֵץ חֲשׁוֹב. כְּלוּמֶר, בְּמִקוֹם מְשֻׁלָּת הַגּוֹיִם יִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל. אוּ בֹא לִמֶּר, שְׁהֲרַשְׁעִים שִׁיעֲשׂוּ תִשְׁכּוּבָה וְהִפְכוּ לְצִדִּיקִים. הַסְּרַפְדָּה, מִן צִמַּח קוֹצֵי. וְהִנֵּה לַח' לְשֵׁם, הַפֶּלֶא הַזֶּה יִהְיֶה עוֹמֵד וְנִמְשָׁךְ וְהִנֵּה לַח' לְשֵׁם גְּבוּרָה. לְאוֹת עוֹלָם וגו', וְהִנֵּה לְאוֹת וְלִסְמִינ עוֹלָם, כִּי כִכָּה יִהְיֶה עַד עוֹלָם וְלֹא יִכָּרֵת הַדָּבָר הַזֶּה. (א) שְׁמֵרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, שְׁמֵרוּ מִשְׁפָּט הַתּוֹרָה וַעֲשׂוּ צְדָקָה זֶה עִם זֶה. כִּי קְרוּבָה יִשְׁוּעָתִי לְבֹא, כִּי עַל־יְדֵיהָ תִהְיֶה יִשְׁוּעָתִי קְרוּבָה לְבֹא. וְצִדְקָתִי לְהַגְלוֹת, וְצִדְקַת הַבְּטַחְתִּי תִּהְיֶה לְעֵץ כֹּל. (ב) יַעֲשֶׂה זֹאת, שִׁיעֲשֶׂה אֶת הָאִמּוֹר לְחֵלֶן. מִחֻלָּל, שְׁלֹא יַעֲשֶׂה בְיוֹם הַשַּׁבָּת שׁוֹם מְלָאכָה. (ג) כֵּן הַנֶּכֶד הַנִּגְלוֹת אֶל ה', הוּא גַר צִדֵּק. הַבְּדֵל יְבִדִּילֵנִי וגו', אֵתְּהָ נִבְדֵּל מִיִּשְׂרָאֵל כַּעַת שִׁיקְבְּלוּ הַכּוֹרֶה, וְחֹשֶׁב לִמֶּר שְׁאֵין לְשִׁמּוֹר וְלִקְבֹּם הַמְּצוֹת. הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ, כְּמוֹ עֵץ יָבֵשׁ שְׁאֵינוֹ מְגִדֵּל פֶּרִי, כֵּן לֹא יִשְׁאָר שְׁמִי לְקִרְוֹן וְהִרְיוֹ כְּאֵלוֹ לֹא בְּאִתִּי לְעוֹלָם וְלֹא חֶפֶץ בִּי ה'

וְלָחֶם לְאֹכֵל: יֵא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יֵשׁוּב אֵלַי רִיקָם כִּי אִם־עֲשֶׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפְצִיתִי וְהַצְלִיתִי אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שְׁבֻדְאֵי תַתְּקִים הַבְּטַחְתִּי: יב וְזוֹת הַבְּטַחָה כִּי־בְשִׁמְחָה תֵצְאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תִּבְּלוּן תִּבְּאוּ לְאַרְצְכֶם, הַהֲרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם

רִנָּה דְרָךְ מִשָּׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחָאוּ־כָף יְכו כַּכְּפִיהֶם לְשִׁמּוֹת, גַּם זֶה עֵנָן מְלֻצָּה: יג תַּחַת בְּמִקוֹם הַנֶּעְצוּץ הַרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְּרוּשׁ יִמְשְׁלוּ צִדִּיקִים וְתַחַת הַסְּרַפְדָּה וְנַעֲצוּץ הֵם מִיֵּי קוֹצִים יַעֲלֶה הַדָּם וְהִנֵּה הַדָּבָר הַזֶּה לִיהְיוֹת לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א אִמֶּר לְכֵן הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁמֵרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לְחֵבְרִיו וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לְמִקוֹם, כִּי־קְרוּבָה יִשְׁוּעָתִי לְבֹא עַל יְדֵי זֶה וְצִדְקָתִי לְהַגְלוֹת וְרַק הַתִּשְׁכּוּבָה מַעֲכָבֶת בֵּינָתָה הַמְּשִׁיחִ: ב אֲשֶׁרִי אֲנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹאת אֶת הָאִמּוֹר לְמִטָּה וּבִן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שְׁמֵר שֶׁבֶת מִחֻלָּל מִחֻלָּל וְשְׁמֵר יְדוֹ מַעֲשׂוֹת כְּל־רַע: ג וְאֶל־יֹאמַר כִּי־הַנֶּכֶד הַנִּגְלוֹת אֶל־יְהוָה לְאִמֶּר הַבְּדֵל יְבִדִּילֵנִי לְהַאֲמִין כֹּי לְאִמֶּר הַבְּדֵל יְבִדִּילֵנִי יְהוָה מַעַל עִמּוֹ כַּעַת וְקִבְּלוּ הַכּוֹרֶה וְלֹא אֶקְבֵּל עִמָּכֶם, וְאִם כֵּן לְמֶה אֶצְדֵּק וְאֶל־יֹאמַר הַפְּרִים הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאִינִי מְגִדֵּל פֶּרִי, וְלֹא יִשְׁאָר שְׁמִי לְקִרְוֹן וְעַל מֶה אֲשֶׁר דְּרִי: ד כִּי כֹה אִמֶּר יְהוָה לְפָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שְׁבֻתוֹתַי וּבְחָרוּ בְּאֲשֶׁר חָפְצִיתִי וּמַחְזִיקִים אוֹתָם בְּכִרְיָתִי כְּתוּרָתִי: ה וְנִתְּתִי לָהֶם בְּבִיתִי בְּחֵיכַל וּבְחֻמוֹתַי כְּמוֹשֵׁב הַסִּנְהֶדְרִין וְהַזְקֵנִים יֵד מְקוֹם מַעֲלָה וְשִׁבְחָה וְשֵׁם שִׁיבּוֹר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזְּכָרֹן הַבַּיִת מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֲתִנָּלֶּה אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת וְזִכְרוֹן

וּבְמַעֲשֵׂי. (ד) שְׁבֻתוֹתַי, שַׁבַּת בְּרָאשִׁית וְשַׁבַּת הָאָרֶץ. בְּאֲשֶׁר חָפְצִיתִי, בְּקִיּוֹם הַמְּצוֹת, וּמַחְזִיקִים בְּכִרְיָתִי, אוֹתָם בְּתוּרָתִי אֲשֶׁר כְּרַתִּי עֲלֶיהָ בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל. אוּ פְרוּשׁ עַל בְּרִית הַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה בְּשֵׁלשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת, כְּפִרְשַׁת לִדְלִיד שְׁנוֹנָה שֶׁם שֵׁלשׁ עֶשְׂרֵה פְּעֻמִּים תַּבַּת "בְּרִית". (ה) בְּבִיתִי וּבְחֻמוֹתַי, בְּבִית מִקְדָּשׁ וּבְחֻמוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְחֻמוֹת הַר הַבַּיִת. כְּלוּמֶר, בֵּין הַסִּנְהֶדְרִין אֲשֶׁר מוֹשְׁבֵם שָׁם, שֶׁהֵם מְזִכְרִים מַעֲשֵׂי תַחֲסִידִים שֶׁבְּמִנְהֵם יִשְׁתַּיִּי קֶדֶם וְזִמְנֵם. יְד, מְקוֹם, דְּהִינוּ מַעֲלָה וְשַׁבַּת, עַל־דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן "מְלֵא מְקוֹם אֲבוֹתָיו". וְשֵׁם, שִׁיבּוֹשֶׁד שְׁמוֹ לְחֻזְרוֹת הַבָּאִים. טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת, כְּלוּמֶר, מֶה שִׁיבּוֹר שְׁמוֹ שֶׁם לְטוֹבָה,

שי למורא

עטרת מרים

שמו: ו יבני הנזכר ובני העמים הנלוים עליהוה אל ה' לשרתו ולאהבה את-שם יהוה להיות לו לעבדים כל מי בהם אשר שמר שבת מחללו ומחזיקים בבירתי בתורתי: ז כשיבואו להתגורר ובהיאותים את העושים כל אלה אליהר קדשי אל בית המקדש ושמחתים אשמחם בבית תפלתו בבית המוכן להתפלל שם לפני עולתיהם וזבחייהם יהיו מקבלים לרצון על-מזבחי פי ביתי בית תפלה יקרא יהיה מוכן לכל העמים: ח נאם אדני יהוה מקבץ המקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ גרים עליו על ישראל להיות נוספים לנקבציו מישראל:

שם עולם אתן-לו אשר לא יפרת:

ו יבני הנזכר הנלוים עליהוה לשרתו ולאהבה את-שם יהוה להיות לו לעבדים כל-שמר שבת מחללו ומחזיקים בבירתי: ז והביאותים אל-

הר קדשי ושמחתים בבית תפלתו עולתיהם וזבחייהם לרצון על-מזבחי פי ביתי בית-תפלה יקרא לכל-העמים: ח נאם אדני יהוה מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו:

ובעולתיהם וזבחייהם. לכל העמים, כמו שאמר שלמה המלך בתפלתו "וגם אל הנכרי" (מלכים"א ח.מא) וכל-שכן לשבים לדת ישראל. ח) מקבץ נדחי ישראל, המקבץ את ישראל הנדחים בין העוים. עוד אקבץ עליו לנקבציו, כשאקבץ נדחי ישראל, אקבץ עוד על נקבציו את כל הנרים. פרוש אחר, לאחר שאקבץ נדחי ישראל, עוד אקבץ עליהם נקבצים אחרים על נקבציו, והם גוג ומגוג שיתקבצו עליהם בברי ישראל, ויפלו שם, כפתוב כנבואת יחזקאל (פרק לז) ופרק לט.

זכריה פרק ח

מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש: ח והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלים והיו-לי לעם ואני אהיה להם לאלהים באמת ובצדקה: ט פה אמר יהוה צבאות תחונקנה ידיכם השמעים בימים האלה את הדברים האלה מפני הנביאים אשר ביום יפד בית-יהוה צבאות ההיכל להפנות: י פי לפני הימים ההם שבר האדם לא נהיה ושבר הפתח איננה וליוצא ולבא אין-שלוש מן-הצר ואשלה את-כל האדם איש ברעהו: יא ועתה לא כימים הראשנים אני לשארית העם הזה נאם יהוה צבאות: יב פירע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את-יבולה והשמים יתנו טלם

הוא דבר הטוב יותר מוצרין הבא מבנים ומבנות. שם עולם אתן לו, לכל אחד ואחד מהם אתן שם עולם, כלומר, שעד עולם וזכר למופת. ו) על ה', כמו אל ה'. לשרתו, כלומר, לעבדו מיקאה ולעשות כל אשר מן החייב לעשות. ולאהבה ה', ועל ידי שעבדו ה' מאהבה יהיו לו לעבדים העוברים תמיד ביום ובלילה יותר ממה שהחייב לעשות. כל שומר שבת מחללו, שהוא יסוד גדול באמונת ה', שהוא מורה שה' ברא העולם מאין ואין זולתו. ומחזיקים בבירתי, אוהים בתורתי אשר פרתי עליה ברית עם ישראל. או פרושו על ברית תפלה. ו) והביאותים אל הר קדשי וגו', כמו המקנים אורח בביתו ומקבלו בשמחה, כן אצוה לכתנים שינקלו בשמחה כשיבואו להתגורר. ושמחתים בבית תפלתו, שיהיו שמחים בראותם עצמם בעזרה של בית המקדש, שהוא בית התפלה, שנה בשנה עם ישראל בתפלתם

א ויהי דברי-יהוה צבאות לאמר: ב פה אמר יהוה צבאות קנאתי לציון קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה: ג פה אמר יהוה שבתי אל-ציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקראה ירושלים עיר-האמת והרי-יהוה צבאות הר הקדש: ד פה אמר יהוה צבאות עד ישובו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים: ה ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה: ו פה אמר יהוה צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם-בעיני יפלא נאם יהוה צבאות: ז פה אמר יהוה צבאות הנני מושיע את-עמי

וְהִנַּחֲלָתִי אֶת־שְׂאֵרֵית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֱלֹהִי:
 יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הָיִיתֶם קִלְלָה בְּגוֹיִם בֵּית יְהוּדָה
 וּבֵית יִשְׂרָאֵל בֶּן אוֹשִׁיעַ אֲתֹכֶם וְהִייתֶם בְּרֻכָּה
 אֶל־תִּירָאוּ תַחֲזֹקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת בְּאֶשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעֵ לָכֶם
 בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
 נַחֲמָתִי: טו כֵּן שָׂכַמְתִּי וְזָמַמְתִּי בַיָּמִים הָאֵלֶּה
 לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֶל־
 תִּירָאוּ: טז אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַבְּרוּ
 אַמֶּת אִישׁ אֶת־רַעְהוֹ אַמֶּת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם
 שִׁפְטוּ בִשְׁעֵרֵיכֶם: יז וְאִישׁ אֶת־דַּעַת רַעְהוֹ
 אֶל־תַּחֲשֹׁבוּ בְּלִבְכֶּם וּשְׁבַעַת שָׁקֶר אֶל־תַּאֲהָבוּ
 כִּי אֶת־כָּל־אֱלֹהֵי אֲשֶׁר שָׁנְאֵתִי נֹאֲמִי־יְהוָה:
 יח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי
 וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יְהִיָּה לְבֵית־יְהוּדָה
 לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמִנְעָדִים טוֹבִים וְהָאֻמָּת
 וְהַשְׁלֹם אֲהָבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד
 אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וַיִּשְׁבִּי עָרִים רַבּוֹת:
 כא וְהָלְכוּ יִשְׁבִּי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר גִּלְכָּה
 הָלוֹךְ לַחֲלוֹת אֶת־פָּנַי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
 צְבָאוֹת אֲלֹכָה גַם־אֲנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים
 וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת
 בִּירוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פָּנַי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הַהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשֶׂרָה
 אֲנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנֹת הַגּוֹיִם וְהַחֲזִיקוּ בַּכֶּנֶף אִישׁ
 יְהוּדִי לֵאמֹר גִּלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים
 עִמָּכֶם:

♦ יום חמישי ד' תשרי ♦

יז וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה הֵא קְרִיבוּ יוֹמִיךָ לְמִמָּת
 קְרָא יְת יְהוֹשֻׁעַ וְאַתְּעַתְדוּ בְּמִשְׁפַּח זְמָנָא
 וְאַפְקִדְנָה וְאַזַּל מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וְאַתְּעַתְדוּ
 בְּמִשְׁפַּח זְמָנָא:

(יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבָנוּ יוֹמִיךָ לְמוֹת
 קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתִּיצְבוּ בְּאֶהֱל מוֹעֵד וְאַצְוֶנּוּ
 וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתִּיצְבוּ בְּאֶהֱל מוֹעֵד:

כז"א • וְאַצְוֶנּוּ • וְאַזְרִזְנוּ.

טו וְאַתְגְּלִי יְיָ בְּמִשְׁפָּנָא בְּעַמּוּדָא דְּעִנָּנָא וְקָם
 עַמּוּדָא דְּעִנָּנָא עַל תְּרַע מִשְׁפָּנָא:

(טו) וַיֵּרָא יְהוָה בְּאֶהֱל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד עַמּוּד
 הָעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֶהֱל:

טז וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה הֵא אֶת שְׁכֵב עִם אֲבֹהֶיךָ
 וַיָּקוּם עִמָּא הָדִין וַיִּטְעֵי בְּתַר טַעֲוֹת עַמּוּמִי
 אֲרַעָא דִּי הוּא עַל תַּמָּן בִּיגִיחוֹן וַיִּשְׁבְּקוּן
 דַּחֲלָתִי וַיִּשְׁנֹן יְת קִנְמִי דִּי גִזְרִית עֲמַהוֹן:

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּךְ שָׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ
 וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרַי אֱלֹהֵי גִבְרֵה־אֶרֶץ
 אֲשֶׁר הוּא בְּאֶשְׁמָה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבֵנִי וְהִפֹּר אֶת־
 בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:

כז"א • גִּבְרֵה־אֶרֶץ • גִּזְרֵי הָאֶרֶץ.

וַיִּתְקוּפוּ רִגְזֵי בְּהוֹן בְּעִדְנָא הֵהִיא
וְאַרְחֻקְנוֹן וְאַסְלַק שְׂכַנְתִּי מִנְהוֹן וַיהוֹן לִמְבוֹ
וַיַּעֲרֹעֶן יְתֵהוֹן בִּישָׁן סִגְיָאן וְעָקֹן וַיִּמְר
בְּעִדְנָא הֵהִיא הָלֹא מִדְּלִית שְׂכִינַת אֱלֹהֵי
בִינִי עָרְעוּנִי בִישָׁא הָאֵלִין:

(י) וַחֲרָה אַפִּי בּוֹ בְּיוֹם־הַהוּא וְעִזְבֹתַיִם וְהִסְתַּרְתִּי
פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לְאֹכַל וּמִצָּאָהוּ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת
וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל בִּי־אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי
מִצָּאֹנִי הֲרַעוֹת הָאֵלֶּה:

כ"י • וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי • כְּמוֹ שְׂאִינִי רוֹאֶה בְּצַרְתָּם.

יח וְאָנָּא סְלָקָא אֶסְלַק שְׂכַנְתִּי מִנְהוֹן בְּיוֹמָא
הַהוּא עַל כָּל בִּישָׁא דִּי עֲבָדוּ אַרִי אֶתְפְּנִי
לְטַעוֹת עֲמֻמָּא:

(יח) וְאֶנְכִּי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא עַל
כָּל־הֲרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה בִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

יט וְכַעֲשֵׁן כְּתִיבּוֹ לְכוּן יְת תַּשְׁבַּחְתָּא הָדָא
וְאַלְפָּה לְבָנִי יִשְׂרָאֵל שׁוֹנֶה בְּמַהוֹן בְּדִיל
דְּתֵהִי קְדָמִי תַשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסִהִיד בְּבָנִי
יִשְׂרָאֵל:

(יט) וְעַתָּה כְּתִבּוֹ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וּלְמַדָּה
אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁמְרָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבָנִי יִשְׂרָאֵל:

כ"י • אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת • (לקמן לב) "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם", עַד "וְכִפֹּר אֲדָמְתוֹ עִמּוֹ".

♦ יום שישי ה' תשרי ♦

כ אַרִי אֶעֱלֶנּוּן לְאַרְעָא דִּי קִנִּיתִי לְאַבְהִתְהוֹן
עֲבָדָא חֶלֶב וּדְבַשׁ וַיִּיכָלוּן וַיִּשְׁפְּעוּן
וַיִּתְפַּנְקוּן וַיִּתְפַּנְּנוּ בְּתֵר טַעוֹת עֲמֻמָּא
וַיִּפְלְחוּן וַיִּרְגְּזוּן קְדָמִי וַיִּשְׁנֹן יְת קִנִּיתִי:

(כ) בִּי־אֲבִיאָנוּ אֶל־הָאֲדָמָה | אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לְאֲבֹתָיו זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ וְאָכַל וּשְׁבַע וְדָשָׁן וּפָנָה
אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבְדּוֹם וּנְאֻצֹּנִי וְהִפָּךְ אֶת־
בְּרִיתִי:

כ"י • וּנְאֻצֹּנִי • וְהַכְעִיסוּנִי. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נֶאֱוָץ, לְשׁוֹן כַּעַס.

כא וַיְהִי אַרִי וַיַּעֲרֹעֶן יְתֵה בִישָׁן סִגְיָאן וְעָקֹן
וְתַתִּב תַּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קְדָמֹהִי לְסִהִיד אַרִי
לֹא תַתְנִישִׁי מִפָּס בְּגִיחֹן אַרִי גְלִי קְדָמִי יְת
יַצְרֶהוֹן דִּי אֲנוּן עֲבָדִין יוֹמָא דִּין עַד לֹא
אֶעֱלֶנּוּן לְאַרְעָא דִּי קִנִּיתִי:

(כא) וְהָיָה בִי־תִמְצָאֵן אֹתוֹ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת
וְעִנְתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח
מִפִּי וְרָעוּ בִּי יַדְעָתִי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עָשָׂה
הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאָנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי:

ספורנו

אינם פונים אלי לעזרה בתשובה
ובתפלה, אבל פונים להפליט
באמצעות עובדי
אחרים. תורה יט
(כא) בִּי יַדְעָתִי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא
עָשָׂה חַיִּים. שאינם מצפים להכנס
לארץ כְּדִי לַעֲבֹדֶנִי בָּהּ, כְּמוֹ שְׁהוּא
הַמְכֻּן מֵאִתִּי, בְּאִמְרוֹ "וַיִּתֵּן לָהֶם
אֲרָצוֹת גּוֹיִם. בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּיוֹ"

לא כמו שחשבו הם באמרם שאיני
בקרובם, כי אמנם בכל מקום שיהיו
תהיה שכינתי מצויה שם, באמרם ו"ל:
בכל מקום שגלו ישראל, שכינה
עמם. אבל אסתיר פני מהצילם,
על כל הרעה אשר עשה. הוא
לעצמו.
בִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים. כי בצרות
המוצאות אותם על מה שחטאו, הם

(יז) וְעִזְבֹתַיִם. בין מחריבי הבית
שיגברו עליהם.
וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם. אעלים עיני
ממלתי מהם, כבלתי רואה בצרתם.
עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצָּאֹנִי
הֲרַעוֹת. בשביל שסלק שכינתו מתוכנו
היו אלה לנו. ובחשבם זה, לא יפנו
להתפלל ולא לשוב בתשובה. תורה יח
(יח) וְאֶנְכִּי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי. מהם,

כִּי יִשְׂרָאֵל וְעַנְתָּהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד •
 לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זֶרְעוֹ • הָרִי זֶה הַבְּטָחָה לְיִשְׂרָאֵל,
 שֶׁהַתְּרִיט בּוֹ בְּתוֹכָהּ עַל כָּל הַמוֹצְאוֹת אוֹתוֹ. כִּי
 שָׁאִין תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִזֶּרַע לְגִמְרִי.

(כג) וַיֵּצֵאוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון וַיֹּאמְרוּ חֹזֶק וַאֲמִץ כִּי
 אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
 נִשְׁפָּעְתִּי לָהֶם וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ:

(כד) וַיְהִי | כְּכִלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תָּמָם:

(כב) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם גִּשְׁאֵי אַרֹן בְּרִית־יְהוָה
לֵאמֹר:

(כו) לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וּשְׂמַתֶּם אֹתוֹ מִצֵּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם לְעֵד:

מִן הָאָרֶז מִבְּחוּץ, וְשֵׁם הָיָה מִנָּח, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים:
 'מִצֵּד הַלְלוּתָהּ הָיָה מִנָּח, בְּתוֹךְ הָאָרֶז'.

(כו) כִּי אֲנֹכִי יִדְעֹתִי אֶת־מֶרְיָךְ וְאֶת־עֲרֻפְךָ הַקִּשָּׁה
 הֵן בְּעוֹדֵנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הַיִּתְּם
 עִם־יְהוָה וְאֵף פִּי־אֲחֵרֵי מוֹתִי:
 כו אֲרִי אָנָּה יִדְעָנָה (יִדְעָנָה) יֵת סֶרְבְּנִיתְךָ וְיֵת
 קִדְלֶךָ דְּמַשְׁיָא הָא בְּעַד אָנָּה מְיָם עִמָּכֶן
 יוֹמָא דִּין מִסְרְבִין הֵוִיתוּן מְדָם יֵי וְאֵף (אֲרִי)
 פְּתַר דְּאֻמּוֹת:

(וְהָיָה שֵׁם בְּךָ לְעֵד. וְעֵיד שִׁדְעָתִי שֶׁתַּעֲבֹבוּ אֶת תּוֹרַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וְשִׁבְשִׁבִּיל זֶה הֶעֱרַכְתִּי לְשֵׁים סֹפֶר תּוֹרָה אֶחָד בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יִכְנֹס שֵׁם אֲדָם וְזוֹלָתִי בְּהֵן גְּדוֹל אַחַת בְּשִׁנָּה. וְעֵיד זֶה הַסֹּפֶר, שֶׁכָּל מִה שִׁימְצָא כְּתוּב בְּסֹפֶר הַתּוֹרָה, שִׁימְצָאוּ בְּיַד צַדִּיק הַדּוֹר, הֵן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ לוֹ לְמִשָּׁה מִסִּינִי, כְּלִי תוֹסֵפֶת וְחֹסֶרֶן, וּבִזָּה לֹא יִזְלַד סֹפֶק לָכֵם עֲלֵיהֶם.

(כח) הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשֹׁמְרֵיכֶם
וְאֶדְבַּרְהָ בְּאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱיֶדָה
בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ:

כ"ט"ו הִקְהִילוּ אֵלַי • וְלֹא תִקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם
בְּחֻצְרוֹת לְהִקְהִיל אֶת הַקָּהָל, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר י'
"עֲשֵׂה לָךְ", וְלֹא הִשְׁלִיט יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶם, וְאָף בְּחִיּוֹ
נִגְזְזוּ קֹדֶם יוֹם מוֹתוֹ (ספרים אחרים: ביום מוֹתוֹ), לְקִיּוֹם מֶה
שֶׁנֶּאֱמַר: (קהלת ח) "וְאִין שְׁלֹטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת".

(כט) כִּי יִדְעָתִי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוֹן
וּסְרַתָּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתֶכֶם וְקִרְאָת
אֲתֶכֶם הִרְעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־
הָרַע בְּעֵינַי יִהְיֶה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם:

כ"ט"ו אַחֲרֵי מוֹתִי כִי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתּוֹן • וְהָרִי כָּל
יְמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִשְׁחִיתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ב)
"וַיַּעֲבֹדוּ יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ"? מִכָּאן

(ל) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנוֹ כָּל־קָהָל יִשְׂרָאֵל אֶת־דְּבָרֵי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תָּמָס:

ל' וּמִלְלִיל מֹשֶׁה קֹדֶם כָּל קָהָל יִשְׂרָאֵל יָת
פְּתָגְמִי תוֹשְׁבַחְתָּא הָדָא עַד דְּשְׁלִימוֹ:
פ פ פ

ל' ועם מ' של נצבים ע' פסוקים, אדני"ה סימן. חסלת פרשת וילך

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רסו - רסז

ספורנו

(כח) וְאֶדְבַּרְהָ בְּאָזְנֵיכֶם אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה. דְּבָרֵי שִׁירַת הָאָזְנוֹ.
וְאֶעֱיֶדָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.
בְּאֶמְרוֹ "הָאָזְנוֹ הַשָּׁמַיִם" וְכו' (לכ).
א. תורה כט
(כט) כִּי יִדְעָתִי. אָגִיד בְּאוֹתָהּ הַשִּׁירָה
וְאֶעֱיֶד בָּכֶם, שֶׁיִּדְעָתִי שֶׁתַּעֲשׂוּ בְּאֶפֶן
שֶׁתִּקְרָה לָכֶם הִרְעָה. כִּדִּי שֶׁלֹּא תִיַּחֲסוּ
הָעִתִּיד אֶל הַמִּקְרָה, אֲבָל תִּיַּחֲסוּהוּ אֶל
מֶה שֶׁהִשְׁחַתְתֶּם, וְתִתְּנוּ לָב לְשׁוֹב, כְּעֵין
"וְאֶגִּיד לָךְ מֵאֲזוּ, בְּטָרֶם תִּבּוֹא
הַשְּׁמַעְתִּיךָ, פֶּן תֵּאֱמַר עֲצָבִי עָשָׂם"

(ישעיה מ"ח, ח). תורה ל

(ל) אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד
תָּמָס. עַם פְּרָשַׁת "כִּי יִדִּין" (לכ, ו) וְ"כִי
אֶשָּׂא" (שם מ), אֵף עַל פִּי שְׁאִינָם מְכַלֵּל
דְּבָרֵי הַהֶעֱדָה.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ט אלול פרק כ, מפרק קמ עד סוף פרק קנ ופרקים פה-פז	יום רביעי - ג' תשרי מפרק יח עד סוף פרק כב ופרקים צד-צז
יום שני - א' תשרי פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט ופרקים פח-צ	יום חמישי - ד' תשרי מפרק כג עד סוף פרק כח ופרקים צז-צט
יום שלישי - ב' תשרי פרק כ, מפרק י עד סוף פרק יז ופרקים צא-צג	יום שישי - ה' תשרי מפרק כט עד סוף פרק לד ופרקים ק-קב
שבת קודש - ו' תשרי פרק כ מפרק לה עד סוף פרק לח ופרקים קג-קה	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ט אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קצו, יט עומה אור... עד עמ' 254, דאצילות.

לירידה במדריגות שלמטה מ"חכמה", המלכש' בבניה, 42
המלכש' – "בינה" מתלבשת ב' ספירות תחתונות 43
שנקראות "זעיר אנפין", – ענין של "זעיר", קטנות וצמצום 44
והגבלה, אלו הן שבע המדות הנקראות בשם "מדות", מלשון 45
"מדה" ושיעור. שכן, זה 46

אגרת הקדש

כבר כפי ש"אור אין סוף" 47
מתלבש בענין של מדה 48
ושל שיעור להיות מקור 49
לעולמות, סוד התורה, – 50
"חכמה עילאה" (עליונה) 51
כפי שהיא יורדת (על ידי 52
"בינה") בשבע המדות – 53
זה הסוד של ענין התורה, 54
שהחלכות והדינים של 55
התורה, כשר ופסול, חייב 56
זכאי, טמא וטהור, באים 57
מהמדות: כשר, זכאי 58
וטהור – ממדת החסד. 59
פסול, חייב וטמא – ממדת 60
הגבורה, וכו', ומתפשטת 61

עד סוף ד' ספירות התחתונות, שכן: נצח-הוד-יסוד- 62
מלכות, – שבמדות עצמן, ספירות אלו אינן עצמיות המדות, כי 63
אם הענפים של מדות חסד, גבורה, תפארת, להוריד ולממש את 64
המדות "חסד", "גבורה", "תפארת", ושם היתה השגת נבואתו 65
– של משה רבנו, בבחינת פנימיות, דהינו מבחינת פנימיות 66
דנצח-הוד-יסוד-מלכות, – דוקא בספירות אלו, שענין 67
להוריד את ההשפעה מהספירות העליונות יותר בעולמות 68
שלמטה מ"אצילות" – שם דוקא היתה יכולה להיות ואכן היתה 69
השגת הנבואה של משה רבנו בפנימיות ועצמיות ספירות אלו, 70
אבל למעלה מנצח-הוד-יסוד-מלכות לא היתה לו שום 71
השגה בפנימיות, כפיאם בבחינת אחרים – החיצונית, 72
דחכמה המלכש' בבניה, המלכש' ומתפשטת תוך 73
פנימיות דנצח-הוד-יסוד-מלכות, – רק שם היתה לו השגה 74
בפנימיות. הרבי מציין ב"הערות ותקונים" השאלה: מה מחדש 75
רבנו הזקן בחזרו עוד הפעם על הענין של אחרים דחכמה 76
המתלבש בבניה, המתלבשת בנה"ם; הרי אמר זאת כבר לפני 77
זה? ויש לציין שכאן אין רבנו הזקן מזכיר את ההתלבשות בשאר 78
המדות כנוצר לעיל, אלא ההתלבשות שבבניה ובנה"ם בלבד. 79
בסוד – שאומר במדרש: "נבולות חכמה שלמעלה – תורה", 80
– "חכמה" כפי שהיא יורדת במדריגה תחתונה ביותר, עד שהיא 81
רק כמעין ודוגמא למדריגה "חכמה" (שזה ענין של "נבולות") 82

1 אגרת הקדש זו – סימן יט – מתיחסת לפסוק: "עוטה אור כשלמה".
2 ידוע², שפסוק זה מדבר אודות תורה, שהיא ממוצע בין "אור אין סוף" לבין
3 עולמות. שכן, "אור אין סוף" הוא הרי ענין של "אין סוף" (כלי גבול), ועולמות
4 הם בעלי גבול, במילא זקוקים לממוצע על ידו תהיה התהוות העולמות
5 וההשפעה בעולמות. הממוצע
6 ביניהם הוא – תורה. כן ידוע³,
7 שכל ממוצע מן ההכרח
8 שתהייה בו משתי המדריגות
9 שהוא מחברן, לכן יש בתורה
10 שתי הבחינות "אור" ו"שלמה".
11 "אור" של תורה הוא פנימיות
12 התורה, שהיא ענין של אין סוף
13 (כלי גבול), "ארכה מארץ"
14 מדה⁴; ו"שלמה" שהיא לבוש
15 – היא הענין של גליא דתורה
16 (התורה הנגלית), שיש בה
17 גבול ושיעור, יש לה שייכות
18 לעולמות. באגרת זו מסביר
19 רבנו הזקן שבנגלה דתורה יש
20 בהעלם את הענין הנעלה יותר

21 של "אור", פנימיות התורה, וכן מסביר את ההבדל בין השגה של תורה
22 לבין השגה של נבואה.
23 עומה אור כשלמה וגו'". – הכוונה, שהאור מתלבש ומסתתר
24 בלבוש. ורבנו הזקן יסביר שאור התורה שלמעלה מהתגלות
25 מתעטף ומתלבש בלבוש והעלם. הנה, בלוקמי תורה' של
26 האר"י ו"ל פרשת כהתשא ופרשת ויקרא כתב, כי השגת
27 משה רבנו עליו השלום לא היתה בבחינת פנימיות
28 דחכמה עלאה, – פנימיות החכמה העליונה, הנקרא "אבא
29 דאצילות", – שכן, ב"חכמה עילאה" ישנן מדריגות שהן
30 למעלה מ"חכמה דאצילות", כמו חכמה שבכתר וחכמה ד'אדם
31 קדמון' וכדומה – והוא מפרש, שמה שהוא אומר שהשגת משה
32 רבנו לא היתה בפנימיות החכמה העליונה, אין הכוונה רק
33 למדריגות החכמה שלמעלה מ"אצילות", אלא גם בפנימיות
34 החכמה העליונה שב"אצילות" (כפי ש"חכמה עילאה" נקראת
35 "אבא דאצילות"), וכל-שכן בספירת הקתר שלמעלה ממנה,
36 מ"חכמה", הנקרא "ארץ אנפין", – הרי בודאי שלא היתה
37 לו השגה בזה, שכן "ארץ אנפין" הוא הרי בחינה של "ארץ",
38 אריכות בלי גבול; ונשמה המלוכשת בגוף שהוא בעל גבול –
39 אין בכוחה להשיג ענין של בלי גבול, כפיאם – משה השיג,
40 בבחינת אחרים – החיצונית, דחכמה – אין זו הפנימיות
41 ועצם מדריגת "חכמה", אלא החיצונית שיש לה כבר שייכות

1. תהלים קד, ב. 2. ראה יהל אור (רשימות הצ"צ) עה"פ. 3. ראה לקו"ש חי"ט ע' 11 ואילך. וש"נ. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:
"איוב יא, ט. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיי"ש היטב איך ללמוד כהנ"ל באגה"ק – ממ"ש בל"ת, ואיך שנלמד דוקא בצירוף
הנא' בכ"ת ובויקרא". 6. בתניא שלפנינו: "המלוכשת", אבל ב"הערות ותקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל ככפנים. 7. ב"ר
פי"ז, ד.

1 - זהו ענין התורה. הרי משמעות הדבר היא, שהתורה איננה
2 העצמיות של "חכמה עילאה" (עליונה), כ"אם ה"נובלות"
3 והחיצוניות של "חכמה עילאה"; שכן רק זה יכול לרדת
4 בהתגלות גמורה, בבחינת תורה שהיא ענין של התגלות, בחינת
5 נגלה דתורה, שְׁהִיא -
6 תורה היא בְּבִחִינַת "וְעִיר

אגרת הקדש

7 אֲנִפִּין", - כנזכר לעיל, 1
8 ענין של קטנות וצמצום 2
9 וגבול, וּבְדִבְתֵּיב: - וכמו 3
10 שכתוב: "וְרֵאִיתָ אֶת 4
11 אֶחָדִי, וּפְנֵי - הפנימיות, 5
12 לֹא יֵרָאוּ", - פסוק זה 6
13 נאמר על משה רבנו, כי

14 גם משה רבנו יכול היה לראות רק בחינת "אחוריים" ולא
15 הפנימיות והעצמיות של ה"חכמה" שלמעלה, עֵינֵי שָׁם -
16 ב"לקוטי תורה" של האריז"ל, וּבְשִׁעָר הַנְּבוּאָה פָּרָק א.
17 וּלְכַאוּרָה יֵשׁ לְהַפְלִיא; הֲרִי נֹאמְרִי: "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד
18 בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשְׁחָה", - שמשוה רבנו השיג במדריגות הגבוהות
19 ביותר בנבואה, וְאִיךָ הִשִּׁיג הָאֲרִיז"ל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְדָרַשׁ כְּמָה
20 דְּרוֹשִׁים בְּבִחִינַת פְּנִימִיּוֹת, אֲפִלּוּ בְּסִפּוּרֹת וּמִדְּרָגוֹת רַבּוֹת
21 שְׁלִמְעֵלָה מִהַחֲכֻמָּה וּבְכֵתֵר דְּאֲצִילוֹת? - שישנם "דרושים"

יום שני א' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 254, אך הענין הוא... עד עמ' קכח, האותיות.

43 אֵךְ הָעֵינִן הוּא פְּשׁוּט וּמוֹבֵן לְכָל, שִׁישׁ הַפֶּרֶשׁ גָּדוֹל בֵּין
44 הַשְּׁנֵת חֲכָמֵי הָאֲמֶת כְּרֶשֶׁב"י וְהָאֲרִיז"ל, שְׁהִיא הַשְּׁנֵת
45 חֲכָמָה וְדַעַת, וּבֵין הַשְּׁנֵת מִשָּׁה רַבְּנוּ עַל־יְהוָה וְשִׁאֵר
46 הַנְּבִיאִים - שהשיגו, בְּנְבוּאָה¹², הַמְּכֻנָּה בְּכַתוּב בְּשֵׁם
47 "וְרֵאִיתָ מִמֶּנּוּ: - שעל ידי
48 "ראיה" רואים את "מהות"

אגרת הקדש

49 הדבר, ואילו בהשגה של 7
50 חכמה ודעת מבינים רק 8
51 את "מציאות" הדבר (ולא 9
52 מהותו). על כך, שנבואה 10
53 נקראת "ראיה", מביא 11
54 רבנו הזקן ראיות ממה 12
55 שכתוב במשה רבנו: 13
56 "וְרֵאִיתָ אֶת אֶחָדִי, - 14
57 ולא רק במשה רבנו 15
58 (שמדריגת הנבואה שלו

59 היתה הגבוהה ביותר) כתוב הלשון "ראיה", אלא גם בישעיה
60 הנביא כתוב¹³: "וְרֵאִיתָ אֶת ה'", - ואפילו לפני מתן תורה,
61 באברהם אבינו, כבר כתוב גם כן הלשון "ראיה" בנבואתו:
62 "וְיֵרָא אֵלָיו ה"¹⁴. - כתוב הרי לשון "ראיה", שהיא ראיית

8. תשא לג, כג. 9. ברכה לד, י. 10. קה"ת תשל"ג. 11. לסוכה כח, א. 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ השגתם ב"השגת חכ' ודעת" השיגו בכתר וכו'". 13. ישע"י, ו, יא. 14. וירא יח, א. 15. ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א "אליו הוי' הנעלם".

הנבואה, כנזכר לעיל, שזה יורד אליהם באופן של התגלות. 44
 ובתוכן – בספירות נצח־הוד־יסוד־מלכות, מלְבַשׁ אֹר – 45
 ספירת חֲבִינָה, שְׁהִיא בְּחִינַת הַבְּנֵי הַאֱלֹהִים מְאֹר [נִסְחָ 46
 אחר: וְאֹר] אֵינְסוּף בְּרוּךְ־הוּא, – או לפי הנוסח השני, 47

בחצאי ריבוע – הבנת 48

האלקות ו"אור אינְסוּף 49

ברוך־הוא, שגם "אור 50

אינְסוּף ברוך־הוא" יורד 51

בהבנה זו, ובתוכה – 52

ב"בינה", מְלַבְּשִׁים 53

אחרים דְּחֻקָּהּ, שְׁהִיא 54

– "חכמה" היא, מְדַרְגָּה 55

שְׁלֻמְעֵלָה מְהֻשְׁכֵּל 56

וְהַבְּנֵי הַאֱלֹהִים בְּרוּךְ־ 57

הוא, כִּי שֵׁם "חֻקָּהּ" 58

מוֹדָה עַל מְקוֹר הַשְּׁכָל 59

וְהַבְּנֵי. – כנזכר בפרק 60

י"ח בחלק הראשון של 61

ספר ה"תניא", שהמלה 62

"חכמה" היא "כח מוֹדָה", 63

דבר שאינו בר הבנה 64

והשגה בשכל, וְלִבְנֵי 65

אֲמָרוּ בְּזֶהר, דְּ"אֲוִרְתָּא 66

מְחַכְמָה נִפְתָּח, – תורה 67

באה מחכמה, בוודר 68

בשלח (סב, א) נאמר 69

שאורייתא (תורה) באה 70

מ"חכמה עילאה" 71

(עליונה), וכך גם בוודר חוקת (קפב, א) ואתחנן (רסא, א) ובעוד 72

מקומות, כִּי טַעְמֵי מִצְוֹת לֹא נִתְּנִלוּ, – כענין של שכל ושל 73

הבנה, וְהֵם לְמַעַל מְהֻשְׁכֵּל וְהַבְּנֵי, – למעלה מ"חכמה". 74

וְגַם בְּאֵיחֻוּ מְקוֹמָן שֶׁנִּתְּנֵלָה וְנִתְּפַרֵּשׁ אִיזָה טַעַם הַמּוֹכֵן לָנוּ 75

לְבָאוֹרָה – אֵין זֶה הַטַּעַם הַמּוֹכֵן לָנוּ לְבָדוּ תְּכָלִית – סוף, 76

הַטַּעַם – של המצוה, וְגִבּוּל, – שנאמר שכאן מסתיים הטעם 77

ואין לו עומק יותר, אֵלָא בְּתוֹכוֹ – בתוך הטעם, מְלַבֵּשׁ 78

פְּנִימִיּוֹת וְתַעֲלוּמוֹת חֻקָּה שְׁלֻמְעֵלָה מְהֻשְׁכֵּל וְהַבְּנֵי. – 79

בשיחה קדושה²¹ הסביר פעם הרבי, שרבנו הזקן מדייק בלשון 80

שאין זה "תכלית הטעם", אין זה סוף הטעם של המצוה, כלומר, 81

שלא זו בלבד שאין זה תכלית המצוה עצמה, אלא זה אפילו 82

לא תכלית הטעם של המצוה, שכן ענינה האמיתי של מצוה 83

הוא הרצון העליון שלמעלה לגמרי מטעם, שלכן הרי עיקר 84

קיום המצוות הוא כדי לקיים רצון הקדוש־ברוך־הוא. וכפי 85

שכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" כותב בספרו "דרך מצותיך" 86

יותר של ראייה, הוא נשאר בידיעה רוחנית בלבד, ומשמעות 1

הדבר שאין זה בהתגלות לגבי הדרגה התחתונה יותר. ואילו 2

"התגלות" פירושה – שזה נקלט גם בדרגה התחתונה יותר, כי 3

הדבר הוא בהתגלות, מִה־שְׁאִין־כֵּן בְּהִשָּׁנַת חֻקֵּי הָאֱמֶת, – 4

המקובלים, שְׁלֹא נִגְלָה 5

אֵלֵיהֶם¹⁶ הוּ"ה הַנֶּעֱלָם 6

בְּרוּךְ־הוּא¹⁷ בְּבְחִינַת 7

הַתְּגִלּוֹת, רַק שֶׁהֵם 8

מְשִׁיגִים תַּעֲלוּמוֹת 9

חֻקָּה הַנֶּעֱלָם [נִסְחָ אחר: 10

פְּנִינָה] – על דרך 11

"שמיעה" הקולטת דבר 12

רוחני, שה"רוחני" נשאר 13

או ברוחניותו והשמיעה 14

וההשגה "לוקחת" אותו 15

ברוחניותו, כך הם קולטים 16

בהשגתם את הענין שהוא 17

נעלם ונפלא, אך לא 18

שהענין הנעלם מתגלה 19

אליהם בהתגלות של 20

ירידה למדרגתם. וּמְפֻלָּא 21

מִהֶם. וְלִבְנֵי אֲמָרוּ: – 22

חכמינו ז"ל¹⁸: "חֻקֵּם עֲדִיף 23

מְנִבִּיא", שִׁיכּוּל – החכם, 24

לְהִשִּׁיג בְּחֻקָּתוֹ לְמַעַלָּה 25

מַעַלָּה מְדַרְגָּוֹת שִׁיכּוּל 26

לִירֵד לְמַטָּה בְּבְחִינַת 27

הַתְּגִלּוֹת לְנִבְיָאִים 28

בְּמִרְאָה נְבִואָתָם¹⁹, – שכן, כיוון שאל הנביאים, צריך הדבר 29

לרדת למטה באופן של ראייה, הרי המדרגות הגבוהות ביותר 30

– על־דרך שנוכר לעיל, הפנימיות של "חכמה עילאה" (עליונה) 31

– אי אפשר להן לרדת למטה בהתגלות, כִּי לֹא יוֹכְלוּ לִירֵד 32

וְלַהַתְּגִלּוֹת אֵלֵיהֶם, – לנביאים ב"מראה הנבואה", רַק מְדַרְגָּוֹת 33

הַתְּחַתּוֹנוֹת, שֶׁהֵן: – ספירות נצח־הוד־יסוד־מלכות, שֶׁהֵן הֵן 34

הַיּוֹרְדוֹת תָּמִיד וּמִתְגַּלּוֹת מִהַמְּשִׁפֵּיץ לְהַמְּקַבֵּל בְּבְחִינַת 35

מוֹחִין וְחִיּוּת, כִּידוּעַ לִידְעֵי חֵן, – כידוע ללומדי תורת הקבלה, 36

שֶׁנִּצְחֵי־הוֹדִים־מְלָכוֹת שֶׁל הַעֲלִיּוֹן – של המדרגה 37

העליונה יותר, שזו המדרגה התחתונה ביותר של המדרגה 38

העליונה, מְתַלַּבְּשִׁים בְּתַתּוֹן – במדרגה התחתונה יותר, 39

לְחִיּוּתוֹ, שֶׁהֵן הֵן כִּלֵּי הַהִשְׁפָּעָה וְהוֹרְדֵת הַחִיּוּת מְהַעֲלִיּוֹן 40

לְתַתּוֹן – מהמדרגה העליונה יותר למדרגה התחתונה יותר, 41

כָּבֵל הַעֲלִיּוֹת וְהַמְּדַרְגָּוֹת, וְלִבְנֵי נִסְכָּן הֵן הֵן הַתְּגִלּוֹת 42

לְנִבְיָאִים בְּבְחִינַת הַתְּגִלּוֹת מְמַשׁ, – כפי שהדבר בענין 43

16. ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר ה"צ הגי' כאן שצ"ל: עליהם, ומעיר ע"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערות שם וז"ל: כן הוא בכת"י המעתיק (גוף כתיב"ק ה"צ אינו). ואולי טעה וצ"ל: אליהם. וכמו"ש באגה"ק לפני"ז: אליו. 17. ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר ה"צ הגי' כאן שצ"ל: הוי' בבחי' (כלי תיבות "הנעלם ב"ה"). 18. ב"ב יב, א. 19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ בהשגתם, כנ"ל". 20. זח"ג כה, א. 21. ש"פ וישב ה'תשכ"ד.

– שכל דיבור של נבואה שבתנ"ך הוא נבואה לכל הדורות, לא
רק לאותו זמן שהנבואה נאמרה בו²⁶, הן דברי תוכחה –
שנביאים הוכיחו את בני ישראל בדבר ה' של נבואה שנתגלה
אליהם, שאז הרי אין זה שהנביא מוכיח את בני ישראל, אלא
שהקדוש־ברוך־הוא מוכיח את בני ישראל על ידי הנביא, והן ספורי מעשיות – אם הסיפור מופיע בתורה או בנביאים או בכתובים, הרי אמת הדבר שזה כפשוטו, שכן אירע, אך כיוון שזה נקבע בתורה, משמעותו הוא ענין נצחי לכל הזמנים, מְלִיכָש פְּתוּכָה – בדברי התוכחה ובסיפורי

אגרת הקדש

וההבנה וכן בכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה לנביאים הכתובים בתנ"ך הן דברי תוכחה והן סיפורי מעשיות מלוכש בתוכם בחינת חכמת אלהות שלמעלה מהשכל וההבנה כנראה בחוש מענין הקרי והכתיב כי הקרי הוא לפי ההבנה הנגלית לנו והכתיב הוא למעלה מהשכל וההבנה שתיבה זו ככתיבתה אין לה לבוש בבחינת ההבנה ובקריאתה בפה יש לה לבוש וכן הענין באותיות גדולות שבתנ"ך שהן מעלמא עילאה ומאירות משם בגילוי בלי לבוש כשאר האותיות.

1 (הנקרא גם "ספר טעמי המצוות, כי הוא ספר של טעמים על מצוות) מיד במצוה הראשונה²², שעיקר הכוונה הנדרשת בקיום מצוה היא, לכוון בעשיית המצוה שכן ציוונו בורא העולם לעשות, ושידע האדם שבאותו מעשה הוא מקיים ציוויו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא, למרות שאין הוא יודע את המכוון והמטרה של המצוה, והוא אומר שם להלן שמה שמובן משוה 10 מטעם המצוה (כמו על דרך הקבלה והחסידות, 11 החקירה והדרוש) אין זה באמת רק רמז של הענין, 13 ובטיפה מים האוקיינוס, 14 ויתירה מזו באי־ערוך 9 ממש, שכן האדם שלבש

17 בחומר (הגוף) אי אפשר לו להשיג רוחניות, ומשה רבנו שכבר למעלה משלוש אלפים שנה בגן־עדן והולך תמיד מחיל אל חיל בעומק השגת טעמי המצוות, ועל כל אלה (מה שמשוה רבנו משיג) כתוב²³ "לכל תכלה ראיתי קץ" (שלהשגה ולכליון של גן־עדן יש קץ וגבול), ואילו המצוה עצמה "רחבה מצותך מאד" היא "רחבה", בלי גבול, שכן יש בה גבול וגבול יוֹתֵר²⁴. מה שהוא אומר שרק "באיזהו מקומן" נתגלה טעם המצוה, 23 שלבאורה ישנן הרי הרבה מצוות של "משפטים" ו"עדות", שיש בהן טעם גלוי, והן רוב המצוות. כיצד, איפוא, הוא אומר שרק באי אלה מצוות נתגלה טעמן? מובא על כך ב"לקוטי ביאורים" על "תניא" (להרב קארפ שי') בשם הרבי, שגם באותן מצוות יש טעם רק למצוה בכלל, ואילו פרטיה המרובים של המצוה – לא נתגלה טעמם, כמו, למשל, מצות תפילין, שהמצוה בכלל יש לה טעם, שיהיה "לאות על ידך"²⁵, ואילו פרטיה הרבים של מצות תפילין: שתהיינה מרובעות, ארבע פרשיות בארבעה בתיים" בשל ראש, ובשל יד "בית" אחד בלבד, רצועות שחורות, וכדומה – כל אלה אין להם טעם בגלוי. וכן בכל דבור ודבור שֶׁיֵצֵא מִפִּי הַקְדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוא לְנִבְיָאִים, הַכְּתוּבִים בְּתַנ"ךְ,

המעשיות, בְּחִינַת חֻכְמַת אֱלֹהִים שְׁלִמְעֵלָה מִהַשְׁכָּל וְהַהֲבֵנָה, כְּנִרְאָה בְּחוּשׁ מַעֲנֵן ה' קָרִי וְה' כְּתִיב, – מילים בתנ"ך שיש הבדל בין איך שכותבים אותן לבין איך שקוראים אותן, פִּי ה' קָרִי – איך שקוראים את המלה, הוא לְפִי הַהֲבֵנָה הַנִּגְלִית לָנוּ, וְה' כְּתִיב – איך שכותבים את המלה, הוא לְמַעַלְהָ מִהַשְׁכָּל וְהַהֲבֵנָה, שְׁתֵּכָּה זוּ בְּכַתְּבָתָהּ – כפי שנכתבה, אֵין לָהּ לְבוּשׁ בְּחִינַת הַהֲבֵנָה, וּבְקָרִיאָתָהּ בְּפֶה – יֵשׁ לָהּ לְבוּשׁ. – של הבנה, שמבינים את המלה לפי תוכנו הפשוט של הענין. כמו למשל, "הוא עשנו ולא (ולו) אנחנו עמו וצאן מרעיתו"²⁷, שהכתיב הוא "ולא" (באל"ף) שהכוונה היא "ואין", והקרי הוא "ולו" (בוא"ו) שהכוונה היא "ואליו" – הרי הקרי "ולו" (ואליו) יש לו לבוש לפי פשוטו הענין, שמדובר כאן: "כי הוא עשנו" – "ולו אנחנו", ואליו אנו מיוחדים בתור "עמו וצאן מרעיתו"; ואילו הכתיב הוא "ולא" (באל"ף) "ואין", הרי במשמעותו העמוקה יש לכך הסבר²⁸, אבל בלבד הפירוש הפשוט – אין לכך שום הבנה²⁹. וכן הענין באותיות גדולות שֶׁבְּתַנ"ךְ, שֶׁהֵן מַעֲלָמָא עִלָּאָה, – מעולם עליון יותר, בספירת ה"בינה", ומאירות משם בגלוי בלי לבוש כשאר האותיות.

יום שלישי ב' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קבה, והנה בחי' חכמת... עד עמ' 256, מהאריז"ל:

דְּחֻכְמָהּ, – חיצוניות
ה"חכמה". לעיל אמר
רבנו הזקן, שמה שהשיג
משה רבנו בנבואה,
בספירת ובחינת

אגרת הקדש

והנה בחי' חכמת אלהות ב"ה המלוכשת בתרי"ג מצות התורה נק' בשם בחינת אחורי' דחכמה כי כל

69 וְהֵנָּה, בְּחִינַת חֻכְמַת
70 אֱלֹהִים בְּרוּךְ־הוא
71 הַמְּלַכְשֶׁת בְּתַרְי"ג – 613
72 מִצְוֹת הַתּוֹרָה – נִקְרָאת
73 בְּשֵׁם "בְּחִינַת אַחֲרִיִּים"

22. ד, ב. 23. תהלים קיט, צו. נתבאר לעיל סימן יז. 24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מהמשנה (ברכות לג ב): האומר... אשר במור"ח ח"ג פמ"ח פ' טעם המצוה דשה"ק [דשילוח הקן] כדי לקבוע... ובפיה"מ כ' הרמב"ם עצמו שהיא מצוה שאין לו טעם!" 25. ואתחנן ו, ח. 26. ראה מגילה יד, א. 27. תהלים ק, ג. וראה ב"ר רפ"ק. 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "זח"א קכ, ב. אוה"ת (יהל אור) להצ"צ לתהלים עה"פ. וש"נ. 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל עיין פירש"י שם".

45 (ש"חכמה" היא הרי הבחינה של "אצילות") נקרא בחינת
46 העשיה שב"אצילות" – בחינה של "אצילות" שיכולה לרדת
47 למטה. פרוש, על דרך משל, כמו שבאדם התחתון שיש
48 בנשמתו חמש מדרגות, זו למטה מזו, שהן בחינת השכל

49 והמדות ומחשבה

50 ודבור ומעשה,

51 והמעשה היא –

52 המדרגה התחתונה

53 שבכלם, – גילוי הנפש

54 שישנו ב"מעשה" הוא

55 במדרגה פחותה בהרבה

56 מאשר בשאר הבחינות

57 שעלין הנפש מתגלה,

58 שהחיות המתפשט

59 מהנשמה ומלבש בכח

60 המעשה, הוא כאן

61 לגבי החיות המתפשט

62 ממנה ומלבש בכח

63 הדבור, שהוא – כוח

64 הדיבור, הוא כאן לגבי

65 החיות המתפשט ממנה

66 – מהנשמה, ומלבש

67 במחשבה ומדות ושכל

68 – כל אלה מאוחדים עם

69 הנפש. שכן, אפילו

70 מחשבה שהיא "לבוש"

71 לנפש, אבל היא לבוש

72 המאוחד עם הנפש, והיא

73 קיימת תמיד כשם

74 שהנפש עצמה קיימת תמיד, ואילו דיבור ומעשה הם "לבושים

75 נפרדים", מהנפש, (שכן אפילו בדיבור הרי "עת לדבר ועת

76 לחשות מלדבר"³¹), ובהם גופא, "מעשה" נפרד הרבה יותר

77 מהנפש מאשר דיבור,

78 בן על דרך זה משל – כמו שהדבר במשל של הנפש, היא

79 בחינת חכמתו ותבונה, מה שיוכל להתפשט ממנה

80 (להשפיע) [להתלבש] בתחתונים כלם, – שכן, הרי "כולם

81 בחכמה עשית"³², הכל נתהווה על ידי "חכמה", הרי ש"חכמה"

82 מתלבשת בכל הנבראים, ואילו בחינה של "חכמה" יכולה

83 להתלבש בכל הנבראים הם³³ כאן לגבי בחינת פנים –

84 פנימיות ה"חכמה", המיוחד במאציל פרוץ הוא, דכלא קמיה

85 בלא חשיב, – שכן, הכל לגבי הקדוש ברוך הוא נחשב לכלום

86 – הרי שהבחינה שהיא "קמיו" (מאוחדת אתו) – היא לגבי כל

87 כלום. וההשפעה לכל הנבראים כלם שהם בעלי גבול

88 ותכלית – נחשבת ירידה וצמצום כביכול לגבי המאציל

1 ה"חכמה", הוא רק "אחוריים דחכמה", ולאחר מכן אמר, שגם
2 מה שתורה "מחכמה נפקת" (באה מבחינת "חכמה") זה גם כן
3 בחינת "אחוריים" של חכמה, שגם "אחוריים דחכמה" הוא ענין
4 שלמעלה משכל ומהבנה – אומרים לכן שתורה באה מחכמה,

5 וכן הוא אומר שחכמת

6 אלקות המלוכשת בתרי"ג

7 מצוות – היא גם כן בחינת

8 אחוריים של חכמה, כי

9 כל אחורים שבספירות

10 הן מדרגות החיצונות

11 ותחתונות במעלה

12 שבספירה זו, מה

13 שיוכלו לירד ולהתפשט

14 למטה להתלבש

15 בנבראים להחיותם;

16 ובחינת הפנים, –

17 הבחינה הפנימית של

18 הספירה, היא הספירה

19 עצמה המיוחדת

20 במאצילה אין סוף

21 ברוך הוא בתכלית

22 תיחוד. כגון דרך משל,

23 ספירת חכמה – אודותה

24 מדובר כאן, שהיא

25 מיוחדת במאצילה אין

26 סוף ברוך הוא בתכלית

27 תיחוד, כי הקדוש

28 ברוך הוא וחכמתו אחד

29 (כמו שנתבאר לעיל), –

30 בפרק ב' ובפרק ג' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ומה

31 שמאיר ומתפשט מחכמתו ותבונה למטה בתחתונים, שהם

32 בעלי גבול ותכלית, – יש להם גבול וסוף, ומתלבש בהם –

33 בפנימיות, שכן "מאיר" ו"מתפשט" יכול הרי להיות באופן של

34 "מקף", שהאור אינו מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מאיר

35 ומתפשט, ואינו מתאחד בו, ואילו "התלבשות" היא הרי, שהאור

36 מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש ומתאחד אתו. הרי,

37 אם הנבראים שבהם מתלבש האור, הם בעלי גבול ותכלית, אי

38 אפשר הרי להיות שהאור המתלבש בהם יהיה אור שבבחינת

39 בלי גבול – כפי שהדבר בספירה עצמה שהיא מאוחדת במאציל

40 בתכלית היחוד, וכשם שהמאציל הוא "אין סוף" ו"בלי גבול",

41 כך גם הספירה היא בבחינת "בלי גבול", הרי מה שמאיר

42 ומתפשט ומתלבש בנבראים נקרא "אחורים", – החיצוניות של

43 הספירה ולא הספירה עצמה, ונקרא גם כן בחינת "עשיה

44 שבאצילות"³⁰. – ה"אחוריים" והחיצוניות של ספירת ה"חכמה"

אגרת הקדש

אחוריים שבספירות הן מדרגות החיצונות והתחתונות
במעלה שבספירה זו מה שיוכלו לירד ולהתפשט
למטה להתלבש בנבראים להחיותם ובחי' הפנים היא
הספירה עצמה המיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית
היחוד כגון ד"מ ספירת חכמה שהיא מיוחדת במאצילה
א"ס ב"ה בתכלית היחוד כי הקב"ה וחכמתו אחד
(כמ"ש לעיל) ומה שמאיר ומתפשט מחכמתו ית'
למטה בתחתונים שהם בעלי גבול ותכלית ומתלבש
בהם נק' אחוריים ונק' ג"כ בחי' עשיה שבאציל' פי'
עד"מ כמו שבאדם התחתון שיש בנשמתו ה' מדרגות
זו למטה מזו שהן בחי' השכל והמדות ומחשבה
ודבור ומעשה והמעשה היא התחתונה שבכולם
שהחיות המתפשט מהנשמה ומלובש בכח המעשה
הוא כאן לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש בכח
הדבור שהוא כאן לגבי החיות המתפשט ממנה
ומלובש במחשבה ומדות ושכל כן עד"ז ממש היא
בחי' חכמתו ית' מה שיוכל להתפשט ממנה (להשפיע)
[להתלבש] בתחתונים כולם הם כאן לגבי בחינת
פנים המיוחד במאציל ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב
וההשפעה לכל הנבראים כולם שהם בעלי גבול
ותכלית נחשבת ירידה וצמצום כביכול לגבי המאציל

30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כ"ה בהדפוסים שראיתי. ולכאורה הול"ל עשי' שבחכמה. ואולי אפ"ל שכאן מדבר בהחילוק דגבול ובל"ג - ב"ע ואצילות - תורתך - תורה דאציל, שלמדנו - תורה דבריא, ולכן מדגיש שבאציל. והשיכות שבין זל"ז - דכל"ג דאציל ה"ה הא דאציל הוא חכ' (יו"ד שבשם) וכ"ע שאר הספירות". 31. ראה קהלת ג, ז. 32. תהלים קד, כד. 33. ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל הוא.

התרי"ג - 613, מצות בפעל ממש, פנודע מהאר"י ו"ל³⁸; - 25
ב"יהל אור" להרבי ה"צמח צדק", על תהלים, עמוד 369, מביא 26
על אגרת קודש זו: רבנו חזקן מתחיל את האגרת בפסוק "עוטה 27
אור כשלמה", ובאגרת חסר הביאור על פסוק זה, אלא 28
מזהקדמה 29
ש"אחוריים דחכמה" 30

אגרת הקדש

הנקרא "נובלות חכמה 31
שלמעלה תורה", זה 32
ה"שלמה" (הלבוש) ונגלה 33
דתורה, ובחינת פנימיות 34
אבא (פנימיות החכמה) 35
היא טעמי תורה, 36
(שבעיקרו זה יתגלה 37
בביאת המשיח, כפי 38
שרש"י אומר על הפסוק³⁹, 39
"ישקני מנשיקות פיהו", 40
שמשיח יגלה טעמי תורה, 41
ומעין זה היא התגלות 42
החסידות שהיא הכנה למשיח, על-דרך שטועמים ממאכלי 43
השבת - בערב שבת⁴⁰). והוא (ממשיך ה"צמח צדק" ב"יהל 44
אור") ה"אור" המלוכש ב"שלמה". שכן, זה האור שנברא ביום 45
ראשון ש"גזז לצדיקים", והיכן גזזו - בתורה⁴¹, והו" פנימיות 46
יסוד אבא, כפי שהרמ"ז אומר בפרשת בהעלותך⁴². וה"צמח 47
צדק" מציין שם מהסידור במאמר "ועשו להם ציצית"⁴³. 48

אין-סוף פרוד-הוא, על דרך-משל, כמו שנחשבת ירידה 1
וצמצום לשכל האדם המשכיל המצמצם באיזה עשיה 2
נשמיות וחקרית ממש. ולכן משה רבינו עליו-השלום, 3
שהשיג עד אחרים דחקמה, - כנוכר לעיל, וכה שתנתן 4
על-ידו התורה, שהיא - 5
התורה, היא "נובלות 6

חכמה שלמעלה", פירוש 7
מה שנובל ממנה ויורד 8
למשה ומתלבש בתורה 9
נשמיות שלנו, שעקרה 10
ותכליתה - של תורה, 11
הוא קיום המצות 'לא' 12
תעשה' ו'עשה' בפעל 13
ומעשה ממש, 14
במאמר³⁴: "היום 15
לעשותם", - וכפי 16
שהגמרא אומרת 17
בעירובין³⁵ על כר: "היום 18
לעשותם ולא למחר לעשותם", שזמן קיום המצות הוא דווקא 19
היום, בעולם הזה. ו"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"³⁶, - 20
הרי שהגדלות של תלמוד (לימוד) היא מפני שזה מביא 21
לעשיית המצוות, הרי שהתכלית היא - קיום המצוות, 22
ו"הלומד שלא לעשות - נח לו שנהפכה שלייתו וכו"³⁷, - 23
ולא היה נברא, וכל אדם מכרה להתגלגל עד שיקים כל 24

יום רביעי ג' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קבט, האותיות הנגלות לנו... עד עמ' קבט, כנודע.

דמעשה, - אותיות ה"מעשה", הבאות בכתב ובמעשה, הן 64
תמונת האותיות שבכתב אשורי שבספר-תורה. - כפי 65
שהוסבר בהגה"ה בפרק י"ב של "שער היחוד והאמונה", הרי כל 66
אות מכ"ב אותיות התורה היא המשכה וכוח וחיות פרטי מיוחד 67

אגרת הקדש

האותיות הנגלות לנו הן במעשה דבור ומחשבה. 12
דמעשה הן תמונת האותיות שבכתב 13
אשורי שבס"ת. ואותיות הדבור נחקקות בהבל וקול 14
המתחלק לכ"ב חלקים שונים זה מזה בצורתן. שהיא 15
התגלות האור, החיות 74
והכוח הנמשכים באותה 75
אות, ובכתב ספר-תורה הרי האותיות עצמן הן ענין עיקרי 76
וקשורות בכמה פרטי דינים על צורת כתיבתן, ואותיות הדבור 77
נחקקות בהבל וקול, המתחלק לכ"ב חלקים שונים זה מזה 78

49 האגרת הבאה, דיבור-המתחיל "האותיות הנגלות" היא מהאגרות
50 שנוספו בהוצאת שנת תר"ס. כפי הידוע נוספו באותה הוצאה כמה
51 אגרות קודש, כפי שכותב ר' אשר מניקוליב ב"מודעה רבה", שנוספו
52 "השטות מהאגה"ק⁴⁴.

53 המשך אגרת זו לאגרת
54 הקודמת הוא, שהרי באגרת
55 הקודמת מדובר איך שרק
56 הבחינות "נה"ם" - נצח, הוד, 13
57 יסוד, מלכות - של המשפיע
58 נמשכות במקבל, ובסוף אגרת
59 זו (דיבור המתחיל "האותיות
60 הנגלות") מוסבר גם כן אותו
61 תוכן⁴⁵, שרק האחוריים והחיצינות של בחינות נה"י - נצח, הוד, יסוד -
62 של העליון, נמשכות בתחתון.
63 האותיות⁴⁶ הנגלות לנו, הן: במעשה דבור ומחשבה.

34. ואתחנן ז, יא. 35. כב, א. 36. קידושין מ, ב. 37. ירושלמי שבת פ"א ה"א. 38. ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד ובהנסמן שם
בצינונים ומ"מ. 39. שה"ש א, ב. 40. ראה לקו"ש חט"ו ע' 282 ובהנסמן בהערות שם. 41. לקו"ש ח"י ע' 10 ובהנסמן שם. 42. ח"ג
קסב, א. 43. סידור עם דא"ח (קה"ת, תשכ"ה). 44. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר שמצינו שאדה"ז בעצמו הוסיף באגה"ק
לאחר זמן (סה"מ תש"ח ע' 170. ובכ"מ). 45. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דוגמא - עפ"מ"נ ומבשרי אחזה אלוקה איך שזה
באדם - במחדו"מ". 46. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכנה"ל יל"ע באמ"ב ש' הק"ש פל"ב ב"י שלכאורה באוי"א קצת. וי"ל".

– בחינת "בריאה", ואילו כשהוא מהרהר במחשבה אותיות של
דיבור, הרי זה דיבור שבמחשבה – בחינת "יצירה" שבבריאה).
ואותיות המחשבה לבדה בלי הרהור אותיות הדבור –
נקרא "מחשבה שבמחשבה", בחינת "בריאה". והנה,
אותיות הדבור ממש, –

לא דיבור שבמחשבה, כי
אם דיבור ממש, הן
מתהוות ומקבלות
חיותן מאותיות אלו
עצמן שבמחשבה. ואף
שלפעמים מדבר אדם
ומהרהר – בשעת מעשה,
בדבר אחר – ולכאורה
אין אותיות הדיבור
מקבלות אז חיות מאותיות
המחשבה, שהרי הוא אינו
מהרהר בענין שהוא
מדבר, הרי אינו יכול
לדבר – כשאין הוא
מהרהר במה שהוא
מדבר, בריאם אותן
דבורים וצירופים – של
מלים, שבהם דברים והיו
במחשבתו פעמים רבות
מאד, ונשאר בדבורים
וצירופים אלו הרשימו –
הרושם, מהמחשבה

שנכנסה בהם פעמים רבות. – הרי שהרושם של אותן
אותיות המחשבה, הוא החיות של אותיות דיבור אלו. והיו –
כפי שהדבר ב"ספירות", בחינת אחרים וחיצוניות נצחיות
יסוד מ"פירצוף העליון" שנכנס בתחתון, – מפירצוף
המדריגה העליונה שנכנס במדריגה התחתונה, להיות לו
בחינת מוחין וחיות, כנודע:

בצורתן, שהיא הברת ומבטא הכ"ב אותיות בכל לשון⁴⁷,
כי אין הפרש בין לשון הקדש ובין שאר לשונות במהות
הברת – ביטוי, האותיות, בריאם בצירופן⁴⁸. – בצירוף
האותיות קיים הבדל בין שפה אחת לשניה, ואילו בעצם ביטוי

האותיות הדבר שווה בכל
הלשונות. ואותיות
המחשבה, הן גם כן
בכל לשון שאדם מחשב
תבות – הלשון, ואותיות
הלשון, שהן כ"ב לבד.
רק שבמחשבה, יש בה
ג' מיני בחינות אותיות,
שהרי בשרואה בספר
תורה תמונת האותיות
– הן מקצירות
במחשבתו, – בהתאם
לכפי שהוא רואה אותן
בספר התורה, וזה נקרא
בחינת "עשיה"
שבמחשבה; – כפי
ש"מחשבה" מהרהרת ענין
של מעשה, אותיות של
מעשה וכתב, ו–עשיה של
השתלשלות בריאה
יצירה עשיה, וכן באשר
שומע אותיות הדבור –
הן נרשמות במחשבתו
ומהרהר בהן, וזה נקרא בחינת "דבור שבמחשבה" – איך
שבמחשבה הוא מהרהר באותיות של דיבור, ו – זוהי בחינת
"יצירה"; – שכן, מחשבה עצמה היא בחינה של "בריאה"
ש"בראתיו יצאתי אף עשיתי"⁴⁹ הוא כנגד "מחשבה דיבור
ומעשה", הרי, מחשבה היא – בחינת "בריאה", דיבור – בחינת
"יצירה", ומעשה – בחינת "עשיה". ואם כן "מחשבה" היא הרי

אגרת הקדש

הברת ומבטא הכ"ב אותיות בכל לשון. כי אין הפרש
בין לה"ק ובין שאר לשונות במהות הברת האותיות
כ"א בצירופן. ואותיות המחשבה הן ג"כ בכל לשון
שאדם מחשב תיבות ואותיות הלשון שהן כ"ב לבד.
רק שבמחשבה יש בה ג' מיני בחי' אותיות. שהרי
כשרואה בס"ת תמונת האותיות הן מצטיירות במחשבתו
וזה נקרא בחינת עשי' שבמחשבה. וכן כאשר שומע
אותיות הדבור הן נרשמות במחשבתו ומהרהר בהן
וזה נקרא בחינת דבור שבמח' ובחי' יצירה. ואותיות
המחשבה לבדה בלי הרהור אותיות הדבור נק' מח'
שבמחשבה. בחי' בריאה. והנה אותיות הדבור ממש
הן מתהוות ומקבלות חיותן מאותיות אלו עצמן
שבמח'. ואף שלפעמים מדבר אדם ומהרהר בדבר
אחר. הרי אינו יכול לדבר כ"א אותן דבורים וצירופים
שכבר דברם והיו במחשבתו פעמים רבות מאד ונשאר
בדיבורים וצירופים אלו הרשימו מהמחשבה שנכנסה
בהם פעמים רבות. וזהו בחי' אחרים וחיצוניות נה"י
מפירצוף העליון שנכנס בתחתון להיות לו בחי' מוחין
וחיות כנודע:

יום חמישי ד' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכט, כ איהו וחיוהי חד... עד עמ' 258, וע"ש.

בני ישראל דרכי ה' ובמעשה בפועל (כפי שכותבים בהקדמתם הרבנים
הגאונים בני המחר), וכיוון שרוב האגרות נכתבו בקשר לצדקה עבור
אלה שעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל – יש באגרות קודש אלו
ענינים המוסיפים יתר חיות ועילוי במצות הצדקה.
חשיבותה המיוחדת של אגרת זו, יכולים לראות גם מכך, שרבנו הזקן
כתב אותה (כפי שהרבי ה"צמח צדק" כותב¹) בימים שלפני
הסתלקותו בכפר פייענא.²

67. תוכן אגרת קודש זו (סימן כ) הוא אחד הענינים העמוקים ביותר
68 בחסידות, ומתבטא בה יסוד בענין של חסידות שעד עתה טרם הוסבר
69 בספר ה"תניא".
70 ברם, כפי שכבר הוסבר בפירוט בהקדמה לסימן י"ח – ראוי לחפש בכל
71 אגרת הקודש מה מתוסף באותה אגרת בנוגע לעבודה בפועל בקיום
72 המצוות בכלל ובמצות הצדקה במיוחד (שכן, אגרות הקודש הרי נכתבו
73 כדי "להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון", ללמד את

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מעלת האותיות הדיבור ומח' (משא"כ דעשי' – תמונתן – מתעלמות בתמונות אחרות)". 48. הערת
כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע מה שייך צירופן להברתן והוצרך לשלול? ואולי מתוך שאינן קדושות הרי צ"ל בירידה מלשה"ק
(עאכ"כ – בשינוי) – ומבאר שזהו בצירופן". 49. ישע"י מג, ז. 1. דרך מצותיך קע, א.

כדי לתקן אותה, אלא כדי לתקן את הנפש הבהמית) הרי זה מתבצע
יותר על ידי מצוות מעשיות. שכן, עשיית פעולה גשמית של מצוה,
הנחת תפילין, לבישת ציצית – הרי זה דוקא בכוח הנפש החיונית
הבהמית.

הרי בהתאם לאמור, כל
המעלה של "מעשה" היא רק
מצד הרצון והכוונה של
הקדוש-ברוך-הוא, אך מצד
עצם הדבר, שבו המצוה
נעשית, הרי לכאורה מצוה
שנעשית בכוחות רוחניים,
כמו מצות ידיעת והבנת
אלקות בשכל ובהשגת

המוח, או מצות אהבת ה' ברגש הרוחני של הלב – היא לכאורה
למעלה מפעולה גשמית הנעשית בידים הגשמיות ובדברים גשמיים
(כיוון שגם זו היא מצוה וגם בה מבצעים רצון הקדוש-ברוך-הוא, הרי
שהענין של קיום הרצון העליון והקשר שזה מביא עם הקדוש-ברוך-
הוא, ישנו גם במצוה רוחנית, ומצד עצם הדבר במה שמבצעים רצון
הקדוש-ברוך-הוא – הרי לכאורה, דבר רוחני – כמו השגת המוח
ורגש הלב – הוא עבודה עליונה ועמוקה יותר מאשר הפעולה
הגשמית שבה עושים מצוה מעשית).

אך, מצד מה שמסביר באגרת-קודש זו המעלה של מצוות מעשיות מפני
שהדברים הגשמיים באים דוקא מעצמות-אין-סוף, יוצא מכך, שגם מצד
עצם הדבר שבו המצוה נעשית, ישנו עליו והתעלות במצוות מעשיות
מה שאין במצוות הנעשות על ידי ענינים רוחניים. שכן, יש בדברים
הגשמיים כוח נעלם המתגלה בשעה שמבצעים בדבר הגשמי את הכוונה
העליונה.

כ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע מביא באחת משיחות הקדש שלו², שכאשר
נתגלה היסוד הזה באגרת קודש זו, "מספר מלות-הנשמה השמימיות",
שהתהוות הדברים הגשמיים היא דוקא מ'עצמות אין-סוף' – נפתחו אצל
חסידים מעיינות חדשים של חיות בקיום מצוות מעשיות.
בלמדנו הענין בפנים האגרת, עוד יצא להוכיח איך שהרכי מורה
בפשטות גאונית מופלאה שהיסוד של אגרת זו מובא בלשון הלכה
ופסק-דין במלים ספורות ברמב"ם בהלכות הראשונות של הלכות "סודי
התורה".

"אִיהוּ וְחִיּוּהִי חֵד, – הוא ועניני החיות הבאים ממנו (האורות)
שהם ענין של נשמה וחיות לכלים של ה"ספירות" הם
דבר אחד (כלומר, האורות של ה"ספירות" הם לא רק מאוחדים
אתו (עם אין-סוף) אלא הם דבר אחד עם אין-סוף). אִיהוּ
וְגִרְמוּהִי חֵד פְּהוּן³ – הוא והכלים הבאים ממנו (שהם הכלים
לאורות של הספירות וכמו גופים לנשמות) הם דבר אחד בהן
(בספירות). (פְּרוּשׁ⁴, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּאֲצִילוֹת. "חִיּוּהִי" – הֵן
הָאוֹרוֹת, – של הספירות (שהן ענין של חיות ואור) וְגִרְמוּהִי
– הֵן הַכְּלִים, – של הספירות שהם כגופים וכלים לחיות
ולאורות, שְׂכָלָן – כפי שהם כולם דבר אחד עם "אור אין-סוף",
מפני שהם אֱלֻקוֹת, – שגם הכלים של הספירות הם אלקות,

רואים אכן, שגם בענינים העמוקים המוסברים באגרת זו, מתבטא ענין
יסודי חדש שנותן מושג אחר לגמרי בעילוי של קיום מצוות מעשיות
בכלל (מצוות הנעשות בדברים גשמיים, כמו ציצית בצמר גשמי, תפילין
בקלף גשמי, וכדומה), ומצות הצדקה במיוחד.

היסוד המוסבר באגרת-קודש
זו, הוא – ש"התהוות
הגשמיות" היא דוקא
מ"עצמות אין סוף", התהוותם
של הדברים הגשמיים היא
דוקא מהקדוש-ברוך-הוא
עצמו שהוא לגמרי למעלה
מהאורות והגילויים שמהם
מתהווים העולמות העליונים

והענינים הרוחניים. שכן, "עצמות אין סוף" דוקא, ש"מציאותו מעצמותו
בלי שום עילה וסיבה הקודמת לו חס-ושלום", שמציאותו היא עצמותית
(לא מציאות שנוצרה, כ"אם מציאות שלא שייך בה ענין של "לא
מציאות", הרי זה אופן של מציאות שהוא "מחוייב המציאות") – דוקא
הוא יש בכוחו לברוא מציאות כזו כמו של הנבראים הגשמיים הנראים
במציאות לעצמם, ולענין בשר לא נראה בהם כלל שהם תלויים וקשורים
במציאות אחרת המהווה אותם (כפי שהדבר למשל ב"אור" שנראה בו
שהוא התפשטות מ"מאור", ב"עלול" (מסובב) נראה שהוא בא וקשור
ב"עילה" (סיבה) שלו, ואילו בדבר הגשמי לא נראה כלל שהוא בא מן
ובטל למשהו גבוה ממנו, אלא נראה שזה דבר שמציאותו היא כאילו
מעצמותו).

מציאות כזו, שהיא באין-ערוך לגמרי למקור שממנו היא באה, שכן
המקור הוא רוחני, כוח אלקי, והיא – מציאות גשמית, עד שזה נקרא "יש
מאין" – מציאות כזו יכולה להתהוות רק על ידי "עצמות אין-סוף",
מהקדוש-ברוך-הוא עצמו, שהוא אין סוף ולמעלה גם מגשמיות וגם
מרוחניות. מכך יוצא, שדוקא התהוות הדברים הגשמיים היא מהקדוש
ברוך הוא עצמו, שהוא למעלה מכל האורות והגילויים שמהם מתהווים
הענינים הרוחניים.

יסוד זה נותן הפלאה ועילוי אחרים לגמרי בקיום מצוות מעשיות על ידי
דברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ'עצמות אין סוף'.
עילוי זה בענין קיום המצוות המעשיות, הוא ענין חדש, ובנוסף למה
שהוסבר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מפרק ל"ה ואילך) המעלה
ב"לעשותו", במצוות שמקימים במעשה, לגבי המצוות שמקימים
במחשבה ודיבור:

שם מדובר על המעלה של "מעשה" רק מצד הרצון והכוונה של הקדוש
ברוך הוא: היות וכל תכלית הבריאה היא "להיות לו יתברך דירה
בתחתונים", שתהיה להקדוש-ברוך-הוא דירה בעולם הגשמי התחתון,
שתומשך אלקות בהתגלות כאן למטה בעולם הזה, במקום החושך
וההסתור על אלקות, ענין זה מבוצע בעיקר על ידי מצוות מעשיות. שכן,
על ידי זה דוקא ממשיכים אלקות עד ל"עשיה" הגשמית, בענינים
הגשמיים של העולם שהם למטה מענין המחשבה והדיבור.
כך גם בנוגע לבירור ולזיכוך הנפש הבהמית, זיכוכה והתהפכותה של
הנפש הבהמית לטוב ולקדושה (שזו הרי תכלית ירידת הנשמה, שאין זה

2. אחש"פ תרצ"ד. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ח שמ"ז פ"ב. ובכ"מ". 4. תקנ"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יש פי' אחר בחייהו וגרמוהו".

מתאחדים בנוגע לפעולה – פעולה שיכולה להיעשות רק על ידי אינסוף או כשמתאחדים עם אינסוף, ופעולה זו נעשית על ידי אינסוף בהם ועל ידם. ובלשון רבנו הזקן: **לומר, שהן אלקות** – בענין של **לברא יש מאין כמו ה"אינסוף"**, – התהוות "יש" מ"אין" הוא רק בכוח הקדוש-ברוך הוא, זה רק "בחק הבורא", כמו שחכמינו ז"ל אומרים¹⁰: "אם מתכנסין (מתאספים) כל באי עולם, אין יכולים לברוא כנף יתוש אחד ולהטיל בו נשמה", כי הענין של התהוות "יש" מ"אין" הוא רק "בחק הבורא". ועל כך אומרים,

אגרת הקדש

יש מאין כמו הא"ם ולא בבחי' השתלשלות עילה ועלול לבד ומ"ש הרמ"ק ענין השתלשלות עילה ועלול וכ"ה בזה"ק פ' בראשית היינו בהשתלשלות הספירות בספירות עצמן (בבחי' הכלים) שנקראות בלי מה בס"י שאינן בבחי' יש ומהות מושג וכמו הא"ם דלית מחשבה תפיסא ביה כלל וכמ"ש בפני לא יראו ונבואת משה רבינו ע"ה והשגתו היתה מפרק עליון דנצח דז"א ובהשתלשלות העלול הוא מוקף

ש"אין סוף" הוא דבר אחד עם הכלים של עשר ספירות ד"אצילות": שעל ידם יתהווה "יש" מ"אין", הרי שהם אלקות שמהם ועל ידם מתהווים "יש" מ"אין". ולא בכחית השתלשלות עילה ועלול – סיבה ומסובב, לבר. ומה שכתב הרמ"ק¹¹ – רבי משה קורדבירו אומר בענין "ספירות", ענין השתלשלות עילה ועלול, – שמהספירות נמשך באופן של עילה ועלול, וכן הוא בזה"ק קדוש פירוש בראשית¹², היינו בהשתלשלות הספירות בספירות עצמן – כפי שספירה אחת באה ומשתלשלת מספירה שניה, כמו למשל כפי ש"בינה" באה מ"חכמה" וכו', (בכחית הכלים), – של הספירות, שנקראות "בלי מה" בספר יצירה¹³, – הנקראות "בלי מה" בספר יצירה¹⁴, – בלשון "עשר ספירות בלי מה, מדתן עשר וכו'", ו"בלי מה" הכוונה – שאינן בכחית¹⁵ ומהות מושג, – לנבראים, וכמו ה"אינסוף" דלית מחשבה תפיסא ביה כלל¹⁶, – שום מחשבה אי אפשר שתהיה לה תפיסה בו, כך גם הכלים של הספירות נקראים "בלי מה", בלי מהות, שאין זה שום מהות שהיא ברת-השגה לשכל הנבראים, הרי על כך אומרים ענין ההשתלשלות ב"ספירות", שאין ספירה אחת מתהווה מספירה שניה באופן של בריאה "יש מאין", שכן, הרי אין זה "יש" שיהיה מהות מושגת, אלא הוא "בלי מה" – הרי זה בא באופן של "עילה ועלול". על כך, שהכלים של הספירות אינם מהות מושגת – מביא רבנו הזקן ראיה: וכמו שכתוב¹⁷: "ופני" – הפנימיות שלי, לא יראו". – שאפילו לגבי משה רבנו אין זה מהות מושגת, ש"פני", הפנימיות, כאן הכוונה גם לפנימיות הכלים, שגם הם למעלה אפילו מהרצאה וההשגה של משה רבנו, ונבואת משה רבנו עליו השלום והשגתו, היתה – רק, מפרק עליון דנצח ד"יציר אנפין". – מהחלק העליון של בחינת "נצח" של

1 מה שאין כן בבריאה יצירה עשה כו'. – שם הכלים של
2 הספירות וכן חלק מסויים מהאורות של הספירות – אינם
3 אלקות, אלא הם נבראים שנתהוו מאלקות. ויציר להבין
4 היטב, איך ה"אינסוף" חר – דבר אחד, עם "גרמוהי" הן
5 הכלים, – של הספירות,
6 הרי הכלים הן בכחית
7 גבול ותכלית, – לא זו
8 בלבד שכל ספירה היא
9 ענין מיוחד, חכמה היא
10 לא בינה, חסד הוא לא
11 גבורה, אלא החכמה או
12 החסד הם גם כן בעלי
13 גבול ותכלית, ואילו "אין"
14 סוף" הוא הרי פשוט
15 בתכלית הפשיטות,
16 ולמעלה מכל ציור ומכל

17 ענין מוגדר כמו חכמה או חסד, והוא אין סוף, בלי קץ וגבול.
18 כיצד, איפוא, יכולים הכלים להיות דבר אחד עם אין סוף? כמו
19 שכתוב פני תיים⁶. – שהכלים הם בבחינה של גבול ותכלית.
20 ה"צמצם צדק" מסביר ב"אור התורה"⁷, שמה שכלים הם בבחינה
21 של גבול ומדה, הכוונה למה שהם כוח הגבול של אינסוף,
22 הכוח שישנו באינסוף להאיר באופן שיומשך ממנו בגבול
23 ובמדה. שכן, הרי הוא אומר ב"עבודת הקודש"⁸: "האינסוף
24 הוא שלימותא דכולא, כשם שיש לו כח בבלתי-בעל-גבול
25 יש לו כח בגבול, שאם תאמר שיש לו כח בבלתי-בעל-גבול
26 ואין לו כח בגבול הרי אתה מחסר שלימותו" – אינסוף הוא
27 השלימות של הכל, כשם שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו
28 כוח בגבול. שכן, אם תאמר שיש לו כוח רק בבלי גבול ואין לו
29 כוח בגבול – אתה מחסר בשלימות שלו, כלומר, לאמיתו של
30 דבר גם "בלי גבול" הוא "הגבלה", שהוא רק בלי גבול ולא
31 גבול, ואם ישנה שלימות בענין ה"גבול", הרי, כוח שהוא רק
32 "בלי גבול" ולא "גבול" חסר בו השלימות של "גבול", ואילו
33 "אינסוף" הוא הרי השלימות של הכל, מן ההכרח הרי שכשם
34 שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו כוח גם בגבול. והוא מסיים
35 שם, שהגבול הבא ממנו לראשונה, הם ה"ספירות" (כלומר
36 הכלים של הספירות) שהם בבחינה של כוח הגבול, כוח להאיר
37 ולהמשיך ענינים בגבול ובמדה, שהשפעה שתומשך מהאור
38 המתלבש בכלי, תהיה בבחינה של גבול, למרות שהשפעה
39 היא מאור אינסוף ובלתי-גבול. על כל פנים, הרי הכלים הם
40 בבחינה של גבול ושל תכלית, כיצד, איפוא, הם "חד" (דבר
41 אחד) עם "אין סוף", שהוא למעלה לגמרי מגבול וממדה?
42 אמנם הכוונה – במה שהוא אומר שהאינסוף וכלים הם דבר
43 אחד, ה"א" – הוספת כ"ק רבינו: שלא לומר, שהאינסוף הוא
44 דבר אחד עם הכלים של הספירות, אלא הכוונה היא, שהם

6. שער ב' פ"ג. ועוד. 7. ויצא קפב, ב. 8. ח"א ריש פ"ח. 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכדלקמן (קל, ע"ב) הטעם". 10. ראה ירושלמי סנהדרין פ"ו הי"ג. ב"ר פליט, יד. ויק"ר פי"ט, ב. ועוד. 11. פרדס רימונים שער ו פ"ו. ועוד. 12. ח"א יט, ב ואילך. 13. פ"א מ"ב. ועוד. 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם יצירת הספירות". 15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם לא יש דבריה. והראי" – ועד כדי כך – שאינן". 16. תקו"ז בהקדמה (ז, א). 17. תשא לג, כג.

1 כיוון שהחומר שלהם הוא הרי מיסודות רוחניים - לא
2 יתהווה מזה גשם "עב" כמו עפר - אפילו כשזה בא אחרי
3 צמצומים רבים. שכן, הרי זה עדיין ענין של השתלשלות, כמו
4 שלשלת (שרשרת) שהטבעת התחתונה ביותר יש לה ערך
5 והיא קשורה לטבעת
6 העליונה ביותר, אלא -
7 ההשתלשלות יכולה
8 להשפיע, להיות "רוח"
9 הבהמה "מפני שור",
10 - שבמרכבה שלמעלה,
11 שלמרות שהרוח המחיה
12 את גוף הבהמה רחוקה
13 לגמרי ואינה בערך לפני

אגרת הקדש

מהעילה ובטל במציאות אצלו כיוו השמש בשמש
כמ"ש בפרדס מהרמ"ק ואף גם צמצומים רבים מאד
לא יועילו להיות גשם עב כעפר מהשתלשלות
הרוחניות משכלים נבדלים אפילו של המלאכים אלא
להיות רוח הבהמה מפני שור כמ"ש במ"א וע"ש

1 שור" שבמרכבה העליונה, בכל זאת יש בכוח ההשתלשלות
2 להשפיע שתתלשל הרוח של הבהמה, כיוון שגם הרוח של
3 הבהמה היא דבר רוחני, אלא שהיא למטה מטה במדרגה
4 מ"פני שור" שבמרכבה; אך אין בכוח ההשתלשלות להשפיע
5 שיתהווה "יש גשמי" מ"אין רוחני" - דבר שהוא מציאות
6 חדשה לגמרי. כמ"ש שנתבאר במקום אחר, ועין שם. -
7 הרבי מציין כאן, שיש לומר שכוונת רבנו הזקן היא - ל"תורה
8 אור" ד"ה "ביאו לברש מלכות"¹⁹, ועוד. ב"תורה אור" שם,
9 מסביר רבנו הזקן, שאפילו חכמה עילאה (עליונה)
10 ד"אצילות", כיוון שהיא נקראת בשם "חכמה", הרי זה "דבר
11 מה", ולא "אין", במילא גם זה אינו יכול להתהוות באופן של
12 השתלשלות מ"אין סוף", כ"י"אם באופן של "יש מאין", כמו
13 שכתוב²⁰: "והחכמה מאין תמצא", שחכמה לגבי למעלה
14 מחכמה היא ענין של "יש מאין".

1 "זעיר אנפין" - שבע המדות, שכפי שזכר באגרת הקודמת
2 (סימן י"ט), הספירות נצח-הוד-יסוד הן רק כלי ההשפעה
3 והירידה אל המקבל, הרי שהן רק חיצוניות הספירות ולא
4 הפנימיות. ובהשתלשלות העלול - המשתלשל מה"עילה",
5 הוא מקף מהעילה, -
6 שזה לפני שה"עלול"
7 משתלשל מה"עילה",
8 אלא הוא עדיין כלול
9 בעילתו, שאז מוקף
10 ה"עלול" ב"עילה" שלו,
11 ובטל במציאות אצלו
12 - הוא בטל ל"עילה"
13 שלו, כיוו השמש - כפי

14 שזיו השמש בטל בפשט, - זה כבר גם אחרי שה"עלול"
15 משתלשל ומתגלה מה"עילה", בכל זאת ה"עלול" בטל
16 במציאות ל"עילה". שכן הדבר בהמשכת הספירות עצמן,
17 שמה שנמשך ומתגלה בטל במציאות ל"עילה", לספירה
18 העליונה שממנה היא משתלשלת, כמ"ש שכתוב ב"פרדס"¹⁸
19 מהרמ"ק. - הרי באופן המשכה כזה לא היה יכול להתהוות
20 "יש" שהוא מציאות בהרגשתו, שמרגיש עצמו למציאות
21 ואינו בטל למקורו. הוספת כ"ק רבינו: ועד"ז ביש דעשי' -
22 ואף גם צמצומים רבים מאד - המצמצמים את האור,
23 שהאור שאחרי הצמצום אינו בערך כלל לאור שלפני
24 הצמצום - הרי אפילו צמצומים אלה, לא יועילו להיות
25 גשם עב כעפר, מהשתלשלות הרוחניות משכלים
26 נבדלים אפילו - הוספת כ"ק רבינו: משכלים נבדלים, שכל
27 המלאכים, - מלאכים הם הרי בעלי חומר וצורה, בכל זאת

יום שישי ה' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 258, ויש מאין נקרא... עד עמ' קל, דוקא.

1 מאין" באופן של השתלשלות "עילה ועלול", שכן אז (הוא)
2 לא היה "יש" ומציאות, אלא) היה בטל כמו שה"עלול" בטל
3 לגבי ה"עילה" שלו, בשעה שהרי האמת היא, שגם בהיותו
4 "יש" הוא בטל לגבי מקורו, הכוח האלקי המהווה אותו ונמצא
5 בו תמיד לבראו מחדש? יסביר רבנו הזקן להלן, שזה אמור
6 רק לגבי "קמי", כפי שהדבר לפני הקדוש-ברוך-הוא בידיעה
7 שלו (הרי זה כפי שהאמת היא, שהכל בטל לגבי יתברך וגם
8 היש הנברא בטל כיוו השמש בשמש) אך בידיעתו ובהרגשתו
9 של היש הנברא עצמו, הוא נרגש כ"מציאות יש", ואילו אם
10 ההתהוות היתה באופן של "עילה ועלול" לא היה יכול
11 הנברא להיות, גם בהרגשתו ובידיעתו העצמית, "מציאות
12 יש", אלא גם בהרגש שלו היה בטל במציאות.

1 "יש מאין" נקרא "בריאה" בלשון הקדש²¹. - "בריאה"
2 היינו, שנהיה דבר חדש שלא היה קיים לפני זה (שלא כמו
3 ב"עילה ועלול" שהעלול קיים גם לפני זה אלא באופן אחר).
4 וכנזכר לעיל שב"אין" אי אפשר שיהיה כלול "יש". שכן, אז
5 זה הרי לא היה "אין" כ"י"אם "יש". התהוות חדשה נקראת
6 בלשון הקדש בשם "בריאה", כפי שהרמב"ן אומר בפרשת
7 בראשית²², שאין לנו בלשון הקדש ביטוי אחר לציין את
8 ההתהוות של "יש מאין" אלא במלה "ברא". להלן יציין רבנו
9 הזקן, למרות שגם ב"יש מאין" בטל ה"יש" באמת לכוח האלקי
10 המהווה אותו, עד כפי שזיו השמש בטל בשמש ממש, כי הרי
11 "כולא קמי" כלא חשיב - הכל לגבי הקדוש-ברוך-הוא נחשב
12 כלא כלום - כיצד אומרים, איפוא, שאי אפשר שיתהווה "יש

18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלכן גם התהוות כלים די"ס דבי"ע - שאינן חד כ"א נפרדים - א"א ע"י עו"ע". 19. צ, ב. 20. איוב כה, יב. 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי שייכותי הכא? וי"ל שזוהי הוכחה על הנ"ל (החידוש בבריאת יש הגשמי - לגבי השתל' דספירות כו') - דעפ"ז מובן פשט"מ ד"ברא אלקים" נאמר - לאחר כל השתל' הנ"ל, רק בנוגע לשוה"א! (וגם לא במציאות החכ' מאין - כיון שאין החכ' באופן דמציאות דיש הגשמי, וא"כ נק' "אין")." 22. א, א.

מבין ומשיג הוא קורא לו "אין", כי בעולם ההשגה שלו אין הדבר קיים. (ב) מפני שבסוג זה של מציאות כפי שהנבאר והיש נמצאים — לא קיים מקורו, כי הוא מציאות אחרת לגמרי, ולכן הוא קורא לו "אין" — לא קיים — מצד זה שבאופן המציאות שלו

— אין מקורו קיים. ובלשון

רבנו הזקן: **כִּי תִּפְתֵּן** —

המהווה אותו **רִהְשׁוּפֵעַ**

בּוֹ אֵינוֹ מְשִׁגְ בְּלָל וּבְלָל,

— לנבאר, ולכן הוא קורא

למקור "אין", כי בעולם

ההשגה שלו — אין הוא

קיים. ענין שני במה שהוא

קורא למקורו "אין" הוא,

מפני שבסוג המציאות

שלו, אין הוא נמצא, אלא

הוא מהות אחרת לגמרי —

כפי שיסביר להלן: **וְגַם**

אֵין עֲרוֹךְ — ואין שום

שייכות, **זֶה לָזֶה בְּלָל**

וּבְלָל, — אין בין היש

ל"אין" שום ערך ושייכות

כלל, הם שתי מהויות

נפרדות, ובסוג המציאות

שה"יש" נמצא, אין ה"אין" — מקורו — נמצא. כמו למשל,

שנאמר, שמשכיל יתהווה אבן, הרי בסוג מציאות שהאבן

נמצאת, אין השכל נמצא כלל, ולגבי סוג מציאות זה היינדרך

אם מתהווה האבן מ"אין" או שהיא מתהווה משכל. שכן, גם

שכל אינו נמצא בסוג זה של מציאות שהאבן נמצאת בו, **לֹא**

מִנִּיה וְלֹא מִקְצָתֶיהָ, — לא ממנו ולא ממקצת ממנו, **מִהָעֲרוֹךְ**

שְׁמַהֲעֲלוֹל אֶל הָעֵלָה, שְׁמַהֲעֲלוֹל יוֹדֵעַ וּמְשִׁיג אֵיזֶה הַשִּׁנָּה

בְּעֵלָתוֹ — הרי שה"עילת" נמצאת בעולם ההשגה שלו, וההשגה

משפיעה בו, **וּבְכִמְלָא אֲצִלָּה עַל־יְדֵי יוֹדֵעַ וְהַשִּׁנָּה זוֹ**, — שהוא

משיג בעלתו, אך היש" אין לו שום השגה ב"אין" המהווה

אותו. **וְגַם בְּמַהוּתָם וְעֲצֻמּוּתָם** — של ה"עלול" וה"עילת", **אֵין**

הַפֶּרֶשׁ גָּדוֹל כָּל כָּךְ, רַק שֶׁזֶה עֵלָה וְזֶה עֲלוֹל, — אבל המהות

והעצם הם אותו דבר, כפי שהוסבר לעיל בענין השכל והמדות,

שעצם מהות המדות ישנו כבר גם בשכל — המדות שבשכל,

שאינם אמנם המדות שבשכל הן באופן אחר מאשר המדות

שבכל, אך גם הן, הן בעצם ומהות ענין של מדות, **וְלֹא מִנִּיה**

וְלֹא מִקְצָתֶיהָ, — ולא ממנו ולא ממקצת ממנו, **מִהָפֶרֶשׁ שֶׁבֵּין**

מַהוּת הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא לַמַּהוּת הַבְּנֵי וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ לְהוֹתוֹ

מֵאֵין לְיֵשׁ, — שה"אין" וה"יש" הם עצם ומהות אחרים לגמרי,

ובסוג המציאות של היש" אין ה"אין" נמצא כלל. **וְלָכֵן נִקְרָא²³**

— גם אליבא דאמת, **"יֵשׁ" מֵ"אֵין" וְיֻקְא**. — שהמקור נעשה

"אין", למרות שהרי "ממך הכל", הכל בא מאלקות, והנבאר

1 **וְהֵגֶם** — למרות, **שֶׁהֵיִשׁ הַנִּבְרָא הוּא גַם־כֵּן בְּלֹא חֵשִׁיב קָמִיהָ,**

2 — נחשב לפניו יתברך כלא כלום, כי הרי "כולא קמי" כלא

3 חשיבי" — הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום, הרי

4 שגם היש הנבאר הוא כלא כלום, **דִּהֵינּוּ שְׂכֻמָּל בְּמַצִּיאוֹת** —

5 הוספת כ"ק רבינו: נישט

6 **נאר** (לא רק) **לגבי**

7 **עצמו"ה** — שאינו בגדר

8 העולם והבריאה, **כ"א**

9 **בענין הבריאה, לְגַבִּי**

10 **הַבְּנֵי וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ**

11 — נבבאר, כוח ואור זה הם

12 **מִהַכִּלִּים דְּעֵשֶׂר סְפִירוֹת**

13 **דְּאֶצְיוֹת־בְּרִיאתָהּ**

14 **יִצְרֶה־עֲשֵׂה, שֶׁה"קו" —**

15 **של, אִדּוּר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ**

16 **הוא מאיר בָּהֶם, —**

17 **שלכן²³ זה נקרא "קמיו"**

18 **(לפניו), למרות שמדובר**

19 **אודות הכוח האלקי**

20 **המהווה אותו — שכן,**

21 **בכלים של הספירות**

22 **שמהם בא הכוח האלקי —**

23 **מאיר בהם הקו, שהוא**

24 הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות. וביטול זה הוא **וְכִי** — כמו

25 **ביטול זיו הַשְּׂמֵשׁ בְּשִׁמְשׁ**, — שבשמש לא נרגשת כלל מציאותו

26 של הזיו, אלא רק המאור והמקור של הזיו שהוא השמש, **כְּמוֹ**

27 **שֶׁנִּתְבָּאָר בְּלִקְוֵי אֲמָרִים** — ספר ה"תניא", **חֵלֶק כ"ד** — שכל

28 הנבראים בטלים באמת לגבי מקורם, כפי שהזיו בטל במקורו

29 בשמש. כיצד, איפוא, אומרים אנו, שאם התהוות הנבראים

30 היתה באופן של "עילה ועלול", הם לא היו מציאות "יש" אלא

31 היו בטלים לגבי מקורם — הרי גם כעת, כשנתהוו בדרך "יש"

32 מאין" הם הרי גם כן בטלים באמת לגבי מקורם, ובאופן הביטול

33 כמו שזיו השמש בטל לגבי השמש? מתרץ על כך רבנו הזקן:

34 **תִּינֵי "קָמִיהָ"** — לפני הקדוש־ברוך־הוא, **דְּיֻקָּא, שֶׁהֵיִא דִּיעֵתוֹ**

35 **תִּתְבָּרַךְ** — כפי שהוא יודע את הנבראים באופן הידיעה של

36 **מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. אֲבָל בְּיָדִיעָה** — דעת תחתון, **שְׁמַמָּה**

37 **לְמַעְלָה** — הידיעה שמצד הנבאר, **הֵיִשׁ הַנִּבְרָא הוּא דְּכָר**

38 **נִפְרָד לְגַמְרֵי בְּיָדִיעָה וְהַשִּׁנָּה זוֹ שְׁמַמָּה**, — הנבאר נרגש

39 למציאות "יש" ודבר נפרד מהמקור שמהווה אותו, ולא שהוא

40 בטל במציאות לגבי מקורו; ולמרות שגם הנבאר יודע שיש לו

41 מקור המהווה אותו, שמקור זה הוא כוח אלקי — כיצד, איפוא,

42 הוא יכול לחשוב את עצמו כ"יש" ואת המקור כ"אין"? יסביר

43 רבנו הזקן, שמה שהוא חושב את המקור ל"אין" אין הכוונה

44 שהוא **לא נמצא**, אלא "אין" יש בו שני ענינים: א) שאינו מושג,

45 שכן, אין הנבאר משיג (אינו מבין) את מקורו, ודבר שאין הנבאר

אגרת הקדש

ויש

מאין נקרא בריאה בלח"ק והגם שהיש הנבאר הוא

ג"כ כלא חשיב קמיה דהיינו שבטל במציאות לגבי

הכח והאור השופע בו מהכלים די"ס דאבי"ע שהקו

אור א"ס ב"ה מאיר בהם וכזיו השמש בשמש כמ"ש

בלק"א ח"ב. היינו קמיה דוקא שהיא ידיעתו ית'

מלמעלה למטה. אבל בידיעה שממטה למעלה היש

הנבאר הוא דבר נפרד לגמרי בידיעה והשגה זו

שממטה כי הכח השופע בו אינו מושג כלל וכלל

וגם אין ערוך זה לזה כלל וכלל לא מיניה ולא

מקצתיה מהערך שמהעלול אל העילה שהעלול יודע

ומשיג איזה השגה בעילתו ובטל אצלו ע"י ידיעה

והשגה זו וגם במהותם ועצמותם אין הפרש גדול כ"כ

רק שזה עילה וזה עלול ולא מיניה ולא מקצתיה

מההפרש שבין מהות היש הנבאר למהות הכח והאור

השופע בו להוותו מאין ליש ולכן נקרא יש מאין דוקא

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דכאן הדיוק להיפך (כנ"ל בההוספה בחצע"ג): "דאף שהוא מהקו כו' ה"ה כמו שמאיר בהם (ומחזק זה בהדוגמא דזיו השמש בשמש - דלכאורה מה מוסיף בזה? אבל עיקרית היא, דהשמש היא בסמיכות ממש להזיו) - וגם כנדו"ד ידיעה שמלמעלמ"ט - שייכת גם באדם (משא"כ - ההרגש שבידיעה)". 24. שער היחוד והאמונה פ"ג. 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם

- 1 עצמו יודע שיש לו מקור המהווה אותו, כיצד, איפוא, הוא
2 יכול לקרוא לו "אין"? אלא, כאמור, זה מצד שני הענינים: שאין

יום שבת קודש ו' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קל, והנה ראשית היש... עד עמ' קל, עילתו.

- 5 אחרי שרבנו הזקן הסביר לעיל בדרך כלל, שהתהוות מציאות
6 "יש" מרוחניות, יכולה להיות רק באופן של בריאה "יש מאין"
7 (ולא באופן של "עילה ועלול") יסביר רבנו הזקן להלן שהראשית
8 וההתחלה של היש הנברא הן הכלים של עשר הספירות של
9 העולמות בריאה-יצירה-עשיה
10 עשיה. שלמרות שזה ענין

אגרת הקדש

- 11 של "ספירות" שבערך 1
12 העולמות עצמם הן 2
13 האלקות שבעולם - בכל 3
14 זאת הכלים של הספירות 4
15 הם כבר ענין של מציאות 5
16 "יש". וכן, שאפילו בעולם 6
17 ה"אצילות" ישנו ענין של 7
18 "יש", אלא שזה "יש" 8
19 הנאצל ולא "יש הנברא"

- 20 (שהוא "יש" דבר נפרד). ורבנו הזקן יסכם, שעיקר התהוות
21 ה"יש" שהוא דבר נפרד, הוא מ"מלכות דאצילות" שדוקא בה
22 מתבטא הכוח של "אין סוף" להיות "יש מאין". ובלשון רבנו הזקן:
23 **וְהֵנָּה, רִאשִׁית הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא וְתַחֲלָתוֹ, הֵן הַכִּלִּים דְּעֵשֶׂר**
24 **סְפִירוֹת דְּבְרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה, וְגַם הָאוֹרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ;** -
25 האורות המתלבשים בכלים והם ענין של חיות לכלים - שבהם
26 ישנן הרי שלש הבחינות נפש, רוח ונשמה, הרי שתי הבחינות
27 נפש ורוח הן גם כן ענין של "יש", ונבראו מבחינת הנשמה
28 דעשר ספירות דבריה-יצירה-עשיה שהוא אלקות, -
29 והאלקות של הספירות מהווה את ענין ה"יש" של הכלים של
30 הספירות וגם הנפש והרוח שלהם, והן - בחינה זו - האורות
31 של הספירות - הן ה"כלים" דמלכות דאצילות. -
32 ב"אצילות" הרי גם הכלים ואפילו חיצוניות הכלים של "מלכות
33 דאצילות" הם אלקות, ובחינות הכלים של "מלכות
34 דאצילות" המתלבשים בעולמות בריאה-יצירה-עשיה להיות

אליבא דאמת". 26. איוב ד, יח.

המשך ביאור למס' מנחות ליום ראשון עמ' ב

- 1 ראש השנה, ונמצא תורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו ומן
2 הישן שבו על הישן שבו, שסבר רבי שמעון שזורי יש בילה, דהיינו
3 שאם עירב את החדש והישן סומכים שיש משניהם בתוך התרומה
4 והמעשר לפי החשבון. דוחה הגמרא: **הָא אִיתָמַר עֲלָהּ** - הרי נאמר
5 על הלכה זו, **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַי נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִלְכָה בְּרַבִּי**
6 **שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, וְאִם אִיתָא** - ואם אכן כוונת רבי חנינא לפול המצרי,
7 **הוּא נָמִי לִימָא** - היתה הגמרא צריכה לומר 'אמר רבי שמואל בר

- נחמני אמר רבי יוחנן הלכה כרבי שמעון שזורי, וכן אמר רבין בר
9 חנינא אמר עולא אמר רבי חנינא הלכה כרבי שמעון שזורי, ולא
10 להביא דברי רבי יוחנן בלא דברי רבי חנינא.
11 **אֵלָא אָמַר רַב פִּשְׁא,** כוונת רבי חנינא היא אשידה - על דין שידה,
12 כמבואר בסמוך. **רַב נַחֲמָן בְּרַי יִצְחָק אָמַר,** כוונת רבי חנינא היא אִין
13 - על דין יין, כמבואר בסמוך. מבארת הגמרא: **רַב פִּשְׁא אָמַר,**

יום ראשון

יום רביעי

כט אלול, ערב ר"ה

ה'תש"ג

סליחות באשמונת הבקר, ואין גפילת אפים. התרת גדרים, ובשורה. ערוב תבשילין.
 שיעורים. חומש: האזינו, רביעי עם פירש"י.
 תהלים: קמ"ג. פה"פ.
 תניא: האותיות הנגלות . . . כנודע.

יום הולדת את הצ"צ – שנת תקמ"ט.

מפתגמי רבינו הזקן: מען האט גאר קיין השגה ניט, ווי עס איז טייער בא השי"ת
 דער גוף פון א אידען.

יום הולדת את ה"צמח צדק" – שנת תקמ"ט.

מפתגמי רבינו הזקן: אין לנו שום משג, עד כמה יקר אצל הקדוש-ברוך-הוא גופו של יהודי.

יום שני

יום חמישי

א תשרי, א דר"ה

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: האזינו, חמישי עם פירש"י.
 תהלים: א"ט. פח"צ.
 תניא: כ. איהו . . . "258" בלה"ק.

ברכת הדלקת הנרות: של יום הזכרון. שהחנינו. אין כופלין "לעלא" בקדיש, לבד מנעילה. לדוד גו'
 הארץ ומלואה גו' – קדם עלינו. בקדוש היום: תקעו, כי חק. ואין אומרים "אלה מועדי", ו"אתקנינו".
 לתשליך: מנערים שולי הטלית קטן.
 "יהי רצון" שעל התפוח – אחר הברכה וקדם האכילה. אוכלים ראש איל, אבל אין אומרים "יהי רצון"
 כ"אם על התפוח.

יום שלישי

יום ששי

ב תשרי, ב דר"ה

ה'תש"ד

לאל עורך דין – בתפלת מוסף.

שיעורים. חומש: האזינו, ששי עם פירש"י.
 תהלים: י"ז. צא"צג.
 תניא: והגם שהיש . . . "קל" עילתו.
 במנחה אין אומרים הודג, אבל אומרים פתח אליהו.

מה שכתוב בסדור "שער הקריאת ש"מ" דבור-המתחיל "להבין ההפרש" (ע"ד עמוד א),
 שקדם תקיעת שופר אומרים "אנא בכח", פירוש: בדרך כלל הם הפונות מהפסוקים שראשי
 תבות שלהם שם שני משם מ"ב, אמנם יש שמכונים התבות "אנא בכח כו'" במחשבה, אבל
 אין אומרים האותיות והתבות. והעוסק בכונות צריך ללמד הענינים ברור בכתבי האריז"ל, ואז
 כונתו רצויה.

יום רביעי

שבת

ג תשרי ש"ת

ה'תש"ד

מתחילין "מזמור לדוד" ולא "לכו גרננה", וכן בכל שבת מוצאי יום טוב.
 הפטורה: שובה – יבשלו בם. מי אל כמוך – מימי קדם.

שיעורים. חומש: האזינו, שביעי עם פירש"י.
 תהלים: יחכב. צדצו.
 תניא: אך נשמת . . . 260 בבי"ע.

ביחידות ה"צמח צדק" אצל רבינו הזקן ב תצא בששי באלול תקס"ד ספר לו רבינו: שבת
 פרשת תבוא תקכ"ח אמר מורי ורבי (הרב המגיד ממעזריטש) – תורה, והתחלתה "ושבת עד הוי'

אֱלֹקֶיךָ, וּבָאֵר כִּי עֲבֹדֶת הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת עַד אֲשֶׁר הָיִי, שֶׁהוּא לְמַעַל מִהָעוֹלָמוֹת, יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹקִים בְּגִימְטְרִיא הַטְּבַע, בְּרֹאשִׁית בְּרֵא אֱלֹקִים. כָּל הַחֲבָרִיא קִדִּישָׁא הִיּוּ בְּהִתְעוֹרְרוֹת גְּדוּלָּה מִתּוֹרָה הִיא. הָרַב הַצַּדִּיק ר' מִשׁוּלָם זֹסְטֵא מֵאַנִּיפּאָלִי אָמַר, כִּי הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהִגִּיעַ לְמַעַלַת תְּשׁוּבָה כְּזוֹ, וְעַל כֵּן יַחַלֵּק אֶת הַתְּשׁוּבָה לְחֻלְקִים, כִּי תְּשׁוּבָה רִאשִׁי תְּבוּת: ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הָיִי אֱלֹקֶיךָ. ש, שְׁוִיתִי הָיִי לְנִגְדֵי תְּמִיד. ו, וְאַהֲבַת לְרַעַף כְּמוֹךְ. ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ. ה, הַצְנַע לֶכֶת עִם ה' אֱלֹקֶיךָ.

כְּשֶׁסָּפַר לִי אֲדֹנִי אָבִי מוֹרֵי וְרַבִּי [הַרְש"ב] אֶת הַנ"ל, סִיִּם: תְּבוּת "תְּשׁוּבָה" צְרוּפָה מִחֲמַשׁ אוֹתוֹת, אֲשֶׁר כָּל אוֹת הוּא דֶּרֶךְ וְאֶפֶן בְּעֲבֹדֶת הַתְּשׁוּבָה – וּבָאֵר בְּאִרְיוֹנוֹת חֲמִשָּׁה הָאֶפֶסִים – וְכֻלָּם בָּאִים מִכֹּחַ אֵל הַפְּעֵל עַל־יְדֵי עֲבֹדֶת הַתְּפִלָּה.

יום חמישי

יום ראשון

ד תשרי

ה'תש"ד

צוֹם גְּדֻלָּה בְּרָחָה. אָבִינוּ מְלַכְנוּ. סְלִיחוֹת.

שִׁיעוּרִים. חוּמַשׁ: בְּרַכָּה, פִּרְשָׁה רִאשׁוֹנָה עִם פִּירֵש"י.

תְּהִלִּים: כִּגְיֶכֶת. צוּצֶט.

תְּנִיא: אִמְנָם . . . קֵלָא וְהַלִּידָה.

קְצוֹר בְּאוֹר אָבִי מוֹרֵי וְרַבִּי [הַרְש"ב] בְּאֶפֶן הָא':

ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הָיִי אֱלֹקֶיךָ. עֲבֹדֶת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה עַל־יְדֵי הַתְּמִימוֹת, כְּמָה בְּחִינוֹת וּמִדְּרוֹגוֹת בְּעִנְיַן הַתְּמִימוֹת, וּבִיחֹס אֶל הַתְּשׁוּבָה הָעוֹלָה עַל כְּלָנָה הִיא תְּמִימוֹת הַלֵּב – הַנִּקְרָאת עֲרִנְסֻטְקִיט [=רְצִינוֹת] – כְּאִמּוֹר בְּאַבְרָהָם "וּמִצָּאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמַן לְפָנַיךָ".

יום שישי

יום שני

ה תשרי

ה'תש"ד

שִׁיעוּרִים. חוּמַשׁ: בְּרַכָּה, שְׁנִי עִם פִּירֵש"י.

תְּהִלִּים: כֹּס־לֹד. קֶקֶב.

תְּנִיא: וּבֹזֶה יוֹבֵן . . . קֵלָא וּכְדִלְקֵמֵן.

קְצוֹר בְּאוֹר אֶפֶן הַב':

ש, שְׁוִיתִי הָיִי לְנִגְדֵי תְּמִיד. הָיִי מוֹרָה עַל הַתְּהִיוֹת הָעוֹלָם וְהַתְּהִיוֹת הַנִּבְרָאִים, אֲשֶׁר הַתְּהִיוֹת הַבְּרִיאָה כְּלָה וְחִיּוּתָהּ הוּא בְּדֶרֶךְ אֵין־עֶרוֹף מֵאֵין לִישׁ. וְהִיא עֲבֹדֶת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה עַל־יְדֵי־זֶה אֲשֶׁר תְּמִיד לְנִגְדַּי עֵינָיו עֵינֵי הַהָיִי שֶׁל הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ.

שבת קודש

יום שלישי

ו תשרי

ה'תש"ד

שִׁיעוּרִים. חוּמַשׁ: בְּרַכָּה, שְׁלִישִׁי עִם פִּירֵש"י.

תְּהִלִּים: לַה־לֹחַ. קִגְיָה.

תְּנִיא: וְהִנֵּה כְּמוֹכ . . . 262 לַהֲחִיוֹתֵם.

קְצוֹר בְּאוֹר אֶפֶן הַג':

ו, וְאַהֲבַת לְרַעַף כְּמוֹךְ, כְּמוֹ שְׁאִמְרֵי רַבְּנוּ הַזֶּקֶן, אֲשֶׁר זָהוּ כְּלִי ל"וְאַהֲבַת אֶת הָיִי אֱלֹקֶיךָ", וּבְאוֹר בְּמֵאֶמֶר "כָּל שְׂרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נִוְחָה הֵימָנוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נִוְחָה הֵימָנוּ". עֲבֹדֶת הַתְּשׁוּבָה בְּסִבַּת לֵב טוֹב.

האם מותר להתענות?

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ח

ויש ליישב על פי דיוק לשון הרמב"ם "אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה". כלומר, רק הנוהג להתענות בקביעות אין זו דרך טובה, אך העושה כן באופן חד-פעמי למטרה מסוימת, כגון כתשובה על חטא או מחמת צרה, הרי זו דרך טובה וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות תעניות (פ"א ה"ט) כי כשם שמצוה על הציבור להתענות בעת צרה, כך מצוה גם על היחיד (ק"ן אורה תענית שם).

ויש שחילקו בין סוגי האנשים: מי שהיה רשע רשאי להתענות אף ימים רבים כדי לכפר על עוונותיו, אך לאדם כשר אין רשות לענות את נפשו ללא סיבה (אוצר המלך, ה"ד). אך אדמו"ר הזקן כותב (אגרת התשובה פ"ג) כי אדם חלש שעלול לבוא לידי חולי מפני התענית נקרא חוטא אף כשמתענה על עבירות שבידו ורק לאדם חזק ובריא שריבוי הצומות אינו מזיק לו כלל, מותר להתענות. ולכן בזמנינו שבני אדם אינם חזקים דיים להתענות בקביעות, אסור להרבות בתעניות.

הלכות דעות פרק ג, הלכה א: אלו שמתענין תמיד – אינן בדרך טובה, ואסורו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית.

מקורו של הרמב"ם בדברי הגמרא (תענית יא, א), "אמר שמואל: כל היושב בתענית נראה חוטא".

והתוספות (ס"ט) הקשו שהדברים סותרים לדברי שמואל עצמו (ב"ק צא, ב): "החובל בעצמו רשאי" ופירשו בגמרא כי מדובר באדם השרוי בתענית, הרי שמותר להתענות?

ותירצו כי אין סתירה בין הדברים, שכן בתענית יש גם צד חיובי וגם צד שלילי, ולמעשה החיוב גובר על השלילה ולכן מותר לנהוג כן, אך מכל-מקום מאחר ויש בזה גם צד של חטא, צריך כפרה על כך. דוגמא לדבר מדין תענית חלום בשבת שאע"פ שהיא מותרת ומועילה שיקרעו לו את גזר דינו, מכל-מקום יש בה גם צד חטא משום שמבטל את מצות עונג שבת, ולכן צריך לשוב ולהתענות בחול ככפרה על כך. אך מדברי הרמב"ם נראה שהתענית אסורה לחלוטין, ולפי זה חזרת קושיית התוספות למקומה!

החיוב ללמד בנו תורה שבעל-פה

יום שני א' תשרי ה'תשע"ט

כי היכי דליגרו בה", כלומר, למדו את בניכם תורה כדי שיהיו רגילים לחזור עליה כשהולכים בדרך ("ולמדתם אותם... ובלכתך בדרך"). ובהכרח שמדובר בתורה שבעל פה שיכולים לעסוק בה בלכתם בדרך, כי 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל-פה'.

ומדוע כתב הרמב"ם כאן ש"חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה", אף שהאב חייב ללמדו גם תורה שבעל-פה?

מבאר בספר 'עבודת המלך' (על הרמב"ם כאן): לאחר תקנת רבי יהושע בן גמלא, להושיב מלמדי תינוקות ולשלם להם שכר (כבא בתרא כא, א), אפשר לכופף כל אחד להוליך את בנו למלמד, אך זהו רק ללימוד תורה שבכתב, אבל אין מחייבים אותו להוליכו לבית הספר כדי ללמד בנו תורה שבעל-פה אלא יכול הוא ללמדו בביתו, ומוכן שחייב ללמדו גם משניות וגמרא. והם הם דברי הרמב"ם כאן ש'עד שיקרא תורה שבכתב כולה' חייב להוליכו לבית הספר, ואף לשלם שכר, אך להמשך הלימוד במשנה וגמרא אין מחייבים אותו להוליכו לבית הספר אלא רשאי ללמדו בביתו.

הלכות תלמוד תורה פרק א, הלכה ז: וחיוב ללמדו בשכר, עד שיקרא תורה שבכתב בלילה.

מדברי הב"ח (יור"ד סי' רמה ד"ה היה מנהג) משמע שחיוב האב ללמד את בנו תורה שבכתב כולל גם נביאים וכתובים, אך משנה ותלמוד אינו חייב ללמדו בשכר.

ותמה עליו אדמו"ר הזקן (הל' ת"ת פ"א ק"א סק"א):

אם אין חובה על האב ללמד את בנו משנה ותלמוד, מדוע אומרת הגמרא (קדושין כט, ב) שאם בנו נבון ומשכיל ממנו, לימוד בנו קודם ללימודו (וכן הובא להלכה לעיל בה"ד), ומשמעות הגמרא היא שהנידון הוא בלימוד תלמוד שהוא בחריפות ובעומק (כפי שמסופר שם על רב אחא בר יעקב) – והרי אין האב חייב ללמד את בנו תלמוד, ואילו לעצמו הלימוד הוא חיוב מדאורייתא, וחייב ללמד עצמו אפילו בשכר (בכורות כט, א)? אלא מכאן ש"בלימוד בנו מקיים מצוות 'ולמדתם אותם את בניכם' גם בלימוד תורה שבעל-פה".

ומביא אדמו"ר הזקן ראיה נוספת לדבריו שהפסוק 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס' מדבר גם בתורה שבעל-פה.

בגמרא (ברכות יג, ב) מתפרש פסוק זה: "אגמירו בנייכו תורה

המאור שבתורה

יום שלישי ב' תשרי ה'תשע"ט

ב'הלכות תלמוד תורה' (פ"ד ה"א) הביא אדמו"ר הזקן דעת ראשונים (רא"ש פסחים פ"ד, תוס' סוטה כב), שמאמר חכמים 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה' (פסחים ג, ב) הוא כשמקיים את המצוות שלומד בתורה אך אינו עושה זאת

הלכות תלמוד תורה פרק ג, הלכה ה: תחלת דינו של אדם, אינו נדון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו; לפיכך אמרו חכמים: 'לעולם יעסוק אדם בתורה, אפילו שלא לשמה' – שמתוך שלא לשמה, בא לשמה'.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ קא

רשע, אך שמוסיף כח בקליפות לפי שעה – מכל־מקום כשיחזור אחר כך בתשובה... מוציא מהקליפה כל התורה והמצוות וחוזרים לקדושה בחזרתו, ולפיכך אין לו למנוע מלעסוק לעולם".

וכתב הרמב"ם "יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה", ולא כלשון חז"ל (סוטה כב, ב) "יעסוק בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה", כי במצוה שלא לשמה, כיון שנעשתה כתיקונה ורק המחשבה אינה לשם המצוה, לא צריך הרמב"ם להשמיענו שצריך לעסוק במצוות אף שלא לשמה, אבל בתלמוד תורה, כשלומד ואינו מקיים מה שלומד, הלימוד אינו כתיקונו והיה מקום לומר שלא ילמד כלל. ומשמיענו הרמב"ם, שכיון ש'תלמוד מביא לידי מעשה' סופו ללמוד ולקיים לשמה, ו"לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה".

(שו"ע אדמו"ר הזקן הל' ת"ת פ"ד ס"א וק"א שם ט"א)

לשם שמים אלא מיראת העונש או מאהבת השכר או "ליקח לעצמו כבוד וגדולה שיקראוהו רבי ויהיה ראש ישיבה, אבל אם אינו מקיים מה שלומד נקרא רשע ועליו הכתוב אומר 'ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי'".

והביא גם דעה שניה, היא דעת הרמב"ם כאן, שגם אם מזלזל במצוות ואינו מקיים מה שלומד, יעסוק בתורה. ומדויק כך מלשונו שהתלמוד קודם למעשה כי "התלמוד מביא לידי מעשה" (לעיל ה"ג) ולכן "אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה", כי "המאור שבה מחזירו למוטב, כמו שאמרו חכמים על פסוק 'אותי עזבו ותורתי לא שמרו' - הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה היה מחזירם למוטב".

ומה שאמרו חכמים על אדם זה ש'תורתו נעשית לו סם המוות' (יומא עב, ב) – מביא אדמו"ר הזקן שאמרו חכמי הקבלה (ראה תניא סוף פ"ט) "שכל התורה ומצוות שאדם עשה בעודו

יום רביעי ג' תשרי ה'תשע"ט

תפילה במחיצת הרב

נפסק להלכה (ראה שו"ע אדה"ז שם סכ"ג).

וכשמתפלל מאחורי רבו, לפי הטעם שהאיסור הוא שמא הרב יסיים קודם ויצטרך להמתין מלפסוע לאחוריו, צריך להרחיק יותר מארבע אמות, כדי שהרב יוכל לפסוע שלוש פסיעות בלא להיכנס לארבע אמותיו בשעה שמתפלל (פ"ח א"ח שם, כד).

ויש אומרים שכל זה נאמר כשמתפללים ביחידות, אך כשמתפללים בבית הכנסת, אם זהו מקומו הקבוע אין לחשוש אם מתפלל לפני רבו או אחריו, והמנהג להקל בזה, אך מכל־מקום לאחוריו צריך להתרחק כדי שלא לגרום לרב להמתין (רמ"א שם סכ"ד, שו"ע אדה"ז שם).

ומי נקרא רבו? בשולחן ערוך (י"ד רמב, ל) נאמר שזהו מי שלמד ממנו את רוב חכמתו, אך הרמ"א הוסיף שבימינו כל מי ש'למדו פסק הלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר' נחשב כרבו. והמופלג בחכמה ומפורסם כגדול הדור, דינו כרבו המובהק אף אם לא למד ממנו (שם, ע).

הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ו: לא יתפלל לפני רבו, ולא לאחר רבו, ולא בצד רבו.

האיסור להתפלל בצד רבו הוא משום יוהרה שמראה את עצמו כאילו הוא שווה אליו (רש"י ברכות כז, ב), וכשמתפלל לפניו ואחוריו לרבו, אסור משום ביזיון (רבינו יונה ברכות שם). ובטעם האיסור להתפלל מאחורי רבו, נאמרו כמה ביאורים: א. גם בכך נראה שמשווה עצמו אל רבו ואסור משום יוהרה (רש"י שם). ב. נראה כאילו משתחוה לרבו (תוספות שם). ג. שמא יסיים הרב את תפילתו לפני התלמיד ויצטרך להמתין מלפסוע שלוש פסיעות שהרי אסור לפסוע כנגד המתפלל (רבינו יונה שם).

וכמה צריך להרחיק? כתב רבינו יונה (שם) שבריוחוק ארבע אמות מותר להתפלל מאחוריו או בצדו, שהרי זה נחשב כרשות אחרת. וה'בית יוסף' (או"ח סי' צ) דייק מכך שדווקא מאחוריו או בצדו מותר, אבל להתפלל לפניו, אסור אפילו במרחק גדול יותר, אך מהטור משמע שגם לפניו מותר. וכן

יום חמישי ד' תשרי ה'תשע"ט

מתי מועילה חזרה תוך כדי דיבור?

מה שאין כן בעבירה בדיבור אפשר לבטלה תוך כדי דיבור. ולכן במגדף שהעבירה היא על ידי דיבור, וכן בעובד ע"ז שהפעולה היא (להלן פ"ג ה"ד) "שהגביה לבינה ואמר לה 'אלי אתה' וכל כיוצא בדיבור", היה מקום לומר שתועיל חזרה. ומחדשת הגמרא שבדברים אלה 'תוך כדי דיבור' – לא כדיבור.

ומדוע שונים המגדף ועובד ע"ז משאר דיני התורה הנעשים על ידי דיבור שמועילה בהם חזרה תוך כדי דיבור? מבאר הר"ן (שם):

כשאדם עושה פעולה, בדרך כלל אין לו עדיין גמירות דעת בשעת מעשה, ומסתמך על כך שיוכל לחזור בו תוך כדי דיבור ומשום כך יכול לחזור בו. ואילו פעולות אלו של מגדף

הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ט: מגדף שחזר בו בתוך כדי דיבור, אינו פלוג, אלא כיון שגדף בעדים, נקבל.

כלל הוא (גדלים פז, א) שבכל התורה "תוך כדי דיבור כדיבור דמי" ואם אדם חוזר בו מדבריו תוך כדי דיבור, דבריו הראשונים בטלים. אך במגדף ('מבדף' את ה') ובעובד עבודה זרה (ועוד כמה הלכות) אינה מועילה חזרה תוך כדי דיבור.

וב'שיטה מקובצת' (שם) הקשה: הרי המגדף והעובד ע"ז עברו עבירה, ואיך היה עולה על הדעת שאפשר לבטלה למפרע, וכי המחלל שבת, למשל, יכול לבטל את העבירה לאחר מעשה?

ומתוך: בעבירה במעשה, כגון חילול שבת, וודאי שאינה מועילה חזרה אף תוך כדי דיבור, כי אין דיבור מבטל מעשה,

קב הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ

מכל-מקום דיבור זה נחשב כמעשה שהרי נאמר "והנפש אשר תעשה... את ה' הוא מגדף" (במדבר טו, ל) וחייב סקילה. ולכן, חזרה בדיבור לא מבטלת את המעשה.

ועובד ע"ז שהן חמורות ביותר, נעשות בדעה גמורה, ולכן לא מועילה בהן חזרה.
וה"ד המלך' מבאר:
אף שהמגדף ועובד עבודה-זרה הם עבירות שבדיבור,

יום שישי ה' תשרי ה'תשע"ט

הטף והנשים בעיר הנידחת

עצמם החייבים מיתה על חטאם (ולא מחמת אביהם), ואם יוזמו יקיימו בהם 'ועשיתם לו כאשר זמם' כהלכה.
אך משמעות הרמב"ם היא שהנשים והטף שבעיר הנידחת נענשים אף שהם עצמם לא חטאו (מגדל עוז כאן, מנחת חינוך שם, וכיון שלעדים עצמם אי אפשר יהיה לעשות כאשר זממו (להעניש גם את הנשים והטף) הרי לא יתקיים הדין 'ועשיתם לו כאשר זמם'!

ומבאר בספר 'עבודת המלך':

עדות העדים היא רק על יחידים שבעיר שעבדו עבודה זרה, ועדותם היא כדין ולאחר התראה, אלא שאחר כך בית דין הגדול "דורשים וחוקרים עד שידעו בדיעה ברורה שהודחה כל העיר או רובה" ומחילים על העיר דין 'עיר הנידחת', וכך נגמר דין הנשים והטף. אך אין זה מכוח העדות, ולקביעת בית דין שזו עיר הנידחת לא צריכים עדים. וכיון שעדותם היא רק על היחידים, יכול להתקיים בהם 'כאשר זמם'.

הלכות עבודה זרה פרק ד, הלכה ו: והיאך דין עיר הנידחת...? הדין כל העיר או רבה... מביא את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב, טף ונשים.

והקשו אחרונים (חתם סופר חר"מ סי' כד, מנחת חינוך מצוה תסד (ועוד):

מבואר בגמרא (מכות ב, א) שאין להטיל עונש של עדים זוממין על זרעו או על אשתו שנאמר 'ועשיתם לו כאשר זמם' - 'לו ולא לזרעו'. ואם כן, גם עדים המעידים על אנשי עיר הנידחת (שזממו להורגם 'לפי חרב, טף ונשים') אם יזימו אותם, לא יהיה ניתן להעניש את נשותיהם וזרעם. ואם כן, איך מקבלים עדות על אנשי עיר הנידחת, והרי זו 'עדות שאי אתה יכול להזימה' כי אם יוזמו אי אפשר לקיים בהם 'ועשיתם לו כאשר זמם', ועדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות?

ותירץ הגר"י ענגל (גליני הש"ס, מכות ב, א) על פי דברי ה'מרדכי' (סנהדרין ס"ו תרטז בשם מהר"מ), שהקטנים (וכן הנשים) נהרגים רק אם עבדו עבודה-זרה (והחידוש הוא שנהרגים אף שאינם בני עונשין). ואם כן, עדות העדים היא על הקטנים

שבת קודש ו' תשרי ה'תשע"ט

מינחת גויה

יוסף יו"ד קנר): "נכרית מניקה את בנה של ישראלית ברשותה; מאי ברשותה, אוכלת מתחת ידה ומניקתו". כלומר: יש להימנע מיניקת הנכרית משום שהחלב הוא ממאכלות אסורות שאכלה, אך כאשר היא ברשות הישראל ואוכלת דברים מותרים, אין חשש (הרחב דבר דברים ו, יא. אשדת הפסגה א, ע' קיז).

ולדעת הסוברים שראוי להימנע בכל אופן, הטעם הוא משום הטבע הרע של הנכרית ולא מחמת המאכלות האסורות שאכלה, וכדברי הרשב"א. ועוד, אף אם לא תאכל איסורים בתקופת ההנקה, יתכן שהמאכלות האסורות שאכלה לפני ההנקה משפיעים על החלב (פתח עיניים ע"ז שם ע"פ דברי הריטב"א). ולהלכה פסק הרמ"א (יו"ד ס"ו פא ס"ז) כדעת הרשב"א: "חלב נכרית כחלב הישראלית (שמעיקר הדין מותר), ומכל-מקום לא יניקו תינוק מן הנכרית אם אפשר בישראלית, דחלב נכרית מטמאם חלב ומוליד לו טבע רע". וכתב עוד שאף אמו של התינוק לא תניק אותו אם אכלה דברים האסורים מחמת פיקוח נפש. ואף שאכלה בהיתר, מכל-מקום הדבר מזיק לנפש התינוק.

הלכות עבודת כוכבים פרק ט, הלכה טז: והנכרית מלדת את בת ישראל, ומניקה את בנה - ברשותה, כדי שלא תתקנו.

האם מותר לכתחילה לתת לתינוק לינוק מגויה?

לדעת הר"ח (הובא בר"ן ע"ז כו, א), הנאמר בהלכה זו שמותר לתת לתינוק לינוק מגויה הוא רק במקום פיקוח נפש, כשאין אפשרות אחרת (ומכל-מקום הדבר צריך להיעשות בנוכחות האם כדי שהגויה לא תהרוג את התינוק).

והוכיח כן מדברי הגמרא (יבמות קיד, א) "ינוק תינוק והולך מחלב עכו"ם ומחלב בהמה טמאה", והרי חלב בהמה טמאה הותר רק במקום סכנה, והוא הדין בגויה.

אך הרשב"א (יבמות שם) כתב שמעיקר הדין חלב נכרית מותר, ורק ממידת חסידות יש להימנע מכך משום שטבע ישראל טוב מטבע הנכרים, ואם ינק מנכרית הדבר עשוי להשפיע לרעה על טבעו.

אמנם לשון הרמב"ם הוא "ומניקה את בנה ברשותה", ומשמע שאפילו ממידת חסידות אין להימנע מכך.
ויתכן שמקורו של הרמב"ם הוא מדברי המדרש (הובא בבבלי

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - כ"ט אלול תשע"ח תשרי תשע"ט

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ח

הלכות דעות

פרק שלישי

(1) שלא יהא האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו התורה.

א. שְׁמָא יֹאמֵר אָדָם: הוֹאִיל וְהִקְנָאָה וְהִתְנַאָּה
וְהִתְכַּבֵּד וְכִיּוּצָא בְהֶם, דֶּרֶךְ רַעָה הֵן, וּמוֹצִיאִין אֶת
הָאָדָם מִן הָעוֹלָם - אֶפְרָשׁ מִהֶן בְּיוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לְצַד
הָאֲחֵרוֹן²! עַד שֶׁלֹּא יֵאָכֵל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא
יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נְאָה, וְלֹא יִלְבֹּשׁ
מִלְבוּשׁ נְאָה, אֲלֵא הִשָּׁק וְהַעֲמֵר הַקֶּשֶׁה וְכִיּוּצָא בְהֶן,
כְּגוֹן כְּהִנִּי עוֹבְדֵי-כֹכָבִים - גַּם זֶה דֶּרֶךְ רַעָה הִיא
וְאִסּוּר לִילֵךְ בָּהּ. הִמְהִלָּךְ בְּדֶרֶךְ זֶה נִקְרָא חוּטָא;
שֶׁהִרִי הוּא אֹמֵר בְּנֹזֵר: "וּכְפָר עָלַי מֵאֲשֶׁר חָטָא
עַל הַנֶּפֶשׁ" - אָמְרוּ חֻכְמִים³: וְמָה אִם נֹזֵר, שֶׁלֹּא
פָּרַשׁ אֲלֵא מִן הַיַּיִן, צָרִיךְ בְּפָרָה; הַמוֹנֵעַ עֲצָמוֹ מִכָּל
דְּבָר וְדְבָר, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. לְפִיכָךְ צִוּוּ
חֻכְמִים, שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עֲצָמוֹ, אֲלֵא מִדְּבָרִים
שֶׁמִּנְעָתוֹ הַתּוֹרָה בִּלְבָד; וְלֹא יִהְיֶה אִסּוּר עֲצָמוֹ
בְּנִדְרִים וּבִשְׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמִּתְרִים. כֵּן אָמְרוּ
חֻכְמִים⁴: "לֹא דֶּרֶךְ מֶה שֶׁאִסְּרָה תּוֹרָה, אֲלֵא שֶׁאִתָּה
אִסּוּר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים!" וּבִכְלָל הַזֶּה - אֵלוֹ
שֶׁמִּתְעַנֵּין תָּמִיד, אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה. וְאִסּוּר חֻכְמִים⁵
שֶׁיֵּהָא אָדָם מִסְגָּף עֲצָמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים
הָאֵלּוּ וְכִיּוּצָא בְהֶן צִוָּה שְׁלֵמָה וְאָמַר: "אֵל תְּהִי
צְדִיק הַרְבֵּה וְאֵל תִּתְחַפֵּם יוֹתֵר, לְמָה תִּשּׁוּמֶם"⁶.

(2) לצד הצמצום והשלילה, כמבואר למעלה (פרק א, הלכה
ה). (3) תענית (יא). (4) (ירושלמי, נדרים פרק ט, הלכה
א). (5) אמר שמואל: היושב בתענית נקרא: חוטא (תענית
יא). (6) למה תהיה כאיש משומם שעולמו חרב עליו?

ב. צָרִיךְ הָאָדָם, שִׁיכּוֹן לְבוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו כְּלָם לִידַע
אֶת הַשֵּׁם⁷ בְּרוּךְ הוּא בִּלְבָד. וְיִהְיֶה שְׂכָתוֹ וְקוֹמוֹ
וְדוּבּוֹ, הַכֹּל לְעֻמַּת זֶה הַדְּבָר⁸. פִּיּוּצָד? כְּשִׁישָׂא וִיתֵן,
אוּ יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְטַל שָׂכָר - לֹא יִהְיֶה כְּלָבוֹ לְקַבֵּץ
מִמּוֹן בִּלְבָד, אֲלֵא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדִי שִׁימְצָא
דְּבָרִים שֶׁהַגּוֹף צָרִיךְ לָהֶם, מֵאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה וְיִשְׁכִּית
בֵּית וְנִשְׂאִית אִשָּׁה. וְכֵן כְּשִׁיאָכֵל וְיִשְׁתֶּה וְיִכְעַל, לֹא
יֵשֵׁם כְּלָבוֹ לְעֻשׂוֹת דְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּדִי לְהִנּוֹת בִּלְבָד,
עַד שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵינּוּ אוֹכֵל וּשְׁתִּיָּה אֲלֵא הַמֶּתוּק לַחֵף,
וְיִכְעַל כְּדִי לְהִנּוֹת; אֲלֵא יֵשֵׁם עַל לְבוֹ, שִׁיאָכֵל
וְיִשְׁתֶּה כְּדִי לְהַבְרֹת גּוֹפוֹ וְאִיכָרֵיו בִּלְבָד. לְפִיכָךְ לֹא
יֵאָכֵל כָּל שֶׁהַחֵף מִתְנַאָּה, כְּכֹלֵב וְחִמּוֹר, אֲלֵא יֵאָכֵל

דְּבָרִים הַמוֹעִילִים לַגּוֹף, אִם מְרִים אִם מְתוּקִים; וְלֹא
יֵאָכֵל דְּבָרִים הָרָעִים לַגּוֹף, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵם מְתוּקִים
לַחֵף. פִּיּוּצָד? מִי שֶׁהִיָּה בָּשָׂרוֹ חָם, לֹא יֵאָכֵל בָּשָׂר
וְלֹא דְבָשׁ, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֵמָה
הַמִּלֵּךְ דֶּרֶךְ מִשָּׁל: "אֲכַל דְּבַשׁ הַרְבוֹת לֹא טוֹב".
וְשׁוֹתָה מִי הַעֲלָשִׁין⁹, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מֵר; שֶׁנִּמְצָא
אוֹכֵל וּשְׁתִּיָּה דֶּרֶךְ רְפוּאָה בִּלְבָד, כְּדִי שִׁיכָרִיא וְיַעֲמֵד
שָׁלֵם, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לַחֲיוֹת אֲלֵא בְּאֲכִילָה
וּשְׁתִּיָּה. וְכֵן כְּשִׁיכְעַל, לֹא יִכְעַל אֲלֵא כְּדִי לְהַבְרֹת
גּוֹפוֹ, וְכֵן לְקִים אֶת הַזֶּרַע¹⁰. לְפִיכָךְ אֵינּוּ בּוֹעֵל
כָּל-זֶמֶן שִׁיתְנַאָּה, אֲלֵא כָּל עַת שִׁידַע שֶׁהוּא צָרִיךְ
לְהוֹצִיא שְׂכֵבֶת-זֶרַע, כְּמוֹ דֶּרֶךְ הַרְפוּאָה אוּ לְקִים אֶת
הַזֶּרַע.

(7) בורא העולם ומנהיגו. (8) הכל מכוון כאמצעי להשגת
התכלית: ידיעת הבורא. (9) מין צמח שמשורשיו הקלויים
באש יעשו מין חומר לשתייה ברותחים (ציקורי בלע"ז)
וזכר במשנה (כלאים פרק א, משנה ב). (10) קיום המין
האנושי.

ג. הַמְנַהִיג עֲצָמוֹ עַל-פִּי הַרְפוּאָה - אִם שֵׁם עַל לְבוֹ,
שִׁיְהִיָּה כָּל גּוֹפוֹ וְאִיכָרֵיו שְׁלֵמִים בִּלְבָד, וְיִשְׁהִיּוּ לוֹ
בָּנִים עוֹשִׂין מְלַאכְתּוֹ וְעִמְלִין לְצָרְכוֹ, אֵין זֶה דֶּרֶךְ
טוֹבָה; אֲלֵא יֵשֵׁם עַל לְבוֹ, שִׁיְהִיָּה גּוֹפוֹ שְׁלֵם וְחִזְק,
כְּדִי שִׁתְהִיָּה נִפְשׁוֹ יִשְׁרָה לְדַעַת אֶת ה'; שֶׁאִי אֶפְשָׁר
שִׁיכִין וְיִשְׁתַּבֵּל¹¹ בְּחֻכְמוֹת, וְהוּא רַעַב וְחוֹלָה אוּ אֲחֵד
מֵאִיכָרֵיו כּוֹאֵב; וְיֵשֵׁם עַל לְבוֹ, שִׁיְהִיָּה לוֹ בֶּן, אוֹיֵל
יִהְיֶה חֹכֵם וְגָדוֹל בִּישְׂרָאֵל. נִמְצָא הִמְהִלָּךְ בְּדֶרֶךְ זֶה
כָּל יָמָיו, עוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם תָּמִיד, אֶפְלוּ בִּשְׁעָה שֶׁנּוֹשָׂא
וְנוֹתֵן, וְאֶפְלוּ בִּשְׁעָה שֶׁבוֹעֵל, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְשַׁבְּחוּ כָּל
כְּדִי שִׁימְצָא צָרְכּוֹ, עַד שִׁיְהִיָּה גּוֹפוֹ שְׁלֵם לְעַבֵּד אֶת
ה'. וְאֶפְלוּ בִּשְׁעָה שֶׁהוּא יִשָּׁן - אִם יִשָּׁן לְדַעַת¹² כְּדִי
שִׁתְנוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיִנּוּחַ גּוֹפוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִחַלָּה, וְלֹא
יִכָּל לְעַבֵּד אֶת ה' וְהוּא חוֹלָה - נִמְצָא שֶׁנִּשְׁנָה שְׁלֵם
עוֹבֵד לְמָקוֹם בְּרוּךְ הוּא. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֻכְמִים
וְאָמְרוּ: "וְכָל מַעֲשִׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמִים"¹³; וְהוּא
שֶׁאָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻכְמוֹת: "כָּכָל דְּרִיכָךְ דַּעְתְּ¹⁴ וְהוּא
יִישֵׁר אֶרְחֵיכָךְ".

(11) וישיכל. (12) בכונה, במחשבה תחילה. (13) (אבות
פרק ב, יב). וכך אמרו על הלל (ביצה טז). שכל מעשיו היו
לשם-שמים. וכשהיה הולך למרחץ היה אומר לתלמידיו:
הנני הולך לקיים מצוה (ויקרא-רבה, לד). על מאמר זה:
"וכל מעשיך יהיו לשם-שמים", שהוא מועט המחזיק את
המרוכה יאמר רבינו בהקדמתו למסכת אבות ("שמונה
פרקים" פרק ה): "כשתבחן מאמר זה, שבקוצר מלים הביע

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מנטובה. (14) שלוש זיעות יפות לגוף... וזיעת מלאכה אחת מהן (אבות דרבי נתן, פרק מא): וכרב ששת שהיה אומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה" (גיטין סז:). (15) ינוח ויניפש. (16) נכנס ומזיע, יוצא ומשטף (שבת מ.). נמצא, שהשטיפה יפה אחר הזיעה.

ג. לעולם כְּשִׂיאֵכֶל אָדָם, יֵשֵׁב בְּמִקוֹמוֹ¹⁷ או יֵשֵׁב עַל שְׂמָאל¹⁸. וְלֹא יִהְיֶה וְלֹא יִרְכֵּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יִזְעַע גּוֹפּוֹ וְלֹא יִטִּיל, עַד שְׂתַעֲפֵל הַמְּזוֹן שֶׁבְּמַעְיוֹ. וְכָל הַמְּטִיל אַחֵר אֲכִילָתוֹ או שִׁיגַע, הָרִי זֶה מִבֵּיא עַל עֲצָמוֹ חֲלָאִים¹⁹ רָעִים וְקָשִׁים.

(17) גיטין ע, א. (18) ברכות מו, ב "והסיבת ימין - לאו שמה הסיבה" (פסחים קח.). (19) תענית י, ב.

ד. הַיּוֹם וְהַלֵּילָה - עֲשִׂים-וְאַרְבַּע שְׁעוֹת. דִּי לוֹ לְאָדָם לִישֹׁן שְׁלִישׁוֹן, שֶׁהוּא שְׁמוֹנָה²⁰ שְׁעוֹת, וְיִהְיֶה בְּסוּף²¹ הַלֵּילָה, כְּדִי שְׂתַחֲלֵל מִתַּחֲלַת שְׁנָתוֹ עַד שְׂתַעֲלֵה הַשָּׁמֶשׁ שְׁמוֹנָה שְׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מְמַטָּה קֶדֶם שְׂתַעֲלֵה הַשָּׁמֶשׁ.

(20) וזכר לדבר: ישנתי אז ינוח לי (איוב ג, יג). "אז" בגימטריא: שמונה ("בית הבחירה" לרבי מנחם המאירי, מסכת אבות פ"ו, מ"ו: שו"ע אורח, "מגן אברהם" סי' רלט). וב"מעשה רוקח" הספרי מובא מאמר חז"ל, ששבע שעות הן שינת כל אדם, ואינו מציין מקורו. (21) לפי שהשינה בסוף הלילה יפה לגוף, כמבואר במסכת ברכות סב, ב: שינה בעמוד השחר כאיסטמא לפרזלא - כהשחזה לברזל שמחדדת אותו (פר"ח).

ה. לֹא יִישֹׁן אָדָם, לֹא עַל פָּנָיו וְלֹא עַל עַרְפוֹ, אֲלֹא עַל צִדּוֹ²²; בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה עַל צִד שְׂמָאל²³, וּבְסוּף הַלֵּילָה עַל צִד יְמִין. וְלֹא יִישֹׁן סְמוּךְ לְאֲכִילָה, אֲלֹא יִמְתִּין אַחֵר אֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁלֵּשׁ או אֲרַבַּע שְׁעוֹת. וְלֹא יִישֹׁן בְּיוֹם²⁴.

(22) ברכות יג, ב. (23) כדי שיהא הכבד שהוא בימין על האצטומכא, ויחממהו להחיש עיכול המזון (פר"ח). (24) כוונת רבינו לשינה קבועה (מעשה רוקח). ואמרו (סוכה כו:), שרוד המלך היה ישן ביום שינה ארעית, כדי ששים נשימות.

ו. דְּבָרִים הַמְּשַׁלְּשִׁין²⁵ אֶת בְּנֵי-מַעֲיִם, כְּגוֹן עֲנָבִים וְתַאֲנִים וְתוֹתִים²⁶ וְאַגָּסִים וְאַבְטִיחִים²⁷ וּמִינֵי הַקְּשׁוּאִים וּמִינֵי מְלַפְפוֹנוֹת²⁸ - אוֹכֵל אוֹתָם הָאָדָם בְּתַחֲלַת קֶדֶם²⁹ אֲכִילָה, וְלֹא יַעֲרֹב עִם הַמְּזוֹן, אֲלֹא שׁוּהָה מְעַט עַד שִׁיֵּצֵאוֹ מִבֶּטֶן הָעֵלִיוֹן, וְאוֹכֵל מְזוֹנוֹ. וְדְבָרִים שֶׁמֵּאֱמָצִין³⁰ אֶת בְּנֵי-מַעֲיִם, כְּגוֹן רְמוֹנוֹם וּפְרִישִׁים³¹ וְתַפּוּחִים וְקִרוֹשְׁטוֹמִילִין³², אוֹכֵל אוֹתָן תִּכָּף לְמְזוֹנוֹ, וְלֹא יִרְבֶּה לְאָכֵל מִהֶן.

(25) המרפים את הקיבה. (26) פרי עץ שעלים שלו ניתנים למאכל לתולעי המשי, ונקרא בלע"ז (מויל בעערבויים).

עניין גדול ועצום שחיבורים שלמים חיברו בו ולא השלימוהו - תדע שנאמר בכוח אלוקי בלי ספק". (14) איזוהי פרשה קטנה, שכל גופי תורה תלויים בה? - "בכל דרכיך דעהו" (ברכות סג.).

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1) באיזה דרך ישכון אור הבריאות; כמה דברים צריך שיהיו בעיר שידור בה תלמיד חכם.

א. הוֹאִיל וְהָיֹת הַגּוֹף בְּרִיא וְשָׁלֵם, מְדַרְכֵי הַשֵּׁם הוּא, שֶׁהָרִי אֵי אֶפְשָׁר שִׁכְּבִין או יָדַע דְּבָר מִיָּדִיעַת הַבּוֹרָא וְהוּא חוֹלָה - לְפִיכָף צָרִיךְ לְהִרְחִיק אָדָם עֲצָמוֹ מִדְּבָרִים הַמֵּאֲבִדִין אֶת הַגּוֹף, וּלְהַנְהִיג עֲצָמוֹ בְּדְבָרִים הַמְּכַבְּדִין וְהַמְּחַלְמִים, וְאֵלּוּ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֵאָכֵל אָדָם אֲלָא כְּשֶׁהוּא רַעֲב², וְלֹא יִשְׁתֶּה אֲלָא כְּשֶׁהוּא צָמָא. וְאֵל יִשְׁהָא נִקְבִּי³ אֶפְלוֹ רַגַּע אֶחָד, אֲלֹא כָּל-זָמַן שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּיֵּן⁴ או לְהִסָּךְ אֶת רַגְלָיו⁵, יַעֲמֵד מִיָּד.

(2) ברכות סב, ב. (3) כמאמרם ז"ל (מכות טז:): המשהה נקביו, עובר משום: "אל תשקצו את נפשותיכם" (ויקרא יא, מג). ונוסף על זה הוא מביא על עצמו חליים רעים ומתחייב בנפשו (הלכות מאכלות אסורות פרק יז, הלכה לא). וכן אמרו (שבת לג:): "מרוכים ממותי חלי מעיים מנופחי רעב". (4) נקבים קטנים. (5) נקבים גדולים.

ב. לֹא יֵאָכֵל אָדָם עַד שְׂתַתְּמֵלָא כְּרִסּוֹ⁶, אֲלֹא יַפְחַת כְּמוֹ רְבִיעִי⁷ מְשֻׁבָּעוֹת. וְלֹא יִשְׁתֶּה מִיֵּם בְּתוֹךְ הַמְּזוֹן, אֲלֹא מְעַט, וּמְזוּג⁸ בֵּינָן. וְכִשְׂתַּחֲלִיל הַמְּזוֹן לְהַתְּעַפֵּל⁹ בְּמַעְיוֹ, שׁוּתָה מֶה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְשׁוֹת. וְלֹא יִרְבֶּה לְשׁוֹת¹⁰ מִיֵּם, וְאֶפְלוֹ כְּשִׂיטַעֲפֵל הַמְּזוֹן. וְלֹא יֵאָכֵל עַד שִׁיבְדֵק עֲצָמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא יִהְיֶה צָרִיךְ לְנִקְבִּיו¹¹. לֹא יֵאָכֵל אָדָם עַד שִׁיֵּלֶךְ קֶדֶם אֲכִילָה¹², עַד שְׂתַחֲלִיל גּוֹפּוֹ לַחֵם, או יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, או יִתְיַגַּע בְּגִיעָה¹³ אַחֵר. כָּלָל שֶׁל דְּבָר: יַעֲנֶה גּוֹפּוֹ וְיִיגַע כָּל יוֹם בְּבִקְרָה, עַד שְׂתַחֲלִיל גּוֹפּוֹ לַחֵם¹⁴, וְיִשְׁקֹט מְעַט עַד שְׂתַתְּיָשֵׁב נִפְשׁוֹ¹⁵, וְאוֹכֵל. וְאֵם רַחֵץ בְּחִמִּין אַחֵר שִׁיגַע, הָרִי זֶה טוֹב¹⁶, וְאַחֲרֵיכָּ שׁוּהָה מְעַט וְאוֹכֵל.

(6) גיטין ע, א. (7) אמר אליהו לרבי נתן: אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, ולכשתכעס תעמוד על מלאך (שם). וסבור רבינו, כי שליש מילוי הכרס הוא רביע משבעתו של אדם (עבודת המלך). (8) כדי לשרות את המאכל (ברכות מב:). ורש"י אומר שם: "ולא היו רגילים לשתות בתוך הסעודה אלא מעט". (9) וכמה שיעור עיכול? כל זמן שיצא מחמת אכילתו (שם, נג:): ואמר: כשתצא - שתה! (שם, סב:). (10) שכן אמרו: כל מי ששתייתו מרובה על אכילתו - עצמותיו שרופות (נדה כד:). (11) (שבת פב:): "הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו - זוהי תחילת ריח זוהמא". (12) ברכות, כג, ב. (13) בדבר מייגע אחר, כגון: התעלמות. ונוסח דפוס קושטא: "עד שיתייגע ואוכל", וכן גם בדפוס

- 27 (וואסער מעלאנע בלע"ז). (28) (צוקער מעלאנע).
 29 (כתובות י', ב. 30) ההיפך של משלשלים. (31) הם
 חבושים, ונקראים בערבית ספרגל, ובלע"ז: קיטען, ונזכרים
 במשנה (כלאים פ"א, מ"ד). (32) מין אגס קטן, ונזכר
 (שם).
- ז. פְּשִׁירָצָה אָדָם לֵאכֹל בְּשֶׁר-עוֹף וּבְשֶׁר-בְּהֶמָּה
 בְּאֶחָד, אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשֶׁר הָעוֹף; וְכֵן בִּיצִים וּבְשֶׁר-
 עוֹף - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בִּיצִים; בְּשֶׁר בְּהֶמָּה דֶּקָּה וּבְשֶׁר
 בְּהֶמָּה גָּסָה - אוֹכֵל בַּתְּחִלָּה בְּשֶׁר דֶּקָּה. לְעוֹלָם יִקְדִּים
 אָדָם דְּבַר הַקֵּל, וּמֵאַחֵר הַכָּבֵד.³³
- 33) כי הכבד מאחר להתעכל, בעוד שהקל מתעכל מיד -
 לפיכך יקדים את הקל שימחר לצאת מן הבטן העליון
 (פר"ח).
- ח. בִּימֹת הַחֲמָה אוֹכֵל מֵאֲכָלִים הַקָּרִים, וְלֹא יִרְבֶּה
 בַּתְּבָלִים³⁴, וְאוֹכֵל אֶת הַחֲמִין³⁵. וּבִימֹת הַגִּשְׁמִים
 אוֹכֵל מֵאֲכָלִים הַחֲמִים³⁶, וּמִרְבֶּה בַּתְּבָלִים, וְאוֹכֵל
 מֵעֵט מִן הַחֲרָדֵל וּמִן הַחֲלִיתִית³⁷. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוֹלֵךְ
 וְעוֹשֶׂה בַּמְקוֹמוֹת הַקָּרִים וּבַמְקוֹמוֹת הַחֲמִים, בְּכָל
 מְקוֹם וּמְקוֹם - הָרְאוי לוֹ.
- 34) תבלין. מיני ירקות וסממנים אחרים לתיקון תבשילים
 ולהטבת טעם המאכלים, והם מחממים. (35) טובל בו את
 פתו. כתוב: וטבלת פתך בחומץ (רות ב, יד), ואמרו (שבת
 קיג:): "מכאן שהחומץ יפה לשרב". ודווקא "אוכל", אבל
 השתייה מזיקה. (36) עירובין נו, ב. (37) מיני תבלין
 חריפים ומחממים, ונזכרים במסכת ברכות מ, א ושבת קמ,
 א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- ט. יֵשׁ מֵאֲכָלֹת שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרְאוי
 לְאָדָם שְׁלֹא לֵאכֹלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדְּגִים הַגְּדוֹלִים,
 הַמְּלוּחִים הַיָּשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְּלוּחָה הַיָּשָׁנָה,
 וְהַכֶּמְהִין וּפְטָרִיּוֹת, וְהַבְּשֶׁר הַמְּלִיחִי³⁸ הַיָּשָׁן, וְיֵין
 מִגְתוֹ³⁹, וְתַבְשִׁיל שֶׁשָּׂהָה עַד שֶׁנֶּדַךְ רִיחוֹ, וְכֵן כָּל
 מֵאֲכָל שֶׁרִיחוֹ רַע אוֹ מִרְבֵּי יוֹתֵר - הָרי אֵלּוּ לַגּוֹף כְּמוֹ
 סֵם-הַמּוֹת. וְיֵשׁ מֵאֲכָלֹת שֶׁהֵם רָעִים, אֲבָל אֵינָן כְּמוֹ
 הָרְאשׁוֹנִים לְרַע. לְפִיכָךְ רְאוי לְאָדָם שְׁלֹא לֵאכֹל מִהֵן
 אֲלֹא מֵעֵט, וְאַחֵר יָמִים הַרְבֵּה; וְלֹא יִרְגִּיל עֲצָמוֹ
 לְהִיּוֹת מְזוֹנוֹ מֵהֶם, אוֹ לֵאכֹלָן עִם מְזוֹנוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן:
 דְּגִים גְּדוֹלִים, וּגְבִינָה, וְחֵלֶב שֶׁשָּׂהָה אַחֵר שֶׁנֶּחֱלַב
 עֲשָׂרִים-וְאַרְבַּע שָׁעוֹת⁴⁰, וּבְשֶׁר שְׁנָרִים גְּדוֹלִים⁴¹
 וְתִישִׁים גְּדוֹלִים, וְהַפּוֹל וְהַעֲדָשִׁים וְהַסְּפִירִים⁴², וְלָחֶם
 שְׁעוֹרִים⁴³ וְלָחֶם מִצּוֹת, וְהַכְּרוֹב⁴⁴ וְהַחֲצִיר
 וְהַבְּצָלִים⁴⁵ וְהַשּׁוּמִים⁴⁶ וְהַחֲרָדֵל וְהַצִּנּוֹן - כָּל אֵלּוּ
 מֵאֲכָלִים רָעִים הֵם, אֵין רְאוי לְאָדָם לֵאכֹל מֵאֵלּוּ
 אֲלֹא מֵעֵט עַד מְאֹד, וּבִימֹת הַגִּשְׁמִים; אֲבָל בִּימֹת
- 38) (עירובין נז, ב. 39) (שבת קיג:). (40) (שבת קמ,
 א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 41) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 42) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 43) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 44) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 45) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 46) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 47) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 48) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.
- 49) (שבת קמ, א, ועל החרדל אמרו (ברכות שם): "הרגיל בחרדל אחת
 לשלשים יום - מונע חליים מתוך ביתו. אבל לא בכל יום,
 מפני שהוא מחליש את הלב". את החלתית אוכלים רק
 בארצות הקרות.

32 כִּשְׁהוּא רַעֲב, אֲלֵא כְּשִׁיתְחִיל הַמְּזוֹן לְהַתְעַפֵּל. וְרוֹחֵץ
33 כָּל גּוֹפוֹ בַּחֲמִין, שְׁאִין הַגּוֹף נִכְוֶה בָּהֶן; וְרָאָשׁוֹ
34 בְּלִבָּד - בַּחֲמִין שֶׁהַגּוֹף נִכְוֶה בָּהֶן. וְאַחֲרֵיכֶן יִרְחֹץ
35 גּוֹפוֹ בְּפוֹשְׁרִין⁶⁵, וְאַחֲרֵיכֶן בְּפוֹשְׁרִין מִן הַפוֹשְׁרִין,
36 עַד שִׁירְחֹץ בְּצוֹנָן⁶⁶. וְלֹא יַעֲבֹר עַל רָאָשׁוֹ מַיִם, לֹא
37 פּוֹשְׁרִין וְלֹא צוֹנָן. וְלֹא יִרְחֹץ בְּצוֹנָן בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים.
38 וְלֹא יִרְחֹץ עַד שְׁיִזְעֶה וַיִּפְרֹךְ⁶⁷ כָּל גּוֹפוֹ. וְלֹא יִצְאֶרְף
39 בַּמֶּרְחֶץ, אֲלֵא כְּשִׁיזְעֶה וַיִּפְרֹךְ גּוֹפוֹ, יִשְׁתַּטֵּף וַיִּצָּא.
40 וּבּוֹדֵק עֲצָמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס לַמֶּרְחֶץ וְאַחֵר שֶׁיִּצָּא, שֶׁמָּא
41 יִהְיֶה צָרִיף לְנִקְבּוֹ. וְכֵן בּוֹדֵק אֶדְם עֲצָמוֹ תָּמִיד קֹדֶם
42 אֲכִילָה וְאַחֵר אֲכִילָה, וְקֹדֶם בְּעִילָה וְאַחֵר בְּעִילָה,
43 וְקֹדֶם שִׁיגַע וְיִתְעַמֵּל וְאַחֵר שִׁיגַע וְיִתְעַמֵּל, וְקֹדֶם
44 שְׁיִישֵׁן (וְאַחֵר שְׁיִישֵׁן). וּבְשַׁעוֹר⁶⁸ הַכֹּל - עֲשֶׂרָה.

(65) לא חמים ולא קרים. (66) קרים "רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו לצונן", ומפרש רש"י: שהם מחזיקים את הברזל (שבת מא.). (67) יעסה וישפשוף. (68) מספר כל הבדיקות יחד. סימן בעלמא נקט לזכרון. ונוסח אוקספורד: "וקודם שיישן ובשעור - הכל עשרה".

45 יז. כְּשִׁינָא אֶדְם מִן הַמֶּרְחֶץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וַיִּכְסֶּה
46 רָאָשׁוֹ בַּבֵּית הַחִיצוֹן, כְּדֵי שְׁלֹא תִשְׁלַט בּוֹ רוּחַ
47 קָרָה⁶⁹; וְאִפְלוּ בִּימּוֹת הַחֲמָה צָרִיף לְהִזְהַר. וַיִּשְׁתָּא⁷⁰
48 אַחֵר שֶׁיִּצָּא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב וַיִּפְשׁוּ וַיִּנּוּחַ גּוֹפוֹ וַתִּסּוֹר
49 הַחֲמִימוֹת, וְאַחֲרֵיכֶן יֵאָכֵל. וְאִם יֵשֶׁן מֵעַט כְּשִׁינָא
50 מִן הַמֶּרְחֶץ קֹדֶם אֲכִילָה - הֲרִי זֶה יָפָה מְאֹד. וְלֹא
51 יִשְׁתָּה מַיִם קִרִּים⁷¹ בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחֶץ, וְאִין צָרִיף
52 לֹמֵר שְׁלֹא יִשְׁתָּה בַּמֶּרְחֶץ. וְאִם צָמָא כְּשִׁינָא מִן
53 הַמֶּרְחֶץ, וְאִינוּ יָכוֹל לִמְנַע עֲצָמוֹ - יַעֲרֹב הַמַּיִם בֵּינָן
54 אוֹ בְּדִבְשׁ⁷² וַיִּשְׁתָּה. וְאִם סָף בְּשִׁמְן בַּמֶּרְחֶץ בִּימּוֹת
55 הַגְּשָׁמִים אַחֵר שִׁישְׁתַּטֵּף - הֲרִי זֶה טוֹב⁷³.

(69) שלא יצטנן. (70) ימתין. (71) אלא חמין, כמאמר חז"ל: "רחץ בחמין ולא שתה מהם, דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים" (שבת מא, א), שאינו מועיל כלום. (72) שם קמ, א. (73) "רחץ ולא סך דומה למים על גבי חבית" (שם, מא.).

56 יח. לֹא יִרְגִּיל אֶדְם לְהִקְיֹז⁷⁴ דָּם תָּמִיד, וְלֹא יִקְיֹז
57 אֲלֵא אִם יִהְיֶה צָרִיף לוֹ בְּיוֹתֵר⁷⁵. וְלֹא יִקְיֹז, לֹא
58 בִּימּוֹת הַחֲמָה וְלֹא בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲלֵא מֵעַט בְּיָמֵי
59 יָסֶן וּמֵעַט בְּיָמֵי תִשְׁרִי. וּמֵאַחֵר חֲמָשִׁים שָׁנָה⁷⁶, לֹא
60 יִקְיֹז כָּלֵל. וְלֹא יִקְיֹז אֶדְם דָּם, וַיִּכְנֹס לַמֶּרְחֶץ בּוֹ
61 בְּיוֹם⁷⁷, וְלֹא יִקְיֹז וַיִּצָּא לְדֶרֶךְ, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיָּבֵא מִן
62 הַדֶּרֶךְ. וַיֵּאָכֵל וַיִּשְׁתָּה בְּיוֹם הַהִקְיָה פָּחוֹת מִמָּה שֶׁהוּא
63 רָגִיל. וַיִּנּוּחַ בְּיוֹם הַהִקְיָה⁷⁸, וְלֹא יִיגַע וְלֹא יִתְעַמֵּל
64 וְלֹא יִטִּיל.

(74) להוציא מותרות דם מן הגוף על ידי עלוקות או קרני

1 וְכָל-שָׁפֶן בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים. וְצָרִיף אֶדְם לְאָכֵל בִּימּוֹת
2 הַחֲמָה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי מָה שֶׁהוּא אוֹכֵל בִּימּוֹת הַגְּשָׁמִים.

3 יג. לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אֶדְם, שֶׁיִּהְיֶה מַעֲיו רַפִּין⁵⁴ כָּל
4 יָמָיו, וַיִּהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל⁵⁵ מַעֲט. וְזֶה כָּלֵל גְּדוֹל
5 בְּרִפּוּאָה: כָּל-זְמַן שֶׁהִרְעִי⁵⁶ נִמְנַע אוֹ יוֹצֵא בְּקָשִׁי -
6 תְּלָאִים רָעִים בָּאִים. וּבְמָה יִרְפָּה אֶדְם מַעֲיו אִם
7 יִתְאָמְצוּ מַעֲט? אִם הִיא כַּחוֹר - יֵאָכֵל בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר
8 מְלוּחִים⁵⁷ שְׁלוּקִים⁵⁸ מִתְבָּלִין בְּשִׁמְן-זֵית וּבְמוֹרִיס
9 וּבְמֶלַח בְּלֹא פֶת; אוֹ יִשְׁתָּה מִי-שֶׁלֶק שֶׁל תְּרִידִין⁵⁹ אוֹ
10 כְּרוֹב, בְּשִׁמְן-זֵית וּמוֹרִיס וּמֶלַח. וְאִם הִיא זָקֵן -
11 יִשְׁתָּה דְּבִשׁ מְזוּג בְּמַיִם חֲמִים בְּבֶקֶר, וַיִּשְׁתָּה כְּמוֹ
12 אֲרִבַּע שָׁעוֹת, וְאַחֲרֵיכֶן יֵאָכֵל סְעוּדָתוֹ. וַיַּעֲשֶׂה כֵּן
13 יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים, אִם צָרִיף לָךְ,
14 עַד שֶׁיִּרְפוּ מַעֲיו.

(54) ולפיכך אומרים בברכת "אשר יצר": רופא כל בשר, מפני שהיציאה היא רפואת כל הגוף (רש"י, ברכות ס:). (55) כתובות י', ב: דיברו חכמינו שם בשבחם של התמרים, מפני שהם מרפים את הקיבה. (56) צואה. (57) צמחים מלוחים בטעמים: הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל, ד). ובלע"ז נקרא: מאלווע. (58) מבושלים הרבה. (59) תרד - ירק שקורין בלע"ז: שפינאט. ומים ששלקו בהם תרדין - יפים לקיבה שנתאמצה.

15 יד. וְעוֹד כָּלֵל אַחֵר אָמְרוּ בְּבִרְיאוֹת הַגּוֹף: כָּל-זְמַן
16 שֶׁאֶדְם מִתְעַמֵּל וַיִּגַּע הִרְבָּה, וְאִינוּ שְׁבַע⁶⁰, וּמַעֲיו
17 רַפִּין - אִין חָלִי בָּא עָלָיו וְכַחוֹ מִתְחַזֵּק, וְאִפְלוּ אוֹכֵל
18 מֵאֲכָלוֹת הָרָעִים.

(60) שאינו ממלא כרסו ופוחת רביע משבעתו, כמבואר למעלה בפרקנו (הלכה ב).

19 טו. וְכָל מִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח וְאִינוּ מִתְעַמֵּל, אוֹ
20 מִי שֶׁמִּשְׁתָּא נִקְבִּיו, אוֹ מִי שֶׁמַּעֲיו קָשִׁין - אִפְלוּ אֲכָל
21 מֵאֲכָלוֹת טוֹבִים וְשֶׁמֶר עֲצָמוֹ עַל-פִּי הִרְפּוּאָה - כָּל
22 יָמָיו יִהְיֶה מְכַאֲבִים וְכַחוֹ תִּשָּׁשׁ. וְאֲכִילָה גְּסָה⁶¹ לַגּוֹף
23 כָּל אֶדְם - כְּמוֹ סֶם-הַמָּוֶת, וְהוּא עֶקֶר לְכָל הַתְּלָאִים.
24 וְרֹב הַתְּלָאִים שֶׁבָּאִים עַל הָאֶדָם אֵינֶם אֲלֵא אוֹ מִפְּנֵי
25 מֵאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא⁶² בְּטֵנוֹ וְאוֹכֵל
26 אֲכִילָה גְּסָה, אִפְלוּ מִמֵּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשְׁלָמָה
27 אָמַר בְּחֻמְתּוֹ: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ, שֹׁמֵר מִצְּרוֹת
28 נִפְשׁוֹ"; כְּלוֹמֵר - שֹׁמֵר פִּיו מִלְּאָכֵל מֵאֲכָל רַע אוֹ
29 מִלְּשִׁבְעָה⁶³, וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֲלֵא בְּצָרִיכָיו⁶⁴.

(61) אכילה יותר מכדי שבעה. (62) "ממלא כריסו - מגדל חליים" (ברכות לב.). (63) באכילה גסה. וכן פירש גם הראב"ע שם. (64) החיוניים, ולא דברים בטלים.

30 טז. דֶּרֶךְ הִרְחִיצָה - שֶׁיִּכְנֹס אֶדְם לַמֶּרְחֶץ מִשְׁבַּעַה
31 יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. וְלֹא יִכְנֹס סְמוּךְ לְאֲכִילָה, וְלֹא

30 כא. וְכָל הַמִּנְהָגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ שְׁאֻמְרָנוּ, אֵין
31 רְאוּי לְהִגָּה בָהֶן אֲלֵא הַבְּרִיָּה; אֲבָל הַחוּלָה, אוּ מִי
32 שְׁאֶחָד מֵאֲבָרֵי חוּלָה, אוּ מִי שֶׁנִּהְיָ מִנְהָג רַע שְׁנִים
33 רַבּוֹת - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אַחֲרִים וְהַנְהָגוֹת
34 כְּפִי חָלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הַרְפּוּאוֹת. וְשְׁנוּי
35 נֶסֶת⁸⁹ - תַּחֲלַת חָלִי.

(89 אורח חיים, הרגל ומנהג קבוע. "שינוי וסת תחילת חולי מעיים" (כתובות קי:).

36 כב. כָּל מְקוֹם שֶׁאֵין בוֹ רוּפָא - אֶחָד הַבְּרִיָּה וְאֶחָד
37 הַחוּלָה, אֵין רְאוּי לוֹ לָזוּז מִכָּל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ
38 שְׁנֹאמְרוּ בְּפֶרֶק זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לְאַחֲרִית טוֹבָה
39 מְבִיא.

40 כג. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֶשְׂרֵה דְּבָרִים הָאֵלּוּ, אֵין
41 תִּלְמִיד-חֶכֶם⁹⁰ וְשֵׁאִי לְדוֹר בְּתוֹכָהּ, וְאֵלּוּ הֵן: רוּפָא,
42 וְאֶמֶן⁹¹, וּבֵית-הַמִּדְרָשׁ, וּבֵית-הַכֶּסֶּף, וּמִים מְצוּיִין,
43 כְּגוֹן נָהָר וּמַעְיָן, וּבֵית-הַכֶּנֶסֶת, וּמְלֻמַּד תִּינוּקוֹת,
44 וְלִבְלִיר⁹², וְגַבְאֵי-צִדְקָה, וּבֵית-דִּין מְפִים וְחוֹבְשִׁים⁹³.

(90 סנהדרין יז, ב. 91 מקיז דם. 92 סופר לכתוב ספרים. 93 אוסרים את הפושעים בבית הסוהר. ראוי להעיר כי בגמרא שלנו, הנוסחא: "מכים ועונשים". אולם ב"דקדוקי סופרים" הנוסחא: "וחובשים" במקום "ועונשים".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

(1 התנהגות תלמיד חכם; שיהא ניכר במעשיו, בדיבורו, ובמשאו ומתנו.

45 א. כָּשֶׁם שֶׁהַחֶכֶם נִכָּר בְּחֻמְתּוֹ וּבִדְעוּתוֹ, וְהוּא
46 מְבַדֵּל בֵּינֵם מִשְׁאֵר הָעַם, כִּן צָרִיף שִׁיחִיָּה נִכָּר
47 בְּמַעֲשָׁיו - בְּמֵאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁקָהוּ, וּבְכַעֲלָתוֹ, וּבְעִשְׂתֵּי
48 צָרִיקוֹ², וּבְדַבְּרוֹ³, וּבְהִלּוּכּוֹ, וּבְמִלְּבוּשׁוֹ, וּבְכִלְפוּל
49 דְּבָרָיו⁴, וּבְמִשְׁאֵוֹ וּבְמִתְנָיו⁵. וְיִהְיֶה כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ
50 נְאִים וּמְתַקְנִים בְּיוֹתֵר. כִּי־עַד? תִּלְמִיד-חֶכֶם לֹא יִהְיֶה
51 גִּרְגָּרָן⁶, אֲלֵא אוֹכֵל מֵאֲכָל הָרְאוּי לְהַבְרֹת גּוּפוֹ, וְלֹא
52 יֵאָכֵל מִמֶּנּוּ אֲכִילָה גִּסָּה⁷, וְלֹא יִהְיֶה רוֹדֵף לְמִלְּאוֹת
53 בָּטָנוֹ, כְּאֵלּוּ שְׂמֵת־מִלְּאֵין מִמֵּאֲכָל וּמִשְׁתֵּה עַד שֶׁתִּפְּח
54 כְּרֶסֶם⁸; וְעַלִּיהֶם מִפְּרֵשׁ בְּכַפְלָה⁹: "וְזִרְתִּי פֶּרֶשׁ¹⁰ עַל
55 פְּנִיכֶם פֶּרֶשׁ חֲגִיכֶם" - אֲמָרוּ חֲכָמִים¹¹: אֵלּוּ כְּנִי-
56 אֲדָם שְׂאוּכְלִין וְשׁוֹתִין וְעוֹשִׂין כָּל יְמֵיהֶם כְּחִגִּים¹²,
57 וְהֵם הָאוּמְרִים: "אֲכוּל וְשָׂתוּ כִּי מָחָר נָמוּת", וְזֶהוּ
58 מֵאֲכָל הָרָשָׁעִים¹³. וְשִׁלְחָנוֹת אֵלּוּ הֵם שְׁנֵי הַתְּנוּב
59 וְאָמַר: "כִּי כָּל שִׁלְחָנוֹת מְלֹאֵי קִיָּא צוּאָה¹⁴, כְּלִי
60 מְקוֹם¹⁵". אֲבָל הַחֶכֶם אֵינוֹ אוֹכֵל אֲלֵא תַבְשִׁיל אֶחָד
61 אוּ שְׁנַיִם, וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּדִי חֲיִיו וְדִיו. הוּא שְׁאֻמְרָ
62 שְׁלֵמָה: "צִדִּיק אֲכָל לִשְׂבַע נִפְשׁוֹ".

(2 ביציאתו לנזקביו (ברכות סב.). 3 שהיא בנחת

דאומנא (באנקעס בלע"ז) שמהדקים על הצואר, או על הכתפיים לשם רפואה (גיטין ע.). (75) לפי שההקזה היא משמנת הדברים שאמרו עליהם חז"ל: מיעוטם יפה וריבויים קשה (שם). (76) "ובין הפרקים ימעט" - אמרו חכמינו (שבת קכט:), ופירש רבינו חננאל שם: הגיע לחמשים שנה - ימעט. (77) גיטין ע, א. (78) שם.

1 יט. שִׁכְבַּת-זָרַע הִיא כַּח הַגּוֹף וְחִיּוֹ וּמֵאֹר הָעֵינַיִם.
2 וְכָל זְמַן שֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוֹף כָּלָה וְכַחוֹ כָּלָה וְחִיּוֹ
3 אוֹבְדִים. הוּא שְׁאֻמְרָ שְׁלֵמָה בְּחֻמְתּוֹ: "אֵל תִּתֵּן
4 לְנִשְׁמַת חִילָף". כָּל הַשְּׁטוּף בְּכַעֲלָהּ, זָקְנָה קוֹפֶצֶת⁷⁹
5 עָלָיו, וְכַחוֹ תִשָּׁשׁ⁸⁰, וְעֵינָיו כְּהוֹת, וְרִיחַ רַע נוֹדֵף
6 מִפִּיו וּמִשְׁחִיו⁸¹, וְשַׁעַר רִאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו וְרִסְיָ⁸²
7 עֵינָיו נוֹשְׁרוֹת, וְשַׁעַר זָקְנוֹ וְשַׁחֲיוֹ וְשַׁעַר רִגְלָיו רַבָּה;
8 שְׁנוּי נוֹפְלוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֲבִים חוּץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו.
9 אֲמָרוּ חֲכָמֵי הַרְפּוּאִים: אֶחָד מֵאֲלָף מֵת בְּשַׁעַר
10 חֲלָאִים, וְהָאֲלָף - מֵרַב הַתִּשְׁמִישׁ. לְפִיכֵךְ צָרִיף אָדָם
11 לְהִזָּהֵר בְּדַבְּרָה זֶה, אִם רָצָה לְחִיּוֹת בְּטוֹבָה. וְלֹא יִכְעַל,
12 אֲלֵא כְּשִׁימְצֵא גּוּפוֹ בְּרִיא וְחֹזֵק בְּיוֹתֵר, וְהוּא
13 מִתְקַשֶּׁה הַרְבֵּה שְׁלֹא לְדַעְתּוֹ, וּמִסִּיחַ עֲצָמוֹ לְדַבְּרָ
14 אַחֵר, וְהַקְשׁוּי בּוֹ כְּשִׁיחִיָּה, וְיִמְצֵא כְּכַד מִמִּתְנָיו
15 וְלִמְטָה, וְכֵאלּוֹ חוּטֵי הַבִּיצִים נִמְשָׁכִים וּבִשְׁוֹר חֶם -
16 זֶה צָרִיף לְכַעַל, וְרַפּוּאָה לוֹ שִׁיבְעַל. לֹא יִכְעַל אָדָם
17 וְהוּא שָׁבַע, וְלֹא רָעַב, אֲלֵא אַחֵר שִׁתְעַפֵּל הַמְּזוּן
18 שְׁבִמְעִיו⁸³. וְכִדָּק נִקְבִּיו קֶדֶם בַּעֲלִילָה וְלֵאחֵר בַּעֲלִילָה.
19 וְלֹא יִכְעַל מַעֲמָד וְלֹא מִשְׁבַּב, וְלֹא בֵּית-הַמִּדְרָשׁ,
20 וְלֹא בֵּינֵם שִׁיכְנֵס לְמִדְרָשׁ, וְלֹא בֵּינֵם הַקְּזָה, וְלֹא
21 בֵּינֵם יִצְיָאָה לְדֶרֶךְ אוּ בִיָּאָה מִן הַדֶּרֶךְ, לֹא לְפָנֵיהֶם
22 וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם⁸⁴.

(79 שבת קנב, א. 80 מתמעט, הולך הלך וחלש. 81 השקע שמתחת לאצילי הידים. 82 עפעפי עיניו. 83 מקור הלכה זו נמצא במסכת נדרים כ, ב. ועיין לקמן (פ"ה, ה"ד). 84 מקור כל אלה במסכת גיטין ע, א.

23 כ. כָּל הַמִּנְהָגִים עֲצָמוֹ בְּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁהוֹרִינוּ⁸⁵ - אֲנִי
24 עָרֵב לוֹ, שְׁאֵינוֹ בָּא לִידֵי חָלִי כָּל יָמָיו, עַד שִׁיזְקִין
25 הַרְבֵּה וְנִמּוֹת, וְאֵינוֹ צָרִיף לְרוּפָא, וְיִהְיֶה גּוּפוֹ שְׁלֵם
26 וְעוֹמֵד עַל בְּרִיו כָּל יָמָיו. אֲלֵא-אִם-כֵּן הִיָּה גּוּפוֹ רַע⁸⁶
27 מִתְחַלֵּת בְּרִיתוֹ, אוּ אִם הִיָּה רִגִּיל בְּמִנְהָג מִן
28 הַמִּנְהָגוֹת הָרָעִים⁸⁷ מִתְחַלֵּת מוֹלְדוֹתוֹ, אוּ אִם תִּבְא
29 מִכַּת דְּבָר אוּ מִכַּת בְּצִרְתָּ⁸⁸ לְעוֹלָם.

(85 עד כמה רפויה היתה ידיעת הדקדוק בדורו של הרמב"ם, מעידה השאלה התמימה שהביאו לפניו בדבר קריאת המילה: "הורינו", אם בחירק או בצירה. והוא בענוותנותו השיב להם, בלי הערה מצדו, שצריכים לקרוא: הורינו (תשובות הרמב"ם, פ"ג). 86 חלש מטבעו, מלידה. 87 המחלישים את כוחות האדם הנוהג בהם. 88 רעבון הבא מחוסר גשמים: ובשנת בצורת לא ידאג (ירמיה יז, ח).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עוד, אלא שמחלל שם-שמים (זוהר, בראשית יט, לג).
והשווה דברי רבינו (הלכות סנהדרין פרק כה, ה"ד).
(25) כי מבזה הוא בזה כבוד התורה ולומדיה. (26) אבות
פ"ג, י. (27) ירושלמי, פסחים פ"י, ה"ו.

ד. אף-על-פי שאשטו של אדם מתרת לו תמיד -
ראוי לו לתלמיד-חכם שניהג עצמו בקדשה²⁸, ולא
יהא מצוי אצל אשתו פתרגול²⁹, אלא מלילי-שבת
לילי-שבת³⁰, אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה
- לא יספר בתחלת הלילה, כשהוא שבע ובטנו
מלא, ולא בסוף הלילה כשהוא רעב, אלא באמצע
הלילה, כשיתעפל המזון שבמעיו³¹. ולא יקל
ראשו³² ביותר, ולא ינבל את פיו בדברי הבאי,
ונאפלו בינו לבניה. הרי הוא אומר בקבלה³³:
"ומגיד לאדם מה שח"ו" - אמרו חכמים³⁴: אפלו
שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד לתן עליה את
הדין. ולא יהיו שניהם, לא שכורים³⁵ ולא עצלנים
ולא עצפנים³⁶, ולא אחד מהן. ולא תהיה ישנה³⁷.
ולא יאנס אותה והיא אינה רוצה³⁸, אלא ברצון
שניהם ובשמחתם. יספר וישחק מעט עמה, כדי
שתתישב נפשה³⁹, ויבעל בבושה ולא בעזות ויפרש
מיד⁴⁰.

(28) שבועות יח, ב. (29) ברכות כב, א. ובספרי אריסטו
כתוב, שהתרנגול אינו משיבע תאוותו לעולם (הגהות על
ה"יד-החזקה", דפוס מנטובה). (30) "אשר פרי יתן
בעתו" - זוהי עונת תלמיד-חכם מערב-שבת לערב-שבת
(כתובות סב:). (31) נדרים כ, ב. עיין למעלה (פ"ד, הלכה
יט). (32) לא יתנהג בקלות ראש. (33) מבואר למעלה
(ה"א). (34) חגיגה ה, ב. (35) שמתוך שכרותם אין דעתו
עליה, וכן אין דעתה עליו (נדרים כ:). (36) שכן אמרו:
חייב אדם לשמח את אשתו לדבר מצוה (פסחים עב:).
נוסחנו הוא על-פי אברבנאל ודפוס מנטובה. ובדפוסים
אחרים: עצבנים. (37) מסכת כלה. ומדברי ה'תוספות' (נדה
יב, ד"ה: "בין ישניות") נראה, שנוסחה זו היתה גם במסכת
נדרים כ, ב. הערת הגאון ר' ישעיה פיק. (38) עירובין ק,
ב. (39) חגיגה ה, ב. (40) נדרים כ, ב.

ה. כל הנוהג מנהג זה - לא די לו שקדש נפשו
וטהר עצמו ותקן דעותיו, אלא שאם היו לו בנים,
יהיו נאים ונכשנים, ראויין לחכמה ולחסידות⁴¹.
וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בדרך⁴² -
יהיו לו בנים כמו אותם העם.

(41) ואינם יודעים דרך צניעות. (42) דרך ארץ זוטא פ"ה.
ו. צניעות גדולה⁴³ נוהגים תלמידי-חכמים בעצמן.
לא תבזו, ולא יתגלו ראשן⁴⁴ ולא גופן. ונאפלו
בשעה שיפנס לבית-הכסא, יהא צנוע, ולא יגלה
בגדיו עד שישב⁴⁵. ולא יקנח בגימין⁴⁶. ויתרחק מכל
אדם⁴⁷. ויפנס חדר לפנים מחדר, מערה לפנים מן
המערה⁴⁸, ונפנה. ואם נפנה אחורי הגדר - יתרחק

ובמתינות. וכן אמרו: מעקימת שפתיך ניכר שתלמיד חכם
אתה (מעילה יז:). (4) הנהלת עניניו וסידורו, מלשון:
יכלכל דבריו במשפט (תהלים קיב, ה). (5) בעסקיו
ובמשלח ידו: בהליכותיו עם חבריו. (6) זולל וסובא
להוט אחרי אכילה ושתייה, ואינו מבחין בין טוב לרע
לבריאות גופו. (7) יותר מכדי שבעתו. (8) בטנם צבה
ומתבקעת. (9) דברי נביאים וכתובים: בניגוד לחמשה
חומשי תורה הנקראים: תורה, או "דברי תורה", כמו:
"דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (ב"ק ב:). (10) מה
שנפרש ויוצא מן המעיים, צואה. (11) שבת קנא, ב.
(12) שאין להם תכלית אחרת בחיים, כאילו רק לכך נוצרו.
(13) שאכילתם אינה אצלם אמצעי לאיזו מטרה חשובה,
כמבואר למעלה (פ"ג, ה"ג) - אלא תכלית לעצמה.
(14) קיא ממעל רצואה מתחת (ראב"ע). (15) לא יהא
מלוכלך.

ב. כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו
אלא בביתו על שלחנו. ולא יאכל בחנות ולא
בשוק¹⁶, אלא מפני צרך גדול, כדי שלא יתגנה בפני
הבריות¹⁷. ולא יאכל אצל עמי-הארץ¹⁸, ולא על
אותן השלחנות, המלאים קיא צואה. ולא ירבה
סעודותיו בכל מקום, ונאפלו עם החכמים¹⁹. ולא
יאכל בסעודות שיש בהן קבוצת הרבה²⁰. ואין ראוי
לו לאכל משל אחרים. אלא בסעודה של מצוה
בלבד, כגון סעודת ארוסין ונשואין; והוא²¹, שיהיה
תלמיד-חכם שנשא פת תלמיד-חכם. והצדיקים
והחסידים הראשונים לא אכלו מסעודה שאינה
שלחן²².

(16) שאין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק
(ירושלמי, מעשרות פ"ג, ה"ב). ואף-על-פי שחז"ל אמרו
לגבי כל אדם: האוכל בשוק דומה לכלב (קידושין מ:), זהו
רק בסעודת קבע, אבל אכילת ארעי אינה גנאי אלא לתלמיד
חכם בלבד. (רבינו-תם, ב'תוספות' שם דיבור-המתחיל: ויש
אומרים). (17) ולא יחלל כבוד התורה. (18) ברכות מג,
ב. (19) פסחים מט, א. (20) שם, שאינו יודע מי הם
המסובים ועם מי הוא יסב. (21) ואם אז רק... (22) אמרו
על רבי פנחס בן יאיר, שמיום שעמד על דעתו לא בצע על
פרוסה שאינה שלו (חולין ז:).

ג. כשהחכם שותה יין, אינו שותה אלא כדי לשרות
אכילה שבמעיו²³. וכל המשתכר, הרי זה חוטא²⁴
ומגנה, ומפסיד חכמתו. ואם נשתכר בפני עמי-
הארץ, הרי זה חלל את השם²⁵. ואסור לשתות יין
בצהרים²⁶, ונאפלו מעט. אלא אם היה בכלל
האכילה; שהשתיה שהיא בכלל האכילה אינה
משכרת²⁷. ואין נזהרין אלא מיין שלאחר המזון.

(23) לרככה שתהא נוחה להתעכל (כתובות ח:). (24) כי
השכרות מביאה לידי חטא, כמאמרם: "לא תרווי ולא
תחטא" (ברכות כט:). אמר רב יהודה: האי צורבא מרבנן
דמרווי, קרינן ביה: נזם זהב באף חזיר (משלי יא, כב). ולא

שהיו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (גיטין סז.
קידושין כט:). (59) נדרים פא, א. (60) אבות פ"א, יב.
(61) כי כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה
על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה:). וכן
אמרו במדרש-רבה (שמות, פ' מא): "כל מי שמוציא דברי
תורה ואינם ערבים על שומעיהם, נוח לו שלא אמרם."
(62) כי לא יתרצה אז, וטוב להמתין עד שתתישב דעתו
(אבות פ"ד, יח). (63) (שם) כי על כל שאלה שישאלהו,
יענה לו: "על מנת כן נדרתי". ולכשיתחרט - ימצא כל פתחי
חרטה ונעולים בפניו. (64) (שם). ואין התנחומים מקובלים
עליו. (65) כשנכשל בדבר שאינו הגון, ובשתו מרובה
(שם). (66) (יבמות סה:): "גדול השלום, שאף הקב"ה
שינה בו" - שרה אמרה: "ואדוני זקן", וכשגילה הקב"ה
הדבר לאברהם, אמר: "למה זה צחקת שרה... ואני זקנתי",
ושינה הדבר מפני השלום (רש"י, שם). (67) שאין הכל
בקיאים בקרבנותיו וחושדים אותו (ברכות מג:).

ח. לא ילך תלמיד-חכם בקומה זקופה⁶⁸ וגרון נטוי,
כענין שנאמר: "ותלכנה נטויות גרון ומשקרות
עינים". ולא יהלך עקב בצד גודל⁶⁹ בנחת, כמו
הנשים וגסי-הרוח, כענין שנאמר: "הלוך וטפוף
תלכנה וברגליהם תעפסנה". ולא ירוץ ברשות-
הרבים, כמנהג משגעים⁷⁰; ולא יכפף קומתו כבעלי
חטוטרת⁷¹; אלא מסתפל למטה, כמו שהוא עומד
בתפלה⁷², ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד
בפסקיו⁷³. גם ממהלכו של אדם נפר אם חכם
ובעל-דעה הוא או שוטה וסכל-וכן אמר שלמה
בחקמתו: "וגם בדרך כשהסכל הלך לבו חסר,
ואמר לכל סכל הוא" - הוא מודיע לכל על עצמו
שהוא סכל.

(68) שם. (69) האצבע הגדולה שברגל. הליכה בפסיעות
קטנות מתוך מתנות של גאווה, עד שעקב רגלו האחת נוגע
באגודל רגלו השנית. (70) וכן אמרו: רץ (ברשות-הרבים
הזיק) - חייב, מפני שהוא משונה (ב"ק לב). (71) כאילו
הוא גבן. חטוטרת - הגבנון שעל גב הגבן (סוטה כב:).
(72) "המתפלל, צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה"
(יבמות קה:). (73) שפניו מביעים רצינות.

ט. מלבוש תלמיד-חכם, מלבוש נאה ונקי; ואסור
לו שימצא בבגדו פתם או שמנונית⁷⁴ וכיוצא בהן.
ולא ילבש, לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב
ואורזמן⁷⁵, שהכל מסתכלין בהם, ולא מלבוש עניים,
שהוא מבזה את לובשיו, אלא בגדים בינונים נאים.
ולא יהא בשור נראה מתחת מדיו⁷⁶, כמו בגדי
הפשטן הקלים ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו
בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי-הרוח, אלא
עד עקבו, ובית-יד⁷⁷ שלו - עד ראשי אצבעותיו⁷⁸.
ולא ישלשל טליתו, מפני שנראה כגסות הרוח,
אלא בשפת פלגד אם אין לו להחליף⁷⁹. ולא ינעל
מנעלים מטלאים טלאי על-גבי טלאי בימות

1 פדי שלא ישמע חברו קולו אם נתעטש. ואם נפנה
2 בבקעה - ירחיק פדי שלא יראה חברו פרועו⁴⁹.
3 ולא ידבר כשהוא נפנה, אפלו לצרך גדול⁵⁰. וכדרך
4 שנהג צניעות ביום בבית-הכסא, כך נוהג בלילה.
5 וילעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית⁵¹
6 וערבית⁵² בלבד, פדי שלא יתרחק⁵³.

(43) קידושין ל, א. יסופר שם, שרבי חייא בר אבא מצא את
רבי יהושע בן לוי מוליך את בנו לבית-הכנסת, ומפני שלא
היה לו פנאי להתעטף בסודרו עטיפה הוגנת לו, שם על
ראשו כיסוי ארעי ובלבד שלא ילך בגילוי ראש. (44) שב
וגלה - כסה וקום (תמיד כז. (45) (46) ברכות סב, א.
(47) שם. רש"י, הוריות יג, ב. (48) כמו שכתוב: ויבא
אל-גדרות הצאן... ושם מערה ויבא שואל להסך (שמואל-א
כד, ג). תנא: גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים מן מערה
(ברכות סב:). (49) גופו המגולה (שם). (50) "קבלה
דבית הכסא - צניעות ושתיקה" (שם, סב:). (51) בבוקר
השכם לפני אור היום. (52) משחשכה. (53) שלא יצטרך
להתרחק מן הדרך, כי בשעות אלה אין עוברים ושבים
מצויים בשוק. ובעיר שאין שם בתי-כבוד, כמו בבבל שהיו
שם חכמי הגמרא, ידובר פה. ויש גורסים: "שלא יתרחק",
כלומר: צריך אדם לווסת את קיבתו ולהיפנות שחרית
וערבית, כדי שלא יבוא ליד עצירות ויצטרך לרחוק את
עצמו.

ז. תלמיד-חכם לא יהא צועק וצוח בשעת דבורו
בקהלות וחיות. ולא יגביה קולו ביותר, אלא דבורו
בנחת עם כל הבריות⁵⁴. וכשידבר בנחת, יזהר שלא
יתרחק⁵⁵ עד שיראה פדברי גסי-הרוח⁵⁶. ומקדים
שלום לכל האדם⁵⁷, פדי שתהא רוחן נוחה הימנו.
ודן את כל האדם לכף-זכות. מספר בשבח חברו⁵⁸,
ולא בגנותו כלל⁵⁹. אוהב שלום וירדף שלום⁶⁰. אם
רואה שדבריו מועילים ונשמעים - אומר, ואם לאו
- שותק⁶¹. כיצד? לא ירצה חברו בשעת פסו⁶²;
ולא ישאל לו על נדו בשעה שנדר⁶³, עד שתתקצר
דעתו וינח; ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו,
מפני שהוא כהול עד שיקברהו⁶⁴, וכן כל כיוצא
באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו⁶⁵, אלא
יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף
ולא יגרע, אלא בדברי שלום וכיוצא בהן⁶⁶. כללו
של דבר: אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות
חסדים וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק,
ואפלו היא אשתו או אחותו או בתו⁶⁷.

(54) יומא פו, א. (55) לקיצוניות, עד כדי כך שלא יישמע
קולו כלל. (56) מסכת דרך ארץ, פ"ב. "אלה ההוגים
כיונים והמהלכים בראשי אצבעותיהם, שעליהם הכתוב
אומר: אל תבואני רגל גאווה" (תהלים לו, יב). (57) אמרו
על רבן יוחנן בן-זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם,
ואפילו נכרי בשוק (ברכות יז:). (58) שכן מצינו לחכמינו

בסוף ימיו, יחזור לבקש אמונות, או יתפרנס מן
הצדקה. וכן הוא אומר בקללות: "אשה תארש",
"בית תבנה", "כרם תטע", כלומר: יהיו מצעיד
הפוכין⁹³, כדי שלא תצליח את דרכיך. ובברכה
הוא אומר: "ויהי דוד לכל דרכיו משפיל ויה'
עמו".⁹⁴

(91) בעלי שכל והגיון בריא. (92) רבינו מסתמך על הסדר
שבדברי השוטרין אל העם היוצא למלחמה, ומביא משם
ראיה לשיטתו ב"דרך החיים של בעלי דעה": כרם, בית,
אשה – ותמוה הדבר, הלא השוטרין הקדימו בית לכרם?
ליישוב סתירה זו הביא בעל "מעשה רוקח" תירוץ חריף
בשם מהר"י אדרבי, והוא: השוטרין מדברים על "חילול
הכרם", שחל בשנה הרביעית לנטיעתו וכבר הגיעה שעתו
לחלול, אבל "נטיעת הכרם" היתה באמת לפני בנין ביתו.
(93) פסיקתא זוטרית.

יב. ואסור לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו,
ויטריח על הבריות⁹⁵. ולא ימכר שדה ויקנה בית⁹⁶,
ולא בית ויקנה מטלטלין, או יעשה סחורה בדמי
ביתו. אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה. כללו
של דבר: ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף
הפלה בנקים⁹⁷; ולא תהיה כונתו להנות מעט לפי
שעה⁹⁸, או להנות מעט ויפסיד הרבה⁹⁹.

(94) ויפול למשא על הבריות (ערכין פ"ח, מ"ד).
(95) 'תורת כהנים', (בהר). (96) כגון: מטלטלין בבית,
ושניהם – בשדה, כי שדה הוא נכס הקיים ועומד: אינו
נגנב, אינו נשרף ואינו נהרס (כתובות עט. גיטין נב.).
(97) כדרך קלי דעת שאינם רואים את הנולד. (98) ולא
להתקשט ולאבד הונו, כמאמר: מי שהניח לו אביו מעות
ורוצה לאבדן – ילבש בגדי פשתן וישתמש בכלי זכוכית
לבנה (ב"מ כט:). נוסחתנו היא כנוסחת כתב-יד אברבנאל.
ונוסחת רוב הדפוסים היא: "או ליהנות מעט ויפסיד הרבה".

יג. משאו ומתנו של תלמיד-חכם – פאמת
ובאמונה⁹⁹. אומר על לאו לאו ועל הן הן. מדקדק
על עצמו בחשבון, ונותן ומותר לאחרים¹⁰⁰ כשיקח
מהן, ולא ידקדק עליהן. ונותן דמי המקח
לאחר¹⁰¹; ואינו נעשה, לא ערב¹⁰² ולא קבל¹⁰³
ולא יבא בהרשאה¹⁰⁴ מחיב עצמו בדברי מקח
וממכר במקום שלא חיבה אותו תורה¹⁰⁵, כדי
שיעמד בדבורו ולא ישגהו. ואם נתחייבו לו אחרים
בדין – מאריך ומוחל להם, ומלוה וחונן. ולא ירד
לתוך אמונות חברו¹⁰⁶, ולא יצר לאדם לעולם¹⁰⁷
בחיוו. כללו של דבר: יהיה מן הנרדפים ולא מן
הרודפים, מן הנעלבים ולא מן העולבים, ואדם
שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו¹⁰⁸
הפיתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר
בך אתפאר".¹⁰⁹

החמה⁸⁰, אבל בימות הגשמים מתר, אם היה עני.
לא יצא מבשם לשוק, ולא בכגדים מבשמים; ולא
ישים בשם בשער; אבל אם משח בשרו בשם כדי
להעביר את הזהמא, מתר. וכן לא יצא יחידי
בליזה, אלא-אם-פן היה לו זמן קבוע לצאת בו
לתלמודו⁸¹ – כל אלו מפני החשד⁸².

(74) "כל תלמיד-חכם שנמצא רבב על בגדו – חייב מיתה"
(שבת קיד.). מפני שהוא מבזה את התורה ומשניאה על
הבריות. (75) שם, קמה, ב. (76) בבא-בתרא נו, ב.
(77) שרוול. (78) ילקוט שמעוני, רמז קמג. נאמר שם:
"אמרה לו מיכל בת שאול לדוד: משפחתו של אבא היתה
נאה ממך: חלילה להם, שנראה מימיהם פיסת יד ופיסת רגל
ועקב מגולים". (השווה גם ירושלמי, ביצה פ"ה, ה"ב).
(79) דרך העשירים לשלשל בגדיהם כלפי מטה שיהיו נראים
ארוכים, הואיל והם בטלים ממלאכה ואינם צריכים לסלקם
מן הארץ. ולתלמיד-חכם אסור לעשות זאת שלא יהא נראה
כגס רוח. אולם לכבוד שבת כשאין לו בגדים אחרים
להחליף – מותר לו לשלשל בגדיו (שבת קיג.).
(80) ברכות מג, ב. (81) שידוע לכל שהוא הולך לשיעור
תלמודו ולא יחשדוהו. (82) של דבר עבירה, שלא ילעזו
עליו. מקור כל אלה, שם.

י. תלמיד-חכם מכלכל דבריו במשפט⁸³: אוכל
ושותה וזן את אנשי-ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא
יטריח על עצמו יותר מדי⁸⁴. צו חכמים⁸⁵ בדרך-
ארץ⁸⁶, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון⁸⁷,
שנאמר: "כי תאנה נפשך לאכל בשר". דיו לבריא
לאכל בשר מערב-שבת לערב-שבת⁸⁸. ואם היה
עשיר כדי לאכל בשר בכל יום – אוכל. צו
חכמים⁸⁹ ואמרו: לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי
לו לפי ממונו, וילבש – בראוי לו, ויכבד אשתו
ובניו – יותר מן הראוי לו⁹⁰.

(83) מסדר עניניו ומנהל הליכות ביתו כהוגן. (84) ואינו
מכניס צוארו בעול של הוצאות מרובות, כמאמר ז"ל:
אכול בצל ושב בצל (פסחים קיד.), כלומר: הסתפק במועט
ותשב במנוחה בצל קורתך, ונושים לא יטרידוך.
(85) חולין פד, א. (86) באורח חיי אדם והנהגתו. (87) לא
בתיירות, אלא לפרקים ובהזדמנות. (88) אולם חולה –
לווה ואוכל עד שיבריא. (89) חולין פד, ב. (90) יותר
מכפי יכולתו. והגמרא מסיימת שם: "שהם תלויים בו, והוא
תלוי במי שאמר והיה העולם".

יא. דרך בעלי-דעה⁹¹, שיקבע לו אדם מלאכה
המפרנסת אותו תחלה, ואחר-כך יקנה בית-דירה,
ואחר-כך ישא אשה; שנאמר: "מי האיש אשר
נטע כרם ולא חללו", "מי האיש אשר בנה בית
חדש ולא חנכו"⁹², "מי האיש אשר ארש אשה
ולא לקחה". אבל הטפשיין, מתחילין לשא אשה,
ואחר-כך אם תמצא ידו, יקנה בית, ואחר-כך,

הַגִּיסוֹת אוּ מִפְּנֵי הַחֲלִי - יֵשֵׁב לְבִדּוֹ יְחִידִי, פְּעֻנָּן
שְׁנָאֹמֶר: "יֵשֵׁב בְּדֹד וְיָדָם". וְאִם הָיוּ רָעִים וְחֻטָּאִים,
שְׁאִין מְנַחֵין אוֹתוֹ לֵישֵׁב בְּמִדְיָנָה, אֶל־אִם־כֵּן
נִתְעַרֵב עִמָּהֶן וְנוֹהֵג בְּמִנְהַגֵּם הָרַע - יֵצֵא לְמַעֲוֹת
וְלִתְנוּחִים¹⁴ וְלִמְדָּבוֹת, וְאֵל יִנְהִיג עֲצָמוֹ בְּדֶרֶךְ
חֻטָּאִים, פְּעֻנָּן שְׁנָאֹמֶר: "מִי יִתְנַנִּי בְּמִדְבָּר מְלוֹן
אֲרָחִים".¹⁵

(2) מטבעו של אדם. (3) אנשי עירו, מדינה - פירושה אצל רבינו על פי רוב: עיר, כבלשון ערב. המשל אומר: "עלת לקרייה, הלך בנימוסיה" - כשנכנסת לאיזו עיר, עליך להתנהג כמנהג אנשי העיר (בראשית-רבה, מח). (4) למה הדבר דומה? למי שנכנס לבתי המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום לקח ריח טוב והוציא עימו - כך כל מי שהולך עם צדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים (פרקי דרבי אליעזר, כה). (5) למה הדבר דומה? לאדם שנכנס לתוך הבורסקי (בית עיבוד עורות). אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עימו (שם). (6) כלשון הכתוב: ויתחבא העם במערות ובתְּחֻנִּים (שמואל-א יג, א). תְּחֻנִּים מן חוץ, כמו שְׁנָרִים מן שוץ. ופירוש חושים - מקום קבוצת קוצים (רש"י, שם. וכן יאמר רבינו גם ב"אגרת השמד", שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, ומסתמך על דברי דוד שאמר: כי גרשוני מהסתפח... לך עבד אלוהים אחרים (שמואל-א כו, יט). וכי מי אמר לו לעבוד עבודה זרה? אלא שקולה דירתו בין נכרים כאילו עבד אלוהים אחרים.

ב. מַצוֹת עֲשֵׂה לְהִדְבֵּק בַּחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם בְּדִי
לְלַמֵּד מִמֶּעֲשֵׂיהֶם, פְּעֻנָּן שְׁנָאֹמֶר: "וְבוֹ תִדְבֹּק" - וְכִי
אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהִדְבֵּק בְּשִׁכְיָנָה? אֶל־אִם כֵּן אָמְרוּ
חֲכָמִים¹⁶ בְּפִירוּשׁ מַצְוָה זוֹ: הִדְבֵּק בַּחֲכָמִים
וְתַלְמִידֵיהֶם. לְפִיכֵן צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל, שִׁישָׂא פֶת
תַּלְמִידֵי־חֶכֶם, וְיִשְׂאֵא בִתּוֹ לְתַלְמִידֵי־חֶכֶם, וְלֹאֲכַל
וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים¹⁷, וְלַעֲשׂוֹת פְּרָקְמִטָּא¹⁸
לְתַלְמִידֵי־חֶכֶם, וְלִהְתַּחַבֵּר לָהֶן בְּכָל מִינֵי חֲבוּר,
שְׁנָאֹמֶר: "וְלִדְבָקָה בּוֹ"¹⁹. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ:
"וְהָיוּ מֵתַאֲבָק בַּעֲפֹר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתָהּ בְּצִמָּא אֶת
דְּבָרֵיהֶם"²⁰.

(7) (ספרי, עקב; כתובות קיא.). (8) כל הנחנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו השכינה (ברכות סד.). (9) מתעסק בממון תלמידי חכמים כדי להמציא להם שכר, והם פנויים לעסוק בתורה (כתובות קיא.; רש"י.). (10) וכי אפשר לומר כן, והלא אש אוכלת הוא? אלא הידבק בחכמים ובתלמידים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו (ספרי, עקב מט.). (11) (אבות פרק א, ד).

ג. מַצְוָה עַל כָּל אָדָם לְאַהֲבָא אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד
מִיִּשְׂרָאֵל בְּגוּפוֹ, שְׁנָאֹמֶר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ".
לְפִיכֵן צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, וְלַחוּס עַל מַמוֹנוֹ, בְּאֶשֶׁר
הוּא חָס עַל מַמּוֹן עֲצָמוֹ²¹ וְרוֹצֵה בְּכַבּוֹד עֲצָמוֹ.
וְהַמְתַּכֵּב בְּקִלּוֹן חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא²².

(99) יומא פו, א. (100) מחמיר על עצמו ומוותר משלו (מגילה כח.). אמרו על רבי נחוניא בן הקנה, שהאריך ימים בגלל מדותיו הטובות, ואחת מהן - שהיה "ותרן בממונו". (101) יומא פו, א ואינו לוקח בהקפה כשיש לו כסף לשלם. עיין (מ"ת, הלכות יסודי התורה פ"ה, הלכה יא.). (102) כי רש ירוע כי ערב זר (משלי יא, ז). (103) המקבל פקדונות לשמירה (יבמות קט.). ויש מפרשים: "קבלן" הוא גם כן מסוג "ערב", וההבדל ביניהם: ערב - זה האומר למלוה: הלווה - ואני אתן, אז אין רשות למלוה לתבוע ממנו אלא-אם-כן תבע קודם מן הלווה, וזה אינו פורע. וקבלן - הוא זה האומר: "תן לו - ואני אתן לך", ואז הרשות ביד המלוה להיפרע ממנו מלכתחילה (מ"ת, הלכות מלוה ולווה פרק כה, ה"ה). (104) שלא יופיע כמורשה מטעם המלוה לגבות חובו ולדון עם הלווה, וכן אמרו: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזקאל יח, יח) - זהו הבא בהרשאה (שבועות לא.), ופירש רש"י שם: כי הוא "מתעבר על ריב לא לו": ושמא הראשון נוח לו יותר לפשרה. והראב"ד העיד (מ"ת, הלכות שלוחין ושותפין פ"ג, ה"ה), שאם היה בעל דינו בעיר אחרת - מציל ממון חבירו הוא, ומצוה קעביר. וכן כתב הכסף-משנה שאם הלווה קשה ואינו רוצה לשלם - מותר למנות מורשה. (105) שמצד הדין, אין מעשה "מקח וממכר" נגמר בדברים בעלמא, וכל אחד יכול לחזור בו. אבל תלמיד-חכם צריך לדקדק על עצמו ולעמוד בדבירו (שאלתות של"פ, ו' ויחי). (106) סנהדרין פא, א להתחרות עמו במשלח ידו ולהסיג את גבולו. (107) מכילתא, פרשת משפטים. לא בגוף ולא בממון, וכל-שכן באונאת דברים (בבא-מציעא נט:): "כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה" - הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו, לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות (רש"י), ורואה ה' בצרת נפשו ויריב ריבו. (108) יומא פו, א.

יום שני א' תשרי ה'תשע"ט

פרק עשירי

(1) להתרחק מאנשי רשע ולהתחבר לישרי-לב; אהבת הבריות; הזהירות ביתומים ובאלמנות.

א. דֶּרֶךְ בְּרִיתוֹ שֶׁל אָדָם² לְהִיטֵת נִמְשָׁךְ בְּדַעוֹתָיו
וּבְמַעֲשָׂיו אַחֵר רָעִיו וְחֲבֵרָיו, וְנוֹהֵג בְּמִנְהַג אֲנָשִׁי
מְדִינָתוֹ³. לְפִיכֵן צָרִיךְ אָדָם לְהִתְחַבֵּר לְצַדִּיקִים
וְלֵישֵׁב אֶצֶל הַחֲכָמִים תָּמִיד, בְּדִי שִׁילְמַד מִמֶּעֲשֵׂיהֶם;
וְיִתְרַחֵק מִן הָרָשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֲשָׁךְ, בְּדִי שֶׁלֹּא
יִלְמַד מִמֶּעֲשֵׂיהֶם. הוּא שֶׁשְּׁלֵמָה אָמַר: "הוֹלֵךְ אֶת
חֲכָמִים יִחָפֵם", וְרָעָה כְּסִילִים יְרוּעֵ⁵; וְאוֹמֵר:
"אֲשֶׁרִי הָאִישׁ וְגו'". וְכֵן אִם הָיָה בְּמִדְיָנָה
שְׂמִנְהֻגוּתָהּ רָעִים וְאֵין אֲנָשִׁי הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יִשְׁרָה
10 - לֵךְ לְמָקוֹם שְׂאֲנָשִׁי צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ
טוֹבִים. וְאִם הָיוּ כָּל הַמְּדִינּוֹת שֶׁהוּא יוֹדֵעַם וְשׁוֹמֵעַ
12 שְׂמוּעָתָן נוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹבָה, כָּמוֹ זְמַנָּנוּ; אוּ
13 שְׂאִינוּ יָכוֹל לְלַכֵּת לְמִדְיָנָה שְׂמִנְהֻגוּתָהּ טוֹבִים, מִפְּנֵי

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(20) כגון: עלי הכהן שחשב את חנה לשיכורה הוכיחה ואמר: עד מתי תשתכרין? (שמואל-א, יד). "מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון שצריך להוכיחו" (ברכות לא.). (21) בין המוכיח וזה שחטא כנגדו. (22) הקדוש-ברוך-הוא, ונקרא כן - כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. (23) שלא להלבין פניו בפני אחרים (ערכין טז.). (24) (שם). וכן אמרו (תנחומא, תזריע): שמידת הדין קטרגה לפני הקדוש-ברוך-הוא על הצדיקים שלא מיחו בבני דורם בזמן חורבן בית ראשון: "היה להם להתבזות ולסבול הכאות, כדברי הנביא: גוי נתתי למכים ולחיי למורטים" (ישעיה נ, ו). (25) שהוא בעל השפעה ודבריו נשמעים. (26) נענש, כמו שנענשו הצדיקים בימי חורבן בית ראשון על שלא מיחו באנשי דורם (שבת נח:). (27) ואפשר שהיה מחזירם למוטב אלמלי הוכיחם.

ח. המוכיח את חברו תחלה²⁸, לא ידבר לו קשות עד שיקלימנו, שנאמר: "ולא תשא עליו חטא". כף אמרו חכמים²⁹: יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות³⁰? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא"³¹; מכאן שסבור לאדם להכיל את ישראל, וכל-שכן ברבים. אף-על-פי שהמכילים את חברו אינו לוקה³² עליו - עון גדול הוא. כף אמרו חכמים³³: "המלביין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא". לפיכך צריך אדם להזהר, שלא לביש חברו ברבים, בין קטן³⁴ בין גדול. ולא יקרא לו בשם³⁵ שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו³⁶. במה דברים אמורים? בדברים שביין אדם לחברו, אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר - מקלימין אותו ברבים, ומפרסמים חטאו, ומחזרים אותו בפניו, ומביין ומקללין אותו, עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישאאל.

(28) בפעם הראשונה. (29) (ערכין טז:). (30) מאדימות ומלבינות מתוך ברושה שביישתו בדברי תוכחתך. (31) תוכחה כזו שלא תהא בה חטא של הלבנת פנים (שם). (32) שהרי לאו שאין בו מעשה הוא, כאמור לעיל (הלכה ה). (33) (אבות פרק ג, יא). (34) (בבא קמא פו.). (35) כינוי (בבא מציעא נח:). (36) כגון: אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים!

ט. מי שחטא עליו חברו, ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום, מפני שהיה החוטא הדייט ביותר³⁷, או שהיתה דעתו משבשבת³⁸ ומחל לו בלבד ולא שקטמו ולא הוכיחו - הרי זו מדת חסידות³⁹. לא הקפידה תורה אלא על המשטמה⁴⁰.

(37) ואין זה לפי כבודו לבוא איתו בדברים. (38) מטורפת ובלתי שפויה, שאינו נתפס על מעשיו. (39) מר זוטרא כשהיה עולה על מיטתו בערב היה אומר: "יסלח ה' לכל אלה שציערונני" (מגילה כח.). (40) שהיא שנאה כבושה בלב. כמו שנאמר: וישטום עשיו את יעקב, וכתוב אחריו: ויאמר עשיו בליבו... (בראשית כז, מא).

(12) (שם פרק ב, משנה י"ב). (13) (ירושלמי, חגיגה פרק ב, הלכה א).

ד. אהבת הגר שבא ונקנס תחת פנפי השכינה - שתי מצות עשה: אחת, מפני שהוא בכלל רעים¹⁴, ואחת, מפני שהוא גר, והתורה אמרה: "ואהבתם את הגר" - צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת עצמו, שנאמר: "ואהבת את ה' אלהיך". הקדוש-ברוך-הוא בעצמו אוהב גרים, שנאמר: "ואהב גר". (14) והתורה ציוותה על אהבתם, כמבואר בהלכה הקודמת. ה. כל השונא אחד מישראל בלבד¹⁵, עובר בלא-תעשה, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבדך". ואין לוקין על לאו זה, לפי שאין בו מעשה¹⁶. ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל המפה את חברו והמחרפו - אף-על-פי שאינו רשאי¹⁷, אינו עובר משום "לא תשנא".

(15) כלומר: שנאתו שמורה בליבו ולא באה לידי גילוי. (16) (מכות טז.). (17) שהרי הזהירה התורה: ארבעים יכנו לא יוסיף (דברים כה, ב); וכן הזהירה: לא תקלל חרש (ויקרא יט, יד), אבל על "לא תשנא" אינו עובר, מפני ששנאתו גלויה ואינה שנאה שבלב (ערכין טז:).

ו. כשיחטא איש לאיש, לא ישטמנו וישתק¹⁸, כמו שנאמר ברשעים: "ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב, כי שונא אבשלום את אמנון"; אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: למה עשית לי כך וכן, ולמה חטאת לי בדבר פלוני? שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". ואם חזר ובקש ממנו למחל לו, צריך למחל. ולא יהא המוחל אכזרי, שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים"¹⁹.

(18) משטמה חשאית, ויעמיד פנים כאילו לא נפל ביניהם. בהלכה הקודמת דיבר רבינו על שנאת חנם וכאן על שנאה הבאה בעקב החטא, שחבירו חטא כנגדו. (19) אף על פי שאבימלך חטא כנגדו לא נמנע למחול לו, וגם התפלל בעדו (בבא קמא צב.).

ז. הרוצה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה - מצוה להחזירו למוטב²⁰ ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". המוכיח את חברו - בין בדברים שבינו לבניו²¹, בין בדברים שבינו לבין המקום²² - צריך להוכיחו בינו לבין עצמו²³, וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו, להביאו לחיי העולם הבא. אם קבל ממנו - מוטב, ואם לאו - יוכיחנו פעם שניה ושלישית. וכן תמיד, חייב אדם להוכיחו עד שיבהו²⁴ החוטא ויאמר לו: איני שומע! וכל שאפשר בידו למחות²⁵ ואינו מוחה, הוא נתפש²⁶ בעון אלו, בין שאפשר לו למחות בהם²⁷.

פָּרֶק שְׁבִיעִי

(1) רכילות ולשון הרע; נקימה ונטירה.

א. המרגל² בחברו, עובר בלא-תעשה, שנאמר: 26
"לא תלך רכיל³ בעמך". ואף-על-פי שאין לוקין 27
על דבר זה - עון גדול הוא, וגורם להרג נפשות 28
רבות מישאל; לכך נסמך לו: "ולא תעמוד על דם 29
רעך"⁵. צא ולמד מה ארע לדואג האדומי.⁶ 30

(2) האורב לחבירו, לדבריו ולמעשיו, כדי להביא דיבתו רעה אל אחרים. לשון: וירגל בעבדך אל אדוני (שמואל-ב יט, יח). (3) כמו: רגיל בחילוף אותיות גיכ"ק. ופירוש הכתוב: לא תהיה מרגל הרגל על לשונו ומביא דיבת איש אל רעהו, כאותו רוכל המטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). (4) מפני שהוא לאו שאין בו מעשה (מכות טז). וגם מפני שהוא לאו שבכללות: שאזהרות על כל מיני לשון-הרע כלולות בו כדלקמן - ואין לוקין על לאו שבכללות (פסחים מא:). (5) ללמדך שהרכילות מביאה לידי שפיכות דמים, וכל ההולך רכיל כאילו שופך דמים (מסכת דר"א, פרק א). (6) שעל-ידו חרבה נוב ונהרגו שמונים וחמשה כהנים נושאי אפוד בד (שמואל-א, כב). בהלכה זו מדבר רבינו על כל מיני לשון-הרע בדרך כלל וכוללם יחד בשתי המלים הראשונות: "המרגל בחבירו": מכאן ואילך הוא דן על כל אלה בפורטוט, והוא הולך ופורט ארבע מדריגות בלשון-הרע, אחת גרועה מחברתה, ואלו הן: א) רכיל. ב) מספר לשון הרע. ג) מוציא שם רע. ד) בעל לשון הרע.

ב. אי-זהו רכיל? זה שטוען דברים, והולך מזה 31
לזה⁷ ואומר: כך אמר פלוני! כך וכך שמעתי על 32
פלוני⁸! אף-על-פי שהוא אמת⁹, הרי זה מחריב את 33
העולם¹⁰. יש עון גדול מזה עד מאד, והוא בכלל 34
לאו זה¹¹, והוא - לשון הרע; והוא, המספר בגנות 35
חברו, אף-על-פי שאומר אמת¹². אבל האומר שקר, 36
נקרא מוציא שם רע על חברו¹³. אבל פעל לשון 37
הרע¹⁴, זה שיושב ואומר: כך וכך עשה פלוני! וכך 38
וכך היו אבותי! וכך וכך שמעתי עליו! ואמר 39
דברים של גנאי - על זה אמר הכתוב: "יכרת ה' 40
כל שפתי חלקות, לשון מדברת גדלות". 41

(7) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. כרוכל המחזר בעיירות, קונה מזה ומוכר לזה. (8) שאמר עליו. (9) וגם אין בדברים משום גנות כלפי הנאמר עליו, אבל כיון שהדברים מכוונים כלפי המקבל, עלולים הם לפעמים לגרום שנאה ביניהם. (10) גם בדברי דואג האדומי לא היה דבר שקר ולא דבר גנאי כלפי אחימלך הכהן, שהרי אחימלך עצמו לא רק שהודה בכל, אלא גם חשב לו לצדקה כל מה שעשה לדוד, כי על כן חתן המלך הוא - ובכל זאת נחתם שמו לדראון, מפני שדבריו היו מכוונים כלפי שאול שהיה נוגע בדבר וגרם בזה לשפיכות דמים. (11) "לא תלך רכיל". (12) עונו גדול מאד, וזהו הנקרא: "מספר לשון-הרע", שאין דרכו בכך ואין זאת קביעות אצלו, אלא מקרה של רפיון

י. חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות, מפני שנפשו 1
שפלה למאד ורוחם נמוכה, אף-על-פי שהן בעלי 2
ממוץ. אפלו אלמנותו של מלך¹⁴ ויתומיו, מזוהרים 3
אנו עליהן, שנאמר: "כל אלמנה ויתום לא תענון". 4
והיאך נוהגין עמהן? לא ידבר אליהם אלא רכות, 5
ולא ינהג בהן אלא מנהג כבוד, ולא יכאיב גופם 6
בעבודה, ולבם בדברים קשים⁴², ויחסו על ממונם 7
יותר מממון עצמו⁴³. כל המקניטן או מכעיסן, או 8
הכאיב לבם, או רדה⁴⁴ בהן, או אבד ממונן - הרי 9
זה עובר בלא-תעשה; וכל-שכן המכה אותם או 10
המקללן. ולאו זה, אף-על-פי שאין לוקין עליו⁴⁵ - 11
הרי ענשו מפרש בתורה: "וחרה אפי והרגתי אתכם 12
בחרב" - ברית כרת להן מי שאמר והיה העולם, 13
שכל-זמן שהם צועקים מחמס הם נענים, שנאמר: 14
"כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו". במה 15
דברים אמורים? בזמן שענה אותן לצרף עצמו, 16
אבל ענה אותם הרב כדי ללמדן תורה או אמונות, 17
או להוליכן בדרך ישרה - הרי זה מתר⁴⁶. ואף-על- 18
פי-כן, לא ינהג בהן מנהג כל אדם, אלא יעשה 19
להם הפרש, וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד, 20
שנאמר: "כי ה' יריב ריבם"⁴⁷. אחד יתום מאב, 21
אחד יתום מאם⁴⁸. ועד אימתי נקראים יתומים לענין 22
זה? עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך 23
עליו⁴⁹ ולאמנן⁵⁰ ולהטפל בהן, אלא יהיה עושה כל 24
צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים⁵¹. 25

(41) (מכילתא דרשב"י). (42) כי די להם קושי גורלם וצרת נפשם. (43) כמסופר (ברכת יח:), אבי שמואל היה שומר את כסף היתומים שהיו מפקידים בידו בתוך שלו, את שלו נתן ממעל ומתחת ואת של היתומים נתן באמצע - שאם יירקבו או ייגנבו, יירקבו וייגנבו משלו: העליונים והתחתונים, ולא משל היתומים אשר באמצע. (44) שיעבד אותם ושלט בהם בחזקה. (45) דברי רבינו בזה תמוהים: הלא בין הדברים הנמנים כאן שעוברים עליהם בלא-תעשה נמצא גם "המכה אותם" וזהו "לאו שיש בו מעשה", ומדוע אומר רבינו: "אף על פי שאין לוקים עליו"? ולכן מפרשים כאן: שאם היכה אותם לא די לו עונש מלקות, מפני שעונש יותר חמור צפוי לו, והוא המפורש בתורה: "וחרה אפי" וגו', וכמו שאמרו (מכות יג:): לאו הניתן לאזהרת מיתת בית-דין, אין לוקין עליו. וכן מפורשים הדברים (ב"ספר המצוות" לא-תעשה רנו). (46) (מכילתא דרשב"י). (47) ישנם דפוסים שבהם מובא הפסוק (משלי כג, יא) "כי גואלם חזק הוא-יריב את ריבם, ובפסוק שלפני זה כתוב: "ובשדי יתומים אל-תבוא". אך ברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: כי ה' יריב ריבם (משלי כב, כג); אבל שם לא ידובר כלל מיתומים. (48) (מכילתא דרשב"י). (49) בפרנסתם. (50) לגדלם ולחנכם, מלשון: ויהי אומן את הדסה (אסתר ב, ז). (51) (מכילתא דרשב"י).

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

לשון-הרע. ולשון הרע-ממש הוא כשהמספר מדבר גלויות באופן ברור לכל, כמבואר בפירושו של רבינו (אבות פ"א, יז). (23) ב"ב קס, א: דווקא "בפני שונאיו", דאילו בפני אוהבים – מותר, שהרי מצינו שחכמינו היו מספרים בשבח חבריהם ותלמידיהם (אבות פ"ב, מ"ה. גיטין סו). ובגמרא (ב"ב, שם) אין המלים: "בפני שונאיו" והיא תוספת של רבינו. (24) כשרה אמנו שאמרה בדרך צחוק: ואדוני זקן, וכדי להטיל שלום בינה ובין אברהם, צריך היה הקדוש-ברוך-הוא, כביכול, לשנות ואמר: "ואני זקנתני" (ירושלמי, פאה פ"א, הלכה א). (25) משתטה (ראב"ע), עושה מעשים מתוך השתובבות וקלות ראש. (26) (שם) יסופר: חבורה של העיר ציפורי נתגיסה לעבודת המלך, ואיש ושמו יוחנן השתמט ולא בא לעבודה. אחד מן החבורה שעיניו היתה צרה בו, התחכם ואמר לחבירו: לא נבקר היום את ר' יוחנן? מיד הרגישו ביוחנן הנעדר – זהו אבק לשון-הרע דרך רמאות. (27) מיתמם ומתחפש כמסיח לפי תומו בלי כל כוונה להרע למי שהוא. (28) כשמוכיחים אותו, או כשאין נותנים לו לדבר.

ה. אחד המספר בלשון הרע בפני חבריו²⁹ או שלא בפניו; והמספר דברים שגורמים³⁰, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או במונו, ואפילו להצר לו או להפחידו – הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו³¹ בפני שלשה – כבר נשמע הדבר ונודע. ואם ספר הדבר אחד מן השלשה פעם אחת, אין בו משום לשון הרע³²; והוא, שלא יתפון להעביר הקול וקלותו יתיר³³.

(29) שנוסף על לשון-הרע, יש כאן משום עזות מצח (ערכין טו:). ואף-על-פי שירב חולק שם על אביי, וסובר ש"כל דבר הנאמר בפני בעליו שאליו מכוון הדבר – אין בו משום לשון הרע", פסק רבינו כאביי משום שברייתא מפורשת מסייעת, והיא: "ומה מרים שלא דיברה בגנותו של משה בפניו – נענשה, המדבר בגנותו של חבירו בפניו – על-אחת-כמה-וכמה!" (תורת כהנים, ויקרא יד). (30) שהדברים כשהם לעצמם אין בהם משום גנות, אלא יכולים להיות גורמים לנזקים, כמו המעשה בר' יהודה בן גרים שסיפר לפני תלמידיו דברי רבי שמעון בן-יוחאי כלפי מלכות רומי. הדברים הגיעו לאזני המלכות, ורבי שמעון בן-יוחאי ובנו אליעזר הוכרחו לברוח ולהתחבא שנים רבות. ור' יהודה בן גרים גם נענש על זה, אף-על-פי שכוונתו לא היתה לדבר בגנותו של רבי שמעון בן-יוחאי (שבת לג:). כבר אמרו חכמינו (יומא ד:): מנין לאומר דבר לחבירו שהוא ב"ב לא יאמר" עד שיאמר לו: לך אמור! שנאמר: וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר (ויקרא א, א) – לא יאמר הדברים אלא-אם-כן נתן לו רשות (רש"י, שם). (31) שאין בהם דברי גנאי, אבל עלולים הם לפעמים לגרום הזיק, ונאמרו על ידי בעליהם עצמם הנוגעים בדבר. (32) שהרי בזה שאמרם לפני שלשה, גילה דעתו שלא איכפת לו ואינו חושש לפרסומם. ואם האומר מזהיר שלא לומר – אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע, וכמו שסיפרו חז"ל (סנהדרין לא:). מעשה בתלמיד שסיפר שנאמר בבית-

רוחני. (13) ועונו גדול מעון השניים הקודמים. (14) והוא הגרוע מכולם, מפני שקביעות היא אצלו ודרכו בכך: לישב ולדבר באחרים, לילך ולספר ולהזיק.

ג. אמרו חכמים¹⁵: שלש עבירות נפרעין מן האדם פעולם הנה, ואין לו חלק לעולם הבא: עבודת כוכבים, וגלוי עריות, ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כלם. ועוד אמרו חכמים¹⁶: כל המספר בלשון הרע, כאלו כופר בעקר¹⁷, שנאמר: "אשר אמרו ללשננו נגביר ופתינו אפתנו מי אדון לנו". ועוד אמרו חכמים¹⁸: שלשה לשון הרע הורגת: האומר, והמקבלו, וזה שאומר עליו¹⁹; והמקבלו – יותר מן האומר²⁰.

(15) ירושלמי, פאה פ"א, ה"א. (16) שם. (17) בהקדוש-ברוך-הוא, שהוא עיקרו של עולם: בוראו ומקיימו. (18) ערכין טו, ב. (19) המקבל הורג את האומר: גואלי הדם של האומר ההורגים את המקבל: וגואלי דם שניהם הורגים את המספר (רש"י, שם). וכן מסופר במדרש-רבה (פ' אמור) על אחד שהיו לו שלוש בנות, ואחת מהן מספרת לשון-הרע היתה, ונהרגו על ידה שלש נפשות: אביה, חמיה, ולאחרונה גם היא בעצמה. (20) שכן אמרו (שבת נו). "אלמלא קיבל דוד לשון-הרע (מציבא על מפיבושת) לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה-זרה ולא גלינו מארצנו" – הרי תלו חכמינו את הקולר בדוד המקבל ולא בציבא המספר. אמנם מתוך דברי רבינו (אבות פ"א, יז) נראה, שמאמר חז"ל זה היה לפני כלשונו, אולם בגמרא שלנו הוא חסר.

ד. ויש דברים שהן אבק²¹ לשון הרע. פיצד? מי יאמר לפלוני, שיהיה כמות שהוא עתה²²! או שיאמר: שתקו מפלוני – איני רוצה להודיע מה ארע ומה יהיה! וכיוצא בדברים האלו. וכל המספר בטובת חברו בפני שונאיו²³, הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שישפירו בגנותו. ועל זה הענין אמר שלמה: "מברך רעהו בקול גדול בפקר השכם, קללה תחשב לו", שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק²⁴ ודרך קלות-ראש, כלומר, שאינו מדבר בשנאה. הוא ששלמה אמר בחכמתו: "כמתלהלה²⁵ היתה זקים חצים ומות, ואמר הלא משחק אני". וכן המספר לשון הרע דרך רמאות²⁶; והוא, שישפיר לתמו²⁷ כאלו אינו יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא; אלא בשממחין²⁸ בידו, אומר: איני יודע שדבר זה לשון הרע, או שאלו מעשיו של פלוני!

(21) מעין לשון-הרע ולא לשון-הרע ממש, כמו אבק שהוא כעין עפר ולא עפר ממש. עד כאן דיבר רבינו באבות הנוזקין של לשון-הרע, ופה הוא מדבר על תולדותיהם. (22) מי פילל שפלוגי יגיע למה שהוא כיום? הדברים סתומים ומתפרשים בפנים שונים: לשבח ולגנאי. זהו מעין

20 תעשה, שנאמר: "ולא תטר את בני עמך". כיצד
21 היא הנטייה⁴⁵? ראובן שאמר לשמעון: השכר⁴⁶ לי
22 בית זה, או השאילני שור זה! ולא רצה שמעון.
23 לימים בא שמעון לראובן לשאל ממנו או לשכר
24 ממנו, ואמר לו ראובן: הא לך, הריני משאילך!
25 ואיני כמותך, לא אשלם לך כמעשהך! - העושה
26 כזה, עובר ב"לא תטר"; אלא ימחה הדבר מלבו
27 ולא יטרנו, שכל-זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו
28 - שמא יבא לנקם. לפיכך הקפידה תורה על
29 הנטייה, עד שימחה העין מלבו ולא יזכרנו כלל.
30 וזו היא הדעה הנכונה⁴⁷, שאפשר שיתקיים בה ישוב
31 הארץ ומשאם ומתנם של בני-אדם זה עם זה.

(45) יומא כג, א. (46) על-פי דפוס וילנא. והגירסא שברוב
הדפוסים: "שכור ל"י בלתי נכונה וגם בלתי מובנת.
(47) המידה הנכונה של ויתור וסליחה ללא נקימה ונטירה,
שבבלעדיה אי-אפשר לחיים חברתיים הגונים.

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות עשה, וזהו פירושן: (א) לתלמוד
תורה. (ב) לכבד מלמדיה ויודעייה.
ובאור שתי מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

(1) מי הוא החייב ללמוד וללמד; אם מותר ללמד בשכר,
לשלש זמן הלימוד.

א. נשים² ועבדים³ וקטנים⁴ פטורים מתלמוד תורה.
אבל קטן, אביו חייב ללמדו⁵ תורה, שנאמר:
"ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם". ואין האשה
חייבת ללמד את בנה; שכל החיוב ללמד, חייב
ללמד⁶.

(2) שנאמר: ולמדתם אותם את "בנים" - ולא בנותיכם.
והואיל ואחרים אינם מצווים עליהן, פטורות גם הן מללמד
את עצמן (קידושין כט:). (3) "אסור לאדם שילמד את
עבדו תורה" (כתובות כח:). (4) בכתב-יד אוקספורד, המלה
"וקטנים" איננה, וגם בעל "מגדל עוז" אינו גורס אותה.
והטעם מובן: שהרי "קטן" שאינו בר דעת פטור מכל
המצוות, והוא-הדין מתלמוד תורה. (5) "כשהתינוק
מתחיל לדבר - אביו מלמדו תורה" (ספרי, עקב).
(6) ומכיון שהאשה פטורה מללמוד כמו שאמרנו למעלה,
פטורה היא גם מללמד (קידושין כט:).

ב. כשם שחייב אדם ללמד את בנו, כך הוא חייב
ללמד את בן-בנו, שנאמר: "והודעתם לבניך ולבני
בניך". ולא בנו ובן-בנו בלבד, אלא מצוה על כל
חכם וחכם מישאל ללמד את התלמידים, אף-על-
פי שאינן בניו, שנאמר: "ושננתם לבניך" - מפי
השמועה⁷ ללמדו: 'בניך' אלו תלמידים⁸,
שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר: "ויצאו בני

המדרש לפני עשרים ושנים שנה, והוציאהו רבי אמי
מבית-המדרש, כי אמר: מגלה סוד הוא זה. וכתוב: הולך
רכיל מגלה סוד (משלי יא, יג). (33) כלומר: רק כשהוא
מספר בדרך מקרה והזדמנות אין בזה משום לשון-הרע,
אבל לא כשהוא מתכוון לתת פרסום לדבר. ואם יש בהם
דברי גנות, אסור לשומעים לספרם לאחרים, למרות זאת
שנאמרו על ידי הבעלים ולפני רבים (עבודת המלך).

1 ו. כל-אלו הם בעלי לשון הרע, שאסור לדור
2 בשכונתם³⁴, וכל-שכן לישב עמם ולשמע
3 דבריהם³⁵. ולא נחתם גזר-דין על אבותינו במדבר³⁶,
4 אלא על לשון הרע לבד³⁷.

(34) נתחומא, פרשת קרח ד. (35) המספר לשון-הרע, אמר
הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם (ערכין טו:).
(36) שיתמו כולם במדבר, ולא יזכו להיכנס לארץ (שם).
(37) שהוציאו המרגלים דיבת הארץ, ובני-ישראל קיבלו
אותה מהם. לא ניקדנו כאחרים "לשון-הרע" בסמיכות, כי
אם בשם ותואר זכר: לשון הרע - מפני שכך הוא שגור בפי
העם. ו"לשון" משמש זכר ונקבה, כמו: לשוני תהגה צדקן
(תהלים לה, כח): ולשוני אם יתגה רמיה (איוב כז, ד). וכן
עין הרע (אבות ב, טז), שכך הורגל בפני העם. ומה שנוגע
לשם המתואר המחוסר ההידיעה - כך דרכה של לשון
המשנה, שראשיתה אנו מוצאים כבר במקרא, כמו: יום
הששי (בראשית א, לא): שבע פרות הטובות (שם מא, כו):
ויבא עד בור הגדול (שמואל-א יט, כב).

5 ז. הנוקם מחברו, עובר בלא-תעשה, שנאמר: "לא
6 תקם". ואף-על-פי שאינו לוקה עליו³⁸ - דעה רעה³⁹
7 היא עד מאד. אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על
8 מדותיו⁴⁰ על כל דברי העולם, שהכל אצל
9 המבינים⁴¹ דברי הכל והבאי⁴², ואינן כדי לנקם
10 עליהם. כיצד היא הנקימה⁴³? אמר לו חברו:
11 השאילני קרדמך! אמר לו: איני משאילך! למחר
12 צריך לשאל ממנו, אמר לו חברו: השאילני
13 קרדמך! אמר לו: איני משאילך, בדרך שלא
14 השאלתני פששאלתי ממך! - הרי זה נוקם; אלא
15 כשיבוא לו לשאל, יתן בלב שלם, ולא יגמול לו
16 פאשר גמלו, וכן כל פיוצא באלו. וכן אמר דוד
17 בדעותיו הטובות: "אם גמלתי שולמי רע"⁴⁴ ואחלצה
18 וגו'.

(38) מפני שלאו שאין בו מעשה הוא. (39) מידה רעה.
(40) כמו: אין מעבירין על האוכלין (ב"מ, כג). מניח את
מידותיו והולך לו, כלומר: הוא מוותר על שלו ואינו מקפיד
לשלם לחבירו המצערו כמעשהו: מידה כנגד מידה. (השווה
רש"י, ר"ה יז). (41) החכמים המבינים את העולם והחיים
לאמיתם. (42) דברים בטלים. (43) יומא כג, א. (44) וכי
שילמתי למרעים לי כמעשיהם? אדרבה, חילצתי מצרה את
שונאי חנם.

19 ח. וכן כל הנוטר לאחד מישאל, עובר בלא-

1 הנביאים". אם-כן, למה נצטוו על בנו ועל בן-
2 בנו? להקדים בנו לבן-בנו, ובן-בנו לבן-בנו.
(7) "שמועה" היא הלכה מסורה בקבלה, ויש לה אסמכתא בקרא. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד).
(8) 'ספרי', ואתחנן. (9) בצו מיוחד, הלא גם הם בכלל.

3 ג. וחיוב לשכר מלמד לבנו ולממדו, ואינו חיוב
4 לממד בן-חברו, אלא בחנם¹¹. מי שלא למדו אביו,
5 חיוב לממד¹² את עצמו כשפיר¹³, שנאמר: "ולמדתם
6 אתם ושמרתם לעשותם". וכן אתה מוצא בכל
7 מקום¹⁴, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד
8 מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי
9 תלמוד¹⁵.

(10) כלומר: בשני דברים נבדל בן-חבירו מבנו ובן-בנו: (א)
בדין קדימה, (ב) בתשלום שכר לימוד. כי ללמד את
בן-חבירו נתחייב רק בגופו אבל לא בממונו. ואם הוא גופו,
אינו יכול ללמד אותו אינו מחוייב לשכור לו מלמד, מה
שאינו כן בבנו ובבן-בנו. (11) כאן סוף הלכה ב', לפי
דפוס מנטובה. וכן הנוסחא גם ב"מעשה רוקח".
(12) קידושין כט, ב. (13) כשיבוא לידי בינה והכרה.
(14) אחר שלימד אותנו רבינו מן "ולמדתם אותם", שהבן
חייב ללמד את עצמו, הוא חוזר ומלמד אותנו ממה שכתוב
בסמוך אחריו: "ושמרתם לעשותם", ש"המעשה" הוא תמיד
אחר ה"תלמוד", והוא אומר: וכן אתה מוצא בכל מקום
ש"התלמוד קודם למעשה", ולאו דווקא כאן מתוך מקרא
זה (קידושין מ:). ואחר שכבר גדל וחיוב לעשות – חייב
הוא ללמוד, ואינו יכול לומר: "כבר גדלתי ונתחייבתי
במצוות, לכן אטפל רק במעשה ולא בלימוד" – אלא עליו
ללמוד קודם כדי שידע מה לעשות, כמו שאמרו: ולא עם
הארץ חסיד ("מרכבת המשנה, בשם רבי חיים ויטל).
(15) קידושין מ, ב.

10 ד. היה הוא רוצה ללמד תורה, ויש-לו בן ללמד
11 תורה¹⁶ - הוא קודם לבנו¹⁷. ואם היה בנו נבון
12 ומשכיל להבין מה שילמד יותר ממנו - בנו קודם¹⁸.
13 ואף-על-פי שבנו קודם, לא יבטל הוא¹⁹, שגשם
14 שמצוה עליו ללמד את בנו, כך הוא מצוה ללמד
15 עצמו.

(16) ואחד מהם צריך לדאוג למזונות ולפרנסת שניהם.
(17) שם, כט, ב. (18) "אם בנו זריז וממולח ותלמודו
מתקיים בידו – בנו קודמו" (שם). (19) וחיוב הוא לקבוע
עתים לתורה בשעת הפנאי.

16 ה. לעולם²⁰ ילמד אדם תורה ואחר-כך ישא אשה,
17 שאם נשא אשה תחלה, אין דעתו פנויה ללמד. ואם
18 היה יצרו מתגבר עליו, עד שנמצא שאין לבו פנוי
19 - ישא ואחר-כך ילמד תורה²¹.

(20) שם, ואפילו כשהוא למעלה משמונה-עשרה שנה
("מרכבת המשנה" בשם רבי חיים ויטל). (21) קידושין,
שם.

(22) כנוסח אוקספורד. ובשאר הדפוסים: ו"שמע ישראל".
ומקור הלכה זו (ספרי, עקב: סוכה מב.). (23) לפי בריאות
גופו והתפתחות שכלו: הבריא כשהוא בן-שש, והחלש –
בן-שבע (ב"ב כא.). ומה שאמרו (אבות פ"ה, כא): בן-חמש
למקרא - הכוונה למה שהאב מלמדו בביתו. (24) בבא-
בתרא כא, א.

25 ז. היה מנהג²⁵ המדינה לקח מלמד התינוקות שכן,
26 נותן לו שכר. וחיוב ללמדו בשכר, עד שיקרא תורה
27 שבכתב בלה²⁶. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב
28 בשכר, מתר ללמד בשכר²⁷; אבל תורה שב-על-פה,
29 אסור ללמדה בשכר, שנאמר: "ראה למדתי אתכם
30 חקים ומשפטים כפאשר צוני ה' וגו'" - מה אני
31 בחנם למדתי, אף אתם למדתם בחנם ממני; וכן
32 כשתלמדו לדורות, למדו בחנם, כמו שילמדתם
33 ממני²⁸. לא מציא מי שילמדו בחנם, ילמד²⁹
34 בשכר³⁰, שנאמר: "אמת קנה"; וכול ילמד לאחרים
35 בשכר³¹? תלמוד לומר: "ואל תמכר", הא למדת,
36 שאסור לו ללמד בשכר, אף-על-פי שילמדו רבו
37 בשכר³².

(25) מן הדין, מותר ליקח שכר לימוד בעד תורה שבכתב,
אלא היו מקומות שהחמירו על עצמם שלא ליקח שכר גם
בעד לימוד זה, לפיכך מדגיש רבינו ואומר: "היה מנהג
המדינה", לפי שתלוי במנהג המקום. (26) גם נביאים
וכתובים בכלל. (27) נדרים לו, א. והטעם: לפי ששכר זה
שמקבלים בעד תורה שבכתב, אינו שכר לימוד אלא שכר
שימור, באשר ילדים שבגיל המקרא זקוקים לשמירה.
מה-שאינ-כן ילדים בגיל המשנה, תורה שבעל-פה, שכר
גדלו ואינם זקוקים שוב לשמירת רבם המלומד. (28) שם.
ומה שנוהגים עכשיו לקבל שכר לימוד גם על תורה
שבעל-פה, מפני שאינו אלא "שכר בטלה", שהרב המלמד
התבטל משאר מלאכות שיתפרנס מהן, והתמסר למלאכת
הוראה. (29) כנוסח אוקספורד ומנטובה. ונוסח רוב
הדפוסים: "ילמדו", ודחוק הוא. (30) בכורות כט, א.
(31) שיאמר: כשם שלמדתי בשכר, כך אלמד בשכר.
(32) שם. וראוי להעיר בזה: אף-על-פי שכתב רבינו, שאין
האב חייב ללמד את בנו בשכר אלא תורה שבכתב בלבד,
במה דברים אמורים? כשמצבו הכספי דחוק. אבל כשאפשר
לו, חייב ללמדו בשכר גם משנה, תלמוד, הלכות ואגדות
(הגהות מיימוניות. ושו"ע י"ד סי' רמה, סעיף ו).

38 ח. כל איש מישראל חיוב³³ בתלמוד תורה - בין עני
39 בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין³⁴, בין
40 פחור בין שהיה זקן גדול שתשש³⁵ פחו; ואפילו היה
41 עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים,

(45) הם כללי ההגיון התלמודי: י"ג מידות דרבי ישמעאל, ול"ב מידות דרבי יוסי הגלילי. (46) נוסח אוקספורד. וברוב הדפוסים: גמרא.

18 יב. כיצד? היה בעל אמונות, והיה עוסק במלאכתו
19 שלש שעות ביום, ובתורה תשע - אותן התשע, קורא
20 בשלש מהן בתורה שבכתב, ובשלש בתורה שבעל-
21 פה, ובשלש⁴⁷ אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר
22 מדבר⁴⁸. ודברי קבלה⁴⁹ - בכלל תורה שבכתב הן,
23 ופרושן - בכלל תורה שבעל-פה; והענינים
24 הנקראים 'פרדס'⁵⁰ - בכלל הגמרא הן. במה דברים
25 אמורים?⁵¹ בתחלת תלמודו של אדם; אבל כשיגדיל
26 בחכמה, ולא יהא צריך, לא ללמוד תורה שבכתב,
27 ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל-פה - יקרא בעתים⁵²
28 מזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה⁵³, כדי שלא
29 ישכח דבר מדברי דיני-תורה, ויפנה כל ימיו
30 לגמרא⁵⁴ בלבד, לפי רחב שיש בלבו וישוב דעתו.

(47) כנוסח אוקספורד: וברוב הדפוסים: "שלש אחרות".
(48) זהו עיקר לימוד הגמרא. (49) נביאים וכתובים
(קידושין מט.). (50) חכמה אלהית ותורת הטבע, כמבואר
למעלה (הל' יסודי התורה פ"ד, הל' יג.). (51) שצריכים
לשלש זמן הלימוד. (52) שעות מסוימות: מזמן לזמן.
(53) תורה שבעל-פה, משנה ותוספתא וכיו"ב. (54) מפני
שהוא מכיל מכל הלימודים וכוללם יחד.

31 יג. אשה שלמדה תורה, ישלה שָׁכָר, אָבֵל אֵינוֹ
32 פְּשָׁכָר הָאִישׁ, מִפְּנֵי שְׁלֹא נִצְטְוִיתָ⁵⁵; וְכָל הָעוֹשֶׂה
33 דָּבָר שְׁאֵינוֹ מִצְוָה עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ, אֵין שְׁכָרוֹ פְּשָׁכָר
34 הַמִּצְוָה שֶׁעָשָׂה, אֲלֵא פְּחוֹת מִמֶּנּוּ⁵⁶. וְאִם-עַל-פִּי
35 שֵׁשׁ-לָה שְׁכָר - צוּו חֻכָּמִים⁵⁷, שְׁלֹא יִלְמַד אָדָם אֶת
36 בְּתוֹ תוֹרָה, מִפְּנֵי שָׂרֵב הַנָּשִׁים אֵין דַּעְתָּן מְכוֹנֶת
37 לְהִתְלַמֵּד⁵⁸, אֲלֵא הֵן מוֹצִיאֹת דְּבָרֵי-תוֹרָה לְדַבְּרֵי
38 הַבָּאִי, לְפִי עֲנִיּוֹת דַּעְתָּן. אָמְרוּ חֻכָּמִים⁵⁹: "כָּל
39 הַמִּלְמֵד אֶת בְּתוֹ תוֹרָה, כְּאִלּוּ לְמַדָּה תְּפִלוֹת"⁶⁰. בְּמָה
40 דְּבָרִים אָמְרוּם? בְּתוֹרָה שֶׁבַע-לִפָּה, אָבֵל תוֹרָה
41 שֶׁבְּכֶתֶב, לֹא יִלְמַד אוֹתָהּ לְכַתְּחָלָה; וְאִם לְמַדָּה, אֵינוֹ
42 כְּמִלְמַדָּה תְּפִלוֹת⁶¹.

(55) נצטוותה. על-דרך ועשת את התבואה (ויקרא כה, כא).
(56) קידושין לא, א. שהמצווה דואג ומצטער שמה לא יקיים
חובתו כהלכה. לא כן מי שאינו מצווה, ולפום צערא -
אגרא. (57) סוטה כ, א. (58) אין דעתן מסוגלת לרדת
לסוף דעתם של עניני תורה ולהבינם לאמיתם, והן מבארות
אותם לפי רוחן. (59) סוטה כא, ב. (60) דברים בטלים
וחסרי טעם, מלשון: היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו, ו).
רבינו פוסק כרבי אליעזר: אבל דעתו של בן עזאי היא,
שחייב אדם ללמד את בתו תורה. (61) נדרים לה, ב: "אבל
מלמד הוא את בניו ובנותיו (של המורד הנאה) מקרא" -
הרי שהמלמד את האשה תורה שבכתב, אינו כמלמדה
תפלות (הגר"א, י"ד סי' רמו, ס"ק כה).

1 וְאִפְּלוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים³⁶ - חֵיב לְקַבֵּעַ לוֹ זְמַן
2 לְתַלְמוּד תוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה³⁷, שְׁנֹאמַר: "וְהָיְתָ בּוֹ
3 יוֹמָם וָלַיְלָה".

(33) יומא לה, ב. (34) שסובל מפגעי הזמן: או ידוע חולי,
כמאמרם ז"ל: "חש בכל גופו - יעסוק בתורה" (עירובין
נד.). (35) לעולם אל ינעם אדם את עצמו מבית-המדרש
וכו' (שבת פג.). (36) ש"רחיים בצוארו", שנאמר: שחורות
כעורב (שיר-השירים ה, י), ואמרו חז"ל: במי אתה מוצא
דברי תורה? - במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני-ביתו
כעורב (עירובין כב.). (37) מנחות צט, ב.

4 ט. גְּדוּלֵי חֻכָּמֵי יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מֵהֶן חוֹטְבֵי עֲצִים³⁸,
5 וּמֵהֶן שׂוֹאבֵי³⁹ מַיִם, וּמֵהֶן סוּמִים⁴⁰, וְאִם-עַל-פִּי-כֵן
6 הָיוּ עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד תוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְהֵם מְכַלֵּל
7 מַעֲתִיקֵי הַשְּׂמוּעָה⁴¹ אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מִשָּׁה רַבָּנּוּ.

(38) הכסף-משנה מפרש כאן: כגון הלל, ומציין מקורו (יומא
לה): אולם לא נזכר שם שהלל היה חוטב עצים. גם רבינו
ז"ל עצמו בפירוש המשנה (אבות פ"ד, ה) כותב: "וכבר
ידעת שהלל היה חוטב עצים" וכו', אבל לא גילה את
המקור של ידיעה זו. אכן באבות דרבי נתן (פרק ו) יסופר
- לא על הלל, אלא על רבי עקיבא - שבכל יום היה מביא
חבילה של עצים, חציה היה מוכר וכו'. (39) כגון רב הונא
(כתובות קה.). (40) רב יוסף ורב ששת (פסחים קטז:).
(41) בעלי המסורת שקיבלו את התורה שבעל-פה, ומסורה
לדורות הבאים. "מעתיקי השמועה", כמו: מקבלי השמועה
(ר' שמואל אבן-תיכון בפירוש המילים). ואמנם כל אלה
שמנינו כאן, היו בעלי קבלה: רבן יוחנן בן-זכאי קיבל
מהלל, רבה ורב יוסף קיבלו מרב הונא, אבוי ורבה קיבלו
מרב יוסף.

8 י. עַד אֵימָתִי חֵיב לְלַמֵּד תוֹרָה? עַד יוֹם מוֹתוֹ⁴²,
9 שְׁנֹאמַר: "וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּכַבֵּךְ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ". וְכָל-זְמַן
10 שְׁלֹא יַעֲסֹק בְּלִמּוּד, הוּא שׁוֹכֵחַ⁴³.

(42) שבת פג, ב. (43) אבות דרבי נתן, פ' כד. וכך אמרו
(חגיגה טו.): "דברי תורה קשה לקנותם ככלי זהב ונוח
לאבדם ככלי זכוכית".

11 יא. וְחֵיב לְשַׁלֵּשׁ אֶת זְמַן⁴⁴ לְמִידָתוֹ: שְׁלִישׁ בְּתוֹרָה
12 שֶׁבְּכֶתֶב, וְשְׁלִישׁ בְּתוֹרָה שֶׁבַע-לִפָּה, וְשְׁלִישׁ - יְבִין
13 וְיִשְׁכִּיל אַחֲרֵית דְּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ, וְיוֹצִיא דְּבָר מִדְּבָר,
14 וְיַדְמֶה דְּבָר לְדְבָר, וְיִבִּין בַּמִּדּוֹת⁴⁵ שֶׁהַתוֹרָה נִדְרָשֶׁת
15 בָּהֶן, עַד שֶׁיַּדַּע הֵיאָף הוּא עֶקֶר הַמִּדּוֹת, וְהֵיאָף וְיוֹצִיא
16 הָאֶסוּר וְהַמֵּתָר, וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁלְּמַד מִפִּי
17 הַשְּׂמוּעָה; וְעִנְיָן זֶה הוּא הַנִּקְרָא גִּמְרָא⁴⁶.

(44) בכל יום, כמבואר בסמוך הלכה יב. ולא כדעת רש"י
המפרש (קידושין ל.). "לשלש לימודו" - לחלק אותו לימים
השבוע: שני ימים למקרא, שני ימים למשנה, ושני ימים
לגמרא. ור"ת פירוש (שם, ב'תוספות): שאנו סומכים על
אמרו (סנהדרין כד.): בבל - "בלולה במקרא, במשנה
ובגמרא": ובלמוד ש"ס בבלי אנו יוצאים ידי חובתנו.

יום שלישי ב' תשרי ה'תשע"ט

פרק שני

(1) הושבת מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר; מתי יבטלו התינוקות מלימודם; מספר התלמידים אצל מלמד אחד.

1 א. מושיבין² מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה, ובכל פלך³ ופלך, ובכל עיר ועיר. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן, מחרימין⁴ את אנשי העיר, עד שמושיבין מלמדי תינוקות; ואם לא הושיבו - מחרימין⁵ את העיר; שאין העולם מתקן, אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

(2) (בבא בתרא כא.) "התקין יהושע בן-גמלא (שהיה כהן גדול בימי בית שני) שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות" וכו'. (3) גליל. חלק של מדינה, כמו: שר פלך המצפה (נחמיה ג, טו). חמש או שש עיירות מקובצות במקום אחד נקראות: פלך ("הערוך"). (4) (שבת קיט:) מחרימין - לשון חרם ונידוי: שלא להיכנס לתוך העיר. ושלא לבוא בברית עם תושביה וכיוצא באלו. (5) בנוסח אוקספורד, מחריבים. (6) בזכות האד היוצא מפיהם בשעה שהם לומדים תורה. "שאינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא" (שם).

7 ב. מכניסין את התינוקות להתלמד, כפן שש כפן שבע, לפי פח הפן ובפנן גופו⁷. ופחות מכן שש, אין מכניסין אותו⁸. ומפה אותן המלמד להטיל עליהם אימה⁹; ואינו מפה אותם מפת אויב, מפת אכזרי. לפיכך לא יפה אותם בשוטים ולא במקלות¹⁰, אלא ברצועה קטנה¹¹. ויושב ומלמדן כל היום פלו ומקצת מן הלילה¹², כדי לחנכן ללמד פיום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות קלל, חוץ מערבי שפחות וימים טובים פסוק¹³ הימים, ובמים טובים¹⁴. אכל בשבת, אין קורין בתהלה¹⁵, אכל שונן פראשון¹⁶. ואין מבטלין התינוקות, ואפלו לבנן בית המקדש¹⁷.

(7) (בבא בתרא כא.) כמבואר למעלה (פרק א, הלכה ו). (8) (שם; כתובות נ.) ומה שאמרו (אבות פרק ה, כא): "בן-חמש למקרא" - היינו בילד בריא גמור ומפותח בדעת; או שכוונתם לאותם הפסוקים שאביו מלמדו מעט ומגלגל עימו עוד בטרם שהגיע לגיל הלימוד (הגהות מיימוניות). (9) (שם) למען ישמעו בקולו ויטו אוזן קשבת ללימודים. (10) שיש בזה משום אכזריות וגם סכנה. (11) שיכחו מכה קלה שלא יזיוק. (12) (תענית לא.) "מכאן ואילך (מחמישה-עשר באב שהימים הולכים וקצרים והלילות נעשים ארוכים) דמוסיף - יוסיף" (מי שיוסיף את הלילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו). וכן במדרש-רבה (שמות, פרשה מז) על הפסוק: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה (שמות לד, כח) אמרו: לכך התקינו שיהיו המשנים (המלמדים משנה לתלמידים) יושבים בבוקר ובערב, לקיים מה שנאמר: לא ימוש ספר

התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). (13) מאחר חצות היום (סוכה כח). אמרו על רבן יוחנן בן-זכאי, שמימיו לא אמר: הגיעה עת לעמוד מבית-המדרש חוץ מערבי שבתות וימים טובים (כגירסת רבינו חננאל). (14) שיתענגו וישמחו שמחת יום-טוב, כמו שאמרו: חייב אדם לשמח בנוי ובני ביתו ברגל (פסחים קט.). (15) מה שלא קראו עוד מימיהם, שטורח הוא להם ומצער אותם (נדרים לו.). (16) אבל חוזרים על מה שקראו כבר פעם קודם השבת, ואפילו חזרה ראשונה (שם). (17) (שבת קיט:).

19 ג. מלמד התינוקות, שהוא מניח התינוקות¹⁸ ויוצא, או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן¹⁹, או שהוא מתרשל בלמודן²⁰ - הרי זה בכלל "ארור עושה מלאכת ה' רמיה"²¹. לפיכך אין ראוי להושיב מלמד, אלא בעל יראה²², מהיר לקרות²³ ולדקדק²⁴.

(18) בשעת לימודם (בבא בתרא ח:). (19) בשעה שהוא מלמד אותם עוסק הוא גם במלאכה אחרת ואין עיניו וליבו פנויים ונתונים כליל לתלמידים. וכמו שאמרו בתוספתא (בבא מציעא, פרק ד): המושיב את חבירו בחנות למחצית שכו - אם היה אומן אל יעשה מלאכתו, לפי שאין עיניו על החנות, וכל שכן במלאכת שמים. ויש מפרשים: כשהוא עושה מלאכה בביתו אפילו אחרי לימודו עם התלמידים. המלאכה מחלישה או כוחותיו ואינו יכול אחר כך למלא חובתו כלפי התלמידים. וכמו שאמרו (ירושלמי, דמאי פרק ז, הלכה ג): לא יעשה בתוך שלו בלילה וישכיר עצמו ביום, מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעל הבית. רבי יוחנן מצא פעם מלמד תינוקות בשעת לימודו כשהוא חלש, אמר לו: מה זה? אמר לו: צם אני. אמר לו: אסור לך, ומה, אם מלאכתו של בשר ודם אסור - מלאכתו של הקדוש-ברוך הוא לא כל שכן! (20) ואינו משתדל להסבירם שיבינו כל דבר לאשורו ולא ישתבשו. (21) (בבא בתרא כא:). מסופר שם: דוד שאל את יואב למה הרג באדום רק את הזכרים ולא גם את הנקבות, ככתוב: כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום (מלכים-א יא, טז). ענה יואב: מפני שכתוב בתורה: מחה תמחה זכר עמלק (דברים כה, יט). תמה דוד ושאל: הלא זכר כתוב? רצה יואב להרוג את רבו כי לא דיקדק עימו בלימודו ובאשמתו נשתבש, וקרא עליו: "ארור עושה מלאכת ה' רמיה"! (22) שיש בו יראת שמים ויראת חטא. (23) מרבה בקריאה עמהם. (24) מדייק ומקפיד שיבינו כל דבר על בוריו.

24 ד. ומי שאין לו אשה, לא ילמד תינוקות²⁵, מפני אמותיהם, הבאות אצל בניהם. וכל²⁶ אשה לא תלמד תינוקות²⁷, מפני אבותיהם, שהם באים אצל הבנים.

(25) (קידושין פב.) במעונו הפרטי ההלכה מדברת. (26) בנוסחת אוקספורד "וכן". (27) במעונה הפרטי.

28 ה. עשרים ונחמשה תינוקות למדים אצל מלמד אחד. הוי יותר על עשרים ונחמשה, עד ארבעים -

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי ב' תשרי - ספר המדע - הלכות תלמוד תורה קיט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 1 מושיבין עמו אחר לסייעו²⁸ בלמודם; היו יותר על
- 2 ארבעים²⁹ - מעמידין להם שני מלמדי תינוקות.

(28) להיות לו לעזר בעבודתו. ועוזר זה נקרא בתלמוד: "ריש דוכנא", ראש הספסל שעליו יושבים התלמידים. ותפקידו לפי רש"י: שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות (בבא בתרא כא.). (29) ולדעת הרא"ש: עד ארבעים מספיק מלמד אחד בלי סיוע; מארבעים עד חמישים מושיבים אחר לסיוע, וכשהם חמישים - מושיבים להם שניים (הגהות מיימוניות).

- 3 ו. מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר, שהוא
- 4 מהיר³⁰ ממנו, בין במקרא בין בדקדוק. במה דברים
- 5 אמורים? כשהיו שניהם בעיר אחת, ולא היה הנער
- 6 מפסיק ביניהם; אבל מעיר לעיר, או מצד הנער
- 7 לצדו אפלו באותה העיר - אין מוליכין את הקטן,
- 8 אלא-אם-כן היה בגין בריא³¹ על-גבי הנער, בגין
- 9 שאינו ראוי³² לפל במהרה.

(30) (בבא בתרא, שם). שהוא מחונן בכשרונות הוראה יותר מן הראשון בשני המקצועות. (31) גשר רחב וחזק. (32) רעוע ועלול לנפול. פן יקראנו אסון.

- 10 ז. אחד מבני מבוי³³ שבקש להעשות מלמד, אפלו
- 11 אחד מבני החצר - אין יכולין שכניו למחות בידו³⁴.
- 12 וכן מלמד תינוקות, שבא חברו ופתח בית ללמד
- 13 תינוקות בצדו, כדי שיבואו תינוקות אחרים לו, או
- 14 כדי שיבואו מתינוקות של זה אצל זה - אינו יכול
- 15 למחות בידו³⁵, שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל
- 16 תורה ויאדיר"³⁶.

(33) מלשון: מבוא העיר (שופטים א, כד). רחוב צדדי הפתוח לרשות הרבים והרבה חצרות פתוחות לתוכו. (34) ולומר: כי קול התינוקות מפריע מנוחת דיורי החצר. (35) בטענה של הסגת גבול. (36) ועל ידי ההתחרות שביניהם תרבה הדעת של התלמידים, כי "קנאת סופרים תרבה חכמה". אבל באומנות אחרת אסור לאחד לרדת לאומנות חבירו ולהפוך בחרתו (שם).

פרק שלישי

(1) שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות; כיצד יתנהג מי שרוצה ללמוד תורה ולזכות בכיתה.

- 17 א. בשלשה כתרים² נכתרו ישראל: פתח תורה,
- 18 וכתח פהנה, וכתח מלכות. פתח פהנה - זכה בו
- 19 אהרן, שנאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית
- 20 כהנת עולם". פתח מלכות - זכה בו דוד, שנאמר:
- 21 "זרעו לעולם יהיה וכסאו פשמש נגדי". פתח תורה
- 22 - הרי מנה ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר:
- 23 "תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב" - כל
- 24 מי שירצה, יבוא ויטל. שמה תאמר, שאותם
- 25 הכתרים גדולים מפתח תורה - הרי הוא אומר: "בי

(13) לעתיד לבוא תובעים אותו לדין ונפרעים ממנו קודם כל על עוון ביטול תורה (קידושין מ:). (14) (פסחים נ:). (15) לשם התורה גופא, בתור תכלית לעצמה. (16) בתור אמצעי לשם תכלית אחרת, כגון שיקראוהו: "רבי" וכיו"ב.

- ג. אין לך מצוה בכל המצוות כלל, שהיא שקולה⁷
- בנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל
- המצוות כלל⁸, שהתלמוד מביא לידי מעשה⁹; לפיכך
- התלמוד קודם למעשה בכל מקום¹⁰.

(7) שתוכל להשתוות. (8) (פאה פ"א, מ"א). (9) (קידושין מ:). (10) ואם בא אחד להימלך אם ילמד תחילה או יעסוק במעשה, אומרים לו: למד תחילה - לפי שאין עם-הארץ חסיד (תוספות, שם).

- ד. היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה - אם
- אפשר למצוה להעשות על-ידי אחרים, לא יפסיק
- תלמודו¹¹; ואם לאו¹² - יעשה המצוה ויחזור
- לתלמודו.

(11) יסופר על ר' אבהו מן קסרין ששלח את בנו ללמוד תורה בטבריה. באו ואמרו לו: בנך גומל חסדים הוא, מטפל הוא במתים ועוסק בקבורתם. שלח לו אביו: המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לטבריה? כבר נמנו וגמרו, שהתלמוד קודם למעשה! (ירושלמי, פסחים פ"ג, ה"ז). (12) כגון קבורת מת מצוה - יעשה ואחר כך ילמד (שם; מ"ק ט:).

- ה. תחלת דינו של אדם, אינו נדון אלא על
- התלמוד¹³, ואחר-כך על שאר מעשיו. לפיכך אמרו
- חכמים¹⁴: לעולם יעסק אדם בתורה, בין לשמה¹⁵,
- בין שלא לשמה¹⁶, שמתוך שלא לשמה בא
- לשמה¹⁷.

(17) אבל מי שלומד על מנת לקנטר ולקפח אחרים בתורתו - נוח לו שלא נברא (ברכות יז.).

ו. מי שנושא לבו לקיים מצוה¹⁸ זו פראי ולהיות
מכתיר בכתר-תורה - לא יסיח דעתו¹⁹ לדברים
אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העשר
והכבוד פארתה²⁰. כך היא דרבה של תורה²¹: פת
במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ
תישן, וחיי צער תחיה - ובתורה אתה עמל. ולא
עליך הדבר לגמור²², ולא אתה בן-חורין לבטל
ממנה. ואם הרבית תורה, הרבית שכר, והשכר לפי
הצער²³.

(18) של לימוד התורה. (19) מלימוד התורה והתעסקות בה.
(20) (עירובין נה.): "לא תימצא בסחרנים ולא בתגרים".
(21) (אבות פ"ו, ד). רק מי שמסתפק במועט ואינו רודף
אחרי מותרות וחיי רווחה - זוכה לכתר תורה. (22) (שם
פ"ב, טז). כי "לא שכרך הקב"ה לגמור את כולה כדי
שתפסיד שכרך אם לא תגמרנה (ברטנורא); העיקר הוא
שלא תיבטל ממנה. (23) לפום צערא - אגרא (שם פ"ה,
כג).

ז. שפא תאמר: עד שאקבץ ממון אחר ואקרא!
עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי, ואחר
ואקרא! - אם תעלה מחשבה זו על לבך, אין אתה
זוכה לכתרה של תורה לעולם²⁵; אלא עשה תורתך
קבע²⁶ ומלאכתך עראי, ולא תאמר: לכשאפנה
אשנה! שפא לא תפנה²⁷.

(24) לעת עתה איבטל ממנה כדי שאקיימנה אחר כך מעושר.
(25) שאם בטלת ממנה לא בנקל תחזור אליה, כי לקיבוץ
ממון ורכישת קנינים אין גבולות. (26) בכל העתים ובכל
המצבים. (27) (שם פ"ב, ד).

ח. כתוב בתורה: "לא בשמים היא", "ולא מעבר
לים היא"; "לא בשמים היא" - לא בגסי הרוח היא
מצויה, ולא במהלכי מעבר לים²⁸ היא. לפיכך אמרו
חכמים²⁹: לא כל המרבה בסחורה מחפים, וצו
חכמים³⁰: הוי ממעט בעסקי³¹, ועסק בתורה.

(28) בתגרים היורדים באניות סוחר (עירובין נה.).
(29) (שם פ"ב, ה). (30) (שם פ"ד, י). (31) בדרך ארץ
ובמשא ומתן.

ט. דברי-תורה נמשלו כמים, שנאמר: "הוי כל
צמא לכו למים", לומר לך: מה מים אינם מתפנסין
במקום מדרון³², אלא נזחלין מעליו ומתקבצים
במקום אשברן³³; כך דברי-תורה אינם נמצאים
בגסי-הרוח³⁴, ולא בלב כל גבה-לב, אלא בדפא
ושפל-רוח, שמתאבק בעפר רגלי החכמים, ומסיר
התאוות ותענוגי הזמן³⁵ מלבו, ועושה מלאכה בכל
יום מעט פדי חיייו³⁶, אם לא היה לו מה יאכל,
ושאר יומו ולילו עוסק בתורה.

(32) (תענית ז). מדרון - מורד, שיפוע. (33) שקע במקום
שטוח למקוה מים ("הערוך"). (34) גאוותנים.
(35) (עירובין נד). "אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת
ואוכלת - תלמודו מתקיים בידו". ופירש רש"י: "שאינו
מקפיד על תענוגים ואוכל בשר בלא תבלין, כאותה חיה
הדורסת ואוכלת מיד לאחר הריגתה; וכן שאר עינוגים".
(36) (ברכות לה): "דורות הראשונים עשו תורתם קבע
ומלאכתם ארעי - זו וזו נתקיימו בידם; דורות האחרונים
שעשו מלאכתם קבע ותורתם עראי - זו וזו לא נתקיימו
בידם".

י. כל המשים על לבו שיעסק בתורה, ולא יעשה
מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה - הרי זה חלל את
השם, ויבזה את התורה, וכבה מאור הדת, וגרם רעה
לעצמו, ונטל חיייו מן העולם הבא³⁷, לפי שאסור
להנות מדברי-תורה בעולם הזה³⁸. אמרו חכמים³⁹:
"כל הנהנה מדברי-תורה, נטל חיייו מן העולם".
ועוד צויו ואמר⁴⁰: "אל תעשם עטרה להתגדל בהן
ולא קרדם לחפר בהן". ועוד צויו ואמר⁴¹: "אזהב
את המלאכה וישנא את הרבנות"; "וכל תורה שאין
עמה מלאכה⁴², סופה בטלה וגוררת עון", וסוף
אדם זה, שיהא מלסטם את הבריות⁴³.

(37) כלומר: אין לו חלק לעולם הבא, כי כבר אכלו בעולם
הזה. (38) (נדרים סב). רבינו ז"ל בפירושו לאבות (פ"ד,
ה) מדבר קשות נגד שכר הרבנים העושים תורתם אומנותם
וקרדום לחפור בה - שזהו בניגוד למוסר התורה ודברי
חכמינו הראשונים. וה"כסף משנה" כאן טוען נגד רבינו
ומוכיח בהוכחות שונות שמוטל עלינו לתמוך בתלמידי-
חכמים שיתמסרו לתורה ולתעודה רמה: להיות רבנים
ודיינים בישראל - שאם אין גדיים אין תיישים. ואם פרנסתם
לא תהא מצויה ובטוחה ולא יוכלו לעסוק בעסק התורה
כראוי מתוך הרחבת הדעת - אז תשתכח חסיד-שולום תורה
מישראל. וכבר נפסקה ההלכה (בשו"ע, יורה דעה סימן
רמו) וכן נוהגים בכל מקומות שבני-ישראל נמצאים שם
לפרנס בכבוד את רבם שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני
הבריות ותתבזה התורה בפני ההמון. (39) (אבות פ"ד, ה).
(40) (שם). (41) (שם פ"א, י). (42) (אבות פ"ב, ב).
(43) (קידושין כט). "כל מי שאינו מלמד את בנו אומנות
כאילו מלמדו ליסטות".

יא. מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה
ידיו⁴⁴, ומדת חסידים הראשונים היא; ויבזה זוכה
לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא,
שנאמר: "יגיע פסיד פי תאכל, אשריד וטוב לך" -
"אשריד" פעולם הזה, "וטוב לך" לעולם הבא,
שפלו טוב⁴⁵.

(44) (ברכות ח). "גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא-שמים".
(45) (שם).

יב. אין דברי-תורה מתקיימין במי שמרפה⁴⁶ עצמו
עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עדון⁴⁷ ומתוך

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי ב' תשרי - ספר המדע - הלכות תלמוד תורה קכא

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בְּלִילָה, אֲשֶׁר אוֹכְלֶתָ⁶², שֶׁנֶּאֱמָר: "כָּל חֶשֶׁךְ טָמוֹן
לְצַפּוֹנִי, תֹּאכְלֶהָ אֲשֶׁר לֹא נִפְחָ" ⁶³. "כִּי דָבָר ה'
בְּזֶה" - זֶה שְׁלֹא הִשְׁגִּיתָ עַל דְּבַר־תּוֹרָה כָּל עֶקְרָה⁶⁴.
וְכֵן כָּל שֶׁאֲפָשֶׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, אוֹ
שֶׁקָּרָא וְשָׁנָה וּפְרָשׁ⁶⁵ לְהִבְלִי עוֹלָם, וְהִנֵּחַ תִּלְמוּדוֹ
וּזְנָחוֹ - הֵרִי זֶה בְּכָלל "בּוֹזֵה דְבַר ה'". אָמְרוּ
חֲכָמִים⁶⁶: כָּל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֵשֶׂר, סוֹפּוֹ
לְבַטְלָהּ מֵעֵנִי; וְכָל הַמְקַזֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֵנִי, סוֹפּוֹ
לְקַיְמָהּ מֵעֵשֶׂר. וְעֵנִי זֶה מִפְּרָשׁ הוּא בַּתּוֹרָה - הֵרִי
הוּא אוֹמֵר: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ
בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב, מֵרַב כָּל, וְעֲבַדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ";
וְאוֹמֵר: "לִמְעַן עֲנֹתְךָ⁶⁷ לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ".

(שם, סה.) "לא איברא סהרא אלא לגירסא", כי במנוחת
הלילה יכולים להתרכז ולהתמסר ללימוד ללא הפרעה.
(שמות-רבה, פ' מז.) (61) הוא מוצא חן בעיני אלהים
ואדם ("ע"ז ג:). (62) (סנהדרין צב.). (63) ופירושו לפי
רש"י שם: כל לילה צפון ונחבא ממצפוני (מסתרי) התורה:
שאינ דברי תורה נשמעים באותו בית - בגלל זה תאכלהו
אש של גיהנום שאינה צריכה ניפוח. (64) שאינו מתחשב
עמהם ואינו שם אליהם לב כלל (סנהדרין צט.). (65) קרא
מקרא ושנה תורה שבעל-פה ולבסוף נתרחק וזנח לימודי
ה'. (66) (אבות פ"ד, ט.). (67) מי שמתענה ולומד תורה
מעוני - סופו לקיימה מעושר ומרוב כל.

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1) שאין מלמדים לתלמיד שאינו הגון; סדר לימוד הרב
לתלמידים ואופן ישיבתם; ההתנהגות בבית המדרש; שני
תלמידיו ששאלו כאחת, למי עונים תחילה?

א. אֵין מְלַמְדִין תּוֹרָה, אֲלֵא לְתַלְמִיד הַגּוֹן², נֶאֱמָר
בְּמַעֲשֵׂיו, אוֹ לְתָם³. אֲבָל אִם הָיָה הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ לֹא
טוֹבָה, מַחְזִירִין אוֹתוֹ לְמוֹטֵב, וּמְנַהִיגִין אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ
יִשְׁרָה, וּבּוֹדְקִין אוֹתוֹ, וְאַחֲרָף מְכַנְסִין אוֹתוֹ
לְבֵית־הַמְּדֻרָשׁ וּמְלַמְדִין אוֹתוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים⁵: כָּל
הַשּׁוֹנֶה לְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ הַגּוֹן, כְּאִלּוּ זֶרֶק אֶבֶן
לְמַרְקוּלִים⁶, שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּפְצֹרֹר אֶבֶן בְּמַרְגְּמָה⁷, בֶּן
נֹתֵן לְכֶסֶל כְּפֹדֹד" - אֵין כְּפֹדֹד אֲלֵא תּוֹרָה⁸, שֶׁנֶּאֱמָר:
"כְּפֹדֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ". וְכֵן הֵרֵב שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ
טוֹבָה - אֶף־עַל־פִּי שֶׁחָכֵם גָּדוֹל הוּא וְכָל הָעָם
צָרִיכִין לוֹ, אֵין מְלַמְדִין⁹ מִמֶּנּוּ, עַד שׁוּבוֹ לְמוֹטֵב,
שֶׁנֶּאֱמָר: "כִּי שִׁפְתֵי כָהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקֹשׁוּ
מִפִּיהוּ, כִּי מִלֶּאֱהָ ה' צִבְאוֹת הוּא" - אָמְרוּ חֲכָמִים¹⁰:
אִם הֵרֵב דוֹמָה לְמִלֶּאֱהָ ה' צִבְאוֹת, תּוֹרָה יִבְקֹשׁוּ
מִפִּיהוּ; אִם לֹא, אֵל יִבְקֹשׁוּ תּוֹרָה מִפִּיהוּ.

(2) (תענית ז:). (3) שאין אנו יודעים אם הוא הגון או לא.
שהיה רבן גמליאל (ברכות כח.), מכריז: "כל תלמיד שאין
תוכו כבור, אל ייכנס לבית המדרש" והעמיד שומר על פתח
בית-המדרש לבדוק את התלמידים - אבל חבריו לא הסכימו

אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה; אֲלֵא בְּמִי שֶׁמָּמִית עֲצָמוֹ עָלֶיהָ⁴⁸,
וּמַצְעֵר גּוֹפּוֹ תְּמִיד⁴⁹, וְלֹא יִתֵּן שְׁנָה לְעֵינָיו⁵⁰
וּלְעַפְעָפָיו תְּנוּמָה. אָמְרוּ חֲכָמִים⁵¹ דֶּרֶךְ רָמֹז: "זֹאת
הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאַהֲלָ" - אֵין הַתּוֹרָה
מִתְקַיֶּמֶת אֲלֵא בְּמִי שֶׁמָּמִית עֲצָמוֹ בְּאַהֲלֵי חֲכָמִים⁵².
וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחֻמָּתוֹ: "הַתְּרַפִּית, בְּיוֹם צָרָה
צָר בְּחֻכָּה⁵³"; וְעוֹד אָמַר: "אֶף חֲכָמִית עֲמָדָה לִי"
- חֲכָמָה שֶׁלְּמַדְתִּי בָּאֶף⁵⁴, הִיא עֲמָדָה לִי. אָמְרוּ
חֲכָמִים⁵⁵: בְּרִית כְּרוּתָהּ, שֶׁכָּל הַיָּגֵעַ בַּתּוֹרָתוֹ
בְּבֵית־הַמְּדֻרָשׁ⁵⁶, לֹא בְּמַהֲרָה הוּא מְשַׁכָּח; וְכָל
הַיָּגֵעַ בְּתַלְמוּדוֹ בְּצַנְעָה⁵⁷, מַחֲפִים, שֶׁנֶּאֱמָר: "וְאֵת
צַנְעֵיכֶם חֲכָמָה"; וְכָל הַמְשַׁמֵּיעַ קוֹלוֹ בְּשַׁעַת
תִּלְמוּדוֹ, תִּלְמוּדוֹ מִתְקַזֵּם בְּיָדוֹ; אֲבָל הַקּוֹרֵא
בְּלִחָשׁ, בְּמַהֲרָה הוּא שׁוֹכַח⁵⁸.

(46) מתרשל (עירובין נד.). אמר רבי אלעזר: מאי דכתיב:
לוחות אבן? - אם אדם משים עצמו, את לחייו כאבן זו
שאינה נמחית (מדרסת רגלי בני-אדם, כך לחייו אינן נלאין
מלחזור על לימודו וללמד לאחרים, רש"י) - תלמודו
מתקיים בידו; ואם לאו, אין תלמודו מתקיים בידו.
(47) פינוק והתענגות. "לא תימצא תורה במי שמחיה עצמו
עליה" (סנהדרין קיא.). וכן בתנחומא (נח, אות ג:): לא
תימצא תורה שבעל-פה אצל מי שמבקש עונג העולם, תאזה
וכבוד וגדולה בעולם הזה, שנאמר: לא תמצא בארץ החיים
(איוב כח, יג). וכי בארץ המתים תימצא? - אלא במי
שמחיה עצמו עליה". (48) (ברכות סג:). (49) (שם) כי
מיץ חלב יוציא חמאה (משלי ל, ג). "במי אתה מוצא
חמאה של תורה? - במי שמקיא חלב שניק משדי אמו".
(50) (כתובות סב.). (51) (ברכות ג:). (52) נוסח
אוקספורד: ונוסח רוב הדפוסים: "החכמים". (53) (שם,
ג:). אמרו: "כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח
לעמוד ביום צרה". (54) בכעס שרבי כעס עלי וסטר על
לחיי (קהלת-רבה פ"ב). (55) (ירושלמי, ברכות פ"ה,
ה"א). (56) וכל-שכן בבית-המדרש המיוחד לתלמוד-
תורה, בעוד שבית-הכנסת עיקרו לתפילה. כך הוא נוסח
אוקספורד, קושטא; וכן גם בירושלמי. בשאר הדפוסים:
"בית-המדרש". (57) לא בשוק, ולא בקולי קולות
(ירושלמי, ברכות פ"ה, ה"א; מ"ק טז:). (58) (עירובין
נד:).

יג. אֶף־עַל־פִּי שֶׁמָּמִית לְלַמֵּד בְּיוֹם וּבְלִילָה - אֵין
אָדָם לְמַד רַב חֻמָּתוֹ, אֲלֵא בְּלִילָה⁵⁹. לְפִיכָף מִי
שֶׁרָצָה לְזַכּוֹת בְּכֹתֵר הַתּוֹרָה, יִזְהַר בְּכָל לֵילוֹתָיו, וְלֹא
יֵאָבֵד אֶפְלוֹ אֶחָד מִקֵּץ בִּשְׁנָה וְאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה וּשְׁחִיחָה
וְכִיּוּצָא בְּהֵן, אֲלֵא בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּדְבַרֵּי חֲכָמָה.
אָמְרוּ חֲכָמִים⁶⁰: אֵין רֶנָּה שֶׁל תּוֹרָה אֲלֵא בְּלִילָה,
שֶׁנֶּאֱמָר: "קוֹמִי רֵנִי בְּלִילָה". וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה
בְּלִילָה, חוּט שֶׁל חֶסֶד נִמְשָׁךְ עָלָיו בְּיוֹם⁶¹, שֶׁנֶּאֱמָר:
"יוֹמָם יִצְוֶה ה' חֶסֶדוֹ, וּבְלִילָה שִׁירָה עִמִּי תִפְלָה
לְאֵל חַיִּי". וְכָל בֵּית, שֶׁאֵין נִשְׁמָעִים בּוֹ דְּבַר־תּוֹרָה

22 הזכיר הרב שמו של חכם, שאסור לקרות לרבו או
23 לאביו בשמו²¹.

(15) זהו המתורגמן שהיה עומד לפני החכם הדורש. החכם
לוחש לו בלשון עברית, והוא מתרגם לרבים בלשון שהם
שומעים (רש"י, יומא כ:). (16) (ברכות מה:). (17) אבל
בעת שהוא משמיע הדברים לפני הקהל ודאי מותר לו
להגביה קולו, שהרי זה תפקידו להשמיע דברי הרב
הנאמרים בלחישתו ולהסבירם. והטעם, שאין המתרגם
מגביה קולו בעת ששואל ושואן הרב מגביה קולו יותר מן
המתרגם - כדי לחלוק כבוד זה לזה (מעשה רוקח).
(18) (ירושלמי, מגילה פ"ד, ה"י). (19) כנוסח אוקספורד.
ונוסח אחר: אומר. (20) כנוסח אוקספורד. ונוסח אחר:
וכשואמר. (21) (קידושין לא:).

ד. הרב שלמד ולא הבינו התלמידים - לא יקעס²²
עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפילו פמה
פעמים²³, עד שיבינו עמק ההלכה. וכן לא יאמר
התלמיד: הכנתי! והוא לא הבינו²⁴, אלא חוזר
ושואל אפילו פמה פעמים²⁵. ואם קעס עליו רבו
ורגז, יאמר לו: רבי, תורה היא, וללמד אני צריך²⁶,
30 ונדעתי קצרה!

(22) ולא הקפדן מלמד (אבות פ"ב, ה). וכן אמרו במסכת
(סופרים פ' טז): "פנים שוחקות להלכה, פנים מסבירות
לאגדה". (23) (עירובין נד:) רבי עקיבא אומר: מניין
שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו? - שנאמר:
ולמדה את בני ישראל (דברים לא, יט). ומניין עד שתהא
סדורה בפיהם? - שנאמר: שימה בפיהם (שם). (24) שהוא
בוש לומר את האמת. ועל כגון זה אמרו: ולא הביישן למד
(אבות ב, ה). (25) (דא"ז פ"ב) "ואם שנו לך ולא שמעת,
אל תבוש לומר: שנו לי!" (26) (מגילה כח). מסופר שם:
שרבי שאל את ר' יהושע בן קרחה: רבי, במה הארכת
ימים? אמר לו: קצת בחיי? כלומר: חיי עליך למשא, מה
לך ולאריכות ימי? אמר לו: רבי, תורה היא וללמוד אני
צריך, רצוני לדעת במה זכית לכך. רואים אנו מזה, שבמקום
תורה אין משגיחים על רוגזו של הרב.

ה. לא יהיה התלמיד בוש מחבריו, שלמדו מפעם
ראשונה או שניה, והוא לא למד אלא אחר פמה
פעמים²⁷; שאם נתפיש מדבר זה, נמצא נכנס ויוצא
לבית המדרש והוא אינו למד פלוג. לפיכך אמרו
חכמים הראשונים²⁸: "אין הפישן למד, ולא הקפדן
מלמד". פמה דברים אומרים? בזמן שלא הבינו
התלמידים הדבר מפני עמקו, או מפני דעתן שהיא
קצרה; אבל אם נכר לרב, שהם מתרשלים בדבריו
תורה ומתרשנים עליהן, ולפיכך לא הבינו - חייב לרגז
עליהן ולהתקלימן בדברים כדי להחדם²⁹. וכענין זה
אמרו חכמים³⁰: זרק מרה³¹ בתלמידים. לפיכך אין
32 ראוי לרב לנהג קלות-ראש³² לפני התלמידים, ולא

עמו וסילקוהו לשומר הפתח, באמרם: כל עוד שהתלמיד
אינו מוחזק ל"אינו הגון", אסור לדחותו ולרחקו מבית
המדרש. (4) לדעת אם היטיב דרכו. (5) (חולין קלג:).
(6) מרקוריוס או מרקור - שם אליל, שהיו עובדים אותו
בזריקת אבנים לפניו, כמבואר (סנהדרין ס, עב. ע"ז נ).
(7) ערימת אבנים שנצברה ע"י רגימה. (8) ופירושו: הנותן
לכסיל כבוד, כלומר: תורה, כאילו זרק צורו אבן אל תוך
המרגמה שנרגמה לכבוד ע"ז מרקוליס. (9) (מ"ק יז:).
(10) (שם).

ב. פיצד מלמדים? הרב יושב בראש, והתלמידים
מקפים לפניו פעטרה, כדי שיהיו כלם רואים הרב¹¹
ושומעים דבריו. ולא יושב הרב על הפסא ותלמידיו
על הקרקע, אלא או הפל על הארץ, או הפל על
הפסאות¹². ובראשונה היה הרב יושב¹³, והתלמידים
עומדים. ומקדם חרפן בית שג¹⁴, נהגו הפל ללמד
7 לתלמידים והם יושבים.

(11) (כריתות ו:). כשתשבו לפני רבכם תראו את פניו,
שנאמר: והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל, כ).
(12) (מגילה כא). "מנין לרב שלא ישב על גבי המיטה וישנה
לתלמידו על גבי הקרקע? (אלא או שניהם על גבי המיטה,
או שניהם על גבי הקרקע, רש"י) שנאמר: ואתה פה עמוד
עמדי (דברים ה, כח). (13) (שם) "מימות משה רבינו עד
רבן גמליאל (הזקן, כגירסת הב"ח) לא היו לומדין תורה
אלא מעומד". ואף על פי שלא נזכר פה בפירוש שהרב היה
יושב לפני תלמידיו בשעת לימודו, הרי מצינו זה בכמה
מקומות: "נסתלק אהרן וישב לשמאל משה" (עירובין נד:);
"דוד הוה יתיב ארעא והוה מתני להר לבנן" (מ"ק טז:).
(14) משמת רבן גמליאל הזקן שהיה בסוף בית שני והוא אבי
אביו של רבן גמליאל דיבנה. וזהו ששינוי (סוטה פ"ט,
מ"ט): "משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה" -
שעד שמת הוא היתה בריאות בעולם והיו לומדים מעומד;
ומשמת באה תשות כח לעולם והתחילו ללמוד מיושב,
וזהו: "בטל כבוד התורה" (ברטנורא).

ג. אם היה מלמד מפיו לתלמידים, מלמד; ואם
9 היה מלמד על-פי מתרגם¹⁵ - [המתרגם] עומד בינו
ובין התלמידים, והרב אומר למתרגם, והמתרגם
משמיע לכל התלמידים. וכשהן שואלין למתרגם,
12 הוא שואל לרב, והרב משיב למתרגם, והמתרגם
13 משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו¹⁶ יותר מקול
14 המתרגם, ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל¹⁷
15 את הרב יותר מקול הרב. אין המתרגם רשאי, לא
16 לפחות ולא להוסיף ולא לשנות, אלא אם-כן היה
17 המתרגמן אביו¹⁸ של חכם או רבו. אומר¹⁹ הרב
18 למתרגמן: 'בך אמר לי רבי!' או 'בך אמר לי אבא
19 מרי!' וכשואומר²⁰ המתרגמן הדברים לעם, אומר
20 בשם החכם, ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו,
21 ואומר: בך אמר רבנא פלוני! אף-על-פי שלא

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שלישי ב' תשרי - ספר המדע - הלכות תלמוד תורה קכג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ח. שנים ששאלו - שאל אחד בענין⁴⁶, ושאל אחד
שלא בענין - נזקקין לענין; מעשה⁴⁷ ושאינו מעשה⁴⁸
נזקקין למעשה; הלכה⁴⁹ ומדרש⁵⁰ - נזקקין
להלכה; מדרש ואגדה⁵¹ - נזקקין למדרש; אגדה
וקל וחומר⁵² - נזקקין לקל וחומר; קל וחומר וגזירה⁵³
שה - נזקקין לקל וחומר. הוי השואלין שנים, אחד
חכם ואחד תלמיד - נזקקין לחכם; תלמיד ועם-
הארץ - נזקקין לתלמיד; שניהם חכמים, שניהם
תלמידים, שניהם עמי-הארץ; שאלו שניהם בשתי
הלכות או בשתי תשובות⁵⁴ או בשתי שאלות⁵⁵ שני
מעשים - הרשות בידי המתרגם מעתה⁵⁶.

(46) ונוסחא אחרינא: בענין. כששואלים בהלכות פסח
שלשים יום לפני הפסח - זהו שואל כענין (רבינו נסים,
מגילה). (47) שאלה שהיא אקטואלית: שצריכים לדעת
כעת מה לעשות ואיך להתנהג, קודמת לשאלה שהיא רק
להלכה, תיאורטית. (48) שנאמרה למשה מסיני.
(49) כגון: מכילתא, ספרא וספרי שהם מדרשי הלכה מתוך
הפסוקים שבתורה. (50) שיחות אמרי חכמה, והגיגיו לב
סומכים על המקרא ואין בהם ענין לדינים. עיין הרא"ש
(גדרים לו:). (51) אחת מי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן.
(52) גם היא מי"ג המידות, אלא בעוד ש"קל וחומר" אדם
דן מעצמו על פי סברא, אין אדם דן "גזירה שוה" מעצמו
אלא אם כן קיבלה מרבו (סוכה לא, רש"י, דיבור המתחיל:
לא מקשינן). ולפיכך "גזירה שוה" שהיא בקבלה, אין
לחשוש שמא ישכחנה: אבל "קל וחומר" שהיא רק מסברא
ויש לחוש לשכחה - לכן נזקקין לה תחילה (פר"ח).
(53) כשהרב אמר איזה חידוש משיבים עליו התלמידים
בביקורת וניתוח. כמו שאמרו: שתי תשובות בדבר (קידושין
ה:). (54) בשתי שאלות ששתיהן למעשה ואין אחת עדיפה
מחברתה (עיין לעיל עמוד קא, הערה י). (55) הרשות בידו
לבכר את מי שהוא רוצה על פני השני.

ט. אין ישנים⁵⁶ בבית-המדרש. וכל המתנגמגם
בבית-המדרש, חכמתו נעשית קרעים קרעים⁵⁷; וכן
אמר שלמה בחכמתו: "וקרעים תלביש נקמה". ואין
משיחין בבית-המדרש, אלא בדבר-יתורה בלבד.
אפלו מי שנתעטש, אין אומרים לו 'רפואה'⁵⁸
בבית-המדרש, ואין צריך לומר שאר הדברים⁵⁹.
וקדשת בית-המדרש חמורה⁶⁰ מקדשת בתי-כנסיות.

(56) (סוכה כח:). (57) הוא שוכח תלמודו ואינו נזכר אלא
לסירוגין (רש"י, סנהדרין עא:), כלומר: ידיעותיו לקויות
ואין בהן שלימות ובהירות. (58) גם בימינו נוהגים מטעם
נימוס ודרך-ארץ לומר לאיש שנתעטש אסותא! מרפא!
רפואה! ו"של בית רבן גמליאל לא היו אומרים: "מרפא!"
בבית-המדרש - משום ביטול בית-המדרש" (ברכות נג:).
(59) שאין בהם לא תורה ולא דרך-ארץ. (60) בית-המדרש,
עיקר יסודו ותעודתו היה להרביץ בו תורה - כאשר יעיד
עליו שמו - אבל היו גם מתפללים בו: ובית-הכנסת מיוחד
רק לתפילה. וגדול הבית שמגדלים בו תורה, מבית

לשחק בפניהם, ולא לאכל ולשתות עמהם, כדי
שתהא אימתו עליהן³³ וילמדו ממנו במהרה.

(27) (ברכות ג:): "כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו
להתנשא". ופירש רש"י: ששואל כל ספקותיו ואף על פי
שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו. (28) (אבות פ"ב, ה).
(29) כלומר: לעוררם ולזרזם. (30) (כתובות קג:).
(31) הטל עליהם אימה. (32) זלזול בעצמו. (33) "כל
תלמיד-חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר
(מחמת פחד) - תכנינה" (שבת ל:).

ו. אין שואלין את הרב כשיפגס למדרש, עד
שתתישב דעתו עליו³⁴. ואין התלמיד שואל
כשיפגס, עד שיתישב וינחה³⁵. ואין שואלין שנים
באחד³⁶. ואין שואלין את הרב מענין אחר, אלא
מאותו הענין שהן עוסקין בו, כדי שלא יתבזיש³⁷.
ויש לרב להטעות³⁸ את התלמידים בשאלותיהם
ובמעשים³⁹ שעושה בפניהם, כדי לחדדן, וכדי
שידע אם זוכרים הם מה שלמדו או אינם זוכרים.
ואין צריך לומר, שישלול רשות לשאל אותם בענין
אחר שאין עוסקין בו, כדי לזרזם⁴⁰.

(34) (תוספתא, סנהדרין פ"ז). (35) שלא תהא שאלתו
מבוהלת ושלא כענין. (36) שאין בזה משום נימוס ודרך-
ארץ. ועוד: שני קולות אינם נשמעים. (37) (שבת ג:).
(38) להוליך שולל, כמו שאנו מוצאים: "לא אמרה רבי
עקיבא, אלא לחדד בה התלמידים (עירובין יג:), כדי לידע
אם ישיבו על דבריו. ורש"י פירש: שישמו לבם לתורה
ויאמרו פלפול מלבם". (39) כגון רבה, שבדק בפני אביי
תלמידו את הושט מבחוץ, אף על פי שאין בודקים ושט
אלא מבפנים, כדי לראות אם ירגיש אביי בדבר (חולין מג:).
(40) לעורר התענינותם.

ז. אין שואלין⁴¹ מעמד ואין משיבין מעמד⁴², ולא
מגובה ולא מרחוק, ולא מאחורי⁴³ הזקנים. ואין
שואלין הרב, אלא בענין שהן קורין⁴⁴ בו. ואין
שואלין, אלא מיראה⁴⁵. ולא ישאל בענין יותר
משלש הלכות.

(41) המקור לכל הדינים שבהלכה זו הוא (תוספתא, סנהדרין
פרק ז). (42) מפני שהשאלה המוצעת או התשובה הניתנת
מתוך ישיבה היא תמיד מיושבת ומתוקנת יותר ממתוך
עמידה. (43) הזקנים יושבים קרוב לרב בשורה הראשונה,
ולכן על השואל היושב מאחריהם לצאת ולעמוד לפניהם
כדי שיראוהו גם הם בשעת הדיון. (44) כבר הזהיר רבינו
על זה בהלכה הקודמת, אלא שם אמר שלא ישאל את הרב
רק באותו נושא שלומדים: שאם לומדים דיני שבת אל
ישאלנו בידי יום-טוב: ופה הוא אומר, שאפילו באותו
נושא עצמו אין שואלים אלא בענין שהם למדים, כלומר:
שאם עסוקים בידי הוצאה מרשות לרשות אל ישאלנו:
חבית שנשברה, מה תקנה יעשו בשבת? אף אם שהכל
מדיני שבת (כסף-משנה). (45) ולא בקלות-ראש (תנחומא,
בהעלותך אות יא).

מה שכתב הרמ"א (שולחן ערוך סימן רמב, סעיף לד, בשם "ספר החסידים"): במה דברים אמורים שרבו קודם לאביו? - כשמלמד אותו חינו; אבל אם אביו שכן לו רב ומלמדו - אביו קודם לכל דבר. (9) (אבות פרק ד, יב). (10) (סנהדרין קי). (11) זה שחולק על ישיבת רבו וקובע לו ישיבה אחרת ומלמד שם שלא ברשות רבו. כמבואר בסמוך (הלכה ב). (12) אף על פי שלא חלקו אלא על משה ועל תורתו, מעלה עליהם הכתוב כאילו היצו וחלקו על השכינה. (13) תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים (רש"י). (14) ואומר על רבו שנוהג בו מידה כבושה, מידת אכזריות (שם). (15) מחפה עליו דברים (שם), שבודה עליו מליבו דברי גנאי. (16) ואמרו (מכילתא, בשלח): "אם באלוקים דיברו, קל וחומר במשה? - ללמדך, שכל המדבר ברועה ישראל כאילו מדבר במי שאמר והיה העולם".

ב. איזהו חולק על רבו? זה שקובע לו מדרש, ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו¹⁷, ורבו קים, ואף-על-פי שרבו במדינה אחרת. ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם¹⁸; וכל המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה¹⁹.

(17) (ברכות כז:). וכן אמרו (סנהדרין ה:): "תלמיד אל יורה, אלא אם כן נטל רשות מרבו". וטעם האיסור - שלא יתנהג בשררה בחיי רבו, כמו שאמרו (ברכות סד:): "כל שנתנו של רבה שמלך כראש ישיבה לא היה רב יוסף קורא אומן מקיז דם לביתו והיה הולך אליו, כדי שלא להראות שום צד שררה בחיי רבו. (18) אפילו כשנטל כבר רשות להורות, אסור לו להורות בפני רבו, אלא שלא במקום רבו. ויש מפרשים: "לעולם" - אפילו הוראה בדרך ארעי, שאינו קובע שום מדרש גם כן אסור בפני רבו. (19) (עירובין ג.כ).

ג. היה בינו ובינו רבו שנים-עשר²⁰ מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה - מתר להשיב²¹. ולהפריש מן האסור²² - אפילו בפני רבו מתר להורות. פיצד? כגון שראה אדם עושה דבר האסור, מפני שלא ידע באסור, או מפני רשעו - יש-לו להפרישו ולומר לו: דבר זה אסור! ואפילו בפני רבו, ואף-על-פי שלא נתן לו רבו רשות, שכל מקום שיש חלול ה', אין חולקין פבד לרב²³. במה דברים אמורים²⁴? בדבר שנקרה מקרה²⁵; אבל לקבוע עצמו להוראה, ולישב ולהורות לכל שואל, אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם - אסור לו להורות עד שימות רבו²⁶, אלא-אם-כן נטל רשות מרבו. ולא²⁷ כל מי שמת רבו, מתר לו לישב ולהורות בתורה; אלא-אם-כן היה תלמיד שהגיע להוראה²⁸.

(20) זהו "שלא במקום רבו". ושיעור זה הוא כנגד מחנה ישראל במדבר שתפס שטח של שלוש פרסאות, שהן שנים-עשר מיל (עירובין נה:). ושיעור המיל אלפיים אמה.

שמגדלים בו תפילה (מגילה כז). - ולכן אומרים בבית הכנסת: רפואה! מה שאין כן בבית-המדרש.

יום רביעי ג' תשרי ה'תשע"ט

פרק חמישי

(1) כבוד הרב ומוראו; מי הוא הראוי להוראה; אהבת הרב לתלמידיו.

א. כשם שאדם מצוה בכבוד אביו ויראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו² ויראתו יתר מאביו³; שאביו מביאו לחיי העולם הזה, ורבו, שלמדו חכמה, מבאו לחיי העולם הבא⁴. ראה אבדת אביו ואבדת רבו - של רבו קודמת לשל אביו. אביו ורבו נושאים במשא - מניח את של רבו, ואחר-כך של אביו⁵. אביו ורבו שבוים בשכינה - פודה את רבו⁶, ואחר-כך פודה את אביו. ואם היה אביו תלמיד-חכם - פודה את אביו תחלה⁷; וכן אם היה אביו תלמיד-חכם, אף-על-פי שאינו שקול כנגד רבו⁸ - משיב אבדתו, ואחר-כך משיב אבדת רבו. ואין לה פבד גדול מכבוד הרב, ולא מורא ממורא הרב. אמרו חכמים⁹: מורא רבך כמורא שמים; לפיכך אמרו¹⁰: כל החולק¹¹ על רבו, כחולק על השכינה, שנאמר: "בהצתם על ה'"¹²; וכל העושה מריבה¹³ עם רבו, כעושה מריבה עם השכינה, שנאמר: "אשר רבו בני ישראל את ה' וינקדו בם"; וכל המתנעם¹⁴ על רבו, כמתנעם על ה', שנאמר: "לא עלינו תלנתיכם פי על ה'"; וכל המהרהר¹⁵ אחר רבו, כאלו מהרהר אחר שכינה, שנאמר: "וידבר העם באלהים ובמשה"¹⁶.

(2) המובהק, רוב חכמתו למד ממנו. (3) "מפני שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו" (כריתות כח:). ובנוסח אוקספורד וכתב יד אברבנאל "כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו; ורבו יתר מאביו". (4) (בבא מציעא לג:). (5) (שם). אבל אם היה אביו חכם ושקול כנגד רבו - של אביו קודמת. (6) (שם). (7) ואפילו כשאינו שקול כנגד רבו, מפני שבשבוי חייב בסכנה. (8) דברי רבינו כאן: "אף על פי שאינו שקול כנגד רבו" הם סתירה גלויה לדבריו בהלכות גזילה ואבידה פרק י"ב, הלכה ב, שכתב שם: "פגע באבידת אביו עם אבידת רבו, אם היה אביו שקול כנגד רבו - של אביו קודמת; ואם לאו - של רבו קודמת. וכבר הסכימו רוב מפרשי הרמב"ם ובראשם "הגהות מיימוניות", שטעות סופר יש כאן והנוסח בהלכות "גזילה ואבידה" עיקר, שכן הנוסחה גם במשנה ירושלמי (בבא מציעא פרק ב, משנה י"א). וטעם דין זה השנוי במשנה: - בפדיון שבויים שחיהם בסכנה, כיוון שאביו תלמיד-חכם אף אם אינו שקול - הוא חייב להציל נפשו מיני שחת קודם כל אדם; אבל במקום שאין סכנת נפשות רק הפסד ממון או יגיעת הגוף, כגון: אבידה ונשיאת משא, אם אין האב שקול - רבו קודם. וכדאי להביא כאן

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום רביעי ג' תשרי – ספר המדע – הלכות תלמוד תורה קכה

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

לא נגמר, כן הוא: לא הגיע עדיין להוראה - ומורה, ולכן רבים חללו. (31) מלשון: ועוצם עיניו (ישעיה לג, טו). שהוא מתעצם ומחייש ומתאפק מלהורות והורג בזה את בני דורו (רש"י, עבודה זרה יט:).

ה. וְאָסוּר לוֹ לְתַלְמִיד לְקָרוֹת לְרַבּוֹ בְּשֵׁמוֹ, וְאָפְלוּ שְׂלָא בְּפָנָיו³². וְהוּא, שְׂהִיָּה הַשֵּׁם פְּלָאי, שְׂפָל הַשּׁוֹמֵעַ יַדַּע שֶׁהוּא פְּלוֹנִי. וְלֹא יִזְכֹּר שְׁמוֹ בְּפָנָיו; וְאָפְלוּ לְקָרוֹת לְאַחֲרִים שְׂשֵׁמָם כְּשֵׁם רַבּוֹ, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשֶׂה בְּשֵׁם אַבְיוֹ³³; אֲלֵא יִשְׁנֶה אֶת שְׁמֹו³⁴, אָפְלוּ לְאַחֵר מוֹתָם³⁵. וְהוּא שְׂהִיָּה הַשֵּׁם פְּלָאי³⁶, שְׂפָל הַשּׁוֹמֵעַ יַדַּע שֶׁהוּא פְּלוֹנִי³⁷. וְלֹא יִתֵּן שְׁלוֹם לְרַבּוֹ אוֹ יִחְזִיר לוֹ שְׁלוֹם, כְּדֶרֶךְ שְׁנוֹתְנִים לְרַעִים וּמְחִיזִים זֶה לָזֶה³⁸; אֲלֵא שׁוֹחֵחַ³⁹ לְפָנָיו וְאוֹמֵר לוֹ בִּירָאָה וְכָבוֹד: שְׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי! וְאִם נָתַן לוֹ רַבּוֹ שְׁלוֹם, יִחְזִיר לוֹ: שְׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי וּמוֹרִי⁴⁰!

(32) (סנהדרין ק). ומפרש רש"י: "כשהוא אומר: פלוני, ואינו אומר: פלוני מורי ורבי. לא כגיחזי שקרא לרבו בשמו ואמר: זאת האשה וזה בנה אשר החייה אלישע (מלכים ב' ח, ה), אלא כיהושע שאמר: אדוני משה, כלאם! (במדבר יא, כח). (33) כן יעשה בשם רבו, "בערוך", ערך "אב" מובא בשם הגאונים, שרבה קרא לתלמידו: "אביי", אף על פי ששמו האמיתי היה "נחמני" - מפני שגם שמו של אבי רבה היה נחמני, לפיכך לא קרא אותו בשמו שהוא כשם אביו (וקרא אותו: אבא, ומזה נתהווה שמו: אביי, ואם לאביו כך, לרבו לא כל שכן. (34) של אחרים, ומכל שכן של אביו ורבו. (35) של אביו ורבו, מצינו שאביי קרא לרבה אחרי מותו "מר" (גיטין נט:). (36) מלשון הכתוב: והוא פלאי (שופטים יג, יח). מופלא ומובדל משאר שמות בני-אדם. (37) אבל כשאין השם מופלא, כגון: אברהם, יצחק, משה וכדומה, שמות מצויים - מותר לקרוא שם אחרים ששמם כשם רבו או כשם אביו שלא בפני רבו או אביו. וכן אנו מוצאים (כתובות קג:). את רבי שאמר לפני מותו: "שמעון בני - חכם", אף על פי שזה היה שם אביו, שהיה גם מורו ורבו. (38) (ברכות כז:). "הנותן שלום לרבו גורם שתסתלק שכינה מירשאל", ופירש רש"י: "כשאר כל אדם: שלום עליך, ולא שלום עליך, רבי". (39) כורע לפניו ושואל בשלומו (תנחומא, בעלותך אות יא). (40) (ברכות ג.).

ו. וְכֵן לֹא יִחְלֹץ תַּפְּלוּי⁴¹ לְפָנָיו רַבּוֹ, וְלֹא יִסַּב⁴², אֲלֵא יוֹשֵׁב כִּיּוֹשֵׁב לְפָנָיו הַמְּלָךְ⁴³. וְלֹא יִתְפַּלֵּל, לֹא לְפָנָיו⁴⁴ רַבּוֹ וְלֹא לְאַחֵר רַבּוֹ וְלֹא בְּצַד רַבּוֹ; וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר, שְׁאָסוּר לוֹ לְהֵלֵךְ בְּצֵדוֹ; אֲלֵא יִתְרַחֵק לְאַחֵר רַבּוֹ, וְלֹא יֵהָא מְכַנֵּן כְּנֶגֶד אַחֲרָיו, וְאַחֲרֵי כֵן יִתְפַּלֵּל. וְלֹא יִכְנֹס עִם רַבּוֹ בְּמַרְחֶץ⁴⁵, וְלֹא יִשָּׁב⁴⁶ בְּמִקּוֹם רַבּוֹ, וְלֹא יִכְרִיעַ⁴⁷ דְּבָרָיו בְּפָנָיו, וְלֹא יִסְתַּר⁴⁸ אֶת דְּבָרָיו. וְלֹא יִשָּׁב לְפָנָיו, עַד שְׂיֹאמַר לוֹ: שָׁב⁴⁹, וְלֹא יַעֲמֵד מִלְּפָנָיו, עַד שְׂיֹאמַר לוֹ: עֲמֵד, אוֹ עַד שְׂיִטֵּל רְשׁוֹת⁵⁰

וכל מי שהיה צריך לשאול דבר מה, היה פונה ישר למשה, כמו שכתוב: והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד (שמות לג, ז). (21) אבל לא לקבוע מדרש וישיבה. (22) להרחיק אדם מן העבירה. (23) (עירובין סג.), וסמכו על הכתוב: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (משלי כא, ל). (24) שמותר לו להשיב בריחוק שנים-עשר מיל ממקום מגורי רבו? (25) באקראי בעמלא, בהזדמנות ובדרך ארעי. (26) כמו שאמרו (עירובין סב:): שכל זמן שרב הונא היה בחיים לא הורה רב חיסדא תלמידו אפילו "ביעתא בכותחא", כלומר: אפילו הוראות הכי קלות ופשוטות כמו, למשל, שמותר לאכול ביצה טבולה בכותח (מין רוטב עשוי מחלב חמוץ לטבל בו את הפת). "והגהות מיימוניות כתבו, שפסק הלכה מפורש שאדם רואה בספר מספרי הגאונים, יכול הוא להורות אפילו בימי רבו, רק אסור לו להורות מליבו ולסמוך על בינתו. (27) נראים הדברים שכאן תחילת הלכה ד. וכן הוא הנוסח בטור יורה דעה סימן רמב בשם הרמב"ם. וכן הכריע הש"ך (שם, סעיף קטן יח). (28) שגמר כבר את חוק הלימודים הדרושים וקיבל היתר הוראה. חכמינו אמרו (עבודה-זרה יט:), שזמן הגעה להוראה הוא ארבעים שנה. ורבינו שלא נתן שיעור זה סובר, כנראה, שזה היה אז כשהיו לומדים רק מפי הרב, מפי סופרים ולא מפי ספרים; ואמרו (עבודה-זרה ה:): "שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו עד ארבעים שנה". אבל כיום, שהתורה ופירושה כתובים ומונחים לפנינו ואנו לומדים מתוכם - אין ההוראה תלויה בגיל ובשנים, אלא במעלת חכמתו ובמידותיו של החכם (לחם משנה), ורבינו ז"ל מונה את התנאים הדרושים לחכם כדי שיתמנה לדיין: "כל מי שימצאוהו חכם וירא-חטא, ועניו ושפל ופירקו נאה, ורוח הבריות נוחה הימנו - עושים אותו דיין" (משנה תורה, הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ח), ואילו שנות הגיל לא הזכיר.

ד. וְכָל תַּלְמִיד שְׂלָא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרָה - הֲרִי זֶה רָשָׁע, שׁוֹטֵה וְגַם הָרוּחַ²⁹, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפְלִיחָה³⁰ וגו'". וְכֵן חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְאִינוּ מוֹרָה - הֲרִי זֶה מוֹנֵעַ תּוֹרָה, וְנֹתֵן מְכַשּׁוֹלוֹת לְפָנֵי הָעוֹרִים, וְעָלָיו נֶאֱמַר: "וַעֲצָמִים³¹ כָּל הָרִגְיָה" - אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים הַקְּטָנִים, שְׂלָא הֲרַבּוּ תּוֹרָה כְּרָאוּי, וְהֵם מְבַקְשִׁים לְהַתְגַּדֵּל בְּפָנֵי עַמִּי-הָאֶרֶץ וּבֵין אֲנָשֵׁי עִירָם, וְקוֹפְצִין וְיוֹשְׁבִין פְּרָאשׁ לְדִין וּלְהוֹרוֹת בִּישְׁרָאֵל; הֵם הַמְּרַבִּים הַמְּחַלְקִת, וְהֵם הַמְּחַבְּרִים אֶת הָעוֹלָם, וְהַמְּכַבִּין גִּרָה שֶׁל תּוֹרָה, וְהַמְּחַבְּלִים בָּרֶם ה' עֲבָאוֹת. עָלֵיהֶם אָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻכְמָתוֹ: "אֲחֻזּוֹ לָנוּ שׁוֹעָלִים, שְׁעָלִים קְטָנִים מְחַבְּלִים בְּרַמִּים".

(29) (אבות פרק ד, ז). רשע - שלפעמים יחייב את הזכאי, והריהו כגזולו; שוטה - שמרבה עליו איבת בעל-הדין שיצא חייב; וגס-רוח - שגאותו לקנות לו שם כאחד הגדולים הביאתהו לידי כך להורות ולדון בטרם שהגיע להוראה (מדרש שמואל). (30) לשון נָפַל, שלא כלו חדשיו ועדיין

המנעלים וחליצתם וכדומה. (58) להניח, שיכירו בזה שהוא אינו עבד. כי אין דרך עבדים להניח תפילין. (59) (שם). (60) (ברכות כז:).

ט. רָאָה רַבּוֹ עוֹבֵר עַל דְּבָרֵי-תוֹרָה - אֹמֵר לוֹ: 15
לְמַדְתָּנוּ⁶¹ רַבֵּנוּ כִּן וְכֵן! וְכָל-זֶמֶן שֶׁמְזַכֵּר שְׁמוֹעָה 16
בְּפָנָיו, אֹמֵר לוֹ: כִּן לְמַדְתָּנוּ⁶² רַבֵּנוּ! וְאֵל יֹאמֶר 17
דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע מֵרַבּוֹ, עַד שִׁיזְכִּיר שֵׁם אֹמְרוֹ⁶³. 18
וּכְשִׁימֹת רַבּוֹ, קוֹרֵעַ כָּל בְּגָדָיו עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת 19
לְבָבוֹ⁶⁴, וְאֵינוֹ מֵאַחֶה⁶⁵ לְעוֹלָם. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? 20
בְּרַבּוֹ מְבַהֵק⁶⁶, שֶׁלֹּמֶד מִמֶּנּוּ רַב חֻכְמָתוֹ; אֲכָל אִם לֹא 21
לָמַד מִמֶּנּוּ רַב חֻכְמָתוֹ, הֲרִי זֶה תַּלְמִיד חֲבֵר⁶⁷, וְאֵינוֹ 22
חֵיב בְּכַבּוּדוֹ כָּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים; אֲכָל עוֹמֵד 23
מִלְּפָנָיו⁶⁸, וְקוֹרֵעַ עֲלָיו, כִּשֵּׁם שֶׁהוּא קוֹרֵעַ עַל כָּל 24
הַמֵּתִים שֶׁהוּא מֵתְאַפֵּל עֲלֵיהֶם⁶⁹. אֲפֹלוֹ לֹא לָמַד 25
מִמֶּנּוּ אֲלֵא דָּבָר אֶחָד - בֵּין קָטָן, בֵּין גָּדוֹל - עוֹמֵד 26
מִלְּפָנָיו וְקוֹרֵעַ עֲלָיו. 27

(61) ולא יאמר לו: עברת על דברי תורה, כן מצינו (ברכות טז:): אמרו לו תלמידיו לרבן גמליאל: לימדתנו רבינו וכו'. וכן (קידושין לב). אל יאמר: "אבא, עברת על דברי תורה", אלא כך יאמר לו: "מקרא כתוב בתורה כך" - וקל וחומר לרב (כסף-משנה). (62) (מועד קטן ז:). (63) (ברכות כז:). כדי שידעו שאין זה מדברי רבו, אבל שמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה סתם. שהכול יודעים שמן הסתם מרבו שמעה ותורת רבו בפיו (סוכה כז:); ירושלמי, ברכות פרק ב, הלכה א. (64) "ואלו קרעים שאינם מתאחים: הקורע על אביו ואמו ועל רבו שלימדו תורה" (מועד קטן כו:), וסובר רבינו: כשם שהושווה רבו לאביו ואמו לעניין "איחוי", כך הושוו לעניין קריעה "עד שיגלה ליבו" שהוא חייב על אביו ואמו, כמפורש (מועד קטן כב:). (65) אינו תופר את מקום הקרע בתפירה כתיקונה, אלא בְּשִׁלָּל: תפירה גסה וארעית (שם, כו:). (66) מואר באור נוגה, ומוסב על התלמיד המזהיר באור התורה שיצק עליו רבו. ו"רבו מובהק", פירושו: רבו של התלמיד המובהק, כי הרב הוא המבהיק, הפועל ולא הפועל (תוספות יום טוב, בבא מציעא פרק ב, משנה י"א). (67) חכם כמותו אלא למד ממנו דבר אחד או שניים (רש"י, עירובין סג:). (68) בריחוק ארבע אמות ולא כמלוא עיניו. (69) שאינם אביו ואמו, שאינו קורע אלא בגד אחד ומאחה את הקרע לאחר שלושים יום.

י. וְכָל תַּלְמִיד-חֹכֵם שֶׁדַּעוֹתָיו מְכֻנּוֹת⁷⁰, אֵינוֹ מְדַבֵּר 28
בְּפָנָיו מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֻכְמָתוֹ⁷¹, אֶף-עַל-פִּי 29
שֶׁלֹּא לָמַד מִמֶּנּוּ בָּלוּם. 30

(70) נכונות וישרות. (71) (אבות פרק ה, ז).

יא. הָרַב הַמְּבַהֵק, שֶׁרָצָה לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ כָּכָל 31
הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, לְכָל תַּלְמִידָיו אוֹ 32
לְאֶחָד מֵהֶן - הַרְשוּת בְּדִירוֹ⁷². וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁמְחַל, 33
חֵיב הַתַּלְמִיד לְהַדְרִי⁷³, וְאֲפֹלוֹ בְּשַׁעַה שֶׁמְחַל⁷⁴. 34

(72) כגון רבא ששירת את תלמידיו וזוג להם יין בחתונת

1 לַעֲמִיד. וּכְשִׁפְטָר מֵרַבּוֹ, לֹא יַחְזֹר לוֹ לְאַחֲרָיו⁵¹,
2 אֲלֵא נִרְתַּע לְאַחֲרָיו⁵², וּפְנָיו בְּנֶגֶד פָּנָיו.

(41) (סנהדרין קא:): ואף על פי שבמלך ידובר שם, הרי אמרו חז"ל (הוריות יג:): "חכם קודם למלך: חכם שמת - אין לנו חכם כיוצא בו; מלך שמת - כל ישראל ראויים למלוכה". ועוד אמרו (גיטין סב). שהרבנים נקראים: מלכים, שנאמר: בי מלכים ימלוכו (משלי ח, טו). וראוי להעיר, שהטור אורח חיים, סימן לח, הביא מאמר מאת רבא: "אסור לחלוץ תפילין בפני רבו", ומאמר כזה לא נמצא בש"ס. וב"שימושא רבא" מובא מאמר זה, כאילו הוא נמצא בסנהדרין בסוגייה שלפנינו. (42) (פסחים קח:), כי הסיבה על צד שמאל היא ישיבה חופשית יותר מדי והריהי פגיעה ב"מורא רבו". (43) (ירושלמי, הוריות פרק ג, הלכה ה). (44) הכל במסכת ברכות כז:.. וטעם כל אלה, משום יהירות (כפירוש רש"י, שם). (45) (פסחים נא:), מפני שצריך להתבייש מכבודו וממוראו (רש"י, שם). ואם רבו צריך לו שישמשוהו - מותר. (46) (קידושין לא:), באביו אמרו זאת, וקל וחומר ברבו. (47) שאם היה רבו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יכריע לצד השני כנגדו ויאמר: נראים דברי פלוני. (48) לומר לו: לא כן הדבר! לא נכון! (49) (מדרש-רבה, רות פרשה ד) ויאמר: שבו פה! וישבו (רות ד, ב), מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שייתן לו רבו רשות. (50) (עבודה זרה יט). אמר לוי: "רבי, נתת לנו רשות לעמוד". (51) נוסח אוקספורד: "לא יחזיר לו אחוריו". (52) ילך אחורנית (יומא נג:).

3 ז. וְחֵיב לַעֲמִיד מִפְּנֵי רַבּוֹ - מִשְׁרָאָנוּ מִרְחוֹק מְלֵא
4 עֵינָיו⁵³, עַד שִׁיתְכַּסֶּה מִמֶּנּוּ⁵⁴ וְלֹא יִרְאֶה קוֹמָתוֹ,
5 וְאַחֲרֵי-כֵן יֵשֵׁב. וְחֵיב אָדָם לְהַקְבִּיל⁵⁵ פָּנָיו בְּרֹגֶל.

(53) כשיעור שליטת כוח הראות שלו; המרחק שהעין רואה. (54) שייבלע בתוך המרחק או ייעלם מעיניו בין הבתים ולא יראנו עוד (יומא נג:). (55) (סוכה כז:): לקדם את פניו, להיראות לפניו בשלוש רגלים. רבינו פוסק כרבי יצחק ולא כרבי אליעזר שאמר: "משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל", דכתיב: ושמחת אתה וביתך (דברים יד, כו). ופעם בא אליו תלמיד ברגל להקביל פניו, ואמר לו שלא יפה עשה (כסף-משנה).

6 ח. אֵין חוֹלְקִין כְּבוֹד לְתַלְמִיד בְּפָנָיו רַבּוֹ, אֲלֵא-אִם-
7 בֶּן דֶּרֶךְ רַבּוֹ לְחַלְקָ⁵⁶ לוֹ כְּבוֹד. וְכָל הַמְּלַאכֹת
8 שֶׁהָעֶבֶד⁵⁷ עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ, תַּלְמִיד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ. וְאִם הָיָה
9 בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מְפִירִין אוֹתוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ תַּפְלִין⁵⁸,
10 וְחָשׁ שֶׁמָּא יֹאמְרוּ עָבֵד הוּא - אֵינוֹ נוֹעֵל לוֹ מִנְעֵלוֹ
11 וְאֵינוֹ חוֹלְצוֹ. וְכָל הַמוֹנֵעַ תַּלְמִידוֹ מִלְּשַׁמּוֹ, מוֹנֵעַ
12 מִמֶּנּוּ חֲסִיד⁵⁹ וּפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ יִרְאֵת שְׁמִים. וְכָל תַּלְמִיד
13 שֶׁמְזַלְזֵל דָּבָר מִכָּל כְּבוֹד רַבּוֹ, גּוֹרֵם לְשִׁכְנִיָּה
14 שֶׁתִּסְתַּלַּק⁶⁰ מִיִּשְׂרָאֵל.

(56) (בבא בתרא קיט:): שאם הרב עצמו רוצה בכבודו, בוודאי ישמח לראות שגם אחרים נוהגים בו כבוד. (57) (כתובות צו:). עבד כנעני. כגון: רחיצת רגליים, הנעלת

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום רביעי ג' תשרי – ספר המדע – הלכות תלמוד תורה קכו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מִן הַחֶכֶם⁷, כְּדִי שֶׁלֹא יֵרָאֶה⁸ עַד שֶׁלֹא יַעֲמֹד מִפְּנֵיו ?
שְׁנֵאמֶר: "וַיֵּרֶאֶת מַאֲלֵהֶיךָ" - הָא כֹּל דְּכֹר שֶׁהוּא
מְסוּר לַלֵּב⁹, נֶאמַר בּוֹ: "וַיֵּרֶאֶת מַאֲלֵהֶיךָ"¹⁰.

(4) כבוד. ואין "הידור" במקומות אלו (קידושין, שם).
ובבית-המרחץ - דווקא בחדרים הפנימיים שבבני-אדם
עומדים שם ערומים, ושאיפילו הרהור בדברי תורה אסור
שם; אבל בחדרים החיצוניים, מקום "הידור" הוא וחיבים
לקום (כסף-משנה). (5) משום ביטול מלאכה; אבל כשהם
רוצים להיבטל ולהדר - רשאים הם; ודווקא כשהם עוסקים
במלאכתם הם, אבל במלאכת אחרים - אסור, משום גזל
בעלים (קידושין, שם ובתוספות). (6) הפסד ממון.
(7) כשהוא עוד רחוק ממנו, דאילו מקרוב - כבר נתחייב
בקימה. (8) כשיתקרב לארבע אמותיו ולא יתחייב בקימה.
(9) שעין אדם לא תשלוט בו, ורק העושה לבדו יודע את
האמת. (10) הבוזח כליות ולב ויודע מחשבותיו, שאתה
מבקש תחבולות להיפטר ממצוותו (רש"י, שם).

ג. אֵין רְאוּי לְחֶכֶם, שֶׁיִּטְרִיחַ אֶת הָעַם וַיִּבְנוּ עֲצָמוֹ
לָהֶם¹¹, כְּדִי שֶׁיַּעֲמִדוּ מִפְּנֵיו; אֵלֹא יִלְךְ בְּדֶרֶךְ קִצְרָה,
וּמִתְפֹּנֵן שֶׁלֹא יֵרָאוּ אוֹתוֹ, כְּדִי שֶׁלֹא יִטְרִיחוּ לַעֲמֹד.
וְהַחֶכְמִים הָיוּ מְקִיפִין¹² וְהוֹלְכִין בְּדֶרֶךְ הַחִיצוֹנָה,
שֶׁאֵין מְפִירֶיהֶן מְצוּיִין שָׁם, כְּדִי שֶׁלֹא יִטְרִיחוּם.

(11) לעבור לפניהם בכוונה בשעה שהוא יכול ללכת דרך
אחרת (קידושין לב:). (12) היו מסבבים והולכים סחור
סחור, כדי שלא להטריח את הציבור. "אמר אביי: נקטין
(מסורת בדינו) אם מקיף - יחיה" (שם, לג.).

ד. רֹכֵב הָרִי הוּא כְּמֵהֶלֶךְ; וְכִשְׁם שֶׁעוֹמְדִים מִפְּנֵי
הַמֵּהֶלֶךְ, כֵּן עוֹמְדִין מִפְּנֵי הָרוֹכֵב¹³.

(13) לא תאמר: הואיל והוא יושב על גבי בהמתו אינו
כמהלך ופטורים לעמוד מפניו. אביי כשראה מרחוק את רב
יוסף רבו ורכב על החמור - מיד קם (שם).

ה. שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ הוֹלְכִין בְּדֶרֶךְ - הָרֵב בְּאֶמְצָע¹⁴,
גְּדוֹל מִימִינוֹ¹⁵, וְקָטָן מִשְׁמָאלוֹ.

(14) (יומא לז:). לא ילכו זה אחר זה, אלא זה בצד זה,
כמלאכים שבאו לבקר את אברהם אבינו, שכתוב אצלם:
"נצבים עליו" - ואלמלי הלכו זה אחר זה לא היו "ניצבים"
עליו, רק ראשון (רש"י, שם). (15) לא סמוך "לימינו"
ממש, שהרי אמרו (שם): "המהלך לימין רבו - הרי זה
בור", אלא מצד ימינו קצת לאחוריו. ורבינו שלא דק לבאר
כל זה, כי סמך על מה שכתב כבר לעיל פ"ה, ה"ו
(כסף-משנה).

ו. הָרֹאֵה חֶכֶם¹⁶ - אֵינוֹ עוֹמֵד מִפְּנֵיו, עַד שֶׁיִּגְעֵעַ לוֹ
לְאַרְבַּע אַמּוֹת; וְכֵן שֶׁעֶבֶר, יוֹשֵׁב. רָאָה אֶבְיִת-דִּין
- עוֹמֵד מִלְּפָנָיו, מִשְׁיָרָאָנוּ מִרְחוֹק מְלֵא עֵינָיו; וְאֵינוֹ
יוֹשֵׁב, עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת. רָאָה אֶת
הַנְּשִׂא - עוֹמֵד מִלְּפָנָיו מְלֵא עֵינָיו; וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב, עַד
שֶׁיִּשֵּׁב בְּמִקְוָמוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּתְפַּסֶּה מְעִינָיו¹⁷. וְהַנְּשִׂא

בנו (קידושין לב:). (73) כגון: לקום מפניו (שם).
(74) על ההידור גופו - אינו מחול, שמחילת הרב מועילה
רק בנוגע להידור של יתר שאת, כגון: "לעמוד מפניו כמלוא
ראות עיניו" וכיוצא בזה; אבל הידור מעין: "לקום מפניו"
או "לא ישב במקומו" - שלילתו לבזיון תיחשב, ולפיכך אין
מחילת הרב מועילה: שאם על כבודו יכול הרב למחול, על
חילול כבוד התורה, מי יוכל למחול? (עבודת המלך).

יב. כִּשְׁם שֶׁהַתְּלַמִּידִים חִיבִין בְּכַבּוֹד הָרֵב, כֵּן הָרֵב
צָרִיךְ לְכַבֵּד אֶת תְּלַמִּידָיו וּלְקַרְבָּן. כֵּן אָמְרוּ
חֲכָמִים⁷⁵: "יְהִי כְבוֹד תְּלַמִּידֶךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלֶךָ".
וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בְּתַלְמִידָיו וּלְאַהֲבָם, שֶׁהֵם הַנְּפִיִּים,
הַמֵּהִנִּים⁷⁶ לְעוֹלָם הָזֶה וְלְעוֹלָם הַבָּא.

(75) (אבות פרק ד, יב). וכן מצינו במשה שאמר ליהושע:
בחר לנו אנשים (שמות יז, ט) - עשאו שווה לו (אבות דרבי
נתן, פרק כז). (76) הגורמים הנאה וקורת רוח. וכשם
שהתלמידים קרויים: בנים, כך הרב קרוי: אב (ספרי,
ואתחנן); וכשמת רבי חייא בר אדא קיבל ריש-לקיש רבו
תנחומים עליו, שתלמידו של אדם חביב עליו כבנו
(ירושלמי, ברכות פרק ב, הלכה ח).

יג. הַתְּלַמִּידִים מוֹסִיפִין חֻכְמַת הָרֵב וּמִרְחִיבִין לְבָבוֹ.
אָמְרוּ חֲכָמִים: הָרֵבָה חֻכְמָה לְמַדְתִּי מִרְבוֹתִי, וְיוֹתֵר
- מִחֲבֵרִי, וּמִתְלַמִּידִי - יוֹתֵר מִכָּלֶם⁷⁸. וְכִשְׁם שֶׁעֵץ
קָטָן מְדַלִּיק אֶת הַגָּדוֹל, כֵּן תְּלַמִּיד קָטָן מְחַדֵּד הָרֵב,
עַד שֶׁיּוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּשִׂאֲלוֹתָיו חֻכְמָה מִפְּאֲרָה.

(77) "וחכם חרשים" - זה תלמיד המחכים את רבו (חגיגה
יד.). (78) (תענית ז.).

פֶּרֶק שְׁשִׁי

(1) להדר פני תלמידי חכמים; ההבדל שבין תלמיד חכם לאב
בית דין וגשאי לעניין קימה והידור; המבזה את החכם מה
דינו; על כמה דברים מנדים את האדם.

א. כֹּל תְּלַמִּיד-חֶכֶם, מְצֻנָּה לְהִדְרוֹ, וְאַף-עַל-פִּי
שֶׁאֵינוֹ רֵב, שְׁנֵאמֶר: "מִפְּנֵי שִׂיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָתָּ פָנָי
זָקֵן" - זָקֵן², זֶה שֶׁקָּנָה חֻכְמָה. וּמֵאִמְתִּי חִיבִין
לַעֲמֹד מִפְּנֵיו ? מִשִּׁיקָרָב מִמֶּנּוּ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת³, עַד
שֶׁיַּעֲבֹר מִכָּנְגָד פָּנָיו.

(2) נוטריקון: זה קנה - "אין זקן אלא זה שקנה חכמה"
(קידושין לב:). ואפילו כשהוא רך בשנים. (3) "איזוהי
קימה שיש בה הידור (שיהא ניכר שבשבילו עמד)? הוי
אומר: ארבע אמות" (שם, לג.). וברבו מובהק - משיראנו
מלוא עיניו, כמבואר למעלה (פ"ה, ה"ז).

ב. אֵין עוֹמְדִין מִפְּנֵיו, לֹא בְּבֵית-הַמִּרְחוץ וְלֹא בְּבֵית-
הַסֵּפֶא, שְׁנֵאמֶר: "תִּקּוּם וְהִדְרָתָּ" - קִימָה שִׁיש-בָּה
הִדְרוֹ⁴. וְאֵין בְּעַלִּי אֲמָנוּת חִיבִין לַעֲמֹד מִפְּנֵי תְּלַמִּידִי
חֲכָמִים בְּשָׂעָה שֶׁעוֹסְקִין בְּמִלְאֲכָתָם⁵, שְׁנֵאמֶר: "תִּקּוּם
וְהִדְרָתָּ" - מֵהַ הִדְרוֹ, שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן-פִּיס⁶, אֵף
קִימָה, שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן-פִּיס. וּמִנֵּין שֶׁלֹא יַעֲצִים עֵינָיו

לַעֲמֹד מִפְּנֵי, אֲלֵא שְׁחִרִית וְעֶרְבִית בְּלֶבֶד; שְׁלֵא יֵהָא
כְּבוֹדוֹ מְרַבָּה מִכְּבוֹד שְׁמִיָּם.³⁰

30) שאינו מקבל עליו עול מלכות שמים אלא פעמים ביום:
שחרית וערבית ב"קריאת שמע" (קידושין לג:). במה דברים
אמורים? - בבית המדרש; אבל בחוץ חייב לעמוד אפילו
כמה פעמים, שלא יראה כמזלזל בכבוד רבו (כסף-משנה,
בשם התוספות).

ט. מִי שֶׁהוּא זָקֵן מִפְּלֶגֶת³¹ בְּזִקְנָה, אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוֹ
חָכֵם, עוֹמְדִין לְפָנָיו. וְאֶפְלוּ הַחֲכָם שֶׁהוּא יִלְדֵּי³²,
עוֹמֵד בְּפָנָיו הַזָּקֵן הַמְּפֹלֵג בְּזִקְנָה. וְאִינוֹ חַיֵּב לַעֲמֹד
מִלֵּא קוֹמָתוֹ³³, אֲלֵא כְּדִי לְהִדְרֹךְ³⁴. וְאֶפְלוּ זָקֵן פּוֹתִי,
מִהֲדָרִין אוֹתוֹ בְּדִבְרִים³⁵ וְנוֹתְנִין לוֹ יָד לְסִמְכוֹ³⁶,
שְׁנֵאֵמָר: "מִפְּנֵי שִׁיבָה תָּקוּם" - כָּל שִׁיבָה³⁷
בְּמִשְׁמַע.

31) זקן למאד. 32) צעיר לימים. 33) מכיון שהוא עצמו
חכם ואחרים חייבים בכבודו. 34) הידור כלשהו: לנוע
מעט כאילו הוא רוצה לעמוד מפניו. אבל כל איש אחר
שאינו חכם, צריך לקום מפני זקן מופלג מלוא קומתו (טור
יו"ד, סימן רמד). 35) (קידושין לג:). 36) בחולשתו.
37) אפילו כשאינו חכם, ואפילו כשאינו יהודי; אלא ליהודי
בהידור של קימה, ולשאינו יהודי - בדברים ונתינת יד
לסמכו (כסף-משנה).

י. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵינָם יוֹצְאִין בַּעֲצָמָן³⁸ לַעֲשׂוֹת עִם
כָּל הַקָּהָל בְּכָנֵן וְחִפְיָה שֶׁל מַדִּינָה וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן,
כְּדִי שְׁלֵא יִתְבָּזוּ בְּפָנָיו עַמִּי-הָאֶרֶץ³⁹. וְאִין גּוֹבִין מִהֶן
לְבָנֵן הַחוּמָה וְתַקּוּן הַשְּׁעָרִים וְשֹׁכְרֵי הַשּׁוּמְרִים⁴⁰
וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וְלֹא לַתְּשׁוּבָה הַמְּלָךְ⁴¹. וְאִין מְחִיבִים
אוֹתָן לִתֵּן הַמָּס - בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל בְּנֵי
הָעִיר⁴², בֵּין מַס שֶׁהוּא קָצוּב עַל כָּל אִישׁ⁴³ וְאִישׁ,
שְׁנֵאֵמָר: "גַּם כִּי יִתְנוּ⁴⁴ בְּגוֹזִים עֲתָה אֶקְבָּצֵם, וְיִחַלּוּ
מִעֵט מִמֶּשָׂא מֶלֶךְ וְשָׂרִים"⁴⁵. וְכֵן אִם הִיְתָה סְחֻרָה
לְתַלְמִיד-חֲכָם, מְנִיחִים אוֹתוֹ לְמַפְרֵ תַחְלָה, וְאִין
מְנִיחִים אַחֵד מִבְּנֵי הַשּׁוּק לְמַכֵּר עַד שְׁיִמְכֹר⁴⁶ הוּא.
וְכֵן אִם הִיְתָה לוֹ דִּין, וְהִיְתָה עוֹמֵד בְּכָלֵל בְּעַלִּי-דִינִים
הַרְבֵּה - מְקַדִּימִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין⁴⁷ אוֹתוֹ.

38) (ב"ב ח.). 39) אלא שוכרים הם פועלים שהם יעשו
את מלאכתם. 40) "רבנן לא צריכי נטירותא" (שם), כי
התורה להם לחומה והיא משמרתם. 41) מתנה נותנים
לגדול, כמו: ותשורה אין להביא לאיש האלהים (שמואל-א
ט, ז). ותלמידי-חכמים פטורים מכל המסים האלה, שכן אנו
מוצאים בעולי בבל שציוה המלך דריוש את פחת עבר הנהר
(עזרא ז, כד) שלא להטיל שום מס: מִנְּהָ (מס אדמה), כְּלוּ
(מס אוכל) וְהִלָּךְ (תשורת המלך, לדעת הרי"ף) על אנשי
כנסת-הגדולה, מפני שהיו עוסקים במלאכת-שמים בבנין
בית המקדש - והוא הדין לתלמידי-חכמים העוסקים בתורה
(רש"י ותוספות, שם). 42) מס ציבורי. 43) מס גולגולת.
44) וכך פירשוהו חז"ל (שם): אם יתנו (ישנו) כשיגלו

שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מְחוּל¹⁶. כְּשֶׁהִנְשִׂיא
נִכְנָס¹⁹, כָּל הָעָם עוֹמְדִים; וְאִין יוֹשְׁבִין, עַד שִׁיאֵמָר
לָהֶם: שָׁבוּ! כְּשֶׁאֵב-בֵּית-דִּין נִכְנָס, עוֹשִׂין לוֹ שְׁתִּי
שׁוּרוֹת²⁰ וְעוֹמְדִין מִפָּאן וּמִפָּאן, עַד שֶׁנִּכְנָס וְיוֹשֵׁב
בְּמִקְוָמוֹ, וְשֶׁאֵר הָעָם²¹ יוֹשְׁבִין בְּמִקְוָמָן.

16) (קידושין לג:). אחד מחברי הסנהדרין. סנהדרי גדולה
היתה מורכבת משבעים ואחד חכמים. הגדול שבכולם -
נשיא; משנהו - אב בית-דין, והשאר נקראים: "חכמים"
(מ"ת, הלכות סנהדרין פ"א, ה"ג). 17) שנאמר: והביטו
אחרי משה עד באו האהלה (שמות לג, ח) - ומשה נשיא
היה. 18) (קידושין לב:). ולא כמלך שאין כבודו מחול,
משום שנאמר אצלו: שום תשים עליך מלך (דברים יז, ט)
- שתהא אימתו עליך. 19) לבית-המדרש (הוריות יג:),
ועד כאן דיבר רבינו מ"הידור" שבשוק. 20) רק שתי
שורות: אחת מכאן ואחת מכאן והוא הולך ביניהן באמצע.
21) שאר כל השורות שבבית-המדרש.

ז. חָכֵם שְׁנִכְנָס - כָּל שִׁנְיָע לוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, עוֹמֵד
מִלְּפָנָיו, אַחֵד עוֹמֵד וְאַחֵד יוֹשֵׁב²², עַד שֶׁנִּכְנָס וְיוֹשֵׁב
בְּמִקְוָמוֹ. בְּנֵי חֲכָמִים²³ וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים²⁴, בְּזִמְן
שֶׁהִרְבִּים צְרִיכִין לָהֶם²⁵, מְקַפְּצִין עַל רִאשֵׁי הָעָם
וְנִכְנָסִים לְמִקְוָמָם²⁶. וְאִין שָׁבַח לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים
שִׁינְסוּ לְאַחֲרוֹנָה²⁷. יֵצֵא לְצַרְף²⁸, חֲזֹר לְמִקְוָמוֹ. בְּנֵי
חֲכָמִים - בְּזִמְן שִׁישׁ בָּהֶן דַּעַת לְשִׁמְעָ, הוֹפְכִין פְּגִיחָן
כְּלָפֵי אֲבִיהֶן²⁹; אִין בָּהֶן דַּעַת לְשִׁמְעָ - הוֹפְכִין פְּגִיחָן
כְּלָפֵי הָעָם.

22) ואין עושים לו שורה כלל. 23) שאביהם ממונים על
הציבור ומשום כבוד אביהם מושיבים אותם בצד הזקנים
(רש"י, שם). 24) שעדיין לא נסמכו ולא הגיעו למעלת
"חכם". 25) שמשתמשים בהם לצורך הרבים (הט"ז, יו"ד
רמד, ס"ק ז); ויש מפרשים: שצריכים לחכמתם: תלמידים
המחכימים את רבותיהם, כאותו מעשה ברבי ישמעאל ברבי
יוסי (יבמות קה:), ושם נאמר: "מי שצריך לו עם קדוש -
יפסע על ראשי עם קדוש" (פרי חדש). 26) לשבת
במקומם הקבוע להם. 27) משום דקרו ליה: "פושע"
(ברכות מג:). לזה שנכנס לאחרונה קוראים: פושע, מתעצל
(רש"י). והמהרש"א "ביחידושי אגדות" (שם) כותב: ויותר
נראה לפרש "פוסע" בסמך (כלומר: "פושע" בשין
שמאלית) שקוראים לו: "פוסע על ראשי עם קדוש", שהבא
באחרונה צריך לפסוע עליהם. והם הם דברי רבינו כאן,
שלא לפסוע על ראשי העם בשעת הלימוד (הגהות
האדר"ת). 28) נקבצים (הוריות יג:). ויש מפרשים: לצורך
העם, באיזו שליחות (עיין תוספות, יבמות קה:), ובאמצע
השיעור; אבל אם יצא שלא לצורך, אינו פוסע על ראשי
העם אלא יושב לו במקום הפנוי. 29) כשאר כל
השומעים, כי כן אמרו: "בזמן שיש להם דעת לשמוע -
נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם; בזמן
שאין להם דעת לשמוע - נכנסים ויושבים אחורי אביהם,
ופניהם כלפי העם" (הוריות יג:).

ח. תַּלְמִיד שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְפָנָי רַבּוֹ תַּמִּיד, אֵינּוּ רִשְׁאִי

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום רביעי ג' תשרי – ספר המדע – הלכות תלמוד תורה קט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

יותר ממבזהו לאחר מותו (הירב"ש). (56) (מ"ק טז). ואם לא נתרצה לו החכם, בית-דין מתירין לו – הואיל ועשה מה שהיה עליו לעשות (כסף-משנה). (עיי' הלכות דעות פ"ו, ה"ו). (57) בלי בית-דין. (58) שנהג בו הפקרות, כלומר: שהתחצף וזילזל בכבודו. (59) (מ"ק, יז): "צורבא מרבנן עושה דין לנפשו בדבר ברור, שאין לו בו כל ספק. (60) אמר רב פפא: "תיתי לי דלא שמית אינש מן יומי" – תיחשב לי לצדקה ולזכות, שלא נידיתי איש מעולם (מ"ק יז), ועיין גם (ירושלמי, מ"ק ס"ג, ה"א) מעשה בריב"ל שלא רצה לנדות איש שנתחייב לו נידוי. ואם ביזהו בפרהסיא – אסור לו למחול על כבודו, שהוא כבוד התורה, כמבואר לקמן (פ"ז, ה"ג).

בגויים ויעסקו בתורה כולם – עתה בקרוב אקבצם; ואף אם מועטים יהיו השונים ועוסקים בתורה בין העמים, יהיו גם כן בטלים וחפשים ממשא מלך ושרים כלומר: מן המסים. "ויחלו" מלשון: לא יחל דברו (במדבר ל, ג), לשון ביטול. (45) כנוסחת הש"ס במסכת (ב"ב ח). והנוסחה שבתנ"ך היא: "מלך שרים", בלי "ו" החיבור. (46) (ב"ב כב). (47) אע"פ שעל בעלי הדין לעמוד בעמדם במשפט לפני השופטים, כמו שנאמר: ועמדו שני האנשים אשר להם הריב (דברים יט, יז); אבל מצות-עשה של כבוד התורה: את ה' אלהיך תירא – לרבות תלמיד-חכם (פסחים כב:) – עדיפה (שבוועת ל:).

יג. הרב שגדה לכבודו – פל תלמידיו חזקין לנהג נדוי במנהגה. אבל תלמיד שגדה לכבוד עצמו⁶¹, אין הרב חזק לנהג בו נדוי, אבל פל העם חזקין לנהג בו נדוי. וכן מנהג לנשיא – מנהג לכל ישראל; מנהג לכל ישראל – אינו מנהג לנשיא. מנהג לעירו – מנהג לעיר אחרת; מנהג לעיר אחרת – אינו מנהג לעירו⁶².

יא. עון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנאתן. לא חרקה ירושלים, עד שפוזרו⁴⁸ בה תלמידי חכמים, שנאמר: "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובזוים דבריו ומתעטעים בנבאיו", כלומר: בזוים מלמדי דבריו; וכן זה שאמרה תורה: "אם בחקתי תמאסו" – מלמדי⁴⁹ חקתי תמאסו. וכל המבזה את החכמים, אין לו חלק לעולם הבא⁵⁰, והרי הוא בכלל "פי דבר ה' בזה".

61. דווקא. אבל כשנידוהו על עבירות שעבר כלפי שמים, או כלפי הבריות וחיי החברה, חייב גם הרב לנהוג בו נידוי. 62. מפני שדין עיר אחרת לגבי עירו שהוא כפוף לה ולנימוסיה, כדין "מנודה לתלמיד שאינו מנודה לרב" ("בית-יוסף", יו"ד שלד). המקור לכל הלכה י"ג הוא (מו"ק טז, ע"א).

(48) (שבת ק"ט:). (49) (ת"כ, בחוקותי). (50) (סנה' צ). שנינו שם: "ואלו אין להם חלק לעולם הבא: ... ואפיקורוס, ואמרו חז"ל (שם, צט); אפיקורוס – זה המבזה תלמידי חכמים.

יד. במה דברים אמורים⁶³? במי שגדהו על שפזה תלמידי חכמים; אבל מי שגדהו על שאר דברים שתייכים עליהם נדוי⁶⁴, אפלו נדהו קטן שפישטראל – חזק הנשיא וכל ישראל לנהג בו נדוי, עד שיחזור בתשובה מדבר שגדהו בשבילו, ויתירו לו. על עשרים וארבעה⁶⁵ דברים מנדין את האדם, בין איש, בין אשה, ואלו הן:

יב. אף-על-פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא – אם באו עדים שפזהו, אפלו בדברים, חזק נדוי⁵¹, ומנדים אותו בית-דין בריבים⁵², וקונסין אותו ליטרא⁵³ זהב בכל מקום⁵⁴, ונותנין אותה לחכם. והמבזה את החכם בדברים, אפלו לאחר מיתה⁵⁵ – מנדין אותו בית-דין, והם מתירין אותו בשיחזור בתשובה. אבל אם היה החכם חי, אין מתירין אותו עד שירצה⁵⁶ זה שגדהו בשבילו. וכן החכם עצמו⁵⁷ מנהג לכבודו לעם-הארץ שהפקירו⁵⁸ בו, ואין צריך, לא עדים ולא התרא⁵⁹; ואין מתירין לו עד שירצה את החכם. ואם מת החכם, באין שלשה ומתירין לו. ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו – הרשות בידי⁶⁰.

63. שהמנודה לתלמיד אינו מנודה לרב, וכן כל אלה שהמנודה לזה אינו מנודה לזה? (64) כמו שאמרנו לעיל: על עבירות כלפי שמים והחברה, וכמבואר בסמוך. (65) (ברכות יט:).

(א). המבזה את החכם, ואפלו לאחר מותו⁶⁶. (ב). המבזה שליח בית-דין⁶⁷. (ג). הקורא לחברו עבד⁶⁸. (ד). מי ששליחו לו בית-דין וקבעו לו זמן ולא בא⁶⁹. (ה). המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים⁷⁰, ואין צריך לומר בדברי-תורה. (ו). מי שלא קבל עליו את הדין, מנדין אותו עד שייתן⁷¹. (ז). מי שיש ברשותו דבר המזיק, כגון פלג רע או סלם רעוע⁷², מנדין אותו עד שייסיר הזקו. (ח). המזכיר קרקע שלו לעובד-פוכבים, מנדין אותו, עד שיקבל עליו פל אנס⁷³ שייבא מן העובד-פוכבים לישראל חברו בעל המצר. (ט). המעיד על ישראל בערפאות⁷⁴ של עובדי-

(51) לשון ריחוק והבדלה. שמבדילים אותו מתוך הקהל: אין יושבים בארבע אמותיו, ואין מצרפים אותו לכל דבר שבקדושה וכדומה, כמבואר לקמן (פ"ז, ה"ד). (52) בפרהסיא, ואין חסים על כבודו. (53) משקלה שלשים וחמשה דינרי זהב. (השווה הלכות מ"ת, הלכות חובל ומזיק פ"ג, ה"ה). (54) בין בארץ ובין בחוץ-לארץ. מקור הלכה זו (ירושלמי, ב"ק פ"ח, ה"ו). וראוי להעיר, שבש"ע (יו"ד, סימן רמג) כתב הרמ"א: "אין בדורנו עכשיו חכם כזה לענין קנס ליטרא זהב על בושתו". כי אין הדברים אמורים אלא בזמן מופלג בחכמה מאד (הגר"א, שם). (55) (ברכות יט). מלשון רבינו "אפילו" נראה שגדול עונש המבזה בחייו

בטל עוד בתקופת אחרוני האמוראים, ומאז - בני חוץ-לארץ כבני ארץ-ישראל קובעים את החדשים ומעברים את השנים על פי חשבון קבוע, מן הראוי היה שגם הם לא יעשו יום-טוב אלא יום אחד כבני ארץ-ישראל - אלא תקנת חכמים היא שיזהרו ביום-טוב שני, משום מנהג אבותיהם בידיהם (ביצה ד:). (80) תקנת חכמים היא, שלא יהא טרוד במלאכה, ויכין הכל לצרכי החג ולסדר הלילה (פסחים נ:). (81) (נדרים ז:), שנאמר: את ה' אלהיך תירא (דברים י, כ), וקיבלו חז"ל (תמורה ד:), שזוהי אזהרה לזה שמזכיר שם-שמים לבטלה. (82) דברים של מה בכך, שאין הכרח ואינם כדאי להישבע עליהם. (83) כאותו מעשה בחוני המעגל, שפעם בשנת בצורת עג עוגה ועמד בתוכה ואמר: "נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך", ואז התחילו גשמים יורדים. שלח לו שמעון בן-שטח: צריך אתה להתנדות, שאלמלי נגזרה גזירה כמו בימי אליהו שלא ירדו גשמים, לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם? וכל המביא רבים לידי חילול השם - חייב נידוי (ירושלמי, תענית פ"ג, ה"י). (84) (פסחים נג:): תודוס איש רומי הנהיג לאכול בלילי פסחים גדיים מקולסים (צלויים) "ראשו על כרעיו ועל קרבו" (כדרך צליית קרבן פסח). שלחו לו: "אלמלא תודוס אתה, גזרנו עליך נידוי, שאתה קרוב להאכיל את ישראל קדשים בחוץ". (85) אם השנה תהא פשוטה, או מעוברת. (86) מלא, או חסר. (87) בעוד שכל אלה מסורים לבית-דין שבארץ, שנאמר: "כי מציון תצא תורה", כמבואר הכל (ברכות סג:). (88) עיוור לאו דווקא, המכשיל את חבריו ומביאו לידי עבירה, כגון: המכה את בנו הגדול (ראב"ד). וכן סיפרו חכמינו (מ"ק יז:): שפחתו של רבי ראתה איש מכה את בנו הגדול, אמרה לו: תהא בנידוי! שעברת על "ולפני עיוור לא תתן מכשול" (שמא יתרגו ויבעט באביו, רש"י). (89) כרבי עקיבא, שפעם עברו דרך עירו לוד יותר מארבעים זוג שבאו להעיד עדות החודש - ושבת היתה - ועיכבם ולא נתנם לעלות לירושלים, כי אמר: "די בזוג אחד, ואין מן הצורך שכולם יחללו את השבת". שלח לו רבן גמליאל: עקיבא! אם אתה מעכבם לא יבואו פעם שנית ואתה מעכבם מן המצוה - ועל זה חייבים נידוי (ירושלמי, ר"ה פ"א, ה"ה). (90) שמכר בשר טריפה ללקוחותיו (סנהדרין כה:). (91) (חולין יח:). שעל השוחט להראות סכיניו לחכם לבדיקה כמבואר (שם, יז:). וכתב הטור (יו"ד, סימן יח), שדין זה אינו נוהג עכשיו (כסף-משנה). (92) מגרה במתכוון את יצרו המביאו לידי עבירות חמורות (גדה יג:). (93) להיות זקוקים זה לזו ולהתקרב בדברים. (94) לדין. (95) (כתובות כח:). על שעשו ביניהם שותפות שתביאם בוודאי לידי עבירה, בהיות לבם גס זה בזו. (96) שיצא עליו קול שאינו נוהג כשורה (מ"ק יז:). (97) ריש לקיש היה שומר פרדסים, בא איש ואכל מן הפירות, גער בו ריש לקיש והלה לא השגיח בו. אמר לו ריש לקיש: תהא בנידוי! הלה השיב: אדרבה, תהא אתה בנידוי! אם ממון נתחייבתי, נידוי מי נתחייבתי? אמרו בבית-המדרש: של האחרון נידוי, של ריש לקיש אינו נידוי - הרי מי שמנדה את מי שאינו חייב נידוי, הריהו בעצמו בנידוי (מ"ק יז:). ב"שולחן-ערוך" (יו"ד סימן שלד, סעיף

1 כוכבים, והוציא ממנו פְּעֻדוֹתָי מִמּוֹן שְׁלֹא כָדִין
2 וְשִׁינָא⁷⁵, מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שִׁישְׁלָם⁷⁶. (י) טַבַּח כֹּהֵן,
3 שְׂאִינוּ מִפְּרִישׁ הַמִּתְנַתֵּן⁷⁷ וְנוֹתֵנָן לִכְהֵן אַחֵר, מְנַדִּין
4 אוֹתוֹ עַד שִׁיתָן. (יא) הַמַּחֲלִיל יוֹם-טוֹב שְׁנֵי שָׁל
5 גָּלוּת⁷⁸, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מְנַהֵג⁷⁹. (יב) הָעוֹשֶׂה
6 מְלָאכָה בַּעֲרֵב הַפֶּסַח אַחֵר חֲצוֹת⁸⁰. (יג) הַמְּזַכֵּר
7 שֵׁם-שָׁמַיִם לְבִטְלָה⁸¹ אוֹ לְשִׁבוּעָה בְּדַבְרֵי הַבְּאִי⁸² (יד)
8 הַמְּבִיא אֶת הָרָבִים לִידֵי חִלּוּל הַשֵּׁם⁸³. (טו) הַמְּבִיא
9 אֶת הָרָבִים לִידֵי אֲכִילַת קֳדָשִׁים בַּחוּץ⁸⁴. (טז)
10 הַמַּחֲשֵׁב שְׁנֵים⁸⁵ וְקוֹבֵעַ חֲדָשִׁים⁸⁶ בַּחוּצָה-לְאַרְץ⁸⁷.
11 (יז) הַמְּכַשִּׁיל אֶת הָעוֹרֵר⁸⁸. (יח) הַמְּעַכֵּב הָרָבִים
12 מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה⁸⁹. (יט) טַבַּח שִׁינָאָה טְרִפָּה⁹⁰ מִתַּחַת
13 יָדוֹ. (כ) טַבַּח שְׁלֹא בְּדֶק סְכִינוֹ⁹¹ לִפְנֵי חֶכֶם. (כא)
14 הַמְּקַשֶּׁה עֲצָמוֹ לְדַעַת⁹². (כב) מִי שֶׁגָּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ,
15 וְעָשָׂה בֵּינוֹ וּבֵינָה שְׁתַּפּוֹת אוֹ מִשְׁא-מִמֶּתָן, הַמְּבִיאִין
16 לָהֶן לְהִזְקֵק⁹³ זֶה לָזֶה - כְּשִׁיבּוֹאוֹ לְבֵית-דִּין⁹⁴, מְנַדִּין
17 אוֹתָם⁹⁵. (כג) חֶכֶם שֶׁשִּׁמּוּעָתוֹ רָעָה⁹⁶. (כד) הַמְּנַדֶּה מִי
18 שְׂאִינוֹ חֵיב⁹⁷ נִדּוּי.

(66) (שם). (67) (קידושין ע:). (68) עבד כנעני שהוא בכלל: ארור כנען עבד עבדים וגו' (בראשית ט, כה). על זלזול כזה מקללים אותו ב"ארור", שזהו נידוי (קידושין כח, ובתוספות שם, ד"ה: "הקורא"). (69) כתבין פתיחא עילויה (שטר שמתא) ב"ק קיב: ; וברירושלמי, שם). (70) כגון: המזלזל בנטיילת ידיים לסעודה (עדויות פ"ה, מ"ו). (71) (ב"ק קיג:). "עד שיקבל" צריך היה לומר? - אלא שהיה כבר מנודה על סירב לקבל עליו את הדין; וכשקיבלו - התירוהו. וכעת הוא משתמט גם מלפרוע, ולפיכך מנדים אותו שוב עד שיתן (כסף-משנה). (72) (כתובות מא:). (73) כל היוק שנגרם על ידי הלוקח הנכרי לשכנו היהודי - מפני שעליו היה למכור לבעל המצר (ב"ק קיד:). ובתוספות העירו שם: במה דברים אמורים? - כשבעל המצר רצה לתת אותו המחיר שנתן הנכרי, אבל אם לא - אין למוכר להפסיד משום כך (כסף-משנה). (74) בבתי המשפט. (75) כגון: שהעיד בערכאותיהם יחידיו לחובתו של הנתבע. בידי ישראל היה הנתבע פטור, מפני שאין דבר שבממון קם על פי עד אחד, ובעדותו זו אצלם גרם לו הפסד ממון. (76) דמי הדין (ב"ק קיד:). (77) זורע, לחיים וקיבה, שכל בן-ישראל חייב להפריש לכהן מבהמתו שנשחטה; רק כהן ששחט - פטור. אבל אם הכהן הוא טבח המוכר בשר באטליה, חייב גם הוא להפריש את המתנות לכהן. ואם אינו מפריש - חייב נידוי (חולין קלב:). (78) (פסחים נב:). חוץ מראש-השנה שעשאוהו יום-טוב שני ימים גם בזמן שבית-המקדש היה קיים, משום מעשה שהיה (ר"ה ל:). היו עושים בני ארץ-ישראל כל החגים רק יום אחד. והיהודים שבתפוצות הגולה, ששלחי בית-דין שבארץ ישראל לא יכלו להגיע אליהם ולהודיעם מתי היה ראש-חודש, היו עושים שני ימים יום-טוב מספק - ולכן הוא נקרא: "יום טוב שני של גלויות". (79) כי מאחר שבית-הדין הגדול שבארץ-ישראל שהיה מקדש את החדשים על פי עדי ראה

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום רביעי ג' תשרי – ספר המדע – הלכות תלמוד תורה קלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

14 ב. וְכִיצַד הוּא הַנְּדוּי? אֹמֵר: פְּלוֹנִי יְהֵא בְּשִׁמְתָא²⁰!
15 וְאִם נְדוּהוּ בְּפָנָיו, אֹמֵר לוֹ: פְּלוֹנִי זֶה בְּשִׁמְתָא!
16 וְהֵחָרֵם²¹ - אֹמֵר לוֹ: פְּלוֹנִי מְחָרֵם! וְאָרֹר - בּוֹ²²
17 אָלָה, בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ נְדוּי!

20 רואים אנו כאן: כי לרבינו נידוי ושמטת היינו הך, והוא מפריד רק בין שמתא וחרם. ולפי הטור (סימן שלד) בשם הראב"ד שלשה המה לפי חומר מדרגותיהם: הקל שבהם - נידוי: חמור ממנה - שמתא שיש עמה גם קללה, שאומרים לו בשעת נידויו: ארור אתה! וחרם - החמור מכולם. ומאי שמתא? אמר רב: שם מיתה. ושמואל אמר: שממה יהיה (מ"ק, יז.). ובין לרב ובין לשמואל "שמתא" - זה עונש המשאיר רושם בל יימחה. החרם תחרים אותם (דברים ז, ב) מתרגם יונתן: גמרא תגמר יתהון בשמתא. (21) מבואר למטה בסמוך: על מה מחרימים, ודיני המוחרם. (22) כלומר: לשון "ארור" כוללת שלש הוראות הללו. ואם החכם אמר למי שנתחייב נידוי: ארור אתה! הרי הוא מנודה וצריכים לנהוג בו כבמנודה: ואם השביע איש חבריו ואמר לו: ארור אם... והלה קיבלה בענייתא אמן - הרי זו שבועה: ואם קיללו ב"ארור" - הרי זו קללה וחייב משום "המקלל את חבריו" (שבועות לו.).

18 ג. וְכִיצַד מְתִירֵין²³ הַנְּדוּי אוֹ הַחֵרֵם? אֹמֵר לוֹ:
19 שְׂרֹוּי²⁴ לָךְ וּמְחֻל לָךְ! וְאִם הִתִּירוּהוּ שְׂלֵא בְּפָנָיו,
20 אֹמֵר לוֹ: פְּלוֹנִי שְׂרֹוּי לוֹ וּמְחֻל לוֹ!

23 כשנשלם זמן הנידוי או החרם: כי מעצמם בלי התרה מפורשת אינם מותרים. (24) כמו שמצינו ברבי אליעזר הגדול כשהתירוהו מנידויו, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר! הותר הנדר! (סנהדרין סח.).

21 ד. מַהוּ הַמְּנַהֵג שִׁנְהַג הַמְּנַהֵג בְּעֶצְמוֹ, וְשִׁנְהִיגִין עִמּוֹ? מְנַהֵג אֲסוּר לְסַפֵּר²⁵ וּלְכַבֵּס כְּאֵבֶל, כָּל יָמֵי נְדוּיוֹ; וְאֵין מְזַמְּנִין²⁶ עָלָיו, וְלֹא כוֹלְלִין אוֹתוֹ בְּעֶשְׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁצָּרִיף עֲשָׂרָה²⁷; וְלֹא יוֹשְׁבֵין עִמּוֹ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת²⁸; אֲבָל שׁוֹנֶה²⁹ הוּא לְאַחֲרִים, וְשׁוֹנֵין³⁰ לוֹ, וְנֹשְׁכִין³¹, וְשׁוֹכְרִין³². וְאִם מֵת בְּנְדוּי - בֵּית־דִּין שׁוֹלְחִין וּמְנִיחִין אָכֵן עַל אֲרֹנּוֹ, כְּלוֹמֵר, שֶׁהֵן רוֹגְמִין³³ אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא מְבַדֵּל מִן הַצִּבּוּר. וְאֵין צָרִיף לוֹמֵר, שֶׁאֵין מְסַפִּידִין אוֹתוֹ וְאֵין מְלִיץ אֶת מִשְׁתּוֹ.

25 להסתפר (מ"ק טו.). (26) אין מצרפים אותו לברכת המזון שהיא בשלשה. (27) תפילה בציבור וכיו"ב. כי כל עצמו של "נידוי" אינו אלא להבדילו מתוך קהל עדתו, ואם יצרפיהו עמהם - היכן קללתם? ומה הועיל בתקנתם? (כסף-משנה, בשם הגהות). בגמרא שלנו לא נזכר שמרחיקים אותו מתוך הקהל: אולם בספר "הלכות גדולות" כתב"ד רומי נמצאת גירסא של הגמרא שלנו (מ"ק טז.) והיא: "ומנלן דמנונין ליה מן ציבורא? - דכתיב: וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים, יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה (עזרא י, ח). וכנראה שזהו המקור לדברי רבינו. (28) (ב"מ נט:). (29) מלמד

(פז) נמנים עוד דברים שחייבים עליהם נידוי, אלא שכולם כלולים בתוך עשרים וארבעה אלה המנויים כאן.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

1 חכם זקן, או נשיא אם מנדים אותם; נידוי וחרם; כיצד מתירים אותם; מנהג חסידים הראשונים שלא לנדות שום אדם.

1 א. חָכֵם זָקֵן² בְּחֻכְמָה, וְכֵן נָשִׂיא אוֹ אֲבִי־בֵית־דִּין³,
2 שְׁפָרַח⁴ - אֵין מְנִידִין⁵ אוֹתוֹ בְּפִרְהֶסְיָא⁶ לְעוֹלָם;
3 אֶל־אִם־כֵּן עֲשֵׂה כִּרְבָּעָם⁸ בֶּן־נֶכֶט וְחֻבְרִיו. אֲבָל
4 בְּשִׁחְטָא שְׂאָרִי חֲטָאוֹת, מְלָקִין אוֹתוֹ בְּצַנְעָה¹⁰,
5 שְׁנֵאָמֵר: "וְכִשְׁלֹת הַיּוֹם וְכִשְׁל גַּם נָבִיא עֲמָד לִלְהָ"
6 - אֶף־עַל־פִּי שְׁכֹשֶׁל, כִּסְהוּ בְּלִילָה¹¹; וְאֹמְרִים לוֹ¹²:
7 הַכְּבֵד¹³ וְשֵׁב בְּבֵיתְךָ! וְכֵן כָּל תַּלְמִיד־חָכֵם שֶׁנִּתְחַיֵּב
8 נְדוּי, אֲסוּר לְבֵית־דִּין לְקַפֵּץ¹⁴ וּלְנָדוֹתוֹ בְּמַהֲרָה¹⁵,
9 אֶל־אִם בּוֹרְחִין מְדַבֵּר זֶה וְנִשְׁמָטִין¹⁶ מִמֶּנּוּ. וְחֲסִידֵי
10 הַחֻכְמִים הָיוּ מְשֻׁתְּבָחִים, שְׂלֵא נִמְנוּ מִעוֹלָם¹⁷ לְנָדוֹת
11 תַּלְמִיד־חָכֵם, אֶף־עַל־פִּי שְׁנִמְנִין לְהִלְקוֹתוֹ אִם
12 נִתְחַיֵּב מִלְּקוֹת¹⁸; וְאִפְלוּ מִכַּת־מְרֻדוֹת¹⁹ נִמְנִין עָלָיו
13 לְהַפּוֹתוֹ.

2 מופלג בחכמה (3) מבואר למעלה (פ"ו, ה"ג).
4 שחטא. (5) מלשון: אחיכם מנדיכם (ישעיה סו, ה).
6 מרחיקים, מוציאים אותו מן הכלל. (6) אבל בצנעה מנדים אותו, כמבואר בסמוך. (7) אפילו כשחטא, וחזר וחטא כמה פעמים (מ"ק יז.). (8) שחטא והחטיא את הרבים (ירושלמי, מ"ק פ"ג, ה"א). (9) שאין עליהם עונש נידוי אלא מלקות. (10) בבי"ד של שלשה, ולא בבי"ד של עשרים ושלשה או שבעים ואחד כדי הנשיא - כדי להעלים קלונו ולא לתת פרסום לדבר: שאם לא תאמר כן - נמצאת עלייתו ירידתו (שם, סנה"פ"ב, ה"א). (11) שחשיכה ואין אדם רואה (רש"י, מ"ק יז.). וכדאי להעיר, כי בדברי ריש לקיש: "תלמיד חכם שסרח אין מנדין אותו" (מ"ק יז.), גורס רבינו חננאל: "אין מבזין אותו" - וזה משמע בין בנידוי ובין במלקות, כדברי רבינו כאן. (12) חוזר אל נידוי, כשמנדים אותו בחשאי, בצנעה. (13) מלשון הכתוב (מלכים ב יד, י), כלומר: אין אומרים לו בפירושו: מנודה אתה! אלא היכבד ושב בבית פנימה ולא תיראה על פני חוץ. ורש"י פירש (שם): "עשה עצמך כאדם שכבד עליו ראשו ושב בביתך". (14) בחפזון ובזריזות יתירה. (15) בלי שהיות. (16) משתמטים ונמנעים מזה. כמר זוטרא כשהיה צריך לנדות איזה צורבא מרבנן היה, מתוך צער שניטל עליו לנדות, מנדה תחילה את עצמו, כדי להרגיש בצער של המנודה. (17) כרב פפא שאמר: תיתי לי (ישולם שכרי) דלא שמתי צורבא מרבנן מימי (שם). (18) מדאורייתא: ארבעים חסר אחת, מפני שנידוי יותר חמור ומעליב. (19) מלקות דרבנן, שאין לה מספר קצוב ומסויים כמלקות מדאורייתא והיא באה רק על עבירות שעברו על מדבריהם, כאותו צורבא מרבנן שבא לביתו מן הישיבה שהיתה מחוץ לתחום ביום-טוב שני של גלויות (פסחים נב.).

קלב שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ג' תשרי - ספר המדע - הלכות תלמוד תורה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

17 יא. נדוי על תנאי⁴⁶, אפילו על-פי עצמו⁴⁷, צריך¹⁷
18 הפרה⁴⁸. תלמיד-חכם שנדה עצמו, ואפילו נדה
19 עצמו על דעת⁴⁹ פלוני, ואפילו על דבר שחייב⁵⁰ עליו
20 נדוי - הרי זה מפר לעצמו⁵¹.

(46) כגון שאמר: אם אותו הדבר יהיה או אם לא יהיה -
יהא בנידוי. (47) כגון יהודה, כשלא רצה יעקב אבינו
לשלוח אתם את בנימין, אמר: אם לא הביאותיו אליך
והצגתיו לפניך וחטאתי לאבי כל הימים (בראשית מג, ט),
כלומר: יהא בנידוי כל ימי חייו. (48) אפילו כשלא נתקיים
התנאי הגורם לנידוי, אינו יוצא מנידויו בלי הפרה. ויהודה
שהחזיר את בנימין ונתבטל התנאי, אבל מפני שלא התירוהו
מנידויו נשאר בו גם אחרי מותו, ואמרו חז"ל: "כל אותן
ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה
מגולגלין בארון" (מכות יא:). ורבינו-תם כתב (תוספות,
שם): מה שאמרו: "נידוי על תנאי צריך הפרה אפילו כשלא
נתקיים התנאי" - זה רק כשהמתנה היה מסופק בשעת
התנאי אם יוכל לקיימו, כיהודה שלא היה בטוח אם יצליח
בדרכו: אבל תנאי התלוי בידי המתנה וברור לו שיוכל
לקיימו - אין הנידוי חל כלל כשלא נתקיים התנאי, וממילא
אינו צריך התרה. (49) כגון שרבו אמר לו להתנדות: או
כשאמר: "אם פלוני יעשה זאת - אהיה בנידוי" ("תשובת
הרמב"ם" סימן פ, לפסיא). (50) ולא רק כנידויו של מר
זוטרא שהיה מנדה עצמו לכבוד התלמיד המנודה, והיה
מתיר אז לעצמו לפני התירו לתלמידו (נדרים ז:).
(51) (שם) ואין אנו אומרים: "אין חבוש מתיר עצמו מבית
האסורים" - מתוך שהוא היה האוסר, הוא גם המתיר.

21 יב. מי שנדהוה בחלום, אפילו ידע מי נדהו - צריך²¹
22 עשרה⁵² בני-אדם ששונין הלכות⁵³ להתירו מנדויו.
23 ואם לא מצא, טורח אחריהם עד פרסא⁵⁴. לא מצא
24 - מתירין לו אפילו עשרה ששונין משנה. לא מצא
25 - מתירין לו עשרה שידעין לקרות בתורה. לא מצא
26 - מתירין לו אפילו עשרה שאינן יודעין לקרות. לא
27 מצא במקומו עשרה - מתירין לו אפילו שלשה⁵⁵.

(52) לפי שאפשר שבשליחות המקום נתגדה, לפיכך צריך
להתרתו עשרה, שהשכינה שרויה עמהם (ר"ן, נדרים ח:).
(53) שבקיאם בדיני התרה. (54) היא ארבעה מיל. והמיל
- אלפיים אמה (פסחים צג:). "וטורח עד פרסה". שאמר
רבינו, אינו בש"ס. ולדעת ה"כספ-משנה" - מקור הדברים
הוא במה שאמרו (נדרים ח:). "לא מצא - ישב על פרשת
דרכים ויתן שלום לעשרה בני-אדם וכו'". אולם הגאון רבי
ישעיה ברלין בהגהותיו העיר, שהמקור נמצא ב"שאלתות"
דרבי אחא גאון, סימן שכט. (55) גם זה אינו בגמרא
ומקורו ב"שאלתות" הנ"ל.

28 יג. מי שנדהוה בפניו, אין מתירין לו אלא בפניו⁵⁶.
29 נדהוה שלא בפניו - מתירין לו בפניו ושלא בפניו⁵⁷.
30 ואין בין נדוי להפרה פלוג, אלא מנדין ומתירין
31 ברגע אחד⁵⁸, פשיחזר המנדה למוטב. ואם ראו
32 בית-דין להניח זה בנדוי פמה שנים - מניחין⁵⁹ כפי

לאחרים. (30) ומלמדים אותו. (31) הוא לאחרים לעשות
מלאכתם. (32) אחרים לעשות מלאכתו (מ"ק, טו.).
(33) (שם: עדויות פ"ה, מ"ו).

1 ה. יותר עליו המחרם³⁴, שאינו שונה לאחרים ואין
2 שונין לו; אבל שונה הוא לעצמו, שלא ישפח
3 תלמודו. ואינו נשפר, ואין נשפרין לו, ואין נושאין
4 ונותנין עמו; ואין מתעסקין עמו, אלא מעט עסק
5 פדי פרנסתו³⁵.

(34) שהוא חמור מהמנודה בשמתא. (35) להחיות נפשו
ונפש בני-ביתו (מ"ק טו.).

6 ו. מי שישב בנדוי שלשים יום ולא בקש להתירו,
7 מנדין אותו שנה. ישב שלשים יום אחרים ולא
8 בקש להתירו, מחרים אותו³⁶.

(36) (שם, טז.).

9 ז. בכמה מתירין הנדוי או החכם? בשלשה³⁷, אפילו
10 הדיוטות³⁸. ויחיד ממחכה³⁹ מתיר הנדוי או החכם
11 לבדו⁴⁰. ויש לתלמיד להתיר הנדוי או החכם, ואפילו
12 במקום הרב⁴¹.

(37) כדין התרת נדרים (נדרים עח:). (38) שאינם תלמידי
חכמים. (39) תלמיד חכם מובהק הבקי בהלכות.
(40) (נדרים ח:), כמו בנדר: או יחיד מומחה, או שלשה
הדיוטות. ונידוי גם הוא נקרא: נדר, שהרי בשעה שהתירו
את רסי אליעזר מנידוי, קרא רבי יהושע: הותר הנדר! עיין
למעלה (עמוד קיח, הערה ה). (41) אף על פי שבנדר אין
התלמיד מתיר במקום רבו, אבל שונה הוא הנידוי מן הנדר
ואין מניחים אותו שיהא רובץ על המנודה עד שימצא את
הרב - אלא מתירים לו מיד (שם, וכפירוש הרא"ש).

13 טז. שלשה שנדו והלכו להן, וחזר זה⁴² מדבר
14 שנדהו בגללו - באין שלשה אחרים⁴⁴ ומתירין לו.

(42) בנוסח אוקספורד מתחילה כאן הלכה ח, ומסיימת
"באים שלשה אחרים ומתירים לו": וסכום ההלכות שבפרק
זה - יב, בעוד שבשאר כל הדפוסים סכום ההלכות - יג,
וההלכה ח חסרה לגמרי. ומי חכם ויבן טעם ההעדר הזה?
אולי מפני שנושא הפרק ותכנו הוא "חרם" שסימנוהו
בקצרה תמיד באות "ח" ולכן דילגו עליה. (43) בתשובה
שלימה. (44) ואפילו כשאננם חשובים כמו אלה שנידוהו
(מ"ק טז.). כל זאת אינה אלא כשחטא כלפי שמים, ולפיכך
מכיון שידועים אל נכון כי חזר בתשובה מאותו החטא
שנידוהו בגללו, אז די בשלשה הדיוטות, שהרי הם אינם
מבטלים דברי הראשונים, כי כבר שב מעונו: אבל אם
תלמיד חכם נידהו על שביזוהו, אין שלשה אחרים יכולים
להתירו כל זמן שלא פייס אותו.

15 י. מי שלא ידע מי נדהו, ילך לו אצל הנשיא⁴⁵
16 ויתיר לו נדויו.

(45) שמא היה המנדה חכם מופלא, ולכן אין אחרים, מלבד
הנשיא. יכולים להתירו (מ"ק יז:).

אינו יכול למחול ואסור לו למחול. (69) (יומא כג.)
השומר עברה ואיבה ניצחת לאדם מששת ימי בראשית. ויש
שפרשים: כנחש - שלא יהא תלמיד חכם נוקם ונוטר
לכבוד עצמו, להנאתו ולסיפוק רוחו: אלא נקימתו ונטירתו
יהיו לכבוד התורה, על עלבונה וחילול כבודה, כאותה
נשיכה של נחש שאינה להנאתו של הנחש, אלא למלא
שליחותו של מקום. וזה מיוסד על מה שאמרו (ערכין טו):
מדרש רבה, אמור: לעתיד לבוא מתקבצות החיות ובאות
אצל הנחש ואומרות: ארי דורס - ואוכל: זאב טורף -
ואוכל: אתה - מה הנאה יש לך? אומר להם: אם ישוך
הנחש בלא לחש? (קהלת י, יא), אפשר שאני עושה כלום
ולא נצטויתי מלמעלה? (חנוכת התורה, אות קעט).

יום ה' ד' תשרי ה'תשע"ט

הלכות עבודת כוכבים

וחקות עובדיה

יש בכללן חמשים ואחת מצוות. שתי מצוות עשה,
וארבעים ותשע מצוות לא-תעשה, וזהו פרטן: (א)
שלא לפנות אחר עבודת כוכבים. (ב) שלא לתור
אחר הרהור הלב וראיית העינים. (ג) שלא לגדף. (ד)
שלא יעבד אותה בדרך עבודתה. (ה) שלא ישתחוה
לה. (ו) שלא לעשות פסל לעצמו. (ז) שלא לעשות
פסל אפילו לאחרים. (ח) שלא לעשות צורות אפילו
לנוי. (ט) שלא להדיח אחרים אחריה. (י) לשרף עיר
הנדחת. (יא) שלא לבנותה. (יב) שלא להנות מפל
ממונה. (יג) שלא להסית יחיד לעבודת כוכבים
לעבדה. (יד) שלא לאהב המסית. (טו) שלא לעזב
שנאתו. (טז) שלא להצילו. (יז) שלא ללמד עליו
זכות. (יח) שלא ימנע מללמד עליו חובה. (יט)
שלא להתנבא בשמה. (כ) שלא לשמע מן המתנבא
בשמה. (כא) שלא להתנבא בשקר, ואפילו בשם
השם. (כב) שלא לגור מהריגת נביא שקר. (כג)
שלא לשבע בשם עבודת כוכבים. (כד) שלא
לעשות אוב. (כה) שלא לעשות ידעוני. (כו) שלא
להעביר למלך. (כז) שלא להקים מצבה. (כח) שלא
להשתחוה על אבן משפית. (כט) שלא לטע אשורה.
ל) לאבד עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה.
לא) שלא להנות בעבודת כוכבים ובכל משמשיה.
לב) שלא להנות בצפוי נעבד. (לג) שלא לכת
ברית לעובדי כוכבים. (לד) שלא לחז עליהם. (לה)
שלא ישובו בארצנו. (לו) שלא להדמות במנהגותם
ובמלבושם. (לז) שלא לנחש. (לח) שלא לקסם.
לט) שלא לעונן. (מ) שלא לחבר חבר. (מא) שלא
לדרש אל המתים. (מב) שלא לשאל באוב. (מג)
שלא לשאל בידעוני. (מד) שלא לכשף. (מה) שלא

רשעו. וכן אם ראו בית-דין להחרים לזה
לכתחילה⁶⁰, ולהחרים מי שיאכל עמו ושותה⁶¹ עמו,
או מי שיעמד עמו בארבע אמות - מחרימין כדי
ליסרו וכדי לעשות סגל לתורה, עד שלא יפרצו⁶²
החוטאים. אף-על-פי שיש רשות להכם לנדות
לכבודו - אינו שבת לתלמיד-הכם להנהיג עצמו
בדבר זה, אלא מעלים⁶³ אוניו מדברי עם-הארץ ולא
ישית לבו להן, כענין שאמר שלמה בכתבתו: "גם
לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לפך". וכן היה
דרך חסידים הראשונים, שומעים חרפתם ואינן
משיבין; ולא עוד, אלא שמוחלים למחרף
וסולחים⁶⁴ לו. וחקמים גדולים⁶⁵ היו משתבחים
במעשיהם הנאים ואומרים, שמעולם לא נדו אדם
ולא החריםהוה לכבודן; וזו היא דרךן של תלמידי
חקמים שראוי לילך בה. במה דברים אמורים⁶⁶?
בשבחהו או חרפהו בסתר; אבל תלמיד-הכם,
שבחהו או חרפו אדם בפרהסיא⁶⁷, אסור לו למחל
על כבודו; ואם מחל, נענש, שזה פזיון תורה⁶⁸;
אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש⁶⁹, עד שיבקש ממנו
מחילה ויסלח לו.

(56) (נדרים ז:). וכתב שם הר"ן: משום חשד - שאם יתירוהו
שלא בפניו והוא לא ידע, ובראותו שאין נוהגים בו כמנודה,
יחשוד שנוהגים זלזול במצוות חכמים. והרא"ש כתב (שם):
משום כבוד המנודה - כשם שביישוהו ונידוהו בפניו, כך
יכבדוהו ויתירוהו בפניו. ובדיעבד אם התיירוהו שלא בפניו
- מותר הוא. (57) שיאמר בלבו: כשם שנידוני שלא בפני
- כך התיירוני, ולא יחשוד באיש (שם, הר"ן). (58) זה
בנידוי על עסקי ממון, אבל לאפקרותא, כלומר: שהתפקד
וביזה תלמיד חכם - אין לו התרה קודם שלשים יום, ואפילו
כשנתפייס החכם ומחל לו (הגהות מיימוניות). (59) מפני
שבית-דין רשאין לעשות סייג לתורה (כסף-משנה). וכן אנו
מוצאים באמתא דרבי (מ"ק יז). "שלא נהגו חכמים
קלות-ראש בנידיה", והחזיקו את המנודה על ידה שלש
שנים בנידויו. (60) בלי התראת נידוי של שלשים, שלשים
יום, כמבואר לעיל בפרקנו (הלכה ו). בדפוס ונציה, וכן
בנוסחת "מעשה רוקח" - "בתחילה" במקום "לכתחילה".
(61) אף על פי שעל אלה הדברים אין חיובי נידוי (מ"ק טז).
(62) שלא ירבו. (63) אוטם אוניו, כלומר: מעמיד עצמו
כאילו אינו שומע. (64) כמו רבי נחוניא בן-הקנה שאמר:
"מימי לא עלתה על מטתי קללת חברי" (מגילה כח.). וכמו
זוטרא חסידא, כשעלה על משכבו בלילות היה מוחל וסולח
לכל אחד שציערוהו (שם). (65) כמו רבי יהושע בן-לוי
ששלח לקרוא לבן-אדם שלש פעמים והלה לא בא. שלח
לומר לו: אלמלא אני, שמימי לא החרמתי איש הייתי מטיל
עליך את החרם, שעל עשרים וארבעה דברים מגדים - וזה
אחד מהם (ירושלמי, מועד-קטן פרק ג, הלכה א).
(66) שהוא יכול להעלים ולנהוג מנהג ויתור. (67) שאם גם
הוא יעלים עינו ויאטם אזנו, הלא אחרים ראו ושמעו.
(68) שאם על כבודו הוא מוחל, על כבוד התורה שנתחלל

עבודת-כוכבים - עבודה-זרה. (14) כלומר: רצונך שבני-אדם ישתמשו בהם בתור סרסורים המתווכים בינך ובינם.

ב. ואחר שארכו הימים, עמדו בכני האדם נביאי שקר ואמרו, שהאל צוה ואמר להם: עבדו פוכב פלוני או כל הפוכבים, והקריבו לו ונסכו לו כף וכף, ובנו לו היכל ועשו צורתו, כדי להשתחוות לו כל העם, הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ! ומודיע¹⁵ להם צורה שפדה מלבו, ואומר: זו היא צורת הפוכב פלוני, שהודיעוהו¹⁶ בנבואתו. והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות¹⁷, ומתקבצים ומשתחוים להם, ואומרים לכל העם, שזו הצורה מטיבה¹⁸ ומרעה¹⁹, וראוי לעבדה וליראה ממנה. וכהניהם אומרים להם, שפעבודה זו תרפו ותצליחו, ועשו כף וכף ואל תעשו כף וכף! והתחילו פוזבים²⁰ אחרים לעמד ולומר, שהפוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם: עבדוני בכף וכף! והודיע להם דרך עבודתו; ועשו כף ואל תעשו כף! ופשוט דבר זה בכל העולם, לעבד את הצורות בפעבודות משנות זו מזו, ולהקריב להם ולהשתחוות. וכיון שארכו הימים, נשתפח השם הנקבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הפירוהו, ונמצאו כל עם הארץ, הנשים והקטנים, אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה²¹. והחכמים שהיו בהם, כגון כהניהם וכיוצא בהן, מדמין שאין שם²² אלוה אלא הפוכבים והגלגלים, שנעשו הצורות האלו²³ בגלגלם²⁴ ולדמותן²⁵. אבל צור²⁶ העולמים, לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו, אלא יחידים בעולם, כגון חנוך ומתושלח, נח שם ועבר²⁷. ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל²⁸, עד שנוולד עמודו של עולם²⁹ והוא אברהם אבינו.

(15) כל אחד מאותם הנביאים. (16) מן השמים. (17) מקומות נבחרים לעבודת אלילים מאז. (18) למכבדיה. (19) לבויה. (20) נביאי שקר. (21) כמבואר במדרש-רבה (סוף פרשת נח). (22) מלה לתיקון הלשון בשפת ערב, כמבואר (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א). (23) הנתונות בהיכלות לעבדן. (24) לשמם. (25) לפי דמות תבניתם. (26) הקדוש-ברוך-הוא. (27) חמישה אלה מפורסמים כצדיקים גמורים: חנוך - עליו מעידה התורה; ויתהלך חנוך את האלוקים (בראשית ה, כד). וחז"ל אמרו תשעה נכנסו בחייהם בגן עדן, ואלה הם: חנוך, אליהו וכו' (ילקוט שמעוני, בראשית אות מב, בשם מדרש אבכיר) ובמסכת (סנהדרין קח:) אמרו: "שבעה ימים נתלו לדור המבול, והם ימי אבלו של מתושלח", כלומר: כדי שיוכלו להתאבל ולהספיד כראוי לו לאותו צדיק, נתעכב המבול

1 להקריף פאת הראש. (מו) שלא להשחית פאת זקן. 2 (מו) שלא יעדה איש עדי אשה. (מח) שלא תעדה אשה פלי זין ועדי איש. (מט) שלא לכתב קצקע. 3 (נ) שלא להתגודד. (נא) שלא לעשות קרחה על מת. 4 ובאור כל המצות האלו בפרקים אלו: 5

פרק ראשון

(1) השתלשלות עבודת הכוכבים, עד שבא אברהם אבינו והכיר את הבורא והודיע את יחודו בעולם.

7 א. בימי אנוש² טעו בני האדם³ טעות גדולה, 8 ונבערה⁴ עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו⁵ מן הטועים היה. וזו היתה טעותם - אמרו: הואיל 9 והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם⁷, ונתנם במרום, וחלק להם כבוד⁸, והם 10 שמשים המשמשים לפניו - ראויין הם לשבחם ולפארתם ולחלק להם כבוד; וזהו רצון האל, ברוך 11 הוא, לגדל ולכבד מי⁹ שגדלו וכבדו, כמו שהמלאך 12 רוצה לכבד העומדים לפניו, וזהו כבודו של מלאך. 13 פיון שעלה דבר זה על לבם, התחילו לבנות לפוכבים היכלות, ולהקריב להם קרבנות, ולשבחם 14 ולפארתם בדברים¹⁰ ולהשתחוות למולם, כדי להשיג¹¹ רצון הבורא בדעתם הרעה¹². וזה היה עקר עבודת פוכבים¹³. וכך היו אומרים עובדיה, היודעים 21 עברה; לא שהיו אומרים, שאין שם אלוה אלא פוכב 22 זה. הוא שיקמיהו אומר: "מי לא יראך מלאך הגוים פי לך יאתה, כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם 23 מאין כמוך. ובאחת יבערו ויכסלו, מוסר הכלים עין 24 הוא". כלומר: הכל יודעים שאתה הוא לבדך, אבל 25 טעותם וכסילותם, שמדמים שזה ההכל רצונך 27 הוא¹⁴.

(2) בן-שם, בן-בנו של אדם הראשון. (3) כמו שנאמר: אז הוחל לקרוא בשם ה' (בראשית ד, כו) ופירש רש"י: "לשון חולין - לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של ה' ולעשותם אלילים" וכו'. וכן בפסיקתא רבתי (על הפיסקא: שור או כשב כי יוולד): "כשעמד דורו של אנוש והכעיסו אותו בצלמם - אז הוחל לקרוא בשם ה'". (4) בנוסח אוקספורד: "גדולה". (5) נכסלה וניטפשה, מלשון: עצה נבערה (ישעיה יט, יא) - עצת כסילים. (6) כמו שמצינו: "אפילו עובד עבודה זרה כאנוש" (שבת קיח:). (7) כמבואר (הלכות יסודי התורה פרק ג, הלכה א). (8) לשמש לפניו ולהיות "רואים פני המלך". (9) את מי. (10) רבי אחא אומר: שהיו עונקים גלגל חמה ואומרים: הורד לנו גשמים! ופירש רש"י שם: שהיו עושים תכשיטים דמות חמה - לפי שהיו משתחוים לה - והם אומרים לשמים: ראו מה עשינו לכבודכם, הורידו לנו גשמים! (בראשית-רבה, פרק כו). (11) באמצעותם. (12) לפי דעתם המשובשת. (13) בנוסחות העתיקות תמיד במקום

הודיע ליעקב⁵⁰ ומנהו ללמד, וישב מלמד ומחזיק
כל הנלוים אליו⁵¹. ויעקב אבינו למד בניו כלם,
והבדיל לוי ומנהו⁵² ראש, והושיבו בשיבה⁵³,
ללמד דרך השם ולשמר מצות אברהם. וצוה את
בניו, שלא יפסיקו מבני לוי ממנה אחר ממנה, כדי
שלא תשכח הלמוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני
יעקב ובנלוים אליהם, ונעשית⁵⁴ בעולם אמה שהיא
יודעת את ה'. עד שארכו הימים לישראל במצרים,
וחזרו ללמד מעשיהו ולעבד פוכבים⁵⁵ פמותו, חוץ
משבט לוי, שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד
שבט לוי⁵⁶ עבודת פוכבים. וכמעט-קט⁵⁷ היה
העקר⁵⁸ ששאל אברהם נעקר, וחזרין בני יעקב
לטעות העולם⁵⁹ ותעיותו. ומאבהת ה' אותנו,
ומשמרו את השבועה לאברהם⁶⁰ אבינו, עשה⁶¹
משה רבנו רבן של כל הנביאים ושלחו. פיון
שנתנבא משה רבנו, ובחר ה' ישראל לנחלה,
הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו, ומה יהיה
משפט עבודת פוכבים וכל הטועים אחריה.⁵³

(30) כשנעתק משדי אמו, והוא אז כבן שלש שנים.
(31) עמוד חזק זה שלא ימוט לעולם, והוא - אברהם אבינו,
שנקרא: "איתן האזרחי" (תהילים פט, א). אמר רב: איתן
האזרחי - זה אברהם (בבא בתרא טו.). ואמרו (ראש השנה
יא.): ירח איתנים - הוא חודש תשרי שנוולד בו איתני עולם
- האבות. איתן - פירושו: חזק ומתמיד בקיומו, כמו:
והאיתנים מוסדי ארץ (מיכה ו, י); נחל איתן (עמוס ה, כד)
- שמימי אינם פוסקים. (32) לחפש ברוחו: לחקור
ולהתבונן. על שם הכתוב: יושטו לבקש את דבר ה' (עמוס
ח, יב); יושטו רבים ותרבה הדעת (דניאל יב, ד).
(33) כמאמרם: שהיה אברהם אבינו אומר: תאמר, שהעולם
הזה בלי מנהיג! הציץ עליו הקדוש-ברוך-הוא ואמר לו:
אני הוא בעל העולם! (בראשית-רבה, פרק לט).
(34) שקוע ונתון בתוכם. (35) כמו שמצינו: אברהם אבינו
היה מתפחד ואומר: שמא יש בידי עוון שהייתי עובד
עבודה-זרה כל השנים הללו. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: לך
טל ילדותיך (תהילים קי, ג) - מה טל זה פורח, אף אתה
עוונותיך פורחים ואינם (בראשית-רבה, פרק סד).
(36) ומתבונן. (37) כמו שאמר רבי שמעון: אב לא לימדו,
ורב לא היה לו. ומיכין למד את התורה? - זימן לו
הקדוש-ברוך-הוא שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות
ומלמדות אותו תורה וחכמה (בראשית-רבה, פרק סא).
(38) בכל המציאות, בכל העולם כולו. (39) ידע גם גלגולי
הסיבות שהביאום לידי כך: לעבוד עבודה-זרה בדמות
צורות ותמונות. (40) להקשות קושיות, על דרך לשון
החכמים: "שתי תשובות בדבר"; "ואם לדין - יש תשובה".
(41) עיר מולדתו או עיר מגוריו, לפי המדרש (בראשית-רבה,
פרק לח), מלשון: אשר אור לו בציון (ישעיה לא, ט), על
שם מדורת האש שהשליכוהו בה על שברו את צלמי אביו.
(42) להתווכח. (43) (שם). (44) זהו נמרוד מלך בבל
(שם). (45) ואמרו חז"ל: "אל תקרא: ויקרא - אלא

שבעה ימים לכבודו. נח - מעידה התורה: נח איש צדיק
תמים היה (בראשית ו, ט). שם ועבר - ידועים כמרכיצי
תורה בבתי-מדרשה: ותלך לדרוש את ה' (בראשית כה,
כב), שהלכה לבית-מדרשם של שם ועבר (בראשית-רבה,
פרק טג). וכן אמרו (עבודה-זרה לו.): בבית-דינו של שם
ועבר גזרו על הזנות, דכתיב ויאמר יהודה הוציאוה ותישרף
(בראשית לח, כד). והשווה דברי רבינו (מורה נבוכים חלק
ב, לט): "וכן תמצא החכמים אומרים באלה הנביאים
שקדמו למשה: בית-דינו של עבר, בית-דינו של מתושלח,
מדרשו של מתושלח - כולם, עליהם השלום, היו נביאים"
וכו'. (28) הולך ונמשך, הולך ומתפתח. (29) שהעולם
הרוחני עומד עליו.

ג. פיון שנגמל³⁰ איתן³¹ זה, התחיל לשוטט³²
בדעתו והוא קטן, והתחיל לחשב פיון ובלילה
והיה תמה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג
תמיד ולא יהיה לו מנהיג³³? ומי יסבב אותו, פי אי
אפשר שישבב את עצמו? ולא היה לו מלמד ולא
מודיע דבר, אלא משקע³⁴ באור-פשדים בין עובדי
כוכבים הטפשים, ואביו ואמו וכל העם עובדי
כוכבים, והוא עובד עמהם³⁵. ולבו משוטט ומבין³⁶,
עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננו
הנכונה³⁷, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג
הגלגל, והוא כרא הפל, ואין בכל הנמצא³⁸ אלוה
חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים. ודבר³⁹ שגורם
להם לטעות זה, שעובדים את הכוכבים ואת
הצורות עד שאבד האמת מדעתם. וכן ארבעים שנה
הפיר אברהם את בוראו. פיון שהפיר וידע, התחיל
להשיב תשובות⁴⁰ על בני אור-פשדים⁴¹ ולערך דין⁴²
עמהם ולומר, שאין זו דרך האמת שאתם הולכים
בה! ושבב הצלמים⁴³, והתחיל להודיע לעם, שאין
ראוי לעבד אלא לאלוה העולם, ולו ראוי להשתחוות
והלקריב ולנסף, כדי שייפירוהו כל הברואים
הבאים; וראוי לאבד ולשבר כל הצורות, כדי שלא
יטעו בהן כל העם, כמו אלו שהם מדמים שאין שם
אלוה אלא אלו. פיון שגבר עליהם בראיותיו, בקש
המלך⁴⁴ להרגו, ונעשה לו גס ויצא לחרן. והתחיל
לעמד ולקרא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם,
שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבד.
והיה מהלך וקורא ומקפץ העם מעיר לעיר
ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ פנען והוא
קורא, שנאמר: "ויקרא⁴⁵ שם בשם ה' אל עולם".
וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על
דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו, עד
שיחזירוהו לדרך האמת; עד שנתקבצו אליו אלפים
וירכבות, והם אנשי בית אברהם⁴⁶. ושתל בלבם
העקר הגדול הזה⁴⁷, ויחבר בו ספרים⁴⁸, והודיעו
ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומזהיר⁴⁹. ויצחק

(2) אחת מהצורות הנפרדות. (עיין הלכות יסודי התורה, פרק ב.). (3) תשעה המה בעיקרם: שבעה לשבעת כוכבי הלכת - שצ"ם חנכ"ל; למעלה מהם - הגלגל השמיני, שבו קבועים כוכבי השבת; ולמעלה מכולם - הגלגל התשיעי המקיף את הכל ומסבב את הכל בהקפתו, כמבואר (שם, פ"ג). (4) אש, רוח, מים, עפר. (5) מארבעה יסודות אלה. כי מהתערבותם והרכבתם נתהוו ומתהווים תמיד כל ברואי מטה: דומם, צומח, חי, מדבר, כמבואר (שם, פ"ד). המקור לדברי רבינו הוא (ר"ה כד): לא תעשה לך פסל וגו' (שמות כ, ד). "אשר בשמים" - לרבות: חמה ולבנה. כוכבים ומזלות; "ממעל" - לרבות: מלאכי השרת; "ואשר בארץ" - לרבות: הרים וגבעות, ימים ונהרות; "מתחת" - לרבות: שלשול קטן. שעל כל אלה הוא מוזהר ב"לא תעבדם". (6) בטרם שנשתכח מהם צור עולמים על ידי כוזבים ונביאי שקר, כשהצורות שימשו עוד סרסורים מתווכים בינם לבין הקב"ה, כמבואר למעלה (פ"א, ה"א). (7) ואל הדבר הזה נתכוונה התורה באזהרתה: "ופן תשא עיניך השמימה" וגו'. (8) מלשון: עיניו משוטטות בכל הארץ (דברי-הימים ב טז, ט). (9) בדרך השאלה, ופירושו: בתבונה לבך. (10) שבלעדיהם אין העולם יכול להתקיים. (11) הויה מתמדת. (12) כלים ועוברים. (13) התחתון שלנו שהוא הווה ונפסד, פושט צורה ולובש צורה בלי הרף, כמבואר (הלכות יסודי התורה, פ"ד). (14) שהרי חיים הם וקיימים לעד. (15) המתווך. וכן אמרו חז"ל (סנה' לח): ביחס למטטרון: "הימנותא בדינו, דאפילו בפרוונקא נמי לא נקבליה" (אמונה בדינו, גם בתור שליח גרידא אין אנו רוצים לקבלו). והשוה דברי רבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פ"ג, היסוד החמישי): "וכן אין ראוי לעבדם להיותם אמצעים לקרבה אליו (אל ה'), אלא אליו לבד יכוונו המחשבות". כלומר: אין אנו צריכים למליצי יושר בינינו לבין אבינו שבשמים - בהיותו קרוב לנו בקראנו אליו גם בלי מליצים ומתווכים.

ויקריא, מלמד: שהקריא אברהם אבינו שמו של הקדוש-ברוך-הוא בפי כל עובר ושב" (סוטה י.). (46) ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב, ה) - שהכניסן תחת כנפי השכינה: אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו (בראשית-רבה, לט). (47) שורש האמונה באל-עולם אחד ואפסות האלילים. (48) גמירי, דעבודה-זרה דאברהם אבינו ארבע מאה פירקי הויין (עבודה-זרה יד): - קבלה בדינו, שספר בן ארבע מאות פרקים על עניני עבודה-זרה היה בידי אברהם. (49) נוסחאות אחרות: "ומחזיר (=אותם לדרך האמת)", "ומחזיק". (50) (שמות-רבה, פרשה א). (51) שהלכו אחרי תורתו ונתחברו אליו. (52) "אמר המלאך ליעקב: לא כך אמרת: "עשר אעשרנו לך" - הרי יש לך בנים ולא עישרת אותם..." התחיל מבנימין ועלה ללוי "קודש לה" וברכו, שיהיו בני-לוי משרתים לפני בארץ כמלאכי השרת בשמים" (פרקי דרבי אליעזר, פרק לז). (53) מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם: היו במצרים - הייתה ישיבה עימם; היו במדבר - ישיבה עימם וכו' (יומא כח:). (54) ונעשתה, כנוסח אוקספורד. (55) (שמות-רבה, פרשה טז): "וכן אתה מוצא בישראל, כשהיו במצרים היו עובדי עבודה-זרה". (56) כמאמרם (ספרי, ברכה): כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו (דברים לג, ט), "אמרתך" - זו עבודה-זרה, "ובריתך יצורו" - זו ברית-מילה. וכן אמרו (יומא סו:): שבתו של לוי לא עבד עבודה-זרה. (57) כעבור זמן מועט, כלשון הכתוב: (יחזקאל טז, מז). קט - תמונה מקוצרת מן קטן, שהנזן יסוד נופל במילה. (58) שורש האמונה שנוכר למעלה. (59) נוסח אוקספורד: "העמים". (60) להרבות זרעו, ושכל גויי הארץ יתברכו בו. (61) חננו בסגולות מיוחדות והכשירו לתעודתו הרמה.

פרק שני

(1) שלא לעבוד אחד הברואים, שזהו עיקר עבודה-זרה; שלא לקרוא בספרי עבודת כוכבים; דין המגדף את ה'.

ב. ספרים רבים חפרו עובדי כוכבים בעבודתה, היאך עקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה - צונו הקדוש-ברוך-הוא, שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפילו להסתפל בדמות הצורה¹⁶ אסור, שנאמר: "אל תפנו אל האלילים". ובענין הזה נאמר: "ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו" - שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא, אף-על-פי שאין אתה עובדה, שדבר זה גורם להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושין¹⁷, שנאמר: "ואעשה פן גם אני".

(16) שנעשתה לשם עבודה-זרה. "דיוקנאות (צורות) אסור להסתכל בהן" (שבת קמט.). (17) (ת"כ, קדושים). "אל תפנו אל האלילים" - אמר רבי יהודה: אל תפנו אפילו לראותם... תחילה "אלילים" הם, ואם אתה פונה אחריהם - סופך אתה עושה אותם אלוהות. "והשווה" "ספר המצוות" ל"ת, י.).

ג. וכל הלאוין האלו¹⁸ בענין אחד הן, והוא, שלא

א. עקר הצווי בעבודת כוכבים, שלא לעבד אחד מכל הברואים - לא מלאך² ולא גלגל³ ולא כוכב, ולא אחד מארבעה היסודות⁴, ולא אחד מכל הנבראים מהן⁵. ואף-על-פי שהעובד יודע שה' הוא האלהים, והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה⁶ - הרי זה עובד כוכבים. ובענין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה: "ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו', אשר חלק ה' אלהיהך אתם לכל העמים"; כלומר: שמה תשוט⁸ בעין לבך⁹, תראה שאלו הן המנהיגים¹⁰ את העולם, והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיות חיים והוים¹¹ ואינם נפסדים¹² כמנהגו של עולם¹³, ותאמר, שראוי להשתחות להם ולעבדן¹⁴. ובענין הזה צוה ואמר: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם"; כלומר, שלא תטעו בהרהור הלב לעבד אלו, להיות סרסור¹⁵ ביניכם ובין הבורא.

מידות הגיון לשפוט בהן במישרים. (39) אפיקורסות: דעות כוזבות וכפירה בה'. לדעת החכם לוי, יסודה בערבית והוראתה: כזב, שקר. (40) (ספרי, שלח; ברכות יב:). (41) לפי שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה (מכות טז).

ד. מצות עבודת כוכבים כנגד המצות פלן היא, 25 שְׁנֵאֲמַר: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות" 26 וגו'. ומפי השמועה למדו, 27 שבעבודת כוכבים הפתיב מדבר. הא למדת, שכל המודה בעבודת 28 כוכבים, כופר בכל התורה כלה ובכל הנביאים ובכל 29 מה שנוצטו הנביאים, מאדם 43 ועד סוף העולם, 30 שְׁנֵאֲמַר: "מן היום אשר צוה ה' והלאה לדתכם". 31 וכל הכופר בעבודת כוכבים, מודה 45 בכל התורה 32 כלה ובכל הנביאים ובכל מה שנוצטו הנביאים, 33 מאדם ועד סוף העולם, והוא עקר כל המצות פלן. 34

(42) (ספרי, שלח; הוריות ח.): איזוהי מצוה השקולה כנגד כל המצוות? - הוי אומר: זו עבודה-זרה. (43) שכתוב בו: ויצו ה' אלהים על האדם (בראשית ב, טז). (44) וכך לשון (ה"ספרי", שלח): "כל המודה בכזבם" - כופר בעשרת הדיברות ובמה שנצטו משה והנביאים, ובמה שנצטו האבות עד לאדם, שנאמר בו: ויצו ה' אלהים על האדם" וגו'. ובירושלמי (סנהדרין פ"ז, ה"ט) אמרו: "משל לשנים שהיו יושבים וקערה של גריסים ביניהם. פשט אחד ידו וגרף את כל הקערה ולא שייר בה כלום - כך המגדף ועובר עבודה-זרה, אינו משייר אחרי מוצו". (45) (חולין ה.).

ה. ישראל שעבד עבודת כוכבים, 46 הרי הוא 35 כעובד-כוכבים לכל דבריו, 47 ואינו כישראל שעובד 36 עברה שיש בה סקילה. 48 מומר לעבודת כוכבים, 37 הרי הוא מומר לכל התורה כלה. 49 וכן המינים 38 מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים, ואין 39 מקבלים אותם בתשובה לעולם, 51 שְׁנֵאֲמַר: "כל 40 באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים". 52 41 והמינים - הם התרים אחר מחשבות לפם בסכלות 42 דברים שאמרנו, 53 עד שנומצאו עוברים על גופי 43 תורה להקעים, 55 בשאט בנפש, 56 ביד רמה, 57 ואומרים שאין בזה עון. ואסור לספר 58 עמהן 45 ולהשיב עליהן תשובה, 59 כלל, שְׁנֵאֲמַר: "ואל תקרב 46 אל פתח ביתה"; ומחשבה 60 של אפיקורוס - 47 לעבודת כוכבים. 48

(46) אפילו רק פעם אחת. (47) שחיטתו פסולה, יינו - יין-נסך ואין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה וכיו"ב. (48) שאף על פי כן, ישראל הוא לכל דבר. (49) כלומר: ישראל שעבד עבודה-זרה רק פעם אחת - הריהו עכו"ם גמור, כמו מומר לעכו"ם שעובד עבודה-זרה בקיעות, ודברי רבינו בפירוש המשנה (חולין פ"א, מ"א) מוכיחים נכוחות פירוש זה (טורי אבן). (50) לדעת ה"ערוך": בני כת ידועה שנטו מדת האמת וקראו לעצמם: "מאמינים", וחז"ל קטעו את המלה וקראום "מינים", מפני שיש בהם

1 יפנה¹⁹ אחר עבודת פוכבים. וכל הנפנה אחריה
2 בדרך שהוא עושה בו מעשה²⁰ - הרי זה לוקה. ולא
3 עבודת פוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה
4 במחשבה, אלא כל מחשבה שהוא גורם²¹ לו לאדם
5 לעקר עקר²² מעקרי התורה, מזוהרין אנו שלא
6 להעלותה על לבנו, ולא נסיח דעתנו²³ לקד ונחשב
7 ונמשך אחר ההוריה²⁴ הלב, מפני שדעתו של אדם
8 קצרה²⁵, ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על
9 בריו²⁶. ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו,
10 נמצא מחריב את העולם²⁷, לפי קצר דעתו. כיצד²⁸?
11 פעמים יתור אחר עבודת פוכבים²⁹, ופעמים יחשב
12 ביחוד³⁰ הבורא, שְׁמָא הוא³¹ שְׁמָא אינו; מה
13 למעלה³² ומה למטה³³; מה לפני³⁴ ומה לאחור³⁵;
14 ופעמים בנבואה, שְׁמָא היא אמת³⁶ שְׁמָא היא
15 אינה³⁷; ופעמים בתורה, שְׁמָא היא מן השמים שְׁמָא
16 אינה. ואינו יודע המדות³⁸ שְׁדִין בהן עד שידע
17 האמת על בריו, ונמצא יוצא לידי מינות³⁹. ועל ענין
18 זה הזהירה תורה ונאמר בה: "ולא תתורו אחרי
19 לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים"; כלומר: לא
20 ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה, וידמה
21 שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים⁴⁰:
22 "אחרי לבבכם" - זו מינות, "ואחרי עיניכם" - זו
23 זנות. ולא זו, אף-על-פי שהוא גורם לאדם לטרונו
24 מן העולם הבא, אין בו מלקות⁴¹.

(18) שזכרו בפרקנו עד כאן, כגון: "פן תשא עיניך
השמימה"; "השמרו לכם פן יפתה" ועוד. שכן אמרו: "כל
מקום שנאמר: "השמר", "פן" ו"אל" - אינו אלא לית'
(עירובין צו.). (19) לא לחקור באופן עשיתה ולא לדרוש
דרך עבודתה. (20) כגון, שהיה האליל מכוסה וגילהו כדי
לראותו - הרי זה לאו שיש בו מעשה ולוקים עליו
(מהרש"ל, בפירושו על הסמ"ג). (21) שוספה להיות
גורמת. (22) לקצץ בנטיעות ולערער את יסודות האמונה,
כאלישע בן אבויה (חגיגה יד:). (23) ולא נרכז כל כח
מחשבתנו לכך. היסח דעת מ... - פירושו: חדול מחשוב על
זה; היסח דעת ל... - להפנות תשומת הלב לזה ולחשוב בו
כתמיד. (24) ספיקות ופקוקים המנקרים בלב.
(25) מוגבלת. (26) הבהירה, את האמת לאמתה. (27) על
ידי האנדרלמוסיה שהוא מכניס בחברה האנושית בדעותיו
הכוזבות והנפסדות. (28) כלומר: מה הן המחשבות
המביאות את האדם לידי עקירת עיקרים וקיצוץ נטיעות?
(29) שְׁמָא יש בה ממש. (30) באחדותו. (31) אחד ואין
שני לו, או רבים הם האלוהות. (32) משמי השמים.
(33) מתחת לארץ. (34) קודם שנברא העולם.
(35) באחרית הימים ככלות הכל. ויש מפרשים: לפני -
מעבר הרקיע למזרח; לאחור - למערב. ועל אלה אמרו: "כל
המסתכל בארבעה דברים הללו ראוי לו כאילו לא בא
לעולם" (חגיגה פ"ב, מ"א). (36) ומן השמים מודיעים
לנביא הכל. (37) אלא חזון לבו ידבר. (38) הנכונות,

ז. וְאֵלּוּ הֵן דִּינֵי הַמִּגְדָּף: אֵין הַמִּגְדָּף חֵיב סְקִילָה, 10
עַד שִׁפְרָשׁ⁶⁸ אֶת הַשֵּׁם הַמִּיחָד שֶׁל אֲרֻבַּע אוֹתוֹת, 11
שֶׁהוּא אֶלֶף דָּלֶ"ת נו"ן יו"ד⁶⁹, וְיִכְרָף⁷⁰ אוֹתוֹ בְּשֵׁם 12
מִן הַשְּׁמוֹת שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים⁷¹, שְׁנֶאֱמַר: "וְנִקְבַּ שֵׁם 13
הַ'?"⁷² - עַל הַשֵּׁם הַמִּיחָד חֵיב סְקִילָה, וְעַל שְׁאָר 14
הַכְּנוּיִים⁷³ בְּאַזְהָרָה⁷⁴. וַיֵּשׁ מִי⁷⁵ שֶׁמִּפְרָשׁ, שֶׁאֵינּוּ חֵיב 15
אֶלָּא עַל שֵׁם יו"ד הָ"א וְאָ"ו הָ"א⁷⁶. וְאֵנִי אוֹמֵר, 16
שֶׁעַל שְׁנֵיהֶם⁷⁷ הוּא נִסְקָל. 17

(68) שינקוב ויבטא בשפתיו הוא את השם ויקללנו; שאם קילל את השם שאחרים ביטאו - פטור. (69) "אדני", ומכל-שכן שם הויה. (70) כלומר: ויקלל, לשון נקייה כלפי מעלה. (71) ושבעה שמות הם: הויה ואדני, אל, אלוה, אלהים, אהיה, שדי, צבאות שאסור למחקם, ומנויים הם (בהלכות יסודי התורה פ"ו, ה"ב). (72) אמרו (סנהדרין נז, טז): נאמר בתורה: ונוקב שם ה'... בנקבו שם ה' יומת (ויקרא כד, טז) - אינו חייב עד שיברך את השם בשם, כלומר: יכה שם פלוני את שם פלוני. (73) שאינם נמחקים. (74) אינו נסקל, אלא עובר בלאו. (75) דעה זו הובאה ב"כסף-משנה" בשם רבי מאיר הלוי. (76) אבל לא על שם אדנות. (77) מפני שאמרו (סנהדרין ס, ט): "אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות, לאפוקי בן שתי אותיות" - ושם אדנות בכלל שם בן ארבע אותיות הוא.

ח. אֲזַהֲרָה שֶׁל מִגְדָּף מִנֵּין? שְׁנֶאֱמַר: "אֲלֵהִים⁷⁸ לֹא 18
תִּקְלָל". בְּכָל יוֹם וְיוֹם בּוֹדְקִין אֶת הָעֲדִים בְּכְנוּיִם⁷⁹: 19
"יִכָּה יוֹסִי אֶת יוֹסִי". נִגְמַר הַדִּין⁸⁰ - מוֹצִיאִין אֶת כָּל 20
אֶדָם לַחוּץ⁸¹, וְשׂוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבְּעֲדִים וְאוֹמְרִים 21
לּוֹ: אָמַר מַה שֶׁשְּׁמַעְתָּ בְּפִרְשׁ⁸²! וְהוּא אוֹמֵר, 22
וְהַדְּנָנִים עוֹמְדִים עַל רִגְלֵיהֶם⁸³ וְקוֹרְעִין⁸⁴, וְלֹא 23
מֵאַחֲרָיו. וְהָעֵד הַשֵּׁנִי אוֹמֵר: אָף אֲנִי כְּמוֹתוֹ⁸⁵ 24
שֶׁמַּעְתִּי! וְאֵם הָיוּ עֲדִים רַבִּים - צָרִיךְ כָּל אֶחָד 25
וְאֶחָד⁸⁶ מֵהֶן לֹמַר: כִּזֶּה שֶׁמַּעְתִּי! 26

(78) ואף על פי שאזהרה זו באה למקלל את הדיין, למדים אנו קודם מחול (סנהדרין סו, ט). (79) כדי שלא להזכיר שם שמים בכל פעם בקללה. ועוד: שמה יצא הנידון זכאי, ונמצא שנזכר שם שמים לבטלה - לפיכך אסור לעדים בשעת החקירה והבדיקה לפרש את השמות המיוחדים שאינם נמחקים, אלא בכינויים, כינויי-חול, למשל: במקום לומר, שהמגדף קילל את שם ההויה בשם אלהים, מפני שאינו חייב עד שיקלל שם בשם, יאמרו העדים: "יכה יוסי את יוסי". ומדוע דווקא "יוסי" בתור כינוי לשמות המיוחדים? - מפני שיש בו ארבע אותיות כמו בשם הויה, והגימטריא שלו עולה פ"ו, כחשבון האותיות שב"אלהים". (80) נגמרו החקירות והבדיקות ונגמרו הדיונים והגיעה השעה לחרוץ את המשפט. (81) כדי שלא להשמיע את ברכת השם ברבים. (82) בדיוק, כמו ששמעת בלי כל כינוי, כי אין לשפוט איש משפט מות על יסוד עדות בכינויים. (83) (סנהדרין ס, ט). (84) כחזקה מלך יהודה, שכתוב אצלו: "ויקרא את-בגדיו" (ישעיה לז, א), בשמעו

מינים ממינים שונים. ולדעת החכם לוי, כמו שהזכרנו לעיל, מקור המלה בערבית, והוראתה: כזב. "מינים" - כוזבים ובעלי דעות כוזבות. (51) כלומר: מקבלים אותם בתשובה ותשובתם מועילה, שהרי רבינו עצמו (הלכות תשובה פ"ג, ה"ד) אומר: "כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהם שחזרו בתשובה - מקבלים אותם, שנאמר: שובו בנים שובבים (ירמיה ג, כב), ושאין לך דבר העומד בפני התשובה - אלא אין מקבלים אותם בתשובה "לעולם", זאת אומרת: אין מחזירים אותם לחזקתם הראשונה, מפני שסורם רע ואין אנו בטוחים אם תשובתם היום היא לעולם, ואם לא ישובו מחר עוד פעם לכסלה (עיין תשובות הרדב"ז בלשונות הרמב"ם מ"ה אלף ת"ח). (52) אמרו (עבודה-זרה יז, ט): "וכי מאחר שלא שבו, מהיכן ישיגו ארחות חיים? אלא אפילו כשישובו - לא ישיגו ארחות חיים. לומר לך: שכל הפורש מן המינות - מת", רצה לומר: "שממהרים למות מתוך צרה וכפיית יצרם וזוהי גזירת המלך עליהם" (רש"י, ע"ז יז, ט). (53) למעלה (הלכה ג). (54) מצוות עיקריות. (55) את השם; לא לשם איזו תועלת, או הנאה גופנית שנפשם תאוה לה. (56) מתוך בוז הנטוע בנפשם, כלשון הכתוב: (יחזקאל כה, טז). ויבז עשו את הבכורה (בראשית כה, לד) תרגומו: וְשָׁט עֲשׂוּ יָת בְּכֻרְתָּא. (57) בעזות מצח ובזדון. (58) להיכנס אתם בשיחה ואריכות דברים, פן ימשכו אחריהם (ע"ז כז, ט). (59) ואף על פי שאמרו (אבות פ"ב, ד): "ודע מה שתשיב לאפיקורוס" - אין זה אלא במין נכרי, אבל במין ישראל "אל תען כסיל באולתו", מפני שעל ידי הוויכוח הוא מתפקר עוד יותר (סנהדרין לח, ט). (60) חולין יג: הוא כרוך אחריה וכל מעייניו בה; ולפיכך אם שחט בהמה - אסורה היא כתקרובת לעבודה-זרה ואסורה בהנאה; ואם כתב ספר תורה - תישרף עם אזכרותיה, בעוד שספר תורה שכתב גוי טעון גניזה, אבל לא שריפה, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ו, ה"ח).

ו. כָּל הַמּוֹדָה בְּעִבּוּד פּוֹכְבִּים שֶׁהִיא אִמָּת, אָף-עַל- 1
פִּי שֶׁלֹּא עֲבָדָה, הָרִי זֶה מִחֻרָף וּמִגְדָּף אֶת הַשֵּׁם 2
הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. וְאֶחָד⁶¹ הָעוֹבֵד עֲבֹדַת פּוֹכְבִּים, וְאֶחָד 3
הַמִּגְדָּף אֶת ה', שְׁנֶאֱמַר: "וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיָד 4
רְמָה מִן הָאֲזָרָח וּמִן הַגֵּר, אֶת ה' הוּא מִגְדָּף"⁶². 5
לְפִיכָךְ⁶³ תוֹלִין עוֹבֵד עֲבֹדַת פּוֹכְבִּים⁶⁴, כְּמוֹ שֶׁתוֹלִין 6
אֶת הַמִּגְדָּף⁶⁵, וְשְׁנֵיהֶם נִסְקָלִין. וּמִפְּנֵי זֶה כָּלֵלִית⁶⁶ דִּין 7
הַמִּגְדָּף⁶⁷ בְּהִלְכוֹת עֲבֹדַת פּוֹכְבִּים, שֶׁשְׁנֵיהֶם כּוֹפְרִים 8
בְּעֶקֶר הֵם. 9

(61) שניהם שוים בחומר העוון והעונש המגיע להם. (62) מחרף ומקלל ה'. הרי שהשוותה התורה את העובד למגדף. (63) הואיל והם שוים. (64) על עץ אחר הסקילה עד בוא השמש, בעוד ששאר הנסקלים אינם נתלים (סנהדרין מה, ט). (65) שהתליה מפורשת אצלו, ככתוב: כי קללת אלהים תלוי (דברים כא, כג), כלומר: זה שקילל ה' תלוי. (66) הכנסתי אותו בתוך הלכות עבודה-זרה. (67) מגדף השם שנזכר דינו בתורה (ויקרא כד, טז), אף על פי שאינו עובד עבודה-זרה (על פי פירושו של רבי אברהם, בנו של רבינו ז"ל, "ברכת-אברהם" תשובה ד).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ה' ד' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קלט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(ס. 97) (ספרא, אמור). (98) על ראש המקלל, המגדף שבראש הפסוק.

פרק שלישי

(1) דין העובד עבודה-זרה בשוגג או במזיד; כדרך עבודתה, ושלל כדרך עבודתה; דין עשיית אליל לעצמו או לאחרים; איסור צורות לנוי, אפילו שלא לשם עבודה-זרה; ההבדל שבין צורה בולטת לשוקעת.

א. פל העובד כוכבים בראשונה² בדרוץ³, חייב כרת⁴.
ואם היו שם עדים והתראה⁵ - נסקל⁶. ואם עבד⁷
בשגגה⁶ - מביא קרבן חטאת קבועה⁷.

(2) פרט לאנוס. (3) פרט לשוגג. השווה דברי רבינו (הלכות איסורי ביאה פ"ג, ה"טו). (4) מבואר להלן (הלכות תשובה פ"ח, ה"א): ועיין למעלה (הלכות יסודי התורה פ"ט, ה"ב). (5) שהעדים מתרים את עובר העבירה - קודם עשותו אותה - על חומר החטא והעונש הצפוי לו בעקבו. (6) שלא ידע שעבירה היא, או שלא ידע שעונש "כרת", כמבואר (הלכות שגגות פ"ב, ה"ב). (7) שעירת עזים הבאה על עוון עבודה-זרה בשגגה. ונקראת: "קבועה", בניגוד לקרבן "עולה ויורד" הבא על עבירות ידועות כפי השגת יד החוטא, כמבואר ב"מנין המצוות" (הלכות שגגות, עמוד ס"ז), נוסחה אחרת: "קרבן חטאת קבועה". מקור ההלכה שלפנינו (כריתות ב: סנה' גג).

ב. עבודות הרבה קבעו עובדי כוכבים לכל צלם⁸
וצלם ולכל צורה⁹ וצורה, ועבודת זה אינה פעבודת¹⁰
זה. כגון פסול¹⁰, שעבודתו, שפוער¹¹ אדם עצמו
לו; ומרקוליס¹², שעבודתו, שזרק לו אבנים או
יסקל¹³ מלפניו אבנים¹⁴; והרבה עבודות כגון אלו
תקנו לשאר צלמים. לפיכך, הפוער עצמו
למרקוליס, או שזרק אבן לפסור, פסור¹⁵, עד
שיעבד אותו דרך עבודתו, שנאמר: "איכה יעבדו
הגוים האלה את אלהיהם¹⁶ ואעשה פן גם אני¹⁷".
ומפני זה הענינו, צריכין בית-דין לידע דרכי
העבודות¹⁸, שאין סוקלין עובד כוכבים, עד שידעו
שזו היא דרך עבודתו.

(8) פסל מחוטב עץ, חצוב אבן, או יצוק מתכת - מעשה ידי פסל. לא תעשה לך פסל (שמות כ, ד) תרגומו: צלם. (9) שם כולל לכל דמות ותבנית בין בפיסול ובין בציוור מעשי ידי צייר. (10) וזהו בעל פסור שבתורה, אליל בני מואב (במדבר כה, ג), ובמשנה שבגמרא (סנהדרין סא): "הפוער עצמו לבעל פסור". והוראתו: פתוח פה, כמו: ופערה פיה (ישעיה ה, יד). (11) ומתריז רעי לפניו. (12) מרקוריוס, או מרקור, אליל המסחר והדרכים אצל היוונים והרומים. בפרשת דרכים היו מקימים פסל זה עשוי אבן ובידו הנטויה היה מורה הדרך אשר ילכו בה. על ידו היו מקימים אבן אחת על שתיים אחרות, ועוברי דרכים היו משליכים שם אבנים לכבודו (מוספא ב"ערוך" ערך זה). (13) מלשון: ויסקלוהו (ישעיה ה, ד), ופירושו: סילוק אבנים ופינויים, כמו: דשן - לפנות את הדשן: שרש - לעקור את השרשים.

את דברי רבשקה, שר צבא מלך אשור שחירף וגידף. (85) ואינו צריך להזכיר מפורש ברכת השם כקודמו. (86) אף על פי שדי בשני עדים, אולם מכיון שאם אחד מהעדים יופסל, או יתבדה, בטלה כל העדות - על כן אין לפסוח אף על אחד מהם אם רבים הם.

ט. מגדף שחזר בו בתוך פדי-דבור⁸⁷, אינו כלום⁸⁸;
אלא פיון שגדף בעדים⁸⁹, נסקל. מי שגדף את השם
בשם עבודת כוכבים - קנאים⁹⁰ פוגעים⁹¹ בו
והורגים אותו. ואם לא הרגוהו קנאים, וכא לבית-
דין - אינו נסקל עד שיכרך בשם מן השמות
המיוחדים⁹².

(87) כדי אמירת: שלום עליך, רבי! (88) אף על פי שבכל מקום חזרה בתוך כדי דיבור מועילה לבטל את הדיבור הראשון, אבל "מגדף" - שאני, מפני שעוון חמור כזה שענשו גדול אין אדם עושה אלא מתוך כוונה מחושבת ובהסכמה גמורה מראש - ולפיכך אין חזרתו מועילה (ר"ן, נדרים פז). (89) אפילו בלא התראה - סובר בעל ה"כסף-משנה", להוכיח מדברי רבינו שאמר: "כיון שגידף בעדים". אבל לדעת "עבודת המלך" אין זה מוכח מדברי רבינו, ואין מיתת בית-דין בלי התראה, אלא כוונת רבינו היתה רק לומר: כיון שגידף בעדים אין אנו נזקקים עוד להם לדעת אם שמעו את חזרתו - כי חזרתו אינה מועילה עוד, אלא הוא נסקל. (90) צדיקים נלהבים המקנאים קנאת ה' בהתפרצות פתאומית בשעה שהם רואים את המעשה, כפינחס שהרג את זמרי בן-סלוא בעשותו מעשה זמה לעיני כל עדת ישראל, ונאמר בו: פנחס בן-אלעזר בן-אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם (במדבר כה, יא); וכאלהיו הנביא שהרג את נביאי הבעל, ונאמר בו: קנא קנאתי לה'. ... כי עזבו ברייתך וגו' (מלכים-א יט, י). (91) מלשון: ויפגע בו וימת (מלכים-א ב, מו). (92) משבעת השמות הקדושים המיוחדים בזה שאינם נמחקים; וזה שגידף השם בשם עכו"ם - אין ברשות בית-הדין להמיתו.

י. פל השומע ברפת השם, חייב לקרע. ואפלו על
ברפת הכנעני⁹³ חייב לקרע. והוא, שישמענה
מישראל. אחד השומע, ואחד השומע מפי השומע,
חייב לקרע. אבל השומע מפי העובד כוכבים, אינו
חייב לקרע. ולא קרעו אליקים ושכנא⁹⁴, אלא מפני
שרבשקה⁹⁵ היה ישראל מומר⁹⁶. פל העדים והדנינים
סומכים⁹⁷ את ידיהם אחד אחד על ראש המגדף,
ונאמר לו: דמך בראשך, שאמתה גרמת לך! ואין
בכל הרוגי בית-דין מי שסומכים עליו, אלא מגדף
בלבד, שנאמר: "וסמכו כל השמעים את ידיהם"⁹⁸.

(93) כגון: "רחום", "חנון", שהם מחוץ לשבעת השמות המיוחדים המנויים למעלה (תפלה למשה), כמבואר ("חושן-משפט" סימן כז, סעיף א) בענין המקלל חבירו בשם. (94) (ישעיה לו, כב). (95) המגדף. (96) (סנהדרין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

עבודת פנים. (30) חזר לשלמעלה ממנו לסיים מה שהתחיל: מה זביחה מיוחדת וכו' - אף מקטר ומנסך עבודות פנים הן. (31) ניסוך - כולל גם זריקת הדם וגם ניסוך היין, ככתוב (דברים לב, לח): ישתנו יין נסיכם: וכן (תהלים טז, ד): בל אסיך נסכיהם מדם (סנהדרין ס:).

ד. ספת³² לה צואה או שנסף³³ לה עביט³⁴ של מי-רגלים - חיב³⁴. שחט לה חגב - פטור³⁵, אלא-אם-פן היתה עבודתה בכך. וכן אם שחט לה בהמה מחסרת אבר, פטור³⁶, אלא-אם-פן היתה דרך עבודתה בכך. עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל³⁷ - שבר מקל בפניה, חיב³⁸, ונאסרת³⁹; זרק מקל בפניה, חיב⁴⁰, ואינה נאסרת⁴¹, שאין זריקת המקל כעין זריקת הדם, שהרי המקל כמו שהוא⁴², והדם מתפזר. המקבל עליו אחד מקל מיני עבודת כוכבים⁴³ באלוה, חיב סקילה⁴⁴. ואפלו הגביה לבנה⁴⁵ ואמר לה: אלי אתה! וכן כל פיוצא בדבור זה, חיב. ואפלו חזר בו בתוך פדי-דבור ואמר: אין זה אלי! - אין חזרתו כלום⁴⁶, אלא נסקל.

(32) (ע"ז נ:). האכילה על ידי זריקה לתוך פיה (כסף-משנה לפרש"י, שם). והתוספות שם פירשו "ספת", מלשון: טיבול, כמו: לא יספות במלח (ב"מ פט:), כלומר: ליכלכה בצואה. ומצינו גבי פעור: פער בפניו וקינח בחטמו (סנהדרין סד:). (33) כלי מיוחד לכך. (34) שהיא כעין זריקה וחייבים עליה אפילו שלא כדרך עבודתה. (35) כי אין שחיטה בחגיבים, ואין בזה משום זביחה. (36) שמחוסר אבר אסור להקריב אפילו לבני נח בבמה שלהם. אבל בעלת מום ואבריה שלמים, מכיון שהיא ראויה להקריבה אצל בני נח - נחשבת שחיטתה כעבודת פנים, ואם שחטה לעבודה-זרה - חייב, אפילו כשאין דרך עבודתה בכך (ע"ז נא:). (37) שמקשקשים לפניה במקל. (38) כי שבירת המקל בפניה היא כעין זביחה שיש בה חיתוך ושבירה (רש"י, ע"ז נ:). (39) בטור ובר"ן הגירסא "נאסר", ומוסב על המקל, שגם המקל נאסר, מפני שכל "תקרובת" שמגישים לפני עבודה-זרה - נאסרת (רש"י, ע"ז נא:). ועיין להלן (פ"ז, ה"ב). ואם נקיים גירסתנו "נאסרת" מוסבה היא לעבודה-זרה: שעבודה-זרה של ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתיעבד, כמבואר להלן (פ"ז, ה"ד). (40) משום זורק לעבודה-זרה, וכשעובדים אותה בזריקת מקל (כסף-משנה). (41) העבודה-זרה, או המקל (עין לעיל, הערה י). שאין עבודה-זרה ותקרובת שלה נאסרות בהנאה אלא בעבודה כעין עבודת פנים - וזריקת מקל אינה כזריקת הדם, כמו שמבאר והולך. (42) שלם ומחובר ולא מפורד כדם לטיפות ורסיסים (ע"ז נא:). (43) כשזה היה כבר לעבודה-זרה והוא קיבלו עכשיו לאלוה. (44) (סנהדרין ס:). כעובד עבודה-זרה. (45) שלא היתה עוד לעבודה-זרה, אלא שהוא עושה אותה עכשיו לכזאת באמרו לה: אלי אתה! (לחם-משנה). לכאורה, מה שכתב רבינו ז"ל "הגביה" לאו דווקא, כי באמירה בעלמא גם כן חייב: שכן מוכח מהגמרא (סנהדרין סג:). אלא לענין קרבן אם עבד בשגגה אינו חייב

ונסחה אחרת: יסלק. (14) (סנהדרין סד:): "אחד הנוטלה (המסקל אבן מאבניה) ואחד הנותנה (הזורק אבן לפניה) - חייב", שהרי בזה שהוא מסקל ומסלק אבנים מלפניה, הוא מניח ריוח ומקום פנוי לאחרים שיבואו ויזרקו אבניהם. (15) שאין זו דרך עבודתו (סנהדרין סא:). (16) כדרך עבודתם הם. (17) כמותם. לא הקפידה תורה אלא על העובד אותה כדרכי הגויים עובדיה. (18) של כל האלילים למיניהם.

ג. ואזהרה של עבודות אלו¹⁹ וכיוצא בהן, הוא מה שכתוב: "ולא תעבדם"²⁰. במה דברים אמורים²¹? בשאר עבודות, חוץ ממשתחוה וזבחה ומקטיר ומנסף²²; אבל העובד פאחת מארבע עבודות אלו לאחד מקל מיני עבודת כוכבים, חיב, ואף-על-פי שאין דרך עבודתו בכך. כיצד? הרי שנסף לפעור או שזבחה למרקוליס, חיב, שנאמר: "זבחה לאלהים יחרם"²⁴, בלתי לה' לבדו²⁵ - זביחה בכלל עבודה²⁶ היתה, ולמה יצאת? לומר לה: מה זביחה מיוחדת, שעובדין בה לשם²⁶, וחיב הזבחה לאל אחר סקילה עליה, בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזביחה - אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם²⁷, אם עבד בה לאל אחר, בין שהיתה דרך עבודתו בכך בין שאינה בכך, חיב עליה. לכן נאמר: "לא תשתחוה לאל אחר"²⁸, לחיב על ההשתחויה²⁹ אפלו אין דרך עבודתו בכך; והוא הדין³⁰ למקטר ומנסף. וזורק ומנסף³¹ אחד הוא.

(19) שהזכרנו כאן למעלה, שעשאון כדרך עבודתו. כלומר: את העונש של עובדי עבודה-זרה שמענו: וסקלתם באבנים ומתו (דברים יז, ה), אבל האזהרה מניין? איפה הזהירה התורה שלא לעבדה, הלא אין עונשין אלא אם כן מזהירין? (20) כל עבודות אלילים למיניהן. (21) שאין העובד חייב אלא אם כן היתה דרך עבודתה בכך? (22) אלא ארבע העבודות היו מיוחדות לעבודת ה' במקדש. (23) לאלהים אחרים, גם לאלה שאין דרך עבודתם בזביחה: שהרי לא אמרה תורה: "עובד לאלהים בזביחה יחרם", שהיה משמע שזביחה היא דרך עבודתה (רש"י, סנהדרין ס:). (24) יומת. (25) וילך ויעבוד אלהים אחרים (דברים יז, ה). (26) בבית המקדש, עבודת פנים. (27) כגון: מקטר ומנסך שגם הן היו עבודות פנים. והיא אחת משלש-עשרה המידות של רבי ישמעאל שהתורה נדרשת בהן: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל (כמו "זביחה" בנידון דידן) - לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא (גם על קטור וניסוך). (28) רבינו שמנה כאן למעלה "משתחוה" בין ארבע העבודות המיוחדות לה, שחייבים עליהן סקילה אם עשאון לעבודה זרה, אפילו שלא כדרך עבודתה, רצונו להשמיענו שאין אנו לומדים "משתחוה" על פי המידה הנ"ל, מפני שהיא לא מעבודות פנים כשלש העבודות האחרות - אלא ממקרא אחר שהוא מיותר אנו לומדים זאת, שהרי כבר נאמר: וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו (דברים יז, ד), ולמה לי: "לא תשתחוה לאל אחר"? (29) אף שהיא אינה

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ה' ד' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קמא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

להם? ולפיכך מפרשים כולם והראב"ד בראשם: מאהבה לאדם שרוצים למצוא חן בעיניו. או מתוך יראת אדם (כסף-משנה). ורבינו שפירש: "מאהבה או מיראת עבודה-זרה" - הלך בעקבות רבינו חננאל שגם הוא פירש כך (שבת עב:). (57) המחבק. ויחבק לו (בראשית כט, יג), תרגומו: וגפף ליה. (58) במטאטא. (59) מזלף מים להשכיב את האבק. (60) בשמן ובמיני בשמים. (61) אפילו כשאין דרך עבודתה בכך. (62) עבודות כבוד הן מעין השתחויה ומוזהרים עליהן. (63) שלא אמרה תורה: לא תגפף, לא תנשק, אלא כלולות הן בלאו: "לא תעבדם", והלכה היא: אין לוקין על לאו שבכללות (סנהדרין ס:). (64) שכל "שכדרכה" למדים אנו מ"איכה יעבדו הגויים האלה" וגו' (רש"י, סנהדרין ס:).

ז. יִשָּׁב לוֹ קוֹץ⁶⁵ בְּרָגְלוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים, לֹא יִשְׁחָץ⁶⁶ וְיִטְלֶנּוּ, מִפְּנֵי שְׁנֵי רָאָה כְּמִשְׁתַּחֲוִיָּה לָהּ⁶⁷. נִתְפָּצְרוּ לוֹ מַעוֹת בְּפִנְיָהּ, לֹא יִשְׁוֶי וְיִטְלֶם, מִפְּנֵי שְׁנֵי רָאָה כְּמִשְׁתַּחֲוִיָּה לָהּ; אֵלָּא יִשָּׁב, וְאַחֲרֵיכֶּן יִטֹּל.⁶⁸ (65) נתחב לו קוץ ברגלו. (66) יתכופף. (67) ע"ז יב). ואם אינו נראה כמשתחויה לה, כגון שמפנה אחוריו או צדו לעבודה-זרה - מותר.

ח. פְּרִצּוֹפוֹת הַמְקַלְחוֹת⁶⁸ מִים בְּפִנְיָהּ⁶⁹ עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים - לֹא יֵנִיחַ פִּיּוֹ עַל פִּיָּהֶם וְיִשְׁתָּה, מִפְּנֵי שְׁנֵי רָאָה כְּמִנְשָׁק לְעֲבוֹדַת פֹּכְבִּים⁷⁰.⁷¹

(68) פרצופות אדם חלולין ונכנס סילון מים מאחוריהן לתוכן ויוצאים דרך פיהן (רש"י, שם). (69) כלומר: שהן עצמן אינן עבודה-זרה אלא מקלחין מים לפני עבודה-זרה. (70) ובנוסחת הש"ס שלנו יש גם: "מעין המושך מים לפני עבודה-זרה לא ישחה וישתה, מפני שנראה כמשתחויה לעבודה-זרה (שם).

ט. הַעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים לְעֶצְמוֹ⁷¹ - אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה בְּיָדוֹ וְלֹא עֲבָדָה, לֹאֲקָה, שְׁנֵי רָאָה: "לֹא תַעֲשֶׂה לָּהּ⁷² פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה". וְכֵן הַעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים בְּיָדוֹ לְאַחֲרִים, אֶפְלוּ עָשָׂה לְעוֹבֵד פֹּכְבִּים, לֹאֲקָה, שְׁנֵי רָאָה: "וְאֵלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָּכֶם"⁷³. לְפִיכֶּךָ הַעוֹשֶׂה עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים בְּיָדוֹ לְעֶצְמוֹ, לֹאֲקָה שִׁתִּים.⁷⁴

(71) שהזמין אצל אומן לעשותה בשבילו. (72) אזהרה כפולה היא: שלא יעשה פסל לעצמו בידיו, וגם אחרים לא יעשו למענו. המקור לזה נמצא במכילתא דרשב"י (הוצאת ד"ר הופמן): "לא תעשה לך" - מלמד שכל העושה עבודה-זרה לעצמו עובר משום שתיים: משום - "לא תעשה", ומשום - "לך", כמו שמסיים רבינו הלכה זו שלפנינו. (73) שאין לפרש המקרא כפשוטו: לא תעשו לעצמכם, שהרי כתוב כבר: "לא יהיה לך אלהים אחרים". בין שאתה עשיתו, בין שאחרים עשוהו לך לא יהיה - אלא ללמדך שאל תעשו לאחרים (שפתי חכמים). וכן אמרו (ספרא, קדושים): "יכול הם יעשו לאחרים? - תלמוד לומר:

עד שיעשה מעשה (כריתות פ"א, מ"ב). ומפני שרבינו התחיל את הפרק בכל מיני חיוב, גם בחיוב קרבן. על כן הוצרך לומר "הגביה" - שעשה בה מעשה (חכמי הספרדים). ולפי "לחם-משנה" כוונת רבינו בזה, שאין הלבנה נאסרת כעבודה-זרה עד שיעשה בה מעשה, כמו: זקף לבינה, המבואר להלן (פ"ח, ה"ג). (46) על פי ההלכה: "תוך כדי דיבור כדיבור - חוץ מעבודה-זרה (נדרים פז). עיין למעלה (פ"ב, ה"ט).

ה. הַעוֹבֵד עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים בְּדִרְכָּהּ, וְאֶפְלוּ עָשָׂה דִּרְךָ בְּזִיזוֹן⁴⁷ - חֵיב⁴⁸. פִּיֶּצֶד? הַפּוֹעֵר עֶצְמוֹ לְפַעוֹר כְּדִי לְבִזּוֹתוֹ, אוֹ זֶרֶק אֶבֶן לְמַרְקוּלִים כְּדִי לְבִזּוֹתוֹ⁴⁹ - הוֹאִיל וְעֲבוֹדָתוֹ בְּכָף, חֵיב, וּמִבֵּיא קֶרֶבֶן עַל שְׁגָגָתוֹ⁵⁰.

(47) שכוונתו לבזותה. (48) והוא הולך ומפרש מה הוא חייב. (49) אף על פי שדרך עבודתה בכך ועובדיה מאמינים" שהעבודה-זרה חושקת לביזוי זה, אבל הוא "טועה" וכוונתו לבזותה ("כסף-משנה", בשם הרמ"ך). (50) אבל לא מיתה ולא כרת כשעשה במזיד - הוֹאִיל והוא מוטעה, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). ויש חולקים: שאם עשה במזיד והתירו בו שלא יעשה זאת אפילו בדרך בזיון - הרי יודע הוא שאסור, ואיך נקרא "מוטעה"? והם מפרשים דברי רבינו כך: חייב מיתה כעובד עבודת-כוכבים: וכן הוא מביא קרבן על שגגתו, ולא נאמר: מכיון ששגג לא יתחייב אף קרבן, משום שחשב שהוא עושה מצוה ("תורת חיים").

ו. הַעוֹבֵד עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים מֵאֲהָבָה, כְּגוֹן שֶׁחָשַׁק בְּצִוְיָהּ זוֹ מִפְּנֵי מִלֻּאכְתָּהּ שֶׁהִיָּתָה נֹאֶה בְּיֹתֵר, אוֹ שֶׁעֲבָדָהּ מִיִּרְאָתָהּ לָהּ שֶׁמָּא תִרְעֶה לוֹ, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מְדַמִּים עוֹבְדֶיהָ, שֶׁהִיא מְטִיבָה⁵¹ וּמְרַעָה⁵² - אִם קִבְּלָה עָלָיו בְּאִלוּהָ⁵³, חֵיב סְקִילָה; וְאִם עֲבָדָהּ דִּרְךָ עֲבוֹדָתָה, אוֹ בְּאֶחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת⁵⁴, מֵאֲהָבָה אוֹ מִיִּרְאָה⁵⁵ - פְּטוּר⁵⁶. הַמְגַפֵּף⁵⁷ עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים וְהַמְנַשֵּׁק לָהּ, וְהַמְכַבֵּד⁵⁸ וְהַמְרַבֵּץ⁵⁹ לִפְנֵיהָ, וְהַמְרַחֵץ לָהּ וְהַסֹּף⁶⁰ וְהַמְלַפֵּשׁ וְהַמְנַעֵל, וְכָל פִּיּוּצָא בְּדִבְרֵי כְבוֹד הָאֱלֹהִים⁶¹ - עוֹבֵר בְּלֹא-תַעֲשֶׂה, שְׁנֵי רָאָה: "וְלֹא תַעֲבֹדֵם", וּבְדִבְרֵים אֵלּוּ בְּכָל עֲבוֹדָהּ⁶² הֵן. וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן אֵינוֹ לֹאֲקָה עַל אַחַת מֵהֶן, לְפִי שֶׁאֵינֶן בְּפִרוּשׁ⁶³. וְאִם הִיָּתָה דִּרְךָ עֲבוֹדָתָה בְּאֶחָד מִכָּל הַדִּבְרִים הָאֵלּוּ, וְעָשָׂהוּ לְעֲבָדָה - חֵיב⁶⁴.

(51) לעובדיה. (52) לכופרים בה. (53) ועבדה לשם אלוהות. (54) שהיו בבית-המקדש: השתחויה, זביחה, זריקה וניסוך אפילו שלא כדרך עבודתה כנזכר לעיל. (55) ולא בתור אלוהות. (56) כרבה (סנהדרין, סא:). האומר: שהעובד מאהבה ומיראה ולא קבלו עליו באלוה - פטור. כפי שראינו, מפרש רבינו "מאהבה ומיראה": מאהבה לעבודה-זרה או מתוך יראה מפניה, שמה תרע לו. ורבים מקשים עליו: הלא כל עובדי עבודה-זרה אינם עובדים לאליליהם אלא מתוך אהבה, וביחוד מתוך יראה פן ירעו

קמב שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי ה' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(87) (ב"ב נד.) "דבר לא קני לגינתא דבי רב אלא בצורתא" - רב לא קנה את הגינה שלפני בית-מדרשו אלא על ידי הצורות שצייר בתוכה להחזיק בה (בגינה של גר שמת בלי יורשים ידובר שם). (88) כתב הרמ"ך, שאסור לעשות דמות ארבעה פנים ביחד, כדמות ארבעה פנים המשמשים במרום: שור ואדם ואריה ונשר, ואפילו בצורה שוקעת - שזו היא צורת המשמשים במרום (כסף-משנה). וראוי להעיר, שכל הצורות האסורות אם נעשו להתלמד - מותר ואפילו כשהן בולטות (שו"ע, יו"ד קמא, סעיף ד), וכמו שאמר: לא תלמד לעשות כתועבות הגויים (דברים יח, ט) - "לעשות" אי אתה לומד, אבל אתה למד להבין ולהורות (סנהדרין סח.).

יום שישי ה' תשרי ה'תשע"ט

פרק רביעי

(1) דיני עיר הנידחת; אין דיני עיר הנידחת נוהגים בירושלים וערי מקלט.

- א. מדיחיו עיר מִיִּשְׂרָאֵל, הָרִי אֵלּוּ נִסְקָלִין,²⁴ אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא עֲבָדוּ עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים,²⁵ אֲלֹא הִדִּיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם עַד שֶׁעֲבָדוּ אוֹתָהּ. וְאֵנְשֵׁי הָעִיר הַמִּדְּחִין נִהְרָגִין בְּסִיף.²⁶ וְהוּא, שֶׁעֲבָדוּ עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים, אוֹ שֶׁקָּבְלוּ²⁷ עֲלֵיהֶם בְּאִלּוּהִי. וְאִזְהָרָה²⁸ לַמִּדִּיחַ מִנִּי?²⁹ שְׁנֵאמַר: "לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ".²⁹

~ נקודות משיחות קודש ~

"מדיחי עיר מִיִּשְׂרָאֵל, הָרִי אֵלּוּ נִסְקָלִין."

דין מיתה ליושבי עיר הנידחת הוא בחרב ("הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב"), ואם הודחו רוב בני העיר נהרגין כולם, מצד שפקעה מציאותם של היחידים והפכה למציאות של ציבור שעבד עבודה-זרה, ודין כולם בסייף, אבל חיוב המיתה של המדיחים אינו מצד שהם ציבור של עיר הנידחת אלא חיוב פרטי על כל אחד ואחד, ולכן אין דינם בסייף אלא נסקלין.

(על-פי לקו"ש חלק ט' עמוד 109 הערה 21)

(2) שהדיחו את יושביה לעבודה-זרה, כמפורש בפרשת "עיר הנידחת" (דברים יג, יג-יט). (3) (סנהדרין פט:) אף על פי שלא נאמרה בהם סקילה בפירוש, למדוה חכמינו מ"גזירה שווה": נאמר כאן במדיח: "וידיתו את יושבי עירם", ונאמר שם במסית: "כי ביקש להדיחך" (דברים יג, יא) - מה מסית בסקילה, שנאמר בו מפורש: וסקלתו באבנים ומת (שם), אף מדיח בסקילה. מסית - כשהוא מדיח את היחיד לעבודה-זרה; מדיח - כשהוא מדיח את הרבים; כל העיר או רובה ככולה. (4) המדיחים עצמם; שאם עבדוה - הרי נתחייבו סקילה משום עבודה, ואפילו כשלא הדיחו. (5) בחרב, ככתוב: הכה תכה את-יושבי העיר ההיא לפי חרב (שם, טז), וזוהי - "הרג", אחת מארבע מיתות בית-דין: סקילה, שריפה, הרג וחנק, שנתבארו למעלה במניין המצוות (עמוד פט). (6) אפילו כשלא עבדוה עדיין, כמבואר לעיל (פרק

לא תעשו, לא לכם, כלומר: אפילו לא לכם אלא לאחרים אל תעשו".

- י. אֲסוּר לַעֲשׂוֹת צוֹרוֹת⁷⁴ לְנוֹי, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאִינָה עֲבוֹדַת פֹּכְבִּים, שְׁנֵאמַר: "לֹא תַעֲשֶׂון אֹתִי";⁷⁵ כְּלוּמַר: צוֹרוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב, שְׁאִינָם אֲלֹא לְנוֹי⁷⁶ - כְּדִי שְׁלֹא יִטְעוּ כֹהֵן הַטּוֹעִים וַיִּדְמּוּ שֶׁהֵם לַעֲבוֹדַת פֹּכְבִּים. וְאֵין אֲסוּר לַעֲזוֹר לְנוֹי, אֲלֹא צוֹרַת הָאָדָם בְּלִבָּד⁷⁷. לְפִיכָּה אֵין מְצִיָּרִים, לֹא בַעֲץ וְלֹא כִסִּיד וְלֹא בָאֶבֶן, צוֹרַת הָאָדָם. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה הַצּוֹרָה בּוֹלְטָה, כְּגוֹן הַצִּיּוֹר וְהַכִּיּוֹר⁷⁸ שֶׁבִּטְרָקְלִין וְכִיּוֹצֵא כֹהֵן. וְאִם צָר - לּוֹקֶה⁷⁹. אֲבָל אִם הָיְתָה הַצּוֹרָה מְשֻׁקָּעַת אוֹ צוֹרָה שֶׁל סַמָּנִין⁸⁰, כְּגוֹן הַצּוֹרוֹת שֶׁעַל-גְּבֵי הַלְלוּחוֹת וְהַטְּבָלִיּוֹת⁸¹, אוֹ צוֹרוֹת שְׂרוֹקְמִין בְּאֶרֶץ - הָרִי אֵלּוּ מִתְּרוֹת⁸².

(74) צורות אדם, כמו שמסיים רבינו. (75) (מכילתא, יתרו) "שלא תאמר: הריני עושה לנוי כדרך שאחרים עושים במדינות" וכו'. וב"ספר המצוות" (ל"ת, ד) מסיים רבינו: "שלא יחשבו בהם כמו שיחשבו הסכלים עובדי עבודה-זרה, כי לצורות כחות". (76) (ע"ז מג:) תניא: כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם. ודרשו: "לא תעשון אתי" - לא תעשון אותי, כלומר: בדמות אדם שבה אני נגלה לנביאים (ש"ך, יו"ד קמא). ודווקא צורה שלמה בכל איבריה, אבל צורת ראש בלא גוף או גוף בלא ראש - אין בה איסור (טור, שם). (77) ציורים מחוקקים על הקיר (רשב"ם, ב"ב נג:), שהם מעשה סקולפטור. (78) שעבר על "לא תעשון אתי". (79) צבעים. (80) של עץ ושל שיש שאין הצורות בולטות. (81) (ע"ז מג:).

- יא. טַבַּעַת שֵׁישׁ עָלֶיהָ חוֹתֶם שֶׁהוּא צוֹרַת אָדָם - אִם הָיְתָה הַצּוֹרָה בּוֹלְטָה, אֲסוּר לַהֲנִיחָהּ⁸², וּמִתֵּר לַחֲתֹם בָּהּ⁸³; וְאִם הָיְתָה הַצּוֹרָה שׁוֹקָעַת - מִתֵּר לַהֲנִיחָהּ, וְאֲסוּר לַחֲתֹם בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִנָּחָתָם תַּעֲשֶׂה בּוֹ הַצּוֹרָה בּוֹלְטָה⁸⁴. וְכֵן אֲסוּר לַעֲזוֹר דְּמוּת חֲמָה וּלְכַנְּהָ, פֹּכְבִּים מְזֻלּוֹת וּמְלֻאָכִים, שְׁנֵאמַר: "לֹא תַעֲשֶׂון אֹתִי" - לֹא תַעֲשֶׂוּ כְּדְמוּת שְׁמִי שֶׁהַשְּׁמַיִן לִפְנֵי בְּמִרוֹם⁸⁵ וְאֶפְלוּ עַל הַלּוּחַ⁸⁶; צוֹרוֹת הַבְּהֵמוֹת וְשֶׁאֵר נֶפֶשׁ חַיָּה חוּץ מִן הָאָדָם, וְצוֹרוֹת הָאֵילָנוֹת וְדִשְׁאִים וְכִיּוֹצֵא כֹהֵן - מִתֵּר לַעֲזוֹר אוֹתָם⁸⁷, וְאֶפְלוּ הָיְתָה הַצּוֹרָה בּוֹלְטָה⁸⁸.

(82) באצבעו, או להשהותה בביתו - מפני החשד, שלא יחשדוהו שהוא עובד עבודה-זרה. (83) מפני שהצורה הבולטת, בחתימתה על הנייר נעשית משוקעת - ומשוקעת מותר. (84) הראב"ד משיג וסובר שאפילו שוה בשוה - אסור גם כן לישראל לעשותה. (85) (ע"ז מג:). (86) צורות המשמשים במרום אפילו הן שוות - לא בולטות ולא שוקעות - אסור: ורק צורת אדם אם אינה בולטת - מותר. והטעם - מפני שהמשמשים במרום אינם נראים לנו כבולטים, ולכן אסור לעשותם בכל אופן (כסף-משנה).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי ה' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קמג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שבמקדש, ונקרא: סנהדרין גדולה (סנהדרין ב.). (26) הוא בית-דין של עשרים ושלושה, הנקרא: סנהדרין קטנה (שם). (27) (שם טז.).

ד. אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת, 21
שנאמר: "[באחת עריה] (באחד שעריה)". ולא 22
ירושלים נעשית עיר הנדחת, לפי שלא נתחלקה 23
לשבעים. 29. ואין עושין עיר הנדחת בספר, 30
שלא יפנסו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ- 24
ישראל. 31. ואין בית-דין אחד 32 עושה שלש עירות 25
הנדחות זו בצד זו, 33 אבל אם היו מרחקות, 26
עושה. 34. 27
28

(28) פרט ל"ערי המקלט" שהפרישון השבעים מחלקם ואין מיוחדות עוד לבעליהן שנקרא בהן: "עריך". והראב"ד משיג על רבינו ואומר: "לא ידעתי מאין לו זה? ולא נאמר בגמרא אלא על ירושלים". אולם כבר העירו מפרשי הרמב"ם, שדין זה נמצא ב"ספרי זוטא" והובא ב"ילקוט", מסעי: ערי מקלט תהיינה לכם (במדבר לה, יג), "תהיינה - בהוויתן יהיו; שלא יעשו בהן דין "עיר הנדחת" ולא תחרבנה לעולם (טורי אבן). ורבינו הוציא הלכה זו מ"באחת עריך". (29) שהיא נחלה לכלל ישראל ואין אנו קוראים בה "באחת עריך" (בבא קמא פב.). (30) עיר היושבת על גבול ארץ העמים. (31) שלא תהא הפירצה קוראה לאויבים ("המאירי", סנהדרין טז.). (32) אבל שניים, כלומר: כשמת הראשון ובית-דין אחר נתמנה ומשמש תחתיו - עושה. (33) אפילו בפנים הארץ - משום קרחה; שטח של שלוש ערים נחרבות מהווה קרחת בתוך היישוב ורושם של חורבן. (34) שאין הקרחה ניכרת כל כך (כסף משנה). הראב"ד משיג ואומר: "כל זה שיבוש. לעולם אין עושים שלוש ערים נידחות: לא בבית-דין אחד ולא בשלוש; לא במקום אחד ולא מרוחקות - אלא יהודה וגליל", שהן כשתי ארצות נבדלות. והמפרשים נושאי כליו של הרמב"ם מסבירים זאת. עיין ("מגדל עוז", כסף משנה).

ה. אין עושין עיר הנדחת, עד שידיוחה מדיחיה 29
בלשון רבים, 35 ויאמרו לה: גלף ונעבד! 36 או גלף 30
וננבח! 37 או גלף ונקטיר! או גלף וננסף. או גלף 31
ונשתחוה! או גלף ונקבל באלות! והם שומעים, 32
ועבדו אותה דרך עבודתה, או באחת מארבע 33
עבודות, או שקבלוה 38 באלות. עיר הנדחת שלא 34
נתקנמו בה ובמדיחיה כל התנאים האלו, 39 היא 35
עושים להם? מתרין ומעידין בכל אחד ואחד מהן 36
שעבד עבודת פוככים, וסוקלין אותם פייחידים 37
שעבדו, וממנו ליורשיהם. 40. 38

(35) (סנהדרין טז.). שנאמר: "נלכה ונעבדה" - מכאן אתה למד שאינה נעשית עיר הנדחת עד שידיוחה מדיחיה בלשון רבים ("מדרש תנאים", הוצאת הופמן). (36) עבודה-זרה, ובדרך כלל אמר. וסתם עבודה - היא עבודה שדרכה בכך. (37) או שפירט את מין העבודה. ואלה ארבעה מיני העבודה המנויים מכאן עד "נלך

ג, הלכה ד), שאם קיבלה בא-לוה באמירה בעלמא, כגון שאמר: "א-לי אתה"! ולא עבדה - חייב, שנאמר: וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו: אלה אלוהיך וגו' (שמות לב, ח), מקיש אמירה לזביחה וחייב על אמירה כמו על זביחה (סנהדרין ס.). (7) היכן אסרה התורה והזהירה שלא להדיח? שהרי לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר (יומא פא.). (8) (סנהדרין גט.).

ב. אין העיר נעשית עיר הנדחת, עד שיהיו 1
מדיחיה מתוכה 9 ומאותו השבט, 10 שנאמר: 2
"מקרבך 11 וידיחו את ישבי עירם"; ועד שיהיו 3
מדיחיה שנים 12 או יתר על שנים, שנאמר: "יצאו 4
אנשים 13 בני בליעל, וידיחו את ישבי עירם" 14; ועד 5
שידיחו רבה 15, ויהיו המדיחין ממאה ועד 16 רבו של 6
שבט. אבל אם הדח רבו של שבט 17, דנין אותם 7
פייחידים, 18 שנאמר: "ישבי העיר" - לא כפר קטן 8
ולא כרך גדול 19; וכל פחות ממאה - כפר קטן, 9
ורבו של שבט - כרך גדול. וכן אם הדיחו נשים 10
או קטנים, או שהדיחו יחיד, או שהדח מעוטה 11
או שהדחו מאליהן, או שהיו מדיחיה מחוצה לה 12
- אין דנין בה דין עיר הנדחת; אלא הרי הן 13
פייחידים שעבדו עבודת פוככים, וסוקלין כל מי 14
שעבר, וממנו ליורשיהן, פשאר הרוגי בית-דין. 15

(9) מאותה העיר. (10) ושמה תאמר: איך אפשר שיהיו מאותה עיר ולא מאותו שבט, הלא הערים נתחלקו לשבעים? - ייתכן שעיר של שבט אחד נכנסת בחלקה בתחומו של שבט אחר, באופן שרובה של העיר לשבט אחד ומיעוטה לשבט השני (סנהדרין קיא.). (11) מקרב שבטך ומתוכו. (12) על פי נוסח אוקספורד. (13) ואין אנשים פחות משניים. (14) ולא יושבי עיר אחרת (שם). (15) "יושבי עירם" - משמע: ישובה של העיר - וזהו רובה (רש"י, שם). (16) ולא עד בכלל, כמו שהוא מפרש והולך. (17) כרך גדול, שרוב אנשי השבט נאחזו בו. (18) שעבדו עבודה-זרה שמיתתם בסקילה, שהיא אמנם מיתה חמורה ממיתת חרב, לעומת זאת - נשיהם וטפם ניצולים וממונם פלט, וניתן ליורשיהם, כמבואר לקמן. (19) (סנהדרין טו.). (20) רמז לזה מצאו (שם, בתוספות דבור המתחיל: "מעשרה") ממה שנאמר: העיר היוצאת אלף תשאר מאה (עמוס ה' ג.). (21) שנאמר: "יצאו אנשים", אנשים - ולא נשים; אנשים - ולא קטנים; אנשים - ולא איש אחד (סנהדרין קיא.). (22) של העיר. (23) לא מתוך אותה עיר ולא מקרב אותו שבט. (24) שנכסיהם ליורשים (סנהדרין מח:).

ג. אין דנין עיר הנדחת אלא בבית-דין של אחד 16
ושבעים, 25 שנאמר: "והוצאת את האיש ההוא או 17
את האשה ההוא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל 18
שעריך" - יחידים נהרגים בבית-דין של כל שעיר 19
ושער, ואין המרבים נהרגין אלא בבית-דין הגדול. 20

(25) הוא בית-הדין הגדול הנמצא בירושלים בלשכת הגזית

ומתוך הרגוּצוּבִי, שמה שכתב הרמב"ם ש"אם עשו תשובה - מוטב" הוא לענין שאין להם דין של יושבי עיר הנידחת, שגם נשיהם וטפם וכל נפש חיה אשר בה נהרגים עמם, כולל נכסי הצדיקים אשר בה, אבל עדיין חייבים סקילה כל אלה שעבדו עבודה־זרה.

ועדיין קשה, כי גם עניין זה - להוציאם מגדר עיר הנדחת - בגלל שעשו תשובה, לא נמסר לבית־דין כי אין לו לדיין אלא מה שענינו ראות, ותשובה היא ענין המסור ללב. ובפרט קשה, שאם יש על האדם שני חיובי מיתת בית־דין הוא שחייב בקשה שביניהם, ואילו כאן יוצא שבתחילה היה הדין שגם נשיהם וטפם נהרגים עמם, ועתה נהרגים רק הם.

וגם צריך להבין, מה שלומדת הגמרא דין זה מסדום, שמה שאמור הקב"ה "ארדה נא ואראה הכצקתה.. וגו'" היינו אם עשו תשובה, והלא הכלל הוא שאין למדים דין מלפני מתן תורה, והיאך אפשר ללומדו מסדום.

ויש לומר: ברגע שרוב יושביה של עיר הנדחת עבדו עבודה־זרה, הופקעה מכל אחד ואחד מציאות היחיד, והפכו כולם למציאות אחת של "עיר הנדחת", ולכן חייבים כולם מיתה. ומה שמועילה תשובה הוא להפקיע ממנה בחזרה את גדר עיר הנדחת, ומרגע שעשו תשובה נידון כל אחד ואחד לעצמו ב"מעמד" של יחיד.

ועל־פי־זה יובן גם מדוע אפשר ללמוד דין זה מעיר הנדחת, כי הלימוד הוא לא חידוש בדין, אלא לימוד על כך שעיר היא מציאות אחרת של ציבור, ולימוד על מציאות אפשר ללמוד גם מלפני מתן תורה.

(על־פי "קו"ש חלק ט' עמוד 106)

(41) בעדים והתראה, כדעת "המאירי" (סנהדרין קיא:); בדברי רבינו. (42) המקור לדברי רבינו אלה - אולי בספר (יהושע, פרק כב), ששלחו בני ישראל את פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה אנשים עימו להזהיר את בני ראובן ובני גד שחשדו בהם שבנו מזבח לעבודה־זרה ולהחזירם למוטב (סדר משנה). (43) והראב"ד משיג: איפה מצינו שהתשובה מועילה אחר התראה ומעשה? - אכן כוונת רבינו באמרו: "מוטב": שאינם נידונים אז כעיר הנדחת - אלא כיחידים שנשיהם וטפם ניצולים וממונם פלט (עבודת המלך). (44) כדי שתתקבל עדות כולם ביום אחד וייגמר דינם ביום אחד; אבל כשבת־הדין יהיו מעטים, אז אלה שכבר נגמר דינם לא יוכלו להוציא משפטם אל הפועל עד שיקבלו מספר כולם לדעת אם הודח רובה או לא - ונמצא שמענים את הדין (סנהדרין קיב. וברש"י, שם).

(45) וחובשים אותו בבית הסוהר עד שידעו מספר כולם: אם רובה של עיר הם, אם לא. (46) כדין יחידים שעבדו עבודה־זרה. (47) שבירושלים, "שאינן דנים עיר הנדחת אלא בבית־הדין הגדול שבירושלים". (48) וכותב ה"מגדל עוז": "וכבר תמה הרמ"ה מטוליטולה עליו: למה העניש הנשים והקטנים שאינם בני חיוב"? וחכמי לוגיל השיבו על

ונשתחווהו" היו עובדים בהם לאלוקי ישראל בבית הבחירה, וחייבים עליהם אף על פי שאין דרכה בכך, כמבואר למעלה (פרק ג, הלכה כ). (38) שגם זה כעבודה בפועל, אבל כל עוד שהמודחים לא עבדו בפועל ממש - אין המדיחים נסקלים, מפני שנאמר: "וידיו את יושבי עירם", שמשמעו - שהדיוחם כבר בפועל; לא כן במסית, שכתוב אצלו: "כי ביקש להדיחך", שמשמעו - שדי רק גילוי רצונו שרצה להדיח וכבר נתחייב, ואף על פי שהמוסר לא ניסת ולא עשה כלום (מדרש תנאים הנ"ל, לפי "עבודת המלך"). (39) הדרושים כדי לעשות עיר הנדחת ושנמנו עד כאן בפרקנו. (40) (סנהדרין קיא:): "שהיחידים בסקילה (מיתה חמורה) - לפיכך ממונם פלט; והמרובים בסיף (מיתה קלה) - ולפיכך ממונם אבד".

- 1 ו. והיאך דין עיר הנדחת, בזמן שתהיה ראיה
- 2 להעשות עיר הנדחת? בית־דין הגדול שולחין
- 3 ודורשין וחוקרין, עד שידעו בראיה ברורה⁴¹
- 4 שהדחה כל העיר או רבה וחזרו לעבודת
- 5 פוכבים. אחר־כך שולחים להם שני תלמידי
- 6 חכמים להזהירם ולהחזירם⁴². אם חזרו ועשו
- 7 תשובה - מוטב⁴³; ואם יעמדו כאולתן - בית־דין
- 8 מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא. והן צרין
- 9 עליהן ועורכין עמהן מלחמה עד שתפקע העיר.
- 10 כשתפקע, מיד מרביץ⁴⁴ להם בתי־דינין ודנים
- 11 אותם. כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד
- 12 עבודת פוכבים אחר שהתרו אותו, מפרישין⁴⁵
- 13 אותו. נמצאו כל העובדים מעוטה - סוקלין
- 14 אותן⁴⁶, ושאר העיר נצול. נמצאו רבה - מעלין
- 15 אותן לבית־דין הגדול⁴⁷ וגומרין שם דינם,
- 16 והורגין כל אלו שעבדו בסוף. ומפין את כל
- 17 נפש אדם אשר פה לפי חרב, טף ונשים⁴⁸, אם
- 18 הדחה פלה. ואם נמצאו העובדים רבה - מפין
- 19 את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב. וכן
- 20 שהדחה כלה, בין שהדחה רבה, סוקלין את
- 21 מדיחיה⁴⁹, ומקבצין כל שללה⁵⁰ אל תוף⁵¹ רחובה.
- 22 אין לה רחוב - עושין לה רחוב. הנה רחובה
- 23 חוצה לה - בונין חומה חוץ ממנו עד שיפגס
- 24 לתוכה, שנאמר: "אל תוף⁵² רחבה". והורגין כל
- 25 נפש חיה אשר פה⁵³, ושורפין את כל שללה עם
- 26 המדינה באש. ושרפתה⁵⁴ - מצות עשה, שנאמר:
- 27 "ושרפת באש את העיר ואת כל שללה".

~ נקודות משיחות קודש ~

"אם חזרו ועשו תשובה - מוטב".

הקשה בראב"ד "שהרי אין תשובה מועלת לאחר התראה ומעשה", וכידוע שאין תשובה מועילה במיתת בית־דין אלא רק בחייבי מיתות בידי שמים, שהרי אין לו לדיין אלא מה שענינו ראות.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי ה' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קמה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תביא תועבה אל ביתך, ומשום - "ולא ידבק בידך מאומה", כמבואר לקמן (פרק ז, הלכה ב) - אלא לוקה אחת: משום - "ולא ידבק", אף על פי שכל דבר שאסור בעבודה-זרה אסור גם בעיר הנידחת, כמבואר (בתוספתא דסנהדרין, פרק יד). בדפוס קושטא, שנוצנה, וב"מזעשה רוקח" חסרה המלה: "אחת". והשווה ("ספר המצוות" לא-תעשה, כד). (58 משמעו: כל שהוא.

ח. ועיר הנידחת שהיוזמו⁵⁹ עדיה - כל המזחיק בנכסיה זכה⁶⁰, ומתיר להנות בו, שהרי היוזמו⁶¹. ולמה זכה בה? שכל אחד ואחד פטר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו⁶². ואינה נכנית לעולם. וכל הבונה אותה לוקה, שנאמר: "לא תבנה עוד". ומתיר לעשותה גנות ופרדסים, שנאמר: "לא תבנה עוד" - לא תבנה מדינה⁶³ כמו שהיתה⁶⁴.

(59 שנתבדו. שנתברר, לאחר שנגמר דינה להיחרב, כי עדי שקר העידו בה, וכי באותו היום שעדותם מכוננת אליו לא היו כלל באותו מקום, אלא במקום אחר. 60 כזוכה מן ההפקר. 61 והחרם כבר הותר ונתבטל. 62 שאף על פי שכל אחד מן הנידונים ידע בעצמו שהוא לא חטא, אבל חשב: מי יודע? אולי חטאו אחרים ואז גם רכושו יישרף בתוך השלל הנשרף - שהרי גם נכסי הצדיקים שבתוכה נשרפים - ולפיכך התייאש מנכסיו והפקיר אותם (כריתות כד.). 63 עיר בלשון ערב. 64 בבניין בתים, אבל נעשית היא גנות ופרדסים (סנהדרין קיא:).

ט. שיירא⁶⁵ העוברת ממקום למקום: אם עברה בעיר הנידחת והדחה עמה - אם שהתה שם שלשים יום, נהרגין בסוף וממונם אבד⁶⁶; ואם לאו - הן בסקילה, וממונם ליורשיה⁶⁷.

(65 אורחה: חבורת עוברי דרך. והנה אורחת ישמעאלים (בראשית לו, כה) מתרגם אונקלוס: שיירת ערבי (הערן). 66 ופחות משלושים יום אינם נקראים: "יושבי העיר", והתורה אמרה: "הכה תכה את יושבי העיר" (סנהדרין קיב.), וראוי להעיר שבמשנה (שם קיא:), שנינו ש"השיירה מצילה את אנשי עיר הנידחת", כלומר: שאם חטא רוב יושבי העיר והשיירה משלימה את המיעוט שלא חטא ועושה אותו רוב של צדיקים - אזי אין העיר נחרבת והחוטאים נידונים כיחידים. 67 כיחידים.

י. נכסי אנשי מדינה⁶⁸ אחרת שהיו מפקדין בתוכה⁶⁹ - אף-על-פי שקבלו עליהן אחריות⁷⁰, אין נשרפין⁷¹, אלא יחזרו לבעליה⁷², שנאמר: "שללה", ולא שלל חברתה. נכסי הרשעים שהדחו שהיו מפקדין במדינה אחרת - אם נקבצו עמה⁷³, נשרפין בכללה; ואם לאו - אין מאבדים אותם⁷⁴, אלא ינתנו ליורשיהם.

(68 עיר אחרת. 69 בתורת פיקדון. 70 שאם יאבדו או ייגנבו, עליהם לשלם דמי הפיקדון. 71 יחד עם שלל העיר. 72 ומכל שכן כשלא קיבלו עליהם אחריות

זה בראיות לפי גירסתם (ספרי, ראה): "הכה תכה את העיר" - מכאן אמרו חכמים: "אין מקיימים את הטפלים"; שהמלה "את" באה לרבות את הקטנים. ונשים - לומדים אנו מעדת קורח ומלחמת יבש גלעד (שופטים כא, יא-יב). שהנשים הומתו בעוון האנשים. וה"מגדל עוז" מנמק את חומר העונש בעיר הנידחת: "כדי לרדות הגדולים ולאיים עליהם בהריגתם של אלה החביבים עליהם", בבחינת: למען ישמעו וייראו ולא יוסיפו וגו'. ורבינו אומר (מורה-נבוכים חלק א, נד): "מה שכתוב בתורה: "פוקד עוון אבות על בנים" - אין זה אלא בעוון עבודה-זרה בלבד... כמו שציווה בעיר הנידחת: "החרם אותה ואת כל אשר בה". כל זה למחות את הרושם שהוא המביא להפסד גדול". ודעת הגאון רבי חיים סולובייצ'יק ז"ל (הובאה ב"עבודת המלך") שאין בכוננת הרמב"ם לומר, שנשים שלא חטאו ייהרגו, הרי צדקניות הן ו"צדיקים שבתוך עיר הנידחת אינם נהרגים", כמבואר (סנהדרין קיב). - אלא בנשים שחטאו אף הן ידובר ושלל התרו בהן. וכן בקטנים שעבדו אף הם - ולא ביונקי שדיים - שכן משמע מלשון התוספתא: "קטני אנשי עיר הנידחת שהודחו עימה - נהרגים". והחידוש הוא: אף על פי שבכל העבירות אין הקטנים בני עונשין, אבל בעיר הנידחת - גזירת הכתוב היא. כמו כן הרמב"ן בפירושו על התורה (דברים יג, טז) מביא דרשת ה"ספרי": "ואת כל אשר בה" - לרבות הנשים הנגררות אחר האנשים. מדבריו משמע שבנשים שחטאו ידובר. וכדאי להעיר כי בתוספתא דסנהדרין פרק י"ד אמרו: "עיר הנידחת לא הייתה ולא עתידה להיות ולא נכתבה אלא לומר: דרוש וקבל שכר"! עיין לקמן (הלכה ט"ו בבבאורנו). 49 אבל אם לא הודחה רובה - אין מדיחה נסקלים, אף על פי שהודח מיעוטה. והטעם: הואיל ולא נתקיימה מחשבתם להדיח כולם, או רובם ככולם - אינם חייבים מיתה (כסף משנה). 50 רכוש. 51 כיכר גדולה ומיוחדת לאסיפת אנשי העיר. 52 (סנהדרין קיא:). 53 המקור לדברי רבינו הוא: (ירושלמי, סנהדרין פרק י, הלכה ו). "היו שם ביברין של חיה, ושל עופות, ושל דגים" וכו'. ובמכילתא שהובאה (ב"מדרש תנאים" עמוד 67) ואת בהמתה לפי חרב" - למה נאמר? - לפי שנאמר: "ושרפת את כל שללה", שומע אני בין דבר שיש בו רוח חיים ובין דבר שאין בו רוח חיים, הכול בשריפה - תלמוד לומר: "בהמתה לפי חרב". "בהמתה" בכלל "שללה" הייתה, ויצתה ללמד על הכלל כולו: מה בהמה מיוחדת שיש בה רוח חיים ואינה נידונית אלא בסייף - אף כל דבר שיש בו רוח חיים לא יהא נידון אלא בסייף. 54 בדפוס קושטא: ושריפתם.

ז. נכסי הצדיקים שבתוכה, והם שאר יושבי העיר שלא הדחו עם רבה - נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם⁵⁵, ממונן אבד. וכל הנהנה ממנה בכל-שהוא⁵⁶, לוקה אחת⁵⁷, שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה" מן החרם⁵⁸.

(55 (סנהדרין קיב). אמר רבי שמעון: מי גרם להם (לצדיקים) שידורו בתוכה? - ממונם. לפיכך ממונם אבד. 56 אפילו פחות מכשיעור, כמבואר (שבת ז). 57 לא כאותו הנהנה מעבודת-כוכבים ומתקרבותה שלוקה שתיים: משום - "ולא

בהמה טהורה ותמימה שראוייה לעלות על המזבח והקדישוה לקרבן. קדושתה, היא קדושת הגוף ואינה נפדית לעולם, אלא אם כן הוממה. קדשי בדק הבית - כל דבר, בין שיש בו רוח חיים ובין שאין בו רוח חיים, ואפילו בהמה טמאה, שהקדישום לקופת ההקדש לתקן בדקי הבית וכדומה. קדושתם אינה קדושת הגוף, ולפיכך הם נמכרים להדיוטות, כלומר: פודים אותם, הם יוצאים לחולין, וכסף פדיונם נמסר לגזבר קופת ההקדש. (90) לא יחד עם שללה של העיר, שהרי "שלל שמים" הם ולא "שללה" של העיר, כמבואר בסמוך; ולהקריב אותה על גבי המזבח אי אפשר, שהרי בעליה רשעים הם, ו"זבח רשעים תועבה" - אלא כונסים אותם לכיפה (מקום צר מאוד, רק לפי גדלם וקומתם) ומאכילים אותם שעורים עד שכריסם נבקעת והם מתים (שם, קיב:). (91) על ידי בית-הדין. (92) יחד עם שלל העיר, כי מאחר שנפדו פקעה מהם קדושתם. ובדברים שאין בהם רוח חיים ידובר, דאילו "נפש חיה" - נהרגת, כמו שנתבאר למעלה (הלכה ז). והראב"ד שואל: "לא ידעתי למה שורפים אותם, הלא שלל שמים היה ולא חל עליו איסור"? אולם כדברי רבינו נמצא מפורש ב"מדרש תנאים", עמוד 68. עיין שם. (93) ולפיכך לא קדשי מזבח ולא קדשי בדק הבית לפני פדיונם יכולים להישרף או להיחרג יחד עם שלל העיר.

18 יד. הפבורה⁹⁴ והמעשר⁹⁵ שבתוכה - תמימים, הרי הן
19 קדשי מזבח, ונמותר⁹⁶; ובעלי מומים, הרי הן בקלל
20 בהמתה, ונהרגין⁹⁷. התרומות שבתוכה - אם הגיעו
21 ליד פה, ירקבו, מפני שהם נכסין⁹⁸; ואם צדין הן
22 ביד ישראל, ינתנו לכהן של מדינה אחרת⁹⁹, מפני
23 שהן נכסי שמים, וקדשתן קדשת הגוף¹⁰⁰.

(94) בכור בהמה. (95) מעשר בהמה. (96) כמבואר למעלה בהלכה הקודמת. (97) בחרב יחד עם שללה, הואיל ולמזבח אינם ראויים ונאכלים לבעליהם בלי כל פדיון (סנהדרין קיב:). (98) ולא "ממון שמים". והואיל וקודש הן אין לבזותן ולשרפן עם שלל העיר יחד, רק יהיו מונחות עד שיירקבו. (99) של עיר אחרת. (100) וגם פדיון אין להם כמו שיש לקדשי בדק הבית, ולפיכך שלל שמים הן ואיסור עיר הנידחת אינו חל עליהן.

24 טו. מעשר שני¹⁰¹ וכסף מעשר שני¹⁰² וכתבי-הקדש
25 שבתוכה, הרי אלו יגנוזו¹⁰³.

(101) זה שמפרישים אחר העישור הראשון הניתן ללוי, להעלותו לירושלים ולאכלו שם על טהרת הקודש. (102) כסף פדיונו, שאם הייתה הדרך רחוקה וקשה להעלות את פירות המעשר - פודים אותו, ואת כסף פדיונו מעלים לירושלים וקונים בו צרכי אוכל ומשקה ואוכלים אותם שם בטהרה. (103) כי המעשר וכסף פדיונו מאחר שהם נאכלים לבעליהם "ממונם" הם, אלא מפני קדושתם אינם נשרפים יחד עם שאר ממונם ורק גונזים אותם. ומדוע גונזים אותם ולא מניחים אתם בגלוי שיירקבו כמו בתרומות? - כי חוששים לתקלה: שמה יבואו ליהנות מהם. מה שאין כן בתרומות המסורות בידי כהנים, ו"כהנים זריזים

(סנהדרין קיב:). (73) שהספיקו לקבצם ולהכניסם אל העיר לפני שריפת השלל. (74) כדברי רב חסדא (שם) האומר: "ובנקבצים לתוכה". ורש"י מפרש שם ו"בנקבצים": אלה נכסים שהיו פעם מקובצים בתוכה - נשרפים עימם; אבל אם מעולם לא היו בתוכה, כגון: שנפלו להם בירושה, אין זה בכלל שללה ואין מאבדים אותם.

1 יא. בהמה, חצייה של עיר הנדחת וחצייה של עיר
2 אחרת⁷⁵, שהיתה בתוכה - הרי זו אסורה⁷⁶. ועפה
3 שהיא כן⁷⁷, מתרת, לפי שאפשר לחלקה⁷⁸.

(75) בהמה של שני שותפים שאחד הודח והשני יושב בעיר אחרת. (76) שהרי בחייה אינה עומדת לחלוקה; וכשנשחטה - אין השחיטה מועילה לה, כי חצייה של עיר הנידחת אינה עומדת לשחיטה, וכשנשחטה - שחיטתה מיתתה, ובהמה בחצי שחיטה אינה ניתרת (שם על פי רש"י). (77) משותפת לשני שותפים כאלה הקודמים. (78) ולפיכך רואים אותה כאילו חלוקה היא מתחילה ואין החלק האסור מעורב עם החלק השני.

4 יב. בהמה של עיר הנדחת שנשחטה⁷⁹, אסורה
5 בהנאה, פשור הנסקל שנשחט⁸⁰. שעור הראש⁸¹ -
6 בין של אנשים בין של נשים שבה - מתר בהנאה⁸²;
7 אבל של פאה נכרית⁸³, הרי הוא מפלל שללה
8 ואסור⁸⁴.

(79) אחר שנגמר דין העיר להיחרב. (80) שור שנגמר דינו לסקילה על שהמית אדם, ובעליו הקדימו ושחטוהו - שאסור הוא בהנאה ואין שחיטתו מועילה לו (פסחים כב:); כן גם בהמת עיר הנידחת, דכתיב בה: "ואת בהמתה לפי חרב", אם הקדים ושחטה - בהמה הרוגה שחט. (81) המחובר לראש בעת גמר הדין ולא נגזז עדיין. (82) שנאמר: "תקבץ אל תוך רחובה ושרפת" - מי שאינו חסר אלא קביצה ושריפה, יצא זה שמחוסר: תלישה, קביצה ושריפה (סנהדרין, שם). (83) גידול של שערות זרים שעושים לנוי. (84) מפני שאינו מחובר, ומחוסר רק קביצה ושריפה (שם).

9 יג. פרות המחברין⁸⁵ שבתוכה, מתרין, שנאמר:
10 "תקבץ ושרפת" - מי שאינו מחסר אלא קבוצ
11 ושרפה; יצאו פרות המחברין, שהן מחסרין תלישה
12 וקבוצ ושרפה. והוא הדין לשער הראש⁸⁶. ואין
13 צריך לומר האילנות עצמן, שהן מתרים⁸⁷, והרי הן
14 של יורשיהם⁸⁸. ההקדשות שבתוכה⁸⁹: קדשי מזבח
15 למותר⁹⁰ - "זבח רשעים תועבה"; קדשי בדק הבית
16 יפדו⁹¹, ואחר-כך שורפין אותן⁹², שנאמר:
17 "שללה", ולא שלל שמים⁹³.

(85) לאילן. (86) כלומר: גם הדין של שער הראש שהבאנו בהלכה הקודמת הוצאנו מתוך "תקבוצ ושרפת" כמו אלה (כסף-משנה). (87) (סנהדרין קיג:). (88) שבעיר אחרת, או ליורשיהם הצדיקים שבעיר שלא הודחו. (89) שני מיני הקדש הם: קדשי מזבח וקדשי בדק הבית. קדשי מזבח -

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי ה' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קמז

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

נב:) - למדו חז"ל מגזירה שוה, שדינו בסקילה: נאמר בנביא המסית: "להדיחך מן הדרך", ונאמר במסית הדיוט: "כי בקש להדיחך" - מה מסית הדיוט - בסקילה, שנאמר בו מפורש: וסקלתו באבנים ומת (שם, יא), אף נביא המסית - בסקילה (סנהדרין פט:).

ב. המסית את רב אנשי העיר, הרי זה מדיח, ואינו נקרא מסית¹¹. היה זה שהדיח רב העיר נביא - מיתתו בסקילה; והנדיחים - הרי הן פיתחיים¹², ואינם פאנשי עיר הנדחת, עד שיהיו המדיחים שנים. ואחד האומר: "אמר לי עבודת פוכבים: עבדוה!" או שאמר: "אמר לי הקדוש-ברוך-הוא: עבדו עבודת פוכבים!" - הרי זה נביא שהדיח. ואם הדחו אחריו רב העיר - נסקל¹³. המסית שהסית - בין בלשון רבים, בין בלשון יחיד - הרי זה נסקל. פיצד? האומר לחברו: אעבד¹⁴ פוכבים! אלף¹⁵ ואעבד! גלף ונעבד¹⁶ בעבודה פלונית, שדרף אותה עבודת פוכבים להעבד פה; אצבח! אלף ואצבח! גלף ונצבח! אקטר. אלף ואקטר. גלף ונקטר! אנסד! אלף ואנסד! גלף וננסד. אשתתחה. אלף ואשתתחה. גלף ונשתתחה¹⁷! - הרי זה מסית. הסית¹⁸ לשנים¹⁹ - הרי הן עדיין²⁰, והן מביאין אותו לבית-דין ומעידין עליו שפך אמו להן, וסוקלין אותו.

(11) יצא מכלל "מסית" ונכנס לכלל "מדיח" (סנהדרין סז). ומה בין מדיח למסית? - מסית אינו צריך התראה, ומדיח - צריך התראה; מסית - חייב אפילו כשהמוסות לא עבד, ומדיח אינו חייב עד שיעבדו המודחים, והוא - כשהמודחים הם רוב אנשי העיר; למסית מכמינים כמבואר בסמוך (ה"ג), ומדיח - אין מכמינים לו. (12) כלומר: אף על פי שהמדיח נביא - הואיל ויחיד הוא ולא שנים אין להם דין עיר הנדחת, אלא נידונים הם כיחידים שעבדו עבודה-זרה: הם בסקילה, נשיהם וטפם ניצולים וממונם פלט, כמבואר למעלה (פ"ד, ה"ה). (13) (סנהדרין פט:); ואם לא הודחו אחריו רוב אנשי העיר - הוא נידון בחנק כנביא שקר, כמבואר למעלה (הלכות יסודי התורה פ"ט, ה"ה). והדיוט: אם הודחו אחריו רוב אנשי העיר - נסקל, והם נידונים כיחידים; ואם לא - אינו חייב מיתה כלל, מאחר שלא נתקיימה מחשבתו ("מעשה רוקח" ו"עבודת המלך"). (14) תחילה, ואתה אחרי; שאם לא כן - אין פה הסתה (כס"מ). (15) ואתה אחרי. ואף על פי שמחוסר פה הליכה, ואפשר שיחזור בו בינתים ולא ילך. (16) אם הסית באחת מלשונות הללו המנויות כאן. (17) על ארבע עבודות אלה המנויות באחרונה חייבים אפילו כשאין דרכה של עבודה-זרה להיעבד בהן, כמו שביארנו כבר. (18) כאן תחילת ההלכה לפי דפוס מגטובה, שכ"ו. ובשאר הדפוסים מתחילה ה"ג מן "ואין המסית צריך התראה" ומפרידה בין הדבקים (19) והם לא ניסתו ולא אבו שמוע בקולו. (20) הניסיתם עצמם. ואינם צריכים להתרות בו, כמפורש בסמוך, שאין המסית צריך התראה (סנהדרין פח:).

הם" (סנהדרין פרק ו, משנה ו, תוספות יום טוב). והוא הדין בכתבי-הקודש: "ממונם" הם וחל עליהם איסור ההנאה של עיר הנדחת, אלא מפני קדושתם מצניעים אותם ואינם נשרפים עם שלל העיר (שם). וראוי להעיר, שהלכה זו אינה אליבא דרבי אליעזר האומר: כל עיר יש בה אפילו מזווה אחת, אינה נעשית עיר הנדחת, שנאמר בה: "ושרפת" - והרי אסור לשרוף את המזווה משום האזכרות שיש בה, ולפיכך כל העיר ניצולה. ואם מזווה כן - כתבי-הקודש לא כל שכן שמצילים את העיר!

טז. כל העושה¹⁰⁴ דין בעיר הנדחת, הרי זה כמקריב עולה כליל¹⁰⁵, שנאמר: "כליל לה' אלהיך". ולא עוד, אלא שמסלק חרון-אף¹⁰⁶ מישראל, שנאמר: "למען ישוב ה' מחרון אפו"; ומביא עליהם ברכה ורחמים¹⁰⁷, שנאמר: "ונתן לך רחמים ורחמך והרפך"¹⁰⁸.

(104) כל המסייע בחורבנה. (105) הנקטרת כולה על המזבח. (106) שכל זמן שרשעים בעולם - חרון אף בעולם; אבדו רשעים מן העולם - נסתלק חרון אף מן העולם (סנהדרין קיא:). (107) כמו שאמרו (תוספתא, סנהדרין פרק י"ד): שמה יאמרו בית-דין: הרי אנו עושים עיר הנדחת ולמחר יהיו אחיהם וקרוביהם קושרים שנאה בליבם עלינו! אמר הקדוש-ברוך-הוא: הריני ממלא אותם רחמים ומטיל אהבתי בליבם, שאין בליבם עליכם כלום. דין אמת דנתם, מפני "שהאזכרית על אלה שמטעים את העם אחרי ההבל - רחמים הם בעולם" (הלכות סנהדרין פרק י"א, הלכה ה). (108) שלא תאמר: הריני מחריב את ערי ישראל, תלמוד לומר: "והרפך" ("מדרש תנאים").

פרק חמישי

(1) דיני המסית; ההפרש שבין מסית למדיח; דין נביא השקר; איסור השבעת גוי ביראתו.

א. המסית² אחד מישראל, בין איש³ בין אשה - הרי זה נסקל⁴; אף-על-פי שלא עבד המסית ולא המוסת עבודת פוכבים, אלא מפני שהורהו לעבד. בין שהיה המסית הדיוט⁵, בין שהיה נביא⁶; בין שהיה המוסת יחיד, איש או אשה או יחידים⁸ - מיתתו⁹ בסקילה¹⁰.

(2) או: המסית, כמו: ברוך בן-נריה מסית אותך (ירמיה מג, ג), ופירושו כאן: המפתה לעבוד עבודה-זרה. (3) מוסב על המסית, שנאמר: כי יסיתך אחיך... או בתך (דברים יג, ז). "אחיך" - זה איש; בתך - זו אשה. (4) שנאמר: וסקלתו באבנים ומת (שם, יא). (5) שנאמר (שם): "כי בקש להדיחך", מפני שביקש וגילה רצונו להדיח, אף על פי שלא הדיח. עיין למעלה (פ"ד, ה"ה בביאור). (6) איש פשוט שאינו נביא. (7) המתנבא בשם ה' לעבוד עבודה-זרה. (8) (שם, סא); רבים, אלא מפני שאינם מהווים רובה של העיר, נקראים: "יחידים". (9) מוסב אל המסית. (10) ואף על פי שבנביא המדיח כתוב: והנביא ההוא... ימות (שם, ו), וסתם מיתה האמורה בתורה אינה אלא חנק (סנהדרין

30) לא תהא תאב לו; לא תאהבנו (רש"י, על התורה).
31) עוזר לזה, שהרי התורה חייבה אותנו לעזוב ולעזור גם לשונא, ככתוב: "כי תראה חמור שונאך... עזוב תעזוב עמו". (32) מקור כל אלה (ספרי, ראה). (33) (סנהדרין 38:). והשווה דברי רבינו ("ספר המצוות", ל"ת טז).

ה. המסית אחרים לעבדו³⁴ ואמר להם: עבדוני! -
אם עבדוהו, נסקל. ואם לא עבדוהו, אף-על-פי
שקבלו ממנו ואמרו הן - אינו נסקל³⁵. אבל אם
הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני עבודת
פוכבים, אם קבל ממנו ואמר: הן, גלף ונעבד!
אף-על-פי שעדין לא עבד - שניהן נסקלין, המסית
והמוסת, שנאמר: "לא תאבה לו ולא תשמע אליו",
הא אם שמע ואבה, חיבב³⁶.

34) אותו עצמו, את המסית. (35) שהם רק משטים בו ומגלגלים עליו באמרם בלבם: אדם הוא כמותנו, ומי הוא כי נעבדנו? (סנהדרין סא:). (36) אף על פי שלא עבד.

ו. נביא המתנבא בשם עבודת פוכבים, כיצד? זה
האומר: אמרה לי עבודת פוכבים פלונית או כוכב
פלוני, שמצוה לעשות כך וכך, או שלא לעשות -
אפלו כון את ההלכה, לטמא את השמא ולטהר את
הטהור³⁷, אם התרו בו בפני שנים, הרי זה נחנק,
שנאמר: "ואשר ידבר בשם אלהים אחרים, ומת³⁸
הנביא ההוא". ואזהרה שלו מפלל, שנאמר: "ושם
אלהים אחרים לא תזכירו"³⁹.

37) (סנהדרין פט:). (38) וסתם מיתה האמורה בתורה -
היא חנק (סנהדרין נב:). (39) (מכילתא דרבי שמעון
בן-יוחאי) דבר אחר: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו" - זו
אזהרה לנביא המתנבא בשם עבודה-זרה.

ז. ואסור לערף דין ותשובה⁴⁰ עם המתנבא בשם
עבודת פוכבים, ואין שואלין ממנו אות ומופת⁴¹.
ואם עשה מעצמו - אין משגיחין עליו ואין
מהרהרין בו⁴². וכל המחשב באותות שלו שמא
אמת הן, עובר בלא-תעשה, שנאמר: "לא תשמע
אל דברי הנביא⁴³ ההוא". וכן נביא השקר⁴⁴, מיתתו
בחנק, אף-על-פי שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף⁴⁵
ולא גרע⁴⁶, שנאמר: "אף הנביא אשר יזיד לדבר
דבר בשמי את אשר לא צויתי, ומת⁴⁷ הנביא
ההוא".

40) ויכוחי דברים. (41) לא כמתנבא בשם ה' ששואלים
ממנו אות ומופת בהופעותיו הראשונות כדי להוכיח
מאמיתת נבואתו, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"א).
(42) לחשוב אולי יש בה ממש, וכמו שאמרנו: "שאפילו
מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו" (סנה' צ.),
שאינן ספק שאותותיו נעשו על ידי כישוף ואחיזת עינים.
(43) אמנם, מקרא זה מדבר בנביא המדיח לעבודה-זרה ולא
במתנבא בשמה, אלא שמצד הסברא דן רבינו, שאף בנביא

ג. ואין המסית צריך התראה. אמר לאחד²¹ - הוא
אומר²²: יש לי חברים רוצים בך! ומערים²³ עליו,
עד שקסית בפני שנים, כדי להרגו²⁴. אם לא רצה
המסית להסית לשנים²⁵ - מצוה להכמין²⁶ לו. כל
חיבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן, חוץ מזה.
כיצד מכמינין לו? המוסת מביא שנים²⁷ ומעמידן
במקום אפל, כדי שיראו המסית וישמעו דבריו,
ולא יראה אותם. והוא אומר למסית: אמר מה
שאמרתי לי ביחוד²⁸! והוא אומר לו. והמוסת
משיבו: היאך נניח את אלהינו שבשמים, ונלך
ונעבד את העצים ואת האבנים? אם חזר בו או
שתק - פטור. ואם אמר לו: כך היא חובתנו וכך
יפה לנו! - העומדים שם ברחוק מביאין אותו
לבית-דין וסוקלים אותו²⁹.

21) וזה אינו יכול להעיד בו, מפני שאחד הוא ולא שנים
כהקדמים. (22) זה האחד המוסת. (23) מתחכם לו.
מתנהג בו בערמה. (24) כי עד אחד אינו נאמן להעיד עליו
שיהרגוהו. (25) מיראתו פן יעידו עליו. (26) לשים לו
מארבים, כלומר: להטמין עליו עדים שלא יראם, וישמעו
דברי הסתתו. וארב לו (דברים יט, יא) תרגומו: ויכמן ליה.
ומנין שמצוה להכמין לו? - מצינו (ב"מדרש תנאים", עמוד
56): "בסתר לאמר" - למה לי, והלא כבר נאמר: כי יסיתך?
(כלומר: מאי נפקא מינה, אם ההסתה היתה בסתר או
בגלוי)? אלא: אם היה רשע ערום (וזהיר שלא להיתפש) -
מכמינים לו עדים" (עבודת המלך). (27) ואם תאמר: למה
שנים, יביא אחד ויצטרף עמו ויהיו שנים? - אולם כבר
הורה רבינו (הלכות עדות פ"ד, ה"א), שבעדי נפשות אם
אחד ראהו (את הנידון כשהוא עובר את העבירה) מחלון
זה, והעד השני ראהו מחלון אחר: אם היו שני העדים
רואים זה את זה - מצטרפים; ואם לאו אין מצטרפים.
ולפיכך כאן שהאורב המוכמן יושב לו במסתרים במקום
אפל, כדי שהמסית לא יראהו, הרי גם העד המוסת אינו
רואהו ואינם מצטרפים - ולכן על המוסת להכמין שני עדים
מבחוץ (מהרש"ל, בפירושו על הסמ"ג). (28) ביחידות,
בינינו לבין עצמנו. "אין איש אתנו ויכול אתה לומר מה
שאמרתי לי" (רש"י, סנהדרין טז:). (29) (סנהדרין טז:).

ד. מצוה ביד המוסת להרגו, שנאמר: "ידך תהיה
בו בראשונה להמיתו" וגו'. ואסור למוסת לאהב
את המסית, שנאמר: "לא תאבה³⁰ לו". ולפי
שנאמר בשו"א: "עזוב תעזוב עמו" - יכול אתה
עוזב³¹ לזה? תלמוד לומר: "ולא תשמע אליו".
ולפי שנאמר: "ולא תעמד על דם רעך" - יכול אי
אתה עומד על דמו של זה? תלמוד לומר: "ולא
תחוס עיניך עליו". ואסור למוסת ללמד עליו זכות,
שנאמר: "ולא תחמל". ואם ידע לו חובה, אינו
רשאי לשחק ממנה, שנאמר: "ולא תכסה³² עליו".
ואזהרה להדייט המסית מפני? שנאמר: "וכל
ישראלי ושמעו ויראו"³³.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי ה' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קמט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פּוֹכְכִים פְּלוֹנִית! וְכִיּוֹצֵא כָּהֵּ. וְכָל עֲבוֹדַת פּוֹכְכִים
הַתְּבוּבָה בְּכַתְבֵּי הַקֹּדֶשׁ מִתֵּר לְהַזְכִּיר שְׁמָהּ⁶¹, כְּגוֹן
פַּעוֹר וְכָל וְנָבוֹ וְגֵד⁶² וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן⁶³. וְאִסּוּר לִגְרֹם
לְאַחֲרִים⁶⁴ שִׁידוּרָם וְשִׁינְיָמוֹ⁶⁵ בְּשֵׁם עֲבוֹדַת פּוֹכְכִים.
וְאִינוּ לֹקֵה, אֲלֵא הַנּוֹדֵר בְּשִׁמְהָ וְהַמְקִים בְּשִׁמְהָ⁶⁶,
וְהוּא הַנִּשְׁבַּע בְּשִׁמְהָ⁶⁷.

(60) (שם), שהרי כתוב: "ושם אלהים אחרים לא תזכירו".
(61) שאין זה כמזכיר שם עבודה-זרה, אלא כקורא בתורה.
(62) (שם) וכולם נזכרים בתנ"ך: פעור (במדבר כה, ג); בל
(ישעיה מו, א); נבו (שם); גד (שם סה, יא). (63) כגון:
בעל צפון, דגון, כמוש ועוד. (64) כגון לעשות שותפות
עם נכרי, שמא יתחייב לו שבועה (סנהדרין סג).
(65) שיישבעו (סנהדרין פז, מ"ו). השבעה לי (בראשית כה,
לג) מתרגם אונקלוס: - קָים לי. (66) אבל יתר הדברים
בשתי ההלכות האחרונות אין בהם אלא איסור בלבד, ולא
מלקות. (67) (סנהדרין סג). והראב"ד משיג על זה
ושואל: הלא אין הלכה כר' יהודה האומר: "לאו שאין בו
מעשה לוקים עליו", אלא כר' יוחנן משום רבי יוסי הגלילי
שאומר (תמורה ג): "כל לא-תעשה שבתורה: עשה בו
מעשה - לוקה; לא עשה בו מעשה - פטור, חוץ מנשבע
(בשם ה' לשוא) וממיר (קרבת טוב ברע או רע בטוב) ומקלל
את חברו בשם?" ומרן ה"כסף-משנה" מגן על רבנו ואומר:
הואיל וגילה לנו הכתוב בנשבע בשם ה' שהוא לוקה, אף
על פי שאין בו מעשה - הוא הדין בנשבע בשם עבודה-זרה.

פֶּרֶק שְׁשִׁי

(1) דיני אוב וידעוני; עבודת המולך; מצבה, אבן משכית,
ואיסור נטיעת עץ במקדש.

א. הָעוֹשֶׂה² אֹבֶב³ אוֹ יִדְעוֹנִי⁴ בְּרִצּוֹנוֹ⁵ בְּדוֹן⁶, חֵיב
כָּרֶת⁷. וְאִם הָיוּ שָׁם עֲדִים וְהִתְרָאָה - נִסְקָל⁸. הֵיחָ
שׁוּגָג⁹ - מִכִּיָּא חֲטָאֵת¹⁰ קְבוּעָה¹¹. בִּיצֵד הוּא מַעֲשֶׂה
הָאֹבֶב? זֶה שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמִקְטִיר קִטְרֶת יְדוּעָה,
וְאוֹחֵז שְׂרָבִיט שֶׁל הָדָס בִּידוֹ וּמְנִיפוֹ¹², וְהוּא מְדַבֵּר
בְּלֹאט בְּדָבָרִים יְדוּעִים אֲצֵלָם¹³, עַד שִׁישְׁמַע
הַשּׁוֹאֵל¹⁴ כִּאֲלוֹ אֶחָד מְדַבֵּר עִמּוֹ¹⁵, וּמְשִׁיבוֹ עַל מַה
שֶׁהוּא שׁוֹאֵל בְּדָבָרִים מִתַּחַת הָאֶרֶץ¹⁶ בְּקוֹל נְמוּף עַד
מָאֵד, וּכְאֲלוֹ אִינוּ נִכְרֵי לֵאמֹר, אֲלֵא בְּמַחֲשָׁבָה
מְרִגִּישׁ¹⁷ בּוֹ. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ גִּלְגָּלֶת הַמֵּת וּמִקְטִיר לָהּ
וּמְנַחֵשׁ¹⁸ בָּהּ, עַד שִׁישְׁמַע כִּאֲלוֹ קוֹל יוֹצֵא מִתַּחַת
שָׁחִיר¹⁹ שֶׁפֶל עַד מָאֵד, וּמְשִׁיבוֹ - כָּל אֵלּוֹ מַעֲשֶׂה
אֹב הֵן²⁰, וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן נִסְקָל.

(2) מעשה אוב וידעוני. (3) קוסם המתווך בין החיים
והמתים כאשר בעלת אוב של שואל (שמואל"א כח, ז).
(4) מכשף המתיימר ליודע תעלומות ומגיד תעודות.
(5) פרט לאנוס. (6) פרט לשוגג. (7) כמפורש בתורה
בשניהם: והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים...
והכרתיו אותו מקרב עמו (ויקרא כ, ו). (8) ככתוב: באבן
ירגמו אותם (שם, כז). (9) מבואר למעלה (פ"ג, ה"א).

המתנבא בשם עבודה-זרה אסור להרהר בו ובמופתיו (משנת
חכמים). (44) המתנבא בשם ה' מה שלא שמע, כמבואר
בסמוך (ה"ח). (45) על מצוות התורה. (46) ממצוותיה.
(47) וסתם מיתה - בחנק, כמו שאמרנו, ואזהרתו - מלא
תענה ברעך עד שקר (שמות כ, יד), כדברי הירושלמי
(סנהדרין פ"יא, ה"ו): הכל היה בכלל: "לא תענה ברעך עד
שקר" (אור שמח).

ח. אֶחָד הַמִּתְנַבֵּא מֵהַשֵּׁמָע בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה⁴⁸,
אוֹ מִי שִׁשְׁמַע דְּבָרֵי נְבִיא חִבְרוֹ, וְאָמַר שֶׁדָּבָר זֶה לֹא
נִאֶמַר וְהוּא נִתְנַבֵּא בּוֹ - הָרִי זֶה נְבִיא שְׁקָר⁵⁰, וּמִיתָתוֹ
בְּחֻקֵּי.

(48) ככתוב: אשר יזיד לדבר דבר בשמי וגו' (דברים יח, כ).
(49) ככתוב: אשר לא צויתיו (שם) - אותו לא צויתי, אבל
את חבריו צויתי. (50) (סנהדרין פט).

ט. כָּל הַמוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִהֲרִיגַת נְבִיא הַשֵּׁקֶר מִפְּנֵי
מַעֲלָתוֹ, שֶׁהָרִי הוֹלֵךְ בְּדָבָרֵי הַנְּבוּאָה⁵¹ - הָרִי זֶה
עוֹבֵר בְּלֹא-תַעֲשֶׂה, שְׁנֵאמַר: "לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ". וְכֵן
הַמוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִלְלַמֵּד עָלָיו חוֹכָה, אוֹ הַפּוֹחֵד וְיֵרָא
מִדְּבָרָיו, הָרִי הוּא כָּלֵל "לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ"⁵³. וְאִין
דִּנְיָן נְבִיא הַשֵּׁקֶר, אֲלֵא בְּבִית-דִּין שֶׁל שְׂבָעִים
וְאֶחָד⁵⁴.

(51) ושאר רוח לו. (52) (ספרי, שופטים) לפי הנוסח של
ה"כסף-משנה"; וב"ספרי" שלנו - אינו. ובמכילתא, הובאה
(ב"מדרש תנאים" עמוד 211) נאמר: "לא תגורו ממנו" -
אפילו גדול שבישראל, אל תימנע מלהרגו". (53) (ספרי,
שם). (54) (סנהדרין ב). ולמדה מ'גזירה שוה' "דבר"
"דבר" מ"זקן ממרא". כתוב אצל נביא שקר: אשר יזיד
לדבר דבר (דברים יח, כ). וכתוב ב"זקן ממרא": כי יפלא
ממך דבר (שם יז, ח) - מה "זקן ממרא" עלייתו והמראתו
על פי בית-דין הגדול, דכתיב: וקמת ועלית וגו' (שם), אף
נביא שקר בבית-דין הגדול (סנהדרין טז).

י. הַנּוֹדֵר בְּשֵׁם עֲבוֹדַת פּוֹכְכִים⁵⁵ וְהַנִּשְׁבַּע⁵⁶ בָּהּ -
לֹקֵה, שְׁנֵאמַר: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ" -
אֶחָד הַנִּשְׁבַּע בָּהּ לְעַצְמוֹ, וְאֶחָד הַנִּשְׁבַּע בָּהּ לְעֲבוֹדַת
פּוֹכְכִים⁵⁷. וְאִסּוּר לְהַשְׁבִּיעַ הָעוֹבֵד פּוֹכְכִים⁵⁸ בְּיִרְאָתוֹ.
אֲפִלּוּ לְהַזְכִּיר שֵׁם עֲבוֹדַת פּוֹכְכִים שְׁלֹא דֶרֶךְ שְׁבוּעָה,
אִסּוּר⁵⁹, שְׁנֵאמַר: "לֹא תִזְכְּרוּ".

(55) כגון שאמר: קונם עלי כל פירות שבעולם - בשם
עבודה-זרה פלונית - אם ארחץ (רש"י, סנהדרין ס:).
(56) שאמר: הריני נשבע בשמה. (57) כדי שיאמין לו הגוי
הוא נשבע לו בשמה. (58) כגון שיש לו שותף עובד
כוכבים ורוצה שיישבע לו באלילו שלא מעל בו. ורבינו-תם
אומר (סנהדרין סג: בתוספות דיבור-המתחיל: "אסור
לאדם"): "שאם כבר עשה שותפות עם הגוי מותר לו לקבל
ממנו שבועה ולא יפסיד ממנו; רק לכתחילה לא יעשה עמו
שותפות, שמא יתחייב לו שבועה". (59) (סנהדרין, שם).

יא. לֹא יֹאמַר אָדָם לְחִבְרוֹ: שְׁמֹר לִי בִצֵּד עֲבוֹדַת

וְהִתְרָאָה, נִסְקַל, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁר יִתֵּן מִזְרְעוֹ לְמַלְאֲךָ
 מוֹת יוֹמָת" וְגו'. וְאִזְהָרָה שְׁלוֹ מִנֵּי? שְׁנֵאמַר: 9
 "וּמִזְרָעָךְ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְמַלְאֲךָ", וְלִהְיוֹן²⁷ הוּא
 אוֹמֵר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ". פִּיֶּצֶד
 הֵיוּ עוֹשִׂים? מְדַלִּיק אֵשׁ גְּדוּלָּה, וְלוֹקֵחַ מִקְצֵת²⁸
 וְרָעוֹ וּמוֹסְרוֹ לְכַהֲנֵיהֶם עוֹבְדֵי הָאֵשׁ, וְאוֹתָן הַכֹּהֲנִים
 נוֹתְנִין²⁹ הֵבֶן לְאֲבִיו אַחֵר שְׁנִמְסַר בִּידָן לְהַעֲבִירוֹ
 בְּאֵשׁ בְּרִשּׁוֹתָיו³⁰; וְאֲבִי הֵבֶן הוּא³¹ שְׁמַעְבִּיר בְּנוֹ עַל
 הָאֵשׁ בְּרִשּׁוֹת הַכֹּהֲנִים, וּמַעֲבִירוֹ בְּרִגְלָיו³² מִצַּד זֶה
 לְצַד אַחֵר בְּתוֹף הַשְּׁלֵהֶבֶת³³. לֹא שֶׁהוּא שׁוֹרְפוֹ לְמַלְאֲךָ
 פְּדֻרָּךְ שְׁשׁוֹרְפִין בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם לְעַבְדוֹת כּוֹכָבִים
 אַחֲרָת³⁴, אֲלֵא בְּהַעֲבִירָהּ בְּלִבָּד³⁵ הֵיחָת עֲבֹדָה זֹאת
 שְׁשִׁמָּה מַלְאֲךָ. לְפִיכָךְ³⁶ הַעוֹשֶׂה עֲבֹדָה זֹאת לְעַבְדוֹת
 כּוֹכָבִים אַחֲרָת חוּץ מִמַּלְאֲךָ, פְּטוּר³⁷. 22

26 שם אליל בני עמון, כמו שנאמר: ולמולך שקרן בני
 עמון (מלכים-א יא, ז). ונקרא גם "מלכום": ואחרי מלכום
 שקרן עמונים (שם, ה). 27 רבינו הביא כאן אזהרה
 כפולה: מספר ויקרא (יח, כא) ומספר דברים (יח, י), מפני
 ששתי אזהרות אלה משלימות זו את זו ומעמידות אותנו על
 הפירוש הנכון של העברה למולך. באזהרה שב"ויקרא"
 נאמר: "להעביר למולך", ולא נזכר "אש": באזהרה
 שב"דברים" נאמר: "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש",
 ולא נזכר "מולך". ואמרו (סנה' סד:): ליתן האמור של זה
 בזה ושל זה בזה - ואינו חייב עד שיתן מזרעו למולך
 ויעבירו באש (כס"מ). 28 חלק מזרעו, שנאמר: "ומזרעך
 לא תתן", "מזרעך" - ולא כל זרעך. 29 בחזרה.
 30 כנוסח אוקספורד. 31 ולא הכהנים, בניגוד לדעת
 רש"י ז"ל שסובר שהכהנים מעבירים אותו (סנה' סד:).
 והמקור לשיטת רבינו הוא בירושלמי (סנהדרין פ"ז, ה'),
 שנאמר שם: "לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכמרים,
 ויטלנו ויעבירונו". 32 כלומר: שהאב עובר ברגליו ונושא
 את הבן על זרועו או על כתפיו. אבל כשהאב אוהו בנו בידו
 ומעבירו ברגליו של הבן - פטור. וזהו שאמרו חז"ל
 (סנהדרין סד:): "אינו חייב עד שיעביירו דרך העברה",
 כלומר: כמו שמעבירים חפץ ממקום למקום, שהחפץ נישא
 על כתפיו ועל זרועותיו של הנושא המעביר ("לחם-משנה"
 ו"תפארת-ישראל" בפירוש דברי רבינו). 33 בקפיצה,
 שלא יירשף. 34 כגון: והספרים שורפים את בניהם באש
 לאדרמלך וענמלך (מלכים-ב יז, לא). 35 השוה דברי
 רבינו בפירושו (סנהדרין פ"ז, מ"ז) האומר: "זו 'העברה'
 אינה שריפה - כמו שחשב המון רב למאד - אבל עיקרו
 הוא: שהיו מעבירים אש והיו מלהטים אותה לשם אותו
 הפסל הידוע, שהיו עובדים אותו בכך, והוא הנקרא: מולך.
 36 הואיל ואינו שורף את בנו שריפה ממש, אלא מעבירו
 באש בלבד. 37 מפני שעבודה זו מיוחדת רק לעבודת
 המולך, ולכן אם עשה אותה לשם אליל אחר - אינו חייב
 מיתה. אבל אלמלי היתה "העברה באש" שריפה ממש, אז
 היה חייב עליה גם בשאר האלילים משום "מקטר", שהיא
 אחת מארבע העבודות שחייבים עליהן אפילו כשאין דרכה

10) כמבואר (סנהדרין סה:): שמביא קרבן על שניהם: על
 אוב ועל ידעוני. 11) מבואר לעיל (פ"ג, ה"א). 12) מניע
 אותו הנה והנה. 13) מיני לחש. 14) זה שבא לשאול
 באוב. 15) עם בעל האוב. 16) כלשון הכתוב: והיה
 כאוב מארץ קולך (ישעיה כט, ד). 17) כלומר: אין כאן
 קול ממש החודר לאוזן שומעת, אלא הויית השואל ודמיונו
 המדמה לשמוע. והשוה דברי רבנו, בפירוש המשנה
 (סנהדרין פ"ז, מ"ז) האומר: וכל מה שאתה רואה ממאמרם:
 "מדבר ושומע" - היא שמועה כזו, כפי מה שישם
 במחשבתו (בכח הדמיון), וכמו שיארע לבני אדם הרבה
 במקום הפנוי, רוצה לומר: בשעת ה"התייחדות", שהם
 שומעים אז בהלך נפשם דברים שלא היו ולא נבראו.
 18) וקוסם בה בלחשים ובמעשים משונים. 19) השקע
 שמתחת אצילי הידים מול השכם, כמאמר ז"ל (סנהדרין
 סה:): שמעלה את המת ויושב בין הפרקים (בין פרקי
 עצמות המכשף). וכל אלה בדמיון והזיה יסודם. וכן היא
 דעת הרלב"ג בפירושו (שמואל-א כח, יב). ומעניינים מאד
 דברי הגאון בעל "תפארת ישראל" (סנהדרין פ"ז, מ"ז)
 האומר: מצוה להודיע מה שכתב הגאון רבי שלמה אלגאזי
 בספרו "עץ החיים": "שעתה קרוב לאחרית הימים, שבהם
 יתפשט האור האלוהי על כל בשר וראו כל בשר, כי אין
 עוד מלבדו. לכן האור הזה כבר הבקיע ומאיר ובא. וכבר
 גער ה' בשטן ונתבטלו כחות הטומאה, וכל בעלי האומניות
 האלה יבשה ידם, ואין גם אחד אשר כח בידו לכשף ולנשף.
 והאמונה באלה ובכח הכישוף לא תקנן אלא במוחות
 השוטנים והתנינוקות. והעיד הגאון הנ"ל בשם גדולי הדור,
 כי חיפשו אנשי שם בתורה וביראה בכל קצוות הארץ ולא
 מצאו אפילו שמץ ממשות בדברים אלה. וכל איש נאמן
 יאמר רק: "כך שמעתי", אבל אין אחד מהם אומר: "כך
 ראיתי". 20) והם מבוארים (סנהדרין סה:).

1 ב. פִּיֶּצֶד מַעֲשֵׂה הַיִּדְעוֹנִי? מִנֵּיחַ עֲצֵם עוֹף²¹, שְׁשִׁמָּה
 2 יְדוּעַ, בְּפִיו, וּמִקְטִירוֹ²², וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים אַחֲרִים²³, עַד
 3 שִׁיפֵל כְּנִקְפָּה²⁴ וַיִּדְבֹּר בְּפִיו דְּבָרִים שְׁעֵתִידִים לְהֵיוֹת.
 4 וְכָל אֱלוֹ, מִינֵי עֲבֹדוֹת כּוֹכָבִים הֵן. וְאִזְהָרָה שְׁלֵהֶן
 5 מִנֵּי? שְׁנֵאמַר: "אֵל תִּפְנוֹ²⁵ אֶל הָאֱבֹת וְאֶל
 6 הַיִּדְעוֹנִים".

21) ולדעת רש"י (שם): מין חיה. רוב המפרשים נמשכים
 בזה אחרי רש"י, אך בזוהר (פ' בלק) מפורש כשיטת רבינו,
 ואלה דבריו: "בלק בן-צפור" - שהיה מכשף בצפור. ומה
 שמה של צפור זו? - ידוע. וכל אלה המכשפים בצפור זו
 לא ידעו לכשף כמו שידע בלק". 22) (שם, סה:): וכן
 נאמר ב"זוהר" (שם) שהקטירו קטורת לציפור זו.
 23) מוזרים, המבלבלים את מוחו וטורפים את דעתו.
 24) החולה במחלת הנופלים. 25) שאין זו אזהרה לשואל
 שלא לפנות אחריהם, אלא לבעלי אוב וידעוני עצמם (ת"כ,
 קדושים, בנוספות שם). ואזהרה לשואל מפורש (דברים יח,
 י), וכמבואר לקמן (פ"א ה"ד).

7 ג. הַנּוֹתֵן מִזְרְעוֹ לְמַלְאֲךָ²⁶ בְּרִצּוֹנוֹ וּבִידּוֹן, חֵיב פְּרִת;
 8 בְּשׁוּגָה - מְבִיא חֲטָאת קְבוּעָה. וְאִם עֲשֶׂה כְּעִידִים

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי ה' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קנא

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

20 לְהַנִּיחַ אֶבֶן לְפָנֶיהָ⁵⁰ לְהַשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ, לְפִיכָּךְ אֵין
21 עוֹשִׂין בָּן לָהּ. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שִׁפְשַׁטְט דָּרֵיו וְרַגְלָיו
22 עַל הָאֶבֶן וְנִמְצָא כָּלוּ מוּטָל עָלֶיהָ, שָׁזוּ הִיא
23 הַשְׁתַּחֲוִיָּה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה⁵¹.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שכן היה דרך עובדי עבודה-זרה כו".

ההבדל בין אבנים ללבנים הוא, שאבנים נעשו בידי שמים ללא התערבות ידי אדם, ואילו לבנים הם בהתערבות ידי אדם.

לכן נבנה בית המקדש מאבנים דווקא, כי הם המרמזים על דרגה נעלית יותר בקדושה. ומטעם זה נאסרה השתחויה בפישוט ידים ורגלים על רצפת אבנים דווקא ולא ברצפת לבנים.

ויש לומר, שמה שכן היא דרך עובדי עבודה-זרה, הוא מפני שכן היה במקדש. והסיבה שעבדו ע"ז באבן היא משום שזו עבודה בקודש, ועל-דרך שמצינו במצבה (שקדמה לדין אבן משכית ברמב"ם) ש"היתה אהובה על האבות" (שופטים טז, כב). שיש לומר שמפני זה דווקא עשאוה חוק לעבודה-זרה, וזוהי גם כוונת הרמב"ם כאן "שכן היה דרך עובדי עבודה-זרה כו" שעשו כך בדוגמת האבנים שבמקדש.

(על-פי לקו"ש חלק ו עמוד 16 הערה 31)

46 גם כן אסורה, שכן אמרו חז"ל (ספרי, שופטים): "אהובה לאבות ושנואה לבנים". והמצבה של האבות הלא לה' המה, ובכל זאת אמרו שהיא "שנואה לבנים" (כסף-משנה). 47 שגם הם התחילו נוהגים כך: ומפני שהם עשו להם את המצבה לחוק לפולחן אליהם, נאסרה אצלנו ואפילו לשם ה', משום: ובחוקותיהם לא תלכו (ויקרא יח, ג). 48 אבן שחקוקות עליה צורות המושכות את העין להסתכל בהן. משכית - משרוש שכה, שפירושו: הבט והסתכל (רשב"ם על התורה). 49 כמבואר (מגילה כב:). 50 לפני עבודה-זרה. 51 וסמכו חז"ל על הכתוב: הבוא נבוא אני ואמך... להשתחוות לך ארצה (בראשית לז, י), מכאן שהשתחויה - זו פישוט ידים ורגלים (מגילה כב:).

24 ז. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשָׂאָר הָאֲרָצוֹת (נ"א
25 הַמְּקוֹמוֹת⁵²); אֲבָל בַּמִּקְדָּשׁ מִתֵּר לְהַשְׁתַּחֲוֹת עַל
26 הָאֲבָנִים, שְׁנֹאֲמַר: "בְּאֲרָצֶכֶם" - בְּאֲרָצֶכֶם⁵³ אֵי אֲתֵם
27 מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל אֲתֵם מִשְׁתַּחֲוִים עַל
28 הָאֲבָנִים הַמִּפְצָלוֹת⁵⁴ בַּמִּקְדָּשׁ⁵⁵. וּמִפְּנֵי זֶה⁵⁶ נִהְגוּ כָּל
29 יִשְׂרָאֵל לְהִצִּיעַ⁵⁷ מִחֲפָצֵי הָאֲבָנִים⁵⁸ בְּכַתִּיבֵי הַרְצוּפוֹת
30 בְּאֲבָנִים, אוֹ מִיָּגִי קֶשׁ וְחֶבֶן, לְהַבְדִּיל בֵּין פְּנֵיהֶם וּבֵין
31 הָאֲבָנִים⁵⁹. וְאִם לֹא מִצָּא דְּבָר מְבַדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין
32 הָאֲבָן, הוֹלֵךְ לְמָקוֹם אַחֵר⁶⁰ וּמִשְׁתַּחֲוֶה, אוֹ שׁוֹחֶה עַל
33 צִדּוֹ וּמִטָּה⁶¹, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְבִּיק פָּנָיו בָּאֲבָן.

52 כנוסח וילנא: ובשאר הדפוסים: הארצות. 53 כלומר:

בכך" (כסף-משנה). והרמב"ן בפירושו (ויקרא יח, כא) מאריך להוכיח בראיות הרבה שהבן נשרף שריפה ממש, אלא שלא נשרף כליל להיות לאפר, כי תיכף אחרי שיצתה נשמתו מעבירים אותו מתוך האש. והוא מפרש "מעביר בנו ובתו באש", כמו: כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהרו (במדבר לא, כג), שפירושו: תלהטו באש. שהכלים, כלי המתכת, לא נשרפו כליל אלא לוהטו ולובנו. עיין (שם). והרב המאירי (סנהדרין סד). הולך בשיטת הרמב"ם והוא אומר שם: "כשיצא מן המדורה לוקחים אותו הכמרים ומלבישים אותו בגדיהם ונעשה כומר עמהם: או מבני אותה האמונה".

1 ד. אֵינוֹ חֵיב פְּרִת³⁸ אוֹ סְקִילָה³⁹, עַד שִׁימְסֹר בְּנוֹ
2 לְמַלְךָ וְיַעֲבִירוּ בְּרַגְלָיו פֶּאֶשׁ דֶּרֶךְ הָעֵבֶרָה⁴⁰. מִסְרִי⁴¹
3 וְלֹא הָעֵבֶרִי, הָעֵבֶרִי וְלֹא מִסֵּר, אוֹ שִׁמְסֹר וְהָעֵבֶרִי
4 שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ⁴² הָעֵבֶרָה - פָּטוּר. וְאֵינוֹ חֵיב עַד שִׁימְסֹר
5 מִקְצַת זֶרְעוֹ וְיָנִיחַ מִקְצַת, שְׁנֹאֲמַר: "כִּי מִזֶּרְעוֹ נָתַן
6 לְמַלְךָ" - מִקְצָתוֹ וְלֹא כָּלוֹ⁴³.

38 במזיד, אבל בלי התראה. 39 במזיד ובהתראה. 40 כמו שביארנו: שהאב עובר ברגליו והבן נישא בזרועותיו או על כתפיו ורגליו של הבן למטה לארץ - שזוהי "דרך העברה". 41 לכהנים. 42 כגון: שהבן הולך ברגליו והאב מוליכו בידו: או שהאב נושא אותו, אבל רגליו למעלה או לצדדין (כסף-משנה). 43 (סנהדרין סד:) והסמ"ג נתן טעם להשיב ל"מינים" שמונים אותנו: "היתכן שיהא פטור כשהעביר כל זרעו למולך?" והוא אומר: מפני שבמיתת בית-דין המומתים מתכפרים: וזה שהעביר כל זרעו, עונו כל כך גדול שאין לו כפרה - ולפיכך לא רצה הקדוש-ברוך-הוא שימות מיתת בית-דין, כדי שלא תהא לו כפרה. ובתוספות (שם, דיבור-המתחיל: "העביר כל זרעו") הקשו: איך אפשר שיהא פטור כשהעביר כל זרעו מאחר שנתחייב כבר משעה שהעביר את בנו הראשון? ותירצו: כגון, שהיה לו בן יחיד שהוא כל זרעו: או שהקריב כל זרעו בבת אחת.

7 ה. אֶחָד זֶרַע פֶּשֶׁר וְאֶחָד זֶרַע פֶּסוּל⁴⁴; אֶחָד בָּנוֹ
8 וּבְנוֹתָיו, בָּנֵיהֶם וּבְנֵי בָנֵיהֶם - עַל כָּל יוֹצְאֵי יָרְכוּ הוּא
9 חֵיב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן זֶרְעוֹ. אֲבָל אִם הָעֵבֶרִי אָחִיו אוֹ
10 אֲחִיּוֹתָיו אוֹ אֲבוֹתָיו, אוֹ שֶׁהָעֵבֶרִי עֲצָמוֹ, פָּטוּר.
11 הָעֵבֶרִי אֶחָד מִזֶּרְעוֹ וְהוּא יֵשֵׁן אוֹ שֶׁהָיָה סוּמָא⁴⁵ -
12 פָּטוּר.

44 כגון שיש לו בן מעורה: מאשת איש וכדומה. 45 (שם).

13 ו. מִצָּבָה שְׁאִסְרָה תוֹרָה הִיא בְּנִין שֶׁהִכֹּל מִתְקַבְּצִין
14 אֶצְלָהּ, וְאֶפְלוּ לַעֲבֹד אֶת ה' ⁴⁶, שֶׁכֵּן הָיָה דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי
15 כּוֹכָבִים, שְׁנֹאֲמַר: "וְלֹא תִקֵּם לָךְ מִצָּבָה". וְכָל
16 הַמִּקֵּים מִצָּבָה, לוֹקֶה. וְכֵן אֲבָן מִשְׁפִּית⁴⁸ הָאֲמוּרָה
17 בַּתּוֹרָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה עָלֶיהָ לַה' ⁴⁹,
18 לוֹקֶה, שְׁנֹאֲמַר: "וְאֲבָן מִשְׁפִּית לֹא תִתֵּנוּ בְּאֲרָצְכֶם
19 לְהַשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ"; מִפְּנֵי שֶׁהָיָה דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים

יום ש"ק ו' תשרי ה'תשע"ט

פרק שביעי

(1) איסור הנאה מעבודה-זרה וממשמשיה; מה בין אליל של גוי לאליל של ישראל.

- א. מצות עשה היא לאבד עבודת כוכבים ומשמשיה² וכל הנעשה בשבילה, שנאמר: "אבד תאבדון את כל המקומות"³, ונאמר: "כי אם כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו". ובארץ-ישראל מצוה לרדף אחריה, עד שנאבד אותה מכל ארצנו. אבל בחוץ לארץ אין אנו מצוין לרדף אחריה, אלא כל מקום שנכבש אותו, נאבד כל עבודת כוכבים שבו, שנאמר: "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא" - בארץ-ישראל אתה מצוה לרדף אחריה, ואי אתה מצוה לרדף אחריה בחוץ לארץ.

(2) כגון הכוסות שמנסכים בהן יין לעבודה-זרה. (3) "אם אינו עניין למקומות עצמם, שהרי אלוהיהם שעל ההרים נאסרים, ולא ההרים אלוהיהם - תנהו עניין לכלים שהשתמשו בהם לעבודה-זרה (עבודה-זרה נא:). (4) (ספרי, ראה). החילוק שבין ארץ-ישראל לחוץ-לארץ הוא: בארץ - מחויבים אנו לרדף אחריה ולאבדה אפילו במקום שלא כבשנוה, כי מצוה עלינו לאבד עבודה-זרה מארצנו; ובחוץ-לארץ אין אנו מצווים לאבדה אלא במקום שכבשנוה.

- ב. עבודת כוכבים ומשמשיה, ותקרבת⁵ שלה, וכל הנעשה בשבילה, אסור בהנאה, שנאמר: "ולא תביא תועבה אל ביתך". וכל הנהנה באחד מכל אלו, לוקה שתיים: אחת משום "ולא תביא", ואחת משום "ולא ידבק" בידך מאומה מן החרם".

(5) כגון, היין שמנסכים, או הבשר שמקריבים לפניה. (6) כל נויי עבודה-זרה, כגון: נרות שמדליקים לפניה, וכן בגדים ששוטחים לכבודה. (7) (ספרי, ראה; מכות כב). אף על פי שמקרא זה נאמר בעיר הנידחת ולא בעבודה-זרה, דרשוהו חז"ל לעניין עבודה-זרה, מפני שעבודה-זרה, נקראת חרם, ככתוב: "ותעב תתעבנו כי חרם הוא" (דברים ז, כו); ובפסוק "ולא ידבק בידך... מן החרם" גילתה לנו התורה, שכל מה שהוא חרם אסור בהנאה ומוזהרים על הנאתו. ורבים חולקים על רבינו, ובראשם הרמב"ם ב"ספר המצוות" (לא-תעשה, קצב), הסובר שאין מלקות שתיים בהנהגה ממשמי עבודה-זרה; ומה שאמרו (מכות כב). שלוקה שתיים, אינו אלא בהנהגה מעבודה-זרה עצמה, ולא ממשמשיה ותקרובתה. אבל כדברי רבינו מפורש בירושלמי (עבודה-זרה פרק ה, הלכה י"ב), שנאמר שם: יין נסך ועורות לבובים אסורים בהנאה, משום שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" - הרי שפסוק זה נדרש גם לעניין תקרובת עבודה-זרה. והשווה דברי רבינו ("ספר המצוות", לא-תעשה כה).

- ג. בהמה שהקריבוה כלל לעבודת כוכבים⁸, אסורה

בכל שאר המקומות שבארצכם. (54) המגורות במגרה ומסותות, כלשון רבינו (הלכות בית הבחירה פ"א, ה"ח). (55) ככתוב דברי הימים ב' ז, ג: ויכרעו אפים על הרצפה וישתחוו. (56) שאסור להשתחוות על האבן. (57) לשטוח. (58) שטיחים קלועים קש או קנים דקים. (59) וכן אנו נוהגים כיום בראש-השנה ויום-הכיפורים בתפילת המוספים כשאנו כורעים. (60) שאינו רצוף אבנים. (61) נוטה פניו לצדדים, כמו שנהגו אביו ורבו (מגילה כג).

- ח. כל המשתחוה לה' על האבנים המפצלות בלא פשוט ידים ורגלים, אינו לוקה⁶², אלא מפין אותו מפת מרדות⁶³. אכל לעבודת כוכבים, אחד השתחויה בפשוט ידים ורגלים או בלא פשוט ידים ורגלים - משעה שיקבש פניו⁶⁴ בקרקע, נסקל⁶⁵.

(62) שאין זו השתחויה האמורה בתורה. (63) מלקות דרבנן. כבר נתבאר (הלכות יסודי התורה פ"ו, ה"ג). אבל להתפלל על רצפת אבנים ולכרוע כל הכריעות שתיקנו חכמים בתפילה - מותר, שלא אסרו חכמים אלא כשפניו דבוקות בקרקע ("כסף-משנה" בדעת הרמב"ם). (64) כשהוא כופף קומתו ומרכין ראשו ופניו כלפי הקרקע. (65) (הוריות ד). כי לעניין השתחויה לעכו"ם - כפיפת קומה היא מעשה (סנהדרין סה).

- ט. הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה⁶⁶ - בין אילן סרק⁶⁷, בין אילן מאכל, אף-על-פי שעשאו לגוי למקדש ויפי לו - הרי זה לוקה, שנאמר: "לא תטע לך אשורה כל עץ, אצל⁶⁸ מזבח ה' אלהיך"; מפני שהיה זה דרך עובדי כוכבים, נוטעין אילנות בצד מזבח שלה, כדי שיתקבצו שם העם.

(66) שהכילה את ההיכל והמזבח - היא חצר בית המקדש הפנימית, שארכה: מאה ושמונים ושבע אמה, ורחבה: מאה ושלשים וחמש אמה ונקראת: "עזרת ישראל" (מדות פ"ב, מ"ו). (67) אילן שאינו עושה פירות. (68) ואף על פי שהתורה אמרה: "אצל מזבח", למדו חז"ל (תמיד כח:), שבכל העזרה אסור לנטוע ולבנות בנין של עץ. (וכן 'ספרי', שופטים).

- י. אסור לעשות אכסדראות⁶⁹ של עץ במקדש בדרך שעושין בחצרות, אף-על-פי שהוא בבנין ואינו עץ נטוע - הרחקה יתרה היא, שנאמר: "כל עץ". אלא כל האכסדראות והסבכות⁷⁰ היוצאות מן הכתלים שהיו במקדש, של אבן היו, לא של עץ.

(69) אולם סגור משלש רוחות והרוח הרביעית פתוחה כולה, כמו שאמרו (מנחות כט:). העולם הזה דומה לאכסדרה, שכל הרוצה לצאת (לתרבות רעה) יוצא. (70) כנוסח אוקספורד. ובשאר דפוסים: והסבכות. ופירוש סבכות: זיזים היוצאים מקירות הבנין להיות לסוכך ולמחסה מפני החמה וכדומה.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קנג

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מלאכתו. ולכן האומן המקבל שכר בעד עשיית הצלם, כל שכרו עד להכאה האחרונה בהיתר הוא; וההכאה האחרונה בפטיש שהיתה באיסור, מפני שאז נגמר הצלם, הרי אין בה כדי שוה פרוטה - ולכן שכרו מותר, שאין כאן שכר עבודה-זרה, שהרי כל שכרו כבר קנה מלפני גמר עשייתה (עבודה-זרה יט:). (18) שברי כלי מתכות. (19) והרי אסור ליהנות מעבודה-זרה. (20) כי כל עוד שלא משך את החפץ מידי הנכרי לא נקנה לו לישראל, ואפילו כשכבר נתן לו את הכסף - כי בנכרי משיכה קונה ולא מעות. (21) והרי זה של ישראל, בכל זאת אינו מחוייב לבערה אלא מחזירה לנכרי ודיו. (22) כי אילו ידע שעבודה-זרה ביניהם לא היה מושכם, נמצא שכל קניינו בטעות היה. (23) שמימיו עמוקים ולא ימצאו לעולם (פירוש רבינו, עבודה זרה פרק ג, משנה ט). אף על פי שמצד הדין לא קנה עוד, כי משיכתו בטעות הייתה ויכול הוא לדרוש את כספו חזרה מהנכרי, בכל זאת כיוון שנתן כסף ומשך הרי זה כאילו עבודה-זרה שלו היא, וכשידרוש כספו מאת הנכרי יהא נראה כאילו הוא מוכר עבודה-זרה לנכרי ואסור - לפיכך הוא בעצמו חייב לבער אותה, כדין עבודה-זרה ביד ישראל, וכספו אבוד (עבודה-זרה עא:). (24) ואף על פי שחליפי עבודה-זרה אסורים, אבל הלכה היא: שאין גר יורש את אביו מן התורה, אלא החכמים זיכוהו כדי שלא יחזור לסורו - והרי זה כזוכה מן ההפקר ולא מצד חליפי עבודה-זרה. (25) הואיל ובאו לידו שלו הם ואסור ליהנות מעבודה-זרה, אפילו בחליפיה (דמאי פרק ו, משנה י).

ו. צורות ששעשאו עובדי כוכבים לנוי, מתרין 30
בהנאה, וצורות ששעשאו לעבודת כוכבים, אסורין. 31
פיצד? כל הצורות הנמצאים בפפירים, אסורים 32
בהנאה, מפני שחזקתן של עבודת כוכבים הן 33
עשויות; 26 והנמצאות במדינה 27 - אם היו עומדין על 34
פתח המדינה, והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור 35
או כדור או סיף 28 או עטרה וטבעת, חזקתו שהוא 36
לעבודת כוכבים, ואסור בהנאה; ואם לאו - הרי 37
הוא בחזקת לנוי ומותר. 38

(26) שאין דרך בני הכפרים לעשות צורות לנוי. (27) בעיר. (28) (עבודה זרה מא:). כל אלה צורות חשובות הן אצלם, וסימני מלכות ואדנות הם. המקל - מסמל את הרידיו, כאילו הוא רודה בכל העולם; הציפור - כאילו תופש את כל העולם תחתיו, כציפור שתעוף במרומים ועיניה צופות בכל; הכדור - כאילו תופש הוא בידו את העולם כולו העגול ככדור. וכן שאר הסמלים. ולדעת רבינו ירוחם בדברי רבינו אין האיסור בצורות הללו אלא בצורות אנדרטה של מלכים (מצבת המלך המת שהקימו בשער העיר לזיכרון), אחרת - אין בהם איסור, ואפילו כשיש בידם מקל וכדומה. וחידוש זה מיוסד על דברי הגמרא (שם).

ז. צלמי עבודת כוכבים הנמצאים משלכים בשוקים 39
או בתוך הגרועות, הרי אלו מתרין; 29 ואין צריך 40
לומר שברי צלמיהן 30. אבל המוצא יד 31 מצורת 41
כוכב או מזל או רגלה או אבר מאיבריה משלף - 42

בהנאה; אפילו פרשה⁹ ועצמותיה וקרניה וטלפיה 1
ועורה, הכל אסור בהנאה. לפיכך אם היה בעור 2
סימן, שיוצע בו שזה העור תקרבת עבודת כוכבים 3
הוא, כגון שהיו עושים, שקורעים קרע עגל¹⁰ כנגד 4
הלב ומוציאין הלב - הרי כל אותן העורות שהן כף 5
אסורין בהנאה, וכן כל פיוצא כזה. 6

(8) בנוסח קושטא, מנטובא, "בהמה שהקריבוה לעבודת-כוכבים". (9) (עבודה-זרה לד:) משום שנאמר: "ולא ידבק בידך מאומה". (10) פרט לקרע משוך - שמותר, שאין עושים כן לעבודה-זרה, ואלו העורות נקראים במשנה (עבודה זרה פרק ב, משנה ג): "עורות לכובים", על שם קריעתם כנגד הלב.

ד. מה בין עבודת כוכבים של עובד כוכבים 7
לעבודת כוכבים של ישראל? עבודת כוכבים של 8
עובד כוכבים אסורה בהנאה מיד¹¹, שנאמר: 9
"פסלי אלהיהם תשפון באש" - משפסלו, נעשה 10
לו אלוה. ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד 11
שתעבד¹², שנאמר: "ושם פסתר" - עד שיעשה לה 12
דברים שבפסתר¹³, שהן עבודתה. ומשמי עבודת 13
כוכבים, בין של עובד כוכבים בין של ישראל, אין 14
אסורין עד שישתמשו בהן לעבודת כוכבים¹⁴. 15

(11) תיכף בגמר עשייתה, אפילו כשלא עבדה עדיין. (12) (עבודה-זרה נב:). (13) כי ישראל עובד עבודה-זרה, עובד אותה בסתר שלא יראהו, שמא ישמעו בית-דין ויסקלוהו. (14) כי במשמיה נאמר: אבד תאבדון... אשר עבדו (דברים יב, ב) - אינם אסורים עד שיעבדו בהם (עבודה זרה נא:).

ה. העושה עבודת כוכבים לאחרים - אף-על-פי 16
שהוא לוקה¹⁵, שכרו מתר; ואפילו עשה לעובד 17
כוכבים, שהיא אסורה מיד, מפני שאינה נאסרת עד 18
שתגמר, ומפוש¹⁶ אחרון שגומרה אין בו שוה 19
פרוטה¹⁷. הלוקה גרועות¹⁸ מן העובד כוכבים 20
ומצא בהן עבודת כוכבים¹⁹ - אם נתן מעות ולא 21
משך, יחזירם לעובד כוכבים²⁰. וכן אם משך ולא 22
נתן מעות - אף-על-פי שמשכה בעובד כוכבים 23
קונה²¹, כמקח טעות הוא²². נתן מעות ומשך - 24
יוליכם לזם המלח²³. וכן עובד כוכבים וגר, שגרשו 25
את אביהן עובד כוכבים - יכול הגר לומר לעובד 26
כוכבים: טל אתה עבודת כוכבים, ואני מעות²⁴! טל 27
אתה יין-נסף, ואני פרות! ואם משבאו לרשות הגר 28
- אסור²⁵. 29

(15) משום: ואלוהי מסכה לא תעשו לכם, כמבואר למעלה (פרק ג, הלכה ט). (16) ההכאה האחרונה בפטיש, שהוא גמר מלאכה. (17) כי הלכה היא: "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", כלומר: אומן המקבל עליו לעשות כלי הוא קונה את שכרו עם כל חלק וחלק של התקדמות

14 עבודת כוכבים בכמה כוסות, או חתיכה מן הפשר⁴³
15 שנתערכה בכמה חתיכות - יוליה הכל לים המלח.
16 וכן עור לבוב⁴⁴ שנתערכה בכמה עורות - הכל אסור
17 בהנאה⁴⁵. עבר ומכר עבודת כוכבים או אחד
18 מממשמשיה או תקרבת שלה - הרי הדמים אסורין
19 בהנאה, ואוסרין בכל-שהן, בעבודת כוכבים,
20 שנאמר: "והיית חכם במהו" - כל מה שאתה מביא
21 מעבודת כוכבים ומפל משמשיה ותקרבתה, הרי
22 היא כמות⁴⁶.

(41) (עבודה-זרה עד.). (42) היא אסורה משום: "משמשי
עבודה-זרה" ואוסרת בכל שהיא, כמבואר בברייתא (זבחים
עד.). כוס - שם משותף: משמש זכר ונקבה.
(43) שהקריבו לעבודה-זרה. (44) עור שקרוע כנגד הלב
כעין ארובה עגולה, שדרך שם היו מוציאים את לב השור
מחיים, כמבואר לעיל (הלכה ג.). (45) (עבודה-זרה עד.).
(46) (שם, נד:) "כל מה שאתה מביא (מהוה) ממנו - הריהו
כמהוה".

י. עבודת כוכבים או אשרה שנשפרה, אפרה אסור
בהנאה⁴⁷. וגחלת של עבודת כוכבים אסורה,
והשלכת⁴⁸ מתרת, מפני שאין בה ממש. ספק
עבודת כוכבים אסור; ספק ספקה מתר. כיצד? כוס
של עבודת כוכבים שנפל באוצר מלא כוסות, פלן
אסורים, מפני שעבודת כוכבים וכל משמשיה
אוסרין בכל-שהן. פרש כוס אחד מן התעצות ונפל
לכוסות שנים⁴⁹ - הרי אלו מתרין⁵⁰. טבעת של
עבודת כוכבים⁵¹ שנתערכה במאה טבעות, ונפלו
שמים מהן לים הגדול - התרו כלן, שאני אומר:
אותה הטבעת היתה בכלל השמים⁵². נהערבה
במאה, ונתחלקו ארבעים למקום אחד וששים
למקום אחר, ונפלו הארבעים פלן לטבעות אחרות
- פלן מתרות, שאני אומר: אותה הטבעת האסורה
ברב היא⁵³. נפלו הששים לטבעות אחרות - פלן
אסורות⁵⁴.

(47) להכין ממנו בורית לכביסה וכדומה (תמורה לד.).
(48) כגון להדליק נר בלהב השלהבת (ביצה לט.).
(49) והוא השלישי, הרי בטל ברוב הכשרים. (50) (זבחים
עד.) מחמת ספק-ספיקא: ספק אם הכוס שפרשה
מהתערובת הראשונה של עבודה-זרה הייתה, או לא;
ואפילו של עבודה-זרה השנייה, שמה כוס זו שהוא משתמש
בה מהתערובת השנייה איננה אותה שנפלה. וכן בכל כוס
מהתערובת השנייה, כשהוא בא להשתמש בה, אנו תולים
להקל: שמה אינה הכוס שנפלה מהתערובת הראשונה.
וראוי להעיר, ששם בגמרא אמרו: "פרש אחד מהם לרבוה,
ומרבוה לרבוה - מותרים". הרי משמע, שגם התערובת
השנייה אסורה ולא הותרה אלא התערובת השלישית?
ואפשר שגירסא אחרת הייתה לפני רבינו (כסף-משנה).
ובתוספות (שם, דיבור המתחיל: "פרש אחד") חידשו: שגם

1 הרי זה אסור בהנאה, הואיל וידע פודאי שזה האבר
2 מן צורת עבודת כוכבים הנעבדת, הרי היא באסורה,
3 עד שיודע לו שהעובדי כוכבים עובדיה בטלוה³².

(29) מכוח "ספיק-ספיקא", (ספק כפול; דבר הרחוק מאוד
מוודאות): ספק נעבדים הם, ספק לא נעבדים; כי ייתכן
שאינם אלא לנוי, ואפילו נעבדים הם, שמה כבר ביטולם
עובדיהם, הואיל והם מושלכים בחוץ - והלכה היא:
שעבודה-זרה שביטלוה עובדיה מותרת בהנאה, כמבואר
לקמן (פרק ח, הלכה ח.). (30) כי שבירתם מוכיחה עליהם
שביטולם ומותרים מכוח "ספק-ספיקא". (31) "יד" זו
אינה שבר מן הצורה השלימה, שאם כן "שברי צלמים" הם
ומותרים, אלא מתחילתה נעשתה בתבנית זו: בדמות יד או
רגל וכדומה, כפירושו של רבינו בפירוש המשנה (עבודה-
זרה פרק ג, משנה ב.). (32) (שם). ו"הגהות מיימוניות"
כתבו: "שצריך להיזהר לא ליקח במשכון, ולא ליהנות
מתשמישי עבודה-זרה ונויה, כגון: גביעים ומחתות ומעילים
שלוכשים בשעת עבודתה. והמכניס את כל אלה לביתו, בין
במשכון, בין בקנייה, בין בשאלה, או בכל דרך שהיא -
עובר משום: "לא תביא תועבה אל ביתך", ומשום: "ולא
ידבק בידך מאומה" וגו'.

ח. המוצא כלים ועליהן צורת חמה³³ ולכנה
ודרקון³⁴ - אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני³⁵,
או שהיו חקוקים על הנזמים³⁶ ועל הטבעות, הרי
אלו אסורין³⁷; ועל שאר הפלים³⁸, מתרין, מפני
שחזקתן לנוי³⁹. וכן שאר הצורות הנמצאות על כל
הפלים⁴⁰, חזקתן לנוי ומתריין.

(33) רבינו בפירושו למשנה (עבודה-זרה פרק ג, משנה ב)
יאמר: "צורה זו של חמה ולכנה, אין עניינה שמצא צורה
עגולה כמשמש, או קשת עגולה, ויאמר עליה: זו לבנה, אלא
בעלי הצלמים הנקראים בערבית טלאס"ם מייחסים
לכוכבים צורות ויאמרו: צורת "שבת" היא: זקן שחור;
צורת "נוגה" - צורת נערה יפה, וצורת השמש היא צורת
המלך מעוטר יושב על עגלה, וכן ייחסו לכל הכוכבים
צורות שונות". ולפיכך מה שאמרו במשנה (שם): "צורת
חמה", אין הכוונה לצורת השמש עצמה שאינה נאסרת -
הואיל ואינה נעבדת - אלא לצורה המייחסים לשמש, או
ללבנה ידובר כאן (ש"ך, יורה-דעה קמא, סעיף קטן ח.).
(34) הוא מין נחש שיש לו סנפירים וקשקשים בחוליות
צווארו (עבודה-זרה מג.), והיו מייחסים צורה זו לחלק
מגלגל הלבנה. (35) בגדי משי יקרים הצבועים צבע אדום.
(36) תכשיט האף והאוזניים. (37) כי צורות אלו נעבדות
הן. (38) שאינם יקרים וחשובים. (39) ולא לעבודה-זרה
(שם, מב:): רבן שמעון בן גמליאל אומר: "שעל המכובדים
- אסורים: שעל המבוזים - מותרים". (40) אפילו
מכובדים.

ט. עבודת כוכבים ומשמשיה וכל התקרבת שלה,
אוסרים בכל-שהן⁴¹. כיצד? עבודת כוכבים
שנתערכה בצורות של נוי, אפילו אחת בכמה אלפים
- יוליה הכל לים המלח. וכן אם נתערכ כוס⁴² של

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קנה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

רבינו מפורש בירושלמי (עבודה-זרה פרק ג, הלכה י"א):
 "צילה - אסור; צל צילה - מותר. איזהו צילה? כל שאילו
 תיפול והיא נוגעת בו (האשרה עצמה) - זהו צילה, וכל
 שאילו תיפול ואינה נוגעת (האשרה עצמה, אלא השריגים
 והעלים) - זהו צל צילה". הרי שהיתירו של רבינו מקורו
 מירושלמי. ורש"י פירש את החילוק בין "צל" לבין "צל
 הצל": "שחרית וערבית, כשהחמה במזרח או במערב, יש
 לכל דבר צל ארוך מאוד. וכל זמן שלא עברה מידת אורך
 הצל את מידת גובה קומת האילן, הצל עב וחשוך, והוא
 הצל; מכאן ואילך הצל דק וקלוש. והוא - צל צילו"
 (עבודה-זרה מח:). (60) קצרה כמותה. (61) (שם, מח:)
 ואף על פי שלא אמרו שם אלא באדם חשוב, אבל כל אדם
 רגיל אינו מחוייב לרוץ, הואיל ואין לו דרך אחרת - בכל
 זאת הואיל ואין בדבר טורח גדול, השווה רבינו כל אדם
 כאדם חשוב (כסף-משנה).

יב. אֶפְרוּחִים שֶׁקָּנָנוּ בָּהֶם⁶² וְאֵין צְרִיכִין לְאַמֵּן⁶³ -
 מִתְּרִין; וְהָאֶפְרוּחִים וְהַבְּעִיצִים שֶׁצְּרִיכִין לְאַמֵּן⁶⁴,
 אֲסוּרִין, שֶׁהָרִי הָאֲשֶׁרָה כְּמוֹ כָּסִים לְהָן⁶⁵. וְהָן
 עֲצָמָה⁶⁶ שֶׁבְּרָאשָׁה מִתֵּר, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹף מְבִיא עֲצָיו
 מִמָּקוֹם אֲחֵר⁶⁷.

(62) באשרה. (63) שגדולים הם. (64) שקטנים הם ואינם
 יכולים לעוף. (65) וגזרו חכמים בהם, כדי שלא יבואו
 ליהנות מהאשרה עצמה; וכן יש לחוש שמא יעלה על
 האילן, כי יחוס עליהם פן יפלו (עבודה-זרה מב: ובתוספות,
 שם). (66) העצים והעשבים שמהם בנה העוף את קינו.
 (67) ואין לחוש שמא בנהו מעצי האשרה (שם). וכתוב
 ב"הגהות מיימוניות": "שלא יעלה על האילן לקחת העצים,
 או האפרוחים, כי אסור להשתמש באשרה במקום סולם,
 אלא יתיו במקל והם נופלים".

יג. נָטַל מִמֶּנָּה⁶⁸ עֲצִים - אֲסוּרִים בְּהִנָּאָה. הִסִּיק בָּהֶן
 אֶת הַתְּנֹור, יִצֵּן⁶⁹, וְאֶחָד־בָּהֶן יִסִּיק בְּעֲצִים אֲחֵרִים שֶׁל
 הַתֵּר וְיֵאָפֶה בוֹ. אָפֶה בוֹ אֶת הַפֶּת וְלֹא צָנָנוּ - הַפֶּת
 אֲסוּרָה בְּהִנָּאָה. נִתְעַרְבָה בְּאֲחֵרוֹת, יוֹלִיף דְּמֵי אוֹתָהּ
 הַפֶּת לִים הַמֶּלַח⁷⁰, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ, וְשֶׁאֵר
 הַכִּפּוּרוֹת מִתְּרִין⁷¹.

(68) מהאשרה. (69) צריכים להמתין עד שיפוג חומו של
 ההיסק בעצי האיסור (שם, מט:). ובמשנה שם אמרו:
 "היסק בהם את התנור אם חדש - יותץ", כי ההיסק הראשון
 מחזק התנור ומחמסו - ולפיכך אין לו תקנה אלא נתיצה.
 ורבינו לא הביא דין זה, כי אין הלכה כמשנה זו, כי הואיל
 ופוסק בסמוך (הלכה יד): "זהו זה גורם - מותר", גם תנור
 זה מותר לאפות בו את הפת, כי התנור שנגמר באיסור
 והעצים של היתר גורמים לפת שתאפה ומותרת. ולפיכך
 סתם רבינו וכתב: "היסק בהם את התנור - יוצץ", בין ישן
 בין חדש מועיל לו הצינון (כסף-משנה). (70) כבר גילה
 הרד"ל בהגהותיו לרמב"ם, שבערבית קוראים לים הגדול
 וכל הימים הגדולים בשם: "אל מלח". כי מימיהם מלוחים,
 בניגוד למי נהר שהם מתוקים, ועד היום נקרא הים התיכון:
 ים-המלח. וראייה לזה, ממה שכותב רבינו בסוף פירושו

התערובת השנייה מותרת מטעם ספק-ספיקא", אלא שבכל
 זאת יש חילוק בין התערובת השנייה לשלישית: שהשנייה
 אסור ליהנות ממנה מכל הכוסות בבת אחת, כי אז לא
 יישאר אלא ספק אחד: אם אותה הכוס שפרשה מהתערובת
 הראשונה של עבודה-זרה הייתה, או לא - וספק אחד
 בעבודה-זרה אסור: אבל התערובת השלישית מותר ליהנות
 ממנה אפילו כשהוא בא להשתמש בכל הכוסות בבת אחת.
 כי אפילו אם נניח שהכוס שנפלה מהתערובת הראשונה של
 עבודה-זרה הייתה, עדיין נשאר "ספק-ספיקא": שמא אותה
 שנפלה מהשנייה לשלישית של היתר הייתה, ולפיכך מותר
 ליהנות מכולן בבת אחת. (51) שנתקשטה בה עבודה-זרה.
 (52) (שם) גם היתר זה מבוסס על יסוד "ספק-ספיקא": שמא
 הטבעת שנפלה לים של עבודה-זרה הייתה; ואפילו אם
 נניח: של היתר נפלה, שמא טבעת זו שמשמש בה אינה
 של עבודה-זרה. ומה שמצריך רבינו "נפילת שתיים" - אינו
 אלא כדי שתהא נפילתה ניכרת, כי נפילת טבעת אחת אין
 חסרונה ניכר כל כך מרוב קטנותה, ושמא יבואו להתיר אף
 בלא נפילה כלל. ואמנם אנו רואים בחבית של תרומה
 שנתערבה במאה חביות של חולין, ונפלה אחת מהן לים -
 כולן מותרות, כי נפילת החבית ניכרת (זבחים עד:; משנה-
 תורה, הלכות תרומות פרק ט"ו, הלכה ב). עיין (כסף-
 משנה). (53) בין השישים האחרות; אבל אם לא נפלו אלה
 הארבעים לטבעות אחרות - אינן מותרות, אף על פי שיש
 לתלות שהטבעת האסורה ברוב היא, כי אין אנו רואים
 האיסור כנתבטל אלא כשאבד לגמרי, כגון שנפל לים,
 כבהלכה הקודמת; אבל כל שהאיסור ישנו בעולם אלא
 שנשאר ברוב השישים, אין לראותו כדבר וודאי - כי אין
 ביטול ברוב לעבודה-זרה, ולפיכך כל הטבעות נחשבות
 לספק אחד ואסורות. וכשנתערבו באחרות - כולן מותרות
 מחמת "ספק-ספיקא", כאמור (כסף-משנה בשם רש"י, שם).
 (54) אבל אם לא נפלו כולן, וודאי שמותרות, כי התערובת
 האחרונה אין בה אלא "ספק-ספיקא" ומותרת.

יא. הָאֲשֶׁרָה⁵⁵ - בֵּין שְׁהִיתָה נֶעְבֶּדֶת⁵⁶, בֵּין שְׁהִיתָה
 עֲבוּדָת כּוֹכָבִים מִנְּחַת תַּחְתִּיָּה⁵⁷ - אֲסוּר לִישֵׁב בְּצֶל
 קוֹמָתָה⁵⁸, וּמִתֵּר לִישֵׁב בְּצֶל הַשְּׂרִיגִים⁵⁹ וְהָעֲלִים
 שְׁלֵה. וְאִם יֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת⁶⁰, אֲסוּר לוֹ לַעֲבֹר
 תַּחְתִּיָּה. וְאִם אֵין שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת - עוֹבֵר תַּחְתִּיָּה
 כְּשֶׁהוּא רִץ⁶¹.

(55) אילן הנטוע לשם עבודה-זרה, כמבואר לקמן (פרק ח,
 הלכה ג), ומיוחד לעובדי הירח, כדברי ה"זוהר" (בראשית,
 מט:): "כל עובדי השמש, נקראו: "עובדי הבעל", והעובדים
 לירח נקראו: "עובדי אשרה". (56) שעברו לאילן עצמו.
 (57) שנטעה מתחילה להעמיד עבודה-זרה תחתיה (עבודה-
 זרה מח:). (58) שאסורה היא בהנאה כשאר עבודה-זרה.
 (59) הענפים. אבל תחת הענפים עצמם וודאי שאסור לשבת.
 וכאן לא ידובר אלא בצל הנוטה חוצה להם, כלשון המשנה
 (שם, מח:): "לא ישב בצילה", וסובר רבינו שאין האיסור
 אלא בצל האילן עצמו, לא בצל ענפיו. וה"כסף-משנה"
 הביא קושיית הרמ"ך על רבינו: מדוע מתיר בצל ענפיו,
 הלא בגמרא (שם) אמרו שגם "צל צילה אסור"? אבל כדברי

17 הנמצא בבית עבודת פוכבים⁸², אפילו מים⁸³ ומלח,
18 אסור בהנאה מן התורה; והאוכל ממנו כל-שהוא⁸⁴,
19 לוקה⁸⁵.

(79) (עבודה-זרה כט:): כי אין הכנתם גרידא אוסרתם, הואיל ו"אין הקדש לעבודה-זרה" (שם, מד:). (80) אחרי שהקריבו לעבודה-זרה חזרו בהם והוציאום. (81) (שם, כט:). (82) במקום המיוחד לעבודתה. (83) שאינם לנוי ואף אינם מיוחדים להקרבה, כי אין דרך המלח להקריבו לבדו, וגם המים אינם באים לניסוך לבדם - ואפילו ניסוך המים בחג שבבית-המקדש לא היה בא לבדו אלא עם ניסוך היין - בכל זאת אסורים, כי הואיל ונמצאו במקום עבודתה שהוא לפני מן הילולין הפרוס לפני עבודה-זרה - וודאי לתקרובת או לצורך תשיש אחר של עבודה-זרה הובאו לשם (שם, נא:). (84) אפילו פחות מכשיעור, כמשמעות לשון הכתוב: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרס". (85) וכבר כתב רבינו לעיל (הלכה ב) שלוקה שתיים, אלא שסמך כאן על מה שביאר כבר למעלה. ראה (לחם-משנה; הלכות מאכלות אסורות פרק יא, הלכה א).

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל ממנו כל שהוא לוקה".

ידוע הכלל - שה'עצם', כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו, והגם ש"מקצתו" ו"כולו" הם שני הפכים, בכל זאת כשמדובר ב'עצם', הרי כל נקודה ונקודה שבו היא ככולו.

כך גם כשאדם פוגע בעניין כללי גם אם יפגע במשהו קטן ממנו, הרי הוא פוגע בכולו. לכן יש שני אופנים בגדר "משהו", האחד הוא שיכול להיות משהו שהוא חלק ממשהו, כי מתחלק ונפרד ממנו ונעשה מציאות חדשה, והאופן השני הוא שבכל חלק הכי קטן, ישנו המציאות של ה"משהו".

כך גם באיסורי הנאה מעבודה-זרה, שכל חלק וחלק ממנה אסור מאותה סיבה שאסור הכל, ולכן גם "האוכל ממנו כל שהוא - לוקה".

(על-פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 154)

20 טז. המוצא כסות וכלים ומעות בראש עבודת
21 פוכבים - אם מצאן דרך בזיון, הרי אלו מתירין;
22 ואם מצאן דרך כבוד, הרי אלו אסורין⁸⁶. כיצד?
23 מצא כיס תלוי בצואר⁸⁷, כסות מקפלת⁸⁸ ומנחת על
24 ראשו, כלי כפוי על ראשו - הרי זה מתיר, מפני
25 שהוא דרך בזיון, וכן כל פיוצא כזה. מצא בראשו
26 דבר שפיוצא בו קרב לגבי המזבח⁸⁹ - הרי זה
27 אסור⁹⁰. במה דברים אמורים⁹¹? בזמן שמצאן חוץ
28 למקום עבודתו; אבל אם מצאו בפנים⁹² - בין דרך
29 כבוד בין דרך בזיון, בין דבר הראוי למזבח בין דבר
30 שאינו ראוי - כל הנמצא בפנים אסור, אפילו מים⁹³
31 ומלח. ופעור ומרקוליס⁹⁴, כל הנמצא עמהן, בין

למשנה: "ומהם עניינים כתבתי ואני עליתי בספינות בים המלח", שוודאי, כוונתו לים הגדול שבו עלה הרמב"ם מספר למצרים כידוע. אולם בנוגע להלכתנו כאן בעניין איבוד עבודה-זרה בים המלח, כשנעיין בלשון המשנה נראה שפירושו: "ים המלח" דווקא, שהרי בכמה מקומות שידובר בהם על ה"ים" לא נזכר בהם "ים המלח", אלא "ים" סתם. ראה (ברכות פרק ט, משנה ב) לעניין ברכת הרואה, וכן (פסחים פרק ב, משנה א) לעניין בייעור חמץ ועוד. וכן מבואר הדבר (פסחים כח:), ש"ים המלח" המוזכר לעניין עבודה-זרה, פירושו: "ים המלח" דווקא, ורש"י מפרש (שם): ים המלח, "הנקרא מי"ר בטי"א" (ים המוות) אין ספינה עוברת בו". מבואר איפוא שעבודה-זרה טעונה איבוד ל"ים המלח" דווקא, כדי שלא ייכשלו בה בני-אדם ויטלוהו. וכבר הקשו התוספות (שם, דיבור המתחיל: "עבודת אליהם"): מה יעשו בעבודה-זרה, האם תמיד נוליכה לים המלח? ותרצו, שאפשר לפוררה ולזרותה לרוח במקום שאינו מגדל צמחים, כדי שלא ייהנו ממנה; ולא נאמר "ים המלח" אלא אם רוצה להשליכה שלימה כמו שהיא, בלתי שחוקה, כי אז אין לה תקנה אלא "בים המלח", מקום שאין ספינות עוברות שם, ואין חשש תקלה. (71) כדעת רבי אליעזר במשנה (עבודה-זרה מט:), וחכמים חולקים עליו ואומרים: "אין פדין לעבודה-זרה" וכל הכיכרות אסורות, אלא שבגמרא (שם) קבעו ההלכה כרבי אליעזר.

1 יד. נטל ממנה פרפר⁷² וארג בו את הבגד - אסור
2 בהנאה. נתערב בבגדים אחרים, יולף דמי אותו
3 הבגד לים המלח, ושא"ר כל הבגדים⁷³ מתירין. ומתיר
4 לטע תחתיה ירקות - בין בימות החמה, שהן צריכין
5 לצל, בין בימות הגשמים⁷⁴, מפני שצל האשורה,
6 שהוא אסור, עם הקרקע, שאינה נאסרת, גורמין
7 לירקות אלו לצמח; וכל שדבר אסור ודבר מתיר
8 גורמין לו, הרי זה מתיר בכל מקום⁷⁵. לפיכך שדה
9 שזבלה בזבל עבודת פוכבים, מתיר לזרע אותה,
10 ופרה שפטמה בכרשיני⁷⁶ עבודת פוכבים⁷⁷ תאכל⁷⁸,
11 וכן כל פיוצא כזה.

(72) הוא מחט האורגים עשויה עץ, שקושרים בה את חוט הערב לזרקו בין חוטי השתי. (73) (שם); אבל אינו מוכר כל הבגדים כאחד, אלא כל אחד בפני עצמו. (74) שהאילן קשה להם, שמעכב מהם את זהרי החמה. (75) (שם, מח:). (76) מין ירק ממשפחת הקטניות המיוחד למאכל בהמה, ונזכר במשנה (שבת פרק א, משנה ה). (77) של תקרובת עבודה-זרה, או שעבדום (לשון רש"י שם, מט:). (78) (שם) כי הלכה היא: "זה וזה גורם - מותר", והפרה הלא נתפטמה גם בכרשיני היתר - לפיכך מותרת.

12 טו. פשר או יין או פרות, שהכינם להקריבם
13 לעבודת פוכבים, לא נאסרו בהנאה⁷⁹, אף-על-פי
14 שהכינסום לבית עבודת פוכבים, עד שיקריבום
15 לפניה. הקריבום לפניה - נעשו תקרבת; ואף-על-פי
16 שחזרו והוציאום⁸⁰, הרי אלו אסורין לעולם⁸¹. וכל

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קנז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ונעשה לכל הבא לרחוץ). אין אומרים: "נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי", אלא אומרים: "נעשה אפרודיטי נוי למרחץ". דבר אחר: אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודה-זרה שלך ערום.... ומשתין בפניה: וזו עומדת על פי הביב וכל העם משתנים בפניה. לא נאמר אלא "אלוהיהם" - את שנוהג בו משום אלוה אסור" וכו'. וכבר תמה ה"לחם-משנה": מדוע לא מביא רבנו את הטעם הראשון שבמשנתנו, שיש לחלק בין מרחץ שקדם לעבודה-זרה, או להיפך? אולם בתוספות רי"ד וכן בספר ה"אשכול" פירשו: "היא באה בגבולי" - לא שהמרחץ קדם לעבודה-זרה, אלא שעבודה-זרה נעשית נוי למרחץ, וזוהי באה בגבולי ומותר, לא כן אילו היה המרחץ נוי לעבודה-זרה, אז הייתי אני בא בגבולה ואסור. ולפי זה הטעם הראשון והשני שבמשנתנו אינם אלא שניים שהם אחד, המשלימים זה את זה; ואין במשנתנו אלא שני טעמים, ושניהם הביאם רבינו בהלכה זו (עבודת המלך). (שם) 105.

יט. ספין של עבודת פוככים¹⁰⁶ ששחט בה, הרי זה מתר¹⁰⁷, מפני שהוא מקלקל¹⁰⁸. ואם היתה בהמה מספנת¹⁰⁹, הרי זו אסורה, מפני שהוא מתקן¹¹⁰; והרי זה התקון מהנאת משמשי¹¹¹ עבודת פוככים. וכן אסור לחתך בה פשר, מפני שהוא מתקן¹¹². ואם חתך דרך הפסד¹¹³ והשחתה - מתר.

106) שמשמשים בה לעבודה-זרה לשחוט בהמות, וכן לחתוך מנות בשר להגיש לפניה כתקרובת. 107) הבשר הנשחט מותר באכילה, אבל לשחוט בה לכתחילה אסור. 108) שבשחיטתה הוא מקלקל את הבהמה, שבחייה עמדה לשלושה דברים: לגדל וולדות, לחרישה ולשחיטה, ולפיכך דמיה מרובים; נשחטה - אינה אלא לאכילה ונפתחו דמיה. 109) חולה. 110) שאלמלא שחטה הייתה מתה ונעשית נבילה, והייתה אסורה באכילה. 111) וכבר נתבאר לעיל (הלכה ב) שמשמשי עבודה-זרה אסורים בהנאה. 112) ואם חתכו בה - הבשר נאסר בהנאה. אבל אם מוליך דמי הנאת הסכין לים המלח - הבשר מותר" (כסף-משנה; ש"ך, יורה-דעה סימן קמב, סעיף קטן ו). 113) כגון, שחתך חתיכות יפות העומדות להשתלח מתנות לאנשים חשובים לחתיכות קטנות, ועל ידי זה אבדה חשיבותן (חולין ח). ושם הוסיפו: שבסכין מלובנת באש ידובר, שאם לא כן הרי נאסר הבשר מחמת בליעת איסור נבילה הנבלע בסכין, ואפילו אינה של עבודה-זרה הייתה אסרת גם כן.

פרק שמיני

1) אלו דברים אינם נאסרים משום עבודה-זרה; ביטול עבודה-זרה וכל דיניו.

א. כל שאין בו תפיסת יד אדם² ולא עשהו³ אדם, אף-על-פי שנועד, הרי זה מתר⁴ בהנאה. לפיכך עובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות ואת האילנות הנטועין⁵ מתחלתן לפרות⁶, ואת המענינות הנובעין לרבים⁷ ואת הבהמה⁸ - הרי אלו מתרין בהנאה, ומתר לאכל אותן הפרות שנועדו במקום גדילתן⁹ ואותה הבהמה. ואין צריך לומר

1 בפנים בין בחוץ, אסור⁹⁵ בהנאה. וכן אבני מרקולים - אבן הנראית שהיא עמו, אסור בהנאה⁹⁶.

86) (עבודה-זרה נא: משום נוי עבודה-זרה, ככתוב; וטראו את שיקוציהם... כסף וזהב אשר עימם) (דברים כט, טז) - כל שעימם ולכבודם, הרי הם שיקוצים. 87) פרט למעות עצמן בלי כיס המונחות על ראשה - שדרך כבוד הן. 88) פרט לבלתי מקופלת ותלויה לה מעל ראשה - שדרך כבוד היא. 89) שבמקדש, כגון: סלתות, יינות ושמינים נתונים בכליהם. 90) כי ודאי עשו מהם תקרובת לעבודה-זרה ואלה שנמצאו שירים הם (ר"ן, שם). 91) שיש לחלק בין דרך כבוד לדרך בזיון ועוד. 92) לפני מן המחיצה הפרוסה לפני עבודה-זרה, שהוא מקום עבודתו. 93) שאין דרכם לעשות מהם תקרובת, כמבואר בהלכה הקודמת, הואיל ונמצאו בפנים, וודאי לאיזה תשמיש עבודה-זרה הובאו שם. 94) שעבודתם דרך בזיון היא, כמבואר לעיל (פרק ג, הלכה ב). 95) כי באלה המבזים - חוץ למקום עבודתם כמקום עבודתם של אחרים המכובדים, והכל נחשב אצלם לתקרובת עבודה-זרה (שם). 96) (שם, מט): כחכמים האומרים: כל שהאבן סמוכה לו בתוך אמה - אסורה, כי חוששים שמהמרקולים נפלה, וכל שהיא רחוקה ממנו יותר מאמה - מותרת, שאין לחוש שממנו נפלה.

3 יז. עבודת פוככים שהיה לה מרחץ⁹⁷ או גנה - נהנים בהם שלא בטובה⁹⁸, ואין נהנים בהם בטובה. הרי זה ולאחרים⁹⁹ - נהנין בהן אפילו בטובת פהניה, ובכלבד שלא יתן שקר¹⁰⁰.

97) בחצר עבודה-זרה. 98) בנוסח ונציה, קושטא ומנטובה; "שלא בטובת כוהניה". 99) שהמרחץ משותף לעבודה-זרה ולסתם נכרים. 100) שאסור לגרום הנאה לעבודה-זרה, אבל הרחיצה שם מותרת. ואין זה דומה לנהנה מעבודה-זרה, מפני שהמרחץ הזה אינו מ"משמשי עבודה-זרה", ועל זה אמרו (שם מד:): "אין הקדש לעבודה-זרה", כלומר: באמירה בעלמא לא די, עד שיקריבנה בתקרובת.

7 יח. מרחץ שיש בה עבודת פוככים¹⁰¹, מתר לרחץ בה, מפני שהיא נעשית שם לנוי ולא לעבודה¹⁰², שנאמר: "אלהיהם" - בזמן שנוהגים בה מנהג אלהות, ולא בזמן שמבזין אותן; כגון זו שהיא עומדת על הביב¹⁰³ והפל משתינין בפניה¹⁰⁴. ואם היתה דרך עבודתה בכף¹⁰⁵, אסור לפנס בו.

101) שאליל עומד בתוכו. 102) נמצא, שהאליל משמש נוי למרחץ והמרחץ עיקר. 103) חריץ עשוי בקרקע להוציא השופכים לחוץ. 104) וזוהי ראייה שאין האליל עומד לעבדו, אלא הוא משמש נוי למרחץ (עבודה-זרה פרק ג, משנה ד:). וראוי להעיר, שבמשנה הוסיפו עוד טעם להתיר, וכך שנינו שם: "שאל פרוקלוס בן-פרוספוס את רבן גמליאל בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי. אמר לו: כתוב בתורתכם: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג, יח), מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי?... אמר לו: אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי (שהמרחץ קדם לה

החפץ נקרא: "חלופי חליפין". (16) ואסורים, משום שנאמר (דברים ז, כו): "והיית חרם כמוהו" - כך שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו (שם). (17) שהבהמה נאסרת על ידי מעשה. (18) (חולין מ:); ואין הדברים אמורים אלא בישראל סתם, שהואיל וכשר הוא אין הוא מתכוון לאסרה אלא לצער את חברו בעלמא; אבל ישראל מומר, או גוי ששחט בהמת ישראל לעבודה-זרה - אסרה, כמבואר (שם, מא.). ורבינו ביארו בהלכות שחיטה (פ"ב, ה"כ) וקיצר כאן, מפני שסמך על מה שכתב שם (כסף-משנה). ומניין שאדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה? - מכלים של אחז, שנאמר בהם (דברי הימים-ב כט, יט): "וזאת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו, הכנו והקדשנו". ואמרו חז"ל: הכנו - שגזננו, כי נאסרו אף להדיוט; והקדשנו - שהקדשנו אחרים תחתיהם, והלא כלי המקדש האלה לא של אחז היו, ולמה נאסרו במעלו? אלא מתוך שעשה בהם מעשה והשתמש בהם לעבודה-זרה - נאסרו (ע"ז נד:). (19) קרקע טבעית, שלא הביאו עפר תלוש ממקום אחר; כי אילו היתה מכונסת מעפר תלוש, הרי יש בה "תפיסת יד אדם" ונאסרת ככל דבר תלוש (הרב "המאירי" לסנה' מז:). (20) (ע"ז נד:); הואיל ועשה בה מעשה.

ב. מים שעקרו הגל והשתחוה להן, לא אסרן.²¹
נטלן בידו והשתחוה להן - אסרן.²² אבני הר שנגדלדלו²³ ועבדן במקומם²⁴ - מתרות, שהרי אין בהן תפיסת יד אדם.²⁵

(21) כי לא נתלשו על ידי אדם, ועדיין יש להם דין מחובר (ע"ז נט:). (22) הראב"ד משיג: אם מים אלה של רבים הם מדוע נאסרים? הלא אמרו (שם): מים של רבים אינם נאסרים? אבל רבינו סובר שאם נטלם לתוך ידו זכה בהם מן ההפקר ונעשו שלו ולפיכך נאסרו, כדין כל מים של יחיד, כפירוש התוספות ר"ד (שם). (23) שנעקרו ממקומן על ידי סערה. (24) שעור לא הגביהן אדם. (25) (שם, מו.). וגם כאן משיג הראב"ד ושואל: הלא בגמרא (שם) נחלקו בזה בני רבי חייא ורבי יוחנן: חד אוסר וחד מתיר, ולא נתברר שם מיהו המתיר - והרי זה "ספק איסור תורה" שהולכים בו תמיד לחומרא? אבל דברי רבינו נובעים מהירושלמי (ע"ז פ"ג, ה"ה) שאמרו שם: חזקיה (בן רבי חייא) מתיר ור' יוחנן אוסר - הרי שבני ר' חייא המתירים ופסק כמותם (ש"ך, יו"ד קמה, ס"ק ג).

ג. ישראל שזקף לבנה להשתחוה לה ולא השתחוה לה, ובא עובד פוכבים והשתחוה לה, אסרה.²⁶
בהנאה, שזקיפתה - מעשה.²⁷ וכן אם זקף ביצה,²⁸ ובא עובד פוכבים והשתחוה לה - אסרה.²⁹ חתף דלעת וכיוצא בה והשתחוה לה - אסרה.³⁰ השתחוה לחצי דלעת, וחצי האחר מערה.³¹ בו - הרי זה אסור.³² מספק, שזמא זה החצי פמו יד.³³ לחצי הנעבד. אילן שנטעו מתחלה שיהיה נעבד, אסור בהנאה.³⁴ וזו היא אסרה האמורה בתורה. הנה אילן נטוע, וגדעו.³⁵ ופסלו.³⁶ לשם עבודת פוכבים,³⁷

הבהמה שהקצת¹⁰ לעבודת פוכבים, שהיא מתרת באכילה בין שהקצוה לעבדה, בין שהקצוה להקריבה,¹¹ הרי זו מתרת.¹² במה דברים אמורים שאין הבהמה נאסרת? בשלא עשה בה מעשה לשם עבודת פוכבים, אבל עשה בה מעשה כל-שהוא, אסרה. כיצד? כגון ששחט בה סימן¹³ לעבודת פוכבים. עשאה חליפין¹⁴ לעבודת פוכבים, אסרה; וכן חליפי חליפין¹⁵, מפני שנעשים דמי עבודת פוכבים.¹⁶ במה דברים אמורים?¹⁷ בבהמת עצמו; אבל אם שחט בהמת חברו לעבודת פוכבים או החליפה, לא נאסרה, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.¹⁸ המשתחוה לקרקע עולם,¹⁹ לא אסרה. חפר בה בורות, שיחין ומערות, לשם עבודת פוכבים - אסרה.²⁰

(2) כגון הרים וגבעות שהם מחוברים, ואינם נתפסים בידי אדם. (3) כגון בהמה ושאר בעלי חיים, אף על פי שתלושים הם ונתפסים בידי אדם, אבל אין עשייתם בידי אדם. (4) (ע"ז מה). שנאמר (דברים יב, ב): אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים... את אלהיהם על ההרים - אלהיהם על ההרים אסורים, ולא ההרים אלהיהם, כי אין ה"מחובר" נאסר. וכן "בעלי חיים" אינם נאסרים, מתוך שהיה צורך בפסוק מיוחד למעט בעל חי נעבד לקרבן, כמו שדרשו (תמורה כח:): "מן הבקר" (ויקרא א, ב) - להוציא את הנעבד, מכלל שמותר להדיוט באכילה; כי אילו היה נאסר להדיוט באכילה, הרי ממילא פסול הוא לקרבן על פי הכלל: ממשקה ישראל (יחזקאל מה, טו) - מן המותר לישראל תקריב, ולא מן האסור (תמורה כט:). (5) אף על פי שנטעם אדם, אין הם בכלל: "עשהו אדם", כי הקרקע והמים הם הם המגדלים אותן (כסף-משנה). (6) פרט לנטעם מתחילה לשם עבודה-זרה שנאסרים, שהרי זוהי ה"אשרה" שאסרתה תורה, בצוותה: "ואשריהם תשרפון באש" (דברים יב, ג). (7) שהרי מחוברים הם ואינם נתפסים בידי אדם; אבל מעיינות של יחיד אסורים, כי יש לחוש שמא חפר את הבור לשם עבודה-זרה ואז נאסרו מימיו, כי גם ה"מחובר" נאסר כשעושה בו מעשה לשם עבודה-זרה, כמו שיתבאר בסמוך; אבל במעיינות הרבים אין לחוש שרבים חפרום לשם עבודה-זרה, ולפיכך אינם נאסרים כדין כל "מחובר" (פרישה, טור יו"ד קמה; ראה ט"ז, יו"ד שם, ס"ק ג). (8) (תמורה כח:): "דבר שיש בו רוח חיים - מותר". (9) כשהם מחוברים באילן, ואף על פי שסופם להיתלש מהאילן אינם נחשבים כ"תלוש". (10) שייחודו לעבודה-זרה ועדיין לא נעבדה. (11) תקרובת לעבודה-זרה. (12) כי אין מוקצה לעבודה-זרה אסור אפילו לגבוה, עד שיעשו בו מעשה, כגון: שיגזזו אותו לשם עבודה-זרה, או יעבדו בו איזו עבודה לשם עבודה-זרה (תמורה כט:). (13) משני סימני השחיטה: הוושט או הגרגרת ואסר אותה משום תקרובת עבודה-זרה (חולין מ:). (14) שהיה לו אליל והחליפו בבהמה (ע"ז נד:). (15) כשהחליף את הבהמה המוחלפת בחפץ אחר, הרי אותו

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קנט

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ידי זקיפת ביצה. ועל-פי-זה יתורץ, ששאלת הגמ' אם "מינכרא זקיפתה" שאולי אין זה אלא מעשה זוטא שאינו נחשב, ואף שבוודאי יש בזה גילוי דעת - אינו מספיק כי צריך גם מעשה.

(על-פי לקו"ש חלק יא עמוד 147)

(26) אף על פי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא אם כן עשה בו מעשה, והשתחויה אינה נחשבת "מעשה". (27) ובה גילה דעתו שנוח לו לעבוד עבודה זרה, וכשהנכרי משתחוה לה הרי הוא כשליחו של ישראל ואוסרה, ואף על פי שאינה שלו (ע"ז מו.). (28) אף על פי שאין זקיפתה ניכרת כל כך כזקיפת הלבנה. (29) (שם). (30) אף על פי שאינה שלימה. וכך אמרו (חולין קכח.): "המשתחוה לחצי דלעת - אסרה". (31) מחובר אל החצי השני הנעבד. (32) החצי השני הבלתי נעבד. (33) בית יד לאוכל, כמו בית יד לכלי; וה"ד" נדונית כאוכל עצמו, ולפיכך נאסר גם החצי השני בתורת "יד". והואיל שבגמרא (שם) נסתפקו בזה ולא פשטוה, לפיכך אומר רבינו: "אסור מספק" כדין כל "תיקן" שהולכים בו לחומרא באיסור דאורייתא. (34) שהרי היתה בו תפיסת ידי אדם לשם עבודה-זרה כשנטעו. ואין זה דומה לאילן שנטעו ולסוף עבדו שאינו נאסר, כמבואר לעיל (ה"א), כי בשעה שעובדו אין בו "תפיסה". שהרי מושרש הוא בארץ ומחובר לה; אבל כשנטעו מתחילה לשם עבודה-זרה, הרי בשעת נטיעת הגרענים, יש בהם "תפיסת יד אדם" לשם עבודה-זרה (ע"ז מח.). (35) קיצץ ענפיו. (36) שהסיר פסולתו. ויש מפרשים: שחתך כל ענפיו כדי שהאילן יתעבה, מלשון: "פסל לך" (שמות לד, א). הערוך, ערך "זבל". (37) כדי לעבוד גידוליו שיגדלו בו מעתה. (38) דרך הכורמים לכופף זמורה המחוברת לאילן ולטמון אותה בעפר ואת ראשה הם מוציאים מצד אחר, כדי שתשריש ותצמח משם כגפן חדשה, וזוהי: "הקִּבְּקָה", מלשון: "ויברך הגמלים" (בראשית כד, יא). (39) הביא ענף של אילן אחר והרכיבו בזה, והיא: הִקְבָּקָה, ושתיהן נזכרות במשנה (שביעית פ"ב, מ"ו). (40) הצמיח ענפים. (41) אף על פי שעשה מעשה בגוף האילן, אין זה כאילן שנטעו מתחילה לשם עבודה-זרה שנאסר כולו, אלא שריגיו החדשים אסורים ושאר האילן מותר (שם). (42) שלא עשה בו שום מעשה. (43) הפרחים הצומחים באילן בעת לבלובו. וכן הענפים הרכים היוצאים מן האילן בשעת לבלובו, נקראים: "לולבים" ונזכרים במשנה (עקצין פ"ג, מ"ד). (44) (ע"ז מח.). (45) (שם).

1 אֶפְלוּ הַכִּרְיָה³⁸ וְהַרְקִיב³⁹ בְּגוֹפוֹ שֶׁל אֵילָן וְהוֹצִיא
2 שְׂרִיגִים⁴⁰ - כּוֹרֶת אֶת הַשְּׂרִיגִים, וְהֵם אֲסוּרִים
3 בַּהֲנָאָה, וְשָׂאֵר הָאֵילָן מִתֵּר⁴¹. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאֵילָן,
4 אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר גּוֹפוֹ⁴² - כָּל הַשְּׂרִיגִים וְהָעֵלִים
5 וְהַלּוּלָבִין⁴³ וְהַפְּרוֹת שִׁיּוּצִיא כָּל-זֶמֶן שֶׁהוּא נֶעְבֵּד,
6 הֲרִי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה⁴⁴. אֵילָן שֶׁהָיָה הָעוֹבְדֵי
7 כּוֹכָבִים מְשַׁמְרִין אֶת פְּרוֹתָיו, וְאִמְרִים שֶׁהֵם מוֹכְנִים
8 לַעֲשׂוֹת שֹׁכֵר לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוּנִי, וְעוֹשִׂין
9 מִהֵן שֹׁכֵר וְשׁוֹתִים אוֹתוֹ בְּיוֹם חֲגֹם - הֲרִי זֶה הָאֵילָן
10 אֲסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁסִּתְּמוּ שֶׁהוּא אֲשֶׁרָה, וּלְפִיכָף
11 עוֹשִׂין בְּפְרוֹתָיו כֶּף, שֶׁזֶּה הִיא חֲקָה שֶׁל אֲשֶׁרָה⁴⁵.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אסרה בהנאה, שזקיפתה מעשה".

יש להקשות, מנין לקח הרמב"ם שיש צורך במעשה, והלא מקור הדין הוא בגמרא (ע"ז מו. נג.) ש"כשזקף לבנה, גליא דעת" שניחא ליה בעבודה-זרה, וכיון דאתו עכו"ם ופלח ל' שליחותא דיד' קעביד", והיינו שמספיק גילוי דעת ואין צריך מעשה.

ויש לומר שמקורו בגמ' (ע"ז שם נג:) ששואלת על הפסוק "ואשיריהם תשרפון באש", הלא אין זה אשיריהם של הגויים, שהרי ארץ ישראל היא ירושת עם ישראל, והלא "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו", ומתרת ש"כיון שפלחו ישראל לעגל, גלו דעתיהו דניחא להו בעבודה-זרה". ומכאן מוכח שגילוי דעת "דניחא להו" חייב לבוא ביחד עם מעשה, כמו כאן שעבדו לעגל.

על פי זה, תתורץ שאלה כללית, היאך עשה אהרן את העגל, שיש שתיצו שאמר לישראל "פרקו נזמי הזהב כו' והביאו אלי" (ולא אמר "ותנו לי"), והיינו שלא קנה אותו מידם, וכיון שאינו שלו הרי "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו". ועל תירוצ זה קשה, הרי היה כאן גילוי דעת ש"ניחא להם" בעבודה-זרה, שהרי רצו לעשות העגל, ומדוע שלא יוכל לאסור את הזהב שהביאו אליו. אלא שע"פ הנ"ל יתורץ שמעשה העגל לא יכול להקרא על שם אהרן, כי מה שגילו דעתם ד"ניחא להו" אינו מספיק, כי צריך גם מעשה, וכשפנו ישראל לאהרן שיעשה את העגל, עדיין לא עבדו עבודה-זרה ולא היה כאן גילוי דעת עם מעשה, ואתי שפיר שאהרן יכול היה לאסור את הזהב, כי "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו".

על-פי-זה יובן גם המשך הגמרא שם "מיבעי לי' היכא שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה, והא עכו"ם והשתחוה לה אסורה או לא, "לבינה הוא דמינכרא זקיפתה, אבל ביצה לא. או דילמא לא שנא". ולכאורה למאי 'נפקא מינה' אם ניכרת זקיפתה או לא, והרי הכל תלוי בגילוי הדעת של הזוקף, וזה יכול להעשות גם על

ד. אֵילָן שֶׁמְעַמְדִּין תַּחְתָּיו⁴⁶ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים -
כָּל-זֶמֶן שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו, אֲסוּר בַּהֲנָאָה. נִטְלָה מִתַּחְתָּיו,
הֲרִי זֶה מִתֵּר⁴⁷, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאֵילָן עֲצָמוֹ הוּא הַנֶּעְבֵּד.
בֵּית שְׁנָאֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִתַּחֲלָה שִׁיּוּצִיא הַבֵּית
עֲצָמוֹ נֶעְבֵּד, וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבֵית בְּנוֹי - הֲרִי זֶה
אֲסוּר בַּהֲנָאָה⁴⁸. הָיָה בְּנוֹי, וְסִידוֹ⁴⁹ וְכִירוֹ⁵⁰ לְשֵׁם
עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַד שְׁנִתְּחַדֵּשׁ - נִטְלָה מֶה שֶׁחֲדָשׁ,
וְהַחֲדָשׁ אֲסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאָהּ לְעַבְדוֹ,

אבל אם אינו מכיר - אסורות, אלא שיכול למכור לנכרי חלקו בכל מקום שהוא (ר"ן, בשם הירושלמי, שם).
(69) כנוסח אוקספורד.

ו. פיצד מאבד⁷⁰ עבודת פוכבים ושאר דברים
האסורים בגללה, כגון משמשיה ותקרבת שלה?
שחוק וזורה לרוע⁷¹, או שורף ומטיל לים המלח⁷².

(70) שמצוה עליו לאבדה, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"א).
(71) ואף על פי שתיעשה זבל ותועיל לקרקע - אין חוששים לה, כי הזבל האסור והקרקע המותר מגדלים את הצמחים, וכבר נתבאר לעיל (פ"ז, ה"א): "כ"זזה וזה גורם - מותר".
(72) שאין ספינות עוברות שם (מלשון רש"י, פסחים כח.), וראה בבאורנו לעיל (פ"ז, ה"ג). אבל לזרקו לים כשהוא שלם - אסור (ע"ז מג.). ויש מפרשים דברי רבינו לצדדים: "או שורף", הכוונה לגליל של עץ שאפשר לשרפו ואין צורך בזרייתו לרוח, או בהטלתו לים המלח; וגליל של מתכת שאי אפשר לשרפו - אפשר להטילו לים המלח בלי שחיקה; ואם אינו רוצה לטרוח ללכת לים המלח, ישחקנו ויזרנו לרוח, באופן ששלשה דרכים באיבוד עבודה-זרה: שחיקה וזרייה לרוח, שריפת אליל של עץ, או הטלה לים המלח אפילו כשהוא שלם (מרכבת המשנה). השווה דברי רבינו (הלכות חמץ ומצה, פ"ג).

ז. דבר שאין בו תפיסת יד אדם שנעבד, כגון הרים
ובהמה ואילן - אף-על-פי שהנעבד עצמו מתר
בהנאה, צפוי⁷³ אסור בהנאה. והנהנה בכל-שהוא
מהן, לזקה, שנאמר: "לא תחמד כסף וזהב
עליהם"⁷⁴. וכל צפוי עבודת פוכבים⁷⁵ הרי הן בכלל
משמשיה⁷⁶.

(73) אם ציפה את ההר כסף או זהב. וכסף וזהב לא דווקא, אלא כל מיני ציפוי לנוי. (74) גזירת הכתוב היא: שכל "שעליהם", אפילו שעל "נעבד מחובר" - נאסר (ע"ז מה.).
ואף על פי ששאר משמשי עבודה-זרה לוקה עליהם שמים, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ב), אין הציפוי של נעבד מחובר נאסר אלא משום: "לא תחמד כסף וזהב"; אבל ציפוי של "נעבד תלוש", כשאר משמשי עבודה-זרה הוא שחייבים עליהם שמים ("נר מצוה", בפירושו לספר המצוות לרבינו ל"ת, כב.). (75) של אלילים תלושים. (76) ולוקים עליהם שמים, משום משמשי עבודה-זרה. וכן לענין ביטול: שאם ביטל הנכרי את האליל בטלו משמשיה מאליהם, כמבואר בסמוך (ה"ט).

ח. עבודת פוכבים של נכרים שבטלוי נכרים קדם⁷⁷
שתבא לידי ישראל, הרי זו מתרת בהנאה, שנאמר:
"פסילי אלהיהם תשרפון באש" - כשבאו לידינו
והן נוהגין בהם אלהות; אבל אם בטלום, הרי אלו
מתרין⁷⁸.

(77) כי אם כבר באה לידי ישראל - לא מועיל לה ביטול, כמבואר בסמוך. (78) (תוספתא דע"ז, פ"ו; ע"ז נב.)
דרשו: "מנין לנכרי שפוסל אלהיו? שנאמר: פסילי אלהיהם

ושאר הבית מתר⁵¹. הכנים עבודת פוכבים לתוף
הבית⁵² - כל-זמן שהיא שם, הבית אסור בהנאה;
הוציאה - התר הבית⁵³. וכן אכן שחצקה⁵⁴ מתחלה
לעבדה, אסורה בהנאה⁵⁵. היתה חצובה, וצירה
וכירה⁵⁶ שתעבד - אפילו ציר וכיר בגוף⁵⁷ האבן,
ואין צריך לומר אם פיר עליה⁵⁸ - נוטל⁵⁹ מה
שחדש, והוא אסור בהנאה, הואיל ונעשה שיעבד,
ושאר האבן מתר⁶⁰.

(46) שהיה נטוע מתחילה לשם כך, כי אם לא כן אינו נאסר - שהרי אינו גרוע מאילן שנטעו ולבסוף עבדו, שאינו נאסר כמבואר לעיל (ה"א; ר"ן, שם). והתוספות (שם, מז: בדבור המתחיל: "העמיד תחתיו") פירשו: שאף על פי שלא נטעו מתחילה לשם כך, נאסר האילן מדרבנן - משום שבשעה שעבודה-זרה נראית תחתיה נראה הדבר כאילו האילן נטוע מתחילה לשם כך. (47) (שם). (48) אף על פי שהבית מחובר הוא, הרי עציו ואבניו תלושים היו טרם שבנוהו, וכל "תלוש ולבסוף חיבור" - כתלוש דומה (שם, מז:). ואין זה דומה לאילן שאינו נאסר הואיל ושרשיו מעורים בארץ, שהרי הוא "מחובר" יותר מבית (ש"ך, יו"ד קמה, ס"ק ג.).
(49) טח אותו בסיד. (50) עשה בו צורות בולטות או שוקעות. (51) (ע"ז, מז:): שהרי לא עבד לבית עצמו; אבל אם אחרי שחידשהו עבד את הבית עצמו, נאסר בהנאה כדין המשתחוה לבית. (52) שלא הקצהו לעבודה-זרה, אלא לפי שעה. (53) (שם). (54) מההר. (55) אף על פי שעדיין לא עבדה, כי עבודה-זרה של נכרי נאסרת בהנאה מיד. (56) שפסל בה ציורים וציצים. (57) שחקק בה באבן גופה. (58) ולא באבן גופה. (59) כשבא ישראל להשתמש בה. (60) שהאבן עצמה לא נעבדה (שם).

ה. אבן שהעמיד עליה⁶¹ עבודת פוכבים, הרי זו
אסורה כל-זמן שהיא עליה. סלקה - האבן מתרת⁶².
מי שהיה ביתו סמוך לעבודת פוכבים⁶³ ונפל - אסור
לבנותו⁶⁴. פיצד יעשה? פונס לתוף שלו⁶⁵ ובונה,
ואותו הרוח ממלאהו קוצים או צואה, כדי שלא
יחייב לבית עבודת פוכבים⁶⁶. היה הפתל שלו ושל
עבודת פוכבים⁶⁷ - ידון מחצה למחצה: מחצה
שלו⁶⁸ מתר בהנאה, ושל עבודת פוכבים, הפל אסור
בהנאה. אבניו, עציו ונעפרו, הפל אסור בהנאה⁶⁹.

(61) באופן זמני. (62) (שם) אבל אם מתחילה הקצה את האבן שתשמש בסיס לאליל בקביעות - הרי היא אסורה כעבודה-זרה עד שיבטלנה הנכרי, כמבואר בסמוך (ה"ט).
(63) שהיה אחד מכתליו משמש קיר לבית עבודה-זרה. (64) שהרי בונה בית לעבודה-זרה. ובירושלמי מפרש: שהיה בנין ביתו קודם לבית עבודה-זרה, שאם לא כן, הרי אסור לישראל לסמוך ביתו בקיר בית עבודה-זרה. (65) כנוסח המשנה (ע"ז פ"ג, מ"ו): כונס בתוך שלו ארבע אמות ובונה; וכן הרמב"ם כתב-יד אברבנאל. (66) (ע"ז מז:).
(67) שעובי הכותל, חציו של עבודה זרה וחציו של ישראל. (68) האבנים שלו מותרות, וכגון שמכיר איזו אבנים הן שלו;

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קסא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- תשרפון באש". ועוד אמרו (שם): כתוב: "לא תחמוד כסף וזהב עליהם", וכתוב: "ולקחת לך" - הא כיצד? פסלו לאלוה - לא תחמוד; פסלו מאלוה (ביטלו) - ולקחת לך.
- ט. עבודת פוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם.⁷⁹
אפלו היה לנכרי בה שתפות⁸⁰, אין בטולו מועיל כלום, אלא אסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה.⁸¹
וכן עבודת פוכבים של נכרי שבאת ליד ישראל, ואחר-כך בטלה הנכרי - אין בטולו מועיל כלום, אלא אסורה בהנאה לעולם.⁸² ואין ישראל מבטל עבודת פוכבים, ואפלו ברשות עובד פוכבים.⁸³
עובד פוכבים קטן או שוטה אינו מבטל עבודת פוכבים.⁸⁴ ועובד פוכבים שבטל עבודת פוכבים, בין שלו, בין של עובדי פוכבים אחרים, בעל פרחו, אף-על-פי שאנסו ישראל על כך - הרי זו בטלה; ובלבד שיהא הנכרי המבטל עובד עבודת פוכבים; אבל מי שאינו עובד עבודת פוכבים, אין בטולו בטול.⁸⁵ המבטל עבודת פוכבים - בטל משמשיה.⁸⁶
בטל משמשיה - משמשיה מתרים, והיא אסורה בהנאה כמו שהיתה, עד שיבטלנה. ותקרת עבודת פוכבים אינה בטלה לעולם.⁸⁷
- (79) סמכו חז"ל על הפסוק: "ארור האיש אשר יעשה פסל... ושם בסתר" (דברים כז, טו) - אין לה תקנה אלא גניזה (ע"ז, שם). (80) וזה ביטל את חלקו, אין אנו אומרים: ישראל על דעת הנכרי הוא עובדה, ומתוך שהנכרי ביטל את חלקו יהיה חלקו של ישראל מבטל מאליו - אלא ישראל על דעת עצמו עובדה ואינו תלוי בביטול הנכרי שותפו (שם, נג.). (81) קבורה בקרקע; לא כעבודה-זרה של נכרי הטעונה שחיקה וזרייה לרוח, או שריפה. וכדעת התוספות (יבמות קד.). (82) (ע"ז סד:). (83) שהנכרי נתן לו רשות לבטל אליל שלו, אין ביטול של ישראל מועיל כלום - כי לא נאמרה תורת ביטול אלא לנכרי בלבד (שם, נב:). (84) כי אינו יודע בטיב עבודה-זרה ומשמשיה ואין ביטולו מועיל, כפי שיתבאר בסמוך. (85) "אמר רבי יהושע בן-לוי: פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר בריבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון. ומצא נכרי קטן ולא אמר לו כלום; מצא נכרי גדול ואמר לו: בשלה! ולא ביטלה. סטרו וביטלה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: שנכרי מבטל עבודה-זרה של חברו, וכל מי שאינו יודע בטיב עבודה-זרה אינו מבטל, ושנכרי מבטל אפילו בעל כרחו (ע"ז מג.). (86) (שם, נב:). (87) שנאמר: ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים (תהלים קו, יח) - מה מת אין לו ביטול לעולם (שאסור בהנאה לעולם) אף תקרובת עבודה-זרה אינה בטלה עולמית (שם, נ.).
- י. פיצד מבטלה? קטע ראש חטמה, ראש אונה, ראש אצבעה; פחסה⁸⁸ בפניה, אף-על-פי שלא חסרה; או שמכרה לצורף ישראל - הרי זו בטלה.
אבל אם משפנה או מכרה לעובד פוכבים⁹⁰ או לישראל שאינו צורף, או שנפלה עליה מפלת ולא
- פנה; וגבולה לסטים ולא תבעוה; רקק בפניה,
השתין בפניה, גררה⁹¹, זרק בה את הצואה - הרי
זו אינה בטלה.⁹²
- (88) היכה בפטיש על פניה ומיעך צורתה. (89) כי יודע הוא מראש שהצורף ישרנה ויתכנה לעשות ממנה כלים שונים (שם, נג.); אבל מכרה לצורף נכרי עדיין לא ביטלה, כי סובר המוכר שהצורף הנכרי יעבדה ולא ישרנה. (90) ואפילו צורף. (91) בטיט, סחוב והשלך (רש"י). (92) כי בכל אלה אין עוד הוכחה גמורה שמתכוון לבטלה, כי ייתכן שכעס עליה לשעה ואחרי עבור כעסו ישוב ויעבדה, וחכמינו ז"ל סמכו על המקרא: "והיה כי ירעב והתקצף, וקלל מלכו ובאלהיו ופנה למעלה, ואל ארץ יביט והנה צרה וגו' (ישעיה ח, כא-כב) - אף על פי שקילל מלכו ואלהיו, חזר ל"הביט אל ארץ", לעבוד עבודה-זרה שלו (שם).
- יא. עבודת פוכבים שהניחיה עובדיה - בשעת שלום⁹³, מתרת בהנאה, שהרי בטלה⁹⁴; בשעת מלחמה, אסורה, מפני שלא הניחיה אלא מפני המלחמה. עבודת פוכבים שנשפדה מאליה - שבירה אסורים⁹⁵ בהנאה, עד שיבטלוה. לפיכך, המוצא שביר עבודת פוכבים, הרי אלו אסורין בהנאה, שמא לא בטלוה העובדי פוכבים.⁹⁶ ואם היתה של פרכים⁹⁷, והדיוט⁹⁸ יכול להחזירם - צריך לבטל כל פרך ופרק מפרקה⁹⁹. ואם אינו יכול להחזיר - פיון שבטל אבר אחד ממנה, בטלו כל השברים¹⁰⁰.
- (93) ואין דעתם לחזור. (94) ולפיכך לא לקחוה עמהם (שם, נג.). (95) (שם, מא:). כי עובדים הם אפילו לשברים. (96) אף על פי שיש לומר: הנכרי ביטלה ולפיכך שברה, אין אנו מקילים בה כל כך. הואיל והיא ודאי עבודה-זרה, וספק ביטולה או לא - ואין ספק מוציא מידי ודאי (ע"ז מא:). (97) של חוליות קטנות ונתפרקו חוליותיה. (98) מי שאינו אומן לכך. (99) ואין האחד ניתר בביטול חברו. (100) כי הואיל ואין ההדיוט יכול להחזירם הרי זה נידון ככלי שבור, ובביטול כל שהוא נתבטל ומותר (שם מט:).
- יב. מזבח עבודת פוכבים שנפגם¹⁰¹ - עדין הוא אסור בהנאה, עד שיינתן רבו¹⁰² ביד עובד פוכבים. ובימוס¹⁰³ שנפגם - מתר¹⁰⁴. איזהו בימוס ואיזה הוא מזבח? בימוס - אבן אחת, מזבח - אבנים הרבה¹⁰⁵. וכיצד מבטלין אבני מרקוליס? פיון שפנה מהם בנין או חפה בהן¹⁰⁶ את הדרכים וכיוצא באלו - הרי הן מתרין בהנאה¹⁰⁷. פיצד מבטלים את האשרה? קרסם¹⁰⁸ ממנה עלה או זרק ממנה יונק¹⁰⁹; נטל ממנה מקל או שרביט, או ששפאה¹¹⁰ שלא לצרכה¹¹¹ - הרי זו בטלה¹¹². שפאה לצרכה¹¹³ - היא אסורה, ושפאיה¹¹⁴ מתרים. ואם היתה של ישראל - בין לצרכה בין שלא לצרכה, בין היא ובין

קסב שיעורי רמב"ם ג' פרכים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

1 שְׁפָאִיָּה - אֲסוּרָה לְעוֹלָם¹¹⁵, שְׁעֲבוּדַת כּוֹכָבִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵין לָהּ בְּטוּל לְעוֹלָם. 2

(101) שניתן מקצתו. (שם, נג:.) כי כל זמן שלא ניתן רובו עדיין דעתם עליו לתקנו. וסמכו חכמינו על הפסוק: בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשירים וחמנים (ישעיה כז, ט), אם נופץ כאבני גיר - לא יקומו אשירים וחמנים, ואם לא - יקומו, עוד יקריבו עליו (שם, נד.). (103) אבן שמעמידים עליה עבודה-זרה, והיא משמשת בסיס לה. (104) כי הואיל ונפגמה משליכים אותה ונותנים אחרת במקומה. (105) (שם, נג:.) (106) כיסה, ריצף. (107) (שם, נ.) בלי כל חשש. ואפילו רבי מנחם בר' סימאי שהיה נקרא בנם של קדושים, מפני שלא היה מסתכל בצורה של מטבע משום חשש של עבודה-זרה, היה מהלך עליהן. (108) קטף. (109) חתך ענף רך. (110) שהחליקה במקצועה. (111) לא כדי ליפותה, אלא מפני שהוא צריך לשפאים להסיק בהם, או לצורך תשמיש אחר. (112) (שם, מט:.) מפני שבמעשים אלה גילה דעתו שבזויה היא בעיניו וכבר ביטלה, כי על כן משתמש הוא בה לצרכיו: היא משמשת אותו ולא להיפך. (113) ליפותה. (114) השבבים הדקים הנופלים מתחת המקצועה. (115) (שם).

פָּרָק תְּשִׁיעִי

(1) איסור משא ומתן עם עובדי עבודה-זרה בחגיהם ולפני חגיהם.

3 א. שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי תָגֵם שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֲסוּר 4 לְקַח מֵהֶם וּלְמַכּוֹר לָהֶם דְּבַר הַמִּתְקִים³; לָלוֹת מֵהֶן⁴ 5 וּלְהִלּוֹתָם⁵, לְפָרַע⁶ מֵהֶן וּלְפָרַע לָהֶם מְלִוָּה בִּשְׂטֵר⁷ 6 או עַל הַמְשָׁפוֹן⁸. אֲכָל מְלִוָּה עַל-פֶּה נִפְרָעִין מֵהֶן, 7 מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל⁹ מִיָּדָם. וּמִתָּר לְמַכּוֹר לָהֶן דְּבַר 8 שְׂאִינוּ מִתְקִים, כְּגוֹן יִרְקוֹת וְתַבְשִׁיל, עַד¹⁰ יוֹם חָגָם. 9 בְּמָה דְּבָרִים אֲמורִים¹¹? בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל¹², אֲכָל בִּשְׂאֵר 10 אֲרָצוֹת¹³, אֵינוּ אֲסוּר אֲלָא יוֹם חָגָם בְּלִבָּד. עֹבֵר וְנֹשֵׂא 11 וְנָתַן עִמָּהֶן בְּאוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים - הָרִי זֶה מִתָּר 12 בְּהִנָּאָה. וְהַנּוֹשֵׂא וְנָתַן בְּיוֹם חָגָם עִמָּהֶן, הָרִי זֶה 13 אֲסוּר בְּהִנָּאָה¹⁴.

(2) (ע"ז ב.) כי על ידי זה שהנכרי ירויח במכירת סחורתו, או ישיג בקנייתו את המצרכים הנחוצים לו לשמחת החג, ישמח ויודה לאלהיו והישראל יהיה הגורם בדבר. (3) המשתמר ואינו מתקלקל מהר, שאז יראהו הנכרי ביום חגו וישמח בו. ולקחת ממנו: בין דבר המתקיים ובין דבר שאינו מתקיים - אסור. כי דמי החפץ הנמכר המונחים ברשותו משמחים לבו והוא מודה לעבודה-זרה (ע"ז ו:.) (4) שיש לחשוש שמא יודה לאלהיו על שהישראל נצרך לו. (5) אף על פי שנצטרך לישראל, אבל לא ידע מחסור ביום חגו ויודה לעבודה-זרה. (6) לקבל ממנו תשלום חוב. ואף על פי שהוא מצטער בשעת הפרעון, אבל שמח הוא לאחר זמן, וישמח למחר ביום אידו (שם, ב.). (7) הואיל והכסף בטוח ואין פה הצלת ממון - אסור לו להיפרע מהם (שם,

(1:.) (8) (ירושלמי, ע"ז פ"א, ה"א). (9) (ע"ז ו:.) (10) הואיל וביום חגם לא יהיה כבר, או שיהיה כבר מקולקל ונשחת ושוב לא ישמח בו ולא יודה (שם). (11) שכל אלה אסורים. (12) שאין אנו זקוקים להם ואין אנו מתפרנסים מהם. (13) שבחוסם אנו יושבים ופרנסתו מהם (שם, יא:.) (14) (שם, ו:.) וכבר נפסקה ההלכה (שו"ע יו"ד קמח, סעיף יב): שאין הדברים הללו אמורים אלא בזמנם: אבל בזמן הזה שאינם בקיאים בטיב האלילים - מותר לשאת ולתת עמם ביום חגם, ללוות ולהלוות וכדומה (על פי הרשב"א והתוספות, ע"ז ב.). והרמ"א מוסיף שם: ואפילו לתת מעות לכהניהם אין איסור, כי אין עושים מהם תקרובת או נוי לעבודה-זרה אלא אוכלים ושותים בהם.

14 ב. וְאֲסוּר לְשַׁלַּח דוֹרוֹן¹⁵ לְנִכְרֵי בָּיִם אֵידוּ¹⁶, אֲלָא- 15 אִם-כֵּן נִוְדַע לוֹ שְׂאִינוּ מוֹדָה בְּעֲבוּדַת כּוֹכָבִים וְאֵינוּ 16 עוֹבְדִיהָ¹⁷. וְכֵן נִכְרֵי שְׁשַׁלַּח דוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל בָּיִם חָגוֹ, 17 לֹא יִקְבְּלוּ מִמֶּנּוּ. וְאִם חָשַׁשׁ לְאִיבָהָ¹⁸ - נוֹטְלוּ 18 בְּפָנָיו, וְאֵינוּ נִהְיָה בּוֹ עַד שְׂיִוְדַע לוֹ שֶׁזֶה הַנִּכְרֵי אֵינוּ 19 עוֹבְדֵי עֲבוּדַת כּוֹכָבִים וְאֵינוּ מוֹדָה בָּהֶן¹⁹.

(15) מתנה. (16) כינוי ליום חגו של עובד-כוכבים, מלשון הכתוב: כי קרוב יום אידם (דברים לב, לה). (17) (ע"ז סה.). (18) שיגרום סירובו לקבל ממנו את הדורון. (19) (שם, ו:.)

20 ג. הִיָּה אֵידֵן שֶׁל אוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת יָמִים 21 הַרְבֵּה, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה אוֹ עֶשְׂרֵה - כָּל אוֹתָן 22 הַיָּמִים בָּיִם אֶחָד הֵן, וְכֵלֶן אֲסוּרִין עִם שְׁלֹשָׁה יָמִים 23 לַפְּנִיָּה²⁰.

(20) (ע"ז ח.) ובמשנה מנו חכמים את חגיהם, וביניהם חגים הנמשכים שמונה ימים, כגון: "קלנדא" הנמשך שמונה ימים אחר תקופת טבת, היא התחלת שנתם: ו"סטנורא" הנמשך שמונה ימים הוא גם הוא לפני תקופת טבת בסוף השנה למנינם. ואף על פי שארוכים הם אסרו חכמינו גם שלשה ימים לפניהם.

24 ד. כְּנֻעֲנִים עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת הֵם, וְיוֹם רִאשׁוֹן 25 הוּא יוֹם אֵידָם. לְפִיכָךְ אֲסוּר לָתֵת וּלְשֹׂאת עִמָּהֶם 26 בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם שְׁשִׁי שֶׁכָּכָל שִׁפְת 27 וְשִׁבְתָּ, וְאֵין צְרִיךְ לוֹמַר יוֹם רִאשׁוֹן עֲצֻמוֹ, שֶׁהוּא 28 אֲסוּר בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן נוֹהֲגִין עִמָּהֶם בְּכָל אֵידִיהֶם²¹.

(21) עיין לעיל בפרקנו (ה"א, הערה יג).

29 ה. יוֹם שְׁמַתְפָּנְסִין בּוֹ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַעֲמִיד לָהֶם 30 מֶלֶךְ, וּמִקְרִיבִין וּמְקַלְסִים לְאַלְהֵיהֶם - יוֹם חָגָם הוּא, 31 וְהָרִי הוּא בִּשְׂאֵר חֲגֵיהֶם²². אֲכָל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים 32 שְׁעוֹשֶׂה הוּא חָג לְעֲצֻמוֹ, וּמוֹדָה לְפִוְכָב שְׁלוֹ וּמְקַלְסוֹ 33 בָּיִם שְׁנוּלָד בּוֹ, וְיוֹם תְּגַלְתָּת זְקָנוֹ אוֹ כְּלוּדִיתוֹ²³, 34 וְיוֹם שְׁעֵלָה בּוֹ מִן הַיָּם וְשִׁינָא מִבֵּית-הָאֲסוּרִים, וְיוֹם 35 שְׁעֵשָׂה בּוֹ מִשְׁתָּה²⁴ לְבָנוֹ, וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלוֹ - אֵינוּ אֲסוּר 36 אֲלָא אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאוֹתוֹ²⁵ הָאִישׁ בְּלִבָּד. וְכֵן יוֹם

אחר וביניהם נמצא תרנגול לבן - מותר למכרו עם השאר, כי מכיון שקונה גם תרנגולים אחרים, מוכח הדבר שלא לשם עבודה-זרה הוא קונה. וכן בכל הדברים המעורבים. וראוי להעיר שבגמרא (שם, יד.) אמרו: "ומכולם הוא מוכר להם חבילה. וכמה חבילה? - משקל שלשה מנים", כלומר: שמותר למכור להם כמות גדולה של "מינים המיוחדים לעבודה-זרה", ואין אנו חוששים שיקריבום לעבודה-זרה, כי ודאי לסחורה הם מתכוונים. ושם תאמר: עדיין יש חשש של מכירת "דברים המיוחדים לעבודה-זרה" לשם עבודה-זרה, שיש לחשוש שהסוחרים ימכרום לצרכנים שהם יקריבום? כבר השיבו בגמרא (שם) על "לפני עור" חוששים, על "לפני דלפני" אין אנו חוששים - כי כל שאין הצרכן קונה מידינו אנו, אין אנו אחראים לו.

ח. כָּשֶׁם שֶׁאֵין מוֹכְרִין לְעוֹבֵד פּוֹכְכִים דְּבָרִים שֶׁמִּתְזַקְקִין⁴¹ בָּהֶן יִדְהֶן לְעוֹבֵד פּוֹכְכִים, כֶּף אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דְּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לְרַבִּים⁴², כְּגוֹן דְּבָרִים וְאֲרִיזוֹת וּכְלִי-זֶן וּכְבָּלִים וְשִׁלְשָׁאוֹת⁴³; וְאֵין מִשְׁחִיזִין⁴⁴ לָהֶם אֶת הַזֶּן⁴⁵. וְכָל שֶׁאִסּוּר לְמַכְרוֹ לְעוֹבֵד פּוֹכְכִים, אִסּוּר לְמַכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הַחֹשֵׁד לְמַכְרוֹ לְעוֹבֵד פּוֹכְכִים. וְכֵן אִסּוּר לְמַכְרוֹ כֶּלִי נֶזֶק לְיִשְׂרָאֵל לְסֻטִּים⁴⁶.

(41) שמסייעים להם. (42) כדי שלא יזיקו בהם את ישראל (ע"ז, טו:). (43) שקושרים בהם ידי בני אדם ורגליהם ומענים אותם. (44) מחדדים. (45) כגון: החרב והרומח. (46) (שם) אף על פי שאינו רוצה ואינו חשוד על שפיכות דמים, אבל מתוך שהוא גזול השומט ממון מידי בעליו ונמלט, וכשרודפים אחריו הוא נלחם בנשק ומציל עצמו, ובינתים יאבד זה ממנו (מלשון רש"י, שם).

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְנִים בֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְכָרְתוּ לָהֶם בְּרִית - מִתֵּר לְמַכְרוֹ כְּלִי-זֶן לְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגִסְתוֹתָיו⁴⁷, מִפְּנֵי שְׁעוֹשִׂים בָּהֶם מִלְחָמָה עִם צָרֵי הַמְּדִינָה לְהַצִּילָהּ, וְנִמְצְאוּ מִגִּנִּים עָלֵינוּ, שֶׁהָרִי אָנוּ שְׂרוּיִין בְּתוֹכָם⁴⁸. עִיר⁴⁹ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבֹדַת פּוֹכְכִים, מִתֵּר לְהֵלֵךְ חוּצָה⁵⁰ לָהּ, וְאִסּוּר לְהִכָּנס בְּתוֹכָהּ⁵¹. הִנֵּה חוּצָה לָהּ עֲבֹדַת פּוֹכְכִים - מִתֵּר לְהֵלֵךְ בְּתוֹכָהּ.

(47) חיילות שלו. (48) (שם, טז:). (49) בדפוסים האחרונים נמשכת הלכה זו להלכה ט' שלפניה, אבל מתוך מרצת הדברים נראה שכאן התחלת הלכה חדשה: וכן נראה מתוך הדפוסים הישנים. (50) שאין הם נמשכים אחרי עבודה-זרה שבעיר הסמוכה להם. (51) (ע"ז יא:). וכה יאמר שם רבינו בפירושו למשנה: "לפי שאסור להיכנס בעיר שיש בה עבודה-זרה, כל שכן לדור בתוכה, וכל שכן לסחור בה" וכו'. אבל רוב המפרשים והראב"ד בראשם, מפרשים את המשנה (ע"ז, שם): שבעיר שיש בה יריד ידובר, וכל האיסור אינו אלא לשאת ולתת עמהם: אבל הכניסה לתוכה בלא משא ומתן - אין בה איסור, אם לא ביום חגם שיש לחוש שמא ישא ויתן עמהם.

י. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אִסּוּר לוֹ לְעַבְדֵי⁵² בְּעִיר

שְׂמִינִי לָהֶן בּוֹ מֵת וַיַּעֲשֶׂהוּ חֲגֵג²⁶ - אוֹתָם הָעוֹשִׂים אִסּוּרִין אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְכָל מֵיתָה שֶׁשׁוֹרְפִין בָּהּ כָּלִים²⁷ וּמִקְטָרִים קֻטְּרִת²⁸, בִּידוּעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבֹדַת פּוֹכְכִים²⁹. אֵין יוֹם הַחֵג אִסּוּר, אֲלָא לְעוֹבְדֵיהָ בְּלֶכֶד, אֲכָל אוֹתָם שֶׁשְׂמִינִי בּוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וּמִשְׁמֵרִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי מִנְהַג³⁰ אוֹ מִפְּנֵי כְבוֹד הַמֶּלֶךְ, אֲכָל הֵם אֵין מוֹדִין בּוֹ - הָרִי אֵלָיו מִתְרִין לְשֵׁאת וּלְתֵת עִמָּהֶן³¹.

(22) שלשה ימים לפנים - אסורים. (23) מניחים השער באמצע הראש, ומגלחים כל מה שסביבותיו. השער האמצעי שנשאר נקרא: בלורית, ופעם בשנה יגלחו אותה (על פי פירוש המשנה לרבינו, ע"ז פ"א, מ"ג). (24) סעודת נישואין. (25) פרט למשועבדיו, כלומר: משרתיו והסרים למשמעתו אינם בכלל איסור זה ומותר לישא וליתן עמהם, ואין חוששים שילכו ויודו לעבודה-זרה ביום חג אדוניהם (ע"ז ח. ת.). (26) משנה לשנה. (27) כגון: מיטתו וכלי תשמישי המת, כדרך ששורפים על המלכים ביום מותם, ככתוב (ירמיה לר, ה): בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך. ושריפה זו - חשיבות היא להם, כלומר: אין אדם אחר ראוי להשתמש במה שנשתמש בו זה (ע"ז יא, ובר"ן שם). (28) (ירושלמי, ע"ז פ"א, ה"ב). (29) מרוב חשיבות המת קבעו יום מותו לחג (ע"ז ח. ת.). (30) משום שלום המדינה שהם חוסים בצלה. (31) (שם, ח:).

ו. דְּבָרִים שֶׁהֵן מִיְחָדִין לְמִין מִמִּינֵי עֲבֹדַת פּוֹכְכִים³² שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם, אִסּוּר לְמַכְרוֹ לְעוֹבְדֵי אוֹתָהּ עֲבֹדַת פּוֹכְכִים³³ שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְעוֹלָם³⁴; וּדְבָרִים שֶׁאֵין מִיְחָדִין לָהּ, מוֹכְרִין אוֹתָם סֵתָם³⁵. וְאִם פֶּרֶשׁ הָעוֹבֵד פּוֹכְכִים שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָם לְעֹבֵד פּוֹכְכִים - אִסּוּר לְמַכְרוֹ לוֹ³⁶, אֲלָא-אִם-כֵּן פִּסְלוּ מִלְּהַקְרִיבוֹ³⁷ לְעֹבֵד פּוֹכְכִים, לְפִי שֶׁאֵין מִקְרִיבִין חֹסֵר לְעֹבֵד פּוֹכְכִים.

(32) כגון תאנות לבנות ולבונה זכה, כמבואר (שם, יג:). (33) לפי שיקריבום לעבודה-זרה, ועובר ישראל משום: "ולפני עור לא תתן מכשול", כי גם בני נח הוזהרו על עבודה-זרה. (34) אפילו שלא בימי חגם. (35) כל שאינו מפרש בשעת הקנייה שלצורך עבודה-זרה הוא קונה. (36) אפילו דברים שאינם מיוחדים לעבודה-זרה. (37) כגון שקטע בטרם שמכר אצבע מתרנגול לבן שנהגם להקריבו לעבודה-זרה, שמאחר שמחוסר אבר הוא שוב לא יקריבוהו (שם).

ז. הָיוּ מַעֲרִבִין דְּבָרִים מִיְחָדִין עִם דְּבָרִים שֶׁאֵין מִיְחָדִין, כְּגוֹן לְבוֹנָה זָכָה³⁸ בְּכָלֵל לְבוֹנָה שְׁחֹרָה³⁹ - מוֹכֵר הַפֶּל סֵתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִלָּקֵט הַזָּכָה לְבָדָה לְעֹבֵד פּוֹכְכִים, וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בָּהָּ⁴⁰.

(38) המיוחדת לעבודה-זרה. (39) שאינה מיוחדת. (40) (שם). "מותר למכור לו תרנגול בין התרנגולים", כלומר: אף על פי שתתנגול לבן מיוחד לעבודה-זרה ואסור למכרו בפני עצמו, אבל אם מוכר לו הרבה תרנגולים מצבע

קסד שיעורי רמב"ם ג' פרכים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עליו. ואף על פי שהוא מחשיבם בזה שמחתימים על שטרו - מותר, מפני שהוא כמציל מידם (שם).

יד. וְחִלְלִין⁷⁰ שֶׁל עֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֲסוּר לְסַפֵּד¹⁹
בָּהֶן⁷¹. הוֹלְכִין לְיִידֵי⁷² שֶׁל עֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְלוֹקְחִין²⁰
מֵהֶן בְּהֵמָה, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, בְּגִיּוֹתָן⁷³, וּבְתִים²¹
וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְכוֹתֵב וּמַעֲלָה בַּעֲרֻפָּאוֹת שְׁלֵחַן⁷⁴,²²
מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם⁷⁵. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים?²³
בְּלוֹקַח מִבַּעַל-הַבַּיִת שְׁאִינוּ נוֹתֵן מָכֶס, אֲבָל הַלוֹקַח²⁴
שֶׁם מִן הַתִּגְרָר⁷⁶, אֲסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתֵן מָכֶס,²⁵
וְהַמָּכֶס לַעֲבֹדֵת כּוֹכָבִים, וְנִמְצָא זֶה מִהֲנֶה עֲבֹדֵת²⁶
כּוֹכָבִים. עֵבֶר וְלִקַּח מִן הַתִּגְרָר - אִם בְּהֵמָה לְקַח,²⁷
מִנְשֹׁר⁷⁷ פְּרִסוּתִיָּה מִן הָאֲרֻכָּבָה וְלִמְשָׁה; וְאִם פְּסוּת²⁸
וְכִלִּים לְקַח - יִרְקָבוּ. לְקַח מַעוֹת וְכִלֵּי מַתְכוֹת⁷⁸,²⁹
יִוָּלִיכֶם לַיָּם הַמֶּלַח. לְקַח עֵבֶד - לֹא מַעֲלִים⁷⁹ וְלֹא³⁰
מוֹרִידִין⁸⁰.³¹

(70) כלי-נשיפה שמספידים בהם את המת, כנזכר במשנה
(ב"מ פ"ו, מ"א). (71) (תוספתא דע"ז, פ"ז). (72) שוק
גדול שבאים אליו לסחורה מכל הסביבה, ושלא בימי חגם
ידובר. (73) שהם עדיין נכרים: וכל שכן "עבדים כנענים"
שכבר נמכרו פעם לישראל ונימולו ונמכרו אחר כך לנכרים
- שהם חייבין אז במצוות שאין הזמן גרמא (ע"ז יג.).
(74) אף על פי שתפארת וכבוד הוא להם, ויש לחשוש שידור
לאילילים על זה. (75) "שמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעים
להצילו מן העוררים" (לשון רש"י, שם). (76) סוחר.
(77) מפיל. עוקר וחותר פרסותיה למטה מן הארכובה, מקום
שאינו עושה טריפה: כי למעלה מן הארכובה נטרפת, ואסור
לנו לטרוף בהמה בידים. וטעם ה"נישור" - כדי שלא ייהנה
בה, כי אחרי שנעקרו פרסותיה אינה ראויה לעבודה וגם
לשחטה ולאכלה - אסור (כדעת רש"י, שם). ושם בגמרא
מצאו סמך ל"עיקור" זה, ממה שנאמר (יהושע יא, ו): "את
סוסיהם תעקרו". (78) שאינם נרקבים. (79) אותו מן הבור
כשנפל לתוכו. (80) לבור ולהמיתו בידים, כדין כל הנכרים
עובדי עבודה-זרה שלא מעלים ולא מורידים (שם, יג.).
ודוקא "עבד בגיורתו", אבל "עבד כנעני" הנימול - הרי הוא
כישראל ומצוה להעלותו (שם).

טו. עֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁעָשָׂה לָבֵנוּ אוֹ לָבֵתוֹ מִשְׁתָּה⁸¹,³²
אֲסוּר לְהִנּוֹת מִסְּעוּדָתוֹ. וְאֶפְלוּ לֵאכֹל וּלְשִׁתּוֹת³³
הַיִּשְׂרָאֵל מִשְׁלוֹ שֶׁם, אֲסוּר⁸², הוֹאִיל וּבִמְסַבֵּת עֹבְדֵי³⁴
כּוֹכָבִים אֲכָלוּ. וּמֵאִמְתִּי אֲסוּר לֵאכֹל אֲצִלוּ?³⁵
מִשְׁתֵּחִיל לַעֲסֹק וּלְהִכִּין צָרִכִּי סְעוּדָה, וְכָל יָמִי³⁶
הַמִּשְׁתָּה, וּלְאַחַר יָמִי הַמִּשְׁתָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם³⁷
עָשָׂה סְעוּדָה אַחֶרֶת מִחֵמַת הַנְּשׂוֹאִין⁸³ - אֶפְלוּ לֵאכֹל³⁸
שְׁלֹשִׁים יוֹם אֲסוּר, עַד שְׁנַיִם-עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכָל³⁹
הַהֲרַחָקָה הַזֹּאת, מִפְּנֵי עֲבֹדָה שֶׁל כּוֹכָבִים⁸⁴ הוּא,⁴⁰
שְׁנֵאמַר: "וְקָרָא לָהּ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחָהּ⁸⁵, וְלִקְחָתָּ מִבְּנֵיתִי⁴¹
לְבִנְיָן וְזָנִי" וְגו'".⁴²

(81) לשמחת נישואין. (82) (ע"ז ח.). (83) שאמר לו

1 שִׁישׁ בָּהּ עֲבֹדֵת כּוֹכָבִים. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים?¹
2 בְּזִמְן שֶׁהִדְרָךְ מִיַּחֲדָתָּ⁵³ לְאוֹתוֹ מָקוֹם; אֲבָל אִם יֵשׁ²
3 שֶׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, וְנִקְרָה⁵⁴ וְהִלָּךְ בָּזוּ - מִתֵּר⁵⁵.³

(52) אפילו שלא לשהות בתוכה, אלא לעבור דרכה לעיר
אחרת - מפני שאסור ליהנות מאותה הדרך. (53) שאין
דרך אחרת להגיע לאותו מקום אלא דרך עיר זו, אז הוא
נקרא: "נהנה". (54) וקרה מקרה. (55) כי אין הנאתו
ניכרת, הואיל ואפשר לו ללכת דרך עיר אחרת (שם).

4 יא. אֲסוּר לָבֵנוֹת עִם הָעֹבְדֵי כּוֹכָבִים כַּפָּה⁵⁶
5 שְׁמַעְמִידִים בָּהּ עֲבֹדֵת כּוֹכָבִים. וְאִם עֵבֶר וּבִנָּה,⁵
6 שְׁכָרוֹ מִתֵּר⁵⁷. אֲבָל בִּוְנָה הוּא לְכַתְּחִילָה הַטְּרָקְלִין אוֹ⁶
7 הַחֲצָרִי שִׁישׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַכַּפָּה⁵⁸.⁷

(56) בנין עשוי כמין קשת עם תקרה מקומרת ובה מעמידים
את האליל, והרי זה כמשמשי עבודה-זרה. (57) (ע"ז יט):
כי משמשי עבודה-זרה אינם אסורים עד שיעבדו, אבל אסור
לבנותה לכתחילה. (58) (שם טז). "הגיע לכיפה מותר
לבנות אפילו לכתחילה (הגהות הגר"א, יורה דעה קמג, ס"ק
ו). והעיר הט"ז (שם, ס"ק ד), שאינו מותר אלא לסייע להם,
כלשון המשנה (שם): "בונים עמהם", אבל שהישראל לבדו
יהיה הבונה בלי עזרת הנכרים - ודאי שאסור.

8 יב. עִיר שִׁישׁ בָּהּ עֲבֹדֵת כּוֹכָבִים, וְהָיוּ בָּהּ חֲנִיּוֹת⁸
9 מַעֲטָרוֹת⁵⁹ וְשִׁאֲנִין מַעֲטָרוֹת - הַמַּעֲטָרוֹת אֲסוּר לְהִנּוֹת⁹
10 בָּהֶן, בְּכָל מָה שֶׁבְּתוֹכָן⁶⁰, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שְׁבָגָלָל¹⁰
11 עֲבֹדֵת כּוֹכָבִים נִתְעַשְּׂרוּ⁶¹; וְשִׁאֲנִין מַעֲטָרוֹת, מִתְּרוֹת¹¹
12 בְּהִנָּאָה⁶². חֲנִיּוֹת שֶׁל עֲבֹדֵת כּוֹכָבִים⁶³, אֲסוּר לְשַׁכְּרֵן,¹²
13 מִפְּנֵי שֶׁמִּהֲנֶה עֲבֹדֵת כּוֹכָבִים⁶⁴.¹³

(59) מקושטות בוורדים והדסים או בפירות. (60) אפילו
שלא מן הקישוט עצמו. (61) ולכן כל מה שבתוכן
כ"דברים המיוחדים לעבודה-זרה" הם (שם, יב.). ורבים
מפרשים טעם האיסור: מפני שחנניות אלה מעלות מכס
לכהני עבודה-זרה ונתקשטו להיות מסומנות וניכרות - ולכן
אסור לקנות בהן, כי מהנה הוא עבודה-זרה וכהניה (רש"י
ור"ן). (62) (שם). (63) שהם קנין לעבודה-זרה.
(64) (ירושלמי, ע"ז פ"ד, ה"ג).

14 יג. הַמוֹכֵר בֵּית לַעֲבֹדֵת כּוֹכָבִים, דְּמִיו אֲסוּרִים¹⁴
15 בְּהִנָּאָה⁶⁵, וְיִוָּלִיכֶם לַיָּם הַמֶּלַח⁶⁶. אֲבָל עֹבְדֵי כּוֹכָבִים¹⁵
16 שֶׁאֲנָסוּ יִשְׂרָאֵל וּגְזָלוּ בֵיתוֹ וְהִעֲמִידוּ בוֹ עֲבֹדֵת¹⁶
17 כּוֹכָבִים, דְּמִיו מִתֵּרִין⁶⁷, וְכוֹתֵב⁶⁸ וּמַעֲלָה בַּעֲרֻפָּאוֹת¹⁷
18 שְׁלֵהֶם⁶⁹.¹⁸

(65) (תוספתא דע"ז, פ"ז: גיטין מד.) משום קנס, שמכר ביתו
לעבודה-זרה. (66) מבואר לעיל (פ"ה, ה"ט). וכבר שאלו
ה"תוספות" (ע"ז מג: דיבורהמתחיל: "שוחק"): "וכי בכל
שעה ילך לים המלח? ותיצר: שאפשר לשחוק ולזרות
במקום שאינו מגדל צמחים, ולא נאמר: "ים המלח" אלא
להצריך מקום שאינו מגדל צמחים. (67) שהרי אנוס הוא
ואין לקנסו. (68) שטר מכירה. (69) בבתי דינם לחתום

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ו' תשרי - ספר המדע - הלכות עבודת כוכבים קסה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

91) כינוי של גנאי ודרך בזיון לבתי עבודה-זרה שהולכים אליהם מאמיניהם למרחוק. ולפי "הערות" (ערך "תרף") מקורו בלשון רומית. "לעג וקלס" (תהלים מד, יד) מתורגם ממקנותא ותורפיתא. ובירושלמי (ע"ז פ"ב, ה"ג) פירשו: מלשון "תרפים" הנזכרים בתורה (בראשית לא, יט). 92) (ע"ז כט:): שילך ויודה לעבודה-זרה. וכן יש לחוש, שמא יקנו אצלנו דברים ויקריבום לעבודה-זרה. 93) כי אחרי שחזרו משם, אין לחוש עוד (שם, לב:). 94) שלא ילכו חבורות חבורות אלא בד בבד, ואז מסתמא ילך כל אחד לביתו ולא יחזור להודות (שם, לג:). 95) ולא ילך שמה כלל. 96) שיש לחוש שדבק בעבודה-זרה ויחזור להודות לה. 97) שיוודה לע"ז בהליכתו ככל נכרי, וגם בחזירתו ישוב ויודה לה הואיל והוא אדוק בה ביותר (ע"ז לג:).

14 יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵלֵךְ לִירִיד⁹⁸ שֶׁל עֲפֹ"ם - בְּחִזְרָה
15 אֲסוּר לִשְׁאֵת וּלְתֵת עִמּוֹ, שְׁמָא עֲפֹ"ם מְכֻרָם⁹⁹ לָהֶן
16 שָׁם; וְדָמִי עֲפֹ"ם כִּיד יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִין בְּהִנָּחָה, וּבִיד
17 עֲפֹ"ם מְתָרִין בְּהִנָּחָה¹⁰⁰. וּמִפְּנֵי זֶה¹⁰¹ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין
18 עִם עֲפֹ"ם הַבָּא¹⁰² מִן הַתְּרָפוֹת שֶׁל עֲפֹ"ם¹⁰³, וְאֵין
19 נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִם יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַתְּרָפוֹת¹⁰⁴
20 הַהוּא; וְלֹא עִם יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר, לֹא בְּהִלְכָּתוֹ¹⁰⁵ וְלֹא
21 בְּחִזְרָתוֹ¹⁰⁶.

98) שוק גדול שמתקבצים שם מכל הסביבה לסחורה ויש שם עבודה-זרה שעובדים אותה כל ימי היריד. 99) כי אילו היה בידו חפץ אחר למכור לא היה הולך שמה, אלא היה מוכרו כאן לנו (שם). 100) (שם, סד:). והטעם: כי מה שעבודה-זרה תופסת דמיה אנו למדים מ"והיית חרם כמוהו" (דברים ז, כו), "כל שאתה מהווה ממנו הרי הוא כמוהו" (ע"ז נד:). ופסוק זה בישראל נאמר ולא בבן נח, ולפיכך דמי עבודה-זרה ביד נכרי מותרים (תוספות שם, דיבור המתחיל: "מסתברא"). 101) שדמי עבודה-זרה ביד נכרים - מותרים. 102) אבל בהליכתו שם - אסור, כי יש לחוש שיוודה לעבודה-זרה שביריד, כגירסת הרי"ף (ע"ז, פ"ב): "נכרי ההולך ליריד: בהליכתו - אסור, בחזירתו - מותר". והטעם: הואיל ויש עבודה-זרה ביריד שעובדים אותה, הרי זה כשלשה ימים לפני חגם שאסור לישא וליתן עמהם: אבל בחזירתו אין לחוש, שהרי לא ישוב להודות לעבודה-זרה. ולדמי עבודה-זרה אין לחוש - כי דמי עבודה-זרה ביד נכרי מותרים. 103) כנוסחת ונציח, דפוס קדם. ונוסח אחר: תרפות. 104) כי יש לחוש לדמי עבודה-זרה שבידו: אבל אין לחוש שמא ישוב להודות, כי ה"יריד" יש לו זמן קבוע ואחרי עבור זמנו אין שם ע"ז. לא כן ב"תרפות" (לעיל, ה"ז) הואיל וקבועה היא, יש לחוש שמא ישוב להודות. 105) כי ילך לשם ויודה לעבודה-זרה. 106) משום דמי ע"ז בידו (עבודת המלך).

בפירוש: שמזמינו למסיבתו מחמת הנישואין. 84) שלא יימשך אחריה לעבדה על ידי התקרבותו היתירה, ולא כדעת רש"י (שם) המנמק את האיסור, מפני שהנכרי יודה לעבודה-זרה ויקריב לה תקרובת. 85) ואמרו (שם): רבי ישמעאל אומר: ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודה-זרה בטהרה הם (בלא כוונה, ואינם שמים על לב, רש"י). כיצד נכרי שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו, אף על פי שאוכלים משלהם ושותים משלהם, ושמש שלהם עומד לפניהם - מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים (כינוי לתקרובת עבודה-זרה), שנאמר: "וקרא לך ואכלת מבחורו" - משעה שאתה קורא לו, מעלה אני על אכילתך כאילו היא מזבחה.

1 טז. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תִינִיק אֶת בְּנֵה שֶׁל עֹבְדֵת
2 כּוֹכָבִים⁸⁶, מִפְּנֵי שְׁמִגְדֻלַּת בֶּן לְעֹבְדֵת כּוֹכָבִים; וְלֹא
3 תֵּלֵד אֶת הַנְּכָרִית עֲפֹ"ם. אָכֵל מִלֵּלֶת הִיא בְּשֹׁכֵר,
4 מִשּׁוּם אֵיבָה⁸⁷. וְהַנְּכָרִית עֲפֹ"ם מְזַלֶּזֶת אֶת בַּת
5 יִשְׂרָאֵל וּמְנִיקָה אֶת בְּנֵה⁸⁸ בְּרִשְׁתָּה⁸⁹, כְּדִי שֶׁלֹּא
6 תִּהְיֶה נִגְנִי⁹⁰.

86) ואפילו בשכר, כי אין לחוש לאיבה שתתעורר על ידי זה, כי יכולה היא לומר: איני רוצה להתגנות בעיני בעלי (ע"ז כו). וכתבו ה"הגהות מיימוניות": שאם יש לה חלב הרבה והיא מצטערת - מותר לה להיניק משום רפואתה. 87) (שם). אבל בלא שכר אין חשש איבה, כי יכולה היא לומר: צריכה אני ללכת לעבודתי להרויח מזונותי. ובגמרא (שם) אמרו: שבשבת אסור לה לילד אפילו בשכר, כי יכולה היא לומר: בנינו שישמרו את השבת - מותר לנו לחללה עליהם: שלכם, שאינם שומרי שבת - לא נחללה עליהם. וה"כסף-משנה" תמה: למה לא הזכיר רבינו הלכה זו? אבל באמת מביאה רבינו (הלכות שבת פ"ב, ה"ב), כי שם מקומה. 88) ובירושלמי (ע"ז פ"ב, ה"א) למדוה ממקרא מפורש (ישעיה מט, כג): "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך" - הרי שמותר לינוק מאשה נכרית. 89) בביתה של הישראלית ובנוכחותה. 90) (ע"ז כו). וכתבו ה'תוספות' (שם) שאסור להשוות תינוק ותינוקת יחידים בבית הנכרי לרפואתם, מפני שחשודים על שפיקות-דמים. ואפילו הם גדולים קצת - אסור, שמא ימשכום למינות.

7 יז. הַהוֹלֵכִין לְתֵרָפוֹת⁹¹ עֲפֹ"ם, אֲסוּר לִשְׁאֵת וּלְתֵת
8 עִמָּהֶן⁹², וְהַבָּאִים מְתָרִין⁹³. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ
9 קְשׁוּרִין⁹⁴ זֶה בָּזֶה, שְׁאֵם הֵיוּ קְשׁוּרִין - שְׁמָא דַּעְתָּן
10 לַחֲזוֹר. יִשְׂרָאֵל הַהוֹלֵךְ לְתֵרָפוֹת עֲפֹ"ם - בְּהִלְכָּה
11 מְתָר מִן לִשְׁאֵת וּלְתֵת עִמּוֹ, שְׁמָא יִחֲזוּ בּוֹ⁹⁵, וּבְחִזְרָה
12 אֲסוּר⁹⁶. יִשְׂרָאֵל מוֹמֵר - בֵּין בְּהִלְכָּה בֵּין בְּחִזְרָה,
13 אֲסוּר⁹⁷.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - כ"ט אלול תשע"ח-ו' תשרי תשע"ט

(של מוצא שפתיך תשמור) במצוה זו, והוא אמרו: ככל היוצא מפיו יעשה".

ב. מצות עשה לרדן בדיני ערכין פאשר מפרש¹³ בתורה⁸. ואחד האומר 'ערכי עלי', או האומר 'עריך זה עלי'¹⁰, או 'עריך פלוני עלי' - נותן העריך¹¹ לפי שני הנעריך. והוא הדבר הקצוב¹² שבתורה¹³, לא פחות ולא יותר.

(8) ויקרא כז. (9) השווי שלי עלי, לתתו לטובת בית המקדש. (10) אדם זה העובר לפניו. (11) השווי. (12) פסוק וחתוך. (13) שהתורה קבעה מחיר כל נערך לפי שנותיו, בניגוד לאומר דמי פלוני עלי, שאינו משלם אלא אחר שיעריכוהו כעבד הנמכר בשוק, הכל לפי בריאות גופו, ואין דמיו קצובים בתורה, כמבואר להלן ה"ט. וכתב רבינו ב'מורה נבוכים' ח"ג פל"ט: "... וכן המצוות אשר ספרנון בהל' ערכין וחרמין, כולן הולכין על דרך הצדקות (לעזור לזולת). מהן מה שהוא לכהנים (= חרמין), ומהן מה שהוא לבדק הבית, ובכולן יגיע האדם למידת הנדיבות, ושיבז אדם לממון לכבוד השם ולא יקפוץ ידו, כי רוב ההפסד הבא במדינות ... הוא מפני החריצות על הממון והרבות ממנו, ורוב התאוה להוסיף נכסים וכבוד". והשווה לקמן פ"ח, הי"ב: "כדי לכופ את יצרו ולא יהיה כילי".

ג. וכמה הוא העריך? אם היה הנעריך¹⁴ בן שלשים יום או פחות - אין לו עריך¹⁵, והאומר עליו 'עריך זה עלי' - הרי זה פאומר 'עריך פלי זה עלי', ואינו חייב פלוס¹⁶. היה מִבֵּין אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יום עד בֵּין חֲמִשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת - עריך הנזכר חמשה שקלים, והנזקקה לשלשה שקלים¹⁷. משנזכנס בשנת שש יום אחד¹⁸ עד ששששלים שנת עשרים - עריך הנזכר עשרים שקלים, והנזקקה עשרה שקלים. משנזכנס בשנת אחת ועשרים יום עד ששששלים שנת עשרים - עריך הנזכר חמשים שקלים, והנזקקה שלשים שקלים. ומשנזכנס בשנת אחת וששים יום עד יום מותו, אפילו חיה כמה שנים - עריך הנזכר חמשה עשר שקלים, והנזקקה עשרה שקלים¹⁹.

(14) האדם הנערך. (15) ואינו חייב כלום, שנאמר "ואם מבין חודש" וגו'. קיבלו חכמינו (ערכין יח.) יום שלושים נידון כלמטה, כמשמעות לשון הכתוב (שם ז) "ואם מבין ששים שנה ומעלה" ששלמה שנת הששים, ולא בשנת הששים עצמה, והוא-הדין לענין בן חודש (ראה בתוי"ט שם פ"ד, מ"ד). (16) אע"פ שאדם יודע שאין ערך לכלי (אלא לאדם בלבד), הוציא דבריו לבטלה, והוא-הדין לבן שלשים, שהוציא דבריו לבטלה (ערכין ה.). וכל זה לענין ערכין, אבל לענין דמים אפילו קטן בן יומו יש לו דמים, כמבואר בסמוך ה"ט. (17) מפורש בתורה שם, ו. (18) כן בדפוס רומי ר"מ, ובכ"ז תימן. וכן להלן בשורה הג'. (19) מפורש

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ח

הלכות ערכין וחרמין

1 יש בכללן שבע מצות. חמש מצות עשה, ושתיים
2 מצות לא תעשה, וזה הוא פירטון: (א) לרדן בערכי
3 אדם פאשר מפרש בתורה, וזהו דין ערכי אדם. (ב)
4 דין ערכי בהמה. (ג) דין ערכי בתים. (ד) דין ערכי
5 שדות. (ה) דין מחירים נכסיו. (ו) שלא ימכר חרם. (ז)
6 שלא יגאל חרם.

7 ובאור מצות אלו בפירקים אלו:

פרק ראשון

(1) ערכי האדם הקצובים בתורה, שיעור השקל הכתוב בתורה, האישים שאינם מעריכים ולא נערכים, ההבדל שבין דמים לערכין, נדבת גוי או נדרו מה ייעשה בהם, נגמר דינו בב"ד של ישראל להחריג מהו בערכין ובדמים, האומר ערכי עלי או דמי עלי ומת קודם שיעמוד בדין או לאחר שעמד בדין, מה דינם של היורשים.

9 א. הערכים הם נדר² מפלל נדרי הקדש³, שנאמר:
10 איש כי יפלא נדר⁴ בערפך נפשת לה'. לפיכך⁵ חייבין
11 עליהן משום לא יחל דברו ולא תאחר לשלמו⁶,
12 ומשום ככל הליצא מפיו יעשה⁷.

(2) ולפיכך נסדרו הלכותיהם בספר הפלאה, העוסק בסוגי נדרים למיניהם. והקדים דיני נדרי איסור הנוהגים גם בזמן הזה, ואח"כ דיני נזירות שיש בה נדרי איסור והקדש כאחד, שכשישלים נזירותו - עליו להביא קרבנותיו. וקבע דיני ערכין בסוף הספר, כי הם נדרי הקדש בלבד ואינם נוהגים בזמן הזה (רדב"ז). וראה בבאורנו לעיל הל' נדרים פ"א, ה"א. (3) שאדם נודר לטובת המקדש. (4) קראו הכתוב: נדר. (5) הואיל ויש להם דין נדר. (6) אחרי שיעברו עליו שלש רגלים ולא נתן ערכו, כמבואר בראש השנה ד, א. ובהל' מעשה הקרבנות פ"ד ה"ד. וב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי, פרשתא ג, אמרו: "נדר בערכך - הקיש נדרים לערכים, מה נדרים - בכל תאחר לשלמו, אף ערכים - בכל תאחר לשלמו". וכן במדרש 'ויקרא רבה', פרשה לו: "כשם שבנדרים כל יחל וכל תאחר, כך בערכין" וכו'. ומדברי רבינו ב'ספר המצוות' לא-תעשה קנו נראה, שמשעברו שלש רגלים ולא נתן ערכו, עובר גם משום: לא יחל, וכך הוא מוכיח מה'ספרי' על פסוק זה: "מגיד שעובר על כל יחל ועל לא תאחר". אולם הרמב"ן בהשגותיו ל'ספר המצוות' 'עשה' צד, סובר שאינו עובר על לא יחל אלא כשעבר על נדרו, ואי אפשר לו עוד לקיימו, אבל אינו תלוי כלל בשלש רגלים (משנה-למלך). (7) האמור בפרשת נדרים, וכן אמרו (ראש השנה ו.) "מוצא שפתיך - זו מצות-עשה", וכתב רבינו ב'ספר המצוות' מצות-עשה צד: "והנה נכפל הציווי

28) שנאמר (ויקרא כז, ב): "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" וגו' - בני ישראל מעריכים ואין עובדי-כוכבים מעריכים (ערכין ה:). 29) שנאמר: "איש כי יפליא נדר בערכך" איש - אפילו עובדי-כוכבים (שם), וכרבי מאיר, ומסתבר שהלכה כמותו, שכן הכתוב אומר (עזרא ד, ג) "לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו" כי אם לנו לבדנו. והואיל וכסף הערכין נופל לבדק הבית, אינו מן הדין שיהא גוי מעריך, ומכאן שהריבוי "איש" בא לרבות גוי שהוא נערך (גמרא שם). ואע"פ שכלל הוא: רבי מאיר ורבי יהודה, הלכה כרבי יהודה (עירובין מו:). - במקום שמסתבר טעמו של רבי מאיר, הלכה כמותו, ואין למדים מן הכללות (כסף-משנה). וכן נראה מסתימת סוגיית הש"ס נזיר סא, שנקטו שם את דעת רבי מאיר כהלכה פסוקה ('אור שמח'). וכבר קדמו הרדב"ז כאן ה"ז. 30) משנה, ערכין ב, א. אבל אינם מעריכים, מפני שאין בהם דעת (שם). ובנוגע לקטן, ראה לקמן הט"ו.

ז. העבד³¹ - נערך ועורה, כשאר ישראל³². ואם¹⁷
יפדה ויהיה לו³³ - יתן ערה שגדר.¹⁸

31) כנעני. 32) משנה, ערכין ב, א. וכן אמרו בתורה כהנים' פרשת בחוקותי "ואמרת אליהם" (ויקרא כז, ב) - לרבות גרים ועבדים. 33) בכת"י התימנים: ויהיה לו. כלומר, כשהוא עבד, כל מה שיש לו שייך לרבו, אבל כשישתחרר ויהיה לו כסף - חייב לשלם. ובתוספתא ערכין פ"א מ"ב, אמרו: "נשים ועבדים... נערכים ומעריכים, אם יש להם בזמן הזה (כגון שנתנו לעבד כסף, על-מנת שאין לרבו רשות בו) גובים מהם, ואם לא - כותבים עליהם וגובים לאחר זמן". ומסתבר, אע"פ שלגבי מצוות יש לעבד דין של אשה, בערכין הוא נערך (תוספות' ערכין ב.).

ח. אחד המעריך את היפה הבריא, ואחד המעריך את הפעור³⁴ החולה. אפלו היה הנערך מכה שחין³⁵
או סומא או גדם³⁶ ויש בו כל מום - נותן לפי שניו²¹
כמו שכתוב בתורה³⁷.²²

34) משנה, ערכין יג, ב. ושמתוך כראי (נחום ג, ו) מתרגם יונתן: ואשוינך מכערא. 35) ערכין ב, א. שנאמר: "בערכך נפשות", אפילו נפש כל שהיא. 36) קטוע יד. 37) אבל בדמים (ראה בסמוך ה"ט) אינו כן, שאם אמר על מוכה שחין, דמיו עלי - אינו משלם כלום, שאין לו דמים (שם).

ט. הדמים³⁸ אינן פוערינן. כיצד? האומר: דמי עלי,²³
או דמי זה עלי, או דמי פלוני עלי, אפלו היה אותו פלוני קטן בן יומא³⁹ או טמטום ואנדורגינוס⁴⁰ או עובד פוכבים ומזלות⁴¹ - נותן מה שהוא שוה⁴²,
דינר או אלה, כאלו הוא עבד הנמכר בשוק⁴³.²⁷

38) המשתלמים לפי שווי האדם ולא לפי שנותיו. 39) משנה, ערכין ה, א. שהרי יש לו שווי כל שהוא (רש"י שם). 40) שם ב, א. 41) שם ה, ב. וראה בסמוך הי"א. 42) שאין זה גרוע מאומר: דמי דקל פלוני עלי, שמשלם כפי נדרו (שם ד:). 43) סנהדרין טו, א. ומגילה כג, ב.

י. והערכים כלן והדמים - הפל סתמן לכדק²⁸

בתורה שם. ומתוך שנאמר שם: מבין ששים שנה ומעלה, משמע כששלמה שנת ששים נידון כזקן, אבל בשנת ששים עצמה נידון כלמטה הימנה, מכאן אתה למד ב'גזירה שוה' "שנה - שנה", שבכולן שנה האמורה בה נידונת כלמטה (משנה בערכין יח.). ובנוגע לבן שלשים יום, אע"פ שלא נאמרה בו "שנה", הרי גילה הכתוב (במדבר ג, טו) במפקד הלויים, "כל זכר מבין חודש ומעלה תפקדם" שמונים בו משלושים יום ומעלה, ולא מיום השלושים עצמו (שם יח:).

ד. כל השנים האלו - מעת לעת מיום הולדה²⁰. וכל השקלים - בקל הקדש²¹. והוא משקל שלש מאות ועשרים שעורה מפיסף טהור²². וכבר הוסיפו עליו ועשו אותו סלע²³, כמו שבארנו בהלכות שקלים²⁴.

20) מיום ליום, ולא למנין עולם, שתכלה שנתו בערב ראש השנה, וכשיגיע חודש תשרי תיחשב לו שנה שניה (ערכין יח:). ושם פירש רש"י "מעת לעת" - אותו יום ואותה שעה לשנה הבאה, אבל מדברי רבינו לא משמע כן, וכן דעת ה'תוספות' שם לא, א - בשם רבי אלחנן, שאין צורך בערכין מעת לעת לשעות, ורק בקרבנות פוסלות שעות, כמבואר בהל' מעשה הקרבנות פ"א, הי"א: "קרבן שמצוותו להיות בן שנה, אם הוסיף על השנה שעה אחת - נפסל". 21) במשקל השקל הקצוב לשקול בו שקלי הקודש, והוא עשרים גרה השקל (שמות ל, יג וברש"י שם), וכן אמרה תורה (ויקרא כז, כה) "וכל ערכך יהיה בשקל הקודש". 22) ע"פ דברי הרי"ף בקידושין דף יב, א - שהפרוטה היא משקל חצי שעורה, והיות שכל גרה מכילה ל"ב פרוטה, הרי משקל הגרה שש-עשרה שעורה, נמצא השקל שהוא עשרים גרה, שוקל ש"כ שעורה (כסף-משנה שקלים פ"א, ה"ב"ג). 23) מטבע הנקרא סלע בזמן בית שני, ומשקלו שלש מאות ושמנים וארבע שעורה. 24) פ"א, ה"ב.

ה. טמטום²⁵ ואנדורגינוס²⁶ - אין להם ערה; שלא קצבה תורה ערה אלא לזכר ודאי או לנקבה ודאית. לפיכך, טמטום ואנדורגינוס שאמר: ערפי עלי, או שהעריכו אחר - אינו חייב כלום²⁷.

25) שערוותו אטומה, ואין לו זכרות ולא נקבות. 26) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות, והוא ספק זכר ספק נקיבה (לשון רבינו בהל' אישות פ"ב, הכ"ד). 27) משנה, ערכין ב, א. ובגמרא שם ד, ב. אבל אם הם העריכו אחרים הרי הם חייבים, כלשון המשנה שם "מעריכין, אבל לא נעריכין". וטומטום שנתחווה ונמצא זכר, הרי הוא כזכר. וכן אם נמצא נקיבה, הרי הוא כנקיבה ונערך (רדב"ז).

ו. העובד פוכבים ומזלות - נערך, אבל אינו מעריך²⁸. כיצד? עובד פוכבים ומזלות שאמר: ערפי עלי, או ערה ישראל זה עלי - לא אמר כלום; וישראל שאמר: ערה עובד פוכבים ומזלות זה עלי, או ערה פלוני העובד פוכבים ומזלות עלי - נותן לפי שני העובד פוכבים ומזלות הנערך²⁹. וכן המעריך את החרש ואת השוטף - חייב³⁰, ונותן לפי שניו.¹⁶

- 1 הַבֵּיתָה. וַיִּפְּלוּ הַכֹּל לַלְשָׁפָה שֶׁהִיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ מוֹקֶנֶת
2 לְקִדְשֵׁי בֵּדֶק הַבֵּיתָה.⁴⁴
- (44) לתיקון הפרצות בבניין בית המקדש, ככתוב (מלכים ב, יב, ו) "והם יחזקו את בֵּדֶק הבית לכל אשר ימצא שם בֵּדֶק".
(45) ערכין כד, א. ונתן את הערכך קודש לה' - מכאן שסתם הקדשות לבדק הבית.
- 3 יֵא. עוֹבֵד פּוֹכְבִּים וּמְזֻלֹת שְׁאֵמֶר: דְּמִי עָלִי, או דְּמִי
4 פְּלוֹנִי עָלִי - נוֹתֵן כֶּפִי נִדְרִי. וְאֵינוֹ נוֹפֵל לַלְשָׁפָה,
5 שְׁאֵין מְקַבְּלִין מִן הָעוֹבְדֵי פּוֹכְבִּים וּמְזֻלֹת נִדְבָה או
6 נִדְרִי לְחַזֵּק אֶת בֵּדֶק הַבֵּית או בֵּדֶק יְרוּשָׁלַם;⁴⁶
7 שְׁאֵמֶר: לֹא לָכֶם וְלָנוּ לְבָנוֹת בֵּית⁴⁷ וְגוֹמֵר; וְנֵאמֶר:
8 וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וַיִּצְדָּקָה וַיִּזְכְּרוֹן פִּירוּשָׁלַם.
- (46) חומת ירושלים ומגדלותיה. (47) השווה לעיל ה"י, ובביאורנו שם.
- 9 יֵב. וַיֵּמָה יַעֲשֶׂה בָהֶן? יִבְדֵּק הָעוֹבֵד פּוֹכְבִּים וּמְזֻלֹת
10 עַל דַּעַת מִי נִדְרִי. אִם נִדְרִי עַל דַּעַת יִשְׂרָאֵל -
11 יוֹצִיאָהוּ בֵּית דִּין בָּמָה שְׂרָאָה לָהֶם⁴⁸ חוּץ מִבֵּדֶק
12 הַבֵּית וּבִדֵּק יְרוּשָׁלַם;⁴⁹ וְאִם אָמֵר: לְשָׁמַיִם⁵⁰ נִדְרָתִי
13 - יִגְנָזוּ⁵¹.
- (48) מה שירצו לעשות בהם יעשו. (49) שאין מקבלים ממנו כדי שלא יהיה לו חלק וזכרון בהם. (50) לשם הקדש. (51) ואסורים בהנאה (ערכין ו, ב) כדן "גוי שהתנדב קורה . . . בודקים אותו" וכו' הנזכר בהל' מתנות עניים פ"ח, ה"ח. ושם מדגיש רבינו: "אבל לבית הכנסת, מקבלים מהם לכתחילה". וראוי להעיר, שאפילו לא אמר בפירוש: "לשם שמים", כל שלא אמר בפירוש: "על דעת ישראל אני נודר" - אסור לקבל ממנו, כי יש לחוש, שמא לשם שמים נתכוין, כלשון רבינו שם: "ואם לא אמר, טעון גניזה שמא לבו לשמים" (לחם-משנה). והשווה הל' תרומות פ"ד, ה"ט.
- 14 יֵג. הַגּוֹסֵס⁵² - אֵין לוֹ לֹא עֶרְךָ וְלֹא דְמִים⁵³. הוֹאִיל
15 וְרֵב הַגּוֹסֵסִין לְמִיתָה⁵⁴, הָרִי הוּא כְּמַת⁵⁵. וְכֵן מִי
16 שְׁנִגְמֵר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהַרְגוֹ עַל עֲבֹרָה
17 שְׁעָבָר, וְהָעֵרִיכוֹ אַחֵר או שְׁהָעֵרִיף עַצְמוֹ, או שְׁאֵמֶר
18 'דְּמִי עָלִי', או שְׁאֵמֶר אַחֵר 'דְּמִי זֶה עָלִי' - אֵינוֹ חֵיב
19 כָּלִים; שְׁזֶה כְּמַת הוּא, וְהַמֵּת אֵין לוֹ עֶרְךָ וְלֹא דְמִים.
20 וְעַל זֶה נֵאמֶר: כָּל חָרֵם אֲשֶׁר יִחָרֵם מִן הָאָדָם לֹא
21 יִפְדֶּה. כְּלוּמָר: אֵין לוֹ⁵⁶ פְּדִיּוֹן, אֲלֵא הָרִי הוּא
22 כְּמַת⁵⁷.
- (52) הקרוב למיתה, שמעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה (לשון הרמ"א אהע"ז סי' קכא, ס"ז). (53) שאינו נערך ואינו נידר (משנה בערכין ו:). (54) גיטין כח, א. (55) השווה הל' גירושין פ"ו, הכ"ח. והל' תרומות פ"ט, ה"ג. ובערכין ד, א - אמרו: "בערכך נפשות - ולא המת, אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס" ת"ל, והעמיד והעריך, כל שישנו בהעמדה - ישנו בהערכה, וכל שאינו בהעמדה
- (הגוסס אינו בהעמדה) - אינו בהערכה". (56) מי שהוא ראוי להיחרם ולהיהרג, אינו בכלל פדיון (ערכין ו: וברש"י). (57) הואיל ונגמר דינו למות. וכל זה בבית דינו של ישראל, אבל נגמר דינו למות בבית-דין של גויים, אינו כמת, שלוקחים שוחד ומחזירים אותו לחיים, כמבואר בגיטין כח, ב (רדב"ז). והשווה הל' גירושין פ"ו, הכ"ט. ורבינו בפירושו למשנה (ערכין שם), אומר: וכל זה ביוצא ליהרג ע"י מיתת בית-דין, שאינו תלוי ברצונו אלא התורה ממיתה אותו, אבל היוצא ליהרג במצות המלך, מעריך ונערך, שלפעמים חוזר המלך מדיבורו.
- יֵד. זֶה הַיּוֹצֵא לְהַרְגַּ שְׁהָעֵרִיף אַחֵרִים או נִדְרִי דְמִיָּהֶם
או הַזִּיק - חֵיב לְשָׁלֵם, וְגוֹבֵין הַכֹּל מִנְּכָסֵיוֹ.⁵⁸
- (58) ערכין ו, ב. וכתב רבינו בפירושו שם: "כבר ידעת, שפסק ההלכה על פי המעשה בדינו היום, שמלוה על פה (שלא בשטר) גובה מן היורשים . . . ונוטלים כנגד הנזק מעזובנו". והשווה הל' מלוה פ"א, ה"ד. ומלשון רבינו כאן: "זה היוצא ליהרג" וכו' ולא הזכיר את הגוסס שעסק בו בהלכה הקודמת, משמע שסובר שגוסס שהעריך או נדר אינו חייב כלום, אולם ה'תוספות' בערכין ד, א דיבור-המתחיל ולא אוציא, הביאו משנה ממסכת שמחות, האומרת, שהגוסס נודר ומעריך (כגון שבדקוהו פעם אחר פעם, לידע אם דעתו מיושבת עליו). ובמסכת שמחות שלפנינו אין משנה כזאת, ויתכן, שגם רבינו יודע, שהגוסס מעריך ונודר, ומה שלא הזכיר כאן גוסס, הוא משום "דין נזק", שאינו יכול לומר בו: "אם הזיק חייב לשלם" (לחם-משנה).
- טו. כְּהֵנִים וְלוֹיִים - מַעֲרִיכִין וְנִעְרִכִין כְּשֶׁאָר
יִשְׂרָאֵל⁵⁹. וְקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנֵת נְדָרִים⁶⁰ וְהָעֵרִיף או
נִדְרִי דְמִים - חֵיב לְשָׁלֵם⁶¹; שְׁהָרִי נִדְרָיו קְנִימִים, כְּמוֹ
שְׁבָאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת נְדָרִים⁶².
- (59) ואין אומרים הואיל וכתוב (במדבר יח, טז) "ופדיו מכן חודש תפדה בערכך", כל שישנו בפדיון הבן - ישנו בערכין, וכהנים ולויים שאינם בפדיון הבן - לא יהיו בערכין (ערכין ד). ובפירוש המשנה לרבינו שם מ"א "שאין הדבר כן, לפי שאיש כתוב בפרשה, איזה איש שיהיה". (60) שהיא בן שתים-עשרה שנה ויום אחד לבן, ואחת-עשרה שנה ויום אחד לבת. (61) לכשיגדל ויהיה לו, השווה לעיל ה"ז. (62) פ"א, הל' א-ג.
- טז. הָעֵרִיכִין הַקְּצוּבִין לְפִי הַשָּׁנִים - הֵן שְׁנֵי הַנְּעָרָף,
וְלֹא שְׁנֵי הַמַּעֲרִיף. כִּיצַד? בֶּן עֶשְׂרִים שְׁאֵמֶר לְבֵן
שָׁשִׁים: עֶרְכָּף עָלִי - נוֹתֵן עֶרְךָ בֶּן שָׁשִׁים; וּבֶן שָׁשִׁים
שְׁאֵמֶר לְבֵן עֶשְׂרִים: עֶרְכָּף עָלִי - נוֹתֵן עֶרְךָ בֶּן
עֶשְׂרִים⁶³. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בָּזָה.
- (63) משנה ערכין יח, א: "השנים בנידר".
- יז. וְצָרִיף הַמַּעֲרִיף שְׁיֵהָא פִּיו וְלָבּוֹ שְׁוִין⁶⁴, כְּשֶׁאָר
הַנְּדָרִים⁶⁵. וְנִשְׁאָלִין עַל הָעֵרִיכִין⁶⁶ וְעַל הַדְּמִים, כְּדֶרֶךְ
שְׁנִשְׁאָלִין עַל שְׁאָר נְדָרִים וְהַקְּדוּשׁוֹת⁶⁷.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ראשון כ"ט אלול - ספר הפלאה - הלכות ערכין קסט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הכהן . . . על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן" - משמע שהמערך עומד לפני הכהן להערכתו, אין זה סתירה לדברינו, כי הכתוב מדבר במי שאמר "ערכי עלי" שהוא המערך והוא הנערך ('מרכבת המשנה'). (77) ונערך לפני הכהן. (78) משנה, ערכין כ, א. ובגמרא שם. והראב"ד משיג למה לנו העמדה בדין, והלא הלכה היא: מלוה על פה גובה מן היורשים, ואם-כן אפילו כשלא עמד בדין (אלא הכהן העריכו ביחיד) גם כן יתחייבו היורשים לשלם? ורבינו סובר, שיש לחוש שמא נשאל על ערכו ואינו חייב לשלם כלום, כמבואר לעיל ה"ז, אולם כשעמד לפני בית-דין וחייבו לשלם על פי הודאתו, הרי זה חשוב כגבוי ואין השאלה מועילה לו. וגם אין לחוש שמא פרע את נדרו לפני מותו, שהרי הגזברים מעידים שלא פרע ללשכה, ולפיכך יתנו היורשים (מה"מ).

17 **כב. אָבֵל הָאוֹמֵר: דָּמִי עָלַי, אֵף עַל פִּי שֶׁעָמַד בְּדִין**
18 **וּמֵת קִדְּם שִׁיקְצֻצוֹ**⁷⁹ **דָּמִיו וְיֹאמְרוּ הַדִּינִין כִּמָּה יִשְׁוֶה**
19 **- אֵין הַיּוֹרְשִׁין חֲבִיבִין לָתֵת⁸⁰. וְאִם קָצְבוּ דָּמִיו וְאַחַר**
20 **כָּף מָת - יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין.**

(79) יקצבו, כלשון הברייתא שבועות מה, ב. (80) שא"א לשום את דמיו לאחר מותו, ש"אין דמים למתים" (משנה, ערכין שם) וכמבואר בסמוך.

21 **כג. ומה⁸¹ בין עֲרֵכִין לְדָמִים? שֶׁעֲרֵכִין קָצְבוּבִין מִן**
22 **הַתּוֹרָה⁸², וְהַדָּמִים אֵינָן קָצְבוּבִין. וְכֵן הָאוֹמֵר: עֲרֹךְ**
23 **פְּלוּנִי עָלַי, וּמֵת הָעוֹרֵךְ וְהַנֶּעֱרָךְ אַחֵר שֶׁעָמַד הַנֶּעֱרָךְ**
24 **בְּדִין⁸³ - חֲבִיבִין הַיּוֹרְשִׁין לָתֵת⁸⁴. מֵת הַנֶּעֱרָךְ קִדְּם**
25 **שֶׁעָמַד בְּדִין, אֵף עַל פִּי שֶׁהַמַּעֲרִיף קָנָם - הֲרִי זֶה**
26 **פְּטוּר; שְׁאִין עֲרֹךְ לָמֵת, וְהַנֶּעֱרָךְ צָרִיף עֲמִידָה**
27 **בְּדִין⁸⁵. אָמַר: דָּמִי פְּלוּנִי עָלַי, וְעָמַד בְּדִין⁸⁶, וּמֵת⁸⁷**
28 **קִדְּם שִׁיקְצֻצוֹ דָּמִיו - הֲרִי זֶה⁸⁸ פְּטוּר; שְׁאִין דָּמִים**
29 **לְמַתִּים⁸⁹.**

(81) בדפוס רומי ר"מ, וכן בכת"י התימנים: אין כאן התחלת ההלכה, כי זה נמשך לסוף ההלכה הקודמת, וההלכה הבאה מתחילה במילים: וכן האומר. (82) ולפיכך כשחייבו בית-דין לשלם, אע"פ שלא הספיק לקבוע כמה, אין זה מחוסר הערכה, שקצבת הערכתו מפורשת בתורה, אבל קצבת ה"דמים" אינה אלא ע"פ שמאים כ"עבד הנמכר בשוק" (לעיל ה"ט), וכל שלא קצצו דמיו - הריהו מחוסר הערכה (גמרא, שם). (83) כי כל נערך צריך לעמוד לפני הכהן, ככתוב: "והעריך אותו הכהן". ובנערך הכתוב מדבר, כמבואר בביאורנו לעיל אות עד. (84) ואין לחוש שמא נשאל המערך על ערכו, כי אחר העמדה בדין אין התרת חכם מועילה. (85) גזירת הכתוב, וכמו שאמרו (שם ד.) לענין גוסס הנערך "כל שאינו בהעמדה, אינו בהערכה". סובר רבינו, כל שאינו בהעמדה - שלא עמד בדין - אינו בהערכה לאחר מותו (לחם-משנה). (86) אפילו עמד הנודר בדין ונתחייב לשלם ע"פ הודאתו, אבל למעשה אין הנודר דמים צריך לעמוד כלל בדין ('מרכבת המשנה'). ולפי המבואר לעיל אות עו, תועיל ההעמדה לדין, שלא נצטרך

(64) שאם גמר בלבו להעריך, וטעה והוציא בשפתיו דבר שלא היה בלבו, הרי זה פטור. (65) ראה הל' נדרים פ"ב, ה"ב. והל' שבועות פ"ב, ה"א. (66) לחכם להתיר את התחייבותו, שהרי נדר קראו הכתוב (ויקרא כז, ב) "איש כי יפליא נדר בערכך". (67) ראה הל' נדרים פ"ד, ה"ה, ז.

1 **יח. הָאוֹמֵר: עֲרֹךְ אֵלּוּ עָלַי⁶⁸ - נוֹתֵן עֲרֹךְ פֶּלֶן⁶⁹, כָּל**
2 **אֶחָד וְאֶחָד לְפִי שְׁנָיו. וְאִם הָיָה עֲנִי⁷⁰ - נוֹתֵן עַל יָדִי**
3 **כָּלֶם עֲרֹךְ אֶחָד עֲנִי⁷¹. וְאִם הָיָה עֲשִׁיר - נוֹתֵן עַל יָדִי**
4 **כָּלֶן עֲרֹךְ עֲשִׁיר⁷².**

(68) שעמדו לפניו אנשים הרבה והעריך את כולם. (69) תוספתא ערכין פ"ב, מ"ז. ובש"ס ערכין ד, א: "אין לי אלא אחד שהעריך אחד. אחד שהעריך מאה, מניין? תלמוד-לומר: בערך נפשות". (70) ואין ידו משגת לתת ערך מלא של כולם. (71) שהוא לא פחות מסלע אחד, ראה לקמן פ"ג, ה"ג (תוספתא שם). ולדעת הל' לחם משנה צריך שיגיע לכל הפחות סלע אחד לכל נערך, שפחות מסלע אינו בתורת ערך. ואם אין לו, ישאר עליו חוב, וכשיעשיר יתן ערך שלם, כמבואר לקמן פ"ג, ה"ד. (72) ראה לקמן פ"ג, ה"ב.

5 **יט. הָאוֹמֵר: עֲרֵכִי עָלַי, וְחִזֹּר וְאָמַר: עֲרֵכִי עָלַי, וְכֵן**
6 **אִם אָמַר אֶפְלוּ כִּמָּה פְּעָמִים - חֲבִיב עַל כָּל אַחַת**
7 **וְאַחַת⁷³. אָמַר: שְׁנֵי עֲרֵכִי עָלַי - נוֹתֵן שְׁנֵי עֲרֵכִין⁷⁴.**
8 **וְכֵן אִם אָמַר אַרְבָּעָה, אֶפְלוּ אֵלָּף - נוֹתֵן כִּמְנַן**
9 **שְׁנָדָר.**

(73) ערכין ז, ב. שהרי הערכין בכלל נדר הם כמבואר לעיל ה"א, והלכה היא (הל' נדרים פ"א, ה"א-ב) נדר חל על נדר (רדב"ז). (74) ערכין ח, א. ומסתבר, שאם היה עני אינו נותן אלא ערך אחד לכמה ערכין כפי אשר תשיג ידו (רדב"ז). ואין זה דומה לדין המוזכר בהלכה יח הקודמת, ששם גופים חלוקים הם ועליו ליתן ערך עני לכל אחד ואחד, אבל כאן אינו מעריך אלא את עצמו, ונותן ערך אחד ('מצפה לשמואל' תוספתא ערכין פ"ב מ"ז). וראה לקמן פ"ג, ה"א-יב.

10 **כ. אָמַר: הֲרִי עָלַי עֲרֹךְ, וְלֹא פָּרַשׁ עֲרֹךְ מִי, אֵלֹא**
11 **עֲרֹךְ סָתָם - נוֹתֵן פְּחוֹת שִׁבְעָרְכִין, שֶׁהוּא שְׁלֹשֶׁת**
12 **שָׁקָלִים⁷⁵.**

(75) שהוא ערך הנקיבה מבית שלושים יום עד חמש שנים, כמבואר לעיל ה"ג (ערכין ד, ע) ע"פ הכלל האמור שם: תפסת מועט, תפסת. תפסת מרובה - לא תפסת.

13 **כא. הָאוֹמֵר: עֲרֵכִי עָלַי, וּמֵת קִדְּם שִׁיעָמַד בְּדִין -**
14 **אֵין הַיּוֹרְשִׁין חֲבִיבִין לָתֵת; שְׁנֹאמַר: וְהָעֲמִידוּ לְפָנַי**
15 **הַפֶּה וְהָעִירֵף אֹתוֹ הַפֶּה⁷⁶. עָמַד בְּדִין⁷⁷ וְנָתַת - יִתְּנוּ**
16 **הַיּוֹרְשִׁין⁷⁸.**

(76) גזירת הכתוב שהנערך צריך לעמוד לפני הכהן, להעריכו כמה שנתו, כדי לידע כמה לחייב את המערך, ואע"פ שלשון הכתוב שם: "ואם מך הוא מערך והעמידו לפני

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ד. האומר: דמי ראשי או כבדי עלי, או דמי ראשו
של פלוני או לבו או כבדו עלי - נותן דמי פלו. וכן
האומר: דמי חציי עלי - נותן דמי פלו. אבל
האומר: חציי דמי עלי - נותן חציי דמיו.

ה. האומר: משקלי עלי, או משקל פלוני עלי -
נותן משקלו. אם כסף - כסף, אם זהב - זהב, כמו
שפרש. אמר: משקל ידי או רגלי עלי - רואין כמה
היא ראויה לשקל ונותן ממון שפרש¹⁰. עד היכן
היא היד לענן זה? עד האציל¹¹. והרגל? עד
הארבעה¹². לפי שבנדרים הולכין אחר לשון בני
אדם¹³.

(10) ואין אומרים ימלא כלי מים ויכניס ידו בנחת ואחרי כן
ישקול את המים שיצאו מהכלי, כי אין לדמות משקל מים
כמשקל בשר ועצמות וגידים. (11) מרפק. (12) הברך,
פרק הרגל שבין השוק והירך. (13) אבל בעניינים אחרים
אין יד נקראת אלא עד הפרק, שהוא מקום חיבור כף היד
והזרוע.

ו. האומר: קומתי עלי כסף או זהב - נותן שרביט¹⁴
שאינו נכסף¹⁵ מלא קומתו ממין שפרש. אמר: מלא
קומתי עלי - נותן אפילו שרביט שנקסף¹⁶ ממין
שפרש.

(14) מקל. (15) מעצמו, שהוא עבה, כקומתו, שהיא ניצבת
מעצמה ואינה נכפפת. (16) הואיל והוסיף תיבת: מלוא,
לא נתכוון זה אלא להודיע, שאין דעתו אלא למידת גובה
קומתו ולא לעובי. שעלינו לדייק בכל לשון יתירה ולפרשה
כראוי.

ז. האומר: משקלי עלי, ולא פרש מאי זה מין, אם
היה עשיר ביותר ונתפון¹⁷ למתנה מרבה - נותן
משקלו זהב. והוא הדין באומר: משקל ידי או רגלי
או קומתי, ולא פרש מאי זה מין - נותן זהב. ואם
אינו מפלג בעשירות - נותן משקלו או משקל ידו
מדברים שדרפן להשקל באותו מקום, אפילו פרות¹⁸.
וכן נותן שרביט מלא קומתו אפילו של עץ¹⁹. הכל
לפי ממונו ודעתו²⁰.

(17) בכל הדפוסים שלפנינו כתוב: "ונתכוון", לפיכך סובר
ה"כסף משנה" לפרש כוונת רבינו לומר, שלא הממון עצמו
קובע [=אם הוא אדם חשוב ועשיר או להיפך] אלא אופיו
ונדבת ליבו. שאם הוא קמצן, אפילו הוא עשיר לא נתכוון
למתנה מרובה, ודינו כדין עני, אלא עלינו לאמוד את דעתו,
שאם הוא נדיב, ודאי נתכוון למתנה מרובה. וזה שדקדק
רבינו "ונתכוון למתנה מרובה" שידועים אנו כי לכך נתכוון.
(18) ואפילו בצלים. (19) נלמד מדין משקלי עלי.
(20) רוחב לבו ונדיבותו.

ח. האומר: עמדי עלי, ושיבתי עלי, או מקום
וישיבתי עלי, או רחבי עלי, עבתי עלי, הקפי עלי -

לחשוש שמא שאל על נדרו, שמשעמד לדין הרי זה כגבוי,
שאין השאלה מועילה לו. (87) הנידר. (88) הנודר החי.
(89) והואיל ואי-אפשר לקצוב את דמיו, נמצא נידר זה
מחוסר אומדן קצבת דמיו (משנה, ערכין כ.). והטעם שאין
דמים למתים "לפי שהמת אסור בהנאה" (תוספות יו"ט
שם). ויש להעיר שבגמרא שם הוסיפו: אמר דמי פלוני עלי
ועמד בדין, ומת הנודר, והנידר חי, וקצצו את דמיו לאחר
מיתת הנודר, יתנו הירושים. שכבר נשתעבדו נכסי הנודר
משעת העמדה בדין, והואיל והנידר חי - קוצצים את דמו
אפילו אחר מות הנודר.

יום שני א' תשרי ה'תשע"ט

פרק שני

(1) החילוק בין המעריך אבר רגיל למעריך אבר שיש בו
נשמה, וההבדל בזה בין ערכין לדמים, האומר משקלי עלי
ולא פירש מאיזה מין משקל נדר, לשכת חשאים ולשכת
כלים שבמקדש מה היו משמשות, אם משנים מקדשי בדם
הבית לקדשי מזבח או להיפך.

א. האומר: ערך ידי או ערך עיני או רגלי עלי, או
שאמר: ערך יד זה² או עיני עלי - לא אמר פלוס³.
ערך לפי או כבדי עלי, או ערך לבו של פלוני או
כבדו עלי - נותן ערך פלו⁴. וכן כל איבר שאם ינטל
מן החי ימות, אם אמר ערכו עלי - נותן ערך פלו.

(2) של אדם זה. (3) והטעם מפורש שם ד. שנאמר
"בערך" ולא נאמר "בערך", ללמדך ערך כולו הוא נותן
ואינו נותן ערך אברים. (4) כל אלה הם אברים שהנשמה
תלויה בהם והתורה אמרה: "בערך נפשות" תלה הכתוב
ב"נפש".

ב. אמר: חצי ערפי עלי - נותן חצי ערכו. ערך
חציי עלי - נותן ערך פלו; שאי אפשר שינטל חציו
ויהיה⁶.

(5) חצי גופי. (6) ואין זה גרוע מערך לבי או ערך כבדי.

ג. האומר: דמי ידי עלי, או דמי יד פלוני עלי -
שמין אותו כמה הוא שוה ביד וכמה הוא שוה בלא
יד ונותן להקדש⁷. כיצד? אם נמכר הוא פלו -
[ויהיה] שוה חמשים; ואם נמכר חוץ מידו, שתשאר
ידו זו לבעליו ולא יהיה ללוקח בה פלוס⁸ - שוה
ארבעים. נמצא זה יתחייב לשלם להקדש עשרה⁹.
וכן כל פיוצא בזה.

(7) הדמים - המשתלמים לפי שווי האדם ולא לפי שנותיו -
אינם כערכים. (8) שלא יעשה בה מלאכה לרבו שני אלא
לרבו ראשון. (9) אבל אין שמין אותו "אומד של נזקין",
לומר כמה הוא יפה כשנקטעה ידו, וכמה היה שווה בשתי
ידיו שלמות, שמי שנקטעה ידו אין שמים אותו אלא בזול,
לפי שרואים אותו מזולזל, וזה שאמר: דמי ידי עלי, הרי
לא נקטעה ידו, לפיכך, אין שמין אותו אלא כאמור לעיל.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ב' תשרי - ספר הפלאה - הלכות ערכין קעא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהייתה במקדש".

יג. הצרכו לקדשי מזבח³⁴ ולא הספיקה להן תרומת הלשכה³⁵ - מוציאים את הראוי להן מקדשי בדק הבית; אבל אם הצרכו לבדק הבית ולא מצאו בלשכת בדק הבית דבר המספיק להן - אין מוציאים הראוי להן מקדשי המזבח³⁶.

34) להקריב קרבנות על המזבח. 35) כסף השקלים שבלשכה, הנועד מתחילה לקניית קרבנות. 36) מתרומת הלשכה המיועדת לקדשי מזבח. והראב"ד חולק, ולדעתו שלוש לשכות היו שם, אחת לשכת בדק הבית, ששם היו נותנים הכסף לצרכי בדק הבית, ומכסף זה אסור היה לקחת לקדשי מזבח, כמו ששינו: "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה" ואחת - לשכת התרומה, שהייתה מיועדת לקדשי מזבח, ואין מוציאים ממנה לקדשי בדק הבית. ואחת - "לשכת הכלים" משותפת לשניהם, שכל כלי הראוי למזבח היו נוטלים ממנה ושאר הכלים שהיו בלשכה זו היו נועדים לבדק הבית. וכך הייתה עשויה על תנאי זה מתחילתה, ומתוך שרוב כליה היה מיוחדים לצרכי בדק הבית הייתה נקראת: לשכת בדק הבית. ורבינו מפרש דברי המשנה בתמורה לב. שקדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה, הכוונה, "שאם הקדיש דבר לבדק ההיכל אין משנים אותו לבדק המזבח".

יום שלישי ב' תשרי ה'תשע"ט

פרק שלישי

1) קביעת סכום הערך לפי זמן הערך לא לפי שעת ההעמדה בדין, תנאי הישג יד בערכין, המפרש סכום הערך אם נידון בהישג יד, המפרש ערכו או דמיו ונגנוב, כיצד ממשכנים חייבי ערכים ודמים ומה משאירים להם, שאין להקדש אלא מקומו ושעתו.

א. המעריף את הפחות מכן עשרים², ולא עמד בדין³ עד שהיה יתר על עשרים⁴ - אינו נותן אלא ערך פחות מכן עשרים; שאין הערך אלא בזמן הערך, לא בזמן ההעמדה בדין⁵.

2) שערכו הוא עשרים שקל. 3) שכל נערך צריך לעמוד לפני הכהן המעריך אותו, כמבואר לעיל פ"א, ה"א-כג. 4) וערכו חמישים שקל. 5) משנה בערכין יח. ובגמרא שם למדוה מ"כערכך יקום" (ויקרא כז, יז) "אינו נותן אלא בזמן הערך". וראה בתוספות י"ט שם.

ב. כל הערכין הקצובין בתורה הן שנותן המעריף אם היה עשיר; אבל אם היה עני ואין ידו משגת - נותן כל הנמצא בידו, אפלו סלע⁶ אחד, ונפטר⁷; שנאמר: ואם מן הוא מערפך, על פי אשר תשיג יד הנדר.

1 כל אלו ספק, ומביא לפי ממונו, עד שיאמר: לא כן נתפונתי²¹. ואם מת - יתנו היו"שים פחות שפלושונות²².

21) שיהיה כל כך רב עד שידע בוודאי שלא לכך נתכוון. 22) כי ביחס אל הנודר עצמו יש כאן שאלת איסור, שלא יעבור על "לא יחל דברו" וכבר אמרנו "סתם נדרים להחמיר". אבל לגבי היו"שים אין שאלת איסור, שהרי הם לא נדרו, אלא שאלת ממון בלבד, וספק ממון להקל.

ט. האומר: הרי עלי מטבע פספ - לא יפחות מדינר פספ²³. מטבע נחשת - לא יפחות ממעה פספ²⁴. הרי עלי ברזל - לא יפחות מאמה על אמה לכלה עורב²⁵ שהיה למעלה בגג ההיכל²⁶, כמו שיתבאר במקומו²⁷.

23) ודווקא כשהזכיר מטבע. 24) יביא נחושת בשווי מעה כסף. 25) טס של ברזל חד כמין סייף, גבהו אמה היה מתוח על גבי מעקה ההיכל סביב כדי שלא ינוחו עליו העופות ויטנפוהו. "כלה עורב" - שמכלה העורבים משם. 26) שבמקדש. 27) ולא ביאר רבינו דין האומר: הרי עלי מטבע זהב, בעוד שהמשנה במנחות אומרת: "לא יפחות מדינר זהב"? ואולי סמך רבינו על מה שכותב בהלכות מלווה ולווה פרק כד הלכה יז: "כתב בו (בשטר) מטבע זהב אין פחות מדינר זהב" ואם בשטר שיד בעל השטר על התחתונה הדין כן, בהקדש שיפה כוחו לא כל שכן.

י. האומר: הרי עלי פספ או זהב, ולא הזכיר מטבע - יביא לשון²⁸ של פספ או של זהב. יהיה משקלה עד שיאמר: לא לקח נתפונתי. וכן אם פרש המשקל ושכח כמה פרש - יביא עד שיאמר: לא לקח נתפונתי²⁹.

28) רצועה ארוכה בדמות לשון. 29) יביא כל כך עד שיודע בעצמו שלעולם לא לכך נתכוון.

יא. אחד האומר: דמי עלי או דמי פלוני עלי, או האומר: הרי עלי מנה או חמשים או פספ או זהב - הכל הן הנקראים חבי דמים. והדמים והערכין - לבדק הבית, כמו שבארנו.

יב. שתי לשכות³⁰ היו במקדש: אחת - לשכת חשאים, ואחת - לשכת הפלים. לשכת חשאים - הראי חטא נותנין לתוכן בחשאי³¹, ועניים בגי טובים³² מתפרנסים ממנה בחשאי³³. לשכת הפלים - כל מי שהתנדב כלי זורקו לתוכה, ואחת לשלשים יום הגזברין פותחין אותה. כל כלי שנמצא בו ערך לבדק הבית - מניחין אותו, והשאר נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית.

30) חדרים. 31) בסתר, "קול דממה דקה" מתרגם יונתן: קל דמשבחין בחשאי. 32) נכבדים ומיוחסים. 33) "שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו ... הנותן

(6) שקל, ואם אין בידו אפילו סלע, דינו יתבאר בסמוך ה"ד.
(7) ואפילו יעשיר אח"כ אינו חייב כלום, כמבואר בסמוך ה"ז.

1 ג. ומניין שהוא נותן אפילו סלע אחד אם אין לו
2 אלא סלע אחד? שנאמר: וכל ערפך יהיה בשקל
3 הקדש⁸. הא למדת, שאין בערכין פחות מסלע, ולא
4 יותר על חמשים⁹.

(8) "כל ערכין שאתה מעריך, לא יהו פחותים משקל" (ערכין
ז.) ועל-כרחך בענין, שאין ידו משגת, הכתוב מדבר.
(9) כמפורש בתורה בערך הזכר, מבין עשרים שנה ועד בן
ששים שנה (ויקרא כז, ג.).

5 ד. הרי שלא נמצא בידו אפילו סלע - אין לוקחין
6 ממנו פחות מסלע¹⁰, אלא ישאר הפל עליו חוב,
7 ואם מצאה ידו והעשיר - יתן ערף שלם הקצוב
8 בתורה.

(10) משנה ערכין ז: "אין נערכין פחות מסלע", ומפרש
רש"י: "שאפילו עני הנידון בהישג יד, לא יתן פחות מסלע"
וכמבואר לעיל אות ז.

9 ה. עשיר שהעריך והעני¹¹, או שהעריך כשהוא עני
10 והעשיר¹² - הרי זה חייב בערף עשיר¹³. אבל אם
11 העריך כשהוא עני והעשיר ויתור והעני¹⁴ - נותן
12 ערף עני¹⁵.

(11) קודם שיעריכנו הכהן. (12) כשעמד לפני הכהן
להערכה הריהו עשיר, וכפירוש רש"י לבבא מציעא קיד. וכן
בתוספות-יו"ט שם. (13) משנה ערכין יז, ובגמרא שם:
עני והעשיר - שנאמר: "אשר תשיג יד הנודר", והרי ידו
משגת. עשיר והעני - "על-פי אשר תשיג יד הנודר" משמע
אחרי אמירת פה אנו הולכים, והיא שעת הנדר (רבינו
גרשום שם), נמצא עני זה נותן מה שיש בידו, והשאר יהיה
עליו חוב עד שיעשיר וישלים, כמבואר להלן ה"ז.
(14) בשעת הערכת הכהן. (15) שם, שהרי גם בשעת הנדר
וגם בשעת ההערכה עני הוא, ואין אומרים: "ואם מך הוא"
- עד שיהא במכותו (בעניותו) מתחילתו ועד סופו (שם).

13 ו. עשיר שאמר: ערפי עלי, או ערף פלוני¹⁶, ושמע
14 העני ואמר: מה שאמר זה עלי - הרי העני חייב
15 בערף עשיר, שהוא ערף שלם¹⁷. אבל עני שהעריך
16 את העשיר ואמר: ערף זה עלי - אינו חייב אלא
17 בערף עני, שהוא כפי אשר תשיג ידו¹⁸.

(16) בכת"י התימנים: ערף פלוני עלי. (17) משנה ערכין יז.
שאר זה ערך אלא נדר ואינו נידון בהישג יד, כמבואר להלן
ה"ט. והראב"ד חולק, ולדעתו אין זו אלא דעת רבי במשנה
שם, וחכמים חולקים עליו, שאינו נותן אלא ערך אני,
וכדברי הראב"ד מפורש גם בתוספות שם, דיבור-המתחיל
הישג יד. שיש בזה מחלוקת בין רבי וחכמים, אבל כבר כתב
רבינו בפירושו למשנה שם: אין בין רבי וחכמים מחלוקת,
כי דברי רבי שם הם מוכרחים מעצמם, כיון שאמר העני

"מה שאמר זה עלי" אין זה ערך אלא נדר, ואינו נידון
בהישג יד (רדב"ז וכס"מ). (18) משנה שם: "הישג יד
בנודר", וכמבואר בגמרא שם: שנאמר, כאשר תשיג יד
הנודר - בנודר תלה הכתוב (ולא בנידר = הנערך).

18 ז. מה בין החייב בערף עני להחייב בערף עשיר,
19 שהוא הערף הקצוב פלוני¹⁹? שהחייב בערף עני
20 שלקחו ממנו כל מה שידו משגת, אפילו סלע אחד,
21 ואחר כך העשיר - אינו חייב לשלם²⁰; ואם היה חייב
22 בערף עשיר - ישאר שאר הערף עליו עד שיעשיר
23 וישלים הערף שעליו.

(19) והלא עני הוא, ומה נרויח אם נחייבו בערך עשיר?
ושאלה זו מוסבה על תחילת ההלכה הקודמת.
(20) תוספתא ערכין פ"א, מ"ג "היה בידו סלע (ערך עני)
ונתן הימנו שלשה דינרים (הסלע = ארבעה דינרים) ולא
הספיק ליתן דינר האחרון עד שהעשיר, מגלגלים עליו את
הכל, שאילו מתחילה נתנו פטור". והרי זה דומה לעני
שהביא קרבנו בדלות (ראה ויקרא ה, ז) ונתעשר אחר-כך,
שארין מחייבים אותו להביא שנית קרבן עשיר (רדב"ז).

24 ח. המפרש את הערף ואמר: ערפי עלי חמשים
25 סלעים, או ערף פלוני עלי שלשים סלעים - אינו
26 נדון בהשג יד²¹, אלא לוקחין פל הנמצא בידו,
27 והשאר עליו חוב עד שיעשיר ויתן.

(21) כיון שפירש סכום אין זה ערך, והרי זה כאילו נדר כך
וכך דמים עלי, שאינו נידון בהישג יד, כמבואר בסמוך
(ערכין ד:).

28 ט. וכן האומר: דמי עלי²², או דמי פלוני עלי - אינו
29 נדון בהשג יד²³. שחייב דמים²⁴ הרי פרשו נדר²⁵,
30 והרי הן כמי שאמר: מנה עלי הקדש, שהוא חייב לתן
31 מנה גמור²⁶.

(22) שיווי דמי שראוי אני להמכר כעבד בשוק, אני מקדיש
לבדק הבית. (23) שם כ. "חומר בנדרים מבערכין.
שהנדרים חלים על בהמה חיה ועוף (אם אמר דמי בהמתי
עלי) ואין נדונים בהישג יד", ומפרש רש"י: שאם אמר דמי
עלי, ואין ידו משגת - יתן הכל לכשיוכל. (24) ראה לעיל
פ"ב, ה"א. (25) כאילו אומר כל דמיו של פלוני, שהוא
שוה להמכר בשוק - עלי, בעוד שהערך הוא סתום, שאין
הכל יודעים שנותיו של פלוני ודמי ערכו. (26) ואינו
בהישג יד. ובתוספות שם כ. דיבור-המתחיל ואין נדונים,
פירושו, שזה שכתבה תורה (ויקרא כז, ח) "יעריכנו הכהן"
-משמע מיעוט - יעריכנו - לזה ולא לאחר. כלומר, זה נערך
לפי הישג ידו ולא לאחר ה"נודר דמים". והראב"ד מסביר,
שחייב תשלומי ערכין נראה כעין קנס, שהרי אחד המעריך
את הבריא ואחד המעריך את החולה, נותן אותו המחיר לפי
שניו, כעין תשלומי שלשים שקלים של עבד, הניתנים
לאדוניו (ראה שמות כא, לב), שגם כן אין חילוק בהם בין
עבד לעבד, וזה קנס, ומתוך שזה קנס, חסה התורה עליו
לדנון בהישג יד, אבל בדמים אינו משלם משום קנס, ואינו

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ב' תשרי - ספר הפלאה - הלכות ערכין קעג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

חייב כבתחילה. אבל בערכין כשלא נשאר בידו אלא סלע אחד לערכו הראשון, ונתנו לגזבר, נפטר בזה ואינו חייב לשלם עוד אפילו כשיעשיר, כדין כל המשלמים לפי הישג ידם שפקע חובם ונפטרו לגמרי, כמבואר לעיל ה"ז. (34) שהעריכו הכהן על הראשונה תחילה. (35) חוב. (36) ערכין ח. וכן ברש"י שם.

יב. האומר: שני ערכי עלי³⁷, ולא היה בידו אלא 16 פחות מקדי שני ערכין - הרי הדבר ספק אם נתפס³⁸ 17 לשניהן ונותן חצי מה שיש לו לערך אחד וחצי 18 לערך השני ונפטר³⁹; או יתן ערך אחד מהן שלם, 19 או כל הנמצא⁴⁰ בידו באחד מהן, וישאר הערך 20 האחר עליו חוב עד שיתן אותו בעניות או בעשירות 21 כפי השג ידו⁴¹. 22

(37) בבת אחת, ודינו לתת שני ערכין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ט. (38) הכסף שבידו. (39) בהתאם להישג ידו, ואפילו אם יעשיר אחר-כך, לא יהיה חייב כלום. (40) אם אינו מגיע אפילו לכדי ערך אחד שלם. (41) ערכין שם, בעיה שלא נפשטה, ופסק הרב"ז אם תפס הגזבר, לוקח הכל לערך אחד, ונשאר הערך השני חוב. ואם לא תפס, נותן חצי לערך אחד, וחצי לערך שני ונפטר, כשאר כל ספק ממון ש"המוציא מחברו עליו הראיה". וראה לעיל פ"ב, ה"ח, שכתב רבינו: "ואם מת יתנו היורשים פחות שבכשונות" וכאן לא הודיע כלום, ואפשר שסמך על מה שכתב למעלה. ולפי"ז גם בנידון שלפנינו לא ישלמו היורשים אלא כדי ערך אחד לשניהם (לחם-משנה, לעיל שם). ולדברי ה"אור שמח" יש חילוק גדול בין שני דינים אלו, שבדינו נתחייב שני ערכים בוודאי, והפרעון הוא ספק, והרי זה כאומר: מנה לי בידך בוודאי, והנתבע טוען איני יודע אם פרעתיך, שחייב לשלם, כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א, ה"ט. אבל לעיל ישנו ספק בעצם החיוב, והרי זה כאומר: מנה לי בידך, והלה טוען איני יודע אם הלויתני, שנשבע ונפטר, כמבואר שם ה"ח, ולפיכך אין היורשים משלמים אלא פחות שבכשונות.

יג. המפריש ערפו⁴² או דמיו ונגבבו או אבדו, אף 23 על פי שלא אמר 'עלי'⁴³ - חייב באחריותו⁴⁴ עד 24 שפגיעו ליד הגזבר; שאומר: ונתן את הערך ביום 25 שהוא קדש לה' - הרי הן חלין אף על פי שהפרישן 26 עד שפגיעו ליד הגזבר⁴⁵. 27

(42) כסף ערכו, לאחר שהעריכו הכהן. (43) אלא אמר: הריני בערכי, או הריני בערך פלוני, ובכתי" התימנים: "אע"פ שלא אמר עלי חיוב אחריותו". (44) אע"פ שבשאר נדר אינו חייב באחריותו עד שיאמר: הרי עלי, כמבואר לעיל הל' נדרים פ"א, ה"ב, שכל שאמר עלי, הרי הוא כהתחייב להרכיבה על כתפיו ולהביאה להקדש (רש"י לחולין קלט.). (45) תלה הכתוב קדושתם בנתינתו לגזבר, ולא בהפרשתם ועודם ברשותו (חולין קלט:). ואע"פ שפסוק זה מדבר במקדיש שדה אחוזתו, שבא לפדותה מידי ההקדש, אולם מתוך שכתב הפסוק: "ונתן את הערך" ולא "ונתנו", לימד ש"נתינה" זו מדברת במעריך (רש"י שם).

בחסיון. סובר הראב"ד, שגם "חייבי דמים" אינם כמפרש, שהרי לא ידוע עדיין כמה הם דמי פלוני, ומחוסר שומה הוא, ואין להשוותם עם האומר: "מנה עלי הקדש" שסכום נדרו מפורש היטב (מרכבת המשנה).

י. האומר 'הרי עלי ערך' סתם, ולא פירש - אינו 1 כמפרש שלשת שקלים²⁷, אלא נדון בהשג יד כשאר 2 המעריכין²⁸. 3

(27) אע"פ שדינו לתת פחות שבערכין, שהוא שלשת שקלים כמבואר לעיל פ"א, ה"כ - אינו כמפרש, שאינו נידון בהישג יד. (28) ערכין ד: שנאמר: "בערך נפשות", ולא נאמר: בערך נפשות, ייתור הכ"ף בא לרבות ערך סתום להישג יד (שם). ולפיכך אם אין לו אלא סלע אחד - נותנו ונפטר.

יא. האומר: ערפי עלי, וחזר ואמר: ערפי עלי, והיו 4 בידו עשר סלעים, ונתן תשע לשניה²⁹ וסלע 5 לראשונה³⁰ - יצא ידי שתייהן³¹. שהעריכין לאו 6 פחובות הן³². שאף על פי שכל מה שבידו משעבד 7 לראשונה, הקדש מאחר שגבה - גבה³³. אבל אם 8 נתן תשע לראשונה³⁴ ואחת לשניה - ידי שניה יצא, 9 שהרי כשנתן הסלע לא נשאר בידו פלוס והרי אין 10 ידו משגת; ידי ראשונה לא יצא, שהרי כל מה 11 שהיה בידו משעבד לראשונה, וכשנתן התשע נשאר 12 לו סלע, והרי לא נתן כל מה שבידו משגת. לפיכך 13 ישאר עליו³⁵ שאר ערך ראשון עד שיעשיר 14 וישלם³⁶. 15

(29) שהעריכו הכהן על ערכו השני תחילה, וזה היה כל מה שהשיגה ידו, שלא היה יכול ליתן גם את הסלע העשירי שבידו, כי משעבד הוא לתשלום ערכו הראשון. (30) שאחר-כך העריכו הכהן על ערכו הראשון, והרי אין בידו אלא סלע אחד. (31) שם ז: והוא-הדין אם נתן סלע אחד לשניה ותשעה סלעים לראשונה, יצא ידי שתייהן. שלכל אחת נתן כדי הישג ידו (תוספות לכתובות ז. דיבור-המתחיל שמעמינה). (32) שדינים: כל שקדם חובו גובה תחילה, ואם קדם האחרון וגבה - מוציאם מידו (הל' מלוה פ"כ, ה"א). (33) חילק רבינו בין הקדש לבעל חוב, ולכאורה זה סותר את דברי הגמרא בערכין שם, שנימקו את הדין הזה מפני ש"בעל חוב מאוחר שקדם וגבה, מה שגבה גבה" - הרי שלא חילקו ביניהם, ולדעת ה"לחם משנה" יש להגיה בגמרא שם: "הקדש מאוחר" ולא: בעל חוב מאוחר, אולם דברי רבינו הס'הם דברי רב שרירא גאון (הובאו ברי"ף לכתובות צד). האומר בקשר לגמרא שבערכין הנ"ל, במה דברים אמורים בהקדש, שאין הקדש מוציא מידי הקדש (שהכל רשות אחת היא, ולפיכך מה שגבה הגזבר עבור הערך המאוחר - גבה), אבל הדיוט מוציא מידי הדיוט (כלומר, שתי רשויות הן), ולפיכך מה שגבה לא גבה (מעשה רב, בשם אחי ר' שלמה הכהן מוילנה). וב"מרכבת המשנה" מכון את דברי רבינו לומר, ש"העריכין אינם כחובות". שבחוב, אפילו אם נאמר "מה שגבה - גבה", בכל זאת לא נפטר הלזה מלשלם לבעל חובו הראשון, ונשאר

טז. הָיוּ עָלָיו כְּלֵי מָשִׁי וּבָגָדִים מְזֻהָבִין - מַעֲבִירִין
 אוֹתָן מֵעָלָיו, וְנוֹתְנִין לוֹ כֶּסֶת הָרְאוּיָה לְאִישׁ
 בְּמוֹתוֹ.⁶¹ לְחָל, אֲבָל לֹא לְשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים.⁶²

61) בבא מציעא קיג: לענין סידור בעל חוב, והוא-הדין לענין ערכין, וכחכמים שם, ולא כרבי ישמעאל ורבי עקיבא האומרים: "כל ישראל ראויים לאותה איצטלה". 62) ע"פ הירושלמי קידושין פ"א, ה"ד. והשווה הל' מלוה פ"א, ה"ז.

יז. וְאִם הָיָה אֶמֶן - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי כְּלֵי אֶמְנוֹת מִכָּל
 מִין וּמִין. פִּינֵצֵד? אִם הָיָה חֲרָשׁ⁶³ - נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי
 מַעֲבָדִים⁶⁴ וְשְׁתֵּי מַגְרוֹת⁶⁵. הָיוּ לוֹ פָּלִים מְרִבִּין מִמֵּין
 אֶחָד וּמוֹעֲטִין⁶⁶ מִמֵּין שְׁנֵי - אֵין מוֹכְרִין מִן הַמְּרָבָה
 וְלִיקָחִין לוֹ מִן הַמוֹעֵט⁶⁷, אֲלֹא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי פָּלִים
 מִן הַמְּרָבִין וְכָל שֵׁשׁ לוֹ מִן הַמוֹעֵט⁶⁸.

63) חרש-עץ, נגר. 64) מקצועות להקצעת קרשים ולהחלקתם, ככתוב (ירמיה י, ג) "מעשה ידי חרש במעצד". 65) משור לנסר עצים, ככתוב (דברי הימים-א, כ, ג) "וישר במגרה". 66) כלי אחד. 67) להשלים לו שני כלים למין המועט. 68) כשם שהספיק לו כלי יחיד זה עד כה, כן יספיק לו להבא (משנה בערכין כג:), ואין אומרים עד עכשיו היו לו כלים מרובים ממין אחד, והיה משאילים לאחרים, ותמורת זה היו משאילים לו מהמין המועט, ועכשיו הגזבר יקח ממנו את הכלים העודפים ממין המרובה, ממילא לא ישאלו לו מן המין המועט, ויקנו לו כלי שני להשלים את המועט, אלא מניחים אותו כפי שהורגל עד כה (גמרא שם כד:).

יח. הָיָה חָמֵר אוֹ אֶפְרָי⁶⁹ - אֵין נוֹתְנִין לוֹ בְּהִמָּתוֹ⁷⁰,
 אֶף עַל פִּי שְׁאִין לוֹ מְזוֹנוֹת אֲלֹא מִמָּנָה⁷¹. הָיָה סֶפֶן
 - אֵין נוֹתְנִין לוֹ סְפִינָתוֹ, אֲלֹא יִמְכֶּר הַפֶּל⁷².

69) עובד אדמה, חקלאי. 70) צמדו. 71) כי אין אלו כלי אומנותו, אלא נכסיו (שם), כחכמים החולקים על רבי אליעזר, האומר: אכר - נותנים לו את צמדו, חמר - נותנים לו את חמורו. 72) שם יח. שלדעת החכמים דין ספינה כדן צמד וחמור, שאינם כלי אומנות אלא נכסיו הם, ונמכרים. ולדעת רבי אליעזר שם, דין ספינתו כדן צמדו, שפרנסתו הם, ואינם נמכרים.

יט. הָיוּ בְּנִכְסִים בְּהֵמָה וְעֶבְדִּים וּמְרָגְלִיּוֹת, וְאָמְרוּ
 הַתְּגָרִים⁷³: אִם יִלְקַח לְעֶבֶד זֶה כֶּסֶת בְּשָׁלְשִׁים⁷⁴,
 מִשְׁבָּח⁷⁵ הוּא מָאָה; וּפְרָה זֹאת, אִם יִמְתִּינוּ בָּהּ
 לְאֶטְלָס⁷⁶, מִשְׁבַּחַת עֶשְׂרֵה; וּמְרָגְלִית זֹאת, אִם מַעֲלִין
 אוֹתָהּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, תִּשְׁוֶה מָמוֹן רַב, וְכָאֵן אֵינָהּ
 שְׁוֶה אֲלֹא מַעֲט - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ⁷⁷. אֲלֹא פִּינֵצֵד
 עוֹשִׂין? מוֹכְרִין הַפֶּל בְּמָקוֹמוֹ וּבְשִׁעְתוֹ כְּמָה שֶׁהוּא.
 שְׁנֵאמַר: וְנָתַן אֶת הָעֶרְכָּף בְּיוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לָהּ -
 לְרִבּוֹת כָּל דָּבָר שֶׁל הַקֹּדֶשׁ שְׁאִין מְפָרְסִין⁷⁸ אוֹתוֹ
 וְאֵין מְמַתִּינִין בּוֹ לְשׁוּק וְלֹא מוֹלִיכִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם
 לְמָקוֹם. אֵין לְהַקְדֵּשׁ אֲלֹא מָקוֹמוֹ וּשְׁעָתוֹ⁷⁹.

יד. חִיבֵי עֶרְכִין וְדָמִים - מְמַשְׁפְּנִין אוֹתָן⁴⁶, וְלִיקָחִין
 מֵהֶן פֶּעַל כְּרֶחֶן מֵה שְׁנֵדוֹ⁴⁷. וְאֵין חִיבִין לְהַחְזִיר
 לָהֶם הַמְשָׁכּוֹן בְּיוֹם אוֹ פְּלִיגָה⁴⁸. וּמוֹכְרִין כָּל הַנִּמְצָא
 לָהֶם מִן הַקְּרָקַע וּמִן הַמִּטְלָטְלִין, מִכֶּסֶת וּכְלֵי
 תְּשָׁמִישׁ הַבַּיִת וְעֶבְדִּים וּבְהֵמָה, וְנִפְרָעִין מִן הַכָּל.
 וְאֵין מוֹכְרִין לֹא כֶּסֶת אֶשְׁתוֹ וְלֹא כֶּסֶת בְּנִיו, וְלֹא
 בָּגָדִים שֶׁצָּבָעוּ לְשִׁמּוֹן⁴⁹, וְלֹא סִנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלִּקָּחָן
 לְשִׁמּוֹן⁵⁰. וְכֵן הַמְּקַדֵּשׁ כָּל נִכְסֵיו - לֹא הַקֹּדֶשׁ אֶת
 אֱלֹהֵי⁵¹.

46) גזבר נכנס לבתייהם ליטול משכון כנגד המגיע מהם (משנה בערכין כג: וברש"י). ובתוספתא שם פ"ג מ"ח "והערכין והדמים ממשכנים". 47) לאחר שנישמו, וידוע הסכום המגיע מהם, אבל לפני השומה אין ממשכנים (יד איתן). 48) כדן מלוה הממשכן את הלוה, שנאמר בו (דברים כד, יג) "השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש". והטעם שאין חייבים להחזירו בערכין, כי במחזור משכון נאמר (שם): "ולך תהיה צדקה", ודרשו חכמינו (בבא מציעא קיד.) "מי שצריך צדקה (=הדיוט), יצא הקדש שאין צריך צדקה". 49) שילבשום, אע"פ שעדיין לא לבשום. 50) ולא נעלום עדיין, הרי הם בחזקתם בשעת לקיחה (ערכין פ"ו, מ"ה, וברע"ב שם). 51) שם, ובבא קמא קב: אמרו בקשר לזה: "כל המקדיש נכסיו, נעשה כמי שהקנה להם (=לאשתו ובניו) כסות אשתו ובניו מתחילה" ואין אלו נכסיו שלו. והשווה הל' מלוה פ"א, ה"ה.

טו. וְנוֹתְנִין לוֹ מִכָּל נִכְסֵיו, לְזֶה שֵׁשׁ עָלָיו עֶרְכִין
 אוֹ דָּמִים אוֹ שֶׁהַקֹּדֶשׁ מָנָה לְבִדָּק הַבַּיִת⁵² וְאֵין לוֹ -
 נוֹתְנִין לוֹ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד, וְסִנְדָּלִיו, וְכֶסֶף
 לְיֹשֵׁב עָלָיו, וּמָטָה וּמַצֵּעַ⁵³ הָרְאוּיִין לוֹ לִישֹׁן
 עֲלֵיהֶם⁵⁴. וְאִם הָיָה עֲנִי⁵⁵ - נוֹתְנִין לוֹ מָטָה וּמַצֵּעַ⁵⁶
 לִישֹׁן עָלָיו. וְנוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שְׁלִשִׁים יוֹם⁵⁷, וְכֶסֶת
 שְׁנֵים עָשָׂר חֲדָשׁ⁵⁸. לוֹ לְבָדוֹ, אֲבָל לֹא לְאֶשְׁתוֹ
 וּבְנֵיו⁵⁹, אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא חִיב בְּמְזוֹנוֹתֵיהֶם
 וּבְכֶסֶתוֹתָם⁶⁰. וְאֵין נוֹתְנִין לוֹ אֲלֹא כֶּסֶת הָרְאוּיָה לוֹ.

52) דוקא כשהקדיש מנה, אבל המקדיש כל נכסיו, אף תפיליו בכלל, ודינו יתבאר לקמן פ"ו, ה"ג. 53) כלי מיטה, כגון מזון סדין וכו'. 54) ואם אין לו, משיירים לו כסף לקנות את כל אלה (ערכין פ"ו, מ"ג וברע"ב שם). 55) שאינו רגיל במצעות. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) כל אחד לפי הרגלו (בבא מציעא קיג:) לענין סידור בעל חוב, והוא-הדין לענין ערכין, כמבואר שם. והשווה הל' מלוה פ"ג, ה"ו. 58) ואם אין לו, משאירים לו מעות כדי לקנותם (תפארת-ישראל למשנה ערכין שם) ובגמרא שם כד. אמר: "ואם מן הוא מערכך - החייתה מערכך". כלומר, תן לי חיותו מדמי ערכך. 59) אין צורך להשאיר להם מזונות וכסות, שנאמר: "הוא מערכך" - ולא אשתו ובניו מערכך (שם), אבל מה שכבר ייחד להם, אין לוקחים מהם (תפארת-ישראל שם). 60) ראה הל' אישות פ"ב, ה"ב, וה"ד. ופ"ה, ה"ו.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי ג' תשרי - ספר הפלאה - הלכות ערכין קצה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(3) במתנה מאחר, שאינו מורישו. (4) שם, כב: "ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו יקדיש לה". ודיניה מפורשים להלן הכ"ו. (5) כשבא לגאלה מידי הגזבר, מעריכים אותה לפי גודל שטחה בין שהיא אדמה טובה בין שהיא רעה, ואין מעריכים אותה לפי שוויה. (6) ערך פדיונה. (7) ויקרא כז, טז. וכמבואר להלן.

ב. וְכִמָּה הוּא? כָּל מְקוֹם שֶׁרְאוּי לְזַרְעַ בּוֹ חֶמֶר⁸ שְׁעוּרִים, וְיִזְרְעוּ בִּידָּ⁹ וְלֹא יִקְרָב¹⁰ זְרִיעָתוֹ וְלֹא יִרְחַק אוֹתָהּ¹¹ - עֲרָפוֹ חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים לְכָל שָׁנִי יוֹבֵל¹². וְאִין שָׁנָת יוֹבֵל¹³ מִן הַמִּנְיָן¹⁴. וְאַחַד הַמְּקַדִּישׁ שָׂדֶה טוֹבָה שְׁאִין בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָהּ, אוֹ שָׂדֶה רָעָה שְׁאִין כְּמוֹתָהּ לָרַע - כִּזֶּה מְעִרְכִין אוֹתָהּ¹⁵.

(8) שלשים סאה, סאה היא אחת ממדות היבש והלח, ובמדות זמננו היא בערך 13.3 ליטר. (9) פרט ל'מפולת שוורים', שהיו רגילים לתת שקים מלאים זרע של השוורים ומנוקבים מתחתיהם, נקבים רחבים, ומוליכים אותם על פי המחרישה והזרע נופל, וגדול שטח קרקע המקבל כור זרע הנזרע ביד, שאינה עבה ומקובצת, משטח המקבל כור זרע ב'מפולת שוורים' שהיא עבה ומקובצת ביותר (ערכין כה. וברש"י). (10) יצופף, שנמצא הפודה מפסיד. (11) זריעה מפורזת ומפורדת הרבה, שהוא הפסד להקדש (שם). (12) שאם הקדיש שדהו בשנה הראשונה לאחר היובל, ורוצה לגאלה מידי ההקדש באותה שנה, עליו לשלם חמישים שקלים עבור ארבעים ותשע שנה שהיתה עתידה להיות ברשות ההקדש עד היובל הבא, כמבואר לקמן הי"ב. (13) הבא. (14) נמצא, שהחמישים שקל שהוא נותן להקדש בפדיון שדהו, הוא רק עבור ארבעים ותשע שנה, שהיתה עומדת להיות ברשותו, סלע ופונדיון לשנה. כמבואר בהלכה הבאה (משנה, ערכין כה.). וב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי, שנינו: "עד שנת היובל - שלא יכנס בה משנת היובל כלום", כלומר, שאינו חושב שנת היובל הבא לחשבון חמישים שקל. (15) לפי חשבון קצוב זה. ובדפוס רומי: מעריכין אותה (משנה, ערכין יד.). וב'תורת כהנים' פרשת בחוקותי אמרו בקשר לזה "גזירת מלך היא". וראה ב'העמק דבר' להנצי"ב ויקרא כז, טז טעם הדבר.

ג. כָּכָר בְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת שְׁקָלִים¹⁶, שֶׁהַשְּׁקָל הָאֲמוּר בַּתּוֹרָה הוּא הַנִּקְרָא סֵלַע בְּלִשׁוֹן חֻקִּים. וְהַגֵּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה¹⁷ - הִיא הַמָּעָה בְּדִבְרֵי חֻקִּים. וְהוֹסִיפוּ עַל הַשְּׁקָל¹⁸ וְעָשׂוּ אוֹתוֹ סֵלַע¹⁹. וְהַסֵּלַע אֲרָבְעָה דִּנָּרִין. וְהַדִּנָּר שֵׁשׁ מָעֵין. וְהַמָּעָה שְׁנֵי פוֹנְדִּינִין²⁰. נִמְצָא לְכָל שָׁנָה²¹ סֵלַע וּפוֹנְדִּינִין²². שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁהַסֵּלַע שְׁמֹנֶה וָאַרְבָּעִים פוֹנְדִּינִין²³, כִּשְׁמִיתָן פוֹנְדִּינֹת לָקַח סֵלַע מִן הַשְּׁלֹחָנִי²⁴ - נוֹתֵן תְּשֻׁעָה²⁵ וְאַרְבָּעִים²⁶.

(16) פ"א, ה"ב-ג. (17) שמות ל, יג "עשרים גרה השקל". (18) שהיה משקלו שלש מאות ועשרים שעורה. (19) במשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני - שהוא כסף במשקל שלש מאות וארבע ושמונים שעורה בינונית (שם).

(73) הסוחרים, "מדינים סוחרים" (בראשית לו, כח) מתרגם אונקלוס: מדינאי תגרי. (74) דינר. (75) בכת"י התימנים: משביח, וכן בלשון המשנה ערכין פ"ו, מ"ה. כלומר, הבגד היפה, משבחיו ומעלה את דמיו מאה דינר על הדמים, שהוא שוה עכשיו (ערכין כד. וברש"י). (76) ובכת"י התימנים: אם תמתינו בה לאטלים, אטלים - יום השוק. ורש"י לחולין צא: מפרש: שוק שמוכרים בו בשר. (77) להשהות את מכירתם. (78) מייפים ומקשטים. (79) ערכין כד. כי אם תשהה את מכירתם כדי להשביחם, לפעמים אתה גורם לידי הפסד, שיוזלו או יגנבו, כמו שאמרו (שקלים פ"ד, מ"ג) "אין משתכרים בשל הקדש". וזהו מאותו הטעם, כמבואר בירושלמי שם ה"ב (ע"פ פירוש המשנה לרבינו בערכין שם). וראוי להעיר, שרש"י מפרש שם, אין להקדש אלא מקומו ושעתו - שאם אדם עני העריך עצמו, ויש לו מרגלית, לא ישהנה הגזבר לומר: העלה אותה לכרך ולפי אותם הדמים תן, אלא לפי מה ששוה כאן שמים, וזה (העני) משהה אותה וימכרנה כמו שירצה, ולפי השומה הקודמת יתן, שהרי בזמן שהעריכו כהן לא היה לו יותר, ורבינו נמשך כנראה אחרי פירוש 'רבינו גרשום' שם.

כ. כִּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁸⁰? בְּמַטְלָטְלִין וְעֶבְדִּים⁸¹; אֲבָל הַקְּרָקְעוֹת⁸² - מְכַרְזִין עֲלֵיהֶם שְׁשִׁים יוֹם רְצוּפִים בַּפֶּקֶר וּבַעֲרָב⁸³ וְאַחֵר כֶּךָ מוֹכְרִין אוֹתָם⁸⁴.

(80) שאין משהים את מכירתם. (81) שיש חשש שהמטלטלין יגנבו והעבדים יברחו, ויגיע הפסד להקדש, כמבואר בכתובות ק: והשווה הל' מלוה פ"ב, הי"א. (82) שאין בהם חשש של גניבה והברחה. (83) שעת כניסת הפועלים לעבודתם ושעת יציאתם, כמבואר לקמן פ"ד, הכ"ז. (84) משנה בערכין כאן: "שום ההקדש ששים יום ומדברי הגמרא שם כב, שאמרו: "שום היתומים שלשים יום (רצופים, כמסקנת רב חסדא שם) ושום ההקדש ששים יום" מוכרח, שששים יום של הכרזת הקדש - רצופים הם (לחם-משנה). והשווה תוספות ערכין כד, דיבור-המתחיל אין להקדש, שגם הם מחלקים בין מכירת מטלטלין של הקדש למכירת קרקעות. וראה עוד הבדלים בין שומת מטלטלין לשומת קרקעות, לקמן פ"ח, ה"ב.

יום רביעי ג' תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1) שדה אחוזה כיצד מעריכים אותה בפדיונה, דין המקדיש שדהו בשנת היובל, מקומות שאינם ראויים לזריעה איך הם נמדדים, אילנות שהוקדשו כיצד הם נפדים, שדה שהוקדשה ולא נפדית ביובל למי היא שייכת, המקדיש שדה מקנתו כיצד פודים אותה, ומה דינה כשמגיע היובל, ימי ההכרזה על שומת מכירת שדה ההקדש.

א. שָׂדֶה שֶׁיִּרְשָׁה אָדָם מִמּוֹרִישׁוֹ - הִיא הַנִּקְרָאת² שָׂדֶה אֲחֻזָּה. וְשָׂדֶה שֶׁלִּקְחָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ³ - הִיא הַנִּקְרָאת שָׂדֶה מְקַנָּה⁴. וְהַמְּקַדֵּשׁ שָׂדֶה אֲחֻזָּתוֹ - מוֹדִידִין אוֹתָהּ⁵, וְעֲרָבָהּ⁶ הוּא הָעֶרֶךְ הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה⁷.

(2) בתורה (ויקרא כז, טז) "ואם משדה אחוזתו יקדיש".

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(20) הרי שמונה וארבעים פונדיונים לסלע. (21) מארבעים ותשע שנה עד שנת היובל שאינה מן המנין. (22) משנה, ערכין כה, א. וביחד הם מסתכמים לחמשים שקלים ופונדיון. (23) נמצא שהפונדון המ"ט הוא מיותר לכאורה. (24) החלפן. (25) שכר החלפתו פונדיונים הקלים לשקל הכבד (בכורות נ.) "קילבון לפרוטרוט".

ד. החמר הוא הפר²⁶, והוא שני לתכין. והלתן²⁷ חמש עשרה סאין²⁸. נמצא החמר שלשים סאה, שהן עשר איפות²⁹. כל שלש סאין - איפה. וכבר בארנו בהלכות שבת³⁰, שהמקום שיש בשבורו³¹ חמשים אמה על חמשים אמה הוא בית סאה³², והוא מזרע סאה. נמצאת למד, שהמקום שיש בשבורו חמשה ושבעים אלף אמה³³, שהוא ברבוע מאתים ארבע ושבעים אמות על מאתים ארבע ושבעים אמות בקרוב³⁴, הוא בית כר, והוא זרע חמר שעורים.

(26) שהוא מדה של שלשים סאה "מחומר חיטים" (יחזקאל מה, יג) מתרגם יונתן: מכור חיטין. (27) ונזכר בהושע ג, ב: "ולתן שעורים". וראה בבא-מציא קד, א. וברש"י שם. (28) ככתוב (יחזקאל מה, יא) "ועשירית החומר האיפה". (29) פט"ז, ה"ג. (30) שטחו, ובהל' שבת שם: "שיש בתשברתו". תשבורת - שם לחכמת המדות ההנדסיות, ובערבית קוראים לחלקי מדות - שברים ("ש"אבן תבון, בפירושו למלים זרות שבמורה נבוכים). ולדעת ה'לחם משנה' הנוסח כאן: שיש בריבועו. (31) והוא שני אלפים וחמש מאות אמה, כשתכפיל חמשים על חמשים, תהיה התוצאה שני אלפים וחמש מאות. (32) והוא בית כור, שהוא פי שלשים מבית סאה, ושני אלפים וחמש מאות כפול שלשים, עולה לשבעים וחמש אלף, וכשתרבעו ארכו כרחבו, יצא לך חשבון כל צלע כדלהלן. (33) "מאתים ושלש ושבעים ושש שביעיות בקירוב" (לשון רבינו בפירושו לכלאים פ"ב, מ"ט). וראה עירובין פ"ב מ"ה, ברע"ב וב'תוספות יו"ט" שם.

ה. פיצד דרך החשבון³⁴ בערכי שדות? הרי שהקדיש שדה אחתו, ונשאר ליובל שמונה שנים, חוץ משנת היובל שאינה בחשבון כמו שבארנו³⁵, כל הרוצה לפדותה מיד הקדש - נותן לכל זרע חמר שעורים³⁶ שמונה סלעים ושמונה פונדיונות³⁷. ואם רצו הבעלים לפדותה - נותנין עשר סלעים ועשרה פונדיונות, לפי שהן מוסיפין חמש³⁸. וכן כל חמש האמור בתורה, צריך שיהא הקרן עם התוספת³⁹ חמשה, נמצא שהוסיף רביע הקרן⁴⁰. וכן אם פדתה אשתו של מקדיש או אחד מירשיו⁴¹ - הרי אלו מוסיפין חמש⁴².

(34) שאמרה תורה (ויקרא כז, יח) "וחשב לו הכהן את הכסף". (35) לעיל ה"ב. (36) שטח קרקע הראוי לזריעת כור שעורים. (37) סלע ופונדיון לכל שנה, שהיתה ראויה להיות ברשות ההקדש, שהרי אם לא נפדית היא יצאה

ביובל לכהנים, כמבואר בסמוך ה"ט. (38) משנה, ערכין כה, א. שנאמר (שם, יט) "ואם גאול יגאל . . . המקדיש אותו, ויסף חמשית כסף ערכך עליו". (39) בדפוסים קדומים: התוספת. (40) שעל ארבעה רבעים מוסיף רבע חמישי מן החוץ, וזהו הנקרא בתלמוד "חומש מלבר" = מבחוץ (בבא-מציא נג:). והשווה הל' מעשר שני פ"ה, ה"א. (41) לאחר מות המקדיש, אבל אשתו אפילו בחי בעלה, שאשתו כגופו (משנה-למלך). (42) 'תורת כהנים' שם "ואם גאול יגאל - לרבות את האשה ואת הירוש". והשווה לקמן פ"ה, ה"ג.

ו. נשאר ליובל ארבע שנים - נותן הפודה ארבע סלעים וארבעה פונדיונות לכל חמר. ואם הבעלים פדו אותה - נותן חמש⁴³. וכן לפי חשבון זה סלע ופונדיון לכל שנה⁴⁴. ואינו נותן שנה בשנה⁴⁵, אלא נותן הכל כאחד⁴⁶.

(43) חמשה סלעים וחמשה פונדיונות. (44) עד שנתיים, אבל אם נשאר עד ליובל פחות משנתיים, יתבאר בסמוך ה"ח. (45) בתשלומים, שכר שנה בכל שנה. (46) ערכין כה, א. שנאמר: "וחשב לו הכהן את הכסף" - עד שיהא כסף כולו כאחד, כלומר כל סכום הכסף הדרוש. אבל אם רצה לגאול רק חציה - גואל, כמבואר לקמן פ"ה, ה"ב.

ז. נשאר בינו ובין היובל שנה - אינו יכול לתן סלע ופונדיון לפדותה; שנאמר: "וחשב לו הפדה על פי השנים הנותרות" - אינה נפדית בגרעון כסף⁴⁷ אלא קדם ליובל בשתי שנים⁴⁸ או יותר.

(47) שגורעים לפי מנין השנים שמשנת היובל העבר עד שנת הפדיון (רש"י לתורה שם). (48) שמיעוט שנים, שתיים ('תורת כהנים' בחוקותי פרק י) וכן בערכין כד, א. אבל אם רצה ליתן חמשים שקל לכל חומר - רשאי ופודה, כמבואר לקמן ה"ט.

ח. נשאר בינו ובין היובל שנה וחדשים, אם רצה הגזר לחשב החדשים⁴⁹ שנה⁵⁰ ויתן שנים שקלים ושנים פונדיונים לכל זרע חמר - הרי זה מתיר⁵¹. לפי שאין מחשבין חדשים להקדש⁵²; שנאמר: על פי השנים הנותרות - שנים אתה מחשב להקדש, ואי אתה מחשב חדשים.

(49) שנשארו. (50) כאילו הם שנה שלימה, וכאילו נשארו למקדיש שתי שנים שלימות עד היובל. (51) ערכין כה, א. "מנין שאם אתה רוצה לעשות חדשים לשנה עושה . . . כגון שהקדישה בחצי ארבעים ושמונה, תלמוד לומר: וחיוב לו הכהן - מכל מקום". מתוך שלא נאמר: ונתן על פי השנים, אלא וחיוב לו הכהן, משמע שבכהן הדבר תלוי. והראב"ד חולק, ולדעתו יש טעות-סופר בנוסח הגמרא שלפנינו, כי איך אפשר שהכהן יחשב לו החדשים שנשארו כאילו הם שנה שלימה, ויתן הפודה רק שני סלעים ושני פונדיונות. והלא הוא מפסיד את ההקדש, שאם הכהן לא יחשב לו חדשים לשנה, יוכרח הפודה ליתן חמשים שקלים לכל חומר. אולם רבינו סובר, כי הכל תלוי בראות עיני

61) בשנה הראשונה ליוכל הבא. (62) לנכות מערך הפדיון כפי החדשים שכבר יצאו, כגון שהיה עומד בניסן, שהוא אמצע שנה, לא יאמר אנכה חצי סלע וחצי פונדיון עבור ששת החדשים שכבר יצאו. (63) והוא-הדין בשאר שנות היובל, אין מחשבים חדשים להקדש (שם כה.). (64) משנה, שם כד, א: "ולא גואלים אחר היובל פחות משנה אחת". ונתבאר בגמרא שם: אין גואלים בגירוע, אבל בלא גירוע יכול לגאול.

יג. פְּשָׁמוֹדֵדִין⁶⁵ - אֵין מוֹדֵדִין אֶלָּא מְקוֹמוֹת הָרְאוּיִין לזְרִיעָה. הֵיוּ שָׁם סְלָעִים⁶⁶ גְּבוּהִים עֲשָׂרָה טַפְחִים, אוּ נִקְעִים⁶⁷ מְלֵאִים מִים עֲמָקִים עֲשָׂרָה טַפְחִים - אֵין נִמְדֵדִין עִמָּה⁶⁸; פְּחוֹת מִכָּאן - נִמְדֵדִין עִמָּה⁶⁹.

(65) את גודל השדה לראות כמה ראוי לזרוע בו (לעיל ה"ב). (66) אדמות קשות כסלע. (67) גומות. (68) והם נפדים בשווים. (69) ומעביר עליהם חבל ומודד והולך (משנה, שם כה.). ובגמרא שם מפורש: נקעים פחות מעשרה טפחים המלאים מים - נקראים ספלי הקרקע, וסלעים הנמוכים מעשרה, שדרות הקרקע הם - כשדרה של בהמה הגבוהה ובולטת מגבה - ואינם חשובים בפני עצמם.

יד. הֵיוּ בָּהּ מְקוֹמוֹת נְמוּכוֹת⁷⁰ עֲשָׂרָה אוּ יוֹתֵר וְאֵין בָּהֶן מִים - נִמְדֵדִין פְּגָי עֲצָמָן, וּמַחֲשִׁבִין לָהֶם מָה שְּׂרָאוּי לָהֶם⁷¹.

(70) משקעים מעין נקעים. (71) לפי שווים, ולא לפי חשבון חמשים סלעים לבית כור. שבוודאי אינם שווים כמו שאר השדה (כסף-משנה).

טו. הֵיטָה מְלָאָה אֵילָנוֹת, אָף עַל פִּי שְׂלֵא פִּרְשׁ⁷² - הָרִי הַקָּדִישׁ גַּם הָאֵילָנוֹת; שֶׁכֵּל הַמְּקָדִישׁ - בְּעֵין יָפָה הוּא מְקָדִישׁ⁷³. וּמַחֲשִׁבִין אֶת הָאֵילָנוֹת בְּשְׁוִייהֶן, וְהַקְרָע מוֹדֵדִין אוֹתָהּ וְיֵהִי עֲרֶפֶה סֹלַע וּפּוֹנְדִיוֹן לְכָל שָׁנָה וּלְכָל זֶרַע חֹמֶר, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ⁷⁴.

(72) שהוא מקדיש גם את האילנות. (73) אילנות לבד וקרקע לבד, ולא שיפדה האילנות אגב קרקע (ערכין יד. וברש"י). (74) לעיל ה"ה.

טז. הַמְּקָדִישׁ אֶת הַשָּׂדֶה שְׂאִינָה רְאוּיָה לזְרִיעָה, וְהִיא הַנִּקְרָאת טְרָשִׁין⁷⁵ - פּוֹדִין אוֹתָהּ בְּשְׁוִייהָ⁷⁶. וְכֵן הַמְּקָדִישׁ אֶת הָאֵילָנוֹת בְּלִבְד⁷⁷ - פּוֹדִין אוֹתָן בְּשְׁוִייהֶן⁷⁸.

(75) אדמת סלעים, שאינה ניתנת לחרישה בגלל ריבוי הסלעים שבה. (76) ולא לפי מדתה, שנאמר (ויקרא כז, טז) "לפי זרעו", וזו אינה בת זריעה (ערכין יד:). (77) שפירש, שאינו מקדיש אלא אילנות ולא קרקעם. (78) שם, "זרע, אמרה תורה - ולא אילנות. וראה לקמן הכ"ה.

יז. הֵיוּ הָאֵילָנוֹת שְׂלֵשָׁה אֵילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סֵאָה⁷⁹, וְלֹא פִּרְשׁ שֶׁהָאֵילָנוֹת בְּלִבְד הוּא שֶׁהַקָּדִישׁ - הָרִי זֶה הַקָּדִישׁ אֶת הַקְרָע⁸⁰ וְאֶת הָאֵילָנוֹת שְׂבִינִיהֶן⁸¹. אֲכָל

הכהן, שאם הוא רואה שהמקדיש לא יגאלנה בשום פנים, שלא יסכים ליתן חמשים שקלים עבור שנה וחצי, אז רשאי לעשות חדשים שנה וליטול שני סלעים ושני פונדיונות, שאם יחכה הכהן עד היובל תצא השדה לכהנים, תמורת דמי שווייה בלבד, אבל אם הוא רואה שהבעלים רוצים לגאלה בכל מחיר, אזי לא יחשב חדשים לשנה, אלא יטול כל החמשים שקלים. וראה להלן ה"ט ובביאורנו שם, וגזירת הכתוב היא, שיהא הדבר מסור לגזבר (רדב"ז). והשווה דברי רבינו בפירושו למשנה שם. וב'תוספות' שם כה, א - העירו כי מה שאמרו בגמרא "שהקדישה בחצי ארבעים ושמונה" לאו דוקא כשהקדישה אז, שאין הדבר תלוי בשעת ההקדש אלא בשעת הגאולה, וזה מתאים לדברי רבינו כאן. (52) זה חוזר אל המשפט הקודם: "אם רצה הגזבר", משמע שאם לא ירצה - אין החדשים יכולים להחשב כשנה, ולפיכך אין המקדיש יכול לכופף את הגזבר לחשבם כשנה לפדות בגרעון כסף (ערכין, שם). אולם, מתוך סימני ההפסק שבדפוס רומי ר"מ, נראה, שפסקה זו שייכת להלכה ט הבאה, והיא התחלת ההלכה הבאה.

ט. לְפִיכָף⁵³ אֵין רְאוּי לְאָדָם לְהַקְדִּישׁ שָׂדֶהוּ לְפָנֵי הַיּוֹבֵל בְּפָחוֹת מִשְׁתֵּי שָׁנִים⁵⁴. וְאִם הַקָּדִישָׁה - הָרִי זֶה מְקָדִישָׁה. וְאִינָה נִפְדִּית בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף; אֶלָּא אִם רָצָה הַפּוֹדֶה לְתֵן חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל חֹמֶר - פּוֹדֶה אוֹתָהּ⁵⁵. וְאִם לֹא פָדָאָה - הָרִי זֶה יוֹצֵאָהּ לְפָנֵהֶם בַּיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר⁵⁶.

(53) הואיל ואין מחשבים חדשים לשנה. (54) שיצטרך לפדות בחמשים שקלים כל חומר, וראוי לו לחוס על ממונו ולא יקדישה כל עיקר (ערכין כד.). (55) ונמצא מפסיד ארבעים ושמונה סלעים פחות שני פונדיונות (שם). (56) לקמן ה"ט.

י. הַקָּדִישׁ שָׂדֶהוּ בְּשָׁנָה הַיּוֹבֵל עֲצָמָה - אִינָה מְקָדִישָׁה⁵⁷. וְכֵן וְלֹא שֶׁהַקָּדִישׁ בְּשָׁנָה הַיּוֹבֵל עֲצָמָה - הָרִי זֶה מְקָדִישָׁה.

(57) ערכין כה, ב כשמואל, שנאמר: "אם משנת היובל יקדיש שדהו", משנת - משנה שאחר היובל, ולא נאמר: בשנת היובל, מכאן שאין שנת היובל בכלל. וחזר בו רבינו מפירושו למשנה ערכין פ"ז, מ"א, שפסק שם כרב, שהקדישה ביובל מקדושת.

יא. פֶּשֶׁם שְׂגוּאֲלִין⁵⁸ לְעוֹלָם⁵⁹, כֶּף מְקָדִישִׁין לְעוֹלָם⁶⁰.

(58) הכהנים והלויים. וזה מוסב אל סוף ההלכה הקודמת. (59) אפילו לאחר שעבר היובל, כמבואר לקמן הכ"א, שנאמר: "גאולת עולם תהיה ללויים". (60) משנה, ערכין כו, ב. והשווה ה"י שמיטה פ"ג ה"ז.

יב. הַמְּקָדִישׁ אֶת שָׂדֶהוּ אַחֵר הַיּוֹבֵל⁶¹ - אִינָה נִפְדִּית בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף⁶² עַד שִׁיגְמַר שָׁנָה אַחֵר הַיּוֹבֵל, לְפִי שְׂאִין מַחֲשִׁבִין חֲדָשִׁים לְהַקְדִּישׁ⁶³. לְפִיכָף, אִם רָצָה הַפּוֹדֶה לְתֵן חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל לְכָל זֶרַע חֹמֶר - הָרִי זֶה פּוֹדֶה אֶפְלוּ בַּיּוֹם שֶׁאַחֵר הַיּוֹבֵל, וְאִינוּ גוֹרַע כְּלוּם⁶⁴.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מידו, יתבאר דינה בהלכה הבאה. (89) ש"סתם הקדשות לבדק הבית" כמבואר לקמן פ"ה, ה"ז. ומכאן אתה למד, שכוונת רבינו לעיל ה"ח "אם רצה הגזבר לחשוב החדשים שנה, ויתן שנים שקלים ושני פונדיונים" וכו' אינה משום רווח ההקדש, שהרי אפילו הבעלים לא יתנו הכסף, יתנו הכהנים את דמיה כפי שוויה, ויתכן שצפוי מזה רווח להקדש אם לא יחזירוהו לבעלים, אלא גזירת הכתוב היא, למסור הדבר לידי הגזבר, לחוס על המקדיש שלא יפסיד שדהו (רדב"ז).

כ. גֵּאֲלָה הַמִּקְדָּשׁ קֶדֶם שְׁנֵינִי הַיּוֹבֵל - הָרִי ז' 90
חֲזוֹרָתָהּ לְבַעֲלֶיהָ, וְהָעֶרְךָ שְׁנָתָן יִפְלֵ לְבָדֵק הַבֵּית, 91
כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. 92 וְכֵן אִם גֵּאֲלָה בְּנוֹ שֶׁל מִקְדָּשׁ - הָרִי 93
זו חֲזוֹרָתָהּ לְאֲבִיו בַּיּוֹבֵל. 94 אֲבָל אִם גֵּאֲלָה אוֹתָהּ בְּתוֹ 95
אוֹ שְׁאֵר קְרוֹבִיו אוֹ נָכְרִי מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ: אִם הָיָה 96
הַמִּקְדָּשׁ וּגֵאֲלָה מִיָּדָּהּ - חֲזוֹרָתָהּ לְעוֹלָם; 97 וְאִם 98
לֹא גֵאֲלָה מִיָּדָּהּ, אֲלָא הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְהָיָה תַּחַת יַד הַבֵּית 99
אוֹ שְׁאֵר קְרוֹבִים אוֹ נָכְרִי - הָרִי ז' יוֹצֵאָהּ לְהֶקְדֵּשׁ, 100
וְאִינָהּ חֲזוֹרָתָהּ לְבַעֲלִים לְעוֹלָם, אֲלָא תִּהְיֶה אֲחֻזָּהּ 101
לַכֹּהֲנִים; שְׁנֵינִי: וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֻרָתָהּ בִּיבֹל לַכֹּהֵן 102
וּגְזוֹרָתָהּ. 103 וְאִין הַכֹּהֲנִים צָרִיכִין לַתֵּן דָּמִים, שְׁכָבֵר 104
נִפְדֵּית מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ וּלְקַח 105 עֲרֻפָּה מֵאַחֵר, אֲלָא תַּחֲזוֹר 106
לַכֹּהֲנִים כְּאֵלוֹ הֵם בְּעָלֶיהָ. 107

(90) כנוסח ויניציאה. (91) לשון "חזורת" תמוהה, וה"ה כבר תחת ידו, וכבר עמד על הראב"ד. אכן, כוונת רבינו, שאם חזר המקדיש ומכרה לאחר, חזרת היא אליו ביובל כדין מוכר שדה אחוזתו, ואין אומרים: מקדיש זה גאלה מיד ההקדש, והרי היא אצלו כ"שדה מקנה", ובשנת היובל תחזור להקדש שמכרה לו (רדב"ז). (92) בהלכה הקודמת. (93) ערכין כה, ב. שנאמר "ואם מכר את השדה לאיש אחר" לאחר ולא לבן, שאינו נקרא אחר, שכן קם תחת אביו ליעוד אמה עבריה, ולעבד עברי (אם מת האב בתוך שש שנות עבודתו - עובד הוא את בנו). (94) משנה, ערכין כה, א. וגורס רבינו שם: "גאלה אחר . . . וגאלה מידו, אינה יוצאת לכהנים ביובל". וכן בפירוש המשנה לרבינו שם. אולם הנוסח שלפנינו במשנה: "גאלה אחר. . . וגאלה מידו, יוצאה לכהנים ביובל". (95) ראה בביאורנו לעיל אות פו, ותקיש לכאן. (96) למעלה מפסוק זה כתוב: "ואם לא יגאל את השדה" - דרשו חז"ל (ערכין כה:): "לא יגאל" - בעלים, "ואם מכר את השדה" - גזבר. (97) בכת"י התימנים: ולקוח. (98) וכן משמע מלשון המשנה שם "הגיע יובל ולא נגאלה . . . רבי שמעון אומר נכנסים ולא נותנים". ואפילו רבי יהודה האומר: נותנים את דמיה, אינו אלא כשלא נגאלה כלל, משום שאין הקדש יוצא בלא פדיון, אבל כשכבר נגאלה ע"י אחר - מודה לרבי שמעון, שאין לכהנים נותנים דמים (רדב"ז).

כא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הָיָה 25
הַמִּקְדָּשׁ פֶּהֱן אוֹ לִי - הָרִי ז' גּוֹאֵל לְעוֹלָם. וְאִפְלוּ 26
עֶבֶר עָלֶיהָ הַיּוֹבֵל וְלֹא נִפְדֵּית מִן הַהֶקְדֵּשׁ - פּוֹדָה 27

1 אִם הָיָה הָאֵילָנוֹת נְטוּעִים כָּל שְׁלֹשָׁה אֵילָנוֹת בְּיִתְרָה
2 מִבֵּית סָאָה אוֹ בְּפָחוֹת⁸², אוֹ שֶׁהֶקְדִּישׁן זֶה אַחֵר זֶה⁸³
3 - הָרִי ז' לֹא הֶקְדִּישׁ אֶת הַקֶּרֶקֶע⁸⁴ וְלֹא אֶת הָאֵילָנוֹת
4 שְׁבִינִיָּהֶם.

(79) מפורזים כסדרם, שהוא שלשה אילנות נטועים לכל בית סאה. ושיעור שטח בית סאה מבואר לעיל ה"ד. ובגירסת הגמרא שלפנינו (ערכין יד.): "שלשה אילנות ממטע עשרה לבית סאה". ורבינו גורס שם: "שלשה אילנות לבית סאה" (כסף-משנה). ושתי הגירסאות נכונות, כי אילנות "נטיעות" (קטנים) נטיעתם עשרה לבית סאה, ואילו אילנות גדולים, סדרם שלשה לבית סאה ('תוספות' שם). והשווה הל' שמיטה פ"ג ה"ב "איזו היא שדה האילן, כל שלשה אילנות לבית סאה". (80) הצריכה ליניקת האילנות. (81) האילנות הקטנים שביניהם, ופודה את האילנות בשווים, והקרקע לפי מדתה (ערכין יד). וכרב הונא שם. (82) אין זה סדר נטיעתם, ולא הקדיש אלא אילנות. (83) כל אילן בפני עצמו. (84) שאין קנין קרקע אלא לשלשה אילנות ולא לאילן אחד, ולא קנה הקדש את הקרקע, ופודה את האילנות בלבד (שם).

5 יח. הֶקְדִּישׁ הָאֵילָנוֹת וְאַחֵר כָּף הֶקְדִּישׁ אֶת הַקֶּרֶקֶע
6 - פּוֹדָה אֶת הָאֵילָנוֹת בְּשְׁוִיָּהֶן, וְאֶת הַקֶּרֶקֶע עַל פִּי
7 מִדְּתָהּ.⁸⁵

(85) שם. לכאורה אין בזה שום חידוש, שהרי אפילו לא הקדיש אלא קרקע שיש בה אילנות, השמיענו רבינו (לעיל ה"ט"ו) שפודה אילנות בשווים והקרקע לפי מידתה, קל-וחומר כאן שהקדיש בפירוש את האילנות וגם את הקרקע, ודאי שאין האילנות נפדים אגב הקרקע וצריכים פדיון מיוחד, אלא שבכל זאת יש כאן חידוש, שאין אומרים אותה קרקע הצריכה לצמיחת האילנות תושם יחד עם שומת האילנות, ואחרי-כך כשבא לפדות את יתר הקרקע, ינכה מה שצריך לאילנות, לפיכך משמיענו, שאינו פודה בשווים אלא אילנות בלבד, וכל הקרקע הצריכה לאילנות נמדדת עם שאר הקרקע (רדב"ז).

8 יט. הַמִּקְדָּשׁ שָׂדֶה אֲחֻזָּתוֹ וְהִגִּיעַ הַיּוֹבֵל וְלֹא נִפְדֵּית,
9 אֲלָא הָרִי הָיָה תַּחַת יַד הֶקְדֵּשׁ - הַכֹּהֲנִים⁸⁶ נוֹתְנִין אֶת
10 דָּמֶיהָ⁸⁷ וְתִהְיֶה אֲחֻזָּה לָהֶם; שְׁאִין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא
11 פְּדִיוֹן⁸⁸. וְאוֹתָן הַדָּמִים יִפְלוּ לְהֶקְדֵּשׁ בְּדֵק הַבֵּית⁸⁹.

(86) של אותו משמר שהיובל פוגע בו, ראה להלן הכ"ד. (87) כמה שהיא שוה, ולא לפי חשבון חמשים שקלים לבית כור (משנה-למלך לקמן הכ"ו). אלא שרש"י בערכין כה, ב - דיבור-המתחיל "ממקדיש בית" מפרש, שהם נותנים חמשים שקל לבית כור. (88) ולפיכך אינם נכנסים לתוכה חינם (משנה, ערכין כה: וכדעת רבי יהודה). וכתבו ה'תוספות' שם ד"ה מה להלן, שכן משמעות הכתוב (ויקרא כז, כ) "ואם לא יגאל את השדה" - הכוונה לבעלים אלא נשאר ביד הגזבר עד היובל או "ואם מכר את השדה לאיש אחר. . . בשתי דרכים אלו, "והיה השדה בצאתו ביובל. . . לכהן". ואם מכרה הגזבר לאחר, ולא גאלה המקדיש

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי ג' תשרי - ספר הפלאה - הלכות ערכין קעט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

למלך בדברי רבינו. (110) חילופי המשמרות היו בשבת, היוצא - גומר קרבן מוסף, והנכנס עושה תמיד של בין הערבים (סוכה נו: והל' תמידין פ"ד, ה"ט). (111) שברשותו התחיל היובש אמש (ערכין כח: וברש"י). ובתוספתא מנחות פ"ג, ג - שנינו בפירוש: "שדה אחוזה ניתנת לאנשי משמר שבראש השנה שהיובל נכנס לתוכה". וראה 'חכם צבי' סי' קכב.

18 כה. המקדיש את האילנות, והגיע היובל ולא פדו
19 אותם¹¹² - אינן יוצאין לפניהם; שנאמר: והיה
20 השדה בצאתו ביבל, ואין אלו שדה¹¹³. אבל
21 המקדיש את הטְרָשִׁים¹¹⁴, והגיע יובל ולא פדו אותן
22 הבעלים - הרי אלו יוצאין לפניהם; שנאמר: והיה
23 השדה, וזו נקראת שדה¹¹⁵.

(112) הבעלים מידי ההקדש או מידי האחרים שפדו אותם מהגזבר. (113) ערכין יד, ב. כדברי רב פפא, ולדעת הראב"ד אין זה אלא במקדיש אילן אחד, שלא הקדיש עמו קרקע, אבל המקדיש שלשה אילנות, קנה ההקדש קרקע שתחתיהם וסביב מושביהם, וכשבא לפדות הקרקע משלם לפי מידתה, והאילנות נפדים על גבי הקרקע ללא כל תשלום. אולם רבינו פסק לעיל הט"ז כרב הונא שם עמוד א, ש"כל המקדיש - בעין יפה הוא מקדיש" אילנו לבד וקרקע לבד, וכשפדה הקרקע לא נפדו האילנות על גבה, וצריכים פדיון מיוחד (רדב"ז). (114) שדה שאינה ראויה לזריעה, וכמבואר לעיל הט"ז. (115) ערכין יד, ב. "שדה" אמרה תורה, ואפילו כל שהיא.

24 כו. כיצד דין מקדיש שדה מקנתו?¹¹⁶ שמין אותה
25 בדמיה¹¹⁷, ורואין כמה היא שוה עד היובל¹¹⁸,
26 ופודה אותה כל מי שירצה. ואם פדה אותה
27 המקדיש - אינו מוסיף חמש¹¹⁹. ופדיונה לכהן
28 הבית, כשאר ערכין ודמים. וכשיגיע היובל - תחזור
29 לבעלים הראשונים שמקרה. בין שנפדית מיד
30 הגזבר והרי היא יוצאה מיד אחר, בין שלא נפדית
31 והרי היא יוצאה מיד ההקדש - הרי זו חוזרת
32 למוכר, ואינה יוצאה לפניהם; שאין אדם מקדיש
33 דבר שאינו שלו¹²⁰.

(116) האמורה לעיל ה"א. (117) לפי טיבה ושוויה, ולא כשדה אחוזה ששכרה קצוב בתורה חמישים שקל לבית כור. (118) שהרי בשנת היובל תחזור למוכר חנם ללא כל פדיון (משנה, ערכין יד). ובגמרא שם עמוד ב, אמרו: נאמר בשדה מקנה (ויקרא כז, כג) "וחשב לו הכהן את מכסת הערכין", מכאן שהיא נפדית לפי שוויה ומנין דמיה. גם ה'תוספות' בגיטין מח, א דיבור-המתחיל אי לאו, סתמו בפשיטות כדיעה זו, ששדה מקנה נפדית בשוויה. אולם רש"י בתורה שם, פסוק כב, מפרש שגם שדה מקנה נפדית בדמים הקצובים לשדה אחוזה, וזה על-פי דעת רבי אליעזר במשנה (ערכין יד). שם, ששתיהן נפדות בחמישים שקלים לבית כור. אולם ברש"י במשנה (ערכין יד). שם, ששתיהן נפדות בחמישים שקלים לבית כור. אולם ברש"י לערכין כו, ב

1 אותה אחר היובל¹⁰⁰; שנאמר: גאלת עולם תהיה
2 ללויים.

(99) שאם לא גאלה המקדיש לפני היובל, הרי זו חלוטה לכהנים. (100) משנה, שם כו, ב.

3 כב. האשה שהקדישה שדה אחתה, וגאלה
4 בבעלה¹⁰¹ מיד ההקדש, והגיע היובל והיא תחת יד
5 הבעל - הרי הדבר ספק אם תחזור לאשה¹⁰² או תצא
6 לפניהם¹⁰³. לפיכך¹⁰⁴, קדמה האשה והחזיקה בה
7 אחר היובל - אין הפניהם יכולין להוציא מידה. וכן
8 אם קדמו הפניהם והחזיקו בה - אינה יכולה
9 להוציא מידם¹⁰⁵.

(101) לעצמו, כשאר הגואלים. (102) שהרי הבעל יורשה, ויהיה דינו כבן הגואל הקדשת אביו, המבואר למעלה ה"כ. (103) כי אולי אין לדמות ירושת הבעל לירושת הבן, שזה האחרון נוטל בירושת אביו בראוי (נכסים הראויים ליפול לאחר מיתה) כבמוחזק לו לפני מיתה, אבל בעל אינו יורש את אשתו בראוי כבמוחזק (ערכין כה: וראה הל' נחלות פ"א, ה"א - לענין ראוי ומוחזק. (104) הואיל וזה ספק שלא נפשט בתלמוד. (105) כדין כל ספק שבממון, שכל הקודם זוכה - אין מוציאים אותו מידו, וכן אמרו בנכסי הגר שהם הפקר, כל הקודם ומחזיק בהם זכה (בבא-בבא-מב). והראב"ד שואל, כיון שהבעל אוכל פירות נכסי אשתו, והשדה היא תחת ידו, הרי השדה כאילו מוחזקת היא בידי אשתו, שהרי הבעל זוכה לעצמו בשביל פירותיו. אולם שיטת רבינו היא, הואיל והקדש מפקיע מידי שעבוד (לקמן פ"ז, ה"ד) אין השעבוד של הבעל בפירות נכסי אשתו, מקנה לו כל זכות שהיא, ולפיכך כל הקודם להחזיק זכה (מרכבת המשנה).

10 כג. המקדיש שדהו ופדה אותה פהן מיד ההקדש,
11 והגיע היובל והיא תחת יד הפהן - לא יאמר:
12 הואיל והרי היא יוצאה לפניהם, הרי היא תחת ידי
13 וזכיתי בה¹⁰⁶; אלא יוצאה לכל אחיו הפניהם¹⁰⁷.

(106) מקל-וחומר "בשל אחרים אני זוכה, בשל עצמי לא כל-שכן". (107) ערכין כה, ב. שנאמר: "לכהן תהיה אחוזתו" אחוזתו של כהן שירש מאביו תהא שלו, אבל זו אינה שלו.

14 כד. כשתצא השדה לפניהם פיובל - תנתן לפניהם
15 שפמשמר¹⁰⁸ שפגע בו היובל. ואם היה ראש השנה
16 של יובל בשבת¹⁰⁹, שהרי משמר יוצא ומשמר
17 נכנס¹¹⁰ - תנתן למשמר היוצא¹¹¹.

(108) דוד המלך חילק את הכהנים לעשרים וארבעה משמרות (קבוצות), משמר לשבוע, וכל משמר עולה לירושלים לעבוד עבודת המקדש בשבוע שלו (הל' כלי המקדש פ"ד, ה"ג). (109) רבינו פוסק כרבי ישמעאל, שיובל מתקדש בראש השנה ולא ביוהכ"פ (ראה ראש השנה, ח: ובהל' שמיטה פ"י ה"ד), וכהבנת ה'משנה

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שהוקדשה למזבח והוממה, המקדיש דמי בהמה למזבח, הקדיש ערכו למזבח אם נידון בהישג יד, הקדיש שדה אחוזה למזבח לפי איזה ערך פודים אותה.

- א. המקדיש שדה אחוזה² - מצוה עליו לפדותה¹⁴
- הוא, שהאדון קודם³. ואם לא רצה - אין פופין¹⁵
- אותו. במה דברים אמורים?⁴ בזמן שמצוה יוכל¹⁶
- נוהגת, שאם יגיע יוכל ולא יגאלנה - תצא לכהנים,¹⁷
- כמו שבארנו⁵; אבל בזמן שפלטו היובלות⁶, שהרי¹⁸
- אינה יוצאת לכהנים, אלא סופה להפדות לעולם -¹⁹
- פופין את האדון לפתח ביה תחלה⁷. והיא נפדית²⁰
- בשורה⁸, פשאר ההקדשות. אם נמצא מי שמוסף²¹
- עליו וגואל אותה - יגאל; ואם לאו - אומרין לו:²²
- הגיעתך⁹, ויתן מה שאמר. ואינו פותח בפחות²³
- מארבע פרוטות, כדי שיהא החמש שמוסף²⁴
- פרוטה¹⁰.

(2) שירשה ממורישיו. (3) שנאמר במתפס בהמה טמאה "ואם לא יגאל ונמכר בערכך" מכאן שמצוות גאולה באדון תחילה והוא הדין למקדיש שדה אחוזה. (4) שאין כופים אותו. (5) נמצא שאין צורך לכפותו, שהרי כפוי ועומד הוא, שאם לא יגאלנה תצא לכהנים. וגם ההקדש לא יפסיד בזה, שהרי הכהנים נותנים את דמיה. (6) "משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה (בסוף ימי הבית הראשון) בטלו היובלות, שנאמר "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" - "בזמן שכל יושביה עליה". (7) מפני החומש, שהבעלים מוסיפים ואפילו בזמן שאין היובל נוהג. וגם הואיל והיא חביבה עליו, יוסיף בפדיונה. (8) ולא בשכר קצוב חמישים שקלים לבית כור. (9) הרי היא שלך. (10) שכבר נתבאר שהחומש הוא רביע הקרן, ואין פודים בדבר שאין בחומשו פרוטה. וכדאי להעיר, שכל הלכה זו אינה נוהגת אלא בזמן הבית, אבל המקדיש שדה אחוזה בזמן הזה שאין בית המקדש, מותר לו לפדותה אפילו בפרוטה אחת ומשליכה לים המלח.

- ב. רצה האדון למכור שדות אחרות משדותיו או²⁶
- ללוות¹¹ כדי לפדות שדה זו שהקדיש - הרשות²⁷
- בידו. בין בזמן שהיובל נוהג בין בזמן שאין היובל²⁸
- נוהג. והוא קודם לכל אדם. וכן אם רצה לגאל²⁹
- חציה - גואל¹². מה שאין פן במוכר להדיוט. זה³⁰
- חמר בהדיוט מבהקדש.³¹

(11) כסף. (12) וכשתשיג ידו יגאל את כולה.

- ג. המקדיש את ביתו או את בהמה טמאה שלו או³²
- שאר מטלטליו¹³ - הרי אלו נערכין בשווייהן, בין³³
- טוב וביין רע¹⁴. ואם פדה אותן המקדיש או אשתו³⁴
- או יורשו - מוסיף חמש¹⁵. וכופין את הבעלים³⁵
- לפתח ראשו¹⁶. והדמים לבדק הבית¹⁷. בין שהיה³⁶
- הבית מבתי ערי חומה¹⁸ בין שהיה מבתי החצירים¹⁹
- הרי זה נגאל לעולם²⁰.

(13) הקדשם - אינו מפרש בתורה. אבל בירושלמי אמרו:

דיבורהמתחיל כשדה מקנה, מפורש כדעת רבינו. (119) ערכין שם יד, ב: "במכסת הערכך", הקישו הכתוב לערכין (ערכי אדם). מה ערכין אינו מוסיף חומש, אף שדה מקנה אינו מוסיף חומש. (120) וקרקע זו לא היתה של המקדיש אלא עד היובל (משנה, ערכין כו: וברש"י).

- 1 כז. כל שדה ששמן אותה להקדש למכור אותה
- 2 בדמיה¹²¹, מכריזין עליה ששים יום רצופין¹²² בבקר
- 3 בשעת הכנסת פועלים¹²³ ובערב בשעת הוצאת
- 4 פועלים¹²⁴. ומסימין מצריה¹²⁵ ואומרין¹²⁶: כך היא
- 5 יפה¹²⁷ ובכך היא שומה¹²⁸, כל הרוצה לקח - יבוא
- 6 ויקח.

(121) כגון פדיון שדה מקנה - בניגוד לשדה אחוזה שאינה צריכה שומה, שהרי סכום פדיונה קצוב בתורה. (122) משנה, שם כא, ב. והשווה לעיל פ"ג ה"כ, ובביאורנו שם. (123) למלאכתם, שנזכר בעל הבית ע"י ההכרזה, ושואלם אם ביקרו שדה פלונית ומה שוויה. (124) ממלאכתם, שאז אומר להם בעל הבית: לכו ובקרו שדה פלונית (המוכרות) והגידו לי למחר מה שוויה (גמרא שם, וב'תוספות' שם). (125) מסמנים גבולותיה, ובשעת ההכרזה הוא מזכירם. (126) ובכתי" התימנים: ואומרים. (127) היא עושה תבואה (רש"י שם). (128) ע"י בית-דין (שם).

- 7 כח. הלוקח שדה מאביו או משאר המורישין אותו
- 8 והקדישה, בין שהקדישה אחר מות אביו או
- 9 מורישו¹²⁹ ובין שהקדישה בתי אביו או שאר
- 10 מורישיו¹³⁰ ואחר כך מת אביו - הרי זו פשדה
- 11 אחוזה¹³¹; שנאמר: ואם את שדה מקנתו אשר לא
- 12 משדה¹³² אחוזה - שדה שאינה ראויה להיות שדה
- 13 אחוזה¹³³, יצאת זו שראויה לו לירשה¹³⁴.

(129) שבשעת הקדשתו כבר היתה לו ירושה. (130) נמצא שבשעת הקדשתו היתה לו שדה זו שדה מקנה. (131) שאינה נפדית אלא בחמישים שקלים לכל בית כור, ואם לא נגאלה על ידו עד היובל - יוצאת לכהנים. (132) והרי תיבת "משדה" מיותרת היא, שיכול היה לכתוב: אשר לא אחוזתו (ערכין כז, וברש"י). (133) שלא לקחה ממורישיו. (134) ולבסוף ירשה, שמתו מורישיו והנחילה לו, הרי היא שדה אחוזה, אע"פ שבשעת ההקדשה עדיין לא ירשה (משנה, ערכין כו:). ויתר דיני שדה אחוזה ושדה מקנה לענין מכירתם להדיוט וחזרתם ביובל, מבוארים בהל' שמיטה פ"א.

יום חמישי ד' תשרי ה'תשע"ט

פרק חמישי

(1) שמצוה על הבעלים לפדות שדה אחוזתם, ובזמן שאין היובל נוהג כופים אותם על פדיונה, חומר בהדיוט מבהקדש בתנאי הפדייה, המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית כיצד פודים אותה. הקדיש נכסיו סתם והיו בהם דברים הראויים למזבח מה יעשה בהם, דין פדיון בהמה תמימה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ד' תשרי - ספר הפלאה - הלכות ערכין קפא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(27) אלו הם בעלי מומים: שרוע - אבר אחד גדול מחבירו, קלוט - שפרסותיו קלוטות (אינן סדוקות) כשל חמור. (28) מתורה שבעל פה, שנתפרשה למשה מסיני. (29) לדמי קדשי בדק הבית. (30) שנאמר "ואשה לא תתנו מהם (מבעלי מומים) על המזבח לה". (31) אותו בעל מום. (32) ואף על פי שרבי יהודה אומר שם: שעובר בלא תעשה, שנאמר: "אל משה לאמר" לא - אמור בדברים, כלומר, אמור לישראל, שיש כאן איסור לאו, אולם ב"תורת כוהנים" לפסוק זה, אמרו בפירושו: "וחכמים אומרים אינו בלא תעשה" ופסק רבינו כחכמים (תורה תמימה). וכבר קדמו ה"משנה למלך" בזה.

ז. המקדיש את בהמתו סתם, או שהקדיש את נכסיו סתם³³ - רואין כל בהמה תמימה הראויה להקריב על גבי המזבח, זכרים ומקריבין לעולות³⁴ ונקריבין אותן עולות, והנקבות³⁵ מקריבין לערכין שלמים³⁶ ונקריבין אותן שלמים, והדמים יפלו לבדק הבית³⁷; שסתם הקדשות - לבדק הבית. ועל זה נאמר: ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה, כל אשר יתן ממנו לה יהיה קדש. כלומר: כל הראוי לקרבן על גבי המזבח יקרב³⁸.

(33) ולא פירש אם לקדשי מזבח או לקדשי בדק הבית הקדיש. (34) ליחיד הרוצה להביא קרבן עולה. (35) שאינן ראויות לעולה, שהיא מן הזכרים. (36) הבאים גם מן הזכרים וגם מן הנקבות. (37) וכרבי אליעזר, האומר סתם הקדש לבדק הבית, אפילו בדבר הראוי למזבח. (38) כמשמעות הכתוב: "יהיה קדש". דרשה זו לא נמצאת בשום מקום, אולם הנצי"ב בפירושו לתורה "העמק דבר" לפסוק זה מוכיח, שכן הוא פשוטו של מקרא, שהרי כל הפרשה מדברת בקדשי בדק הבית, ומדוע כתוב בפסוק שאחרי זה: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" והלא דין תמורה אינו נוהג אלא בקדשי מזבח? אלא על כורחך כוונת הכתוב, שאפילו הקדיש לבדק הבית, הואיל והם תמימים, אינם יוצאים מידי מזבח לעולם. וראה בתוספות לזבחים נט. דיבור המתחיל עד שלא נבנה, שכל הדין הזה אינו אלא מדרבנן.

ח. הקדיש נכסיו סתם, והיו בהן יינות ושמן³⁹ וסלתות³⁹ ועופות הראויין לקרב על גבי המזבח⁴⁰ - מקריבין לערכין אותו המין ונקריבין אותו, והדמים ילקח בהן זכרים ונקריבין עולות.

(39) והם דברים הראויים למזבח, למנחות ונסכים. (40) תורים ובני יונה.

ט. ומפני מה יקריבו דמי אלו עולות⁴¹, ודמי הבהמה התמימה יפלו לבדק הבית? לפי שהבהמה הקדושה למזבח, אם נפל בה מום - יש לה פדיון, כמו שיתבאר⁴²; והסלת והיין והשמן והעופות שנפסלו⁴³ - אין להן פדיון. שנאמר: והעמיד את הבהמה⁴⁴ וגומר; כל שישנו בכלל

"ואיש כי יקדיש את ביתו" - במה אנו קיימים? אם בבית דירה - כבר כתוב: ואם המקדיש יגאל את ביתו, אלא במקדיש נכסיו, מכאן - שסתם הקדשות לבדק הבית. (14) לפי טיבם או רעתם, ולא לפי שכר קצוב, שאינו מבחין בין טוב לרע, כי לא נאמרו ערכים קבועים בתורה אלא בערכי אדם ובשדה אחוזה. (15) "ואם גאול יגאלנה - לרבות את האשה ואת היותה". והטעם, שהבעלים מוסיפים חומש, כי נוח להם לשלם יותר, כדי שישאר חפצו אצלו, על פי הכלל "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו". (16) להציע מחירו קודם לאחרים, בגלל החומש. (17) בדק הבית - תיקון בית המקדש ושיכולולו. (18) ערים המוקפות חומה. (19) עיירות פתוחות מאין חומה. (20) אפילו עבר היובל ולא גאלו עדיין יכול לגאלו מן ההקדש, בניגוד למוכר בית לחבירו.

ד. גאלו אחר מיד ההקדש: אם היה בית ערי חומה, וקם ביד הגואל שנים עשר חדש - נחלט²¹; ואם היה בית החצירים, והגיע היובל והוא ביד הגואל - חזור לבצעו ביובל²².

(21) נשאר לו לצמיתות, ואפילו ביובל אינו יוצא. אבל נשאר ביד הקדש גואלו לעולם, שאין להקדש דורות, שאין פריה ורביה כלפי שמים. נחלט - נחרץ, נפסק הדבר ונגמר. (22) כדין המוכר בית כזה לחבירו הדיוט. אבל אילו היה נשאר ברשות ההקדש עד היובל לא היה חוזר לבעלו עד שיפדהו, שאין הקדש יוצא בלא פדיון.

ה. המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית²³, אף על פי שעבר על עשה - מה שעשה עשוי, וחקלה קדשה עליה. ונפדית כשהיא תמימה²⁴. ומצריך אותה הפכה בדםיה, והדמים יפלו לבדק הבית. ואין הפודה אותה פודה אלא על מנת להקריבה למזבח למה שהיא ראויה²⁵; שכל דבר הראוי למזבח - אינו יוצא מידי מזבח לעולם²⁶.

(23) שאמר בפירוש שהוא מקדישה לטובת בדק הבית. (24) בניגוד למקדיש בהמה תמימה למזבח, שאינה נפדית אלא כשתומם. שבקדושת בדק הבית, שאינה קדושת הגוף אלא קדושת דמים, אין לחלק בפדינה בין תמימה לבעלת מום. (25) אם הוא זכר לעולה ולאשם ואם היא נקבה לחטאת ולשלמים. (26) "המתפס תמימים לבדק הבית כשהם נפדים אינם נפדים אלא למזבח" ומכאן, שנפדים אפילו כשהם תמימים, שהרי בעלי מומין אינם ראויים למזבח.

ו. ומפני שפסול להקדיש תמימין לבדק הבית? שנאמר: ושור ושה שרוע וקלוט²⁷ נדבה תעשה אותו. מפי השמועה²⁸ למדו: נדבה לבדק הבית²⁹. וכן הדברים מראין שאינה אלא קדשת דמים, שאין מקריבין בעל מום למזבח³⁰. שנאמר 'אָתוּ' - אותו³¹ אתה עושה נדבה לבדק הבית, ואין אתה עושה תמימים נדבה לבדק הבית. ולאו הכא מפלל עשה - כעשה הוא³².

8 יא. המקדיש בהמה תמימה למזבח, ונפל בה מום
9 ונפסלה⁵⁴ - הרי זו נערכת⁵⁵ ונפדית⁵⁶. ועל זה נאמר:
10 ואם כל בהמה טמאה⁵⁷ אשר לא יקריבו ממנה קרבן
11 לה', והעמיד את הבהמה וגומר. וביא בדמיה קרבן
12 אחר כמותה.

(54) להקריבה, שאין בעל מום קרב על המזבח. (55) על ידי כהן. (56) מוכרים אותה ויוצאת לחולין. (57) שאין הכתוב מדבר בבהמה טמאה ממש, שהרי אמורה היא במקום אחר: "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" על כורחך בבהמה טהורה שהוממה ונפסלה הכתוב מדבר, וקוראה הכתוב: טמאה. ומכאן, הלשון: "ירעו עד שיסתאבו" המצוי בתלמוד במקום: עד שיוממו.

13 יב. כל המקדיש בהמה בחייה, בין טהורה בין
14 טמאה, בין קדשי (בדק) הפית⁵⁸ בין קדשי מזבח
15 שנפל בהן מום, או תמימה הראויה לקריב⁵⁹ כמו
16 שיתבאר - הרי זו צריכה העמדה בבית דין,
17 שנאמר: והעמיד את הבהמה. לפיכך, אם מתה⁶⁰
18 הבהמה קדם שתערוף ותפדה⁶¹ - אין פודין אותה
19 אחר שמתה⁶², אלא תקבר⁶³. אבל אם הקדיש
20 שחוטא או נבלה לבדק הפית⁶⁴ - הרי זו תפדה
21 בפשאר משלטלין⁶⁵.

(58) לאחר שהקדישה למזבח. (59) והקדישה לדמיה. (60) ואינה ראויה עוד להעמדה. (61) ואפילו הועמדה והוערכה, אלא שלא הספיקו לפדותה עד שמתה. (62) ואפילו נשחטה. (63) "והעמיד - והעריך - את שיש לו עמדה יש לו ערכה ואת שאין לו עמדה אין לו ערכה". (64) שדמיהם יפלו לבדק הבית. (65) שחלה עליהם קדושת בדק הבית ונפדים ללא עמדה. והראב"ד מעיר שאפילו אם הקדישם למזבח (=לדמיהם) ואפילו הקדישם כשהם חיים, כל שקדם מומם להקדישם - יפדו ללא עמדה, שכלל הוא "בעלי מומים מעיקרם (=מתחילתם) לא היו בכלל העמדה והערכה" שהרי זה כמקדיש עצים ואבנים, שאינם ראויים למזבח ונפדים ללא עמדה. ומרן הכסף משנה מיישב דברי רבינו, שנקט בלשוננו: "לבדק הבית", שכן זהו המנהג, להקדיש מינים אלו רק לבדק הבית, ואין דרך העולם להקדיש שחוטא או נבילה למזבח. אבל וודאי יודה רבינו שאם הקדישם למזבח יפדו, שכן כתב: "ואם מתה קודם שתיפדה נפדית אחר שתמות, שהרי לא חלה קדושה גמורה על גופה (של בעלת מום מתחילתה - שהוקדשה למזבח), אלא על דמיה, מפני שהייתה בעלת מום קבוע" הרי כל שקדם מומה להקדישה שלא הייתה ראויה כלל למזבח, כשתמות, נפדית היא ללא העמדה. אמנם כשתיפדה בחייה תצטרך העמדה והערכה.

22 יג. שחט בה שנים⁶⁶ או רב שנים⁶⁷ ועדין היא
23 מפרפסת⁶⁸ - הרי היא פתיה לכל דבריה⁶⁹ ונערכת.
24 והרי היא בכלל והעמיד והעריך עד שתמות.

(66) שני סימני השחיטה הוושט והגרגרת. (67) שהשחיטה כשרה גם בחיתוך רוב הסימנים. (68) מפרפרת בידיה

1 העמדה והערכה - יש לה פדיון, וכל שאינו בכלל
2 העמדה והערכה - אין לה פדיון⁴⁵.

(41) ואינם נופלים לבדק הבית. (42) ודברים שיש להם פדיון חלה קדושתם על פדיונם ונעשית בהם מצוותם. (43) שנטמאו, והעופות - נחסר מהם אבר, או שנולדה בהם אחת מן הטריפות, אבל המומים אינם פוסלים בהם. (44) "לא נאמר פדיון אלא בבהמה". (45) "כל שישנו בהעמדה - נערך, ואלו (הסולת והיין והשמן) אינם בכלל העמדה לפיכך אינם נפדים לעולם". ומתוך שאין להם פדיון, אין הקדושה חלה על דמיהם, ואפילו יפלו לבדק הבית לא נעשית בהם מצוותם ולפיכך יביא בדמיהם עולות, ובירושלמי אמרו: "נאמר" לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו לה' לעולה" - הכול קרב עולה (כל מה שנודרים מדברים הנקריבים לה' אפילו ינות ושמנים יהיו לעולה), יכול אפילו עופות? (יקריב בדמיהם, או אם הקדיש עוף יקריבונו עולה) תלמוד לומר בבקר בכשבים וגו' אינו מקריב אלא בהמה בלבד, ועיקר הטעם, מפני שאין אלו בני פדיון, אין קדושתם חלה על צרכי בדק הבית.

3 י. הקדיש נכסיו סתם, והייתה בהן הקטרת שנותנין
4 לאמנין⁴⁶ בשכרן⁴⁷ עד שיחזרו⁴⁸ ויקחו אותה⁴⁹, כמו
5 שבארנו בשקלים⁵⁰ - הרי זו⁵¹ תנתן לאמנין בשכרן,
6 כמו שעושים במותר הקטרת⁵². וכן עושים אם יש
7 בנכסיו אחד מסמנין⁵³ הקטרת.

(46) העוסקים בפיתום (מיזוג הסמנים) הקטורת. (47) שכר עבודתם. (48) הגזברים. (49) מכסף התרומה החדשה שבלשכה. (50) שכך היו עושים הגזברים במותר הקטורת, שנשארה בכל שנה, כדי להקטירה לשנה הבאה. שאין לך שנה, שאין בה מותר, שהקטורת הייתה נעשית שס"ח מינים. שס"ה - כנגד ימי החמה, מנה ליום, ושלושה מינים יתירים שמהם כהן גדול מכניס מלוא חפניו ביום הכיפורים ולא היו נכנסים כולם בחפניו ונשאר המותר. ועוד, בכל שנה פשוטה היה מותר, שאין מספר ימיה אלא שנ"ד, ואותו מותר לא היה ראוי לשנה הבאה מניסן ואילך, שהרי צריך לחדש ולהביא קרבן וקטורת מתרומה חדשה, היו מפרישים מן הלשכה שקלים לצורך שכר האומנים, והרי הם חולין. ואחרי שזכו הגזברים בשקלים לצורך האומנים, היו מחללים הקטורת על אותם השקלים, והיו נותנים הקטורת לאומנים בשכרם, נמצאת הקטורת חולין בידם, ואחרי כן היו חוזרים וקונים אותה מהאומנים בכסף התרומה החדשה. (51) הקטורת, שהייתה בידי אומן הקטורת, שהקדיש נכסיו, ונמצאת בנכסיו קטורת שקיבל בשכרו. (52) בכל מותר הקטורת שבכל שנה. שאי אפשר למכרה ליחיד ולהביא בדמיה עולות, או שיפלו לבדק הבית, כי אין היחיד מתנדב קטורת, נמצא, מוכרים אותה לציבור לצרכי קטורת ונותנים אתה לאומנים בשכרם וחוזרים וקונים אותה מהתרומה החדשה להקטירה לשנה הבאה. (53) שאינו מקטורת מפותמת שבמקדש, אלא סממן פרטי חילוני משלו, נותנים אותו לאומני הקטורת בשכרם וחוזרים ולוקחים אותו מידם מכסף התרומה החדשה ומשתמשים בו לפיתום הקטורת.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ד' תשרי - ספר הפלאה - הלכות ערכין קפג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

או כבד. (79) כיוון שאין הבהמה יכולה לחיות בלי אבר זה, הרי זה כאילו הקדישה כולה.

טז. היתה בהמה בעלת מום שאינה ראויה לקרב⁸⁰, והקדיש אבר מאבריה לדמיו⁸¹, בין שהנשמה תלויה בו בין שהנשמה אין תלויה בו - לא נתקדש אלא דמי אותו אבר בלבד⁸². פיצד? כגון שאמר: דמי רגל פרה זו או דמי לבה הקדש למזבח - הוא והקדש שתפין בה⁸³.

(80) על המזבח. (81) שיימכר ויביאו בדמיו עולה. (82) כיוון שאינו ראוי לעלות על המזבח מחמת מומו, אין לומר בו פשטה קדושה בכלול. (83) לא שותפות לחצאין, אלא כל אחד זוכה בשלו.

יז. וכן האומר: ראש עבד זה או לב חמור זה הקדש למזבח⁸⁴, או שאמר: ראשי הקדש למזבח - אינו חייב אלא בדמי ראשו⁸⁵. ורואין פמה ישוה אותו אבר אלו הנה נמכר⁸⁶, ויביא בדמיו קרבן.

(84) דמיו יהיו קודש להקריבם עולה. (85) מכיוון שאינם ראויים להקרבה, אין לך מום גדול מזה, ולא נתקדשו אלא דמי אותו אבר בלבד. (86) הראב"ד שואל: מה ישווה אדם כאשר יוסר ראשו ואפילו לכלבים אינו ראוי שהרי אסור ליהנות מן המת, אכן, כוונת רבינו שימכרו את העבד לאחר, הגוף - לקונה, והראש יישאר למוכר, שאם הוא תורגמן או זמר או צופה למרחוק יהיה למוכר, ומה שישתכר בשאר אברי הגוף יהיה לקונה. וכן כתבו התוספות "שישומו אותו אבר שמכר לאיזו מלאכה הוא ראוי" והכוונה, כשהוא חכם, וממציא המצאות, ויכולים ליהנות ממנו עצה, שיש בה תועלת, כמו שישנם כמה שרים יועצים ואינם ראויים לעשות מלאכה אחרת, אלא זו שבראש. ולדעת הרב"ז בהבנת דברי רבינו, הכוונה שהמקדיש וההקדש שותפים הם לחצאים ממש, מכיוון שהקדיש אבר שהנשמה תלויה בו, ואי אפשר להתקיים זה בלא זה, על כורחך חולקים הם בשווה. ומה שכתב רבינו: "אינו חייב אלא בדמי ראשו" לא התכוון לומר, אלא שאינו חייב בכלול כשם "שהוא חייב בכלול" בהלכה הבאה. וראייה לדבריו, דברי רבינו בהלכות מכירה פרק כז הלכה ח "האומר לחבירו ראש עבד זה או ראש חמור זה אני מוכר לך הרי זה מכר חציו, וכן הדין בכל אבר שהנשמה תלויה בו.

יח. פמה דברים אומרים⁸⁷? בקדשי מזבח⁸⁸; אכל בקדשי בדם הפית, האומר: דמי ראש חמור זה או בדרו הקדש⁸⁹, או דמי ראש עבד זה או בדרו הקדש, הואיל והוא דבר שהנשמה תלויה בו - הרי זה חייב בדמי פלו⁹⁰. שכל הקדש בדם הפית קדשת זה חייב בדמי פלו⁹¹.

(87) שאינו חייב אלא בדמי האבר שהקדישו לדמיו. (88) שהקדישו, לדמיו, לצרכי עולות למזבח, ולפיכך אפילו הקדיש אבר שהנשמה תלויה בו לא נתקדש אלא אותו אבר בלבד שלא מצינו בתורה דין זה שיהא הגוף נידון אחרי

וברגליה. (69) "בהמה או חיה טמאה שנשחטה אינה מטמאה משום נבילה כל זמן שהיא מפרכסת עד שיתזז את ראשה". וראוי להעיר, שדעת התוספות בבבא קמא עו. דיבור המתחיל שחיטה, שכל שנשחטה כהלכתה על ידי ישראל, אינה נערכת ואינה נפדית, והרי היא כמתה ממש, ולא אמרו: "מפרכסת כחיה" אלא בשחיטת בהמה טמאה, או בטהורה ונשחטה על ידי גוי, שאינה שחיטה כשרה המתרת לאכילה, ולפיכך כל שלא מתה הרי היא כחיה.

יד. המקדיש בהמה תמימה לדמיה - הרי זה נתקדש גופה. פיצד? האומר: דמי בהמה זו הקדש למזבח⁷⁰ - היא עצמה תקרב⁷¹. הקדיש אחד מאבריה לדמיו, ואמר: דמי רגלה של פרה זו הקדש למזבח - הרי זה ספק אם פשטה קדשה בכלה או לא פשטה⁷². ולפיכך תקרב⁷³ ולא תפדה.

(70) שאמכרנה ואביא בדמיה עולה. (71) מתוך שירדה עליה קדושת דמים, ירדה עליה גם קדושת הגוף, והואיל והיא עצמה ראוייה להיקרב אינה יוצאה מידי מזבח. אבל אם הייתה בעלת מום, תימכר ויביא בדמיה עולה. (72) ספק אם אומרים: מתוך שנתקדשה מקצתה, פשטה קדושה בכלול, ומתוך שנתקדשה קדושת דמים, נתקדשה גם קדושת הגוף, או שמא "מתוך" (=מיגו) אחד - מועיל, שני "מתוך" לא מועילים, שהרי אתה צריך לומר: מתוך שחלה קדושה על הרגל פשטה קדושה בכלול, ומתוך שקדשה לדמיה, קדשה גם קדושת הגוף. (73) היא עצמה, שמא פשטה קדושה בכלול, ואינה יוצאה לחולין על ידי פדיון, ככל קדושת הגוף שאינה נפדית כשהיא תמימה. וה"אור שמח" גורס בדברי רבינו כאן: "ספק אם פשטה קדושה בגופה או לא" כלומר, זה וודאי שאומרים מתוך שנתקדשה מקצתה נתקדשה כולה לדמיה, רק הספק הוא אם אומרים את ה"מתוך" השני, מתוך שנתקדשה לדמיה נתקדשה לגופה, כי אולי אין אומרים "מתוך" שתי פעמים.

טו. וכיצד עושין⁷⁴? מוכרין אותה פלה למי שיקריב אותה⁷⁵, ודמיה חלין⁷⁶ חוץ מדמי אותו אבר⁷⁷. ואם היתה אבר שהנשמה תלויה בו⁷⁸ - פשטה קדשה בכלה⁷⁹.

(74) שהרי אין למכרה ולהוציאה לחולין, שמא פשטה קדושת הגוף בכלול, וגם אין לחייבו להקריבה כולה כמות שהיא, שמא לא קדשה אלא רגלה בלבד ואין לו להפסיד כל בהמתו. (75) שנדר להביא עולה. (76) אין הדמים נתפסים בקדושת עולה, שאפילו "המוכר עולתו (ממש) לא עשה כלום ודין תורה שיחזרו המעות חולין", כל שכן זו, שהיא רק ספק עולה, ומוכרה להקריבה עולה, אין הדמים נתפסים בקדושת עולה. (77) שהוא קדוש ואינו יכול למכרו. ושאלו: הלא הקונה עולה זו מקריב בהמה מחוסרת אבר, שאותו אבר לחובת המוכר הוא קרב, והלוקח נדר להביא עולה שלימה? ובירושלמי הובא ברש"י שם, מתרצים: כגון שנדר הקונה להביא שווה זו מבהמה לעולה, והרי יש בבהמה זו כדי כמה זוזים. (78) כגון לב

חרם - הבדלה והפרשה, הסרת הדבר ממציאותו לענין אחר, אם מחול לקודש, ככתוב (מיכה ד, יג) "והחרמתי לה' בצעם": אם מחיים למות, ככתוב (יהושע י, מ) "ואת כל הנשמה החרים" (הכתב והקבלה, ויקרא כז, כט). (4) לה', השוכן בשמים. (5) אע"פ שאינו רשאי להקדיש כל נכסיו, כמבואר להלן ה"ב. (6) שאם "סתם הקדש לבדק הבית", כמבואר לעיל פ"ה, ה"ז, ובביאורנו שם, כל-שכן כאן, שפירש ואמר לבדק הבית או "לשמים". (7) ולא פירש למי. (8) ניתנים מתנה לכהנים שבאותו משמר, כמבואר בסמוך ה"ה, ולהלן ה"ד יתבארו ההבדלים בין חרמי שמים לחרמי כהנים. (9) משנה בערכין כח: כחכמים. ואע"פ שנאמר (ויקרא כז, כח) "כל חרם קודש קדשים הוא לה'", נתכוון הכתוב לומר, שהחרם חל על קדשי קדשים, כמבואר להלן ה"א (שם). (10) אמנם במשנה שם, דרשו זה מפסוק אחר (ויקרא כז, כא) "והיה השדה... כשדה החרם לכהן", אבל כדברי רבינו נמצא בספרי זוטא במדבר, לפסוק זה, "מניין שאם החרים אדם כל נכסיו... כל חרם בישראל לך יהיה - מלמד, שסתם חרמים לכהנים".

ב. מתירים אדם מן בקרו¹¹ ומצאנו ומעבדיו¹⁷ ומשפחותיו הפנענים¹² ומשדה אחרתו. אכל לא יחרים כל בהמתו, ולא כל עבדיו, ולא כל שדותיו, ולא כל מין שיש לו משאר המטלטלין; שנאמר: מכל אשר לו¹³. ואם החרים את הכל, אפלו החרים כל נכסיו - הרי אלו מחרימין¹⁴. בין שהחרים לפניהם בין שהחרים לבדק הבית.

(11) מקצת בקרו. (12) הקנויים לו קנין הגוף, אבל לא העברים, "שאין אדם מקדיש דבר שאין גופו שלו", להלן הכ"א. (13) "ולא כל אשר לו" (ערכין כח). ושם אמרו: מכל אשר לו - ולא כל אשר לו (כל המטלטלין = רש"י). מאדם - ולא כל אדם (= עבדיו הכנענים). משדה אחוזה - ולא כל שדה אחוזה. והשווה לקמן פ"ח, הי"ג. (14) תוספתא ערכין פ"ד, מ"י, וכן מפורש במשנה ערכין כג: המקדיש נכסיו מעליון לו תפיליו (מרכבת המשנה).

ג. וכל מי שהחרים או הקדיש כל נכסיו - לוקחין כל מה שיש לו, ואפלו תפלין שבראשו¹⁵, ואין צריך לומר פלי אפנותו ובגדיו; שהכל הקדש או חרם¹⁶.

(15) משנה שם, וילוה מעות ויפדה אותן מן ההקדש (רש"י לבבא קמא קב:), שהמקדיש נכסיו, סובר מצוה הוא עושה, ודעתו גם על תפיליו (בבא קמא שם). (16) שאפילו בחייבי ערכין לוקחים אותם מהם, כמבואר לעיל פ"ג, הט"ז אע"פ שמשאירים לו תפיליו, כמבואר שם הט"ז.

ד. מה בין חרמי כהנים¹⁷ לחרמי שמים? שחרמי שמים - הקדש¹⁸, ונפדין¹⁹ בשוניהן, ונפלו הדמים לבדק הבית²⁰, ויצאו הנכסים לחלין; וחרמי כהנים - אין להן פדיון לעולם²¹, אלא נתנין לפניהם פתורמה²². ועל חרם כהנים הוא אומר: לא ימכר ולא יגאל - לא ימכר לאחר, ולא יגאל לפעלים²³.

אבר שנפשו תלוייה בו, בקדשים כאלו. (89) וסתם הקדש לבדק הבית. (90) שנאמר "בערךך נפשות" לומר שערך כל הגוף נמשך אחר ערך אבר שהנפש תלוייה בו, שאם אמר ערך לבי עלי נתן ערך כולו. (91) לדעת הרב"ז נתכוון רבינו, כיוון שהקדיש לבדק הבית, הקדיש את דמיו, וכיוון שהקדיש אבר שהנשמה תלוייה בו הרי זה ממילא כאילו הקדישו כולו, שהרי כל דמיו תלויים באבר זה, טול ממנו אבר זה אין לו דמים ושיויו כלל.

1 יט. האומר: ערפי עלי למזבח⁹² - מביא בערפו קרבן. ואם אין ידו משגת לערף שלם⁹³ - הרי זה דבר ספק אם נדון בהשג יד⁹⁴, הואיל והוציאו בלשון ערף, או אינו נדון בהשג יד, הואיל ולמזבח נדר⁹⁵. וכך המקדיש שדה אחרתו למזבח⁹⁶ - הרי זו נפדית, והדמים יביאו בהן עולות למזבח. ויש פדבר ספק, אם פודין אותה בערף הקצוב בה⁹⁷ או פודין אותה בשוניה, הואיל ולמזבח הקדיש⁹⁸. ודנין בכל אלו וכיצא בהן להחמיר⁹⁹.

(92) שכסף ערכי יהא קרבן למזבח. (93) הקצוב בתורה. (94) לפי יכולתו הכספית, שאם אין לו את כל הסכום, נתן מה שבידו ונפטר. (95) ולא מצינו פדיון בקרבן מזבח אלא לפי שוויו. (96) שכסף שדהו יהא קרבן למזבח. (97) חמישים שקל לזרע בית כור. (98) ולא מצינו בקרבנות מזבח שהוממו, שיפדו פחות משווים. (99) שבהקדש אומרים "יד הקדש על העלינה". ואם טובת ההקדש, שלא ישלם לפי שער קצוב, אלא לפי דמי השדה וטיבה, הרי זה משלם כפי דמיה העולים על השכר הקצוב בתורה. והוא הדין להיפך.

יום שישי ה' תשרי ה'תשע"ט

פרק ששי

(1) איזה חרם הוא לבדק הבית ואיזה חרם ניתן לכהנים, מה בין חרמי כהנים לחרמי שמים, שהקדש בדק הבית חל על קדשי מזבח ולא להיפך, דין המקדיש עבדו ושפחתו הכנענים, ומשפט המקדיש את עצמו, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ואינו ברשותו, אעפ"י שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אם נדר להקדישו - חייב להקדישו כשיבוא לעולם משום נדרו, ראה לדבר מיעקב אבינו, הקדש בטעות אינו הקדש, והמתפס בטעות הרי זה מותפס וקדוש.

10 א. אחד האומר: הרי זה הקדש לבדק הבית², או חרם³ לבדק הבית, או חרם לשמים⁴; וכן בכל נכסיו, אם אמר כל נכסיו הקדש⁵ או חרם לבדק הבית או חרם לשמים - הרי אלו יפלו לבדק הבית⁶. 11 אכל אם אמר חרם סתם⁷ - הרי אלו לפניהם⁸. 12 שסתם חרמים - לפניהם⁹; שנאמר: כל חרם בישראל לך יהיה¹⁰.

(2) לצרכי תיקון בנין בית המקדש ושכלולו, מלשון הכתוב (מלכים-ב, יב, ו) "והם יחזקו את בדק הבית". (3) הקדש.

14 הָיָה הַלֹּקֶחַ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהִחְרִימוּהָ - הָרִי
15 זֶה³⁶ בְּשָׂדֶה מְקֻנָּה³⁷, וְחוֹזֶרֶת לִפְנֵי שְׂמִכְרָהּ בְּיֻבֵּל³⁸.
16 אָבֵל קָרַע אוֹ מִטְּלָטְלִין שֶׁל כֹּהֲנִים וְלוֹיִם³⁹ - אֵינֶם
17 מִחְרִימִין אוֹתָן. שֶׁהִרְי אֹמֵר בְּשָׂדֶה: כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם
18 הוּא לָכֶם⁴⁰; וּמִטְּלָטְלִין הִקְשׁוּ⁴¹ לְקָרָעוֹת בְּחִרְמִין,
19 שְׁנֵאֲמַר: מִכָּל אֲשֶׁר לֹא⁴² וּמִשָּׂדֶה אֲחֻזָּתוֹ.

(35) שזכה מידי ישראל האחרים, או שזכה בה אחר היובל, כבהלכה הקודמת. (36) ובדפוס רומי ובכת"י התימנים: זו. והכוונה לשדה, שלקחה לוקח זה. (37) שלא זכה בה ממורישיו, אלא לקחה מאחר. (38) כמבואר לעיל פ"ד, הכ"ו, שכשיגיע היובל הרי זו חוזרת למוכר, ואינה יוצאה לכהנים, "שאיין אדם מקדיש דבר שאינו שלו", ואף כאן שדה זו הרי היא לכהן כשדה אחוזתו (ערכין כו.). (39) שזכו בקרקע ממורשיהם, וכן מטלטליהן שקנו לעצמן. (40) טעות סופר, וצ"ל: להם, כלשון הכתוב. וכן הוא בדפוסים קדומים. ואע"פ שפסוק זה מדבר בשדה הלוויים, הוא-הדין לכהנים (לחס-משנה). ולשון המשנה בערכין כח. שממנה מקור הלכה זו: "הכהנים היו מחרימים, שהחרמים שלהם". ומפרש רש"י: שנאמר בהם: כל חרם בישראל לך יהיה, וכיון שהיא שלו, מה הנאה בכך, אם יחרימה, הוא עצמו יזכה בה. ורבינו פסק כדעת רבי יהודה שם, שבין כהנים ובין לויים אינם מחרימים, וראה בתוספות שם עמ' ב דיבור-המתחיל כמאן. שעיקר הטעם הוא מהכתוב, "אחוזת עולם היא להם". ואע"פ שכתוב בלויים, הוא-הדין לכהנים. (41) הושוו. (42) אלו מטלטלין (שם כח.).

20 ח. המקדיש קדשי מזבח לבדק הבית - הרי ההקדש
21 חל עליהן, ותענף הבמה ותפדה, ויפלו דמיה
22 לבדק הבית, והבמה תקרב למה שהיתה בתחלה⁴³.
23 אכל המקדיש קדשי בדק הבית למזבח ואמר: הרי
24 זו עולה או שלמים, או החרימם לפניהם - לא עשה
25 כלום⁴⁴, ואין הקדש מזבח ולא החרם⁴⁵ חל על
26 קדשי בדק הבית, שאין אדם מקדיש דבר שאינו
27 של⁴⁶.

(43) שאין קדושת המזבח נפקעת ממנה כל עוד שהיא תמימה, ולא בא הקדש בדק הבית אלא להוסיף עליה קדושת דמים (משנה בתמורה לב.). "ומקדישין אותם הקדש עילוי". והכוונה לבדק הבית, כמפורש בבבליא בגמרא שם, וכתב ה"קריית ספר": הרי זה כאילו אמר: הרי עלי מנה לבדק הבית, שחייב, כי אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. (44) ברייתא שם. (45) חרמי כהנים. (46) שקדושת מזבח או חרמי כהנים אינם התחייבות דרך נדר, אלא קדושת הגוף חלה על הבהמה עצמה. תדע, שהרי אין קדשי מזבח נפדים כשהם תמימים, וגם חרמי כהנים אינם נפדים לעולם, כמבואר לעיל ה"ד, ומתוך שהבהמה כבר הוקדשה לבדק הבית אינה שלו, ואין קדושה נוספת יכולה לחול עליה. אבל קדושת בדק הבית היא כמו נדר, ולפיכך חלה היא על קדושת מזבח, כאמור בבאורנו לעיל אות מ. וראה ב'תוספות' תמורה לב. דיבור-המתחיל מקדישין, טעם אחר בזה: "שבקדשי מזבח יש שם הבעלים

(17) שהחרים נכסיו כדי לתתם לכהן. (18) ואסור ליהנות מהם בלא פדיון, בניגוד לחרמים שהגיעו ליד כהן, הרי הם כחולין, כשאר ממונו של כהן. (19) מידי הגזבר, ע"י הבעלים או ע"י אחרים. (20) שעל דעת כן החרימם, שדמיהם יהיו לחיזוק בדק הבית. (21) כל עוד שלא נתנם לכהן אינו יכול לפדותם. אבל משהגיעו ליד כהן, יכול הכהן למכרם לכל מי שירצה (רש"י לבכורות לב.) וכן בתוספתא ערכין פ"ד, מ"א. (22) שאינה נפדית (משנה בערכין כח:). אבל אינם אסורים לזרים כתרומה ביד כהן, אלא מיד שהגיעו לרשות כהן, הרי הם מותרים בהנאה לזרים (רדב"ז) וכמבואר בסמוך ה"ה. (23) 'תורת כהנים' לפסוק זה, וכגירסת הגר"א שם. ועל-כרחן בחרמי כהנים הכתוב מדבר, שחרמי בדק הבית ודאי נפדים הם לעשות מהם צרכי בדק הבית (תוספות לערכין כח: דיבור-המתחיל חרמי).

1 ה. ואחד המחרימים קרקע או מטלטלין - הרי
2 אלו נתנין לפניהן שבאותו משמר²⁴ בשעה
3 שהחרים²⁵. חרמי כהנים, כל זמן שהן בבית
4 הבעלים²⁶ - הרי הן הקדש לכל דבריהם²⁷;
5 שְׁנֵאֲמַר: כָּל חֶרֶם קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא לָהּ. נִתְּנוּ
6 לִפְנֵיהֶן - הָרִי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דְּבָרֵיהֶם²⁸; שְׁנֵאֲמַר:
7 כָּל חֶרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהּ יִהְיֶה²⁹.

(24) מבואר לעיל פ"ד, הכ"ד. (25) אבל אינו נותנם לכל כהן שירצה, שנאמר "כשדה החרם לכהן", ונאמר בגזל הגר (במדבר ה, ח) "האשם המושב לה' לכהן". מה שם, קנאו ה' ונתנו לכהן שבאותו משמר (= שנאמר בו: מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו" - הכהן המכפר בו, לו יהיה הקרן והחומש), אף כאן נותנם לכהן שבאותו משמר (ערכין כח:). וגם מטלטלין הושוו לקרקעות בענין זה, כמבואר להלן ה"ז, ולפיכך ניתנים אף הם לכהני אותו משמר (גמרא שם). (26) טרם שהגיעו ליד הכהן. (27) אסורים בהנאה ומועלים בהם. (28) כשאר ממונו, ומוכרם לכל מי שירצה, אפילו לזרים. (29) ערכין כט. וכן בבכורות לב. וברש"י שם.

8 ו. פהן שהיתה לו שדה חרם³⁰ שזכה³¹ בה אחר
9 היובל והחרימה³² - הרי זו מחרמת, ויוצאה לאחיו
10 הפניהם³³. שְׁנֵאֲמַר: לִפְנֵיהֶן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ - מְלֻמָּד,
11 שֶׁשָּׂדֶה חֶרְמוֹ לוֹ כְּשָׂדֶה אֲחֻזָּה לְיִשְׂרָאֵל³⁴, שְׁאֵם
12 הִחְרִימָהּ - הִיא מִחֻרְמַת מִיָּד.

(30) שהחרימה ישראל והגיעה לחלקו. (31) יש להגיה כאן: או שזכה בה, וכן הנוסח בקריית ספר למב"ט. והכוונה לשדה אחוזה שהקדישה ישראל לפני היובל, וגאלה אחד מיד ההקדש, והגיע היובל ולא גאלה בעלים, שיוצאה לכהנים ביובל, כמבואר לעיל פ"ד, ה"כ. (32) חרם סתם, שהוא לכהנים. (33) שלא יאמר: הואיל ויוצאת לכהנים, והרי היא תחת ידי, תהא שלי. (34) וסדר הכתוב: "והיה השדה בצאתו ביובל... כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו", הרי זה בא ללמד ונמצא למד, להשוות שדה חרם שזכה בה כהן, לשדה אחוזה של ישראל (ערכין כט.).

13 ז. מכר הפנהן שדה חרמו³⁵, והקדישה לוקח, אפלו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

קלים⁵⁸, בין חרמי פהנים בין חרמי פדק הפית⁵⁹.
ואם היו קדשים שהוא חייב באחריותו⁶⁰ - נותן את
דמיהן בין לפהנים בין לפדק הפית, ויקרבו אותו
הקדשים אחר שיפדו למה שהן⁶¹.

(57) כגון עולה. (58) כגון שלמים ותודה. (59) כלומר, מתפסים את הקדשים האלה לחרמים, שהם: או חרמי כהנים או חרמי בדק הבית (משנה בערכין כח:), שנאמר: כל חרם, קודש קדשים הוא לה'. על הכל חל חרם, אפילו על קדשי קדשים (שם וברשי" לתמורה לב.). (60) כגון שגור הרי עלי עולה, והפריש בהמה לנדרו, ואח"כ החרימה, הואיל ואם מתה או נגנבה, הוא חייב להביא אחרת לנדרו, נמצאת שלו היא. (61) שאין משנים אותה לקדושה אחרת, כמבואר בתמורה לב. ולא חל חרם אלא על דמיה.

יב. היו נדבה⁶² והחרימן - פיצד פודין אותו?
אומדים כמה אדם רוצה לתן בבהמה זו להעלותה
עולה שאינו חייב בה⁶³, וכל הנותן אותו שעור⁶⁴ -
יקריב בבהמה זו נדבה כמו שהיתה.

(62) שאמר הרי אלו עולות, ואינו חייב באחריותם אם מתו, נמצאו אינם שלו, ואין יחול החרם עליהם? (63) אדם שאינו חייב עולה, אם ימצא בהמה בזול נוטלה להקריבה דורון לקונו, שגם מקדיש זה אחר שהפריש לנדרתו יצא ידי חובתו, ואם תמות אינו חייב להביא אחרת במקומה, ולא הפסיד אלא שלא הקריב דורון לקונו, וזוהי "טובת ההנאה" שיש לו עדיין בנדרתו. (64) כלומר, אין כופים את המקדיש לפדותה בדמים הללו ולהקריבה, כיון שאינה אלא נדבה וכבר נפטר מחיובו, אלא כל שיתן דמיה לכהנים או לבדק הבית יקריבנה. אבל בהלכה הקודמת המדברת ב"נדר" שחייב באחריותה, כופים את המתפס שיפדנה ויקריבנה, כדי לקיים נדרו. ורש"י בערכין כח: מפרש, שהמקדיש עצמו יתן דמיה, כדי טובת הנאה שיש לו בה, שיקריב דורון לקונו. ואמנם, אם לא ירצה לפדותה, יודה רש"י לרבינו, שגם אדם אחר יכול לפדותה ויקריבנה (משנה למלך). והדמים יפלו לכהנים או לבדק הבית.

יג. ישראל שהחרימ את בכור בבהמה לשמים, בין שהיה תמים בין שהיה בעל מום⁶⁵ - הרי זה מתרם⁶⁶. ואין צריך לומר שהחרימו הפהן לשמים אחר שבא לידי⁶⁷.

(65) ששניהם מתנה הם לכהן, אלא שאם היה תמים - מקריבים את דמו ואימוריו למזבח. (66) ופדייתו מבוארת להלן הי"ד. (67) שהוא שלו, וכשנפל בו מום הרי הוא כשאר נכסיו, הלי בכורות פ"א, ה"ג.

יד. ופיצד פודין אותו⁶⁸? אומדין כמה אדם רוצה לתן בכור זה כדי שיהיה לו ותהיה הרשות בידו לתנו לכל כהן שיירצה, לקרבו⁶⁹ או לרעו⁷⁰, וכל הנותן אותו שעור - יקח הפכור ויתננו לכל כהן שיירצה. ויפלו הדמים לבדק הבית⁷¹.

לפדותם, כשהוממו (=שהרי רוצה הוא להקריב בהמה אחרת במקומה), אבל בקדשי בדק הבית אין לבעלים עליהם יותר משאר אדם (=שהוא כבר מסר את שלו לגבוה) לפיכך אין בידו להתפס.

ט. האומר: שור זה הקדש⁴⁷ לאחר שלשים יום, ושחטו בתוך שלשים יום - הרי זה מתר בבהמה⁴⁸. הקדישו למזבח - הרי זה הקדש למזבח⁴⁹. אבל אם אמר: הרי זה הקדש מעכשיו לאחר שלשים יום⁵⁰, ושחטו בתוך שלשים יום - הרי זה אסור בהנאה⁵¹. ואם הקדישו בתוך השלשים למזבח - אינו מקדש⁵².

(47) לבדק הבית, שסתם הקדשות לבדק הבית, לעיל פ"ה, ה"ז. (48) שעדיין לא חל ההקדש מעכשיו (תוספתא תמורה פ"ג, מ"א). אלא שם כתוב "מותר באכילה", וכתב ה"אור שמח", הואיל ומקדיש זה לוקה משום "לא יחל", שחילל נדרו, הריהו מומר לעבירה כמו גנב, "וצריך ישראל כשר לבדוק את הסכין, ואח"כ יתננה למומר זה לשחוט בה, מפני שחזקתו שאינו טורח לבדוק", כלשון רבינו בהל' שחיטה פ"ד, הי"ד, ולפיכך אם לא נבדקה סכיננו - אסור לאכול משחיטתו, ואין השור מותר אלא בהנאה. (49) תוספתא שם, מהטעם האמור, שעדיין לא חלה עליו קדושת בדק הבית. (50) שאם יעברו השלשים יום ולא ימות, יחול עליו ההקדש למפרע. (51) שקדשי בדק הבית שנשחטו אינם ראויים עוד לפדיון, שאינם בני העמדה (לעיל פ"ה, הי"ב) ואין להם תקנה אלא קבורה (לחם-משנה). (52) תוספתא שם, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, כמבואר בהלכה הקודמת. ואע"פ שבהל' גירושין פ"ט, הי"ד כתב רבינו: "אמר הרי זה גיטך מעכשיו או מהיום לאחר מיתתי ומת הרי זה ספק מגורשת, שמא אחר שאמר "מעכשיו" חזר בו מלשון "מעכשיו", וסמכה דעתו על לאחר מיתה", בכל זאת פסק רבינו כאן, שאם הקדישו בתוך שלשים אינו מוקדש, שבהקדש אפילו אם נאמר: "חזר בו מלשון מעכשיו" אין חזרתו מועילה, כדברי רבינו בהל' מעשה הקרבנות פ"ט, ה"א: "שאין חזרה בהקדש, ואפילו תוך כדי דבור" (הגהות מחנה אפרים).

י. המקדיש עולה לבדק הבית - אין בה אלא עכוב גזברין בלבד⁵³. ומדברי סופרים, שלא תשחט עד שתפדה⁵⁴. לפיכך⁵⁵, אם עבר ושחטה - הרי זה כפירה⁵⁶.

(53) הגזברים מעכבים את שחיטתה עד ששימוה ויעריכוה כמה היא שוה, כדי לחייב את המקדיש בדמיה, אבל אין מעכבים את שחיטתה עד שיפדוה בעלים, כי אין זה אלא חוב על המקדיש, והוא ישלם לאחר שחיטתה, וזהו דין תורה (תמורה לב: וב'תוספות' שם דיבורהמתחיל גופא). (54) שההקדש נתפס על גוף העולה. (55) הואיל ואין זה אלא מדברי חכמים. (56) והוא ישלם דמי שומתה לאחר זמן (תמורה שם).

יא. מחרים אדם בין קדשי קדשים⁵⁷ בין קדשים

(86) וכל שכן, שאין הגזברים רשאים להוציאם לחירות, כמבואר בגיטין שם, והטעם, שלא יאמרו שהם מזלזלים בנכסי הקדש, אבל דרך מכירה הכל יודעים שמוכרים אותם בשווים (תוספות שם דיבור-המתחיל אין הגזברים). (87) גיטין שם. והשווה דברי רבינו הל' נחלות פי"א, ה"ח: "אין האפטרופין רשאים להוציא עבדים לחירות אפילו ליקח מן העבד דמים שיצא לחרות, אבל מוכרים אותם לאחרים... ואותם האחרים הם שמשחררים אותם", וגם שם הטעם כדי שלא יזלזלו בנכסי היתומים, שלפעמים לא ידקדקו עמו בדמיו, כמבואר ב'מגיד משנה' שם, וראה במוספיו "תשובות רבינו" מה שהשיב לחכמי לונגל בזה.

16 יט. המקדיש ידי עבדו - כל היתר על פרנסתו⁸⁸
17 קדש. וכיצד הוא מתפרנס עבד זה?⁸⁹ לווה ואוכל,
18 ונעושה⁹⁰ ופורע. והוא שיעשה פחות פחות משה
19 פרוטה⁹¹ ויפרע; שאם עשה פרוטה - ראשון
20 ראשון קנה הקדש⁹².

(88) כל מה שהוא משתכר בעבודתו יותר מצרכי פרנסתו. ואע"פ שמעשי ידיו עדיין לא באו לעולם, אבל מתוך שידיו ישנן, נעשה כאילו אמר יקדשו ידי עבדי לעושיהם (רדב"ז). שרבו אינו חייב במזונותיו, ומעשה ידיו הקדש לשמים. (89) שאם יעשה תחילה, הרי הפרוטה הראשונה תיקדש ותיאסר לו (גיטין יב. וברש"י שם עמ' ב). (91) ואין הקדש חל על פחות משה פרוטה (רש"י שם). ולדעת ה'תוספות' שם דיבור-המתחיל פחות, כל הקדש חל אפילו על פחות משה פרוטה, אלא שאין בדעת המקדיש, שיחול על פחות משה פרוטה. (92) ונאסרה עליו (שם). וכל זה רק כדי פרנסתו, אבל כל היתר על פרנסתו קודש הוא, ואפילו יעשה פחות מפרוטה, לא יועיל לו, כי לא תיקנו היתר זה אלא כדי פרנסתו, לטובת העבד, וגם משום טובת ההקדש, שנוח לו שעבד זה יתפרנס ממעשה ידיו וישביח (שם).

21 כ. המקדיש את עצמו - לא הקדיש אלא דמיו⁹³,
22 והרי הוא חייב בדמי עצמו. ומתיר לו לעשות
23 ולאכל⁹⁴, שהרי לא נתקדש גופו כעבד⁹⁵.

(93) מה שהוא שוה כעבד הנמכר בשוק, כמבואר לעיל פי"א, ה"ט, והדמים יפלו לבדק הבית. (94) שאין מעשה ידיו הקדש, ואפילו מה שמרויח יותר מכדי מזונותיו, אין להקדש בו כלום (גיטין לט). אבל אם יאמר יקדשו ידי לעושיהם, העדפתו על צרכי מזונותיו - הקדש, ואינו חייב בדמי עצמו, כי לא הקדיש אלא מעשה ידיו (רדב"ז). (95) שהוא קדוש כשאר נכסיו, ואסור ליהנות ממנו, כמבואר לעיל ה"ז. וראוי להעיר, שגם בעבד אין מועלים בו, מפני שאין מעילה בקרקעות, ועבד הוקש לקרקעות (הל' מעילה פ"ה, ה"י ע"פ הש"ס גיטין לט).

24 כא. אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו⁹⁶. כיצד?
25 כגון שהחרים בנו וכתו ועבדו ושפחתו העבדים או
26 שדה מקנתו⁹⁷ - הרי אלו אינן מחרמין; שאין אדם
27 מקדיש דבר שאין גופו שלו⁹⁸.

(96) בבא קמא סח: שנאמר (ויקרא כז, יד) "ואיש כי יקדיש

(68) כשישראל החרמו, והרי אינו שלו, אלא של כהן, נמצא שגופו אינו מוחרם. (69) לכן בתו כהן או לכן אחותו. (70) אבל הכהן עצמו, אסור לו ליתן כסף לישראל שיתן לו או לחברו הכהן בכור זה, שזה נראה ככהן המסייע בגורן לרוש ולזרות כדי שיתנו לו התרומות בשכרו, ואסור, כמבואר בהל' תרומות פי"ב, הי"ח והל' בכורות פ"א, הי"ד. (71) משנה בערכין כח: ורש"י מפרש שם: שאותה טובת הנאה, שהישראל בעל הבכור יכול לקבל מאחר, יתן בעל הבכור לכהן בשביל החרם. עוד חילוק ישנו, שרש"י מפרשה לענין חרמי כהנים, ורבינו מסבירה לענין חרמי שמים, שהם לבדק הבית.

1 טו. המתירים את המעשר⁷² - הרי זה פתחים שלמי
2 נדבה, לפי שאינו חייב באחריותו⁷³.

(72) מעשר בהמה, ודינו כשלמים, שנאכל לבעלים, ואין לכהנים בו כלום, אלא כולו לבעלים כפסח (הל' בכורות פי"ו, ה"ד). (73) שאם ימות, אינו חייב להקריב אחר במקומו, ולפיכך אומדים כמה אדם רוצה ליתן בבהמה זו להקריבה שלמים, והדמים יפלו לבדק הבית (רדב"ז).

3 טז. המקדיש שקלו⁷⁴ לבדק הבית - הרי זה⁷⁵
4 קדש⁷⁶. הקדיש בכורים לבדק הבית - אינן קדש⁷⁷.
5 אבל אם הקדישן הפהן אחר שפאו לידו - הרי אלו
6 קדש⁷⁸.

(74) שהוא חייב באחריותו עד שיגיע ליד גזבר ההקדש, כמבואר בשקלים פ"ב, מ"א. (75) בכת"י תימן: הרי זה. (76) שקלים פ"ח, מ"ח וכפירוש רבינו שם, שהשקל הוא לתרומת הלשכה לצרכי קרבנות, וכבר נתבאר לעיל ה"ח שקדושת בדק הבית חלה על קדושת מזבח. (77) שם, שהבכורים לכהנים הם, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (תוספות י"ט שם), וראה בבאורנו לעיל אות מג. (78) שהם נכסיו, וממון שלו, כמבואר בהל' בכורים פ"ד, הי"ד.

7 יז. המתירים חצי עבדו ושפחתו - הוא והכהנים
8 שתפין בו⁸⁰. אבל אם הקדיש או החרים לשמים⁸¹
9 חצי עבדו - פלו קדש, פמו שפארנו⁸². וכל המקדיש
10 עבדו ושפחתו הפנענים⁸³, או המקדיש כל נכסיו
11 והיו פהן עבדים - הרי גופן קדש⁸⁴. לפיכך אסורים
12 להנות פהן עד שיפדו⁸⁵.

(79) חרמי כהנים. (80) תוספתא ערכין פ"ד, הי"א. ובטעות נכתב שם "המקדיש" במקום "המחרים" (אור שמח). (81) שהוא לבדק הבית. (82) לעיל פ"ה, הי"ח שבהקדש בדק הבית, נאמר: "בערכך נפשות", לומר שיהא "נידון בכבודו", הואיל והקדיש אבר שהנשמה תלויה בו, הרי זה חייב בדמי כולו, וכמבואר בבאורנו שם. (83) שגופם קנוי לו. (84) גיטין לח: (85) שימכרו לאחרים, ודמיהם יפלו לבדק הבית. וראה לקמן פ"ח, ה"ט.

13 יח. ואין הגזפרין רשאין לקח דמיהן מאחרים
14 ולהוציא אותן לחרות⁸⁶; אלא מוכרין אותן
15 לאחרים, ואחרים מוציאין אותן לחרות אם רצו⁸⁷.

לקנותה, וכיון שאין דמיה קצובים, לא סמכה דעת הלוקח, שמא ידרוש מחיר גבוה ויחזירנה לו (בבא בתרא פח). ומכאן הוציא רבינו את דינו לעיל הכ"ב, "שאם לא כפר בו, הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום".

20. כו. אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם¹¹⁴.
21. פיצד? מה שתעלה מצודתי מן הים קדש, מה
22. שתוציא שדה זו מן הפרות חרם¹¹⁵ - לא אמר כלום.

(114) נדרים פה: וכן בכתובות נט. והטעם, לפי שאין זה ברשותו, ואי אפשר להקדישו (קרית ספר להמב"ט). (115) לכהנים.

23. כז. האומר לחברו: שדה זו שמכרתי לך
24. לכשאקנה ממך מקדשת¹¹⁶, ולקחה - אינה
25. מקדשת. לפי שכשהקדישה לא באה ברשותו¹¹⁷.

(116) בכת"י התימנים: מוקדשת. (117) בכת"י התימנים: לא באת לרשותו. כלומר, כיון שמכרה, שוב אינה ברשותו ולא יכול היה להקדישה, מעתה גם תנאו להקדישה לאחר שיקנה, אינו מועיל, שאי אפשר להקדיש דבר שאינו שלו (כתובות נט).

26. כח. וכן המקדיש מעשה ידי אשתו - הרי זו עושה
27. ואוכלת¹¹⁸, והמותר¹¹⁹ חלין. אמר לה: יקדשו ידיך
28. לעושיה¹²⁰ - הואיל והן משעבדין לו¹²¹, הרי כל
29. מעשה ידיה קדש¹²². הא למה זה דומה? לאומר:
30. אילן זה קדש, שכל פירות שיעשה להבא קדש¹²³.
31. וכן כל פיוצא בזה.

(118) כלומר אין מעשה ידיה קדוש על פיו, שעדיין לא בא לעולם, ולפיכך מותר לה לאכול ממעשה ידיה (משנה בכתובות נח): וכרבי יוחנן הסנדלר. (119) העודף על צרכי פרנסתו. רש"י שם פירש: המותר - הקדיש את מותר מעשה ידי אשתו מה שהיא עושה לו יותר על הראוי שפסקו לו חכמים, ראה במשנה שם סד: ובהלכות אישות פכ"א, ה"ב. (120) להקדוש-ברוך-הוא שעשאן. (121) לעשות מלאכתו, ומעשי ידיה הם שלו, כמבואר בהל' אישות פ"ב, ה"ג. (122) שהידים ישנן בעולם, וגם העודף על שיעור מעשי ידיה הראוי לו, שייך לו, תמורת מאה כסף שנותן לה בכל שבוע, נוסף על מזונותיה, כמבואר בכתובות נט. (123) הואיל והאילן ישנו בעולם, והשווה לעיל הל' נדרים פ"ג, ה"א, ופ"ב, ה"י.

32. כט. האומר לחברו: שדה זו שאני מוכר לך
33. לכשאקנה ממך תתקדש - הרי זו מקדשת¹²⁴
34. כשיקנה, שהרי עתה¹²⁵ (בא) ידו להקדישה¹²⁶.
35. שדה זו שמשפנתי לך¹²⁷ לכשאפדנה ממך¹²⁸ תהי
36. קדש - משפנדה אותה תתקדש, שהרי בידו
37. לפדותה¹²⁹. ואפלו היתה ממשפנת לזמן קצוב¹³⁰,
38. שהרי בידו לפדותה אחר הזמן¹³¹.

(124) בכת"י התימנים: מוקדשת. (125) טרם שמכרה. (126) מועיל תנאו גם על לעתיד (כתובות נט). (127) כנגד

את ביתו קודש לה" - מה ביתו שלו, אף כל שלו. (97) שעתידה לחזור ביוכל למוכר, כלעיל פ"ד, הכ"ו. (98) ואלו אע"פ שהם שלו, אין גופם קנוי לו, כעבדים הכנענים (משנה בערכין כח). ובגמרא שם דרשו את הפסוק (ויקרא כז, כח) "אך כל חרם אשר יחרים... מאדם ובהמה" וגו' - מה בהמה יש לו רשות למכרה (לפיכך יכול להחרימה), אף כל שיש לו רשות למכרה. יצאו בנו ובתו ועבדו העברים, שאין לו רשות למכרם, כי אפילו אביה אינו יכול למכרה אלא עד ימי נעוריה.

1. כב. אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו⁹⁹. פיצד?
2. ה"ה לו פקדון ביד אחר, וכפר בו זה שהוא אצלו
3. - אין הבעלים יכולין להקדישו¹⁰⁰. אבל אם לא כפר
4. בו - הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום שהוא¹⁰¹.

(99) בבא קמא ט: שנאמר, ואיש כי יקדיש את ביתו - מה ביתו ברשותו, אף כל ברשותו. (100) בבא מציעא ז. בעובדא של מרחץ שרבו עליה שני אנשים. וכן בשו"ע יו"ד רנח, סעיף ז ובביאור הגר"א שם. (101) בבא בתרא פח. בעובדא של מוכר דלועין, המובאת בסמוך הכ"ה, וכן הוכיחו ה'תוספות' בבבא קמא ע. דיבור המתחיל לא כתבין.

5. כג. במה דברים אמורים¹⁰²? במטלטלין; אבל
6. קרקע שגזלה אחר וכפר בה, אם יכול להוציאה
7. בדינין¹⁰³ - הרי זה יכול להקדישה, ואף על פי
8. שעדיין לא הוציאה; שהקרקע עצמה הרי היא
9. ברשות בעליה¹⁰⁴.

(102) שאין הבעלים יכולים להקדיש פקדון שכפר בו חברו ואינו ברשותם. (103) ע"י ראיות מספיקות. (104) שקרקע אינה נגזלת (בבא מציעא ז). והשווה לעיל הל' שבועות פ"ז, ה"ד.

10. כד. הגוזל את חברו ולא נתיאשו הבעלים¹⁰⁵ -
11. שניהם אינן יכולין להקדיש; זה - לפי שאינו שלו,
12. וזה - לפי שאינו ברשותו¹⁰⁶. וכן כל פיוצא בזה.

(105) שעדיין מצפים הם להצילה מידי הגזלן. (106) בבא מציעא ז. ואם הקדיש לאחר שנתיאשו הבעלים, ראה דינו בהל' איסורי מזבח פ"ה, ה"ז.

13. כה. מי שהיה מוכר דלועין¹⁰⁷ או פיצים וכיוצא
14. בהן, ובא לוקח ונטל אחת¹⁰⁸ והלך לו: אם היה דמי
15. כל אחת ואחת¹⁰⁹ קצובין¹¹⁰ - הרי זה כמי שפסק¹¹¹,
16. ואין המוכר יכול להקדיש דלעת זו, שהרי אינה
17. ברשותו; ואם אין הדמים קצובין והקדישה¹¹² -
18. מקדשת; שעדיין ברשותו היא, שזה שלקחה לא
19. לקחה דרך גזלה¹¹³. וכן כל פיוצא בזה.

(107) ריבוי של דלעת, והיא פרי גדול וצהוב של צמח מקשה. (108) על-מנת לשלם לו. (109) בדפוסים קדומים: ואחת. (110) קבועים. (111) המוכר, את המחיר עם הלוקח וקנה הלוקח. (112) המוכר. (113) אלא

כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש לבדק הבית, או יהי אסור עלי או אתננו לצדקה, אע"פ שאינו מתקדש לפי שאינו בעולם, הרי זה חייב לקיים דברו, שנאמר ככל היוצא מפיו יעשה". והראב"ד שם מגדיר ואומר: שאין הדברים אמורים אלא כשהחייב עצמו בכך, שאמר: אתן לעניים כך וכך, מן הפירות שיצאו בכרם שלי (= וזה דוקא כשהנודר חי), אבל אם אמר: יתן לעניים כך וכך מפירות שלא באו לעולם לא קנו עניים, שהרי לא חייב עצמו ואין כאן שום נדר. וכן אם מת הנודר לא קנו עניים כלום, שאין היורשים חייבים לקיים נדר מורישם. ובשו"ע חושן-משפט סימן ריב, סעיף ז בהגהות הרמ"א פסק, שכן ראוי להורות.

17 **לג. רֹאֵה לְדָבָר זֶה, מֵה שֶׁאָמַר יַעֲקֹב אֲבִינוּ: וְכָל**
18 **אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֹשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנִי לָךְ. וְנֹאמַר: אֲשֶׁר נָדַרְתָּ**
19 **לִי שֵׁם נִדְרִי¹³⁶. וְהָרִי הָאוֹמֵר¹³⁷: לֹא אֶפְטֹר מִן הָעוֹלָם**
20 **עַד שֶׁאֶהְיֶה נָזִיר - חֵיב לְנַהֵג בְּנִזְיוֹת¹³⁸ וְאֵף עַל פִּי**
21 **שֶׁעֲדִין לֹא נָדַר בְּנִזְיוֹר¹³⁹; הוֹאִיל וְאָמַר שֶׁיִּדְר בְּנִזְיוֹר**
22 **- חֵיב לְהִנָּזֵר¹⁴⁰. וְזֶה פִּיּוּצָא בּוּ. וְכֵּן רָאוּי לְדַוֵּן.**

(136) אע"פ שבשעה שיעקב הקדיש את עישור נכסיו לא היה לו נכסים כלל, התחייב בדיבורו מחמת נדרו. (137) ושם דחה ראה זו, לומר שהדיבור: אשר נדרת לי, אינו מוסב על המעשר, אלא על הצהרתו: "והיה ה' לי לאלוקים" שנדר באותה שעה, ככתוב (שם כא), לפיכך מביא רבינו ראה שניה (רדב"ז). (138) מיד, "שם ימות עתה", כמבואר לעיל הלכות נזירות פ"א, ה"ד. (139) להיות נזיר מעכשיו. (140) מיד, ולקבל עליו נזירות, כדי שלא יבוא לידי חילול נדרו, הרי שאע"פ שלא קיבל עליו לנהוג נזירות מעכשיו, חייב להנזיר מחמת נדרו (מעשה ורקח).

23 **לד. הִקְדַּשׁ טְעוֹת - אֵינוֹ הִקְדַּשׁ¹⁴¹. פִּיּוּצָא? הָאוֹמֵר:**
24 **שׁוּר שְׁחוֹר שֶׁיֵּצֵא מִבֵּית רֹאשׁוֹן הָרִי הוּא הִקְדַּשׁ,**
25 **וְיֵצֵא לָבָן - אֵינוֹ הִקְדַּשׁ¹⁴². דִּינָר זֶהָב שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדִי**
26 **רֹאשׁוֹן הָרִי הוּא הִקְדַּשׁ, וְעֵלָה שֶׁל כֶּסֶף - אֵינוֹ**
27 **הִקְדַּשׁ¹⁴³. חֵבִית שֶׁל זֵיץ שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדִי רֹאשׁוֹנָה**
28 **הִקְדַּשׁ, וְעֵלָה¹⁴⁴ שֶׁל שֶׁמֶן, בֵּין שֶׁהֵינִי יָקָר מִן הַשֶּׁמֶן**
29 **בְּאוֹתוֹ מְקוֹם¹⁴⁵ אוֹ הַשֶּׁמֶן יָקָר מִן הַזֵּיץ - אֵינוֹ**
30 **הִקְדַּשׁ¹⁴⁶. הַתְּפִיס בָּהּ אַחֲרַת וְאָמַר: זֶה כְּזוֹ - הָרִי**
31 **הַשֵּׁנִי הִקְדַּשׁ¹⁴⁷. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בִּזְהָ.**

(141) כשם שנדר בטעות אינו נדר (לעיל הל' נדרים פ"ח, ה"ג). (142) ואין אומרים מקדיש זה נתכוון בעיקר לשור שיצא ראשון לכל השוורים שיצאו מביתו, וזה שהזכיר "שחור" לאו דוקא, כי סבור היה שיצא שחור ראשון (משנה בנזיר ל: ובתוספות שם). (143) שם, התיאור הראשון - בקדושת הגוף, וזה - בקדושת דמים (רבינו בפירושו שם). (144) בכת"י התימנים: ועלת. (145) נמצא שעלה בידו פחות מדמים שנדר, אין אומרים שנות לו בפחות. (146) שם במשנה, ובגמרא שם לא: (147) הדבר תמוה, אם הראשונה אינה קדושה, איך יתפס בה אחרת, ובמה תתקדש? ולפיכך מגיה ה"לחם משנה" "התפס באחרת".

הלוואתך. (128) כשאחזיר לך חובך. (129) וכל שבידו, אינו כמחוסר מעשה (ר"ן לנדרים פו.). (130) וכל אותו זמן לא יוכל לפדותה, אפילו כשיצא לשלם חובו. (131) ומחוסר זמן אינו כמחוסר מעשה (כתובות נט. ונדרים פו.).

1 **ל. הַמְשַׁכִּיר בֵּית לְחִבְרוֹ וְחִזְרוֹ וְהִקְדִּישׁוּ - הָרִי זֶה**
2 **קֹדֶשׁ, וּפְקָעָה הַשְּׂכִירוֹת¹³². וְאִם דָּר בּוֹ הַשּׁוֹכֵר -**
3 **מְעַל¹³³.**

(132) ערכין כא. ואע"פ שהבית משועבד לשוכר, ההקדש מפקיע מידי השעבוד, כדלקמן פ"ז, ה"ד. ואע"פ שהמשכן שדה אצל המלוה, אין המשכן יכול להקדיש שדה כל עוד שהיא ממושכנת, כמבואר בהלכה הקודמת? שכירות עדיפה, כיון שהבית חוזר למשכיר עם תום זמן השכירות, ללא כל תשלום, הרי הוא ברשותו, בניגוד למשכן שדה שאינה חוזרת לו בלא דמים (רדב"ז). ויש להעיר שבתוספתא בבא מציעא פ"ט, מ"ב שנינו: "עמד בעל הבית והקדישה, אינה מקודשת עד שתחזור לרשותו", אולם ה'תוספות' בערכין כא. תירצו, שהתוספתא מדברת כשהשוכר הקדים ונתן למשכיר את כל שכרו, ואילו הגמרא בערכין האומרת, שהמשכיר יכול להקדיש, עוסקת כשלא הקדים לתת לו שכרו. וכן בירושלמי פסחים פ"ד, ה"ט. ומדברי רבינו נראה שאין חילוק בזה ואפילו הקדים השוכר ליתן את שכרו יכול המקדיש להשכיר, כסתמת הגמרא בערכין, ודברי התלמוד בבלי הם העיקר (רדב"ז). וראה ר"ן לנדרים מו: דיבור-המתחיל היכי דמי. (133) חייב קרבן מעילה, ככל הנהגה מן הקדש, ככתוב בויקרא ה, טו. ויש להעיר, שרבינו כותב בהל' מעילה פ"ה, ה"ה: "אין מעילה אלא בתלוש מן הקרקע, אבל הנהגה מן הקרקע או מן המחובר לה לא מעל... וכן המקדיש בית בנוי, הדר בו לא מעל", וצריך-עיון (לח"מ ומשנה-למלך).

4 **לֹא. יִרְאֶה לִי, שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁאֵין אָדָם מְקַדִּישׁ דָּבָר**
5 **שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם, אִם אָמַר: הָרִי עָלִי לְהִקְדִּישׁוּ - הָרִי**
6 **זֶה חֵיב לְהִקְדִּישׁוּ פְּשִׁיבּוֹא לְעוֹלָם מְשׁוּם נִדְרוֹ. וְאִם**
7 **לֹא הִקְדִּישׁ - הָרִי זֶה עוֹבֵר מְשׁוּם כָּל תֵּאֲחֹר וְלֹא**
8 **יִחַל דְּבָרוֹ, וּמְשׁוּם כָּל הַיֵּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה, כְּשֶׁאֵר**
9 **הַנְּדָרִים¹³⁴.**

(134) ראה לעיל פ"א, ה"א.

10 **לב. פִּיּוּצָא? הָאוֹמֵר: הָרִי עָלִי לְהִקְדִּישׁ כָּל שֶׁתַּעֲלֶה**
11 **מִצֹּדְתִי מִן הַיָּם, הָרִי עָלִי לִתֵּן לְעֲנִיִּים פְּרוֹת שְׁתוּצִיא**
12 **שָׂדֶה זֶה, הָרִי עָלִי לְהַחֲרִים אוֹ לִתֵּן לְשִׁבּוּיִים כָּל**
13 **שֶׁאֶשְׁתַּכֵּר בְּשָׂנָה זֶה, וְכָל פִּיּוּצָא בְּמֵאמָרִים אֵלוֹ - הָרִי**
14 **זֶה חֵיב לִתֵּן וְלַעֲשׂוֹת בִּהְיוֹת מֵה שֶׁאָמַר פְּשִׁיבּוֹאוֹ לִידּוֹ.**
15 **וְזֶה וְכִיּוּצָא בּוֹ כְּכָל נְדָרִים הוּא, לֹא כְּכָל**
16 **הַקְּדָשׁוֹת¹³⁵.**

(135) השווה דברי רבינו בהל' מכירה פכ"ב, ה"טו "דין ההקדש ודין העניים ודין הנדרים אינו כדין ההדיוט בקנייתו (= שאינו קונה דבר שלא בא עדיין לעולם), שאילו אמר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(10) משנה בבא-מציעא נה, ב. כמפורש בתורה (ויקרא כז, טו) "ואם המקדיש יגאל... ויסף חמישית כסף ערכך עליו". (11) 'תורת כהנים' לפסוק הנ"ל "ואם" - לרבות האשה והיורש. (12) לעיל פ"ד ה"ה, ופ"ה ה"ג. ושם מבואר, שהחומש הוא רביע הקרן. (13) בבא-מציעא נד, א. שנאמר: "חמישית כסף ערכך עליו" - עליו, לרבות חומשו כמותו. (14) שאם חזר וחילל את החומש, מוסיף עליו חומש, שכן אמרו (שם נד): "חומש כתחילת הקדש", שמאליו נתווסף, ולא נתפס תחת הראשון שיקרא הקדש שני שאין מוסיפים עליו חומש, כמבואר בסמוך ה"ד (רש"י). והשווה הל' מעילה פ"א, ה"ה (לפי האור שמח).

ג. הפודה קדשיו - אין החמש מעבב, אלא מאחר שנמנן את הקרן יצא הקדש לחלין ומתיר להנות בו. ומדברי סופרים¹⁶, שאסור לו להנות עד שיתן החמש, שמא יפסע¹⁷ ולא יתן. אבל בשבת, מפני ענג שבת¹⁸, התירו לו לאכל ואף על פי שעדיין לא נמן את החמש, והרי הגזברין תובעין אותו¹⁹.

(15) בבא-מציעא נד, א. שארבעת הזוזים (=דמי הקרן) פרו את ההקדש כנגדם, והזוז החמישי (=החומש) אינו מכלל הפדיון, אלא תוספת היא, שמוסיף מאליו (שם). (16) החכמים "שהיו סופרים כל האותיות שבתורה" (קידושין ל.). (17) יתעצל ויתייאש ולא יתן עוד (רש"י בבא-מציעא נד.). (18) ככתוב (ישעיה נח, יג) "וקראת לשבת עונג". (19) זהו טעם שני, שהרי הגזברים תובעים אותו, ולא יפסע, ומשום עונג שבת התירו, אבל בחול אין טעם זה לבדו מספיק להתיר לו (בבא-מציעא נד. כרבי יוחנן).

ד. קדשי מזבח שנפל בהן מום ונפדו, אם פדה המקדיש עצמו - מוסיף חמש בשאר ההקדשות²⁰. והמקדיש שפדה לעצמו הוא שמוסיף חמש, לא המתכפר בה שפדא²¹. והקדש ראשון הוא שחייב בתוספת חמש, אבל הקדש שני²² אינו מוסיף עליו חמש²³; שנאמר: "ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית - המקדיש ולא המתכפר"²⁴.

(20) ראה לעיל פ"ה הי"א, שפדיון קרבן שהומם מפורש בתורה (ויקרא כז, יא) "ואם כל בהמה טמאה... והעריך הכהן אותה". ושם (פסוק יג) נאמר: "ואם גאול יגאלנה ויסף חמישיתו". ודקדק רבינו לכתוב: "המקדיש עצמו", לומר, שאם אחרים פדאו אינם מוסיפים חומש, כמבואר לקמן פ"ח, ה"ה. וכתב רבינו בהל' תמורה פ"ד, הי"ג: "ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע, שטבע של אדם נוטה להרבות קנינו ולחוס על ממונו, ואע"פ שהקדיש - אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משוויו, אמרה תורה, אם פדה לעצמו יוסיף חומש". (21) שאם אחד נדר להביא קרבן, והפרישו חבירו משלו, שהנדר יתכפר בו, והומם, אין המתכפר מוסיף חומש, שנאמר "ואם המקדיש יגאל" וגו' - מקדיש ולא מתכפר (תמורה י.). (22) שנתחלל הקדש ראשון עליו, ונתפס בקדושתו. (23) כשהומם ובא לפדותו, וכמבואר בסמוך. (24) את השני

כלומר, שלא אמר שור שחור שיצא ראשון יהיה הקדש, אלא יהיה מותפס בקדושה כשור זה שהוא קדוש, נמצא שהשור שיצא מביתו הוא כמו תמורת הקדשים. שנאמר בה (ויקרא כז, לג) "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", והלכה היא (נזיר לא.), שתמורה בטעות היא קודש. וכמו שאמרו (תמורה יז.) "יהיה קודש - לרבות שוגג כמזיד... כסבור לומר שור שחור ואמר לבן, הרי זו תמורה", וראה לעיל הל' נדרים פ"ד, ה"ז "ואין נשאלין על התמורה" ובביאורנו שם. וב"קריית ספר" מקיים את הנוסח שלפנינו, כי אילו היה יודע שהראשונה אינה קודש, היה מתפס השניה בבהמה אחרת קדושה, או שהיה מקדישה, היא עצמה, בלא התפסה, ולפיכך הקדש השניה אינו הקדש טעות.

יום ש"ק ו' תשרי ה'תשע"ט

פרק שביעי

(1) במה פודים את ההקדשות ומי מוסיף חומש על הקרן, שאין הקדש שני טעון חומש בפדיונו, דין הקדש שזה מאה דינר שחללו על שוה פרוטה, לעולם יד הקדש על העליונה בין כשפדה בכסף בין כשפדה במשיכה, שהקדש מפקיע מידי שיעבור, החילוק בין בריא לחולה לענין קנוניא על ההקדש, שאין הקול מועיל בהקדש ובהפקר.

א. ההקדשות² אין פודין אותן לא בקרקע, ולא בעבדים, שהרי הקשו³ לקרקעות⁴, ולא בשטרות⁵ (מפני), שאין גופן קמז⁶. שנאמר: ונתן את הכסף⁷ - אחד הכסף ואחד שאר המטלטלין⁸ ששוין כסף, ואפלו סבינ⁹.

(2) שאדם מקדיש לבדק הבית. (3) הושור. (4) כמבואר לעיל הל' שבועות פ"ז, ה"ד. (5) שאחרים חייבים לו כסף, ונתנו לו שטרות אלו לראיה. (6) הנייר אינו שוה כלום, ואינו עומד אלא לראיה שבו (רש"י לשבועות ד:). (7) פסוק זה כצורתו אינו נמצא בתורה, אלא כתוב (ויקרא כז, יט) "ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו", ורבינו נמשך בזה אחר לשון הגמרא בקידושין ה, א. שאמרו שם: "שטר אין פודין בו הקדש ומעשר שני, דכתוב: ונתן הכסף וקם לו". וכבר העירו ה'תוספות' בשבת קכח, א דיבור המתחיל ונתן, שאין הפסוק כן, אלא שדרך הש"ס לקצר ולומר בלשון קצרה. ומקור דין זה נמצא במס' בכורות נא, ב: "ולא הקדשות בכל אלו". ומפורש ב'תורת כהנים' פ' בחוקותי פרק יא "וכל ערכך יהיה בשקל הקודש - יכול בעבדים ובשטרות ובקרקעות? תלמוד-לומר: בשקל הקודש". (8) כמו שאמרו ב'תורת כהנים' שם: "ופדה בערכך (ויקרא כז, כז) - לרבות דבר המטלטל", וכן בערכין כז, א: "שוה כסף ככסף". (9) קליפות של גרגרים טחונים, לאחר שהבדילו מהם את הקמח, וראה בבא-קמא ז, א.

ב. כל הפודה קדשיו - מוסיף חמש¹⁰. ואחד המקדיש עצמו או אשתו או הורש - מוסיפים חמש¹¹, כמו שבארנו¹². ואף החמש לא יהיה אלא מן המטלטלין¹³. והחמש שמוסיף - הרי הוא כהקדש עצמו¹⁴, ודין אחד להם.

מוציאים מידו, כדין כל ספק ממון, שאין מוציאים מידי המוחזק, עד שיביא המוציא ראיה ברורה לדבריו, אבל אין לומר שזהו "ספק איסור - ולהחמיר", שכבר פסק רבינו לעיל ה"ג "אין החומש מעכב".

ז. קדשי בֶּדֶק הבית - אין עושין תְּמוּרָה⁴¹, שְׁלֹא דָנָה⁴² תּוֹרָה בְּתִמְוָה אֶלָּא בְּקִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ⁴³. פִּיּוּד? הִיּוּ לְפָנָיו בְּהֵמַת חֲלִין וּבְהֵמַת קִדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְאָמַר: זֶה חֲלוּפַת זֶה, אוּ זֶה תְּמוּרַת זֶה - לֹא אָמַר כָּלוּם⁴⁴. אֲבָל אִם אָמַר: הִיּוּ זֶה תַּחַת זֶה, הִיּוּ זֶה מְחַלְלֵת⁴⁵ עַל זֶה - דְּבָרָיו קִיָּמִין, וְיִצְאָתָהּ הַבְּהֵמָה הֶרְאִשׁוּנָה לְחֲלִין⁴⁶, וְנִתְּפָסָה הַשְּׁנִיָּה⁴⁷.

(41) שאם המיר בהם, לא עשה כלום, ובהל' תמורה פ"א הי"ב, הנוסח: "קרבות בדק הבית אין עושים אותם תמורה". (42) משנה, תמורה יג, א. שנאמר במעשר (ויקרא כז, לג) "לא יבקר . . . ולא ימירנו - והלא המעשר בכלל כל הקדשים היה, ולמה יצא (שנאמר בו: ואם המיר ימירנו, והיה הוא ותמורתו יהיה קודש)? ללמד על הכלל . . . מה מעשר קרב מזבח, יצאו קדשי בדק הבית" (לשון רבינו בהל' תמורה שם). (43) שזוהי לשון תמורה, ואין ממירים בקדשי בדק הבית. (44) פדויה. (45) אם בעלת מום היא, כי קדשי בדק הבית תמימים, אינם יוצאים מידי מזבח לעולם, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ה. (46) תמורה כו, ב.

ח. אֶחָד קִדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת וְאֶחָד קִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שְׁנֹפֶל בֶּהֶן מוֹם - אין פּוֹדִין אוֹתָן לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא בְּשׁוּיָיָהֶן. וְאִם עָבַר וְחָלְלָן עַל פְּחוֹת מְשׁוּיָיָהֶן, אֶפְלוּ הֶקְדָּשׁ שְׁוֶה מֵאָה דִּינָר שְׁחָלְלוּ עַל שְׁוֶה פְּרוּטָה - הִיּוּ זֶה פְּדוּיָ⁴⁷, וְיִצְאָ לְחֲלִין, וּמִתָּר לְהִנּוּת בּוֹ. וּמִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהוּא צָרִיף חֲקִירַת דָּמִים⁴⁸, וְחִיב לְהַשְׁלִים אֶת דְּמֵי⁴⁹.

(47) שאין דין אונאה בהקדש, שנאמר (ויקרא כה, יד): "אל תונו איש את אחיו" - אחיו ולא הקדש (בבא-מציעא נו:). ואפילו דין 'ביטול מקח' (= אונאה יותר על שותות), שבהדיוט בטל המקח לגמרי, אין בהקדשות. שבהדיוט יש לומר טעה, ועל מנת כן לא הקנה. אבל בהקדש, אין לומר טעות כלפי שמים (שם נו. וברש"י דיבור-המתחיל אבל). (48) בדיקת המחיר, אם לא היתה כאן טעות. (49) משנה תמורה כו, ב: "וצריך לעשות דמים", וכדברי רבי יוחנן שם כז, א: "יצא לחולין דבר תורה, וצריך לעשות דמים מדבריהם". וסיגנן רבינו: "צריך חקירת דמים". והשווה לקמן פ"ח, ה"י.

ט. פִּיּוּד? הִיָּתָה לוֹ בְּהֵמַת קִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שְׁנֹפֶל בָּהּ מוֹם, וְהִיּוּ הִיא שְׁוֶה עֶשְׂרֵה, וּבְהֵמַת חֲלִין שְׁשֹׁה חֲמִשָּׁה, וְאָמַר: הִיּוּ זֶה מְחַלְלֵת עַל זֶה - הִיּוּ זֶה נִפְדִּית, וְיִצְאָתָה לְחֲלִין, אֲבָל צָרִיף לְהַשְׁלִים הַחֲמִשָּׁה. וְכֵן אִם הִיָּתָה הַבְּהֵמָה הֶרְאִשׁוּנָה קִדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת - הִיּוּ זֶה יִצְאָתָה לְחֲלִין לְהַגְזוֹ וּלְהַעֲבֹד⁵⁰, וְתִפְסָה הַשְּׁנִיָּה תַּחְתֶּיהָ, דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדְּבָרֵיהֶם צָרִיף חֲקִירַת

בקדושת הראשון, שלא באה לו קדושתו מחמת עצמו (בבא-מציעא נד: וברש"י).

ה. לְפִיכָף, אִם חָלַל²⁵ בְּהֵמָה עַל בְּהֵמָה שְׁנִיָּה, בֵּין בְּקִדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת בֵּין בְּקִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ שְׁנֹפֶל בָּהֶם מוֹם²⁶, אוּ שֶׁהָמִיר בְּקִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ²⁷, כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה אֶת הַשְּׁנִיָּה²⁸ שְׁחָלַל עָלֶיהָ אוּ אֶת הַתְּמוּרָה לְעַצְמוֹ²⁹ - אֵינּוּ מוֹסִיף חֲמִשָּׁה³⁰.

(25) פדה, החליף הקדש לחול. (26) שאין קדשי מזבח נפדים עד שיפול בהם מום, כמבואר לעיל פ"ה, הי"א-יב. (27) שאמר על בהמת חולין שיש לו: הרי זו תחת זו, ושתיהן קודש, ככתוב (ויקרא כז, לג) "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש". ודקדק רבינו לכתוב: בקדשי מזבח, כי קדשי בדק הבית אין עושים תמורה, כבסמוך ה"ז. (28) כגון שנפל גם בשניה מום. (29) שהמקדש עצמו הוא הפודה, ובהקדש ראשון דינו להוסיף חומש, ראה לעיל ה"ד. (30) שאין מוסיפים חומש על הקדש שני, כאמור בהלכה הקודמת.

ו. הַמְּפָרִישׁ אֶשֶׁם לְהַתְּפַחַר בּוֹ³¹ וְנֹפֶל בּוֹ מוֹם, וְהוֹסִיף עָלָיו חֲמִשׁ וְחָלְלוּ עַל בְּהֵמָה אַחֶרֶת, וְנִתְּפָר בְּאֶשֶׁם אַחֶר³², וְנִתְּקָה³³ הַבְּהֵמָה שְׁחָלַל עָלֶיהָ לְרַעְיָה³⁴, כְּמוֹ שֶׁיִּתְּבָאֵר בְּמִקְוָמוֹ³⁵ - הִיּוּ הוּא³⁶ סָפֵק אִם מוֹסִיף עָלֶיהָ חֲמִשָּׁה³⁷, הוּאִיל וְהוּא קָרְבֵּן עוֹלָה³⁸ וְהִיּוּ הוּא גּוֹף אַחֵר וּקְדֻשָּׁה אַחֶרֶת³⁹, אוּ אֵינּוּ מוֹסִיף עָלֶיהָ חֲמִשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בָּאָה מִפְּנֵי הַקִּדְשׁ רִאשׁוֹן שֶׁקָּבַר הוֹסִיף עָלָיו חֲמִשָּׁה⁴⁰.

(31) לשם אשמו. (32) שאבד לו אשם שני זה, ונתכפר בינתיים באחר, ואח"כ נמצא זה. (33) נעקרה מדין קרבן אשם. (34) שמוסרים אותה לרועה, ותרעה עד שיפול בה מום ותיפדה, ודמיה נופלים לקרבן עולת נדה. (35) הל' פסולי המוקדשין פ"ד, ה"טו. (36) אשם זה שניתק לרעיה. ובכ"י תימן: הרי היא. (37) בשעת פדיונו. (38) שדמיו עולה, ואף הוא בעצמו אם הקריבוהו עולה, כשר הוא, כמבואר שם. (39) כלומר, אע"פ שזהו אותו הגוף שנתפס באשם הראשון, ואין מוסיפים חומש על הקדש שני הנתפס בראשון - בכל זאת קדושה אחרת נתחדשה בו, שמתחילה היה אשם ועכשיו הוא עולה, הרי זה כהקדש ראשון, ודינו להוסיף חומש בפדיונו (כסף-משנה). (40) תמורה ט, ב - בעיה שלא נפשטה. ובכתי' התימנים: הנוסח: "והרי הוא גוף אחר וקדושה אחרת", וכן הגירסא ב'קרי' ספר' להמבי"ט, ודוקא מתוך שהאשם השני הוא גוף אחר וקדושה אחרת, יש מקום לספק, שהרי הוא כהקדש חדש ויוסיף חומש בפדיונו, אבל כל שהוא גוף אחד ושתי קדושות (כגון, הפריש אשם, ואבד, ונתכפר באחר ונמצא הראשון וניתק לעולה, והומם) אין מוסיפים עליו חומש, אע"פ שעבר לקדושה אחרת, הואיל והוא טפל לאשם שנתכפר בו - דינו כהקדש שני, וכן דעת ה'לחם משנה' שזוהי הנוסחה הנכונה, וכלשון הראשון בגמרא שם. וכתב הרדב"י, הואיל וזה ספק, אם לא תפס הגזבר, אין מוציאים מידי הפודה, שספק ממון הוא ולהקל, ואם תפס הגזבר אין

ושותקים. כלומר, אין בודקים אותו, אבל אם בדקוהו ומצאנוהו טועה, ודאי לא נתפס המותר בקדושה ('אור שמח'). (61) בכת"י התימנים: משלים. (62) לעיל ה"ח. (63) שכל חומש הוא רביע הקרן, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ה. (64) ונידונים כקרן בלבד, ועליה מוסיף החומש (בבא מציעא נה.). ומפרש רבינו, שיעקר חידוש הברייתא שם, הוא בזה שמוסיף חומש על הקרן, אע"פ שנתאנה המקדיש הפודה ופדה את ההקדש יותר מכדי דמיו, משלם חומש לפי דמי הקרן המתפסת (כסף-משנה). (65) לעיל ה"ד.

יב. הפודה מיד ההקדש, משך⁶⁶ בְּמִנְהָ⁶⁷ וְלֹא הִסְפִּיק לַתֵּן הַדָּמִים עַד שֶׁעָמַד בְּמֵאֲתָיִם - נֹתֵן מֵאֲתָיִם; שְׁנֵאֲמַר: וְנָתַן אֶת הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ⁶⁸ - בְּנִתְיַנֵּת הַכֶּסֶף הוּא שְׁלוֹ⁶⁹. מִשְׁכּוֹ בְּמֵאֲתָיִם וְלֹא הִסְפִּיק לַתֵּן אֶת הַדָּמִים עַד שֶׁעָמַד בְּמִנְהָ - נֹתֵן מֵאֲתָיִם; לֹא יֵהָא כֹחַ הַדִּיּוֹט חֲמוּר מִכֹּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהָרִי קָנָה בְּמִשְׁכָּה⁷⁰ וְנִתְחַבֵּב בְּדָמִים⁷¹.

(66) את החפץ מידי הגזבר לרשותו. (67) על-מנת ליתן בפדיונו מאה דינר. (68) ראה בביאורנו לעיל אות ו. (69) ועדיין לא קנה, נמצא שהחפץ נתייקר ברשות ההקדש ולזכותו (קידושין כט.). (70) שאם משכו מידי ההדיוט - קנהו, שההדיוט קונה מחבירו במשיכה. (71) וכשהוול, ברשותו הוול (שם).

יג. פדה בְּמֵאֲתָיִם וְנָתַן הַדָּמִים, וְלֹא הִסְפִּיק לְמִשְׁכּוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּמִנְהָ - כִּבְרָ קָנָה בְּנִתְיַנֵּת הַכֶּסֶף⁷² וּמִשְׁכָּה אֶת שְׁלוֹ, וְזֹכֶה הַקֹּדֶשׁ בְּמֵאֲתָיִם⁷³. פְּדֵהוּ בְּמִנְהָ וְנָתַן הַדָּמִים, וְלֹא הִסְפִּיק לְמִשְׁכּוֹ עַד שֶׁעָמַד בְּמֵאֲתָיִם - מֵה שִׁפְדָּה פְּדִי⁷⁴, וְאֵינוֹ נֹתֵן אֶלֶּא הַמִּנְהָ שֶׁכִּבְרָ נָתַן. וְאֵין אוֹמְרִין כָּאֵן: לֹא יֵהָא כֹחַ הַדִּיּוֹט חֲמוּר מִכֹּחַ הַקֹּדֶשׁ⁷⁵; שֶׁאֲפִלוּ הַדִּיּוֹט אֵינוֹ יֹכֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּקְבֹּל מִי שִׁפְרַע⁷⁶, כְּמוֹ שֶׁיִּתְפָּאֵר בְּמִקְוָמוֹ⁷⁷, וְאֵין הַקֹּדֶשׁ רֹאזִי לְקַבֵּל מִי שִׁפְרַע⁷⁸.

(72) שכבר אמרנו: קונים מההקדש בכסף. (73) וכשהוול - ברשות ההדיוט הוול. (74) וכשהוקר - ברשותו הוקר. (75) והרי ההדיוט יכול המוכר לחזור בו במקרה זה. (76) "בית-דין אוררים (=מקללים) אותו ואומרים: מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה . . . הוא יפרע ממי שאינו עומד בדיבורו". (77) ה'ל' מכירה פ"ז, ה"ב. (78) נמצא על כרחו, הקדש אינו יכול לחזור, והפודה מקבלו במנה (קידושין שם). והשווה ה'ל' מכירה פ"ט, ה"ב.

יד. הַמְקַדֵּשׁ כָּל נִכְסָיו וְהִיתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה⁷⁹ אוֹ שְׁטָרִי בְּעָלֵי חֻבּוֹת - אֵין הָאִשָּׁה יֹכֹלֶה לְגַבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַהִקְדָּשׁ וְלֹא בַּעַל חֻבּ אֶת חֻבּוֹ; שֶׁהַהִקְדָּשׁ מִפְּקִיעַ הַשְּׁעָבֹד שֶׁקָּדַם⁸⁰. אֲבָל כְּשִׁימְכּוֹ הַהִקְדָּשׁ הַקֶּרֶקַע שְׁלוֹ וְחָצֵא הַשָּׂדֶה לְחֻלִּין - יֵשׁ לְבַעַל חֻבּ וְלֹאִשָּׁה לְגַבּוֹת מִן הַפְּדֻה, שֶׁהָרִי שֶׁעָבֹדָה עֹמֵד עַל קֶרֶקַע זִי⁸¹.

(79) שגירש את אשתו וחייב לה כתובתה. (80) משנה,

1 דָּמִים, אִם הִיתָה זֹי שֶׁחָלַל עָלֶיהָ שָׁוָה אוֹ יִשְׁלִים
2 דְּמִיָּה⁵¹.

(50) שהקדשים אסורים בגזירה (=גזית צמרם) ואסור לעבוד בהם, ככתוב (דברים טו, יט). (51) במס' ערכין כט, א. משמע, שגם קדשי בדק הבית אינם נפדים לכתחילה אלא בשווים, וזהו דין תורה, ש"ערכך" משמעה השווי המלא ('קרית ספר').

3 י. שָׁמוֹ אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה⁵² וְאָמְרוּ שָׁזוּ בְּדָמֶיהָ, אֲפִלוּ
4 כָּאוֹ אַחֵר כֵּן מֵאָה וְאָמְרוּ: שֶׁל קֹדֶשׁ הִיתָה יָפָה -
5 אֵינוֹ חֲזוֹר. הוֹאִיל וְחֻקֵּי הַדָּמִים מִדְּבָרֵיהֶם, לֹא
6 הִחְמִירוּ בָּהֶם⁵³. אֲבָל אִם שָׁמוֹ אוֹתָהּ שְׁנַיִם, וְכָאוֹ
7 שְׁלֹשָׁה וְאָמְרוּ שֶׁהוֹנָה⁵⁴ הַהִקְדָּשׁ בְּכָל שָׁוָא⁵⁵ -
8 חֲזוֹר⁵⁶.

(52) שמאים ממונים ע"י גזבר ההקדש. (53) תמורה כז, ב. (54) נתאנה. (55) אפילו פחות מכדי שתות, שבהדיוט נקנה המקח, ואין המאנה מחזיר את האונאה למתאנה (בבא מציעא נ:). (56) תמורה כז, ב.

9 יא. אֵין פּוֹדִין אֶת הַהִקְדָּשׁ אֶכְסָרָה⁵⁷, אֶלֶּא בְּחֻקֵּי הַדָּמִים, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרַנּוּ⁵⁸. וְאִם פְּדָה - יֵד הַקֹּדֶשׁ עַל הַעֲלִיּוֹנָה. כִּיצַד? פָּרָה זֹי תַּחַת פָּרָה זֹי שֶׁל הַקֹּדֶשׁ, טָלִית זֹי תַּחַת טָלִית זֹי שֶׁל הַקֹּדֶשׁ - הַקֹּדֶשׁ פְּדִי⁵⁹, וְיֵד הַקֹּדֶשׁ עַל הַעֲלִיּוֹנָה: אִם הִיתָה הַשְּׁנִיָּה יָפָה מִן הָרִאשׁוֹנָה בְּיוֹתֵר - לֹוֹקְחִין אוֹתָהּ הַגִּזְבָּרִין וְשׁוֹתְקִין⁶⁰; וְאִם אֵינָה יָפָה - מִשְׁלֵם⁶¹ אֶת הַדָּמִים, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרַנּוּ⁶², וּמוֹסִיף חֶמֶשׁ. אֲבָל אִם אָמַר: טָלִית זֹי בְּעֶשֶׂר סָלָעִים תַּחַת טָלִית שֶׁל הַקֹּדֶשׁ, וּפָרָה זֹי בְּעֶשֶׂר סָלָעִים תַּחַת פָּרָה זֹי שֶׁל הַקֹּדֶשׁ, אֲפִלוּ הִיתָה שֶׁל הַקֹּדֶשׁ שָׁוָה חֶמֶשׁ וְשְׁלוֹ עֶשֶׂר - הָרִי זֶה מוֹסִיף חֶמֶשׁ וְנֹתֵן שְׁתֵּי סָלָעִים וּמַחְצָה⁶³, שֶׁהָרִי בְּדָמִים קְצוּבִים פְּדָה⁶⁴. וְשְׁנִיָּה אֵינָה טְעוֹנָה חֶמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרַנּוּ⁶⁵.

(57) באומד ובהשערה ללא שקילה או מדידה מדוייקת ('תורת כהנים' בחוקות), שנאמר (ויקרא כז, יב) "והעריך" הכהן אותה בין טוב ובין רע", יעיין בדבר - אם טוב ואם רע הוא. אכסרה - לשון יוונית, ונמצאת במשנה: דמאי פ"ב, מ"ה; מעשר שני פ"ד, מ"ב. (58) לעיל ה"ח. (59) ויוצא לחולין, ובקדשי בדק הבית מדובר, שאין עושים תמורה, כי בקדשי מזבח אינם יוצאים לחולין, אלא "הוא ותמורתו יהיה קודש". או בקדשי מזבח, שקדם מומם להקדישם, שאינם עושים תמורה (בבא-מציעא נה. וב'תוספות' שם, דיבור-המתחיל פרה זו). (60) כיוון רבינו למה שאמרו ב'ירושלמי' (מעשר שני פ"ד, ה"ב) "הקדש שפדאו יותר על דמיו תפס הכל . . . שכן אדם מצוי להיות מרבה בהקדשו, שאלו את רבי אמי: נבדק אותו האיש, ואמר לא לכך נתכוונתי (=אלא טעיתי)? אמר להם, לכשיבדק". כלומר, אם בדקוהו הולכים אחר דבריו, אבל כל זמן שלא נבדק, אומרים: ודאי הרבה בהקדשו. וזהו שדייק רבינו:

12 פְּתֻבָּהּ אוֹ לְבַעַל חוֹב אֶת חוּבוֹ. אֶפְלוּ הִיא הַחוֹב
13 מֵאֵה וְהִשְׁדָּה שְׁוֶה תִּשְׁעִים - עַל מְנַת כֶּף פֹּדֶה אוֹתָהּ
14 הַרְצָה לְפִדּוּתָהּ⁹⁷. אָבֵל אִם הִיא הַחוֹב שְׁנִים בְּדָמִי
15 הִשְׁדָּה, כְּגֹן שְׁהִיתָה שְׁוֶה מֵאֵה וְיֵשׁ עָלֶיהָ חוֹב
16 וְכִתְבָּהּ אִשָּׁה מֵאֵתִים - אֵין פֹּדֶין אוֹתָהּ עַל מְנַת לִתֵּן
17 הַחוֹב אוֹ הַכְּתֻבָּה⁹⁸, אֶלָּא פֹדֶין אוֹתָהּ סִתָּם⁹⁹; שְׁאֵם
18 הַתְּנוּ¹⁰⁰ לִתֵּן - אֵינָה נִפְדֵּית כְּלָל¹⁰¹.

(88) וכי מי ירצה לפדות ההקדש, והלא בעל החוב יטרפנו ממנו. (89) כשהנכסים עדיין ברשות ההקדש. (90) שאינו נפרע בלא שבועה, שעדיין לא קיבל את חובו (משנה, שבועות מה). וכן אמרו שם מב, ב: "מה לי משועבדים להדיוט, ומה לי משועבדים לגבוה" - בשניהם אינו נפרע בלא שבועה. (91) לעיל פ"ד, הכ"ז. (92) טעות דפוס, וצ"ל: ואומרים, וכן בדפוסים קדומים ובכת"י תימן, ע"פ דברי התלמוד בערכין כא, ב. (93) כסף כתובתה ששדה זו משועבדת לפרעונה, וידוע שהאשה תסכים לקבל את כספה על-יד על-יד, בתשלומים. (94) ואע"פ שבעל החוב צריך לקבל את כל הסכום בבת אחת, לשם עסק וכדומה, אבל מסכים הוא לקבל זוזים שבורים וחסרים, "שאינ דרך סוחרים מקפידים בכך" (ערכין שם, וברש"י). (95) שהוא עודף על סכום החוב, שיצטרך הלוקח לפרוע לבעל חוב, נמצא ששומתו מועטת, ואינו נותן למעשה להקדש אלא הסכום שהשדה שווה יותר על דמי החוב, וזהו דינר. (96) זהו טעם לדברי רבינו, שאחר פודה אותה, ולא הבעל-חוב עצמו, כי אם הבעל-חוב יפדנה בדינר זה (=העודף על סכום חובו), יאמרו: הקדש יצא לחולין בלא פדיון, כי הרואה יסבור שהמלוה לא נתן כלום בפדיון שדה זו, אלא לקחה בלי פדיון (לחם-משנה ע"פ דברי התלמוד ערכין כג:). (97) כי אי-אפשר לצמצם בשיווי השדה, ואדם עשוי לקנות שדה ולשלם יותר מדמיה, שאין אונאה לקרקעות, ולפיכך יתן להקדש דינר נוסף על החוב, והרי זה פדיון גמור. (98) כי מי ירצה לפדותה וישלם לבעל חוב פי שנים מדמי השדה. (99) והיא מוחלטת ללוקח הפודה, ובעל-חוב מפסיד לגמרי. (100) גזברי ההקדש. (101) לא ימצאו לה פודים כלל, שיפסידו את כספם בפדיה זו ('מרכבת המשנה' ע"פ דברי הש"ס ערכין כג:). וכך גם דברי רבינו בפירושו למשנה, שם: "ואם היה החוב כפול ממה ששוה הדבר שהקדש, אין פודים אותו בתנאי בשום פנים, אלא מפקיעים החוב מעיקרו מעל הקרקע". נמצא שהבעל-חוב מפסיד, ופודים אותה סתם, וכל הכסף להקדש.

19 יז. הַמְּקֻדָּשׁ כֹּל נִכְסֵיו וְאַחֵר כֶּף גֵּרֶשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ,
20 וְנִכְתָּהּ פְּתֻבָּהּ¹⁰² מִן הַפֹּדֶה מִן הַהִקְדָּשׁ - אֵינָה
21 גּוֹבֶה עַד שִׁדְיֶיהָ הַנָּאֵה¹⁰³, שְׁמָא קְנוּנִיא¹⁰⁴ עָשׂוּ עַל
22 הַהִקְדָּשׁ¹⁰⁵. וְאֵין אוֹמְרִין: אֵילוּ רָצָה, הִיא אוֹמֵר:
23 בְּטָעוֹת הַקְּדָשְׁתִּי, וְיִשְׁאַל עַל הַקְּדָשׁ¹⁰⁶ לְחֹכֶם¹⁰⁷
24 וְיִחְזֹר לוֹ¹⁰⁸.

(102) באה לגבות כתובתה. (103) כלומר, בעלה ידור על דעת רבים, שלא יחזירנה לעולם. (104) ערמה. (105) שתגבה כתובתה מן ההקדש ואח"כ יחזירנה לו

ערכין כג, ב. וכן אמרו (כתובות נט:): "הקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שעבוד". והשווה פירוש המשנה לרבינו שם. וכל זה מדברי סופרים, אבל מדין תורה, כל נכסי הלווה משועבדים למלוה, שנאמר (דברים כד, יא) "והאיש אשר אתה נושה בו, יוציא אליך את העבט החוצה". והוא-הדין קרקעות שלו, כמבואר בבבא-בבא-בבא קטא, ב - וברשב"ם שם, וכן פסק רבינו בהל' מלוה ולווה פ"א ה"ה, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ('קריית ספר', וכן ב'מעשה רוקח'), ולדעת הראב"ד, אין הקדש מפקיע מידי שעבוד, אלא כשהוא קדוש קדושת הגוף, כגון ששעבד הלווה את שורו למלוה וחזר והקדישו, מפקיע ההקדש את שעבוד המלוה, והלה גובה את חובו ממקום אחר, אבל קדושת דמים של בדיק הבית אינה מפקיעה, וכן דעת רש"י בכתובות נט, ב. וראה ב'תוספות' גיטין מ, ב דיבור-המתחיל היכי דמי, שאפילו הקדש דמים מפקיע מידי שעבוד. וכדברי רבינו מבואר ב'ירושלמי' כתובות פ"ח, ה"י: "הקדיש תשעים מנה, והיה חובו מאה מנה. . . רבי אבהו בשם רבי יוחנן, מועלין מעילה גמורה". הרי שאפילו קדושת דמים מפקיעה מידי שעבוד המלוה, ולפיכך מועלים בהם (מראה הפנים, שם). (81) ואין אומרים כבר נפקע שעבודם ונמחל, כמבואר בהלכה הבאה.

1 טו. הָא לְמָה זֶה דוּמָה? ⁸² לְשָׁנִי לְקוּחוֹת⁸³,
2 שְׁתֻּבָּה⁸⁴ לְרֹאשׁוֹן: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ⁸⁵,
3 וּמִכֶּרֶם⁸⁶ לְשָׁנִי - שְׁהִיא טוֹרֶפֶת מִן הַשְּׁנִי⁸⁷.

(82) בדפוס רומי ר"מ, וכן בכת"י התימנים, אין זו התחלת הלכה, כי היא מחוברת להלכה הקודמת. (83) שלקחו נכסי הבעל. (84) האשה, אשת המוכר. (85) שאם אצטרך לגבות את כתובתי, לא אטרוף נכסים אלו ממך. (86) הלוקח הראשון. (87) לגביית כתובתה, כי מאחר שאינה מחוייבת לוותר, אלא רצתה לעשות נחת-רוח ללוקח הראשון, ולסלק זכותה מעליה, יכולה היא לומר, לזה הסכמתי לוותר ולא לזה (כסף-משנה). והראב"ד אינו מודה בכל המשל הזה, שהרי הלוקח השני יכול לומר לאשה: אם תשתקי ותתפשרי עמי - הרי טוב, ואם לא - אחזיר שטר מכירת השדה ללוקח הראשון, שאתו אין לך כל דין ודברים, כמו שאמרו בכגון זה בכתובות קט, ב. ובהל' טוען ונטען פט"ו, ה"א. אולם רבינו סובר, שהלוקח הראשון שלא היתה לו זכות עצמית לסלק את האשה, אלא היא עצמה כתבה לו: דין ודברים אין לי עמך, הרי זו כאילו אמרה לך לבד ויתרתי ולא לבא-כחך, ולפיכך אין הלוקח השני יכול לומר: אחזיר שטרי לבעליו (לחם-משנה), וראה בהל' מלוה ולווה פ"ט ה"ה, וב'מגיד משנה' שם.

4 טז. וְכִיצַד פֹּדֶין קֶרֶקַע זֶה? ⁸⁸ מְשִׁבְעִין אֶת הָאִשָּׁה
5 אוּ בְעַל חוֹב תְּחִלָּה⁸⁹, כְּדֶרֶךְ כֹּל הָבָא לְפָרַע מִנְכָּסִים
6 מְשֻׁעָבָדִים⁹⁰, וְאַחֵר כֶּף מְכִרְיִין עֲלֵיהֶם שְׁשִׁים יוֹם
7 בְּבֶקֶר וּבְעֶרֶב, כְּמוֹ שְׂבָאֲרֵנוּ⁹¹, וְאוֹמְרִין⁹² כְּמָה אָדָם
8 רֹצֶה לִתֵּן בְּשָׂדֶה עַל מְנַת לִתֵּן לְאִשָּׁה כְּתֻבָּתָהּ⁹³
9 וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוּבוֹ⁹⁴. וְאַחֵר שְׁפֹדֶין אוֹתָהּ וְלוֹקֵחַ
10 אוֹתָהּ הַלוֹקֵחַ אֶפְלוּ בְּדִינָר⁹⁵, כְּדִי שְׁלֹא יֵאמְרוּ הַקְּדָשׁ
11 יוֹצֵא בְּלֹא פְדִיוֹן⁹⁶, חוֹזֵר הַפֹּדֶה וּמַגְבֶּה לְאִשָּׁה

(115) אפילו אחר כדי דיבור, ובלבד שיהיה עדיין עסוק בענין ההקדש (כסף-משנה). (116) בניו או יורשיו. (117) ולא יהנה עוד מהם (ערכין כג. ובבא-בבא קע"ד). אבל קודם שהקדיש או אפילו לאחר שהקדיש, ובתוך כדי דיבור, אמר: מנה לפלוני בידי, אפילו הבריא נאמן, שכל אדם יכול לחזור בו תוך כדי דיבורו (כסף-משנה). (118) הואיל והוא נאמן. (119) נוסף על: מנה לפלוני בידי. (120) אפילו אין בידו שטר כלל, שבשעת מיתה אדם נאמן. (121) מאושר ע"י בית-דין שאינו מזויף. (122) בלא שבועה. (123) שציוה המקדיש, והוא נאמן בשעת מיתה כלעיל. אבל אם לא אמר "תנו", ואין ביד המלוה "שטר מקינים" - אין החולה נאמן ואפילו בשעת מיתה, כי "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו", שלא יאמרו בני אדם כשיקום מחליו: "מזל גדול של עושר יש לפלוני שקובץ ממון כל כך" (בבא-בבא קע"ד. וכפירוש רבינו גרשום שם). אבל כשאמר: "תנו אותה לו" הואיל וחתך ופסק דבריו, שיתנו לו מיד, ודאי אמת היא, ואין לחוש לערמה (נמוקי יוסף, שם). (124) אחר שגמר לעסוק בענין ההקדש (לפי הכסף-משנה). (125) שכבר הנכסים אינם שלו, ושל הקדם הם, וזה שאמר: מנה לפלוני בידי, אינו אלא חוזר בו מהקדישו, ואינו יכול (על-פי רבינו יוסף הלוי, שם, שהיה רבו של רבינו). (126) שלא נפרע עדיין. (127) על מנת ליתן לבעל-חוב את חובו, כאמור לעיל הט"ז. (128) כדי שלא יאמרו: "הקדש יוצא בלא פדיון", שהרואה בעל-חוב לוקחו ישר מן ההקדש, יחשוב שבלא פדיון לקחה, וכאמור לעיל בשם ה'לחם משנה'. וכתב הראב"ד: אם אמר החולה: מנה פקדון של פלוני בידי, נאמן אפילו לאחר שהקדיש, ואינו צריך שום פדיון, ואפשר שגם רבינו יודה לזה, שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם, ומנה של פקדון, כל מקום שהוא מונח, לרשות בעליו הוא. נמצא, שלא חל ההקדש עליו מעולם, וכשאמר: "תנו אותו לו" - נאמן (רדב"ז ולחם-משנה).

- כ. מי שניצא עליו קול¹²⁹ שהפקיר את נכסיו או הקדישן¹³⁰ או החריקמן¹³¹ - אין חוששין¹³² לו, עד שתהיה שם ראיה ברורה¹³³.

(129) ולא הוחזק הקול בבית-דין, ולא בדקו אחריו, ראה הל' אישות פ"ט, הכ"ב. (130) לבדק הבית. (131) וסתם חרמים לכהנים, לעיל פ"ו, ה"א. (132) לאסרם עליו, או להחזיקם כהפקר. (133) גיטין פט, א.

(משנה, ערכין כג.) והשווה הל' אישות פ"ז, ה"ט. (106) נדר הקדשו. (107) שיתיר לו נדרו, והקדש טעות אינו הקדש, כמבואר לעיל פ"ו, הל"ד. (108) בכת"י התימנים: "והיה חוזר לו". כלומר, כל מה שהקדיש היה חוזר לרשותו, והטעם שאין אומרים "מיגו" (=מתוך) זה, כי אין זה "מיגו", כי מי יאמר שזידמן לו חכם להשאל עליו (רדב"ז). ופסק רבינו כרבי אליעזר במשנה שם (ערכין כג.) - בניגוד לרבי יהושע - מפני שרבן שמעון בן גמליאל סובר במשנה שם כמותו, כדבריו: "אף הערב לאשה בכתובתה. . ידירנה הנאה, שמא יעשה קנוניא על נכסים של זה", ומדויק לשונו: "אף הערב" מבואר, שסובר כרבי אליעזר (כסף-משנה).

- יח. וכן אין נאמן לומר אחר שהקדיש: מנה לפלוני חוב עלי, או כלי זה של פלוני הוא¹⁰⁹, ששם יעשו קנוניא על ההקדש¹¹⁰. ואפילו היה שטר ביד בעל חוב - אינו גובה על פי זה¹¹¹ אלא בדרך שגובין כל בעלי חובות¹¹², כמו שבארנו¹¹³.

(109) ופקדון הוא בידי. (110) ערכין כג, א. וכן בשבועות מב, ב. שבאדם בריא הכל מודים, שחוששים לקנוניא על ההקדש. (111) מן ההקדש בלא שבועה. (112) מן הפודה על-מנת ליתן לבעל-חוב את חובו, ובשבועה תחילה. (113) לעיל הט"ז. ומובן, שאם אמר כל זה קודם שהקדיש, הוא נאמן, ולא חל ההקדש על אותו מנה או על אותו כלי (רדב"ז).

- יט. במה דברים אמורים? ¹¹⁴ בבריא; אבל חולה שהקדיש כל נכסיו ואמר בשעה שהקדיש¹¹⁵: מנה לפלוני בידי - נאמן; שאין אדם עושה ערמה על ההקדש בשעת מיתתו וחוטא לאחרים¹¹⁶, שהרי הוא הולך למות¹¹⁷. לפיכך¹¹⁸, אם אמר: תנו¹¹⁹ אותה לו - נוטל בלא שבועה¹²⁰. ואם לא אמר 'תנו' - אין נותנין; אלא אם כן היה בידו שטר מקיים¹²¹. - הרי זה נוטל מן ההקדש¹²² מפני הצואה¹²³. ואם אחר שהקדיש¹²⁴ אמר 'תנו' - אין שומעין לו¹²⁵, אלא הרי הוא פשאר בעלי חובות: אם נתקיים שטרו - נשבע¹²⁶ וגובה מן הפודה¹²⁷ ולא מן ההקדש¹²⁸.

(114) שאינו נאמן לומר: מנה לפלוני, חוב עלי.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ט אלול תשע"ח-ו' תשרי תשע"ט

והוא אמרו יתעלה: "ואתבתם את-הגֵּר" (דברים י, יט). ואף-על-פי שהוא נקלל בענן זה במה-שכולל כל-ישראל באמרו "ואתבת לרעך כמוך", לפי שהגֵּר הזה הוא גֵּר צָדֵק (שהוא כישראל לכל דבר) — אָבֵל מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס לְדַת הוֹסִיף

יום ראשון כ"ט אלול ה'תשע"ח
מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב.
מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.
המצוה ה'ר"ז — הצווי ששנצטוונו לאהב את-הגֵּר, ו

44 זֶה-אֶת-זֶה, וְעוֹן זֶה הוּא שְׁקוּרָאִים אוֹתוֹ: מִלְכִּין פְּנִי
45 חֲבָרוּ בְּרַבִּים, וְהֶאֱזַהְרָה שְׂבָאָה בְּזֶה הוּא אָמְרוּ: "הוֹכַח
46 תּוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא" (שם, יז).
47 וּבִסְפָּרָא (שם) אָמְרוּ: "מִנֵּין אִם הוֹכַחְתּוּ אִפְלוּ אַרְבַּע
48 וְחֲמֵשׁ פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תִּלְמִיד לומֵר: 'וְלֹא-תִשָּׂא
49 עָלָיו חֲטָא'". אָבֵל פֶּשַׁט הַכְּתוּב הָרִי הוּא מְזַהֵר, שְׁלֹא
50 תִּחְשׁוּב לוֹ עוֹן בְּלִבְךָ, וְשְׁלֹא תִזְכְּרֶהוּ.

יום שני א' תשרי ה'תשע"ט

מצות לא תעשה רנו. שא. דש. שה.

הַמִּצְוָה הָרְנ"ו — הֶאֱזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּהַכְבִּיד
(להתאכזר) עַל הַיְתוּמִים וְהָאֱלֻמְנוֹת, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
"כֹּל-אֱלֻמְנָה וְיְתוֹם לֹא תַעֲנוּן" (שמות כב, כא). לֹא זֶה
כּוֹלֵל שְׁלֹא יִכְבְּדוּ עֲלֵיהֶם לֹא בְּדַבּוּר וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה, אֲלָא
יְדַבֵּר עִמָּהֶם דְּבָרִים רַבִּים וְנוֹחִים בְּיֹתֵר, וְיִתְפַּסֵּק עִמָּהֶם
בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה בְּיֹתֵר, וְיִתְנַחֵס אֲלֵיהֶם בִּיחָס טוֹב בְּיֹתֵר
וְיִתְפַּנֵּן לְהַפְלִיג (להרבות) כֹּל-זֶה. וְיִי שְׁלֹא יִזְכֹּר בְּאֶחָד
מִכָּל-אֵלּוּ — הָרִי עוֹבֵר עַל לֹא זֶה. וְכִבֵּר בְּאֵר יִתְעַלֶּה
עֲנֵשׁ הַעוֹבֵר עַל לֹא זֶה וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְיִזְכֹּר אִפִּי
וְהִרְגֵּתִי אֶתְכֶם וְגו'" (שם, כג).

הַמִּצְוָה הַש"א — הֶאֱזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ עַל הַרְכִּילוּת,
וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-תִלְוֶה רֵכִיל בַּעֲמִידָה" (ויקרא יט,
טז). אָמְרוּ (ספרא קדושים ד, ה): לֹא תִהְיֶה רֵף דְּבָרִים לְזֶה
וְלָשֶׁה לְזֶה. דְּבָר אַחֵר: לֹא תִהְיֶה כְּרוֹכֵל מְטַעֵן דְּבָרִים
וְהוֹלֵךְ. וּבִכְלָל לֹא זֶה הֶאֱזַהְרָה עַל הוֹצָאת שֵׁם רַע
(כתובות מו.).

הַמִּצְוָה הַד"ש — הֶאֱזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּנָקוּם זֶה
מִזֶּה, וְהוּא: כְּגוֹן שֶׁעָשָׂה הוּא מִקְדָּם אֵיזָה מַעֲשֵׂה, וְאִז
לֹא נִחְדַּל מִלְּבַקְשׁוֹ עַד שֶׁנִּמְלָחָהוּ כִּפְעָלוֹ הָרַע, אוֹ נִצְעַרְנוּ
כְּמוֹ שֶׁצָּעַר אוֹתָנוּ. הִזְהִיר ה' מִפֶּן וְאָמְרוּ: "לֹא-תִקֵּם" (שם,
יח). וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם, י): "עַד הֵיכָן כִּתְּחָה שֶׁל נִקְיָמָה?
אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילֵנִי מִגִּלְךָ, וְלֹא הַשְּׂאִילוֹ. לְמַחֵר אָמַר לוֹ:
הַשְּׂאִילֵנִי קִרְדָּמָךְ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְּׂאִילְךָ בְּדֶרֶךְ שְׁלֹא
הַשְּׂאִילֵנִי מִגִּלְךָ — לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא-תִקֵּם". וְעַל הַמִּשָּׁל
הַזֶּה הִקְשׁ בְּכָל-הָעֲנִינִים.

הַמִּצְוָה הַש"ה — הֶאֱזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּנִטּוֹר וְאִף
עַל פִּי שְׁלֹא נִקְוֶם, וְהוּא: שֶׁנִּשְׁמָר אֶת הַחֲטָא שֶׁחֲטָא לָנוּ
הַחוּטָא וְנִזְכְּרָנוּ לוֹ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-תִקֵּם
וְלֹא-תִטַּר". וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם, יא): "עַד הֵיכָן כִּתְּחָה שֶׁל
נִטְרִיחַ? אָמַר לוֹ הַשְּׂאִילֵנִי מִגִּלְךָ, וְלֹא הַשְּׂאִילוֹ. לְמַחֵר
אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילֵנִי קִרְדָּמָךְ, אָמַר לוֹ: הִילָךְ (הנהגה), אֵינִי
כְּמוֹתְךָ שְׁלֹא הַשְּׂאִילֵנִי מִגִּלְךָ — לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא-
תִטַּר".

1 לוֹ ה' אֶהְיֶה, וְיִחַד לוֹ מִצְוָה נִוְסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בְּאֶזְהָרָה
2 עַל אוֹנְאָתוֹ (לַעֲרֹר), שֶׁאָמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת-עַמִּיתוֹ"
3 (ויקרא כה, יז). וְאָמַר אַחֲרֵי-כֵן: "וְגַר לֹא-תוֹנֶה" (שמות כב,
4 כ). וְנִתְבָּאֵר בְּגִמְרָא (בבא מציעא נט:) שֶׁתִּיבִים עַל אוֹנְאָת
5 הַגֵּר מִשּׁוּם "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת-עַמִּיתוֹ" וּמִשּׁוּם "וְגַר לֹא
6 תוֹנֶה". כִּף גַּם-כֵּן נִתְחַיְבְּנוּ לְאַהֲבוֹ מִשּׁוּם "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֲךָ
7 כְּמוֹךָ" וּמִשּׁוּם "וְאֶהְבֶּתָּם אֶת-הַגֵּר". וְזֶה פְּשׁוּט וְאֵין בּוֹ
8 נִסְתָּר (דברים נסתרִים), וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֶחָד מִמֵּי שֶׁמֶנֶה אֶת-
9 הַמִּצְוֹת שֶׁנֶּה עֲלֵם מִמֶּנּוּ. וְכִרּוּב הַמְדַּרְשׁוֹת בְּאֵרוֹ שֶׁ' צִנּוּנו
10 עַל הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּנּוּנו עַל עֲצָמוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוּ "וְאֶהְבֶּתָּ
11 אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), וְאָמַר "וְאֶהְבֶּתָּם אֶת-הַגֵּר".

12 הַמִּצְוָה הַש"ב — הֶאֱזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּשִׁנוֹא זֶה-
13 אֶת-זֶה, וְהוּא אָמְרוּ: "לֹא-תִשָּׂא אֶת-אֶחֶיךָ בְּלִבְכֶּךָ"
14 (ויקרא יט, יז). וְלִשׁוֹן סִפְרָא (ד, ח): "לֹא אֶמְרִיתִי אֵלָא
15 שִׁנְאָה שֶׁהִיא בְּלִבִּי, אָבֵל אִם גִּלָּה לוֹ אֶת הַשִּׁנְאָה, וְיָדַע זֶה
16 שֶׁהוּא שׁוֹנְאוֹ — אֵינּוּ עוֹבֵר עַל לֹא זֶה; אָבֵל עוֹבֵר הוּא
17 עַל 'לֹא-תִקֵּם וְלֹא-תִטַּר'" (שם, יח). וְעוֹבֵר גַּם עַל עָשָׂה
18 וְהוּא אָמְרוּ: "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֲךָ כְּמוֹךָ" (שם). אָבֵל שִׁנְאָת
19 הַלֵּב — עוֹן חֲמוֹר מִן-הַכֹּל.

20 הַמִּצְוָה הַר"ה — הַצּוּרִי שֶׁנִּצְטַיְנוּ לְמַחֹת בַּעֲוֹשָׁה
21 עֲבֵרָה אוֹ כְּמִי שְׂרוּעָה לַעֲשׂוֹתָהּ, וְלִהְיוֹתִירוֹ עַל כִּף בְּדָבָרִים
22 וְלִהְיוֹכִיחוֹ. וְאֵל יֹאמֶר אָדָם: "אֵינִי לֹא אֶחָטָא: וְאִם יִחָטָא
23 זולָתִי — זֶה עֲנִינוּ עִם ה'", — זֶה נִגַּד הַתּוֹרָה, אֲלָא אֲנוּ
24 מַצִּיִּים שְׁלֹא לַעֲבֹר וְלֹא נִנִּיחַ לְזוּלָתָנוּ מֵאֲמַתָּנוּ לַעֲבֹר.
25 וְיִמִּי שְׂרוּעָה לַעֲבֹר — חוֹבָה עַל כָּל-אָדָם לְהוֹכִיחוֹ
26 וְלִמְנַעוֹ, וְאִף-עַל-פִּי שְׁלֹא נִתְקַיְמָה עָלָיו עֲדוּת הַמִּתְחַבֵּת
27 לְקִנְיָם עֲנֵשׁ. וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת-
28 עַמִּיתְךָ" (ויקרא יט, יז). גַּם נִכָּל בְּמִצְוָה זוֹ שֶׁנִּתְרַעַם זֶה עַל
29 זֶה, אִם הִרְעִנוּ זֶה לְזֶה, וְאֵל נִטּוֹר לוֹ אוֹ נִשְׁמָר לוֹ חֲטָא,
30 אֲלָא נִצְטַיְנוּ לְהַתְרַעַם עָלָיו בְּדָבָרִים, כְּדִי שְׁלֹא יִשָּׂאֵר
31 בְּלִבִּי כְּלוּם, וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם): "מִנֵּין אִם הוֹכַחְתּוּ אִפְלוּ
32 אַרְבַּעַה וְחֲמֵשָׁה פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תִּלְמִיד לומֵר:
33 הוֹכַח תּוֹכִיחַ. יְכוֹל אִף אֶתָּה מוֹכִיחוֹ וּפְנִי מִשְׁתַּנּוֹת?
34 (כלומר, שְׁמוֹתֶיךָ לֹךְ לְהוֹכִיחַ אוֹתוֹ אִפְלוּ בְּאִפּוֹן שֶׁהוּא מִתְבַּיֵּשׁ,
35 כְּגוֹן בְּפָנֵי רַבִּים וְכדו') תִּלְמִיד לומֵר: וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא".
36 (שֶׁאִם תַּעֲשֶׂה כֵן תִּשָּׂא אֶתָּה חֲטָא בְּסַבְתּוֹ). וְכִבֵּר בְּאֵרוֹ
37 חֲכָמִים, שֶׁמִּצְוָה זוֹ חוֹבָה עַל כָּל-אָדָם אִפְלוּ מִן-הַקָּטָן
38 לְגִדּוֹל הָרִי הוּא חַיִּב לְהוֹכִיחַ, וְאִפְלוּ קָלִל וְזָלִזֵּל אֵל יָרְפוּ
39 יָדָיו וְאֵל יִסְתַּלֵּק מִלְּהוֹכִיחַ עַד אֲשֶׁר יִכָּה, כְּמוֹ שֶׁבְּאֵרוֹ
40 מִעֲתִיקֵי הַשְּׂמוּעָה (מוֹסְרֵי הַתּוֹרָה שְׁבַעל פה) וְאָמְרוּ (עֲרִכִין
41 טו:): עַד הַכָּה. וְיִשׁ לַמִּצְוָה זוֹ תְּנָאִים וְהִלְכוֹת, וְנִתְבָּאֵר
42 בְּמִקְוֹמוֹת מְפָרָדִים בְּתַלְמוּד.

43 הַמִּצְוָה הַש"ג — הֶאֱזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שְׁלֹא לְבַיֵּשׁ

יום שלישי ב' תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה יא.

המצוה הי"א — היא הצווי שנגצטוינו ללמד (לאחרים — לבניו (הקטנים)) חכמת התורה וללמדה (בעצמו) — וזהו הנקרא: תלמוד תורה, והוא אמרו "ושננתם לבניך" (דברים ו, ז). ולשון ספרי (על הפסוק שם): "ושננתם לבניך — אלו תלמידך. וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנגאמר: ויצאו בני הנביאים" (מלכים ב, ג). ושם (בספרי) אמרו: "ושננתם — שיהיו מחזירים (מסודרים) בתוך פיך, כשאדם שואלך דבר, לא תהא מגמגם לו, אלא תהא אומר לו מיד". וכבר נכפל צווי זה כמה פעמים: "ולמדתם וצויתם" (עפ"י לשון הפסוק בדברים ה, א) ו"למדו" (שם לא, יב). וכבר הרבו להדגיש מצוה זו ולזרז עליה בהרבה מקומות בתלמוד. ואין הנשים חייבות בה, שהרי נאמר "ולמדתם אתם את-בניכם", אמרו: "בניכם — ולא בנותיכם", כמו שנתבאר בגמרא קדושין (לו.).

יום רביעי ג' תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה יט.

המצוה ה"ט — הצווי שנגצטוינו לכבד את-ההורים ולעמד מפניהם כדי להדרם, והוא אמרו ותעלה: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב) — וזוהי זה שקנה הרבה חכמה). ולשון ספרא: "תקום והדרת — קימה שיש בה הדור" (אבל במקום שאין בו הדור כגון בבית המרחץ אין עומדין מפניו). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפסק א' מקדושין (לב). ודע שאף-על-פי שמצוה זו חובה על כל-אדם באופן כללי — כלומר: לכבד את-ההורים ואפלו לחכם השנה לו, כמו שבארו באמנם (בבא מציעא לא). "תלמיד חכמים שבבבלי עומדין זה מפני זה" — יש בה עוד יחוד ותוספת על התלמיד, והוא: שכבוד התלמיד לרבו יש בו תוספת גדולה על הכבוד שהוא חובה לכל-חכם, ועם הכבוד חייב כמורא, לפי שפבר בארו שחובתו כלפי רבו גדולה מחובתו כלפי אביו, אשר חייבו הכתוב בכבודו ובמוראו. ובפרוש אמרו (בבבא מציעא שם): אביו ורבו — רבו קודם (כגון אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו, ואחר כך פודה את אביו). וכבר בארו (סנהדרין ה): שאסור לתלמיד לחלוק על רבו — פונתי במחלוקת: שיצא נגד פסק דינו ויפטר בסברתו וילמד או יורה בלי שישנהו. ואסור לו לריב עמו ולהתרעם עליו ולא לדון אותו לכף חובה, כלומר: שישביר איזו פעלה מפעלותיו או איזה דבור בסוג מסוגי ההסברות (שמפרש דבריו שלא כפשוטם) — לפי שאפשר שלא נתפנו לכך. ובפסק חלק (סנהדרין קי). אמרו: "כל-החולק על רבו בחולק על השכינה, שנגאמר: 'בהצתם עליה'" (ראה בהמשך) (במדבר כו, ט),

כל-העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה, שנגאמר: 'המה מי מריבה אשר-רבו בני ישראל את-ה' וגו' (אף על פי שרבו שם על משה ואהרן, נאמר "את ה'") (שם כ, ג), וכל-המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה, שנגאמר: 'לא-עלינו תלנתיכם (תלונות עם ישראל על משה ואהרן) — כי על-ה' (שמות טז, ח). וכל-המתהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה, שנגאמר: 'וידבר העם באלהים ובמשה" (במדבר כא, ה). וכל-זה ברור, לפי שמחלקת קרח וריב ישראל ותרעמתם ומחשבתם הרעה לא היתה אלא עם משה ועליו שהוא רבן של כל-ישראל, ועשה הכתוב כל-דבר מהם כלפי ה'. ("בהצתם על ה'") ובפרוש אמרו (אבות פרק ד משנה יב): "מורא רבך כמורא שמים". וכל-זה גם כבוד חכמים וגם מורא חכמים (נלמד כמה שמצאנו שהכתוב צוה לכבד את-החכמים וההורים, כמו שנתבאר בלשונות התלמוד, לא שהיא (מורא חכמים) מצוה בפני עצמה. והבן זאת.

יום חמישי ד' תשרי ה'תשע"ט

מצות לא תעשה י. מז. ס. ו. ה. ב. ג. ד. טו.

מצות עשה קפו. מצות לא תעשה כג. כד.

המצוה העשירית — האזהרה שהזהרנו מלפנות אל עבודה זרה ולהתעסק בעניניה, כלומר: לענין וללמוד אותן ההזיות וההבלים שאמרים מיסדיה, שרוחנית פלוגית (כוח עליון מטיים) מורידים אותה באופן כך וכך, והיא עושה כך וכך; והכוכב הפלוגי מקטרים לו ועומדים לפניו כך וכך, והוא עושה מעשה פלוגי, וכיוצא בדברים אלו. שהמחשבה בדברים אלו והענין באותם הדמיונות הוא כמה שמעורר את-הפתי לרש בהם ולעבדם. והפסוק שבו הזהרנו על ענין זה הוא אמרו: "אל-תפנו אל-האלילים" (ויקרא יט, ד). ולשון ספרא (תחילת קדושים, י): "אם פונה אתה אחריהן אתה עושה אותן אלהות". ושם אמרו: "רבי יהודה אומר: אל-תפנה לראותן", כלומר: אפלו להסתכל בצורת הפסל החיצונית ולהתבונן בעשיתו אסור, כדי שלא יעסיק חלק מן-הזמן במשהו מהם. ובפסק "שואל אדם מחברו" (שבת קמט). "כתב המהלך (הכתוב) תחת הצורה (צורת אדם) ותחת הדיקנאות (של שאר עצמים) אסור לקרותו בשפת; ודיוקני (של עבודה זרה) עצמה אף בחל אסור להסתכל בה, משום שנגאמר: 'אל-תפנו אל-האלילים'. מאי תלמודא? (איך נלמד פסוק זה) אמר רבי יוחנן: 'אל-תפנו אל' — מדעתכם" (הבליים אשר אתם בודים) וכבר נכפל הלאו בענין זה עצמו, כלומר באסור המחשבה על עבודה זרה והוא אמרו: "השם לך לך פני-יפתה לבבכם וסרתם וצבתם" (דברים יא, טז), כלומר: אם תועה לך לחשוב בה, זה יגרם לך לסור מן

יחא': "אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל" לִתֵּן לֹא-תַעֲשֶׂה עַל בְּרֶכֶת
הַשֵּׁם". וּכְכֹר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּפֶרֶק ז' מִסְנֵהֶדְרִין.
וְדַע (שֶׁאִם שֶׁהָאֲזוּחָה "אֲלוּקִים לֹא תִקְלַל" הִיא אֲזוּחָה עַל כִּמְהָ
אִיסוּרִים שׁוֹנִים, הִרִי) שְׂשׂוֹג זֶה מִן-הָאֲזוּחָה הַכּוֹלֵל שְׁנַיִם
שְׁלֹשָׁה עֲנִינִים — אֵינּוּ מִסּוֹג לֹא שֶׁבְּכָל־לִוּוֹת (לֹא אֶחָד
הַכּוֹלֵל כִּמְהָ אִיסוּרִים — שֶׁאִין לֹקִין עָלָיו, וְרֹאה לַעֲלִיל הַכּלֵּל
(הַשּׁוֹרֵשׁ) הַתְּשִׁיעִי (—) לְפִי שֶׁבָּאֵר הַכְּתוּב אֶת-הָעֲנִשׁ
בְּכָל-עֲנִין וְעֲנִין מִהֶם וְהוֹדִיעֵנוּ בְּהִכְרַח, שֶׁכָּל-עֲנִין וְעֲנִין
מִזְהָרִים עָלָיו וְשֶׁהוּא מִצְוָה לֹא-תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ
בְּהִקְדָּמוֹת שֶׁעָשִׂינוּ לְמֵאֲמָר זֶה (בַּהֲקִדְמַת הַסֵּפֶר שֶׁאֲחֵר י"ד
הַכִּלְלִים (הַשּׁוֹרֵשִׁים)). וְכִינֵן שֶׁהַכָּלֵל הוּא: לֹא עֲנֵשׁ אֶלֶּא-
אִם-כֶּן הִזְהִיר — חוֹקֵרִים אָנוּ עַל הָאֲזוּחָה בְּהִכְרַח. וְיֵשׁ
שֶׁהִיא נִלְמָדָה בְּאַחַת הַמִּדּוֹת, וְיֵשׁ שֶׁהִיא בְּכָל־עֲנִין אֲחֵר,
כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ בְּהִקְדָּמוֹת. וְלֹא יֵהָא לֹא שֶׁבְּכָל־לִוּוֹת אֶלֶּא אִם
לֹא קִדְּמָה לָנוּ יְדִיעָה כָּלֵל, שֶׁעֲנִין מֵאוֹתָם הָעֲנִינִים מִזְהָרִים
עָלָיו (רַק כֹּאשֶׁר אֵין מִקּוֹר נֹסֵף לֵאִיסוּר), אֶלֶּא מִחֻמַּת אוֹתוֹ
הַלֵּאוּ, כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ בְּכָל־הַתְּשִׁיעִי; אֲבָל אִם קִדְּמָה יְדִיעָה
שֶׁאוֹתוֹ הִדְּבַר מִזְהָרִים עָלָיו — וְהוּא בְּאֲמָרוֹ שֶׁהוֹשִׁיעָה כֶּף
וְכָף יַעֲשֶׂה בּוֹ כֶּף — אֵין לַחֵשׁ (לַהֲבִדִּיל) אִם הָאֲזוּחָה הִיא
בְּפִרוּשׁ אוֹ מִן הַדִּין, בְּפֶרֶט אוֹ בְּכָלֵל. וְדַע זֹאת, וְיִבְּאוּ לָךְ
מַעֲנִין זֶה עוֹד מִצְוֹת רַבּוֹת.

הַמִּצְוָה הַשְּׁשִׁית — הָאֲזוּחָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּעֲבֹד עֲבֹדָה
וְהָאֲפִלּוֹ בְּזוֹלַת אֲרַבַּע הָעֲבֹדוֹת הַנִּזְכָּרוֹת (בַּמִּצְוֹת לֹא
תַעֲשֶׂה ה) — אֵף בְּתַנְאִי שִׁיְהָא זֶה בְּדִרְכָּה, כְּלוּמַר:
שִׁיעֲבִדְנָה בְּמָה שֶׁדִּרְךָ אוֹתוֹ הַנֶּעֱבָד לְהַעֲבֹד, כְּגוֹן שִׁפְעוֹר
(יִגְלָה) עֲצָמוֹ לְפַעֹר אוֹ יִזְרוֹק אֶבֶן לְמִרְקוּלִים (שֶׁם אֵלִיל).
וְהוּא אָמַר יְתַעֲלֶה בְּאֲזוּחָה עַל כֶּף: "וְלֹא תַעֲבֹדֵם" (שְׁמוֹת
ב, ג). וְלִשׁוֹן הַמִּכְלָתָא (שֶׁם): "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תַעֲבֹדֵם" — לְחִיב עַל הָעֲבֹדָה בְּפָנֵי עֲצָמָה וְעַל
הַשְׁתַּחֲוִיָּה בְּפָנֵי עֲצָמָה. לְפִכֶּךָ מִי שֶׁזִּוְקָה אֶבֶן לְפַעֹר אוֹ
פּוֹעֵר עֲצָמוֹ לְמִרְקוּלִים — אֵינּוּ חֵיב לְפִי שֶׁאֵין זֶה עֲבֹדָתוֹ,
שֶׁהִרִי אָמַר יְתַעֲלֶה: "אֵיכָה (בְּאוֹתוֹ אוֹפֵן שֶׁ) יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה אֶת-אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה-כֶּן גַּם-אֲנִי" (דְּבָרִים יב, ל).
הַעוֹבֵר עַל לֹא זֶה בְּמִזִּיד — חֵיב סְקִילָה וְכִרְת, וּבִשְׁוֹג
קֶרֶךְ. וּכְכֹר נִתְבָּאֲרוּ גַם דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּפֶרֶק ז' מִסְנֵהֶדְרִין.
וְשֶׁם (סֵד): אָמַר: "שֶׁלֶּשׁ כְּרִתוֹת בְּעֲבֹדָה זֶה לָמָּה? אַחַת
לְדִרְכָּה, וְאַחַת לְשֵׁלָא בְּדִרְכָּה, וְאַחַת לְמִלְךָ". כְּלוּמַר:
שֶׁהַעוֹבֵד לֵאֲיִזָּה דְּבַר שֶׁהוּא מִמִּינֵי עֲבֹדָה זֶה בְּאִיזָּה מִן
שִׁיְהִיָּה מִמִּינֵי הָעֲבֹדָה — הִרִי זֶה חֵיב כְּרִת, בְּתַנְאִי שִׁיעֲבֹד
בְּדִרְכָּה, כְּלוּמַר: בְּדִבְרֵי שֶׁדִּרְכָּה לְהַעֲבֹד בּוֹ, כְּגוֹן פּוֹעֵר
לְפַעֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמִרְקוּלִים, וּמַעֲבִיר שִׁעֲרוֹ לְכַמּוֹשׁ. וְכֵן מִי
שֶׁעֲבֹד בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבֹדוֹת לֵאֲיִזָּה נֶעֱבָד שִׁיְהִיָּה — הִרִי
זֶה חֵיב כְּרִת, אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ עֲבֹדָתוֹ בְּכֶף, כְּגוֹן אִם
הִקְרִיב לְפַעֹר אוֹ הִשְׁתַּחֲוֶה לְמִרְקוּלִים — וְזֶהוּ שֶׁלֹּא
בְּדִרְכָּה. וְהַכְּרִית הַשְּׁלִישִׁי הוּא בִּמְעַבִּיר בְּאֵשׁ לְמִלְךָ כְּמוֹ
שֶׁבָּאֵר (בַּמִּצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה ז — סוֹף שִׁיעוֹר יד).

הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה וְלֹהֲתַעֲסֵק בְּעֲבֹדָתָהּ. וְאָמַר עוֹד בְּעֲנִין זֶה
עֲצָמוֹ: "וּפֶן-תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׂמִימָה וְרֵאִיתָ אֶת-הַשָּׁמַשׁ וְאֶת-
הַיָּרֵחַ וְגו'..." (שֶׁם ד, יט), כִּי לֹא הִזְהִיר לְכָל יָרִים אֶדָם
אֶת-רֵאשׁוֹ לְרֵאשׁוֹתָם בְּעֵינָיו, אֶלֶּא הִזְהִיר מִלְּהִסְתַּכֵּל בְּעֵין
הַלֵּב בְּמַה-שֶׁמִּיחֲסִים לָהֶם עוֹבְדֵיהֶם. וְכֵן אָמַר: "וּפֶן-
תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת
אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה-כֶּן גַּם-אֲנִי" (שֶׁם יב, ל) — שֶׁהִזְהִיר
מִלְּשֹׂאוֹל עַל אֵיכוֹת עֲבֹדָתָהּ אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא יַעֲבֹדְנָה, לְפִי
שֶׁכָּל-זֶה גּוֹרֵם לְטַעוֹת אַחֲרֶיהָ. וְדַע שֶׁהַעוֹבֵר עַל עֲנִין זֶה —
חֵיב מִלְּקוֹת. וּכְכֹר נִתְבָּאֵר זֶה בְּסוֹף פֶּרֶק א' מְעוֹרְבִין (יז),
בְּשִׁאֲמָרוֹ: "לֹקִין עַל עֲרוּבֵי תַחֲמוּמֵין דְּבַר תוֹרָה" וְהִבְיִאוּ
רֵאָה מֵאֲמָרוֹ: "אֶל-יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ" (שְׁמוֹת טז, כט);
וְהִקְשִׁי וְאָמַר: הֵיאֵךְ יִלְקָה עַל לֹא שֶׁבֹא בְּלִשׁוֹן "אֵל" וְלֹא
בֹּא בְּלִשׁוֹן לֹא? וְהִשְׁבִּינוּ בְּדֶרֶךְ קִשְׁיָא וְאָמַר: אִם כָּל-מָה
שֶׁבֹּא בְּלִשׁוֹן "אֵל" אֵין לֹקִין עָלָיו, אֶלֶּא מַעֲתָה "אֵל תִּפְנוּ
אֶל-הָאֱלִילִים" הִכִּי נִמִּי (הַאֲמַנֵם כֶּךָ) דְּלֹא לֹאקִי? הִרִי
מִשְׁמַע מִכָּאן שֶׁעֲנִין זֶה לֹקִין עָלָיו.

הַמִּצְוָה הַמ"ז — הָאֲזוּחָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְּהִיּוֹת חִפְשִׁים
בְּמַחֲשָׁבוֹתֵינוּ, עַד שֶׁנֶּאֱמַר דְּעוֹת הַמִּנְגְּדוֹת לְדַעוֹת שֶׁהִבְיָאָה
הַתּוֹרָה, אֶלֶּא נִגְבִּיל אֶת-מַחֲשַׁבְתָּנוּ וְנַעֲשֶׂה לָהּ סִיג
שֶׁתַּעֲמֹד אֲצִלּוֹ — וְהֵן מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאֲזוּחֵיהֶן. וְהוּא
אָמַר יְתַעֲלֶה: "וְלֹא-תַחֲוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם"
(בַּמִּדְבָּר טז, לט). וְלִשׁוֹן סִפְרֵי: "וְלֹא תַחֲוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם"
— זֶה מִינּוֹת כְּעִנֵּין שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִוֹצֵא אֲנִי מִרְּמִית" וְגו' (קֹהֶלֶת ז, כו); "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" — זֶה זְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר:
"וַיֵּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל-אֲבִיו" וְגו' (שׁוֹפְטִים יד, ג). הַכּוֹנֵה
בְּאֲמָרָם זֶה זְנוּת — רִדְפִית הַתַּעֲנוּגוֹת וְהַתַּאֲוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת
וְהַעֲסֵקַת הַמַּחֲשָׁבָה בְּהֵן תְּמִיד.

הַמִּצְוָה הַמְּשָׁלִימָה שְׁשִׁים — הָאֲזוּחָה שֶׁהִזְהִירוּ
מִלְּקוֹב (לְקַלֵּל) אֶת-הַשֵּׁם הַגָּדוֹל — יְתַעֲלֶה עַל מָה
שֶׁאוֹמְרִים הַכּוֹפְרִים לְעִילָא לְעִילָא — וְזֶהוּ הָעֲנִין שֶׁמְכַנִּים
אוֹתוֹ (בְּלִשׁוֹן סִגְיָהוּר) "בְּרֶכֶת הַשֵּׁם". וְעַנֵּשׁ הַעוֹבֵר עַל לֹא
זֶה הוּא מִפְּרֵשׁ בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא נִסְקֵל, הוּא אָמַר
יְתַעֲלֶה: "וְנִקְבַּ שֵׁם-ה' מוֹת יוֹמָת רְגוֹם יִרְגְּמוּ-בּוֹ כָּל-
הָעֵדָה" (וִיקְרָא כד, טז). אֲבָל הָאֲזוּחָה, לֹא בָּאָה בְּכַתּוּב
אֲזוּחָה מִיִּחְדָּת עַל חֵטָא זֶה לְבִדּוֹ, אֶלֶּא בָּאָה אֲזוּחָה
הַכּוֹלֵלֶת עֲנִין זֶה וְזוֹלָתוֹ, וְהוּא אָמַר: "אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל"
(שְׁמוֹת כב, כז). וְלִשׁוֹן הַמִּכְלָתָא (פֶּרֶשׁת מִשְׁפָּטִים שֶׁם): "לְפִי
שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'וְנִקְבַּ שֵׁם-ה' מוֹת יוֹמָת' עֲנֵשׁ שִׁמְעֵנוּ,
אֲזוּחָה לֹא שִׁמְעֵנוּ — תִּלְמוּד לֹמַר: 'אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל'".
וּבִסְפָּרָא (פֶּרֶשׁת אֲמֹר שֶׁם): "עַל הַשֵּׁם הַמִּיחָד (שֶׁם הַמְּפֹרֵשׁ
כִּי ד' אוֹתִיּוֹת: אֶלֶף-דַּלֶּת-נּוּן-יוֹד, יוֹד-הָא-וָו-הָא) (הַלְכוֹת עֲבוֹרִים
פֶּרֶק ב הַלְכָה ז) — בְּמִיתָה; וְעַל שֶׁאֵר הַכּוֹנֵינִין (שֶׁאֵר שְׁמוֹת
שֶׁאֵינֵן נִמְחָקִים: אֵל, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים, אֱלֹהִים) —
בְּאֲזוּחָה (לֹא בַלְבַד). וְעוֹד בְּמִכְלָתָא (דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בן

46 זֶה — חַיֵּב מַלְקוּת, כְּלוּמָר: עַל עֲשִׂית עֲבוּדָה זָרָה או
47 בְּקִשָּׁה (לאחר) לַעֲשׂוֹת לוֹ (כדי לעבדה) אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא
48 עֲבָדָה.

49 **הַמִּצְוָה הַשְּׁלִישִׁית** — הַאֲזַהְרָה שֶׁהֶזְהֵרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת
50 עֲבוּדָה זָרָה — אֶפְלוּ לְזוּלָתָנוּ — לַעֲבָדָה, וְאֶפְלוּ הִזֵּה זֶה
51 הַמִּבְקֵשׁ אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹתָהּ הוּא גוֹי, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
52 "וְאֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשׂוּ — לָכֵם" (ויקרא יט, ד). וְלִשׁוֹן
53 סִפְרָא (תחלת פרשת קדושים הלכה יב): וְאֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא
54 תַעֲשׂוּ — אֶפְלוּ לְאַחֲרִים. וְשֵׁם אָמְרוּ: הַעוֹשֶׂה עֲבוּדָה זָרָה
55 לַעֲצֻמוֹ עוֹבֵר מִשׁוּם שְׁתֵּי אֲזַהְרוֹת, כְּלוּמָר: שֶׁהוּא עוֹבֵר
56 עַל עֲשִׂיתָהּ בִּידוֹ — וְאֶפְלוּ הִיא לְאַחֲרִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
57 בַּמִּצְוָה שְׁלִישִׁית זֶה — וְגַם עוֹבֵר עַל שְׂרָכֶשׁ עֲבוּדָה זָרָה
58 וְהָרִי הִיא בְּרִשׁוֹתוֹ, אֵף אִם זֶה שֶׁעָשָׂאָה לוֹ הוּא אַחֵר, כְּמוֹ
59 שֶׁקֹּדֶם בַּמִּצְוָה ב' — לִפְתֹּךְ לֹקֵחַ שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת. וְכִבֵּר
60 נִתְבָּאֵר דִּין הַמִּצְוָה הַזֹּאת עִם מַה-שֶּׁלְּפָנֶיהָ בַּמִּסְכָּת עֲבוּדָה
61 זָרָה (מג).

62 **הַמִּצְוָה הָרְבִיעִית** — הַאֲזַהְרָה שֶׁהֶזְהֵרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת
63 צִוִּית הָאֲדָם מִן-הַמַּתְכַּלֵּת, הָאֲבָנִים, הָעֵצִים וְדוֹמִיָּהֶם,
64 אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא נַעֲשׂוּ כְּדֵי לַעֲבָדָם, וְזֹאת כְּדֵי לְהַרְחִיק
65 מִלַּעֲשׂוֹת הַצִּוִּוֹת בְּכָלֵל, כְּדֵי שְׁלֹא יִחַשְׁבוּ עֲלֵיהֶם מַה-
66 שְׁחוֹשִׁים הֵם מוֹנִים, כְּלוּמָר עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה, שְׁחוֹשִׁים
67 שֶׁיִּשׁ לַצִּוִּוֹת הַשְּׁפָעָה. וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַעֲשׂוּן
68 אֹתִי (אותי, בדומה לי, צורת אדם עליו נאמר "בצלמנו
69 כְּדִמּוּתִי") אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם" (שמות
70 ב, כג). וְלִשׁוֹן הַמִּכְלָתָא (סוף פרשת יתרו) בַּעֲנֵן לֹא זֶה עַל
71 דֶּרֶךְ הַפְּרוּשׁ: "אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם" —
72 שְׁלֹא תֵאמְרוּ: הִרְגִּי עוֹשֶׂה לְנוֹי כְּדֶרֶךְ שְׂאֲחָרִים עוֹשִׂים
73 בַּמִּדְיָנוֹת, תִּלְמִיד לֹמֵר: לֹא תַעֲשׂוּ לָכֵם; וְהַעוֹבֵר עַל לֹא
74 זֶה — חַיֵּב מַלְקוּת. וְכִבֵּר נִתְבָּאֵר דִּינֵי מִצְוָה זֶה וְאִיזוֹ
75 צִוִּיהָ מִתֵּר לִפְתַּח וְאִיזוֹ אֲסוּר וְאִיךָ יֵהָא אֶפֶן הַפְּתוּחַ, וְזוּלַת
76 זֶה, בְּפֶרֶק ג' מִעֲבוּדָה זָרָה. וְנִתְבָּאֵר בְּסִנְהֶדְרִין (ז): שְׁלֹא
77 זֶה, כְּלוּמָר, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תַעֲשׂוּן אֹתִי אֱלֹהֵי כֶסֶף" כּוֹלֵל
78 גַּם עֲנִיִּים אַחֲרִים חוּץ מִעֲנֵן מִצְוֹת אֵלּוּ; אֲבָל פְּשֻׁטִיָּה
79 דִּקְרָא מְדַבֵּר בְּמַה-שֶּׁהֶזְהֵרְנוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמִּכְלָתָא.

80 **הַמִּצְוָה הַט"ו** — הַאֲזַהְרָה שֶׁהֶזְהֵרְנוּ מִלְקוּרָא לַעֲבוּדָה
81 זָרָה, כְּלוּמָר: לְקוּרָא בְּנֵי אָדָם לַעֲבוּדָתָהּ וְלִזְרוֹם לָכָף,
82 כְּלוּמָר, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַקּוּרָא הַזֶּה אֵינוֹ עוֹבֵד, וְלֹא עָשָׂה
83 שׁוּם מַעֲשֶׂה מִן-הַמַּעֲשִׂים וְזוּלַת הַקְּרִיָּאָה אֵלֶיהָ. וְזֶה אִם
84 קָרָא רַבִּים (רוב העיר), נִקְרָא: מִדִּית, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
85 "נִצְאוּ אֲנָשִׁים בְּגִי' כְּלִיעַל מִקְרָבָךְ וַיִּדְּחוּ אֹתִי-יִשְׁבֵּי עִירָם
86 לֹאמֹר" (דברים יג, יד); וְאִם קָרָא לְאֶחָד (ליחידים) מִבְּנֵי אָדָם
87 — הָרִי זֶה נִקְרָא: מִסִּית, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "כִּי יִסִּיתָךְ
88 אַחִיד כְּן-אֶמֶךְ וְגו'" (שם, ז), וְכִדְבְּרָנוּ בַּמִּצְוָה זֶה הוּא בַּמִּדִּית
89 בְּלֶבֶד, וְהַאֲזַהְרָה שֶׁבָּאָה עַל זֶה הִיא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא

1 **הַמִּצְוָה הַחֲמִישִׁית** — הַאֲזַהְרָה שֶׁהֶזְהֵרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת
2 לַעֲבוּדָה זָרָה. וְכִדְבְּרָנוּ, שְׁמַה-שְּׂאֵנוּ אוֹמְרִים, עֲבוּדָה זָרָה, —
3 הַפְּנִיָּה בּוֹ: כְּלָמָה שֶׁנֶּעֱבָד זוּלַת ה', וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה:
4 "לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבָדֵם" (שם, ה). וְאִין הַפְּנִיָּה
5 אֲסוּר הַהִשְׁתַּחֲוִיָּה לְבָדָה — לְהוֹצִיא (ולמעט) זוּלָתָה —
6 אֲלֹא הַזְכִּיר (כדוגמה) דֶּרֶךְ מִדְּרָכֵי הַעֲבוּדָה, כְּלוּמָר
7 הַהִשְׁתַּחֲוִיָּה, וְכֵן מִזְהִרִים מִלְּהַקְרִיב לָהּ וּמִלְּקַטֵּר; וְהַעוֹבֵר
8 עַל אַחַת מֵאלוֹ הַהִשְׁתַּחֲוִיָּה אוֹ הַקְּרִיב אוֹ נֶסֶף אוֹ הַקְּטִיר —
9 חַיֵּב סְקִילָה. וְלִשׁוֹן הַמִּכְלָתָא (שמות כב, יט): "זֹכֶכֶת
10 לְאֱלֹהִים יִחָרֵם (שם) — עֲנֵשׁ שְׁמַעֲנֹה, אֲזַהְרָה לֹא שְׁמַעֲנֹה,
11 תִּלְמִיד לֹמֵר: "לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבָדֵם". וְכִיחָה
12 בְּכָלֵל הִיתָה וַיֵּצֵאת לְלִמֹּד: מַה זְכִּיחָה מִיחָדָת שְׁפִיזָא בַּהּ
13 עוֹבְדִין לְשָׁמַיִם וְחִיבִין עֲלֶיהָ בֵּין שֶׁהוּא עוֹבְדוֹ (בין שהיא
14 דרך עבודתה) בֵּין שְׂאֵינוֹ עוֹבְדוֹ (בין שאינה דרך עבודתה), אֵף
15 כָּל-שְׁפִיזָא בּוֹ עוֹבְדִין לְשֵׁם — חַיֵּב עֲלֵיו, בֵּין שֶׁהוּא
16 עוֹבְדוֹ בֵּין שְׂאֵינוֹ עוֹבְדוֹ". וְעַנֵּן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שְׂאִפְרַעַת
17 מִינֵי עֲבוּדָה אֵלּוּ, וְהֵם: הַהִשְׁתַּחֲוִיָּה, וְהַזְכִּיחָה, וְהַקְּטוּר,
18 וְהַנְּסוּף שֶׁבָּהֶם נִתְחַיְבוּ לַעֲבֹד אֶת ה' יִתְעַלֶּה — כְּלָמִי
19 שֶׁיַּעֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה בְּאֶחָד מֵהֶם — חַיֵּב סְקִילָה, אֶפְלוּ
20 אוֹתוֹ הַנֶּעֱבָד אִין דְּרָכּוֹ לַעֲבֹד בְּאַחַת מֵאלוֹ. וְזוּהִי שְׁקוּרָאִים
21 לָהּ: "שְׁלֹא כְּדֶרֶכָּה", כְּלוּמָר: אֶף-עַל-פִּי שֶׁעֲבָד אוֹתָהּ שְׁלֹא
22 כְּדֶרֶךְ עֲבוּדָתָהּ, פִּינֹן שֶׁעֲבָד בְּאַחַת מֵאלוֹ חַיֵּב סְקִילָה אִם
23 הוּא מִזִּיד, וְהוּא בְּכָרַת אִם לֹא נֹדַע (לביט דין) עֲלֵיו, אוֹ לֹא
24 נֶעֱנֵשׁ (כשלא נתיקמו תנאי הענישה כהתראה וכדומה); אֵף
25 אִם הוּא שׁוֹגֵג, יִקְרִיב קֶרֶבֶן טָטָא קְבוּעָה. וְכֵן אִם קָבַל
26 עֲלֵיו בְּאֵלּוּהָ (אמר לוֹ "אלי אתה") אִיזוֹ דְּבַר שֶׁקָּבַל עֲלֵיו
27 — הָרִי זֶה חַיֵּב (סְקִילָה). וְכִבֵּר נִכְפַּל הִלָּא בַּעֲנֵן זֶה,
28 כְּלוּמָר: בְּאֲסוּר עֲבוּדָתָהּ בְּאֶחָד מֵאַרְבַּעַת מִינִים אֵלּוּ אֶפְלוּ
29 שְׁלֹא כְּדֶרֶכָּה, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא-יִזְכְּחוּ עוֹד אֶת
30 זְכִּיחָתָם לְשָׁעִירִים" (ויקרא יז, ז) וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אִין
31 שְׁעִירִים אֲלֹא שְׂדִים". וּבִגְמָרָא זְכָחִים (קו). נִתְבָּאֵר, שְׁלֹא
32 זֶה הוּא דְּרָקָא בְּשׁוֹחַט לַעֲבוּדָה זָרָה, אֶפְלוּ אִם אִין דְּרָקָה
33 בְּשָׁחִיטָה. אָמְרוּ: מִנֵּין לְזֹכֶכֶת בְּהִמָּה לְמִקְוִילִים שֶׁהוּא
34 חַיֵּב? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִזְכְּחוּ עוֹד אֶת-זְכִּיחָתָם לְשָׁעִירִים". אִם
35 אֵינוֹ עֲנֵן (אין המקרא משמש) לְכַדְרָהּ, דְּכָתִיב (כי כבר ישנו
36 עַל-כֵּךְ הַפְּסוּק) "אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת-אֱלֹהֵיהֶם"
37 (ראה מצות לא תעשה הבאה — דברים יב, ל) — תִּגְּהוּ עֲנֵן
38 (השתמש בו) לְשֹׁלֵא כְּדֶרֶכָּה. אִם כֵּן, הַעוֹבֵר עַל זֶה אִם הוּא
39 מִזִּיד — הָרִיחָה בְּכָרַת וּבְסִקִּילָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ; וּבְשׁוֹגֵג —
40 יִקְרִיב קֶרֶבֶן. וְלִשׁוֹן הַכְּתוּב: "זֹכֶכֶת לְאֱלֹהִים יִחָרֵם". וְכִבֵּר
41 נִתְבָּאֵר דִּינֵי מִצְוָה זֶה בְּפֶרֶק ז' מִסִּנְהֶדְרִין (ס).

42 **הַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה** — הַאֲזַהְרָה שֶׁהֶזְהֵרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת
43 פְּסִילִים אֲשֶׁר יַעֲבֹד. וְאִין הַבְּדֵל בֵּין שֶׁיַּעֲשֶׂם כִּידוֹ אוֹ
44 יִבְקֵשׁ (לאחר) לַעֲשׂוֹתָם לוֹ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-
45 תַעֲשֶׂה לָּךְ פֶּסֶל וְכָל-תַּמּוּנָה" (שמות כג, ד). וְהַעוֹבֵר עַל לֹא

1 "מכלל שגאמר: "ואזהרה לרצף כמוד" (ויקרא יט, יח)
 יכול אתה אזהרה לזה? תלמוד לומר: "לא תאבה לו".

המצוה הי"ח — האזהרה שהזהר המוסת שלא יקל
 בנטירה (בשנאה) למסית, אלא חיב לנטור לו בהכרח;
 וכשאנו נוטר לו — עובר על מצות לא תעשה, והוא
 אמרו: "ולא תשמע אליו" (דברים יג, ט), וכא הפרוש
 (המשך דברי הספרי שם): מכלל שגאמר: "עזב תעזב עמו"
 (שמות כג, ה) יכול אתה עזוב (עוזר ומסייע) לזה? תלמוד
 לומר: "ולא תשמע אליו".

המצוה הי"ט — האזהרה שהזהר המוסת מלהציל
 את המסית, אם יראהו במצב של אבוד וכליה, והוא
 אמרו: "ולא תחוס עינך עליו" (דברים יג, ט), וכא הפרוש
 (המשך הספרי שם): מכלל שגאמר: "לא תעמד על-ידם
 רצף" (ויקרא יט, טז) יכול אי אתה עומד על דמו של זה
 (המסית)? תלמוד לומר: "ולא תחוס עינך".

המצוה העשרים — האזהרה שהזהר המוסת מללמד
 זכות על המסית: ואפלו יודע לו זכות — אסור לו
 להפירו ולא ללמד עליו זכות, והוא אמרו יתעלה: "ולא-
 תחמל" (דברים שם). וכא הפרוש (ספרי שם): ולא תחמל,
 לא תלמד עליו זכות.

המצוה הכ"א — האזהרה שהזהר המוסת מלשחק
 מלומר חוכה הידועה לו על המסית ממה שמביא (לפסק
 דין לחובתו עד) לידי קיום הענש עליו, והוא אמרו
 יתעלה: "ולא תחמול עליו" (שם). וכא הפרוש (ספרי,
 שם): ולא תחמול — לא תלמד עליו זכות.

המצוה הכ"ו — האזהרה שהזהר אדם מלהתנבא
 בשמה (של עבודה זרה), והוא, שיאמר שה' צוהו לעבדה
 או שהיא עצמה צוהה על עבודתה והבטיחה גמול וענש,
 כמו שמדמים נביאי הפעל ונביאי האשרה. ולא בא
 בכתוב לאו מפרש מיוחד בענין זה, כלומר: אזהרת
 מתנבא בשמה; אבל נתבאר בכתוב הענש, שכן נדון
 המתנבא בשמה במיתה, והוא אמרו: "ואשר ידבר בשם
 אלהים אחרים ומת הנביא ההוא" (שם יח, כ). ומיתה זו
 בחנק, כפי הפלל שאצלנו שמיתה האמורה בתורה סתם
 — חנק. וכבר ידוע לך היסוד שבאיתי לך בכלל י"ד מן
 הפללים שקדמו למאמר זה, והוא אמרם: לא ענש הכתוב
 אלא אס-פן הזהיר; והנה אזהרתו ממה שגאמר: "ולשם
 אלהים אחרים לא תזכירו" (שמות כג, יג). כי אינו מן-
 הנמנע שלא אחד מזהיר על ענינים רבים ואין דינו דין
 לאו שבכללות, כיון שנתבאר הענש בכל-ענין וענין.
 ומזה נבוא דגמאות במקומן. וכבר נתבאר דין מצוה זו
 בפרק י"א מסנהדרין.

המצוה הכ"ח — האזהרה שהזהרנו מלשמוע נבואת

1 ישמע על-פיך" (שמות כג, יג). ובגמרא סנהדרין (סג)
 2 אמרו: "ולא ישמע על-פיך" — אזהרה למסית, מסית
 3 בהדיא כתיב בה (כתוב בו, במסית, במפורש): "וכל-ישאל
 4 ישמעו ויראו ולא יוספו לעשות" (דברים יג, יב)?! אלא
 5 אזהרה למדיח. וכן אמרו במכילתא דרבי ישמעאל: "לא
 6 ישמע על-פיך" — אזהרה למדיח. העובר על לאו זה —
 7 חיב סקילה. ולשון סנהדרין (סז): מדיחי עיר הנדחת —
 8 בסקילה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק י' מסנהדרין
 9 (קיא).

10 המצוה הקפ"ו — הצווי שגצוינו להרג אנשי עיר
 11 הנדחת כלם ולשרוף את-העיר על כל-מה שבתוכה, וזהו
 12 דין עיר הנדחת. והוא אמרו יתעלה: "ושרפת באש
 13 את-העיר ואת-כל-שללה" (שם יז). וכבר נתבאר דיני
 14 מצוה זו במסכת סנהדרין (קיא).

15 המצוה הכ"ג — האזהרה שהזהרנו מלבנות עיר
 16 הנדחת, והוא אמרו יתעלה: "והיתה תל עולם לא תבנה
 17 עוד" (שם) וכל-הבונה ממנה איזה דבר חיב מלקות,
 18 כלומר: שיישב אותה עיר כמו שהיתה. וכבר נתבאר דיני
 19 מצוה זו בפרק י' מסנהדרין.

20 המצוה הכ"ד — האזהרה שהזהרנו מלהשתמש
 21 ומלהנות באיזה דבר מנכסי עיר הנדחת, והוא אמרו
 22 יתעלה: "ולא ידבק בידך מאומה מן-החרם" (שם, יח),
 23 והלוקח ממנה כל-שהוא — חיב מלקות. וכבר נתבאר
 24 דיני מצוה זו בפרק י' מסנהדרין (קיא).

יום שישי ה' תשרי ה'תשע"ט

מצות לא תעשה טז. יז. יח. יט. כ. כא.
 כו. כח. כז. כט. יד. ח. ט. ז.

המצוה הט"ז — האזהרה שהזהרנו מלהסית, הינו
 שיקרא אחד מישראל לעבוד עבודה זרה, וזהו הנקרא:
 מסית, כמו שבארנו לעיל (מצות לא תעשה טו). ולשון
 אזהרה על זה הוא אמרו יתעלה במסית: "ולא יוספו
 לעשות כדבר הרע הזה בקרבך" (דברים יג, יב); העובר
 על זה, והוא המפתה אדם מישראל — חיב סקילה, כמו
 שאמר הכתוב: "כי הרג תהרגנו" (שם, י). והאדם אשר
 המסית רצה שיוסד לו — הוא אשר ראוי שיהרגנו, כמו
 שבאר יתעלה ואמר: "ידך תהיה בו כראשונה להמיתו"
 (שם). ולשון ספרי (פרשת ראה שם): מצוה ביד המוסת
 להרגו. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ז' מסנהדרין
 (סז).

המצוה הי"ז — האזהרה שהזהר המוסת מלאהב
 את המסית, ושל לא יאבה לדבריו, והוא אמרו יתעלה:
 "לא תאבה לו" (שם, ט). ולשון ספרי (פרשת ראה שם):

בשמה והמקנים (הנשבע) בשמה. וכבר נתבאר דיני מצוה
זו בפרק ז' מסנהדרין.

המצוה השמינית — האזהרה שהזהרנו ממעשה
האוב, והוא שמקטיר קטרת ידועה ועושה מעשים
מסימים, ונדמה לו שהוא שומע דבור מתחת שחיו
(מתחת מקום החיבור של הזרוע אל הכתף) שעונה למה
שישאל עליו — וזה מין ממיני עבודה זרה, והוא אמרו:
"אל-תפנו אל-האבת" (ויקרא יט, לא). ולשון ספרא
(פרשת קדושים): "אוב — זה פיתום (שם מכשף) המדבר
משחיו". והעובר על לאו זה במזיד — נסקל; ואם לא
נסקל הרי זה בכרת; ואם הוא שוגג — חייב חטאת
קבועה, כלומר: (דוקא זה) העושה אותם המעשים בידו
ומתעסק בהם בעצמו. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק
ז' מסנהדרין.

המצוה התשיעית — האזהרה שהזהרנו ממעשה
הידעוני וגם הוא מין ממיני עבודה זרה, והוא: שיקח
עצם עוף ששמו ידוע וישים אותו בפיו ויקטר בקטרת
ויאמר דברים ויעשה מעשים עד שיהיה במצב הדומה
למצב המתעלף ותבואהו תרדמה וידבר עתידות. אמרו
(סנהדרין סה): "ידעוני — מניח עצם ידוע בפיו והוא
מדבר מאליו". וכא הלאו על ענין זה בלשון זה: "אל
תפנו אל-האבת ואל-הידענים" (ויקרא שם). ואל תשוב
שזה לאו שבכללות — לפי שפכר חלקם פשהזכיר את
הענש ואמר: אוב או ידעוני, וחיוב בכל-אחד מהם סקילה
וכרת למזיד, והוא אמרו יתעלה: "ואיש או-אשה כי-
יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו" (שם כ, כז). ולשון
ספרא (קדושים שם): "לפי שהוא אומר "ואיש או-אשה
כי-יהיה בהם אוב או ידעוני", ענש שמענו אזהרה לא
שמענו — תלמוד לומר אל-תפנו אל-האבת ואל
הידעונים" (שם יט, לא); וגם העובר על לאו זה בשוגג
— חייב חטאת קבועה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק
ז' מסנהדרין (סה).

המצוה השביעית — האזהרה שהזהרנו מלמסור
מקצת בגינו לנזעבד (עבודה זרה) שהיה מפרסם בזמן מתן
תורה שהיה שמו מלך, והוא אמרו יתעלה: "ומנרעך
לא-תמן להעביר למלך" (שם יח, כא). עבודת עבודה זרה
זו היתה, כמו שנתבאר בפרק ז' מסנהדרין (סד),
שמעביר אש ומלכה אותה ולוקח מקצת בגיו ומסרו
בידי המתעסק בעבודת אותו הנזעבד (כדי למסור לרשות
עבודה זרה), ומעבירו (האב) על אותה האש (על גבה) מצד
לצד (ולא בתוכה ממש), וכבר נכפל הלאו על מעשה זה
ואמר: "לא-ימצא כף מעביר בנו-ובתו באש" (דברים יח,
י). והעובר על לאו זה במזיד — חייב סקילה, וכרת אם
לא נסקל; ובשוגג — חייב חטאת קבועה. וכבר נתבאר
דיני מצוה זו בפרק ז' מסנהדרין.

מתנבא בשם עבודה זרה, כלומר: שלא נדון עמו ולא
נשאלהו ונאמר לו; מה האות שלך ומה ראיתך על דבר
זה, כדרך שנעשה עם מתנבא בשם ה' (נביא אמת) —
אלא כשנשמעו מתנבא בשמה נתרה בו על כך, כמו
שאנו חייבים בכל-חוטא; ואם יתמיד בטענתו —
נענישוהו כראוי לפי דיני התורה, ולא נחוש לאותותיו
ולא לראיותיו. ועל זה הזהירנו באמרו יתעלה: "לא
תשמע אל-דברי הנביא ההוא" (דברים יג, ד). וכבר
נתבאר דיני מצוה זו בפרק י"א מסנהדרין (שם).

המצוה הכ"ז — האזהרה שהזהרנו על נבואת שקר,
והוא שיתנבא בשם ה' אלא שיאמר מה שלא אמרו ה',
או מה שאמרו יתעלה לזולתו ומיחס זאת לעצמו ויאמר
שה' אמר לו דברים אלו, והוא לא אמרם לו. ולשון
האזהרה בענין זה הוא אמרו: "אף הנביא אשר יזיד
לדבר דבר בשמי את אשר לא-צויתיו לדבר" (שם יח, כ).
(ומהעונש נלמד אזהרה, על פי הכלל הי"ד). וגם העובר על
לאו זה חייב חנק; וכשמנו את-הנחנקים אמרו (סנהדרין
ט"ט): "והנביא השקר". ושם אמרו: שלשה מיתתם בידי
אדם: "אשר יזיד לדבר דבר בשמי" — זה המתנבא מה
שלא שמע; "את אשר לא-צויתיו לדבר, הא לחברו
צוית" — זה המתנבא מה שלא נאמר לו; "ואשר ידבר
בשם אלהים אחרים" — זה המתנבא בשם עבודה זרה,
ובכללן נאמר: "ומת הנביא ההוא" — וכל-מיתה
האמורה בתורה סתם הרי היא חנק. וכבר נתבאר דיני
נביא שקר זה בפרק י"א מסנהדרין (שם).

המצוה הכ"ט — האזהרה שהזהרנו שלא לירא
מנביא השקר או להמנע מלהרגו כיון שהוא מתנבא
בשם ה', אלא לא יירא מענש כלל כיון שנתברר לנו
שקרו והוא אמרו יתעלה: "לא תגור ממנו" (שם יח, כב).
ולשון ספרי (שם): "לא תגור ממנו — אל תמנע עצמך
מללמד עליו חובה". וכבר בארנו דיני מצוה זו באר
היטב בהקדמת חבורנו לפרוש המשנה.

המצוה הי"ד — האזהרה שהזהרנו מלהשבע
בעבודה זרה, אפלו לעובדיה. וכן לא ישביעם בה, כמו
שבארנו לנו באמרם (מכילתא פרשת שופטים): לא תשביע
לגוי ביראתו. והוא אמרו יתעלה: "ושם אלהים אחרים
לא תזכירו" (שמות כג, יג), שלא תשביע לגוי ביראתו,
ושם אמרו (במכילתא) עוד: "לא תזכירו" — שלא ידור
בשם עבודה זרה. ובסנהדרין (גט): "לא תזכירו" — שלא
יאמר אדם לחברו: שמור לי בצד עבודה זרה פלונית".
והעובר על לאו זה, כלומר: הנשבע דרך רוממות בדבר
מכל-הנבירים שמאמינים בו התועים שהוא אלהות —
חייב מלקות. אמרו בגמרא סנהדרין, כשהזכירו מלחבק
עבודה זרה ולנשקה ולכבד לפניה וכיוצא בזה ממעשה
הכבוד והאהבה: על כלם אינו לוקה חוץ מן-ההנודר

יום ש"ק ו' תשרי ה'תשע"ט

מצות לא תעשה יא. יב. יג.

מצות עשה קפה.

מצות לא תעשה כה. כב. מח. נ.

נא. ל. לג. לא. לב.

המצוה הי"א — האזהרה שהזהרנו מלעשות מצבה (מבנה) שיתקבצו אליה ויכבדוה, אפלו נעשית לעבוד עליה את ה', כל-זה כדי שלא נתדמה בעבודתו יתעלה לעובדי עבודה זרה, לפי שפך היו עושים: בונים מצבות ושמים את הנעבדים עליהן, והוא אמרו יתעלה באזהרה על כך: "ולא-תקים לך מצבה אשר שגא ה' אליה" (דברים טז, כב); והעובר על לאו זה — חייב מלקות.

המצוה הי"ב — האזהרה שהזהרנו מלעשות אבנים מוכנות להשפחות עליהן, אפלו אותה ההשפחה היא לה' יתעלה. וגם זאת כדי שלא להתדמות לעובדי פסילים, לפי שפך היו עושים אבנים מצורות מעשה אמן לפני הפסילים, ועליהן היו משתחווים לאותו הפסל. אמר יתעלה: "ואבן משפית (מציירת) לא תתנו בארצכם להשפחות עליה" (ויקרא כו, א), והעובר על לאו זה — חייב מלקות. ולשון ספרא (סוף פרשת בהר): "לא תתנו בארצכם — בארצכם אין אתם משתחווים על האבנים, אבל משתחווים אתם על האבנים בבית המקדש". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בגמרא מגלה (כב:).

המצוה הי"ג — האזהרה שהזהרנו מלנטוע אילנות במקדש או אצל המזבח לנוי לו וליופי, אפלו נתפנו בכך לעבודת ה', כיון שפך היו מכבדים גם לעבודה זרה שהיו נוטעים לה עצים נאים, לפי למראה, בבתי עבודתם. אמר יתעלה: "לא-תטע לך אשורה כל-עץ אצל מזבח ה' אליה" (דברים טז, כא), העובר על לאו זה — חייב מלקות. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בגמרא תמיד (כח:), ושם נתבאר שהנטיעה בכלל-המקדש אסורה.

המצוה הקפ"ה — הצווי שצטוונו להשמיר כל-עבודה זרה וכתיה בכל-מיני השמדה והשחתה: לשבר, לשרוף, להרוס ולכרות — כל-מין במה-שראוי לו, כלומר: במה שיהיה יותר גמור ומהיר בהשמדתו. לפי שהפנה היא שלא נשאר לה זכר, והוא אמרו יתעלה: "אבד תאבדון את-כל-המקמות" (שם יב, ב). ועוד אמר: "כי אם-פה תעשו להם מזבחותיהם תתצו וגו'" (שם ז, ה), ואמר עוד: "ונתפתם את-מזבחתם" (שם יב, ג). ובדרך אגב שנוקדה בגמרא סנהדרין (צ). מצות עשה דעבודה זרה, אמרו בתמיהה: "בעבודה זרה מאי (איזו) מצות עשה אכא (ישנה)?! תרגמה (פירשה) רב חסדא: 'ונתפתם'". ולשון ספרי (פרשת ראה שם): "מניין אתה אומר שאם קצץ אשורה והחליפה אפלו עשר פעמים

שחייב לקצצה? תלמוד לומר: 'אבד תאבדון'". ושם אמרו: "ונתפתם את-שמים מן-המקום שהוא (שם) בארץ-ישראל אתה מצוה לרדוף אחריהם, ואין אתה מצוה לרדוף אחריהם בחוצה לארץ".

המצוה הכ"ה — האזהרה שהזהרנו שלא להוסיף כלום משל עבודה זרה על ממוננו אלא נחקק ממנה ומבתייה ומכל-המתיחס אליה, והוא אמרו יתעלה: "ולא תביא תועבה אל-ביתך" (שם ז, כו). והנהנה מאיזה דבר ממנה — לוקה. ובסוף מכות (כד). בארו, שהמבשל בעצי אשורה — לוקה שמים: אחת משום "ולא-תביא תועבה אל-ביתך", ואחת משום "ולא ידבק בידך מאומה" (שם יג, יח) — (ראה מצות לא תעשה כד — שיעור יא); והבן זאת. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ג' מעבודה זרה.

המצוה הכ"ב — האזהרה שהזהרנו מלהנות בפתכשיטים שקשטו בהם עבודה זרה, והוא אמרו יתעלה: "לא-תחמד כסף וזהב עליהם" (שם ז, כה). ובספרא (ויקרא פרשה ב הלכה יז) בארו, שצפוני נעבד אסורין, והסמיכו את-זה לאמרו יתעלה: "לא-תחמד כסף וזהב עליהם". העובר על לאו זה — חייב מלקות. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ג' מעבודה זרה (מה:).

המצוה המ"ח — האזהרה שהזהרנו מלכרות ברית עם הכופרים ולהניחם שקטים בכפירתם, כלומר שבעה עממין. והוא אמרו יתעלה: "לא-תכרת להם ברית" (שם ז, ב). וכבר בארנו במצות עשה, במצוה קפו, שמלחמת שבעה עממין וכל מה-שנאמר בהם, ראוי למנותו, ואין דינו במצות שאינן נוהגות לדורות.

המצוה המשלימה חמשים — האזהרה שהזהרנו מלחמול (לרחם) על עובדי עבודה זרה ומלשבת שום דבר מכל מה שמיוחד להם, והוא אמרו יתעלה: "ולא תחנם" (שם ז, ב), ובא בקבלה (ויקבלו חז"ל בעבודה זרה כ:): "לא תתן להם חן". ואפלו אדם מעובדי עבודה זרה שצורתו נאה — אסור לנו לומר: זה נאה בצורתו או זה יפה פנים, כמו שנתבאר בגמרא דילן (שלנו). ובגמרא עבודה זרה ירושלמי (פרק א הלכה ט) אמרו: לא תתן להם חן — בלא-תעשה.

המצוה הנ"א — האזהרה שהזהרנו שלא ידורו עובדי עבודה זרה בארצנו כדי שלא נלמד כפירתם, והוא אמרו יתעלה: "לא ישובו בארץך פן-יחטיאו אתך לי" (שמות כג, ג). ואפלו רצה הגוי לעבור במושבותינו אין זה מתר לנו, עד שיקבל עלינו שלא לעבוד עבודה זרה, ואז יתא מתר לו לדור, וזהו הנקרא: גר תושב. הפנה בזה שהוא "גר" לענין שמתיר לו לדור בארץ בלבד. וכך אמרו (עבודה זרה סד:): "איהו גר תושב? זה שקבל עליו

מִיָּד, עֲבַר נָחַשׁ מִמִּינִי וְשׁוּעַל מִשְׁמַלִּי". וּבִסְפָּרָא
(ויקרא יט, כו): "לא תנחשו — כגון אלו המנחשים
בחלדה ובעופות ובכוכבים וכל פיוצא בהם". וכבר
נתבארו גם דיני מצוה זו בפרק ז' משבת (סו:) ובתוספת
שבת (תוספתא שבת פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"א — הַאֲהָרָה שֶׁהֶהָרְנוּ מִלְּקָסוֹם,
כְּלוּמַר: לְעוֹרֵר אֶת־כַּחַת הַהֲשָׁעָה (לעתיד) בְּאֶחָד מִמִּינֵי
הַעוֹרֹת. לִפִּי שְׁכַל־בְּעֵלִי הַכַּחוֹת הַמַּגִּידִים מִה שִׁיְהִיָּה
קֹדֶם הֵיחֹתוֹ — לֹא יִתְכַּן לָהֶם דְּבַר זֶה אֲלֹא מִפְּנֵי שְׂכַחַת
הַהֲשָׁעָה שֶׁלָּהֶם חֹק וְנֶאֱרַע עַל־פִּירֹב כְּפִי הָאֵמֶת
וְהַנִּכּוֹן; לִפְיֵךְ מִגִּישִׁים מִה־שִׁיְהִיָּה, וְיֵשׁ לָהֶם יִתְרוֹן זֶה
עַל זֶה כְּמוֹ שִׁישׁ לְכַל־בְּגִי־אֲדָם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה בְּכַל־כַּחַת
מַכּוֹחַת הַנֶּפֶשׁ. וְהַכֹּרֵחִי הוּא לְבַעֲלֵי הַכַּחוֹת הַהֲשָׁעִיתִים
הָאֵלּוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזָה מַעֲשֶׂה כְּדִי לְעוֹרֵר בּוֹ אֶת־כַּחוֹ וְלַעֲוֹדֵר
אֶת־פְּעֻלָּתוֹ (של כח ההשערה). יֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁמִּכָּה בְּמִטָּה
עַל הָאָרֶץ הַכָּאוֹת תְּכּוּפוֹת וְצוּעֵק צַעֲקוֹת מִשְׁנוֹת וּמִפְּנֵה
מִחְשַׁבְתּוֹ וְעוֹשֶׂה כִּף זִמָּן מִמֶּשֶׁךְ עַד שִׁיֵּאָרַע לוֹ מַעֲיֵן מִצַּב
הַתַּעֲלָפוֹת וְיִגִּיד מִה שִׁיְהִיָּה — וְכֵבֶר רֵאִיתִי זֹאת פַּעַם
בַּמַּעֲרָב הַפְּגִימִי. וְיֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק אֲבָנִים קְטָנוֹת
בִּירֵיעַת עוֹר וּמֵאֲרִיף לְהַבִּיט בָּהֶן וְאֶחָד־כֵּף יִגִּיד, וְזֶה
מִפְּרָסֶם בְּכַל־מְקוֹם שֶׁעֲבָרְתִּי בּוֹ. וּמֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק חֲגוּרֹת
עוֹר אֲרָכָה עַל הָאָרֶץ וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וּמִגִּיד. הַכֹּנֶה בְּכַל־אֵלּוּ
לְעוֹרֵר אֶת־הַכַּחַת שִׁישׁ בּוֹ, לֹא שְׂאוֹתוֹ דְּבַר בְּעֲצָמוֹ פּוֹעֵל
מִשְׁהוֹ אוֹ מוֹרָה עַל מִשְׁהוֹ. וְזוֹהִי טַעֲמוֹת הַהֶמּוֹן: כִּי כְּאֲשֶׁר
מִתְאַמְּתוֹת מִקְצַת אוֹתָן הַהֲגָדוֹת, חוֹשְׁבִים שֶׁפְּעֻלוֹת אֵלּוּ
מּוֹדוֹת עַל מִה שִׁיְהִיָּה. וְנִמְשָׁךְ (נשתרש מתוך הרגל) הַדְּבַר
אֲצִלָּם בְּטַעֲמוֹת זֶה עַד שֶׁחֲשַׁבּוּ שֶׁמִּקְצַת אוֹתָן הַפְּעֻלוֹת הֵן
הַגּוֹרֵם שִׁיְהִיָּה מִה שִׁיְהִיָּה, כְּמוֹ שֶׁמִּדְּמִים בְּעֵלִי מִשְׁפָּטִי
הַכּוֹכָבִים. לִפִּי שֶׁמִּשְׁפָּטִי הַכּוֹכָבִים אֵינָם אֲלֹא מִן־הַסּוּג
הַזֶּה, כְּלוּמַר: שֶׁהֵם מִיִּן מִמִּינִי (חוש מחושי) עוֹרֹרוֹת־הַכַּחַת
(בנפש); לְכֵן אֵין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שְׁוִים בְּאֵמֶת הַגָּדָת
הַעֲתִידוֹת, אֶף־עַל־פִּי שֶׁהֵם שְׁוִים בִּידִיעַת הַמִּשְׁפָּטִים
(חכמת הכוכבים). וְהַעוֹשֶׂה אֵיזָה מַעֲשֶׂה שִׁיְהִיָּה מִהַמַּעֲשִׂים
הָאֵלֶּה וְזוֹלָתָם, מְכַל־מֶה שְׁנוּהֵג בְּדֶרֶךְ זֶה — נִקְרָא:
קוֹסֶם, אָמַר ה' יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצָא כֵּךְ [וְגו'] קוֹסֶם
קְסָמִים" (דברים יח, י). וְלִשׁוֹן סִפְרֵי (שם): אֵיזָהוּ קוֹסֶם?
זֶה הָאוֹחֹז בְּמִקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלֶּךְ, אוֹ לֹא אֵלֶּךְ. וְעַל סוּג
זֶה שֶׁל עוֹרֹרוֹת הַמִּפְרָסֶם בְּאוֹתוֹ הַזְּמָן אָמַר הַנְּבִיא: "עֲמִי
בְּעֵצוֹ יִשְׁאַל וּמִקְלוֹ יִגִּיד לוֹ" (חושע ד, יב). וְהַעוֹבֵר
בְּמַעֲשֶׂה זֶה — חָיִב מִלְּקוּת, כְּלוּמַר: הַקּוֹסֶם וּמִגִּיד
עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, לֹא הִשְׁוֹאֵל אֶת־
הַקּוֹסֶם; אֲבָל שְׂאֵלַת הַקּוֹסֶם (בלבד) מְגַנֶּה מֵאֵד (אף שאין
חִיבִים עֲלֶיהָ מִלְּקוּת). וְכֵבֶר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּכִמְהָ
מְקוֹמוֹת בְּגִמְרָא סְנֵהֲדָרִין (סוה) וּבְתוֹסְפֹתָא שְׁבֵת (פרק ז, ח)
(ח) וּבִסְפָּרָא.

שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, דְּכָרִי רַבִּי יְהוּדָה* — אֲבָל עוֹבֵד
עֲבוֹדָה זָרָה אֵל יְדוּר וְאֵין מוֹכְרִין לוֹ קְרָקְעוֹת וְלֹא
מִשְׁפִּירִין. וּבִמְפָּרֶשׁ בָּא לָנוּ הַבְּאוּר (שם כ): לֹא תִתֵּן לָהֶם
חֲנִיָּה בְּקָרְעָה. וְכֵבֶר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּסִנְהֶדְרִין
וּבְעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַמְּשַׁלֵּמָה שְׁלִישִׁים — הַאֲהָרָה שֶׁהֶהָרְנוּ
מִלְּלַחַת אַחֲרֵי הַכּוֹפְרִים וּמִלְּהַתְנַהֵּג כְּמִנְהַגָּם, וְאֶפְלוּ
בְּמִלְּבוּשָׁם וּכְנוֹסִיָּהֶם בְּאוֹלְמִיָּהֶם, וְהוּא אָמַר: "וְלֹא תִלְכוּ
בַּחֲקֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם" (ויקרא כ, כג).
וְכֵבֶר נִכְפַּל לֹא־זֶה בְּאָמְרוֹ: "וּבַחֲקֵתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ" (שם)
יח, ג). וְכֵבֶר הַפְּרוּשׁ (ספרא פרשת אחרי־מות): לֹא אֲמַרְתִּי
אֲלֹא בַּחֲקִים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלֹא־בְחֵמֵיהֶם. וְלִשׁוֹן סִפְרָא
(שם): "וּבַחֲקוּתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ" — שֶׁלֹּא תִהְלְכוּ בְּנִמְנוֹסוֹת
שְׁלָהֶם, בְּדְכָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן תְּרֻטוֹת (מקום
משחק לאדם) וְקִרְקָסִיּוֹת (מקום משחק לחיות) וְהַאֲסֵפְטֻרִיּוֹת
(אולמות לשיחות והטפות בעניני דת) אֲלֶה הֵן מִיָּגִי מִסְּבוֹת
שֶׁהֵיוּ מִתְּכַנְסִים בָּהֶן לַעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר:
אֵלּוּ דְרָכֵי הָאֱמוּרִי שֶׁמִּנּוּ חֲכָמִים; רַבִּי יְהוּדָה בֶּן־בְּתִירָא
אוֹמֵר: שֶׁלֹּא תִתְחַוֵּר (יגלח שערתו) כְּחִרְרָה — עוֹגָה וְלֹא
תִּגְדֵּל צִיצִית (בלורית בראשו) וְשֶׁלֹּא תִסְפֹּר קוֹמִי" (גילוח
השער שכנגד פניו). וְהַעוֹשֶׂה דְּבַר מְכַל־אֵלּוּ — חָיִב
מִלְּקוּת. וְנִכְפַּל הֵלֵאֵל בְּעֵנָן זֶה בְּלִשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמַר:
"הַשֶּׁמֶר לָךְ פֶּן־תִּגְקַשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דברים יב, ל). וְלִשׁוֹן
סִפְרֵי (שם): "הַשֶּׁמֶר" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "פֶּן"
— (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "תִּגְקַשׁ אַחֲרֵיהֶם" — שֶׁמֶה
תִּדְמֶה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לָךְ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא
תֵּאֵמַר: הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בְּאֶרְצָם (עצב אדום) אֲנִי אֲצֹא
בְּאֶרְצָם; הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בְּתוֹלוֹסִין, אֲנִי אֲצֹא
בְּתוֹלוֹסִין — וְזֶה ("תלוסין") מִיִּן מִמִּינֵי תִכְשִׁיטֵי הַצֵּבֵא.
וְיִדְוֹעַ לָךְ לִשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבִיאָה: "[וְהִיָּה כִּיּוֹם הַהוּא
וּפְקַדְתִּי (אעניש) עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ... וְעַל כָּל־
הַלְבָּשִׁים מִלְּבוּשׁ נָכְרִי" (צפניה א, ח). כֹּל־זֶה לְשֵׁם הַרְחָקָה
מֵהֶם וּגְנוּי לְכָל־מִנְהַגֵּיהֶם — אֶפְלוּ בְּמִלְּבוּשׁ. וְכֵבֶר
נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּפָרָק ו' מִשְׁבֵּת (סוה) וְגַם בְּתוֹסְפֹתָא
שְׁבֵת (פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"ג — הַאֲהָרָה שֶׁהֶהָרְנוּ מִלְּנַחַשׁ (להמר),
כְּגוֹן זֶה שְׂאוֹמְרִים הַהֶמּוֹן: כִּיִּן שֶׁחֲזַרְתִּי מִן־הַדֶּרֶךְ לֹא
אֲצִלִּית בְּמַעֲשִׂי; אוֹ: הַדְּבַר הָרֵאשׁוֹן שֶׁרֵאִיתִי הַיּוֹם הוּא
דְּבַר פְּלוּגִי, וְדֹאֵי אֲרֻחִים הַיּוֹם דְּבַר. וְאֶפְלוּ זֶה נְפוֹץ מֵאֵד
אֲצִל הַמּוֹנֵי הַעֲמִים הַסְּכָלִים. וְכֹל־הַעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַל פִּי
הַנְּחוּשׁ — לוֹקָה, לִפִּי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצָא כֵּךְ וְגו'
מִעוֹגֵן וּמִנַּחֶשׁ" (דברים יח, י). וְכֵבֶר כְּפַל צוּרִי זֶה וְאָמַר:
"לֹא תִנְחָשׁוּ" (ויקרא יט, כו). וְלִשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יח):
"מִנַּחֶשׁ — כְּגוֹן הָאוֹמֵר: נִפְלָה פְתִי מִפִּי, נִפְלָה מִקְלִי

- 1 המצוה ה"ב — האזהרה שהזהרנו מלכונן מעשינו
2 בבחירת הזמנים על פי מערכות הכוכבים (איצטגנינות),
3 והוא שנאמר: יום זה ראוי לפעלה פלוגית ונתפנן
4 לעשותו, או יום זה לא ראוי לעשות בו פעלה פלוגית
5 ונמנע מלעשותה. וזה אמרו יתעלה: "לא ימצא בך וגו'
6 מעונן" (דברים שם). וכבר נקפל לאו זה ואמר: "ולא
7 תעוננו" (ויקרא יט, כו). ולשון ספרא (שם פרק ו הלכה ב):
8 לא תעוננו — אלו נותני העתים. לפי שהוא נגזר מן
9 "עונה", פלומר: לא יהיה בכם קובע עתים האומר: עת
10 פלוגית טובה ועת פלוגית רעה. וגם העובר על לאו זה
11 — חייב מלקות, פלומר: המודיע את העונות, לא זה
12 השואל עליהן; אבל גם השאלה על דבר זה — אסורה
13 נוסף על היותה דבר בלתי אמת. והמכונן מעשיו לזמן
14 מסים מתוך חשוב שיאשר או יצליח באותה הפעלה —
15 הרי גם (גם אם הוא שואל בלבד הרי) זה לוקה, לפי שעשה
- מעשה. ועוד בכלל המעשה הזה אסור מעשה אחיות
הענינים. ולשון חכמים (סנהדרין סה): "מעונן — זה
האוחז את הענינים", והוא סוג גדול מסוגי התחבולות
ונוסף לך קלות (וריוות) תנועת היד, עד שנדמים לאדם
דברים בלתי אמתיים. כמו שאנו רואים שהם עושים
תמיד, שמישהו לוקח חבל בידו ונותנו בכנף בגדו לעיני
בני אדם ואחר-כך מוציאו נחש; או זורק טבעת לאויר
ומוציאה מפי אדם שלפניו וכיוצא בזה ממעשי אחיות
הענינים המפרסמים אצל ההמון — כל-מעשה מאלו
אסור, והעושה אותו נקרא: אוחז את הענינים והוא מין
ממיני הפשעים ולפיכך לוקה. ועם זה הוא גונב דעת
הבריות. וההפסד הנגרם על-ידי כך עצום מאד, לפי
שהדברים הנמנעים לחלוטין נעשים אפשריים בעיני
הסכלים והנשים והנערים, ומחשבתם מתגלגלת לקבל
את הנמנעות ולחשוב שהם אפשריים להיות. והבן זאת.

המשך מעמוד נב

שיחת צום גדלי' ה'תשנ"ב

- 1 ולא עוד אלא ששמחה גדולה זו היא באופן דהולך ומוסיף בהשמחה, כמו בשמחת בית השואבה,
2 שעם היותה שמחה הכי גדולה, אינה מגעת לשמחה דשמחת-תורה שלאחרי', ואינה מגעת לשמחה די"ט
3 כסלו, ואינה מגעת לשמחת פורים — אפילו במעמד ומצב ד"אכתי עבדי אחשורוש אנן"⁷⁵.
4 והעיקר — שתיכף ומיד ממש מדלגים ("מ'טאנצט אריין") מהמעמד ומצב ד"אכתי עבדי אחשורוש אנן"
5 למעמד ומצב שהקב"ה ש"אחרית וראשית שלו"⁷⁶ מקיים את ההבטחה "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך
6 ושב וקבצך מכל העמים"⁷⁷, "והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגליות"⁷⁸ —
7 עצמותו ומהותו ית', ביחד עם כאו"א מאתנו בתוך כלל ישראל, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו
8 ובבנותינו"⁷⁹, וגדלי' בן אחיקם ונשיא דורנו בראשנו, וכולם יחד באים "עם ענני שמיא"⁸⁰ לארצנו
9 הקדושה, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש, לבית המקדש ולקדש הקדשים (שבו נמצאת האבן שתי"⁸¹)
10 — כן יהי רצון, תיכף ומיד ממש.
11 [כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהנאספים שיחיו — ג' שטרות, שליחות-מצוה לצדקה].

(79) בא יו"ד, ט.

(80) דניאל ז, יג. וראה סנהדרין צח, א.

(81) יומא נג, ב. וש"נ.

(75) מגילה יד, א.

(76) מדרש — הובא במאו"א א, קפב. ועוד.

(77) נצבים ל, ג.

(78) מגילה כט, א.

ירמיה פרק ב כז-לג

כו אומרים לעין אבי אתה ולאבן את (ילדתני) ילדתנו פִּי־פָנוּ אֵלַי עָרַף וְלֹא פָנִים וּבָעַת רַעְתָּם יֹאמְרוּ קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ: כח וְאִיהָ אֱלֹהֶיהָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּהּ יִקְוֹמוּ אִם־יִוָּשִׁיעוּד בָּעַת רַעְתָּךְ פִּי מִסֵּפֶר עָרִיד הָיוּ אֱלֹהֶיהָ יְהוּדָה: כט לָמָּה תִּרְיֹבוּ אֵלַי בְּלַכְּכֶם פִּשְׁעֵיכֶם בִּי נֹאמְרֵיהֶּהָ: ל לשׁוֹא הִפִּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לָקְחוּ אֲכָלָה חֲרֻבְכֶּם נְבִיאֵיכֶם מִשְׁחִיתִי: לא תְּדוּר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־יְהוָה הַמְדַבֵּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מֵאֲפִלְיָה מְדוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רְדְּנוּ לֹא־נִבְּאוּ עוֹד אֵלֶיךָ: לב הַתִּשְׁכַּח בְּתוֹלָה עֲדִיָּה פִלָּה קִשְׁרֶיהָ וְעַמִּי שִׁכְחוּנִי יָמִים אֵין מִסֵּפֶר: לג מִה־תִּיטְבִי דִרְכָךְ לִבְקֹשׁ אַהֲבָה לְכֹן גַּם אֶת־הָרָעוֹת (למדת) לַמִּדָּת אֶת־דִּרְכְּךָ:

רש"י

מ"ם רפי וה"א בחטף פתח, כלום נדמה לאבותיכם שהוא מדבר כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו: מאפליה, ל' חושך: מדוע אמרו עמי רדנו. נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש רבי תנחומא ומנחם פירש רדנו ל' ירידה ועוד פנים אחרים: (לג) תיטיבי, תקשטי עצמך לקראת נואפיך כמו (מלכים ב ט) ותיטב ראשה דאיזבל בפר' יהוא: גם את הרעות למדת. חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם: גם, ל' אפילו. לכן, ל' שבועת אמת אך את הדרך הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך: למדת. הנהגת:

(כז) ובעת רעתם יאמרו. אלי קומה והושיענו וכן ת"י ובעידן דבישתא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחם עלנא ופרוקנא: (כח) מספר עריך היו אלהיך. בכל עיר ועיר אלוה אחר: (כט) למה תריבו. איך תבואו להתנוכח בריב ולומר לא חטאנו: כולכם פשעתם בי. אף הצדיקים במשמע, היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקיא כרבא: (ל) לשוא הכיתי. על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר: אכלה חרבכם. את נביאכם, הרגתם את זכריה וישעיה: (לא) ראו דבר ה'. הוציא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל. המדבר הייתי לישראל. ל' תימה הוא לכך נקודה

מצודת ציון

(כז) אבי. ענין אדון וגדול וכן אבי דבר גדול הנביא דבר אליך (מ"ב ה): ילדתנו. הוא כמו יצרתנו וכן בטרם הרים ילדו (תהלים ז): פנו. מל' הפנה וסיבוב: עורף. הוא אחורי הפנים והצואר: (כט) תריבו. ענין תרעומות ותלונה: (ל) לשוא. לחנם: (לא) ראו. יאמר גם על הבנת הלב וכן ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א): מאפליה. מלשון אופל וחושך וכשבא להגדיל הדבר סומכו למלת יה וכן שלהבת יה (ש"ה ח) והוא כמו מדבר וכפל הדבר במ"ש: רדנו. ענין ההבדל ממקום הדבוק כמו רדה הדבש (שופטים יד): (לב) עדיה. מל' עדי ותכשיט: (לג) תיטיבי. ענין תיקון, כמו ותיטב את ראשה (מ"ב ט): דרכך. מנהגך:

מצודת דוד

(כז) אומרים. על אשר אומרים לפסל העשוי מעץ אתה אבי ולצלם מאבן יאמרו אתה ילדתנו כאילו הכוכבים בראו העולם ומלוואה: כי פנו אלי עורף. ר"ל אינם שומעים לדברי כאדם המהפך עורף מול רעהו ולא יאבה לשמוע אמריו: ובעת רעתם. בעת בוא עליהם הרעה יתפללו אלי ויאמרו קומה והושיענו מן הרעה: (כח) ואיה. ר"ל והנה אשיב לך איה אלהיך אשר עשית לך בפועל ידיך ינסו הם ויקומו אם יכלו להושיע לך בעת בא עליך הרעה: כי מספר עריך. לפי חשבון מספר עריך עשית צורות של כוכבים אתה יהודה א"כ רבים המה ואף אחד לא ימצא מהם שיוכל להושיעך: (כט) למה תריבו אלי. למה תתרעמו למולי על שאין אני מציל אתכם מן הרעה הבאה הלא כולכם פשעתם בי איש לא נעדר ומהו

הזכות הנמצא לכם: (ל) לשוא. על חנם הכיתי את בניכם כיון שעכ"ז לא לקחו האבות מוסר ועדיין עומדים במרדם וכל עצם כוונת הכאת הבנים היה למען יוסרו האבות: אכלה. כי חרבכם הרגה את נביאיכם כי הרגו את ישעיה ואת זכריה: כאריה משחית. כאריה המשחית בני אדם: (לא) הדור אתם. אתם בני הדור ראו בהבנת הלב את מצות ה' אשר יש תשלום גמול עליהם: המדבר. וכי עד הנה הייתי לישראל כמדבר וארץ מאפליה אשר לא ימצא שמה די צורך האדם ר"ל וכי לא היה ספוק בידי לשלם גמול טוב על המצות שעשו: רדנו. כבר נבדלנו ממך ולא נבוא עוד אליך: (לב) התשכח. וכי הדרך הוא שתשכח הבתולה להשים עדיה עליה להתקשט בו וכי תשכח הכלה את קשוריה הם חוטי המשי שקושרת שערה בהם להתקשט וכאומר הלא אין דרך האדם לשכוח דבר הנצרך לו ביותר: ועמי. אבל עמי שכחו אותי ימים הרבה ואין מספר להם עם שזהו עיקר חייהם על האדמה: (לג) מה תיטיב דרכך. מה תתקני מנהגך בעבודת הבעל לעשות בדמיון גמור אל מעשה העכו"ם לבקש מהם אהבה בעשותך כמעשיהם: לכן. באמת גם את העכו"ם הרעות למדת אתה את מנהגיך ר"ל אתה הרעות לעשות יותר מכולן ואף להרעות שבהן למדת להרשיע יותר כמוך:

שיר השירים פרק ה יא-יב

יֵא רֵאשׁוּ כְּתָם פִּז קוֹצוֹתָיו תִּלְתְּלִים שְׁחֹרֹת פְּעֹרָב: יב עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֶפְקֵי מַיִם רְחֻצוֹת בְּחֶלֶב יִשְׁבֹּת עַל־מְלֹאת:

רש"י

למושב כמו (שמות כה) אבני מלואים (שם כה) ומלאת בו מלואת אבן: עיניו כיונים על אפיקי מים. כיונים שעניו צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כנסיות ובתי מדרשות ששם מוצאי התורה המשולים למים: רחצות בחלב. כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: ישובות על מלאת. על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים, ד"א תלמידי חכמים שהקב"ה נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משוכך לשוכך לבקש אוכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלו' חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה: על אפיקי מים. על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה: רחצות בחלב. לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה היא רוחצות לשון נקבה הם מצחצחי עצמן בחלב של תורה ומלבנים סתריה וסתומותיה: יושבת על מלאת. מישבים דברים על אופניהם, ד"א עיניו עניניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מצוחצחות כחלב כמו שפירשתי:

מצודת ציון

(יא) כתם פז. זהב טוב ויקר. כמו בכתם אופז (דניאל י ה): קווצותיו. הוא שער הראש התלוי למטה: תלתלים. מלשון תל וגובה: כעורב. שם מין עוף: (יב) אפיקי מים. מקומות שהמים שוטפים ונגרים בחוזק, וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו ד):

והנמשל הוא לומר הנפלאות הנשפעות מאת המקום ברוך-הוא יתהפכו בתחבולותיו, והמה צפונות וחשוכות מעין האדם ואין להשיגם. ובא הרמז בנוצות העורב, כי דבר שחור הוא חשך אל העין: (יב) עיניו כיונים. הבטת עיניו יפה כהבטת עיני יונים בהתיצבם על אפיקי מים, ומביטים לרוות שם צמאונם, והיא הבטה נאה מאוד: רוחצות בחלב. לובן עיניו המה צחות ונקיות מבלי מצוא בהן רושם אדמיות, כאילו הן רוחצות תמיד בחלב: יושבות על מלאת. קבועות המה בגומא שלהן, לפי מדת הגומא למלאותו, אינן בולטות ואינן שוקעות, והוא דבר נוי. והנמשל הוא לומר שהוא משגיח בהבטת אהבה והשגחת הדין ממתק ברחמים, כי לובן החלב יורה על הרחמים, וההשגחה עצמה היא על דרך המיצוע. עם כי על הכל ישגיח, מכל-מקום על מחשבה רעה אינו משגיח בה לענוש עליה, כמו שנאמר און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה':

מצודת דוד

(יא) ראשו כתם פז. כאומרה אין להניח בראשו עטרת זהב, כי הראש עצמו יפה ומבהיק עוד ככתם פז. והנמשל הוא לומר אין לספר עוצם גדלו, כי הוא מרום על כל ברכה ותהלה: קווצותיו תלתלים. שערותיו המה מסולסלים. ועל כי יתהפכו בסלסולם פעמים נכנסים ופעמים יוצאים, לכן המה נראים תלים תלים, והמה שהורות בנוצות העורב, וזה דבר נוי.

והנמשל הוא לומר הנפלאות הנשפעות מאת המקום ברוך-הוא יתהפכו בתחבולותיו, והמה צפונות וחשוכות מעין האדם ואין להשיגם. ובא הרמז בנוצות העורב, כי דבר שחור הוא חשך אל העין: (יב) עיניו כיונים. הבטת עיניו יפה כהבטת עיני יונים בהתיצבם על אפיקי מים, ומביטים לרוות שם צמאונם, והיא הבטה נאה מאוד: רוחצות בחלב. לובן עיניו המה צחות ונקיות מבלי מצוא בהן רושם אדמיות, כאילו הן רוחצות תמיד בחלב: יושבות על מלאת. קבועות המה בגומא שלהן, לפי מדת הגומא למלאותו, אינן בולטות ואינן שוקעות, והוא דבר נוי. והנמשל הוא לומר שהוא משגיח בהבטת אהבה והשגחת הדין ממתק ברחמים, כי לובן החלב יורה על הרחמים, וההשגחה עצמה היא על דרך המיצוע. עם כי על הכל ישגיח, מכל-מקום על מחשבה רעה אינו משגיח בה לענוש עליה, כמו שנאמר און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה':

י יוחנן כהן גדול העביר הודית המעשר. אף הוא בטל את המעוררין, ואת הנוקפין. עד ימיו היה פטוש מכה בירושלים. ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי.

יא משפטלה סנהדרין, בטל השיר מבית המשפחה, שנאמר (ישעיה כד, ט): "בשיר לא ישתריץו" וגו'.

יב משפחתו נביאים הראשונים, בטלו אורים ותמים. משחרב בית המקדש, בטל השמיר ונפת צופים, ופסקו

פירוש ברטנורא

י הודית מעשר. וידוי מעשר, ביערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי. לפי שעורא קנס את הלויים שלא יתנו להם מעשר כשעלה מן הגולה ובני לוי לא עלו עמו, וצוה שיתנו המעשר לכהנים. ויוחנן כהן גדול בטל הודוי, שלא היה יכול לומר וגם נתתיו ללוי: בטל את המעוררים. שהיו הלויים בכל יום אומרים על הרוכז עורה למה תישן ה', אמר וכי יש שינה לפני המקום, ועמד ובטל: את הנוקפין. שהיו מסרטיין לעגל של קרבן בין קרנו כדי שיפול לו דם בעינו כדי שלא יראה ויהא נוח לכפתו ולשוחטו. ועמד הוא ובטלו, שנראה כבעל מום. והתקין להם טבעות בקרקע להכניס ציאר הבהמה לתוכה: נוקפין. מכין. ודוגמתו (הלוי ו:) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה: היה פטוש מכה בירושלים. בחול המועד. חרשי נחשת וברזל היו מכין בפטיש לעשות מלאכת האבר שהוא מותרת במועד. ועמד הוא ובטלו, משום דאושא מלתא טובא ואיכא זלוול מועד: ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי. שהוא אמר לבני דורו כשם שתרומה גדולה עון מיתה, כך תרומת מעשר ומבטל עון מיתה. ותקין שיוציאו מן הדמאי תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, ולא יוציאו ממנו מעשר ראשון ולא מעשר עני, שיכולין לומר ללוי או לעני הבא ראה שהוא מבטל וטול. ומתקנה זו ואילך הלוקח פירות מן השוק לא היה שואל אם הן מתוקנים אם לא, אלא מיד מפריש מהם תרומת מעשר ומעשר שני ואוכל את השאר, שכל הלוקח מעם הארץ פירות הם בחזקת שהם דמאי:

יא סנהדרין. שם הדיינים. ונקראים סנהדרין ששונאים הדרת פנים בדין: בטל השיר. דכתיב (איכה ה) זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם בזמן שבטלו הוקנים היושבים בשער שהם הסנהדרין בטלו הבחורים מנגינתם גם כן:

יב משפחתו נביאים הראשונים. כל הנביאים נקראים נביאים ראשונים, חוץ מחגי זכריה ומלאכי וחבריהן דאחרונים נינהו, שהיו בבנין בית שני: בטל

משניות מבוארות – קהתי

מהם אלא תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, אבל מעשר ראשון ומעשר עני קורא להם שם ואוכלם בעצמו, ואינו נותנם ללוי ולעני, שיכול הוא לומר להם: המוציא מחברו עליו הראיה, כלומר שיביאו ראיה שהפירות אינם מעושרים ואז יטלו מעשרותיהם (עיי' פתיחה למסכת דמאי). ועד ימיו היה הלוקח צריך לשאול, אם המוכר נאמן על המעשרות, ואם לא היה נאמן, היה נמנע מלקנות אצלו את הפירות, הואיל והיה צריך להפריש וליתן את כל המעשרות; אבל מתקנת יוחנן כהן גדול ואילך, הלוקח דמאי אינו מפסיד אלא תרומת מעשר הניתנת לכהן, אבל מעשר שני הרי הוא אוכלו בירושלים או פדוהו בדמים ואוכל דמיו בירושלים כדינו, הלכך הלוקח פירות מן השוק אינו צריך לשאול כלל אם הם מתוקנים אם לא, אלא מפריש מהם תרומת מעשר ומעשר שני ואוכל את השאר.

באור משנה יא

משפטלה סנהדרין – לאחר שבטל בית הדין הגדול שהיה בירושלים בימי בית שני, בטל השיר מבית המשפחה – נפסק השיר מבית משתה היין, כגון מבית החתונה וכדומה, שנאמר: "בשיר לא ישתריץו" וגו' – ועדיין אין אנו יודעים שזה היה משפטלה סנהדרין, לפיכך מוסיפה הגמרא, שאמר הכתוב (איכה ה, יד): "זקנים משער שבתו. בחורים מנגינתם" – בזמן שבטלו הזקנים היושבים בשער, שהם הסנהדרין, בטלו הבחורים מנגינתם, כלומר שבטלה שירתם מבית המשתה. ופירשו הפוסקים בשם רבנו האי גאון, דהיינו שיר של אהבה שבין אדם לחברו, ולשבח יפה ביופיו. אבל שירות ותשבחות וזכרון חסידים של הקב"ה, מנהג כל ישראל לאמרם בבית חתונה ובבית משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ("ותושפות יום טוב").

יום שני

באור משנה יב

משפחתו נביאים הראשונים – שהיו בימי הבית הראשון, היינו כל הנביאים חוץ מחגי זכריה ומלאכי, שהיו בתחילת הבית השני (גמרא). בטלו אורים ותמים – שלא היו אורים ותומים אלא בבית ראשון, ולא בבית שני. אורים ותומים – כתב שם המפורש שהיה נתון בין כפלי החושן שנשא עליו הכהן הגדול, כמו שנאמר (שמות כח, ל): "ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים, והיו על לב אהרן בבואו לפני ה'". והיו שואלים בהם בענייני ציבור של ישראל, שנאמר (במדבר כו, כא): "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל כל מושפט האורים

יום ראשון

באור משנה י

משנה זו נשתנה כבר בסוף מסכת מעשר שני.

יוחנן כהן גדול – ששימש ככהונה גדולה אחרי שמעון הצדיק (רמב"ם), העביר הודית המעשר – ביטל את אמירת וידוי המעשר (עיי' לעיל ז א – שם בארנו ענין וידוי המעשר; ועיי' מעשר שני פרק ה), מפני שלא היו יכולים לומר "וגם נתתיו ללוי", לפי שהיו נותנים את המעשר הראשון לכהנים ולא ללויים; שכשעלה עזרא, לא עלו עמו מבני לוי (עיי' גמרא יבמות פו, ב), ולכן קנסם, שלא יתנו את המעשר הראשון ללויים אלא לכהנים. אף הוא – יוחנן כהן גדול, בטל את המעוררין – שהיו הלויים אומרים בכל יום, בשעת קריאת השיר על הקרבן: "עורה למה תישן ה'" (תהלים מד, כד), וביטל יוחנן כהן גדול את אמירת הפסוק הזה, שאמר: "וכי יש שינה לפני הקב"ה?" והלא נאמר (תהלים קכא, ד): "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל!"; ברם, לא נאמר הפסוק "עורה למה תישן ה'" אלא בזמן שישאר שריים בצער והגויים בנחת ובשלווה, שהואיל ויש הסתרת פנים, הרי זה כביכול כאילו היתה שינה לפני המקום (גמרא); אבל בזמן שבית המקדש קיים וישראל יושבים על אדמתם, אין ראוי לאומרו: ואת הנוקפין – וכן ביטל את מעשה הנוקפים, שהיו מכים לעגל של קרבן בין קרנו ושורטים בו שריטות, כדי שיפול לו דם בעינו ויתבלבל, ועל ידי כך יהא נוח לכפתו ולשחטו; ועמד יוחנן כהן גדול וביטל דבר זה, משום שנראה היה העגל כאילו הוא בעל מום. ויש פירוש אחר בברייתא בגמרא (סוטה מח, א): "שהיו חובטין אותו (את העגל) במקלות, כדרך שעושים לפני עבודה זרה. אמר להם: עד מתי אתם מאכילים טריפות למזבח, שמה נקב קרום של מוח? עמד והתקין להם טבעות בקרקע" (להכניס ציאר הבהמה לתוכן – רש"י; והרמב"ם כותב בפירושו למשנתנו: שהיו מכניסים בהן רגלי הקרבן ושוחטים אותו בנק). עד ימיו היה פטוש מכה בירושלים – בחולו של מועד, שהיו מכים בבתי המלאכה בפטישים ועושים במלאכת דבר האבר, שהיא מותרת בחול המועד; וביטל יוחנן כהן גדול דבר זה, לפי שכול הפטישים נשמע למרחוק, ויש בזה משום זלוול המועד. ובקמיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי – בימי יוחנן כהן גדול לא היה אדם צריך לשאול על הפירות שהיה לוקח מחברו, אם הם דמאי, היינו פירות שנלקחו מעם הארץ וספק אם הופרשו מעשרותיהם; לפי שתיקן יוחנן כהן גדול, שכל הלוקח פירות דמאי, אינו צריך להפריש

אֲנִשִּׁי אִמְנָה, שְׁנֶאֱמַר (תהלים יב, ב): "הוֹשִׁיעָה ה' בִּיגְמֹר חֲסִיד" וגו'. רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין יוֹם שְׂאִין בּוֹ קָלְלָהּ, וְלֹא יֵרֵד הַטֵּל לְבִרְכָּהּ, וְנִטְלָ טַעַם הַפְּרוֹת. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אֵף נִטְלָ שְׁמֹן הַפְּרוֹת.

יג רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אוֹמֵר: הַטְּהֵרָה נִטְלָה אֶת הַטַּעַם וְאֶת הָרִיחַ, הַמַּעֲשָׂרוֹת נִטְלוּ אֶת שְׁמֹן הַדֶּגֶן, וְחֻכְמָיִם אוֹמְרִים: הַיְזוּת וְהַבְּשָׁפִים כָּלוּ אֶת הַכֹּל.

יד בְּפֶלְמוֹם שֶׁל אֶסְפָּסִינוֹס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים, וְעַל הָאָרוֹס. בְּפֶלְמוֹם שֶׁל טִיטוֹס, גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כָּלוֹת, וְשֵׁלָא יִלְמֹד אָדָם אֶת בְּנֵי יוֹנִית. בְּפֶלְמוֹם הָאֲחֵרוֹן גָּזְרוּ שֵׁלָא תַצֵּא הַכֹּהֵל בְּאַפְרִיז בְּתוֹךְ הָעִיר. וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁתַּצֵּא הַכֹּהֵל בְּאַפְרִיז בְּתוֹךְ הָעִיר.

פירוש ברטנורא

השמי. כמין תולעת, ברייתו כשעורה. שהיו מראים אותו על האבנים הרשומות בדיו והן נבקעות מאליהן, וכו פיתחו אבני האפור והחושן, דכתיב בהו במלואותם שהיוו שלימות שלא יחסרו בהם אלא כותב עליהן בדיו ומראה להם שמיר על פני הדיו בחוץ: ונופת צופים. דבש הבא ממקום ששמו ציפאה, ומשובח מאד: ופסקו אנשי אמנה. אנשים שבאמינים בהקדוש ברוך הוא:

יג הטהרה בטלה את הטעם. טהרה שפסקה מישראל, בטלה טעם הפירות וריחם. שבזמן שהיו ישראל טהורים ועוסקים בטהרה אף הקב"ה היה מטהר את הפירות מטעם רע וריח רע: מעשר בטל שומן דגן. דמעשר איקרי חלב, כדכתיב (במדבר יח) כל חלב יצהר:

יד בפלמוס של אספסינוס. חיל שהביא אספסינוס על ירושלים: גזרו על עטרות חתנים. היו עושים לחתנים עטרות מאבן מלח שהוא צלול כעין הברדלח וצובעין אותה בנפירת כעין ציורין שקורין ניי"ל. ואית דמפרשי עטרות של הרם ושל ורד. ושניהם אסורים, ואין מותר אלא עטרות של קנים: ועל האירוס. עשוי כמין נפה שדפנותיה עגולות ושומחים על פיה עור דק ומכין עליו במקל דק ומוציא קול צלול. ובלע"ז קורין לו טנבורי: עטרות כלות. כעין עיר עשויה מזהב: ושלא ילמוד אדם את בני יונית. פירוש, חכמה יונית. והם רמזים וחידות שהיו ליונים, ולא היו מכירים בהם אלא הרגילים בהם. ובגמרא

משניות מבוארות – קהתי

(במדבר יח, יב): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן", ובעוון ביטול "חלב יצהר וחלב תירוש ודגן", היינו בעוון ביטול התרומות והמעשרות, פסק שומן הדגן. וְחֻכְמָיִם אוֹמְרִים: הַיְזוּת וְהַבְּשָׁפִים כָּלוּ אֶת הַכֹּל – שעל ידי זנות בא רעב, כמו שאמרו בגמרא: "כל הבא על אשה זונה, לטוף מבקש כיכר לחם" (סוטה ז, ב); ועל הכשפים אמרו בגמרא (סנהדרין כז, ב; וחולין ז, ב): למה נקרא שמם כשפים? שמכחישים פמליא של מעלה (בדרך הנוטריקון; היינו שטל מן שנגזר לחיות ממייתים – רש"י).

י ו ס ש ל י ש י

ב א ו ר מ ש נ ה י ד

בְּפֶלְמוֹם שֶׁל אֶסְפָּסִינוֹס – במלחמת אספסינוס על ירושלים, כשלוש שנים לפני חורבן הבית השני (פולמוס לשון יווני, ומשמעו: מלחמה), גָּזְרוּ – חכמים, עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים – שהיו נוהגים לעשות מיני עטרות לחתנים ביום חופתם, וגזרו שלא לעשותם, וְעַל הָאָרוֹס – הוא כלי זמר המוציא קול צלול וחזק, וגזרו שלא להשתמש בו בבתי המשתה, כדי למעט השמחה. בְּפֶלְמוֹם שֶׁל טִיטוֹס – בימי המלחמה של טיטוס, שכבש את ירושלים ושרף את בית המקדש (נוסח אחר: בפולמוס של קיסוס. היינו שר צבאו של טריינוס, שנלחם ביהודים שמרדו בו כארבעים שנה לאחר החורבן – ר"ח אלבק), גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כָּלוֹת – שאף כלות לא יתקשטו ביום חופתן בעטרות שמצוירת עליהן עיר של זהב (גמרא), כפי שהיו נוהגות עד ימי הפולמוס, וְשֵׁלָא יִלְמֹד אָדָם אֶת בְּנֵי יוֹנִית – כלומר חכמה יוונית, והיא שפת המזים וחידות שהיתה ליוונים; ומובא בברייתא בגמרא, שגזרו עליה משום מעשה שהיה, שכשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבחון ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלים להם דינרים בקופה, ומעלים להם תמימים (כבשים לקרבנות התמיד). היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעז להם, שכל זמן שעוסקים בעבודה, אין נמסרים בידם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה, והעלו להם חזיר... נודעוזה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה, אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית (סוטה מט, ב). ואף על פי שמלכי בית חשמונאי קדמו הרבה שנים לפני הפולמוס של טיטוס, מכל מקום יש לומר, שבימיהם לא קבלו העם את הגזירה, ואילו בפולמוס של טיטוס גזרו שנית, ואז קיבלו עליהם את הגזירה (תוספות

לפני ה', על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אותו וכל העדה", ונקראו "אורים ותומים" על שם שמאירים ומפרשים את דבריהם, ומשלימים את הדברים שיתקיימו (ענין משנה יומא ז, ח). מְשַׁחֲרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בְּטֵל הַשְּׁמִיר – בגמרא מובאת ברייתא: "שמיר זה ברייתו כשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו". וכשבנה שלמה את בית המקדש השתמש בשמיר להבקעת האבנים לבניין המקדש. כן פיתחו בו אבני חושן ואפור, כמו שמוכא בברייתא בגמרא: "אבנים הללו (שבאפור ובחושן) אין כותבים אותן בדיו, משום שנאמר (שמות כח, יא): "פיתוחי חותם", ואין מסרטין עליהם באיזמל, משום שנאמר (שם שם, כ): "במילואותם", אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להן שמיר מבחון, והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום" (סוטה מח, ב); וְנוֹפֶת צוּפִים – וכן בטלה נופת צופים, היינו דבש משובח במראהו, בטעמו ובריחו. בגמרא מבואר: נופת צופים – זה דבש הבא מן הצופים (ויש דעה שהכוונה לצפוט); וּפְסָקוּ אֲנִשֵּׁי אִמְנָה – אנשי אמונה, שמאמינים בהקדוש ברוך הוא, ונעשו בוטחים בחריצותם בלבד, ואינם בוטחים בקונם" (המאירי), שְׁנֶאֱמַר: "הוֹשִׁיעָה ה' בִּיגְמֹר חֲסִיד" וגו' – והמשך הכתוב: "כי פסו אמונים מבני אדם". רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין יוֹם שְׂאִין בּוֹ קָלְלָהּ – ובגמרא אמרו: "בכל יום ויום קללתו מרובה משל חברו", וְלֹא יֵרֵד הַטֵּל לְבִרְכָּהּ – אין הטל מביא ברכה, וְנִטְלָ טַעַם הַפְּרוֹת – שאין בהם טעמים שהיה להם תחילה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אֵף נִטְלָ שְׁמֹן הַפְּרוֹת – היינו כוח ההזנה שבהם ("תפארת ישראל").

באור משנה יג

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אוֹמֵר: הַטְּהֵרָה נִטְלָה אֶת הַטַּעַם וְאֶת הָרִיחַ – על ידי שפסקה טהרה מישראל, שאין אוכלים פירותיהם בטהרה, בטל טעם הפירות וריחם; שבזמן שהיו ישראל טהורים ונוהגים בטהרה, אף הקב"ה היה מטהר את הפירות מריח רע ומטעם רע (רש"י); הַמַּעֲשָׂרוֹת נִטְלוּ אֶת שְׁמֹן הַדֶּגֶן – על ידי שפסקו מלהפריש תרומות ומעשרות כדין, ניטל שומן הדגן, וזוהי מידה כנגד מידה, שכן המעשרות נקראים "חלב", שנאמר בפרשת מתנות כהונה

טו משמת רבי מאיר, בטלו מושלי משלים. משמת בן עזאי, בטלו השקדנים. משמת בן זומא, בטלו הדרשנים. משמת רבי יהושע, פסקה טובה מן העולם. משמת רבן שמעון בן גמליאל, בא גובי ורבו צרות. משמת רבי אלעזר בן עזריה, פסק העשר מן החכמים. משמת רבי עקיבא, בטל כבוד התורה. משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה. משמת רבי יוסי קטנותא, פסקו חסידים; ולמה נקרא שמו קטנותא? שהיה קטנותו של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זבאי, בטל זיו החכמה. משמת רבן גמליאל הזקן, בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי, בטל זיו הפקדנה. משמת רבי, בטלה ענוה ויראת חטא. רבי פנחס בן יאיר אומר: משחרב בית המקדש, בושו חברים ובני חרין, וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל; על מי לנו להשען? על אבינו שבשמים. רבי אליעזר

פירוש ברטנורא

מפרש טעמא משום מעשה שהיה (כשיצאו) "צ"ל כשצרו] מלכי חשמונאי זה על זה, היו אותן שבפנים משלשים לאותן שבחוץ בכל יום דינרין בקופה ומעלין להן תמיד, היה שם זקן אחד ולעזו להם בחכמה יונית, כל זמן שהם עסוקין בעבודה אין נמסרין בידכם. אותו היום שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר. באותה שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזיר, וארור אדם שילמד לבנו חכמה יונית: בפולמוס האחרון. הוא חורבן הבית. ושל טיטוס נמי הוה: באפריון. כמו אהל של מעילין וטליתות מוזהבות: ורבותינו התירו שתצא כלה באפריון. משום צניעותא. וכן הלכת:

טו בטלו מושלי משלים. כגון ממשלות שועלים, דאמרין בסנהדרין [לה:] כי הוי דריש רבי מאיר בפרקא הוה דריש תלתא שמעתתא ותלתא אנדתא ותלתא מתלי: השקדנים. שוקרים על דלתות בית המדרש לילה ויום, כדאמרין ביבמות [ס:] דאמר בן עזאי מה אעשה ונפשי חשקה בתורה: הדרשנים. שהיה בקי במדרש טעמי מקראות, כדאמר [ברכות יב:] ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא: בטל כבוד תורה. שהיה נותן לב לדרוש על כל קרן וקרן [מנחות כח:] וזהו כבוד תורה גדול, שאין בה דבר לבטלה: בטלו אנשי מעשה. שעושים מעשים מופלאים כדאמרין בתעניות [כה:] יאמר לחומין וירלק, ולעוים להביא זאבים בקרניהם: קטנותם של חסידים. שהיו החסידים הולכים ומתקטנים והוא היה מקטניהן [וספ:] משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה. שעד שמת הוא היה בריאות בעולם והיו לומדים תורה מעומד [מגילה כא:] ומשמת באת תשות כח לעולם ותתחילו ללמוד מיושב. וזהו בטל כבוד תורה: משמת רבי בטלה ענוה. תלמידיו של רבי הוסיפו וכתבו זה במשנה:

משניות מבאורות – קהתי

רבי יוסי קטנותא, פסקו חסידים – שהיה חסיד גדול, ולמה נקרא שמו קטנותא? שהיה קטנותו של חסידים – כלומר מאחרוני החסידים, שהיו קטנים מהקדומים (רש"י; ברטנורא); והרמב"ם מפרש: שהיה שרשם של החסידים, "לפי ששורש הדבר התחלתו קטן". משמת רבן יוחנן בן זבאי, בטל זיו החכמה – שהיה חכם בחכמות העולם וגדול בתורה. משמת רבן גמליאל הזקן, בטל כבוד התורה – שעד סוף ימיו היו לומדים תורה בעמידה, ומשמת התחילו ללמוד בישיבה, משום שתש כוחם, ומתה טהרה ופרישות – כלומר בטלה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי, בטל זיו הפקדנה – ששימש ככהונה גדולה, והיה חכם ועשיר, וכהנים רבים היו אוכלים על שולחנו (רש"י). משמת רבי – רבי יהודה הנשיא, מסדר המשנה, בטלה ענוה ויראת חטא – שהיה רבי יהודה הנשיא עניו גדול ונהג בקדושה יתירה; פסקה זו הוסיפו כאן תלמידיו של רבי (רמב"ם; ברטנורא). רבי פנחס בן יאיר אומר: משחרב בית המקדש, בושו חברים – בושא כסתה פני חברים, והם תלמידי חכמים המדקדקים במצוות וזהירים במעשרות ואוכלים פירותיהם בטהרה, ובני חרין – מיוחסים שבעם (רש"י), וחפו ראשם – שגברה ידם של עזי פנים, ונדלדלו אנשי מעשה – נתמעט כוחם של אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון – תקיפים והולכי רכיל, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל – כלומר שאין דואג לתיקונם של הדברים, על מי לנו להשען? על אבינו שבשמים – שהוא יחלצנו מן הצרות. רבי אליעזר הגדול אומר: מיום שחרב בית המקדש, שרו חפמיא למהוי כספריא – התחילו החכמים להיות כסופרים (מלמד מקרא), וספריא כחזניא – והסופרים כחזנים (שמשים), וחזניא דארעא – והחזנים כעם הארץ, ועמא דארעא אולא ונדלדלה – ועם הארץ הולך ומתדלדל, ואין מבקש – עליהם רחמים; על מי יש להשען? על אבינו שבשמים – שביא תשועה לישראל. בעקבות משיחא – בסוף הגלות לפני ביאת המשיח (רש"י), חצפא יסגא – החוצפה תגדל, ויקר יאמיר – יוקר המחיה יעלה הרבה, הגפן תתן פריה והזית זיתו – שהכל ישתו לשכרה, והמלכות תהפך למינות, ואין תובחא – ולא יהיה אדם שיוכל להוכיח, שכולם

בבא קמא פב, א). בפלמוס האחרון – במלחמה האחרונה שבה חרב בית המקדש, ואף היא של טיטוס; ויש סוברים, שכונת המשנה למלחמת אדריינוס על ביתר בימי בר כוכבא (תפארת ישראל), גזרו שצא תצא הפלה באפריון בתוך העיר – ביום החופה, כשהיא יוצאת מבית אביה לבית בעלה. אפריון – כעין אוהל של טליתות מוזהבות. ורבותינו התירו שתצא הפלה באפריון בתוך העיר – ומבואר הטעם בגמרא: משום צניעותא. הרמב"ם כותב: "ורבותינו – רוצה לומר רבנו הקדוש המהבחר", היינו רבי יהודה הנשיא, מסדר המשנה.

באור משנה טו

משמת רבי מאיר, בטלו מושלי משלים – שרבי מאיר היה גדול במשילת משלים, כמו שמסופר עליו בגמרא (סנהדרין לח, א), שרגיל היה לדרוש בפרקו שליש הלכה, שליש אגדה ושלש משלים; והיו לו שלוש מאות משלות שועלים. משמת בן עזאי, בטלו השקדנים – שהיה בן עזאי שקדן גדול בתורה, כמו שמובא בגמרא (יבמות טג, א), שאמר לטוענים נגדו על שלא נשא אשה: "ומה אעשה, שנפשי חשקה בתורה"?! משמת בן זומא, בטלו הדרשנים – שהיה בן זומא בקי במדרש טעמי המקראות, כמו ששינונו (ברכות א, ה): "אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא". משמת רבי יהושע, פסקה טובה מן העולם – יש דעה, שאולי כוננת המשנה, משום שמיד לאחר מותו התחילה מלחמת ביתר. משמת רבן שמעון בן גמליאל, בא גובי ורבו צרות – גובי היינו ארבה האוכל את עשב הארץ (עיינו עמוס ז, א). משמת רבי אלעזר בן עזריה, פסק העשר מן החכמים – שהיה רבי אלעזר בן עזריה גדול מאד בחכמה ובעושר (עיינו גמרא ברכות כו ב; שבת נד, ב). משמת רבי עקיבא, בטל כבוד התורה – שהיה רבי עקיבא דורש על כל קרן וקרן שבתורה תלי תלים של הלכות (גמרא מנחות כח, ב), וזהו כבוד תורה, שאין בה דבר לבטלה. משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה – כלומר אנשי מופת, שהיה רבי חנינא צדיק גדול, והיה עושה מעשים מופלאים (עיינו גמרא תענית כד, ב; כה, א). משמת

הַגְדוֹל אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׂרוּ חֲבִימָיָא לְמַהּוּ בְּסַפְרֵיָא, וְסַפְרֵיָא פְּחוּנֵיָא, וְחוּנֵיָא פְּעֻמָּא דְּאַרְעָא, וְעֻמָּא דְּאַרְעָא אֲזֵלָא וְנִדְלָדְלָהּ, וְאֵין מִבְּקָשׁ; עַל מִי יֵשׁ לְהִשְׁעוֹן? עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים. בְּעֻקְבוֹת מְשִׁיחָא חֲצָפָא יִסְגָּא, וְיִקְר יֵאמִיר, הִנֵּפֶן תַּתֵּן פְּרִיָּה וְתֵינִן בִּיקָר, וְהַמְלָכוֹת תִּתְקַפֵּד לְמִינּוֹת, וְאֵין תּוֹכַחָה; בֵּית וְעַד יִהְיֶה לְזוֹנוֹת, וְהַגְלִיל יִחָרַב, וְהַגְבֵּלן יִשּׁוּם, וְאֲנָשֵׁי הַגְּבּוּל יִסּוּכְבוּ מַעִיר לְעִיר וְלֹא יִחוּנְגּוּ, וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאִי חֲטָא יִמָּאֶסּוּ, וְהָאֻמַּת תִּהְיָ נַעֲדֶרֶת; נַעֲרִים פְּנֵי זָקֵנִים וְלִבְנֵינוּ, זָקֵנִים יַעֲמָדוּ מִפְּנֵי קִטְנִים, "בֶּן מִנְבַּל אֵב, בֵּת קָמָה בְּאֻמָּה, כְּלָה בְּחֻמָּתָה, אִיבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ" (מִיכָה ג, ו'), פְּנֵי הַדּוֹר כְּפָנֵי הַכֶּלֶב, הֵבֶן אֵינוֹ מִתְפַּיֵּשׁ מֵאֲבִיו; וְעַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעוֹן? עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים. רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֶאִיר אוֹמֵר: זְרִיזוֹת מְבִיאָה לְיָדֵי נְקִיוֹת, וְנִקְיוֹת מְבִיאָה לְיָדֵי טְהוֹרָה, וְטְהוֹרָה מְבִיאָה לְיָדֵי פְּרִישׁוֹת, וּפְרִישׁוֹת מְבִיאָה לְיָדֵי קְדוּשָׁה, וְקְדוּשָׁה מְבִיאָה לְיָדֵי עֲנוּהָ, וְעֲנוּהָ מְבִיאָה לְיָדֵי יִרְאַת חֲטָא, וְיִרְאַת חֲטָא מְבִיאָה לְיָדֵי חֲסִידוּת, וְחֲסִידוּת מְבִיאָה לְיָדֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לְיָדֵי תַחֲתֵת הַמַּתִּים, וְתַחֲתֵת הַמַּתִּים בָּאָה עַל יְדֵי אֱלֹהֵיו זְכוֹר לְטוֹב, אָמֵן.

ס ל י ק מסכת סוטה

מסכת גיטין

פרק ראשון

א הַמְבִּיא גִּט מִמְדִּינַת הַיָּם – צָרִיד שִׁיאֲמֹר: בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם. רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִף הַמְבִּיא מִן הַרְקָם פִּירוּשׁ בִּרְטִנּוּרָא

מסכת גיטין

א הַמְבִּיא גִּט מִמְדִּינַת הַיָּם. כָּל חוּצָה לְאֶרֶץ קְרִי מְדִינַת הַיָּם: צָרִיד לֹאֵר לֹמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם. אֵית דַּאמְרֵי טַעמָא, לִפִּי שְׁאֵין בְּנֵי מְדִינַת הַיָּם בְּנֵי תוֹרָה, וְאֵין יוֹדְעִין שְׁצָרִיד לְכַתּוֹב חֲגֹט לְשֵׁם הָאִשָּׁה. הַלָּכָה אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם, וּמִמְלֵא שִׁילְיָנִין לִיה אִם נִכְתָּב לְשִׁמּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר אֵין.

משניות מבוארות – קהתי

יום רביעי

מסכת גיטין

באור משנה א

כבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו, שהגט צריך להיות נכתב לשמו, היינו לשם האשה המתגרשת, שנאמר (דברים כד, א): "ונכתב לה" – לשמה. ונחלקו גנאים, איזו כתיבה צריכה להיות לשמה: רבי מאיר סובר, שבכתיבת העדים הכתוב מדבר, שכן עדי חתימה הם הכורתיים ("עדי חתימה כרתי") ועושים את כתב הגירושין לספר כריתות, הלכך חתימת העדים צריכה להיות לשמה, אבל כתיבת הגט אינה צריכה להיות לשמה. ורבי אלעזר סובר, שאין התורה מדברת אלא בכתיבת הגט, אבל חתימת העדים אינה מן התורה אלא מתקנת חכמים, שכן עדי מסירה, היינו שני העדים שבפניהם מוסר הבעל את הגט לאשתו, הם העיקר ("עדי מסירה כרתי"); ומכאן, שכתיבת הגט היא שצריכה להיות לשמה. והלכה כרבי אלעזר. – משנתנו דנה בשליח שנשלח על ידי הבעל, הנמצא בחוץ לארץ, להביא גט לאשתו שבארץ ישראל. שליח כזה נקרא "שליח להולכה".

הַמְבִּיא גִּט – ששלח הבעל לאשתו, **מִמְדִּינַת הַיָּם** – ממדינה רחוקה שבחוץ לארץ. ויש מפרשים: ממדינה שהיא מחוץ לגבולה המערבי של ארץ ישראל; ונקט התנא גבול מערב, לפי שאין שם ערים סמוכות לארץ ישראל, שהרי הים מפסיק, והוא הדין מחוץ לשאר גבולות הארץ, היינו ממדינות שהן רחוקות מארץ ישראל כאותן שבמדינת הים (הדרו). **צָרִיד שִׁיאֲמֹר: בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם** – צריך השליח לומר בבית הדין קודם מסירת הגט: בפני נכתב הגט ובפני חתמו עליו העדים. ושני טעמים נאמרו על כך בגמרא: "דבא אמו: לפי שאין בקיאין לשמור" – שאין בני מדינת הים בקיאים בהלכה, שצריך לכתוב את הגט לשם האשה המתגרשת, לפיכך תיקנו חכמים, שיאמר השליח: "בפני נכתב ובפני נחתם", וזה יביא לידי ביורר אם הגט נכתב ונחתם כדינו, או שבאמירתו זו היהיה מעיד שנכתב ונחתם הגט לשמה (עין "תוספות יום טוב"). "דבא אמו: לפי שאין עדים מצויין לקיימו" – כלומר שלדעת רבא אין חוששים לפסול בגט, אלא חוששים שמא יבוא הבעל ממדינת הים ויערער על הגט שהוא מזויף, והלכה היא בכגון זה שיש לקיים את הגט בחותמיו, והיינו אם העדים החתומים על הגט, או אחרים המכירים את חתימותיהם, מאשרים את זהותן של

יהיו בעלי עבירה; **בֵּית וְעַד יִהְיֶה לְזוֹנוֹת** – בית ועד של חכמים יהיה לבית זנות, לפי שיכלו החכמים ולא יהא איש לומד תורה, ויהא הבית שומם, **וְהַגְלִיל יִחָרַב, וְהַגְבֵּלן יִשּׁוּם** – יהא שמש; **הַגְבֵּלן** הוא שם מקום; ויש סוברים שהוא הגולן בבשן; **וְאֲנָשֵׁי הַגְּבּוּל** – ויש גורסים: ואנשי הגליל. **יִסּוּכְבוּ מַעִיר לְעִיר וְלֹא יִחוּנְגּוּ** – לא ירחמו עליהם, **וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח** – תהיה לבז, **וְיִרְאִי חֲטָא יִמָּאֶסּוּ** – יהיו נמאסים על הבריות, **וְהָאֻמַּת תִּהְיָ נַעֲדֶרֶת** – מן החיים. **נַעֲרִים פְּנֵי זָקֵנִים וְלִבְנֵינוּ, זָקֵנִים יַעֲמָדוּ מִפְּנֵי קִטְנִים** – שהשלטון יהיה בידי נערים מחוצפים; ויקריים מה שאמר מיכה הנביא: **"בֶּן מִנְבַּל אֵב, בֵּת קָמָה בְּאֻמָּה, כְּלָה בְּחֻמָּתָה, אִיבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ"** (בני ביתו של אדם יהיו אויבים לו). **פְּנֵי הַדּוֹר כְּפָנֵי הַכֶּלֶב** – שתכונותיו עזות וחוצפה, **הֵבֶן אֵינוֹ מִתְפַּיֵּשׁ מֵאֲבִיו** – שיעלם כל גרש של בושא ודרך ארץ. **וְעַל מִי יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעוֹן? עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים** – שיגאלנו בקרוב ויביא לנו את משיח צדקנו. כאן נוספה ברייתא, כדי לסיים את המסכת בדבר טוב. **רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֶאִיר אוֹמֵר: זְרִיזוֹת – בְּקִיּוֹת הַמַּצּוֹת, מְבִיאָה לְיָדֵי נְקִיוֹת** – שהיא אדם נקי מכל מידה רעה ומכל חטא, ונְקִיוֹת מְבִיאָה לְיָדֵי טְהוֹרָה – טהרת הלב והמחשבה, וְטְהוֹרָה מְבִיאָה לְיָדֵי פְּרִישׁוֹת – מחיי חולין, וּפְרִישׁוֹת מְבִיאָה לְיָדֵי קְדוּשָׁה – קדושת החיים, כמו שאמרו חכמים (יבמות כ, א): "קדש עצמן במותר לך" (כלומר אף במה שמותר לו). וקְדוּשָׁה מְבִיאָה לְיָדֵי עֲנוּהָ – מתוך שהוא מבזה ענייני העולם הוא בא לידי ענוה, וְעֲנוּהָ מְבִיאָה לְיָדֵי יִרְאַת חֲטָא – שירא הוא מהחטא עצמו ולא מהעונש, וְיִרְאַת חֲטָא מְבִיאָה לְיָדֵי חֲסִידוּת – שעושה הכל לפנים משורת הדין, ויש מפרשים: שכל מעשיו לשם שמים (עין "תוספות יום טוב"), וְחֲסִידוּת מְבִיאָה לְיָדֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ – שתשרה עליו שכנה (דש"א), וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לְיָדֵי תַחֲתֵת הַמַּתִּים – שנאמר (יוחקאל לו, יד): "ונתתי רווחי בכס וחייתים", ופירושו, שבתחילה יתן בהם רוח הקודש ועל ידי זה יחיו (ירושלמי), וְתַחֲתֵת הַמַּתִּים בָּאָה עַל יְדֵי אֱלֹהֵיו זְכוֹר לְטוֹב, אָמֵן – כמו שכתוב (מלאכי ג, כג): "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא".

ומן החגר. רבי אליעזר אומר: אפלו מכפר לודים ללוד. וכתבם אומרים: אינו צריך שיאמר: בפני נכתב ובפני נחתם, אלא המביא ממדינת הים, והמוליך. והמביא ממדינה למדינה במדינת הים – צריך שיאמר: בפני נכתב ובפני נחתם. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפלו מהגמוניא להגמוניא.

ב רבי יהודה אומר: מרקם למזרח ורקם במזרח, מאשקלון לדרום ואשקלון בדרום, מעכו לצפון ועכו בצפון. רבי מאיר אומר: עכו בארץ ישראל לגטין.

ג המביא גט בארץ ישראל – אינו צריך שיאמר: בפני נכתב ובפני נחתם. אם יש עליו עוררים – יתקיים בחותמו. המביא גט ממדינת הים, ואינו יכול לומר: בפני נכתב ובפני נחתם, אם יש עליו עדים – יתקיים בחותמו.

פירוש ברטנורא

ואית דאמרי טעמא, לפי שאין שירות מצויות משם לכאן, שאם יבא הבעל ויערער לומר לא כתבתו שיהיו עדים מצויין להכיר חתימת העדים. והאמינוהו רבנן לשליח בכתרי, ושוב לא יועיל ערעור הבעל: מן הרקם ומן החגר. בין קדש ובין בדר, מתרגמין בין רקם ובין חגרא: אפילו מכפר לודים. שהוא מוחצה לארץ: ללוד. שהוא סמוכה לה והוא מארץ ישראל: מהגמוניא להגמוניא. שני הגמונים בעיר אחת ומקפידים זה על זה: ב מרקם למזרח. מרקם עד סוף העולם למזרח קרוי חו"ל, ורקם עצמה נדונה כמזרח העולם ולא כארץ ישראל:

ג ואם יש עליו עוררים. שהבעל מערער שהוא מוויף: יתקיים בחותמו. אם יעידו העדים על חתימת ידיהם, או עדים אחרים יכירו חתימתם, כשר. ובזמן הזה, המביא גט בין בא"י בין בחו"ל צריך ליתנו לה בפני שנים וצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. ואם חתימת העדים ניכרת במקום נתינת הגט ונתקיים

משניות מבוארות – קהתי

הגמונים, אם מקפידים הם זה על זה שלא ייכנסו בני הגמוניא זו להגמוניא זו, המביא גט מהגמוניא להגמוניא צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". בגמרא מובא שכונת המשנה לעיר כזו שהיתה בארץ ישראל, והטעם הוא, לפי שאין עדים מצויים לקיימו. ואף רבה חושש כאן לטעמו של רבא. שכל מקום שאין לחוש לטעם "לשמה", אף רבה סובר, שחוששים לטעם שאין עדים מצויים לקיימו.

באור משנה ב

כהמשך למשנה הקודמת בא רבי יהודה לציין את העדים הסמוכות לגבולות ארץ ישראל: רקם במזרח, אשקלון בדרום, ועכו בצפון. מערים אלו ואילך הרי זה חוץ לארץ. ברם, בצד מערב הים הוא הגבול.

רבי יהודה אומר: מרקם למזרח – מרקם ואילך לצד מזרח, הרי זה חוץ לארץ, ורקם במזרח – ואף רקם בכלל חוץ לארץ. מאשקלון לדרום ואשקלון בדרום – מאשקלון לצד דרום, ואשקלון בכלל, דינו כחוץ לארץ, מעכו לצפון ועכו בצפון – מעכו לצד צפון, ועכו בכלל, דינו כחוץ לארץ. רבי מאיר אומר: עכו בארץ ישראל לגטין – והמביא גט מעכו אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם".

יוס חמישי

באור משנה ג

משנה זו באה ללמדנו את הדין, שכבר הזכרנוהו בבאור משנה א, שבמקומות שאין השליח אומר "בפני נכתב ובפני נחתם", אם בא הבעל ויערער על הגט שהוא מוויף, יש לקיים את הגט על ידי העדים שחתמו בו, או על ידי אחרים המכירים את חתימותיהם.

המביא גט בארץ ישראל – אפילו ממחוז למחוז, אינו צריך שיאמר: בפני נכתב ובפני נחתם – שבני ארץ ישראל בקיאים בכתיבת הגט לשמה, וכן מצויות שירות שהולכות ממחוז למחוז, ויש עדים לקיים את הגט. לפיכך אם יש עליו עוררים – כלומר אם בא הבעל ומערער על הגט, והוא טוען שהגט מוויף, יתקיים בחותמו – יבואו העדים החתומים על הגט ויאשרו את חתימותיהם, או יבואו עדים אחרים המכירים חתימותיהם, ויאשרו את זהותו של החתומות, ואז הגט כשר, ויערערו של הבעל בטל. ברם, כל זמן שאין עליו עוררים, אין צורך לקיים את הגט בחותמו, ומותרת להינשא בגט זה היוצא מתחת ידה, שמשום עגונה הקילו חכמים. המביא גט ממדינת הים – ששנינו לעיל (משנה א), שצריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", אלא כגון שנשתתק, ואינו יכול לומר: בפני נכתב ובפני נחתם – בגמרא מבואר: כגון שנתנו לה כשהוא פיקח, ולא הסיק לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" עד שנחתרש; ויש מפרשים, שהוא הדין כשלא ראה כתיבת הגט וחתיתמו (יתפאר ישראל), אם

החתיתמו, הרי הגט קיים, ויערערו של הבעל אינו ערער; אבל בגט שהובא ממדינת הים, אין עדים מצויים בארץ ישראל שיקיימו את חתימות העדים שבגט, ואם יבוא הבעל ויערער, לא תהא תקנה לאשה לקיים את גיטה, הלכך תיקנו חכמים שיאמר השליח: "בפני נכתב ובפני נחתם", והאמינוהו כשני עדים המקיימים את הגט, ושוב אין הבעל יכול לערער. רבן גמליאל אומר: לא רק המביא ממדינה רחוקה, אלא אף המביא מן הרקם ומן החגר – שהן עיירות סמוכות לארץ ישראל, מעבר לגבול הדרום מזרחי של הארץ, צריך שיאמר: "בפני נכתב ובפני נחתם"; לרבה כטעמו, שאף על פי שהן סמוכות, אין בקיאים שם לכתוב גט לשמה; ולרבה כטעמו, לפי שאין הרבה באים משם לארץ ישראל, ואין עדים מצויים לקיימו. רבי אליעזר אומר: אפלו מכפר לודים ללוד – בגמרא מבואר, שכפר לודים היא עיירה בחוץ לארץ הסמוכה מאד ללוד שבארץ ישראל, ואף מובלעת היא בתחום הארץ, כלומר שארץ ישראל מקיפה את כפר לודים משלושת הצדדים, ומתוך כך קיים קשר בין כפר לודים לארץ ישראל, ואף בקיאים הם בכתיבת הגט לשמה, ומכל מקום סובר רבי אליעזר, שאף המביא מכפר לודים ללוד צריך שיאמר: "בפני נכתב ובפני נחתם". טעמו מבואר בגמרא: "שלא תחלוק במדינת הים", שהואיל וגזרו על המביא גט ממדינת הים שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", אין לחלק בזה בין מקום רחוק למקום קרוב, אלא דין אחד הוא לגבי כל מקום שהוא בחוץ לארץ. וכתבם אומרים: אינו צריך שיאמר: בפני נכתב ובפני נחתם, אלא המביא ממדינת הים – לארץ ישראל, והמוליך. מארץ ישראל למדינת הים. לדעת רבה חולקים חכמים על תנא קמא, שכן תנא קמא סובר, שדווקא המביא צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", אבל המוליך אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", לפי שבני ארץ ישראל בקיאים לשמה. ואילו חכמים גוזרים במוליך משום מביא. לדעת רבא אין חכמים חולקים על תנא קמא אלא באים לפרש את דבריו, שכן לטעמו, "שאין עדים מצויים לקיימו", אין הבדל בין המביא להמוליך. והמביא ממדינה למדינה במדינת הים, צריך שיאמר: בפני נכתב ובפני נחתם – לרבה משום שאין בקיאים בכתיבת הגט לשמה; ואף המביא מעיר לעיר באותה מדינה צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", ולא נקט התנא "ממדינה למדינה" אלא להשמיענו, שבארץ ישראל אפילו ממדינה למדינה (ממחוז למחוז) אין צריך לומר. לרבה דווקא המביא ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", משום שאין עדים מצויים לקיימו, אבל מעיר לעיר במדינה אחת אין צריך לומר. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפלו מהגמוניא להגמוניא – אף בעיר אחת ששולטים בה שני

ד אחד גטי נשים ואחד שחרורי עבדים שו למוליד ולמביא. וזו אחד מן הדרכים ששו גטי נשים לשחרורי עבדים.

ה כל גט שיש עליו עד פותי – פסול, חוץ מגטי נשים ושחרורי עבדים. מעשה שהביאו לפני רבן גמליאל לכפר עותנאי גט אשה, והיו עדיו עדי כותים – והכשיר. כל השטרות העולים בערכאות של גוים, אף על פי שחזותמיהם גוים – פשרים, חוץ מגטי נשים ושחרורי עבדים; רבי שמעון אומר: אף אלו פשרין, לא הזכירו אלא בזמן שנעשו בהדיוט.

פירוש ברטנורא

הגט כחותמו, אין צריך לומר בפ"נ ובפ"נ: ואינו יכול לומר. כגון שנתנו לה כשהוא פקח ולא הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם עד שנתחרש: ד שוין למוליד ולמביא. לומר בפ"נ ובפ"נ:

ה חוץ מגטי נשים. שאם יש עליו עד כותי אחד, כשר. אבל שניהם כותים, פסול ת"ק אפילו בגיטי נשים. ורבן (שמעון בן) גמליאל עשה מעשה והכשיר אפילו כששניהם כותים. והאידנא נדורו על הכותים שיהיו כגוים לכל דבריהם, לא שנא שאר שמרות ול"ש גיטי נשים אפילו עד אחד כותי פסול: בערכאות של גוים. שהעידו העדים עדותם לפני השופט במקום מושב משפטיהם. והוא שידענו באותו שופט ובאותם עדים דלא מקבלי שוחד. ודוקא בשטרי הלואות ושטרי מקח וממכר שהעדים ראו בנתינת הממון. אבל שטרי הודאות וגיטי נשים, וכל דבר שהוא מעשה ב"ד בערכאות שלהם, הכל פסול: ר"ש אומר כשרים. לא הוזכרו בבית המדרש להפסל: אלא בזמן שנעשו בהדיוט. ע"י גוים הדיוטות שאינם דינים. ואין הלכה כר"ש:

משניות מבוארות – קהתי

י ו ש ש י

באור משנה ה

משנתנו ממשיכה בדרכים ששוו בהם גיטי נשים ושחרורי עבדים.

כל גט – היינו כל שטר, שיש עליו עד פותי – שאחד מן העדים החתומים עליו הוא כותי (ענין נדרים ג, י – שם בארנו ענין הכותים). פסול – השטר; ואף על פי שלדעת התנא של משנתנו כותים גרי אמת הם, מכל מקום השטר פסול, לפי שחשודים הם על עדות שקר בענייני ממון; חוץ מגטי נשים ושחרורי עבדים – שאם אחד מן העדים החתומים על הגט או על שטר השחרור הוא כותי, הגט ושטר השחרור כשרים. בגמרא מבואר, כגון שהעד האחר, שהוא ישראל, חתום אחרי הכותי, שאילולא היה הכותי בקי ויודע ברדוקי גיטין, לא היה נותן לו לחתום לפניו, שכן ההלכה היא, שאין עדי הגט חותמים זה שלא בפני זה; אבל בשטרות אחרים, הואיל וחותמים העדים זה שלא בפני זה, יש לחשוש שמא הישראל הניח את המקום הראשון לישראל אחר הגדול ממנו, ובא כותי זה וחתם שם. הלכך שטר ממון שחתום עליו עד כותי, אף על פי שחתום אחריו ישראל, הריהו פסול; ואילו גט אשה או שטר שחרור שחתום עליו עד כותי, אם חתום אחריו ישראל, הריהו כשר; אבל אם הכותי חתום אחרי הישראל, וכל שכן אם שני העדים הם כותים, אף הגט ושטר השחרור פסולים. ברם, רבן גמליאל חולק על התנא של משנתנו, והוא סובר, שאפילו שני העדים הם כותים, כשר בגט אשה ובשטר שחרור (גמרא – "חסורי מחסרה"). וכן הורה רבן גמליאל הלכה למעשה: מעשה שהביאו לפני רבן גמליאל לכפר עותנאי – בדרומו של הגליל, בגבול ארץ הכותים – גט אשה, והיו עדיו עדי כותים, והכשיר – שלדעת רבן גמליאל הוחזקו הכותים ככשרים וכבקיאים בענין גיטין ושחרורין. כל השטרות העולים בערכאות של גוים – שטרות שהובאו ללשכת בית דינם של הגוים, ונתקיימו על ידם בחותמיהם, אף על פי שחזותמיהם גוים – שהעדים החתומים על השטרות הם גוים, פשרים – השטרות; ודוקא בשטרי הלואות או שטרי מקח וממכר, שאין השטר אלא לראיה בלבד ולא לקנין; חוץ מגטי נשים ושחרורי עבדים – והוא הדין שטרי מתנות וכיוצא בהם, שכל אלו שטרי קניין הם, שעל ידי השטר נעשה קניין ונגמר הדבר, אם עלו בערכאות של גוים, פסולים הם. רבי שמעון אומר: אף אלו פשרין – אף גיטי נשים ושחרורי עבדים ששעלו בערכאות של גוים כשרים בעדי מסירה ישראל, שלדעת רבי שמעון עדי מסירה הם העיקר ולא עדי חתימה; ומדובר בכגון שהעדים החתומים בגט

יש עליו עדים, יתקיים בחותמיו – כלומר שלא תינשא בגט זה עד שקיימיהו על ידי אישור חתימות העדים שבו. בגמרא מבואר, שלדעת רבה מדובר במשנתנו לאחר שלמדו להיות בקיאים בכתיבת הגט לשמה, אלא שמכל מקום צריך השליח לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", שלא עקרו חכמים תקנתם, גזירה שמא יחזור הדבר לקלקולו וישכחו, אבל פיקח ונתחרש שהוא מקרה בלתי שכיח, לא גזרו בו חכמים.

משנתנו נקטה "אם יש עליו עדים", שכן ההלכה היא: "עדי מסירה הם הכורתיים" ("תוספות יום טוב"). כלומר העדים שבפניהם נמסר הגט לאשה הם עיקר עדי הגירושין ולא עדי חתימה, כמו שכבר הזכרנו בהקדמה לבאור משנה א.

באור משנה ד

עבר כנעני יוצא לחרות בשטר שחרור שהוא מקבל מרבו, ודומה דינו של שטר שחרור לגט אשה בדברים אחרים. החל במשנתנו ועד סוף הפרק עוסקות המשניות באותם הדברים ששוים בהם שטרי שחרורים לגיטי נשים. ובא כאן ענין זה, לפי שאחד הדברים הוא הדין ששנינו עד כה, שהשליח צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", ובו עוסקת משנתנו.

אחד גטי נשים ואחד שחרורי עבדים – בין גטי נשים ובין שטרי שחרורים, שו למוליד ולמביא – שווים הם בענין מוליד ומביא, שכשם ששנינו לעיל בגט אשה, ששליח המוליד גט מארץ ישראל למדינת הים או המביא גט ממדינת הים לארץ ישראל צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", ונאמן השליח כשני עדים, שאם יבוא הבעל ויערער, אין משגיחים בערעורו, כך הדין בשטר שחרור, ששליח המוליד שטר שחרור מארץ ישראל לחוץ לארץ או המביא שטר שחרור מחוץ לארץ לארץ ישראל צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", שאף שטר שחרור צריך שיהא נכתב לשמו, שנאמר בשפחה כנענית (ויקרא יט, כ): "או חופשה לא נתן לה" – עד שיכתוב לשמה (רמב"ם הל' עבדים ו, ו); וכן נאמן השליח כשני עדים, שאם בא האדון ומערער על שטר השחרור שהוא מזויף, אין משגיחים בו, מאחר שאמר השליח "בפני נכתב ובפני נחתם". וזו אחד מן הדרכים – המפורטים להלן, ששו גטי נשים לשחרורי עבדים – כלומר ענין זה ששנינו בדין מוליד ומביא הוא אחד מן הדברים ששוים בהם שטרי שחרורים לגיטי נשים.

הלשון במשנתנו – "ששו גיטי נשים לשחרורי עבדים" – אינו מדויק, שכן צריכה היתה המשנה לשנות להפך: "ששו שחרורי עבדים לגיטי נשים". שהרי עיקר דין מוליד ומביא הוא באשה, אלא הואיל ועד כה עסקו המשניות בגיטי נשים, לפיכך הקדימה גם משנתנו גיטי נשים לשחרורי עבדים ("תוספות").

ו האומר: תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי, אם רצה לחזור בשניהן – יחזור; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: בגמלי נשים, אבל לא בשחרורי עבדים, לפי שזכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו; שאם ירצה שלא לזון את עבדו – רשאי, ושלל לזון את אשתו – אינו רשאי. אמר להם: והרי הוא פוסל את עבדו מן התרומה, כשם שהוא פוסל את אשתו? אמרו לו: מפני שהוא קנינו. האומר: תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי, ומת – לא יתנו לאחר מיתה; תנו מנה לאיש פלוני, ומת – יתנו לאחר מיתה.

פירוש ברטנורא

ו רצה לחזור בשניהן. קודם שיגיע ליד האשה והעבד: יחזור. ואין השליח יכול לזכות בהם לצרכן, דחוב הוא להן, שמאבדן מזונותיהן; וחכמים אומרים בגמלי נשים. יכול לחזור: אבל לא בשחרורי עבדים. והלכה כחכמים: שאם ירצה שלא לזון את עבדו רשאי. הלכך כי משחרר ליה לא מפסיד ליה מזוני. אבל שלא לזון את אשתו אינו רשאי, הלכך כי מגרש לה מפסיד לה מזוני: מפני שהוא קנינו. כלומר הא דהוא אכיל בתרומה כשהוא עבד כהן אינו אלא מפני שהוא קנינו של כהן, מיד דהוא אבהמתו של כהן שאוכלת בכרשני תרומה, ולא משום מעוליותא היא, הלכך כי משחרר ליה אע"פ שמפסידו מלאכול בתרומה אין זו חובה לעבד: לא יתנו לאחר מיתה. דנימא לא הוי עד דמטי לידה וכי מטי לידה הא מית ואין גט לאחר מיתה. ושטר שחרור נמי כי מנא לדידה הא מית ופקע רשותה מניה: יתנו לאחר מיתה. ואע"ג דלא אמר מנה זה, דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו:

משניות מבוארות – קהתי

שהבעל חייב במזונות אשתו, ונמצא שחוב הוא לה להתגרש, שהרי היא מפסידה מזונותיה. **אמר להם – רבי מאיר לחכמים: וְהִרִי הוּא פּוֹסֵל אֶת עַבְדּוֹ מִן הַתְּרוּמָה, כִּשְׁם שֶׁהוּא פּוֹסֵל אֶת אִשְׁתּוֹ** – והרי שחרורו חוב הוא לו, שאם היה רבו כהן, הרי הוא פוסלו על ידי השחרור מאכילת תרומה, כשם שפוסל את אשתו מן התרומה כשמגרשה, וכל זמן שלא שחררו, אף על פי שאמר לו "עשה עמי ואני זנך", יכול הוא ללכת ולאכול תרומה בכל מקום שהוא. בגמרא שואלים: ומה חוב הוא לעבד של ישראל להשתחרר? ומשיבים: שפוסלו משפחה כנענית, ואף על פי שמתירו בבת חורין, נוח לו לעבד בחיי הפקר ("עבדא בהפקירא ניוחא ליה"). **אמרו לו – חכמים לרבי מאיר: מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָנִינוּ** – אין עבד כהן אוכל בתרומה אלא מפני שהוא קניין כספו, והרי רבו יכול למכרו לישראל ולפסלו מן התרומה בכל מקום שהוא, ומכאן שאין חוב לעבד בשחרורו. ויש מפרשים: מפני שהוא קניינו, שאין העבד אוכל בתרומה משום מעלתה וחיבותה בשבילו, אלא מפני שהוא קניינו של הכהן, כשם שבהמת הכהן אוכלת בתרומה, כאשר היא קניין כספו, הלכך אין זה חוב לו להשתחרר, אף על פי שנפסל מן התרומה (**ומביים: ברטנורא**); ומה שהשחרור פוסלו משפחה כנענית, אף זה אינו – לדעת חכמים – חוב בשבילו, הואיל ונעשה מותר בבת חורין; לפיכך משקיבל השליח את שטר השחרור מידי האדון כדי לזכות בו בשביל העבד, שוב אינו יכול לחזור בו. **האומר – שכיב מרע** (היינו חולה אנוש) שאמר: **תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי, ומת – קודם שהגיע הגט ליד האשה, או שטר השחרור ליד העבד, לא יתנו לאחר מיתה** – שאין גט לאחר מיתה; ואף על פי שבשטר שחרור שנינו לעיל, לדעת חכמים, שיכול שליח לזכות בו בשביל העבד, מכל מקום הואיל ואמר "תנו", היינו שלא מסר את שטר השחרור ליד שליח בחייו, הרי לא היה מי שיוכח בשבילו, ועכשיו כשהגיע שטר השחרור לידו, הרי כבר מת ופקע רשותו ממנו (**דש"י**). ויש מפרשים, שאפילו מסר האדון את שטר השחרור ליד שליח, ואמר לו: "תן שטר שחרור זה לעבדי", לא יתנו לאחר מיתה, שאף חכמים אינם סוברים, שמשגיע השטר ליד השליח מיד נשתחרר העבד, אלא שאין האדון יכול לחזור בו, אבל העבד אינו משתחרר עד שיגיע השטר לידו. וכיון שמת רבו קודם שהגיע שטר השחרור לידו, אינו משתחרר בו (**הר"ף**; **המאירי**). אבל אם אמר: **תנו מנה לאיש פלוני, ומת – קודם שקיבל פלוני את המנה, יתנו לאחר מיתה** – שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורין הם.

שמותיהם מובהקים שהם שמות גויים, ואין חשש שמא יבואו לסמוך עליהם; **לא הזכירו** – בבית המדרש לפסול אותם, **אֵלָא בְּזִמְנָא שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּהֲדוּט** – על ידי גויים הדיוטות, שלא בערכאות, שהואיל ואינם מפורסמים, יש חשש שמא יבואו לסמוך על העדים החתומים ויכשירו את הגט אף בלא עדי מסירה; אבל כשנעשו בערכאות, הואיל והערכאות מפורסמים שהם של גויים, אין לחשוש שמא יכשירו את הגט בלא עדי מסירה (**הר"ף**). ואין הלכה כדבי שמעון.

בארנו את הסיפא – "לא הזכירו אלא בזמן שנעשו בהדוט" – לפי הר"ן. אבל לדעת התוספות, מוסבה פסקה זו על שאר שטרות, ובאה המשנה ללמד, שאם נעשו בהדוט, הרי הם פסולים בכל אופן, גזירה שמא יכשירו אותם גם בלא עדי מסירה כדן שטרות שנעשו בערכאות. אבל בגיטין אין הבלד בין ערכאות להדוט, אלא הכל תלוי בשמות העדים החתומים, אם הם מובהקים ובעדי מסירה (עיין תוספות רבי עקיבא איגר).

באור משנה ו

האומר – לשליח: תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי – בגמרא מבואר, שלשון "תן" במשנתנו הרי הוא כלשון "זכה", ונמצא שאמר לשליח: "זכה בגט זה לאשתי", או: "זכה בשטר שחרור זה לעבדי". **אם רצה לחזור בשניהן** – קודם שהגיע הגט ליד האשה, או שטר השחרור ליד העבד, **יחזור** – יכול הוא לחזור בו, שאין השליח יכול לזכות בגט בשביל האשה ולא בשטר השחרור בשביל העבד; **דברי רבי מאיר** – הסובר, שאף בזה שווים גיטי נשים ושחרורי עבדים, שאין זו זכות לאשה להתגרש ולא לעבד להשתחרר, אלא חוב הוא להם, הואיל והם מפסידים מזונותיהם שהם מקבלים מבעליהם. **וחכמים אומרים: פגטי נשים** – יכול הבעל לחזור בו, **אבל לא בשחרורי עבדים**, כלומר שולדת חכמים אין שחרורי עבדים שווים בזה לגיטי נשים, **לפי שזכין לאדם שלא בפניו** – אדם נעשה שליח לחברו שלא מדעתו, אם הדבר שהוא עושה בשבילו הוא לזכותו; הלכך זוכה השליח בשטר השחרור בשביל העבד, שזכות היא לו להשתחרר, **ואין חבין לו אלא בפניו** – ואין אדם נעשה שליח לחברו שלא מדעתו, אם הדבר שהוא עושה בשבילו חוב הוא לו; הלכך אין השליח זוכה בגט בשביל האשה, שחוב הוא לה להתגרש, כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **שאם ירצה שלא לזון את עבדו, רשאי** – כלומר אף על פי שהעבד מפסיד מזונותיו על ידי שחרורו, מכל מקום אין זה הפסד ממש, שהרי אף בלא שחרור יכול הוא להפסידם, שרשאי רבו לומר לו: "עשה עמי ואני זנך" (**גמרא**). והיינו שיתפרנס מן הצדקה (**דש"י**), ונמצא שזכות היא לעבד להשתחרר; **ושלל לזון את אשתו, אינו רשאי** –

פ ר ק ש נ י

א המביא גט ממדינת הים ואמר: בפני נכתב, אבל לא בפני נחתם, בפני נחתם, אבל לא בפני נכתב; בפני נכתב כלו ובפני נחתם חציו; בפני נכתב חציו ובפני נחתם כלו – פסול. אחד אומר: בפני נכתב, ואחד אומר: בפני נחתם – פסול. שנים אומרים: בפנינו נכתב, ואחד אומר: בפני נחתם – פסול; ורבי יהודה מכשיר. אחד אומר: בפני נכתב, ושנים אומרים: בפנינו נחתם – פסול.

ב נכתב ביום ונחתם ביום, בלילה ונחתם ביום – פסול; ביום ונחתם בלילה – פסול;

פירוש ברטנורא

ב א המביא. נחתם חציו. אחד מן העדים חתם בפני: בפני נכתב חציו וכו' פסול. ודוק חציו האחרון. אבל בפני נכתב חציו הראשון שהוא שם האיש והאשה והזמן, כשר. וחציו הראשון נמו לא צריך שיראה הכתיבה עצמה, אלא אם שמע קול הקולמוס בלבד עובר על הנייר בשעת כתיבה, תו לא צריך: אחד אומר בפני נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול. בזמן שהגט יוצא מתחת יד אחד מהם, דאצרכוהו רבנן לשלוח המביא גט למימור תרוייחו. אבל אם הגט יוצא מתחת ידי שניהם, כשר. שנים שהביאו גט אין צריך שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם: שנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול. בזמן שהגט יוצא מתחת יד אחד מהם. אבל אם יוצא מתחת ידי שניהם, כשר: ורבי יהודה מכשיר. ואפילו יוצא מתחת ידו של אחד מהם. ואין הלכה כרבי יהודה:

ב בלילה ונחתם ביום כשר. שהיום הולך אחר הלילה ואין זה מוקדם: ביום ונחתם בלילה פסול. שהרי מוקדם הוא. ותקנו חכמים זמן בגיטין, גזירה שמא יהיה נשוי עם בת אחותו ותזנה עליו וחס עליה שלא תחנק ונתן לה גט בלא זמן. וכשמעידים עליה בב"ד מוציאה גיטה ואומרת גרושה הייתי ופניה

משניות מבוארות – קהת

שבת קודש

באור משנה א

משנתו חזרת לענין שלמדנו בתחילת פרק א, שהמביא גט ממדינת הים צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם", והיא באה להשמיענו, שאם השליח לא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם", הגט פסול; לטעמו של רבה – פסול לעולם, ולטעמו של רבא – עד שיתקיים בחותמיו (עיין בבאבא דלעיל א. א – שם הבאנו טעמיהם של רבה ורבא).

המביא גט ממדינת הים ואמר: בפני נכתב, אבל לא אמר בפני נחתם; או שאמר בפני נחתם, אבל לא אמר בפני נכתב; או שאמר: בפני נכתב כלו ובפני נחתם חציו – שלא חתם בפני אלא העד האחד; או שאמר: בפני נכתב חציו ובפני נחתם כלו, הרי הגט פסול – הטעם הוא, שאם לא אמר "בפני נחתם", לרבה פסול, משום שגם החתימה צריכה להיות לשמה, ולרבא פסול, משום שאין עדים מצויים לקיימו; ואם לא אמר "בפני נכתב", לרבה פסול, משום שצריך כתיבה לשמה, ולרבא – הואיל ואמר "בפני נחתם" בלבד, יטעו לומר, שאף שטרות אחרים מקיימים בעד אחד; ואם אמר "בפני נחתם חציו", דינו כדין השליח שאמר "בפני נכתב" אבל לא "בפני נחתם", ופסול מהטעמים שבארנו לעיל; ואם אמר "בפני נכתב חציו", מבואר בגמרא, שהמדובר בחציו האחרון, היינו הטופס, והרי זה כאילו לא נכתב הגט בפניו כלל, ודינו כדין השליח שאמר "בפני נחתם" אבל לא "בפני נכתב"; אבל אם אמר, שנכתב חציו הראשון בפניו, היינו תורף הגט, הרי זה כאילו נכתב כולו בפניו, שכן אמרו בענין תורף הגט: אפילו לא כתב אלא שיטה אחת לשמה, היינו שם האיש ושם האשה והזמן, שוב אינו צריך, כלומר ששוב אין צורך לברר אם שאר הגט נכתב לשמה (המאירי). אחד אומר: בפני נכתב, ואחד אומר: בפני נחתם, פסול – בגמרא מבואר, שמדובר כאן כשאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם אלא מתחת יד אחד מהם, כלומר שרק אחד מהם הוא השליח, ונמצא שהשליח אינו אומר אלא "בפני נכתב" בלבד או "בפני נחתם" בלבד, הלכך הגט פסול מהטעמים שבארנו לעיל, שכן האחר, הואיל ואינו שליח, אינו נאמן בעדותו, שלא האמינו חכמים בעד אחד אלא את השליח. אבל אם הגט יוצא מתחת ידי שניהם, היינו ששניהם שליחים בהבאת הגט, הגט כשר לטעמו של רבא (שהלכה כמותו). שכן שנים שהביאו גט ממדינת הים, אינם צריכים לומר "בפנינו נכתב ובפנינו נחתם", שהואיל ושניהם מעידים שהבעל נתן להם את הגט, שוב אין צריך קיום (תוספות ר"ז). שנים אומרים: בפנינו נכתב, ואחד אומר: בפני נחתם, פסול – אף כאן מדובר כשאין הגט יוצא אלא מתחת

ידו של אחד מהם, ולכן הגט פסול מהטעמים שבארנו לעיל; ורבי יהודה מכשיר – את הגט, אף על פי שהוא יוצא מתחת ידו של אחד מהם, שהואיל ושניים מעידים על כתיבת הגט, אין חושש מהם שמא יטעו ויקיימו אף שטרות אחרים בעד אחד (דש"י; תוספות ר"ז). ברם, כשהגט יוצא מתחת ידי כולם, או מתחת שניים, שאחד מהם הוא האומר "בפני נחתם", אף לדעת תנא קמא הגט כשר (לטעמו של רבא). שהרי שנים שהביאו גט ממדינת הים אין צריכים לומר "בפנינו נכתב ובפנינו נחתם", כמו שהבאנו לעיל (המאירי). ויש מפרשים, שאפילו הגט יוצא מתחת ידי שני העדים האומרים "בפנינו נכתב", הגט כשר, שהרי יש כאן שניים המעידים שהבעל נתן להם את הגט להוליכו לאשתו, ואין חשש לערעורו, כמו שבארנו לעיל. אחד אומר: בפני נכתב, ושנים אומרים: בפנינו נחתם, פסול – לטעמו של רבא, אפילו הגט יוצא מתחת יד אחד מהם, הריהו כשר, הואיל ויש שני עדים על החתימה; ולטעמו של רבה, דווקא בשיוצא הגט מתחת יד האומר "בפני נכתב", שהרי האמינוהו חכמים לשליח כשניים, ונמצא שיש שניים על הכתיבה ושניים על החתימה (המאירי). ויש מפרשים, שאף לרבה אין הגט כשר אלא כשהוא יוצא מתחת ידי השניים המעידים על החתימה, אבל אם הוא יוצא מתחת ידי המעיד על הכתיבה, הואיל ואינו מעיד כתקנת חכמים, אין עדותו כלום (תוספות יוס טוב; ועיין תוספות רבי עקיבא איגר).

באור משנה ב

כבר הזכרנו (לעיל א, א), שכותבים בגט את תאריך כתיבתו. משנתו דנה בגט שנכתב ביום ונחתם בלילה, שהואיל והלילה הולך אחר היום שלאחריו, הרי זה "גט מוקדם", ונחלקו תנאים בגט כגון זה אם הוא כשר או פסול.

נכתב ביום – נכתב הגט ביום ונרשם בו תאריך כתיבתו, ונחתם ביום – באותו יום שנכתב, בלילה – או שנכתב הגט בלילה, ונחתם בלילה – באותו לילה, בלילה ונחתם ביום – או אפילו נכתב בלילה ונחתם ביום שלאחריו, פסול – הגט, הואיל וכתיבת הגט וחתמתו היו ביום אחד, שהלילה הולך אחר היום שלאחריו, שנאמר (בדאשית א, ה): "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (גמרא חולין פג, א). ביום ונחתם בלילה – אבל אם נכתב הגט ביום ונחתם בלילה שלאחריו, אפילו נכתב בסוף היום ונחתם בתחילת הלילה, פסול – לפי שגט מוקדם הוא, שכן הזמן הנכתב בגט הוא יום אחד קודם החתימה. בגמרא מבואר, שחכמים תיקנו זמן בגיטין משום בת אחותו, כלומר שמא תהיה אשתו קרובתו, כגון בת אחותו, והיא תזנה תחתיו, וכדי לחפות עליה יתן לה גט, וכשיעידו עליה בבית דין, תוציא גיטה ותאמר, שהיתה גרושה ופניה בשעה שזינתה, הלכך תיקנו זמן בגט,

רבי שמעון מכשיר; שהיה רבי שמעון אומר: כל הגטין שנכתבו ביום ונחתמו בלילה – פסולין, חוץ מגמטי נשים.

פירוש ברטנורא

באותה שעה: ור"ש מכשיר. דסבר ר"ש דחכמים תקנו זמן בגיטין משום פירי, שאם לא יהיה זמן בנט יהיה הבעל מוכר והולך פירות נכסי מלוג של אשתו לאחר גרושין, וכשתבעו בדין יאמר קודם גירושין מכרתי. ולהכי מכשיר ר"ש בנכתב ביום ונחתם בלילה אע"פ שהוא מוקדם, דסבר משעה שנתן עיניו לגרש אע"פ שלא גירש שוב אין לו לבעל פירות. ואין הלכה כר"ש:

משניות מבוארות – קהתי

שהואיל וגובים מנכסים משועבדים על פי שטרות, אם השטר הוא מוקדם, יגבה נכסים שלא כדין על יסוד הזמן המוקדם שבשטרו; הלכך אף שנכתב השטר ביום ונחתם בלילה, אנו חוששים, שמא כתב שטר אחר בין הכתיבה לחתימה ויבוא בעל השטר המוקדם ויוכיח על פי זמן כתיבת השטר שהיה ביום, ששיעבודו על הנכסים קודם לשיעבודו של בעל השטר האחר שנכתב ונחתם בלילה, ויוציאם מידו שלא כדין, שהרי לא נחתם שטרו אלא בלילה לאחר שנחתם השטר האחר, חוץ מגמטי נשים – שאף על פי שנכתבו ביום ונחתמו בלילה, כשרים הם, שאין כל חשש בזמן המוקדם שבגט. ואין הלכה כרבי שמעון.

שלא יוכל לחפות על בת אחותו; ומטעם זה גט מוקדם פסול. רבי שמעון מכשיר – את הגט. בגמרא מבואר שלדעת רבי שמעון לא תיקנו זמן בגיטין משום בת אחותו, אלא משום פירות, כלומר שאם לא יהיה כתוב הזמן בגט, ימכור הבעל פירות נכסי מלוג של אשתו לאחר הגירושין ויאמר שמכרם קודם הגירושין. ולפיכך מכשיר רבי שמעון בגט שנכתב ביום ונחתם בלילה, אף על פי שהוא גט מוקדם, שכן סובר הוא: משעה שנתן הבעל עיניו לגרש את אשתו, אף על פי שלא גירשה, שוב אין לו פירות נכסי מלוג, שהיה רבי שמעון אומר: כל הגטין – היינו כל השטרות, שנכתבו ביום ונחתמו בלילה – שלאחר אותו היום, פסולין – כדין שטרות מוקדמים,

המשך מעמוד סב

משיחות ש"פ נצבים ה'תנש"א, יום ב' דר"ה, וש"פ וילך ו' תשרי ה'תשנ"ב

ויתירה מזה, שכבר היתה לנו, בלשון עבר, ובפרט ע"פ הפתגם הידוע של רבותינו נשיאנו ע"ד הפירסום דביאת המשיח בעיתונים¹⁶¹, כפי שנתקיים בפועל ממש בתקופה האחרונה שנתפרסם בכוכ"כ עיתונים בעולם כולו (ויש להוסיף ולפרסם עוד יותר) ש"הנה זה (המלך המשיח) בא"¹⁶², ותיכף – כבר בא – בפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, ובגלוי לעיני כל באי עולם, ועאכו"כ "לעיני כל ישראל"¹⁶³, ותיכף ומיד ממש.

- 1 יקימנו ונחי' לפניו¹⁵⁸), ובביהמ"ק עצמו – בכל
- 2 שלש הקדושות שבו¹⁵⁹, ובפרט בקדש הקדשים¹⁶⁰.
- 3 ועוד והוא העיקר – שכן תהי' לנו בפו"מ,

(158) הושע ו, ב. – וקאי על ביהמ"ק השלישי (בגאולה השלישית) שלאחרי (וכולל) שתי בתי מקדשות שלפניו (פרש"י שם). ולהעיר, ש"יחינו מיומיים" רומז גם על ב' ימים דר"ה, ו"ביום השלישי" רומז על צום גדלי' * (חדא"ג מהרש"א לר"ה יח, ב), וע"פ הידוע שב' פירושים בפסוק א' שייכים זל"ז, מודגשת יותר השייכות דר"ה לביהמ"ק השלישי וגאולה השלישית.

(159) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ה.

(160) שכולל ג' קדושות: קדשים (לשון רבים) – ב' דרגות, וקדש (הקדשים) – דרגא שלישית (ראה לקו"ת פקודי ה, א. ובכ"מ).

(* וגם על יוה"כ (לקו"ת דרושי ר"ה טז, טע"ב וראה בארוכה שיחת צום גדלי' תנש"א ט"ה (התועודיות תנש"א ח"א ע' 35)).

(161) ראה סה"ש תורת שלום ע' 21: "דער רבי (אדמו"ר הזקן) האט געזאגט אז משיח וועט שטיין אין גאזעטען .. אלע אידען וועלען זיין פארטיג צו ביאת המשיח גלייך ווי עס שטייט אין גאזעטען אז ער גייט" (רבינו הזקן אמר שמשיח יהי' כתוב בעיתונים .. כל בני' יהיו מוכנים לביאת המשיח תיכף ומיד כשיכתבו בעיתונים שהוא בא).

(162) שה"ש ב, ח. ובשהש"ר עה"פ.

(163) סיום וחותם פ' ברכה.

רש"י

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ו' ע"א: **אמר רבי יצחק**, העיר **ל'שם'** שכבשו בני דן, זו **פמ"ים**, ששם מקורו של הירדן. **עקרון תעקרו**, זו **קסרי בת אדום**, שהיא היתה ממרופולין של מלכים - אמו של מלכות. ומפרשת הגמרא מדוע היא נקראת אם המלכות: **איבא דאמרי**, משום **דמרבי ביה מלכי** - שמגדלים שם בני מלכים. **ואיבא דאמרי**, משום **דמוקמי מינה מלכי** - שמעמידים [ממנים] משם מלכים.

עוד אמר רבי יצחק: שתי הערים **קסרי ירושלים**, אם **יאמר לך אדם** שחברנו **שתיקה**, **אל תאמן לו**, ואם יאמר לך **שישבו** [נתיישוב] **שתיקה**, גם **אל תאמן לו**, אבל אם יאמר לך שחברנו **קסרי וישבה ירושלים**, או שחברנו **ירושלים וישבה קסרי**, **תאמן לו**. **שנאמר** (יחזקאל כו ב) "ען אשר אמרה צר על ירושלים וגו' **אמלאה חרבה**", כלומר אתמלא מחורבנה של ירושלים, ויש לדרוש אם **מליאה זו חרבה זו אם מליאה זו חרבה זו**, והיינו שחורבן אחת תלוי בבנין האחרת, ואינו קיימות יחד או חריבות יחד. **רב נחמן בר יצחק אמר**, יש ללמוד דבר זה מהכא, שנאמר בלדת יעקב ועשו (בראשית כה כג) "**ולאם מלאם יאמין**", והיינו שלא ישוו בגדולה, אלא כשזה קם זה נופל.

הגמרא מביאה עוד מימרות של רבי יצחק: **ואמר רבי יצחק**, **מאי דכתיב** (ישעיה כו י) "**הן רשע כל למד צדק**, **בארץ נבחות יעול**, **וכל יראה נאות ה'**", **אמר יצחק** אבינו לפני **הקדוש ברוך הוא**, **רבונו של עולם** "יוחן" עשו. **אמר לו** הקב"ה, **"רשע"** גמור **הוא**, ואין ראוי לחון אותו. **אמר לו** יצחק, **"כל למד צדק"** - וכי אין אדם יכול ללמד עליו זכות. **אמר לו** הקב"ה, **"בארץ נבחות יעול"** - עתיד הוא להחריב את ירושלים ובית המקדש. **אמר לו** יצחק, **אם כן**, **"כל יראה נאות ה'"** לעתיד לבוא.

ואמר רבי יצחק, **מאי דכתיב** (תהלים קמ ט) "**אל תתן ה' מאוני רשע** [אל תמלא תאוות ליבן] **וממו אל תפק** [אל תוציא את הזמם שהוא חסום בן] **ירמו סלה**", **אמר יעקב לפני הקדוש ברוך הוא**, **רבונו של עולם**, **אל תתן לעשו הרשע תאוות לבו**, **"וממו אל תפק"** זו **גרממא** [שם מלכות] של **אדום**, **שאלמלי** [שאלילו] **הן יוצאין** למלחמה, הן **מחריבין** את **כל העולם** בולו.

הגמרא מבארת כיצד מתקיימת תפילת יעקב: **ואמר רבי חמא בר חנינא**, **תלת מאה קטירי תנא** - שלוש מאות נושאי כתר מלוכה **איבא בגרממא של אדום**, ו**תלת מאה ושיתין וחמשה מרובני** - ושלש מאות שישים וחמשה דוכסים **איבא**

ברומי, ובכל **יומא** מימות השנה, **נפקי הני לאפי הני** - יוצאים להילחם זה בזה, **ומקטיל חד מיניה** - ומת אחד מהם, או מאדום או מרומי, **ומיטרדי לאוקמי מלכא** - וטרודים להעמיד מלך אחר תחתיו, ולכן אינם פנויים להחריב העולם.

ואמר רבי יצחק, אם **יאמר לך אדם** **ינעתי בתורה ולא מצאתי**, **אל תאמן**, משום שאם לא מצא דאי גיעה. וכן אם יאמר לך **לא ינעתי**, **ומצאתי בלא גיעה**, **אל תאמן**, שאי אפשר להשיג את התורה בלא גיעה. ורק אם יאמר לך **ינעתי ומצאתי**, **תאמן**.

הגמרא מבארת את דבריו: מה שאמר שהמציאה תלויה ביגיעה, **הני מילי ברברי תורה**, **אבל במשא ומתן** אין הדבר כן, אלא **סייעתא הוא מן שמיא** - אפשר להשיגו רק על ידי עזרה משמים, ויתכן גיעה ללא מציאה ומציאה ללא גיעה. וגם **לרברי תורה לא אמרן כלל זה**, **אלא לחידודי** - להבין הענין לעומקו, שזה תלוי ביגיעה, **אבל לאוקמי גירסא** - להעמיד תלמודו שלא ישכח ממנו, **סייעתא מן שמיא היא**, ויתכן שאדם יתייער ולא ימצא.

ואמר רבי יצחק, אם **ראית רשע שהשעה משחקת לו**, כלומר שמצליח, **אל תתנחם בו**, **שנאמר** (תהלים לו א) "**אל תתחר במרעים**" - אל תתקוטט עם הרשעים. **ולא עוד אלא שדרביו של הרשע מצליחין**, **שנאמר** (שם י ה) "**יחילו** [יצליחו] **דרביו בכל עת**". **ולא עוד אלא מזלו גורם גם שזוכה ברין**, **שנאמר** בהמשך הפסוק **"מרום משפטיך מנגדו"** - שהמשפט מוגבה ומסולק ממנו. **ולא עוד אלא שאף הוא רואה נקמה בשונאיו**, **שנאמר** בהמשך הפסוק **"כל צורדיו יפית בהם"**, שבנפיה קלה הם נופלים.

דמרבי - שמגדלין שם בני מלכים. **אמלאה החרבה** - רישא דקרא "יען אמרה צור על ירושלים אמלאה החרבה": עכשיו אתמלא מחורבתה. **רשע** - זה עשו. **בארץ נבחות יעול** - את ירושלים יחריב. **אמר יצחק להקדוש ברוך הוא**: יוחן רשע זה, עשו. **אמר לו הקדוש ברוך הוא**: **רשע הוא**. **אמר** - יצחק בל למד צדק. כלומר, אין אדם יכול ללמד עליו צדק? **אמר לו** - הקדוש ברוך הוא. **בארץ נבחות יעול** - כלומר: עתיד להחריב את ארץ ישראל. **אמר יצחק** - אם כן "בל יראה גאות ה'", **וממו אל תפק** - אל תוציאנו מנחיריו. זמם = כמין טבעת ברזל שנותנין בחוטמה של אנקה ונמשכת בו, ומתוך חוזקה אינה משתמרת כי אם בו. **גרממא** - שם מלכות, והיא מאדום. **מרובני** = דוכסים. **ינעתי** - בתורה. **לאוקמי גירסא** - שלא תשתכח ממנו. **סייעתא דשמיא** - ויש יגע ואינו מוצא. **יחילו** = יצליחו, ודומה לו "על כן לא יחיל טובו" (איוב כ). **מרום משפטיך מנגדו** - מסולקין הם ממנו. **יפית בהם** - בנפיה בעלמא הן נופלים.

59 וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ בַּר אָבָא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, הַלּוֹקֵחַ סֵפֶר תּוֹרָה
 60 מִן הַשּׁוּק, בְּחֻשְׁפָּה מְצִינָה מִן הַשּׁוּק, וְאִם קָתֵב בְּעֶצְמוֹ קִיּוֹם מִצְוָה
 61 גְּדוּלָּה יוֹתֵר, וּמַעֲלָה עָלָיו כְּתוּב בְּאֵילוֹ קִיבֵלוֹ מִחַר סִינִי. אָמַר רַב
 62 שְׁשֵׁת, אִם הֵיחָד סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלָּקַח מִן הַשּׁוּק אֶפְּיֵלוֹ אוֹת אַחַת, מַעֲלָה
 63 עָלָיו בְּאֵילוֹ קָתֵב בְּעֶצְמוֹ, וּמִצְוָתוֹ מְרֻבָּה יוֹתֵר מִהַלּוֹקֵחַ סֵפֶר תּוֹרָה
 64 מִגִּוּה מִן הַשּׁוּק.
 65 הגמרא מבארת דיני כתיבת ספר תורה: (סימן) לדינים המבוארים
 66 להלן, (ס) (ע) (לם). תנו רבנן, עושה אדם יריעה של קלף בספר תורה
 67 מִבֵּית שְׁלֹשׁ דָּפִין – בשיעור שניתן לכתוב בה שלש עמודים, ועד בֵּית
 68 שְׁמֹנֶה דָּפִין – שניתן לכתוב בה שמונה עמודים. פחות מִבֵּין וְיָתֵר
 69 עַל כֵּן, לֹא יַעֲשֶׂה, מפני שבפחות משיעור שלשה עמודים, התפירות
 70 שבין היריעות סמוכות זו לזו והדבר אינו נאה, וביותר משיעור
 71 שמונה עמודים, התפירות שבין היריעות רחוקות זו מזו.
 72 ואם היריעה קצרה לֹא יִרְבֶּה דָּפִין – לא לכתוב בה שמונה עמודים
 73 צרים, מִפְּנֵי שְׁנֵינֵיהֶם כְּאֵצֶר שְׁאֵדִים כּוֹתֵב לַחֲבֵרוֹ, וְאִם הִירִיעָה
 74 רַחְבָּה יוֹתֵר מִשִּׁיעוֹר שְׁלֹשָׁה עֲמוּדִים לֹא יִמְעַט דָּפִין – לא לכתוב
 75 בה שלשה עמודים רחבים, מִפְּנֵי שְׁעִינֵיו שֶׁל הַקּוֹרֵא מְשֻׁמָּטוֹת
 76 מִתְחִילֵת הַשּׁוּרָה לְסוּפָהּ, וְאִם הַשּׁוּרָה תִּהְיֶה אֲרוּכָה הוּא עֵלּוּל
 77 לְטֻעוֹת וּלְהַחֲלִיף בֵּין הַשּׁוּרוֹת בְּשַׁעָה שְׁהוּא מְסִיִּים שׁוֹרֵה אַחַת
 78 וּמִתְחִיל אַחֶרֶת, אֲלֵא הָרוּחַב יִהְיֶה כְּגוֹן שֶׁהַתִּיבָה 'לְמַשְׁפַּחְתֵּיכֶם'
 79 ('לְמַשְׁפַּחְתֵּיכֶם לְמַשְׁפַּחְתֵּיכֶם') תּוּכַל לְהִכְתִּב בְּכָל שׁוֹרֵה שְׁלֹשׁ
 80 פְּעֻמִּים.
 81 נודמנה לו יריעה בֵּית תִּשְׁעֵי דָּפִים – בשיעור שאפשר לכתוב בה
 82 תשעה עמודים, וצריך לחלוק אותה לשני חלקים שהרי אין
 83 לעשות יריעה אחת יותר משיעור שמונה עמודים, לֹא יִחְלֹק אותה
 84 שְׁלֹשׁ לְכָאֵן – ביריעה אחת וְשֵׁשׁ לְכָאֵן – ביריעה השנייה, אֲלֵא אֲרֻבָּע
 85 לְכָאֵן וְחֻמֶּשׁ לְכָאֵן, כדי שיריעה אחת לא תהיה גדולה הרבה יותר
 86 מהיריעה השנייה.
 87 בְּמָה דְּכָרִים אֲמֹרִים שֶׁלֹא יִמְעַט וְלֹא יִרְבֶּה בְּדָפִים, בְּתַחֲלַת הַסֵּפֶר
 88 וּבְאַמְצַע, אֲכָל בְּסוּף הַסֵּפֶר, אֶפְּיֵלוֹ לֹא נִשְׁאֵר לוֹ אֵלָּא פְּסוּק אֶחָד,
 89 יִכְתְּבוּ בְּכָל הִירִיעָה, וְאֶפְּיֵלוֹ נִשְׁאֵר לוֹ דָּף אֶחָד יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ מִכָּל
 90 הִירִיעָה. שואלת הגמרא: פְּסוּק אֶחָד סֵלְקָא דְעָתֵד – וכי עולה
 91 בדעתך לומר שאפשר לכתוב פסוק אחד ביריעה האחרונה, הלא
 92 צריך לסיים את התורה בסוף הדף. משיבה הגמרא: אֲלֵא אֵימָא
 93 פְּסוּק אֶחָד בְּדָף אֶחָד – שיעשה ביריעה האחרונה עמוד אחד צר,
 94 ובעמוד זה יכתוב רק תיבה אחת בכל שורה, ויסיים את התורה
 95 בסוף הדף.
 96 הגמרא מבארת דינים נוספים בכתיבת ספר תורה: שיעור הַקְלִיזוֹן
 97 שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּךְ, מִסּוּף הַקֶּלֶף לְמִטָּה עַד הָאוֹתוֹת
 98 שֶׁלֹּמַעֲלָה מִמֶּנּוּ קֶלֶף חֶלֶק בְּשִׁיעוֹר שְׁשָׁה, מִתְחִילַת הַקֶּלֶף לְמַעֲלָה עַד
 99 הָאוֹתוֹת שֶׁלֹּמַעֲלָה מִמֶּנּוּ קֶלֶף חֶלֶק בְּשִׁיעוֹר שְׁלֹשׁ אַצְבָּעוֹת, וּבֵין דָּף
 100 לְדָף – בֵּין עֲמוּד לְעֲמוּד כְּמֵלֵא רִיחֹה רִיחֹה שְׁתֵּי אַצְבָּעוֹת, וּבְחֻשְׁמִין
 101 שֶׁכְּתוּבִים עַל קֶלֶף כִּסְפֵּר תּוֹרָה אוֹלֵם אֵין בָּהֶם קְדוּשַׁת סֵפֶר תּוֹרָה,
 102 מִלְּמִטָּה שִׁיעוֹר שְׁלֹשׁ אַצְבָּעוֹת, מִלְּמַעֲלָה שִׁיעוֹר שְׁתֵּי אַצְבָּעוֹת, וּבֵין
 103 דָּף לְדָף כְּמֵלֵא רִיחֹה גִּוְדֵל (אגודל).
 104 הברייתא חוזרת לבאר שיעורים בכתיבת ספר תורה: וּבֵין שִׁיפָה
 105 לְשִׁיפָה צָרִיךְ לִהְיוֹת רִיחֹה כְּמֵלֵא שִׁיפָה – ברוחב שורה, וּבֵין תִּיבָה
 106 לְתִיבָה כְּמֵלֵא אוֹת כְּמֵנָה – בגודל האות י"ד, וּבֵין אוֹת לְאוֹת כְּמֵלֵא
 107 חוּט הַשְּׁעָרָה, כלומר דק ביותר.
 108 אף על פי שלכתחילה השיעורים צריכים להיות כמבואר לעיל,
 109 מכל מקום אֵל יִמְעַט אָדָם אֶת הַתִּבָּה וַיַּעֲשֶׂה דֶק יוֹתֵר מִשָּׂאֵר
 110 הָאוֹתוֹת, לֹא מִפְּנֵי רִיחֹה שֶׁל מִטָּה, וְלֹא מִפְּנֵי רִיחֹה שֶׁל מַעֲלָה, וְלֹא
 111 מִפְּנֵי רִיחֹה שְׁבִין שִׁיטָה לְשִׁיטָה, וְלֹא מִפְּנֵי רִיחֹה שְׁבִין פְּרִשָּׁה לְפְרִשָּׁה
 112 – בספר תורה יש פרשיות פתוחות ויש סתומות, 'פרשה פתוחה'
 113 היינו שהפרשה שלפניה מסתיימת באמצע שיטה, ומותרים ריח
 114 חֶלֶק בְּשִׁיעוֹר תִּשְׁעֵי אוֹתוֹת, וְהַפְּרָשָׁה הַפְּתוּחָה מִתְחִילָה בְּתַחֲלַת
 115 הַשִּׁיטָה הַבָּאָה, ו'פרשה סתומה' היינו שהפרשה שלפניה מסתיימת
 116 בְּתַחֲלַת שִׁיטָה, ומותרים ריח חֶלֶק בְּשִׁיעוֹר תִּשְׁעֵי אוֹתוֹת,

1 אֲכָל כֹּאשֶׁר בְּכָל דָּף יֵשׁ אַרְבַּע אוֹתוֹת וְיָרוֹת, לִית לָן בָּהּ – אין
 2 לְחוּשׁ בּוֹזָה, אֵלָּא יֵשׁ לְהַסִּיר אֶת הָאוֹתוֹת הַיְתִירוֹת.
 3 אֵיךְ – הדין האחר דאָמַר רַב, הַכּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה וְכֹא לְגִמּוֹר אֶת
 4 הַתִּיבָה, דְּהֵינּוּ שְׁהוּא עוֹמֵד לְהַגִּיעַ לְסוּף הַמִּשְׁנָה חוֹמְשֵׁי תּוֹרָה,
 5 גִּמּוֹר וְאֶפְּיֵלוֹ אִם הַכְּתִיבָה מִסְתַּיִימָה בְּאֵמְצַע הַדָּף וְלֹא בְּסוּפוֹ.
 6 מִיִּתְיָב, שְׁנִינוּ בְּבִרְיָתָא, הַכּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה וְכֹא לוֹ לְגִמּוֹר אֶת
 7 הַתִּיבָה, לֹא יִגְמֹר בְּאֵמְצַע הַדָּף בְּדָרְךְ שְׁנוּמֵר בְּכַתִּיבַת הַחֻשְׁמִין –
 8 כָּל אֶחָד מִחֻמְשֵׁה חוֹמְשֵׁי תּוֹרָה, אֲלֵא מְקַצֵּר אֶת הַשּׁוּרוֹת וְהוֹלֵךְ עַד
 9 שְׁמַגִּיעַ לְסוּף הַדָּף, וְשֶׁם כּוֹתֵב אֶת הַתִּיבּוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת 'לְעִינֵי כָּל
 10 יִשְׂרָאֵל' (דברים לד יב). מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: כִּי קָא אָמַר רַב שְׁנוּמֵר אֶפְּיֵלוֹ
 11 בְּאֵמְצַע הַדָּף בְּחֻשְׁמִין – בְּסִיּוֹם כְּתִיבַת כָּל חוֹמֵשׁ מִחֻמְשֵׁה חוֹמְשֵׁי
 12 תּוֹרָה הַעֲשׂוּיִים בְּגִלְיוֹן כִּסְפֵּר תּוֹרָה אוֹלֵם אֵין בָּהֶם קְדוּשַׁת סֵפֶר
 13 תּוֹרָה. מְקַשֶּׁה הַגְּמָרָא: וְהָא 'סֵפֶר תּוֹרָה' קָאמַר רַב, וְאֵיךְ אֶפְּשֵׁר
 14 לְהַעֲמִיד דְּבָרֵינוּ בְּחוֹמְשִׁים. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: כּוּוֹנֵת רַב בְּחֻשְׁמִין שֶׁל
 15 סֵפֶר תּוֹרָה, וּרַק אֶת אַרְבַּעַת הַחֻמְשִׁים הָרִאשׁוֹנִים יִכּוֹל לְסַיֵּם
 16 בְּאֵמְצַע הַדָּף, אוֹלֵם אֶת חוֹמֵשׁ דְּבָרִים שְׁהוּא סִיּוֹם הַסֵּפֶר תּוֹרָה
 17 צָרִיךְ לְסַיֵּם בְּסוּף הַדָּף.
 18 מְקַשֶּׁה הַגְּמָרָא: אֵינִי – הָאֵם כֵּךְ הוּא בִּיאוֹר דְּבָרֵינוּ רַב, וְהָאָמַר רַבִּי
 19 יְהוֹשֻעַ בַּר אָבָא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, שְׁתִּיבּוֹת 'לְעִינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל'
 20 (דברים לד יב) נִכְתְּבוֹת בְּאֵמְצַע הַדָּף. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא: הִיא – שְׁמוּנָה
 21 זֹו אֵינָה אוֹמֶרֶת שֶׁלְעִינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל יִכּוֹל לְהִכְתִּב בְּאֵמְצַע הַדָּף,
 22 אֵלָּא בְּאֵמְצַע שִׁיפָה – שׁוֹרֵה.
 23 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַחֲלֻקַּת אֲמֹרָאִים בְּדִין זֶה: אֵימָר, רַבֵּן אָמַר,
 24 אֶפְּשֵׁר לְכַתּוֹב אֶת הַתִּיבּוֹת 'לְעִינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל' שְׁהֵן סִיּוֹם הַתּוֹרָה אֵפֶּ
 25 בְּאֵמְצַע שִׁיפָה וְאֵפֶּ בְּאֵמְצַע הַדָּף. רַב אִשִּׁי אָמַר, בְּאֵמְצַע שִׁיפָה דְּוִיקָא
 26 אֲבָל לֹא בְּאֵמְצַע הַדָּף. וְהַלְכָתָא כְּרַב אִשִּׁי שְׁבָאֲמִצַּע שִׁיפָה דְּוִיקָא
 27 וְלֹא בְּאֵמְצַע הַדָּף.
 28 הַגְּמָרָא מְבִארַת דִּינִים נוֹסְפִים בְּהַלְכוֹת סֵפֶר תּוֹרָה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ
 29 בַּר אָבָא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, שְׁמֹנֶה פְּסוּקִים אַחֲרוֹנִים בְּתַחֲלֻת
 30 אָדָם יְחִיד קוֹרֵא אוֹתָן בְּבֵית הַכֶּנֶסֶת, וְאֵין מְפַסְקִים בֵּינֵיהֶם כְּדִי
 31 שְׁאֲחֵר יַעֲלֶה וְיִקְרָא אֶת הַפְּסוּקִים הַנּוֹתָרִים. מְבַרֶּרֶת הַגְּמָרָא: הִלְכָה
 32 זֹו כְּמָאֵן – כְּשִׁיטַת אִיזָה תִּנָּא הִיא, דְּלֵא בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, דְּתִנָּא
 33 בְּבִרְיָתָא, נִאֲמַר (דברים לד ה) 'וַיָּמָת שֵׁם מִשָּׁה עֶבֶד ה', וְכִי אֶפְּשֵׁר
 34 שְׁמִשָּׁה הִיא חֵי וְקָתֵב 'וַיָּמָת שֵׁם מִשָּׁה' אֲלֵא עַד כָּאֵן קָתֵב מִשָּׁה,
 35 וּמִכָּאֵן וְאֵילָף תִּבְנֵי יְהוֹשֻעַ בֶּן נֹון, דְּכָרֵי רַבִּי יְהוֹדָה, וְאָמַרִי לָהּ – וְיֵשׁ
 36 אוֹמְרִים שֶׁאֵלּוֹ דְּבָרֵי רַבִּי נְחֵמְיָה. אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן, וְכִי אֶפְּשֵׁר
 37 שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה יִהְיֶה חֶסֶר אוֹת אַחַת, וְקָתִיב (דברים לא טו) שְׁמִשָּׁה אֲמֹר
 38 'לְקוֹחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתָם אוֹתוֹ' וְכו', הִרִי שְׁמִשָּׁה קוֹרֵא לוֹ
 39 'סֵפֶר תּוֹרָה', וְאֵיךְ אֶפְּשֵׁר לְוֹמַר שֶׁאֵת שְׁמוֹנֶה הַפְּסוּקִים הָאֲחֵרוֹנִים
 40 כָּתֵב יְהוֹשֻעַ לְאַחַר פְּטִירַת מִשָּׁה. אֲלֵא עַד כָּאֵן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
 41 אוֹמֵר לְמִשָּׁה וּמִשָּׁה (כּוֹתֵב ו) אוֹמֵר אַחֲרָיו כְּדִי שֶׁלֹא יִטְעֶה [וְכוֹתֵב],
 42 מִכָּאֵן וְאֵילָף – מִהַפְּסוּק 'וַיָּמָת שֵׁם מִשָּׁה' עַד סוּף הַתּוֹרָה הַקְדוּשׁ
 43 בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר וּמִשָּׁה בּוֹתֵב בְּדָמָה, וְלֹא הִיא אוֹמֵר מְרֻבָּה צַעֲרוֹ,
 44 וְעוֹד מְצִינוּ שֶׁבְּדְּבָרֵי צַעַר אֵין לְקוֹרֵא בְּפִי כְּמָה שְׁנֵאֲמַר לְחֵל (ירמיה
 45 לו יח), כִּשְׁשָׁאֵל שְׂרִי הַמֶּלֶךְ יְהוֹשִׁיָאָה אֶת בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָה לְאַחַר שְׁבוּרָן
 46 קָרָא בְּפִנְיָהֶם שֶׁרִי מְגִילַת אֵיכָה שֶׁכָּתֵב מִפִּי יִרְמְיָהוּ, הָאֵם יִרְמְיָהוּ
 47 אָמַר לוֹ אֶת כָּל הַפְּרָטִים הַכְּתוּבִים בָּהּ אוֹ שְׁאֵמַר לוֹ רַק אֶת כָּלִלּוֹת
 48 הָעִנִּין הוּא סִידֵר מַעֲצָמוֹ אֶת הַפְּרָטִים, 'וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּרוּךְ מִפְּנֵי
 49 [של יִרְמְיָהוּ] וְיִקְרָא אֵלֵינוּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֵנִי בּוֹתֵב עַל הַסֵּפֶר
 50 בְּדִין', וּמִבּוֹאֵר שְׁבוּרָן לֹא הִיא אוֹמֵר בְּפִי אֶת דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ קוֹדֵם
 51 שֶׁכָּתְבָם, מִפְּנֵי שְׁהִיוּ קִינוֹת. וְאִם כֵּן, לֵימָא – הָאֵם יֵשׁ לְוֹמַר שֶׁהִלְכָה
 52 זֹו שְׁשִׁמּוֹנֶה פְּסוּקִים אַחֲרוֹנִים שֶׁבְּתוֹרָה יְחִיד קוֹרֵא אוֹתָם לֵימָא בְּרַבִּי
 53 שְׁמַעוֹן, שְׁהָרִי לִפִּי רַבִּי שְׁמַעוֹן גַּם אוֹתָם כָּתֵב מִשָּׁה, וְאֵין סִיבָה שֶׁלֹא
 54 לְהַפְּסִיק בֵּינֵיהֶם. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֶפְּיֵלוֹ תִּימָא – אִם תֹּאמַר שְׁדַּבְּרִי
 55 רַב הֵם כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, הוּאִיל וְאִשְׁתֵּי אִשְׁתֵּי – מִכּוּיִן שֶׁנִּשְׁתַּנוּ מִכָּל
 56 הַפְּסוּקִים שֶׁבְּתוֹרָה, שְׁהָרִי נִכְתְּבוּ בְּדָמָה, אוֹ מִשּׁוֹם שְׁמִשָּׁה לֹא אֲמֹר
 57 אוֹתָם קוֹדֵם שֶׁכָּתְבָם, נִשְׁתַּנוּ מִשָּׂאֵר הַסֵּפֶר תּוֹרָה וְאֵין מְפַסְקִים
 58 בֵּינֵיהֶם.

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף ל עמוד א – מותך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" ר"ז

תוספות

אבל יתרות לית לן בה – אלא גורר. מחו כמנמור – כשכותב ומגיה בו השיטין את מה שחיסר. הוה לית יתירות כפספיה – ארבע בכל דף. ועד כאן שייך לדרש כט, ב. מ. מקצר – השיטין והולך עד שיגמור לעני כל ישראל בסוף הדף כזה: כי קאמר רב – יגמור באמצע הדף. בחומשין – קא סלקא דעתך: בשאר חומשין שאין עשוין בקדושת ספר תורה, אבל עשוין הן בגליון כספר תורה. בחומשין של ספר תורה – כגון (בראשית ו) וייעשם בארון במצרים, וכגון "בכל מסעיהם" (שמות ו) ויהי ר"ה סניג' (ויקרא כו) וירדו יריחו" (במדבר לו) – יכול לכתוב באמצע הדף, כדרך שגמור בשאר חומשין שאין של ספר תורה. אבל "לעני כל ישראל" מודי דבסוף הדף, אף באמצע שיטה – ובאמצע הדף. באמצע שיטה דוקא – ולא באמצע הדף, שמה פסוקים – מירמית משה, יחיד קורא אותן – אדם אחד קורא, ואין מפסיק בינתיים כדי לעמוד אחד ולקרות. אפשר ספר תורה חסר – ומשה אומר לו ספר תורה "לקח את ספר התורה הזה" הקדוש ברוך הוא אומר – ומשה אומר אחרי כן שלא יטעה בכתב, וכותב. מכאן ואילך משה כותב בדמיון – ולא היה אומר אחרי מרוב צער. כמו שנאמר להלן מפיו יקרא וגו' – שלא היה אומר אחרי, משום דקדושת הו. לימא דלא כרבי שמעון – דכיון דאמר רבי שמעון משה כתב – הוה ליה כשאר פסוקים, ויפסיק ביניהם ויקרא אחד. דאשתי – דנכתב בדמיון, אשתי משאר ספר תורה. בחומש פסוק – ומצוה עבר, אבל אי כתב הוה מצוה יתירה טפ. פחות מכאן או יתר על כן לא יעשה – שתרשים של חבורי היריעות יפין בה כשראין בהן יותר מדאי. הולך לא יעשה יריעות קלות – שלא יהו התפרים מקורבין יותר מדאי, ולא ארוכות – שלא להרחיקן יותר מדאי. ולא ירבה בדפים – לעשות שמנה בקלף, אם קלף קטן הוא, מפני שהדפין קצרים ונראין כאגרות. ולא ימנע בדפין – לעשות שלשה (ביריעה) וצ"ל, דפין גדולות ורחבות) אם יריעה גדולה היא. מפני שעיני משוטטות – כשהדפין רחבים, וטועה בראשי השיטות. נודמנה לו יריעה שיש בה תשע דפין – למדת האחרים, וצריך לקצרה מפני שאמרה לא יתר על שמנה. איא ארבע לכאן וחמש לכאן – כדי שלא תהא זו יתירה על זו יותר מדאי. כמה דברים אמורים – דלא ימנע ולא ירבה בדפין. בתחלת הספר – אבל בסופו, אפילו אין לו לכתוב אלא פסוק אחד – יכתבו בכל הדירעה. ואפילו דף אחד – יעשה בכל הדירעה. אלא אימא פסוק אחד בדרג אחד – אם רוצה יעשה דף קצר מן תיבה אחת בשיטה אחת, כדי שיגמור בסוף הדף. שיעור גליון – דספר תורה. ובחומשין – שאין עשוין כספר תורה, אבל עשוין הן בגליון דספר תורה. לא ימנע – לעשות אותיות קטנות בשיטה עליונה ותחתונה מפני ריוח הגליון. מפני ריוח שבין שיטה לשיטה – כגון אם שרטט באמצע הדף שני שיטין שאין ריוח ביניהם – לא ימנע הכתב מפני אותו ריוח.

אָבֵל יִתְרוֹת לִית לָן בְּהָ. אֵידֶךְ, דְּאָמַר רַב: הַפּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה וְכָא לְגַמּוֹר, גּוֹמֵר וְאֶפִּילוּ בְּאַמְצַע הַדָּף. מִיתְיָבִי: הַפּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה, כָּא לֹא לְגַמּוֹר – לֹא יִגְמֹר בְּאַמְצַע הַדָּף בְּדֶרֶךְ שְׁגוּמָר בְּחוּמְשֵׁי, אֶלָּא מְקַצֵּר וְהוֹלֵךְ עַד סוֹף הַדָּף! – כִּי קָא אָמַר רַב – בְּחוּמְשֵׁי, וְהָא סֵפֶר תּוֹרָה קָאמְרִי – בְּחוּמְשֵׁי שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה. – אֵינִי? וְהָאֵמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אָבָא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" בְּאַמְצַע הַדָּף! – הֵיכֵא בְּאַמְצַע שִׁטָּה רַב אָשִׁי אָמַר: בְּאַמְצַע שִׁטָּה דְּיוֹקָא. וְהִלְכְתָּא: בְּאַמְצַע שִׁטָּה דְּיוֹקָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אָבָא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: שְׁמֹנֶה פְּסוּקִים שֶׁבַּתּוֹרָה, יְחִיד קוֹרֵא אוֹתָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. כִּמְאֵן? דְּלֹא פְּרַבִּי שְׁמַעוֹן; דְּתַנְיָא: "וַיִּמָּוֶת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה'". אֶפְשָׁר מֹשֶׁה חִי, וְכֵתֵב: "וַיִּמָּוֶת שֵׁם מֹשֶׁה"? אֶלָּא עַד פֶּאֶן כָּתֵב מֹשֶׁה, מִכָּאֵן וְאֵילֶךְ כָּתֵב יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, דְּבִרְי רַבִּי יְהוֹדָה, וְאָמְרִי לֵה רַבִּי נְחֻמִּיָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן: אֶפְשָׁר סֵפֶר תּוֹרָה חֶסֶר אוֹת אַחַת? וְכֵתֵב: "לֵקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמֶתָם אוֹתוֹ" וגו'! אֶלָּא, עַד פֶּאֶן הַקְדוּשׁ בְּרִיךְ הוּא אָמַר וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב וְאָמַר, מִכָּאֵן וְאֵילֶךְ הַקְדוּשׁ בְּרִיךְ הוּא אָמַר וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדִמְיוֹ, כְּמָה שְׁנֹאֲמַר לְהֵלֹךְ: "וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּרִיךְ מִפּוֹ יִקְרָא אֵלֵי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֵנִי כָתֵב עַל הַסֵּפֶר בְּדִיּוֹ"; לִימָא, דְּלֹא פְּרַבִּי שְׁמַעוֹן? – אֶפִּילוּ תִּימָא רַבִּי שְׁמַעוֹן, הוּאִיל וְאִישְׁתַּנִּי אִישְׁתַּנִּי. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אָבָא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: הַלּוֹקֵחַ סֵפֶר תּוֹרָה מִן הַשּׁוּק – בְּחוּמְסָא מְצוּה מִן הַשּׁוּק; כְּתָבוּ – מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִילוּ קִיבְּלוּ מִיָּהר סִינִי. אָמַר רַב שִׁשְׁתִּי: אִם הִגִּיהָ אֶפִּילוּ אוֹת אַחַת – מַעֲלָה עָלָיו כְּאִילוּ כְּתָבוּ. (סִימָן סָגֻלָּה) תִּנּוּ רַבִּינָן: עוֹשֶׂה אֶדָם יְרִיעָה מִפֶּת שֶׁלֹּשׁ דְּפִין וְעַד פֶּת שְׁמֹנֶה דְּפִין, פָּחוֹת מִכֵּן וְיִתֵּר עַל כֵּן לֹא יַעֲשֶׂה, וְלֹא יִרְבֶּה בְּדִפִּין – מִפְּנֵי שְׁנֵרָאָה אֲגָרָת, וְלֹא יַמְעֵט בְּדִפִּין – מִפְּנֵי שְׁעִינֵי מְשׁוּטְטוֹת, אֶלָּא כְּגוֹן: "לְמַשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְמַשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְמַשְׁפְּחוֹתֵיכֶם" שֶׁלֹּשׁ פְּעֻמִּים. נִדְּמָנָה לוֹ יְרִיעָה פֶת תִּשְׁעָה דְּפִים – לֹא יִחְלֹק שֶׁלֹּשׁ לְכָאֵן וְיִשֵּׁשׁ לְכָאֵן, אֶלָּא אֲרִבֵּעַ לְכָאֵן וְחִמֵּשׁ לְכָאֵן. כְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים – בְּתַחֲלֵת הַסֵּפֶר, אָבֵל בְּסוֹף הַסֵּפֶר – אֶפִּילוּ פְּסוּק אֶחָד וְאֶפִּילוּ דָף אֶחָד. – פְּסוּק אֶחָד סֵלְקָא דְּעֵתִיד? אֶלָּא אִימָא: פְּסוּק אֶחָד בְּדָף אֶחָד. שִׁיעוֹר גְּלִיּוֹן: מְלֻמָּטָה – מִפֶּת, מְלֻמָּעָה – שֶׁלֹּשׁ אֲצַבְעוֹת, וּבִין דָּף לְדָף – כְּמָלֵא רִיּוֹחַ רוּחָב שְׁתֵּי אֲצַבְעוֹת; וּבְחוּמְשֵׁי, מְלֻמָּטָה – שֶׁלֹּשׁ אֲצַבְעוֹת, מְלֻמָּעָה – שְׁתֵּי אֲצַבְעוֹת, וּבִין דָּף לְדָף – כְּמָלֵא רִיּוֹחַ רוּחָב גּוֹדֵל; וּבִין שִׁטָּה לְשִׁטָּה – כְּמָלֵא

שִׁטָּה, וּבִין תִּיבָה לְתִיבָה – כְּמָלֵא אוֹת קְטַנָּה, וּבִין אוֹת לְאוֹת – כְּמָלֵא חוּט הַשְּׁעָרָה. אֵל יַמְעֵט אֶדָם אֶת הַכְּתָב, לֹא מִפְּנֵי רִיּוֹחַ שֶׁל מָטָה וְלֹא מִפְּנֵי רִיּוֹחַ שֶׁל מַעֲלָה, וְלֹא מִפְּנֵי רִיּוֹחַ שְׁבִין שִׁטָּה לְשִׁטָּה, וְלֹא מִפְּנֵי רִיּוֹחַ שְׁבִין פְּרָשָׁה לְפְרָשָׁה. נִדְּמָנָה לוֹ תִיבָה פֶת חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת – לֹא יִכְתּוֹב שְׁמֹנֶה בְּתוֹךְ הַדָּף וְשֶׁלֹּשׁ חוּץ לְדָף,

אָבֵל יִתְרוֹת לִית לָן בְּהָ – יש טועים, כשמוספין בתיבה אם מלאה אם חסירה – שעושין אותה מלאה, משום דיתירות לית לן בה, ולא מילתא היא, דהכא מיירי ביתירות שגורן, ולא אמרין דמיוח כמנמור. מפי רבי. **שְׁמֹנֶה** פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן – הרב רבינו משולם היה מפרש: למעוטי שלא יקרא שליח ציבור עמו. וקשה לרבינו תם: דבימי החכמים לא היה רגילות שייסע שליח ציבור לקורא בתורה. כדמוכח בפרק שני דמגילה (כא, ב) דאמרין: קראה שנים יצאו, מה שאין כן בתורה אלא כן עיקר כמו שפירש בקונטרס: לאפוקי שלא יקרא זה אחר זה אותם שמונה פסוקים, כגון זה ארבעה זה ארבעה, זה זה חמשה זה שלשה. ומה שנהגין עכשיו שמסייע שליח ציבור לקורא בתורה – כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות, כענין שמענו במסכת ביכורים (פרק ג משנה ו) שהתקינו שמקרינ את הכל, וכי ההיא דבפרק בתרא דנדה (עא, א) שהתקינו שמטבילין כלים על גבי כל הדגשים, מפי רבי. **מִכָּאֵן** ואילך כתב ידושה – מה שנהגין לומר צידוק דדין בשבת במנחה, פירש רב שר שלום גאון: על שנפטר משה רבינו באותה שעה, לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה, משום דאמרין: חבבם שבת – בתי מדרשות שבעיר בטליון. וקשה: דהא חביב כן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ודרשינן: היום מלא ימי ושנותי וראש השנה יא, או, ואם בשבת מת אם כן כתב "היום" מערב שבת, ויש לתמוה דכתב על העתיד: ולרבי שמעון לא בעי למימר דהפסוק נאמר על העתיד, מדרקדקא ליה מנא דכתיב "לקח את ספר התורה הזה", שמה על שם שעתיד ידושה להשלימו. ועוד קשה: דבסדר עולם משמע דבשבעה באדר שמת משה בו ערב שבת היה. דקתני: ואחר הפסוק בעשרים ושנים סבבו את העיר כל אנשי המלחמה הקץ פעם אחת, ויהי ביום השביעי וישיבנו בבוקר וגו'. רבי יוסי אומר: יום שבת היה. והשתא מהשתחילו לטוב כל בעשרים ושנים בניסן, אם כן יום שביעי שהיה שבת – עשרים ושמונה בניסן היה, ומדעשרים ושמונה בניסן שבת – שבעה באדר ערב שבת מפי רבי. **וּמֹשֶׁה** כותב – יש פסרים דגרסי: "ומשה אומר וכו'". ואומר לא לכותבי ספר תורה מוזהה ותפליה. אחת ג' דמיתרי ראיא מבורך, שנאם זה הוא דף ערשן כן. מפי רבי. ובקונטרס נמי גרסי: "אומר וכו'". ופירש טעם (בברוך) זה לשונו: הקדוש ברוך הוא היה אומר ומשה אומר (וכותב) אחרי כן כדי שלא יטעה בכתב וכו'". מכאן ואילך משה כותב בדמיון ולא היה אומר אחרי מרוב צער. כמה שנאמר להלן "מפיו יקרא" וגו', שלא היה אומר אחרי משום דקדושת הו. מפי רבי. **אִם** הגיה בו אפילו אות אחת – פירוש: בספר תורה שלקח מן השוק, לא נחשב עוד כחומש מצוה. שהיה אצל חבירו בעבירה, שהיה משהה ספר שאינו מוגה. ומעל על זה כאילו כתבו. מפי רבי. **כְּגוֹן** למשפחותיכם שלש פעמים – רבינו תנא, פירש בתיוקן ספר תורה שלו כשכתב רבינו הגאון, שאמר בשם הגאון: דהיינו כשהכתב רביה דקדק, אבל כשהכתב גסה – הכל לפי הני, ויכול לעשות דפין בשיטין ארוכין, דאין עיני משוטטות כיון שהכתב גסה. מפי רבי. **פְּסוּק** אחד בדרג אחד – ואף על גב דליכא ששים שיטין או שיעורין אחריני דמסכת סופרים – ליכא למיחש בדקס אחריין, אף על פי שאין אפשר לו לסיים הדף בפסוק אחד, כיון שיש בדפין אחרים ששים שיטין אלא אם כן יעשה בדרג אחרון שיטין ארוכות. מפי רבי. שלשה

שלושה בתוך הדף ושתים חוץ לדף - אמר רבינו תם דשם צריך שיהא כולו בתוך הדף.
מפי רבי. רבי יוסי אמר אף תולין את השם רבי יצחק אמר אף מוחק וכותב -
גורר - היינו לאחר שנתבישה הבתיבה, ומוחק - היינו בעוד לחה, ואינו הדור כל כך.
ומקנה: רבי יוסי אמר אף תולין, רבי יצחק אמר אף מוחק, משמע לכאורה דגורר עדיף

אֶלָּא שֶׁלֹּשׁ בְּתוּךְ הַדָּף וְשְׁתֵּים חוּץ לַדָּף. נִדְמָנָה לוֹ
הֵיכָה פֶת שְׁתֵּי אוֹתוֹת - לֹא יוֹרְקָנָה לְבִין הַדָּפִין,
אֶלָּא חוּזר וְכוֹתֵב בְּתַחֲלִית הַשִּׁטָּה. הַטּוּעָה בָּשֵׁם -
גּוֹרֵר אֶת מֵה שֶׁכָּתֵב, וְתוֹלֵה אֶת מֵה שֶׁגֵּר, וְכוֹתֵב
אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֵּר, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי
יוֹסִי אוֹמֵר: אֵף תוֹלִין אֶת הַשֵּׁם. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר:
אֵף מוֹחֵק וְכוֹתֵב. רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר: כֹּל הַשֵּׁם
כּוֹלֵל תּוֹלִין, מְקַצְתּוֹ אֵין תּוֹלִין. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר
אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: אֵין פּוֹתְבִין אֶת הַשֵּׁם לֹא
עַל מְקוֹם הַגֵּר וְלֹא עַל מְקוֹם הַמּוֹחֵק וְאֵין תּוֹלִין
אוֹתוֹ, בִּיצֵד עוֹשֶׂה? מְסַלֵּק אֶת הַיְרִיעָה כּוֹלֵה גִּזְמוּתָה.
אֵיתָמֵר: רַב חֲנַנְיָא לֹא מֵר, הֵלָכָה: תּוֹלִין אֶת הַשֵּׁם.
רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל, הֵלָכָה:
מוֹחֵק וְכוֹתֵב. וְלֵימָא מֵר הֵלָכָה כְּמֵר, וְמֵר הֵלָכָה
כְּמֵר! - מִשּׁוּם דְּאִפְכִּי לָהּ. אָמַר רַבִּין בַּר חֲנַנְיָא אָמַר
עוֹלָא אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא: הֵלָכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי,
וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כֹל מְקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי
- הֵלָכָה כְּמֹתוֹ. אֵהֵיָא? אֵילִימָא אַהָּ, רַבִּי שְׁמַעוֹן
שְׁזוּרִי אוֹמֵר: כֹּל הַשֵּׁם כּוֹלֵל תּוֹלִין, מְקַצְתּוֹ אֵין תּוֹלִין;
וְהָא אֵיתָמֵר עֲלָהּ: אָמַר רַב חֲנַנְיָא אָמַר רַב, הֵלָכָה:
תּוֹלִין אֶת הַשֵּׁם, וְרַבֵּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַב יִצְחָק בַּר
שְׁמוּאֵל, הֵלָכָה: מוֹחֵק וְכוֹתֵב; וְאֵם אֵיתָא, הוּא נָמִי
לֵימָא! אֶלָּא אַהָּ, רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר: אֶפִּילוּ בֶן
חֹמֶשׁ שָׁנִים וְחוֹרֵשׁ בִּשְׁדָּה - שִׁחִיתָ אֹמֶר מְטַהֲרָתָּ;
הָא אֵיתָמֵר עֲלָהּ, זְעִירֵי אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא: הֵלָכָה כְּרַבִּי
שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, וְאֵם אֵיתָא, הוּא נָמִי לֵימָא! אֶלָּא אַהָּ,
בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים: הֵיזְצָא בְּקוֹלֵר וְאָמַר "כְּתֹב
נָא לְאִשְׁתִּי" - הָרִי אֵלֹו כְּתֹבֵב וְיִתְנֵן, חוּזר לֹמַר: אֵף
הַמְּפָרֵשׁ וְהֵיזְצָא בִּשְׁיִירָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר:
אֵף הַמּוֹסֹקֵן. אִי נָמִי, אַהָּ: תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמָא
שְׁחֹרָה לְמַקְוָה - רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר: אֵף בְּחוּל

אבל אי אפשר לומר כן, אלא רבי יצחק אדרבי
יהודה קאי ולא אדרבי יוסי, דתולה גרע ממוחק,
כדאמרין בירושלמי פרק קמא דמגילה דאמר רבי
זעירא ברבי חננאל בשם רב, הלכה כמו שהיא
אמור: מוחק את החול וכותב את השם ותולה את
החול. ומביעא ליה התם בשלש תיבות שיש בהם
שם אי שרי לתלות, דלמלא דוקא כביש בהן
תיבות של חול ולא מיהוי כי טפל למה שבפנים,
ואיבעיא ליה אפילו בשלש תיבות שכולם שם,
כגון "אל אלקים יי" דכתיב בספר תהלים אי שרי
לתלות או לא. ורבינו תם פירש דתולין עדיף
מכולהו דרבי יוסי, ולא גריס "אף תולין". ומאן
דפסיק הלכה תולין קסבר דוקא תולין ולא מוחק
וכותב, וכן פוסק רבינו תם. אבל אי אפשר לומר
כן, כדמצינן בירושלמי דתולין גרע. ומיהו קשה אי
גרסינן במילתיה דרבי יוסי "אף תולין", דהא רבי
יצחק נמי מודה דתולין כדאיתא במסכת סופרים
פרק שני, דקתני: טעה את כל השם - יתלנו בין
השטיין, דברי רבי יצחק, רבי מאיר אמר: מוחק
משלפניו וכותב את השם על מה שמחק. והיה
נראה לומר דבהא פליגי, דמר סבר תולין עדיף
ומר סבר מוחק עדיף. ומיהו אין לחדש אי פליגי
בריייתא דמסכת סופרים אהא דשמעתין, דעל
כרחין אליבא דרבי מאיר פליגי, דקתני הכא רבי
שמעון בן אלעזר אמר משום רבי מאיר: אין
כותבין את השם לא על מקום הגר ולא על מקום
המוחק ואין תולין את השם, כיצד עושה: מסלק
את היריעה כולה וגוננה. מפי רבי.
וליימא מר הלכה כמר - בפרק "כל הגט"
(גיטין כה, א) ובסוף מגילה (לא, ב)
בתי דוכתי, ובקידושין פרק "האומר" (ננ, ב)
פריך כי האי גוונא. ועריך ליתן טעם בשאר דוכתי
דלא פריך. מפי רבי. תרומות מעשר של דמאי
שחורה למקומה בר - משנה היא במסכת דמאי
(פרק ד משנה א) וקתני רישא: הלוקח פירות ממי
שאינו נאמן על המעשרות ושכח ולא עישר
(דמאי) שואלו בשבת ואוכלו על פיו, ולמוראי
שבת לא יאכל עד שיעשר. תרומת מעשר של
דמאי שחורה למקומה בר, ופירש בקונטרס:
בשבת הקילו משום כבוד שבת, הואיל ודמאי
דרבנן הוא דרוב עמי מעשרין הן. וטעם זה
הוא בירושלמי במסכת דמאי. ועוד מפרש שם
טעם אחר: אימת שבת על עם הארץ. וזה לשון
הירושלמי, חרייא משמיה דרבי חנינא: מפני
כבוד השבת התיר. ואם מפני כבוד השבת למה
לי שואלו על ידי עילאי: רב ביבי בשם רבי חנינא:
אימת שבת על עם הארץ והוא אמר אמת.
פירוש: משום דשבת קובעת למעשר אימת שבת
עליו. ופריך, דא נתנין: חשכה מוצאי שבת לא
יאכל עד שיעשר? מפני אחר שאין שבת עליו

לא יורקנה לבין הדפין - ולא יכתבנה חוץ לשרטוט הגליון של דף. אף על פי
שהתירו לכתוב שתי אותיות חוץ לדף מתיבה בת חמש, תיבה שלימה לא התירו.
תולה - מגיה בין השטיין. מוחק - בעוד שהכתיבה לחה. וכותב - השם על המחק,
אף על פי שאינו הדור כל כך כגורר. כיצד הוא עושה - אם טעה בשם. וליימא
- רב חננאל: הלכה כרבי יוסי. וליימא - רב
יצחק: הלכה כרבי יצחק. משום דאיתא תנאי
דאפי' - דרבי יוסי כרבי יצחק, ורבי יצחק כרבי
יוסי. אהייא - איתמר הא דרבי חנינא. ואם
איתא - דאדא אמר רבי חנינא, לימא הוא נמי
למילתיה בהדי דרבי אמוראי. בן חמש שנים -
אבן פקועה קאי. הוא נמי נימא - דך מילתא
התם בשדחת חולין בהדי זעירי. בקולר -
ליהרג. יתבנו ויתנו - אף על גב דדוא לא אמר
"תנו". דמסתמא גלי דעתיה מדאמר "כתבו" -
לשם נתינה קאמר, משום דיוצא ליהרג. דלא
ניחא ליה דחיפול קמי יבם. המפרש - ביס.
(דמאי, היינו) תרומת מעשר - אחד ממאה,
כדמפרש בפרק "עגלה ערופה" (סוטה מז, א).
הכי גרסינן: תרומת מעשר של דמאי שחורה
למקומה רבי שמעון שזורי אומר אף כחול שואלו
ואוכלו על פיו - רישא דרך מתניתא הכי איתא
במסכת דמאי: הלוקח פירות ממי שאינו נאמן
על המעשרות ושכח ולא עישר דמאי - שואלו
בשבת ואוכלו על פיו. ולמוראי שבת לא יאכל
עד שיעשר. תרומת מעשר של דמאי שחורה בר.
זכיר פירושה: בשבת - שאין לו מה יאכל. דאני
יכול לתרום בשבת, והקילו חכמי אבא כחול שואלו
ענג שבת. הואיל ודמאי דרבנן, ורוב עמי הארץ
מעשרין הן - שואלו לעם הארץ אם עישר,
ואוכלו על פיו. תרומת מעשר של דמאי שחורה
למקומה, דעכשיו אין לה תקנה, דבין דנקרא
עליה שם תרומה - מדמעת ואוסר את החולין,
בזו אמר רבי שמעון שזורי דאף בחול סומך על
המוכר משום הפסד חולין, ושואלו אם הפירש
מעשר קודם שמכור לו, ואוכל על פיו, דנמצאת
שלא חלה על זה שם תרומת מעשר, דכבר
נפטר. פול המצרי - מין קטנית ושמן פאזולא.
שורעו לזרע - דאם זרעו לזרע בראש אויל מעשר
דידיה בתר לקטת, כדמפרש בראש השנה (ג, ב).
אבל מני קטניות בתר הפרשה אזיל, כיצד
גורר לתוכו - כלומר, מערבן יפה ויתרום.
ונמצא - חדש שבתוך התרומה מתקן את החדש
הנשאר, וישן שבתרומה מתקן את הישן הנשאר.

נמדרת

שואלו ואוכלו על פיו; והא איתמר עולה, אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי שמעון שזורי במסוקין
ובתריומת מעשר של דמאי, ואם איתא, הוא נמי ליימא! אלא אהא, רבי יוסי בן פיפר
אמר משום רבי שמעון שזורי: פול המצרי שזרעו לזרע, מקצתו השריש לפני ראש השנה
ומקצתו אחר ראש השנה - אין תורמין מזה על זה, לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן
החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, כיצד עושה? צובר גרנו לתוכו, ונמצא תורם
ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו, ומן הישן שבו על הישן שבו, הא איתמר עולה,
אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי שמעון שזורי, ואם איתא, הוא
נמי ליימא! אלא אמר רב פפא: אשידה, רב נחמן בר יצחק אמר: איין. רב פפא אמר:

אשידה

באימה. תני: שאלו בחול לא יאכל בשבת. מאן דאמר אימת שבת עליו - נידא. מאן דאמר משום כבוד שבת - אפילו שאלו בחול יאכל בשבת ומשני: לא אמרו אלא בשוגג ולא במיד.
וטעמא דרבי שמעון שזורי מפרש התם: משום דאימת דימעי עליו דהוא אמר אמת, פירוש: מאחר שהפירשה. מפי רבי. הא איתמר עלה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי שמעון שזורי במסוכין
ובתרומת מעשר של דמאי - ברוב ספרים גרס "רבי יוחנן" ולא "רבי יוחנן", כאן ובפרק "במה המקשה" (חולין עה, ב) ובפרק "אף על פי" (כתובות נה, א), וכן מוכח שם בפרק "אף על פי",
דמיתיו לה אפולותא דרב רבי יוחנן דאמוראי. וקשה: דבסמך גבי הדיא דפול המצרי קא פסיק רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן הלכה כרבי שמעון שזורי, ובפרק "במה המקשה" (שם)
עמוד ה) מוכח דדוקא במסוכין ובתרומת מעשר של דמאי הוא דקאמר דהלכה כמותו ולא באחריי. גבי הדיא בן פקועה, דרב ארד בר חנן דאמר ליה רב אשי: זיל שחיתיו ופריך, והאמר רבי
חנינא: הלכה כרבי שמעון שזורי, ולא עוד אלא כל מקום ששנה רבי שמעון שזורי כו' ומשני: אנא כי הא סבידא לי דאמר רבי יוחנן: הלכה כרבי שמעון שזורי במסוכין ובתרומת מעשר של
דמאי, אבל באחריי לא. ויש לחדוד. ובספר רבינו גרשום כתיב בהדיא דפול המצרי: רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל, וכן בספרים ישנים. מפי רבי.

אֵלָא יכתוב שֵׁלֵשׁ אותיות בְּתוֹךְ הַתָּף וּשְׁתֵּים חוץ לָתֵף – בין הדפים.
ואף על פי שבתביבה בת חמש אותיות מותר לכתוב שתי אותיות
מחוץ לָתֵף, מכל מקום אם בסיום השורה נִדְמָנָה לוֹ תִּיבָה בַּת שְׁתֵּי
אותיות בלבד, לֹא יִרְקַנָּה לְבִין הַתָּף, אֵלָא חוּץ וְכוּתֵב את התיבה
בְּתַחֲלִיל הַשִּׁטָּה הבאה.
הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דיני מי שטעה ושכח לכתוב
שם משמות הקב"ה, איך צריך לתקן את טעותו: הַפּוֹעָה בְּשֵׁם – מי
שכח ספר תורה ונביאים וכתובים ושכח לכתוב שם משמות
הקדוש ברוך הוא, גִּזְרָה אֵת מֵה שֶׁכָּתֵב – ממתין שהדיו יתייבש
ומוחק את התיבה הקודמת לשם, וְתוֹלֶה – וכותב בין השורות אֵת
מֵה שֶׁנִּדְרָה, וְכוּתֵב אֵת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַנֶּדֶר, דְּכָרִי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי
יוֹסִי אָמַר, אֵף תוֹלֵן אֵת הַשֵּׁם – יכול לכתוב את השם בין השורות.
רַבִּי יִצְחָק אָמַר, אֵף מוֹחֵק את התיבה הקודמת לשם קודם שהדיו
התייבש, וְכוּתֵב על מקום המחזיקה את השם, אף על פי שמחזיקה
התייבש, וְכוּתֵב יפה כגרידה. רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, אֵת כָּל הַשֵּׁם כּוֹלֵל
תוֹלֵן – מותר לכתוב בין השורות, אבל את מִקְצָתוֹ – חלק
מאותיות השם אֵין תוֹלֵן. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי
מֵאִיר, אֵין כּוֹתֵבִין אֵת הַשֵּׁם לֹא עַל מְקוֹם הַנֶּדֶר וְלֹא עַל מְקוֹם הַמִּחָק
וְאֵין תוֹלֵין אוֹתוֹ, אֵלָא כִּיצַד עוֹשֶׂה, מְסַלֵּק אֵת הַחֲרִיעָה כּוֹלֵל וְגוֹנֶה,
וחוזר וכותב הכל ביריעה חדשה.
אִיתָמַר, רַב חֲנַנְיָא אָמַר רַב, הִלָּכָה, תוֹלֵן אֵת הַשֵּׁם בֵּין הַשּׁוּרוֹת.
רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל הִלָּכָה, מוֹחֵק את התיבה
הקודמת לאותיות השם, אפילו קודם שהדיו התייבש וְכוּתֵב על
מקום המחזיקה את השם. שואלת הגמרא: וְלִימָא מַר הִלָּכָה כְּמַר
וְמַר הִלָּכָה כְּמַר – שיאמר רב הלכה כרבי יוסי, וכן רב יצחק בר
שמואל, שיאמר הלכה כרבי יצחק, ומדוע פירטו את הדין שאמרו
התנאים. משיבה הגמרא: לא הזכירו את שמות התנאים מִשּׁוּם
דְּאִפְּכִי לָהּ – שיש שהופכים את דבריהם ואומרים שרבי יוסי סובר
שמוחק וכותב ורבי יצחק סובר שתולין את השם, ולכן האמוראים
לא הזכירו את שמות התנאים אלא פירטו מה היא ההלכה.
אָמַר רַבִּין בַּר חֲנַנְיָא אָמַר עוֹלָא אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא, הִלָּכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן
שְׁזוּרִי, וְלֹא עוֹד אֵלָא כָּל מְקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, הִלָּכָה
כְּמִיתוֹ. מבררת הגמרא: אֵתְיָא – על איזה ענין אמר רבין בר חנינא
בשם רבי חנינא שהלכה כרבי שמעון שזורי. אֵילִימָא אָהָא – אם
נאמר שכוונתו לדין זה ששנינו, רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, כָּל הַשֵּׁם
כּוֹלֵל תוֹלֵן, מִקְצָתוֹ אֵין תוֹלֵן, אם כן יקשה, וְהָא אִיתָמַר עֲלָה – והרי
נאמר בגמרא לעיל על הלכה זו, אָמַר רַב חֲנַנְיָא אָמַר רַב, הִלָּכָה
תוֹלֵן אֵת הַשֵּׁם, וְרַבֵּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל, הִלָּכָה
מוֹחֵק וְכוּתֵב, וְאֵם אִיתָא – ואם אכן כוונת רבין בר חנינא בשם רבי
חנינא לדין טועה בשם, אם כן, הוּא נִמְי לִימָא, כלומר, לא היה
לגמרא לומר 'אמר רבין בר חנינא אמר עולא אמר רבי חנינא,
הלכה כרבי שמעון שזורי', שנראה כענין חדש, אלא 'ורבין בר
חנינא אמר עולא אמר רבי חנינא, הלכה כרבי שמעון שזורי',
כהמשך לדברי האמוראים הקודמים.
הגמרא ממשיכה לברר על איזה ענין אמר רבי חנינא שהלכה
כרבי שמעון שזורי: אֵלָא אָהָא – על דין זה ששנינו לגבי בן פקועה,
דהיינו בהמה שנשחטה ונמצא עובר בתוכה, שעובר זה אינו טעון
שחיטה, ונחלקו תנאים (וחולין עד: עה) במקרה שלאחר שחיטת
הבהמה יצא העובר ועמד על רגליו, דעת תנא קמא שהעובר טעון
שחיטה מדרבנן מפני שחוששים שיטעו ויתירו בלא שחיטה בהמה
שאינה בן פקועה, ורַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, אִפִּילוּ אם העובר גדול
הוא בן חֶמֶשׁ שָׁנִים וְחוּרֵשׁ בְּשָׂדֶה, שְׁחִיטָתוֹ אִמּוֹ מְטַהְרָתוֹ והוא עצמו
אינו טעון שחיטה. דוחה הגמרא: הָא אִיתָמַר עֲלָה – הרי נאמר על
הלכה זו, וְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא, הִלָּכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, וְאֵם
אִיתָא – ואם אכן כוונת רבין בר חנינא בשם רבי חנינא לדין בן
פקועה, הוּא נִמְי לִימָא – היתה הגמרא צריכה לומר 'אמר זעירי
אמר רבי חנינא הלכה כרבי שמעון שזורי, וכן אמר רבין בר חנינא
אמר עולא אמר רבי חנינא הלכה כרבי שמעון שזורי', ולא להביא

דברי זעירי בלא רבין בר חנינא.
הגמרא ממשיכה לברר על איזה ענין אמר רבי חנינא שהלכה
כרבי שמעון שזורי: אֵלָא אָהָא – על דין זה ששנינו במשנה (גיטין
טו), כאשר אדם בריא אומר לאנשים אחרים 'כתבו גט ותנו
לאשתי', הרי זו שליחות גמורה של גירושין ויכתבו ויתנו לה,
אולם אם אמר רק 'כתבו גט לאשתי' ולא אמר 'תנו', אם לא היה
שם דבר המורה על כוונתו, אנו אומרים שלא התכוין באמת
שיתנו לה גט אלא רצה לשחק בה, ואין תובעים לה גט. המשנה
המובאת כאן דנה באדם שנמצא במצב של סכנה וכדומה ואמר
'כתבו גט לאשתי' ולא אמר 'תנו', ועל כך שנינו, בְּרֵאשׁוֹנָה הָיוּ
אוֹמְרִים, הַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר – מי שנתחייב מיתה למלכות ויוצא כבול
בשלשלת בדרכו ליררג, וְאָמַר לֵאלוֹ שְׁחִיזוּ שֵׁם בְּכַתְבוֹ גִּט לְאִשְׁתִּי,
הָרִי אֵלָיו יִכְתְּבוּ גִט וְיִתְּנוּ את הגט לאשתו לפני שיהרגוהו, אף על
פי שלא אמר במפורש 'תנו גט לאשתי', מפני שגילה דעתו שהוא
רוצה באמת שיתנו גט לאשתו כדי שלא תיוקם להתייבם לאחיו
לאחר שיהרגוהו, ומתוך שהוא בהול ומפחד לא הספיק לומר
'תנו', חוּץ לזִמְרָה, אֵף הַמְפָּרֵשׁ – המפליג בספינה בים הגדול, וְהַיּוֹצֵא
למדברות בְּשִׁירָא, אם קודם שיצאו אמרו 'כתבו גט לאשתי',
כותבים ונותנים גט לנשותיהם אף שלא אמרו 'תנו', לפי שהענין
שבו הם נמצאים מראה שהתכוונו לגרש את נשותיהם. רַבִּי שְׁמַעוֹן
שְׁזוּרִי אָמַר, אֵף הַמְסוֹכֵן – חולה הנוטה למות, דינו כן. ובא רבי
חנינא לומר שהלכה כרבי שמעון שזורי לענין מסוכן שאמר 'כתבו
גט לאשתי' ולא אמר 'תנו'.
אֵי נִמְי, כוונת רבי חנינא אָהָא – על דין זה ששנינו במשנה (דמאי פ"ד
מ"א) לגבי דמאי, דהיינו פירות של עם הארץ שאינו נאמן על
המעשרות, ומספק חייבו חכמים את הלוקח מהם פירות לעשרם,
ובתחילת המשנה שנינו שהלוקח פירות דמאי ושכח לעשר את
הפירות קודם שבת ואין לו מה לאכול בשבת, הקילו חכמים משום
עונג שבת שישאל אם המוכר ואם המוכר אומר שעישר מותר
לאכלם בשבת, הואיל ודמאי הוא תקנה דרבנן שהרי רוב עמי
הארץ מעשרים, אבל במוצאי שבת לא יאכל עד שיעשרם.
ממשיכה המשנה, שלא רק בשבת יש דין נאמנות לעם הארץ,
אלא גם תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר – אחד ממאה מהפירות שניתן לכהן שֶׁל
דְּמָאִי – שהופרשה מפירות דמאי, שְׁחִיזָה לְמִקְדָּשָׁה – שחורה
ונתערבה עם שאר הפירות שאין בהם מאה כנגדה לבטל איסורה,
וכעת היא אוסרת את הפירות משום דימוע, כלומר תעורבת
תרומה וחולין, שהרי תרומה אינה עולה אלא באחד ומאה וכן
אין מאה כנגד התרומה, ויש הפסד גדול שכל הפירות נאסרים, רַבִּי
שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, אֵף בַּחֹל שְׂאֵלָו ואם המוכר אומר שכבר רבים
תרומת מעשר מהפירות, אוֹכְלוּ עַל פִּיו, ונאמן המוכר על כך,
ונמצא שלא חלה עליו שם תרומת מעשר מעולם, והקילו משום
ההפסד הגדול שיש ללוקח. דוחה הגמרא: וְהָא אִיתָמַר עֲלָה – הרי
נאמר על הלכות אלו, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִלָּכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי
בְּמִסּוֹכֵן וּבְתִרּוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמָאִי, וְאֵם אִיתָא – ואם אכן כוונת רבי
חנינא למסוכן או לתרומת מעשר של דמאי, הוּא נִמְי לִימָא – היתה
הגמרא צריכה לומר 'אמר רבי יוחנן הלכה כרבי שמעון שזורי, וכן
אמר רבין בר חנינא אמר עולא אמר רבי חנינא הלכה כרבי שמעון
שזורי', ולא להביא דברי רבי יוחנן בלא דברי רבי חנינא.
הגמרא ממשיכה לברר על איזה ענין אמר רבי חנינא שהלכה
כרבי שמעון שזורי: אֵלָא אָהָא – על דין זה ששנינו בברייתא, רַבִּי
יוֹסִי בֶן בִּיפָּר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, פּוֹל הַמַּצִּיר – מן קטנית
שניתן לוורעו לירק, דהיינו לאוכלו בירק, או לוורע, דהיינו כדי
לאכול את זרעו, שְׁחִיזָה לְזֶרַע וְשֵׁנָה הַמַּעֲשֵׂר שְׁלוֹ נִקְבַּעַת עַל פִּי זִמְנִי
ההשרשה, מִקְצָתוֹ הַשְּׂרִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמִקְצָתוֹ אַחֵר רֹאשׁ
הַשָּׁנָה, אֵין תּוֹרְמִין מִיָּה עַל זֶה, לִפִּי שְׂאִין תּוֹרְמִין וּמַעֲשִׂרִין לֹא מִן
הַחֵרֶשׁ עַל הַחֵרֶשׁ וְלֹא מִן הַחֵרֶשׁ עַל הַחֵרֶשׁ, אלא רק מאותה שנה על
אותה השנה. כִּיצַד יַעֲשֶׂה, צוֹבֵר גִּרְנָה לְתוֹכָהּ, כלומר מערב היטב
את הפול שהשריש לפני ראש השנה עם הפול שהשריש לאחר

49 קָסָבָר רַבִּי טַרְפוֹן, שְׁמַדְאִיִּיתָא טַבַּל בְּרוּכָא בְּטַל – בטל ברוב וחייב
 50 מעשר של טבל שנתערב בחולין הוא רק מדרבנן, וְרוּב עַמִּי הָאֶרֶץ
 51 מְעַשְׂרִים הֵן וּמְמִילָא גַם דְּמָאִי חֵיבִי בְּמַעֲשֵׂר רַק מִדְּרַבְּנָן, וְהָיָה לִיה
 52 – והרי הוא ורבי שמעון שזורי המפריש מדמאי על התערובתו
 53 בְּתוֹרָם מִן הַפְּטוּר עַל הַפְּטוּר, שהרי גם הטבל המעורב בחולין וגם
 54 הדמאי פטורים מדאורייתא מן המעשר. שואלת הגמרא: מדוע
 55 אמר רבי טרפון לרבי שמעון שזורי שיקח פירות דמאי ויעשר מהם
 56 על התערובת, וְלִימָא לִיה – שיאמר לו כך, לָךְ קַח פִּירוֹת מִן הָעוֹבֵד
 57 בּוֹכְבִּים ועשר מהם על התערובת, שהרי גם פירות עובד כוכבים
 58 חייבים במעשר רק מדרבנן. משיבה הגמרא: קָסָבָר רַבִּי טַרְפוֹן, אֵין
 59 קִנְיָן לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִיַּד מְעַשֵּׂר, כלומר עובד
 60 כוכבים שקנה בקרקע בארץ ישראל, אין קניינו מועיל להפקיע את
 61 הארץ מקדושתה שלא יתחייבו פירותיה במעשר, אלא ישראל
 62 שקנה ממנו את פירותיו חייב מן התורה לעשר אותם, ונמצא
 63 שפירות של עובד כוכבים חייבים במעשר מדאורייתא, וְהָיָה לִיה
 64 – והרי הוא ורבי שמעון שזורי המפריש מהם על התערובתו
 65 כתורם מן החיוב עַל הַפְּטוּר – מפירות החייבים מדאורייתא
 66 במעשר על פירות הפטורים מדאורייתא מן המעשר.
 67 אֵיכָא דְאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, אָמַר לִיה רַבִּי
 68 טַרְפוֹן לְרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, לָךְ קַח פִּירוֹת מִן הָעוֹבֵד בּוֹכְבִּים ועשר
 69 מהם על הטבל, וטעמו מושם שקָסָבָר שֵׁשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים
 70 בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִיַּד מְעַשֵּׂר, כלומר עובד כוכבים שקנה
 71 קרקע בארץ ישראל, קניינו מועיל להפקיע את הארץ מקדושתה
 72 שלא יתחייבו פירותיה במעשר, וישראל שקנה ממנו את פירותיו
 73 אינו חייב לעשר אותם, נמצא שפירות עובד כוכבים חייבים
 74 במעשר רק מדרבנן, וְהָיָה לִיה – והרי הוא כתורם מן הַפְּטוּר עַל
 75 הַפְּטוּר – שהרי גם טבל המעורב בחולין וגם פירות עובד כוכבים
 76 פטורים מדאורייתא מן המעשר. שואלת הגמרא: מדוע אמר רבי
 77 טרפון לרבי שמעון שזורי שיקח פירות עובד כוכבים ויעשר מהם
 78 על התערובת, וְלִימָא לִיה – שיאמר לו קַח פִּירוֹת דְּמָאִי מִהַשּׁוּק
 79 ועשר מהם על הטבל, שהרי גם דמאי פטור מדאורייתא מן
 80 המעשר. משיבה הגמרא: קָסָבָר רַבִּי טַרְפוֹן, אֵין רוּב עַמִּי הָאֶרֶץ
 81 מְעַשְׂרִין, אלא יש מהם שמעשרים ויש שאינם מעשרים, ואם כן
 82 הספק שקול ובמחצה על מחצה, ויש לחשוש שמא העם הארץ
 83 שמכר לו את הפירות לא עישר אותם ופירותיו חייבים במעשר
 84 מדאורייתא, ואם יעשר מהם על הטבל המעורב בחולין נמצא
 85 שהוא תורם מן החיוב על הפטור, שהרי התערובת שנתבטלה
 86 ברוב פטורה מדאורייתא מן המעשר.
 87 שֶׁלֹּא לִיה רַבִּי יוֹמֵר בְּרִי שְׁלָמָא לְרַב פִּסְאָ לְשֹׂאֵל אוֹתוֹ, הָא דְאָמַר
 88 רַבִּין בְּרִי חֲנִינָא אָמַר עוֹלָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, הִלְכָה בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי
 89 וְלֹא עוֹד אֶלָּא כָּל מְקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי הִלְכָה כְּמוֹתוֹ, הָאֵם
 90 אָף בְּדִין שֶׁל נִתְעַרַּב לִיה מִכָּל בְּחוּלִין הִלְכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, או
 91 שֶׁרַק בְּמָה שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַשְׁנֵה הִלְכָה כְּמוֹתוֹ וְלֹא בְּמָה שֶׁשָּׁנִינוּ
 92 בְּבִרְיָתָא. אָמַר לִיה רַב פִּפְא, אֵין – כן, רבי חנינא פסק הלכה כרבי
 93 שמעון שזורי גם בדבריו ששנינו בברייתא.
 94 אָמַר רַב אֲשֵׁי, אָמַר לִי מַר זוּמָרָא, קָשִׁי בָּהּ – פרך רבי חנינא מְסוּדָא
 95 את שאלת רבי יימר בר שלמיא, פְּשִׁימָא שְׂרַבִּי חֲנִינָא פִּסְק הִלְכָה
 96 כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי גַם בְּדִבְרֵי שֶׁשָּׁנִינוּ בְּבִרְיָתָא,

1 שכונת רבי חנינא היא אֲשִׁדָּה – על דין שידה, דְּתֵנָן בְּמַשְׁנֵה (כלים
 2 פ"ח מ"א), [הַשִּׁדָּה] – תיבת עץ כמין ארון, שאם היא בגודל שיכולה
 3 להחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, דהיינו שגודלה
 4 הוא אמה על אמה בגובה שלש אמות, יצאה מתורת כלי ואינה
 5 מקבלת טומאה, נחלקו תנאים איך מודדים את גודלה, בֵּית שְׁמַאי
 6 אָמְרִים, נְמֻדָּת מִפְּנֵים לֹאֵל דִּפְנוּתִיהּ, אם חללה מקבל כוריים
 7 ביבש או שאינו מקבל כוריים ביבש, וְבֵית הֵלֵל אָמְרִים, נְמֻדָּת
 8 מִפְּחוּץ יָחַד עִם דִּפְנוּתִיהּ, ורואים אילו היה מקום דפנותיה חלול
 9 אם היתה מחזקת כוריים ביבש או לא, וּמוֹדִים אֵלּוּ וְאֵלּוּ שְׁאֵין עוֹבֵי
 10 הָרְגֵלִים שהן עבות יותר מדפנות השידה וְעוֹבֵי הָרְגֵלִים – המסגרת
 11 שסביב לפי השידה, נְמֻדָּד, ואינו מצטרף לשיעור השידה. רַבִּי יוֹסִי
 12 אָמַר, מוֹדִים בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֵלֵל שְׁעוֹבֵי הָרְגֵלִים וְעוֹבֵי הָרְגֵלִים
 13 נְמֻדָּד וּמִצְטָרֵף לְשִׁיעוֹר הַשִּׁידָה, וְהָאִיר שְׁפִינִיָּהּ – שבין הרגלים אֵין
 14 נְמֻדָּד, וְלֹא רואים כאילו שולי השידה יורדים עד סוף הרגלים. רַבִּי
 15 שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, אֵם הִיוּ הָרְגֵלִים גְּבוּהוֹת מִפֶּחַ שְׁהוּא מְקוֹם
 16 חֲשׁוֹב, אֵין הָאִיר שְׁפִינִיָּהּ נְמֻדָּד, שכיון שהוא מקום חשוב אינו
 17 בטל לגבי השידה וְאֵם לֹא, אינו מקום חשוב והאיר שְׁפִינִיָּהּ נְמֻדָּד
 18 וּמִצְטָרֵף לְשִׁיעוֹר הַשִּׁידָה. ובא רבי חנינא לומר שהלכה כרבי
 19 שמעון שזורי שאם הרגלים גבוהות טפח, האיר שביניהן אינו
 20 נמדד, ואם אינן גבוהות טפח, האיר שביניהן נמדד.
 21 רַב נְחֻמִּי בְּרִי יִצְחָק אָמַר, כוונת רבי חנינא היא אֵין – על דין יין, דְּתֵנָן
 22 בְּמַשְׁנֵה (טהרות פ"ג מ"ב) לגבי משקין המקבלים טומאה, רַבִּי מְאִיר
 23 אָמַר, שְׁמֵן תְּחִלָּה לְעוֹלָם – שמן שנגע בדבר טמא דינו שהוא
 24 ראשון לטומאה, אף אם נגע רק בשני לטומאה שבאופן זה אם היה
 25 אוכל היה נעשה שלישי לטומאה, מכל מקום כיון שהוא משקה
 26 נעשה ראשון לטומאה, שגורו חכמים על משקין שיהיו לעולם
 27 ראשון לטומאה. וְהַכְּמִים אָמְרִים, אָף הַדִּבְשׁ דְּבוֹרִים הוּא מִשְׁקָה
 28 וְדִינוֹ כֵן. רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, אָף תֵּינִין הוּא מִשְׁקָה וְדִינוֹ כֵן.
 29 מִקְשָׁה הַגְּמוּרָא: מִכָּלֵל דְּתֵנָא קָמָא – מדברי רבי שמעון שזורי
 30 מִשְׁמַע שְׁתָּנָא קָמָא כְּרִי שֵׁין לֹא נחשב משקה, וכי יש מי שסובר
 31 כך. מִתְרַצַּת הַגְּמוּרָא: אֵיכָא – אמור כך, רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אָמַר, יוֹן
 32 הוּא מִשְׁקָה, אבל שמן ודבש אינם משקין ואם נגעו בראשון
 33 לטומאה נעשו שני לטומאה. ובא רבי חנינא לומר שהלכה כרבי
 34 שמעון שזורי שיון נחשב משקה אבל שמן ודבש אינם נחשבים
 35 משקין.
 36 הַגְּמוּרָא מְבִיאָה בְּרִיָּיתָא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, וְדִנָּה הָאֵם גַּם בְּדִין
 37 זֶה הִלְכָה כְּמוֹתוֹ: תֵּינָא בְּבִרְיָתָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי, פִּעֵם אֶחָת
 38 נִתְעַרַּב לִי מִכָּל – פירות שאינם מעושרים בחולין – בפירות שכבר
 39 הופרש מהם מעשר, ומדאורייתא אין צריך להפריש מעשר
 40 מתערובת זו כיון שהולכים אחר רוב הפירות המעושרים, אולם
 41 מדרבנן טבל אינו בטל ברוב, אלא שכעת אי אפשר להפריש
 42 מעשר מתערובת זו כיון שיתכן שהמעשר שיפריש יהיה מהפירות
 43 שכבר נתעשרו ואין עליהם חיוב מעשר אפילו מדרבנן, ואין
 44 מפרישים מעשר מן הפטור על החיוב, וּבִמְאִי וְשִׁאֲלָתִי אֵת רַבִּי
 45 מְרִיָּוִן אֵיךְ אִפְשָׁר לִתְקַן פִּירוֹת אֵלּוּ, וְאָמַר לִי, לָךְ קַח לָךְ פִּירוֹת מִן
 46 הַשּׁוּק שהם דמאי, כלומר שהם של עם הארץ שפירותיו חייבים
 47 במעשר מדרבנן מפני שאינו נאמן על המעשרות, וְעַשֵּׂר מִפִּירוֹת
 48 דְּמָאִי אֵלּוּ עָלֶיךָ – על הטבל שנתערב בחולין. מבארת הגמרא:

המשך מעמוד רכז

דמוסיף והולך ומעלין בקדש ואין לך דבר העומד בפני הרצון, ויהי רצון שגם בזה יבשר טוב אליבא
 דאמת וגם על חבריו ישפיע כבגון דא.

בברכה לכוח"ט ולת"ת ביראת שמים,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לא עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכא רש"י

נמדרת מבפנים – דאמרין תת: כורת הקש וכורת הקנים ובור ספינה אלכסנדריה
 ושדה תיבה ומגדל, שמחזיקים ארבעים סאה בלה, שהן כוריים ביבש – יצאו
 מתורת כלי ואין מקבלין טומאה. השדה נמדרת מבפנים – אם מחזיק חללה
 כוריים – טהורה. מבחוץ – עובי הנסרים נמדר עמה, דרואין אילו היה חלל
 מבפנים היה משלים לכוריים. עובי הרגלים
 הרגלים עבים יותר מן הנסרים. לכוזבו
 – מסגרת סביב לפיהם. וביניהם – אחרות
 אור שכן הרגלים מתחת אין נמדר, דלא
 אמרין רואין כאילו שולים יורדין עד סוף
 הרגלים. טפח – מקום חשוב הוא. שמן
 תחילה לעולם – בין שנטמא באב הטומאה
 או בראשון או בשני – הוי איהו ראשון.
 לקיימא לן (פסחים יד, ב): כל הפוסל את
 התרומה – מטמא משקל להיות תחילה, ושמן
 משקה. יין לא – בתמידה, דין מי איכא
 למאן דאמר לאו משקה הוא? אלא אימא
 רבי שמעון שזורי אומר יין – ולא שמן
 ודבש, דלא הוו משקין. ואהך קאמר רבי
 חנניא הלכה כרבי שמעון. נתערב לי טבל
 – דמאי בחולין, ולא יכול להפריש ממנו
 מפני חולין המעורבין בו. ואף על גב דמאי
 לא מייחב מדאורייתא במעשר, אפילו הכי,
 הואיל ומייחב מדרבנן – הוה ליה מן חולין
 הפטור על טבל החיב. קח מן השוק – דמאי
 מעם הארץ, דהוי נמי פטור מדאורייתא על
 הפטור דאורייתא. ולימא קח מן הגוי – דפטור
 מדאורייתא וחייב מדרבנן. אין רוב עמי הארץ
 מעשרין – אלא מספקין בהו מחצה על מחצה,
 הילכך איכא למימר: המעשר נתעשר וזה לא
 נתעשר, אי נמי איפכא. כך שמעתי, וקשיא
 לי: אם כן בשלוקחה מן הגוי נמי, שמא עם
 הארץ זה שמכר פירות הללו לא עשרן, והוה
 ליה מן פטור על החיוב ונראה בעיני שהטבל
 הוה טבל גמור היה, וכיון שנתערב בחולין
 – בטל, דמדאורייתא חד בתרי בטיל, והוה
 ליה פטור מדאורייתא. ורבנן הוא דאחמור בה
 ואמור: טבל אסור במשהו, והצריכו להפריש
 עליו תרומה. ומיהו, מנייה וביה – לא, דחולין
 מתוקנין נפטרו לגמרי, ואפילו חיובא דרבנן
 ליכא. ואמר ליה: צא וקח מן השוק ועשר עליו
 לפי חשבון טבל שבו. קסבר: רוב עמי הארץ
 מעשרין הן, והוה ליה פטור מדאורייתא וחייב מדרבנן כי האי. ונמא ליה קח מן הגוי,
 דפטור נמי מדאורייתא! דקא סלקא דעתין יש קצין ולגוי להפקיעו בו' וחייב מדרבנן. קסבר
 אין קצין לגוי. איכא דאמרי בו' קסבר אין רוב עמי הארץ מעשרין, ושמוא זה שמכרו לא
 עישר, והוה ליה חייב מדאורייתא, וטבל המעורב בה פטור מדאורייתא. קשי – פריך.

מי

שירה, דתנן: בית שמאי אומרים נמדרת בפנים כו' – בפרק "כירה" (שבת מד, ב). ושם פירש
 בקונטרס דשידה היא מרכבת נשים. וקשה: דאם כן למה לי מדרה? דבמיוחדים
 למדרס לא בעינן מיטלטל מלא וריקן. דאפילו פשוטי כלי עץ המיוחדים למדרס מיטמא
 מדרס, כדמוכח בבכורות בפרק "על אלו מומין" (לח, א) דאמרין: בתוך דחיו למדרסות ולא
 איתקוש לשקן ועוד קשה: כיון דמיטמא מדרס –
 מיטמא טמא מה, כדנתיא בפרק "בא סימן" (נדה
 מט, א): כל המיטמא מדרס מיטמא טמא מה,
 אלמה תנן במסכת כלים (פרק יח משנה ב) דשידה
 מצלת באהל חמת? ובפרק "כירה" (שבת מד, ב)
 מיהו לה בגמרא. ואין ניאחור, וכן מוכח בגמרא
 בפרק "כזה גדול" (נה, א) דאינה עשויה למרכבת
 אדם, דאמרין: דחבנס לארץ העמים בשידה היתה
 ומגורל בו, וקאמר הובן: כיון דלא שכיחא לא גזיר
 ביה רבנן – משמע דלא שכיחא ליכנס בה ונראה
 לפרש: דעשויה להניח בה כלים. ומיהו קשה
 מספינה פרק "רבי עקיבא" במסכת שבת (פג, ב)
 דנתיא רבי תנאי אמור: נלמדנה משק, מה שק
 מיטלטל מלא וריקן כו', ואמאי? הא עשויה
 למדרס, שנבסס בה בני אדם? ויש לומר: דאמר
 בספינות גדולות, שהולכין עשירות לתת לחיין
 פרקמיטיא, ולא דמאי למדרס. ועוד נראה, דאפילו
 עיקרו אתי להעביר בני אדם מעיר לעיר, וכן
 שידה למרכבת נשים – לא חשיב מדרס, כיון
 דלא עבידא להיות נשען עליה, אלא ללכת
 ממקום למקום. מיהו דהוה אלוטקטין טהורין
 בפרק "במה אשה יצאה" (שבת סו, ב), פירש:
 אשקינ' של בעל, שהולכין עשירות לתת לחיין
 ולא דמי לעגלה של קטן [ובסוף פרק שני] דביצה
 (כג, ב) דטמאה מדרס. ומיהו רבינו חננאל פירש:
 אלוטקטין – מקינ'ש גדולות שהולכין עליון
 הליצינ' לחידוש, ואין טמאין מדרס כיון דאין
 עשירות להנאת מדרס. מיהו דהוה אסולת,
 דממעט בפרשת "יחיד ביום השמיני" טולס וקולב
 וניחוחתיה ומגורה, מדרכים (ויקרא יא): "מכל כלי
 עץ" ולא כתיב "כל כלי עץ", ומדיאנה מטמא במת
 – אינה מטמא מדרס, דכל המטמא במדרס
 מטמא טמא מה, כדנתיא בפרק "בא סימן" (נדה מט,
 א). והיינו טעמא, משום דאינו עשוי להנאת מדרס
 אלא לירד בו ולעלות. מפי רבי. **אימא** רבי
 שמעון שזורי אומר יין – פירוש: יין דווקא, ולא
 שמן ודבש. והקשה רבינו תם: דהבא פסקין כרבי

שמעון שזורי, ובכל דוכתא משמע סתמא דהתלמוד דשמן חשיב משקה, בפרק קמא דשבת
 (ז, א) גבי מפני מה בוצרין בטוהרה ואין מוסקין בטוהרה, ובמסכת מבשרין (פרק ו' משנה ד)
 (רבי עקיבא) דחשיב בשבעה משקין יין ושמן, ובפרק "חבית" (שבת קמז, ב) גבי מוהל השמן,
 ובפרק קמא דפסחים (יד, ב) גבי הוסיף רבי עקיבא: מימיהו של כהנים לא נמנעו מלהלליק
 שמן שנפסל בטובל יום בנר שנטמא בטמא מה, ומוקי לה בנר של מתבת דהויא אב הטומאה,

דחבר הרי הוא כחלל. ודייק: קסבר רבי עקיבא טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא כו', מאי איריא בטמא מה? אפילו בראשון ושני נמי תחילה הוי, דתנן: כל הפוסל את התרומה מטמא
 משקין להיות תחילה! והשתא מאי קשיא? לימא דרבי עקיבא סבר כרבי שמעון שזורי דלא חשיב שמן משקה אלא אוכל! ומיהו: מרבי עקיבא אינה קושיא, דשמעין ליה דחשיב שמן משקה
 במסכת מבשרין, ומייתי ליה במסכת שבת בריש פרק "חבית" (קמג, ב). חלב האשה מטמא לרצון ושלא לרצון כו', וקאמר: סלי זיתים וענבים ויכורו בו', אבל מטמא דהתלמוד קשה כמו
 שפירשתי! ותרין רבינו תם: דהבא מיייר בקרש, כדקתני רישא: השמן דחולב של גריסין, בזמן שהם חלים – הרי הן ראשונים, פירוש: דהוה משקין, קרש – הרי הן שניים, ויש ספרים שרישא
 זו כתובה בהן, והרי קתני: רבי מאיר אומר שמן תחילה לעולם אפילו קרש. והשתא נחא הא דנקט "לעולם", וכן דבש דחבמים, ויין דרבי שמעון שזורי – כולה בקרש איירי. מפי רבי.
קסבר אין קצין (מחיים) – ואם תאמר: הוא מפיטר משעת מירוח הגוי! ואין לומר דקסבר אינו פטור, דלא אשכחן תנא דאית ליה תרתין: מירוח הגוי אינו פטור, ואין קצין, דאם כן "דגנך"
 במאי מוקים ליה? דרבי מאיר אשכחן דאית ליה מירוח הגוי דאינו פטור (וסבר יש קצין לגוי דאינו פטור) לקמן בפרק "רבי ישמעאל" (מנחות סו, ב). אבל קסבר יש קצין בסוף פרק קמא דעבודה
 זרה (כא, א). ורבי יהודה אית ליה יש קצין בפרק "השואל" (בבא מציעא קא, א), ואית ליה נמי מירוח הגוי (ואינו) פטור לקמן בפרק "רבי ישמעאל" ויש לומר: דמכל מקום דמי לחיוב, כי היכי
 דלא אמר ליה: קח מעצין שאינו נקוב או מתבואת חוצה לארץ. ועוד, כל לקוח דרבנן הוא, כדדרשינן: "תבואת ורעך" ולא לקוח, בפרק "השוכר את הפעילים" (בבא מציעא פה, א). ומיהו
 דרב רבינו יצחק בחרב רבינו מאיר מפרש: הני מילי בשלקו עד שלא נתמרח. ואפשר שלא היה מצוי. ומיהו רבינו תם מפרש דאדרבה, בממרח הוא דמפיטר לקוח. וצריך עיון אי מירוח
 הגוי פטור אפילו מדרבנן בתבואה דגוי, דאמרין בפרק קמא דבכורות (יא, ב): הלוקח טבלים ממורחים מן הגוי כו', דמרחינהו מאן? אלימא דמרחינהו גוי כו'. והא דגורנין משום בעלי כסיסן

– בגוי שלקח מישראל. מפי רבי.

מאי קאמר במשנתנו בר — כי האי גזנא דייק בפרק בתרא דכותבות (קט, א) גבי כל מקום שאמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון. ותימה: דבפרק "בירה" (שבת לט, ב) גבי: כל מקום שאתה מוצא שנים חולקים ואחד מבריע — הלה כדברי המבריע חוץ מקולי מטלניות. וקא פריך: אימא הני מילי במתניתין, אבל בברייתא לא! ויש לומר: כיון

דאמר "חוץ מקולי מטלניות" שהיא משנה, הוי כאלו פירש "במשנתנו". ומיחו קשה: בתני כללות דבפרק "מי שהוציא אחד" (עירובין מו, ב) דקאמר: רבי מאיר ורבי יהודה — הלה כרבי יהודה, רבי יהודה ורבי יוסי — הלה כרבי יוסי, אמרין: סלקא דעתך אמינא הני מילי במתניתין אבל בברייתא לא, אף על גב דלא קאמר "במשנתנו" ושמן שאני התם דלא קאמר "כל מקום". מפי רבי. **הא** דאפיצין אלא על המגילה, משמע דספר בספר", וכש בלא אפיצין. והקשה רבינו תם מהא דאמרין פרק "המוציא יין" (שבת עט, ב) גבי ספר תורה: על הגויל ועל הדוכסוסטוס כשירה, משמע: אבל דיפתרא דמליח וקמיה ולא עפיצין — לא (מיקרי ספר). ובפרק שני דסוטה (יז, א) אמרין: אין כותבין פרשת סוטה לא על הלוח ולא על הגזיר ולא על הדפתרא: אלא על המגילה, שנאמר "בספר", וכל שכן ספר תורה דנקרא ספר טפי, כדאמרין במסכת סופרים: אין כותבין לא על הגזיר ולא על הדפתרא: ומיחו "מחוק" לא גרס, דהא בפרק "המוציא יין" (שבת עט, ב) קתני: על הגזיר ועל המגילת פסולה, ולא קתני מחוק. ועוד קשה: דאין גזנא כותבין ספר תורה על הקלפים שלטני הא דאין מעופצין, וכן גיטין שאנו כותבין בקלפין שלטני, ובפרק (שני) דגטין (יט, א) משמע דווקא בדאפיצין כותבין אבל לא אפיצין — לא, דיכול להודיין ומפרש רבינו תם: התיקון שלנו חשיב כאפיצין. תדע, דהא קמן דאין יכול להודיין, והא דמשמע בגיטין בדלא אפיצין יכול להודיין — היינו בקלפים שלטני שהיו עושין בתם חוקין של עיפוז, דקדים עיפוז יכול להודיין ונקרא "דיפתרא" ופסול, ותדע שגם בימיהם כותבין שטרות בקלף שאינו מעופץ, כדאמרין בפרק שני דגיטין (שם): כתבו במי טריא תעפצא — כשר, ומוקי לה בדלא אפיצין. ומיחו איכא לאוקומי בנייר של עשבים, דלא מיתקני ליה בעפצין, כמו שפירש שם בקונטרס

מאי קאמר "במשנתנו"? "כל מקום שישנה" קאמר. **אמר רב יעריא** אמר רב **הנאל** אמר רב: **קרע הבא בשני שטיין** - יתפור, **בשלוש** - אל יתפור. **אמר ליה רבה זוטרי לרב אשי**, הכי אמר רבי **ימיה מדיפתא** **משמיה דרבא**: **הא דאמרין בשלוש אל יתפור** - לא **אמרן אלא בעתיקתא**, אבל **חדתתא לית לן בה**; **ולא עתיקתא** - **עתיקתא ממש**, **ולא חדתתא** - **חדתתא ממש**, **אלא הא דלא אפיצין**, **הא דאפיצין**; **והני מילי בגזירין**, **אבל בגזירין לא**. **בעי רב יהודה בר אבא**: **בין דף לדף**, **בין שיטה לשיטה**, **מאי? תיקו**. **אמר רבי יעריא** אמר רב **הנאל** אמר רב: **מוזהה שכתבה שנים שנים** - **בשרה**. **איבעיא להו**: **שנים ושלש ואחת**, **מהו? אמר רב נחמן בר יצחק**: **כל שכן, שעשאה כשירה**. **מיתבי: עשאה כשירה**, או **שירה כמותה** - **פסולה!** - **כי תניא** **היה בספר תורה**. **אתמר נמי**: **אמר רבה בר בר חנה** אמר רבי **יוחנן**, **ואמר ליה אמר רב אחא בר בר חנה** אמר רבי **יוחנן**: **מוזהה שעשאה שנים ושלש ואחת** - **בשרה**, **ובלכך שלא עשאה כקובה**, **ובלכך שלא יעשנה פונב**. **אמר רב חסדא**: **"על הארץ"** - **בשיטה אחרונה**; **איכא דאמרין**: **בסוף שיטה**, **ואיכא דאמרין**: **בתחלת שיטה**. **מאן דאמר בסוף שיטה** - **"כגבה שמים על הארץ"**, **ומאן דאמר בתחילת שיטה** - **כי היכי דמרחקא שמים מארץ**. **אמר רבי הלבו**: **הוונא ליה לרב הונא דכריך ליה מ"אחד"** **כלפי "שמע"**, **ועושה פרשיותיה סתומות**. **מיתבי, אמר רבי שמעון בן אלעזר**: **רבי מאיר היה פותקה על דוכסוסטוס כמין דף, ועושה**

מאי קאמר במשנתנו — דמשמע: משנה ולא ברייתא? **קרע הבא בשני שטיין** — אם נתקרק גליון של ספר תורה, ונכנס הקרע בשני שטיין בתוך הכתב — יתפור. **בשלוש אל יתפור** — אלא יסלק את הדריעה. **עתיקא** — קלף יסן, מיניא קריעה. **אפיצין** — הוי שחור כעתיקא. **אפיצין** = מתוקן הקלף בעפצין שקורין גלש"ו, והני מילי — דתפור. **בגזירין** — יתפור, אבל לא בגזירין — פינדיש בלעז. **בין דף לדף** — אם נקטע משל עד כנגד הכתב, שיהא היה ככתב היה יותר נקטע שטיין. **ובין שיטה לשיטה** — אם נקרקע, יתפור או לא יתפור. **שנים שנים** — שיטות קצרות, שיטה שיטה בת שתי תיבות. **שנים** — בזו ושלש בזו ואחת בזו, מאי? כל שכן — דכשרה, שעשאה כשירה ד"א ישרי משה, ששיטה אחת ארוכה ושיטה אחת קצרה, שכתב ממלא כל השיטה, או שירה כמותה — שבת השירה כשאר התיבות אריך על גבי אריך. **שנים שלש ואחת** — היינו כשירה. **שלא יעשנה כקובה** — כזה. **כאלו רחב מלמטה וקצר מלמעלה**, דהיינו אחת שנים שלש. **זנב** — שלש שנים ואחת כזה. **על הארץ** — בשיטה אחרונה כלומר, אין בשיטה אחרונה אלא שתי תיבות הללו, **בסוף שיטה** — הוי מתחילין לשיטה אחרונה, כזה. **בתחילת שיטה** — הוי מתחילין לשיטה אחרונה, כזה. **מאן דאמר בסוף שיטה** — כדי שיהיו שמים על הארץ, דמשמע דכתיב: כי כגובה שמים על הארץ — כן יאריך ימיכם. **ומאן דאמר בתחילת שיטה** — כלומר, בעי ארוחקי ארץ משמים, דהכי משמע: כי היכי דמרחקא שמים מארץ — כן יארכו ימיכם. **דכריך לה מאחד כלפי שמע** — לאחר שנכתבה כופלה מצד שמאל לצד ימין כשהניחה בדלת. והיינו מ"אחד" כלפי "שמע", שראש השורה "שמע ישראל" וסופה "י"י אחד", והתחיל כופלה מ"אחד" וקפל ובה עד "שמע". **דוכסוסטוס** = קלף שלא נקלף, כמין דף — כמין עמוד שבספרים, ארוכה וקצרה. **אמרתי**

מיתבי, אמר רבי שמעון בן אלעזר: רבי מאיר היה פותקה על דוכסוסטוס כמין דף, ועושה

גבי חיישין שמא בני מילין כתבו. אי נמי, בעדי מסירה ורבי אלעזר. מפי רבי. **עשאה** כשירה — מכאן משמע, הא דתניא בפרק "הבונה" (שבת קג, ב): כתבה כשירה, או שכתב השירה כיוצא בה, או שכתב שלא בדיו, או שכתב האוכרות בזה דרי אלו יגנו — בספר תורה מיירי, דהא מוקמינא לה הכא בספר תורה. ותימה, דבפרק "כל כתבי" (שבת קטו, ב) בתחילתו תניא: אין בין ספרים למגילה אלא ספרים נכתבין בכל לשון, ומגילה עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו ותיך ורב רבי יוסף: דהדיא ד"כל כתבי" בשאר ספרים ולא ספר תורה. ואכתי קשה: דבפרק קמא דמגילה (ח, ב) תניא: מקרא שכתבו תרגום, ותרגום שכתבו מקרא, וכתב עברי — אינו מטמא את הדיו עד שיכתבנו בכתב אשורית על הספר ובדיו. ומוקי לה רב אשי בשאר ספרים ורבי יהודה היא, אלמא שאר ספרים בעי דיו. ולא אשכחן דפליגי עליה דרבי יהודה אלא לגבי הא דשרי בכל לשון, אבל בדיו לא אשכחן דפליגי: ונראה לפרש: דהדיא ד"כל כתבי" לענין להחיל מפני הדליקה דווקא מיירי, ולא לענין לקרות בהם, ולפי שיש בהן אוכרות מצילין אותן אף על פי שלא נכתבו כהלכתן, אבל מגילה — עד שתהא כתובה כהלכתה. תדע, דבעיא דריש גלותא התם לענין הצלה, אבל הא לא מבעיא ליה אם ניתנו ליקרות בהם או לא. ואם תאמר: תיקשי דך ברייתא לרב הונא דאמר בריש גמרא ד"כל כתבי" (שבת קטו, א): דיו כותבין תרגום ובכל לשון אין מצילין, למאן דאמר אין ניתנין לקרות בהן! ויש לומר, דהאמר התם: תנאי היא. **שלא** יעשנה כונב — כעין שפירש בקונטרס כאן יש לפרש הא דאמר בבבא בתרא (יד, א) גבי כרם: שנים כנגד שנים ואחד יוצא זנב, שאחד בשורות שנים, ולא כנגד אור שכן שתי השורות שנים שנים. מפי רבי. **ועושה** פרשיותיה סתומות — קצת קשה דנקט לשון רבים, ואין שם כי אם פרשה אחת. ושמן משום "על הארץ" דבסוף שיטה אף על פי שאין כתוב כלום אחר כך. מפי רבי. **רבי** שמעון בן אלעזר אמר רבי מאיר היה כותבה על הדוכסוסטוס — משמע דתלמידו של רבי מאיר היה, שאמר דברים הרבה משמו בשאר מקומות, כדאשכחן נמי לעיל (ל, ב) דקאמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר: אין כותבין את השם לא על הגזיר ולא על המחוק, וכן בפרק קמא דרשין (כד, א) גמרא ובלבד שיהא הכסף משל אחרים, דקאמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר: איש פודה משער שני בלא קומש. ותימה, דבפרק "המוציא יין" (שבת עט, ב) כתוב בכל הספרים אמר רבי שמעון: מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיה משתמרת — משמע שזיה חבירו, דקאמר "מאיר" ולא מאיר! ושמן טעות סופר יש בכל הספרים. ואי היה אמרין דהרי רבי שמעון בן אלעזר הוא — נידא. ומיתרנא הכי פירכא אחרית, דהבא קתני אדוכסוסטוס והתם תני אקלף. והיה נראה לומר דתרי תנאי אליבא דרבי מאיר, אבל אי אפשר לומר כן, דבפרק "מרובה" (בבא קמא עח, ב) גבי מכרה חוץ מגזוזה, משני: תרי תנאי אליבא רבי שמעון בן אלעזר, ולא משני דתרי דיו. ומיחו יש לדחוק, משום דהנהו דאיפליגי עליה כהא אפילו עליה באידך ברייתא. ויש לתרץ: דעל הדוכסוסטוס דקתני הכא היינו: אף הדוכסוסטוס, כדמפרשין נמי: אף פתוחות, וכל שכן נמי אקלף דמשתמר. ולפי מה שרואה לומר בסמוך דוכסוסטוס דווקא ולא קלף הוי תימה, דלמר דוכסוסטוס עדיף למזוזה ולמר קלף עדיף. מפי רבי. **ועושה**

הקדוש ברוך הוא יקבץ את כל ישראל, אפילו את אלו שנמצאים במעמד ומצב של 'נדחך', ויוציאם ממעמדם ומצבם ויעמיד אותם במקומם המתאים, במקומם האמיתי, כפי שהם בנים אתם להו'י אלוהים, בני בכורי ישראל, וכל ישראל בני מלכים הם.

ממאמר שבת פרשת נצבים-וילך, ה'תשכ"ז

מנחות דף לא עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני)

מִי קָאָמֵר – וכי רבי חנינא אמר שהלכה כרבי שמעון שזורי
בְּמִשְׁנֵיתוֹ שְׁתוּכַל לְדִיִּיק מִכָּךְ שֶׁהִלְכָה כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי רַק
בְּמִשְׁנָה וְלֹא בְּבִרְיֵיתָא, הֲלֹא 'כָּל מְקוֹם שֶׁשָּׁנָה' קָאָמֵר, וגם במה
שֶׁאִמַּר רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי בְּבִרְיֵיתָא, הִלְכָה כְּמוֹתוֹ.
הַגְמָרָא חֲזוּרָת לִבָּאֵר הַלְכוֹת סֵפֶר תוֹרָה: אָמֵר רַב יְעִיָּא אָמֵר רַב
הֲנִינְאֵל אָמֵר רַב, קָרַע תָּמָּא בְּשֵׁנֵי שְׁמִינִי – יִרְעִינָה שְׁבַסְפֵּר תוֹרָה
שֶׁנַּעֲשֶׂה בָּהּ קָרַע וְהַקְרַע נִכְנַס בֵּין הָאוֹתִיּוֹת בִּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת, יִתְפּוֹר
אֶת הַקְרַע. וְאִם הַקְרַע נִכְנַס בְּשֵׁלֶשׁ שׁוּרוֹת, אֵל יִתְפּוֹר אֲלֵא יִסִּיר אֶת
הִירְעִינָה וְיֵבִיא יִרְעִינָה אַחֲרָת בְּמִקְוָמָה. אָמֵר לִיה רַבָּה זִוְנִי לְרַב אֲשֵׁי,
הָכִי ו-כֵן אָמֵר רַבִּי יְרֵמְיָה מְדִיפְתִּי מִשְׁמִיחַ דְּרַבָּא, הָא דְאָמְרִינוּ –
מִה שֶׁאִמְרָנוּ שֶׁאִם הַקְרַע נִכְנַס בְּשֵׁלֶשׁ שׁוּרוֹת אֵל יִתְפּוֹר, לֹא אָמְרִין
– לֹא אִמְרָנוּהוּ אֱלָא בְּעִתִּיקָתָא – בַּקֶּלף יֵשֶׁן, שְׂכִינָן שְׁהוּא יֵשֶׁן אִם
יֵשׁ בּוֹ קָרַע הַדְּבַר מְגוּנָה, וְלֹכֵן רַק קָרַע קֵטֵן שֶׁנִּכְנַס בִּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת
יִתְפּוֹר וְלֹא קָרַע שֶׁנִּכְנַס בְּשֵׁלֶשׁ שׁוּרוֹת, אֲבָל חֲדָתָתָא – קֶלֶף חֹדֶשׁ
לִית לֵין קָה – אִינוּ בְּדִין זֶה, מִפְּנֵי שֶׁאִם יֵשׁ בּוֹ קָרַע אֵין הַדְּבַר מְגוּנָה
כֹּל כֵּן, וגם אִם יֵשׁ בּוֹ קָרַע שֶׁנִּכְנַס בְּשֵׁלֶשׁ שׁוּרוֹת, יִתְפּוֹר. וְלֹא
עֲתִיקָתָא עֲתִיקָתָא מִשְׁמָה – וּכְשֶׁאִמַּר רַבָּא 'קֶלֶף יֵשֶׁן' אֵין הַכוּוּנָה
לְקֶלֶף יֵשֶׁן מִמֶּשׁ, וְלֹא חֲדָתָתָא חֲדָתָתָא מִשְׁמָה – וְכֵן כְּשֶׁאִמַּר 'קֶלֶף
חֹדֶשׁ' אֵין הַכוּוּנָה לְקֶלֶף חֹדֶשׁ מִמֶּשׁ, אֱלָא הָא – קֶלֶף חֹדֶשׁ הֵינִי
דְּלֹא אֲפִיָּצֵן – קֶלֶף שֶׁאִינוּ מַעֲבֹד בְּעַפְצִים הוּא לֹכֵן כְּמוֹ קֶלֶף חֹדֶשׁ,
הָא – וְקֶלֶף יֵשֶׁן הֵינִי דְאֲפִיָּצֵן – קֶלֶף שֶׁמַּעֲבֹד בְּעַפְצִים הוּא שְׁחֹר
כְּמוֹ קֶלֶף יֵשֶׁן, וּמִשּׁוֹם כֵּן אִם יֵשׁ בּוֹ קָרַע הַדְּבַר מְגוּנָה, וְלֹכֵן יִתְפּוֹר
בּוֹ רַק קָרַע שֶׁנִּכְנַס בִּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְהֵנִי מִלִּי – וְדִין זֶה
שִׁיכּוֹל לְתַפּוֹר הוּא רַק כְּשֶׁתּוֹפֵר בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חִיה טְהוֹרָה,
אֲבָל בְּגִידִין – בַּחוּטִים הַתְלוּיִים בְּבִגְד שֶׁנִּשְׁאָרִים לֵאחֲרֵי חֵיתוֹךְ חוּטֵי
הַשְּׁתֵּי מְכַלֵּי הָאֵרִיגָה, לֹא יִתְפּוֹר.
כְּעִי – הִסְתַּפֵּק רַבִּי הִוְיָה בְּרַבָּא, קָרַע שֶׁנִּכְנַס בֵּין דָּף לְדָף, וְאִם הִיָּה
קָרַע זֶה בְּתוֹךְ הַדָּף הִיָּה נִכְנַס בְּיוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ שׁוּרוֹת, אוֹ קָרַע שֶׁנִּכְנַס
בֵּין שְׁמִיחַ לְשְׁמִיחַ – בֵּין שׁוּרָה לְשׁוּרָה, מָאֵר – מִה דִּינוּ, הָאֵם אִפְשָׁר
לְתַפּוֹר אוֹתוֹ אוֹ לֹא. אוֹמֶרֶת הַגְמָרָא: תִּיקוּ – תַּעֲמוּד שְׁאֵלָה זוֹ
בְּסַפֵּק, שְׁלֹא נִפְשַׁטָּה.
הַגְמָרָא מִבְּאֵרֶת הַלְכוֹת כְּתִיבַת מִזּוּחָה: אָמֵר רַב יְעִיָּא אָמֵר רַב
הֲנִינְאֵל אָמֵר רַב, מִזּוּחָה שְׁכַתְּבָה שְׁתֵּים שְׁתֵּים – שׁוּרוֹת קְצֵרוֹת שְׁבַכֵּל
אַחַת מִזֶּהן שְׁתֵּי תִיבּוֹת, בְּשִׁירָה. אִיבְעִיָּא לָהּ – הִסְתַּפֵּק בְּנֵי הִישִׁיבָה,
כְּתַב אֶת הַמִּזּוּחָה שְׁתֵּים וְשֵׁלֶשׁ וְאַחַת – שׁוּרָה עֲלִיוֹנָה אוֹרְכָה
בְּשִׁיעוֹר שְׁתֵּי תִיבּוֹת, הַשׁוּרָה שֶׁתַּחְתִּיהָ בְּשִׁיעוֹר שֶׁלֹּשׁ תִּיבּוֹת,
וְהַשׁוּרָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּשִׁיעוֹר תִּיבָה אַחַת, מָהוּ – מִה דִּינָה, הָאֵם הִיא
כְּשִׁירָה אוֹ פְסוּלָה. אָמֵר רַב נָחֲמָן בְּרִי יִצְחָק, כָּל שֶׁכֵּן שְׁכַשִּׁירָה, מִפְּנֵי
שֶׁשָּׁנָה בְּשִׁירָה – כְּמוֹ שִׁירַת הִים 'אִזְּשִׁיר מִשָּׁה' שְׁצִרִיכָה לְהִיכְתֹּב
בְּאוֹפֵן שְׁשׁוּרָה אַחַת אֲרוּכָה וְשׁוּרָה אַחַת קְצֵרָה. מִיתִיבִי – הַקְשׁוּ
בְּנֵי הִישִׁיבָה, שִׁנִּינוּ בְּבִרְיֵיתָא, עֲשִׂיָּאָה בְּשִׁירָה, שְׁכַתְּבָה שׁוּרָה אַחַת
אֲרוּכָה וְשׁוּרָה אַחַת קְצֵרָה, אוֹ שְׁעִשָּׂה שִׁירָה כְּמִזְתָּה, שְׁכַתְּבָה אֶת
שִׁירַת הִים בְּשׁוּרוֹת רִגְלֹת וְלֹא אַחַת אֲרוּכָה וְאַחַת קְצֵרָה, פְּסוּלָה.
וְהִבִּינָה הַגְמָרָא שְׁבִרְיֵיתָא זוֹ מְדַבֵּרֶת עַל מִזּוּחָה, וּמִבּוּאֵר בָּהּ שֶׁמִּזּוּחָה
הַתְּבוּבָה כְּמוֹ שִׁירָה פְסוּלָה, וְקִשָּׁה עַל רַב נָחֲמָן בְּרִי יִצְחָק שֶׁאִמַּר
שְׁכַשִּׁירָה. מִתְרַצָּת הַגְמָרָא: כִּי תִנְיָא הָיִיא – בְּרִייתָא זוֹ עוֹסֶקֶת

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"ז

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום שלישי, בו כותב אודות חוסר המשמעות ככל הצורך וכו'.

בטח יש להתייץ עם המחנכים על אתר כי הרבה תלוי בזה בתכונות נפש תושבי מדינה ומדינה והנוער שבו, וצד השווה בכל מקום הוא, להעמיד מבין התלמידים עצמם משגיחים על המשמעות,

המשך בעמוד רלט

בר יצחק, ששנינו בברייתא, תפילין של יד עושין אותן של ראש, כלומר מותר לקחת את הבית של תפילין של יד ולהשתמש בו לתפילין של ראש, אבל תפילין של ראש אין עושין אותן של יד, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, וקדושת תפילין של ראש חמורה מקדושת תפילין של יד מפני שרובו של השם 'שדי' נעשה בתפילין של ראש, האות ש"ן על הבית עצמו והאות דל"ת בקשר שברצועה, ואילו בתפילין של יד נעשית רק האות יו"ד בקשר הרצועה. ממשכה הברייתא, כיוצא בו כספר תורה שכלה ותפילין שכלו אין עושין מהן מוזה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, וקדושת ספר תורה חמורה מקדושת מוזה, וכן קדושת תפילין חמורה מקדושת מוזה משום שבתפילין יש ארבע פרשיות ובמוזה רק שתי פרשיות. מדייקת הגמרא: הטעם שאין עושים מוזה מספר תורה הוא מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, ה"א – אבל אם היה הדין שמורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, היו עושין מוזה מספר תורה או מתפילין, ואם פרשיות המוזה צריכות להיות דווקא פתוחות, קשה, אמאי היה מותר לעשות מוזה מספר תורה, הלא ה"א – בספר תורה פרשיות אלו ושמע ישראל ויהיה אם שמען סתומות, וה"א – ואילו במוזה, הפרשיות צריכות להיות פתוחות, אלא מוכח שפרשיות המוזה אינן פתוחות. דוחה הגמרא: דלמא להשלים – שמא כונת הברייתא היא למקרה שחסרה במוזה שורה אחת, ואם היה מותר להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה היה מותר לקחת את אותה שורה הכתובה בספר תורה ולתפור אותה למוזה, ואם כן יתכן שפרשיות המוזה צריכות להיות פתוחות, ואכן לאחר תפירת הפרשיות הן התיינה פתוחות. הגמרא מקשה על דברי הברייתא: וכי ניתן לומר שהטעם שאין עושים מוזה מתפילין הוא רק מפני שאין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה, ה"א – אבל אם היו מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה היו עושין מוזה מתפילין, והתניא בברייתא, הלכה למשה מסיני, תפילין נכתבות על הקלף – החלק החיצוני של תורה הבהמה שחולקים אותו לשניים, ומוזה נכתבת על דוכסוסטוס – קלף שניטלה קליפתו העליונה, דהיינו החלק הפנימי של עור הבהמה, קלף כותבים עליו במקום פשר – בצידו הפנימי של העור הפונה לכיוון הפשר, ודוכסוסטוס כותבים עליו במקום שיער – בצידו החיצוני של הדוכסוסטוס הפונה לכיוון שיער הבהמה. ואם כן גם אם היה מותר להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה אי אפשר היה לעשות מוזה מתפילין, שהרי התפילין כתובות על קלף ואילו המוזה צריכה להיכתב על דוכסוסטוס. מתרצת הגמרא: מה ששנינו שהתפילין נכתבות על הקלף והמוזה על הדוכסוסטוס הוא רק למצוה, אבל אם שינה וכתב מוזה על קלף המוזה כשרה. מקשה הגמרא: והתניא בברייתא שאם שינה וכתב על קלף במקום שצריך דוכסוסטוס או על דוכסוסטוס במקום שצריך קלף, פסול. מתרצת הגמרא: ברייתא זו היא רק בתפילין, אבל במוזה אף אם שינה וכתב מוזה על קלף, המוזה כשרה. מקשה הגמרא: והתניא בברייתא שאם שינה בין קוה ובין קוה, פסול, והבינה הגמרא שכוונת הברייתא שבין בתפילין ובין במוזה, אם שינה פסול. מתרצת הגמרא: אין כוונת הברייתא גם למוזה, אלא א"י וא"י – זה וזה, כלומר שני המקרים שהברייתא עוסקת בהם וכותבת עליהם 'בין בזה ובין בזה' הם בתפילין, וה"א – ומקרה אחד הוא באופן דפתחיהו – שכתב את התפילין אקלף – על קלף במקום שיער ולא במקום בשר, וה"א – והמקרה האחר הוא באופן

ועושה במוזה ריוח מלמעלה – מעל השורה העליונה וריוח מלמטה – מתחת השורה התחתונה, ועושה פרשיותיה פתוחות, כלומר שהיה מסיים את הפרשה הראשונה ושמע ישראל באמצע שורה ומניח ריוח לאחריה עד סוף השורה, ומתחיל את הפרשה השניה ויהיה אם שמען בתחילת השורה הבאה. אמרתי לו, רבי, מה פסעם אתה עושה את הפרשיות פתוחות, הלא בתורה הן סתומות. אמר לי, הוואל ואין פרשיות אלו פסכות מן התורה זו לזו, אלא פרשת 'שמע' כתובה בפרשת ואתחנן (דברים ו' ו-ט) ופרשת ויהיה כתובה בפרשת עקב (שם י"א יג-כא), לכן יש לכתוב אותן פתוחות. ואמר רב הונא אמר רב, הלכה כרבי שמעון בן אלקנה. מבררת הגמרא: מאי לאו – האם אין הכוונה שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר אפתוחות – במה שאמר שרבי מאיר היה עושה את פרשיות המוזה פתוחות, ומבואר שרב פסק שצריך לעשות את הפרשיות פתוחות, וקשה איך רב הונא שהיה תלמידו של רב היה עושה את פרשיות המוזה סתומות. מתרצת הגמרא: לא – אין כוונת רב לפסוק שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר בענין פרשיות המוזה, אלא רק א"י – לגבי ריוח, שצריך לעשות במוזה ריוח מלמעלה ומלמטה. מבררת הגמרא: וקמה ריוח צריך להשאיר במוזה מלמעלה ומלמטה. מבארת הגמרא: אמר רב מנשיא בר יעקב, ואמר רב – ויש אומרים שאמר רב שמואל בר יעקב, צריך להשאיר ריוח במלא אמר רב יוסף – חתיכת עץ שיש בה סדק, ומכניסים את גליון הסדק בתוך הסדק ועל ידי זה אינו נכשל בשעה שכותבים בו. אמר רב אבהו לרבי יוסף, ואת לא תכסא – וכי אתה אינך סובר דבי אמר רב שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר, כוונתו א"י – לגבי ריוח, וה"א רב אית ליה מנהגא – והרי רב סובר שמנהג העולם הוא העיקר, והידיעה נהוג עלמא בסתומות – ועתה נהוג בעולם לכתוב פרשיות סתומות. הגמרא מבארת מנין שרב סובר שמנהג העולם הוא העיקר: דאמר רבא אמר רב כהנא אמר רב, אם יבא אליהו הנביא ויאמר שחולצין ליבם במנעל – נעל העשויה מעור רך, שומעין לו, אך אם יאמר שאין חולצין בסנדל – נעל העשויה מעור קשה ומבושל, אין שומעין לו מפני שפך נהוג הקם בסנדל. ורב יוסף אמר רב כהנא אמר רב, אם יבא אליהו ויאמר שאין חולצין במנעל, שומעין לו, אך אם יאמר שאין חולצין בסנדל, אין שומעין לו מפני שפך נהוג הקם בסנדל. ואמר רב – ואמרנו מה החילוק בין דברי רבה לדברי רב יוסף, מנעל לבתחילה איבא ביניהו – האם חולצים במנעל לכתחילה או לא, שלפי רבה אין חולצים במנעל לכתחילה אלא אם יבא אליהו ויורה שאפשר לחלוץ במנעל, ולפי רב יוסף חולצים במנעל לכתחילה אלא אם יבא אליהו ויורה שאין לחלוץ במנעל. אמר לאו – אלא ודאי ממה שרב סובר שהמנהג עיקר, והרי נהוג לכתוב את פרשיות המוזה סתומות, שפסע מנהג – מוכח מכאן שמה שפסק רב כרבי שמעון בן אלעזר, אין כוונתו שיש לכתוב פרשיות פתוחות, אלא א"י – לגבי ריוח. מסכמת הגמרא: אכן שפסע מנהג. הגמרא מביאה תירוץ נוסף על קושייתך על מה שרב הונא נהג שלא כדעת רב שהיה רבו: רב נחמן בר יצחק אמר, מצוה לעשותן את פרשיות המוזה פתוחות כמו שהן בתורה, ואי עבדינהו – ואם עשה אותן פתוחות, שפיר דמי – גם כך המוזה כשרה. ומאי פתוחות דקאמר רבי שמעון בן אלקנה, כוונתו אף פתוחות ולא דווקא סתומות, ועל כך פסק רב כרבי שמעון בן אלעזר שאפשר לעשות פרשיות פתוחות, אבל לכתחילה מצוה לעשותן סתומות, ולכן נהג רב הונא לעשותן סתומות. הגמרא מביאה ראיה שמצוה לעשות פרשיות סתומות: לימא מסייע ליה – יש לומר שהברייתא להלן מסייעת לדברי רב נחמן

כל הנבראים, גם הקליפות, כיוון שאינם משנים את תפקידם, אינם בבחינת נידחים, מה שאין כן האדם שעובר על רצון הקדוש ברוך הוא, שעל ידי זה נעשה העניין דנידח.

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לב עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכה רש"י

אמרתיו לו רבי מה בעם – אתה עושה אותם פתוחות? והלא בתורה סתומות הן, ואתו ריוח שלאחר "ובשערך" הוא סתום (שמאל של שיטה) והריוח באמצע השיטה! אמר לי הוואל ובתורה אינן סמוכות – הנה שתי פרשיות, שזו כתובה ב"זאתחנן" וזו כתובה ב"והיה עקב", לפיכך אנו עושין פתוחות. מאי לאו אפתוחות – קאמר רב זה דהלכה כרבי שמעון? אמבא דסיפרי – גלועיין, עץ סדוק הנגרש דפי קנטרס שלא יכפלו, אית ליה מנהגא – כדמפרש: אם יבא אליו כו'. מנעל לבתחילה – למאן דאמר אם יבא אליו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו, קסבר: מנעל השתא לבתחילה לא, עד שיבא אליו ויורה כו'. למאן דאמר אם יבא אליו ויאמר אין חולצין במנעל שומעין לו, מכלל עד שיבא אליו ויאמר לא תחלוץ במנעל – חולצין כו'. תפילין – קדושתן מבורה ממוזה, שיש בהן ארבע פרשיות. הכא סתומות – בספר תורה, והכא פתוחות – במזוזות: אלא שמע מינה במזוזה נמי סתומות הן, ויילמא להשלים – דילמא הא דייקנין: הא מורידין עושין – שאם חסרה, מתפילין מזוזה. קלף בותבין עליו במקום בשר כו' – אלמא תפילין אי אפשר לעשות מזוזה, דהא על הקלף נכתבו ומשנה למצוה – מצות תפילין על הקלף ומזוזה אדוכסוטוס, אבל אם שינה אין בכך כלום. הילכך אם מורידין עושין, והתניא שניה פסול – ומשנה: בתפילין קמירי, דאם

ועושה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה, ועושה פרשיותיה פתוחות. אמרתיו לו: רבי, מה מעם? אמר לי: הוואל ואין סמוכות מן התורה; ואמר רב חננאל אמר רב: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, מאי לאו אפתוחות? – לא, אריות. וכמה ריות? אמר רב מנשיא בר יעקב, ואמרי לה אמר רב שמואל בר יעקב: פמלא אמבא דסיפרי. אמר ליה אבוי לרב יוסף: ואף לא תסבירא דכי אמר רב אריות? והא רב אית ליה מנהגא, והאידנא נהוג עלמא בסתומות; דאמר רבה אמר רב פהנא אמר רב: אם יבא אליו ויאמר חולצין במנעל – שומעין לו, אין חולצין בסנדל – אין שומעין לו, שפכר נהוג העם בסנדל. ורב יוסף אמר רב פהנא אמר רב: אם יבא אליו ויאמר אין חולצין במנעל – שומעין לו, אין חולצין בסנדל – אין שומעין לו, שפכר נהוג העם בסנדל; ואמרין: מאי בינייהו? מנעל לבתחילה איכא בינייהו! אלא לאו שמע מינה אריות, שמע מינה. רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לעשותן סתומות, ואי עבדינהו פתוחות – שפיר דמי, ומאי פתוחות דקאמר רבי שמעון בן אלעזר – אף פתוחות. לביא מסייע ליה: פיוצא בו, ספר תורה שפלה ותפילין שפלו אין עושין מהן מזוזה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה; הא מורידין – עושין, אמאי? הכא סתומות והכא פתוחות! – דלמא להשלים. הא מורידין – עושין? והתניא: הלכה למשה מסיני – תפילין על הקלף ומזוזה על דוכסוטוס; קלף במקום בשר, דוכסוטוס במקום שער! – למצוה. – והתניא: שניה – פסול! – בתפילין. – והתניא: שניה בין בזה ובין בזה – פסול! – אידי ואידי בתפילין, והא דכתבינהו אקלף במקום שער, והא דכתבינהו

ועושה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה – מן הצדדים לא פירש. ושמן בין דבורך מ"אחד" כלפי "שמע" צריך לבתחילה כדי לגול בהיקף, כעין ספר תורה. מפי רבי. והאידנא נהוג עלמא בסתומות – פירש בקונטרס: דכשיש כתוב בתחילת שיטה ובסוף שיטה והריוח באמצע – זו היא סתומה. ואנו נוהגין להניח חלק מעט בתחילת שיטה ואחר כך מתחיל "והיה אם שמע", ושמן גם זה קריי סתומה. ורבינו תם מפרש: דכשמיסים מסיים פסוק באמצע שיטה ומניח עד סוף שיטה כשיעור "למשפחותיכם" – זו היא פתוחה, ואם לא נשתייר בסוף שיטה כשיעור חלק "למשפחותיכם" מניח שיטה שניה ומתחיל וכותב בשלישית, זו היא פתוחה. וסתומה – כל שכותב בתחילת שיטה וסוף שיטה ומניח חלק באמצע כדי לכתוב בו שם שתי אותיות או יותר, זו היא סתומה. סדורה – כל שכותב וחולץ השיטה עד חציה או עד שלישיתה ומניחה, ומתחיל לכתוב בשיטה שתחתיה כנגד הנחה של שיטה העליונה, זו היא סדורה. זה מצא רבינו תם בסידור קדמונים. ובמסכת סופרים מצא: איזו היא פתוחה – כל שלא התחיל בה שיטה, ואיזו היא סתומה – כל שהניח באמצע שיטה. וכמה יניח בראש שיטה ויהא נקראת פתוחה – כדי לכתוב שם של שלש אותיות. נמר כל הפרשה בסוף דהך (ושיר) (וישיר) שיטה אחת מלמעלה, ואם שיר מלמטה כדי לכתוב שם של שלש אותיות מתחיל מלמעלה. ועוד בירושלמי בפרק קמא דמגילה קאמר בהדיא דפתוחה מראשה – פתוחה. מתוך כל הני קשה אמנת דידן, דשקבין חלק בראש שיטה ואחר כך מתחילין "והיה אם שמע", והתלמוד קאמר דהאידנא נהוג עלמא בסתומות! ושמן סומכין אהדיא דירושלמי דפליג אתלמודא דידן, דמסקין הכא כי אמר רב אריוח ולא אפתוחות, והתם פסיק רב בהדיא כמאן דאמר פתוחות. והכי איתא התם: מזוזה אית תנא תני פתוחות ואית תנא תני סתומות. שמואל בר שילת בשם רב: הלכה כדברי מי שאומר פתוחה, שאין זה מקומה.

פתוחה מראשה – פתוחה, פתוחה מסופה – פתוחה, פתוחה מכאן ומכאן – סתומה. דבר תימה הוא, דלפי הירושלמי משמע לכאורה דאם מסיים פרשה באמצע שיטה ואחר כך מתחיל לכתוב באמצע שיטה שתחתיה, שזו היא נקראת סתומה. ואיך יתכן זה? מי גרע מפתוחה מראשה לחוד או פתוחה מסופה לחוד? ונראה לפרש: דקאי לפרשי מילתיה דרב, דהא דאמר הלכה כדברי מי שאומר פתוחה – כגון שיעשה פתוחה מראשה, או פתוחה מסופה, או פתוחה מכאן ומכאן סתומה. והאי "מכאן ומכאן" דקאי לפרשי אסתומה דבתר הכי קאי, ולא אפתוחה דקמיה, דהדיא פתוחה באמצע איקרי. ואף על גב דבעלמא מקרי סתומה, כי האי גזא לא חיישין גבי מזוזה, דכין דטעם משום דאין זה מקומה. ומתיישב בכך דלא קשיא הדיא דירושלמי אתלמוד שלנו אליבא דרב. מפי רבי. מנעל לבתחילה איכא בינייהו – אף על גב דקיימא לן (בבא בתרא קיד, ב) דרב ורבי יוסף – הלכה כרבה, בר משרה ענין ומנחה, ולרבה אין חולצין במנעל לבתחילה, עכשיו נוהגין לחלוץ במנעל לפי שאין אנו בקיין בסנדל. אי נמי, במילתא דקאמרי משמיה דאחריני אפשר דהלכה כרב יוסף. מפי רבי. דילמא להשלים – פירש בקונטרס: שאם חסרה מזוזה שיטה אחת, אי לאו דאין מורידין, והו נטלין שיטה אחת מספר תורה ותופרין במזוזה. והא דאמרין דירושלמי בפרק קמא דמגילה, דתפילין ומזוזה אין נכתבין אלא על עור אחד – הדיא בשלא תפר העורות זה בזה. ויש עוד לפרש: להשלים – כגון דפרשת "שמע" בסוף עמוד, והוסף פרשת "והיה אם שמע" בגליון שלמטה. או פרשת "והיה אם שמע" בתחלת עמוד, דהוסף "שמע" בגליון שלמעלה. מפי רבי. הא מורידין עושין – אף על גב דנוהגין בתפילין של יד ארבע שיטין, ובשל ראש שבע שיטין, ובמזוזה עשרים וחמש שיטין, אם שינה לא פסול. מפי רבי. תפילין על הקלף מזוזה על דוכסוטוס – ושניין פסולין אגיל, וספר תורה כשירה אגיל, כדמובח בפרק "המציא יין" (שבת עט, ב). ותימה: דלא חשיב ליה בהדי "אין בין ספרים לתפילין ומזוזה" בפרק קמא דמגילה (ה, ב) ויש לפרש: דלא איירי בדבר שכתובין בו, כדאשכחן (שם ה, ג) גבי "אין בין שבת ליום הכיפורים" דלא חשיב אגילה, וגבי "אין בין יום טוב לשבת" דלא חשיב סקילה. אי נמי, משום דתפילין ומזוזה לאו מחד טעמא מיפסלן אגיל. ולא דמו לאשרית דהוי מחד טעמא. משום דכתב "והיו" מפי רבי. ואידי בתפילין הא דכתבינהו אקלף במקום שער, והא דכתבינהו אדוכסוטוס במקום בשר – פירושו: אף במקום בשר, והוא הדין במקום שיער, דלא הכשיר תפילין אלא על הקלף. וקשה, דלא משני "אלא אידי ואידי במזוזה", והוי השתא שניה בזה ובה מענין אחד, דמזוזה כשירה אשניהם, ולא מיפסל כלל אלא מחמת שני מקום. דלמאי דמוק לה אתפילין מיפסלי אדוכסוטוס מורי טעמי, חדא – דריגם אקלף, וחדא – דרין דוכסוטוס שניה, והוא שניה וכתב במקום בשר. וכענין זה קשה בפרק "המציא יין" (שבת עט, ב) דמשני התם איפכא: אידי ואידי אמזוזה, גבי הא דאמר רבא התם: דוכסוטוס הוי ריהא דקלף וכותבין עליו תפילין. והא תניא: תפילין על הקלף ומזוזה על דוכסוטוס! למצוה. והא תניא: שניה בזה ובה פסול! אידי ואידי אמזוזה, הא דכתב אקלף במקום שיער, והא דכתב אדוכסוטוס במקום בשר. והשתא קשיא, דההא ליה לשנוי: אידי ואידי אתפילין, דכשרין אשניהם, והוי שנייניא מענין אחד כענין שפירש כאן! ופירש שם הרב רבינו יוסף, דמולא תיחך כן נראה דתפילין אם שינה לכתוב בקלף במקום שיער – לא פסול, כמו שלא פסל אם שינה ממזוזה וכתב אדוכסוטוס. ובענין זה נזכר לתרץ בשמעתין, דלכך לא תיחך אידי ואידי אמזוזה, דכין דכשירה מצוהה וכתבה אקלף – הוא הדין דכשירה כשכתבה אדוכסוטוס במקום בשר. ועוד יש לתרץ, דלא הוי מצי לשנוי הכא: אידי ואידי אמזוזה, דכל כמה דלא אשמעינן דמזוזה כשירה משניהם – לא שייך ליתני: שניה בזה ובה פסול. אבל כל דין תפילין כבר אשמעינן. ובענין זה יש לתרץ בפרק "המציא יין" (שם). מפי רבי. דא

הא מורידין עושין והא בעיא שרטוט – ואם תאמר: דילמא במשרטטי! ויש לומר: דלא היו רגילין לשרטוט ספר תורה ותפילין, כיון דלא בעו שרטוט, כדאמרין בירושלמי בפרק קמא דשבת: כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, ובסדר רב עמרם מביאו. והא דאמרין בסוף פרק קמא דמגילה (טו, ב): "דברי שלום ואמת" – מלמד שצריכה שרטוט באמיתה של תורה – לא כמו שפירש שם בקונטרס

דמיירי בספר תורה ממש, אלא במזוזה קאמר, שהיא אמיתה של תורה, שיש בה מלכות שמים, ובמזבח הכא דמזוזה בעיא שרטוט. ותדע, דאי בספר תורה כפירוש הקונטרס, היה לו לדרוש מנדקראת ספר, כדרושין התם ודשא אחריה מנדקראת ספר. ומיחו ויש לומר, דאי מנדקראת ספר הוה ליה לאשכוחי חד ענינא דלא ליבעי שרטוט, כיון דנקראת כמו כן איגרת, כדאמרין נמי (מגילה טו, ב): לענין תפירה דלא צריך לתופרה כולה בגידין. ובירושלמי משמע בפירוש הקונטרס, דמספר תורה עצמה יליף, דקאמר התם: נאמר כאן "דברי שלום ואמת" ונאמר להלן "אמת קנה ואל תמכור", מה להלן צריך שרטוט אף כאן צריך שרטוט, משמע דאיידי בכל התורה כולה, דענין התורה כולה כתיבא קרא. ואמר רבינו יצחק דספר תורה בעי שרטוט משום (שמות טו) "זה אלי ואנוהו", אבל תפילין דמבוססין בעור לא בעו שרטוט, דלא שייך בהו נוי. וקצת תימה: דבסמוך ילפינן מזוזה מספר תורה בגורא שוה כתיבה כתיבה לענין כתיבת אגרת, ואמאי לא ילפינן מינה ספר תורה ממזוזה לענין שרטוט? ובי תימא: דענין כתיבה לא ילפינן – דאן לקמן בעי למליף לענין כתיבה על האבנים! ומזה דאמרין במסכת סופרים (פרק א): מסרגלין בקנים וכותבין בדיו, עד נמי אמרין התם דכל יריעה שאינה מסורגלת פסולה – משם אין ראיא, דדילמא בשרטוט עליון איירי, דאי אפשר לכתוב שלש תיבות או ארבע בלא שרטוט, כדנתיא בפרק קמא דגיטין (א, ב), אבל שרטוט בין שיטה לשיטה אפשר דלא בעיא. ומזהא (אמר) שנהגין לכתוב באגרות שלמים ארבע וחמש תיבות מן הפסוק בלא שרטוט – משום דלא אסור אלא דוקא בכתוב הפסוק לדשא, כי הווא עובדא דרבי אביתר דגישין, אבל מה שאדם כותב באגרת מן הפסוק לדבר צחות שרי בלא שרטוט. ומיחו משמע בירושלמי דאסור בכל ענין, שאפילו באגרת שלמים היו מהפכים הפסוק ולא היו כותבים אותו ככתבו,

דקאמרין בפרק שלישי דמגילה: מהו מיכתב תרתין תלת מילין מן הפסוק? מר עוקבא שלח לריש גלותא דהוה דמיך וקאי: "ביומרי ישראל אל תשמו (ישראל אל) בעמים (אל) גיל". וחולק על התלמוד שלנו דקאמר בגיטין (ו, א) דשריטט וכתב ליה. רבי זעירא כתב: "ולא זכר יזאש המלך", ולא כתב בדכתיב "המלך יזאש". רבי ירמיה שלח כתב לרבי יודן: "לשונא את אוהבין ולאהוב את שונאין". שלח רבי אבהו: "אל תמר תמורות בתמוריההי היא עומדת ובקשנא למתקה ולשווא צרף צרוף" (ירמיה ו). רבי מנא שלח כתב לרבי אושעיא בר שמאי: "ראשיתך מעצה היה ואחריתך מאד שנואית" (איוב כ). מפי רבי. **אסור** לישב על גבי מטה. מספר תורה מונח עליה – בירושלמי בפרק "מי שמתר" אמרין: חיבה שהיא מלאה ספרים נותנה לראש המטה ואינו נותנה למרגלות המטה. רבי אבין בשם רב הונא: והוא שתהא מטה גבוהה עשרה טפחים, ולא ידו רגלי המטה נוגעין בתיבה. עד קאמרו: לא ישב אדם על גבי ספסל ספר תורה מונח עליה, ומעשה ברבי אליעזר כו'. אם היה נתון על גבי דבר אחר מותר. עד כמה? רבי אבא בשם רב הונא: טפה, רבי ירמיה בשם רבי יודא: כל שהוא. **דאמר** רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מותר לישב על גבי מטה שספר תורה מונח עליה – נראה להלכה כרבי יוחנן לגבי רב הונא. דאפילו לגביה רב רביה הלכה כמותו, כדאמר (ביצה ד, א). ותלמידי דרב הונא לא סברי כותיה. דבעי לאותובי ספר תורה אפורייה בפרק בתרא דמועד קטן (כה, א). מפי רבי. **כתבה** אגרת פסולה מאי טעמא אחרי כתיבה כתיבה מספר – פירש בקונטרס: איגרת – בלא שרטוט. וקשה: דלעיל אמרין שרטוט של מזוזה הלכה למשה מסיני, והכא יליף כתיבה כתיבה! ומפרש רבינו תם: אגרת – מקרא ולא מסורה. שלא דקדק בחסירות ויתירות אלא באגרת בעלמא. והא דילין כתיבה כתיבה – לא כמו שפירש בקונטרס מיוכתב לה ספר כריתות, דכמה חסירות ויתירות יש בגט, "דיתרווייך" דיתבייך חמשה משה יודין, וגם חסירות כגון "למלך", ושרטוט נמי אשכחן דבעי בגט. ועוד, מ"ספר" הכתוב בגט לא: למעוטי אגרת. דלמפדת דבריה דהא דאנתה, וכן דאמרין בגיטין (בא, ב). ומיה, בפרק שני דגיטין (ב, ב) דאמרין ד"ספר" דגט אתא למעוטי שנים ושלושה ספרים. והוא הדין דנמעט נמי כתב אגרת, כמו בפרק שני דטוטה (ז, ב) דדרשין תרווייהו מ"ספר". ועוד יש לפרש, דילין הכא מסוטה, דנמעטין בפרק שני דטוטה כתבה איגרת מדכתיב "בספר". ובפירוש הקונטרס לשון אחר, דילין מכתוב זאת וזכור". וצריך עיון, אמאי לא ילפינן ליה גט כתיבה כתיבה דליפסול ביה? (ואו) מדכתיב ביה "ספר" ואין לפרש אגרת רוצה לומר בעמודים קצרים שאינם רחבים כשלש פעמים "למשפחותיכם", כדאמר לעיל (ל, א). ולא ירבה בדפין שניאה באגרת, דהא אמרין לעיל: מזוזה שעשאה שתים שלש ואתה כשירה. ואף על פי שפירשתי שצריך לדקדק בחסירות ויתירות. אין להקשות מזה דתנן בפרק "השואל" (בבא מציעא קא, ב) דמשכיר חייב בכל דבר שהוא מעשה אומן, ומשמע בגמרא דשוכר חייב במזוזה דחובת הדר היא, דהתם לא מיירי אלא בבנייני הבית. ומקום מזוזה נמי דהוי על השוכר, כדאמר התם משום דלא מעשה אומן. וקשה דאפשר בגובותא דקניא, היינו מעשה שהוא בגוף הבית עצמו. מפי רבי. **סכנה** ואין בה מצוה – פירש בקונטרס: כיון דעשאה שלא בחליכתה אין הבית משתמר מפני המזיקין, וקשה לרבינו תם: דאם כן הוה ליה למימר הכי: אבל העשויה שלא בחליכתה ונראה: דחללה במקל נזקק בה ראשו, דלאו דאנתה, וכן דאמרין בגיטין (רבא, ב) דלית בולטת ומכה בה ראשו. והא דאמר בפרק "השואל" (בבא מציעא קב, א): אפשר בגובותא דקניא, ופירש שם בקונטרס דתלי ליה בגובותא דקניא חלול – לא תלי ממש קאמר. מפי רבי. כתבה

דאם כתבן אדוכסוסטוס פסול, אבל מזוזה אקלף שפיר דמי. והא בעיא שרטוט – כדמפרש לקמן, ובתפילין לא אשכחן דבעי שרטוט! מרגס גריסין – ורוהטין הם בפי כל אדם ואין טועין בהם, הלכך אין צריך להעתיקם מספר אחר. **כף כרא ארעא** – כפה כר על הארץ. והניח ספר תורה עליו – לפי שהיה ספר תורה מונח על ראשו, והיה רוצה לישב על המיטה. ונתיב לו – מרוב צער כמו שהכינו נחש. על גבי קרקע – היה ספר תורה מושלך, דאיכא ביותל יתירא, לכך נצטער. כתבה אגרת – בלא שרטוט, ולא דקדק בחסירות ויתירות, כאגרת בעלמא. כתיבה כתיבה – "וכתבתם על מזוזות" "וכתב לה ספר כריתות". אי נמי, "כתוב זאת וזכור בספר", מה ספר בעי דקדוק – אף מזוזה בעיא דקדוק. תלמה – ללמורה על הפתח במקל. שנהיה אחורי הדלת – שקבעה בכותל אחורי הדלת. סכנה – מן המזיקים, שאין הבית משתמר בה עד שיקבענה בצורת הפתח כחליכתה. היו עושין כפונדקיותהן כן – פונדק היינו בית שלנין בו עוברי דרכים בדרך, ואין חייבין במזוזה, דלאו דירת קבע הוא, כדנתיא לקמן ב"התבולת" וזמ, א: הדר בפונדק בארץ ישראל כל שלשים יום פטור מן המזוזה. ושל בית מונב המלך, כשהיו מהלכים בדרך נשאין מזוזות עמהם ותולין אותו בפונדק במקל עד הבקר וכו' למזוזה, לפי שלא היו דרין לעולם דירת קבע, אלא הולך היה מעיד לעיר במלכותו. בתוך חלל הפתח – ולא מבחוץ. פשיטא בשעריך כתיב – דהיינו מקום סגירת השער.

בבבב

דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מותר לישב על גבי מיטה שספר תורה מונח עליה, ואם לחשך אדם לומר: מעשה ברבי אלעזר שהיה יושב על המיטה ונזכר שספר תורה מונח עליה, ונשמט וישב על גבי קרקע, ודומה כמו שהכפישו נחש – התם ספר תורה על גבי קרקע הוה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כתבה אגרת – פסולה; מאי טעמא? אחת כתיבה כתיבה מספר. ואמר רב יהודה אמר שמואל: תלמה בנקל – פסולה; מאי טעמא? "בשעריך" בעינן. תניא נמי הכי: תלמה בנקל או שהניחה אחר הדלת – ספנה ואין בה מצוה. של בית מונב המלך היו עושין כפונדקיותהן כן, וכו' למזוזה. ואמר רב יהודה אמר שמואל: מצוה להניחה בתוך חללו של פתח. פשיטא, "בשעריך" אמר רחמנא! – סלקא דעתך אמינא, הואיל ואמר רבא: מצוה להניחה בבבב

בבבב

דְּבַתְּבִינְהוּ – שכתב את התפילין אֲדוּכְסוּסְטוּס – על דוכסוסטוס
אפילו בְּמָקוֹם בְּשֵׁר שוה הצד שכותבים בו על הקלף, וכל שכן אם
כתב על דוכסוסטוס במקום שיער.
הגמרא מביאה תירוץ נוסף על קושייתו: וְאִיִּבְעִית אִימָא – ואם
תרצה תוכל ליישב זאת כך, שכוונת הברייתא לתפילין ולמזוזה,
שאם כתב תפילין על דוכסוסטוס התפילין פסולות, ואם כתב
מזוזה על קלף המזוזה פסולה, ואין להקשות מדוע בברייתא
האחרת מבואר שהטעם שאין עושים מזוזה מתפילין הוא רק מפני
שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, מפני שדין 'שִׁינָה
בְּזָה וּבְזָה' תִּנְאִי הִיא – נחלקו בו תנאים, דִּתְנִיָא בברייתא, שִׁינָה בְּזָה
וּבְזָה – בתפילין ובמזוזה, שכתב תפילין על דוכסוסטוס ומזוזה על
קלף, פְּסוּלָא. רַבִּי [אָחָא מְבַשֵּׁיר אֶת הַמְּזוּזָה מִשּׁוּם רַבִּי] אָחָא בְּרַבִּי
חֲנִינָא, וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שרבי אחא אמר הלכה זו מִשְׁמִינָה
דְּרַבִּי (עקיבא) [עקיבא] בְּרַבִּי חֲנִינָא. והברייתא שאסרה לעשות
מזוזה מתפילין רק מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה
קלה, סברה שמזוזה שנכתבה על קלף כשירה.
הגמרא מקשה קושיא נוספת על דברי הברייתא שאין עושים
מזוזה מתפילין מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה.
מקשה הגמרא: וכי הטעם שאין עושים מזוזה מתפילין הוא רק
מפני שאין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה, הֲאֵא – אבל אם
היו מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה היו עוֹשִׂין מזוזה
מתפילין, וְהָא בְּעֵינָא – והרי מזוזה צריכה שְׂרִטוּת, כלומר צריך
לעשות בה חריצים על הקלף בכל השורות שבה כותבים את
הפרשיות, דָּאִמְר רַב מְנוּמִי בְּרַחֲמֵי אִמְר רַב הֵמָּא בְּרַחֲמֵי אִמְר
רַב, כֹּל מְזוּזָה שְׂאִינָה מְשׁוּרְטָטָה פְּסוּלָה, וְרַב מְנוּמִי בְּרַחֲמֵי יִידִיה
– עצמו אִמְר, שְׂרִטוּת שֶׁל מְזוּזָה הִלָּכָה לְמִשְׁחָה מְסִינָה, ואילו בתפילין
לא מצאנו שהן צריכות שרטוט, ואם כן אפילו אם היה מותר
להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה, היה אסור לעשות מזוזה
מתפילין מפני שאין משורטטות. מתרצת הגמרא: דִּין שְׂרִטוּת
בַּמְּזוּזָה תִּנְאִי הִיא – נחלקו בו תנאים, דִּתְנִיָא בברייתא, רַבִּי יְרֵמְיָה
אִמְר מִשּׁוּם רַבִּינִי, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת נִתְּבָחוּת שְׁלֵא מִן הֶתֶבֶת – הסופר
הכותבן אינו צריך להעתיקן מספר אחר, אלא יכול לכותבן על פי
זכרונו, וְאִין צְרִיכוֹת שְׂרִטוּת. והברייתא שביארה שהטעם שאין
עושים מזוזה מתפילין הוא רק מפני שאין מורידים מקדושה
חמורה לקדושה קלה, סברה שמזוזה אינה צריכה שרטוט.
הגמרא מבארת איך נפסקה ההלכה בענין שרטוט וכתובה מתוך
הכתב בתפילין ומזוזה: וְהִלָּכְתָּא – וכך הלכה למשה מסיני,
שֶׁתְּפִלִּין לֹא בְּעֵי – אינן צריכות שְׂרִטוּת, וּמְזוּזָה בְּעֵי – צריכה
שְׂרִטוּת, וְאִידִי וְאִידִי – וזה וזה, כלומר בין תפילין ובין מזוזה,
נִתְּבָחוּת שְׁלֵא מִן הֶתֶבֶת. מִאי מְעָמָא נִתְּבָחוּת שְׁלֵא מִתּוֹךְ הַכְּתָב,
משום שהן מִיָּרֵם גְּרִיסִין – רהוות בפי כל אדם, ואין טועים בהן.
הגמרא דנה האם מותר לשבת על מיטה שספר תורה מונח עליה:
אִמְר רַב חֲלָבָה, אָנָּא תוֹרִיתָה לְרַב הוּנָא – אני ראיתי את רב הונא

דִּתְנִיָא בְּרַחֲמֵי אִמְר רַב הוּנָא – שדיה יושב על מיטה שספר
תורה מונח עליה, וְכָף לְכַדָּא אִמְרָא – ונטל כד וכפה אותו על
הארץ וְאָנָּח עָלֶיהָ – והניח עליה את הספר תורה, וְהָדָר יִתִּיב –
ולאחר מכן התיישב בְּמִיטָתָהּ. מבארת הגמרא: קִסְכָּר רַב הוּנָא
שֶׁאִסּוּר לִישָׁב עַל גַּבִּי מִיטָה שֶׁסֵּפֶר תוֹרָה מוֹנֵחַ עָלֶיהָ, וְפִלְגָא – ונחלק
על דְּרִבְהָ בְּרַב בְּרַחֲמֵי, דָּאִמְר רַבָּה בְּרַב בְּרַחֲמֵי אִמְר רַבִּי יוֹחָנָן, מוֹתָר
לִישָׁב עַל גַּבִּי מִיטָה שֶׁסֵּפֶר תוֹרָה מוֹנֵחַ עָלֶיהָ, וְאִם לְחֶשֶׂד – לחש לך
אִמְר באוּחָן לְוִטֵּר תְּשׁוּבָה לְדַבֵּר זֶה עַל יְדֵי מְעָשָׁה שְׁהִיָּה בְּרַבִּי
אֲלֵעֲזָר שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב עַל הַמִּיטָה וְנוֹכַח שֶׁסֵּפֶר תוֹרָה מוֹנֵחַ עָלֶיהָ, וְנִשְׁמַט
וְיֹשֵׁב עַל גַּבִּי קָרָקַע, וְמֵרֹב עֲצָרוּ הִיָּה דוֹמָה כְּמִי שֶׁהִכִּישׁוּ נֶחֱשׁ, אִין
לְהִבִּיא רֵאשִׁי מִמַּעֲשָׂה זֶה, הֵתֵם – ששם סֵפֶר תוֹרָה עַל גַּבִּי קָרָקַע
הָיָה – היה מושלך, ויש בזה בוזין גדול לתורה ולכן היה מצטער
כל כך.
הגמרא חוזרת לבאר הלכות כתיבת מזוזה: אִמְר רַב יְהוּדָה אִמְר
שְׂמַיָא, כְּתִבָּה אֶת הַמְּזוּזָה כְּאֶגְרָת, דְּהִינּוּ בְּלֹא שְׂרִטוּת אִו שְׁלֹא
דְּקֶדַּק בְּחִסְרוֹת וְיִתִּירוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּהְיָה בְּכַתִּיבַת אִגְרָת, פְּסוּלָה. מִאי
מְעָמָא מְזוּזָה שְׁכַתוּבָה כְּאִגְרָת פְּסוּלָה, אֲתִיָא – דורשים גזירה שוה
'כְּתִיבָה' 'כְּתִיבָה' מִסֵּפֶר, שְׁבַמְזוּזָה נִאֲמַר (דברים ו ט) 'וְכָתַבְתֶּם עַל
מְזוּזוֹת בֵּיתְכֶם וּבִשְׁעָרֵיכֶם' וּבִגְט הַנִּקְרָא 'סֵפֶר' נִאֲמַר (שם כד א) 'וְכָתַב
לְךָ סֵפֶר בְּרִיתָתְךָ', או משום שֶׁנִּאֲמַר בְּסֵפֶר תוֹרָה (שמות יד ז) 'וַיֹּאמֶר
ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בְּסֵפֶר', וכשם שספר צריך שרטוט
ודקדוק בְּכַתִּיבּוֹ כֵּן מְזוּזָה צְרִיכָה שְׂרִטוּת ודקדוק בְּכַתִּיבָתָהּ.
הגמרא מבארת הלכות קביעת מזוזה: וְאִמְר רַב יְהוּדָה אִמְר
שְׂמַיָא, תִּלְאָה – את המזוזה בְּמַקְל שְׁבַתָּהּ, פְּסוּלָה. מִאי מְעָמָא
מְזוּזָה תִּלְוִיָּה בְּמַקְל פְּסוּלָה, 'בִּשְׁעָרֵיכֶם' בְּעֵינָן – צריך שהמזוזה
תהיה קבועה בשער עצמו, כְּמוֹ שֶׁנִּאֲמַר (דברים ו ט) 'וְכָתַבְתֶּם עַל
מְזוּזוֹת בֵּיתְכֶם וּבִשְׁעָרֵיכֶם' ומזוזה זו אינה קבועה בשער אלא תלויה
בְּמַקְל. תִּנְאִי גַּם כִּי – וכן שנינו גם בברייתא, תִּלְאָה בְּמַקְל או
שְׁהִיָּתָה בְּכוֹתֵל שְׁאֵחָר תִּלְלָתָהּ וְלֹא תַחַת הַמִּשְׁקוֹף, סְכָנָה יֵשׁ בָּהּ,
מפני שהבית אינו משתמר מן המזויקן כשהמזוזה אינה קבועה
בצורת הפתח כהלכתה, וְאִין כֵּה מְצִנָּה – ולא יצא בה ידי חובתה.
ומביאה הברייתא, הַאֲנָשִׁים שֶׁל בֵּית מוֹנֵכּוֹ הִמְלִיךְ הָיוּ עוֹשִׂין
בְּפִתְחוֹתֵיהֶן בֵּן – היו תולים מזוזה בְּמַקְל בְּמִקְוֵמוֹת לִינֵתָם כְּשֶׁהָיוּ
מֵהַלְכִים בְּדֶרֶךְ מַעִיר לְעִיר, כְּדִי לַעֲשׂוֹת זִכָּר לְמִזְוָה, שְׁהָרִי בֵּית
שׁוֹלֵמִים בּוֹ עוֹבְרֵי דְרָכִים בְּדֶרֶךְ פֶּטוּר מִן הַמְּזוּזָה מִפְּנֵי שֶׁאִינוּ דִּירַת
קִבֵּעַ, אִלָּא שְׁהָיוּ עוֹשִׂים זִכָּר לְמִזְוָה בִּאֲפוֹן כֹּזֶה.
דִּין נוֹסֵף בְּהַלְכוֹת קְבִיעַת מְזוּזָה: וְאִמְר רַב יְהוּדָה אִמְר שְׂמַיָא, מְצִנָּה
לְהִנִּיחָה – את המזוזה בְּתוֹךְ חֻלְלֵי שֶׁל מִתָּה וְלֹא מִבְּחוּץ. מִקְשָׁה
הַגְּמָרָא: שְׂשִׁימָא, הָרִי 'בִּשְׁעָרֵיכֶם' שְׁהוּא מְקוֹם סִגְרִית הַשַּׁעַר אִמְר
רַחֲמָנָא – נאמר בתורה ובפסוק 'וְכָתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְכֶם וּבִשְׁעָרֵיכֶם'
(דברים ו ט) ומחוץ לחלל הפתח אינו מְקוֹם סִגְרִית הַשַּׁעַר. מִתְרַצֵּת
הַגְּמָרָא: סְלָקָא דְעֵתָא אִמְיָנָא – היה עולה בדעתך לומר הוֹאִיל וְאִמְר
רַבָּא, מְצִנָּה לְהִנִּיחָה – את המזוזה

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג אלול, תשי"ז

ברוקלין.

האברך יחיאל מיכל שי

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מ"ג אלול מבשר טוב מפתחת שיעור בדא"ח בביה"כ חפץ חיים, ויהי רצון
שלא יסתפקו בהפעלות דעת עתה, ויוסיפו עליהם כהנה וכהנה ובפרט עתה דעת התעוררות הוא ימי
הסליחות והימים נוראים עליהם נאמר דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, ומובן ופשוט שאין
הני"ל פוטר את המתעסקים בזה מהתמדה ושקידה בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור וכו' ובאופן

המשך בעמוד רכ

לָךְ, ודרשו בגמרא (לפנן מ) מפסוק זה 'תעשה', ולא מן העשוי, כגון
 אם הטיל ציצית בבגד שיש בו שלש כנפות, ולאחר מכן הוסיף
 בבגד כנף רביעית, הציצית פסולה, מפני שהטלת הציצית נעשתה
 קודם שהבגד התחייב בציצית, ולאחר מכן כשהבגד התחייב
 במצות ציצית כבר היתה בו ציצית ולא היתה בו 'עשייה' בשעת
 חיוב, וכמו כן במוזזה, אם לקבע מוזזה במוזות המשקוף כשהן
 עדיין אינן קבועות בבית, הרי שקבע את המוזזה במקום שאינו
 מחייב במצות מוזזה, ולאחר מכן כשקבע את מוזות המשקוף
 בבית כבר היתה מוזזה קבועה בו.
 דין נוסף בהלכות קביעת מוזזה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, עֲשֵׂאָהּ אֶת
 הַמוּזָה כְּמִין נָגַר – כמו יתר או בריח, דהיינו שתחב אותה לארכה
 בתוך נקב שבצד הפתח כשהיא שוכבת, כמו שתוחבין יתר בכותל,
 פְּסוּלָהּ, משום שצריך לקבוע את המוזזה כשהיא עומדת. תמזה
 הגמרא: אֵינִי – האם כך הוא הדין, וְהָאֵל בִּי אֵתָא – והרי כשבא רב
 יצחק בר יוסף מארץ ישראל לבבל אָמַר, בּוֹלְהוּ מוּזָתָא דְּבִי רַבִּי –
 שכל המוזות בביתו של רבי כְּמִין נָגַר הוּן עֲבִידִין – היו תחובות
 בפתח כמו יתר, וְהָיִיתָ פִּתְחָא דְּעִיל בֵּית רַבִּי לְבִי מְדֻרְשָׁא – ואותו
 פתח קטן שהיה לרבי סמוך למקומו בבית המדרש והיה נכנס בו
 ולא בפתח הרגיל כדי שלא להטריח את התלמידים לעמוד בפניו
 כשיעבור לפניו, לֹא הָיָה לָהּ – לא היתה לו מוֹזָה כלל וְלֹאֲלֵן
 יתבאר הטעם, ומבואר שמוזזה העשויה כמין נגרי כשרה. מתרצת
 הגמרא: לֹא קָשְׁיָא, הָא דְּעִבְדִּין כְּפִתְחָא – מה שאמר רב, שמוז
 העשויה כנגר פסולה, מדובר באופן שהמוזזה תחובה כמו יתר,
 דהיינו כשהיא שוכבת, וְהָא דְּעִבְדִּין כְּפִתְחָא – והמוזות שהיו
 בביתו של רבי היו קבועות כמו העצם המחברת בין השוק והרגל,
 דהיינו שצד אחד של המוזזה היה עומד וצד אחד היה שוכב.
 הגמרא הביאה את דברי רב יצחק בר יוסף שבפתח בית מדרשו
 של רבי לא היתה קבועה מוזזה, ודנה כעת בדין זה. תמזה הגמרא:
 אֵינִי – האם כך הוא הדין שפתח של בית מדרש פטור ממוזזה, וְהָא
 הוּא פִּתְחָא דְּהוּא עִיל כַּהֲרֵ הוּא רַב הוּא רַב מְדֻרְשָׁא – והרי הפתח
 שהיה בו הונא נכנס בו לבית המדרש, וְהָיִיתָ לָהּ מוּזָה – היתה לו
 מוזזה. מיישבת הגמרא: הָוָא – פתח בית מדרשו של רב הונא,
 רָגִיל הָוָה – היה הפתח שבו היו רגילים להיכנס רוב באי בית
 המדרש, ולכן היה חייב במוזזה, דָּאֵמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כְּמוּזָה
 הֵלֵךְ אַחֵר הָרְגִיל – אם יש שני פתחים לחדר אחד, יש לקבוע מוזזה
 באותו פתח שבו רגילים יותר להיכנס ולצאת, אולם בפתח בית
 מדרשו של רבי לא היתה קבועה מוזזה משום שלא היו רגילים
 להיכנס בו רוב הנכנסים לבית המדרש אלא רבי לבדו.
 דין נוסף בהלכות קביעת מוזזה: אָמַר רַבִּי יוֹדָא אָמַר רַב מִתְנָא אָמַר
 שְׁמוּאֵל, מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ – את המוזזה בַּתְּחִלַּת הַשְּׁלִישׁ הָעֲלִיּוֹן של
 הפתח, דהיינו שמודדים שני שלישי פתח מהזקרקע, ובתחילת
 השליש השלישי יש לקבוע את המוזזה. וְרַב הוּנָא אָמַר, מְנַבְּתָא מִן
 הַתַּרְקֵק טַפַּח וּמִרְחִיק מִן הַתַּרְקֵק שְׁלֹמֶעֱלָה, כלומר מן המשקוף,
 טַפַּח, וְכָל הַתַּחֲתוֹן לִטְפַח הַתַּחֲתוֹן לִטְפַח הָעֲלִיּוֹן כְּשֶׁר
 לְמוּזָה. מִיתִיבִי – הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא, מְנַבְּתָא מִן
 הַתַּרְקֵק טַפַּח וּמִרְחִיק מִן הַתַּרְקֵק שְׁלֹמֶעֱלָה טַפַּח, וְכָל הַתַּחֲתוֹן לִטְפַח
 שִׁבִּין הַטַּפַּח הַתַּחֲתוֹן לִטְפַח הָעֲלִיּוֹן כְּשֶׁר לְמוּזָה, דְּכִרִי רַבִּי יְהוּדָה,
 רַבִּי יוֹסִי אָמַר, נִאֲמְרוּ בֵּאוּתָהּ פֶּרֶשָׁה שְׁתֵּי מִצְוֹת, תְּפִלִּין וּמוּזָה,
 בְּתַפְלִין נִאֲמַר (דברים ט) 'קִשְׁתֶּם לָאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטֶפֶת בֵּין
 עֵינֶיךָ', ובמוזזה נאמר בפסוק שלאחריו 'וְכַתְּבֶתֶם עַל מִזוֹת בֵּיתְךָ
 וּבִשְׁעָרֶיךָ', והקשו שתי המצוות זו לזו, מֶה קָשְׁיָהּ שֶׁל תְּפִלִּין
 מְנַבְּתָא הָרֵאשׁ, דהיינו במקום שמוחו של תינוק רופס, אֵף כְּתִיבָהּ
 שֶׁל מוּזָה מְנַבְּתָא, דהיינו סמוך למשקוף, וְקִשְׁתָּהּ – מוֹבֵן
 לְרַב הוּנָא, מִפְּנֵי שְׁהוּא דָּאֵמַר כְּרִבִּי יְהוּדָה שֶׁכָּל הַפֶּתַח מְלֻבָּד הַטַּפַּח
 הַתַּחֲתוֹן וְהַטַּפַּח הָעֲלִיּוֹן כֹּשֶׁר לְמוּזָה, אֵלָּא לְשְׁמוּאֵל דָּאֵמַר שְׁמִצְוָה
 לְקַבֵּעַ אֶת הַמוּזָה בְּתַחֲלִיל הַשְּׁלִישׁ הָעֲלִיּוֹן שֶׁל הַפֶּתַח, כְּמִנְיָן –
 כמו מי הוא סובר, לֹא כְּרִבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּרִבִּי יוֹסִי, שְׁהָיָה רַבִּי יְהוּדָה
 סובר שכל הפתח מְלֻבָּד הַטַּפַּח הַתַּחֲתוֹן וְהַטַּפַּח הָעֲלִיּוֹן כֹּשֶׁר
 לְמוּזָה, וְרַבִּי יוֹסִי סוֹבֵר שְׁצָרִיךְ לְקַבֵּעַ אֶת הַמוּזָה סְמוּךְ לְמִשְׁקוֹ.
 מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא כְּרִיב דְּרַב נָהֵן, לְעוֹלָם כְּרִבִּי יוֹסִי,

כְּפִתְחָא הַסְמוּךְ לְשְׁתֵּי הָרְבִים, דהיינו שאם היה חלל הפתח בעובי
 כמה טפחים, יש להניח את המוזזה בטפח הסמוך לרשות הרבים,
 אם כן היינו יכולים לומר שְׁכַּח דְּמִרְחֵק מְעַלִּי – כמה שהמוזזה
 רחוקה יותר מן הבית עדיף, קָא מְשַׁמְעֵן לָן שאין הדין כן, אלא יש
 לקבוע את המוזזה בתוך חלל הפתח.
 הגמרא מבארת דין נוסף בהלכות מוזזה: וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
 שְׁמוּאֵל, כְּתִיבָה אֶת הַמוּזָה עַל שְׁנֵי דְפִין – בשני עמודים, מקצתה
 בעמוד אחד ומקצתה בעמוד שני, פְּסוּלָהּ. מִיתִיבִי – הקשו בני
 הישיבה על דברי שמואל, שנינו בברייתא, כְּתִיבָה עַל שְׁנֵי דְפִין
 וְהַנִּיחָהּ שְׁנֵי סִיפִין – בשני צידי הפתח, פְּסוּלָהּ. מִדִּיִּיקָהּ הַגְּמָרָא:
 דְּבִרְבִּי הַבְּרִייתָא מְבֹאֵר שֶׁאִם הַנִּיחָהּ בְּשֵׁנִי סִיפִין פְּסוּלָהּ, הָא –
 אבל אם הניחה בְּסָף אֶחָד – בצד אחד של הפתח, המוזזה פְּשֻׁרָה,
 וְקִשְׁהָ עַל שְׁמוּאֵל שֶׁאִמְרָה שְׁמוּזָה הַכְּתוּבָה בְּשֵׁנִי עֲמוּדִים פְּסוּלָה
 אִפְּלִי אִם הִיא מוֹנַחַת בְּצַד אֶחָד. מֵתַרְצָת הַגְּמָרָא: אֵין כּוּוֹנָה
 הַבְּרִייתָא שֶׁרַק אִם הִנִּיחָה אֶת הַמוּזָה בְּשֵׁנִי סִיפִין הִיא פְּסוּלָה, אֵלָּא
 רְאוּיָה לְשְׁנֵי סִיפִין קָאֵמַר – הברייתא אמרה שמוזזה הכתובה בשני
 עמודים אִפְּלִי הִם בִּירֵיעָה אֶחָת אֵלָּא שֶׁהַשְּׂאִיר רוּחַ חֶלֶק בֵּינֵיהֶם,
 באופן שראויה המוזזה לחלק אותה לשני חלקים ולהניחם בשני
 צידי הפתח, המוזזה פסולה אף כשהיא מונחת על צד אחד, ונמצא
 שהברייתא מסייעת לדינו של שמואל.
 דין נוסף בהלכות קביעת מוזזה: נִאֲמַר תוֹרֵהָ (דברים ט) 'וְכַתְּבֶתֶם
 עַל מִזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ', ודרשו חכמים (לפנן לד) 'ביתך' –
 ביאתך, כלומר שמוזזה צריכה להיקבע דרך 'ביאתך', דהיינו
 מצד ימין של הכניסה אל הבית, ולא מצד ימין של היציאה
 מהבית. ולכן בבית שפתחו פתוח לרשות הרבים שדרך הכניסה
 היא מרשות הרבים אל פנים הבית, צריך לקבוע את המוזזה בצד
 ימין של הנכנס, בין אם הדלת נפתחת לצד פנים ובין אם היא
 נפתחת לחוץ. והוא הדין בשני חדרים זה לפנים מזה ובחדר אחד
 ההשתמשות תדירה יותר מהחדר האחר, המוזזה צריכה להיקבע
 מצד ימין של הכניסה לחדר שהשתמשות בו תדירה יותר. אולם
 בשני חדרים שכל אחד יש פתח לרשות הרבים וביניהם יש
 מחיצה המחלקת בין שני החדרים ובמחיצה זו יש פתח, לא ברור
 מהו צד הכניסה ומהו צד היציאה שהרי השתמשות שני החדרים
 שוה. ודנה הגמרא עתה היכן יש לקבוע בה את המוזזה.
 וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כְּמוּזָה הֵלֵךְ אַחֵר הָיִיב צִיר, כלומר
 יש לקבוע את המוזזה בצד הפתח שבו נמצא הציר, דהיינו
 שהחדר שיהיה נפתח לתוכו הוא העיקרי, ולכן יש לקבוע את
 המוזזה בימין הנכנס לאותו חדר. מבארת הגמרא: מָאי הָיִיב צִיר.
 אָמַר רַב אֲדָא, אֲבָקָתָא – החור שבמפתח הדלת שציר הדלת
 מסתובב בו. מבררת הגמרא: הָיִיב דְּמִי – באיזה אופן יש להניח את
 המוזזה בצד שבו נמצא ציר הדלת. מבארת הגמרא: כְּמוּזָה פִּתְחָא
 דְּבֵין תְּרֵי כְּתִי – פתח הנמצא בין שני בתים, כִּין כִּי נִגְרִי לְבִי נָשִׁי –
 כגון אדם החולק את ביתו לשני חדרים, חדר אחד שבו מהלכים
 אנשים וזים הנכנסים ויוצאים בביתו, וחדר אחר שבו נמצאת
 אשתו שתוכל לעשות מלאכתה בהצנע, ויש פתח בין חדר לחדר
 ושני החדרים פתוחים לרשות הרבים, ולפנן (לד) מבואר שיש
 לקבוע את המוזזה בצד ימין של הנכנס לבית, אולם בפתח כזה
 הנמצא בין שני בתים ונכנסים ועוברים בו משני צדדי, איננו
 יודעים איזה צד נחשב ביאה ואיזה צד נחשב יציאה, ועל זה אמר
 שמואל שהחדר שבו יש היכר ציר ואליז הדלת נפתחת הוא נחשב
 בית, ובצד ימין של הכניסה לחדר זה צריך לקבוע את המוזזה, אף
 שבכניסה מרשות הרבים אליהם אין חדר אחד יותר עיקרי
 מחבורו.
 הגמרא מביאה מעשה שמתבאר ממנו דין נוסף בהלכות קביעת
 מוזזה: רִישׁ גְּלוּתָא כְּנָא בֵּיתָא – בנה בית, אָמַר לִיה לְרַב נְהִמָן, קָבַע
 לִי מוּזָתָא בְּמוּזוֹת הַמִּשְׁקוֹף כִּדִּי שִׁישׁוֹמוֹ אַחֵר כִּךְ בְּפִתַח הַבַּיִת,
 אָמַר לוֹ רַב נְהִמָן, תְּלִי דְּשִׁי כְּרִישָׁא – הנה תחילה את הסיפין, כלומר
 את שתי מוזות המשקוף, וקבע אותם בבית, ולאחר מכן אקבע
 מוזזה על הסיפין שבפתח. וטעמו של רב נחמן הוא משום
 שלומדים מוזזה מציצית, ובציצית נאמר (דברים כב) 'גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה'

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"
תוספות

ומאי

תחילת שליש העליון דקאמר להרחיקה — שיותר לא ירחיקנה מן התקרה. וביירושלמי משמע בפרק שני דמגילה דכשהפתח גבהה דהרבה מניחה כנגד כתפיו. וחולק על התלמוד שלנו. מפי רבי.

דלית

לדו תקרה — פירוש: מקום שהפתח שוקף שם מלמעלה אינו שוה, אלא האבנים מן הכיפה אבן נכנסת ואבן יוצאת. וכענין זה

דלית ליה שקיפי — שאין שם מנחות, אלא האבנים בולטות כגון שני חומה. וכענין זה (ואיתא) בפרק קמא דעירובין (יא, א) גבי סוכה. ומה שפירש הקונטרס לשון אחר: דלית ליה תקרה — שאין הבית מקורה. קשיא: מי גרע משערי חצירות דחייבין במנחה, כדאמר פרק קמא דיומא (יא, א) מפי רבי.

איספלידי רבי מר — סוגיא דשמעתין מוכחא דהיינו אבסדרא. ולא כמו שפירש בקונטרס בפרק קמא דבבא בתרא (ו, א) דהיינו טרקלין נאה. ובערוך פירש דהיינו מערה, כדמחריגמין (תהלים ג) "בברז מנני שאול במערה" — באיספלידא. וסוגיא דבבא בתרא קשיא לפירוש הערוך, דמשמע ה"ש שיש באיספלידא כשורי וליבנו, ובמערה ליכא כשורי וליבנו ועוד, דקאמרין להם: מיעקרא איספלידא והשתא אינדרונא, פירוש: לפי שבנה אשיתא אפמא דאיספלידא. ואי איספלידא היינו מערה — אין לך חדר אפל ממערה מפי רבי.

אבסדרה ומרפסת דייבין במנחה — וכן משמע בפרק קמא דסוכה (ח, ב) דבית שער חייב במנחה, גבי שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו, דפרץ: ותיחוי חיצונה בית שער לפנימית ותתחייב במנחה. ותימה, דבפרק קמא דיומא (יא, א) תניא: יכול שאני מרבה אף בית שער אבסדרה ומרפסת? תלמוד לומר בית כו' ויש לומר: דהתם מדאורייתא והכא מדרבנן. והרב רבינו יצחק אלפס תירץ דהכא בפתוחה לבית. מפי רבי.

כשהוא

ומאי תחילת שליש העליון דקא אמר — להרחיקה, שלא להרחיקה מן הקורה של מעלה ויתר משליש. אמר רבא: מנחה להניחה במנחה הסמוכה לרשות הרבים. מאי טעמא? רבנן אמרי: כדי שפינע במנחה מיד, רב חנינא מפורא אומר: כי היכי דתנינמריה. אמר רבי חנינא: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם — מלך יושב במפנים ועם משמין אותו מבחוץ, מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, עבדיו יושבין במפנים והוא משמין מבחוץ, שנאמר: "ה' שומר ה' צלך על יד ימינך". דרש רב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא: העמיק לה טפח — פסולה. ליכא מסייעא ליה: הניחה בפצין או שטלה עליה מלבן, אם יש שם טפח — צריך מנחה אחרת, אם לא — אינו צריך מנחה אחרת! — כי תניא ההיא, בפתח שאחורי הדלת. — הא בהדיא קתני לה: פתח שאחורי הדלת, אם יש שם טפח — צריך מנחה אחרת, ואם לא — אינו צריך מנחה אחרת! — כיצד קתני. תנא: העמיד לה מלבן של קנים, חותך שפופרת ומניחה. אמר רב אחא בריה דרבא: לא שנו אלא שהעמיד ולבסוף חתך והניחה, אבל חתך והניח ולבסוף העמיד — פסולה, "תעשה" — ולא מן העשוי. ואמר רבא: הני פיתחי שימאי פטורין מן המנחות. מאי פיתחי שימאי? פליגי בה רב ריחומי ואבא יוסי, חד אמר: דלית להו תקרה, וחד אמר: דלית להו שקופי. אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא: אבסדרה פטורה מן המנחות, לפי שאין לה פצימין. — הא יש לה פצימין — חייב? לחיזוק תקרה הוא דעבידי! — הכי קאמר: אף על פי שיש לה פצימין — פטורה, שאין עשויין אלא לחיזוק לתקרה. אמר אביו: הווינא להו לאיספלידי דבי מר דאית להו פצימי ולית להו מנחותא, קסבר: לחיזוק תקרה הוא דעבידי. מיתבי: בית שער, אבסדרה, ומרפסת — חייבין במנחה! — באבסדרה דבי רב. — אבסדרה דבי רב פאינדרונא מעלייתא הוא! — באבסדרה רומיתא. אמר רחבה אמר רב יהודה: בי חזיון חייב בשתי מנחות. מאי בי חזיון? אמר רב פפא סבא משמיה דרב: בית שער הפתוח לחצר, ובתים פתוחין לבית שער. תנו רבנן: בית שער הפתוח לגינה ולקטניות — רבי יוסי אומר: נידון בקטניות, וחכמים אומרים: נידון בבית שער. רב ושמואל דאמרי תרוניהו: מנינה לבית כולו עלמא לא פליגי דחייב, מאי טעמא? ביאה דבית היא, כי פליגי — מבית לגינה, מר סבר: קטניות עיקר, ומר סבר: גינה עיקר. רבה ורב יוסף דאמרי תרוניהו: מבית לגינה דכולי עלמא לא פליגי דפטור, מאי טעמא? פיתחא דגינה הוא, כי פליגי — מנינה לבית, מר סבר: ביאה דבית הוא, ומר סבר: כוליה אדעתא

דתינפריה — לכל הבית מן המזיקין. על יד ימינך — דמנחה ליד הימין היא בכניסתו. העמיק — החור טפח, וקבע בו המנחה — פסולה. פצים — דהיינו סף מנחה של צורת הפתח. או שטלה עליה מלבן — לבנה, שלאחר שקבע המנחה בסף הדיסק מלבן בפתח כנגד הפתח, אם יש בעומק הפצים או באותו מלבן (שלה) שטלה על המנחה טפח, והשתא היא מנחה תחובה בעומק הכותל טפח — צריך מנחה אחרת כו'. מלה — לשון טלאי, פלשטריא. בפתח שאחורי הדלת — כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע, ושני פתחים מחוברים אחד לדרום ואחד למערב, וקבע מנחה (בפנים) (בפנים) בחלל פתח הדרומי, וכשהדלת (סתום הדו) פתוח (הדו) למערב אחורי הדלת, אם יש עובי בפצים המבדילן טפח בין פתח לפתח — צריך מנחה אחרת לפתח מערבי, והואיל ואין המנחות בחלל, ואם לאו — אין צריך מנחה אחרת, שהרי כמנחה באותו פתח עצמו. וכן שטלה מלבן לפצים משני צדדים, והמלבן ריבה את עביו והבדיל את הבדלתו. פירוש אחר: שדרך עשירים לעשות פתח אצל שער הגדול, שאין פותחים שער הגדול תמיד. והכי קאמר: או שטלה עליה מלבן ועשה אצל המלבן פתח אחר, אם יש בין פתח לפתח טפח — הוי שניהם חשובין, וצריך מנחה אחרת לקטן. הא בחדא קתני לה — בסיפא דההיא. כיצד קתני — והכי קאמר: הניחה בפצים או שטלה עליה מלבן, אם יש שם טפח כו', כיצד? כגון פתח פתחוהו שער הגדול תמיד. — כיצד? כגון פתח מנחות עץ ועשה צורת פתח של קנים. מלבן מנחות סף. חותך — חתיכה מאחד הקנים, שדן חלולים. ויתן המנחה באותו מקום חתך. אבל חתך בשפופרת — והניח מנחה בתוכה, ואחר כך העמיד המלבן בצידה — לא, משום תעשה ולא מן העשוי. פיתחי שימאי — מקולקלין ואשמים, כמו "זקן אשמאי" דאמרין בקדושין (לב, ב). תקרה — אסקופה עליונה. שקפי — מנחות. לישנא אחרינא: תקרה — שאין הבית מקורה, שקפי — אסקופה עליונה. פצימין = פתחים. אבסדרה — פתוחה דפנות סתומות בלא מדרס, והרביעית פתוחה לגמרי מתחת, אבל למעלה יש דופן מעט המחזיק את הסכך. והואיל ואין לה פצימין — אושיראיש, ואותה פתחה לא פתח הוא. הא יש לה פצימין חייבין — בתמיה, ואמאי? חזיון לתקרה הוא דעבידי הפצימין, ולא לשום פתח! אלא לחזוק תקרה — שלא תפול. אספלידי דבי מר אבסדראות דבי רבה. בית שער — בית קטן שעושין בצד שער חצירות, וישוב שם שומר הפתח. מרפסת = אולאריא. חייבת במנחה — מדרבנן, קשיא לאביו. הויא דקתני חייבת באבסדרא דבי רב — שיש לה ארבע דפנות אלא שאין מגיעות לסכך. אינדרונא = קמבריא. באבסדרא רומיתא — שער חלונות חלונות, וקורין *4*לויא. בית שער הפתוח לחצר כו' — בעי שתי מנחות, אחת

בפתח שמן בית שער לבתים, ואחת בפתח שמן החצר לבית שער. נידון בקטניות — וצריך מנחה. נידון בבית שער — (באורי) וכאורי, ואין צריך מנחה. מנינה לבית — באותו פתח שבין הגינה לבית שער — דכולי עלמא חייב, דביאת בית שער הוי, אותו שער שבו נכנסין מן הקטניות ולבית שער כשורצים ליכנס לגינה, ולהכי קרי ליה מבית לגינה. ולי נראה איפכא מנינה לבית היינו פתח הקטניות! שהבאים מן הגינה דרך בית שער נכנסין בו לקטניות — כולי עלמא לא פליגי דחייב. כי פליגי מבית לגינה — פתח החיצון שיוצא מבית (שער) לגינה, שהיוצאין מן הבית דרך בית שער יוצאין בו לגינה. מר סבר עיקר בית שער כו' — לשם כניסת קטניות נעשה, והוי כשאר בית שער דעלמא, שהיבין כל פתחיו במנחה. ומר סבר עיקר בית שער לגינה נעשה — ליציאה מקטניות לגינה, והלכך נידון כאורי ולא בבית שער. (מר סבר הפתח לשם קטניות עבידא וחייב במנחה, ומר סבר עיקרו לשם גינה עביד ופטורה). לישנא אחרינא, ועיקר דהיא: מנינה לבית, אם כשהוא פתוח פתח מנינה לבית, דהיכר ציר הוי בבית — דכולי עלמא לא פליגי דחייבת. קטניות עיקר — וחייב, ואף על גב דציר סובב בגינה. דכי אמרין לעיל הלך אחר היכר ציר — הני מילי בפתח דבין תרי בתי, דתרווייהו עיקר, אבל הכא עיקר קטניות, ולשמה נעשה — חייב. ומר סבר: עיקרו לשם גינה עביד, ופטור. והולכתא

מנחות דף לג עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה - עוז והדר" (ליום רביעי) רלא

בתחילה הָתֵּךְ את השופרת וְהִנֵּה בתוכה את המזוזה כשעדיין
לא היה שם מלבן של צורת הפתח וּלְכַסּוֹף הַעֲמִיד את המלבן
בפתח הבית, המזוזה פְּסוּלָה, משום שבמזוזה יש דין 'מַעֲשֶׂה וְלֹא
מִן הַעֲשׂוֹי', כלומר שצריך לקבוע את המזוזה בפתח לאחר שהוא
קבוע על ידי צורת פתח במזוזות ומשקוף שאז הבית מתחייב
במזוזה, אבל אם קבע מזוזה בפתח שעדיין אינו קבוע בבית, הרי
שקבע את המזוזה במקום שאינו מחויב במצות מזוזה, ולאחר מכן
כשקבע את הפתח בבית כבר היתה מזוזה קבועה בו ואין כאן
'תעשה' אלא 'מִן הַעֲשׂוֹי'.

דין נוסף בהלכות מזוזה: וְאִם רָכַב, הִנֵּי פִתְחֵי שִׁמְעָא - אותם
פתחים מקולקלים פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה. מבררת הגמרא: מֵאֵי פִתְחֵי
שִׁמְעָא. פְּלִיגֵי בָּהּ - נחלקו בזה רב ויהושע וְאִבָּא יוֹסֵי, חז' - אחד
מהם אָמַר דְּלִית לָהּ תַּקְרָה - שאין להם משקוף, וְחז' אָמַר דְּלִית
לָהּ שְׁקוּף - שאין להם מזוזות המשקוף, כלומר שבמזוזות
המשקוף יש אכן יוצאת ואכן נכנסת.

דין נוסף בהלכות מזוזה: אָמַר רַבָּה בְּרַי שִׁילָא אָמַר רַב הֲסָדָא,
אֲכַסְרָהּ - כעין פרוודור שלפני הבית, שיש לה תקרה ושלוש
דפנות סתומות ללא פתח (חוץ מפתח הבית), והצד הרביעי פתוח
לגמרי ללא דופן מלבד מעט דופן למעלה המחזיק את התקרה,
פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, לִפִּי - מפני שְׁאִין לָהּ פְּצִימִין - עמודים בצידו
הפתח שישמשו כמזוזות המשקוף, ולכן הצד הרביעי הפתוח אינו
נחשב פתח. מקשה הגמרא: הָא - אבל אם יש לָהּ פְּצִימִין חִיבָתָהּ
במזוזה, וקשה, הלא פצמין אלו לחיזוק התקרה שלא תיפול הוא
דְּעֻבְדִּי ולא נעשו לשם פתח לשמש כמזוזות המשקוף, ואם כן גם
אכסדרה שיש לה פצמין צריכה להיות פטורה מן המזוזה.
מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר, אָף עַל פִּי שֵׁישׁ לָהּ - לאכסדרה
פְּצִימִין, פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מפני שְׁאִין עֲשׂוּיִין אֵלָּא לְחִיזוֹק לְתַקְרָה.
אָמַר אַבְרָהָם, חֲזִינָא לָהּ לְאִסְפְּלִידֵי דְבִי מִד - ראיתי את האכסדראות
שבבית רבה דאית להוּ פְּצִימִין וְלִית לָהּ מְזוּזָתָא - שיש להן פצמין
ואין להן מזוזה, משום ששָׁכְבָר רבה שהפצמין לחיזוק התקרה הוא
דְּעֻבְדִּי - הם עשויים, ולפיכך האכסדרה פטורה מן המזוזה.
מִיִּתְיָב, שנינו בברייתא, בֵּית שַׁעַר - בית קטן שעושים בצד שער
החצר ויושב בו שומר הפתח, אֲכַסְרָהּ וּמִרְפָּסָתָה שלפני פתחי
הבתים שבעליה ודרכה נכנסים לבתים, חִיבָתָהּ בְּמִזוּזָה מדרבנן,
וקשה על אבי (וכן על רב חסדא) שאמר שאכסדרה פטורה מן
המזוזה. מתרצת הגמרא: מה שמבואר בברייתא שאכסדרה חייבת
במזוזה מדובר בְּאֲכַסְרָהּ דְבִי רַב - אכסדרה שיש לה ארבע דפנות
אלא שאינן מגיעות לתקרה, והיא חייבת במזוזה, אולם אכסדרה
שיש לה רק שלש דפנות פטורה מן המזוזה אף אם יש לה פצמין
בצד הרביעי שנועדו לחיזוק התקרה בלבד. מקשה הגמרא:
אֲכַסְרָהּ דְבִי רַב בְּאִינְדוּנָא מַעֲלִייתָא הוּא - היא כחדר גמור,
ומדוע נצרכה בברייתא לבאר שהיא חייבת במזוזה. מתרצת
הגמרא: בברייתא מדובר בְּאֲכַסְרָהּ רוֹמִיתָא - שכולה עשויה
חלונות חלונות, והרי היא כעין צריף, ומחדשת הברייתא שאף
שדפנותיה עשויות חלונות חלונות היא חייבת במזוזה.

הגמרא ממשיכה לבאר דיני מזוזה בבית שער: אָמַר רַבָּה אָמַר רַב
יְהוֹנָתָן, בִּי הַחֲזִיקִי חֲבִיב בְּשֵׁתִי מְזוּזָה. מבררת הגמרא: מֵאֵי בִּי
הַחֲזִיקִי. אָמַר רַב פֶּסָא סָבָא מְשֻׁמֵּיהּ דְרַב, בֵּית שַׁעַר הַתְּתוּחָה לְחֲצִיר
וּבְתוֹם פְּתוּחִין לְבֵית שַׁעַר, דהיינו בית שער הנמצא בין החצר
לבתים, ולא אומרים שכיון שבתים פתוחים לו בטל הבית שער
לגבי הבתים ואינו צריך מזוזה בפתח החיצון שמהחצר לבית שער,
אלא צריך לקבוע מזוזה גם בפתח שמהחצר לבית שער וגם בפתח
שמהבית שער לבתים.

תְּנִי רַבָּנָה, בֵּית שַׁעַר הַתְּתוּחָה מַצַּד אֶחָד לִגְנִיָּה - לגינת ירק וּלְקִטְוִינִית
- ומצד שני לחדר קטן, רַבִּי יוֹסֵי אָמַר, נִידוֹן בְּקִטְוִינִית וְחִיבִי
במזוזה, וְחֲכָמִים אָמְרִים נִידוֹן בְּבֵית שַׁעַר, כלומר כאורי הגינה,
ופטור מן המזוזה שהרי גינה פטורה מן המזוזה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור מחלוקת רבי יוסי

וּמֵאֵי תְּחִילַת שְׁלִישׁ הַעֲלִיזוֹן דְּקָא אָמַר שמואל, אין כוונתו שדווקא
שם צריך לקבוע את המזוזה, אלא שמואל דיבר לענין כמה אפשר
לְהַרְחִיקָה מהמשקוף, ואמר שִׁילָא לְהַרְחִיקָה מִן הַקְּוִיָּה שֶׁל מַעֲלָה
יותר מְשֻׁלֵּשׁ גובה הפתח.

דין נוסף בהלכות קביעת מזוזה: אָמַר רַבָּא, מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ את
המזוזה בְּשִׁפְסָף הַסִּמּוֹךְ לְרִשּׁוֹת הַרְבִּים, כלומר אם עובי הפתח רחב
ארבעה או חמשה טפחים, יקבע את המזוזה בטפח הסמוך לרשות
הרבים. מבררת הגמרא: מֵאֵי מַעֲמָא. רַבָּנָה אָמַר, הטעם הוא כִּי
שִׁפְסָפֵנּוּ בְּמִזוּזָה מִיד כשנכנס לביתו. רַב הִנֵּינָא מְסוּרָא אָמַר, הטעם
הוא כִּי הִיכִי דְתִנְיָמְרָה - כדי שהמזוזה שהיא שומרת על הבית
מפני המזיקים, תשמור את כל הבית וגם את כל חלל הפתח.

הגמרא מבארת שהמזוזה שומרת את הבית: אָמַר רַבִּי הִנֵּינָא, בּוֹא
וְרָא שִׁילָא בְּמִדַּת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִדַּת בְּשֵׁר וְדָם, מִדַּת בְּשֵׁר וְדָם
וְהַמִּלְכָּה יוֹשֵׁב בְּמַפְסָנִים - בתוך הבית, וְעַם - ועבדיו מְשַׁמְרִין אוֹתוֹ
מִכַּבּוּדוֹ, ואילו מִדַּת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוּ כֵּן, עֲבָדֵיו - עם ישראל
יוֹשְׁבִין בְּמַפְסָנִים - בתוך הבית, וְהוּא מְשַׁמְרֵן מִכַּבּוּדוֹ - על ידי המזוזה
שנמצאת מחוץ לבית, שְׁנֵאמַר (תהלים קכ"א ה') 'שְׁמֶרֶךָ ה' צִלְךָ עַל
יָד יְמִינֶךָ', ונרמז בפסוק זה שהקדוש ברוך הוא שומר את עם
ישראל על ידי המזוזה שנמצאת בצד ימין של הנכנס לבית.

דין נוסף בהלכות קביעת מזוזה: דָּרַשׁ רַב יוֹסֵף בְּרִיהּ דְּרַבָּא מְשֻׁמֵּיהּ
דְּרַבָּא, הַעֲמִיק לָהּ מִסָּפַח - חקק חור במזוזות המשקוף בעומק טפח
והכניס בו את המזוזה, פְּסוּלָה. הגמרא מביאה ברייתא מסייעת
לדברי רבא: לֹא מִיָּעָא מְסִיעָא לִיה - האם נאמר שברייתא זו מסייעת
לדברי רבא, ששנינו בברייתא, הִנִּיחָהּ בְּפִצְצִין - קבע את המזוזה
בתוך מזוזת המשקוף או שְׁפִלָּה עֲלֶיהָ מִלְבָּן - לְבָנָהּ, שלאחר שקבע
את המזוזה הוסיף מלבן על מזוזת המשקוף ונמצא שהמזוזה
שקבע שקועה בפנים, אִם שֶׁשׁ מִסָּפַח בעומק הפצין או בבליטת
אותה לבנה שהוסיף על מזוזת המשקוף, לא יצא ידי חובתו במזוזה
זו וצָרִיךְ מְזוּזָה אַחֲרָהּ, אִם לֹא - ואם אין שם טפח אֵינוּ צָרִיךְ מְזוּזָה
אַחֲרָהּ. הרי מבואר בברייתא בדברי רבא, שהמזוזה הקבועה בעומק
טפח פסולה. דוחה הגמרא: כִּי תִנָּא תִּהְיֶה - ברייתא זו אינה
עוסקת במזוזה העמוקה טפח בתוך מזוזת המשקוף, אלא בְּפִתְחָהּ
שְׁאֲחֻרֵי הַדֶּלֶת - במקרה שיש בזוית דרומית מערבית של הבית
קורה קבועה ושני פתחים ססמוכים זה לזה מוחתכים בו, האחד
לצד דרום והשני לצד מערב, והקורה משמשת כמזוזת המשקוף
לשני הפתחים, ובקורה זו תלויה הדלת של הפתח הדרומי,
ובשהדלת של צד דרום פתוחה נמצא הפתח המערבי מאחורי
הדלת, והגידול בברייתא הוא במקרה שקבע מזוזה בקורה זו בחלל
הפתח הדרומי, האם המזוזה מועילה גם לפתח המערבי או לא,
ואמרה הברייתא שאם הקורה שבין הפתחים עבה בשיעור טפח
או שהוסיף לבנה על הקורה ועוביה נדיה טפח, המזוזה אינה
מועילה לפתח המערבי וצריך לקבוע בו מזוזה נוספת, מפני
שהקורה שעוביה טפח מבדילה בין הפתחים, אולם אם הקורה
אינה עבה טפח וגם לא הוסיף עליה לבנה ברוחב טפח, שני
הפתחים נחשבים כפתח אחד והמזוזה הקבועה בחלל הפתח
הדרומי מועילה גם עבור הפתח המערבי.

מקשה הגמרא: הָא בְּהִירָא קִתְּנִי לָהּ - הלא שנינו דין זה במפורש
בהמשך אותה ברייתא, פִּתְחָהּ שְׁאֲחֻרֵי הַדֶּלֶת, אִם שֶׁשׁ מִסָּפַח צָרִיךְ
מְזוּזָה אַחֲרָהּ, וְאִם לֹא אֵינוּ צָרִיךְ מְזוּזָה אַחֲרָהּ. מתרצת הגמרא:
בִּיצֵד קִתְּנִי - המשך הברייתא הוא פירוש של תחילתה, כלומר
לאחר ששנינו את הדין כשהניחה בפצין או שטלה עליה מלבן,
מבארת הברייתא, כיצד, כגון פתח שאחורי הדלת.

דין נוסף בהלכות קביעת מזוזה: תִּנָּא בברייתא, אִם אֵין לוֹ מְזוּזָה
המשקוף של עץ וְהָעִמִּיד לָהּ מִלְבָּן - צורת פתח שֶׁל קְנִים חלולים,
חֲתוּתָהּ שְׁפוּפֶרֶת - חתיכה של קנה חלול ממזוזת המשקוף וּמְנִיחָהּ -
ומניח את המזוזה בתוך הקנה. אָמַר רַב אֶלְתָּא בְּרִיהּ דְּרַבָּא, לֹא שָׁנוּ
אֵלָּא באופן שְׁהָעִמִּיד בתחילה את מזוזת המשקוף בפתח הבית
וּלְכַסּוֹף הָתֵּךְ את השופרת וְהִנֵּה בתוכה את המזוזה, אֲכָל אִם

אֲדַעְתָּא דְּנִינָה הוּא דְּעֵבֶרְיָא – לצורך הגינה היא עשויה, ואף שיש
היכר ציר לצד הקיטונית אין הפתח חייב במזווה.
הגמרא מבארת אין נפסקה הלכה: אֲפִי וְרָבָא עֲבָדִי – עשו בְּרַבָּה
וְרַב יוֹסֵף, שאם יש היכר ציר לצד הגינה הפתח פטור מן המזווה,
ואם יש היכר ציר לצד הבית הלכה כחכמים שפטור מן המזווה,
וְרַב אֲשִׁי עֲבָדִי – עשה בְּרַב וְשְׁמוּאֵל לְחוּמָרָא, שאם יש היכר ציר
לצד הבית הפתח חייב במזווה, ואם יש היכר ציר לצד הגינה קבע
מזווה בפתח זה כדעת רבי יוסי. וְהִילָכְתָּא בְּרַב וְשְׁמוּאֵל לְחוּמָרָא,
שהמחלוקת היא באופן שיש היכר ציר לצד הגינה, וכרבי יוסי
שהפתח חייב במזווה.
דין נוסף בהלכות מזווה: אִתְּמַר, לול פְּתוּחָא מִן הַבֵּית לַעֲלִיָּה – כך
היה דרכם, שאם היו מדרגות בתוך הבית לעליה, היו עושים בבית
ארבע מחיצות מסביב למדרגות, כדי שלא ירד אדם לבית אלא
ברשות בעל הבית, וכן היו עושים בעליה ארבע מחיצות מסביב
למדרגות, כדי שלא יעלה אדם לעליה אלא ברשות בעל העליה,
ובמחיצות אלו יש פתח, ולפעמים היו עושים מחיצות רק בבית או
רק בעליה ואלו נועלים מכאן ואלו נועלים מכאן, אֲמַר רַב הוֹנָא,
אִם שֵׁשׁ לוֹ פֶּתַח אֶחָד, כלומר שיש מחיצות רק בבית או רק בעליה,
חַיִּיב בְּמִזְוֵה אַחֶת, ואם שֵׁשׁ לוֹ שְׁנֵי פִתְחִין, כלומר שיש מחיצות גם
בבית וגם בעליה, חַיִּיב בְּשְׁתֵּי מִזְוֹת בִּשְׁנֵי הַפִּתְחוֹת.
אֲמַר רַב פֶּפְא, שָׁמַע מִינָהּ מִדְּרַב הוֹנָא דִּין זֶה, הָאִי אִינְדִּירְנָא דְּאִית
לֵיהּ אֲרַבְעָה פִּתְחֵי – חדר שיש לו ארבעה פתחים, חַיִּיב בְּאַרְבַּע
מִזְוֹת. מקשה הגמרא: שְׁפִיטָא שֵׁשׁ לְקַבּוּעַ מִזְוֵה בְּכָל פֶּתַח.
מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא אלא באופן שאף על גב דְּרָגִיל לְהִיכַס
בְּהָד – באחד הפתחים, ובשאר הפתחים אין רגילים כל כך
להיכנס, גם הפתחים האחרים חייבים במזווה ואינם בטלים לפתח
שרגילים להיכנס בו.
דין נוסף בהלכות מזווה: אֲמַר אֲמִימַר, הָאִי פִּתְחָא דְּאֶקְרָנָא – פתח
הנמצא בקרן זוית של הבית, חַיִּיב בְּמִזְוֵה. אֲמַר לֵיהּ רַב אֲשִׁי
לְאֲמִימַר, מדוע פתח זה חייב במזווה. וְהָאִי לֵית לֵיהּ – והרי אין לו
פְּצִיזִין – עמודים שישמשו כמזוזות המשקוף. אֲמַר לֵיהּ אֲמִימַר
לְרַב אֲשִׁי, ראשי הכתלים שבצידי הפתח עֲרֵי פְּצִיזִין – אלו הם
הפצִיזִין של הפתח, ולכן חייב במזווה.
רַב פֶּפְא אִיקְלַע לְבֵי – נודמן לבית מִר שְׁמוּאֵל, הוּא הוּא פִּתְחָא
דְּלֵא הָהּ לֵיהּ – ראה פתח שלא היה לו אֵלָּא פְּצִיזִין אֶחָד מִשְׁמָלָא
– משמאלו של הפתח, דהיינו שהפתח היה ליד הקרן זוית, וכנגד
הקרן זוית בשמאל הכניסה לחדר היה פצִיזִין אֶחָד, אך הכותל
שבקרן זוית אינו נחשב פצִיזִין. וְעֲבָדִי לֵיהּ – ועשה לו מִר שְׁמוּאֵל
מִזְוֵה. אֲמַר לֵיהּ רַב פֶּפְא, בְּמָאן – כדעת מי עשית לפתח זה מזווה,
האם בְּרַבִּי מֵאִיר הסובר שגם פתח שיש לו פצִיזִין אֶחָד חייב במזווה
(כפי שיבואר בסמוך), הלא גם לדעת רבי מאיר פתח זה פטור מן
המזווה, אִימַר דְּאֲמַר – הרי מה שאמר רַבִּי מֵאִיר הוא רק כשהפצִיזִין
הוא מִיָּמִין הפתח ובו קבועה המזווה, אולם כשהפצִיזִין הוא
מִשְׁמָלָא הפתח מִי אֲמַר – וכי אמר רבי מאיר שחייב במזווה.
מבשרת הגמרא: מֵאִיר הָאִי – מגין שצריך לקבוע את המזווה בימין
הפתח. וְהָאִי נָאמַר בתורה (דברים טו) וְכִתְבְּתֶם עַל מִזְוֹת בֵּיתְכֶם
וּבִשְׁעֵרֵיכֶם, ודורשת הברייתא שהמזווה צריכה להיות במקום
בִּיאֲתָד – דרך כניסתו, מִן הַיָּמִין, דהיינו כשאתה בא לבית תהיה
המזווה בימין, שבתיבת בִּיתְךָ רְמוֹז עֵינֵי הַבֵּיאָה אל הבית. שואלת
הברייתא: אִתָּה אֲמַר מִן הַיָּמִין של הבא אל הבית, או אִינוּ אֵלָּא
מִשְׁמָלָא הבא אל הבית, שהרי בתיבה 'ביתך' רְמוֹז רק עֵינֵי הַבֵּיאָה
אל הבית ולא ימין או שמאל. משיבה הברייתא: תִּלְמוּד לִזְמַר
'בִּיתְךָ' שהמזווה צריכה להיות בימין. מבשרת הגמרא: מֵאִיר שְׁפִיטָא
– איך לומדים שהמזווה צריכה להיות בימין. אֲמַר רַבָּה, דְּרַב
בִּיאֲתָד – הדרך שבה אדם בא אל הבית היא מִן הַיָּמִין, משום דְּכִי
עָקֵר אֲיִישׁ פְּרָעִיָּה דִּימִינָא עָקֵר – שכאשר אדם עוקר רגליו להיכנס
הוא עוקר בתחילה את רגלו הימנית, וכיון שהמזווה צריכה להיות
במקום הביאה אל הבית כמו שנרמז בתיבה 'ביתך', היא צריכה
להיות בימין הפתח ששם מתחילה הביאה אל הבית. רַב שְׁמוּאֵל

בִּר אֶחָא קָמִית דְּרַב פֶּפְא מְשִׁמִּיה דְּרַבָּא בִּר עוֹלָא אֲמַר, שהדין
שהמזווה צריכה להיות בימין הפתח נלמד מִקְרָא – מפסוק זה,
סָפַר מִדְּעַם לְשֹׁם כָךְ (מלכים ב' יב') וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע בְּהֶן אִיוֹן אֶחָד וַיִּקַּב
חַר בְּרִלְתוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבֹאֵי אִישׁ בֵּית ה', וְנִתְּנוּ שָׁמָּה
הַכֹּהֲנִים שְׁמֵרֵי הַסֵּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַמּוֹכָא בֵּית ה', דהיינו שהכנסו
לעזרה מצד מזרח והולך למערב, היה רואה את הארון מימינו,
מפני שהארון היה אצל הקיר הצפוני, וממה שנאמר 'מימין בבוא
איש בית ה' משמע שכל דבר הנתון בדרך ביאה צריך להיות מצד
ימין של הבא אל המקום.
הגמרא מבארת את מחלוקת התנאים בדין שאין לו אלא
פצִיזִין אחד. מבררת הגמרא: מֵאִיר רַבִּי מֵאִיר, כלומר, היכן מצינו
שיטת רבי מאיר בדין זה. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא, בֵּית שְׁאִין לוֹ אֵלָּא
פְּצִיזִין אֶחָד, רַבִּי מֵאִיר מְחַיִּב בְּמִזְוֵה וְהַכְּמִים פּוֹטְרִין. מבארת
הגמרא: מֵאִיר שְׁפִיטָא דְּרַבָּנָן, 'מזוזות', בְּתִיב בִּפְסוּק וְכִתְבְּתֶם עַל
מִזְוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעֵרֵיכֶם (דברים טו), ומדייקים חכמים ממה שכתוב
'מזוזות' בלשון רבים ומיעוט רבים הם שנים, שכדי שפתח יתחייב
במזווה צריכים להיות לו שני פצִיזִין. מֵאִיר שְׁפִיטָא דְּרַבִּי מֵאִיר,
דְּתַנְיָא, נאמר (שם) וְכִתְבְּתֶם עַל מִזְוֹת, שוֹמֵעַ אֵי מִיּוֹנֵס מִזְוֹת
שְׁתֵּי, כלומר שכדי שפתח יתחייב במזווה צריך שיהיו לו שתי
מזוזות המשקוף, אבל בְּשִׁהּוּא – (הכתוב) אֲמַר 'מזוזות' בְּפִרְשָׁה
שְׁנֵי, שנשנתה בה מצות מלכות (שם יא ב), שְׁאִין תִּלְמוּד לִזְמַר –
שהכתוב לא היה צריך לכפול דבר זה, הִיוּ רַבִּי אֶחָד רַבִּי אֶחָד
רַבִּי אֶחָד רַבִּי אֶחָד אֵלָּא לְמַעַם, וּמַעַם הַכְּתוּב לְמִזְוֵה אַחֶת, כלומר
שגם פתח שיש בו רק מזוזת משקוף אחת חייב במזווה, דְּרַבִּי רַבִּי
יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אֲמַר, אִינוּ צְרִיךְ לדרוש רַבִּי אֶחָד רַבִּי אֶחָד
בְּשִׁהּוּא – (הכתוב) אֲמַר לגבי דם פסח מצרים 'עַל הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי
הַמִּזְוֹת', שְׁאִין תִּלְמוּד לִזְמַר – לא היה לתורה לכתוב את התיבה
'שְׁתֵּי' שהרי אנו יודעים שהותא היה היתע על שתי המזוזות
שנאמר 'המזוזות' בלשון רבים, ומיעוט רבים שנים, אלא מֵאִיר
תִּלְמוּד לִזְמַר 'שְׁתֵּי', וְהָ בְּתִיב אֶב – התיבה 'שתי' משמשת כאב
לתלמוד ממנה גם במקומות אחרים, שְׁבֵל מְקוֹם שְׁנָאֲמַר 'מזוזות' אִינוּ
אֵלָּא מִזְוֵה אַחֶת. עַד שִׁפְטָר לֵךְ הַכְּתוּב 'שְׁתֵּי' כמו בדם פסח
מצרים, וכיון שבמזווה לא נאמר 'שתי מזוזות', לכך גם פתח שיש
בו רק מזוזת משקוף אחת חייב במזווה.
הגמרא מבארת דין בהלכות כתיבת מזווה: תַּנּוּ רַבָּנָן, נאמר בתורה
(דברים טו) וְכִתְבְּתֶם עַל מִזְוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעֵרֵיכֶם, מבררת הברייתא,
יָבֹל בְּתִיבָה אַתְּ הַמִּזְוֵה עַל הָאֲבָנִים, כלומר על מזוזות המשקוף
עצמן, שכן היא משמעות הפסוק וְכִתְבְּתֶם עַל מִזְוֹת. משיבה
הברייתא: נֵאמַר בְּמָן לשון 'בְּתִיבָה' וְנֵאמַר לְחֵלָן לגבי גט לשון
'בְּתִיבָה' בפסוק (שם ד) וְכִתְבָה לֵךְ סֵפֶר בְּרִיתְךָ, מֵה לְחֵלָן הכתיבה
צריכה להיות עַל הַסֵּפֶר, שהרי נאמר 'ספר בריתות', אֵף בְּמָן
הכתיבה צריכה להיות עַל הַסֵּפֶר. שואלת הברייתא: או בְּכָל דְּרַבָּה
זו – שמה תלך בדרך אחרת ותלמד מלשון 'בתיבה' האמור במקום
אחר, נֵאמַר בְּמָן – במזווה לשון 'בְּתִיבָה', וְנֵאמַר לְחֵלָן לשון 'בְּתִיבָה'
בדברי משה רבינו לעם ישראל קודם שנכנסו לארץ ישראל,
בפסוק (שם ד) וְכִתְבְּתֶם עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת,
מֵה לְחֵלָן מדובר בכתיבה עַל הָאֲבָנִים, אֵף בְּמָן הכתיבה צריכה
להיות עַל הָאֲבָנִים. משיבה הברייתא: נִרְמָז לִמִּי דוֹמָה עֵינֵי הַמִּזְוֵה.
דִּין בְּתִיבָה של מזווה הַנּוֹהֶגֶת לְדוּרוֹת מְכַתִּיבָה של גט הַנּוֹהֶגֶת
לְדוּרוֹת, וְאִין דִּין בְּתִיבָה של מזווה הַנּוֹהֶגֶת לְדוּרוֹת מְכַתִּיבָה שְׁאִינָה
נוֹהֶגֶת לְדוּרוֹת אלא רק ימינו יהושע לאחר שעברו את הירדן. וכן
יש ללמוד שכל כתיבת 'ספר' צריכה להיכתב בדיו וּבְכָל שְׁנָאֲמַר
לְחֵלָן (רמיה לו יח) וַיֵּאמֶר לָהֶם בְּרִיךְ מִפְּנֵי וְקָרָא אֵלֵי אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְאֵין בְּתִיב עַל הַסֵּפֶר בְּדִין, ומאחר שלמדנו שמזווה וגט
צריכות להיכתב על 'ספר', לומדים מפסוק זה שהכתיבה צריכה
להיות דווקא בדיו.
מקשה הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רַב אֶחָא בְּרִית דְּרַבָּא לְרַב אֲשִׁי, רַבְּמָנָא
אֲמַר – התורה אמרה במפורש וְכִתְבְּתֶם עַל מִזְוֹת, וְאֵת אֲמִרָתָא

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לד עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רלג

כשהוא אומר מזוהת בפרשה שניה שאין תלמוד לומר – משמע קצת דכתיבי "מזוהת" מלא בשני וויץ, ולא "מזוהת" חסר, דהא רבי ישמעאל אית ליה יש אם למסורת בריש סנהדרין (ד, ב) גבי "לטפת". ומידו אין ראייה מזה, דהכי נמי אשכחן רבי עקיבא דאית ליה יש אם למקרא בהחיא ד"לטפת", ובפרק "כל שעה" (פסחים לו, א) אית ליה יש אם למסורת.

נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן כתיבה – ופירש בקונטרס: גבי נט, דכתיב "וכתב לה ספר כריתות". וקשיא: דהא תנן (גיטין ט, א): על עלה של זית ועל קרן של פרה כותבין, ודקאמר ספר – לספירת דברים! ונראה לפרש: דרדש מכתובה דפרשת סוטה, או מכתובה דמשנה תורה שהמלך כותב, דכתיב (דברים יז): "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר", ודיינו נהוג לדורות, ואם תאמר: אדרבה, נילף מגטו ויש לומר: דמזוהת וספר תורה חובת דורות, ומצות. מפי רבי. **כמה** שנאמר להלן כו' – פירש בקונטרס: כלומר, וצריכה לכתב בדיו, בין מזוהת בין גט, כמה שנאמר להלן, ותימה גדולה פירושו, דהא מכשירין גט בסיקרא ובסם (גיטין יט, א) מפי רבי. **וכתבתם** אומר קרא כתיבה תמה והדר על מזוהת – צריך הוא לדרשה דכתיבה תמה, דלא מצינו למימר: אמר קרא "וכתבתם" והדר "על מזוהת", דהכי נמי כתיבה דהאם "וכתבת על האבנים", ולא אמרין "וכתבת" והדר "על האבנים", אלא מכתובה תמה דרש, כדפירש הקונטרס דכתיבה תמה לא שייכא על האבנים, לפי שאינה מתקיימת. מפי רבי. לטפת

פרעיה – דימינא עקר. רב שמואל בר אבא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר, מהכא: "וַיִּקַּח יְהוֹדָע הַכֹּהֵן אֶרֶן אֶחָד וַיִּקַּב חֹר בְּדִלְתּוֹ וַיִּתֵּן אוֹתוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבֹאֵ אִישׁ בֵּית ה' וַנִּתְּנוּ שְׁמֹהּ הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרֵי הַסֵּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַמּוּכָא בֵּית ה'". מאי רבי מאיר? דתניא: בית שאין לו אלא פצים אחד – רבי מאיר מתייב במזוהת, ויחכמים פומרין. מאי טעמא דרבנן? "מזוהת" פתיב. מאי טעמא דרבי מאיר? דתניא: "מזוהת" – שומע אני מיעוט מזוהת שתיים, כשהוא אומר "מזוהת" בפרשה שניה – שאין תלמוד לומר, הוי ריבוי אחר ריבוי, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, מעטו הפתוב למזוהת אחת, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אינו צריך, כשהוא אומר: "על המשקוף ועל שתי המזוהת" – שאין תלמוד לומר "שתי", מה תלמוד לומר "שתי"? זה בנה אב, כל מקום שנאמר "מזוהת" אינו אלא אחת, עד שיפרט לך הפתוב שתיים. תנו רבנן: "וכתבתם" – יכול יכתובה על האבנים? נאמר פאן פתיבה ונאמר להלן פתיבה, מה להלן על הספר – אף פאן על הספר. או פלך לדרך זו: נאמר פאן פתיבה ונאמר להלן פתיבה, מה להלן על האבנים – אף פאן על האבנים! נראה למי דומה, דנין פתיבה הנוהגת לדורות מפתובה הנוהגת לדורות, ואין דנין פתיבה הנוהגת לדורות מפתובה שאינה נוהגת לדורות, וכמו שנאמר להלן: "ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני פתב על הספר בדיו". אמר ליה רב אחא ברבי דרבא לרב אשי, רחמנא אמר "על מזוהת", ואת אמרת: יילף פתיבה פתיבה? אמר קרא: "וכתבתם" – פתיבה תפה, והדר "על המזוהת". ומאחר דכתיב, האי גזירה שוה למה לוי? – אי לא גזירה שוה, הוה אמנא לכתבא אאבנא וליקבעה אסיפא, קא משמע לן. "ארבע פרשיות שבתפילין מעבבות זו את זו, ואפילו פתב אחד מעבבן". פשיטא! אמר רב יהודה אמר רב: לא נצרכא אלא לקוצו של יו"ד. – והא נמי פשיטא! – לא נצרכא אלא לאידך דרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב: כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה – פסולה. חנו

והילכתא ברב שמואל לחומרא – ומצריך מזוהת לתרויהו, דסבירא ליה ברבי יוסי. לול הפתוח מן הכית לעליה – וזה דרכן: ארובה באמצע העלייה ועולין לה מן הבית במעלות, ועושין ארבע מדיצות סביב המעלות למטה כדי שלא ירד אדם מן העלייה לבית כי אם ברשות בעליה, ועושין פתח במדיצות. וכן עושין בני עליה ארבע מדיצות סביב הארובה למעלה ובתוך פתח. אם יש לו שני פתחים – אחד בבית ואחד בעלייה כדפירשתי. אף על גב דרגיל בתר – מיניהו טפי. דהא דאמרן לעיל: הלך אחר הרגיל – הני מילי כגון תרי בני, ורגיל בתר – בטילה אידך לגביה, אבל תלתא לגבי חד לא בטלי. לשון אחר מתשובת הגאונים: הלך אחר הרגיל – שהיה רגיל בשני אדם רגילים לצאת ולבא בו, ולמעט פתחא דרבי שאינו עשוי אלא לו לבדו, ולאיתוי פתחא דרב הונא שהיה רגיל אף לאחרים. אבל שני פתחים או שלשה לחדר אחד וכולן נעשו לביתא כל בני הבית שהיו מרובין, ותשמש אחד בחדר תדיר והוצרכו לו פתחים הרבה – כולן חייבין במזוהת, ואף על פי שנתמעט תשמש ואינו צריכין עכשיו לכולן אלא לאחד מן. דאקרא – בקרן וזית של בית. והא אין לה פצימן – מזוהת, אלא ראשי הכתלים. עדי = דרי. כלומר, אלו ראשי הכתלים הן הן פצימן. פצימן אחד – שהיה הפתח אצל הוית, וציר הפתח הוא הוית ואין אצלו כלום, ואין לו פצימן אלא סף שסוגר בו. ברבי מאיר – מפרש לקמן, דמחייב מזוהת לבית שאין לו אלא פצימן אחד. מאי היא – מגלן דמזימן? ביאתך מן הימין – דרך ימין לביתה. דרך ביאתך – לביתה ולא ליציאתה. מימין בבוא איש בית ה' – כשהיה אדם נכנס לפתח עזרה מדרח והולך למערב – הוה ליה אותו ארון מימין. שהיה נתון אצל קיר צפוני של מזבח מימין בבוא אצל המזבח. אלמא דרך ימין הויה ביאה, וכל דבר הנחתן דרך ביאה צריך ליתנו מימין. מיעט הכתוב למזוהת – שאם אין בו אלא פצימן אחד – חייב, שאין תלמוד לומר שתי – דמעט מזוהת שתיים. להלן כתיבה – "וכתב לה ספר" (דברים כד). ולהלן כתיב – "וכתבת על האבנים". ספר כריתות נוהג לדורות – כתיבת אבנים הוראת שעה היתה. שנאמר להלן כו' – כלומר, וצריך לכתוב בדיו, בין במזוהת בין בגט, כמו שנאמר: "מפיו יקרא אל" וגו' כלומר, מהאי קרא נפקא דספר בדיו בעינן, רחמנא אמר על מזוהת – דמשמע: כתבם על הסף ממש, ולא באגרת. כתיבה תמה – ואין כתיבה תמה על העצים ואבנים, אלא על הסף. והדר – שימה במזוהת נורה שוה – כתיבה כתיבה. לכתבא אאבנים – יחקקה בסכין על האבנים, והויה כתיבה תמה. והדר ליקבעה – לאבן אסיפא בצורת הפתח, ואיקיים כתיבה תמה והדר על המזוהת. לטפת

את זו, ואפילו פתב אחד מעבבן". פשיטא! אמר רב יהודה אמר רב: לא נצרכא אלא לקוצו של יו"ד. – והא נמי פשיטא! – לא נצרכא אלא לאידך דרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב: כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה – פסולה.

אף שרבי היה הראש והיחיד בדורו בתורה ומצוות, מכלימקום נתקנא ברבי אלעזר בן דורדיא, מצד המעלה שבתשובה, שעלידה דווקא באים לגילוי בחינת יחידה.

ממאמר שבת פרשת נצבים-וילך, ה'תשכ"ז

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"
תוספות

לְמַטַּפַּת לטטפת לטוטפת — ב"שמע" וזיהה אם שמוע" כתיב: "לטטפת", ב"זיהה
כי יביאך" כתיב: "ולטוטפת" בספרים מדרשים, אבל בין פ"א לחי"ו לא
כתיב וי"ו. ויתמה: היכי משמע תרי"ו ואי הוה אמרין גורעין ומוסיפין ודורשין נחא,
אבל לא אשכחן אלא בתחילת חיבה ובסוף חיבה, בפרק שני דבבבס (כה, א) גבי
"ולקח מדם הפר", דדרשינן: דם מהפר יקבלנו. וכן

ונתתם את נחלתו לשאר" דדרשינן בפרק "ש"ש
נחליך" (בבא בתרא ק"א, ב): ונתת נחלת שאר
לו ומפרש רבינו תם: דד"ו קמא ד"ולטוטפת"
מוקמינן בסוף, כאילו כתיב "לטוטפות". כדאשכחן
בפרק "הזהב" (בבא מציעא נד, ב): שקליה ל"ו"
ד"ויסוף" הוה ליה "חמישית", והשתא מוקמינן ליה
באמצע חיבה וזוהי ליה "חמישית", ומוקמינן
ליה במקום יוד" באמצע חיבה. וקשה לפירוש,
דפריך בן תנאי: אי הכי נהי הקדש נמי דכתב
ד"ויסוף חמישית" כו' ומשני: דכי שקלת ל"ו"
ד"ויסוף" הוה ליה "חמישית". והשתא, לוקמיה
באמצע חיבה דליתיה "חמישית" והלכך נראה
דבשום פעם לא מוקמינן ליה אלא בסוף חיבה,
ככל הני שדבבתי: מפי רבי.

לְמוֹטַפַּת — נראה לשון טוטפת הוא
הראש אצל המצת, כמו "טוטפת"
וסריטיים" דפרק "במה אשה" (שבת נו, א) דהיינו
כלילא שמקפת כל המצת. אי נמי, נקרא טוטפת
על שם שהם בראש בין העצים, לשון הבטה,
כמו (מגילה ב, ב): שפיל ואויל בר אווח ויענידי
מסיפין. וכן ציץ לשון הבטה, על שם שהוא
למעלה מבין שתי ריסי עיניו. ותפילין נקרא עליו
ויכוח, כמו (סנהדרין מד, א): "ויפיל" — שעשה
פלילות עם קונו, על שם שהם עדות והוכחה
שהשם נקרא עליו ויראים ממנו. כגון דאמרין
לקמן (לה, ב): "וראו כל עמי הארץ כי שם
ה' נקרא עליך" וגו' — אלו תפילין שבראש.
מפי רבי, **טַטַּפ** בכתפי שתיים — להאי תנא לא
אמרין דליבעי שנים עשר בתים, דמסתבר ליה
שכתוב הכל בפסוק אחד, ולא אשכחן בתורה
שלא הוכחו תפילין אלא בארבע פרשיות. יש
גורסין "טוט", ומפרשין כי האי דאמרין במועד
קטן (טז, א): "טוט אסר טוט שרי" גבי שמע,
היינו שני תלמידים בכתבים אסורין ושנים אחת,
יכולין להתיר. ואין נראה, דהרי לא בית דין
נינהו. אלא בתקיעת שופר איירי, כדאמר התם:
בארבעה מאה שיפורי שמותיה ברק למרוח, אפיק
שיפורא ושמותיה. מפי רבי. **וּשְׁוִין** שנותן חוט
או משיחה בין כל אחת — היינו דוקא בכתובות
בעור אחד, אבל בארבעה עורות לא. ויש נוהגין

אפילו בארבעה עורות. מפי רבי. **וְהִקְרָא** קורא
כתובין בתורה, מוקדם מוקדם מאוחר מאוחר. הילכך, הא דקתני לעיל: "קדש" וזיהה כי
יביאך" מימין — מימינו של קורא קאמר, והשתא כשהוא קורא דכרכו מימינו לשמאלו
נמצא קורא קרא כסידרן. וקשה לרבינו תם: דאמאי פליגיה, שקרא שותין והראשונות
מימין וכל האחרונות משמאל? וזיה לו לומר: דראשונה מימין וכל אחרות משמאל, או
איפכא, דשלא ראשונות מימין ורביעית משמאל. כמו גבי נר מערבי דפרק "שתי הלחם"
(מנחות דל, ב) דיליף גדרות של מנורה מנורה ומערב מנחתם, מדכתיב בנר מערבי "לפני
ה'" — מכלל דכברו לא לפני ה', ולא אמרין: חצי הנרות לפני ה' וחצי האחר לאו
לפני ה' ומפרש רבינו תם: "קדש" וזיהה כי יביאך" מימין של קורא, ומשמאל של קורא הוי "שמע" מבחוץ, ואחריה "וזהה אם שמוע" מבפנים. ונחא השתא מה שחלקו. וכן
פירש רבינו חננאל בסנהדרין (פט, א): כל בית הדין שאינו רואה את האור פסול — כגון "קדש" ושמע", וכן רב האי גאון. וזיה מניח סימן — היות להדי, פירוש: "וזהה
כי יביאך" וזיה אם שמוע" פנימית זו אצל זו. וכן בתשובת הגאונים שכתב הרב רבינו יוסף טוב עלם. והאי דקאמר: הקורא קורא כסדרן — לאו כמו שפירש בקונטרס, כסדר
שכתובות בתורה, אלא מפרש רבינו תם דהוא סיום הברייא דכיצד סדרן, וקאמר שקרא כסדר שמונתין בתפילין מימינו לשמאלו, דהיינו: "קדש" וזיהה כי יביאך" וזיהה אם
שמוע" שמע", ואפילו לא יתא מן ברייתא אין קשה כלום. ובמכילתא משמע כפירוש הקונטרס, בפרשת "וזהה כי יביאך", דקתני התם: בארבעה מקומות מוכיז פרשת תפילין
— "קדש" וזיהה כי יביאך" שמע", מבאן אמרו: מצות תפילין ארבע פרשיות כו', ודור קתני: בתבן כסדרן, ואם כתבן שלא כסידרן יגזו, משמע: כסדר
ששנאן ברישא. ויש לדחות: דבכתבית הסופר קאמר, אבל אין קובעין בתפילין כסדר זה. ואין נראה כלל. ובשימושא רבא תיקון התפילין משמע כפירוש הקונטרס, וזה לשונה:
ומשו' פרשתא ד"קדש" מימין בביתא קמא, ופרשתא דבסמוך ליה בביתא תניינא "וזהה כי יביאך", ופרשתא ד"שמע" בשלישית, ופרשה ד"וזהה אם שמוע" ברביעית. מפי רבי.
תינורא

תָּנוּ רַבָּנֵי: "לְמוֹטַפַּת" "לְמוֹטַפַּת" "לְמוֹטַפַּת" - הָרִי פָּאן
אַרְבַּעַ, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: אֵינִי
צָרִיךְ, "טַטַּ" בְּכַתְפֵּי שְׁתֵּים, "פַּת" בְּאַפְרִיקֵי שְׁתֵּים. תָּנוּ
רַבָּנֵי: וְכֹל יִתְבָּהֶם עַל אַרְבָּעָה עוֹרוֹת, וְיִנְיָהֶם בְּאַרְבָּעָה
בָּתִּים בְּאַרְבָּעָה עוֹרוֹת? תַּלְמוּד לֹאֹמַר: "וְאִלְכָּרֶן בֵּין
עֵינֵיךְ" - וְכָרוֹן אַחַד אֲמַרְתִּי לָךְ, וְלֹא שְׁנֵים וְשִׁלְשָׁה
זְכוּרוֹת, הָאֵל פִּיצֵד? כּוֹתֵבֶן עַל אַרְבָּעָה עוֹרוֹת, וּמִנִּיתֶן
בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים בְּעוֹר אֶחָד. וְאִם כְּתֵבֶן בְּעוֹר אֶחָד
וְהִנֵּיתֶן בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים - יֵצֵא. וְצָרִיךְ שְׂיֵהָא רִיחַ
בְּיַנִּיתֶן, דְּבָרֵי רַבִּי, וְחֻכְמִים אֲוֹמְרִים: אֵינִי צָרִיךְ, וְשׁוּן,
שְׁנוֹתָן חוּט אוֹ מְשִׁיחָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת. וְאִם
אֵין חֲרִיצָן נִיכָר - פְּסוּלוֹת. תָּנוּ רַבָּנֵי: פִּיצֵד כּוֹתֵבֶן?
תַּפְּלָה שֶׁל יָד - כּוֹתֵבָה עַל עוֹר אֶחָד, וְאִם כְּתֵבָה
בְּאַרְבַּע עוֹרוֹת וְהִנֵּיתָה בְּבֵית אֶחָד - יֵצֵא. וְצָרִיךְ לְדַבֵּק,
שְׂאֵמָרִי: "וְהִיָּה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ", בְּשֵׁם שְׂאוֹת אַחַת
מִבְּחוּץ - כִּד אֹת אַחַת מִבְּפָנִים, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹדָה.
רַבִּי יוֹסִי אָמַר: אֵינִי צָרִיךְ. אֲמַר רַבִּי יוֹסִי: וּמוֹדָה לִי
רַבִּי יְהוֹדָה בְּרַבִּי, שְׂאֵם אֵין לוֹ תַּפְּלִין שֶׁל יָד וְיֵשׁ
לוֹ שְׁתֵּי תַּפְּלִין שֶׁל רֹאשׁ, שְׂפּוּלָה עוֹר עַל אַחַת מִתּוֹךְ
וּמוֹנִיתָה. - מוֹדָה? הֵינִי פְּלוֹנְתִּיתִיּוֹ! אֲמַר רַבָּא: מְדַבְּרִיו
שֶׁל רַבִּי יוֹסִי, חֹזֵר בּוֹ רַבִּי יְהוֹדָה. - אֵינִי? וְהָאֵל שִׁלְחָה
רַב חֲנִינָה מִשְׁמִיחָה דְּרַבִּי יוֹחָנָן: תַּפְּלָה שֶׁל יָד עוֹשִׂין
אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ, וְשֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל יָד,
לְפִי שְׂאֵין מוֹדִירִין מְקַדְּשָׁה חֲמוּדָה לְקַדְּשָׁה קְלָה! -
לֹא קָשִׁי: הָאֵל בְּעִתִּיקָתָא, הָאֵל בְּחֻדְתָּתָא. וְלִמָּאן דְּאֲמַר
הַזְמִנָּה מִלֵּיתָא הִיא - דְּאֵתְנִי עֲלֵיהּ מַעֲרִיקָא. תָּנוּ
רַבָּנֵי: פִּיצֵד סִדְרָן? "קִדְשׁ לִי" "וְהִיָּה כִי יְבִיאֲךָ" מִיָּמִין,
"שְׁמוּעַ" "וְהִיָּה אִם שְׁמוּעַ" מִשְׁמָאל. וְהִתְנִיָּא אֵיפְכָּא!
אֲמַר אַבְּי, לֹא קָשִׁי: פָּאן מִיָּמִינוֹ שֶׁל קוֹרָא, פָּאן מִיָּמִינוֹ
שֶׁל מְנִיָּה, וְהִקְרָא קוֹרָא כְּסִדְרָן. אֲמַר רַב חֲנִנְאֵל אֲמַר
רַב: הַחֲלִיף פְּרִשְׁיֹתֶיהָ - פְּסוּלוֹת. אֲמַר אַבְּי: לֹא אֲמַרְן
אֵלָּא

לשל יד. כגון דאתני עליה — מעיקרא לשל יד צריך להם. כיצד סדרן —
סדר הנחתן. כאן סיפין של קורא כאן מימינו של מניח — כשהקורא עומד
כנגד מניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה. והקורא קורא כסדרן — כסדר שכן
כתובין בתורה, מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר. הילכך, הא דקתני לעיל: "קדש"
וזהה כי יביאך" מימין — מימינו של קורא קאמר, והשתא כשהוא קורא דכרכו
מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן. והא דתנא איפכא, דמשמע "קדש" וזהה
כי יביאך" משמאל — אמנח קאמר, דהוא ימין של קורא. החליף — כדמפרש.

גוייתא
וכן
פירש
רבינו
חננאל
בסנהדרין
(פט, א):
כל בית
הדין שאינו
רואה את
האור פסול
— כגון
"קדש" ושמע",
וכן רב האי
גאון. וזיה
מניח סימן
— היות
להדי, פירוש:
"וזהה
כי יביאך"
וזהה אם
שמוע" פנימית
זו אצל זו.
וכן בתשובת
הגאונים
שכתב הרב
רבינו יוסף
טוב עלם. והאי
דקאמר: הקורא
קורא כסדרן
— לאו כמו
שפירש בקונטרס,
כסדר
שכתובות
בתורה, אלא
מפרש רבינו
תם דהוא סיום
הברייא דכיצד
סדרן, וקאמר
שקרא כסדר
שמונתין
בתפילין
מימינו
לשמאלו,
דהיינו: "קדש"
וזהה כי יביאך"
וזהה אם
שמוע" שמע",
ואפילו לא
יתא מן ברייתא
אין קשה
כלום. ובמכילתא
משמע
כפירוש
הקונטרס,
בפרשת
"וזהה כי יביאך",
דקתני התם:
בארבעה
מקומות
מוכיז פרשת
תפילין
— "קדש"
וזהה כי יביאך"
שמע", מבאן
אמרו: מצות
תפילין ארבע
פרשיות כו',
ודור קתני:
בתבן כסדרן,
ואם כתבן
שלא כסידרן
יגזו, משמע:
כסדר
ששנאן
ברישא. ויש
לדחות:
דבכתבית
הסופר קאמר,
אבל אין
קובעין
בתפילין
כסדר זה.
ואין נראה
כלל. ובשימושא
רבא תיקון
התפילין
משמע
כפירוש
הקונטרס,
וזה לשונה:
ומשו' פרשתא
ד"קדש" מימין
בביתא קמא,
ופרשתא
דבסמוך ליה
בביתא תניינא
"וזהה כי יביאך",
ופרשתא
ד"שמע" בשלישית,
ופרשה ד"וזהה
אם שמוע" ברביעית.
מפי רבי.
תינורא

למטפת למטפת לטוטפת הרי כאן ארבע — מכאן שכותב ארבע פרשיות בארבעה
בתים. טט בכתפי שתיים — באותו מקום קורין לשתיים "טט". על ארבע עורות —
ארבע חתיכות קלה, וניחנה בארבעה בתים של ארבע חתיכות קלה. בארבעה בתים
בעור אחד — שמפשיטין עגל קטן ולוקחים חתיכת עור ומניחין אותו בדפוס שיש
בו כמין וארבע אצבעות, ומניחין אותו לייבש
על הדפוס, ונותלין את הדפוס ונעשים בתים
מאלילין. ואם כתבן בעור אחד — שעשה עור
אחד וכתבו בו ארבע פרשיות, והניחן בארבעה
בתים של עור אחד כמה שפירשנו. וצריך שיאה
ריח בין הפרשיות — משכיבתם, שלאחר שכתבן
בעור אחד יחתוך מלמעלה העור כמין ארבע
אצבעות ויניחן בארבעה בתים וזיהה מדובק
למשו עור אחד, כדי שתאה פרשה אחת בבית
אחד. ביניהם — בתוך הארבעה בתים של עור
האחד. שנותן חוט או משיחה — בין כל בית
ובית. ואם אין חריצין — החריץ שבין כל בית
ובית, אם אינו ניכר מבחוץ — פסולה, כגון אם
עשה מחיצות הבתים מבפנים ואין חריץ ניכר
מבחוץ. כותבה על עור אחד — כל הארבע
פרשיות. בארבע עורות — בארבע אגרות. וצריך
לדבק — את הארבע אגרות ביחד, בתפירה, או
בדבק שקורין *גלדד. אות — סימן. וזיה לך
לאות — לפיכך לך לא יתא אלא אות אחת. וכי
הזו בפנים ארבע אגרות שאינם דבוקות ונתנות
בבית אחד, לאחרים שאין רואין אלא חיצון
חשוב את אחת, אבל כל המשמש בהן, וניכר
ממשן של ארבע אגרות לא אחת לבדה — הזו
שני אותות. אינו צריך — לדבק. יהודה רבי
— יהודה החכם. ויש לו שני — (ווגות) תפילין
של ראש העשויין בארבעה בתים. שפולה עור
על אחת מהן — על הארבעה בתים מכסה
עור אחד, ונראין בבית אחד. ומניחה — בידו,
אף על פי שאין מדבוקות בפנים. מתוך דבריו
של רבי יוסי נשמע שחזר בו רבי יהודה —
ואין צריך לדבק. תפילין של ראש המורה
קדושה — שרובו של "שרי" נעשה (בקשר)
בשל ראש — ש"ן דל"ת, אבל בשל זרוע אין
אלא יוד, ויש שם רצועה קטנה כשיעור רחב
אצבע ושיעור ראשה מעט כמין יוד. ועוד תנא
"וראו כל עמי" וגו', ותנא רבי אליעזר הגדול
אומר: אלו תפילין שבראש (מנחות לה, ב).
עתיקתא — שכבר נקשרו בראש, אסור להורידן
ולעשות של יד. ולמאן דאמר — בסנהדרין
בפרק "נגמר הדין" (מו, ב). הוזמנה מילתא היא
— ומשומנה לצורך הראש אין רשאי שנותנה
לשל יד. כגון דאתני עליה — מעיקרא לשל יד צריך להם. כיצד סדרן —
סדר הנחתן. כאן סיפין של קורא כאן מימינו של מניח — כשהקורא עומד
כנגד מניח הוי ימינו של זה לשמאל של זה. והקורא קורא כסדרן — כסדר שכן
כתובין בתורה, מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר. הילכך, הא דקתני לעיל: "קדש"
וזהה כי יביאך" מימין — מימינו של קורא קאמר, והשתא כשהוא קורא דכרכו
מימינו לשמאלו ונמצא קוראן כסדרן. והא דתנא איפכא, דמשמע "קדש" וזהה
כי יביאך" משמאל — אמנח קאמר, דהוא ימין של קורא. החליף — כדמפרש.

מנחות דף לז עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) רלה

תפילין של ראש שונים מתפילין של יד, שבתפילין של יד ארבע הפרשיות נמצאות בתוך בית אחד ובתפילין של ראש כל פרשה נמצאת בבית נפרד. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המקור לדין זה: תנו רבנן, נאמר בתפילין 'למטפת' 'למטפת' 'למטפת' ובפסוק 'והיו למטפת בין עיניך' (דברים יח) שבפרשת 'שמע ישראל', ובפסוק 'ולמטפת בין עיניך' (שמות יט טז) שבפרשת 'והיה כי יבאך', ובפסוק 'והיו למטפת בין עיניך' (דברים יא יח) שבפרשת 'והיה אם שמע' 'והיו למטפת בין עיניך' כלומר, בפרשיות שבתפילין נאמר של פעמים 'למטפות בין עיניך' שתי פעמים חסר 'למטפת' ופעם אחת מלא 'למטפות' כשתיבה זו נכתבה חסרה היא מלמדת על בית אחד שבתפילין, וכשנכתבה מלאה היא מלמדת על שני בתים שבתפילין, וכיון שנכתבה פעמיים חסר ופעם אחת מלא, לומדים שבתפילין של ראש צריך להניח את ארבע הפרשיות בארבעה בתים, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, אינו צריך לדרוש מספר החסרים והמלאים בתיבות 'למטפת' אלא בתיבה 'למטפת' עצמה נרמז דין זה, שתיבת 'מט' במקום ששמו כתפי פירושה שתיים, וכן תיבת 'פת' במקום ששמו אפריקן פירושה שתיים, ואם כן רמזו בתיבת 'למטפת' שבתפילין של ראש צריך לעשות ארבעה בתים.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת דינים נוספים בתפילין של ראש: תנו רבנן, יכול יכתבם לפרשיות התפילין על ארבע עורות – ארבע יריעות של עור ויניחם בארבעה בתים בארבעה עורות, כלומר שיעשה ארבעה בתים לתפילין מארבעה עורות נפרדים ובכל בית יניח פרשה אחת, ומנין שארבעת הבתים שבתפילין של ראש צריכים להיות מעור אחד ואו תפורים ביחד. תלמוד לומר ואמר (שמות יג ט) 'ולקרבן בין עיניך' וזרזו אחד אחרת לך ולא שנים ושלש וזרזו, הא כיצד יתקיימו שני הפסוקים, כותבין ואת ארבע הפרשיות על ארבעה עורות – ארבע יריעות של עור ומניחין בארבעה בתים בעור אחד, דהיינו שפרשיותם עגל קטן מעורו ולוקחים חתיכת עור ומניחים אותו בדפוס שיש בו כמין ארבע אצבעות, ומניחים את העור שיתייבש על הדפוס וממילא נוצרים בו ארבעה בתים מאלהים ובתוכם מניח הפרשיות. ואם כתבין (את ארבע הפרשיות) בעור אחד – ביריעה אחת והניחין בארבעה בתים, יצא ידי חובתו, כלומר שארבע הפרשיות צריכות להיות לכתחילה בארבע יריעות, אולם בדיעבד אם כתב אותן ביריעה אחת והכניס יריעה זו בארבעה בתים באופן שיבואר להלן, יצא. וכשוכותב את ארבע הפרשיות ביריעה אחת ומכניס יריעה זו בארבעה בתים, צריך להחיות את היריעה למלמלה בין פרשה לפרשה, וישאיר את היריעה מחוברת למטה, ותהיה היריעה נראית כמו ארבע פרשיות כדי שתהא כל פרשה בבית אחד וצריך שיהא ריוח גדול ביניהן – בין הבתים כדי שיהיה היכר, שכיון שארבע הפרשיות נכתבו ביריעה אחת צריך היכר גדול יותר מארבע פרשיות שנכתבו בארבע יריעות, דברי רבי. וכתבם אומרים, אינו צריך להשאיר ריוח גדול בין הבתים, אלא די בחוט או משיחה שיתן בין בית לבית. וישוין רבי וחכמים ששניהם סוברים שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת מהבתים, כדי שיהא היכר ביניהם, כלומר גם רבי שסובר שצריך שיהא ריוח גדול בין הבתים מודה לחכמים שצריך ליתן בין הבתים גם חוט או משיחה ואם אין חייצין של הבתים, כלומר החריץ שבין בית לבית, ניכר מבחוץ, התפילין פסולות.

הגמרא מביאה ברייתא הדנה כיצד יש לכתוב את הפרשיות שבתפילין של יד: תנו רבנן, כיצד כותבין את התפילין, תפלה של יד כותבת – את ארבע פרשיותיה על עור אחד – יריעה אחת של עור, ואם כתבם בארבע עורות – יריעות של עור והניחה בבית אחד, יצא ידי חובתו, וצריך לכתוב את ארבע היריעות בתפירה או בדבק חזק, ששם (שמות יג ט) 'והיה לך לאות על ירך', ולא נאמר לאותות, ומתיבת 'לך' דורשים שבשם שאות אחת מבחוץ – שתפילין של יד נראות לאנשים מבחוץ כאות אחת, שהרי יש לזן רק בית אחד, כך צריכות להיות אות אחת מכתבים, ואם הפרשיות כתובות ביריעות נפרדות, אף שנראות לאחרים מבחוץ כאות

אחת אולם לממשמש בהן ומרגיש שהן כתובות בארבע יריעות הן מורגשות כשתי אותות כשדופקות זו בזו, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אינו צריך לדבק את ארבע היריעות. אמר רבי יוסי, ומוקד ל' רבי יהודה כרבי שאם אין לו לאדם תפילין של יד ויש לו שתי תפילין של ראש, והרי בתפילין של ראש יש ארבעה בתים ואילו בתפילין של יד צריך להיות רק בית אחד, ששולח עור על אחת מהן ומשתי התפילין של ראש באופן שיהיו שתי ארבעת הבתים יחד נראים בבית אחד, ומניחה על ידו, אף שהפרשיות כתובות בארבע יריעות נפרדות ומנוחות בארבעה בתים. מקשה הגמרא: וכי רבי יהודה מודה לרבי יוסי שבדיעבד יצא אם הניח תפילין של יד שארבע היריעות שבדן נפרדות, הלא היינו פלוגתייהו – זו היא מחלוקתם של רבי יהודה ורבי יוסי. מתרצת הגמרא: אמר רבא, מדקדקו של רבי יוסי נשמע שהיה רבי יהודה מדעתו שצריך לדבק את היריעות בתפילין של יד, והודה לרבי יוסי שאף אם ארבע היריעות נפרדות יצא ידי חובתו.

מקשה הגמרא: איני – האם כך הוא הדין שמותר להניח תפילין של ראש על היד, והרי שלח רב חנניה משמיה דרבי יוחנן, תפלה של יד עושין אותה של ראש, ושל ראש אין עושין אותה של יד, לפי שאין מוידיון מקדושה חמורה לקדושה קלה, ותפילין של ראש קדושתן חמורה מתפילין של יד מפני שרובו של השם "שדי" נעשה בתפילין של ראש, האות ש"ן על הבית עצמו והאות דלית בקשר שברצועה, ואילו בתפילין של יד נעשה רק האות יו"ד בקשר שברצועה. ועוד, שנאמר (דברים כח) 'והיו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', ודרש רבי אליעזר הגדול (להלן לה) אלו תפילין שבראש. מתרצת הגמרא: לא קשיא, הא בעתיקתא – הדין שתפילה של ראש אין עושין אותה של יד מדובר על תפילין ישנות שכבר הונחו על הראש, וכבר חלה עליהם קדושה חמורה של תפילין של ראש, הא בעתיקתא – והדין שמותר לעשות מתפילין של ראש של יד מדובר על תפילין חדשות שעדיין לא הונחו על הראש, ועדיין לא חלה עליהן קדושה חמורה. והלכא דאמר ר' חזקיה מילתא היא, דהיינו שכל דבר שיוחד לצורך שיש בו קדושה, חלה עליו הקדושה משעה שיוחד לכך, ואם כן גם תפילין חדשות כיון שיוחדו לצורך תפילין של ראש, חלה עליהן קדושת תפילין של ראש ואסור להניחן על היד, צריך לומר דאיתן עליהו מעיקרא – שמתחילה התנהג עליהן שאם יהיה צריך יניחן על היד, ולכן מותר להניחן על היד.

הגמרא מבארת את סדר הנחת הפרשיות בתפילין: תנו רבנן, כיצד כותבין – כיצד הוא סדר הנחת הפרשיות שבתפילין, פרשת 'קדש ל' (שמות יג ב) ופרשת 'והיה כי יבאך' (שם יג יא) מימין, פרשת 'שמע' (דברים יד ו) ופרשת 'והיה אם שמע' (דברים יא יג) משמאל. מקשה הגמרא: והתניא אפסא – והרי שנינו ברייתא הפוכה, שפרשת 'קדש ל' ופרשת 'והיה כי יבאך' משמאל, ופרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמע' מימין. מתרצת הגמרא: אמר רבא, לא קשיא, כן מימינו של קורא וכן מימינו של מניח, דהיינו שבריתא אחת מדברת על מימין המניח ובריתא שניה מדברת על מימין הקורא שעומד כנגד המניח הוא וממילא ימין המניח הוא שמאל הקורא ושמאל המניח הוא ימין הקורא, והקורא קורא בפה – בסדר שהפרשיות כתובות בתורה, דהיינו כאשר העומד כנגד המניח קורא את הפרשיות, הן מנוחות מימינו לשמאלו לפי הסדר שבו הן כתובות בתורה, מימין 'קדש ל', לאחר מכן 'והיה כי יבאך', לאחר מכן 'שמע' ולאחר מכן 'והיה אם שמע', נמצא שהברייתא ששנינו 'שקדש ל' ו'והיה כי יבאך' מימין, ו'שמע' ו'והיה אם שמע' משמאל, מדברת כלפי הקורא שהם דווקא מימינו לשמאלו, ואילו הברייתא ששנינו 'שמע' ו'והיה אם שמע' מימין, ו'קדש ל' ו'והיה כי יבאך' משמאל, מדברת כלפי המניח.

הגמרא מבארת את דין התפילין שפרשיותיה אינן מנוחות לפי הסדר: אמר רב חנניאל אמר רב, תחילה פרשיותיה הניחן שלא לפי הסדר שהן כתובות בתורה, התפילין פסולות. אמר רבא, לא אסרין – לא אמרנו שהתפילין פסולות

שְׁחֹרֹת וּבִין לְבָנוֹת, אֲבָל אֲדוּמֹת לֹא יִעֲשֶׂה אוֹתוֹ, מִסְּנֵי גָּמָא – שְׁמָא
 יֹאמְרוּ שְׁהוּא מְגֵדֵר בְּבִשְׂרוֹ וְהִרְצוּעוֹת הָאֲדִימוֹ מִדָּם פְּצָעֵי, וְדָבָר
 אַחֵר – וְשְׁמָא יֹאמְרוּ שֶׁבַעֵל אֶת אִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהָיָה נִדָּה וְהִרְצוּעוֹת
 הָאֲדִימוֹ מִדְּמָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא
 שֶׁהָיָה קוֹשֵׁר תַּפְּסִילוֹ בְּלִשְׁנוֹת צִמְרָא שֶׁל תַּבְּלָת – הִצְבּוּעוֹת בְּחִבְלָתָא,
 וְלֹא אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא דָּבָר, וְכִי אִיפְשָׁר שְׁאוֹתָו צָדִיק רָאָה אֶת
 תַּלְמִידוֹ עוֹשֶׂה כֵן וְלֹא מִיָּחָה בּוֹ. אָמַר לוֹ, הֵן, לֹא רָאָה אוֹתוֹ, וְאִם
 רָאָה אוֹתוֹ, לֹא הָיָה מֵנִיחוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְכֵן מַעֲשֶׂה בְּהוֹרְקָנִים בְּנֵי שֶׁל
 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנִים שֶׁהָיָה קוֹשֵׁר תַּפְּסִילוֹ בְּלִשְׁנוֹת צִמְרָא שֶׁל
 אֲרֻגָּן – הִצְבּוּעוֹת בְּאֲרֻגָּן, וְלֹא אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנִים
 דָּבָר. וְכִי אִיפְשָׁר שְׁאוֹתָו צָדִיק רָאָה אֶת בְּנֵי עוֹשֶׂה כֵן וְלֹא מִיָּחָה בּוֹ.
 אָמַר לוֹ, הֵן, לֹא רָאָה אוֹתוֹ, וְאִם רָאָה אוֹתוֹ, לֹא הָיָה מֵנִיחוֹ לַעֲשׂוֹת
 כֵּן. מַקְשָׁה הַגִּמְרָא: קִתְּנֵי מִיָּהָ – מִכָּל מָקוֹם שֶׁנִּינוּ בְּבִרְיָתָא
 שֶׁאִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת אֶת רִצְעוֹת הַתַּפְּסִיל בֵּין יְרוּקוֹת וּבֵין שְׁחֹרֹת וּבֵין
 לְבָנוֹת. מִתְרַצָּת הַגִּמְרָא: לֹא קִשְׁיָא, כָּאֵן מִכְּפָנִים – בְּצֵד הַפְּנִימִי שֶׁל
 הִרְצוּעוֹת הַסִּמּוֹךְ לְבִשֵּׁר הִרְצוּעוֹת יְכוּלוֹת לְהִיטֵי יְרוּקוֹת אוֹ לְבָנוֹת,
 כָּאֵן מִכְּחוּץ – וּבְצֵד הַחִיצוֹנִי שֶׁל הִרְצוּעוֹת כֻּלְּפֵי הָאוֹרֵר הִרְצוּעוֹת
 צְרִיכוֹת לְהִיטֵי שְׁחֹרֹת. מַקְשָׁה הַגִּמְרָא: אֵי – אִם הִבְרִיתָא מִדְּבַר
 מִכְּפָנִים, מָאי נִגְמָא וְדָבָר אַחֵר, הֲלֵא אֵין רֹאִים אֶת הַצֵּבַע הָאֲדוּם
 שֶׁל הִרְצוּעוֹת. מִתְרַצָּת הַגִּמְרָא: אֵיכָא זִמְנִין דְּמִתְהַפְּקִין לֵיהּ –
 לַפְּעָמִים הִרְצוּעוֹת מִתְהַפְּכוֹת וְהַצֵּד הַפְּנִימִי עֵלּוֹל לְהִירָאוֹת כֻּלְּפֵי
 חוּץ.
 תָּנָא בְּבִרְיָתָא, תַּפְּסִילִין מְרֻבְּעוֹת, כְּלוֹמַר בְּתֵי הַתַּפְּסִילִין שְׁצִרִיכִים
 לְהִיטֵי מְרֻבְּעִים, הַמְקוֹר לָזֶה הוּא הֶלְכָּה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי. אָמַר רַב
 פִּשְׁאָה, הַתַּפְּסִילִין צְרִיכוֹת לְהִיטֵי מְרֻבְּעוֹת בְּתַפְּרָן – בְּרוּחַב הַתַּפְּסִילִין,
 כְּשֶׁתּוֹפֵר אֶת הַתִּיתוּרָא יִזְהַר שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ אֶת הַתִּפְרָה וְיִקְצֵר אֶת
 הַרוּחַב, וּבְאֶלְכָסוֹן – שִׁיחִיה הִרְבּוּעִי מְכוּון אֲוִרְכוֹ כְּרוּחַב, דְּהִינּוּ
 שְׁאוֹרֵךְ הַתַּפְּסִילִין יִזְהַר בְּדִיּוֹק כְּמוֹ רוּחַב הַתַּפְּסִילִין, עַד שֶׁהֶאֱלָכְסוֹן
 שֶׁל הַתַּפְּסִילִין יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים בְּשִׁיעוֹר הָאֱלָכְסוֹן שֶׁל
 מְרֻבֵּעַ שֶׁהוּא שְׁתֵּי מִסְּמִיּוֹת יוֹתֵר מִהֶרְחֹק וְהֵאֱרֹךְ.
 הַגִּמְרָא מְבִיאָה מִשְׁנֵה הַמְּסִיעֶת לְהִבְרִיתָא: לִימָא מִסְּנֵי לֵיהּ –
 הָאֵם נֹאמַר שֶׁמִּשְׁנֵה זֶה מְסִיעֶת לְהִבְרִיתָא, שְׁשֵׁנִינוּ בְּמִשְׁנֵה (מְגִילָה
 כֵּד), הַעֲוָשָׁה תַּפְּסִילָתוֹ – אֶת הַתִּיתוּרָא שֶׁל הַתַּפְּסִילִין שֶׁלֹּו עֲנֻלָּה כְּמוֹ
 דּוֹפֵן בִּיצֵה, יֵשׁ בּוֹה סְכָנָה שֶׁיִּכְנֹס בְּפִתְחָא וְיִכָּה אֶת רִאשׁוֹ בְּמִשְׁקוֹף
 וְיִכְנֹסוּ הַתַּפְּסִילִין בְּרִאשׁוֹ, וְאֵין בָּהּ מִצְוָה מִפְּנֵי שֶׁהִלְכָה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי
 שֶׁהַתַּפְּסִילִין תִּהְיֶינָה מְרֻבְּעוֹת. אָמַר רַב פִּשְׁאָה, אֵין לְהוֹכִיחַ מִמִּשְׁנֵה זֶה
 לְהִבְרִיתָא. מִפְּנֵי שֶׁתַּנְיִתִּין – מִשְׁנֵה מִדְּבַר בְּאֹפֶן דְּעֵבְדָא כִּי
 אֲמָנוּאֵל, שֶׁעָשָׂה אֶת הַתַּפְּסִילִין כְּמוֹ אָגוּז, שְׁבִית מוֹשְׁבָן שְׁהוּא
 הַתִּיתוּרָא מְחוּדָד בְּיוֹתֵר וְאֵין יֵשׁ גַּם חֹשֶׁשׁ סְכָנָה בְּדַבְּרָא, אֲבָל אִם
 עָשָׂאן עֲגוּלוֹת כְּמוֹ עֵגֶל אוֹ טְבַעַת יִתְכַּן שֶׁהֵן כְּשֵׁרֹת מִפְּנֵי שִׁישׁ לֶחֶן
 בֵּית מוֹשֵׁב, וְהִידְשָׁה הִבְרִיתָא שֶׁהִלְכָה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי הִיא שֶׁאֵין
 בְּאֹפֶן כּוֹה הַתַּפְּסִילִין פְּסוּלוֹת.
 אָמַר רַב הוֹנָא, תַּפְּסִילִין כָּל זֶמֶן שֶׁפְּנֵי מִכְּלָא קִימָתָא – שֶׁהַעוֹר שֶׁל
 הַבָּתִּים שֶׁלֹּם מִלְּמַעְלָה, אֵין עַל פִּי שִׁישׁ קָרַע בֵּין הַבָּתִּים, בְּשִׁירֹת.
 רַב הִקְדָּא אָמַר, נִפְסְקוּ – נִקְרְעוּ שְׁתֵּים – שְׁתֵּי דְּפָנוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים,
 וּפְנֵי טְבִילָא קִימָתָא, בְּשִׁירֹת, אֲבָל אִם נִקְרְעוּ שְׁלֹשׁ דְּפָנוֹת שֶׁל שְׁלֹשׁ
 בָּתִּים, פְּסוּלוֹת. אָמַר רַבָּא, הָא דְּאִמְרַת – מַה שֶׁאֲמַרְתָּ שֶׁאִם נִקְרְעוּ
 שְׁתֵּים הַתַּפְּסִילִין בְּשִׁירֹת, לֹא אֲמָרְן – לֹא אֲמַרְנוּ זֹאת אֲלָא אִם נִקְרְעוּ
 זֶה שְׁלֹשׁ בְּגָנֵד זֶה, כְּלוֹמַר שֶׁנִּקְרְעָה דּוֹפֵן שֶׁל בֵּית אַחֵד, וְלִידוֹ יֵשׁ בֵּית
 שֶׁלֹּם, וְלֹאֲחִירָיו נִקְרְעָה דּוֹפֵן שֶׁל בֵּית נֹסֶף, אֲבָל אִם נִקְרְעוּ זֶה בְּגָנֵד
 זֶה – שְׁנֵי בָתִּים סְמוּכִים, הַתַּפְּסִילִין פְּסוּלוֹת. וְזֶה בְּגָנֵד זֶה נָמִי – וְגַם
 בְּאֹפֶן שֶׁנִּקְרְעוּ שְׁנֵי בָתִּים סְמוּכִים, לֹא אֲמָרְן – לֹא אֲמַרְנוּ
 שֶׁהַתַּפְּסִילִין פְּסוּלוֹת אֲלָא בְּתַדְתָּא – בַּתַּפְּסִילִין חֲדָשׁוֹת, שְׁוֹדָא הַעוֹר
 מְקוּלָקֵל, אֲבָל בְּעִתְּקָתָא – בַּתַּפְּסִילִין יִשְׁנוֹת לִית לָן בָּהּ – אֵין לְחוּשׁ
 בּוֹה. אָמַר לִיה אֲבִי לְרַב יוֹסֵף, חִיכִי דְּמִיָּין דְּתַדְתָּא וְחִיכִי דְּמִיָּין
 עִתְּקָתָא – מִתִּי נַחֲשׁוֹבוֹת הַתַּפְּסִילִין חֲדָשׁוֹת וּמִתִּי נַחֲשׁוֹבוֹת יִשְׁנוֹת.
 אָמַר לִיה רַב יוֹסֵף, כָּל חִיכָא כִּי מִתְּלִי בֵּיה בְּשִׁלְחָא וְהָדָר חִלִּים –
 הֵיכֵן שֶׁאִם אוֹחוֹ בְּעוֹר וּמוֹתָח אוֹתוֹ וְלֹאֲחֵר מִכֵּן מִנִּיחָא אֶת הַעוֹר
 וְהוּא מִתְכוּוֹץ בְּחוּרָה, אֵלוֹ עִתְּקָתָא – יִשְׁנוֹת, וְאִידֵךְ – וּבְאֹפֶן
 הַפּוֹךְ, דְּהִינּוּ אִם אוֹחוֹ בְּעוֹר וּמוֹתָח אוֹתוֹ וְלֹאֲחֵר מִכֵּן מִנִּיחוֹ וְהַעוֹר
 אֵינוֹ מִתְכוּוֹץ בְּחוּרָה, אֵלוֹ תַּתְּקָתָא – חֲדָשׁוֹת.

אֲלָא אִם הַחֲלִיף גִּיּוּרָא לְבִרְיָתָא – פִּרְשָׁה פְּנִימִית וְעִשָּׂה אוֹתָהּ
 חִיצוֹנִית, וּבְרִיָּתָא לְגִיּוּרָא – וְאֶת הַחִיצוֹנִית עִשָּׂה פְּנִימִית, כְּגוֹן
 שֶׁנָּתַן אֶת פִּרְשָׁת 'וְהִיהָ כִּי יִבְיֹאךְ' בַּתַּפְּסִילִין קוֹדֵם פִּרְשָׁת 'קִדְשׁ לִי' אוֹ
 שֶׁהִקְדִּים פִּרְשָׁת 'וְהִיהָ אִם שְׁמוּעַ' לַפִּרְשָׁת 'שְׁמַע'. אֲבָל אִם הַחֲלִיף
 גִּיּוּרָא לְגִיּוּרָא – פִּרְשָׁה פְּנִימִית עִם פְּנִימִית, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּים אֶת
 פִּרְשָׁת 'שְׁמַע' לַפִּרְשָׁת 'וְהִיהָ כִּי יִבְיֹאךְ', וּבְרִיָּתָא לְבִרְיָתָא – אוֹ
 שֶׁהִחֲלִיף בְּרִשְׁמָא חִיצוֹנִית עִם חִיצוֹנִית, כְּגוֹן שֶׁנָּתַן אֶת פִּרְשָׁת 'וְהִיהָ'
 אִם שְׁמוּעַ' בְּשֶׁמֶלּוֹ שֶׁל מִנִּיחָא וְאֶת פִּרְשָׁת 'קִדְשׁ לִי' בִּימִינוֹ שֶׁל
 הַמִּנִּיחָא, לִית לָן בָּהּ – אֵין לְחוּשׁ בּוֹה.
 אָמַר לִיה רַבָּא לֵאבִי, מָאי שְׁמָא גִּיּוּרָא לְבִרְיָתָא וּבְרִיָּתָא לְגִיּוּרָא
 – כְּמָה שֶׁנִּזְכַּר כְּשֶׁהִחֲלִיף פִּרְשָׁה פְּנִימִית עִם חִיצוֹנִית וּפִרְשָׁה חִיצוֹנִית
 עִם פְּנִימִית דְּלֵא יֵצֵא יְדֵי חוּבְתָּהּ, מִשּׁוּם דְּהָךְ דְּבָעֵי לְמִיָּחוּ אִוִּירָא לֹא
 קָא חֲוִיָּא – שֶׁהִפְרָשָׁה שְׁצִרִיכָה לְרֹאוֹת אֶת הָאוֹרֵר, כְּלוֹמַר לְהִיטֵי
 חִיצוֹנִית, כַּעַת אֵינָה רֹאוּת אֶת הָאוֹרֵר אֲלָא הִיא פְּנִימִית, וְהָא דְּלֵא
 קָא בָּעֵי לְמִיָּחוּ אִוִּירָא קָא חֲוִיָּא – הִפְרָשָׁה שֶׁאֵינָה צְרִיכָה לְרֹאוֹת
 אֶת הָאוֹרֵר, כְּלוֹמַר שְׁצִרִיכָה לְהִיטֵי פְּנִימִית, כַּעַת הִיא חִיצוֹנִית
 וְרֹאוּת אֶת הָאוֹרֵר, אִם כֵּן, בְּרִיָּתָא לְבִרְיָתָא וּגִיּוּרָא לְגִיּוּרָא נָמִי –
 גַּם כְּשֶׁהִחֲלִיף פִּרְשָׁה חִיצוֹנִית עִם חִיצוֹנִית אוֹ פִּרְשָׁה פְּנִימִית עִם
 פְּנִימִית יֵשׁ לְפַסּוֹל אֶת הַתַּפְּסִילִין, מִשּׁוּם דְּהָךְ דְּבָעֵי לְמִיָּחוּ אִוִּירָא
 דְּמִיָּין קָא חֲוִיָּא אִוִּירָא דְּשִׁמְלָא – שֶׁהִפְרָשָׁה שְׁצִרִיכָה לְרֹאוֹת אֶת
 הָאוֹרֵר בְּצֵד יְמִין שֶׁל הַתַּפְּסִילִין, כְּלוֹמַר לְהִיטֵי נְתוּנָה בִּימִין, כַּעַת הִיא
 שְׁמֵאלִית וְרֹאוּת אֶת הָאוֹרֵר בְּצֵד שְׁמֵאל שֶׁל הַתַּפְּסִילִין, וְדִשְׁמֵאל קָא
 חֲוִיָּא אִוִּירָא דְּמִיָּין – וְהִפְרָשָׁה שְׁצִרִיכָה לְרֹאוֹת אֶת הָאוֹרֵר בְּצֵד
 שְׁמֵאל שֶׁל הַתַּפְּסִילִין, כְּלוֹמַר לְהִיטֵי נְתוּנָה בְּשִׁמְלָא, כַּעַת הִיא יְמִנִית
 וְרֹאוּת אֶת הָאוֹרֵר בְּצֵד יְמִין שֶׁל הַתַּפְּסִילִין, אֲלָא לֹא שְׁמָא – אֵין הַדִּין
 שׁוֹנֵה בֵּין אִם הַחֲלִיף פְּנִימִית עִם חִיצוֹנִית וְחִיצוֹנִית עִם פְּנִימִית, וּבֵין
 אִם הַחֲלִיף פְּנִימִית עִם פְּנִימִית אוֹ חִיצוֹנִית עִם חִיצוֹנִית, וּבְכָל אֹפֶן
 שֶׁהִפְרָשִׁית שֶׁלֹּא כְּסֻדְרָן, הַתַּפְּסִילִין פְּסוּלוֹת.
 הַגִּמְרָא מְבִארָת דִּינִים נֹסְפִים בְּהַלְבוֹת תַּפְּסִילִין: וְאָמַר רַב הִנְנָאֵל
 אָמַר רַב, תִּיתוּרָא דְּתַפְּסִילִין – לְאֲחֹר מְכַנְּסִים שֶׁל הִרְצוּעוֹת שֶׁבֵּהן
 כְּתוּבוֹת הַפְּרָשִׁיּוֹת לְחוּץ הַבָּתִּים, חוֹתְכִים אֶת הַעוֹר שֶׁסְּבִיב הַבָּתִּים
 בְּשִׁלּוּשָׁה מִצְדָּדֵי, וְאֶת הַעוֹר הַנּוֹתֵר בְּצֵד הַרְבִּיעִי מְקַפְּלִים וּמְנִיחִים
 אוֹתוֹ עַל הַצֵּד הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַתַּפְּסִילִין, וְתוֹפְרִים אֶת שְׁלוֹשַׁת הַצְּדָדִים
 שֶׁל הַבֵּית עִם הַעוֹר הַמְּקוּפֵּל, וְהוּא בֵּית מוֹשְׁבּוֹ שֶׁל תַּפְּסִילִין, וְנִרְאָה
 כְּעֵין דָּף שֶׁל גֶּשֶׁר, וְנִקְרָא 'תִּיתוּרָא', וְהַמְקוֹר שְׁצִרִךְ לַעֲשׂוֹת כֵּךְ
 הוּא הֶלְכָּה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי.
 אָמַר אֲבִי, מַעֲבָרָתָא דְּתַפְּסִילִין – בְּמָקוֹם הַכִּיפּוֹף שֶׁל הַעוֹר וְשֶׁהִמְשָׁכוּ
 הוּא תִּיתוּרָא יֵשׁ לְחַשְׁאֵי רִיחַ בֵּין הַעוֹר הַעֲלִיּוֹן לְעוֹר הַתַּחְתּוֹן,
 וּבְרִיחַ זֶה מְכַנְּסִים אֶת רִצְעוֹת הַתַּפְּסִילִין כְּדִי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קְבוּעָה
 בְּמִקְוָמָה אֲלָא אִם יִרְצֶה יוֹכַל לְמַשּׁוֹךְ אוֹתָהּ כְּדִי לְהֵאֲרִיךְ אוֹ לְקַצֵּר
 אֶת הִרְצוּעָה שֶׁסְּבִיב הָרֹאשׁ, וּמָקוֹם זֶה שִׁישׁ בּוֹ רִיחַ נִקְרָא
 'מַעֲבָרָתָא' עַל שֵׁם שֶׁהִרְצוּעָה עוֹבֵרָת בּוֹ, וְהַמְקוֹר שְׁצִרִךְ לַעֲשׂוֹת
 כֵּךְ הוּא הֶלְכָּה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי.
 וְאָמַר אֲבִי, שִׁי' שֶׁל תַּפְּסִילִין שֶׁל רֹאשׁ, שְׁעוֹשִׂים מִשְׁנֵי צִידֵי הַבָּתִּים
 קְמִטִּים דְּקֵינַי בְּעוֹר, וְנִרְאִים כְּעֵין הָאוֹת שִׁי', הַמְקוֹר שְׁצִרִךְ
 לַעֲשׂוֹת דָּכִין הוּא הֶלְכָּה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי. וְצִרִיךְ שְׁנִינֵי הַחֲרִיץ שֶׁבֵּין בֵּית
 לְבֵית לְמָקוֹם הַתַּפְּסִילִין לְמַעַשֵׂה, דְּהִינּוּ עַד בֵּית מוֹשְׁבּוֹ שֶׁהוּא הַתִּיתוּרָא.
 רַב דִּימִי מְתַרְדְּעָא אָמַר, בֵּין דְּמִנְכֵּר – כִּיּוֹן שֶׁהִחֲרִיץ נִיכֵר לְמַעְלָה
 קָצֵה, לֹא צִרִיךְ שִׁינֵי עַד הַתִּיתוּרָא.
 וְאָמַר אֲבִי, הָאֵי קִילְפָא דְּתַפְּסִילִין – הַקֶּלֶף שֶׁעָלָיו כּוֹתְבִים אֶת
 פִּרְשִׁיּוֹת הַתַּפְּסִילִין, צִרִיךְ לְמִיָּבְרָקָה – לְבֹדוֹק קוֹדֵם שְׁכוֹתְבִים עָלָיו,
 מִפְּנֵי דְּרִידְקָא אֵית בָּהּ רִיעוּתָא – שִׁישׁ לְחוּשׁ שְׁמָא יֵשׁ בּוֹ נֶקֶב,
 וּבְעִנְיָא – וְצִרִיךְ תַּיְבָּקָה תָּמָּה – שְׁלֹמָה, וְאִם יִכְתּוּב אֶת
 הַפִּרְשָׁה עַל הַנֶּקֶב, הַכְּתִיבָה לֹא תִּהְיֶה תָּמָה. רַב דִּימִי מְתַרְדְּעָא
 אָמַר, לֹא צִרִיךְ לְבֹדוֹק אֶת הַקֶּלֶף קוֹדֵם הַכְּתִיבָה, אֲלָא קוֹלְמוּסָא
 בְּרִיךְ לָהּ – הַקּוֹלְמוּס שֶׁבּוֹ כּוֹתְבִים אֶת הַפִּרְשִׁיּוֹת בּוֹדֵק אֶת הַקֶּלֶף,
 וְכַמְבּוּאֵר בְּמִסְכַּת חוֹלִין (ט) שֶׁכָּל נֶקֶב שֶׁהָיָה עוֹבֵר עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב.
 אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רִצְעוֹת הַתַּפְּסִילִין שְׁצִרִיכוֹת שֶׁתִּהְיֶינָה שְׁחֹרֹת,
 הַמְקוֹר לָזֶה הוּא הֶלְכָּה לְמַעַשֵׂה מִסְּנֵי. מִיָּתִיב, תַּפְּסִילִין אֵין קוֹשְׁרִין
 אוֹתָן אֲלָא בְּמִיָּין שֶׁל הַבָּתִּים וְהַפְּרָשִׁיּוֹת, דְּהִינּוּ בְּרִצְעוֹת שֶׁל עוֹר
 וְלֹא שֶׁל מִשְׁי פִּשְׁתָּן, וְיִכּוּלוֹת הִרְצוּעוֹת לְהִיטֵי בֵּין יְרוּקוֹת וּבֵין

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לה עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" רלז

תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני – הוא העור הנכפל למטה שמכסה פי הבתים, והוא בית מושבו של תפילין, ונראה כעין דף של גשר. ומשמע מתוך פירוש הקונטרס שהבתים דתיתורא הכל מעור אחד, ואין נזהגין כן. מפי רבי.

מעברתא דתפילין – הוא העור הנעשה מכפילות העור שהוכפל למטה לכסות פי הבתים, ומכניסים בו הרצועות, ונקראת "מעברתא" על שם שצריך שכל ידו הרצועות קבועות, אלא מעבירן ומושכן לכל צד שרצה, מאריך ראש זה ומקצר ראש זה. ובערוך ערך "מעבר" פירש: מעברתא הוא תיתורא, וכן גשרים נקראין מעברתא. ותיתורא הוא מקום שנוכסין בו הרצועה, ונקראת מעברתא דתפילין. ונראה דלא פירש הערוך כן בשביל שיהא מעברתא דתפילין ותיתורא דתפילין הכל אחד, דבגמרא חשיב ליה בתרתא, אלא משום דמחברי אהדי חשיב ליה כחדא. ויש מפרשים: מעברתא – רצועה קטנה שמעבירין למעלה על בית תפילין של יד. ואין נראה לפסול משום שאינו רואה כל הבית את האויר, חרדא – דלא שייך אינו רואה האויר כפי האי גוונא, אלא כי חבר ביתא אחרינא תמן, ועוד, דשמא דבית החיצון שאינו רואה האויר פסול לא שייך אלא בתפילין של ראש ולא בשל יד, כמו שיש בתשובות הגאונים. ועוד, כי הרצועה שנותנים על בית הורוע אינו מכסה כל הבית, אלא הבית עצמה מגולה ימין ושמאל, אם כן הבית רואה שפיר את האויר לצד דמעברתא ולצד שכנגדו. מפי רבי.

רשי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני – בשל ראש איירי, והנותנת אם אין דינו להיות פוסלת, דנמצא דאין בית רואה את האויר. דלא דמי לטולה תפלה של ראש ועושה אותה של יד. מפי רבי.

רשי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני – כתב בשמושא רבה דתפילין: צורה רשי"ן דימינא שלשה רישי, ודשמאלא ארבעה רישי, ואי אפך לית לן בה. עוד כתוב בו שמניחין על קלף הפרשיות קלף חלק אחד ובורכו בו. ושמן בשל יד קאמר, אם כתבו בארבעה עורות, כדאמרין לעיל: וצריך לדבק, עוד כתוב שם, אמר אביי: תבניתו אגילי מניחין, וכן הלכה, וזה נמי אפשר, דבהדיא אמרין בפרק "המוציא יין" (שבת עט, ב): תפילין אגילי מי תבניתן: עוד כתוב בתקון תפילין שעושה אותם רחבים שתי אצבעות, ואי עבדיהו טפי שפיר דמי, ואי פחות לא מיפסיל בהכי. ובירש "המוציא תפילין" (עירובין צה, ב) פירשתי טעם, דומיא דציץ. מפי רבי.

קולמוסא בריק ליה – וכן הלכה, והכי נמי אמרין ב"העור הורוטב" (חולין קיט, ב): כל נקב שהדי עובר עליו אינו נקב. מפי רבי.

רצועות שחרות – יש שעושין בתים של תפילין מקלף לבן, דלא בעינן שחרות אלא רצועות. מפי רבי.

תפילין מרובעות – יש שאין מרבעין אלא במקום מושכן. ושמן צריך הבתים מרובעין של ראש כשארבעת דבוקות, וכן בית של יד. וקצת היה נראה דלא בעי מרובעות אלא בתופרין ובאלכסונו, כמו שמפרש רב פפא. מפי רבי.

נוייתא לברייתא – שכתב "וזה כי יביאך" קדם ל"קדש", דנעשית פנימית חיצונה. אבל **נוייתא לנוייתא** – כגון אם הקדים "שמע" ל"וזה כי יביאך", או **ברייתא לברייתא** – כגון "וזה אם שמע" בשמאל, "קדש" בימין של מניח. תיתורא = גשר. לאחר שנתן האגרות בבתים דרך הפה הרחב, שהבתים עשויין כעין בתי ידים שוקרין *גט"ן, ומכניס האגרות

דרך הפה ונותנם בבתי האצבעות, וחותך מכל הדפנות מכל אחד מעט, והדביעת נשאת ארוכה. ובפלה לאותו אורך, ומטילה על חודן של שלש הדפנות, ותופר חודן של שלש דפנות על רחבו של זה, והוא בית מושבו של תפילין, ונראה כעין של גשר. **מעברתא** – כשנותן הרצועה של תפילין סביב אותו תיתורא יכפיל הקלף סביב הרצועה, כעין שעושים לפי המכנסים של אלה התא הרצועה קבועה, אלא כשהוא רוצה מושכה אילך ואילך, ומאריך ראש זה ומקצר ראש זה. ולשון "מעברתא" – שמעבירה ומושכה לכל צד שירצה. ש"ן של תפילין – לבית חיצונה עושין כמין קטמים דקים בקלף ונראין בו כעין ש"ן. וצריך שיגיע חריץ – שבין בית לבית עד מקום התפר למטה, כלומר עד בית מושבו, הדינן תיתורא. כיון דמינכר – חריץ למעלה קצת, אין צריך להגיע למקום התפר. **קילפא** = קלף. **ריעותא** = נקב. **אלא כמינן** – של עור, ולא של משי ופשתן. **אדומות לא יעשה** – מפני גנאי, שזא אימור: גדרן – ומדם חטטין נצבעו והאדימו הרצועות. **ודבר אחר** – שמא יאמרו: אשתו נדה בעל, ונצבעו בדם. של תבלת – דלאו מינן הוא. **מכפנים** – אפילו לבנות, ודאמר רבי יצחק שחרות – מנחין. דמתהפין ליה – מה שבפנים בתוך ונראה האזנים. תפילין מריבועית בתופר – בתפירתן ישמור את ריבוען, שלא ימשוך חוט התפירה יותר מדאי, שלא יכווצו ויצדק שוקרין *גירולירי. ובאלכסונו: אשתו ריבוען מכוח ארכו כרחבו, כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמרו חכמים (סוכה ה, א): כל אמתא בריבועא – אמתא ותרין חומשי באלכסונו. ולא יהא ארכו יתר על רחבו, שאפילו יש להו זווית פסולין. **תפילתו עגולה** – בית מושב תפילין עגול, שאין להם בית מושב, אלא במין דאשן ביצה. ככנה – ששכינס בפתח ויכה ראשו באיסקופה שלא יכנסו התפילין בראשו. ואין בה מצוה – דמרובעות הלכה למשה מסיני. **כאמנא** – שעור בית מושבם חדוד ביותר. אבל עגול כעגול וטבעת – אימא דכשירה, שהרי יש להם (בית) מושב. **כנפלא** – זהו עור של בתים. שהם – שני דפנות בשני בתים. זה של כנגד זה – כגון שנפסק בית ראשון ובית שלישי ואחד שלם ביניהם. זה כנגד זה – ובתים הסמוכות. לשון אחר: זה כנגד זה – בתוך אויר חריץ אחד נפסק דופן בית זה ודופן בית שכנגדו. זה שלא כנגד זה – שנפסק זה באויר אחד וזה באויר אחד, שאין קרע רואה את חברו, שהבית ממשק ביניהן. **לא אמרין** – שני בתים הסמוכים דפסולים. **בחדתתא** – ונפסקו, ודאי עור מקולקל הוא. **דמתלי בשליחא** – כשאוחז בעור ומפשט. והדר חלים – כשמניחין חוזר וכוץ. **שליחא** = עור, כמו (ויקרא א) "והפשט" – וישלח. (אף על גב דהדר) חלים – לשון חיבור, שמתחבר הקמט למקומו.

מצד גילוי פנימיות הרצון של הקדוש־ברוך־הוא שמאיר בחודש אלול, מתגלה גם פנימיות הרצון שבישראל, שפנימיות רצונו הוא להיות מאוחד בו יתברך.

ממאמר שבת פרשת נצבים־וילך, ה'תשכ"ז

מנחות. פרק שלישי – הקומץ רבה דף לה עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"
תוספות

פוק חזי מה עמא דבר – פירש בקונטרס: להחמיר. ורבינו תם מפרש: להקל, כי ההיא דפרק קמא דעירובין (יד, ב) גבי הילמי ולחיים. וכן בפרק "שלשה שאכלו" (ברכות מה, א). מפי רבי. **וכמה** שיעוריהו – לכאורה בתפילין של ראש איירי, דמר פשיט שזי לזו על כתפיו לאחריו וזמז מתלית לזו. אבל הערוך פירש בערך "צודה" דכתב בילמדנו בסוף "בא אל פרעה: ושיעור רצועה

של יד עד אצבע צודה, ומאי צודה – אמצעי, פירושו: היא אצבע ארוכה. ועוד הכזיב בערוך דתניא בתוספתא: איזוהי אצבע צודה – זו אצבע גדולה של ימין. ובקונטרס פירש דהיא אצבע הסמוכה לגודל. ורבי אלעזר קליר יסד בפירושו הערוך ביסלוק של פרשת שקלים: "גיא וכל עפרה בצודה הכילור, פירושו: משום דכתיב (ישעיה ג) "וכל שלשיל עפר הארץ", והיינו אצבע אמצעי שזאת שליש. ובפרק קמא דיומא (ט, ב) דאמרין גבי כון גדול שמכין לפניו באצבע צודה, הדבר ידוע שאי אפשר להשמיע קול אלא כשמכנה באמצעי. ולפירושו זה (דחזי) ודמחזי פשוט היינו מגודל עד אמה, וכפוף – מאצבע עד אמה. ובערוך פירש בערך "כף" דכפוף היינו מעוקר גודל עד ראש אצבע כשהו ברוקח וזו כזו, ופירש – מראש אצבע עד ראש גודל כשהו פשוטות. ויש מפרשים: עד אצבע צודה – שצריך לעשות הרצועות ארוכות ממקום הנחתן עד אצבע צודה, וכפוף היינו שכופף את אצבעו ומשער הרצועה עד שם, ופשוטה היינו משמער הרצועה ממקום הנחה עד ראש אצבע פשוטה. ובתפילין של ראש משערין הרצועות שתגיע ראש האחד עד טיבורו, וראש השני עד הלב. ושמא שום מדרש יש, וגבי תפילין של יד הוא דאמרין בפרק שני דברכות (ג, ב): "ועימחם את דברי אלה על לבבכם" – שתהא שימה כנגד הלב. ובשימושא רבה דתפילין ים: דלפשוט רצועי עד דלמיטא לחדא כנגד מילא משמינא, ולחדא כנגד הלב משמאלא. עוד יש אומר דמצות שיעור רוחב הרצועות יותר מבהטה ופחות מכשעורה, ואם יותר כשר. מפי רבי.

עבד כי רידן – דפשיט ושזי לזו על כתפיו מלפניו. מפי רבי.

וגווייה לבר – הבא מוכח דארצועות קאי, ולא כמו שפירש בקונטרס במסכת שבת (כה, ב) דקאי אקצינה. מפי רבי.

אלו תפילין שבראש – פירש בקונטרס: שכתוב עליהן רוב השם ש"ן ודל"ת. ונראה דל"ת וי"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן, ולא חשיבי מן השם של "שד", כדמחשיב לזו לעיל ובריש פרק בתרא דמגילה (כו, ב) דתשמישי קדושה, ולא הן עצמן קדושים, ובשום דוכתא לא קרי לזו כי אם "קשר של תפילין". עוד אמרין בפרק "ממה מוליקין" (שבת כח, ב): לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה לבדו. למאי הילכתא: אי למינא כי אלא לעורות. והאמר אביי: ש"ן של תפילין הלכה למשה מסיני, פירושו: ופשיטא דצריך בהמה טהורה ומסיק: אלא לרצועות.

הרב רבינו יעקב דאורליג'ס מסופק אם צריך לחלוץ תפילין של יד כשנכנס לבית הכסא, דשמא כיון דמחופות עור לא צריך, דלא אסרו אלא תפילין של ראש שכתוב ש"ן בעור. ויש עוד לפרש, דלכך קאמר: אלו תפילין שבראש – משום דנראין יותר משל יד, דעל של יד אמרין לקמן: לך לאות ולא לאחרים לאות. מפי רבי.

משעת הנחה ועד שעת קשירה – מכאן דמקדק רבינו אליהו שצריך אדם לקשר תפילין בכל יום. ורבינו תם מפרש דאין צריך, ומביא ראיה מזה דאמרין בפרק

אי נמי כל חיבי דמיתלי בפתנא – כשאחזק אדם ברצועה התלויה בהן ואותו תפילין אבתריה ואינן נתקין – חדותא, ואידך שנתקין – עתיקא. לשון אחר: אתיא אבתריה – שמתפשט העור הוא חדותא. קשירה תמה – שתהא הקשירה נאה, ואם יש קשר אחר ברצועה לבד מקשר שקשרין בראש – תו לא תהא קשירה יפה. לשון אחר: קשירה תמה – רצועה שלימה, ולא קשורה. ועיילא לתפירה

לנאו – שלא יראה, והא כשלימה. מה עמא דבר – וכיון דאין נהנין בן לא תפשה. גירויי רצועות – מה שתולה מן הרצועות לאחר שנתקשרו בראש, אם נפסק מאותן שירים ונשתתרו גרדומין – כשירין. גרדומין היינו שירים. שיעור תבלת – מפרש בפרק "התבלת" (מנחות לח, א), ושיעור אזור מפרש בפרק קמא דסוכה (יג, א). גרדומים – (שירי) שריון. מכלל דהא תו שיעורא – לתליתא הרצועות לבר הקשר, מדמני לזו שירים לגרדומין. מחזי כפוף – ואורך הרצועה תהא ערופת על הקשרו כמה שיכול לפשוט מאצבע עד אמה. שפוט – כמה שיכול לפשוט מגודל ועד אצבע, דלגבי (פשיטת) אצבע גודל היא בפיטתה, ולגבי אמה ואצבע בגופה, לפי שנמצא ללודל מפתש יתור הרבה ממין אצבע לאמה. צודה – לשון "צרתא דרא", צרה של אגודל, והיינו אצבע הסמוך לגודל. רבה – כשמניח תפילין קשר ליה ברישיה, ושיי הרצועות פשיט ושזי לזו, ותולין על כתפיו מאחוריו. ותליתא לזו – לרצועות התלויות היה גודלן ומשלשן *טרניים בלעז. בדיין – כמנהג שלנו וותולין לפניו. קשר של תפילין – שישם הרצועות על ראשו ובענין שיהא דל"ת, כדי שיהא "שד"י נראה עליהן, דש"ן נראה בקמט בית חיצונה שכפל הקלק כעין ש"ן, ודל"ת נראה בקשר, ויירד נראה באותו של יד, כמין רצועה קטנה וראשה כפוף מעט כמין יד. וגווייה לבר – השם יתא נראה מבחוץ. לשון אחר: גווייה של רצועות, שהן חלוקות מצד אחד וצבועות שחרות והוא גווייה. וראה לדבר מדאמרין: איתתפיכא ליה רצועה דתפילין, אמר ליה: ולא סבר לזו מה גווייה לבר? והכי אמרין לעיל: מכפנים מאי גנאי דבר אחר איכא? וימנן מתתהפכין, אלמא האי גונא הוי מתתהפכין – שנחפ צד הרצועה התחתון למעלה ונראה. איתתפכא ליה – שלא היתה הדל"ת ניכרת מבחוץ. לאו אדעתאי – שוגג הייתי. שם ה' נקרא עליך אלו תפילין של ראש – שכתוב בו רוב השם, ש"ן ודל"ת. קשר של תפילין – מאחורי הערוף. וחקדוש ברוך הוא מניח תפילין, כדאמר לעיל דמשום תפילין של ראש יראו הגוים בדכתיב: "ויראו ממך". למעלה – בגובה הראש, ולא למטה בצואר. כלפי פנים – ממול עורף ולא בצדי הראש. לשון אחר: כלפי פנים – שיהא הקשר מכפנים והוי של דל"ת מבחוץ. כדאמרין: וגווייה לבר. בדיין – שם. מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן – משמע לאחר שהניחו. אביי ורבה דאמרי תרווייהו – מאי משעת הנחתן דקאמר – משעת הנחה ועד שעת קשירה, דכיון דעדיין לא קשרן עובר לעשייתן

הוא.

בין

ש

מנחות דף לה עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי)

היה קולע. מר בריה דרבנא עבד ברין – היה נוהג כמנהגינו ותולה
את הרצועות מלפניו.
הגמרא מבארת את דין קשר התפילין של ראש: אמר רב יהודה
בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב – משמו של רב, קשר של
תפילין, כלומר, דין זה שיש לקשור את רצועות התפילין של ראש
באופן שיראה הקשר כצורת האות דל"ת, הלכה היא שנאמרה
למשא מסיני. אמר רב נחמן, ונזייתן – נוי הקשר ופיו, כלומר הצד
שבו ניכרת צורת האות דל"ת, צריך להיות פונה לבר – לצד חוץ.
מספרת הגמרא בענין זה: רב אשי הנה יתיב – היה יושב קמיה דמר
והמרא, איתתה פא ליה – התהפכה לאחד מהם הרצועה דתפילין
של ראש, באופן שלא היתה אות הדל"ת ניכרת. אמר ליה – אמר
לו חברו, לא כבר לה מר – וכי אין אדוני סובר בדברי רב נחמן
שאמר 'נזייתן לבר', שתהא הדל"ת ניכרת. אמר ליה לא אדעתא
– שוגג הייתי בדבר, ומקבל אני את דבריך.
מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין קשר התפילין: נאמר בתורה
(דברים כח יא) 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מפך'.
תניא בברייתא שדורשת פסוק זה, רבי אליעזר הגדול אומר, אלו
תפילין שבראש – מקרא זה נאמר על התפילין של ראש, כלומר,
שבראות הגויים את ישראל עטורים בתפילין של ראש, ועל ידם
הם רשומים בשם ה', ייראו ויפחדו מהם.
הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין קשר התפילין: נאמר בתורה
(שמות לג כג) 'והסרת את כפי וראית את אחורי', אמר רב הונא בר
בזיא אמר רבי שמעון חסידא, פסוק זה מלמד אותנו, שהראה לו
הקדוש ברוך הוא למשה את הקשר של התפילין של ראש, שמקומו
הוא מאחורי העורף.
הגמרא מביאה שתי הלכות לגבי אופן הנחת תפילין של ראש:
אמר רב יהודה, קשר של תפילין, צריך שיהא מונח למעלה – בגובה
הראש במקום מראית העין, ולא יניחנו למטה בצואר, כדי שיהו
ישראל למעלה, כלומר במעלה וחשיבות, ולא יהיו למטה.
הלכה נוספת: וצריך שיהא הקשר מונח כלפי פנים, כלומר, שיהיה
מיושר כנגד העורף שהוא מכון כנגד הפנים, ולא יטה לצדי
הראש, כדי שיהו ישראל לפני, כלומר שתהיה הברכה שרויה
במעשה ידיהם, ולא יהיו לאחור.
מביאה הגמרא שמועות אמוראים בענין הברכות שמברכים על
הנחת התפילין: אמר רב שמואל בר ביבדא אמר רב, ואמר ליה – ויש
שהיו אומרים, אמר רב אחא אריבא אמר רב הונא, ואמר ליה, אמר
רב מנשיא אמר שמואל, תפילין מאימתי מקבד עליהן, משעת הנחתן,
כלומר לאחר שהניחן. תמזה הגמרא: איני – האם כך הוא, והא
אמר רב יהודה אמר שמואל, כל המצות בולן, מקבד עליהן עובר
לעשייתן, כלומר, קודם עשייתן, ולא לאחר שעשאו. מבארת
הגמרא: אבין ורבא דאמרין תרוניהו – היו אומרים שניהם, שפירוש
משעת הנחתן הוא משעת הנחה – לאחר שכבר הניחן על זרועו
במקומו, ועד שעת קשיירה – קודם שיהדקן ויקשרן, וכיון שקשירת
התפילין היא מצותן, הברכה קודם הקשירה היא עובר
לעשייתן.

ואי נמי – אופן נוסף, כל ימי דבי מיתלי ביה כמתנא – היכן שאם
אוחז ברצועה התלויה בתפילין איתיה אבתריה – באות התפילין
אחריה, כלומר התפילין נמשכות יחד עם הרצועה, אלו תפילין
התתא – החדשות, ואידך – ובאופן הפוך, אם אוחז ברצועה
והתפילין אינן נמשכות אחרי הרצועה אלא מתנתקות מהרצועה,
אלו תפילין עתיקתא – ישנות.
הגמרא דנה בדיני רצועות התפילין: אבין הנה יתיב קמיה דרב יוסף
– היה יושב לפני רב יוסף, איפסיק ליה רצועה דתפילי – נפסקה לו
רצועת התפילין, אמר ליה לרב יוסף, מהו למיקטריה – מה דינן של
רצועות אלו, האם יכול לקושרן ויהיו התפילין כשירות. אמר ליה
רב יוסף, 'וקשרתם' בתיב (דברים ח ו) ולמדים מכאן שתהא קשירת
התפילין קשירה תמה – נאה, ואם יש ברצועה קשר נוסף אין זו
קשירה נאה. אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי, מהו
למיתפריה ועייליה לתפירה לנאו – האם יכול לתפור את הרצועה
הקרועה ולהכניס את בליטת התפירה בפנים ולא יראו שהרצועה
תפורת. אמר לו רב אשי, פוק חזי מה עמא דבר – צא וראה מה
העם נוהג, וכיון שאין נוהגים לתפור את הרצועות, אל תעשה כן.
אמר רב פפא, גרדומי רצועות – שיירי רצועות, דהיינו אם נחתכו
רצועות התפילין המשתלשלות לאחר הקשר ונשתירו מעט מהן,
התפילין כשירות. דוחה הגמרא: ולא מילתא היא – דבר זה אינו
נכון, מדאמרין בני רבי חייא, גרדומי תכלת – שיירי חוטי תכלת
שבציצית שנפחתו משיעור הנצרך לציצית, וגרדומי אוזב – ושיירי
אוזב שבו מזים על טמא מת את המים שנותנים בהם אפר פרה
אדומה שנפחתו משיעור הנצרך להזאת טמא מת, כשיירן, ולא
אמרו שגם גרדומי רצועות כשירות, ומשמע שרק התם – שם,
בגרדומי תכלת וגרדומי אוזב, הוא שכשרים, משום דתשמישי
מזוה נזיה, כלומר שהשתמשו בהם לקיום מצוה ואין בגופם
קדושה, אבל תא – כאן, בגרדומי רצועות, דתשמישי קדושה
נזיה, כלומר שהם משמשים למצוה שיש בגופה קדושה, לא –
אינן כשירות. מדייקת הגמרא: ממה שדחינו את רב פפא ואמרנו
שגרדומי רצועות פסולות מכלל – משמע דאית להו שיעורא –
שצריך שיהא שיעור כלשהו לרצועות המשתלשלות מתפילין של
ראש אחר הקשר, שאם לא כן גרדומין היו כשרים, וכמה
שיעוריהו – וכמה הוא שיעורן של הרצועות. אמר רבי בר חמא
אמר ריש לקיש, עד אצבע צרדה – כשיעור שיש עד האצבע
הסמוכה לאגודל, ונחלקו אמוראים כמה הוא שיעור זה, רב הונא
מחוי בפוף – היה מראה באצבעותיו שהשיעור הוא כמה שאדם
יכול לפתוח אצבעותיו בין האצבע לאמה, רב אשי מחוי פשוט –
היה מראה באצבעותיו שהשיעור הוא כמה שאדם יכול לפתוח
אצבעותיו בין האצבע לאגודל.
הגמרא מבארת היכן היו האמוראים תולים את רצועות התפילין
של ראש: רבה קמר להו ופשים ושרי להו – כשהיה מניח תפילין,
היה קושר אותן בראשו ואת שיירי הרצועות שאחר הקשר היה
פושט ומשליכן על כתיפו מאחוריו. רב אחא בר יעקב קמר להו
ומתילית להו – היה קושר את התפילין בראשו ואת שיירי הרצועות

המשך מעמוד רכג

ודוקא מבין אלו שאינם מושמעים כ"כ, ואם באפשרי דאופן פרנס חדש וכיו"ב וכשיהיו הם המעוניינים
במשמעת הוא ע"ד מרז"ל מניי וביי אבא לשדי ביי נרגא...

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו
ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה לבשו"ט.

הדין הוא דאמר קרא ו-הכתוב) וְהָיוּ לְמִסְפַּת בֵּין עֵינָיָהּ, תיבת 'היו'
 היא לשון רבים, והרי אין מצוה להניח בין העינים אלא תפילה
 אחת, אלא שבאה התורה ללמדנו, שכל זמן שמונחות התפילין
 של ראש בין עיניו, היו מונחות עליו שתיים – שתי התפילין, ולא
 יהיו התפילין של ראש מונחות בין העינים בומן שאין התפילין של
 ראש מונחות על הזרוע, ועל כן כאשר בא לחלוץ, חולץ את של
 ראש תחילה ואחר כך את של יד.
 הגמרא מביאה ברייתא הדנה בשני נידונים בענין הנחת תפילין
 בלילה: תנו רבנן, מי שהניח תפילין לפני שעלה עמוד השחר שהוא
 קודם זמן הנחתו, מאימתי מברך עליהן. אומרת הברייתא: משעת
 הנחתן – משעה שהגיע זמן הנחתן ואילך. ומבארת הברייתא את
 דבריה: כיצד הוא האופן שבו יש לדון באדם שהניח תפילין קודם
 זמן אימתי יברך עליהן, הנה משכים לצאת לדרך קודם עלות
 השחר, ומתירא שפא יאבדו לו התפילין אם יטלן בידו, מניחן – אנו
 מתירים לו להניחן קודם צאתו לדרך, ובשנינו – זמן הנחתן,
 ובא לברך עליהן, אין צריך לחולצן לפני הברכה ולהניחן
 מתחילה, אלא משמש בהן, ובכך נחשב כאילו מניחן באותה
 שעה, ומברך עליהן.
 נידון נוסף דנה הברייתא: ועד מתי מניחן, כלומר, עד מתי מותר
 למי שהיו התפילין מונחות עליו מבעוד יום, להשאירן על זרועו
 וראשו. מביאה בזה הברייתא שלש דעות: דעת תנא קמא, עד
 שתשקע החמה ויצאו הכוכבים, ואסור לו להשאירן מונחות בלילה
 כל עיקר. רבי יעקב אומר, אינו צריך לחלוץ את התפילין עד
 שתכלה רגל בני אדם מן השוק, שהוא כשיעור חצי שעה לאחר
 [וסוף] השקיעה, וחכמים מקילים יותר ואומרים, שאינו מחויב
 לחלוץ את התפילין עד זמן שינה. ומוזים חכמים (לרבי) [ורבי]
 יעקב לתנא קמא, שאם חלץ כדי לצאת לבית הכסא או כדי ליכנס
 לבית המרחץ, וקודם שהספיק לשוב להניחן שקעה החמה, ששוב
 אינו חוזר ומניחן, כיון שגם הם סוברים שהלילה אינו זמן מצות
 תפילין, ויש איסור מן התורה להניחן בלילה.
 אחר רב נחמן, חלצה ברבי יעקב, שאין חיוב לחלוץ את התפילין
 עד שתכלה רגל מן השוק. הגמרא מביאה אמוראים נוספים
 הסוברים כרבי יעקב: רב חסדא ורבה בר רב הונא מצלו בהו
 באורחא – היו מתפללים תפילת ערבית לאחר שהחשיך היום,
 כשהתפילין עדיין מונחות עליהם. איבא דאמר – יש שאמרו
 שמועה זו בלשון אחרת, 'אמר רב נחמן, אין חלצה ברבי יעקב',
 הסובר שאין חיוב לחלוץ את התפילין עד שתכלה רגל מן השוק,
 אלא כנא קמא, שאמר שמיד בצאת הכוכבים חובה עליו
 לחלוץ.

שמועה נוספת: אחר רב חסדא, הקח בין הנחת תפילה ו-תפילין
 של יד להנחת תפילה של ראש, חוזר ומברך קודם שיניח את של
 ראש, שכיון שהפסיק בדיבור בין הנחת תפילין של יד, לשל ראש,
 אין הברכה שבירך קודם הנחת של יד, פוטרת את של ראש.
 מקשה הגמרא על דברי רב חסדא: קח אין – וכי רק אם דיבר בין
 תפילין של יד לשל ראש, צריך לברך על התפילין של ראש, ואם
 לא קח לא, והא שלח רב חייא בריה דרב הונא, משמיה ו-משמו
 דרבי יוחנן, הלכה זו לבית המדרש, על תפילה של יד אומר
 ו-מברך, ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין, ועל תפילין
 של ראש אומר, ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין.
 הרי שלדברי רבי יוחנן יש לברך תמיד על תפילין של ראש, ולא
 רק כאשר דיבר בין של יד לשל ראש, ושלא כדברי רב חסדא.
 הגמרא מבארת את דברי רבי יוחנן באופן שלא יסתרו את דברי
 רב חסדא. מתרצת הגמרא: אפי' וקרא דאמר תרנויהו – שניהם היו
 אומרים, שגם רבי יוחנן סובר, שאם לא קח בין הנחת תפילין של
 יד לשל ראש, מברך רק ברכה אחת, כלומר ברכת 'להניח' שמברך
 קודם הנחת של יד, ופוסט על ידה גם את של ראש, ורק באופן
 שקח, אומר רבי יוחנן, שמברך שתיים, אחת על של יד ואחת על של
 ראש, וכדברי רב חסדא.
 הגמרא מביאה ברייתא המדברת בענין מי ששח בין הנחת תפילין
 של יד לשל ראש: תנא, הקח בין תפילה של יד לתפילה של ראש,
 ולא חזר לברך על הנחת התפילין של ראש אלא סמך על הברכה
 הראשונה, עבירה היא בידו, וחוזר עליה – בסיבתה, אל ביתו,
 מערכי המלחמה – מהחיל הערוך והמסודר למלחמה, ואינו נלחם
 יחד עם אחיו, כמו שנאמר בתורה, שהשוטרים היו מצוים את העם
 קודם יציאתם למלחמה (דברים כ ח), מי האיש הירא וירך הלקב לך
 וישב לביתו? ודרשו חכמים (סוטה מד.), זהו המתירא מן העבירות
 שבידו.
 הגמרא מביאה ברייתא המבארת את סדר הנחת תפילין: תנא,
 בשחא מניח תפילין, מניח את של יד תחילה, ואחר כך מניח את
 של ראש. ובשחא חולין, חולץ קודם את של ראש, ורק אחר כך
 חולץ את של יד.
 מבררת הגמרא: פשלתא – מובנים דברי הברייתא במה שאמרה,
 שבשחא מניח, מניח של יד ואחר כך מניח של ראש, שכן למדים
 דין זה ממה דכתיב בפרשת תפילין (דברים י ח), וקשרתם לאות על
 ידך בתחילה, והדר – ורק אחר כך וְהָיוּ לְמִסְפַּת בֵּין עֵינָיָהּ, אלא –
 אבל מה שאמרה הברייתא שבשחא חולין, חולץ מקודם את של
 ראש ורק אחר כך חולץ את של יד, מנול – מהיכן לנו דין זה.
 מבארת הגמרא: אחר רבה, רב הונא אסבא – הסביר לי, מקור

אגרות קודש

[שלחי אלול, תשי"ח:]

ולפלא שזה זמן רב ביותר שאין ממנו ידיעות, אבל תקותי חזקה שבכל אופן ממשיך הוא
 בלימוד תורתנו הקי' בכותלי ישיבה, שגודל הענין מצד עצמו ידוע ומבואר בכמה מקומות בדברי רבותנו
 ז"ל, נוסף על זה ששנים אלו הם שני הכנה לכל משך ימי החיים, שכיוונם ושלשיותם תלויים בישרות
 ביסודיות ותוקף ההכנה, שלכן תמיד כדאי להוסיף עוד ועוד בתקיפות ההכנה, כיון שהתועלת נכפלת
 פי כמה במשך עשירות שנות החיים הבאות לאחרי זה, ובפרט שלפי גילו אין זה עדיין בגדר ההוספה
 לזמן הדרוש כ"א זמן הכנה עצמה, שמהנ"ל מובן, שכל שבוע וחדש שעוסקים בתורה בהתמדה ושקידה
 כדבעי, שענין זה אי אפשרי אלא בדבוק חברים בכותלי ישיבה, ולא רק שאין זה ענין בלתי תועלתי
 ח"וי אלא אדרבה זוהי תועלת המקסימלית שאפשר לקבל ממשך זמן זה, וכידוע גם על זה המשל, אשר
 הוספה קטנה בגרעין הנוטע נכפלת פי כמה וכמה באילן שגדל אחר כך.

מנחות. פרק שלישי - הקומץ רבה דף לו עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזלץ) רמא רש"י תוספות

בין תפילה לתפילה - בין של יד לשל ראש, דסיפר קודם שיניח אותן על הראש. להניח - דבשל יד מתחיל להניח. מצות תפילין - דעכשיו גומר את המצוה. לא סח - אין מברך אלא על של יד בלבד. סח מברך שתיים - כדשלה רב חייא. סח בין תפילה לתפילה - ולא בירך על של ראש, אלא סמך על ברכה ראשונה. עבירה היא בידו וחוזר עליה מעריכי המלחמה - כדאמרין בפרק "משוח מלחמה" (סוטה נד, ב) היא ורך הלכב מעבירות שבירו. והו - משמע שתיים. כל זמן שידו בין עיניך ידו שתיים, כל זמן שאותן של ראש מונחים - אותן של יד נמי מונחין, אלמא דראש חליץ ברישא. תפילין - שהיו ידן קודם עמוד השדר מברך עליהן משעת הנחתן - משעת זמן הנחתן, דאמר בפרק קמא דברכות (ט, ב) בקריאת שמע, אחרים אמורין: משירא חבירו מרדוק ארבע אמות, ואמרין התם: לתפילין באחרים, כלומר, להנחת תפילין באחרים. שמו יאבדו - אם ישאם בידו. מניחם - בראשו. ממשמש בהו - דהוי כאילו מניחן. שתכלה רגל מן השוק - לאחר שחשבה. מורים חכמים לרבי יעקב שאם הלצן בין אי חוזר ומניחן - דלילה לאו זמן תפילין הוא, כדאמרין לקמן: מצלו בהו באחרת - תפלת ערבית, כרבי יעקב. ושיך לעמוד בו לא חולצין - אם מונחין, ולא מניח אם חלצין. הכי

אמר רב חסדא: סח בין תפילה לתפילה - חוזר ומברך. סח - אין, לא סח - לא? והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דרבי יוחנן: על תפילה של יד אומר: "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין", על תפילין של ראש אומר: "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין!" אפי' ורבא דאמרין תרוויהו: לא סח - מברך אחת, סח - מברך שתיים. תנא: סח בין תפילה לתפילה - עבירה היא בידו, וחוזר עליה מעריכי המלחמה. תנא: כשהוא מניח - מניח של יד ואחר כך מניח של ראש, וכשהוא חולץ - חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד. בשלמא כשהוא מניח, מניח של יד ואחר כך מניח של ראש - דכתב: "וקשרתם לאות על ירך" והיר: "והיו לטובת בין עיניך", אלא כשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד, מנול? אמר רבה: רב הונא אסברא לי, אמר קרא: "והיו לטובת בין עיניך", כל זמן שבין עיניך יהו שתיים. תנו רבנן: תפילין מאומתי מברך עליהן? משעת הנחתן. ביצד? הנה מושבים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו - מניחן, וכשיגיע זמןן ממשמש בהן ומברך עליהן. ועד מתי מניחין? עד שתשקע החמה, רבי יעקב אומר: עד שתכלה רגל מן השוק, וחכמים אמרין: עד זמן שיניח; ומורין חכמים לרבי יעקב, שאם הלצן לצאת לבית הכסא או ליפגס לבית המרחץ וישקעה חמה, שוב אינו חוזר ומניחן. אמר רב נחמן: הלכה כרבי יעקב. רב חסדא ורבה בר רב הונא מצלו בהו באחרתא. איפא דאמרין: אין הלכה כרבי יעקב. והא

של תפילין קשר של קיימא, ואם היה צריך להתיר ולקשר בכל יום אם כן לא הוי של קיימא. ר"משת הנחה עד קשירה" דהכא, מפרש רבינו תם דרך קשירה היינו ההדוק שמהדוק ומצמצמו בראשו, כמו "שליא קשורה בולד" דנדה (כו, ב) - לאו קשורה ממש היא, וכמו "קשורה בכו כלכל". ולפירוש רבינו אליהו היה ליה לצימור: משעת קשירה ועד שעת הנחה, ויש ספרים שכתבו כן. ומסתברא כדברי רבינו תם בתפילין של ראש, וכדברי רבינו אליהו בתפילין של יד. דכתב בשל יד "וקשרתם לאות על ירך", דמשמע דכל שעה שמוני צריך לקשירה. תדע, דלקמן (לו, א) דריש רבי נתן הנחה בשמאל מכתבין "וקשרתם ותכתובם" מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, וכיון דקשירה בימין הנחה בשמאל היא, ואם היה קשר תחילה ואחר כך היה מכניס בורעו, אם כן הכי דיק מניה דהנחה בשמאל! ועוד אמרין בפרק "אין מעמידין" (ברכות וזה לט, א): מעשה באשה אחת שהיתה נישאת לחבר היתה קושרת לו תפילין בורעו, משמע דתמיד היתה עושה כן ואפילו לספרים שכתבו בהם "קומעת" מכל מקום רוצה לומר שהיתה קושרת לו כעין קמיע, ולפי שאין נוח לקשר ביד אחת היתה מסייעת לו. תדע, דלא קמור שהיתה מסייעה לתפילין של ראש, ותפילין של ראש ודאי אין צריך לקשור בכל יום, דלא צויתה תורה לקשור כל שעה, וקשר שלה הלהב למשה מסיני, וחזי גמירי דליהו קשורין תמיד. והשתא קשירה דשמעתין קשירה ממש, דבשל יד מתחיל לברך. חוזרין לומר תפילין של יד נמי לא בעו קשר בכל יום. דבפרק בתרא דמקואות (משנה ג) קחשיב קשרים דאין צריכין שיבואו בהן המים: תפילין של ראש בומן שהיא חוצה, ושל ידוע בומן שאינה עולה ויורדת. פירוש "חוצה" - כמו "אוצא" דטבעות דיוו דתוספתא דמקואות, דהקשר מיהדק שפיר. "בומן שאינה עולה ויורדת" דיד היינו לפי שיש קשרים ראש הרצועה באמצע וזהו בו שאינה יכולה להרחיב ולעלות ולירד, ויש מסבבים הרצועה שמשוכבת בקשר העשוי בראשה שהרצועה נחתר בקשר, ועולה ויורדת. ומדקאמר כשאינה עולה לא חיץ ואין צריך להתיר בשעת טבילה - שמע מינה קשר של קיימא הוא. מפר רבי. סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך - מכאן מדקדקים כשאדם שוחט עופות או בהמות חרבה וסח בין עוף לעוף, שחור ומברך. ומכל מקום עבירה היא בידו, כדאמרין הכא שחזור עליהם מעריכי המלחמה. ושמו שאני תפילין שמוצוה אחת הן, אבל התם שאם ירצה ישחוט ואם ירצה לא ישחוט. ומיהו מסתברא דכיון דיכול לפטור בברכה אחת אין לו לדבר כדי שיהא זקוק לברכה שנייה, כדמוכח בפרק "בא לו" (יומא ע, א) וב"אלו באמרין" (סוטה נד, ב), דתנן: נוטל ספר תורה וקרא ב"אחרי מות" ראך בעשור, וב"עשור" שבחומש הפקודים קורא על פה. ופריך בגמרא: ונייתי ספר תורה ויחזיק בידו ומשני רבי שמעון בן לקיש: משום ברכה שאינה צריכה. אלמא, כיון דיכול לפטור עצמו מברכה שניה קרי לה ברכה שאינה צריכה. ושמו סח בין עוף לעוף כסח באמצע סעודה. וזה דבר פשוט שאם שואל עוף לשחוט לא חשוב הפסק, מידי דהוה א"טול ברוך", ומידי דהוי נמי אברכת כסוי הדם, דאמרין בפרק "כסוי הדם" (חולין פ, ב) אמר רב יהודה: שחט חיה יבסנה, ואחר כך ישחוט עוף, ומשמע התם דאין צריך לחזור ולברך. וכן כשאדם מברך יקנה? אין הברכות האחרות הפסק בין ברכת היין לשתיה. ומיהו, אם היה זקוק לחזור ולברך כשחט בין עוף לעוף כמו כן היה זקוק לכסות, דהא זמנן אפילו במקום שזקוק לכסוי אמרין בפרק "כסוי הדם" (שם) דנפטר בברכה אחת. מפר רבי. לא סח מברך אחת סח מברך שתיים - פירש בקונטרס: לא סח - מברך אחת בין של יד בראש, סח - מברך שתיים: "להניח תפילין" בשל יד, ויעל מצות תפילין" בשל ראש. ורבינו תם פירש: לא סח מברך אחת - לשל ראש מברך "על מצות תפילין", שזו היא ברכתו. סח מברך שתיים - לשל ראש "להניח" ויעל מצות. וכן (כתב) בשימושא רבא תפילין. מפר רבי. עבירה היא בידו וחוזר עליה מעריכי המלחמה - מתוך פירוש הקונטרס משום דאם סח וביך - שרי, וליכא איסורא, אלא אדרבה מצוה ושכר ברכה. וזה לשונו: סח בין תפילה לתפילה ולא בירך על של ראש "על מצות", אלא סמך על ברכה ראשונה, עבירה היא בידו. מפר רבי. וקשרתם לאות על ירך וזהו לטוטפת בין עיניך - מכאן קשה לפירוש הקונטרס דפרק "אמר להם הממונה" (יומא לו, ב) גבי אין מעבירין על המצות, דאמר: שמע מינה עבורי דרעא אטוטפתא אסור, כשפוגע בתפילין של יד תחילה - אסור להעביר ולהניח של ראש, דאין מעבירין על המצות. והשתא, מאי איירא משום דאין מעבירין על המצות? תיפוק לי משום דכך מצות, דמניח של יד ואחר כך מניח של ראש! ומפרש רבינו תם משום רבינו תנאל בשם בר האי גאון, דאירי בשעה שחולץ תפילין ומניחן בתק, שלא יעביר אותן של יד ותננה בתק תחילה ואחר כך של ראש למעלה, דאם כן כשבא להניח תפילין היה פוגע בשל ראש תחילה, והיה צריך להעביר על המצות משום דשל יד מניח תחילה ואחר כך של ראש. לפיכך צריך להניח בתוך התק של ראש תחילה ואחר כך של יד למעלה. ורבינו אליהו מפרש דלענין שמשום איירי, דאמרין לקמן שאדם חייב למשמש בתפילין בכל שעה ושעה, קל וחומר מציין, והשתא קאמר דבשל יד ממשמש תחילה, משום דפגע בהו ברישא ואין מעבירין על המצות. מפר רבי. אמר רבה רב חונא אסברא לי - "רבה" גרסין ולא "רבא", דרבא לא ראה רב חונא מעולם, דהא אמרין בפרק בתרא דקדושין (עב, ב) בדין שמת רב יהודה נולד רבא, ורב חונא שכיב קודם רב יהודה. כדמוכח במועד קטן (י, א) דכי נח נפשיה דרב יהודה קאמר התם: גברא רבה כרב יהודה ליכא הכא, ורב חונא היה גדול בחכמה ובמנין מכל תלמידים דרב, כדמשמע בפרק בתרא דברכות (ק, א). מפר רבי. ובשינוי זמן ממשמש בהן ומברך - מכאן נראה כשאדם משכים קודם היום ומתעטף בציצית, כשיאור היום - אין צריך להסיר טליתו כדי לחזור וללבוש ולהתעטף ולברך, דכיון שמשמש בו יכול לברך. אף על פי שיש לחלק בין תפילין לציצית, שהמשמש מצוה כדלקמן - אין נראה לחלק, דבפרק "התכלת" (מנחות מג, א) מדמי תפילין לציצית לענין מישמשו ולברך. מפר רבי. רבי יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וחכמים אמרין עד זמן שינה - רבי יעקב וחכמים סבירא להו דלילה זמן תפילין, אלא חיישינן לשמא ישן בהן, ועביר רבי יעקב הרחקה טפי מדרבנן. מפר רבי. וזהו

במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם, לפי שעלידי התשובה מתגלה בחינת היחידה. ממאמר שבת פרשת נצבים וילך, ה'תשכ"ז

והא רב חסדא ורבה בר רב הונא מצלו בהו באורתא — פשיטא ליה דהא דקאמר רב נחמן: אין הלכה כרבי יעקב — לאו משום שיהא הלכה כחכמים, דאם כן לימא: הלכה כחכמים. אלא למימר דהלכה כחכמים. והא דלא אמר: הלכה כחכמים — לפי שהדבר שנוי סתם, ולא נזכר בה לשון רבים ולא לשון יחיד. מפי רבי.

אי קסבר לילה זמן תפילין — ואם תאמר: מכל מקום חולין, כדאמרין בפרק "במה אשה" (שבת סא, א) גמרא ולא תפילין, דאפילו למאן דאמר שבת זמן תפילין — לא יצא. דלמא מיפסק ואיתי לאיתוניהו ארבע אמות ברשות הרבים! ומיהו, לרבי ענני בר ששון, דאמר בפרק "במה אשה ויצאה" (שם סד, ב) בבבול לא אסרו אלא ברשות הרבים, אבל בחצר שרי — נישא. דהכא בחצר. ורבינו תם פוסק כרבי ענני. אבל לרבי דאמר: כל שאסרו חכמים לצאת לרשות הרבים אסרו לצאת לחצר, קשה! ואין לומר דמודה רב בבית דשרי, דהא אמרין בריש "כירה" (שם נו, א) השרייה והנמיסה והטבעתה דהי הן ככל הכלים הניתלים בחצר, ואמר עולא: מה טעם? הוואיל ואיכא תורת כלי עליהם. ואם היו ראויים להתקטל — לא היה לומר טעם (דמשמע) דשרי לטלטל משום תורת כלי, אף על גב דלא חזי בשבת, דמדמי ליה התם לשרא דנפטא! ויש לומר: דמודה רב דתפילין דשרי בחצר, דלא אסרי אלא ברשות הרבים. דלא דמי לשרא תבשיטין דגזר רב בחצר דלמא מישתלי ואתי לאפקי לרשות הרבים, אבל תפילין כיון דעשיין למשמש בתפילין מידבר דכיר ליה. כדאמר בפרק קמא דשבת (יב, א) גמרא לא יצא החיט במחט, דאמר שמואל: יוצא אדם בתפילין עם חשיכה, מאי טעמא? כיון דאמר רבה בר אבהו חיוב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה, הלכך מידבר דכיר להו. ואם תאמר: אם כן, כי אמר רב (שבת סד, ב) כל שאסרו חכמים לצאת לרשות הרבים אסרו לצאת לחצר, חוץ מנכבול ופאה נכרית, הוה ליה למימר נמי חוץ מתפילין! ויש לומר: דלא מיירי רב אלא תבשיטין. ועוד, משום דלמאן דאמר שבת לאו זמן תפילין הוא לא שייך למימר חוץ מתפילין. ואם תאמר: דהכא אמרין ספק חשיכה לא חולץ לא זמן מניח. ובפרק קמא דשבת (יב, א) קאמר: דלא חולץ אדם בתפילין ערב שבת עם חשיכה, משמע: הא ספק חשיכה לא! ויש לומר: דהתם ברשות הרבים והכא בחצר. מפי רבי.

ושמרת את החוקה הזאת למעודה בר — בפרק "בא סימן" (נדה נא, ב) ובסוף "כיצד מברכין" (ברכות מד, ב) דאמרין דבני מערבא מברכי בתר דמסלי תפיליהו: "לשמור חוקיך", ורבינו תם דלאחר שמסלק את טליתו ליכא מאן דמברך, דלא שייכא ברכה ד"לשמור חוקיך" אלא מתפילין דחוקא, דכתיב בהו "חוקה", ודווקא כשמסלק סמוך לשקיעת החמה, ודרשינן: "ימים" ולא לילות, ומחויב לסלק, כדאמרין בסמוך: הניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה. ובירושלמי דברכות פרק "היה קורא" אמרין נמי על מילתא דבני מערבא דמברכי: "לשמור חוקיך" — כנאן דאמר: בחוקת תפילין הכתוב מדבר, אבל למאן דאמר דבחוקת הפסח הכתוב מדבר — לא, אם כן כל שכן דלאחר ציצית לא מברך. ובפרק "בא סימן" (נדה נא, ב) גבי יש טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו. דקאמר: לאיתויי מעות, ופריך: לבני מערבא דמברכי לבתר דמסלי תפיליהו לאיתויי מאי? הוה מצי למימר ציצית. ודאידנא לא מברכי "לשמור חוקיך" אפילו לאחר תפילין, דבסמוך פסקין דלילה זמן תפילין, דקאמר: הלכה ואין מורין כן, ומדרבנן הוא דאסור דחיישין שלא יישן בהם, וקרא ד"ושמרת את החוקה" בחוקת הפסח הכתוב מדבר. מפי רבי. **יצא** שבתות וימים טובים שהן עצמן קרוין אות — לא משום דאסריי בעשיית מלאכה, דאפילו חולו של מועד דשרי בעשיית מלאכה איכא אות, בפסח דאסור באכילת חמץ, ובסוכות דחייב סוכה. ובפרק בתרא דמועד קטן (נט, א) משמע דחולו של מועד חייב, דאמר רחמי: כותב תפילין לעצמו ולאחרים סבוכה. דברי רבי מאיר, וברי יודנה אמר: מערים ומוכר כדי פרנסתו את שלו וכותב לעצמו כו'. אריי ליה רבה בר בר חנה לרב חננאל, וכן אורי ליה רב: הלכה כותב ומוכר כדי פרנסתו. משמע דמניח במועד, דאי משום לאחר המועד — מה לי לעצמו מה לי לאחרים? למה מותר לכתוב לעצמו, שאין זה צורך פרנסתו מיהו לאו אריה, אפשר דרבי מאיר ורבי יודנה לטעמיהו, דאית להו שבת זמן תפילין, בפרק בתרא דעירובין (נצ, ב) עור אריה מירושלמי פרק בתרא דמועד קטן: חד בר נש איבר תפיליו במועדא, אתא לגבי רב חננאל, שלח לגבי רבה בר בר חנה, אמר ליה: יחייב תפיליו ואולי כתוב לך. אמר ליה רב: זיל כתוב ליה, פירוש: בלא הערמה. מתניתין פליגא על רב: כותב הוא אדם תפילין ומוזהה לעצמו, הא לאחר אסור! רב פתר לה ככותב להניח. ומסתמא רב (גרסין כו') הוה סבירא ליה כהלכתא דשבתות וימים טובים לאו זמן תפילין, אפילו הכי שרי לכתוב ולמכור תפילין בלא הערמה, ולרבה בר בר חנה על ידי הערמה, דכולהו אמוראי סבירא להו שבת לאו זמן תפילין, רב חסדא ורבה בר בר חנה, ואף על גב דסבירא להו לילה זמן תפילין, ומיהו הוה חולק התלמוד שלנו. דרבה בר בר חנה סבר כרב, והתם פליגי. מפי רבי. **ידך** זו שמאל — ואם תאמר: לעיל בסוף פרק קמא (ו, א) דאיתיר ליה "יד" דמצורע לאגמורי אידי דקמיצה, ד"ויולא כפר" היינו נמי בימין — אדרבה, הוה לן לאגמורי אידי דתפילין דהו בימין ודמי ליה, דילפינן "יד" מידי, והתם ילפינן "כפר" מידי! ויש לפרש: דניחא לא לאגמורי התם עבודה מעבודה. מיהו קשה, דאתריתיהו גילוף ושמא משום דלא דמי להווא, דהתם יד ממש, והכא קיבורת בורע. מפי רבי.

הכי גרסינן: ימים ולא כל ימים כו'. **אלא לפסח בלבד** — והכי קאמר: עשה פסח משנה לשנה. **נפקא ליה** — כלומר, לעולם קסבר לילה זמן תפילין הוא, ושבת מימעטי ליה מדיכא דנפקא ליה לרבי עקיבא. שהן עצמן אות — בין הקדוש ברוך הוא לישראל, דכתיב (שמות לא): "כי אות היא" וגו'. **עובר בלאו** — דכתיב: "ושמרת", וכל "השמר" לא תעשה הוא. השמר דלאו לאו — רבי אלעזר סבר: "השמר" דכתיב במילתא דמודה רחמנא לא תעשה — הו לאו גמור ללקות, כגון (דברים כד): "השמר בגע צרעת", דמשמע ענין יקץ בהרתו, וכן (שמות לד): "השמר לך פן תכרות ברית" וגו', אבל "השמר" דעשה כגון הא, דמשמע לעשות תפילין — עשה הוא. ואם לשומר — שלא יאבדו, מותר להניחן אפילו לאחר שקיעת החמה. קסבר הלכה — דלילה זמן תפילין הוא. ואין חילוקין כן — שמוא יטבחון ושון בון, ומדקאמר ליה "לשומרן קבעינא". ידי ידחא ארין וימיני וגו' — מדכתיב "ידך" וימין — שמע מניה יד היינו שמאל.

רבי מוכיב, דברי רבי יוסי הגלילי: רבי עקיבא אומר: לא נאמר חוקה זו אלא לפסח בלבד! — נפקא ליה מדיכא דנפקא ליה לרבי עקיבא; דתניא, רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות וימים טובים? תלמוד לומר: "והיה לאות על ירך ולמוטפת בין עיניך" — מי שצריך אות, יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות. אמר רבי אלעזר: כל הפניח תפילין אחר שקיעת החמה — עובר בעשה, ורבי יוחנן אמר: עובר בלאו. לימא, דברי אבין אמר רבי אילעא קא מיפלגי, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא: כל מקום שנאמר "השמר" "פן" ו"אל" — אינו אלא לא תעשה, דמר אית ליה דרבי אבין, ומר לית ליה דרבי אבין? — לא, דכילי עלמא אית להו דרבי אבין אמר רבי אילעא, והכא בהא קא מיפלגי, מר סבר: "השמר" דלאו — לאו, ו"השמר" דעשה — עשה, ומר סבר: "השמר" דעשה נמי לאו. ואמר רבי אלעזר: ואם לשמרון — מותר. ואמר רבינא: הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשד והניח תפילין, ואמרי ליה: לשמרון קא בעי להו מר? ואמר לי: אין, והויתיה לדעתיה דלאו לשמרון הוא בעי, קסבר: הלכה ואין מורין כן. אמר רבה בר רב הונא: חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה, קל וחומר מציץ: ומה ציץ שאין בו אלא אוכפיה אחת — אמהרה תורה: "והיה על מצחו תמיד" שלא תפסיד דעתו ממונו, תפילין שיש בהן אוכפיה הרבה, על אחת כמה וכמה! תנו רבנן: "ידך" — זו שמאל; אתה אומר: שמאל, או אינו אלא ימין? תלמוד לומר: "אף ידי יסדה ארץ וימיני מפתח שמים", ואומר: "ידה יתה תשלחנה וימינה להלמות עמלים", ואומר: "למה תשיב ירך וימיןך מקרב חוקך פלה".

רבי רבינו תם דלאחר שמסלק את טליתו ליכא מאן דמברך, דלא שייכא ברכה ד"לשמור חוקיך" אלא מתפילין דחוקא, דכתיב בהו "חוקה", ודווקא כשמסלק סמוך לשקיעת החמה, ודרשינן: "ימים" ולא לילות, ומחויב לסלק, כדאמרין בסמוך: הניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה. ובירושלמי דברכות פרק "היה קורא" אמרין נמי על מילתא דבני מערבא דמברכי: "לשמור חוקיך" — כנאן דאמר: בחוקת תפילין הכתוב מדבר, אבל למאן דאמר דבחוקת הפסח הכתוב מדבר — לא, אם כן כל שכן דלאחר ציצית לא מברך. ובפרק "בא סימן" (נדה נא, ב) גבי יש טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו. דקאמר: לאיתויי מעות, ופריך: לבני מערבא דמברכי לבתר דמסלי תפיליהו לאיתויי מאי? הוה מצי למימר ציצית. ודאידנא לא מברכי "לשמור חוקיך" אפילו לאחר תפילין, דבסמוך פסקין דלילה זמן תפילין, דקאמר: הלכה ואין מורין כן, ומדרבנן הוא דאסור דחיישין שלא יישן בהם, וקרא ד"ושמרת את החוקה" בחוקת הפסח הכתוב מדבר. מפי רבי. **יצא** שבתות וימים טובים שהן עצמן קרוין אות — לא משום דאסריי בעשיית מלאכה, דאפילו חולו של מועד דשרי בעשיית מלאכה איכא אות, בפסח דאסור באכילת חמץ, ובסוכות דחייב סוכה. ובפרק בתרא דמועד קטן (נט, א) משמע דחולו של מועד חייב, דאמר רחמי: כותב תפילין לעצמו ולאחרים סבוכה. דברי רבי מאיר, וברי יודנה אמר: מערים ומוכר כדי פרנסתו את שלו וכותב לעצמו כו'. אריי ליה רבה בר בר חנה לרב חננאל, וכן אורי ליה רב: הלכה כותב ומוכר כדי פרנסתו. משמע דמניח במועד, דאי משום לאחר המועד — מה לי לעצמו מה לי לאחרים? למה מותר לכתוב לעצמו, שאין זה צורך פרנסתו מיהו לאו אריה, אפשר דרבי מאיר ורבי יודנה לטעמיהו, דאית להו שבת זמן תפילין, בפרק בתרא דעירובין (נצ, ב) עור אריה מירושלמי פרק בתרא דמועד קטן: חד בר נש איבר תפיליו במועדא, אתא לגבי רב חננאל, שלח לגבי רבה בר בר חנה, אמר ליה: יחייב תפיליו ואולי כתוב לך. אמר ליה רב: זיל כתוב ליה, פירוש: בלא הערמה. מתניתין פליגא על רב: כותב הוא אדם תפילין ומוזהה לעצמו, הא לאחר אסור! רב פתר לה ככותב להניח. ומסתמא רב (גרסין כו') הוה סבירא ליה כהלכתא דשבתות וימים טובים לאו זמן תפילין, אפילו הכי שרי לכתוב ולמכור תפילין בלא הערמה, ולרבה בר בר חנה על ידי הערמה, דכולהו אמוראי סבירא להו שבת לאו זמן תפילין, רב חסדא ורבה בר בר חנה, ואף על גב דסבירא להו לילה זמן תפילין, ומיהו הוה חולק התלמוד שלנו. דרבה בר בר חנה סבר כרב, והתם פליגי. מפי רבי. **ידך** זו שמאל — ואם תאמר: לעיל בסוף פרק קמא (ו, א) דאיתיר ליה "יד" דמצורע לאגמורי אידי דקמיצה, ד"ויולא כפר" היינו נמי בימין — אדרבה, הוה לן לאגמורי אידי דתפילין דהו בימין ודמי ליה, דילפינן "יד" מידי, והתם ילפינן "כפר" מידי! ויש לפרש: דניחא לא לאגמורי התם עבודה מעבודה. מיהו קשה, דאתריתיהו גילוף ושמא משום דלא דמי להווא, דהתם יד ממש, והכא קיבורת בורע. מפי רבי.

מקשה הגמרא על האיכא דאמר: והא רב חסדא ורבא בר רב
הונא מצלו בהו באורחא, ולא חלצו אותן מיד עם צאת הכוכבים,
והרי זה כדברי רבי יעקב. מבארת הגמרא: והוא פליגא – רב חסדא
ורבה בר רב הונא חולקים וסוברים שהלכה כרבי יעקב, ושלא
כאומרים בדעת רב נחמן שאין הלכה כרבי יעקב.
מקשה הגמרא: ומי אמר רבא בר רב הונא קמי – האם נכון הדבר
שכך נהג רבה בר רב הונא. והא אמר רבא בר רב הונא, ספק
חשיכה, ספק לא חשיכה, היינו משקיעת החמה עד צאת
הכוכבים, לא חולץ – אין חובה על מי שהניח תפילין מבעוד יום,
לחלוץ, ואף לא מניח אם לא היו מונחות עליו, שכיון ששקעה
השמש, נאסר עליו להניח.
ומדייקת הגמרא את דברי רבה בר רב הונא, שדווקא בזמן שהוא
ספק חשיכה אינו מחויב לחלוץ, הא – אבל בזמן שהוא כבר נדא
חשיכה, חולץ – חובה עליו לחלוץ אפילו היו מונחות עליו מבעוד
יום, וקשה אם כן, כיצד אמרו שרבה בר רב הונא התפלל ערבית
עם התפילין שעליו ולא חלץ.
מתרצת הגמרא: הָתָם – שם, כלומר, דברי רבה בר רב הונא בענין
ספק חשיכה, פְּעֻרָה שְׁבֶת אִתְּמָר – נאמרו רק בבין השמשות של
ערב שבת, שכאשר החשיך יום שישי חובה לחלוץ תפילין, מכיון
שנכנסה שבת, אבל לגבי שאר לילות השבוע, דעת רבה בר רב
הונא שאין חובה לחלוץ, ולכן היה מתפלל ערבית בשאר לילות
השבוע עם תפילין.
שואלת הגמרא: מאי קשבר – מה היא שיטתו של רבה בר רב הונא
שחילק בין שבת לחול, אי קשבר – אם היה סובר שלילה הוא זמן
מצות תפילין מן התורה, ומפני זה לא הצריך לחלוץ תפילין בכל
לילות השבוע, אם כן היה לו לסבור ששבת היא נמי – גם זמן
תפילין, ואם כן מדוע הצריך לחלוץ תפילין בשבת, ואי קשבר
ששבת לאו זמן תפילין, ומפני זה הצריך לחלוץ בליל שבת, אם
כן היה לו לסבור שלילה נמי לאו זמן תפילין, ואם כן מדוע לא
הצריך לחלוץ בשאר לילות השבוע, שהרי שני הזמנים הללו,
לילה ושבת, דינם שווה לענין מצות תפילין, דְּמִיחָא דְּמִשְׁמָעָא –
שמהיכן שנתמעטה שבת ממצות תפילין, לדברי הסובר ששבת
לאו זמן תפילין, מִהָתָם מִשְׁמָעָא – מאותו מקום עצמו, נתמעטו
לדעתו גם הלילות, וכדִּתְנִינָא, נאמר (שמות יג ט), לאחר שצויתו
התורה להניח תפילין, וְשִׁמְרָתָא אֵת הַחוּקָה הַזֹּאת לְמוֹעֵד מִיָּמִים
יָמִיָּה, וממה שנאמר 'יָמִים' למדים שמצות תפילין נודהגת רק
ב'יָמִים' ולא בלילות. וכמו כן אנו למדים ממה שנאמר 'מִיָּמִים'
בתוספת האות מ"ם, שמצות תפילין נודהגת רק ב'יָמִים', כלומר,
בחלק מהימים, ולא בכל הימים, פְּרַט לְשִׁבְתוֹת וְיָמִים מוֹזִיִּים, דְּבָרֵי
רַבִּי יוֹסִי הַגִּלְלִי. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר, לא נאמר 'חוּקָה' זו – מה שנאמר
'וְשִׁמְרָתָא אֵת הַחוּקָה הַזֹּאת לְמוֹעֵד מִיָּמִים יָמִיָּה', לא נאמר לגבי
מצות תפילין, אֵלָּא לְחוּקַת הַפֶּסַח בְּלִבָּר, שתשמור את מצות הפסח
לעשותה משנה לשנה, ואם כן, אין ללמוד מכאן למעט לילות
ושבתות ממצות תפילין. מכל מקום ראינו, שדין השבתות ודין
הלילות, דין אחד הוא, ולדברי רבי יוסי הגלילי נתמעטו שניהם
בהיבא אחת ממצות תפילין, ולדעת רבי עקיבא שניהם לא
נתמעטו, וקשה על רבה בר רב הונא, שחילק ביניהם וסבר שלילה
זמן תפילין, ושבת לאו זמן תפילין.
מתרצת הגמרא: באמת סובר רבה בר רב הונא שלילה זמן תפילין,
ורק שבת היא שנתמעטה שאינה זמן תפילין, ונִפְסָא לֵיה – ולמד
דבר זה מִהֵיכָא – מהיכן נִפְסָא לֵיה לְרַבִּי עֲקִיבָא, דִּתְנִינָא, רַבִּי
עֲקִיבָא אָמַר, וְכֵן הָיִיתָ לומר שמצוה היא שִׁנִּיתָ אֶדָם תְּפִלִּין גַּם
בְּשִׁבְתוֹת וְיָמִים מוֹזִיִּים, תִּלְמוּדוֹ לומר – תלמודנו הכתוב, וְהָיִיתָ
'וְהָיִיתָ לְאוֹת עַל יָדָךְ וְלַמִּשְׁפָּחָה בֵּין עֵינֶיךָ', שהתפילין הן אות
שישראל צריכים להעמיד על עצמם להכיר שהם מחזיקים בתורת
ה', ולמדים מכאן שאין מחויבים במצות תפילין, אלא מי – הימים
שְׁאֵינֶיךָ אֹתָם, כלומר, ימות החול, וְנִצָּאוּ מִכֻּל הַמִּצְוָה שְׁבִיבוֹת
וְיָמִים מוֹזִיִּים, שֶׁהֵן עצמן גִּפְּחוּ אֹת בֵּין ה' וישראל, כמו שנאמר על
השבת (שם לא יא), 'כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם'.
הגמרא מביאה חידוש דין נוסף לדעת הסוברים כרבי יוסי הגלילי
שלילה אינו זמן מצות תפילין: אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, כָּל הַמְּנִיחַ תְּפִלִּין
אַחֵר שִׁקִּיעַת הַחֶמֶד, עוֹבֵר כְּאִסּוּר עֲשֵׂה, שנאמר (שם יג ט), וְשִׁמְרָתָא

אֵת הַחוּקָה הַזֹּאת לְמוֹעֵד מִיָּמִים יָמִיָּה, הרי זו מצות עשה להניח
תפילין ביום, ושלא להניח בלילה. ורַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עוֹבֵר כְּלָאוּ,
שהרי איסור זה נלמד מתיבת 'וְשִׁמְרָתָא', וכלל הוא בדינו, שכל
מקום שנאמר בתורה לשון 'שמירה' נידון כלא תעשה.
דנה הגמרא: לִימָא בְּרַבִּי אֲבִין אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר קָא מִפְּלִגִי – האם
נאמר שרבי אלעזר ורבי יוחנן חולקים אם יש לסבור כדברי רבי
אבין בשם רבי אילעא. דְּאָמַר רַבִּי אֲבִין אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר, כָּל מְקוֹם
שֶׁנֶּאֱמַר בתורה אחת מהלשונות הללו, 'השמר', 'פֶּן' ו'אֵל', הכתוב
אינו בא לומר אֵלָּא שיש איסור 'לא תעשה' בדבר, ובזה נחלקו רבי
אלעזר ורבי יוחנן, האם מאמר הכתוב בענין תפילין 'וְשִׁמְרָתָא' נידון
כלאו או כעשה, ונמצא דָּמַר – שרבי יוחנן שאמר שעובר בלאו,
אֵית לֵיה – סובר כדבריו דְּרַבִּי אֲבִין, ורַבִּי – ורבי אלעזר שאמר
שעובר בעשה, לֵית לֵיה – אינו סובר כדבריו דְּרַבִּי אֲבִין.
דוחה הגמרא: לֵא, אין הכרח לומר כן, אלא יש לומר, דְּכֹלֵי עֲלָמָא
– שבין רבי אלעזר ובין רבי יוחנן, אֵית לֵהוּ דְּרַבִּי אֲבִין אָמַר רַבִּי
אֱלֵעָזָר, וְהֵכָא – ומה שנחלקו כאן, בְּהָא קָא מִפְּלִגִי, מִר – שרבי
אלעזר סָבַר, הַשְּׁמֵר דְּלָאוּ לֵא וְהַשְּׁמֵר דְּעֵשֶׂה עֲשֵׂה – כשאמרה
התורה לשון 'השמר' במקום שהזהירה מלעשות איסור, הרי זה
נידון כלאו, אבל כשאמרה התורה לשון 'השמר' במקום שצויתה
לעשות מצוה, הרי זה נידון כעשה, וכאן הרי ציווי התורה הוא
לשמור לעשות ולהניח תפילין, ולכן אף שנאמר לשון 'שמירה'
הרי זה נידון כעשה. ורַבִּי – ורבי יוחנן סָבַר, הַשְּׁמֵר דְּעֵשֶׂה נִמִּי לֵא
– שגם היכן שאמרה התורה להישמר ולעשות מצוה, מכל מקום
לשון 'שמירה' נידון כלאו.
הגמרא מביאה היתר בענין הנחת תפילין בלילה: וְאָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר,
אמנם לילה לאו זמן תפילין, ויש איסור להניח בלילה, ומכל מקום
אם רוצה לְשַׁמְרָן שלא יאבדו, מוֹתֵר להניח אפילו בלילה. מספרת
הגמרא בענין זה, וְאָמַר רַבִּינָא, פעם אחת הָיָה יְהוֹנָתָן – הייתי יושב
בְּמִיתָה דְּרַבִּי אֲשִׁי, וְהָיָה הַיּוֹם וְהַיָּמִים תְּפִלִּין, וְאָמַר לֵיה – ואמרתי לו,
לְשַׁמְרָן קָא פְּעִי לֵהוּ מִר – האם אדוני רוצה לשמור את התפילין,
וְהָיָה הַיּוֹם וְהַיָּמִים מִנִּיחָן בְּלִילָה, וְאָמַר לֵי, אֵין – אכן זו היא
הסיבה שאני מניח, וְהָיִיתָ לְעִמְיָה דְּלָאוּ לְשַׁמְרָן הוּא בְּעִי –
והכרתי בו שאינו צריך לשומרן, אלא שלדעתו לילה זמן תפילין
ומותר להניח בלילה לשם מצוה, אבל קָשְׁבִי – הוא סובר שאף על
פי שמצד הדין מותר להניח בלילה, מכל מקום היתר זה הוא
בגדר 'הִלְכָה וְאֵין מוֹרִין בּוֹ', כלומר, אין להורות היתר זה לרבים,
ומפני זה ביקש רב אשי להסתייר את דעתו, ואמר שהוא נצרך
לשמור.
הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות תפילין: אָמַר רַבָּה בְּרַבִּי הוֹנָא,
חֵיב אָדָם לְשַׁמְרָם בְּתִפְלִין כָּכָל שְׁעָה שְׁנוֹכַר בֵּהן בעת שהן מונחות
עליו, וחיוב זה יש ללמודו בקל וחומר, מִדִּין צִיִּין הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וְהָיָה
צִיִּין שְׂאֵין כתוב בו אֵלָּא אֲזָכְרָה אֶת שֵׁם ה', שכתוב עליו
'קודש לה', אֲזָכְרָה הַתּוֹרָה (שמות כח לה), וְהָיָה עַל מִצְוָהוּ תְּמִיד'
ונצטווה בזה הכהן הגדול שלא תסיח דעתו מִמֶּנּוּ כל זמן שהוא על
מצוה, מחמת קדושת האזכרה, תְּפִלִּין שְׁנִישׁ – שכתוב בפרשיות
שֶׁהֵן אֲזָכְרוֹת הַדְּבָרָה, עַל אֶת כָּפֶה וְכָפֶה שִׁיחִידָא אֲסוּר לְהַסִּיחַ דַּעַת
מִהֵן בעת שלושבשן, ומכאן למד רבה בר רב הונא לתקן שיהא אדם
ממשמש בהם כל שעה.
הגמרא מביאה ברייתא המבארת באיזו יד מניחים תפילין: תָּנוּ
רַבִּנָּה, מה שצויתה התורה על הנחת תפילין (שם יג ט) וְהָיָה לָךְ
אוֹת עַל יָדְךָ, זו – הכוונה ליד שמאל. מבררת הברייתא: אִתְּהָ
אָמַר שכוונת התורה היא ליד שמאל, מִנִּין לָךְ לומר כן, או לִינִי
– אולי אין כוונתה אֵלָּא ליד ימין. מבארת הברייתא: תִּלְמוּד לְאוֹמְרָא
– יש לנו ללמוד מלשון הכתוב (שעיה מז יג), אֵלֶּה יְדֵי יְסֻדָּה אֲרֵץ
וְיָמִינִי מִשְׁפָּחָה שְׁמִי, וְכֵן מהלשון שאָמַר הכתוב (שופטים כח)
בשירת דבורה, יְדָה לְתֹדֶה תִּשְׁלַחְנָה וְיָמִינָה לְהִלְמוֹת עֲמָלִים, וְכֵן
מהלשון שאָמַר הכתוב (תהילים עד יא), לְמַת תִּשָּׁב יָדְךָ וְיָמִינְךָ
מִקֶּרֶב חִיקְךָ כָּלָה, שכאשר אומר הכתוב 'יד', כוונתו ליד שמאל,
שהרי שלשת הפסוקים הללו נאמרו 'יד וימין', כלומר, שהן
שתי ידיים, ומוכח ש'יד' אינה יד ימין, אלא שמאל, ומכאן יש
ללמוד שכאשר אומר הכתוב 'יד', וכמו כן בתפילין שנאמר 'ידך'
סתם, היינו יד שמאל.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

- 1 לט. וכל זה קנ"ו בתפוזים בבגדו שאין זו הוצאה פדרפה, אבל אם הם צוררים בו ³³⁸ או שהם בכים התפור
- 2 בו שדרך להוציא בו בחול או שהן באזור חלול קנ"ו שדרך להוציא בו בשפיו למעלה או שהן בין
- 3 בגדיו לבשרו במקומות שדרך להוציא פן בחול לפעמים, אסור לצאת בהם אפלו לכרמלית, אף-על-פי
- 4 שמתירא לישב עמם בבית שלא ירגישו בו אנשים, ואפלו לטלטל המעות להצניעם באיזה מקום באותה
- 5 חצר אסור קנ"ז שלא התירו שום שבות גמור משום הפסד מרובה ³⁴⁰ ואפלו אם הם מעות מנוקבים שאין
- 6 יוצאין בהוצאה בשפוי קנ"ח לא מפקע שם מקצה מהם אלא אם-כן הם של פספ ושל זהב ונקובים כדי לתלות
- 7 בצואר בתו לתכשיט (שאז מתר לטלטל קט"ו) אף שלא במקום חשש הפסד כלל, אם הם מיחדים לכהן.
- 8 ומפל-מקום מתר לו לשאת המעות אצלו קס"א באותו חצר, לפי שזהו טלטול בלא-חריד בין שאינו מטלטלן
- 9 בידו אלא בגופו קס"ב, ובלבד שיש חשש הפסד אם לא ישאום אצלו, שאם לא כן, אף אם אינם מעות
- 10 המקצים אלא שאר פספ וזהב, יש להחמיר שלא לשאת אותם אצלו, שמה ישפח ויצא בהם, כמו
- 11 שנתבאר ³⁴⁵.

חלק ב, הלכות שבת סימן שא, האיך יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך
ובאיזה כלים או חפצים ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו, סעיף לט

ביאורי הלכה

קנ"ו] וכל זה - היינו ההיתר לצאת במעות במקום הפסד.	קס] מותר לטלטל - אפילו בידו, וכל-שכן על גופו.
קנ"ו באזור חלול - אבנט (תגורת-בד) שבתוכו חלל לנתינת מעות.	קס"א] המעות אצלו - היינו ללכת בחצר כשהמעות תפורים או צוררים בבגדו, באזורו וכיו"ב ³⁴² .
קנ"ח] אסור - שהם מוקצה גמור ³³⁹ .	קס"ב] אלא בגופו - טלטול מוקצה שלא ביד ממש אלא תלוי על גופו או בגדו - נחשב כטלטול כלאחר יד ³⁴³ , ואפילו אם כך היא דרך טלטולו בחול ³⁴⁴ .
קנ"ח] בהוצאה בשפוי - אולי צריך להיות: בשופי ³⁴¹ .	

צינונים והוספות

338) כדלעיל תחילת סעיף לח.	גבול וסוף, אבל לא לעמוד עם המעות כמו שירצה, שלזה אין גבול שיכול לעמוד כל היום.
339) כדלקמן סי' שח ס"ח, ובהוצאה לכרמלית ישנו גם איסור הוצאה.	344) כן משמע בשו"ע, ומבואר יותר בקו"א ס"ק י: אבל אם הוא תלוי עליו או אצלו בחיקו... הדבר פשוט להתיר, לפי מה שכתבו האחרונים כאן דהוי טלטול כלאחר יד, ואפילו לצורך המוקצה מותר (והוא שלא כתוס' שבת ס"ק נט).
340) סי' שלד ס"ב: יש אוסרים טלטול מוקצה ואפילו במקום הפסד מרובה... וכן עיקר.	והעירו על זה מה סי' שח סט"ו: "אבל מותר לטלטלו בגופו... וזהו נקרא טלטול כלאחר יד שהוא בשינוי מדרך החול". ויישבו בכמה אופנים. ואכ"מ.
341) ראה לבוש סוף סל"ג: ומטבע נקובה שאינה יוצאת בשופי במשא ובמתן, לא הוי מוקצה ומותר לטלטלה בבית.	345) סעיף לח. אמנם מצד מוקצה אין איסור בטלטול בגופו אף כשמטלטל לצורך המוקצה (כמבואר במקומות שנסמנו לעיל על היתר טלטול בגופו, ובקו"א ס"ק י).
342) ובלבד שלבוש בבגד כבר מבעוד יום, דאל"כ הבגד נעשה בסיס לדבר המוקצה (ואין לומר שמדובר שלא נעשה בסיס כי אז לא נצטרך להיתר של טלטול בגופו).	
343) היתר טלטול בגופו מבואר בסי' רסו סוף סי"ט, סי' רעו ס"י, סי' שח סט"ו, סי' שיא סט"ו. ובקו"א ס"ק י כתב שמותר לטלטלם כך לכל מקום שירצה (במצר) שלזה יש	

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות הלואה/עדות – לפי לוח "רב יומי"

ושנים מעידים וכשיצויאו ממנו יחלוקו. וכן מי שנושה
בחבירו מנה וגם יש לו עליו חוב ממקום אחר לא יתבענו
מאתים כדי שיודה במנה ויתחייב שבועה ויגלגל עליו
שישבע גם על החוב שחייב לו ממקום אחר. ועל דברים
אלו וכיוצא בהם הזהיר הכתוב מדבר שקר תרחק אף על פי
שיגיע לו הפסד כשידבר אמת.

במה דברים אמורים כשמוציא השקר בלשון ודאי אבל
בלשון איני יודע מותר כדי להנצל מתביעות שקר של חבירו
כגון מי שנתחייב שבועה ובא חבירו לגלגל עליו שישבע
גם על תביעות אחרות שיש לו עליו ויודע בעצמו שהאמת
אתו רק שאינו רוצה לישבע אפילו באמת כי אם שבועה
שאי אפשר לו לפטור את עצמו ממנו רשאי לפטור עצמו
מן הגלגולים על ידי שיטעון על התביעות האחרות איני
יודע ויפטור מלישבע עליהן:

כט ואפילו אם אינו מוציא שקר מפיו כלל אסור לבקש
צדדים להשתמט מבעל חובו שהוא חייב לו באמת
כדי שיתרצה הלה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר
מרצונו ואם עשה כן אינו יוצא ידי שמים עד שישלם לו כל
מה שהיה חייב לו:

*

ל מי שנתחייב לו חבירו שבועה ורואה בו שמוכן לישבע
יתפטר עמו ולא יתבענו לישבע שנאמר שבועת ה' תהיה
בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם ואם תובעו
לישבע הרי העומדים שם אומרים זה לזה סורו נא מעל
אהלי האנשים הרשעים האלה והם הנשבע והמשיבע:

לא מי שנסתפק לו אם לזה מחבירו וחבירו תובעו ברי
חייב לצאת ידי שמים ולשלם לו אף על פי שפטור
בדיני אדם. ואם תובעו בספק פטור אף לצאת ידי שמים.
ואם ידוע לו שלוח ממנו או שנתחייב לו מחוב אחר ואינו
יודע אם פרעו חייב לצאת ידי שמים ולשלם לו אף על פי
שאינו תובעו כלל. ואם הלה משיב לו ודאי שאינך חייב לי
הרי מחל לו ופטור אף אם ידוע לו שהוא חייב לו עדיין:

לב הלוה שרצה לפרוע להמלוה על ידי שליח ונתן המעות
לחבירו ואמר לו הולך מעות אלו להמלוה או לשון
אחר שמשמעו בלשון הולך כגון שא מעות אלו לפלוני או
יהא מנה זה לפלוני הרי זה כאילו אמר לו זכה במעות אלו
לפלוני וזכה לו שזכין לאדם שלא בפניו ושוב אין הלוה
רשאי לחזור בו וליטול המעות מידי של זה ולפרוע להמלוה
אחר כך. ואם חזר בו ורוצה ליטלם לא יחזירם לו זה
שקיבלם. ואם יחזירם לו יתחייב לשלם להמלוה אם לא
ישלם לו הלוה.

ואם הלוה מאיים עליו בדבר שיש בידו לעשות לו צער הגוף
אין צריך לצער גופו בשביל ממונו של חבירו כיון שהלה
מצערו בשביל ממון זה ואונסו עליו. אבל אם הלה רוצה
לגזול ממנו ממונו בעד ממון זה שאינו מחזיר לו לא יחזירנו
לו שהרי אינו אונסו על ממון זה כי מה הפרש להלה בין
ממון זה לממון של זה ואף שממונו נתפס בשביל ממון

כג וכן אומן שמניח כלי למשכון ואומר שבעליו נתנו לו
רשות למשכנו מותר להלוותו עליו ואין צריך לומר אם
אומר שהוא שלו.

אבל אם אומר שהוא של בעל הבית שנתנו לו לתקנו
וממשכנו שלא מדעתו אסור להלוותו עליו ואם ילוה יפסיד
כי בעל הבית יוציאו ממנו. וכן אשה הממשכנת חפצי בעלה
שלא מדעתו או בעל הממשכן חפצי אשתו שלא מדעתה
אותם חפצים שאינו רשאי למוכרם כמו שיתבאר בהלכות
אישות:

כד המלוה את חבירו על המשכון ורוצה להתנות עמו
שאם לא יפדנו לזמן פלוני יהיה חלוט לו יאמר לו אם
לא תפדנו לזמן פלוני יהא קנוי לי מעכשיו. ואם לא אמר
מעכשיו יש חילוקי דיעות אם יש בזה דין אסמכתא שהלוה
סמך בדעתו שיפדנו בזמנו ולא גמר והקנה מעולם אבל
כשאומר מעכשיו גמר והקנה לדברי הכל:

כה אחד שלוח משנים ביחד ואין ידוע לו אם הם שותפין
בממון זה ואחר כך בא אחד מהם לתבוע חלקו או את
הכל לא יתן לו כלום עד שיביא הרשאה מחבירו כי שמא
אינו שותף בממון זה. אבל אם ידוע לו שהם שותפים
בממון זה בשוה ובא אחד מהם לתבוע יתן לו החצי. ואם
השני היה בעיר ויודע שזה תובע המעות ולא בא עמו
לתבוע יתן לזה את הכל שמן הסתם אינם מקפידים זה על
זה ומתרצה זה במעשיו של זה ואפילו אין ידוע לו שהם
שותפים:

כו ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו דרשו חכמים זה הבא
בהרשאה. במה דברים אמורים כשהמלוה והלוה עמהם
בעיר אחת והמלוה מרשה את זה מפני שהוא בעל טענות
יותר ונמצא שהוא מתעבר על ריב לא לו אבל אם הלוה
הוא בעיר אחרת או אפילו בעיר זו ואין המלוה יכול לטרוח
בעצמו לדון עמו הרי זה עושה מצוה להציל עשוק מיד
עושקו. אבל הבא בהרשאה מן הנכרי על ישראל לא טוב
עושה בכל ענין. ונוסח ההרשאה צריך לכתוב כמו שכתוב
בתיקוני שטרות:

*

כז המורשה אסור לטעון דבר שידוע שאינו אף על פי
שאומר בשם המרשה. ואפילו דבר שאינו יודע בבירור
אסור לטעון עד שישמע מפי המרשה שכן הוא. אבל
אפטרופוס של יתומים מותר לטעון דבר שאינו יודע אפילו
הוא דבר שאינו מצוי להיות כך כי שמא אם היה אביהם
חי היה טוען כך. אבל אם האפטרופוס יודע שאין הדבר
כן לא יטעון שקר אף על פי שטוען בדרך שמא:

כח אסור לאדם לטעון שקר כדי לעוות הדין או כדי
לעכבו אף על פי שידוע בעצמו שהוא זכאי כגון
שחייב לחבירו מנה וחבירו תובעו מאתים לא יאמר אכפור
הכל בבית דין ואודה לו במנה ביני לבינו כדי שלא אהיה
מודה במקצת בפני בית דין ואתחייב שבועה מן התורה. וכן
שלשה שנושים מנה באחד וכפר בהם לא יהיה אחד תובע

לז המלוה את חבריו למחצית שכר השביעית משמטת
החצי של מלוה ולא החצי של פקדון:

לח המלוה על המשכון אין השביעית משמטת שאין אני
קורא בו לא יגוש בשביעית הואיל ואינו צריך ליגוש:

לט המלוה את חבריו וקבע לו זמן אחר שביעית אינה
משמטתו שאין אני קורא בו לא יגוש בשביעית הואיל
ולא הגיע עדיין. לפיכך אין שביעית משמטת הקפת החנות
לפי שדרך החנוני להקיף שנה ושנתיים ואין דרכו ליגוש
מיד והרי זה כאילו קבע לו זמן אחר שביעית אבל המוכר
שאר סחורה בהקפה מיד שמכרה לו נתחייב לו מעות
וכשמקיף לו הרי הוא כמלוה ושביעית משמטתו. וגם
הקפת החנות אם זקפה עליו במלוה שביעית משמטתה.
ונקראת זקיפה משעה שקבע לו זמן לפורעו והגיע הזמן
לפני השמטה. ויש אומרים משעה שכתב בפנקסו כל
החשבון ביחד. וכן שכר שכיר אינה משמטת שדרכו גם כן
להקיף לבעל הבית שכר שנה ושנתיים. ואם זקפו במלוה
משמטת:

מ ערב שפרע להמלוה וקודם שפרע לו הלוה הגיעה
השמטה משמטת. לכן יעשה פרוזבול:

דיני הלוואה:

*

א כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו
תועלת בעדותו חייב להעיד לו בבית דין אם יתבענו
שיעיד לו בין שיש עד אחד עמו בין שהוא לבדו. ומכל
מקום עד אחד לא יעיד אלא בדבר שבממון שמביא לידי
שבועה או בדבר איסור להפריש מאיסור אבל אם כבר
נעשה האיסור לא יעיד ואינו אלא כמוציא שם רע על חבריו
שעד אחד אינו נאמן להעניש אדם על פיו שנאמר לא יקום
עד אחד באיש לכל עון וגו'. אבל שנים חייבים להעיד
שיענישו האדם על עבירה שעבר שזו מצות עשה בתורה
ובערת הרע מקרבך בעבירה שחייבים עליה מיתה וכן בשאר
עבירות לעונש הראוי להן:

ב תלמיד חכם שיודע עדות לחבירו ותבעו שיעיד לו לפני
בית דין קטן ממנו בחכמה וגנאי לו לילך אצלם אם הוא
עדות ממון אינו צריך לילך ולהעיד כי עשה של כבוד תורה
עדיף מהצלת ממון חבריו אלא הם ישלחו לו שלשה אנשים
לביתו ויעיד בפניהם. אבל אם יש בעדות זו צד הפרשה
מאיסור חייב לילך ולהעיד שאין חכמה ואין תבונה נגד ה':
ג ישראל היודע עדות לנכרי שיש לו דין עם ישראל
בערכאותיהם אם יגרום בעדותו לחייב הישראל יותר
ממה שהיה חייב דיני ישראל אסור להעידו ואם לאו מותר
להעידו. ואם מתחלה יחדו הנכרי לישראל להיות לו עד
הואיל ויהיה חילול השם אם לא יעיד לו ילך ויעיד לו בכל
ענין:

ד כל זמן שזוכר הדבר יכול להעיד לעולם ואינו חושש
שלא מתוך שנתיישן הדבר הרבה אינו זוכרו על בוריו.
ואפילו אם אינו נזכר לעדות אלא מתוך הכתב שכתב
בפנקסו לזכרון דברים בשעה שאמרו לו העדות ועכשיו

1 חבריו אין חבריו חייב בזה ואסור להציל עצמו בממון
2 חבריו:

*

3
4 לג במה דברים אמורים שלשון הולך הוא כלשון זכה
5 בפירעון חוב הלוואה או חוב אחר שכיון שחייב מעות
6 הללו לפלוני לכך בקל יכול פלוני לזכות בהן אבל במתנה
7 אינו כלשון זכה. והוא הדין אם המלוה אומר הולך מעות
8 אלו לפלוני להלוותם לו שכיון שבא לזכות עכשיו בממון
9 שאינו שלו צריך לשון מבורר יותר ויתבאר בהלכות מתנה:
10 לד שמטת כספים בשביעית נוהגת בזמן הזה מדברי
11 סופרים בארץ ובחוץ לארץ.

12 וכשראו חכמים שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברים
13 על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך
14 בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו' עמדו ותקנו פרוזבול.
15 דהיינו שימסור המלוה את חובו לבית דין אף על פי שאינו
16 מוסר להם שטרו אלא שאמר להם לפני השמטה הריני מוסר
17 לכם חובי שאגבנו כל זמן שארצה וכשאומר דברים הללו
18 עשאו חכמים כאילו מסר שטרו לבית דין. והמוסר שטרו
19 לבית דין לפני השמטה ואומר להם אתם גבו לי חובי אין
20 שביעית משמיטת מן התורה שנאמר לא יגוש את רעהו וזה
21 אינו צריך ליגוש שהבית דין נוגשים בשבילו חוב זה שכבר
22 נמסר להם לפני השמטה. ואפילו אין לו שטר כלל אלא חוב
23 בעל פה מועיל פרוזבול:

24 לה ועכשיו לא נהגו בפרוזבול במדינות אלו שנתנו טעם
25 למנהג לומר שכיון שנהגו כן לגבות כל חוב בלא
26 פרוזבול אחר השביעית והלוה יודע מזה הרי זה כאילו
27 התנה עמו המלוה בשעת הלוואה על מנת שלא ישמיט
28 הלוה חוב זה לעולם ואפילו בשביעית שנמצא שחייב עצמו
29 בממון שלא חייבתו התורה שתנאו קיים וחייב מן התורה.
30 אבל כל ירא שמים יחמיר לעצמו לעשות פרוזבול שהוא
31 דבר שאין בו הפסד וקל לתקן לקבץ שלשה אנשים כשרים
32 שהם בית דין ולומר להם הריני מוסר לכם כל חובות שיש
33 לי שאגבה אותם כל זמן שארצה.

34 אך אין פרוזבול מועיל אלא אם כן יש קרקע כל שהוא ללוה
35 או דבר המחובר לקרקע אפילו אינן שלו לגמרי אלא
36 בשכירות או בשאלה לפי שעה. ואם אין לו כלל מזכה לו
37 המלוה קרקע כל שהוא על ידי אחר אפילו שלא בפניו:

*

38
39 לו וזמן הפרוזבול הוא לכתחלה בסוף הששית לפני ראש
40 השנה של שביעית שאף ששביעית אינה משמטת אלא
41 בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה יש אומרים
42 שמשנכנסה שנת השביעית אסור לתבוע חוב שנאמר לא
43 יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה' מיד שקרא
44 שמטה לה' לא יגוש אלא כשהלוה פורע לו מעצמו אינו
45 צריך לומר משמט אני כמו שצריך לומר אחר שביעית
46 שנאמר וזה דבר השמטה שמוט וגו' שצריך לדבר השמטה
47 השמטה בפה וזהו מקץ שבע שנים. ואם לא עשה פרוזבול
48 בסוף ששית יעשה בשביעית עד ראש השנה של מוצאי
49 שביעית. ושנת השמטה היתה שנת תקמ"ד:

תעשה מן התורה ועבר בזדון ולא עשה תשובה שהרי היה
חייב מלקות אם היו מתרין בו שני עדים והמתחייב מלקות
נקרא רשע בתורה שנאמר והיה אם בן הכות הרשע. ואין
צריך לומר אם היה מתחייב מיתת בית דין שנאמר אשר
הוא רשע למות. אבל אם יש לתלות שעשה בשגגה או
בטעות שלא ידע האיסור לא נפסל כלל לעדות אפילו מדברי
סופרים:

ח אסור ליטול שכר לילך להעיד בבית דין (שבעירו) מה
שראה כבר שהרי הוא מחויב בזה מן התורה ואסור
ליטול שכר על קיום המצות. אבל מותר ליטול שכר לילך
לראות הענין כדי שיהיה עד בדבר אחר כך שהרי זה אינו
מחויב כלל לראות הענין. ומטעם זה מותרים עדי הגט
ליטול שכר על חתימתם:

ט קבלת עדות צריך שלשה מומחין יודעין הלכות עדות
כשר ופסול וזהירים בקבלתם לכיון עדות כל אחד ואחד
כמו שצו חכמים הוי זהיר בדברך שמא מתוך דברך
ילמדו לשקר. ומקורב התחילו הדיוטות לקבל עדים ומטים
עקלקלותם:

דיני עדות ושטרות ושלש[ות]:

שכח הדבר ואינו נזכר אלא מתוך הכתב יכול להעיד. והוא
שאחר שראה הכתב נזכר הדבר אבל אם אינו נזכר הדבר
לא יעיד אף על פי שאמת הוא הדבר שכתב בפנקסו שנאמר
על פי שנים עדים ולא על פי כתבם. וכן אם נזכר הדבר על
ידי אחר שהזכירו לו יכול להעיד ואפילו אם הבעל דין
בעצמו מזכירו ונזכר יכול להעיד אם הוא תלמיד חכם
שבודאי לא היה מעיד אם לא היה נזכר הדבר:

*

ה אסור להעיד בדבר שלא ראה בעצמו אף על פי שאמר
לו אדם שיודע בו שאינו משקר לעולם ואפילו אם אמר
לו בא ועמוד עם עד אחד שיש לי ולא תעיד רק שיפחד
בעל דיני ויסבור שיש לי שני עדים ויודה לי לא ישמע לו:
ו עד כשר שיודע בחבירו שהוא רשע ופסול לעדות מן
התורה ואין הדיינים מכירים רשעו אסור לו להעיד עמו
אף על פי שהוא עדות אמת שנאמר אל תשת ידך עם רשע
להיות עד חסם כי גזרת מלך היא שכל העדות בטלה אפילו
הם רבים אם יש ביניהם פסול אחד:

ז ואיזהו רשע שפסול לעדות מן התורה כל שעבר על דבר
שפשט בישראל שהיא עבירה והוא דבר שהוא בלא

לְקוּטֵי תוֹרָה פֶּרֶשֶׁת וִילָךְ – הַפְרָשָׁה הַחֲסִידִית

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל [א]

מה שכתוב (ואתחנן ד, לט): "וַיִּדְעַתְּ הַיּוֹם, וְהִשְׁבוֹתָ אֶל לְבָבְךָ
בִּי הוֹי"ה הוּא הָאֱלֹקִים כו", שְׁעַל יְדֵי בְּחִינַת יְדִיעָה זו
שֶׁבְּ"הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" (עקב ז, יא), שְׁהִיא בְּחִינַת יְדִיעָה לְבָדָה,
זוֹכָה לִימּוֹת־הַמָּשִׁיחַ – "לְמַחֵר לְקַבֵּל שְׁכָרָם"⁵, בְּבִחִינַת
רִאֲיָה מִמֶּשֶׁ, "כִּי עֵין בְּעֵין יֵרָאוּ כו"⁶.

וְעֵינֵינוּ הוֹי"ה הוּא הָאֱלֹקִים הוּא עֵינֵנוּ יְחוּדָא־עִילָאָה
וְיְחוּדָא־תַתָּאָה (שילוב שם הוֹי"ה בְּשֵׁם אֱלֹקִים וְאֲדִנִּי,
וְשִׁילּוּב שֵׁם אֱלֹקִים וְאֲדִנִּי בְּשֵׁם הוֹי"ה) שְׁבִקְרִיאַת־שְׁמַע,
"אֶחָד", ו"בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד"⁷. שְׁעַל יְדֵי
זֶה יָבֹא ל"וְאֶהְבֶּתָ כו", וְלִהְיוֹת בְּבִחִינַת אֶתְפָּאָה
וְאֶתְהַפָּאָה כו'.

וְלִכְף קוֹרִין קְרִיאַת־שְׁמַע פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, עֶרֶב וּבֹקֶר,
לְפִי שְׁצָרִיךְ לִהְיוֹת יְחוּד זֶה שֶׁל הוֹי"ה הוּא הָאֱלֹקִים,

1 "שׁוּבָה! יִשְׂרָאֵל כו"²:

2 הִנֵּה יֵשׁ ב' בְּחִינּוֹת – יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל, וּבְתִיבָ: "לֹא יַעֲקֹב
3 יֵאָמֵר כו".

4 וְהִעֲנִין:

5 הִנֵּה נוֹדֵעַ בִּי תְּכִלִּית בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת – "לִהְיוֹת לוֹ
6 יִתְבָּרַךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים"⁴. דְּהֵינֵינוּ עַל יְדֵי "אֶתְפָּאָה
7 סְטָרָא־אֶחָרָא, וְאֶתְהַפָּאָה חֲשׂוֹכָא לְגַהֲרָא" כו'. בִּי הִנֵּה
8 'עוֹלָם' הוּא מְלִשׁוֹן 'הָעֵלֶם', שֶׁהוּא הַחֲשֶׁךְ וְהַהֲסָתָה
9 שְׁמַעֲלִים וּמִסְתִּיר אֹרֶךְ אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא הַשּׁוֹכֵן בְּתוֹכוֹ,
10 וְנִרְאֶה לִישׁ וְדָבָר בְּפָנֵי עַצְמוֹ. וְחֲשֶׁךְ זֶה יִתְהַפֵּךְ לְאוֹר
11 לְעִתִּיד־לָבֹא – "כִּי עֵין בְּעֵין יֵרָאוּ כו'" (יִשְׁעִיָּה נב, ח).

12 וְהֵינֵינוּ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂינוּ וְעוֹבְדָתֵנוּ בִּימֵי הַגָּלוּת בְּבִחִינַת
13 אֶתְפָּאָה וְאֶתְהַפָּאָה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, מִזֶּה לְעוֹמֶת זֶה, בְּקִיּוֹם

1. (נֶאֱמַר בְּשֶׁבֶת פֶּרֶשֶׁת וִילָךְ, שׁוּבָה, ה' תִּשְׁרִי תַקס"ו).

2. (הוֹשֵׁעַ יד, ב. הַפְּטָרָה שֶׁבֶת שׁוּבָה).

3. (וְשִׁלָּח לב, כט): "וַיֹּאמֶר, לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ בִּי אִם יִשְׂרָאֵל. בִּי שְׂרִיתָ
עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל".

4. (תַּנְחומָא בְּחוֹקֵתִי ג. נֶשָׂא טו. מִדְּרָשׁ רַבָּה יג, ח).

5. (עֲרוּבִין כב, א וְשֵׁם נִסְמָן).

6. וְעֵינֵינוּ מֵה שְׁנֵתְבָאָר סוֹף דְּבוּר הַמִּתְחִיל "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל".

7. (וְעֵינֵינוּ מֵה שְׁנֵתְבָאָר בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "צִאֲנָה וְרִאֲנָה", בְּעֵינֵינוּ "שִׂאוּ
דִּי־כֵם").

29 בחינת יו"ד, דהיינו שילוב הו"ה באלקים ואדנ"י, כי
30 "הו"ה – בחכמה" (משלי ג, יט) כו'.
31 אָבֶל "יִשְׂרָאֵל" – "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים" (וישׁלח לב, כט)
32 – שֶׁכָּבֵר גָּבֵר שֵׁם הו"ה עַל שֵׁם אֱלֹקִים, דהיינו שילוב
33 שֵׁם אֱלֹקִים ואדנ"י בהו"ה, והרי הוא למעלה מבחינת
34 אֱלֹקִים הוא הַצְמָצוּם כו'.
35 "וְעַם אֲנָשִׁים" (שם) – הֵם כחות המתפשטות משם אֱלֹקִים,
36 שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַדִּין וְהַקְטָרוֹג כו'¹⁴ :
37 ב. וְהִנֵּה כְּתִיב: "וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם, וַיֹּאמְרוּ
38 הו"ה הוּא הָאֱלֹקִים" – ב' פְּעָמִים (במלכים א' ס"ט ו' חו',
39 לוט)¹⁵.
40 וְלִהְיוֹת – לָמָּה כָּפְלוּ ב' פְּעָמִים?
41 אֶף הֶעֱנִין, כִּי "הו"ה הוּא הָאֱלֹקִים" יֵשׁ בּוֹ ב'
42 פִּירוּשִׁים:
43 הָא': שֶׁ"הו"ה" – הוּא גִילּוֹי אֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא
44 בְּבִחִינַת הַמְשָׁכָה וְהַתְּפִשּׁוּת, שֶׁהִיא מְבַחֶינַת הו"ה
45 וְחֶסֶד, "זָכַר חֶסֶד" (תהלים צח, א) – לְהוֹת כָּל הַהוּוֹת,
46 "הוּא" הוּא עֲצָמוֹ "הָאֱלֹקִים" וְצִמְצוּם, שְׁנֵתְצַמֵּץ לְהוּוֹת
47 עוֹלָמוֹת נִפְרָדִים בְּעִלְיָ גָבוּל, בְּרֹבֵי הַתְּחַלְקוֹת הַמְּדֻרָּגוֹת,
48 מִיָּנִים מְמִינִים שׁוּנִים.
49 שֶׁהַצְמָצוּם הַזֶּה, עִם הֵיוֹת שְׁבָאֲמַת הוּא צִמְצוּם גָּדוֹל
50 לְגַבֵּי אֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא, שָׂאִינוּ בְּבִחִינַת גָּבוּל, מִכָּל
51 מְקוֹם הוּא הוּא הו"ה, שֶׁהָרִי עַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת
52 הו"ה – לְהוֹת כָּל הַהוּוֹת מֵאֵין לֵישׁ. שְׁמִבְלָעֵדִי
53 הַצְמָצוּם לֹא הָיוּ הָעוֹלָמוֹת כָּלל – שֶׁהָיוּ בְּטָלִים בְּמִקְוֶם
54 "וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ"¹⁶. וְאֵם כֵּן, גַּם הַצְמָצוּם – הוּא הוּא הו"ה
55 וְהַמְשָׁכַת הַחֶסֶד, וּמִיּוֹחָדִים בִּיחוד גָּמוֹר וְאִמִּיתִי מִשֵּׁשׁ¹⁷.
56 וּפִירוּשׁ הַשֵּׁנִי: כִּי בְּחִינַת "הו"ה" וְהַמְשָׁכַת הַחֶסֶד –

1 בְּשָׂמִים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ כו' (ואתחנן שם). וְכִנְגָד ב' בְּחִינּוֹת
2 אֵלוֹ שֶׁהֵם שְׂמִים וְאָרֶץ, קוֹרִין קְרִיאַת־שִׁמְעַ פְּעָמִים עֶרֶב
3 וּבֹקֶר⁸.
4 וְהִנֵּה כְּמוֹ שֵׁשׁ בְּעוֹלָם שְׂמִים וְאָרֶץ, כִּי יֵשׁ בְּנֶפֶשׁ
5 הָאָדָם ב' בְּחִינּוֹת אֵלוֹ. כִּי הַנֶּפֶשׁ כְּלוּלָה מֵאַרְבַּעַ בְּחִינּוֹת
6 אֵלוֹ: שָׁכַל וּמַחְשָׁבָה, דְּבוּר וּמַעֲשֶׂה⁹.
7 וְהִנֵּה הַשָּׁכַל וְהַמְּחָשָׁבָה הֵם בְּחִינַת "שְׂמִים", וְהַדְּבוּר
8 וְהַמַּעֲשֶׂה הֵם בְּחִינַת "אָרֶץ". שְׁעַם הֵיוֹת שֶׁגַם הַמְּחָשָׁבָה
9 הִיא בְּחִינַת לְבוּשׁ אֶל הַנֶּפֶשׁ כְּמוֹ הַדְּבוּר וְהַמַּעֲשֶׂה, מִכָּל
10 מְקוֹם הָרִי הַמְּחָשָׁבָה כְּלוּלָה וּמִתְאַחֵדֶת עִם הַנֶּפֶשׁ
11 הַמְּשַׁכֶּלֶת, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוּוֹת לָהּ שָׁכַל בְּלִי אוֹתִיוֹת
12 הַמְּחָשָׁבָה, וְהָרִי הוּא "כְּהָרִין קִמְצָא דְלְבוּשִׁיהָ מִיָּנִיהָ
13 וּבִיהָ"¹⁰. מִהָ שָׂאִין כֵּן הַדְּבוּר וְהַמַּעֲשֶׂה הֵם בְּחִינּוֹת
14 נִפְרָדִים מִן הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם תְּמִיד, אֵלָּא
15 בְּעֵתִים שֶׁמְדַבֵּר וְעוֹשֶׂה כו'. וְלִכֵּן נִקְרָא בְּשֵׁם "אָרֶץ".
16 וְצָרִיךְ לְהוּוֹת אֶתְכַפֵּיָא וְאֶתְהַפְּכָא בְּנֶפֶשׁ מִזֶּה לְעוֹמֶת
17 וְזֶה, בֵּין בְּבִחִינַת שְׂמִים וּבֵין בְּבִחִינַת אָרֶץ – שִׁיְהִיו כָּל
18 הָאַרְבַּעַ בְּחִינּוֹת מִיּוֹחָדִים לָהּ לְבָדוּ. דִּהֵינּוּ שֶׁהַשָּׁכַל
19 וְהַדְּבוּר יִהְיוּ מְמוּלָאִים מִתּוֹרָה – ד"אֹרִייתָא מִחֲכָמָה
20 כו'¹¹, "וְדִבְרֶת בָּם כו'" (ואתחנן ג ז), וּבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה מִפּוֹרֶשׁ
21 בְּפִרְשָׁה שְׁנִיָּה: "וְאֶסְתָּף דְּגִנְךָ" (ראח יא, יד) – הוּא "מַעֲשֶׂה
22 הַצִּדְקָה כו'" (ישעיה לב, ח).
23 וְהִנֵּה יִחוּד־אֶתְתַּאָּה הִיא בְּחִינַת יַעֲקֹב – י"עֲקֹב¹²: י' –
24 בְּחִינַת חֲכָמָה¹³ וּבִיטוּל הַנִּמְשָׁךְ בְּבִחִינַת עֲקֵב וְסוֹף
25 הַמְּדֻרָּגָה לְהוּוֹת אֶתְכַפֵּיָא וְאֶתְהַפְּכָא. וְהֵינּוּ בְּשַׁעֲדִין
26 הָאָדָם בְּבִחִינַת מִלְחָמָה בְּאֶתְכַפֵּיָא וְאֶתְהַפְּכָא זֶה, שָׂאֵן
27 מִדַּת אֱלֹקִים וְצִמְצוּם לְהוּוֹת עֲלָמָא דְּפִרּוּדָא הִיא
28 הַגּוֹבֶרֶת בּוֹ, וְהִיא עֵיקָרִית בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם. אֵלָּא שֶׁמִּמְשִׁיךְ

13. (ראח קהילת יעקב ערך יו"ד בתחלתו).
14. (ועיין זהר חלק א', וישלח קע"ד א').
15. (ועיין מזה בְּרִבּוֹת, בְּקִלְקֶלֶת קְרוֹב לְסוֹפוֹ, סוֹף פְּסוּק י, א) "זְבוּנֵי מוֹת
נִבְאִישׁ, יִצְעִי שְׁמֹן וּרְקִיחָה". וְזֶהֱרֵר חֶלֶק ג' (ס"ה, א'. רס"ד, א'). זֶהֱרֵר חֶלֶק
א' (מ"ה, א'). ב"תָּנָא דְּבִי אֱלִיהוֹ, פֶּרֶק י"ז. יְרוּשְׁלָמִי, פֶּרֶק ג' דְּתַעֲנִית,
הַלְכָה ד'.

ועיין בְּפִירוּשׁ רִש"י (בְּשׁוֹפְטִים סִימָן ה' ג), בְּפִסּוּק "שִׁמְעוּ מִלְכִּים":
"וּבְכִרְמֶל יֹאמֶר ב' פְּעָמִים" וְנֶשֶׁם: "בְּכִרְמֶל יֹאמֶר כְּפוֹל (מִלְכִּים א יח, לוט): זֶה"
הוּא הָאֱלֹקִים, ה' הוּא הָאֱלֹקִים – בִּימֵי אֱלִיהוֹ".
16. (עובדיה א, טו).
17. (ועיין מזה שְׁנֵתְבָאָר מִזֶּה: בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "וְדִבֵּר אֱלֹקִים כו' אֵין
הו"ה, וְאָרֶץ אֶל אֲבִרְהָם כו'" (תוֹרָה אֹר נו, א וְאֶלְרֶךְ. וְסוֹף דְּבוּר הַמִּתְחִיל
וְדִעֲתָה הַיּוֹם" (לְעִיל וְאֶתְחַנֵּן ד, ד)).

8. (ועיין מזה שְׁנֵתְבָאָר מִעֵינֵן "עֶרֶב וּבֹקֶר – מִדַּת לִילָה וּמִדַּת יוֹם" –
בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "מִתְחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבָדָה".
וְהוּא גַם כֵּן עֵינֵן "כִּי אֶל דְּעוֹת" (שְׁמוּאֵל א' ב, ג) שֵׁשׁ ב' דְּעוֹת:
שְׁמִלְמִשָּׁה לְמַעַלָּה נִקְרָא יֵשׁ מֵאֵין – וְזֶהוּ "מִדַּת לִילָה".
וּמִלְמַעַלָּה לְמַטָּה הוּא בְּהַפֵּךְ – שְׁלִמְעַלָּה הִישׁ, וְלְמַטָּה כְּלֹא
חֲשִׁיב, וְזֶהוּ "מִדַּת יוֹם". וְעֵינֵן מזה שְׁנֵתְבָאָר סוֹף דְּבוּר הַמִּתְחִיל "וְהָיָה
מִסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".
9. (ועיין זהר חלק ג', פִּנְחָס, ר"כ עֲמוּד ב', עַל פְּסוּק וְקִלְקֶלֶת ט, י) "אֵין
מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן כו'".
10. (בְּרַאשִׁית רַבָּה פֶּרֶשָׁה כֹּא, ה: "אִישׁ אֶחָד לְבוּשׁ בְּדִים" (דְּנִיָּאל י, ד) – "כְּהָרִין
קִמְצָא דְלְבוּשִׁיהָ מִיָּנִיהָ וּבִיהָ").
11. (אֹרִייתָא מִחֲכָמָה נִפְתָּח: זֶהֱרֵר חֶלֶק ב: סב, א. פה, א. קבא, א. חֶלֶק ג: פא,
א. קפב, א. רסא, א).
12. (ראח קהילת יעקב ערך יִשְׂרָאֵל. לְעִיל סב, רִישׁ עֲמוּד א וְשֵׁם נִסְמָן).

וזהו שאמר יעקב בתפלתו (ויצא כח, כ"בא): "אם יהיה
אלקים עמדי ושמרני כו', ושבתי בשלום אל בית אבי",
אזי "יהיה הוי"ה לי לאלקים" – פירוש:
כי אחר ש"יהיה אלקים עמדי" בבחינת אתכפא
ואתהפכא, ואחר כל המדרגות עד "ושבתי בשלום כו",
אזי יבא ויגיע למדרגה גדולה ונפלאה, היא ביטול
והתכללות באור אין-סוף ברוך-הוא ממש, שלמעלה
מעלה מבחינת הוי"ה, עד שבחינת הוי"ה – בבחינת
אלקים תחשב²³.

ג. והנה יעקב אמר בסדר המדרגה ממטה-למעלה,
והיינו מדרגת הצדיקים ההולכים לפני ה' ממדרגה
למדרגה. אף מי שהעביר את הדרך וחטא על הנפש²⁴,
שפגם באיזה לא-תעשה או בביטול מצות-עשה, הרי אי
אפשר לו להמשיך בחינת הוי"ה בבחינת אלקים,
ביחודא-עילאה ותתאה, להיות אתכפא ואתהפכא,
מאחר שפגם בשם הוי"ה.

פי המצות נקראו (ויקרא ד, ב) "מצות הוי"ה", כמו
שכתוב בזהר הקדוש²⁵:

דתליין בשמיה כענבין באתכלא מימינא ומשמאלא
– מימינא מצות-עשה ומשמאלא מצות לא-תעשה²⁶.
והנה אומרים בתיקון קריאת-שמע שעל המטה²⁷:
"אם פגמתי באות יו"ד ונתחייבתי סקילה". וכן בוידוי
על-חטא "ביום-הכפורים מזכירין סקילה, שריפה כו' –
לא דברו בעבירות חמורות דוקא שחייב עליהם סקילה
ממש (כגון עובד עבודת-כוכבים שהוא מהנסקלין²⁸), שהרי
התורה היא בבחינת השתלשלות, שיש בה גשמיות
ורוחניות. וכשם שיש סקילה גשמיות על עבירות
החמורות בגשמיות, כן יש סקילה רוחניות על עון
ששקלוהו חז"ל בעבירות חמורות. על דרך מאמר רז"ל
בפרק "לפני אידיהן" (עבודה זרה ח, א): "ישאל שבחין
לארץ כו"²⁹.

שמהוה כל ההוויות, שעל שם זה נקרא הוי"ה – לשון
הוה¹⁸, והיו"ד שבראש התיבה להורות שהוא מהוה
תמיד, הרי בחינה זו "הוא" רק בחינת "אלקים" וצמצום¹⁹
לגבי עצמותו ומהותו יתברך כביכול.

וכמו שכתוב (ישעיה מב, ח): "אני הוי"ה הוא שמי" –
שבחינת הוי"ה אינו אלא בחינת שם.

כמו על דרך משל שם האדם "אברהם", שאינו אלא
לזולתו – לקרוא אותו בשמו, אבל אין להשם ערך ויחוס
כלל אל עצמות ומהות האדם, שאינו ממהותו ולא
מערכו כלל – כף הנה בחינת המשכה זו של הוי"ה וחסד
מאור אין-סוף ברוך-הוא להחיות העולמות ולהוותם
מאין ליש – אין ערוך אליו יתברך כלל. וכמשל זיו
השמש מהשמש כו'.

כיו²⁰ הנה, הוא "לבדו" יתברך – "קדוש" ומובדל מגדר
עלמין, וגם "שמו" – "נשגב" בבחינת "לבדו", רק "הודו"
ויוז של שמו "על ארץ וכו'" – הארה דהארה, ואף גם
זאת – בבחינת "על" דייקא.

ולא שייך עליו יתברך בחינת הוי"ה, כי ענין הוי"ה:
יו"ד – חכמה כו';

ולא שייך עליו יתברך אפילו "אנת חכים ולא בחכמה
דיעא"²¹, אלא לגבי בחינת השתלשלות, שנשתלשלו
בחינות חכמה ובינה, והרי הוא יתברך מקור להן, כמו
שכתוב (תהלים לו, י): "כי עמך מקור חיים", והוא מקור
החכמה ומקור הבינה, אבל אינו מתלבש ממש בבחינת
חכמה.

כי "החכמה מאין תמצא" (איוב כח, יב) בתיב, מבחינת
אין'. דהיינו שאין התהוות החכמה מבחינת
השתלשלות והתלבשות אור אין-סוף ברוך-הוא ממש,
אלא מבחינה שהיא אין ואפס, הוא בחינת זיו כו'²², והרי
זיו זה הוא עצמו צמצום רב ועצום לגבי אור אין-סוף
ברוך-הוא עצמו כביכול.

אבות ועשרין מפתח לגאולתן של בנים". ועיין מה שנתבאר מזה סוף
דבור המותחיל "וכל בנך" (לעיל פרשת ראה ל, ד).

24. ("חטא על הנפש": נשא ו, יא).

25. (הקדמת תקוני זוהר בתחילתה ב, א. וראה שם תקון יח ב, ב. סוף תקון מא.
תקון ע קלא, א).

26. (תרגום: שתלויים בשמו כענבים באשכול מימין ומשמאל, מימין מצות
עשה ומשמאל מצות לא תעשה).

27. (פרי עץ חיים שער קריאת שמע על המישה, פרק ב).

28. (סנהדרין נג, א).

29. (עבודה זרה ח, א: "ישאל שבחין לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה
הן". וראה לעיל אחרי כ, ב).

18. (זוהר חלק ג רנו, ב. פרדס שער א, פרק ט. וראה גינת אגוז (הובא בהקדמת
שליה, בית ד). מורה נבוכים חלק א פרק סא. טור לשלן ערוך אורח חיים סימן
ה. ועוד).

19. (ראה רש"י בראשית בתחילתו. מאורי אור אות א, פרק ג. קהילת יעקב
בערכו. ספר הליקוטים להארי"ל בתחילתו. מדרש ילמדנו. ובכמה מקומות).

20. ("כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים": תהלים קמח, יג).

21. (תקוני זוהר בהקדמה, פתח אליהו).

22. כמו שנתבאר במקום אחר. (ועיין בדבור המותחיל "לא תהיה
משכלה").

23. (ועיין מה שנתבאר מזה: סוף דבור המותחיל "אני הוי"ה אלקים"
דפרשת ציצית. וסוף דבור המותחיל "ושבתי בשלום").

ועיין ברבות ויצא, פרשה ע, גבי "נטל הקדוש ברוך הוא שיחתן של

שְׂכָדֵי לַהֲיֹת הַמְשָׁכוֹת הָיוּ צָרִיךְ לַהֲקָדִים בַּחֲנִית 35
צָעָקָה בְּלֵב מִ"קָּרֵב אִישׁ וְלֵב עֲמוּק" (תהלים סד, ז), מְעוֹמָקָא 36
דְּלָבָא, וְלַהֲיֹת בְּטֵל וְנִכְלָל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא 37
מִמֶּשׁ – שְׁלֹמְעֵלָה מִבְּחִינַת הָיוּ"ה. 38

כִּי "אֲנִי הָיוּ"ה – הוּא שְׁמִי" כו' בנ"ל, אֲלֵא מִצֵּד 39
עֲצָמוֹתָ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ נִקְרָא בְּשֵׁם "אֲנֹכִי" – מִי 40
שְׁאֲנֹכִי, שְׁאִינוֹ נִתְפָּס בְּשֵׁם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ישעיה מג, כח): 41
"אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מוֹחָה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעַנִי". וּבְכָתִיב (אחרי טו, ל): 42
"לִפְנֵי הָיוּ"ה תִּסְתַּהֲרוּ" – לְמַעַלָּה מִבְּחִינַת הָיוּ"ה, שְׁשֵׁם 43
הוּא עֲלִיּוֹת כְּלָלוֹת נִשְׁמוֹת־יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם־הַכַּפּוּרִים. 44

וְהֵינּוּ עַל יְדֵי בַּחֲנִית רַחֲמָנוֹת, מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב³³ – 45
"מִבְּרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה" (תרומה כו, כח). דְּהֵינּוּ מִן 46
הַקָּצֶה הַתַּחְתּוֹן שֶׁיֵּרֵד מִטָּה מִטָּה אֶל הַקָּצֶה הָעֲלִיּוֹן 47
שֶׁמֶרְאֵשׁ כָּל דְּרָגִין, בַּחֲנִית "אֲנֹכִי" שְׁלֹמְעֵלָה מִבְּחִינַת 48
הָיוּ"ה. 49

וּבַּחֲנִית רַחֲמָנוֹת זֶה הוּא שִׁיעוּרֵר רַחֲמִים עַל נִיצוּץ 50
אֱלֻקוֹת שְׁבִנְפִּשׁוֹ, אַחֲרֵי שִׁישִׁים אֶל לְבוֹ רוֹמְמוֹת אֵין־סוֹף 51
בְּרוּךְ־הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ, שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא מִבְּחִינַת 52
הָיוּ"ה. כִּי "הָיוּ"ה בְּחֻכְמָה" (משלי ג, יט), וְ"כּוֹלֵם בְּחֻכְמָה 53
עֲשִׂיתָ" (תהלים קד, כד) כְּתִיב, שֶׁהוּא כַּעֲשִׂיהַ גְּשָׁמִיּוֹת. 54

וְאִי לְזֹאת הַרַחֲמָנוֹת גְּדוּלָּה עַל נִיצוּץ אֱלֻקוֹת 55
שְׁבִנְפִּשׁוֹ, אִיךְ שִׁירֵד פְּלָאִים מֵאִיגְרָא רַמָּה כו', וּבַחֲנִית 56
רַחֲמָנוֹת זֶה אוֹתָהּ אֲנִי מִבְּקָשִׁים (בְּרַכַּת יוֹצֵר): "אֱלֹקֵי עוֹלָם 57
בְּרַחֲמֶיךָ הֶרְבִּים כו'", "בְּרַחֲמֶיךָ" דִּיִּיקָא, כְּלוּמֵר, שְׂאִתָּהּ 58
יִוֹדַע הַרַחֲמָנוֹת כְּמֹה גְּדוּלָּה בְּלִי שִׁיעוּר, וְאִין בִּיכוּלָת 59
הַשִּׁגָּת נִשְׁמוּתֵינוּ לְשַׁעַר גְּדוּלָּה עוֹצֵם הַרַחֲמָנוֹת עַל 60
הִירִידָה הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת מֵאוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא; מֵאַחֲרֵי 61
שֶׁנִּשְׁמוּתֵינוּ הֵן בְּבַחֲנִית גְּבוּל וְנִבְרָא יֵשׁ מֵאִין, אִין לָהֶם 62
הַרְגָּשָׁה זֶה עַל הִירִידָה הַזֹּאת שֶׁמֵּאוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־ 63
הוּא³⁴. 64

וְזֶהוּ "וְתִתְפַּלֵּל חֲנָה" – "עַל הָיוּ"ה, וּבִכְהַ תִּבְכֶּה"³⁵: 65
שֶׁעַל יְדֵי בַּחֲנִית בְּכִיָּה, הִיא בַּחֲנִית וּמִדַּת הַתַּעֲוָרוֹת 66
הַרַחֲמָנוֹת, תִּתְפַּלֵּל "עַל ה'", "עַל" דִּיִּיקָא – לְמַעַלָּה 67
מִבְּחִינַת הָיוּ"ה³⁶. 68

כִּי עֲנִין עֲבוּדַת־כּוֹכָבִים בְּגִשְׁמִיּוֹת, הוּא הַמְשָׁתַחֲוֶה 1
לְשִׁמְשׁ וְיִרַח מִפְּנֵי שְׁמֵהֶם תִּצַּא הַשְּׁפָעַת הַמְּזוּן, וְכִמוֹ 2
שְׁכָתוֹב (בְּרַכָּה לג, יד): "מִמְּגִד תְּבוּאוֹת שְׁמֶשׁ, וּמִמְּגִד גֶּרֶשׁ 3
יָרִיחִים". הֵגֶם שְׁבָאֲמוֹת נִמְשָׁךְ הַהֲשָׁפָעָה עַל יָדָם, הָרִי הֵם 4
שְׁלוּחֵי הַהֲשָׁפָעָה בְּלָבָד, וְהַמְשָׁתַחֲוֶה לָהֶם מַחֲשִׁיב אוֹתָם 5
לִישׁ וְדָבָר נִפְרָד, כְּאֵלוֹ הֵם מְשַׁפְּיעִים מִצֵּד עֲצָמָם. 6

וְהִנֵּה הַהֲשָׁתַחֲוָה בְּגִשְׁמִיּוֹת, הֵינּוּ שְׁכּוּפָה רֵאשׁוֹ 7
וְקוֹמָתוֹ הַגְּשָׁמִיִּים. וְיֵשׁ הַשְּׁתַחֲוָה בְּרוּחָנוֹת – שְׁכּוּפָה 8
וּמִכְטֵל שְׁכָלוֹ לְדָבָר הַנִּשְׁפָּע מִן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ, שֶׁהֵם 9
"מְגִד תְּבוּאוֹת כו'" – בְּדֹאגַת הַפְּרִנְסָה, עַל יְדֵי אִיזוֹ 10
תַּחְבּוּלָה, כְּאֵלוֹ הַתַּחְבּוּלָה הַהִיא הִיא עֵיקָרִית בַּהֲשָׁפָעָה 11
זוֹ. 12

הֵגֶם שְׁנֶאֱמַר (ראיה טו, יח): "וּבִרְכָּךְ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר 13
תַּעֲשֶׂה" – הָרִי "ה' אֱלֹקֶיךָ" כְּתִיב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִפְרָד 14
מֵאֱלֻקוֹתָיו יִתְבָּרַךְ כו'. מֵה שְׁאִין כֵּן בְּשִׁמְחָשִׁיב אֵת 15
הַתַּחְבּוּלָה עֵיקָר הַהֲשָׁפָעָה – שֶׁהוּא בְּבַחֲנִית נִפְרָד כו'. 16

וְעַל זֶה הָרִי הוּא חַיִּיב סְקִילָה רוּחָנוֹת – כִּי סְקִילָה הִיא 17
בְּאֲבָנִים, וְהֵינּוּ שֶׁעַל יְדֵי זֶה גּוֹרֵם לַהֲיֹת לוֹ לִב־אָבִן, 18
שֶׁלֹּא יוּכַל לִפְתּוֹחַ לְבוֹ בְּהַתְּבוֹנְנוֹת בַּחֲנִית הָיוּ"ה כו'. 19

וְכֵן "כָּל הַכּוֹעֵס כו'", וְגִסּוֹת הַרוּחַ³⁰ כו', שֶׁהֵם "כְּאֵלוֹ 20
עוֹבֵד עֲבוּדַת־כּוֹכָבִים"³¹ – לְפִי שֶׁהֵם הֵיפָךְ הַבִּיטוּל. וְהָרִי 21
פּוֹגֵם בָּאוֹת יו"ד, שֶׁהוּא עֲנִין הַבִּיטוּל, בַּחֲנִית חֻכְמָה כו'. 22
וְכֵהָאִי גּוֹוָנָא בְּבִיטוּל מִצּוֹת־עֲשֶׂה הַתְּלוּיּוֹת בָּאוֹת יו"ד; 23
בִּיטוּל תּוֹרָה – ד' אוֹרִיִּיתָא מִחֻכְמָה כו'³². 24

וְהִיא־הִיא שֶׁל הַשֵּׁם – הוּא בַּחֲנִית הַתְּבוֹנְנוֹת בְּאוֹרָךְ וְרוּחְבִּי 25
בְּגִדּוּלָת אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא לְהִלָּהִיב לְבוֹ כו', דְּהֵינּוּ כְּמוֹ 26
אוֹת ה' שִׁישׁ לָה אֹרֶךְ וְרוּחְבִּי עַל דְּרָךְ מִשָּׁל. וְכִנְגֵּד זֶה 27
"שְׂרִיפָה" – שִׁישְׁרוּף לְבוֹ בְּאֵשׁ זָרָה וְתָאוֹת חוֹמְרִיּוֹת כו'. 28

וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה הִרְבֵּה פְּרִטֵּי עֲבִירוֹת וּבִיטוּל מִצּוֹת, שֶׁהֵם 29
פּוֹגְמִים אֵת הַשֵּׁם הָיוּ"ה כָּל חֵד לְפָנֶם מֵאִי דִידַע בְּנִפְשִׁיהָ. 30
אֲשֶׁר עַל כֵּן לֹא יוּכַל לְהַמְשִׁיךְ שֵׁם הָיוּ"ה בְּבַחֲנִית 31
אֱלֻקִּים, הוּא הַצְמָצוּם בִּיחוד־אִתְתָּא וְעִילָאָה לַהֲיֹת 32
אִתְכַּפֵּיָא וְאִתְהַפְכָּא. 33

וְהַעֲצָה הַיְעוּצָה לָזֶה – "וַיִּצְעֲקוּ אֶל הָיוּ"ה" (תהלים קו, ו): 34

30. ("שְׁאֲמָרוּ רַד": כָּל מִי שִׁישׁ בּו גִּסּוֹת הָרוּחַ רָאִי לְגִדּוֹ כְּאֲשִׁירָה" (בְּסוּשָׁה דף ד' עמוד א'), שֶׁהוּא בְּבַחֲנִית אֲשִׁירָה מִמֶּשׁ, שְׁעוּשָׁה אֵת עֲצָמוֹ לִישׁ וְדָבָר נִפְרָד מִיחִידוֹ יִתְבָּרַךְ – לְעִיל אַחֲרֵי שֵׁם.

31. ("כָּל הַכּוֹעֵס כְּאֵלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה" כֵּן הוּא בְּתִנְיָא: אֲגַרַת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק ז. אֲגַרַת הַקִּדְשׁ רִישׁ סִימָן כח. וְרָאָה שְׁבַת קד, ב. זֶה חֶלֶק א כו, ב. חֶלֶק ב כפב, ב. חִ'ג קעט, א רלד, ב. תְּקוּנֵי זֶה רִישׁ תְּקוּן נו. רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת דַּעוֹת פֶּרֶק ב, הִלְכָּה ג. וּבְפִירוּשׁוֹ לְאֲבוֹת פֶּרֶק ב, הִלְכָּה ט.

32. (וְעֵינִין ב' רַעֲנָא מִהִימָנָא: רִישׁ פְּרָשְׁת כִּי תִשָּׂא. וּפְרָשְׁת שׁוּפְטִים

רע"ד, ב').

33. (זֶה חֶלֶק ב כעוד, ב. וְרָאָה תִנְיָא פֶּרֶק מה).

34. (וְעֵינִין מה שְׁנִתְבָּאָר בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "כְּנִשְׁר יַעֲיִר").

35. (חִיבוּר הַפְּסוּקִים: שְׁמוּאֵל א' ב, א. א. א, י).

36. וְעֵינִין מה שְׁנִתְבָּאָר מִזֶּה בְּפְרָשְׁת מִשְׁפָּטִים עַל פְּסוּק "לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְצִקְרָה כו'".

כך ש"ישוב אל ה' וירחמנו" (ישעיה נה, ז), הנה מזה נמשך
שם הוי"ה, בחינת התהוות כל ההוויות, בהתחדשות
החיות כו', ולתקן כל הפגמים ולמלאות כל החסרונות,
שחיסר מצות עשה או שפגם במצות לא-תעשה, אזי
יהיה נמשך שם הוי"ה בבחינת אלקים, ביחודא-עילאה
ותתאה, להיות אתכפאי ואתהפכא.

וזהו שנאמר בי"ג מדות רחמים (תשא לד, ו): "ויקרא
הוי"ה הוי"ה" – כלומר, שהוי"ה קורא וממשיך בחינת
הוי"ה. דהיינו, שעל ידי בחינת "הוי"ה אלקיך", שהוי"ה
הוא בבחינת אלקים, ממשיך להיות הוי"ה נמשך בבחינת
אלקים, ביחודא-עילאה ותתאה.

וב' הוויות אלו הם כתובים בשני מקראות. דכתיב
(שם): "הוי"ה (...) רחום וחנון", וכתיב (תהלים קיא, ד. ועוד): "חנון
ורחום הוי"ה".

פירוש "הוי"ה רחום וחנון": שמבחינת הוי"ה נמשך
בחינת רחמנות וחסד להוות עולמות יש מאין,
ולהתצמצם במדת אלקים – שהיא גם כן מדת החסד
כנ"ל.

"ו' חנון ורחום ה'" – פירוש: שהתהוות והמשכות
החסד – שהרי אין זה אלא בחינת צמצום לגבי אור
אין-סוף ברוך-הוא עצמו כביכול – הגורם להיות צמצום
זה, הוא "חנון ורחום". שמבחינת "אנכי – מי שאנכי"
נמשכים י"ג מדות רחמים, שבהם ועל ידם קורא וממשיך
"הוי"ה הוי"ה כו' כנ"ל".⁴³

וזהו "פי עמך הסליחה למען תורא" (תהלים קל, ד): כי
בבחינת סליחה ביום-הכפורים, שהוא גילוי רצון-העליון
– "לפני הוי"ה תטהרו" (אחרי טו, ל), נמשך י"ג מדות
רחמים, להיות גילוי בחינת יראת, הוא יו"ד של שם
הוי"ה, כמו שכתוב בזהר הקדוש⁴⁴: יו"ד על רישיה, דביה
שריא דחילו; וה' הוא בחינת אהבה.

וזהו "שובה ישראל עד הוי"ה אלקיך" – פירוש: עד
שהוי"ה יהיה בבחינת אלקים וצמצום על ידי התשובה,
הוא התעוררות הרחמנות. כי עיקר התשובה – בלב;
שהיה התשובה גדולה כל כך בפנימית-הלב מעומקא-
דלבא, עד כי ישוב ליפטר ולפטר באור אין-סוף ברוך-
הוא ממש, שלמעלה מעלה מבחינת הוי"ה, רק "לפני
הוי"ה תטהרו", ו"אנכי אנכי הוא מוחה כו'³⁷ :

ד. והנה, סדר התשובה הוא שלא בסדר והשתלשלות
המדרגה ממטה-למעלה כנ"ל, רק הוא בבחינת דילוג
למעלה מבחינת השתלשלות. והטעם, ביאר הכתוב: "כי
כשלת בעונך". והיינו כמו שכתוב (תהלים לא, יא): "כשל
בעוני כחי", היינו הנשמה. וכמו שכתוב (קהלת ט, י): "כל
אשר תמצא ירך לעשות בכחך כו'³⁸;

שהנשמה קרויה נר, כמו שכתוב (משלי כ, כז): "נר הוי"ה
נשמת אדם", ו"עבירה מכבה כו'³⁹, כלומר שמכבה את
הנר כו'.⁴⁰ לכן אין כח בנשמה לעמוד בקשרי המלחמה
בבחינת אתכפאי ואתהפכא, ולהמשיך הוי"ה בבחינת
אלקים ביחודא-עילאה ותתאה אחר שנתחלשה וכשל
כחה מפני העבירה שכתבה נרה. ועל כן צריכה לדלג
שור⁴¹ אל רום המעלות. וזהו "כי תצא למלחמה על
אויביך" (תצא בא, י) – "על" דייקא.

ולכן מתחלה: "שובה ישראל עד" ש"הוי"ה יהיה
בבחינת "אלקיך", ואחר כך (הושע יד, א): "קחו עמכם
דברים" הם התורה והמצוות⁴², "וישובו אל הוי"ה" (שם) –
להמשיך בחינת הוי"ה בבחינת אלקים, ביחודא-עילאה
ותתאה על ידי אתכפאי ואתהפכא. כי זהו תכלית
בריאת האדם בעולם-זה – "לשמוע ולעשות"⁴³ בסדר
המדרגה⁴⁴, ולילך ממדרגה למדרגה ממטה-למעלה.

רק התשובה הוא לפי שעה – שהנשמה צריכה לכה, ³⁰
לדלג שור, שלא בסדר ודרך ההשתלשלות, אבל אחר

37. ועיין מה שנתבאר על פסוק "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה
כו" – בפרשת נציבים.

38. (עיין זה חלק ג', פנחס, ר"כ, עמוד א'). ונשם: "כל אשר תמצא ירך
לעשות בכחך עשה וגו'", כמה יאות ליה לבר נש בעוד דבוציא דליק ושראי
על רישיה, לאשתדלא ולמעבר רעותא דמאריה. בגין דהוא נחורא דבוציא,
אידי ב"ח דשראי עליה.

תרגום: כמה נאה לו לאדם בעוד שהנר דולק ונמצא על ראשו להשתדל
ולעשות רצון רבונו, משום שאותו הנר הוא ב"ח ששרי עליה.

39. ו"עבירה מכבה מצוה": סוטה בא, א.

40. (כמו שנתבאר בדבור המתחיל "אחרי ה' אלקיכם תלכו") (לעיל
פרשת ראה, כ, א).

41. ("אדלג שור": שמואל ב' כב, ל).

42. וכמו שכתוב ברבות פרשה תצוה, פרשה ל"ח.

43. (תבוא כח, יג. יהושע כג, ו)

44. (ולכן אמרו רז"ל (בראשית רבה ח, ו. רות רבה ב, ג): "במי נמלך?
בנשמתן של צדיקים".

ועיין זה חלק ג', אמור (דף ק', עמוד ב') על פסוק (ותרא כ, יב) "בת
אבי היא כו'". ובחינת "בת אבי" היא, כמו שנתבאר (תורה אור מה, ד)
סוף דבור המתחיל "יהינה אתה" (ויחי מט, ח), בפירוש "בני אביך" (שם).

45. (ועיין מה שנתבאר מזה סוף דבור המתחיל "ואתחנן אל הוי"ה"
(לעיל ואתחנן ג, א).

46. (נשא קכב, סוף עמוד ב ברעיא מהמקנא: "י" – יראת, ודא אידיה על רישיה
דבר נש, ומנה ייעול דחילו ללבא דבר נש למדחיל מקדשא בריך הוא, ולנטרא
גרמיה דלא יעבר על פקודין דלא תעשה. ה' – אהבה על רישיה דבר נש, ומניה
גאל רחימו דקדשא בריך הוא על רמ"ח אברין דיליה, לקיימא בהון פקודין
דעשה").

אלומות ועומרים, שהם ממין הגרעין, שנעשו בתוספת
ורבינו – כר יחיה גדול כל התשובה.
56 ובוה מוכן המדרש אגדה שהביא רש"י (בשופטים ריש
סימן ה' וד, ג):
נאמר בסיני (יתרו ב, ב): "אנכי הויה אלקיך" – בכרמל יאמר
כפול (מלכים א' יח, לט): "ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים" –
בימי אליהו. עד כאן לשונו.
והיינו: כי בסיני היו נשמות ישראל צדיקים, ועל ידי
התורה ומצוות ממשיכים שם הויה בבחינת אלקים כנ"ל. אבל
בהר הכרמל על ידי התשובה הגיעו "עד הויה אלקיך". והיינו
על ידי ששבו ליבטל בעצמות אור אינסוף ברוך הוא
שלמעלה משם הויה כנ"ל, ולכן כפלו לומר ב' פעמים "הויה"
הוא האלקים" – שזהו ענין ב' הפירושים הנ"ל.
וזהו שכתוב במדרש בקהלת שם:
דבר אחר, "ובובי מות יבאיש כו" (קהלת י, א) – מדבר בדורו
של אליהו. אתמול מבאישין דברים כנגדו כו', והיום מביעים
דברים ואומרים: "ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים". עד כאן
לשונו.
שנקרא זה "יביע שמן רוקח" (קהלת י, א), שהוא השמן
המערב בבשמים שיש בו ריח טוב. והוא כענין מאמר רז"ל על
פסוק (תולדות כו, כז) "ריח בגדיו" – "ריח בגדיו" 57. והוא גם כן
ההמשכה מ"ג מדות הרחמים, בחינת "בשמן הטוב כו'
יורד על הזקן כו" 58 (תהלים קלג, ב).
וזהו גם כן ענין שבסיני נאמר "אנכי", ובתבור נאמר ב'

והם "הנסתרות לה' אלקינו" (נצבים כט, כח),
ש"הנסתרות" הם אהבה ויראה 47.
"והנגלות" (שם) – ו"הנגלות הן התורה והמצוות 48: תורה
– וי", המשכה – "הקול קול יעקב" 49. ה' – בחינת מצות
מעשיות שבעשעיה כו'. והיינו גילוי של שם הויה להיות
התחדשות ההתהוות כו' כנ"ל 50.
וזהו "הלוח ילף ובכה כו" 51 (תהלים קכו, ו): כי הנה
ישראל נקראו בשרשם למעלה "זרע קדש מצבתה
(בישעיה סוף סימן ו) – שייסודתה בהררי קדש 52-עליון 53.
ו"משף הזרע" (שם) – היינו ההמשכה וירידה שירדו
ונשתלשלו נשמותיהם למטה 54.
ולחיותם חוזרים ועולים בקדש העליון ממטה
למעלה:
"הלף ילף" ממדרגה למדרגה, בהליכה שאין לה
שיעור והפסק, הגבה למעלה מאד, על ידי בחינת
"ובכה" – היא התעוררות הרחמנות, "ובכה תבכה",
שעל ידי זה יהיו בבחינת "על ה' כו' כנ"ל".
ואחר כך (שם) "בא יבא ברנה נושא אלומותיו": שחוזר
וממשיך מלמעלה למטה תוספת וריבוי אור בהתחדשות
ההתהוות, להמשיך בחינת שם הויה בבחינת אלקים,
להיות אתכפא ואתהפכא בכל הדברים, הן ב"סור מרע"
הן ב"עשה טוב".
שעל זה נאמר (הושע יד, א): "קחו עמכם דברים ושובו
אל ה'", שהם "דברים הרבה" 55 שיהיה בהם המשכת
הויה. וזהו "נושא אלומותיו": שהוא על דרך משל כמו

תולדות יעקב – יוסף". ועיין מה שנתבאר מזה סוף דבור המתחיל
"ויקחו אליך פרה", גבי "עץ ארז ואזוב" (חקת יט, ח).
55. (וראה דבור המתחיל "שובה ישראל", שבת תשובה, תשט"ז סעיפים ח"ט).
56. ועיין מה שנתבאר על פסוק "בשלח פרעה" (תורה אור סא, א), בענין
"זרעתיה לי בארץ כו', נטעתיו שורק כו'" (רמיה ב, כבא). עיין שם
מה שכתבתי על פסוק (וישב לו, ז): "והנה אנחנו מאלקים אלומים".
ומענין פירוש "ברנה" – בדבור המתחיל "ושבתי בשלום כו' והיה כו"
(תורה אור ויצא בא, א).
57. כמו שכתוב ברבות, תולדות, סוף פרשה ס"ה.
58. ועיין מה שנתבאר: סוף דבור המתחיל "מי יתגד כאח לי" (לקמן
שיר השירים מה, א). וסוף דבור המתחיל "זאת חנוכת המזבח" (לעיל נשא
כט, ב).
ומענין "יביע" – בדבור המתחיל "להבין ענין הברכות" (תורה אור
בראשית ו, ג, א, ב).

47. (ראה תקוני זכר תקון י כה, ב).
48. (זכר נשא קכג, ב. תקוני זכר שם).
49. (תולדות כו, כב. וראה בראשית רבה פרשה סה, ב).
50. ועיין מה שנתבאר עוד מענין "כי עמך הסליחה למען תנא": על
פסוק "שובה ישראל עד כו'" (לקמן סו, סוף עמוד א). ועל פסוק "תקעו
בחדש" (לעיל נה, ב). ועיין בזהר אמוך, דף ק"א, א'.
51. (תהלים קכו, ה) "הלוח ילף ובכה, נשא משף הזרע, בא יבא ברנה נשא
אלמתיך".
52. (ייסודות בהררי קדש: תהלים פו, א).
53. (עיין זכר חלק א, ט"ו, א'. וב"זהר הדקיע", ריש פרשת בראשית,
על פסוק (שיר השירים ב, יב) "הנצנים נראו כו").
54. (ועיין ברבות ריש פרשת ויגש, גבי ב"משף הזרע – זה
יוסף". ועיין מה שנתבאר מענין יוסף – סוף דבור המתחיל "ושמתי
כדכד" (לעיל כה, ד). ועיין עוד ברבות, וישלח, פרשה ע"ט, דקאי
על יעקב. והכל ענין אחד, וכמו שכתוב (וישב לו, ב): "אלה

סולם מצב ארצה כו" – "זה סיני". שהוא גם כן בחינת "וראשו"
מגיע השמימה" (שם).
והיינו כמו שאמר יעקב (שם, כ"א): "אם יהיה אלקים עמדי
[..] יהיה ה' לי לאלקים". והוא מדרגת הצדיקים כנ"ל, שעל
ידי זה גם כן יוכל להגיע לבחינה זו. על דרך מה שכתוב גבי
מצות תשובה (נצבים ל, יב): "מי יעלה לנו השמימה כו"⁵⁷.
והענין:
כי התשובה אינה על עבירות דוקא, אלא על הריחוק מה'.
וכמו שנתבאר בדבור המתחיל "האזינו השמים" בפירוש "כל ימיו
בתשובה". וכל הקרב אל ה' – ביתר שאת צריך להיות יותר
שפל רוח למטה מטה, בבחינת "ותתצב אחותו מרחוק" (שמות
ב, ד) – "ה' נראה לי"⁵⁸.
וכמו שנתבאר בדבור המתחיל "בהעלותך את הנרת" (לעיל
בהעלותך ל, ב), בענין "מה שתקנו בתפלת שמונה עשרה – סלח
לנו כי חטאנו" אחר קריאת שמע שמקבל עליו עול מלכות
שמים ומצות ואהבת' – כי היא הנותנת, דדוקא לאחר שקיבל
עליו עול מלכות שמים ומאריך ב"אחד"⁵⁹, אזי יבין שיש
חטא ופשע, ואז יאמר "סלח לנו כו" עיין שם⁷⁰.
והנה "אורייתא – סתים וגליא". ולכן עם היות שבסיני
נאמר רק פעם אחת "אנכי ה' אלקיך", מכל מקום "אורייתא
– סתים", ומרומן בזה גם כן הבחינה הב' שבפירוש "הו"ה הוא
האלקים", והיינו על ידי התשובה. ולכן נאמר "שובה ישראל"
דוקא – שהוא בחינה הפנימית דיעקב. והיינו שבקריאת שמע
אומר "שמע ישראל", ואז דוקא אחר כך אומר בשמונה עשרה
"סלח לנו כי חטאנו כו" כנ"ל, שהוא ענין "שובה ישראל".
וגם יש לומר פירוש "שובה ישראל", דרצה לומר: "שובה"
להיות בבחינת "ישראל" שלמעלה מבחינת יעקב, וכל כך
תשוב "עד" אשר "הו"ה" יהיה בבחינת "אלקיך" כנ"ל. :

פעמים "אנכי"⁵⁹, והיינו: כי על ידי המצות ממשיך בחינת
הו"ה מבחינת "אנכי", והוא להיות "אלקיך". אבל
בתשובה נאמר (ישעיה מג, כה): "אנכי אנכי הוא מוחה פשעך"
– ב' פעמים "אנכי" – כנגד ב' ממעמקי הלב – "ממעמקים
קראתיך"⁶⁰ (תהלים קל, א), והוא למעלה מההמשכה שעל ידי
המצות.
וזהו שבהר תבור וכו' לבחינה זו, דהיינו על ידי תשובה,
ומזה נמשך גם כן ענין הכפל ב' פעמים "הו"ה הוא האלהים"
דקא בהא תליא⁶¹.
והנה העלייה מ"טורי דפרודא" להתפלל ב"אחד", וזהו ענין
בחינת תשובה⁶². ולכן מזה נמשך העלייה אחר כך שלא
בהדרגה. והוא ענין מה שכתוב בסוף שיר השירים (ח, יד):
"ברך דודי כו' על הרי בשמים" – בחינת ריח, "והריחו בירתא
ה'" (ישעיה יא, ג), וזהו גם כן ענין "יביע שמן רוקח" כנ"ל.
ואף על פי כן ניתנה התורה בסיני דוקא, שרומז לבחינת
צדיקים. וכמו שכתוב בתרגום יונתן (בשופטים שם): "דהוא
חליש וזעיר מכל טוריא", שהוא ענין השפלות והביטול. בחינת
"ונפשי כעפר לכל תהיה"⁶³, ועל ידי זה דוקא "פתח לבי
בתורתך". מה שאין כן הרי תבור וכרמל, טורי דפרודא,
נקרא "הרים גבנונים"⁶⁴, מלשון "או גפן או דק" (אמור כא, ב),
שהחוטא פוגם במצוה אחת הרי נעשה מחוסר אבר כו"⁶⁵. אלא
שעל ידי התשובה הנה "במקום שבעלי תשובה עומדין כו"⁶⁶,
לכן נאמר בהם אחר כך ב' פעמים "אנכי כו", וכנ"ל.
אבל עם כל זה, הרי מבואר לעיל שהתשובה הוא לפי
שעה – לדלג שור כו', אבל אחר כך צריך להמשיך על ידי
התורה ומצות. וזהו ענין סיני – שזהו בחינת הקביעות של סדר
ההמשכה.
וברבות פרשה ויצא, פרשה ס"ח, על פסוק (כח, יב) "והנה

59. עיין שם ברש"י. (ושם: שמעתי מדרש אגדה (לקוט שמעוני ב, מז). לא
קפח הקדוש ברוך הוא שכר תבור וכרמל – שבאו למתן תורה עלתם את
התורה וחזרו בבשת הפנים, אמר להם הקדוש ברוך הוא, סוף שאני פורע לכם
כפלים, נאמר בסיני 'אנכי ה' אלדיך' – בתבור יאמר (שופטים ג, ח): 'אנכי ..
אנכי').

60. כמו שנתבאר בדבור המתחיל "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה
היום כו" (לעיל נצבים מה, ד), עיין שם.

61. ועיין מענין "תבור וכרמל": ברבות, ויחי, ריש פרשה צ"ט. ובתרגום
יונתן (בשופטים סימן ה'). ובתהלים סימן ס"ח, ט"ז). ובגמרא פרק ד'
דמגילה (דף כ"ט, עמוד א').

והוא כענין הנזכר בזוהר חלק א', ויצא (דף קנ"ח, עמוד א'),
בענין "הרי בתר" (שיר השירים ב, יז) – שהם טורי דפרודא,
בחינת "ומשם יפרד והיו לארבעה ראשים" (בראשית ב, י).

ועיין ברבות: בראשית, פרשה י"ו. ובשיר השירים על פסוק (ב, יז) "עד
שפית היום כו".

62. וזהו ענין המבואר במקום אחר (לעיל א, ג) על פסוקים "ורב שלום"

(ישעיה נד, יג), ו"רב להושיע" (ישעיה סג, א).

63. (ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך: תפילת אלוך נצור).

64. (תהלים סח, יז. ושם ט: "הר גבנונים" בתרגום: "טור תבור וכרמל").

65. כמו שנתבאר שם בדבור המתחיל "כי המצוה הזאת", בענין "תמים
תהיה כו" (דברים יח, ג).

66. ("צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד". ברכות לד, ב).

67. ועיין מה שנתבאר בדבור המתחיל "יונתן בחגי הסלע" (לקמן שיר
השירים טז, ד אות ב).

68. (ירמיה לב, ב: "מרחוק ה' נראה לי").

69. (ראה ברכות יג, ב)

70. ועיין מה שנתבאר על פסוק "מה טובו" (לעיל בלק עג, א ואילף),
בענין ג' תשובות דנר"ג, שנמצא – בולם צריכים לתשובה.

ועיין זהר חלק ג', פרשת אחרי (דף ע"ג, עמוד א'), גבי "תלת דרגין
מתקשרין דא בך כו". עין מה שנתבאר מזה בביאור על פסוק "ולא
תשובית מלח" (לעיל פ' ויקרא ה, ג).

ביאור

ביאור על שו"ת ישראל

1 "ומבשרי אחזה" (איוב יט, כו): ב' ידיים שבאדם, אחת היא
 2 ימנית ואחת שמאלית, ואינן דומות זו לזו. ואפילו הבשר
 3 החופה על כל הגוף, שהוא בשר אחד – יש בו מקומות,
 4 יש מקום שהוא גבוה ויש שהוא נמוך כו'. ויש טעמים
 5 לזה על דרך הקבלה. גם המחקרים חקרו ומצאו כן כו'.
 6 ועל דרך זה יש ריבוי התחלקות בפלאכים: כמו
 7 מחנה מיכאל – באהבה⁷⁵, ומחנה גבריאל – ביראה כו'.
 8 ובנשמות: אברהם – מדת אהבה, ויצחק – יראה⁷⁶ כו',
 9 וכלם – אין אחד דומה לחבירו כו'.
 10 ושרש ומקור חיות הנבראים להיות התחלקות כל
 11 הבחינות הללו, הוא דיבור העליון. והיינו לפי שאינו
 12 ממשיך חיות להם אלא בבחינת מלך. וכנודע מענין "אין
 13 מלך בלא עם"⁷⁷ – עוממות כו', דברים נפרדים כו'. והוא
 14 ענין שם אד' ואלקים – להיות אדון, ואלקים – תקיף כו'.
 15 והיו חיותם וקיומם, שיהיה להם התהוות בפני עצמו,
 16 אשר על כן הם מובדלים אחד מחבירו.
 17 אף מכל מקום נמשך להם מלמעלה בחינת ביטול,
 18 שעם היותם נפרדים יהיו בטלים. וכמו שכתוב (נחמיה ט, ו):
 19 "וצבא השמים לך משתחיים". והמשכה זו היא מבחינת
 20 הו"ה. וכענין "המשל פחד עמו, עושה שלום במרומיו"
 21 (איוב כה, ב), שענין השלום הוא ש"אין מים מכבין כו"⁷⁸,
 22 לפי ששניהם בטלים במקורן, מפני שנמשך בחינת
 23 "המשל פחד".
 24 וזהו ענין "שילוב הו"ה באדנות":
 25 כי הנה כדי שיתחברו ב' בחינות – עליון ותחתון,
 26 צריך אחד מב' דברים: או שיוגבה התחתון לעלות אל
 27 העליון, או שירד העליון וישפיל את עצמו למטה אל
 28 התחתון. והנה "שילוב הו"ה באדנות" – היינו ענין ירידת
 29 והמשכת בחינה עליונה מלמעלה למטה, שהוא בחינת
 30 ביטול הנמשך בנבראים, להיותם נפרדים ובטלים כו'.
 31 וכמו שיהיה לעתיד לבא: "כי עין בעין יראו כו'" (ישעיה
 32 נב, ח), "וראו כל בשר כו'" (ישעיה מ, ה) – שבגשמיים, במקום
 33 העולם הזה יומשך אור עליון.

1 איתא ב'משנת חסידים" (מסכת יומא)⁷¹ בענין ז' פעמים
 2 "הו"ה הוא האלקים" שאומרים בנעילת יוסי הכפורים
 3 וזה לשונו:
 4 "הו"ה" – ו"א, "הוא האלקים" – נוקבא כו'. "הו"ה"
 5 – ו"א, חזר להיות אלקים בעלותו אל עתיקא, שלגבי
 6 העתיקא באלהים חשוב. עד כאן לשונו.
 7 והענין, כי הנה יש ב' שילובים: "שילוב הו"ה באד'
 8 ו"שילוב אד' בהו"ה". והם בחינת יחודא-עילאה ותתאה
 9 (כמו שנתבאר ב"לקוטי אמרים" חלק ב' ופרק זו).
 10 כי זהו כלל ב'פרי עץ חיים"⁷² – שאות ראשונה
 11 שבשם היא הגוברת כו'. ונמצא, כי שילוב אד' בהו"ה,
 12 שהיו"ד הוא אות ראשונה – היא בחינת יחודא-עילאה,
 13 שבחינת הו"ה גבר על בחינת אד' ונכלל שם אד' בשם
 14 הו"ה. ושילוב הו"ה באד' הוא יחודא-תתאה, שהא'
 15 היא אות ראשונה, והרי שם אד' גובר על שם הו"ה⁷³.
 16 והענין:
 17 כי הנה שם אד' הוא שם אלקים – ששניהם בחינה
 18 אחת. וכמו שכתוב במשנת חסידים הנ"ל, שאלקים הוא
 19 נוקבא כו'. והנה בחינת נוקבא הוא בחינת דבור, שהוא
 20 נפרד ולבוש החיצון של הנפש.
 21 ואינו דומה למחשבה – עם היות שגם היא לבוש אל
 22 הנפש (אלא שהיא לבוש פנימי) – הרי זה "בהדין קמצא
 23 דלבושא מיניה וביה", שהמחשבה היא מתאחדת עם
 24 הנפש, שפך הוא דרך וסדר בריאות הנפש המושכלת,
 25 שחושבת ומרהרת תמיד. מה שאין כן הדיבור הוא רק
 26 לפעמים; ואף גם זה ברצון הנפש תליא מלתא,
 27 שברצותה תתלבש כו'.
 28 וכך הוא בחינת הנוקבא, שהיא מקור הנפרדים, היא
 29 בחינת דבור עליון, אותיות וצורפים המפרידים להיות
 30 התחלקות עולמות אין מספר, "אלף אלפים כו'", עד
 31 שהיו הנפרדים רבים מאד מאד, הרבה מלאכים ונשמות
 32 כהנה וכהנה כו'; ואין ב' בראים שוים⁷⁴ כו'.

71. (פרק י"א, א. נדפס גם בסדורו בתפילת נעילה).

72. (במשנת חסידים מסכת אבא ואימא פרק ג משנה ה. ובפרי עץ חיים לא נמצא לעת עתה).

73. (וענין מה שנתבאר בדבור הפותחיל "והקרבנתם עולה אשה").

74. (ברכות נח, א. סנהדרין לח, א).

75. (ראה במדרש רבה יב, י. דברים רבה ה, יב. תנחומא ויגש ו).

76. (ראה ישעיה מא, ח. בראשית לא, מב. מאורי אור אות א, קלו. אות י, מר. קהילת יעקב בערך אברהם ויצחק. ובכמה מקומות).

77. (בחי' וישב לח, ל. ספר החיים, ספר גאולה פרק ב. עמק המלך שער שעשועי המלך ריש פרק א. וראה פרקי דרבי אליעזר פרק ג. תנאי שער היחוד והאמונה פרק ז).

78. ("מיכאל שר של מים וגבריאל שר של אש ואין המים מכבים").

ב. אף פירוש הב' הוא:

39 כי הנה כתיב (ישעיה מ"ב, ח): "אני הוי"ה הוא שמי" –
40 פירושו: כי הגם שבחינת הוי"ה הוא בחינת אצילות,
41 שהוא אלקות, ד'איהו וחי'הו חד בהון" ו'איהו וגרמוהי
42 כו"81, אף על פי כן אין ערוך אליו לעצמיות ומהות
43 אינסוף ברוך-הוא. וכל בחינת אצילות אינו רק בחינת
44 'שם', כמשל שם של האדם 'אברהם' – שאינו ממהותו
45 כלל כו. וכמשל זיו השמש כו.

46 וזהו שכתוב ב'משנת חסידים': "לגבי עתיקא"82,
47 דהיינו מלכות דאין-סוף כו. ומה שנמשך אור אין-סוף
48 להיות עשר ספירות – חכמה וחסד כו, היינו שנתצמצם
49 להתלבש בבחינת חכמה. לא מיבעי בפלים, אלא אפילו
50 באורות אין זה אלא בבחינת צמצום והתלבשות:

51 "אנת חכים" – פירושו: "אנת" הוא אור אין-סוף
52 ברוך-הוא, משפיל את עצמו בבחינת "חכים". כי
53 "במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו"83 כו. וזהו
54 "הגדול הגבור" (דברים י, ח): ה' גדול, ה' גבור84, שלהיות
55 גדול וגבור – צמצם על ידי ה'; ולחיות "נורא" – הם ב'
56 צמצומים – ו'ה מ'הנורא" כו.

57 וזהו ענין תפלת יעקב (וצא כח, ב): "אם יהיה אלקים
58 עמדי", היינו המשכה מלמעלה למטה, "ושמרי בדרך
59 הזה" (שם) – לזכר בירורין כו. שהרי הלך ל'חרן' –
60 מלשון חרון-אף, הוא מקום הקליפות והסטרא אחרא כו.
61 ואחר כך כאשר "ושבתי בשלום אל בית אבי – והיה
62 הוי"ה לי לאלקים" (שם, כא), כלומר, שבחינת הוי"ה יהיה
63 "לי" בבחינת "אלקים" וצמצום לגבי עצמיות אור אין-
64 סוף. כי בחינת יעקב היא שעולה מעלה מעלה עד רום
65 המעלות, "מברית מן הקצה אל הקצה" (תרומוה כו, כח), כי
66 מדת יעקב הוא "נחלה בלי מצרים"85 – שהיא בלי-גבול.
67 כי מדת אברהם היא חסד – יש לה גבול עד כמה
68 תתפשט, מפני שיש מעכב ומונע להתפשטות. כי החסד
69 ניתן מצד האהבה ונדיבות, ויש לזה מדה וגבול עד כמה
70 האהבה מגעת, וכמה נדיבות ראוי להתנדב מצד המקבל
71 – אם ראוי לכך ועד כמה הוא ראוי כו;

72 מה שאין כן מדת יעקב היא רחמנות – לזה אין גבול.
73 שאף על פי שאין ראוי לכך מפל מקום יש לרחם עליו
74 כו. וזהו "שובה ישראל עד הוי"ה אלקיך" – פירושו:

1 ועל זה נאמר (עמוס ה, ב): "נפלה לא תוסיף קום" –
2 פירושו: "קום" – מלשון הגבהה ועלייה ממטה למעלה.
3 כענין עליות העולמות בשבת יום טוב. דהיינו שילוב
4 אד' בהוי"ה. ובבחינה זו של "קום" – "לא תוסיף" עוד,
5 אלא שיהיו המשכות מלמעלה למטה, ובמקום החשך
6 – שם ישכון אור אין-סוף ברוך-הוא.

7 והיינו במאמר רז"ל על עולם-הבא, שהוא עולם-
8 התחיה – ש"אין בו לא אכילה כו, אלא צדיקים יושבין
9 ונהנין כו"89 – דודאי אין רוצה לומר שיהיו ביטול
10 האברים גשמיים, דאם כן, מאי קא משמע לן שאין בו
11 אכילה, והרי הנשמה קודם בואה גם כן לא היה בה
12 אכילה, ולא היה שייך בה כלל דבר מעניני עולם-הזהו!
13 אלא ודאי שיהיה גוף ואברים גשמיים. (ד'עולם-הבא"
14 אינו רוצה לומר גן-עדן – עולם-הנשמות, אלא הוא עולם-
15 התחיה) ואם כן צריך להבין, מאחר שאין בו אכילה כו,
16 אם כן בריאת הגוף והאברים הם לריק חס'ושלום?

17 אלא הענין, שגם הגוף והאברים הגשמיים יהיו
18 ניוונים מן הרוחניות. ומה שהן "נהנין מזיו השכינה"
19 נעשה מזון לגוף ואברים הגשמיים, קרביים ואצטומכא
20 גשמיים כו.

21 וכמו שהיה גבי "משה בהר ארבעים יום" (משפטים כד,
22 יח), שהיו גופו ואבריו גשמיים בשלימות, אלא שהיו
23 ניוונים מן הרוחניות80. רק דגבי משה אחר ירידתו מן
24 ההר היו בלי הגוף צריכין למזון גשמי, לפי שהעולם
25 עדיין לא נודפך כו. מה שאין כן לעתיד-לבא, שידפך
26 חומריות העולם – "וראו כל בשר כו", אזי יהיה נמשך
27 מזון עליון למטה גם במקום החשך, באברים הגשמיים,
28 כנ"ל.

29 ובחינה זו אנו מבקשים בראש-השנה ויום-הכפורים:
30 "ותמלוך אתה הוא, ה' אלקינו" כו, שבחינת "הוא",
31 ובחינת "הוי"ה אלקינו" שהן בחינות ומדרגות עליונות
32 מאור אין-סוף ברוך-הוא, תהיינה בבחינת מלוכה וגילוי,
33 שיהיה העולם מתנהג על ידו. והיינו שיושפע מזון רוחני
34 לכלים ואברים הגשמיים.

35 וזהו ענין פירוש הא' של "הוי"ה הוא האלקים". (רוצה
36 לומר: ב' שילובים הנ"ל, הכל הוא עדיין בכלל פירוש אחד
37 שב'הוי"ה הוא האלקים", דהיינו יחודא-עילאה ויחודא-
38 תתאה).

83. (מגילה לא, א).

84. (פרי עץ חיים שער העמידה פרק יב).

85. (שבת קיד, סוף עמוד א).

79. (ברכות יז, א).

80. (ראה שמות רבה מז, ח).

81. ("חד בהון". תקוני זתר בהקדמה ג, ב).

82. ("אלקים חשוב").

12 הַיְוִי"ה – שְׁהִיָּה הָא' קוֹרָא וּמִמֶּשֶׁיף הַיְוִי"ה הֵב'. כִּי הַיְוִי"ה
13 הָא' הוּא בְּאִרְיָ-אֲנָפִין – שֵׁם "חֲנוּן וְרַחוּם ה'", שְׂכָדִי
14 לְהִיּוֹת הַיְוִי"ה הַקְדִּים "חֲנוּן וְרַחוּם". וְהַיְוִי"ה הֵב' בְּנִי-א –
15 לְהִיּוֹת הַיְוִי"ה אֶל רַחוּם וְחֲנוּן כִּי" (תש"א לז, ו).
16 וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב "כִּי עֲמָף הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּנָּרָא" –
17 פִּירוּשׁ: בְּשִׁנְמִשָּׁף "סְלִיחָה" – גִּילּוֹי רְצוֹן, בְּחִינַת אֲרִירָה
18 אֲנָפִין, אֲזִי "לְמַעַן תִּנָּרָא" – גִּילּוֹי יוֹד דְּשָׁרִיָּא עַל
19 רִישִׁיָּה, "דְּבִיָּה שָׁרִיָּא דְּחִילּוֹ" – הִיא אוֹר-אֲבָא. כִּי אֲבָא
20 יוֹנֵק מִמֶּזֶל חַח, וְאֲבָא הוּא שָׁרֵשׁ הָאֲצִילוֹת. וְעַל יְדֵי זֶה
21 נִמְשָׁף בְּחִינַת הַיְוִי"ה, הִיא בְּחִינַת כְּלָלוֹת כָּל הָאֲצִילוֹת,
22 וְחֹזֵר לְהִיּוֹת תִּיקוֹן הָאֲצִילוֹת כּוּלּוֹ, אַחֵר שֶׁפָּגַם בְּאוֹת יוֹד
23 כִּי. וְהִינּוּ עַל יְדֵי כִי "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הָיָה אֱלֹקֶיךָ" כִּי. :

1 לְהִיּוֹת בְּבִחִינַת "יִשְׂרָאֵל", עַד שְׁהִיָּה יְהִיָּה בְּבִחִינַת
2 אֱלֹקִים כִּי, כִּנִּי"ל.
3 וְזֶהוּ "וְתִתְּפֹלל חֲנָה" – "עַל הַיְוִי"ה", "עַל" דְּוָקָא.
4 "וּבִכָּה תִבְכֶּה" הוּא בְּחִינַת רַחֲמָנוּת. כִּי הֵגַם שְׂבָכִיָּה
5 הִיא מְצַד הַשְּׂמִיחָה גַם כֵּן, מִכָּל מְקוֹם אֵינָה שְׂמִיחָה לְבָדָּה,
6 שְׁהִיָּה בְּשִׂמְחַת נִישׁוּאִין אֵינָה מִתְעַרְבֶּת בְּכִיָּה; רַק
7 בְּשִׂמְחָה שְׂבָאָה מִתּוֹךְ צַעַר, כִּי תִתְּרוֹן הָאוֹר הֵבָא מִן
8 הַחֲשָׁךְ⁸⁶, וּכְמוֹ מִי שְׁהִיָּה רַחוּק מֵאֲבִיו וְאַחֵר כִּי רָאָהוּ כִי.
9 וְהִי הִבְכִּיָּה בָּאָה מִהִתְכַּפְּלוֹת ב' הַבְּחִינּוֹת – כְּמוֹ רַחֲמָנוּת
10 שְׁהִיא כְּלוּלָה מִשְׁנֵי בְּחִינּוֹת.
11 וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁכִים י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים: "וַיִּקְרָא הַיְוִי"ה

86. (ביקורין האור מן החשך: קהלת ב, יג).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

25 שהיא בבחי' המשכות דשם הוי' דז"א דאצי' בבחי'
26 מדות עלינונות שהן שרש ומקור לבחי' המל', שם
27 אלקים והוא בדברו בד"ת במדות שבתורה כשר פסול
28 טמא טהור כו' וע"כ ממילא ומאיליו נמשך גילוי אור
29 שם הוי' דז"א בדברו ד"ת בלא העלאת מ"ן כלל מפני
30 שהוא למעלה מבחי' מקור לבי"ע כו' רק מעצמו נמשך
31 כמו במ"ת דכתיב וירד ה' כו' כנ"ל ודבריו חיים
32 וקיימים בכל דבר ה' באמרו זה כשר כו' ונמצא שדברי
33 תורה נק' כלי אומנות שעל ידו נמשך אור שם הוי'
34 מלמעלה למטה ועל כן מי שתורתו אומנתו פטור מן
35 התפלה מפני שיש בכלל מאתים מנה דכל מה שנמשך
36 בח"י ברכות דשמונה עשרה ע"י העלאת מ"ן נכלל
37 בהמשכת עליונות דהויה דז"א ע"י התור' כי שם
38 אלקים נכלל בשם הוי' כטפל לגבי עיקר כידוע וזהו
39 שאמר למי שהאריך בתפלה ביותר מניחין חיי עולם
40 ועוסקים בחיי שעה דחיי שעה בבחי' המל' נכלל בבחי'
41 עולם דז"א כו' משום שאין ערוך כלל לגילוי המשכה
42 הבאה ע"י העלאת מ"ן בבחי' ביטול היש לאין לגבי
43 גילוי המשכה הבאה מצד עצמו בלתי התעוררות הכנה
44 והעלאה מלמטה כנ"ל באריכות וד"ל ומה שקורא
45 לתורה בשם אומנות דוק' וכמ"ש ואהי' אצלו אמון
46 היינו משום דבחכמה אתברירו דוק' דגם בירור דבחי'
47 בטול התפלה בבחי' בטול היש לאין לאהפכא חשוכא
48 לנהור' היינו בשם מ"ה דחכמה שבתורה אתברירו

1 (ז) וזהו הטעם שאמרו דמי שתורתו אומנתו פטור מן
2 התפלה ומשום דשרש התורה הוא בחי' גילוי
3 אא"ס ברצונו וחכמתו העצמיו' שכך רצונו מצד עצמו
4 בלי אתדל"ת והעלאת מ"ן כלל וכידוע דהתורה קדמה
5 לעולם כמ"ש ואהי' אצלו אמון כו' וא"כ הרי ע"י דבר
6 ה' בד"ת נמשך רצון וחפץ ה' עצמו מלמעלה למטה
7 שלא ע"י העלאת מ"ן כלל ולכך פטור מן התפלה
8 שהתפלה אינה אלא בבחי' העלאת מ"ן מלמטה למעלה
9 כדי לעורר מלמעלה למטה להיות רצון העליון נמשך
10 למטה באמרו יהי רצון מלפניך וכה"ג וע"י התורה
11 נמשך רצון העליון מצד עצמו ואין צריך לעוררו
12 בהעלאת מ"ן כלל וד"ל. אך עדיין יש להבין מה שאמר
13 דפטור מן התפלה דמשמע שיש בכלל מאתים מנה
14 ונכלל גם התפלה במצות ת"ת ולפי הנ"ל אין מבחי'
15 התפלה שהיא העלאת מ"ן במצות ת"ת כלל. ועוד יש
16 להבין מה שאמרו מי שתורתו אומנתו כו' אומנתו דוק'
17 מהו אומנתו אמנם הנה הענין הוא דבאמ' הרי גם
18 בתפלה יש בחי' המשכות גילוי אלקות בבחי' הירידה
19 מלמעלה למטה בח"י ברכו' באמרו ברוך אתה הוי' כו'
20 כידוע אך כל מה שנמשך ע"י ח"י ברכות דשמונה
21 עשרה נק' חיי שעה שהוא בבחי' המל' בבחי' ממלא
22 בחי' שם אלקים כח הפועל האלקי בבי"ע עד שנמשך
23 רפואה ופרנסה גשמי' באמרו רפאנו ברוך עלינו וכה"ג
24 והתורה נק' חיי עולם אילנא דחיי כמ"ש עץ חיים היא

גורנו של משה בדברו בד"ת שהשכינה בחי' המל' תושבע"פ קרינן לה היה כטפל בבחי' בטול לגבי שם הוי' שרש נשמת משה כנ"ל וכמ"ש ואשים דברי בפ"ך כו'. וזהו שאמר משה אעברה נא כו' כי הנה מבואר למעלה שכל עיקר כוונת משה בבקשתו היה רק שיהיה בחי' גלוי אור שם הוי' דאצי' לבי"ע מלמעלה תמיד מצד עצמו ממילא ומאליו ולא יצטרך לבוא ע"י העלאת מ"ן כלל בכדי שלא יהיה שנוי והפסק לעולם כנ"ל ולזה רצה משה שיהיה מדריגת ישראל במצות ת"ת עיקר להיות בבחי' תורתו אומנתו רק בבחי' ההמשכה מלמעלה למטה שהוא בחי' עצמות הרצון וחכמה שבתורה שא"צ להכנת המקבלים בהעלאת מ"ן דתפלה ולא יצטרכו לתפלה בהעלאת מ"ן כלל כדי שלא יהיה הפסק ושנוי כלל כענין מי שתורתו אומנתו שפטור מן התפלה כנ"ל וזהו שאמר אעברה נא ואראה פי' אעברה נא מלמעלה למטה בלבד מצד עצמות הרצון והחפץ העליון שבתורה שהיא רק בחי' ההמשכה מלמעלה למטה בלתי סיבת התעוררות ההכנה וההעלאת מ"ן מלמטה למעלה כלל מטעם הנ"ל וד"ל:

זינן. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. טד"9

באמרו זה כשר וזה פסול כו' כמ"ש להבדיל בין הטמא כו' כמו עד"מ בכלי אומנות שמתקן הכלי שיהיה כפי הצריך ועושה מדומם גולמי כלים מכלים שונים כו' כך האומנות דתורה ברמ"ח מ"ע כלים מכלים שונים מדברים דנוגה כו' וד"ל. וזהו פרנסתו להרויח כי מעלה ומברר מבחי' נוגה ניצוצות קדושות הרבה והיינו מי שתורתו אומנתו פרנסתו לברר בירורים דנוגה כמו רב יהודא דכולא תנויי בנזיקין הוה כמ"ש במ"א. וזהו רק בבחי' המשכה מלמעלה למטה בחי' גלוי רצון ה' וחכמתו למטה בדבריו תחתוני' דנוגה לבררם זה כשר כו' ובזה נכלל בחי' הביורור דשם ב"ן שבתפלה בהכנה והעלאת מ"ן כביטול מנה במאיתם כו' וכמ"ש למעלה דגלוי אור המשפיע מצד עצמו למעלה גם מבחי' בטול היש לאין אלא הוא בחי' האין האמיתי עצמו כו' וכמ"ש במ"א בענין מאלמים אלומים כו' קמה אלומתי כו' וד"ל. ולזה היה רבי יהודא הנשיא מעביר ידיו ע"ג עיניו בפסוק ראשון דק"ש כי היה תורתו אומנתו כו' וכן רב יהודא מצלי לשלשים יום ורבי חייא אמר מיומא לא איכוונית בתפלה כו' ועד"ז היה שכינה מדברת מתוך

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד-תרט"ו

שאנו רואי' האור שמאיר ע"י מסך הוא בשינוי המהות, וע"י ב' או ג' מסכים אזי האור הוא מוסתר לגמרי, כך הוא למעלה המבדיל בין קודש לקדשי הקדשים זהו הבדלה א', וגם עוד יש הבדלה בין קודש לקודש, וגם עוד יש הבדלה בין קודש לחול, וע"י ריבוי המסכים והבדלות מוסתר האור האלקי לגמרי וע"ז יש היתר במלאכה, וזהו ששת ימים תעבוד היתר על מלאכה הגם שהשמים והארץ אני מלא אבל בהעלם ולא בגילוי, וההבדלה בין קודש לחול הוא הבדלה בין סיט' דקדושה ובין סט"א כי סט' דקדושה הוא בחי' ביטול לאלקות לגמרי וסט"א הוא ההיפך לגמרי יש נפרד בבחי' פירור מחמת הסתר אלקות והבדלה ע"י מסך המבדיל בין קודש לחול.

איתא בגמ' בסוטה כו' ואמאי קאי עלמא

אך הענין הוא כי אנו רואים מ"ש ששת ימים תעבוד משמע היתר על מלאכה ומי אסרו אשר צריך היתר ע"ז, אך הענין הוא כמ"ש את השמים ואת הארץ אני מלא וכמארז"ל כל המהלך בקומה זקופה כאילו דוחק רגלי השכינה כמ"ש את השמים ואת הארץ אני מלא וגם ארז"ל מרים יד במלך זהו החולץ תפילין וכמו [מחוי ב] מחוג קמי' מלכא שזהו חטא ועון, כי באמת למשל כשעומד לפני מלך בור' אזי הוא עומד לפניו בבחי' ביטול ולא מרים יד כך הוא לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה צריך להיות בבחי' ביטול וא"א להרים יד במלאכה, ע"ז כ' היתר ששת ימים תעבוד. והטעם הוא כי הנה כת' להבדיל בין הקודש ובין קדה"ק שזהו ע"י פרסא המפסיק וזהו בחי' מסך כמו

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ונמצא לפ"ז יובן שענין הכנתם א"א להיות בשוה
בכולם להיות כי אברהם הי' מרכבה למדת החסד
וכמ"ש בס' הפרד"ס בשם ספר הבהיר אמרה מדת החסד
כל ימי היות אברהם בארץ לא הוצרכתי לעשות מלאכתי
שהרי אברם עומד ומשמש במקומי, ויצחק הי' מרכבה
למדת הפחד ויעקב למדת הת"ת, ואם כי בכ"א מבחי'
חג"ת יש ע"ס, מ"מ א"א להתדמות בחי' גבורה שבחסד
עד"מ לבחי' חסד שבגבורה, או ת"ת שבחסד לחסד
שבת"ת, שהרי בכל מדה היא התחלקות והתגברות בחי'
א' על זולתה, ואי לזאת לא הי' יכול להיות יד כולם שוה
בקיום המצות שעשו להיות כי אברהם קיים כל המצות
ע"י היותו מרכבה למדת החסד, ונמצא כי קיים מצות
תפילין ע"ד שדעת נחלק לחו"ג דספי' החסד, ויצחק
קיים מצות תפילין ע"ד שדעת נחלק לחו"ג בספי'
הגבורה שחו"ג דגבורה אינו דומה כלל לחו"ג דחסד,
וממילא הי' צ"ל ענין עשייתם באופן אחר חלוקי' זמ"ז.
אמנם הנה הגורם לכ"ז להיות כי הם קיימו כ"א ע"פ
סדר עבודתו מלמטלמ"ע לפי שורש מדרגתו ומקור
חוצבה, אבל אחר שניתנה תורה הנה יד כולם שוה בין
היות שורש מדרגתו מחסד או מגבורה ולכן ב"ש וב"ה
עם היותם חו"ג מ"מ היו שוי' בקיום המצות כו'.

בס"ד. ש"פ ויקרא פ' זכור, ל"ב.

זכור גר' עמלק

ויובן זה בהקדם מאדו"ל קיים אברהם כל התורה כולה
עד שלא ניתנה, וכן יצחק ויעקב קיימו ג"כ כל
התורה, רק שהיו חלוקי' בעבודות שאברהם קיים ע"י
הכנסת אורחי', ויצחק קיים ע"י חפירת בארות, ויעקב
קיים ע"י עבודתו במקלות, וא"כ צ"ל מהו ההתחדשות
במ"ת שהי' קולות וברקי' וכו' וירד ה' על ה"ס, ומהו
החידוש בנתינת התורה הלא האבות קיימו אותה גם
קודם שניתנה. ולהבין זה צ"ל מה שלכאור' יפלא מדוע
לא קיימו כולם בענינים שוי', וכמו עכשיו שכולם
מקיימי' התורה בשוה, שכולם מניחי' תפילין בשוה
וציצית בשוה, ומצה וסוכה וכל המצות הכל שוי',
ומדוע האבות עשו כל אחד ענינים שונים זה מזה, ואם
מצד שכאור' מהם הי' מרכבה למדה אחרת הלא ב"ש
וב"ה הם ג"כ חו"ג, ומ"מ היו מקיימי' המצות הכל
בשוה. אך הענין יובן בהקדם איך קיימו האבות המצות,
עד"מ מצות תפילין דכתי' בה ב' קדש סיפור ענין
יצ"מ, והלא עדיין לא הי' כלל שעבוד מצרים ואיך
הניחו תפילין סיפור השעבוד והגאולה, אלא שענין מה
שקיימו האבות מצות תפילין עד"מ, זה הי' ע"י הכנה
שעשו בעצמם איזהו עובדא בהכנת איזהו דבר שע"פ
כוונתו רומז למצות תפילין ועד"ז כל המצות כולם.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

הכסף שמספר לחברו כאשר כבר יודע את הכמות וכפי
שנתבאר לעיל. אבל כאשר אדם כבר יודע שיש לו
בכספת מאה אלף, יש לו תענוג מכללות הסכום הקיים
אצלו, וכאשר סופר אחד לאחד לשם מטרה כל שהיא,
יש אצלו פחות תענוג בספירה מאשר הידיעה הכוללת.
והיינו, שהסכום הכולל הוא בעל גדלות ובעל עוצמה
חזקה יותר מאשר הספירה אחד לאחד.
וידיעת הסכום הכולל הוא כמו במחשבה של אדם, שאז
כל דבר הוא בבחינת התכללות – האדם כולל בתוכו את
כל פרטי השכל כאחד והעניין מאיר לו בצורה שלימה,
והפירוט אחד לאחד הוא כמו בשבא לדבור שאז נפרט
הדבר בריבוי פרטים, כיון שאדם לא יכול להוציא מפיו

עד כאן הסביר הרבי נ"ע אופן אחד, שהמספר המרובה
(הפירוט) נעלה יותר מהמספר הכולל (הסכום הכולל),
והוא בחינה של גדלות לעומת המספר הכולל שהוא
בחינה של קטנות. וממשיך הרבי נ"ע באופן נוסף:
ונהנה יש התכללות המספר גם לעצמו, וכמו קודם
שספר לאחדים יודע שיש כאן מספר יו"ד רבבות על
דרך משל, ואז הידיעה הכללית הוא אדרבה בבחינת
גדלות יותר ומה שסופר לאחדים הוא בבחינת קטנות
לגבי הכלל כו',
ביאור הדברים: כאשר אדם – לדוגמא – לא יודע כמה
כסף יש לו בכספת והוא צריך לספור, אז הספירה אחד
לאחד היא בעוצמה רבה יותר מאשר הסכום הכללי של

הכלל קודם לפרט, היינו, שאין הפירוט אחד לאחד
מגלה משהו במספר, כיון שהמספר כבר היה ידוע קודם
לכן.
והכלל שאחר הפרט היינו, כאשר לא ידוע כמה יש
וצריך לספור אחד לאחד, מניית הפרטים היא עוצמתית
וחזקה יותר מאשר הסכום הכללי שאליו נגיע בסוף
הספירה, כיון שהוא רק זיכרון כנזכר לעיל, וכלל זה
הוא בחינת קטנות בכ' ענינים אלו שהוא עצמי פחות
יש בו פחות תענוג,
ומספר המרובה - שמפרט אחד לאחד - גם בו יש שני
אופנים, בגדלות ובקטנות: יש בו גדלות מה שסופר
מהות הדבר - כאשר רוצה לדעת כמה יש, וכמו אדם
שמפתח רעיון חדש וכל פרט מוסיף לו ברעיון, דווקא
במניית הפרטים מתווסף ברעיון, וקטנות שהוא רק
הגדלת המספר לבד, היינו, כאשר הספירה היא לא
באופן כזה שעל ידי הספירה מתווסף בדבר עצמו (כמו
רעיון שכלי המורכב מפרטים שונים וכל פרט מוסיף
ברעיון הכללי), אלא באופן שהספירה אינה פועלת שום
שינוי בדבר עצמו, הספירה כאן היא חיצונית בלבד,
כיון שהמהות של המספר לא משתנית, ולכן ספירה
באופן כזה היא בחינת קטנות.
והסימן לזכור האם זה בקטנות או בגדלות הוא האם זה
'זולת' או 'עצמיות'. דלגבי עצמו - לגבי הדברים כפי
שהם ביחס של המשפיע שיודע את עצם שכלו, הכל
הוא בבחינת גדלות גם הסכום הכולל וגם מניית
הפרטים, דמספר הכולל הרי הוא הכלל שקודם להפרט
כמעלת הברקת החכמה על פרטי הבינה (היינו לאו
דווקא קודם בזמן, אלא שלמעלה במעלתו מהפרט
כנזכר לעיל), ומספר המרובה כשסופר לעצמו הוא גם
בעצם מהות הדבר, שמשגיג את העניין לעצמו ובכל פרט
הוא מוסיף ומרבה בעניין.
וכאשר מתייחס לגבי הזולת כמו משפיע שעסוק
בהשפעה לתלמיד שנמצא בדרגה נמוכה וצריך לצמצם
את הדברים עבורו, הכל בבחינת קטנות, דמספר הכולל
- כשאומר לזולת את הסכום הכולל - הוא רק בדבור -
ענין של זיכרון לבד ואינו עצמי, וזהו שהוא למטה
מהפרט כיון שאצל המשפיע הפרט היה ענין עצמי שבא
בהשגה פרט אחרי פרט, ואילו הסכום הכולל שאומר
לתלמיד זה רק זכר להשגת העניין כפי שהוא אצל
המשפיע, כנזכר לעיל, ובא הכלל אצל הזולת לאחר
הפרט בו, ומספר המרובה אל הזולת הוא רק הגדלת
המספר לא עצם מהות הדבר בו' כיון שהמשפיע כבר
יודע הכל לעצמו, ובשביל עצמו איננו צריך למנות שוב
את הדבר ולפרטו לפרטים, לכן מניית הפרטים בשביל
התלמיד היא בחינת קטנות לגביו.
ולדוגמא, אדם שסופר לעצמו את הכסף נהנה מכל רגע

בבת אחת את כל פרטי השכל, אלא צריך לדבר לפי
סדר והדרגה. ממילא יוצא, שבכל דיבור ודיבור מאיר
רק פרט אחד מהשכל, הרי נמצא, שבמחשבה ריבוי
האור ביותר בו' והדיבור הוא בחינת קטנות לגבי
המחשבה.
וכמו כן הוא בהכלל - כשיודע את הסכום הכולל שיש
לו - שקודם הפרט - המניין אחד לאחד - שיש בו
גדלות יותר מאשר המניין אחד לאחד, דמה שמפרט
הדבר הרי זה רק הגדלת המספר לבד - היינו, הרובד
החיצוני שבו, אבל הגדלת עצם הדבר (כמו הרצון
והתענוג בו') הוא בהכלל ביותר בו', - כאשר יודע כבר
את הסכום הכולל וחושב עליו, יש לו תענוג ורצון
נעלים יותר מאשר כשמפרט אחד לאחד.
ולכאורה, מה ההבדל בין ביאור זה לבין מה שנתבאר
לעיל, שבמספר המרובה (מניית הפרטים) דווקא יש
עוצמה יותר מאשר בידיעת הסכום הכולל?
מבאר הרבי נ"ע: וזהו כמו שהוא לעצמו, - כאשר האדם
יודע כמה יש לו, הנה כיון שזה שלו ויודע כמה יש שם,
התענוג מהסכום הכולל הוא עצמי יותר מאשר התענוג
בפירוט, שהסכום הכללי כפי שהוא לעצמו הוא שלם
יותר מאשר הפירוט לעצמו, אבל כאשר הוא מתייחס
אל הזולת ומספר לו על מה שיש לו, אדרבה המספר
הכולל הוא בבחינת קטנות וזיכרון בו'.
דוגמא בדרך אפשר כדי להמחיש את הענין: אדם שבא
לקרוא ספר ורואה את הכותרת, אף שהיא כללית
ומסכמת, זה לא מבטא עבורו את מהות הספר כיון
שהוא עוד לא קרא את הספר עצמו. כאשר מתחיל
לקרוא את הספר עצמו, בכל פרק הוא תופס את מהות
הספר ביתר שאת. לעומת זאת מחבר הספר, כיון שהוא
כתב את הספר, מבטא את עבורו כותרת הספר את מהות
הספר, ואילו כאשר קורא את הספר עצמו, זו ירידה
וקטנות ביחס לכלל שבכותרת.
ומתחד הרבי נ"ע בשורות הבאות, את ההבדלים בין
המספר המרובה למספר הכולל - בקטנות ובגדלות:
וכללות הכוונה בהמשל שהובא מסידור עם דא"ח הוא
שבין במספר הכולל - לדוגמא, שאומרים "מאה אלף"
- ובין במספר המרובה - הפירוט של המספר אחד לאחד
- יש שני אופנים, בחינת קטנות וגדלות כלומר, הסכום
הכללי הוא לפעמים גדלות ולפעמים קטנות, וכן פירוט
המספרים הוא לפעמים קטנות ולפעמים גדלות,
דזה שבמספר הכולל יש לפעמים קטנות ולפעמים
גדלות, מתבטא כך: הנה הכלל שקודם להפרט וכמו
הברקת החכמה לפני הפרטים של הבינה הוא בבחינת
גדלות שהוא עצמי יותר מהפרט גם כמו שהוא לעצמו
- כלומר, הוא בעל אור רב יותר, מבטא יותר את
העצמיות ויש בו תענוג והרגשת העניין יותר, וזה כאשר

19 הפרטים הם נעלים מהכלל כיון שהפרטים הם לעצמו
20 והכלל הוא להזולת. כלל שיותר נעלה מהפרטים זה מה
21 שתופס את מהות וכללות הדבר, שזה יותר נעלה
22 מהפרטים עצמם, כיון שזה שצריך לספור הוא רק
23 לצורך הזולת, בשביל לתת למישהו וכדו', ולכן בעצם
24 הספירה אין תענוג.
25 המשל דלעיל מסביר שיש שני אופני התייחסות, יחס
26 עצמי ויחס לזולת, והקטנות והגדלות משתנים בין הכלל
27 לבין הפרט לפי חלוקה זו. אותו עיקרון - מסביר הרבי
28 נ"ע בשורות הבאות - קיים בנמשל בהבדל בין היחס
29 של האורות ליחס של הכלים.
30 והענין של המשל ממספר המרובה ומספר הכולל
31 למעלה - בספירות העליונות - הוא דהנה בחינת המספר
32 והחלוקה דעשר ספירות העיקר של החלוקה הוא
33 בבחינת הכלים, להיות דמספר הוא בחינת הנבלה -
34 מספר זה ולא אחר - בנוכר לעיל על כן המספר הוא
35 בבחינת ההתחלקות שעל ידי הכלים בו' שהם אלו
36 המגבילים את האור.

בסוכות תשנב

1 מכיון שהוא סופר לעצמו, אבל כאשר הוא סופר עבור
2 מישהו אחר - בשביל לתת לאחר וכדומה - יש בזה
3 ירידה וקטנות, כיון שמצידו לתת את הכל בבת אחת,
4 ורק בגלל שאי אפשר צריך לספור ולמנות מטבע אחר
5 מטבע.
6 נמצא, שכאשר הכלל הוא לצורך עצמו הוא יותר נעלה
7 מהפרטים לצורך הזולת, וכאשר הפרטים הם לצורך
8 עצמו הם יותר נעלים מהכלל לצורך הזולת. והיינו,
9 שכשאדם מרגיש את עצמו, זה יכול להיות בשתי רמות,
10 של כלל ושל פרט, אבל שני אופנים אלו הם בחינת
11 גדלות כיון שמרגיש את עצמו, ובזה גופא סדר הדברים
12 הוא שהכלל קודם לפרט. ואילו כאשר ההרגשה היא רק
13 ביחס לזולת, גם הכלל וגם הפרט הם בקטנות, ובזה
14 גופא סדר הדברים הוא שהפרט קודם לכלל.
15 לסיכום: יש כלל נעלה יותר מהפרטים ויש פרטים
16 נעלים יותר מהכלל. פרטים נעלים יותר מהכלל זה מה
17 שסופר לעצמו ויש לו בזה גדלות ותענוג, וכאשר מספר
18 לשני את הסכום הכולל זה רק זיכרון, ובזה גופא

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - ה'תש"ט

17 בנפשו, והאור האלקי מאיר בנפשו שמתפעל בזה כו'.
18 אבל כל זה הוא כשהנפש האלקית הוא בהתגלות, מה
19 שאין בן כשהוא מסתר בהנפש הבחמית, הרי אין מאיר
20 בו האור האלקי, וכמו שכתוב "כי אם צונותיכם היו
21 מבדילים" כו', וכמו שכתוב באגרת התשובה פרק ה,
22 דאין שום דבר חוצץ ומפסיק לפניו "כי אם צונותיכם
23 היו" כו', לפי שהם נגד הרצון העליון ברוך הוא כו'.
24 ולזאת בהכרח להסיר תחלה התמריית העב על ידי
25 ההגברה על נפשו בבחינת כפייה בפעל כו', בכדי
26 שיתגלה הנפש האלקית במקצת על כל פנים, ואז יכול
27 להאיר נפשו באור האלקי על ידי השגה כו', אבל
28 תחלה צריכים להסיר התמריית בכדי שיתגלה הנפש
29 האלקית, ואחר כך באמת צריך להיות העבודה מצד
30 הנפש האלקית כו'. וכמו כן מצד הנפש הבחמית גופא,
31 צריך להיות תחלה שבירת התמריית העב, בכדי שיהיה
32 באפשרותו להתמקן כו', דכל זמן שהוא בתקף יותר,

1 (ג) והנה מאחר שהנפש הבחמית אקדמיה טעניתייהו,
2 הנה כאשר הנפש האלקית בא ומתגלה
3 לאחר י"ג שנה, הרי הוא מתעלם בהנפש הבחמית,
4 דהינו שהנפש הבחמית מעלים ומסתיר עליו כו', ולזאת
5 צריך להיות תחלה גורעין ואחר כך מוסיפין. דהנה
6 נתבאר לעיל, דגורעין הוא להסיר התמריית העב, וכענין
7 "שכחי עמך" כו', דהינו התמריית שהיא מרגל בהם
8 מצד התולדה כו', הרי קדם ההסרה הזאת מסתיר ונעלם
9 הנפש האלקית בתמריית דנפש הבחמית, ד"רשע
10 מכתיר את הצדיק", ואינו נראה ונרגש בו כלל איזה
11 ענין אלקי כו'. דהנה הנפש האלקית בעצם הוא כלי
12 לאלקות, ולכן הנשמות נקראים כסא להקדוש ברוך
13 הוא, וכמו שאומרים "הוא קנים וישמו קנים וכסאו נכון",
14 דקאי על נשמות שנקראים כסא¹⁴, לפי שהן כלי
15 לאלקות, דכאשר עוסק בהשגה אלקית, הרי הוא מבין
16 ומרגיש את הענין האלקי, שבא בבחינת הנחה טובה

הבריאה הוא עולם הכסא וגם עולם הנשמות, כידוע.

(14) ראה ברכות לב, א: כסא של שלש רגלים. ולהעיר שעולם

20 זמן הרחמים, שָׁאז מאירים י"ג מדות הרחמים, וְאָז
21 עֲנִינֵי עֲבוּדָה בְּנָקֵל יוֹתֵר, דְּכֵתִיב "וְאֵלֶיךָ עֲמַדְתִּי בְּהֵר
22 כְּיָמִים הָרִאשׁוֹנִים", מִה הָרִאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן אֶף אֵלֹו בְּרָצוֹן,
23 וְלִכֵּן הִנֵּה הָעֲבוּדָה בְּיָמִים אֵלֹו הֵם בְּנָקֵל יוֹתֵר, וּבִסּוּף
24 חֹדֶשׁ אֲלֹוֹל הֵם יָמֵי הַסְּלִיחוֹת, שֶׁהֵם יָמִים קְבוּעִים לִימֵי
25 דִּין וְחֶשְׁבוֹן, בְּמֵה שְׁעֵבֶר עָלֵיו בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה, וּמִתְבּוֹנֵן
26 אִיךָ פִּי בְּהַכֵּל יִלָּךְ כו', וּמִתְמַמֵּר בְּנִפְשׁוֹ מֵאֵד עַל זֶה,
27 וְשָׁב אֶל הוֹי' בְּכָל לְבוֹ וְנִפְשׁוֹ וּמֵאֵדוֹ, וְהוּא הִכְנֶה אֶל
28 הָעֲבוּדָה דְּרָאשׁ הַשָּׁנָה, דְּבִרָאשׁ הַשָּׁנָה הָרִי הָעֵקֶר הוּא
29 הָעֲבוּדָה דְּקִבְלָת עַל מַלְכוּת שְׁמַיָּם בְּכָל מִינֵי עֲבוּדָת
30 עֶבֶד, וּכְפִי אֶפֶן עֲבוּדָתוֹ בִּימֵי הַסְּלִיחָה, לְעֵקֶר רְצוֹנוֹ מְכָל
31 עֲנִינֵי עוֹלָם בְּכָלֵל, וְעֲנִינֵיו הַפְּרָטִים בְּפָרֵט, בְּאֶפֶן כְּזֶה
32 תִּהְיֶה עֲבוּדָתוֹ בְּרָאשׁ הַשָּׁנָה.
33 קִצּוֹר. יִמְשִׁיךְ דִּנְפֶשׁ הָאֱלֹקִית מִתְעַלֵּם בְּנִפְשׁ הַבְּהִמִית
34 דְּאֶקְדִּים טַעֲנִיתִיהָ, וְלִכֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת תַּחֲלָה
35 הַסֵּרֶת הַהִסְתָּר. בְּנִפְשׁ הַבְּהִמִית עֲצָמָה גַם כֵּן צָרִיךְ
36 לִהְיוֹת תַּחֲלָה שְׁבִירַת כָּלִלוֹת הַחֲמִירוֹת וְאַחֵר כֶּף
37 מִתְקַנֵּים כַּחוֹתָיו. בְּחֹדֶשׁ אֲלֹוֹל הָעֲבוּדָה בְּנָקֵל, וְזֶהוּ
38 הִכְנֶה לְהָעֲבוּדָה דְּרָאשׁ הַשָּׁנָה.

ג' דסליחות, תש"ט

1 אִי אֶפְשָׁר לִפְעַל בּוֹ הַהֲכָנָעָה וְהַבְטוּלָה, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ
2 מִתְפַּעֵל כָּלֵל מִהָאֹר אֱלֹקִי, וְאִין הָאֹר דִּנְפֶשׁ הָאֱלֹקִית
3 פּוֹעֵל בּוֹ הַבְטוּלָה, אִם לֹא בְּעִנְיָן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּהוּ הַתְּגַלּוּת
4 יִתְרָה מִהֲנִפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הָרִי זֶה פּוֹעֵל גַּם כְּשֶׁהֲנִפֶשׁ
5 הַבְּהִמִית הוּא בְּתִקְףָה כו', אֲבָל הָעֲבוּדָה שְׁעַל פִּי טַעַם
6 וְדַעַת, אִינוֹ פּוֹעֵל בְּהִנְפֶשׁ הַבְּהִמִית כְּשֶׁהוּא בְּתִקְףָה,
7 וְלִזְאוֹת צָרִיכִים לְשַׁבֵּר תַּחֲלָה כָּלִלוֹת הַחֲמִירוֹת שְׁלֹו, וּמֵה
8 גַם שְׁעָקֶר הַתְּקוֹן וְהַבְּרִיר לַעֲשׂוֹתוֹ כְּלִי שִׁיךְ בְּהַכְחוֹת
9 שְׁלֹו, וְהִינוּ לְהַפְכֵם לְאֱלֹקוֹת, שְׁגַם הוּא יִרְצֶה בְּאֱלֹקוֹת
10 כו', וְכֹאשֶׁר הוּא בְּתִקְףָה הַיְשׁוּת אִינוֹ בְּעִנְיָן כָּלֵל שְׁיִנַח
11 אֲצִלּוֹ אִיזֶה עֲנִין אֱלֹקִי, וְיִרְצֶה בְּאֱלֹקוֹת כו', כִּי אִם צָרִיךְ
12 לִהְיוֹת תַּחֲלָה שְׁבִירַת הַחֲמִירוֹת הָעֵב, שֶׁזֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת
13 בְּכַחֲנִית הָעֲבִירָה לְגַמְרִי, דְּגַם בְּהַכְחוֹת שְׁלֹו, הָרִי הַצִּיּוֹר
14 הָרֶע צָרִיךְ הָעֲבִירָה לְגַמְרִי, רַק הַכַּח הַמִּתְאַנֶּה יְכוֹל
15 לְהַתְּהַפֵּךְ כו', וּכְמוֹ שְׁמִבְּאָר בְּמִקּוֹם אַחֵר¹⁵, וּמִכָּל שֶׁכֵּן
16 שֶׁהַחֲמִירוֹת הַכָּלִילִית אִי אֶפְשָׁר לְהַתְּמַקֵּן, שֶׁהָרִי זֶהוּ צִיּוֹר
17 הָרֶע שְׁמִטְבֵּעַ וּמִשְׁרֵשׁ בּוֹ כו', כִּי אִם צָרִיכָה שְׁבִירָה
18 וְהָעֲבִירָה לְגַמְרִי כו', וְאַחֵר כֶּף יוֹכֵל לִהְיוֹת הָעֲבוּדָה
19 בְּתִקְוֵן הַכְחוֹת שְׁלֹו כו'. וְהִנֵּה בְּרָאשׁ חֹדֶשׁ אֲלֹוֹל הוּא

(15) ראה דרושים דפרה אדומה (לקוטי תורה פרשת חוקת ועוד).

ספר השיחות - ה'ש"ת"תש"א בלה"ק

14 נעילה, יאמרו בציבור שלשה מזמורי תהלים כ', כ"ב,
15 ס"ט, ולאחר מכן לומר תפלת היהי רצון לטובת כלל
16 ישראל בגשם וברוח שפירסמתי¹⁷. והשי"ת יקבל
17 תפלותינו, יעורר רחמיו על כלל ישראל ויצליח אותנו
18 בגאולה שלימה על ידי משיח צדקנו.
19 **בסיום האסיפה**
20 ב'זהר'¹⁸ יש ביטוי כזה: "ישראל, אורייתא
21 וקודשא בריך הוא כולא חד", בני ישראל, תורה
22 והקדוש ברוך הוא - הם דבר אחד.
23 משמעות ותוכן מאמר זה הוא, שהשי"ת הכניס
24 בתורה ובבני ישראל חלק מסויים מתכונותיו, מטבעו
25 וממזגו הקדוש.
26 הבורא ברוך הוא, הוא אדיר האדירים, הנצחי
27 האמיתי, ותכונות אלו, חזק ונצחיות, הכניס הבורא
28 ברוך הוא גם בתורה ובבני ישראל.

1 חז"ל אומרים לנו¹⁴: "והוי מתפלל בשלומה של
2 מלכות", נוסף על כך ישנם חסידי אומות העולם בעלי
3 הזכויות הגדולות ביותר שצריכים להתפלל
4 לבריאותם והצלחתם בעבודתם הטובה: לטובת
5 האנושיות - וחברתי תפילה מיוחדת¹⁵, שיתפללו
6 אותה בבתי הכנסת בראש השנה ויום כיפור הבאים
7 אחרי קריאת התורה לבריאותו של נשיא המדינה
8 פרנקלין ד. רוזוולט, ולהצלחת העבודה הטובה
9 הנעשית על ידו ועל ידי כל עוזריו לטובת האנושות.

* * *

10 פניתי בכתב¹⁶ אל יהדות אמריקה באמצעות כבוד
11 הרבנים הגאונים שליט"א ובאמצעות נשיאי בתי
12 הכנסת ה' עליהם יחיו, שבשני לילות ראש השנה
13 לפני תפלת ערבית וביום כיפור לפני כל נדרי ולפני

(17) נדפס לאחר (בשנת תש"א).

(18) זח"ג עג, א.

(14) אבות ג, ב.

(15) נדפס לאחר (בשנת תש"א).

(16) נדפס בלקוטי דיבורים כרך ג' עמוד 897.

20 ציצית, בית כנסת, בית הטבילה, רב, שוחט, חזן,
21 שמש, בעל איטליז, תלמודי תורה, מנהלים חינוכיים,
22 מורים ומורות - מאבד היהודי האמריקאי את מוחו
23 ההגיוני ואת תכונותיו השיטתיות.
24 בכל עסקי המסחר שלו מוצא היהודי האמריקאי
25 את המומחה הטוב ביותר, הפועל החרוץ ביותר, איש
26 מכירה וניהול, ונותן לו את כל האפשרויות לנהל את
27 העסק מתוך אימון וכבוד מלאים.
28 ואילו, כשמדובר בענייני דת, כאן משתנה היהודי
29 האמריקאי לגמרי. נשיא בית הכנסת מוכרח להיות
30 אדם חפשי, הוא יכול להיות בור ועם הארץ, העיקר
31 שיהיה אדם חפשי. שכן, אם יהיה שומר תורה ומצוה
32 הרי יקלקל את הביזנס, לא יוכלו לאסוף ולרשום את
33 הנדרים והנדבות בשבת ובחג.
34 נשיא בית הכנסת נוסף על היותו מנהיג בית
35 הכנסת, הוא גם השולט בצורה דיקטטורית על הרב,
36 החזן והשמש, מהם תובעים להיות נכנעים
37 ומשועבדים. זקן ופיאות הם בבל יראה ובבל ימצא,
38 ובתוקף הרב ביותר מגנים וכאילו מוחקים לגמרי כל
39 דיני ומנהגי ישראל השייכים לחזן בית הכנסת ולסדר
40 התפלה.

ח"י אלז

1 תורתנו הקדושה, בדור היתום שלנו, בלתי
2 מנוצחות וחזקה, כפי שהיתה בדור הדעה של משה
3 רבנו ואהרן הכהן.
4 על אף מבקרי התורה, הורסי התורה, מביישי
5 התורה, שקמו בכל תקופות הגלות המרות והחשוכות
6 על התורה, לא נגרע כהוא זה מחוזקה של התורה
7 הקדושה, תמיד ובכל מקום התורה היא המנצחת.
8 תורה היא אלקות נצחית, בכל הזמנים ובכל
9 המקומות התורה היא אותה אחת. מהיום הראשון
10 שנתן לנו השי"ת את המתנה האלקית, התורה
11 הקדושה, עד להיום, היא אותה תורה ואותן מצוות,
12 מה שאסור לעשות על פי תורה - אסור לעשות
13 בכל מקום, אפילו באמריקה, והמצוות שיש לקיים -
14 יש לעשותן בכל מקום גם באמריקה.

* * *

15 יהודי אמריקה הם אנשים מעשיים ואנשי מסחר
16 הגיוניים, מתפירת זוג נעליים ומכנסיים, ניהול בנק,
17 עד המצאת מכונת נסיעה ומטוס - הכל נעשה
18 בשיטה ועל ידי מומחים טובים.
19 ורק כשמגיע לענייני דת, שבת, כשר, תפילין,

אגרות קודש

[ה' תשרי תרצ"ב]

ב"ה,

9 מיני מזון ובשר כשר, והמכס משתלם מראש באופן אשר
10 מקבל החבילה נפטר מכל מין תשלום.

11 אחינו ואחיותינו רעבים וערומים וצועקים בקול מר
12 צרח הושיעו חוסו רחמו, הננו גועים ברעב.

13 אחינו ואחיותינו בכל מרחבי תבל תנו אכל לאחיכם
14 ואחיותיכם הגועים ברעב והושיטו להם עזרתכם ביד
15 רחבה. ובוזה תזכו מאת אבינו מלכנו ית' בפתקא דחיים
16 לשנה טובה ומתוקה שתוכלו לעזור לאחיכם עד אשר
17 יוכלו להרויח בעצמם.

18 ידידכם עוז מברככם בכל טוב

19 יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרץ יז

אל כל ישראל ובית יעקב במרחבי תבל,
ד' עליהם יחי

1 ביום הקדוש יום הכיפורים, אשר כל איש ואשה
2 בישראל באים לבית אלקים להתחנן לפני ד' על עצמם ועל
3 בניהם ובנותיהם כי יתן שנה טובה ומתוקה, וביום
4 הושענא רבה אשר כל ישראל באים לבית אלקים לקחת
5 פתקא דחיים בעדו בעד אשתו בניו ובנותיו, בעת ההיא
6 זכרו את אחיכם ואחיותיכם בניהם ובנותיהם במדינת
7 רוסיא הגועים ברעב.

8 הממשלה הסוביטית התירה לשלוח למדינת רוסיא כל

פרשת וילך

לא א וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל: ב ויאמר אליהם בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את־הירדן הנה: ג יהוה אלהיך הוא ד עבר לפניך הוא־ישמיד את־הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר יהוה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש"פ וילך תשל"ה – מתוך

'התקשרות')

וילך משה . . אל כל ישראל (א)

"וילך משה" – משה הלך והתעלה ממיל אל מיל על־ידי זה שקשר וחבר את עצמו "אל כל ישראל".

לוי שני ד ועשה יהוה להם כאשר עשה לסיוחן ולעוג מלכי האמרי ולא־רצם אשר השמיד אתם: ה ונתנם יהוה לפניכם ועשיתם להם ככל־המצוה אשר צויתי אתכם: ו חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תערצו מפניהם כי ד יהוה אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך: ז

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש"פ וילך תשכ"ה – מתוך

'התקשרות')

וילך משה (לא, א)

ואזל משה למשכן בית אלפנא (תרגום יונתן)
לפני שמשה נתן הוראה לבני־ישראל, הלך לבית־המקדש ("בית אלפנא"), כדי לעין בדרך ולברר וללבן את שמועתו. לומר לך:

אל לו לאדם לפסוק הלכה על סמך ידיעתו בתורה וזכרונו; עליו לעין שוב בשלחן־ערוך, ורק אחר־כך יוציא את פסק הדין.

בענין זה מסופר על אדמו"ר הרשב"ב, שפעם כבדוהו ב'מפטיר' מבלי להודיע לו על כך מראש. הרבי יצא לחדר סמוך ועין בהפטרות, ורק אז חזר לבית־הכנסת ועלה לתורה.

ישראל שלישי ו ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל־ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את־העם הזה אל־הארץ אשר נשבע יהוה

לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם: ח ויהוה הוא ד ההלך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת: ט ויכתב משה את־התורה הזאת ויתנה אל־הכהנים בני לוי הנשאים את־ארון ברית יהוה ואל־כל־זקני ישראל:

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש"פ וילך תשל"ה – מתוך

'התקשרות')

וילך משה (לא, א)

נקל לשער באיזו דרגה רמה ונשגבה עמד משה לאחר מזה ועשרים שנות עבודת ה', ובכל־זאת – במה עסק ביומו האחרון? ב"וילך", הליכה ועליה לדרגה נעלית עוד יותר.

רביי ויצו משה אותם לאמר מקץ א שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות: יא בבוא כל־ישראל לראות את־פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את־התורה הזאת נגד כל־ישראל באזניהם: יב תקהל את־העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את־כל־דברי התורה הזאת: יג ובניהם אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו ליראה את־יהוה אלהיכם כל־הימים אשר אתם חיים על־האדמה אשר אתם עברים

את־הירדן שמה לרשתה: פ ע"ב בחול

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות יד עמ' 127)

הקהל את העם . . למען ישמעו ולמען ילמדו (לא, יב)
כהנים עומדים . . ונחצרות של זהב בידיהם [להקהיל את העם לבית המקדש] (תוספתא סוטה ז, ח) תפקידו העקרי של כהן הוא להעלות גם את הנמוך ביותר לקדושה, כפי שיש לראות משלשה דברים שמצינו בעבודת הקטרת, שיש בהן חשיבות מיוחדת (בכתוב "ישמו קטורה באפך"): מעבירה את ההקמא של הנצר הרע (וזה); אינה ראויה למאכל אדם (בנגוד לקרבנות); יש בה חלבנה, שריחה רע. זהו שכהן מקהיל ומרים את כל העם, גם היהודי הנמוך ביותר.

חמישי ד ויאמר יהוה אלימשה הן קרבו ימיו

אֹתָהּ תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאֹנְכִי אֲהִיָּה עִמָּךְ: ^ט וַיְהִי |
בְּכָלֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת
עַל־סֵפֶר עַד תָּמָם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך 22 עמ' 39)

וְהָיָה שֵׁם בְּךָ לְעֵד (לא, כו) כָּל מִי שִׁיּוּשֵׁב לִפְנֵי סֵפֶר תּוֹרָה
יִשָּׁב בְּכַבֵּד רֹאשׁ. . . שֶׁהוּא הַעֵד הַנֶּאֱמָן לְכָל בָּאֵי עוֹלָם (רמב"ם
סוף הלכות ספר תורה) הָרִי שֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה הִיא עֲדוּת עַל כֵּךְ שֶׁבְּחֵר
ה' בְּנוּ מִכָּל הָעַמִּים. וְהֵנָּה, עֲדוּת אֵינָה עַל דְּבַר הַנִּרְאָה וְהַנִּכְפָּר
- קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, שֶׁהוּא דְּבַר הַנִּרְאָה לְעֵינַי. כְּמוֹ כֵּן
אֵין צָרָה בְּעֲדוּת עַל מִלְתָּא דְּעֵבִידָא לְאַגְלוּי - קִדְשֵׁת יִשְׂרָאֵל,
הַנֶּפֶשׁ הַקְּדוּשָׁה שֶׁבְּכָל יְהוּדִי, שֶׁלִּפְעָמִים (כְּגוֹן בַּעַת רְצוֹן)
הִיא מְאִירָה בְּגִלּוּי. הַעֲדוּת הִיא עַל דְּבַר הַנֶּעְלָם - הַקָּשֶׁר
הַעֲצָמִי שֶׁל יְהוּדִי עִם עֲצָמוֹתָיו יְתִבְרָךְ.

שְׂבִיעִי ^כ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אָרוֹן בְּרִית־
יְהוָה לֵאמֹר: ^ט לָקַח אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּה
וְשִׁמַּתֶּם אֹתוֹ מִצֵּד אָרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְהָיָה־שֵׁם בְּךָ לְעֵד: ^ט כִּי אֹנְכִי יֹדַעְתִּי אֶת־מִרְיָדָה
וְאֶת־עֲרֻפָּךְ הַקָּשָׁה חֵן בְּעוֹדֵנִי חִי עִמָּכֶם הַיּוֹם
מִמָּרִים הֵיטֵם עִם־יְהוָה וְאֵף פִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי:
^כ הַקִּהְלִי אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שְׂבִטֵיכֶם וְשִׁמְרִיכֶם
וְאֶדְבַּרְהָ בְּאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱיִדָה
בָּם אֶת־הַשְּׂמִימִים וְאֶת־הָאָרֶץ: ^כ כִּי יֹדַעְתִּי אַחֲרֵי
מוֹתִי כִּי־הִשְׁחַת תִּשְׁחַתֵּן וְסִרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקִרְאת אֶתְכֶם הִרְעָה
בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם: ^כ וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי
כָּל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד

תָּמָם: פפפ

♦ ♦ ♦

חצי קדיש

וַיִּתְגַּדַּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמוֹהָ רַבָּא. אֲמֵן בְּעֶלְמָא דִּי בְּרָא
כְּרַעוּתָהּ וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ, וַיִּצְמַח פּוֹרְקָנָהּ וַיִּקְרַב
מְשִׁיחָהּ. אֲמֵן בְּחִיּוּכֹן וּבְחִיּוּכֹן וּבְחִיּוּכֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
בְּעֶגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב וְאִמְרוּ אֲמֵן: אֲמֵן יֵהָא שְׁמוֹהָ רַבָּא מְבָרַךְ

לְמוֹת קָרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְבוּ בְּאַהֲל מוֹעֵד
וְאַצְנוּ וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְבוּ בְּאַהֲל
מוֹעֵד: ^ט וַיֵּרָא יְהוָה בְּאַהֲל בְּעִמּוּד עָנָן וַיַּעֲמוּד
עִמּוּד הָעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל: ^ט וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם־אַבְתְּיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה
וְזָנָה | אַחֲרֵי | אֱלֹהֵי גִבְרֵה־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא
בְּא־שְׁמָהּ בְּקִרְבּוֹ וְעֵזְבֵנִי וְהִפֵּל אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
כָּרַתִּי אִתּוֹ: ^ט וְחָרָה אִפִּי כֹּ בְיוֹם־הַהוּא
וְעֵזְבִיתִים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לְאֹכֶל
וּמִצָּאָהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא
הֲלֹא עָלַי פִּי־אִין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוּנֵי הָרָעוֹת
הָאֵלֶּה: ^ט וְאֹנְכִי הַסֵּתֶר אֲסִתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא
עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים
אַחֲרֵיהֶם: ^ט וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לְמִנְחָה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן
תִּתְּיֶהֱלִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 199)

וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם. . . וּמִצָּאָהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת (לא, יז)
כְּתַב הַרְמַב"ם, שֶׁכָּאֲשֶׁר עִם יִשְׂרָאֵל מִתְנַתֵּק מִהַקְב"ה הוּא
נַעֲשֶׂה "מִפְקָר לַמִּקְרָה", וְהַצָּרוֹת בָּאוֹת עָלָיו בְּדֶרֶךְ "מִצִּיאָה",
כְּאֵלּוּ מִעֲצָמָן. אֲמֵן, הַנִּהְיָה זֶה עֲצָמָה הִיא בְּהַשְׁגָּחַת פְּרִשִׁית.
אֵין כָּאֵן סְלוּק הַשְׁגָּחָה, שֶׁהָרִי בְּאֵמֶת קִיָּמַת הַשְׁגָּחָה גַּם כָּאֵן
עַל כָּל פֶּרֶט וּפֶרֶט, אֲלֹא הַשְׁגָּחָה מְסֻתֶּרֶת ("וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי"),
עַד כִּדִּי כֵךְ שְׂאֵדָם עָלִיל לְחֹשֶׁב שְׁצוּרָתוֹ בָּאוֹת בְּמִקְרָה.

שִׁישׁ ^כ פִּי־אֲבִיאָנוּ אֶל־הָאֲדָמָה | אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְתְּיוֹ זִכַּת חֶלֶב וּדְבֶשׁ וְאֹכֶל וְשִׁבְעָה וּדְשָׁן
וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם וְעִבְדוּם וְנִאֲצוּנֵי וְהִפֵּר
אֶת־בְּרִיתִי: ^כ וְהָיָה כִּי־תִמְצָאֵן אֹתוֹ רָעוֹת
רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעִנְיָתָהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד
כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יֹדַעְתִּי אֶת־יֵצְרוֹ
אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאָנוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי: ^כ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה
הַזֹּאת בְּיוֹם הַהוּא וַיִּלְמְדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
^כ וַיֵּצֵא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נּוֹן וַיֹּאמֶר חֲזַק וַאֲמִיץ כִּי

~ נקודות משיחות קודש ~ ע"פ לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 220 ואילך
– מותחן 'לקראת שבת' –

רועי ישראל לא יפרדו מעל צאן מרעיתם
בפרשת וילך (לא, כח) כתוב "הקהילו אלי את כל זקני
שבטיכם ושטריכם". ומפרש רש"י: "ולא תקעו אותו היום
בחצוצרות להקהיל את הקהל. . לקיים מה שנאמר ואין
שלטון ביום המות".

ויש לפרש זה בדרך הסידרות:
ידוע מה שכתוב בספרים הקדושים (ראה תניא אגה"ק סי' יד
וביאורו. סי' כח. ובכ"מ) ד"ה צהלות ה' רוחו [של צדיק] ונשמתו
אליו יאסף. . יעלה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות".
ותמונה, איך זה מתאים עם מה שכתוב "אין שלטון ביום
המות" דמשמעו שנעשה ירידה בנשמת הצדיק?

ויש לומר בזה, דפירוש הכתוב הוא למעליהם, דכשאדם
שולט על משהו, סימן הוא ששייך הוא לדבר עד שביכולתו
לשלוט עליו, מה שאין כן ביום פטירת הצדיק, מפנין
שנעלה בעילוי אחר עילוי, אין לו שכיכות לעניני עולם
הזה, ובמילא "אין שלטון ביום המות".

לפי־זה הנה אמינא דביום פטירת משה שנעלה כל־כך
עד שאין שיף לומר שיש לו "שליטה" על ישראל, נפסק
הקשר רחמנא ליצלן בינו לצאן מרעיתו.

ומלמדנו הכתוב, שאף ביום פטירת משה, אמר "הקהילו
אלי", שביקש בעצמו להקהיל את כל בני ישראל, כי בכל
מצב ובאיזה דרגא שנמצא בו משה, עדין קשור ומאוחד
הוא עם צאן מרעיתו. וכלשון רש"י (חקת כא, כא) "משה הוא
ישראל, וישראל הוא משה".

לעלם ולעלמי עלמאי. יתברך: יהא שמה רבא מברך לעלם
ולעלמי עלמאי. יתברך, וישתבח, ויתפאר, ויתרום, ויתנשא,
ויתגדר, ויתעלה, ויתהלל, שמה דקדשא
ברוך הוא. אמן לעלא מן כל ברכתא ושירתא,
תשבתא ונחמא, דאמירן בעלמא, ואמרו אמן: אמן

♦ ♦ ♦

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ט, עמ' 378 – מותחן
'התקשרות')

האנשים והנשים והשף (לא, יב)
לפי ה'מנחת חנוך' (מצנה תרי"ב) גם תינוק שנולד הוא
בכלל המצנה. נמצאנו למדים מזה כלל חשוב: חנוכו של
ילד יהודי מתחיל מיד עם לדתו.

מפסיר כה הקהילו אלי את־כל־זקני שבטיכם
ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים
האלה ואעידה פם את־השמים ואת־הארץ:
כי ידעתי אחרי מותי כי־השחת תשחתון
וסרתם מן־הדרך אשר צויתי אתכם וקראת
אתכם הרעה באחרית הימים כי־תעשו את־
הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם:
וידבר משה באזני כל־קהל ישראל את־דברי

השירה הזאת עד תמם: פפפ

ל' ועם מ' של נצבים ע' פסוקים, ארנ"ה סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה
ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה
(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו
לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עניינים היא למחזיקים בה, ותמכיה מאשר. דרכיה דרכי־נעם, וכל־נתיבותיה שלום. ארץ ימים בימינה,
בשמאלה עשר וכבוד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים
בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו,
שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם הַנְּאֻמִּים בְּרוּךְ אַתָּה יי הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁנָה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבַנְּבִיאֵי הָאֱמֶת וְצִדִּיק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזוהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

תַּאשֶׁם שְׁמוֹן (ראש ממלכת אפרים) כי מרתה באלהיה וגו': לכן בַּשּׁוֹכֶה יִשְׂרָאֵל שְׂבָאֵרץ יְהוּדָה עַד יְהוֹנָה אֱלֹהֶיךָ פֶּן יִקְרָא אֲתֶכֶם בְּשׁוֹמְרוֹן כִּי כִשְׁלֹת בַּעֲוֹנֶיךָ בָּא לָךְ הַצָּרָה הַזֹּאת: ג קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים שֶׁתִּתְּרוּ לַפָּנִי וְכוּ וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱמָרוּ אֵלָיו בְּתַפְלָה כְּלִיתֵשָׂא עֲוֹן מַחֲלוּ נָא כָּל הָעוֹן וְקַח בְּמִקְוֵמוּ טוֹב הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שֶׁעָשִׂינוּ וְנִשְׁלָמָה בְּמִקְוֵם קִרְבָּנוֹת פָּרִים אֵת וְיָדֵינוּ שֶׁפָּתִינוּ: ד עוֹד זֹאת אֱמָרוּ לַפָּנִי מֵאֲשׁוֹר לֹא נִבְקַשׁ עוֹד עֲוֹנָה כִּי לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוֹס הָיָה עֲוֹנָת מִצְרַיִם לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֵאמַר עוֹד אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ לַמַּעֲשֶׂה יְדִינוּ אֵלֶּה אֲשֶׁר־בָּךְ לְבָדֵךְ יִרְחֵם יְתוֹם: ח כֹּאשֶׁר יֵאמְרוּ בּוֹ, אִם אֶרְפָּא אֶסְלַח לְמִשְׁוֹבָתָם לְמַדְרֵם, אֲתֶכֶם אוֹהֵב אוֹתָם אֲהַבֵּת נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כְּטָל שָׁאִין נֶעְצֵר מֵעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל יִפְרָח פְּרָחִים נָעִים כִּשְׁוֹשְׁנָה וַיֵּךְ הַיָּרֵשׁוּ וְהַתְּפִשְׁטוּ שְׂרָשָׁיו כִּלְבָּנוֹן כִּשְׂרָשָׁיו עֲצֵי לְבָנוֹן: ז לִכְלוּ וְהַתְּפִשְׁטוּ לְמַרְחֹק וְיִנְקוּתָיו עֲנֵפוּ תְּרִבִּים וַיְהִי בֵּית שְׁעָלָיו לַחִים כָּל חֲשֵׁנָה הוֹדָו כֹּחַ לַחוּתוֹ, וַיִּרְיַח לוֹ וַיְרִיחוּ וַיִּהְיֶה נֹדֶף כִּלְבָּנוֹן הַמְרִים בִּזְמַר לְפִי מְרִיבִית הַעֲשָׂבִים וְהַאֲלִילֹת הַגְּדִלִים שֶׁם: ח אֵלֹו שֶׁלִּשְׁבוּ לְאַרְצָם וַיְהִי יִשְׁבִּי בְּצִלּוֹ הָאֵל וְהַבְּרָךְ, יְחִיו אֵת

שי למורא

ג קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים, קִבְּלוּ עֲלֵיכֶם וְשִׁמוּ לְבַבְכֶם אֶל הַדְּבָרִים שֶׁאֵנוּ אוֹמְרִים לָכֶם. כָּל תִּשְׂאָ עֲוֹן, כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ תִּסְלַח. וְקַח טוֹב, מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁעָשִׂינוּ וְגַם מוֹל הָעוֹן. וְנִשְׁלָמָה פָּרִים שֶׁפָּתִינוּ, בְּמִקְוֵם פָּרִים לְקִרְבָּנוֹת נִשְׁלָמָה לַפָּנִי וְיָדֵינוּ שֶׁפָּתִינוּ. ד אֲשׁוֹר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ, וְגַם תֵּאמְרוּ לַפָּנִי, לֹא נִבְקַשׁ עוֹד עֲוֹנָת אָדָם, לֹא מֵאֲשׁוֹר וְלֹא מִמִּצְרַיִם. עַל סוֹס לֹא נִרְכָּב, זוֹ הִיא עֲוֹנָת מִצְרַיִם, שֶׁמֶשֶׁם נִשְׁלַחוּ הַסּוֹסִים. לַמַּעֲשֶׂה יְדִינוּ, אֵלֹו הַפְּסִילִים. אֲשֶׁר בָּךְ יִרְחֵם יְתוֹם, אֲשֶׁר בָּךְ ה' לְבָדֵךְ תְּחִי תְּקוּנוֹ, אֲתֶה הַמְּרַחֵם יְתוֹמִים. ח אֶרְפָּא מִשְׁוֹבָתָם, כֹּאשֶׁר יֵאמְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה, אִם אֶסְלַח לָהֶם עַל מַה שֶּׁהִלְכוּ בְּדֶרֶךְ שׁוֹכֵב וּמִרְדּוּ כִּי. אֲתֶכֶם נִדְבָה, אֲהֵב אוֹתָם בְּנִדְבַת לִבִּי, אִם שְׁלֹא יְהִיו רְאוּיִים לָכֶךְ. ו אֶהְיֶה כְּטָל לְיִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר, לֹא תִפְסַק אֲהַבְתִּי מִיִּשְׂרָאֵל כִּמוֹ שָׁאִין הַטָּל נֶעְצֵר לְעוֹלָם. וַיֵּךְ שְׂרָשָׁיו כִּלְבָּנוֹן, וְשְׂרָשָׁיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְהַתְּפִשְׁטוּ כִּשְׂרָשָׁיו עֲצֵי הַלְבָּנוֹן. ז וְלִכְלוּ יוֹנְקוּתָיו, וְהַתְּפִשְׁטוּ עֲנֵפוּ תְּרִבִּים. כְּלוֹמַר, וְתִרְבּוּ בְּנוֹי וּבְנוֹתָיו. פְּזִיחַ, כְּאִילָן זֶה שֶׁהָעֵלִים שָׁלוּ לַחִים כָּל חֲשֵׁנָה. וְלִפִּי הַתְּרַגּוּם, הוּא רָמַז עַל אוֹר הַמְּנוּחָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וַיִּרְיַח לוֹ כִּלְבָּנוֹן, כִּמוֹ רִיחַ הַשְּׂדֶה אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה'. כְּלוֹמַר, שִׁילֵךְ שְׂמוֹ הַטּוֹב לְמַרְחֹק. וְהוּא רָמַז עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא "לְבָנוֹן" עַל שֶׁם שְׁמֵלְכֵן עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. ח יִשְׁבוּ יוֹשְׁבֵי בְּצִלּוֹ, אֵלֹו שֶׁשׁוּבוּ וְהָסוּ בְּצִלּוֹ שֶׁל הַקֹּב"ה. פְּרוּשׁ אַחֵר, "יִשְׁבוּ", בְּשׁוֹכֶה וְנַחַת. יְחִיו דָּגָן, יְחִיו אֵת עֲצָמָם כָּכָל עַת בְּמִצְוֹת הַקֹּב"ה, כִּמוֹ דָּגֵן שֶׁמִּתְּנֶה אֶת הָאֲדָמָה. וְהַסְרָה "כ", וְהוּא כִּמוֹ "יְחִיו דָּגָן". וַיִּפְרָחוּ כִּלְבָּן, שֶׁתִּנְקֵן מוֹצִיאָה פְּרוּת כָּכָל שָׁנָה מִכְּלִי וְרִיעָה מִחֲדָשׁ. פְּרוּשׁ אַחֵר, "יְחִיו דָּגָן וַיִּפְרָחוּ כִּלְבָּן", שֶׁהִדְגֵן יוֹצֵא פְּרוּת מִשְׁנֵה לִשְׁנָה מִכְּלִי וְרִיעָה, כִּמוֹ הַנֶּפֶן. וְכָרוּ כִּינּוֹ לְבָנוֹן, כִּינּוֹ

שֶׁנִּקְרָא "לְבָנוֹן" עַל שֶׁם שְׁמֵלְכֵן עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. ח יִשְׁבוּ יוֹשְׁבֵי בְּצִלּוֹ, אֵלֹו שֶׁשׁוּבוּ וְהָסוּ בְּצִלּוֹ שֶׁל הַקֹּב"ה. פְּרוּשׁ אַחֵר, "יִשְׁבוּ", בְּשׁוֹכֶה וְנַחַת. יְחִיו דָּגָן, יְחִיו אֵת עֲצָמָם כָּכָל עַת בְּמִצְוֹת הַקֹּב"ה, כִּמוֹ דָּגֵן שֶׁמִּתְּנֶה אֶת הָאֲדָמָה. וְהַסְרָה "כ", וְהוּא כִּמוֹ "יְחִיו דָּגָן". וַיִּפְרָחוּ כִּלְבָּן, שֶׁתִּנְקֵן מוֹצִיאָה פְּרוּת כָּכָל שָׁנָה מִכְּלִי וְרִיעָה מִחֲדָשׁ. פְּרוּשׁ אַחֵר, "יְחִיו דָּגָן וַיִּפְרָחוּ כִּלְבָּן", שֶׁהִדְגֵן יוֹצֵא פְּרוּת מִשְׁנֵה לִשְׁנָה מִכְּלִי וְרִיעָה, כִּמוֹ הַנֶּפֶן. וְכָרוּ כִּינּוֹ לְבָנוֹן, כִּינּוֹ

לִבְנוֹן הַמִּשְׁבָּח בְּיוֹתֶר. וְהוּא רָמַז עַל נְסוּךְ הַיָּיִן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַנִּקְרָא "לִבְנוֹן".
(ט) אֶפְרַיִם, אֶפְרַיִם יֵאמֶר. לַעֲצָבִים, לַעֲבֹדֶת הַפְּסִילִים. אֲנִי עֲנִיתִי, וְאוֹ
יֵאמֶר הַקִּבְיָה, אֲנִי אֶעֱנֶה לוֹ, עַל כֹּל מֶה שֶׁיִּבְקֹשׁ מִמֶּנִּי. וְאַשְׁוֹרְנוֹ, אֲסַתְּפֵל
וְאַשְׁנִית בּוֹ לִתֵּת לוֹ כֹּל צָרָתוֹ. אֲנִי כְּבָרוֹשׁ רַעְנָן, כִּמוֹ עֵץ הַכְּרוֹשׁ בְּהוֹיָתוֹ

רַעְנָן וְלֵחַ, שֶׁאִפְשָׁר לְכַוֵּף אֶת רֹאשׁוֹ
עַד לְאַרְצֵי, כִּד וְהָא הַקִּבְיָה מִצְוִי לוֹ
לְהַצְלִיחוֹ. מִמֶּנִּי פִּרְיֵךְ נִמְצָא, הִרִי
אֲנִי הוּא שֶׁכֵּל טוֹכֶתָךְ מֵאִתִּי בָּאָה.
(י) וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם, פֶּאֶשֶׁר
יִשְׁכּוּב הַפּוֹשְׁעִים לְדַרְכֵי ה', וְלֹא הָיוּ
רְגִילִים בָּהֶם כִּמוֹ הַצִּדִּיקִים, וְיִכְשְׁלוּ
בָהֶם, כְּאֵדָם שֶׁאֵינוֹ מְכִיר הַדֶּרֶךְ. וְהָ
נִאֲמָר עַל הַפּוֹשְׁעִים שֶׁלֹּבָם עוֹד בְּדֶרֶךְ
פְּשָׁעָם. אֲכַל הַשִּׁבְיִים בְּלֵב שֶׁלֹּם,
הַקִּבְיָה יַעֲזֹרֵם. (יח) נִשְׂא עוֹן, מִכְּפַר
עַל עוֹן. וְעוֹבֵר עַל פְּשָׁע, כְּלוּמָר,
אֵינוֹ עוֹמֵד עַל הַפְּשָׁע לְהִשְׁתַּיֵּם בּוֹ לְשֹׁלֵם
עָלָיו גְּמוּלָה, אֲלֵא עוֹבֵר עַל הַפְּשָׁע כְּאִלּוּ
לֹא יִרְאֶנּוּ. לְשִׁאֲרֵית נִחְלָתוֹ, לְאוֹתָם
שֶׁיִּשְׁאָרוּ בְּבֹא הַנּוֹאֵל לֹא הַחֲזוּק
לְעַד אֶפְסוֹ, אֲדִיעֵל־פִּי שֶׁהָיוּ חֲזִיקִים
שֶׁלֹּא יִצְאוּ מִתְּהֻלּוֹת לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם, לֹא
יִפְנֶה לְעַד אֵל מַעֲשֵׂיהֶם. (יט) יִכְבֹּשׁ
עֲוֹנוֹתֵינוּ, כְּאֵדָם שֶׁמִּכְבֹּשׁ דָּבָר מִתַּחַת
רִגְלָיו שֶׁלֹּא יִרְאֶה. וְתִשְׁלִיךְ
בְּמִצּוֹלוֹת יָם כֹּל חַטָּאתָם,

כְּלוּמָר, לֹא יִזְכְּרוּ לַעֲשֹׂב עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הִשְׁלַכְתָּם בְּעֵמֶק הַיָּם שֶׁלֹּא יִרְאוּ. (כ) תִּתֵּן
אֲמֶת לְיַעֲקֹב וְגו', כְּלוּמָר, הֵאֱמַת לָנוּ דְּבָרֶיךָ שֶׁהִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב "וְיִפְרָצֶת יָמָה
וְקִרְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְגו'" (בְּרַאשִׁית כח,ד). וְהוּא יִתֵּן תִּשְׁלוּם גְּמוּלָה חֲסִדוֹ שֶׁל
אַבְרָהָם, וְכֹאשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם מִימֵי קֶדֶם כְּעִקְרָתוֹ שֶׁל יִצְחָק "כִּי נִשְׁבַּעְתִּי...
וְיִרְשׁ וְיַעֲקֹב אֶת שְׁעַר אוֹיְבָיו וְגו'" (בְּרַאשִׁית כב,טז). וְ"אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם"
כֹּלֵל שְׁלֹשֶׁת הָאֲבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

עֲצָמָם בְּכָל עַתָּה בְּמִצּוֹת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, וְהָיוּ כְּרִגְלָן הַמְּחִיזָה אֶת הַכְּרוֹשׁ וְיִפְרָחוּ
וְתִפְשְׁטוּ כִּגְפָן וְכָרוֹן שְׂמוֹ יִתֵּן כִּינֹן תְּהִלָּה בְּלִבְנוֹן הַמְּזוֹכָר לְשִׁבְחָה:
ט שֶׁיִּשְׁאָמוּ אֶפְרַיִם מִחֵלְלֵי עוֹד לְפָנוֹת לַעֲצָבִים לַעֲבֹדֶת־זָרָה וְיִכִּיר שֶׁאֵין
בָּהּ מִשֵּׁשׁ, אוֹ אֲנִי עֲנִיתִי אֶעֱנֶה אוֹתָם עַל תְּפִלּוֹתֵיהֶם וְאַשְׁוֹרְנוֹ אֲכִישׁ וְאַשְׁנִית

עֲלֵיהֶם מִרְחוֹק אֲנִי אֶהְיֶה לָךְ כְּבָרוֹשׁ
רַעְנָן שְׂכּוּפִינִי רֹאשׁוֹ אֲצִל שְׂרָשׁוֹ, כִּן
אֲנִי שׂוֹכֵן מִרוֹם וְאֲשִׁפִּיל עֵינִי לְחַשְׁגִּית
כִּד, מִמֶּנִּי פִּרְיֵךְ כֹּל פֶּרִי הַצִּלְחָתְךָ
נִמְצָא לָךְ מִמֶּנִּי: כִּשְׁהַשִּׁלֵּם הוֹשַׁע
נְבוֹאֲתוֹ, אָמַר י' מִי חָכֵם בְּכֶם וְיָבֵן
אֶלֶּה הַתּוֹכְחוֹת שֶׁדִּבַּרְתִּי עַד הַנֶּה
נִבְּזוּ וְיִדְעֶם וְתִבְנוּ לְכָל אֶלֶּה וְיִשְׁכּוּב
אֵלֵי כִּי־יִשְׁרָאֵל דְּרָכֵי יְהוָה גַּם אִם
יִרְאוּ צָדִיק וְרַע לוֹ אוֹ רָשָׁע וְטוֹב לוֹ
וְצִדִּיקִים יִלְכוּ בָּם כִּי יִכִּירוּ וְיִדְעוּ כִּי
כֹל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט וּפְשָׁעִים וּפְשָׁלוֹ
בָּם כִּי יֵאמְרוּ אֵין מִסְדֵּר וּמִנְהוּג
לְעוֹלָם: חוֹר הַנְּבִיא לְשִׁבְחָה עַל ה' עוֹד
הַטּוֹבָה וְאָמַר: אֵף שֶׁאֵין אֲנִי רֹאשִׁים לְכָל
הַטּוֹבָה הַהִיא כִּי אֲנִי כְּלֵאִי עוֹן, אֲכַל
יח מִי־אֵל כְּמוֹד נִשְׂא מוֹחֵל עוֹן
וְעוֹבֵר עַל־פְּשָׁע לְשִׁאֲרֵית נִחְלָתוֹ
לְדוֹר שֶׁיִּשְׁאָרוּ בְּקֵץ הַיָּמִין לֹא־הַחֲזוּק
אוֹתוֹ לְעַד עַד עוֹלָם אֶפְסוֹ כִּי־חֲפִץ
חֲסִד הוּא וְלָבֵן וְיִתְרָצָה עַל הַכֶּסֶם:
יט יִשְׁכּוּב וְיִרְחֲמֵנוּ כְּמֵאֵל וְיִכְבֹּשׁ

וְתִפְשֵׁי בְּחֻקָּה אֶת עֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁלֹּא יִנָּע שׁוֹם עוֹשֵׁב עָלָיו בְּעִתִּיד וְתִשְׁלִיךְ
בְּמִצּוֹלוֹת עוֹמֵק יָם כִּלְחַטָּאתָם הַחֲמָאִים הַבָּאִים בְּשׁוּגָג אוֹ בְּסִפְתָּ הַמֵּאֲוָה
שֶׁלֹּא מִצַּד הַמֶּרֶד: כ תִּתֵּן אֲמֶת אֶת לֵב דְּבָרְךָ אֲשֶׁר הִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב כִּי
לֹא אֶעֱזָבְךָ (בְּרַאשִׁית כט) חֲסִד שֶׁהִבְטַחְתָּ לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנוֹ לְשׁוֹמֵר
דְּרָךְ ה' וְגו' אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם מִימֵי קֶדֶם כְּעִקְרָת יִצְחָק, כִּי
נִשְׁבַּעְתִּי נָאִם ה' יַעֲן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְגו':

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

כְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מְלִיךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צָדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְּדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכֵּל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק:
נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוֹר לֹא
יִשְׁכּוּב רִיקָם, כִּי אֵל מְלִיךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. כְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל
דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפֶּשׁ תוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחֲנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְהֵינוּ הַנְּבִיאַ עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִפְנֵינוּ, עַל כְּסֹא לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
אַחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בָשָׂם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יי, מִגֵּן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ יי
אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשָׁה וּלְמִנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפָּאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֲךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הוּא עָשָׂךְ וַיְכַנְּנֶךָ: ^(ישראל) זְכוֹר יָמֹת עוֹלָם בֵּינוּ
שְׁנוֹת דָּר וָדָר שָׂאֵל אֲבִיךָ וַיַּגִּדְךָ וַיֹּאמְרוּ
לָךְ: הַבְּהִנְחַל עָלֵינוּ גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יֵצֵב
גְּבֻלַּת עַמּוּם לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: הַכִּי חֶלֶק
יְהוָה עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ: יִמְצָאֵהוּ בְּאַרְצָן
מִדְבָּר וּבְתַהוֹ יִלֵּל יִשְׁמֹן יִסְבְּכֶנְהוּ יִבְוִנְהוּ
יִצְרְנֶהוּ בְּאִישׁוֹן עֵינָיו: הַכְּנֹשֶׁר יַעֲיִר קֶנֶף עַל־
גּוֹזְלָיו יִרְחַף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׁאָהוּ עַל־
אֲבָרְתוֹ: הַיְהוָה בָּרַד יִנְחֶנּוּ וְאִין עִמּוֹ אֵל נִכְר:

קריאת התורה למנחת שבת קודש
לב א האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ
אמרי פי: ג יערף כמטר לקחי תזל פטל אמרתי
כשעירם עלי דשא וכרכיבים עלי עשב: ג כפי
שם יהוה אקרא הכו גדל לאלהינו: (לוי) ד הצור
תמים פעלו פי כל דרכיו משפט אל אמונה
ואין עול צדיק וישר הוא: ה שחת לו לא בניו
מומם דור עקש ופתלתל: ו ה יהוה תגמלו
זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך

אגרות קודש

[שלחי תשי"כ]

... לכתבו במכתבו הסיבה שהפסיק לימוד התניא מובן שתמוה ביותר וביותר, שהרי בהנוגע
לכל חלקי תורתנו נאמר לא יגעת ומצאת אל תאמין, ומה פלא אם לימוד הנ"ל בכלל זה, ולכתבו שלא
הבין אף דבר, גוזמא גדולה בזה, אלא שכרגיל אצל רבים, בטח התחיל ללמוד בסדר הפוך [כי בסוג שלו
לימוד האמור צריך להתחילו בחלק של אגרת התשובה ואחר כך חלק ב דתניא ואחר כך חלק ראשון],
ועכ"פ יעשה זה כנ"ל עתה, או מתאים יותר שלאחרי שילמוד אגרת התשובה ילמוד קונטרס ומעין,
ובהשתדלות ביניהם גם כשילמוד בעצמו, ושיגו אם בלוד או אצל צעירי אגודת חב"ד, אלא שמובן וגם
פשוט שבפעם הראשונה שלומדים אין מדייקים על כל תיבה כ"א תופסים כללות הענין ואח"כ לדייק
יותר ועל דרך לימוד הגמרא, ויהי רצון שיעשה כהאמור, והשי"ת יצליחו.

לוח זמנים לשבוע פרשת וילך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ק)	6:21	6:25	8:53	8:54	9:28	9:28	10:32	10:32	13:10	13:07	18:55	18:47	19:21	19:13	18:28	19:23
חיפה (ק)	6:20	6:23	8:51	8:53	9:26	9:27	10:31	10:31	13:09	13:06	18:58	18:49	19:21	19:13	18:21	19:23
ירושלים (ק)	6:19	6:23	8:51	8:52	9:26	9:27	10:31	10:30	13:08	13:05	18:58	18:50	19:19	19:11	18:11	19:22
תל אביב (ק)	6:21	6:25	8:53	8:54	9:27	9:28	10:32	10:32	13:10	13:07	18:55	18:47	19:21	19:13	18:29	19:24
ווסטריה, וינה (ק)	6:23	6:31	8:49	8:53	9:35	9:38	10:42	10:43	13:24	13:21	19:20	19:07	19:54	19:41	18:52	19:54
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:31	6:21	8:46	8:40	9:22	9:17	10:22	10:18	12:48	12:46	18:06	18:11	18:33	18:38	17:53	18:49
אוקראינה, אודסה (ק)	6:27	6:35	8:54	8:58	9:39	9:41	10:45	10:46	13:27	13:24	19:21	19:09	19:54	19:41	18:53	19:54
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:57	6:05	8:24	8:28	9:09	9:13	10:16	10:18	12:59	12:56	18:54	18:42	19:28	19:15	18:26	19:28
אוקראינה, דנייפטרופטובסק (ק)	6:08	6:16	8:34	8:38	9:20	9:23	10:27	10:28	13:10	13:07	19:06	18:53	19:40	19:27	18:37	19:40
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:32	6:41	8:56	9:01	9:45	9:48	10:52	10:54	13:35	13:32	19:33	19:20	20:08	19:54	19:04	20:08
אוקראינה, קייב (ק)	6:24	6:33	8:49	8:53	9:37	9:41	10:44	10:46	13:28	13:25	19:26	19:12	20:01	19:47	18:56	20:01
איטליה, מילאנו (ק)	6:54	7:01	9:22	9:25	10:05	10:08	11:12	11:13	13:53	13:50	19:49	19:37	20:18	20:06	19:21	20:19
אקוודור, קיטו (ח)	6:08	6:06	8:39	8:37	9:08	9:06	10:10	10:08	12:42	12:39	18:14	18:12	18:37	18:34	17:55	18:43
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:02	6:53	9:19	9:14	9:54	9:49	10:55	10:50	13:21	13:19	18:42	18:46	19:08	19:12	18:27	19:22
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:57	7:46	10:09	10:03	10:48	10:42	11:47	11:43	14:12	14:10	19:29	19:35	19:58	20:04	19:16	20:16
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:42	6:48	9:12	9:15	9:51	9:52	10:56	10:57	13:35	13:33	19:25	19:15	19:53	19:43	18:58	19:55
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:31	6:36	9:00	9:03	9:40	9:41	10:45	10:46	13:25	13:22	19:15	19:05	19:44	19:34	18:48	19:45
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:31	6:37	9:01	9:03	9:40	9:42	10:46	10:46	13:25	13:23	19:15	19:05	19:45	19:34	18:49	19:46
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:06	7:12	9:35	9:38	10:15	10:18	11:21	11:22	14:01	13:59	19:52	19:42	20:23	20:12	19:26	20:24
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:03	7:06	9:35	9:36	10:09	10:09	11:13	11:13	13:50	13:47	19:35	19:27	20:00	19:52	19:11	20:02
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:31	6:35	9:03	9:04	9:38	9:39	10:43	10:43	13:21	13:18	19:07	18:58	19:33	19:25	18:42	19:35
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:04	7:07	9:37	9:37	10:09	10:09	11:13	11:13	13:49	13:47	19:32	19:25	19:56	19:49	19:08	19:59
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:26	6:32	8:56	8:58	9:35	9:37	10:41	10:42	13:21	13:18	19:11	19:01	19:41	19:30	18:45	19:42
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:55	7:01	9:25	9:27	10:04	10:06	11:10	11:10	13:49	13:46	19:39	19:29	20:08	19:58	19:12	20:09
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:24	6:31	8:54	8:56	9:34	9:36	10:40	10:40	13:20	13:17	19:10	19:00	19:40	19:30	18:44	19:41
בוליביה, לה-פס (ח)	6:33	6:28	9:00	8:56	9:29	9:26	10:31	10:28	13:00	12:58	18:27	18:28	18:50	18:51	18:10	19:00
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:08	7:17	9:32	9:37	10:21	10:25	11:29	11:30	14:12	14:09	20:11	19:57	20:47	20:33	19:41	20:47
בלגיה, בריסל (ק)	7:08	7:18	9:33	9:37	10:22	10:25	11:29	11:31	14:13	14:09	20:10	19:57	20:46	20:32	19:41	20:46
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:10	6:03	8:34	8:29	9:05	9:01	10:06	10:02	12:34	12:32	18:03	18:05	18:23	18:25	17:46	18:34
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:57	5:51	8:22	8:18	8:53	8:49	9:54	9:50	12:22	12:20	17:47	17:49	18:11	18:13	17:30	18:22
בריטניה, לונדון (ק)	6:25	6:35	8:49	8:54	9:39	9:43	10:47	10:48	13:30	13:27	19:30	19:17	20:05	19:51	19:04	20:05
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:32	6:42	8:54	8:59	9:47	9:51	10:54	10:56	13:39	13:36	19:40	19:25	20:18	20:02	19:12	20:17
גרמניה, ברלין (ק)	6:30	6:40	8:53	8:59	9:45	9:49	10:52	10:54	13:37	13:34	19:38	19:23	20:13	19:59	19:08	20:13
גרמניה, פרנקפורט (ק)	6:52	7:01	9:17	9:21	10:05	10:08	11:12	11:14	13:55	13:52	19:53	19:39	20:28	20:14	19:24	20:28
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:12	6:05	8:34	8:30	9:06	9:02	10:07	10:03	12:35	12:33	18:04	18:07	18:23	18:25	17:48	18:35
הודו, מומבאי (ח)	6:25	6:26	8:58	8:58	9:28	9:28	10:32	10:31	13:07	13:04	18:47	18:41	19:10	19:05	18:24	19:14
הודו, פונה (ח)	6:21	6:22	8:54	8:54	9:25	9:24	10:28	10:27	13:03	13:01	18:42	18:37	19:06	19:00	18:20	19:10
הונגריה, בודפשט (ק)	6:13	6:21	8:39	8:43	9:25	9:28	10:31	10:33	13:13	13:10	19:08	18:56	19:42	19:29	18:40	19:42
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:35	5:41	8:04	8:07	8:44	8:46	9:50	9:50	12:30	12:27	18:20	18:10	18:50	18:39	17:54	18:51
יוון, אתונה (ק)	7:02	7:07	9:32	9:34	10:10	10:11	11:15	11:16	13:54	13:51	19:43	19:33	20:11	20:02	19:17	20:13
מולדובה, קישינב (ק)	6:34	6:42	9:01	9:05	9:46	9:49	10:52	10:54	13:34	13:31	19:29	19:17	20:02	19:50	19:01	20:03

לוח זמנים לשבוע פרשת וילך בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:22	6:23	8:55	8:55	9:26	9:25	10:29	10:28	13:04	13:02	18:44	18:38	19:07	19:02	18:21	19:11
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	6:45	6:33	8:52	8:46	9:34	9:27	10:33	10:28	12:57	12:55	18:10	18:17	18:41	18:49	17:58	19:01
נפאל, קטמנדו (ח)	5:46	5:49	8:19	8:19	8:51	8:52	9:56	9:55	12:32	12:30	18:16	18:09	18:41	18:34	17:52	18:44
סין, בייג'ין (ח)	5:49	5:55	8:19	8:22	8:58	9:00	10:04	10:04	12:44	12:41	18:34	18:24	19:03	18:53	18:05	19:04
סינגפור, סינגפור (ח)	6:58	6:56	9:30	9:28	9:58	9:56	11:01	10:59	13:32	13:30	19:06	19:03	19:28	19:25	18:46	19:34
פולין, ורשא (ח)	5:00	5:10	7:23	7:29	8:14	8:18	9:22	9:24	12:06	12:03	18:05	17:51	18:42	18:28	17:36	18:42
פרו, לימה (ח)	6:07	6:03	8:35	8:32	9:04	9:01	10:06	10:03	12:35	12:33	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליוון (ח)	6:11	6:19	8:39	8:42	9:22	9:25	10:29	10:30	13:10	13:07	19:04	18:52	19:36	19:24	18:36	19:37
צרפת, פריז (ח)	6:18	6:27	8:44	8:48	9:31	9:34	10:38	10:39	13:20	13:17	19:18	19:05	19:51	19:38	18:50	19:51
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:49	5:47	8:21	8:19	8:49	8:47	9:52	9:50	12:24	12:22	17:59	17:56	18:21	18:18	17:38	18:27
קנדה, טורונטו (ח)	5:50	5:57	8:19	8:22	9:00	9:03	10:06	10:07	12:47	12:44	18:41	18:30	19:10	18:58	18:14	19:10
קנדה, מונטריאול (ח)	5:25	5:33	7:53	7:56	8:36	8:39	9:42	9:44	12:24	12:21	18:18	18:06	18:49	18:37	17:50	18:50
קפריסין, לרנקה (ח)	5:24	5:28	7:55	7:57	8:31	8:32	9:36	9:36	12:14	12:12	18:01	17:53	18:28	18:20	17:36	18:30
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	6:17	6:28	8:38	8:44	9:33	9:38	10:41	10:43	13:27	13:23	19:29	19:13	20:08	19:52	18:58	20:08
רוסיה, מוסקבה (ח)	5:49	6:01	8:09	8:15	9:06	9:10	10:14	10:16	13:00	12:57	19:06	18:51	19:44	19:27	18:35	19:43
רוסיה, ורסטוב על-הדון (ח)	5:50	5:58	8:17	8:21	9:02	9:05	10:09	10:10	12:51	12:48	18:46	18:34	19:19	19:06	18:18	19:19
שווייץ, ציריך (ח)	5:55	6:03	8:22	8:26	9:07	9:10	10:13	10:15	12:56	12:53	18:55	18:43	19:24	19:11	18:27	19:24
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:07	6:07	8:40	8:39	9:09	9:08	10:13	10:11	12:46	12:44	18:24	18:20	18:47	18:42	18:02	18:51

אגרות קודש

ב"ה, י"ט אלול, תשי"ז
ברוקלין, נ.י.
שלום וברכה!

... מובן וגם פשוט שאין זה אומר שכל הנהגת מי שיהי' בישראל יש להצדיקו במאה אחוז, מפני שידעים שכמה מעשים טובים עשה, אבל מובן ג"כ שחי' וח"ו לבטל פעולה טובה של מי שהוא בישראל, ובפרט פעולה ברבים ועל הרבים בישראל, מפני שהנהגה פ' שני' ושלישית אינה כדבעי. ומה לנו ראי' יותר מוכחת מימים אלו ימי אלול, אשר ציוו רז"ל לכ"א מישראל לאמר פעמים בכל יום ה' אורי וישעי שמע ה' קולי אקרא, וחנני וענני, ואם יתאספו כו"כ ויאמרו אשר לפכ"פ אין לומר זה, וככל הביטויים שבמכתב כת"ר, תקותי שגם כת"ר יפסוק ההלכה שבטלים דבריהם... ואף שכמובן אין כת"ר מחוייב להתחשב במחאתי, אבל כיון שאין זה מחאה שלי מדעת עצמי, כ"א מבוססת על ציווי תוה"ק ובפרט בימי אלול חדש הרחמים הכנה לימי הדין ולימים הנוראים אשר יעברון במשפט כל יצורי עולמים, ומדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה כהודעת חז"ל, זה מחזק מחאתי עוד יותר כיון שעל כ"א להתנהג כמו שרוצה שיתנהגו עמו, ופס"ד בתורה דעלך סני לחברך לא תעביד...

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולכוח"ט.

סדר מצות הדלקת נרות לראש השנה ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בערב ראש ראש השנה נותנים גם עבור היום השני) אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

ערב ליל א' של ראש השנה

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים.
* יש להדליק – לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני של ראש השנה.

במידה והתעכבה הדלקת הנרות, והחג כבר נכנס, יש להדליק את הנר על ידי העברה מאש שהודלקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית), מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכְרוֹן:

פָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֲחִינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה:

ליל ב' של ראש השנה

זמן הדלקת נרות הערב – רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, על ידי העברה מאש הדלוקה לפני ראש השנה.
בעת הדלקת הנרות נוהגים להניח לפני המברכת פרי חדש ובעת ברכת 'שהחיינו' תביט בו או שתלבש בגד חדש, ותדליק את הנרות סמוך לקידוש ממש, ואת הפרי הנ"ל תאכל תיכף לאחר הקידוש. ואם אין לה פרי או בגד חדשים – בכל זאת תברך 'שהחיינו', מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכְרוֹן:

פָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֲחִינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה:

ערב שבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.
מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכף כל־אויב ואזרב ולסמים וחיזת רעות בדרך ומכל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי וזוגתו מוריאל

אילת ובעלה גדעון יעקובסון

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחי

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus

Issue # 00645

09/09/2018

P.P.

שולם

1949

תל אביב

2 3 0 4 - 3 3 7 7

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים

